

tur, sed et a vermis devorentur. Unde et Judith in Canticu suo ait : « Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant mala usque in sempiternum (*Judith.* xiv, 21). » Et alibi scriptum est : « Vindicta carnis impii ignis et vermes (*Eccli.* vii, 19). » Sicut ergo corporeus est ille ignis; sic et vermes sunt corporei, quia et ignis corpora reproborum concremat, et vermes ea dilacerant. Vel in verme putredo gehennæ designatur, et in igne ardor. Seu vermis dicitur sera sclerum poenitudo, quæ nunquam in tormentis conscientiam afflictorum mordere cessabit, ut ignis sit poena extrinsecus sanguis, vermis dolor intrinsecus accusans. De quibus adhuc subditur :

« Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. »

Usque ad satietatem quippe *visionis* erunt, quia de eorum visione satiabuntur omnes justi, quos sine intermissione videbunt ante oculos suos perpetuæ ignominiae mancipari. Nam omnem carnem vocat nunc omnes electos post resurrectionem corporum gloria incorruptionis vestitos.

His dictis propheticus liber finem accipit. Et pulchre beatus Isaías librum suum in hoc loco terminat, ut qui de his maxime, quæ in præsenti vita flunt, hucusque locutus est, nunc illis, quæ in futuro complebuntur, finem dicendi faciat.

Nos quoque ad resurrectionis gloriam, quæ in fine hujus libri ostenditur, et octonario numero frequenter designari solet attingere cupientes dicta ejus, prout coelestis inspiratio nobis aperuit, ac juxta sensum Catholicae veritatis, quæ in omnibus libris

A orthodoxorum Patrum invenitur, et secundum rationem fidei, quam tenet Ecclesia, octo voluminibus compendiose pertractavimus non prædicantes aliorum intelligentiæ, qui de his forsitan aliter senserunt, vel sentient, sed simpliciter, quod nobis visum est, ostendent.

Nihil enim obest Scripturam sacram aliter atque aliter intelligi, dummodo veritas Catholica teneatur, et quod intellectum fuerit, pietatem nutrit, nec ab aliis Scripturae sententiis improbari possit. Unde qui melius hæc interpretari poterit, manifestet impigre, quod multi's utile novit, ne in novissimo pecuniam domini sui arguatur occultasse. Qui vero hæc melius non exposuerit, aut meliorem Libri bujus explanationem non habuerit, huic non detrahatur, quam nostra exiguitas edidit. Nam quia opus erat expositore, ut propheticus iste liber tam utilis ac necessarius, quem et plus ceteris prophetarum libris frequentat Ecclesia, intelligi posset, et nusquam in regionibus nostris integrum super eum explanationem inveniebamus, impulsus sum opus istud agredi, ut quantulamcumque darem intelligentiam his qui prophetæ dicta legebant vel audiebant, et non intelligebant.

Qui ergo prophetam hunc non intelligit, et alias ejus expositionem non habuerit, vel non invenerit, non dedignet istam recipere, nisi semper Isaiam voluerit ignorare. Si quis vero hanc forte gratam sibi esse judicaverit, aut aliquem ex ea fructum perceperit, Auctori bonorum omnium inde grates referat, ipsumque preceretur, ut tanti laboris mercedem in futuro sæculo mihi restituat. Qui vivit et regnat Deus in omnia sæcula sæculorum. Amen.

HERVEI BURGIDOLENSIS MONACHI COMMENTARIA IN EPISTOLAS DIVI PAULI.

(Edit. Opp. S. Anselmi, Coloniæ, anno 1573, apud Maternum Cholinum data, fol., t. II.)

PRÆFATIO.

De epistolis Pauli apostoli, adjuvante Domino, D stola significet. Epistola Græce, supermissa Latine locuturi, primo videamus quid ipsum nomen epi-

dicitur, sicut epigramma super littera, et epita-

phium *super sepulcrum* : *epi* enim græce, latine *super*; *stola* vero *missa* dicitur. Et hinc epistolas dicuntur supermissæ, eo quod super id quod fideles acceperant, sint eis missæ. Acceperant enim Evangelium et adhuc superadditæ sint illis Epistolæ, et ob varias causas directæ. Nam sicut prophetæ post editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legabantur, semper doctrina sua compresserunt redi-
viva populi peccata, et propter exemplum libris ad nostram etiam memoriam transmiserunt : sic et Apostolus post Evangelium; quod est legis supplementum, et in quo nobis exempla et præcepta vi-
vendi plenissime digesta sunt, has epistolas voluit ad singulas ecclesias destinare, scilicet ut in initio nascentis ecclesiæ novis causis existentibus, et præsentia atque orientia resecaret vitia et post su-
turas excluderet quæstiones. Sicut ergo necessariæ fuerunt post legem prophetæ, sic necessariæ sunt post evangelium epistolæ. Quoniam sicut ea, quæ in lege fuerant obscurissime dicta, per prophetas aliquantum manifestabantur, et transgressores ejusdem legis per eos corrigebantur; sic quod in Evangelio obscure et generaliter dictum fuerat, apostolica instructione per partes elucidatum est, et transgressores evangelicorum præceptorum sunt correcti, et ad observantiam eorum incitati.

Hujus autem Pauli apostoli epistolæ sunt quatuordecim, quas legit Ecclesia, qui tamen et quintam decimam ad Laodicenses sine dubio scripsit. Et cum in prima, quam habemus ad Corinthios, dicit :

Scripti vobis in Epistola, ne commisceamini forniciariis (I Cor. v), videtur significare aliam epistolam se jam eis scripsisse. Cum ergo plurimas epistolas scripserit, non sine certa mysterii ratione patres voluerunt, ut quatuordecim tantum legerentur in ecclesiæ : decem videlicet ad ecclesiæ missæ, quatuor autem ad discipulos. Sed et ex ipso epistolarum numero ostendere voluerunt, quod doctor egregius, legis et evangelii secreta rimatus esset, denarius enim numerus legem significat, propter decalogum ejus ; quaternarius autem evangelium, propter quatuor ejus libros. Decem itaque tenentur, quas scripsit ad ecclesiæ, ut demonstretur Novum Testamentum a Veteri non discrepare, nec Apostolum in aliquo contra legem Moysi fecisse, cuius epistolæ ordinantur ad numerum primorum Decalogi mandatorum ejusdem legis ; et quot præceptis Moyses filios Israel instituit a Pharaonis jugo libera-
tos, totidem hic epistolis a diaboli et idolatriæ servitute eruptos edoceret. Per quatuor autem ad discipulos scriptas, Novum designatur Testamentum. Unde et iidem discipuli majoris perfectionis fuerunt, quam ecclesiæ, ad quas decem sunt missæ, ut significaretur imperfectio eorum qui sub lege fuerunt, et perfectio eorum qui evangelium custodiunt. Quod autem quatuor ad discipulos, post novem ad ecclesiæ posuere patres, et illam, quæ est ad Hebreos, ad ultimum locaverunt : certissime

est intelligi, quod Novum in Veteri Testamento con- tinetur, et quod unum sine altero non prodest. Si- cut enim quaternarius denario junctus explet hanc summam, id est quatuor docim, ita Novum et Vetus Testamentum unum quid operantur, et intendunt fidei veritatem ac morum honestatem intimare cordibus auditorum suorum.

Itaque quatuordeiem epistolis continetur doctrina Pauli, qua tam majores quam minores, quomodo vivant et credant, instruuntur, quoniam sancta ecclesia juxta ejus institutionem utrumque Testa- mentum custodiens, et tam secundum legis cata- logum, quam secundum quatuor evangelii libros vivens, ad perfectionis culmen proficit.

His ita præmissis, videndum est qua ratione alio ordine a sanctis Patribus Spiritus sancti consilio istæ epistolæ in uno volumine sunt collectæ, quam ab Apostolo factæ. Quæ et nobis derelictæ sunt ad correctionem et exhortationem nostram, ut omnes quotquot vulnerati cadimus, ibi inveniamus quomodo resurgere quicamus, et inde recuperare quod amisimus. Ideo quemdam gradationis ascen- sum in his notare possumus, quoniam ecclesiæ, quæ magis in fide et morum honestate quam de-
claratione illarum regitur, epistolæ sunt præpositæ, ut secundum quod minus perfectis ecclesiis missæ præcedunt epistolæ, et subsequentur ad perfectiores destinatae, gradus quidam ascensionis a minoribus ad majora inveniantur. Nemo enim repente sit sum- mus, sed a minimis quisque inchoat ut ad majora perveniat.

C *E*pistola ergo ad Romanos prima est, quia cum fides prima virtus sit et fundamentum aliarum vir-
tutum, et sine qua impossibile est placere Deo (Hebr. xi), dignum fuit ut illa epistola in capite aliarum locaretur, in qua de prima virtute agitur, et in qua corriguntur, atque ad fideli perfectionem revocantur, quicunque Romanis secundum fideli imperfectionem sunt similes. Illa vero quæ est ad Corinthios, jure huic supponitur, quoniam eos qui fidem jam acceperant, in bono opere instruit. Primo enim jaciendum est fundamentum, id est fides, et inde bona opera sunt superædiscenda. Propter quod in illa ad Romanos facta est omnibus fidelibus instrucio secundum fidem; in hac autem ad Corinthios, secundum operationem. Sic et cætera deinceps congruo ordine sunt positæ.

D Fuerunt nonnulli tamen qui dixerunt epistolam ad Romanos ideo primam esse positam, quia Romani tam rudes erant, ut non Dei gratia, sed suis meritis crederent se esse salvatos. Sed hoc non ita declarat in omnibus textus ipsius epistolæ, quæ omnibus sensu profundior est. Ideoque magis credendum est quod illi qui membra epistolarum in uno corpore collegerunt, illam judicaverunt sedere in capite, quæ ad urbem directa est, quæ in illo tempore caput totius extitit orbis, et quia usque hodie Romana ecclesia omnium ecclesiarum obtinet principatum.

Materia vero omnium epistolarum est fides, et

boni mores. Intentio autem est, ipsam fidem ac mores commendare, et ad illos provocare, videlicet suadendo bona, dissuadendo mala; prave agentibus mala comminando, bene agentibus bona promittendo. Et propter quam finalem causam? Nulli dubium quin propter veram beatitudinem promerendam. Ad hanc igitur unam et generalem intentionem aliæ speciales reducentur intentiones, nec quidquam per omnes diversos tractatus interseritur, quod non ad instructionem fidei et morum vel principaliiter, vel secundario operetur. Et idcirco ad ethicam pertinet tractatus earumdem epistolarum. Illa vero quæ est ad Romanos, quantum ex ejus textu intelligi potest, questionem habet talem: Utrum Judæis evangelium Christi venerit propter merita operum legis, an vero nullis operum meritis præcedentibus, omnibus gentibus venerit justificatio fidei quæ est in Christo Jesu, ut non, quia justi erant homines, crederent, sed credendo justificati, deinceps juste vivere inciperent.

In hac igitur epistola docere intendit Apostolus omnibus venisse gratiam evangelii Christi. Quam et idcirco gratiam vocari ostendit, quia non quasi debitum justitiae redditum est, sed gratuito datum. Cœperant enim nonnulli, qui ex Judæis crederant, tumultuari adversus gentes, et maxime adversus ipsum Paulum, quod incircumcisus et a legis vetustate vinculis liberos admitteret ad evangelii gratiam, prædicans eis ut in Christum crederent, nullo imposito carnalis circumcisionis jugo. Sed Apostolus tanta moderatione invicem utrosque conciliat, ut nec Judæos superbire permittat, tanquam de meritis operum legis, nec gentes merito fidei adversus Judæos inflari quod ipsi receperint Christum quem crucifixerunt (*II Cor. v*). Pro Christo enim, sicut alibi dicit, legatione fungens, id est pro lapide angulari utrumque populum tam ex Judæis quam ex gentibus connectit in Christo per vinculum gratiæ, utrisque auferens omnem superbiam meritorum, et justificandos utrosque per disciplinam humilitatis associans. Quod si quis quæserit quomodo Judæi, qui Romæ erant conversi, murmurarent contra Paulum, quem necdum viderant, sciat ipsum non eis ignotum fuisse, quia fama prædicationis ejus ubique audiebatur, et quidam ex discipulis ejus atque ex discipulis Petri jam venerant Romam, et

A multos ibi tam ex Judæis quam ex gentibus ad fidem converterant. Sed inter eos nuper conversos erat, ut diximus, schisma et altercatio; Judæi enim gloriantur de suis meritis et nobilitate generis, non intelligentes se ad fidem per gratiam Dei venisse, sed æstimantes hoc suis et patrum meritis acceptissime; gentiles autem, licet non præcessissent merita eorum de quibus gloriari possent, ut se Judæis anteferrent, tamen Judæos quasi interfectores Christi ac prævaricatores legis despiciebant, et se sola ignorantia præpeditos fuisse, quod non antea crediderant, asserebant, scilicet viribus rationis et arbitrii sui, non æstimantes necessarium esse opus diuinæ gratiæ. Utrosque ita contentiose viventes, sic corrigit Apostolus. Judæis enim ostendit fidem et cætera spiritualia bona nullis præcedentibus meritis evenisse, sed ex sola gratia, quoniam lex neminem justificavit, solūmodo dans peccati notitiam. Sic etiam probat gentes non ex ignorantia, sed scienter ex studio multumque graviter Deum offendisse, quia licet scriptam legem non habuerint, naturalem tamen habuerunt. Et cum cognitum de creatura Creatorem, ut Deum venerari debuissent, gloriam ejus in manu facta simulacra mutaverunt. Utrosque etiam similiter veniam consecutos, æquales esse verissima ratione demonstrat, præsertim cum in lege prædictum sit, et Judæos et gentes ad Christi fidem esse vocandos. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem et concordiam cōbatur.

B Occasio itaque hujus epistolæ fuit eorum altercatio, circa quam totum versatur negotium. In quo tractatu intendit Apostolus superbiam et elationem utriusque partis reprimere, per quam ad invicem dissentiebant, ut nullo jure nullisque suis meritis gloriantur, sed ad humilitatem potius revocentur, et totum quidquid boni habent, gratiæ Dei dependent, et ita per humilitatem in concordiam et pacem redeant.

C Materia vero hujus epistolæ est ecclesia Judæorum et gentilium, ob supra dictas causas discordantium. Sed his jam explicitis, ad librum accedamus. Apostolus enim priusquam exponere incipiat quod intendit, prologum facit, quo auditores attentos, dociles ac benevolos reddit, salutatque, dicens:

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

CAPUT RIMUM,

¶ Paulus, servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei

D in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam, et apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus, in quibus estis et vos vocati Jesu Christi, omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei vo-

c eatis sanctis : *Gratia vobis et pax a Deo Patre, et a Domino nostro Jesu Christo.*

Jam primum videamus, cur is qui antea dictus est Saulus, nunc dicatur Paulus. Saul rex superbis et infrenis fuit, et persecutor sancti David, atque de tribu Benjamin natus. De qua tribu et iste Saulus fuit, atque nomen et saceritiam, velut hereditatem, a Saule percepit. Saulus ergo nomen est superbi persecutoris. Sed et Saul atque Saulus, idem nomen est. Quod enim Saulus a nobis dicitur, hoc idioma græcum et latinum fecit, ut Hebræa nomina ad suorum casuum similitudinem declinaret; et sicut pro Joseph Josephus, pro Jacob Jacobus, ita Saul quoque Saulus in nostra lingua dicitur. Qui cum Paulum proconsulem Christo subjugasset, ipse quoque ex Saulo Paulus appellari voluit, ob tam clara pulchrae victoriae insignia. Plus enim hostis vincitur in eo quem plus tenet, et de quo plures tenent (204). Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, et de his plures nomine auctoritatis. Sicut ergo ille qui Africam subegit Scipio, dictus est Africanus; sic et Apostolus iste post Pauli subjugationem, semper vocatus est Paulus, qui antea solebat appellari Saulus. Nec immerito: nam Saulus sive Saul interpretatur petitus, eo quod ad debellandam Ecclesiam a diabolo fuerat postulatus. Paulus vero dicitur mirabilis, et digne ad prædicationem gentium missus. Nominatur Paulus, idem, mirabilis, ut mirabiliter lucifaceret mercedem fidei. Est enim dux valde mirabilis, qui non in sapientia verbi, non in divitiis, non in eloquentia, non in vana gloria, sed in Christi passionibus gloriatur. Potest et alia ratio super hac re proferri, quia forsitan binomius fuit, scilicet ut et Saulus vocaretur et Paulus. Nam et hoc probabilius dici videtur, quia quod eum a Paulo proconsule quem Christo subjecit, Paulum vocari diximus, nulla talis consuetudo in divinis Scripturis deprehenditur. Sed in eisdem Scripturis inventimus nonnullos binis, alias etiam ternis usos esse nominibus, sicut Sedechiam, eundemque Joachim; sicut Oziam eundemque Azariam; sicut Salomonem, eundemque Idian sive Ecclesiasten, alias plurimos. Sed nec apostolis Christi mos iste desuit. Nam unus ex eis vocatus est Matthæus et Levi, alias autem Lebbeus et Judas Thadæus. Quia ergo moris erat binis vel ternis nominibus uti Hebreos, videtur et hic apostolus dupli usus esse vocabulo; et donec quidem genti proprie ministrabat, Saulus esse vocatus, quia hoc magis appellationi patriæ vernaculum videbatur (Act. xiii); Paulus cum Græcis et gentibus leges ac præcepta daret. Nam et hoc ipsum quod Scriptura dicit, Saulus autem qui et Paulus, manifeste videtur ostendere, non ei tunc primum Pauli nomen impostum esse, sed veteris appellationis id fuisse. Sive ergo ista, sive prior ratio sit verior, unum pro certo est, quia iste apostolus ex quo ad prædicant-

dum gentibus cum Barnaba missus est, matuit Paulus vocari quam Saulus. Et hoc nomen suum celebre, et omnibus cognitum præponit in hac epistola, ut Romani, auditio tanti viri nomine, attendant quid eis velit persuadere, quid dignetur præcipere, scilicet ut ad audiendum solliciti, et ad obedientum existant parati. *Paulus*, inquit, ac si diceret: *Vos Romani pacem debetis inter vos habere, quia ille qui vobis scribit, est Paulus, id est non persecutor Christianorum, sed doctor; non dissipator Ecclesiæ, sed constructor; neque dissensionis, sed unitatis et concordiae persuasor.* Nec debetis in elationem tolli, quia ille qui vos docet, est servus, id est humilis, et non absque jugo Domini. Servus enim nomen humilitatis est, ut ad eam provocet. Sed cum Dominus electis discipulis dicat: « Jam non dicam vos servos (*Joan. xv*), » quomodo iste est servus? Sed sunt duo genera servitutis: unum timoris, alterum dilectionis; unum timentium servorum, alterum diligentium et placantium filiorum. Electi ergo discipuli non sunt servi secundum servitutem timoris, quem perfecta dilectio foras mittit (*I Joan. iv*), sed secundum servitutem casti timoris, quem perfecta charitas gignit. Paulus itaque servus est, non ex servili timore, sed ex casto amore serviens Deo. Qui personam suam et officium primo commendat, ut sermonibus suis et correctionibus Romani facilius acquiescant, et exemplum ab eo humilitatis et concordiae sumant. Paulus enim, sicut diximus, interpretatur *mirabilis*. Et ipse revera mirabilis erat, quem Deus tanta meritorum prærogativa mirificaverat. Et tamen se in omnibus humiliabat, et se servum humiliiter fatebatur, ut exemplum omnibus daret humilitatis, ne quisquam de suis meritis aut viribus gloriaretur, sed omnes gratiæ Domini repertarent, quidquid boni haberent: et se non superbe liberos, sed humiliiter servos cognoscerent. Quod autem alii dicunt Paulum dici latine *modicum*, et Græce *quietum*, nos multum non approbamus, quia hoc nomen non est græcum aut latinum, sed hebraicum, ideoque juxta hebraicum sensum intelligendum.

Paulus servus Jesu Christi. Ac si dicat: Non me liberum facio, nec me domino meo aequiparo, sed ejus servum me reputo et subjectum, et quidquid boni habeo, ejus gratiæ totum ascribo. Vos autem non servos ejus, sed liberos constitutis, et donum gratiæ ejus, quod in vobis est, derogantes, meritis vestris et ingenii viribus ascripsistis. Servus, inquit, sum Jesu Christi. Et hoc ad commendationem personæ sue valet, quia et servus et honestus, et Dominus incomparabiliter honestior. Ideoque tanti Domini tam honestus servus, libenter debet suscipi. Nondum se dicit apostolum, sed tantummodo servum, cum in aliis epistolis mox præferat nomen auctoritatis, quia nondum Romanis prædicaverat, nec alhuc apostolus esse videbatur. Et ideo eis

(203) Locus obscurus.

præponit nomen humilitatis, cum illos ad humilitatem invitaret, quod si per auctoritatis nomen ad obediendum constringeret.

Servus Iesu Christi. Aliam significationem habet Jesus, aliam Christus, cum sit unus Jesus Christus, Salvator noster (205). Jesus enim proprium nomen est illi, quomodo Moyses proprio nomine appellatus est, quomodo Aaron, quomodo Elias. Christus autem sacramenti nomen est, quomodo si dicatur legislator, quomodo si dicatur sacerdos, quomodo si dicatur propheta. Sic enim et Christus commendatur unus, in quo esset redemptio totius populi Israel. Quem Judæi venturum exspectabant, sed quia venit humiliis, non cognoverunt eum.

Vocatus apostolus in Evangelium Dei. Vocatus est ab infidelitate ad fidem, quando pergenti ire ad Damascum Christus illi de cœlo est locutus (*Act. ix.*). Et institutus est Apostolus, quod latine dicitur missus, quando post oranti in templo apparuit illi Dominus, dicens : « Festina et exi velociter ex Jerusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de me. Vade, quoniam ego ad nationes longe mittam te (*Act. xxii.*). » Qui et segregatus est in *Evangelium Dei*, dicente post apud Antiochiam Spiritu sancto : « Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsi eos (*Act. xiii.*). » In his omnibus gloriari Paulus posset, quoniam hæc omnia, Domino apparente et loquente, consecutus est. Magnus enim ostenditur, quem sic Deus per seipsum promovere dignatur. Sed cum maximas gloriandi occasiones habeat, in omnibus tamen se humiliat, ut omnes exemplo sui ad humilitatem trahat. Et ideo servum se in prima fronte nominat. Vocatio autem, qua vocatus est, non illa est de qua dicitur : « Multi sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx.*) », sed illa potius de qua ipse loquitur : « Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit (*Rom. viii.*). » Qui et Apostolus, id est a Christo missus est, ut legatione pro eo fungens, omnes ad vitam vocaret. Et non sicut cæteri apostoli missus est, sed segregatus in *Evangelium Dei*. Cum enim unicuique apostolorum destinata esset ad prædicandum sua provincia, Paulo et Barnabæ commissum est officium prædicandi in omnibus gentibus. Et ita segregati sunt isti duo, id est scorsum a grege cæterorum prædicatorum, evangelizare missi. Vel segregati in *Evangelium*, quia de grege cæterorum prædicatorum, qui Antiochiae morabantur, electi sunt a Spiritu sancto in opus prædicationis. *Evangelium* interpretatur *bonum nuntium*, quia ibi nuntiatum humana salus per incarnationem et mortem et resurrectionem Christi. Quod *Evangelium* non est hominum, sed *Dei*, id est non ab hominibus institutum vel inventum, sed a Deo.

Quod ante promiserat per prophetas suos. Ad commendationem prædicatoris, ponit commendationem *Evangelii*. Unde etiam præparator ipse satis

A posset gloriari, quasi dicat : Segregatus sum in *Evangelium*, quod non est subitum nec improvissum, quia ante completionem promiserat illud Deus, ut cum desiderio exspectaretur, et veniens devote et absque ullo scrupulo susciperetur. Non est frivolum neque recens, quod Deus Pater promiserat gratis, et non noviter, sed ante, id est per multa prius sæcula. Promiserat illud ante per prophetas, neque per alienos prophetas, sed suos. Nam et prophetæ qui non fuerunt sui, nonnulla de Christo prædixerunt, sicut Sybilla et Virgilius. Sed Apostolus de illis prophetis loquitur qui fuerunt ejus, sicut Isaías et Jeremias. Promiserat, inquam, per prophetas, et hoc non verbis tantum, sed in *Scripturis*, non sæcularibus, sed *sancitis*, id est divinis. Nam in libris gentium inveniuntur testimonia veritatis, sicut idem Apostolus Atheniensibus loquens ostendit. Sed qui in eisdem libris etiam errores prædicantur, ideo non sunt sancti, quamvis aliquid in eis ad Christum pertinens, inveniatur. Sed Scripturæ illæ sunt sanctæ, quæ fuerunt Hebreorum populo divinitus creditæ, et in eis leguntur promissiones *Evangelii* dandi, quas per veros prophetas suos ab antiquis temporibus fecit. In eis Scripturæ relictæ sunt promissiones scriptæ, ne oblivioni darentur, et ad notitiam posteriorum non pervenirent. Scripturis dico, *de Filio suo*, quia omnes illæ de unigenito Dei sunt factæ, et omnes ejus divinitatem, per quam omnia facta sunt, prædicant ejusque humanitate omnia restauranda prænuntiantur.

Qui factus est, id est qui manens quod erat, assumpsit quod non erat. Dico, factus est hoc non secundum divinitatem, sed *secundum carnem*, quia secundum divinitatem genitus est a Patre, non factus; secundum carnem vero factus est ei, id est ad honorem ejus, ut Pater glorificaretur per humilitatem incarnationis et obedientiæ illius. Factus est, et hoc non ex qualibet stirpe, sed *ex semine Durid*, quia incorrupta mater ejus, ex cuius sanctificato virginali utero ipse carnem assumpsit, orta est ex progenie David, cui Deus promiserat quod ex semine ejus rex æternus esset suscitandus. Sic enim dixisse legitur : « Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium (*I Paral. xvii.*). » Secundum istam promissionem Filius Dei ex semine David factus est homo, ut ædificaret dominum, quæ est ecclesia, et regnaret in sempiternum.

Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute. Prædestinatus, id est præordinatus a Deo Patre secundum humanitatem, hoc est sola gratia præelectus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David

(205) Locus obscurior.

eset tamen in virtute divinitatis Filius Dei, id est *ita susciperetur humanitas a Verbo Dei in unitate personæ, ut idem homo Filius Dei esset propter unionem Verbi, Filius Dei esset secundum Spiritum sanctificationis*, id est secundum quod *Spiritus sanctus uterum virginis ex quo ille nasceretur, sanctificavit, sicut et angelus dixit: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nasceretur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1).* » Prædestinatus est, et hoc *ex resurrectione mortuorum*, id est ut præcederet resurrectionem mortuorum. Quorum mortuorum *ejusdem Domini nostri Jesu Christi*. Ac si diceretur, suorum mortuorum, qui ad eum pertinent et membra ejus sunt. Hos enim præcessit, qui eum ad cœlestis regnum, quo eos præcessit, secuturi sunt, et ad beatam incorruptionem. Ex resurrectione autem cæterorum mortuorum non est prædestinatus, quos non erat præcessurus, sed damnaturus, quia non præcessit illos, qui eum secuturi non erant ad gloriam vitæ æternæ, id est reprobos qui ad poenas resurrecti sunt. Vel ita: *Qui prædestinatus est secundum carnem*, quoniam Deus ab æterno prædestinavit, ut Verbum ejus caro fieret, quam et resuscitans glorificaret. Prædestinatus est, ut sit Filius Dei in virtute immortalitatis et potentiae, de qua post resurrectionem ait: « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra (Matth. xxviii). » Nam cum de electis ipse dicat, quia filii sunt Dei, cum sint resurrectionis, cur non ipse magis qui secundum divinitatem naturaliter est semper Filius Dei, in resurrectione secundum humanitatem factus esse dicitur Dei filius? Hoc enim docet idem Paulus, ubi de patre dicit in Actibus apostolorum: « Resuscitans Jesum Christum, sicut in psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Act. xiii). » Pater ergo resuscitans Christum, dixit ei: « Filius meus es tu, ego hodie genui te, » ut illa resuscitatio, secundum Pauli sensum, intelligatur quædam generatio, quia et nostra resurrectio vocatur generatio, dicente Domino: « In regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis sue (Matth. xix). » Christus itaque secundum humanitatem, qui, dum esset mortalis, erat Filius hominis, in resurrectione vestiens immortalitatem, factus est Dei, nec tamen destitutus esse filius hominis, quia verus homo permansit, sed gloriam quam humanitas non habebat, accepit. Et hoc est quod nunc dicitur, quia prædestinatus est esse Filius Dei in virtute ex resurrectione, nec dicitur ex resurrectione sua, sed quod majoris virtutis est, ex resurrectione mortuorum, quia multos mortuos fecit secum resurgere. Et ne generalem bonorum atque malorum resurrectionem intellegeremus, quæ futura est in die novissimo, mortuorum, in Jesu Christi, id est solummodo electorum, ad Christum pertinentium, quia tunc non nisi sancti cum eo surrexerunt. Unde et Dominum nostrum vocat eum, quia qui in morte tua mortem nostram et hostem antiquam destruxit,

A in resurrectione debitum super nos dominatum accepit: sicut præmisimus, cum tunc dixisset: « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra (Matth. xxviii). » Prædestinatus est, inquit, esse Filius Dei in virtute ex resurrectione, et hoc secundum Spiritum sanctificationis, id est secundum quod *Spiritus sanctus eum sanctificavit ab ipso exordio conceptionis ejus*. Nam per Spiritum quo sic sanctificatus fuerat, suscitatus est a morte, ut esset eo modo quo diximus, Filius Dei, quia et nobis dicitur: « Qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis (Rom. xlvi). » Vel prædestinatus est, ut diximus, secundum humanitatem ut esset Filius Dei in virtute, id est in eadem potentia cum Patre per unionem Verbi, cui personaliter homo ille unitus, secundum Spiritum sanctificationis, id est secundum quod operatus est Spiritus sanctus conceptionem ejus in utero virginis. Qui Spiritus est sanctificationis, quia sanctificat omnes qui sanctificantur. Et hæc sanctificatio est a resurrectione mortuorum, id est incipit a remissione peccatorum. Qui enim mortui sunt in anima, prius resurgent a morte peccati, et tunc sanctificantur per Spiritum sanctum. Et tales mortui qui sic ad vitam redeunt, sunt Jesu Christi Domini nostri. Præordinati enim sunt ad vitam ut sint membra Christi; ideo non perseverant in morte peccati, sed pœnitendo resurgent. Itaque cum audimus, Filius Dei in virtute Jesu Christi, vel Filius Dei secundum Spiritum sanctificationis Jesu Christi, vel Filius Dei ex resurrectione mortuorum Jesu Christi, cum dici potuisse usitate, in virtute sua, vel Spiritum sanctificationis suæ, vel ex resurrectione mortuorum ejus, vel mortuorum suorum, non cogimur intelligere aliam personam, sed unam eamdemque, scilicet Filii Dei Domini nostri Jesu Christi, per quem accepimus gratiam. Ad commendationem suæ personæ commendaverat Evangelium quod ipse prædicat, et ad commendationem Evangelii commendavit Christum qui auctor ejus est. Et nunc, quid ipse per eum sit adeptus, indicat. Quasi dicit: Talis ac tantus est Christus, per quem mediatorem accepimus a Patre ego et Barnabas vel cæteri apostoli gratiam et apostolatum: *gratiam*, cum omnibus fidelibus; *apostolatum* vero, non cum omnibus. Si tantummodo apostolatum diceret se accepisse, ingratus esset gratiae qua illi peccata dimissa sunt, et tanquam meritis priorum operum accepisse videretur apostolatum. Optime ergo tenet ordinem causæ, ut nemo audeat dicere meritis vitæ prioris ad Evangelium se esse perductum, cum nec ipsi apostoli accipere apostolatum proprie potuissent, nisi prius conmuni- C ter cum cæteris gratiam, quæ peccatores sanat et justificat, accepissent. Prius itaque *gratiam*, qua purgarentur a peccatis et sanctificantur, acceperunt; et post *apostolatum*, id est legationem ut excurrerent ubique prædicare ipsam Evangelii *gratiam ad obediendum fidei*, id est obediatur fidelis,

pro nomine Christi, id est ut omnes credant in Christum, et signentur in ejus nomine qui salvari cupiunt. Et hoc siat non in Judæis tantum, sed in omnibus gentibus, ubique per totius orbis amplitudinem diffusæ sunt gentes. Vel obediatur fidei ut faciant fideles quæcumque fides expetit, non solum credendo, sed etiam operando : et hoc pro nomine Christi, id est pro gloria ejus, non pro sua, scilicet ut in bonis quæ fecerint, non suam, sed Christi gloriam quarant ; nec suum, sed Christi nomen magnificare cupiant. Accepi, inquit, apostolatum in omnibus gentibus, ut in eis obedere faciam plurimos fidei pro nomine Christi glorificando. In quibus gentibus, super quas scilicet mihi datus est apostolatus, estis etiam vos. Hoc dicit ut familiarius admoneat. In quibus fidei obedientibus estis et vos, o Romani ! qui per gratiam prædicationis estis ad fidem vocati, et estis non eorum qui vos vocaverunt, sed Christi ad quem vocaverunt.

Vocati enim Jesu Christi estis, id est ad hoc vocati ad fidem, ut sitis Jesu Christi, non Petri vel alterius. Hucusque dictum est, quis esset qui scribit epistolam. Est enim qui scribit, *Paulus servus Christi Jesu, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei.* Sed quia occurrebat quod Evangelium, respondit : *Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo.* Item quia occurrebat de quo Filio suo, respondit : *Qui factus ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri.* Et si diceretur, quomodo tu ad eum pertinet? respondit : *Per quem accepimus gratiam et apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.* Item si diceretur, quæ igitur causa, ut scribas ad nos ? respondit : *In quibus estis et vos vocati Jesu Christi.* Deinde adjungit ex more epistolæ, quibus scribat : *Omnibus, inquit, qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis.* Non sanctis alt, diligentibus Deum, sed dilectis dicitur, ut bonitatem Dei potius quam meritum illorum significaret (*I Joan. iv.*). Prior enim dilexit nos ante omnia merita, ut nos dilecti eum diligemus. Quos et gratuito suo munere prædicatores vocavit, atque per baptismum sanctificavit. Omnia ergo bona divinæ gratiæ, non humanis meritis sunt ascribenda. Eos enim, qui odibiles et procul ac turpes erant dilexit et vocavit et sanctificavit. Vel, ut brevius concludam, dilexit, ut vocaret ad sanctitatem. Post hæc, ut compleatur usitatum epistolæ principium, salutat illos, dicens : *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et a Domino,* etc. Gratia et pax sit vobis a Deo, quia non omnis gratia neque omnis pax est Dei vel a Deo. Nam et judices mali præbent gratiam in accipiendis personis aliqua cupiditate illecti, aut timore perterriti, atque mala pax est, qua vitiis aut diabolo concordatur. Sed illa gratia est a Patre et Christo, qua nobis remittuntur peccata, quibus adversabamur Deo ; et pax, qua reconciliamur ei.

A Cum enim per gratiam remissis peccatis, assumptæ fuerint inimicitæ, restat ut pace adhæreamus ei, a quo nos sola peccata dirimebant. Gratia vocatur, quia non ex merito retributa, sed ex donante concessa est. Talis, inquit, gratia et pax sit vobis a Deo Patre nostro, qui nos in filios adoptavit et amari atque honorari vult a nobis ut pater, et a Domino Jesu Christo, id est a Filio qui nos de manu inimici redemit, et suo dominio mancipavit, et est Salvator atque rex noster. Gratiam et pacem optat a Patre et Filio, nec adjungit Spiritum sanctum, quia ipse Spiritus sanctus donum Dei est; et donum Dei, gratia et pax est. Ideoque tota trinitas in hac salutatione ponitur, dum Pater et Christus a Patre nominantur, et Spiritus sanctus gratia et pace significatur. Nullo enim modo dari hominibus gratia potest qua liberamur a peccatis, et pax qua reconciliamur Deo, nisi in Spiritu sancto.

C « Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesus Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. »

Commendata multis modis sua persona, et facta salutatione, sicut mos est in epistolis, iterum reddit eos benevolos, nimiam erga eos ostendendo se habere charitatem. Nam quia illos asperrime erat remorsurus, primo leniter inchoat, et illorum benevolentiam captat, ne si statim eos acriter reprehendere cœpisset, illorum impatientia reprehensiones illas graviter ferret, quasi dicat : Multa sum vobis dicturus. Et primum quidem, antequam illa dicam, hoc vobis intimo, quia gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, congaudens bono inceptui vestro. Ago, inquam, gratias Deo meo, qui cum sit natura et potestate Deus omnium merito et voluntate paucorum est. Ideo dixit : *Deo meo.* Non enim potest vox ista esse nisi sanctorum, quorum Deus dicitur, sicut Deus Abraham, et Deus Isaac et Deus Jacob. Non potest vox ista eorum esse, quorum Deus venter est, vel qui vitium aliud quodlibet fecere sibi Deum. Ago gratias Deo, id est sacrificium laudis illi offero, non per me, sed per magnum pontificem, id est JESUM Christum. Qui enim vult Deo sacrificium offerre, per manus pontificis debet offerre. Et ego tale sacrificium per hunc sacerdotem offero pro omnibus vobis, ut et vos similiter faciatis, agentes semper Deo gratias pro beneficiis quæ vobis contulit. Agere enim Deo gratias est sentire omnia bona ab eo esse data, et pro his laudare corde, voce et opere. Agatis et vos gratias Deo per Iesum mediatorem, per quem vobis dedit Deus quidquid boni habetis, et per quem accipitis quidquid boni offertis. Vel ita : Ago gratias pro omnibus fidelibus. Et primum quidem pro omnibus vobis, scilicet quia vos primi estis, quoniam Romana ecclesia primatum habet inter omnes ecclesiæ. Et hic quoque patet quod hæc epistola debuit prima poni. Ago gratias Deo, quem digne colendo meum facio, non per legem, sed per Christum. Ago, inquam, gratias, primum quidem pro vobis, deinde pro ceteris. Fri-

mum pro vobis, de quibus magna omnibus utilitas venit, quia fides vestra, etsi nondum perfecta, jam tamen annuntiatur in universo mundo. Roma tunc erat caput mundi, et de toto orbe illuc conveniebant, atque Romanos suscepisse fidem Christianæ religionis ubique divulgabant, siveque jam securius cœteræ per orbem nationes eamdem fidem suscipiebant. Et hæc est laus fidelium Romanorum, quia tale de eis exemplum ubique spargebatur. Ideoque cavere debebant, ne sicut fama fidei ipsorum procul audita fuerat, ita rumor dissensionis audiretur, et multis noceret. Incitantur enim ad profectum per hoc quod fides eorum ubique renuntiatur. Fides est divinitatis confessio, et religionis solidum fundamentum, quia veraciter credimus id quod videre non possumus. Proprie vero nomen fidei inde vocatur, quia fit quod dictum est aut promissum. Fides enim est dicta ab eo, quod fit illud quod inter utrosque placitum est, id est inter Deum et hominem, scilicet ut homo faciat opere quod dicit ore, et Deus reddat ei beatitudinem quam promisit.

¶ Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Desidero enim videre vos, ut aliquid impartiatur vobis gratiæ spiritalis ad confirmando vos, id est simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam. ¶

Dixi quia gratias ago pro vobis, et hoc non fallaciter dixi; nam Deus est mibi testis quod semper sum vestri memor in orationibus meis. *Deus*, cuius scientia non fallitur, ipse mihi testis est, qui novit arcana, qui veritatem considerat, ipse mihi testis est, quod vera sunt quæ dico. Cui servio in spiritu meo, id est in affectu mentis meæ, quia non per simulationem illi famulatum exhibeo, sed quidquid foris bene erga servitutem ejus operor, hoc intus in voluntate cordis similiter facio. Servio illi, et hoc in Evangelio Filii ejus, id est in prædicatione unigeniti ejus, per eujus incarnationem et mortem ac resurrectionem annuntio datum esse mundo salutem. Et pse Pater mibi testis est, quod in orationibus meis semper facio memoriam vestri, id est quotiescumque pro me, oro et pro vobis; nec vestri obliviscor in precibus meis, sed jugiter memoro, et hoc sine intermissione. Ecce prior facit Apostolus, quod alias præcipit: « Sine intermissione orate (Thess. v.). » Et tamen quod ait, *sine intermissione memoriam facio vestri*, non sic accipendum est, quasi semper hoc ageret, cum fragilitas humana hoc implere non possit, sed ita potius intelligendum est quod nullus dies pertransiret, in quo pro eis non oraret. Hoc etiam dicit ut eum diligent, et audire desiderent, quem tanto studio pro ipsis orantem cognoscunt. Memor vestri sum in precibus meis, obsecrans, id est ob sacra quæ percepistis: Deum orans, si quo modo, id est ut aliquo modo prospero vel adverso,

A tandem, id est post multa desideria, aliquando, id est saltu semel, si sæpius non potero; seu aliquando, id est aliquo tempore, sive æstatis, sive hiemis, habeam iter prosperum, id est efficax desideriorum meorum, iter dico veniendi ad vos, et hoc in voluntate Dei, quia tunc erit utilis adventus meus. Prosperum iter habeam in voluntate Dei, quoniam aliter prosperum iter non habeo, nisi voluntas Dei, quæ omnia novit, et bonis omnibus nos prævenit ac sovet, illuc me direxerit, ubi fructum aliquem habeam. Vel prosperum iter habeam in voluntate Dei, quia non semper prosperitas itineris in Dei voluntate perficitur, sicut eorum qui prosperis successibus ad malum currunt. Ideo venire ad vos obsecro, quia desidero videre vos, et hoc scilicet, ut impartiatur vobis aliquid, id est ut faciam vos in aliquo participes spiritalis gratiæ, qui nunc carnali sensu ad invicem contenditis. Impartiatur vobis aliquid gratiæ spiritalis quæ in me est, id est gratuitæ beneficij Dei, videlicet prædicationis, vel miraculorum, ad confirmando vos, id est ut vos confirmem, quia jam aliquid habebitis, sed adhuc infirmi et vacillantes estis, ideoque spiritali gratia ad confirmationem indigetis per quam firmi esse possitis. Volo, inquam, vobis impartiari aliquid gratiæ spiritalis ad confirmando vos in fide, id est volo simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est fidem, ut per communem fidem invicem consolemur, et de gratia sancti Spiritus invicem gratulemur. Modo enim sum ego desolatus, et vos similiter, licet non sentiatis. Sed sic consolationem accipiemus ego et vos, si ego opus meum in vobis firmum et stabile video, et si vos apostolicæ gratiæ fueritis participes. Et ita simul, id est vicario modo et ego in vobis, et vos in me, consolationem habebimus, per eam fidem quæ est invicem, id est communis, quod est Graece Catholica, fidem, dico vestram atque meam, id est si vestram fidem video meam, et meam esse vestram, ut una eademque sit et vestra et mea fides, tunc simul consolabimur.

B ¶ Nolo enim vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut et in cæteris gentibus Graecis ac barbaris, sapientibus et insipientibus debitorum, ita quod in me promptum est, et vobis qui Romæ estis, evangelizare. ¶

C Credendum est quod dixi, me desiderium habere veniendi ad vos, quia, o fratres mei! id est ejusdem matris ecclesiæ filii, nolo vos ignorare quod non solum volui, sed proposui venire ad vos, et hoc sæpe proposui, sed efficerem nondum potui, quia prohibitus sum usque adhuc, id est usque ad hoc tempus, vel a Spiritu sancto, vel a membris diaboli multa impedimenta mihi, dispensante Deo, ingerentibus. Ideo toties proposui ad vos venire, ut habeam in vobis aliquem fructum æternæ mercedis, sicut et in cæteris gentibus, id est ut pro labore prædicationis, quam vobis impendo, habeam fructum supernæ retributionis, sicut habiturus sum pro cæteris gentibus,

quibus hucusque prædicavi a Jerusalem in circuitu per universam Asiam usque in Illyricum, ubi Europa incipit. Exemplo gentium istarum, provocat Romanos. Vel *habeam fructum in robis*, id est ut vos, accepto semine prædicationis, fructificetis virtutes et opera bona, quia fructum illum reputo meum. Volo, inquam, fructum in vobis taliter acquirere, sicut et in cæteris, quia in omnibus *sum debitor*, omnibus debitorem fecit me Deus, *Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus*. Græci duabus appellationibus omne hominum genus distinxerunt, dicentes unumquemque vel græcum esse vel barbarum. Nam quia ipsi Græci legibus utebantur, omnes reliquos tanquam sine legibus viventes, barbaros appellaverunt. Et Apostolus non solum Græcis, sed et barbaris, nec solum sapientibus, sed et insipientibus debitor est, quia omnibus prædicare missus est. Græcos dicit sapientes, apud quos omnis philosophia erat; barbaros autem vocat insipientes, velut imperitos. Sed quomodo his omnibus est debitor, qui nihil ab eis accepit, nisi quia per gratiam sancti Spiritus ei datum est, ut omnium istorum linguis loqui posset? Nam quia linguarum notitiam non pro se quis, sed pro his quibus prædicandum est, accipit, debitor omnibus illis efficitur, quorum accipit a Deo lingue notitiam. Sapientibus autem debitor est per hoc quod accipit sapientiam in mysterio absconditam, quam perfectis et sapientibus loqueretur. Insipientibus quoque factus est debitor in eo quod patientia gratiam et longanimitatis accepit. Summæ etenim patientiae est, ferre insipientium motus. Itaque debitor est Apostolus *sapientibus*, ut eos ad majora patientiae arcana promoveat; et *insipientibus*, ut illos erudiat, quod tandem patienter ferat, donec ab illis insipientiam removeat. Possunt etiam justi nomine sapientium, atque peccatores appellatione insipientium designari. Et Apostolus debitor est *sapientibus et insipientibus*, quia prædicatoris est debitum, just's invigilare ne cadant, et peccatoribus ut resurgent; justos admonere ut viam justitiae teneant, peccatores corripere ut viam iniquitatis deserant. Debitor sum Græcis et barbaris, atque sapientibus et insipientibus. *Ita et vobis qui Romæ estis*, sum debitor evangelizare, quia sicut aliis, sic et vobis debo predicare, quoniam ad omnes sum missus. D

De Judæis tacet, quia magister gentium est. Quod scilicet *evangelizare promptum est in me*, quia ad hoc agendum sum paratus et velox.

« Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem, sicut scriptum est: *Justus autem ex fide vivit* (*Habac. ii; Hebr. x.*). »

Ideo sum promptus ad evangelizandum, *quia non erubesco Evangelium*, id est nulla est mihi erubescencia ex prædicatione evangelii, sicut nonnullis qui erubescebant prædicare Christum crucifixum, non intelligentes nihil dignius Deo, quam quod ad humanam salutem proficit. Nam in signe virtutis et pietatis

A est, quod Dominus propter salutem imaginis sue dignatus est usque ad passionem crucis humiliari. Quod nunc Apostolus intuens, non erubesco, inquit, *Evangelium*. Et quare non erubescis? Quia ipsum Evangelium est virtus Dei, id est quod in Evangelio prædicatur, videlicet crux et mors et resurrectio Salvatoris, est virtus Dei, quamvis stultitia videatur incredulis. Nulla enim major virtus est, quam devicta morte, homini vitam perditam reddere. Talis virtus est Evangelium, videlicet quia virtutem victorij Christi annuntiat. Et virtus est quia gratiam præstat, per cuius auxilium valeamus facere quæ præcipit. Quod quia lex non fecit, infirma fuit. Virtus est valens, in salutem omni credenti, *Judæo primum, ac deinde Græco*, id est gentili, hoc est, omni credenti, tam de circumcisione quam de præputio, valet Evangelium ad æternam salutem. Judæus causa patrum, et quia prior cognovit Deum, præponitur gentili, quamvis non sit jam dignior propter hoc quod Dominus dixerat: *Filius meus primogenitus Israel*. Vere Evangelium est virtus Dei, nam *justitia Dei revelatur in eo*, que velata fuerat in Veteri Testamento. Vel ita: Vere Evangelium valet in salutem omni credenti, nam *justitia Dei revelatur in eo*. id est justitia fidei quæ tegebatur in lege. *Justitia enim Dei est qua gratis justificat impium per fidem sine operibus legis*. Quam revelat Evangelium, dum dat fidem homini, per quam justificatur qui credit Deum justum et veracem in promissis, ut inquirentes se remuneret, et contra negligentes se damnet. Justitia dico, tendens *ex fide in fidem*, id est ex fide Veteris Testamenti in fidem Novi. Populus enim Israel in fide erat, quia crediderat Deo et Moysi famulo ejus. Ex qua fide nunc ad fidem evangelicam transit. Ejus quippe est justitia, qui transit de fide in fidem, ut libenter transeat Judæus, et quicunque alias ex fide Veteris in fidem Novi Testamenti. *Justitia enim revelatur ex fide legis*, ubi prædicatorum unus Deus, in fidem Evangelii, ubi manifestatur Pater et Filius, et Spiritus sanctus. Ex fide primi adventus Domini, in fidem secundi. Ex fide resurrectionis primæ, in fidem secundæ. Ex fide prædicatorum, in fidem populum. Ex fide humanitatis Christi, in fidem ejus divinitatis. Ita revelatur in Evangelio ex fide justitia, per quam salvamur, sicut scriptum est in Habacuc: *Justus autem ex fide*, id est qui justificatus est ex fide, vivit, id est æternam vitam consequitur. Et ita ex fide justitia, et ex justitia vita. Vel justus vivit interim *ex fide*, dum est in hac peregrinatione, donec ad patriam perveniens, vivat ex specie. Per fidem vivere incipit anima, quæ per infidelitatem erat mortua. Fides autem qua vivitur, ipsa est quæ per dilectionem operatur; quoniam fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa (*Jacob. ii*). Quod tamen de illis qui tempus operandi habent, intelligitur. Nam si quis mox ut per fidem in baptismo justificatus est, ex hac luce migraverit, hic sola fide sine ullis operibus vitam consequetur. Qui vero

tempus bene operandi habet, et operari negligit, frustra de fide præsumit. Quod Apostolus dixit, quia *justus ex fide rivot*. In propheta sic legimus : « *Iustus autem in fide sua vivet.* » Sed ideo Apostolus magis translatione septuaginta Interpretum usus est, quia scribebat Romanis, qui Scripturas Hebraicas nesciebant : nec erat ei cura de verbis, cum sensus esset in tuto, et cunctum ex eo præsens disputatio non haberet; quia et Hebrei qui Græcas litteras dicerant, editionem septuaginta Interpretum legabant. Ob hoc ergo et istud et alia plura testimonia quæ ponit, ab Hebraicæ veritatis translatione, qua nunc utimur, discordare videntur, quia aliquando sumit a septuaginta Interpretibus, aliquando sicut loquens eodem spiritu quo prophetæ, sensum sumit tantummodo, utens suis verbis suaque dispositione.

« *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum corum qui veritatem Dei in injustitia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis (Galat. iii).*

Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; semperna quoque virtus ejus et divinitas, ut sint inexcusabiles. »

Nunc aggreditur gentiles secundum priorem statutum, qui jactabant bonam naturam, et excusabant suas turpitudines per ignorantiam, ostendens eos et prius notitiam habuisse, et post per culpam perdidisse, atque bonam naturam sibi ipsis a Deo relataam, in omnia mala præcipitatem. Quasi dicat : In Evangelio *revelatur justitia Dei*, non solum qua justificat per fidem penitentes, sed et qua damnat in malitia perseverantes. Nam ira Dei quam juste peccantibus inferet, id est vindicta qua eos percutiet, revelatur in eodem Evangelio super eos ventura de cœlo. Vel ita : Ex fide est justitia, et inde salus, quia ex impietate est injustitia, et inde ira, id est pena. Nam *ira Dei revelatur*, etc. Non dicitur infertur, sed revelatur. Ubi enim revelatur, non infertur, non percutit; sed revelatur, ut terreat, et territis non inseratur. Revelatur per Evangelium, quæ ante erat occulta hominibus. Revelatur ira Dei, id est animadversio districti judicis. Revelatur de cœlo, ut novent homines non solum beneficia, sed et plagas D expectare de cœlo. Vel de cœlo, id est de Ecclesia revelatur ira futuri judicii, quoniam ab Ecclesia manifestatur peccantibus ira judicis venturi de cœlis in fine saeculi, super omnem impietatem et injustitiam hominum, id est ad conculcandam in suppliciis eorum perversitatem, qui debitum cultum Deo denegant, et qui in luxuria ceterisque vitiis male vivunt. Impietas enim infidelitatem significat, injustitia vero criminosa conversationem. Impietatem hominum, carum hominum dico, qui veritatem Dei detinent in *injustitia*. Omne quod mutari potest, veritas non est. Veritas Dei est invisibilis et incommutabilis ejus substantia. Quam detinent in *injustitia*, quicunque per visibles et mutabiles creaturem, hominibus de-

A monstraverunt colendam idolorum culturam. *Veritatem Dei*, id est quod ipse est verus Deus, *dissentient in injustitia*, quia cum vere sciant uni Creatori Deo debere cultum summae venerationis exhiberi, eum injuste exhibent creaturæ. *Veritatem Dei*, id est veram de Deo cognitionem, *dissentient in injustitia*, id est in malo opere, malentes injuste morari in voluptatibus suis, nec pro Dei veritate quæ se illis sponte offert, volente a nequitia sua recedere, sed ipsam veritatem in nequitia, si fieri possit, detineri secum. Dixi quia detinent veritatem Dei, nec sinunt ut ad aliorum notitiam perveniat, dum simulacra pro Deo docent adorari. Nam illi neverunt ipsam veritatem, quam ceteris abscondunt, quia *quod notum est Dei*, id est quod naturali ingenio sciri potest de Deo, *manifestum est illis*. Multa enim sunt quæ de Deo per naturam sciri non possunt, sicut est mysterium Incarnationis et Passionis, quod latuit sapientes mundi. Sed hoc de Deo naturaliter sciri potest, quod ipse sit Deus, quia omnis creatura ostendit se non esse Deum, sed esse aliud qui eam fecerit, cuius servitio parere necesse sit; ita *quod notum est de Deo, manifestum est illis*. Vel manifestum est in illis, id est in cordibus eorum, quamvis exterius in opere ipsis non appareat. Habeant enim in se unde noscant eum, scilicet naturalem rationem. Vere manifestum est in illis, sive illis, quia Deus per opus suum manifestavit illis quoniam virtus ejus occulta ex his quæ palam sunt, manifestatur. Dominus manifestavit, id est non solum naturalis ratio profuit, sed Deus quotidie adjuvit, ne sola natura sufficere videretur. Deus illis manifestavit ostensione creaturem, quoniam naturali ingenio intellexerunt quia hoc non est Creator, quod creatura. Nam *invisibilia ipsius*, id est æternitas, virtus, divinitas et omnipotentia conspiciuntur a creatura mundi, id est ab homine, in quo per quoniam affinitatem omnes creature sunt, quia commune habet esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Ab hac creatura mundi, id est ab homine, *conspiciuntur invisibilia Dei, intellecta per ea quæ facta sunt*, id est per creaturem. Nam si vigilanter exteriora conspiciimus, per ipsa eadem ad interiora revocamur. Vestigia quippe Creatoris sunt mira opera invisibilis creature, quoniam per hæc quæ ab ipso sunt, imus ad ipsum; menti enim nostræ peccato suo exterior sparsæ, needum Deus sic interior innotescit; sed dum facturæ sua decus foras proponit, quasi quibusdam nutibus innuit, et quæ intus sequamur ostendit, ac miro modo ipsis formis exterioribus nos ad interiora perducit. Vizæ quippe ad Creatorem sunt opera considerata creature, quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. Nam quocunque se verterit anima si vigilanter intendit, in iisdem ipsis Dominum invenit, per quæ reliquit; ejusque potentiam eorum rursum consideratione cognoscit, quorum amore deseruit; et per quæ adversa cecidit, per hæc conversa revocatur. Ubi enim lapsi sumus,

ibi incumbimus ut surgamus. Et quasi ibi surgendo manum considerationis figimus, ubi pede amoris lumbri corruentes, negligendo jacebamus. Quia enim ab invisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est ut ad invisibilia ipsis rursum visibilibus innitamur; et quo caso anima venit ad insima, eo gradu revertatur ad summa. Bene itaque dicitur, quod *invisibilitia Dei conspicuntur a creatura mundi*, id est ab homine; *intellecta per ea quae facta sunt*, quoniam per visibles facturas intelligitur invisibilis factor. Sic enim et gentiles, quamvis legem aut prophetas non haberent, cognoverunt Deum, per visibilem scilicet creaturam pervenientes ad intelligentiam invisibilis Creatoris. *Invisibilitia ipsius a creatura mundi*, id est ab homine, qui omni creaturæ mundi præminet; vel *a creatura*, id est a constitutione mundi, conspicuntur intellecta per ea quae facta sunt ab eo, *sempiterna quoque virtus ejus et divinitas, quæ nihilominus sempiterna ex conjecturis agnoscitur creaturae similiiter* (206). Virtus est quæ regit omnia, divinitas quæ replet universa. Potest etiam *sempiterna virtus ejus* intelligi Filius ejus, per quem facta sunt omnia, et qui nunquam cœpit esse, sed sempiterus, id est semper æternus est cum eo, divinitas autem Spiritus sanctus. Intelligitur itaque per visibles creaturas invisibilis Pater, et sempiterna virtus ejus, quæ est Filius, ac divinitas, id est Spiritus sanctus, ad quem maxime sanctificatio pertinet. Ita ut et gentiles qui Scripturas divinas non babebant, sint inexcusabiles, quoniam non fuerunt veritatis ignari, sed ipsi veritati quæ se illis revelaverat, extiterunt ingratiti.

Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (*Ephes. iv*). Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen.

Non possunt excusari de ignorantia, sicut volebant asserere. Qui revera per naturalem rationem cognoverunt Deum. *Et cum cognovissent eum*, non glorificaverunt eum sicut Deum, bene vivendo et colendo; aut etiam *gratias illi non egerunt* de cognitione ejus, quam, ipso donante, percepserant. Debuisserent enim illum glorificare digne colendo et prædicando, atque voluntatem ejus faciendo, et gratias illi semper agere quod eorum cordibus notitiam sui dignatus esset infundere. Gratias agere, id est, pia devotione grati existere, ut recognoscerent

A se sapientiam et omnia bona ab illo habere. Sed non glorificaverunt eum, nec gratias ei reddiderunt, sed sibi tribuentes sapientiam, quam a se non habebant, et se putantes aliquid esse, cum nihil essent, evanuerunt in cogitationibus suis, quas a se, non a Deo conceperant; et *obscuratum est paulatim cor eorum*, donec omnino fieret insipiens. Eraverrunt, quoniam vani, et falsi fuerunt in cogitationibus suis, et ratio mentis eorum fumo superbie obscurata est, dum in se ipsis gloriarentur. Et vero evanuerunt, nam *dicentes se esse sapientes*, id est, jactantes se quasi proprio sensu sapientiam inventisse, *stulti facti sunt*, id est obscuratum est insipiens cor eorum. Cum enim quidam eorum non solum ad instituta utilissimarum artium, et doctrinam liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, et invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conixerint, non agentes tamen gratias Deo, nec confiteentes illum sibi esse hujus facultatis auctorem, sed dicentes se esse sapientes, id est, non in Deo, sed in semetipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studiis, atque rationibus propinquassent, evanuerunt in cogitationibus suis, quod, illuminante Dei gratia, invenerant, obsecrante superbia perdiuerunt, relapsi a superna luce in tenebras suas, id est, ab incommutabili atque æterno bono, ad mutabilem corruptibilemque naturam. Et mutaverunt non solum sensu, sed et opere, quantum ad se mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, talēm scilicet fingentes Deum, qualis non est, et non sicut eum cognoverunt tradentes hominibus, sed simulacra pro Deo coli censerent. Qui dum per cogitationum suarum vanitatem formas et imagines in Deo requirent, Dei imaginem perdiderunt; et in tantas stultitiae tenebras devoluti sunt, ut gloriam Dei ad corporalem et corruptibilem humanæ formæ effigiem verterent, et divinæ majestatis eminentiam ad brutorum animalium formas inclinarent.

Mutaverunt gloriam Dei, qui est incorruptibilis et æternus, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, quasi similem facientes gloriam Dei, id est, gloriosum Deum, imagini hominis, et ipsam imaginem, velut Deum colentes. Nec solum in similitudinem hominis mutaverunt gloriam Dei, sed etiam in similitudinem volucrum et quadrupedum et serpentium. A dignioribus creaturis ad minus dignas gradatim descendit, ut ostendat illos in profundiore stultitiae tenebras corruisse. Mos fuit ab antiquis Romanis adorare simulacula hominum, ut Romuli, Jovis et aliorum, maxime ab adventu Æneas in Italiam; volucrum autem et quadrupedum atque serpentium, ex quo Alexandria ab Augusto victa est, Romæ subjugata. Consueverant enim colere deum omnium gentium quas superassent. In tam vile formas mutaverunt, ut dictum est, gloriam Dei. Propter quod Deus tradidit. id est, dimisit, illos

(206) Locus obscurus.

desideria cordis eorum. Tradere enim dicitur Deus, dum non retinet delinquentes, propter arbitrii libertatem ad malum promptissimam. Manifestum quoque est Deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia, sive ad mala pro meritis eorum, judicio utique suo, nonnunquam aperto, nonnunquam occulto, semper autem justo. Nam, propter præcedentia peccata, multiplicantur sequentia. Et Deus qui peccatorem diu exspectat ut redeat, non redeunti atque contemnenti ponit adhuc ubi gravius impingat. Peccatum quippe quod per poenitentiam citius non deletur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pena peccati, aut peccatum simul et causa et pena peccati. Omne enim quod prius male committitur, peccatum est. Sed si citius poenitendo non tergitur, justo judicio omnipotens Deus obligatam peccantis mentem, etiam in culpam alteram permittit cadere. Peccatum ergo quod poenitentiae lamento non diluitur, peccatum est simul et causa peccati, quia ex illo oritur, unde adhuc peccatoris animus altius obligatur. Peccatum vero quod ex pessato, id est, ex secundo sequitur, peccatum simul est et pena peccati, quia, excrescente cæcitate, ex retributione prioris culpæ generatur, ut quasi jam quædam sint in peccatore supplicia ipsa incrementa vitiorum. Fit vero nonnunquam ut unum idemque peccatum, et peccatum sit et pena peccati simul et causa peccati. Quod bene Apostolus hoc loco demonstrat, dicens de infidelibus ac lubricis : *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis.* Ecce est peccatum et causa peccati. Ex qua causa quid sequitur adjungit : *Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentium.* Ecce est peccatum solummodo. Et pena peccati esset, si non adhuc ex hoc peccato et aliud sequeretur. Nam post infidelitatem eorum subditur, *Propter quod tradidit illos Deus,* etc. Qui igitur cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, ex eo peccato et causa peccati ad hoc quoque perducti sunt, ut ad cultum serpentium et volucrum laberentur. Sed quia per hanc etiam cæcitatem usque ad immunditiam carnis et contumelias ceciderunt, ipsa infidelitatis eorum cæcitas præcedenti intellectui et peccatum est et pena peccati; subsequenti vero immunditiae, peccatum facta est et causa peccati. Prioris itaque peccati merito, peccatorum subsequentium sovea legitur, ut qui malum sciens perpetrat, deinceps juste in aliis etiam nesciens cadat. Hoc quippe agitur, ut culpis culpæ feriantur, quatenus supplicia fiunt peccantium ipsa incrementa vitiorum. Merito itaque post idolatriæ culpam subditur : *Propter quod tradidit illos Deus,* et cætera, quoniam Deus illos juste deseruit et propriis

A voluntatibus, qui sibi prætulerant Idola, et sicut Scriptura loquitur : « Initium fornicationis est exquisitio idolorum, et adinventio illorum corruptio viæ est (*Sap. xiv.*). » Tradidit igitur illos ob idolatriam, id est subtrahendo gratiam suam, permisit illos in desideria cordis eorum, id est ut incidenter in ea quæ cor eorum desiderabat secundum carnis ardorem; desideria dico tendentia in immunditiam, id est in carnis maculationem, usque adeo ut afficiant corpora sua contumeliis, id est ut scilicet ipsi applicent corpora sua in contumeliis, id est in contumeliosis operibus. Contumelia est quæ ingeritur alicui contra dignitatem personæ. Et isti corporibus suis ac naturæ grandem fecere contumeliam, subdendo se tam pudendis turpitudinibus. Contumeliis affecerunt corpora sua, et hoc in semetipsis, id est, se soli sine aliis maculantes. Illi sic afficiunt corpora sua, qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, id est quod de Deo verum est, dederunt idolo, quando sicut Scriptura dicit : « Incommunicabile nomen imposuerunt lignis et lapidibus (*Sap. xiv.*). » Nomen quippe deitatis est incommunicabile creaturis, quoniam solus Creator proprie et vere Deus nominatur. Sed gentiles hoc nomen imposuerunt lignis et lapidibus, quando idola lignea et lapidea instituerunt appellari Deus. Et hoc est quod nunc dicuntur in mendacium mutasse veritatem Dei. Veritas enim Dei, quod ipse veraciter Deus sit. Quam veritatem vertit in mendacium, qui idolum dicit vel putat esse Deum. Falsum est enim hoc. Nec solum ita veritatem mutaverunt in falsitatem, æstimantes idola deos esse, quod falsum est, sed etiam coluerunt ipsa idola, ne dicarent, non colo simulacra, sed res eorum, ut solem et cetera hujusmodi. Coluerunt non Creatorem, sed creaturam, id est, non Deum, sed idola, diligenter ornando coronis aureis ipsas imagines dæmonum, et eas, flexis genibus, adorando, et servierunt thura et sacrificia offerendo creaturæ potius quam Creatori, quasi esset melius servire creaturæ, id est idolis et dæmonibus, quam Deo, qui est benedictus in sæcula, id est in æternum, amen, id est, vere. Cui qui adhaerent, et ipsi cum eo benedicti erunt in sæcula veraciter. Sed gentiles effecti sunt maledicti et temporales, qui benedictum in sæcula reliquerunt.

C « Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. »

Dixi quia servierunt creaturæ, propterea tradidit illos Deus, id est ire permisit in passiones, id est in voluptates, quæ, et si delectent, sunt passiones naturæ. Ecce iterum vindicta. Præcedens enim culpa qua servierunt creaturæ, vindicta est, subsequenti-

bus turpidinum passionibus. Superius dicti sunt A mutasse gloriam Dei in similitudinem imaginis votucrum et serpentium, nec tamen coluisse dixit eos illa. Et propterea ceciderunt in immunditiam carnis, vindice Deo, cuius gloriam in idola mutaverunt. Deinde, crescente errore, coluerunt pro Deo ipsa idola quæ fecerant, et servierunt eis, sicut Apostolus loquitur, ac propterea detestabilioribus adhuc immunditiis puniuntur. *Tradidit illos Deus in passiones ignominiae*, id est in ardores voluptatum nec nominandarum. Ignominia enim dicitur, quasi sine nomine. Appellatur enim ignominia, eo quod desinat habere dignitatis nomen ille, qui in aliquo crimen deprehenditur. Et vere in ignominiosas passiones traditi sunt : *Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum*. Non dixit conjugalem usum, sed naturalem, eum volens intelligi qui sit in membris ad hoc creatis, ut per ea possit ad generandum uterque sexus commisceri. Ac per hoc cum eisdem membris etiam meretrici quisque miscetur, naturalis est usus, nec tamen laudabilis, sed culpabilis. Ab ea vero parte corporis, quæ non ad generandum est instituta, etsi conjugé quis utatur, contra naturam est et flagitiosum. Ita immutaverunt feminæ eorum naturalem usum, in cum qui est contra naturam, quia ipsæ feminæ in feminas turpia exercuerunt. Nec solum feminæ contra naturam fornicatae sunt, sed etiam masculi, similiter relictis feminis, quibus naturaliter possent misceri, exarserunt per iniquam voluptatem in desideriis suis, id est a se genitis. *Exarserunt spiritu fornicationis invicem*, et nequissima desideria compleverunt turpissimis operibus, et mercedem quam oportuit erroris sui, id est vindictam dignam et congruam peccato erroris sui receperunt in semetipsis, id est Deum vindicaverunt in natura sua. Ideo enim Apostolus ipsa crimina evidenter expressit, ut cognoscamus eos rationem perdidisse naturæ, qui tam amentes effecti sunt, ut omnia perverterent in Deum perversi. Neque enim ordinem naturæ servare poterant, qui auctorem naturæ dereliquerant. Idcirco feminæ in feminas, et viri in viros turpia egerunt, in quibus par culpa fuit, tam seminarum quam etiam virorum.

¶ *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non convenient, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequicia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui tale agunt, digni sunt morte; non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Prædicta mala fecerunt gentiles. Et quia needum respicere voluerunt, adhuc in alia ceciderunt. Com-

A miserunt enim abominanda quæ diximus, et non probaverunt Dominum hæc habere in notitia, id est cum multis rationibus possent probare Deum habere in notitia hæc crimina, tamen putaverunt Deum ignorare et negligere ea. Et sicut ex sua culpa hoc putaverunt, sic ex eadem culpa factum est, quod tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut putarent omnia reprobanda esse facienda; et cum tam turpia operarentur, nescirent se malum operari. Vel ita : Non solum supradictas abominationes fecerunt, sed etiam non probaverunt, id est non elegi- runt, Deum habere in notitia, id est ut cognoscerent eum. Ille probat, id est probum et laudabile esse judicat, habere Deum in notitia, qui pia devotione studet eum in animo semper habere, et tanquam præsentem timet eum ac reveretur et peccare non audet. Sed hoc gentiles non fecerunt. *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, id est ut haberent eum in notitia sua, vel eum scirent nosse mala quæ faciebant, tradidit, id est dimisit illos Deus in reprobum sensum, ut jam nihil intelligent, nisi quod a probitate remotum est, ut faciant ea quæ non conveniunt rationi vel naturæ. Ea quæ non convenient facere, est illa agere quæ divinæ leges detestantur. Illos dico non parum habentes iniquitatis, sed repletos omni iniquitate. Cujus partes enumerantur, cum subditur : Malitia, fornicatione, etc. Genus enim præmittitur, et species subjunguntur, ut gentiles evidenter accusentur et terreatur. Malitia pertinet ad mentem, fornicatio ad carnem. Malitia enim est, quia quis machinatur lacerare alium quocunque modo. Fornicatio autem dicitur a fornicibus, id est ab arcuatis, in quibus meretrices prostituebantur. Sed hoc in loco intelligitur fornicatio nominari, quidquid extra legale connubium committitur. Avaritia vero est insatiabilis amor habendi. Nequicia est lemeritas vel præsumptio, quando quis audet quod nequit efficere. Vel nequicia dicitur a nequidquam; et est defectio boni, quando quis ab amore celestium deficit, et in amorem terrenorum exardescit. Sic enim tendit ad nequidquam, id est ad vanitatem et ad non esse, recedens a vero Dei esse. Invidia vero est, quæ aliena felicitate torquetur, et in duplum scinditur passionem, cum quis aut quod ipse D est, aliud esse non vult, aut aliud videns esse meliorem, dolet se non esse consimilem. Homicidium autem, ex homine et cæde compositum est. Et palchre homicidium invidiae sociavit Apostolus, quoniam ipsa est prima hujus criminis materia. Nam primum homicidium et diaboli et Cain de invidiis ortum est, et adhuc nonnunquam fiunt homicidia per invidiam. Contentio autem est, ubi non ratione aliiquid, sed animi pertinacia defenditur; et ubi non veritas queritur, sed animositas fatigatur. Dolus vero est mentis callidas, ab eo quod eludat. Aliud enim agit et aliud simulat. Dolus, inquam, est occulta malitia, blandis sermonibus adornata; cum aliud sonat in ore, et aliud latet in corde. Malitias autem est mala voluntas, quæ mala igne*

accensa, neminem vult amare, nec operari unde debeat amari. Inter malitiam et malignitatem haec distinctio est, quod cogitatio prava mentis malitia dicitur; malitiæ autem votum vel opus malignitas appellatur. Susurrones vero sunt, qui in auribus alicujus loquuntur malum de alio. Detractores autem, qui virtutes ab aliquo suis verbis detrabunt vel minuant. Susurro quippe a sono locutionis dicitur, quia non in facie alicujus, sed in aure loquitur secrete derogando. Detracio autem est, aliorum bene gesta opera vel in malum vitiœ mutare, vel invidendo fallaci fraude diminuere, cum aut mala dicuntur quæ bona sunt, aut parva bona quæ magna sunt. Detrahere enim est, bona alterius deorsum trahere, id est inclinare et premere, vel de ipsis bonis aliqua trahere, ut pauciora seu minora quam sunt, ostendantur esse. Ne autem viderentur susurrones et detractores parum peccare, mox addidit: *Deo odibiles*. Odibiles enim sunt Deo, qui male susurrant de proximis suis vel detrabunt eis. Vel *Deo odibiles* dicuntur, qui seminant inter amicos discordias. Unde Salomon testatur (*Prov. vi*), quia sex sunt quæ odi Deus, et septimum quod detestatur anima ejus; ipsumque septimum est ille, qui seminat inter fratres discordiam. Coutumeliosi vero vocantur, qui veloces sunt in verborum vel factorum injuriis. Coutumelia enim dicitur factum vel dictum, quod indignum et inconveniens est illi, cui injuste et contumaciter infertur. Superbi sunt, qui judicant de se supra quam debent esse. Superbia enim est, perversæ celsitudinis appetitio. Perversa autem celsitudo est, deserto eo cui debet animus inhærente principio, sibi quodam modo fieri principium. Hoc fit, cum sibi nimis placet, id est cum ei illo incommutabili bono deficit, quod magis ei placere debuit, quam ipse sibi. Elati quoque sunt, qui efferunt supra mensuram suam, vel qui majorum institutis non acquiescunt, dum nolunt pati priorem vel parem. Inventores malorum sunt, qui nova genera peccandi reperiunt, vel nova tormenta, quibus alios crucient, sive novas leges injustas, aut alia quælibet mala primi inveniunt. Haec enim malis studiis illi solent agenda invenire, quibus non sufficit, ut faciant mala quæ priores sui fecerunt, aut quæ contemporaneos suos adhuc facere conspi- ciunt. Qui vero sunt parentibus non obedientes, seris sunt indomabiores, quoniam seræ suis parentibus sunt subditæ et acquiescentes. Insiipientes autem sunt, qui ab ipso fonte sapientiae, qui Deus est, recesserunt. Et ideo incompositi, quia omnis insipiens inordinatus est. Incompositi sunt habitu, incessu et motu. Incompositio enim corporis indicit qualitatem mentis. Sine affectione sunt, qui viscera dilectionis, quibus erga alterum moveantur, non habent, sed durum et insensibile cor erga proximi dilectionem gerunt. Absque fœdere sunt, qui societas omnium fugiunt, qui fœdus concordiae et societas habere cum nullo volunt. Sine misericordia sunt, qui non compatiuntur miseriis aliorum. Et om-

PATROL. CLXXXI.

A nia hæc mala fuerunt in gentilibus. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Per hoc quod eis naturaliter displicet malum, cognoverunt justitiam Dei. Et, licet hanc ita cognovissent, non intellexerunt eos qui talia faciunt, dignos esse perpetua morte. Quoniam si intellexissent, timuerint; si timuerint, nunquam talia commisissent. Amiserunt enim lumen intelligentiæ, ex quo deseruerunt fontem cœlestis sapientiæ. Et ideo, quamvis non intellexissent, non possunt excusari, quia præcedentibus culpis meruerant sic excœari. Qui ne putarentur, his tantum pœnis affligi, quibus delectabantur, id est supradictis criminum turpitudinibus, addit’ ultimam mortem æternam Apostolus: *Digni sunt, inquit, morte qui talia faciunt*. Ubi cum magno timore notandum est, quia nonnulla quæ putantur levia, posuit inter ista pro quibus æterna mors acquiritur, sicut sunt ea quæ faciunt susurrones et detractores, et incompositi vel contentiosi. *Digni, inquit, sunt morte non solum qui faciunt ea, sed et qui consentiunt facientibus*, ut nullus excusetur. Sunt enim quidam qui se reos non putant, si non operantur quæ mala sunt, consentiunt autem facientibus. Consentire autem est, si quis cum possit reprehendere, taceat vel aduletur. Sed facientes et consentientes, æternam mortem merentur. Hucusque vitia gentilium Apostolus detestando manifestavit, ne jam de pristinis actibus se excusat; sed quales antea fuerant, humiliiter recognoscerent, ne se Judæis superbe præferrent, sed tanto magis Deum diligenter, ac gratia ejus obnoxii fuerent, quanto plura et majora peccata ab eo sibi esse dimissa considerarent.

CAPUT II.

« Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas (*Matth. vii*). In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ judicas. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. »

Omnes, inquit, et facientes, et assentientes, digni sunt morte. *Propter quod*, id est propter quam causam, *inexcusabilis es, o homo! omnis qui judicas* D alios. Homo dico, non gentilis tantum, sed et omnis, sive gentilis, sive Judæus, sive major, sive minor. Cum enim dicit omnis, subintrat jam monstrare non solum gentilem, sed etiam Judæum, qui secundum legem volebat judicare de gentilibus. Communiter ergo nunc de Judæis et gentilibus agit, Judæus enim judicabat gentilem secundum pristinam conversationem, et gentilis Judæum. Uterque autem homo. Si Judæus gentilem judicat de idolatria, et multi Judæorum coluerunt idola. Si gentilis Judæum de legis prævaricatione, et ipse prævaricator est legis naturalis. *Inexcusabilis*, inquit, es, o homo! omnis qui judicas. Hic ostendit, quia unusquisque homo naturaliter scit, quamvis se hoc sciére non advertat, scilicet se a Deo secundum actus

proprios judicandum. Quomodo enim ipse alium peccantem judicio suo damnaret, si Deum ita factum naturali sensu non videret? Omnes enim per naturalem legem atque rationem norunt, et innocentiam præmium, et malitiam mereri supplicium. Inexcusabilis es, quia tu ipse testis es damnationis tuæ. Nam *in quo judicio judicas alterum ad damnationem, in eo condemnas te ipsum, quoniam eadem agis tu ipse, quæ judicas in altero esse damnabilia.* Et sicut judicas de alio, sic potes scire quod Deus judicabit de teipso. Et vere judicaberis a Deo, sicut judicas alios qui faciunt ea quæ et tu facis, quia scimus quod judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia faciunt. Non enim accipiet personam in judicio; sed sive major, sive minor, sive Ju-dæus, sive gentilis sit quisque, Deus illum vero iudicio, prout dignum fuerit, judicabit. Notandum quoque, quod hæc sententia similiter damnandum manifestet etiam nostri temporis quemlibet judicem, vel ecclesiasticum, vel sacerdalem, qui facit ea quæ in aliis judicat.

*¶ Existimas autem hoc, o homo! qui judicas eos qui talia agunt et facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei? An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet uniuersum secundum opera ejus (*Matth. xvi*): his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem querunt, vitam æternam; his autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescent veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci. Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. ¶*

Nos scimus judicium Dei esse in eos qui talia faciunt. Sed tu cum eadem facias, putas te evasurum illud judicium? Et hoc est quod increpathe dicitur: *Existimas autem hoc, o homo! qui judicas, id est judicio tuo damnas eos qui talia agunt, et facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei?* Quamvis enim potestatem nunc super cæteros habeas, et non sit qui te in hoc mundo judicet, non tamen existimare Deum tibi parciturum debes, si male egerris. Putare enim posset aliquis imperitus, quod tanto liberius sibi peccare liceret, quanto diligenter alios a peccato compesceret. *Existimas quoniam judicium ejus effugies, id est nunquid tibi de imputitate blandiris, quia Deus in praesenti non reddit?* An contemnis divitias bonitatis ejus, id est divitem et copiosam ejus bonitatem, quia nunc misericordia tempus est, et divitias patientiae ejus, qua peccantes patienter tolerat, et longanimitatis, qua

A diutius illos ad poenitentiam exspectat? Severe loquitur Apostolus, quia mala et dura mens non revocatur nisi terrore. Divitiae autem bonitatis Dei in hoc manifestantur, quod tanta quotidie in terris mala faciunt homines. et tamen eis Deus solem suum producit, et pluvias ministrat, aliaque multa bona largitur (*Matth. viii*), blandiens, ut ad poenitentiam per beneficia provocet. Dives esse monstratur et patientia ejus, qui tot et tanta mala facientes patienter sustinet. Dives est et longanimitas ejus, quoniam non statim punit eos, sed exspectat ad poenitentiam per multa tempora. Sed has divitias bonitatis et patientiæ et longanimitatis contemnit, qui non sic utitur eis ad poenitentiam, ut Deus intendit, sed ad vanam securitatem vertit, *æstimans* Deum aut non curare humanas res, aut donare quod differt. An contemnis, inquit, has divitias, *ignoram*, id est non cogitans, *quoniam benignitas*, id est pia misericordia Dei adducit te, quantum in se est, *ad poenitentiam*, dum tibi spatium adhuc temporis indulget? Ipsa te provocat ad poenitendum. Sic tu secundum duritiam tuam et cor impænitens, thesaurizas tibi iram, quia durus es et in malitia tua pertinax, de qua nec corde poenites. Sunt enim quibus mala quæ agunt, displicent. Sed tu nec in corde poenitentiam agis, quia nimis induratum est in malitia cor tuum. Et secundum hanc duritiam tuam thesaurizas tibi iram, id est accumulas et reponis tibi vindictam exercendam *in die iræ*, id est in die ultionis extremæ. *Iram thesaurizas*, id est in occulto multiplicas tibi, deterius peccando per indultum temporis spatium. Nam qui converti non vis, etiam spatio temporis accepto, per hoc mala tua ad reatum auges, per quod ea diluere poteras, si converti velles. De benignitate enim Dei iram sibi reprobis thesaurizat, quia dum ad poenitentiam tempus accipit et ad peccandum expendit, ipsum remedium gratiæ vertit in augmentum culpe. Unde et omnipotens Deus, quia collata remedia conspicit ad culpe argumentum trahi, ipsam benignitatem quam contulit, in judicij distributionem (207) vertit, ut inde plus feriat, unde modo amplius exspectat; et quia homo deserere malum non vult ut vivat, angat unde moriatur. *Thesaurizas*, inquit, *tibi iram venturam in die iræ*, id est in die judicij, qua Deus videbitur iratus esse reprobis, licet nulla mentis perturbatione moveatur, et in die revelationis justi judicij, id est in qua revelabitur quod nunc occultum est, justum judicium Dei, qui tam juste judicabit, et reddat unicuique secundum opera ejus. Et vere ita unicuique reddet, nam bonis bona, et malis mala. Et hoc est: *His quidem reddet gloriam, qui sunt boni operis secundum patientiam, id est qui bona operantur, bene utentes patientia Dei, vel qui secundum patientiam bene operantur, id est mercedem bona operis sui per patientiam exspectant, perdurantes usque in finem in bono et patientia, ut bona*

faciant et mala tolerent. His reddet *gloriam*, ut fulgeat sicut sol in regno patris eorum; *honorem*, ut sint ei similes sicut Johannes dicit: « Quia cum apparuerit, siuniles ei erimus (*I Joan.* iii), » et *incorruptionem*, id est immortalitatem. Hæc reddet Deus illis, qui sunt secundum patientiam boni operis, et hoc quærentibus vitam æternam, id est illis solummodo, qui ex patientia et bona actione sua nil aliud quam vitam æternam quærunt. Etsi enim patientiam boni operis ostendunt, gloriam tamen et incorruptionem non recipient, si intentione cordis vitam æternam non quærunt. Iстis quidem gloria dabitur. Sed his qui sunt ex contentione, sicut vos qui nunc contenditis adinvicem, qui sunt ex contentione, id est ex veritatis impugnatione, ubi quod asseritur, non ratione, sed animi pertinacia defenditur; et qui non acquiescent evangelicæ veritati, cum eis annuntiatur, ut faciant quod veritas præcipit, sed credunt iniquitati, quam diligunt, promittentes sibi impunitatem malorum quæ faciunt. His reddetur *ira*, id est justa ultio Dei et *indignatio*, id est severitas ejus, *tribulatio* de reatu conscientiæ et *angustia* de vana pœnitentia, quando erunt inter se pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes. Vel *ira*, id est pœna, et *indignatio*, qua sibi ipsis indignabuntur, quod male agentes iram Dei meruerunt. Hujusmodi *ira* et *indignatio* dabitur corporibus et animabus eorum in futuro. Et antequam animæ eorum resocientur corporibus, interim veniet *tribulatio*, quantum ad exteriorem cruciatum; et *angustia* quantum ad conscientiam, quæ torquebit intrinsecus ipsas animas. Vel post resurrectionem *tribulatio* in corporibus, et *angustia* in animabus. Hæc pœna veniet in omnem animam operantis malum, quia anima prima peccat, et idcirco pœnam principaliter sentit. Superius etiam dictum erat, reprobum thesaurizare sibi iram in die judicii. Et nunc, ne quis putaret quod reprobi usque ad diem illum sine pœna essent, additur, pœnam esse dandam in omnem animam hominis operantis malum. Ac si dicitur: Non solum in illa die et deinceps sentiet iram malum, sed et ante. In omnem animam operantis malum, *Judæi* primum et deinde *Græci*, id est gentilis. *Judæus* gentili in culpa præfertur, quia præter naturalem legem, et Moysi legem scriptam habuit, ac prævaricatus est. *Judæus* semper ante ponitur, quia primus Deum cognovit: et credens, propter Abraham honorificentior est; diffidens autem, pejus tractandus, quoniam promissa patribus refutavit. Ostendo autem quod male operantes ex utroque populo sint puniendi, ostendit econtra quod iene agentes ex circumcisione et præputio sint glorificandi, ideoque sententiam præmissam repetit: Pœna erit male operanti. Sed *gloria*, id est splendor clarificati corporis, et *honor*, id est locus ad dexteram judicis, et *pax*, id est omnimoda qui est in regno, erit omni operanti bonum; non dico omni qui videtur operari bonum, sed qui veraciter operatur quod Deus bonum judicat. *Judæo* vrimum. Pri-

A num credulitatis tempore, non dignitate. *Judæi* enim primo crediderunt, ac bonum operati sunt, et postea *Græci*, per quos signantur gentiles, sed nunc utriusque parem in regno locum beatitudinis habent.

« Non enim personarum acceptio apud Deum. Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. »

Jure equipari *Judæum* et gentilem in poena et gloria, quia Deus judicat non secundum personas, sed secundum merita. Non enim est apud Deum acceptio personarum, sed acceptio bonorum operum. B Sive enim *Judæus*, sive gentilis, unusquisque secundum opera sua judicatur a Deo. Et vere Deus personam non accipit. Nam quicunque peccaverunt sine lege, sicut gentiles, qui legem scriptam non acceperunt, peribunt sine lege, id est non fieri de eis legale judicium, quia in gehennam sine judicio præcipitabuntur. Et quicunque in lege peccaverunt, sicut *Judæi*, qui legem Moysi non servaverunt, per legem judicabuntur, id est damnabuntur, quia ipsi audient verba judicis, ut pereant propter legem ejus quam acceperunt ac violaverunt. Vel hoc potest hæc sententia intelligi demonstrare, quod quicunque minus peccat, minus punietur; et qui magis peccat durius damnabitur. Nam quicunque peccaverunt sine legi, id est sine legis transgressione, sicut gentes, scilicet qui minus peccaverunt, sine lege peribunt, id est minus punientur, quia tantum propter peccata sua damnabuntur, non propter transgressionem legis Mosaicæ, quia non habuerunt illam. Et e diverso quicunque peccaverunt in lege, id est gravius peccaverunt legem transgrediendo, per legem judicabuntur, id est atrocis damnabuntur, quia et propter legis prævaricationem, et propter peccata sua punientur. Et vere per legem judicabuntur, ut pereant, quia propter solam legis notitiam non salvabuntur, quoniam solo legis auditu non justificantur, et sine justitia nemo salvatur. Non enim illi qui tantum auditores sunt legis, justi sunt apud Deum, quamvis apud homines aestimentur justi, sed factores legis justificabuntur, id est justi justificabuntur. Factores enim legis, utique justi sunt. Ac per hoc tantumdem est ac si diceretur: Factores legis creabuntur, non quia erant, sed ut sint, ut vel sic inteligerent etiam *Judæi* legis auditores, indigere se gratia justificatoris, ut possent esse factores. Vel justificabuntur, id est justi deputabuntur. Factores enim legis illi sunt qui credunt in Christum, quem lex promisit, et de quo Moyses ait: « Ipsum audietis tanquam me (*Deut.* xxiv). » Sed credere in eum et audire eum, id est obedire ei, nemo potest nisi donante ipsis gratia.

« Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsis sibi sunt lex, qui ostend-

« dunt opus legis scriptum in cordibus suis, te-
ctiunorum redditile illis conscientia ipsorum,
et inter se invicem cogitationum accusantium,
aut etiam defendantium in die, qua judicabit Deus
occulta hominum secundum Evangelium meum
per Jesum Christum. »

Factores legis justificantur, quia etiam gentes. Et hoc est quod adjungit : *Cum enim gentes, etc.* Vel ita dixerat gentilem damnari si male operaretur, et salvare si bene. Sed cum legem non habent, et quasi nesciat quid sit bonum, et quid sit malum, videretur neutrum sibi debere imputari. Contra Apostolus : *Etsi non habet legem scriptam, habet naturalem, qua intelligit et sibi conscientia est, quid sit bonum vel malum; et ideo credens est bene vel male operari, et merito salvare vel damnari.* Quod non est nisi per gratiam et fidem, quae renovat naturalem imaginem Dei in homine scriptam, sine qua renovatione male operatur et damnatur, accusante eum conscientia. Et hoc est quod ait : *Gentes, quae legem Mosaicam non habent, naturaliter, id est naturali ratione suadente, faciunt ea quae legis sunt, id est quae lex fieri jubet, non habentes legem ejusmodi, id est scriptam, ipsi sunt sibi lex, id est naturalis ratio est eis lex, qui bona laudantes, et mala damnantes, ostendunt opus legis esse scriptum in cordibus suis, id est firmiter impressum rationi eorum.* Nullus enim est qui facit alteri injuriam, nisi qui fieri nolit sibi. Et in hoc transgreditur naturae legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit, non vult pati. Opus enim legis est, non occidere, non moechari, non furari, non concupiscere, non falsum testimonium dicere, patrem et matrem honorare, et his similia facere, unumque Deum Creatorem omnium credere (*Exod. xx.*). Et haec omnia naturalis ratio scripsit in corde gentilium. Et ita novent quid agendum esset, et quid vitandum, testimonium reddente illis in die judicii conscientia ipsorum de his quae fecerunt, quia ipsi sibi testes erunt bonorum et malorum quae gesserunt, scientes inde se merito salvare vel damnari. Nec solum conscientia operum, sed et cogitationum malarum vel bonarum, cogitationum dico accusantium inter se invicem aut etiam defendantium quia vicissim se accusabunt vel defendant ipsas cogitationes in conspectu judicis, ut cogitationes nostrae omnes uno tempore congregatae, justum judicem probent, dum aut accusat nos nostra conscientia aut excusat, utrum plura sint peccata, an bona opera; et utrum vetera an nova, utrum deleta poenitentia an novis sceleribus instaurata. Ita vel accusabunt vel defendant nos cogitationes nostrae, non utique illae, quae tunc erunt, sed istae, quae nunc sunt in nobis. Cum enim sive bona sive mala cogitamus velut incerta, sic in-

A corde nostro tam bonarum quam malarum cogitationum notae quedam et signacula relinquuntur. Quae in occulto nunc pectoris posita, in die illa revelabuntur ab eo, qui solus potest occulta hominum scire. Quarum notarum causas non latere Deum, etiam conscientia nostra contestabitur. Et quia non solum opera, sed etiam cogitationes in illo judicio tam subtiliter exquirerentur; ideo fidelis quisque semetipsum debet introrsus discutere nunc, et vehementer ante judicium examinare, ut districtus iudex eo jam tranquillus veniat, quo reum suum discutere appetit, jam proculpa puniri cernit. *Testimonium, inquit, reddente illis conscientia, quoniam conscientia propria sufficit unicuique ad testimonium (208).* Conscientia, subauditur operum, et cogitationum inter se invicem accusantium vel etiam defendantium. Non dicit quod eadem cogitationes accusant et defendunt, sed quod vicissim quedam accusant, et quedam defendunt contra malignorum spirituum accusationem. *Conscientia reddente testimonium in die qua judicabit Deus, vel in die, id est in luce, cum judicabit Deus, occulta hominum, id est secreta cordis vel peccata latentia, per confessionem non manifestata, judicabit Deus; et hoc secundum Evangelium meum, id est secundum Evangelium quod ego praedico, et judicabit non per seipsum, sed per Jesum Christum, quia Pater non judicat quemquam per seipsum, sed per Filium, quoniam omne iudicium dedit Filio. (Joan. v.)*

B « Si autem tu Iudeus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem, contidis te ipsum ducem eorum esse, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in lege. »

Postquam allocutus est gentium partes, vel communiter de Iudeis et gentibus est locutus, nunc ad solos Iudeos sermonem dirigit, cupiens eos humiliare, quoniam ex accepta lege superbiebant, et gentes quasi peccatrices despiciebant. Gravius enim accusat illos peccasse prævaricando legem. D Quasi dicat : Gentilis habet tantum naturalem legem, sed tu si Iudeus vocaris, et legem scriptam habes, majora dona divinitus accepisti, et majora bona debes operari; si tu cognominaris Iudeus, id est si a tua cognitione trahis hoc nomen quod est Judeus, non habens nominis significatum, hoc est noua rei veritate Iudeus, sed solo nomine, quod tibi propter dignitatem vendicas a Juda, qui dignior fuit inter filios Jacob. Et requiescis in lege, id est delectaris in scriptura legis, quia non est tibi laborandum ad perquirendam veritatem, sicut gentilibus, qui legem non habent. Et gloriaris in Deo, non co-

modo quo postulat gratia, quæ non operum meritum, sed gratuita datur, sed velut qui solus merueris legem ejus accipere. *Et nosti voluntatem ejus*, id est quid ipse velit ab hominibus fieri, vel voluntatem ejus, de redēptione humani generis. *Et probas utiliora*, id est de utilibus utiliora scis eligere, instructus per legem, quia per naturam multa utilia probantur, per legem vero utiliora, et per gratiam perfectiora; si talis es, confidis te ipsum esse ducem cœorum, id est te possedere per viam justitiae eos qui non intelligunt quid debeant agere, et te esse lumen eorum qui in tenebris sunt, quod scilicet possis eos illuminare. Cœcos in tenebris positos, intelligamus gentiles, qui et lumine rationis privati sunt; et si quid sciunt, tamen in tenebris sunt. Vel quoslibet mente cœcatos et in tenebris ignorantiae constitutos accipiamus, quorum Judæus se non solum manuductorem, sed et illuminatorem esse gloriatur propter legis notitiam. *Et eruditorem insipientium*, id est quod imperitos Judæos ponere possit extra eruditatem, qua legem aliquo modo sciunt, sed quomodo eam debeant intelligere, dubii sunt, et inde inter se loquuntur, et magistrum infantium eorum Judæorum, qui neque fari sciunt de legis dubietatibus, habentem formam scientiæ et veritatis in lege, ut aliis exemplar scientiæ legis sit et veritatis. Quidam enim habent scientiam et intellectum alicujus libri, et ita sentiunt sicut auctor ipse sensit, non tamen habent inde veritatem, quia nesciunt quomodo sit verum, nec etiam verum esse sciunt. Sed Judæus habere se jactat et sensum legis, et scire verum esse illum sensum legis, ita ut aliis habere volentibus sit exemplar, tanquam qui ex legis littera formam scientiæ et veritatis acceperit. Et quia hæc omnia profittetur quidem, nec tamen vere tenet, ideo subjungitur:

« Qui ergo alium doces, te ipsum non doces? qui prædictas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? Non enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est (*Isa. LII. xxxvi.*)».

Quandoquidem ita gloriaris de lege, et alios te docere jactas, ergo tu qui alium doces, cur non doces te ipsum, id est tu dux cœorum, quomodo viam rectam non vides? Si enim videres, per ipsam utique ambulares. Tu lumen eorum qui in tenebris sunt, quomodo non abjicis opera tenebrarum? Eruditore insipientium, cur etiam timorem Domini, qui st initium sapientiæ, reliquisti? (*Eccle. I.*) Magister infantium, cur puer es sensu? Qui habes formam scientiæ et veritatis in lege, cur nec ipse sequeris, nec alios sequi malo tuo exemplo permititis? Quare non convenit vita tua doctrinæ tuæ, et opus tuum destruit fidem tuam? Qui prædictas non furandum, furaris? qui dicis

A non mœchandum, id est non adulterandum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? id est tu ipse facis, quod prædictas fieri non debere, dum fidem Christi a lege per malam interpretationem subripis, et legem adulteras, quum ablata veritate mendacium ponis; ac sacrilegus es, dum Christum, quem propheticus sermo significat, negas. Et cur hæc facis? Cur sensum de Christo furaris ex lege? Et cur mœcharis, id est adulteras, hoc est mentem tuam falsitate corrumpi facis, contemnendo veritatem Christianæ fidei quasi legitimum virum, et eligendo mendacium velut adulterum? Non enim est una mœchatio, sed omne quod totum Deo debes, si alii quam Deo reddideris, sive amorem, sive timorem, sive servitium sive obedientiam, sive spem. Et ideo gravius ab illo delinquitur, a quo perfec-tio prædicatur. Et tu qui idola detestaris, cur sacrilegium facis, id est cur auferas Christum de sacro, hoc est a lege, negando eum ibi sonari? Sacrilegium enim vocatur sacri furtum, quia legere vel sublegere, furari dicitur. Sacrilegium quippe est, vel sacrum de sacro auferre, sicut reliquias de ecclesia, vel sacrum de non sacro, sicut crucem de domo laici; vel non sacrum de sacro, sicut capam laici de ecclesia. Et sacrilegium facit, qui sacram Christi intellectum a sacra lege tollit. Sacrilegium enim est in hoc loco proprie, quod in Deum committitur, quasi sacri violatio, vel mandatorum prævaricatio. Unde et additur: Qui in lege gloriariis, id est qui de lege quam solus ex omnibus populis qui sub coelo sunt, accepisse te jactas, cur Deum per prævaricationem ejusdem legis inhonoras, faciendo fulta et adulteria et sacrilegia? Nam secundum litteram multi Judæorum hoc fecisse reperiuntur, fulta videlicet e: adulteria et sacrilegia. Figuratur autem per hunc, quem ita nunc increpat Apostolus, quilibet do-ctor ecclesiæ, qui bona prædictat et mala facit, destruens moribus, quod astruit vocibus. Cui recte dicitur: Qui alium doces, te ipsum non doces, etc. Deinde probat quod Judæi prævaricando legem, inhonorerint Deum. Vere Deum inhonoras tu, et similes tui. Nam nomen Dei, id est gloria et fama nominis

D Dei blasphematur, id est vituperatur, inter gentes per vos, id est per malam conversationem vestram. Sicut enim bona vita fidelium causa est, ut Deus glorificetur a videntibus: sic quando illi qui legem Dei acceperunt, male vivunt, illorum prava conversatio causa est, ut Deus blasphemetur, sicut scriptum est. Ideo non apposuit ubi, vel quibus verbis hoc scriptum sit, quia Judæi loquebatur, qui legem et prophetas habebant; et ubi hoc scriptum esset, satis noverant, videlicet in Ezechiele, per quem Deus de illis qui in Chaldaea tenebantur captivi, conquestus est, dicens: « Ingressi sunt ad gentes, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis. Populus Do-mini iste est, et de terra egressi sunt (*Ezech.*

xxxvi). » Sic tunc per illos blasphemabatur nomen Domini, quod ipsi malis operibus suis polluerant in oculis gentium. Putabant enim gentes quod ea quæ Judæi faciebant, placerent Deo ipsorum, et ideo vituperabant eum. Similiter et per eorum nequitiam, qui tempore quo Paulus hæc scribebat, dispersi inter gentes erant, blasphemabatur Deus a gentibus. Sic et nunc per nonnullos religionis professores, dum pravitatis exempla de se ostendunt, blasphematur plerumque Deus ab imperitis et secularibus.

« Circumcisio quidem prodest, si legem observes. Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur, et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per litteram et circumcisionem legis prævaricator es? Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcision, sed qui in abscondito Judæus, et circumcision cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. »

Ostenderat legem non valere Judæis, et nunc ostendit nec circumcisionem illis prodesse. Probarerat eos non posse gloriari de lege, quia transgreasi sunt eam, id est moralia præcepta ejus. Possent ipsi respondere, dicentes: Quamvis ipsa lex non proficiat nobis quia transgressi sumus illam, sicut tu dicas, tamen de circumcisione possumus gloriari, quia per eam præcellimus gentes incircumcisas. Et Apostolus: *Circumcisio quidem prodest, si legem observes*, id est cum observantia moralium præceptorum in fide factorum. Sed si sis prævaricator legis, sicut es, ut probavimus, id est si quod circumcision exigit, non imples, tunc circumcision tua carinalis, de qua multum gloriaris, *facta est præputium*, id est plus non valet tibi quam si circumcisione non esses. Prodest, inquit, suo tempore circumcision, quia Judæum facit vivere et non exterminari. Prodest circumcision, quia facit in lege esse. Prodest, quia obediendo Deo facit signum futuræ veritatis, dum populus rufus sub timore custoditur; carnis enim circumcision vera cordis circumcisionem præsignat. Et ideo ante Salvatoris adventum prodest carnalis circumcision, *si legem observes*, id est si et moribus circumcidaris. Non enim alia intelligitur esse vera circumcision, quam animæ purgatio, et vitiorum abjectio. Et idcirco, prodest carnis circumcision, si et mens per observantiam moralium præceptorum legis circumcisæ sit. Signum prodest, si res adsit. Cæterum signum sine re superflium erit. Hoc est enim quod subditur, quia *si prævaricator legis sis, circumcision tua præputium facta est*, quoniam cum sis carne circumcisus, opere es incircumcisus. Similiter dici potest Christiano: Baptismus prodest, si Evangelium observes. Si autem prævaricator legis sis, id est Evangelii, baptismus tuus nihil tibi valebit. Sic et monacho cuculla prodest,

A si regulam observes. Si autem prævaricator regulæ sis, cuculla tua inutilis facta est. Deinde infertur a contrariis sic. Quando quidem si prævaricator legis fueris, circumcision tibi non plus prodest quam præputium; igitur si præputium observet legem, tantumdem prodest ad salutem, quantum circumcisione cum observatione legis. Et hoc est: *Si præputium, id est gentilis, qui in præputio carnis ad fidem Christi venit, custodiat justitias legis*, id est præcepta moralia, per quæ justificatur homo, sicut: « Non moechaberis, Non concupisces, Honora patrem et matrem, et Diliges proximum tuum sicut teipsum (Exod. xx), nonne præputium illius reputabitur in circumcisionem? id est nonne ipse habens præputium, aquiparabitur Judæo habenti circumcisionem B cum legis observatione? id est non Oberit ei præputium habere, si legem spiritualiter observet, sed in filiis Abrahæ reputabitur; et quod circumcisione facit Judæo legem observanti, idem faciet ei præputium, postquam cum fide præcepta legis observabit. Et non solum æqualis erit Judæo, sed etiam Judæum judicabit, non potestate judicii, sed comparatione facti melioris; *præputium*, id est præputiatus; consummans, id est complens legem, te, o Judæ, qui per litteram et circumcisionem es prævaricator legis. Præputium, inquam, quod est ex natura, id est quod ita permanet ut natura dictavit, nec circumcisione resecavit, quod sibi natura dedit, illud præputium custodiendo naturalem legem, quam tu prævaricaris in litera, *judicabit te*, id est comparatione sui judicabilem te ostendet. Ita sacerdotalis vir, si religiose vixerit, condemnabit respectu sui eum, qui religionis habitum et professionem habet, nec tamen religiose vivit. Dixi quod circumcisione tua præputium facta est, et præputium gentilis in circumcisionem reputabitur. Nec immerito: *Non enim est verus Judæus ille qui in manifesto Judæus est*, id est in vocabulo et natione et legis observantia carnali, neque est vera circumcision illa, quæ in manifesto. id est quæ corporeis oculis videri potest in carne, id est in cutis ablatione; sed ille est verus Judæus, qui in abscondito Judæus est, id est in secreto cordis confitens et laudans Deum, et illa est vera circumcision, quæ est cordis. Antiqui patres et circumcisionem D carnis habebant propter signaculum fidei, et circumcisionem cordis propter ipsam fidem. Sunt ergo Judæi in circumcisione carnis, et sunt Judæi in circumcisione cordis. Ab his patribus degenerantes isti, qui in nomine gloriantur et facta perdiderunt, remanserunt in carne Judæi, et in corde pagani. Qui idcirco maxime Judæi sunt appellati, quia Judas unus erat ex duodecim filiis Jacob, et de tribu ejus regnum veniebat Judæis, sicut et ipse Jacob prophetaverat, dicens: « Non auferetur sceptrum de Juda et dux de seminibus ejus, donec veniat qui mittendus est (Gen. xl ix). » Nunquam ergo post David habuerunt regem Judæi, nisi de tribu Juda, donec Christus veniret, qui et ipse de tribu Juda nasci dignatus est, utpote verus rex. Herodes enim,

sub quo Dominus natus est, primus ex alienigenis regnavit in Iudea. Itaque ipso jam veniente Domino, eversum est regnum Iudeorum et sublatum ab eis. Modo non habent regnum, quia noluerunt cognoscere regem verum. Qui ergo a Iuda, de cuius stirpe regem habebant vocabantur Iudei, videamus si jam hoc nomine sunt appellandi. Ipse enim voce sua abdicaverunt se ab isto nomine, ut Iudei non sint digni appellari, nisi tantum carne. Cum enim sacerdotes in Christum, qui de Iuda et de David rex eis datus fuerat, ait illis Pilatus : « Regem vestrum crucifigam? (Joan. xix.) » At illi : Non habemus regem nisi Caesarum (*ibid.*). » Si non habebant regem nisi Caesarum, ablatum erat sceptrum ex Iuda. Et si ablatum erat sceptrum ex Iuda, jam venerat qui mittendus erat, et illi virtutem Judaici nominis perdidérant. Illi autem vere sunt Iudei, qui Christiani facti sunt ex Iudeis. Cæteri vero Iudei, qui in Christum non crediderunt, etiam nomen ipsum perdere digni fuerunt. Iudea ergo vera, Christi ecclesia est, credens in illum regem, qui venit ex tribu Iuda per virginem Mariam. Recte itaque dicit Apostolus non vere Iudeum esse, qui in manifesto Iudeus est, neque veram, quæ in manifesto in carne circumcisione est, sed eum qui in abscondito Iudeus est, et eam circumcisionem, quæ est *cordis in spiritu, non in littera*, id est ut secundum spiritum, non secundum litteram lex intelligatur. Circumcisio cordis, est voluntas pura ab omni illicita concupiscentia. Quæ circumcisione non fit littera docente et minante, sed spiritu adjuvante et sanante. Cujus, circumcisionis vel Iudei, laus non ex hominibus, sed ex Deo est, quia non ex inani vocabulo laudatur ab hominibus, sed ex intima veritate a Deo, qui per suam gratiam præstít ei, unde laudari possit et dicere : « In Domino laudabitur anima mea (Psal. xxxii). » Nam etiam si hostiles talem Iudeum vel talem circumcisionem laudent, laus illa non ex hominibus est, sed ex Deo, id est non ex humanis meritis, sed ex Dei gratia. Non enim jure quisquam laudari potest solis meritis, si ei gratia superna defuerit, sed cuicunque gratia illa adfuerit, hunc vere laudabilem facit. Sic et nonnulli gloriantur apud homines de exteriori habitu religionis, qui tamen intus non habent quod foris ostendunt; alii vero moribus sunt religiosi, qui vestem non gerunt religionis; nec ab hominibus laudantur quasi religiosi, sed a Deo, qui novit quod sunt.

CAPUT III.

« Quid ergo amplius est Iudeo? aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei. « Quid enim si quidam illorum non crediderunt? « nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuat? Absit! Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax (Psal. cxv), sicut scriptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. »

Dixerat Apostolus quod circumcisione, si legem ser-

A vet, utilis est; si vero prævaricetur, in præputium vertitur; et econtra, si præputium implet legem, reputatur in circumcisionem. Nunc autem quia videt quod sibi possent objicere Iudei : Ergo nihil est amplius nobis, quam gentilibus, et sic Deus superflue fecit nos circumcidiri, ipsemē ponit illam objectionem, ostendendo quid illis sit majus quam gentilibus. Quandoquidem circumcisione prævaricans legem, sit præputium; et præputium consummans legem, reputatur in circumcisionem, id est Iudeus sit gentilis, et gentilis Iudeus, ergo quid amplius est Iudeo, qui dicitur peculiaris populus Dei quam gentili, qui dicitur canis immundus? aut quæ utilitas est circumcisionis, id est quid consecutus est de circumcisione? Huic interrogacioni vel objectioni B respondet, quia multum amplius Iudeo secundum priora tempora, et hoc per omnem modum, id est per corporalem et spiritalem modum. In utroque enim modo fecit Deus multa Iudeis, quæ gentilibus non fecit; et ita secundum priorem statum sunt digniores, sed nunc in fide non excellentiores. Corporali modo pluit illis manna in deserto, et introduxit eos in terram promissionis, ac magnis opibus ditavit; spirituali quoque modo bene fecit eis, dans illis notitiam sui, et aperiens voluntatem suam, et justificans eos per fidem venturi Redemptoris. Primum quidem. Quasi dicat : Ut alia minora de temporibus prætermittam, hoc primum et præcipuum pono, quod eloquia Dei, id est lex et prophetæ illis ut amicis sunt credita, per quæ intellegent de futura incarnatione sapientiae Dei, et redemptione hominum. Vel credita sunt ab illis, quia nos credimus veras esse Scripturas, quas illi tradiderunt nobis, et a nulla alia gente libros divinæ auctoritatis recepimus. Sive credita sunt ab illis, id est ipsi ea crediderunt, quæ prophetæ et lex de Christo prædixerunt : et ita faciliterrecepit Christum, quem in ipsis eloquiis intelligebant promissum. Et vere credita sunt illis, hoc est illi ea crediderunt. Quid enim obest, si quidam illorum non crediderunt? Vel ita : Vere plus habuerunt in eo quod Deus credidit illis eloquia sua, quoniam propter haec Christus ad eos venit, et ad fidem primos adduxit. Quid enim obfuit, si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit, id est inanem fecit fidem Dei, qua credunt homines in Deum? Absit ut evacuaret eam! Non enim ideo minus factum est credentibus, si alii credere noluerunt, nec fides propter eos vacua remansit, sed repleta est credentibus. Vel fides Dei est fides promissionis, quam fecit Abraham de Christo et multitudine spiritualium filiorum. Et si quidam Iudeorum non crediderunt, nunquid incredulitas illorum evacuavit fidem Dei? id est nunquid vacuam et inexpletam fecit promissionem Dei? Absit hoc ab humanis cordibus, ut divinam promissionem putent evacuatam! Licet enim aliqui fuerint increduli, tamen alii crediderunt, in quibus completa est veritas promissionis. Non est evacuata si-

des promissionum Dei, sed Deus est in promissionibus suis verax, quoniam veraciter illas adimpleat. Deus quidem verax est, in omnibus que loquitur, sed omnis homo est mendax. Hoc addit, ut appareat promissionem Dei factam esse et completam, non propter aliquam hominum dignitatem, sed propter misericordiam, ut gratia detur indignis, et commendatione sit gratia. Deus dicitur verax, id est invariabilis, tam in essentia quam in promissis. Homo autem mendax, nec verum esse habens, propter peccata defluens. Omnis namque homo mendax est, id est humana natura sic est ex primitivo casu corrupta, veneno serpentis infecta, ut sine mendacio peccatorum non existat in hoc saeculo. Non enim solummodo verbis, sed et factis est mendax. Sed nonnulli qui per gratiam Dei supra homines sunt, etiam veraces per eamdem gratiam efficiuntur. Quibus de causis fidem suam Deus non permisit evacuari, tum propter suam immutabilem veritatem, tum propter veniale statum humanae fragilitatis, quae postquam a veritate decidit, sine peccatorum mendacio non potest existere. Ita est Deus verax, et bonus mendax, sicut scriptum est in Psalmo : *Ut justificeris in sermonibus tuis* (*Psal. 1.*). Quasi diceret Psalmista : O Domine, pronuntiasti quidem sine personarum acceptione te in peccatores vindicaturum; et dum nunc mibi remittis, propitiationem tuam mendacium judicant. Sed vincis, dum judicaris injustus esse remittendo peccata mea, quia dum homo ipse culpam in se lamentando perseguitur, indulgentia pietatis tuae non injusta esse probatur. Cum in me reatum arguis per prophetam, probas te habere de nostris operibus curam, et vincis eos qui te incuriosum humanorum actuum judicabant. Sicque tu verax esse probaris, homines autem mendaces. Peccavi, et malum coram te feci, ut tu, mittendo Filium tuum de stirpe mea, sicut promisisti, justificeris sermonibus tuae promissionis, id est justus et verax esse comproberis, non dimittendo propter iniquitatem meam quin Filium tuum, sicut locutus es, ex semine meo carnem suscipere facias, ut mundum rediueras, et vincas implendo missa, cum judicaris non debere implere propter peccata mea. Justificeris in sermonibus tuis, implendo illos. Justitia enim sermonum est veritas, et vincas reprehensores tuos mendaces, cum judicaris ab illis injustis, dum mihi parcis, et dignum me tua promissione facis. Hanc lineam Apostolus sequitur nunc, quasi dicens : *Vel transgressi quidem Iudei fecerunt nomen Domini blasphemari, ut diceretur : Haec erat illa gens sancta et populus electus, qui se nunc transgressione et inexpiabili sacrilegio et crimen impietatis involvit : ecce per scelus eorum vacuata sunt missa Dei.* Sed non ita est. Nam si transgressores a gratia exciderunt, veridicam Domini promissionem obedientia fidelium consequitur. Ac sic confusis illis, qui eloqua divina in irritum adducta jactabant, justificatur Deus in sermonibus suis, et vincit cum judica-

A tur, dum gratiam ab incredulis repudiatam, credentibus confert.

« Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? Secundum hominem dico, Absit! Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abusavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? Et non sicut blasphemamur, et sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, ut veniant bona, quorum damnatio juxta est. »

Dixit quod Dominus est verax, et omnis homo mendax, quod indignis dat bona, in quo appareat commendabilior ejus justitia et gratia. Unde perversus aliquis dicens Deum uti malis quasi instrumento ad gloriam suam, ex eo deducit ut dicat iniquum Deum, qui peccata puniit quae sibi prosunt. Quod Apostolus removet. Veritutur enim hoc loco duarum ratio personarum, id est cajuslibet imperiti male interpretantis, et Apostoli refellentis. Nam propter sententiam, qua dictum fuerat, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris, videbatur ei pars diversa respondere : O Apostole, magnum peccatis nostris solatium contulisti, diceando quod justificetur Deus innumerorum indulgentia delictorum, quia inuste peccata nostra puniuntur, quae ad manifestandam Dei patientiam benevolentiamque proficiunt. Et Apostolus : Deus quidem justificatur in sermonibus suis. Sed si iniquitas nostra, sicut tibi videtur, commendat justitiam Dei, id est maiorem declarat, dum remittit aut judicat, quid dicemus subaudi, de hoc inconvenienti quod inde oritur? Scilicet, *xanquid iniquus est Deus qui infert iram?* id est ponam propter peccata, id est tunc est iniquus, si nos puniit propter peccata nostra, que illius gloriam augent. Secundum hominem dico, id est secundum carnalem sensum, qui de superiori sententia tam imperite sentis. Quia enim justitia damnabit injustitiam, si juxta opinionem tuam humana iniquitate sit injustior? Sed absit ut patetur iniquus, dum peccatores puniit. Non ergo iniquitas nostra justitiam ejus commendat, nec eum peccata, sed bonorum operum gesta glorificant. Et ideo peccata juste ulciscitur, qui sanctis operibus pie delectatur. Vere non est iniquus feriendo peccatores. Nam alioquin, id est si alio modo est, si hoc non est quod non sit iniquus, quomodo judicabit ipse Deus hunc mundum? Repugnat enim ut sit iniquus et judex fiat, cum omnis judex sit aequus. Non potest ergo Judex esse, si iniquus est, inferendo peccantibus iram. Restat igitur esse eum justum et aequum in ultione peccatorum, ac per hoc juste iudicaturum, cum bona bonis et mala malis reddiderit, quia non profuerunt ad commendandam justitiam ejus iniquitates nostrae, sicut dicebas, nec glorificatus est per eas. Adhuc autem respondeat Apostolus praedictae objectioni, probans quod iniquitas nostra justitiam Dei non glorificat, nec ipse est injustus, si punit. Vere ita est. *Nam si veritas, id est justi-*

tia Dei in meo mendacio, id est per meum peccatum abundarit, id est crevit in gloriam ipsius, hoc est, si mendacium peccati mei fecit crescere veritatem iustitiae Dei, ut gloria ejus per hoc magis dilataretur secundum opinionem tuam, quid adhuc, postquam ita peccando, secundum te glorificavi Deum, etiam ego judicor nunc ab eo, non solum in futuro tanquam peccator, quod non sum, si peccata mea glorificaverunt Deum? Iniquitas est genus sive totum; mendacium vero, species sive pars iniquitatis. Similiter iustitia, genus est vel totum; veritas autem species sive pars iustitiae. Et idcirco veritas pro iustitia est posita, quoniam omnis veritas est iustitia; mendacium autem pro iniquitate vel pro peccato, quia omne mendacium est iniquitas vel peccatum. Quid adhuc, inquit, judicor, si mendacium iniquitatis meæ, secundum quod tu putas, glorificavit Deum? Et quid, id est cur, non facimus mala ut veniant bona, id est cur non assidue peccamus, ut Deus assidue dimittat et laudabilior fiat? sicut blasphemamur, id est sicut a perversis hominibus imponitur nobis hoc sentire, et sicut quidam aiunt pravi nos dicere, id est praedicare, faciamus mala ut veniant bona. Hoc non dicebant apostoli, sed dicebant, quia ubi abundaverat peccatum, superabundavit et gratia (Rom. v). Sed perversi homines occasione verborum hujusmodi, asserebant eos dicere: faciamus mala, ut veniant bona, ut auctoritate praedicationis apostolicæ peccata sua soverent et defendenter. Quorum damnatio est iusta, quia justæ damnabuntur, qui sibi in peccatis suis inimica securitate blandiuntur, et ex verbis apostolorum in malis suis confirmantur. Potest et aliter intelligi discussa sententia: Vere Deus, si infert iram malis, non est iniquus. Nam si aliter est, quid adhuc etiam post conversionem ego, qui nunc tantus Apostolus sum, judicor a vobis tanquam peccator, id est tanquam qui peccavi in persecutione fidelium, hoc est, si Deus malis juste iram non infert, cur magnitudinem iniquitatis meæ judicatis ad pœnam? Dico quia judicor, et merito, si veritas Dei abundavit, in meo mendacio, id est si mendacium infidelitatis et negationis meæ a Deo magnum fuit, ut veritas divinæ promissionis et fidei commendabilior inde fieret in gloriam ipsius. Hoc est dicere: Merito judicor, ut ipse peccator, quia veritatem Christianæ fidei negabam, et veritatem supernæ promissionis exinanire laborabam perseguendo fidèles; et tamen veritas ipsa fidei vel promissionis, per saevitiam meam clarior facta est in his, quos martyrizavi, sicut in Stephano. Et cum ego de his merito judicer, constat quia Deus non est injustus, dum peccatores in iudicio damnat. Et non est ita de nobis, sicut blasphemamur, id est injuste et falso vituperamur, et sicut quidam non nominandi aiunt nos dicere, id est aliis praedicare, faciamus mala, id est peccemus, ut veniant nobis a Deo bona, id est ut Deus remedia suæ misericordia nobis tribuat condonando peccata. Quorum, id est eorum qui talia de nobis gariunt, justa est damna-

A tio, id est justo Dei iudicio tales damnantur, nec est Deus iniquus, dum infert eis iram.

Quid ergo? Praecellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requiriens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum (Psal. xi). Quorum os maledictio et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem (Isa. LXIX). Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum. »

Quia multum per omnem modum Judæo fuisse amplius quam Græco dixerat, ideo nunc Judæi volebant se preferre gentilibus, quasi qui per præcedentia iustitiae opera meruissent ad gratiam vocari. Sed ipse arrogantiæ eorum deprimens, ostendit eos fuisse peccatores, sicut ei gentiles. Quando quidem in priori statu multum fecit Deus per omnem modum amplius Judæo quam Græco. Igitur quid ex hac re videtur esse consequens, est inde consequens, quia præcellimus eos, id est Græcos, in gratia nova, quam nunc percepimus. Nequaquam est inde consequens, quod nos Judæi præcellamus eos, et digniores eis simus, quia et nos, sicut et illi, peccavimus. Nam causati sumus, id est multis causis et rationibus iam monstravimus, Judæos et Græcos omnes ante gratiam istam sub peccato esse. Et ideo nullus precedit alium. Superius ostendit gentiles sub peccato esse, cum dicaret: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, etc. Judæos autem, ubi dixit: Qui prædicas non surandum, suraris? qui dicas non mæcharandum, mæcharis? etc. Ita diximus eos sub peccato esse sicut scriptum est de Judæis, de quibus minus videbatur, quia non est justus quisquam eorum, quoniam ex operibus legis sine gratia nemo justificatur, non est intelligens, quia nullus eorum Scripturas sanctas intelligit vel Christum, nec per verba, nec per miracula Deum esse intelligit. Non est requiriens Deum, quoniamvis Christus Deus venisset eos querere, ut ad æternam eos patriam reduceret; tamen nullus eorum requirit eum, cum jam sit quæsus ab eo. Hoc enim de illis dictum est, qui nondum venerunt ad Christum. Non est requiriens Deum vel Judæus, vel gentilis quisquam, ut scilicet querat ac requirat quomodo voluntatem ejus impletat, quatenus ad inventionem visionis ejus pertingere mereatur, sed omnes declinaverunt, id est deorsum ab ejus requisitione se retraxerunt, poneentes cor in insimis, et occupantes sollicitudinibus corporis. Et simul omnes facti sunt inutiles, id est nihil utilitatis sibi conquirentes, quia non solum Gentiles, sed et Judæi, qui per legem sine Christo voluerunt salvari, frustra laboraverunt. Non est qui facit bonum, cum Judæos prævaricatio mandato-

rum gentes vero naturæ lex violata condemnet. Et ideo etiam non est inter eos qui faciat bonum, quia quidquid sit sine fide Christi, nequaquam est bonum quamvis bonum videatur esse. Non est usque ad unum, id est nec unus ex eis qui faciat bonum, quia si quis per singulos eorum numerando et inquirendo usque ad unum transeat, non inveniet qui operetur bonum. Vel non est in omnibus qui faciat bonum usque ad unum, id est donec veniatur ad eum qui unus et singularis est, id est ad Christum, cui nemo comparari potest. Christus enim tantummodo facit bonum, et in se et in suis. Non est ex eis qui faciat bonum, sed omnes ipsi multa mala faciunt. *Nam guttus eorum est sepulcrum patens (Psalm. xiii),* quia sicut ex patenti sepulcro exit nimius fetor putrefacti cadaveris, sic ex aperto gutture eorum exit per mala colloquia fetor putentis conscientiae ipsorum, ut inficiat et corruptat mores audientium. Clausum enim sepulcrum esset guttur eorum, si pudor eos adhuc cohiberet, ne internum fetorem mortuæ suæ animæ foras in publicum loquendo proferrent. Sed patens sepulcrum est guttur eorum, quia quod in malis ultimum est, verecundiam perdididerunt, ut jam publice crimina sua loqui non erubescant, sed guttur suum impudenter aperiant, et ex eo fetorem mortuæ animæ circumstantibus proferant. Et etiam *linguis suis* suavia et blanda verba humiliiter deponentes, *agebant dolose, quoniam alia proferebant ore, et alia meditabantur in corde,* juxta illud : *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum (Psalm. xxvii).* In verbis habebant bona, *sed venenum aspidum erat sub labiis eorum,* id est insanabile oditum latebat sub dictis eorum. Aspidum quippe venenum perniciosius est quam cæterorum serpentium, ideoque per illud pessima designatur malitia. Et venenum aspidum tegitur sub labiis eorum, qui blanda loquuntur, sed morsu venenati verbi fraudulentem animam auditentis necant, sicut detractores, sicut poetæ, sicut quilibet seductores. Hostes enim sunt animarum, licet se fingant amicos; et idcirco per malitiam fraudis eas veneno suo inficiunt, ut interficiant. *Quorum os etiam maledictione plenum est et amaritudine,* quia non solum fictis verbis blandiuntur, sed etiam aliis pleno ore maledicunt et amara loquuntur. Hæ sunt enim artes pessimorum hominum, ut aliis adulentur, aliis maledicant, et aliis blandiantur, aliis amara loquantur. Nec dicuntur habere maledictionem et amaritudinem in ore, et os eorum plenum esse fertur maledictione et amaritudine, ut abundantia maledictionis et amaritudinis in ore ipsorum monstretur esse. *Pedes quoque eorum sunt veloces ad effundendum sanguinem,* quia cito currunt ad perpetrandum homicidium. Vel pedes, id est affectus, eorum sunt veloces, id est parati et festivi ad effundendum sanguinem, quia ex deliberatione faciunt homicidia. *Contritus et infelicitas est in viis eorum,* quia tam ipsi quam omnes qui in viis actionum ipsarum ambulant, conterentur gehennalibus suppliciis, et felici-

A citate carebunt supernæ beatitudinis. Et hoc ideo, quia non cognoverunt viam pacis, id est viam justæ actionis, qua pervenirent ad quietem perpetuæ pacis. Nec mirum, si nesciunt viam qua tenderent ad æternam pacem, quia timor Dei et qui est initium sapientiae (*Eccl. 1.*) non est ante oculos cordis eorum. Nam quia initium sapientiae abjecerunt, ad proventum sapientiae nequaquam pervenerunt. Sicque superbia, qua timorem Dei ab intuitu suæ mentis removerunt, fecit ut viam pacis ignorarent, et viam mortis ambularent. Hæc de pravitatibus infidelium Judæorum atque gentilium, auctoritate prophetica, locutus est Apostolus, ut maxime Judæos, qui de legis operibus gloriabantur, convinceret multis peccatis irretitos fuisse. Non autem putandum est, eum ex solo tertio decimo psalmo ista posuisse, neque enim habentur in Hebreo simul ita per ordinem, sed potius ex diversis psalmis, et ex libro Isaiae conjunxisse. Nam quod ait : *Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum,* ex tertio decimo psalmo sumpsit. Quod autem subjicit : *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant,* in quinto psalmo legitur. Quodque mox addidit : *Venenum aspidum sub labiis eorum, centesimi tricesimi noni psalmi est.* Rursumque quod ait : *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est,* de nono psalmo sumptum est, ubi singulariter dicitur : *Cujus maledictione os plenum est et amaritudine.* Quod autem sequitur : *Veloci pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritus et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt,* in Isaia reperitur. Et iterum quod in fine dicitur : *Non est timor Dei ante oculos eorum,* in tricesimi quinti psalmi principio sic est : *Dixit iniquus, ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos ejus.* Nec in hoc cuiquam videatur esse diversum, si quod in suis locis numero dicitur singulari, ab Apostolo pluraliter ponitur, qui scribebat ad plurimos, et in unum sensum multa colligebat exempla. Patet itaque non tam Apostolum de psalmo tertio decimo sumpsisse, quod in Hebraico non habetur, nec in septuaginta Interpretibus, sed in editione Vulgata, quam eos, qui artem contexendarum inter se Scripturarum Apostoli nesciebant, quæssisse aptum locum, ubi assumptum ab eo ponerent testimonium, quod abeque auctoritate Scripturæ positum in epistola non putabant.

Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruantur, et subditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitione peccati, nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum.

Ne dicent Judæi : Hæc quæ protulisti, non sunt

dicta de nobis, sed de gentibus, ostendit Apostolus, quia quæ in lege scripta sunt, his qui sub lege tenentur, dicta sunt. Legem appellat hoc loco librum psalmorum, sicut et Dominus, ubi ait: « Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi: « Dii es-tis? » (Psal. lxxxi.) Vel totum Vetus Testamentum appellavit nunc legem. Quasi diceret: « Vos quidem ad alios vultis hæc detorquere, sed nos scimus quia non solum ista, sed etiam omnia quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, id est Judæis, sive bona, sive mala. Quamvis ergo et in gentibus omnia mala hæc essent, quæ nunc Apostolus propheticis verbis descripsit, de Judæis tamen proprie dicta sunt omnia, quia non necesse erat scelera gentium, de quibus nemo dubitabat, propheticis testimoniis astruere, sed potius Judæorum, qui de transactis operibus justitiae gloriari volebant. Quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur; quoniam omne quod in lege de gentibus dicitur, etiam ipsum hoc de Judæis dicitur, quia ipsorum principalis est causa. Omnia quæ lex loquitur, etiam dum pessima flagitia describit, loquitur sine dubio, his qui sunt in lege positi, et ad ipsos pertinet quidquid lex dicit, ita ut omne os, non solum gentium, sed etiam Judæorum, obstruatur, id est obmutescat, dum non habent unde gloriantur, sed omnes sub peccato esse monstrantur. Vel ideo loquitur lex omnia his qui in lege sunt, ut omne os etiam Judæorum obstruatur, non inveniens quid de meritis suis jactet, cum lex dicat: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt (Psal. iii.). » Et ut subditus fiat omnis mundus Deo, ut sciat se sine gratia Dei salvum esse non posse, vel certe in confessione peccati speret misericordiam, cognoscens se esse in peccatis. *Omnis mundus*, id est omnes homines, qui in mundo sunt, non solum gentiles, sed et Judæi, fiant Deo subjecti. Quod debent humiliter facere, quia ex operibus legis non justificabitur *omnis caro*, id est in carne vivens non justificabitur ex carnali observantia legis coram Deo, qui videt intima cordis, licet coram hominibus videatur justificari. Hic contra eos incipit Apostolus disputare magno diurnoque conflictu, qui gloriabantur in lege, et per legem se justificari credebant, non per gratiam, docens per ordinem, legem non potuisse auferre, sed potius auxisse peccatum, quod auferat gratia, quia lex jubere novit, cui succumbit infirmitas, sicut gratia juvare, qua infunditur charitas. Et notandum, quia nunc legem quinque libros Moysi nominat. Et cuius legis operibus nemo justificabitur coram Deo, quia nihil ad perfectum adduxit lex, quæ timorem paenæ incussit, non amorem justitiae infudit. Qui enim timore supplicii non amore sanctitatis observabat legem, mallet utique non esse quod timeret, ut impune legem ei præterire licet. Ac præterea licet ipsam legem actibus impleret, et in oculis hominum justus appareret, in oculis tamen interni inspectoris erat injustus, quia quod foris in opere demonstrabat, intus in voluntate non

A habebat. Non dicimus non justificatos fuisse eos qui fuerunt legi obedientes, sed dicimus: quia nisi ex gratia justificati fuissent, non essent vere obedientes. Vere ex legis operibus nemo veraciter justificatur, quia per legem est tantum *peccati cognitio*, non consumptio. Prohibet enim lex peccatum, non auferat, et prohibendo ostendit esse malum quod prohibet. Per legem fuit cognitio peccati, et per eam nemo sine gratia justificatus est; sed nunc in hoc tempore *gratia est manifestata gratia Dei*, quæ tempore legis fuit opera. *Manifestata est sine lege*, id est sine legis auxilio, *justitia*, non hominis, non propriæ voluntatis, sed Dei. Et justitia Dei, non quia justus est Deus, sed qua induit hominem, cum justificat impium. Et ut certius teneatur ista justitia, *testificata est a lege et prophetis*, id est testimonium ei perhibuerunt lex et prophetæ. Nam lex quidem dum juberet et minaretur, et neminem justificaret, satis indicavit dono Dei hominem justificari per adjutorium spiritus. Prophetæ autem, quia id quod prædixerunt, implevit adventus Christi. Et hæc justitia est sine lege, quia Deus eam per spiritum gratiæ credenti confert sine adjutorio legis, id est non adjutus a lege, quando quidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, ut, ad ejus misericordiam per fidem confugiens, sanetur. Dixi justitiam Dei esse manifestatam. Sed *hæc justitia Dei est per fidem Jesu Christi*, id est per fidem, qua creditur in Christum. Sic enim ista fides Christi dicta est, qua credimus in Christum, sicut illa justitia Dei, qua justificamur a Deo. Utraque enim nostra est. Sed idcirco Dei et Christi dicitur, quia ejus largitate donatur. Hæc justitia quæ confertur per fidem, fidesque ipsa, occulta inspiratione Dei et gratiæ dono infunditur, non labore humano, nec opere Veteris Testamenti acquiritur, quia ipsius donum est ut credamus. Est ergo justitia hæc *super omnes qui credunt*, ocelitus data, superans merita omnium et Judæorum et gentilium. Ideo etiam per fidem super eos est justitia, quæ per legem esse non potuit, quia fides impetrat quod lex imperat.

« Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiae suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore, ut sit justus, et justificans eum qui ex fide est Jesu Christi. »

Ideo dixi super omnes æqualiter esse justitiam per fidem, quia non est distinctio in accipienda illa justitia, sed sive Judæus sive gentilis fidem habuerit, justificabitur. Vere non est distinctio utrorumque, quia omnes et Judæi et gentiles peccaverunt, vel in se vel in Adam. Quoniam lex sive in paradiiso data, sive naturaliter insita, sive in litteris promulgata, prævaricata est ab Ipsi. Omnes ergo peccaverunt et egent adhuc quotidie gloria Dei, id est ut

Deus magis magisque glorificetur in eis, tribuendo beneficia gratiae sua per remissionem quotidianorum delictorum, et multiplicationem virtutum. Non gloria sua egent, ut gloriantur quasi de suis meritis, sed egent gloria Dei, id est omnino necessarium est illis, ut gloria Dei dilatetur in ipsis. Si enim justitia ex operibus legis haberetur, jam ipsa justitia non esset gloria Dei, sed potius hominum legem observantium. Sed quia per gratiam, non per legem habetur justitia, illa justitia est gloria Dei, non hominum, ut quidquid habet homo, non sibi, sed Deo ascribat. Gloria Dei adhuc egent, jam tamen *justificati gratis*, id est sine ullis meritis. Et justificati non per legem, nec propriam voluntatem, sed per *gratiam*. Non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, ut sanet gratia voluntatem, et sana voluntas impleat legem, non constituta sub lege, nec indigens lege. Hoc totum idcirco Apostolus loquitur, ne fides ipsa superbire incipiat et dicat: *Si ex fide, quomodo gratis?* Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quam datur? Sed si quis dixerit: *Ut merear justificationem, habeo fidem, respondet*ur ei: «*Quid enim habes quod non accepisti?*» (*I Cor. iv.*) Cum ergo fides impetrat justificationem, sicut unicuique Deus partitus est etiam ipsius mensuram fidei, non gratiam Dei aliquid meriti praecedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, ut aucta me-reatur et perfici, comitante, non ducente pedissequa, non prævia voluntate. *Justificati*, inquit, *per gratiam*, quæ non meritis redditur, sed gratis datur, propter quod gratia nominatur. Quæ gratia venit per redemtionem, quæ est in Christo Jesu, non in alio aliquo. In eo enim inventa est redemptio humani generis, id est in ejus sanguine, quæ in nulla alia re poterat inveniri. Non enim nos Christus, quia per naturam ipsius semper fueramus, sed redemit quia captivi peccato tenebamur. Qui enim aliquem redimit, suum docet fuisse quem redimit. Ita Christus nos redeinit, quia ejus eramus. *Quem Christum Deus Pater proposuit*, id est longe ante praordinavit futuram propitiationem, id est expiationem peccatorum nostrorum, hoc est, ut per eum ipse Pater expiaret nos a peccatis, et propitiatus nobis fieret. Vel proposuit, id est in protapulo omnibus illum posuit propitiationem in sanguine ipsius, id est ut ipse esset non solum propitiator, sed etiam propitiatio, et illam propitiationem haberemus in sanguine ejus, qui in remissionem peccatorum effusus est. Nam absque sanguinis effusione, sicut iste dicit Apostolus, non fit remissio peccatorum, quia vide-licet non nisi per sanguinem Christi dari valet propitiatio et remissio peccatorum. In cuius typo quo-tiescumque peccata in lege dimitti dicuntur, sanguis hostiae offertur. Proposuit autem Deus Christum propitiationem per fidem, ut qui in eum crederent, ipsi propitiationem hanc haberent. Vel proposuit eum propitiationem per fidem in sanguine ipsius, quoniam aliter non erit ipse propitiatio alicui, nisi

A credat eum fudisse sanguinem suum pro redem-pitione generis humani, et subjungat huic fidei bona opera, prout poterit. Proposuit, inquit, eum, id est in publico posuit per prædicationem apostolorum, hunc esse propitiationem pro peccatis nostris; et hoc fecit ad ostensionem justitiae suæ, id est ut per eum manifestaret hominibus suam veram justitiam, quæ prius latebat, dum putarent homines operibus legis se posse justificari. Veram ergo justitiam ostendit in Christo creditibus, et ostendit eam esse suam, non hominum, id est a seipso datam hominibus, non ab ipsis ortam, nec ex legis operibus habitam. Quam scilicet justitiam ostendit propter remissionem præcedentium delictorum, id est ut remitteret delicta, quæ præcesserant non solum in gentilibus, sed etiam in Judæis, qui veram justitiam necdum noverant. Omnes enim peccaverunt. Sed per ostensionem suæ justitiae placuit Deo, ut remitteret illis præcedentes culpas, et justificaret eos, ut deinceps juste viverent. Præcedentia enim ob hoc Apostolus determinavit, ne quis intelligeret illa esse remissa, quæ post acceptam gratiam committit. Præcesserunt delicta, et hoc factum est, in sustentatione Dei, qui non statim percussit delinquentes, sed diu patienter sustinuit, ut ad pœnitentiam converteret. Sustentatione dico, prærogata ad ostensionem justitiae ejus, id est ad hoc longanimer sustinuit eos, ut tandem conversis ostenderet justitiam suam in hoc tempore gratiae, quam prioribus temporibus non manifestaverat, dum putarent homines se per seipso posse justificari. Ad hoc, inquam, sustinuit et justitiam suam qua justificari posset homines, ostendit, ut sit ipse justus, id est juste agens omnia. Justum namque fuit, ut qui in futuro sæculo judicaturus est singulos secundum opera eorum, in isto sæculo patienter eos sustineret, et quid agere deberent illis ostenderet. Justus ergo est in hac sustentatione et justitiae ostensione, quoniam omnia quæ facere debuit, fecit. Et per haec etiam est *justificans eum qui est ex fide Jesu Christi*, quia dum sustinet, et justitiam suam ostendit, infundit ipsam justitiam cordi creditis. Non justificat eum qui est ex lege, sed eum qui est ex Christi fide, id est ex fide qua creditur in Christum. Ex hac enim datur *justificatio*, et non ex operibus legis aut naturæ.

« Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidem dei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imo et gentium. Quoniam quidem unus est Deus qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit, sed legem statuimus. »

Quando quidem justitia est Dei, non hominis, et ex fide, non ex lege, ergo ubi est gloriatio tua, o Judæi? Id est ubi est elatio tua, in qua gloriabar in legis opera te justificatum? hoc est, non habes materiam gloriandi in lege, quia exclusa est, id est eje-

cta et ablata tibi causa gloriandi, eliminata est gloriaratio, quam in corde habebas. Et attende per quid. Nam per quam legem putas eam exclusam? Putas per legem factorum, id est operum? Non est exclusa per legem factorum, sed per legem fidei, id est non per laborem operum, sed per facilitatem fidei. Lex enim fidei est, qua in Christum credimus, et auxilium gratiae ejus ad bene agendum precamur. Lex fidei est in spiritu juvante, lex factorum in littera jubente. Quod lex operum minando imperat, hoc lex fidei exhortando impetrat. Lex operum dicit: « Non concupisces (Exod. xx). » lex fidei dicit: « Cum scirem quia nemo potest esse continens nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adii Dominum et deprecatus sum (Sap. viii). » Ipsa est illa sapientia quae pietas vocatur, qua colitur Pater luminum, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum (Jac. 1). » Colitur autem sacrificio laudis, actionibusque gratiarum, ut cultor ejus non in seipso, sed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit Deus, Fac quod jubeo; lege fidei dicitur Deo: Da quod jubes. Non ergo per legem operum excluditur gloriatio eorum, qui cum sibi juste videntur vivere, ita gloriantur quasi non acceperint, sed per legem fidei, quia per eam quisque cognoscit si quid bene vivit, Dei gratia se habere, et ut perficiatur in dilectionem justitiae, non se aliunde consecuturum. In lege itaque factorum, est Dei jubentis justitia; in lege autem fidei, subvenientis misericordia. Haec est enim lex fidei, qua credimus et oramus per gratiam nobis donari, ut faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorantes Dei justitiam et nostram volentes statuere, justitiae Dei non simus subjecti. Vere, inquit, per legem fidei exclusa est gloriatio tua, qua de legis observatione tumebas, quia nos apostoli arbitramur, id est certi sumus, justificari quemlibet hominem per fidem sine operibus legis praecedentibus. Non ideo enim Apostolus hoc dicit, ut si quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari; sed ideo potius, ut nemo putet meritis priorum bonorum operum se pervenisse ad donum justificationis, quae est in fide. In hoc enim se gentibus in Christum creditibus Judæi præferre cuperbant, quod dicebant se meritis bonorum operum, quae per legem sunt, pervenisse ad evangelicam gratiam. Ideoque scandalizabantur multi qui ex Judæis crediderant, quod incircumcis gentibus Christi gratia traderetur. Unde nunc Apostolus dicit posse hominem sine operibus, scilicet praecedentibus, justificari per fidem. Nam justificatus per fidem, quomodo potest nisi juste deinceps operari, quamvis nihil ante juste operatus ad fidei justificationem pervenerit, non merito bonorum operum, sed gratia Dei. quae vacare in illo non potest, cum jam per dilectionem bene operatur. Quod si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, justificatio fidei manet cum illo, nec praecedentibus bonis ope-

ribus, quia non merito ad illam, sed gratia pervenit, nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur. Unde manifestum est, quia quod Apostolus dicit justificari hominem per fidem sine operibus, non ita debet intelligi, ut accepta fide, si vixerit, dicamus eum justum etiamsi male vixerit, sed ut sciat se quisque per fidem justificari, etiamsi legis opera non præcesserint. Sequuntur enim justificatum, non præcedunt justificandum. De illis autem, qui post conceptionem fidei nolunt bene operari, testatur Jacobus, quia fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa (Jacob. ii). Post hæc Apostolus ut ostendat et gentiles ad istam gratiam debere suscipi sicut Judæos, ait: An Judæorum Deus tantum? Quasi dicat: Vos putatis quod ad vos tantum Deus pertineat, et vos soli gratiam ejus suscipere debeatis. Sed nunquid hoc verum est? An Judæorum tantum est Deus? Nonne est etiam gentium sicut Judæorum? Imo, id est magis hoc eligam dicere, quia est et gentium et Judæorum, id est omnes homines fecit, et similiter de omnibus cura est ei. Non solum vobis, sed et gentibus venit Christus, vobis ex lege promissus, sed ad illas missus. Propterea multo magis et gentium, quia ante legem sancti in præputio placuerunt Deo. Ob hoc enim dixit, imo et gentium, ut ostenderet magis gentes, quoniam ante fuerunt sancti præputiati quam circumcisio, et Abraham ante circumcisionem fide justificatus est. Sed Judæi tumendo dicunt: Gentes idola collendo, Deum dereliquerunt. Quibus responderet: Et vos. Sed nos, inquit, convertimur. Et illi: Nobis, aiunt, Christus venit promissus (209). Et illis: Non ergo videtur tantum est (sic) Deus, quoniam ex Adam nati sumus, et per prophetas prædictum est, gentes Christo credituras. Vere gentium Deus est, sicut Judæorum. Quod cum aliis modis possit probari, hoc unum pono quoniam quidem unus est Deus, non plures dili. Et in hoc apparet unus esse omnium, quia justificat omnes per eandem causam: Nam circumcisionem, id est circumcisos justificat ex fide, et præputium, id est præputiatos per fidem, hoc est enim ex fide, quod per fidem. Nam nec circumcisione, nec præputium sine fide justificatur. Et quando quidem homo justificatur per fidem sine legis operibus, ergo legem destruimus per fidem? Non, sed statuimus. Quod Judæus posset inferre, ipse Apostolus sub interrogatione infert, ut removeat. Quia, inquit, per fidem justificari dicimus quemlibet hominem sine legis opere, ergo per fidem destruimus legem? Absit ut destruamus eam! Sed potius statuimus, id est firmam et stabilem esse facimus legem. Per legem enim cognitio peccati; per fidem impetratio gratiae contra peccatum; per gratiam sanitatem animæ: a vitio peccati; per animæ sanitatem, libertas arbitrii; per liberum arbitrium, justitiae dilectio; per justitiae dilectionem, legis operatio. Ac per hoc lex non destruitur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impletatur, gra-

(¹⁰¹) Locus obscurus.

dia sanat voluntatem, qua justitia libere diligatur. Vel ita : *Legem ergo*, etc. Quoniam Apostolus dicebat hominem justificari per fidem sine legis obseruantia, ne Judæi dicerent : Legem ergo destruis, in qua omnes qui crediderunt justi, circumcisio fuerunt. Non solvo, ait, non destruo, sed confirmo, dum hanc prædicto circumcisionem, quam illa prædictit. » In novissimis, inquit, diebus circumcidet Dominus Deus cor tuum, et cor seminis tui (*Deut. xxx.*). » Tunc destruerem legein, si illam mentitam dicere, hoc est non cessaturam cum illa promiserit se esse cessaturam, sicut Jeremias ait : « Ecce dies ventunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manus illorum ut reducerem eos de terra Ægypti ; sed hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas (*Jer. xxxi ; Hebr. viii.*) ». Non destruitur lex, cum impleta cessat. Non eam destruimus, sed magis statuimus, id est stare facimus, dum probamus verum esse, quod dixit de antiquis justis et de gentibus credituris, et spiritalem circumcisionem venturam, dum hoc efficit fides, quod lex jubet.

CAPUT IV.

« Quid ergo dicemus invenisse. Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (*Gen. xv.*) .

Revocat illos ad caput circumcisionis, ut quod in initio constiterit, id habeatur in toto. Quando quidem fide justificatur homo sine operibus, et nemo justificari valet absque fide, ergo quid dicemus, id est quid possumus dicere, *Abraham patrem nostrum*, quem imitari debemus, invenisse secundum carnem, id est secundum carnis circumcisionem vel secundum carnalia legis opera? Ac si dicat: Nihil justificationis dicere possumus eum invenisse secundum carnem, sed potius secundum mentem, circumcision enim in carne est, fides autem in mente. Et ipse non per circumcisionem, sed per fidem legitur invenisse justificationem, sicut generaliter dictum est, omnem hominem posse justificari per fidem sine operibus. Vel secundum carnem est pater noster, quia ex eo carnis originem ducimus, et circumcisionem carnis ab ipso habemus nos Judæi. Secundum fidem vero, pater est creditum ex gentibus. Et quid dicimus eum invenisse per quod justus esset? Opera legis? Non. Quia si dixerimus quod ex operibus legis sit justificatus, hoc inconveniens incurremus, quod habet gloriam de suis operibus, sed non apud Deum, quod omnino falsum est, quia omnes scimus eum habere gloriam apud Deum. Non ergo ex operibus, sed ex fide justificatus est. Sicut enim fides sine

A subsequentibus operibus bonis vacua est, ita quælibet opera bona ante fidem. *Habet gloriam*, apud semetipsum vel apud homines, sed non apud Deum. Multi enim gloriantur de operibus, et multi pagani propterea nolunt fieri Christiani, quia quasi sufficiunt sibi de bona vita sua. Et dicit aliquis talium, Bene vivere opus est. Quid mihi præcepturus est Christus, ut bene vivam? Jam bene vivo. Quid mihi necessarius est Christus? Nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinam facio, res alienas non concupisco, nullo adulterio contaminor, non inventur aliquid in vita mea quod reprehendatur, et qui reprehenderit, faciat me Christianum. Iste talis habet gloriam, sed non apud Deum. Non autem sic pater noster Abraham gloriatus est. Non enim ex operibus legis invenit justitiam, utpote qui ante legem fuit, sed potius ex fide, quia promissis Dei credidit. Vere non ex operibus est justificatus. Nam quid dicit Scriptura in Genesi? id est unde dicit Scriptura justificatum Abraham? Ex fide. Testatur enim quia credidit Abraham Deo promittenti, quod semen ejus futurum esset multiplex et clarissimum sicut cœli, et quod ita firmiter credidit, reputatum est illi divinitus ad justitiam, id est per hanc credulitatem non solum liberatus est ab omni originali et actuali peccato, sed et justus est a Deo reputatus. Ergo ex fide justificatus est Abraham. Sed si fidem opera non præcesserunt, tamen secuta sunt. Nam qui prius ex fide justificatus est in conspectu Dei, postea et ex operibus est justificatus etiam in conspectu hominum. Unde et Jacobus apostolus in epistola sua contra eos qui nolebant bene operari, sed de sola fide præsumebant, ipsius Abrahæ opera commendavit, dicens: Vis autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est? Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Nec est Jacobus in hac sententia contrarius Paulo dicenti, quia si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum, ac per hoc asserenti quia non ex operibus est justificatus. Uterque enim verum dicit. Paulus quippe, commendans justitiam quæ ex fide est, adversus eos qui fidem negligentes, gloriantur de justitia quæ est ex operibus, dixit Abraham non esse justificatum ex operibus, sed quæ fidem præcederent. Jacobus autem, ut dictum est, adversus illos qui percepta fide torpabant otio, et putabant se per eamdem fidem, utpote justificatos, posse salvari, etiam si bona opera non haberent, dixit Abraham ex operibus esse justificatum, sed quæ fidem secuta sunt. Unde ut ostenderet, se non dissentire a Paulo, sed potius concordare, protinus addidit: Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, ut ex operibus fides consummata est, et suppleta est Scriptura, dicens: *Creditit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam* (*Gen. xv.*), et amicus Dei appellatus est. Et adhuc subjicit: Videatis quoniam ex operibus justificatur homo, et non

ex fide tantum? Manifestum est enim, eum loqui de operibus quæ fidem subsequuntur. Quia Paulus sine præcedentibus operibus dixit, hominem sola fide posse justificari. Nemo enim fidem suis præcedentibus meritis habere potest. Et ideo qui per fidem gratis sibi datam justificatur, non in se, sed in Domino gloriatur, quia dum non ex operibus, habet fiduciam, per omnia Deo se intelligit debitorem, nihil inveniens, quod sibi arrogare possit ex meritis.

Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ad justitiam secundum proprium gratiæ Dei, sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum (*Psalm. xxxi.*) .

Dixi, quia Abraham justus est ex fide. Sed ei qui operatur opera legis quæ Abraham non fecit, vel aliqua bona ut gratiam mereatur, ut Judæus se fuisse dicebat, si merces est ei, non est ex gratia, sed ex debito meriti sui. Sed si quis querere voluerit, ante gratiam, quid meruerit ut acciperet eam, mala sua poterit invenire, non bona. Gratia enim gratis datur, unde etiam nuncupatur. Si ergo gratia, non jam ex operibus. Alioqui gratia jam non est gratia. Errat igitur Judæus, vel quilibet aliis, qui se putat merito præcedentium operum pervenisse ad gratiam Dei. Quis enim prior dedit illi, et retribuet ei? Putat quod ipse prior dederit Deo, et pro mercede sui operis acceperit evangelicam gratiam, quod non ita est. Huic enim qui ante operatur, non gratia, sed debitum redditur. Illi vero qui non facit opera legis, sed absque præcedenti opere accedit ad fidem, sufficit ipsa fides ad justitiam. Ita attribuit Apostolus aliis, quod de Abraham dixerat, scilicet quod si est **justus ex operibus**, habet gloriam, sed non apud Deum, et ideo ex fide. Vel hoc modo fides in exordio justificat sine operibus. Sed qui sic justificatus est, non debet deinceps a bonis operibus torpere. Nam ei, qui post fidem quam gratis acceperit, operatur opera bona, non imputatur merces, id est non recompensatur æterna remuneratio secundum gratiam, id est secundum fidem tantum, sed secundum debitum operationis suæ. Ita fit ei, qui post acceptam fidem vivit et bene operatur: non enim aliter a Domino mercedem percipit. Sed ei qui non operatur, id est qui postquam baptizatus est, non habet tempus operandi, vel propter infirmitatem non potest operari, quanquam velit, sed absque opere de hac vita rapitur cum fide et bona voluntate, huic nihil operantur, sed tantummodo credenti in eum qui justificat impium, id est, in Deum, reputatur fides ejus ad justitiam, id est sola fides sufficit ei ad justitiam, et ita ad salutem secundum propositum gratiæ Dei, id est secundum quod Deus per gratiam

A suam longe ante proposuit, vel secundum gratiam Dei propositam omnibus credere volentibus. Credenti, inquit, in eum qui justificat impium. Aliud est credere eum, aliud est credere ei, aliud credere in eum. Credere eum, est credere quod ipse sit; credere ei, est credere quod ipse vera dicat: credere in eum, est credendo amare, credendo in eum ire, et ejus membris incorporari. Et idcirco fides qua creditur in eum, ipsa est sola quam ille approbat. Credenti in eum qui justificat impium. Impius est, qui non recte credit etiam si nihil cuiquam auferat, si pauperibus tribuat, si uxorem alienam non concupiscat, si nulli fraudem faciat, si depositum reddat, quia haec omnia facit non ea intentione qua debuit; et idcirco bona non sunt, quoniam non de bona radice prodeunt. Quisquis ergo sine fide operari bona vult, impius profecto est. Sed credit in eum qui justificat impium, ut et ipse ex impio fiat pius: et per fidem justificatus, possit deinceps opera pietatis et justitiae facere. Ei qui sic credit, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei, qui sic per gratiam suam proposuit et decrevit, ut, cessante lege, fides justificet. Et hoc dico ego ex gratia fieri, sicut et David dicit hic (*Psalm. xxxi.*) et in futuro esse beatitudinem illius hominis, cui accepto, id est ad gratiam assumptio, Deus fert justitiam sine operibus præcedentibus. Magna enim beatitudo est hominis, sine labore legis vel penitentia, fidem per solam gratiam promereri secundum propositum Dei, quo proposuit gratis peccata dimittere. Illi accepto fert Deus justitiam sine operibus, qui per fidem qua primum Deo credit, et de praeterito absolvitur, et de praesenti justificatur et ad futura fidei opera præparatur. Probare vult Apostolus, et in ipsa lege prædicti, justitiam sine operibus prodesse, nec se hoc de suo defendere, sed prophetæ testimonio confirmare. Beati, inquit, sunt illi quorum iniquitates sunt remissæ, et quorum peccata sunt oculis Dei tecta. Iniquitas est, contra legem vel extra legem agere. Unde et Graece dicitur anomia, id est sine lege, quia lex νόμος, *nomos*. Iniquitas ergo est, a lege deviare, vel contra legem agere. Peccatum vero etiam illud dici potest, quod contra quam natura docet, et conscientia arguit, delinquitur. Et iusta hunc sensum iniquitas ad Judæos, peccatum autem ad gentes pertinere videtur. Sed utrorumque culpas Dominus per gratiam suam, si crediderint, abluit. Quod enim remittitur, non est; et quod legitur, non appetet, et ideo non imputatur. Beati sunt illi, quorum iniquitates sunt remissæ in baptismō, vel etiam igne dilectionis postea liquefactæ et consumptæ, sicut illius peccatricis, cui remissa sunt peccata multa, quia dilexit multum (*Luc. vii.*). Et quorum peccata superpositis acerbis bonis sunt tecta. Omne enim quod legitur, interius ponitur; et hoc unde legitur, desuper ducitur. Quando igitur abdicamus mala quæ fecimus, et eligimus bona quæ facimus, quasi tegimen rei superducimus, quam erubescimus Judæi (*sic!*). Et ita ante Dei oculos teguntur,

peccata, dum eis superducuntur bona facta. Potest etiam ad gentes magis pertinere iniquitas, quæ dicitur anomia, id est sine lege, quia gentes sine lege erant. Et possumus totum in baptismo intelligere fieri, id est et iniquitates remitti, id est deleri, et peccata tegi, ut ultra non videantur ad poenam. *Beatus* est etiam vir ille, cui credenti Dominus propter fidem suam non imputavit ad poenam peccatum originale vel aliquod peccatum. Sicut enim Abrahæ reputata est fides ad justitiam, ita et omni credenti, cum fides ad justitiam in baptismo reputatur, peccatum utique non imputatur.

« Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est? In circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiae fidei, quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam, et sit pater circumcisionis, non his tantum qui sunt ex circumcisione, sed his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. »

Quandoquidem David universaliter dicit, eum esse beatum, cuius iniquitates vel peccata Deus gratis remittit, ergo hæc beatitudo reprobationis peccatorum manet tantum in circumcisione, id est in Judæis, an et in præputio, id est in gentilitate? Id est cum constet quod beatitudo ista per fidem sit ex gratia, modo queritur in quibus sit, in Judæis tantum, an etiam in gentibus? Quod ideo querò, quia constat de Abraham, quod justus est per fidem. Et cum hoc constet, querò in quo statu sit justificatus, postquam est circumcisus vel ante. Et sicut in eo videbitur, sic in aliis credi poterit. Et hoc est: Idcirco querimus an sit etiam in præputio ista beatitudo, quia dicimus omnes et confitemur, quia fides Abrahæ reputata est ad justitiam, id est fidei justificatus est. Quomodo ergo reputata est ad justitiam? In circumcisione, an in præputio? Id est cum omnes confitemur, eum per fidem justificatum, videamus utrum propterea sit justus, quia est circumcisus: an ideo sit circumcisus, quia inventus est justus. Non in circumcisione est reputata fides ejus ad justitiam, sed in præputio. Id est ante justificatus est per fidem, quam circumcidetur. Non ergo propter circumcisionem justificatus est. Quomodo, inquit, reputata est fides ejus? Cum easet in circumcisione, an cum esset in præputio? Si enim finisset tunc temporis in circumcisione, videtur utique a fidei hujus gratia exclusum esse præputium. Sed erat adhuc tunc in præputio. Et cum in præputio positus per fidem sit justificatus, jure princeps et pater dicitur omnium credentium in præputio. In præputio est justificatus. Cur ergo post circumcisionem? Non hoc superflue factum est, sed accepit signum circumcisionis, non qua fieret, sed qua ostenderetur justus. In præputio per fidem justificatus est, et deinde acce-

A pit signum circumcisionis, id est circumcisionem exteriorem, quæ esset signum interioris. Signum enim dicitur, cum per hoc quod videtur, aliud aliquid indicetur. Bene ergo circumcisione signum appellatur in Abrabam, quia et ipsa aliud videbatur, et aliud intelligebatur, quia jam tunc carnalis illa circumcisione signum erat spiritalis circumcisionis, quæ non in carne suscipitur, sed in corde. Et tale signum quod sit signaculum, id est habens similitudinem signatæ rei, ut sicut carne libidinis, sic spoliatur omnibus primæ nativitatis sordibus. Et quia nondum dixerat cujus signum, subdit: *Justitiae fidei*, id est, quæ est ex fide. Fidei dico, quæ est in præputio, id est quam ipse habuit existens in præputio. Vel signaculum, id est celans quoddam mysterium. Signaculum enim dicitur, cum alicui rei servandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alias nisi ipse qui impressit, debeat resignare. Sic in circumcisione Abrabæ conclusum est pro tempore mysterium quoddam, quod celaretur inimicis, et servaretur amicis ad similitudinem sigilli, scilicet quod sicut jussum est Abrabæ ut octava die circumcidetur homo ex ejus semine, sic in octava post finem septem dierum sæculi auferretur omnis vetustas et corruptio ab electis Dei. Vel hoc mysterium signillatum est in eo, quod Abraham primo justificatus est, et post accepit circumcisionem, quæ esset signaculum justitiae fidei ejus, ut ipse si pater credentium per præputium, id est in præputio, et sit pater circumcisionis. Effectus enim est utriusque generis pater, his qui sunt in præputio per fidem, et his qui sunt in circumcisione, per carnem. Et hoc Abrabæ sigillum tunc credimus resignandum, id est aperiendum, cum plenitudo gentium introierit, et omnis Israel salvis erit. Tunc enim patenter cognoscetur Abraham esse pater non solum gentium, sed etiam circumcisionis per fidem. Nam idcirco ante justificatus est in fide, dum adhuc esset incircumcisus, et post circumcidì jesus est, ut ostenderetur primo pater futurus multarum gentium, et postea illorum qui ex circumcisione credituri sunt. Neque enim bi qui secundum carnem nascuntur ex Abraham, filii Abrabæ dicendi sunt, ni fidem et opera Abrabæ habeant. Hoc itaque sigillatur in circumcisione Abrabæ, ut sit pater, id est exemplum omnium credentium per præputium, id est in præputio. Sic enim dicitur per præputium, pro in præputio, sicut dicere solemus, per illud tempus, pro in illo tempore, vel sit pater per præputium, id est per id quod datum est ei tempore præputii. Si enim post circumcisionem datum esset, diceretur ex ea hoc accepisse, per hoc quod accepit in præputio, id est per fidem sit pater credentium de gentibus, ut reputetur et illis credulitas ad justitiam, id est ut sicut Abraham in præputio justificatus est per fidem, ita et illi justificantur credendo, licet præputium non exuerint. Et circumcisionem ideo accepit, ut sit pater circumcisionis, id est Hebraeorum. Nam ante in præputio justus fuit, ut esset in circumcisionem ju-

storum pater; et circumcisus justus permansit, ut circumcisorum justorum fieret pater. Ficeret, inquam, pater, non his tantum qui sunt ex carnali circumcisione, id est Judæis; sed et his qui corde sunt circumcisi, non carne, id est, gentilibus, qui sectantur vestigia fidei Abrahæ, hoc est qui illum in fide imitantur, ut ita ample credant sicut ille. Quæ fides est in præputio patris nostri Abrahæ, id est appetit in patre nostro Abraham, dum ipse est adhuc in præputio. Ideo toties repetit de præputio, ut ostendat gentiles eodem modo per fidem justificari, sicut et Judæos.

Non enim per legem promissio Abrahæ aut secundum ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est (Gen. xvii): Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum cui credidisti, qui vivis facit mortuos, et vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt.

Vere Abraham est pater omnium creditum Ju-dæorum et gentium, quia per fidem adeptus est hanc paternitatem, non per legem. Non enim per legem facta est ei promissio, quia lex nondum erat. Non per legem, sed per justitiam fidei, id est quam per fidem obtinuerat, facta est Abrahæ promissio, et semini ejus, id est Christo. Hæc scilicet promissio, ut ipse esset hæres mundi, id est possessor aliquorum de toto mundo, qui eum imitarentur; et in Christo qui ex eo nascitur erat, possideret omnia. Abraham est hæres mundi, id est possidens totum orbem per fidem, quia ipse est omnibus exemplum fidei, et omnes sancti sunt filii ejus per fidem. Semen quoque ejus, id est Christus, est hæres, id est Dominus mundi secundum regiam potestatem, per quem benedictio filiis Abrahæ, et cui Pater dixit: Dabo tibi gentes hæreditatem (Psal. 11), etc. Et hæc promissa fuerant Abrahæ et semini ejus, non per legem quæ nondum erat, sed per fidem qua ipse Deo crediderat. Et merito. Legis enim observantia pœnam tantummodo effugit, fidei vero meritum spem reprobationis expectat. Et præceptum servis imponitur, fides ab amicis queritur. Vere non per legem, sed per fidem Abraham est hæres mundi, quia si illi qui sunt ex lege, id est carnales Judæi, sunt hæredes, id est possessores hæreditatis quam Deus Abrahæ promisit, tunc fides est exinanita, id est inanis et inutilis facta, cum gentes per eam non possit hæreditare cœlestem patriam, et abolita, id est deleta et in irritum duxit est promissio Dei qua dictum est Abrahæ, quia in semine tuo, id est in Christo, benedicitur omnes gentes (Gen. xxii), id est benedictionem hæreditate possidebunt. Nam si ex lege tantum

A fierent hæredes, ut Judæi volebant astruere, gentes quæ lege carent sine benedictione hæreditatis remanerent. Non ergo per legem Abraham est hæres mundi, quia nec filii ejus sunt per legem hæredes, id est æternæ hæreditatis possessores. Nam si hoc esset, inconvenientia sequerentur, quod scilicet superflua esset fides qua ipse justificatus est, et qua justificantur cæteri, cum per eam non posset hæreditas æterna acquiri, et promissio divina remaneret inexpleta, quæ promisit omnes gentes benedicendas, quoniam nullus gentilium benediceretur, et ita nulli essent hæredes. Et vere ex lege non est hæreditas. Nam lex potius iram operatur, quia peccantem in se aut lapidari continuo, aut igne cremari, aut alio genere supplicii jubet interfici. Lex iram operatur et prævaricationem. Ex ea enim est prævaricatio, nam sine ea non est. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio, id est transgressio. Qui ergo legem non accepterunt, iniqui dici possunt, prævaricatores non possunt. Judicantur utrique secundum merita sua, sed tamen ira Dei major est in prævaricatores qui per legem cognoscunt peccatum et tamen faciunt. Et ita non potest per legem hæreditas haberri, sed potius ira. Ideo ex fide sunt hæredes. Ex fide, quæ est donum misericordiæ et justificat credentes, habetur hæreditas, ita ut secundum gratiam Dei, non secundum merita hominum, firma, id est verax et rara sit promissio quam Deus fecit Abrahæ de multiplicatione filiorum, qui perpetuam hæreditatem essent possessuri. Non enim firma esset, sed potius infirma et irrita, nisi ipse per gratiam suam implesset eam. Ideo non de nostræ voluntatis potestate, sed de sua prædestinatione promisit. Promisit enim quod ipso facturus fuerat, non quod homines. Quia, etsi faciunt homines bona quæ pertinent ad colendum Deum, ipse facit ut illi faciant quæ præcepit, non illi faciunt ut ipse faciat quod promisit. Alioquin ut Dei promissa compleantur, non in Dei, sed in hominum potestate est; et quod a Domino promissum est, ab ipsis redditur Abrahæ. Sed non ita fieri potest, per gratiam ergo Dei gratuito munere nobis concessam implentur ejus promissa, dum per donum suæ gratiæ facit ut credamus et bene operemur, sicutque hæredes efficiamur. Firma sit promissio omni semini Abrahæ, id est non parti seminis, sed omni semini. Volebant enim Judæi ut quantum ad eos firma esset, et quantum ad gentiles cassa. Sed non ita Deus promisit, cum diceret: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Firma sit omni semini, id est omni populo fidelium imitatori Abrahæ, non solum ei qui ex lege est, id est qui ex Veteri Testamento venit ad Novum, sed et ei qui est ex fide Abrahæ, id est qui non sibi promissa lege sequitur fidem Abrahæ, qui sine lege per fidem justificatus esse memoratur. Qui est pater non omnium hominum, sed omnium nostrum, id est non solum qui ex lege descendimus, sed et qui ex fide legi succedimus, scilicet et circumcisorum et præputiatorum credentium est pater, id est institutor et exemplum. Ita est

pater credentium, sicut in Genesi *scriptum est*, dicens: *Quia patrem, id est auctorem secundum fidem, non dico Iudeorum, sed multarum gentium posui te* (*Gen. xvii.*). Multarum autem, non quarumdam, sed omnium. Si ergo pater multarum gentium futurus esse promittitur, recte non solum eorum qui ex circumcisione veniunt, sed eorum qui ex gentibus credunt, pater nominatur. In eo enim quod ipse dicitur pater multarum gentium, superbia confunditur Iudeorum, quia Iudeorum carne, gentium autem fide pater est. Ubi recte Apostolus ex sua interpretatione addidit, *ante Deum cui credidisti*, significans fidem in interior homine esse in conspectu Dei, non in ostentatione hominum, sicut carnis circumcisionis; et per eamdem fidem, non per carnem eum esse patrem gentium, quas ante Dei oculos in fide generavit. Qui Deus, sicut Apostolus subjungit, *vivificat mortuos*, id est a morte animas suscitat per baptismum Iudeos, et vocat, ad fidem ea quae non sunt, id est gentiles, de quibus scriptum est: *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo.* Ipse enim vere est qui ait: « Ego sum qui sum » (*Exod. iii.*). A quo quisquis recedit etiam esse amittit, ut jure dicatur non esse. Et tales erant gentes idolis servientes. Sed ipse vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt, id est gentiles ad fidem adducit, sicut Iudeos qui ob unius Dei cultum dicuntur esse. Vel omnes peccatores sive gentiles, intelligamus mortuos. Et hos enim Deus per gratiam suam vivificat, ut ex fide vivant. Et vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. Apud eum quippe factum est, quod ejus dispositione futurum est, quia de illo per prophetam dicitur: *Qui fecit quae futura sunt. Non dum erant quibus promitteretur, quando Abraham loquebatur, ne quisquam de meritis gloriaretur. Et quibus promissum est, etiam ipsi promissi sunt, ut totum corpus Christi dicat: « Gratia Dei sum id quod sum* (*I Cor. xv.*). Dum enim Deus vocare dicitur ea quae non sunt, sola gratia vocantis apparuit, non aliquid meritum eorum, qui nec esse adhuc habuerunt quando vocantur. « Elegit, inquit, nos ante mundi constitutionem » (*Ephes. 1*). In mundo facti sumus, nec mundus erat quando electi sumus. Quis hoc explicare sufficiat? Eliguntur qui non sunt, nec erat qui elegit, nec vanus elegit. Elegit tamen, et habet electos, quos creatus est, eligendos. Habet autem apud semetipsum, non in natura sua, sed in præscientia sua. Recte itaque dicitur vocare ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. De Abraham vero subditur.

« Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod ei dictum est: « Sic erit semen tuum (*Gen. xv.*) sicut stellæ cœli et sicut arena maris. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum fere centum annorum esset, et emortuum vulvam Saræ. In reprobatione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcumque promisit, po-

tens est et facere. Ideo reputatum est illi ad justitiam, sed et propter nos, quibus reputabatur creditibus in eum, qui suscitatavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. »

Incipit commendare fidem Abrahæ, ut imitemur. Sæpe enim jam dixerat eum credidisse, et ideo pergit nunc ostendere, quomodo et quam firmiter crediderit. Qui credit in spem habendi filium per promissionem Dei, et hoc contra spem carnis suæ, quæ jam erat quasi per naturam deficiens et frigida contra spem, id est contra hoc quod prius sperabat se non amplius filium generare, *credidit eundo in spem*, id est ut speraret se posse generare, quia Deus promitterebat. Dum enim viridi essent ætate, speravit secundum naturam ex juvencula uxore sobolem habere, nec potuit. Modo autem contrarium speravit, ut scilicet vetulus ex vetula et sterilli generaret per Dei potentiam. Sieque contra veterem spem credidit in novam spem. Majus est enim sperare contra aliquod insperatum quam simpliciter sperare. Credidit Abraham ut fieret pater multarum gentium, id est tam valide credidit, ut propter fidei meritum suscipieret ex sua conjugi filium, de quo populus Hebreorum propagaretur, et ex illo populo Christus carnem assumeret, in quem omnes gentes crederent. Hoc enim ordine factus est Abraham pater multarum gentium. Et hoc juxta quod dictum est ei divinitus. Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli et sicut arena maris. Non quod essent tot vel carnaliter vel spiritualiter ex eo processuri, quot sunt stellæ vel arena quæ numerari non potest, sed quod illi, qui ex eo sive carnaliter sive spiritualiter erant nascituri, ita futuri essent hominibus innumerabiles, ut stellæ et arena. Mystice vero per stellas intelliguntur spirituales filii cœlo inharentes, et desuper lucentes fulgore virtutum; per arenam vero sive Iudei sive Christiani carnales, in insulis corde jacentes, et fructum boni operis non ferentes. Abraham credidit. Et quia posset ad horam credere et postea deficere, subditur, quia non infirmatus est fide. Credidit enim Deo promittenti, et in illa fide non est infirmatus, id est debilitatus, cum multas causas infirmandi haberet secundum humanam rationem, scilicet quod nec ipse jam nec uxor ejus idonei essent ad generandum. Ideo enim quod credidit, non consideravit corpus suum emortuum, et vere emortuum, cum esset fere centum annorum. Et licet tanto tempore vixisset, tamen non hoc attendit, nec etiam cogitavit vulvam Saræ emortuam. Sara enim sterilis erat, et cruento menstruo jam destituta, propter quod jam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porro si feminina ita sit provectionis ætatis, ut ei solita mulierum adhuc fluant, de juvene parere potest, de seniore non potest, quamvis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia vividam ejus ætatem invenit. Hoc ergo est quod mirum commendat Apo-

stolus, et ad hoc dicit Abrahæ jam fuisse corpus A emortuum, quoniam non ex omni semina, cui adhuc eset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nam si ad omnia, non jam senectus vivi, sed cadaver eset mortui. Sara quoque magis erat destituta cunctis viribus generandi. Et tamen nihil horum consideravit Abraham, cum audiret sibi a Deo soholem promitti, sed potentiam promittentis attendens, nihil difficile esse credidit in his, quæ promitterebat Omnipotens. Ita fuit credulus in promissione qua dictum est ei, Quoniam qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem; vel quando audivit, Quia ex Sara dabo tibi filium cui benedicturus sum. In re promissione etiam Dei, id est quando Deus iterum ei promisit, Quia revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, ei habebit filium Sara uxoris tua, non hæsitarit diffidentia, id est non dubitavit ut diffideret de completione promissionum, sed conformatus est fide, id est omnino fortis et constans factus est in fide, dans gloriam Deo, id est glorificans Deum qui per munus gratiae suæ datus erat et filium contra naturam ex vetula sterili, et per illum filium in Christo populum credentium plenissime, id est multo intuitu veritatis et potentiae Dei, sciens quia quæcumque promisit, potens est etiam facere. Deus igitur eos quos promisit bonos, facit ut ipsi faciant bona. Neque enim eos propterea promisit Abrahæ, quia præscivit a scipsis bonos futuros. Nam si ita est, non suum, sed eorum est quod promisit. Non autem sic creditit Abraham, sed dedit gloriam non humanis meritis, sed Deo, plenissime credens quia quæ promisit potens est et facere. Non ait quæ præscivit potens promittere, aut quæ prædictum potens ostendere, quæ promisit potens præscire, sed quæ promisit potens et facere. Ipse ergo facit bonos eos qui boni sunt, et ipse facit in bono perseverare eos qui perseverant. Hoc enim promittit Deus quod ipse facit. Non enim promittit, et aliud facit. Quod jam non est promittere, sed prædicere. Cavendum est igitur ne homo se extollat adversus Deum, dicens se facere quod promisit Deus. Ipse enim et fidem gentium, sicut Abrahæ promiserat, facit qui potens est facere quod promisit, et omnia bona operatur in sanctis. Hæc ita creditit Abraham, ideo et reputatum est illi ad justitiam. Diceret aliquis: Quid ad nos quod Abram credidit, quod per fidem justificatus est? Hoc illius gloria fuit. Et Apostolus: Ipse quidem ita per fidem magnificatus est. Sed tamen non est scriptum tantum propter ipsum, id est propter laudem et commendationem ipsius, hoc scilicet, qui reputatum est illi ad justitiam quod bene credidit, sed etiam propter nos instruendos, ut profectum fidei ex illa Scriptura caperemus, intelligentes quia si ita credamus Deo, ut ille credidit, etiam nobis reputabatur fides ad justitiam credentibus in eum, qui suscitarit Jesum a mortuis, id est a numero mortuorum perpetualiter separavit, suscitans

A eum amplius non reversurum in corruptionem, quod Judæi non credunt. Suscitavit eum a mortuis, ut nos a vitiorum sordibus faceret resurgere. Qui Jesus traditus est in mortem, ut nos possemus mori delictis nostris; et resurrexit, ut nos in virtutum honestatem resurgeremus justi. Etenim mors ipsius significat interitum veteris vite nostræ, resurrectio autem gratiam novæ conversationis. Traditus est in manus persequentium propter delicta nostra tollenda, ne nos propter illa traderemur in manus dæmonum cruciandi; et per mortem jure diaboli destruto, resurrexit propter justificationem nostram, id est ut nos justificando suscitet a morte animæ, quatenus juste viveremus, quod aliter non poteramus. Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Sonat in ejus traditione delictum, sonat in ejus resurrectione justitia. Ergo moriatur delictum, et resurgat justitia.

CAPUT V

Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et accessum habemus per fidem in gloriam istam in qua stamus, et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur (Jacob 1), patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Quandoquidem multis modis hactenus probatum est, non ex operibus legis, nec ex viribus liberi arbitrii, sed ex fide justificari hominem, igitur ex fide sumus justificati, non ex lege, nec ex nobis. Et nos ita justificati, habeamus pacem ad Deum, quam non habetis, dum invicem arrogatis falsam justificationem, alii per legem, alii per vires liberi arbitrii. Quasi dicat: Hæc dissensio contra Deum est, quæ de meritis vestri gloriamini, quasi per vosmetipsum justificati. Sed justificati quæ ex fide est, pacem cum Deo facit, quia inimicas præsumptiones humorum meritorum expellit, et animum Deo humiliter subjicit, dum se sola gratia salvari cognoscit. Ex fide sumus justificati, et tamen gratis, quia et ipsa fides donum supernæ gratiae est. Et cum fides impetrat justificationem, non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici comitante, non ducente pedissequa, non prævia voluntate. Ita ergo justificati, jam de cætero pacem habeamus ad Deum, quia reconciliati sumus ei per mediatorem Jesum. Non jam a divina voluntate discordemus, sed pacem ad Deum habere studeamus, per Dominum Jesum, id est non per nosipso, sed per auxilium et gratiam reconciliatoris nostri, per quem habemus non solum ablutionem nostræ vetustatis in sanguine ipsius, ut sic ascendamus ad indumentum justitiae et novitatis, sed etiam accessum habeamus per illum, in istam

gratiam, id est in hanc virtutum sublimitatem gratia datam, et hoc non per legem, sed per fidem. Hoc est dicere: Fides concessa nobis ex gratia, apud Deum impetrat et remissionem delictorum, et perfectionem omnium virtutum, per Christum qui est ostium, accessimus per fidem in gratiam istam, id est in bonae vitae observantiam, in qua stamus, id est statum rectitudinis habemus, qui in Adam cedideramus, quia qui manet in vitiis, non stat, sed prostratus jacet. Elias vero stabat qui ait: « Vivit Dominus, in cuius conspectu sto (III Reg. xvii; IV Reg. iv). » Stamus, inquit, in hac gratia, non cadentes ab illa nec recedentes, et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei, id est in eo quod speramus gloriam quam habent filii Dei. Tantum enim est quod speramus, quantum ex se presumere nullus auderet, quia in sola Dei virtute est ut homo in filiorum Dei numerum possit ascendere. Et magna valde gloria est, per fidem ac spem in numerum filiorum Dei ascisci. Quod adeo magnum est, ut a multis pro ipsa magnitudine incredibile videatur, eo quod speramus gloriam filiorum Dei nos consecuturos. Non solum autem gloriamur de spe gloriae hujus, sed etiam gloriamur per Christi gratiam in tribulationis, per quas « oportet nos intrare in regnum cœlorum (Act. xiv). » Gloriamur sine periculo vanitatis de tolerantia tribulationum, quia novimus quanta merces inde sequatur. Et hoc est quod gradatim ascendendo prosequitur. Gloriamur in tribulationibus, quia sumus scientes quod tribulatio operatur in nobis patientiam, id est facit nos esse patientes. Nemo enim patiens esse potest, nisi in adversis; patientia autem operatur probationem, quia cujus patientia vinci non potest, ille perfectus esse probatur. Multi enim ante experimentum tribulationis putant se fortis esse, qui in ipso experimento deficiunt et imbecilles esse apparent, et multi prius se putant infirmos, qui in ipso articulo passionis apparent fortissimi, dum omnia viriliter patiendo superant. Et ita probationem operatur patientia, dum et sibi et aliis unumquemque liquido manifestat, qui antequam pati inciperet, et sibi et aliis ignotus erat; probatio vero operatur spem, quia unusquisque ex eo quod per tribulationes insuperabilis esse probatus est, incipit habere spem, id est certitudinem futuræ gloriae, quæ humanæ rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur. Si quis enim nondum sibi probatur sperat præmium, non sperat, sed præsumit. Nam tribulationes quibus patientia fidelium probatur, non solum eas debemus intelligere quæ extrinsecus accidunt, id est de damnis vel languoribus, vel ex quolibet corporis cruciatu, sed eas etiam quas intus sibi faciunt aut perferunt, dum in requie positi semetipsos affligunt et atterunt, obstante voluptatibus suis, refrenando libidinem, etc., quæ ad bonum continentia vel abstinentia pertinent, faciendo. Ex quibus sine dubio nascitur patientia, quæ probabilis effecta, general spem. Spes autem est bonorum expectatio futurorum. Quæ

A exprimit humilitatis affectum et sedula servitatis obsequium, quæ non est inanis, quia non confundit, id est non generat confusionem sic speranti, quia quidquid speravit adipiscitur. Ille enim sua spe confunditur qui dicit: Ego quod sperabam non inveni. Vir autem qui per patientiam in temptationibus est probatus non confunditur sua spe, quoniam magnitudo premii quod invenit, exsuperatur magnitudo spei ejus. *Spes non confundit*, quia in Deo posita est, qui fallere non potest, quia verax est; non in homine, qui falleret quia mendax est. In Deo posita est, et idcirco sequitur, quia *charitas Dei*, etc. Vel ita: Spes non facit erubescere, quia impletar. Et constat eam esse implendam ex eo quod jam Spiritum sanctum in arrham habemus, quo et late diligimus. Et hoc est: Quia *charitas Dei*, id est quam ex Deo habemus, postquam Deum et proximum diligimus, *diffusa est*, id est late et copiose data in cordibus nostris. Ubi enim charitatem, angustia esse potest, quia mox angustia excluditur, et cor dilatatur, ut tantum habitatorem, id est, Spiritum sanctum intra se possit habere. Non enim a nobis ipsis, sed a Spiritu sancto possumus habere charitatem. Nam cum-dixisset, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, ne putaret quisque a se sibi esse quod diligit Deum, continuo addidit, per *Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Ut ergo ames Deum, habitet in te Deus et amet se de te, id est ad amorem suum moveat te, accendat te, illuminet te, excitet te. Per Spiritum, inquit, sanctum qui datus est nobis, quia et Deus est et donum Dei. Et propter hunc divitem habitatorem faciebat Apostolus quod supra dixit: *Gloriamur in tribulationibus*. Quomodo enim in his gloriatur, si egestatem intus pateretur? Videbantur foris angustiae, sed intus latitudo erat. Quid autem facit malus homo cum cœperit tribulari? Foris nihil habet, ablata sunt omnia, in conscientia nullum solatium est. Non est quo exeat, quia dura sunt; non est quo intret, quia mala sunt. Male secum torqueatur necesse est, quia sibi ipse tormento est. Ipse est enim pena sua, quem torqueat conscientia sua. Boni vero quidquid exterius patiuntur, facile per internam consolationem vincunt. Et si in hac vita, ubi tanta tormenta sunt, possunt boni et justi viri, cum talia patiuntur, non solum æquo animo tolerare, sed etiam in Dei charitate gloriari, quid cogitandum est de illa vita quæ nobis promittitur, ubi nullam de corpore molestiam sentiemus?

C « Utquid enim Christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est? vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori (I Petr. iii). Commendat autem Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Malo magis igitur justificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. »

D Cum Deus nos diligat, vel nos cum per Spiritum

sanctum, spes nostra implebitur. Nam nisi ita sit, frustra passus est Christus. Et hoc est : *Utquid Christus pro impiis, id est pro dilectione impiorum mortuus est, nisi ut spes impleatur?* Vel ita : Volens Apostolus ostendere plenius virtutes charitatis, quam per Spiritum sanctum diffusam in cordibus nostris dixerat, exponitur quibus causis diffusa sit in nobis, asserens Christum pro impiis esse mortuum. Impii namque eramus, antequam converteremur ad Deum Christum. Et Christus utique mortem pro nobis, antequam crederemus, exceptit. Quod proculdubio non fecisset, nisi nimiam et abundantissimam erga nos charitatem habuisset, vel ipse Christus moriendo pro impiis vel Deus Pater uoigenitum suum pro impiorum redemptione tradendo. Vere charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Nam quare mortuus est Christus pro nobis, nisi ut charitas Dei diffunderetur in nobis, ut diligeremus eum qui prior dilexit nos ? *Utquid enim, id est propter quid aliud Christus pro nobis mortuus est, cum adhuc essemus infirmi?* id est indigentes medico. Tam graviter enim ægrotabamus, ut non aliter quam medici morte sanari possemus. Mortuus est secundum tempus, id est non ut alii qui morte detinentur, sed ad horam pro nobis mortem sustinuit, resurgens die tertia, ne desperemus de ejus potentia, cuius appareret in morte benevolentia. Mortuus, inquit, est, et hoc non pro quibuslibet, sed pro impiis, id est pro foedis et execrandis et a Deo penitus separatis. Et ipse tam magnum fecit, ut pro talibus mori temporaliter dignaretur, ut æternam mortem ab eis averteret. Hinc beneficiorum ejus appareret magnitudo, ut qui indebit ab eo tantum dilecti sumus, consideremus quantum eum diligere debeamus, aut si quid ei præponere debeamus, cum ille nobis impiis nec vitam suam præposuerit, nec mortem denegaverit. Pium enim Dominum usque ad mortem diligere debemus, quem pro impiis servis cruciatum mortis excepsisse cognoscimus. Ubi et præsumptio humana reprimitur, ne suis meritis aliquid tribuat. Et vere miranda ejus bonitas, qui pro impiis dignatus est mori. Vix enim pro justo quis moritur, id est raro est ut aliquis pro justo moriatur, nedium pro impio, quoniam dubitat unusquisque mortem subire, etiamsi mortis sit causa justa. Raro dico, nam forsitan potest inveniri ut quis audeat mori pro bono, id est pro re bona vel pro bono viro. Quasi dicat : Difficile hoc invenitur, metu mortis cuncta terrente. Vel per justum intelligatur iustitia legis; per bonum vero, bonitas evangelice gratiae; et vix pro justo quis moritur, quia veteri lege in qua iustitia est, vix pauci inventi sunt, qui suum in martyrio sanguinem fuderunt. Nam pro bono forsitan quis audeat mori, quoniam in Novo Testamento, in quo bonitas est atque clementia, innumerabiles existent, qui suas in mortem audacter animas tradiderunt. Sed tamen ad comparationem carnalium et mori pro Domino trepidantium tam pauci fuerunt, ut propter raritatem dicatur de

A eis, forsitan quis audeat mori. Forsitan, dicitur propter eos qui mori needum audent, quis, propter raritatem eorum qui audent, licet sint innumerabiles. Nonnulli vero sic interpretantur : Si ille pro nobis impiis mortuus est et peccatoribus, quanto magis nos absque ulla dubitatione pro justo et bono debeamus occumbere ? Justum autem et bonum non putemus esse diversum, nec aliquam proprie significare personam, sed absolute justam rem et bonam ; pro qua difficulter, sed interdum aliquis inveniri potest qui suum sanguinem fundat. Vix pro justo et bono quis moritur. Dominus autem noster pro impiis et peccatoribus est mortuus, in quo laudabilior charitas fulget. Neque enim merita nostra præcesserant, pro quibus Filius Dei moreretur; sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Diceret aliquis : Cum Deus sit omnipotens, et aliis modis nos potuisset liberare, cur Filium suum pro nobis mori voluit ? Ad quod Apostolus : Non sine causa Deus id fecit, sed hoc modo commendat charitatem suam in nobis. Quando indebitate aliquid redditur, tunc charitas commendatur. Et quid tam indebitum, quam ut sine peccato Dominus pius pro peccatoribus servis impiis moreretur ? Et in hoc commendatur nobis charitas Patris, quia sic nos dilexit. Cur ergo non fieret mors Christi, imo cur prætermisis aliis innumerabilibus modis, quibus ad nos liberando uti potuisset omnipotens, id potissimum non eligeretur ut fieret, ubi nec de divinitate ejus aliquid immutatum est, et de humanitate suscepita tantum beneficii collatum est hominibus, ut a Dei Filio mors temporalis indebita redderetur, quia eos ab æterna morte debita liberaret ? Peccata enim nostra diabolus tenebat, et per illa nos merito tenebat in morte. Dimisit ea illi qui sua non habebat, et ab illo est immerito perductus ad mortem. Tantum enim valuit sanguis ille, ut neminem Christo induitum in æterna morte debita detinere debeat, qui Christum morte indebita vel ad tempus occidit. Commendat itaque Deus Pater nimiam charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, nihilque nobis nisi poena deberetur, Christus pro nobis poenam mortis exceptit, ut nos a cruciatus perpetuæ mortis salvaret. Qui ergo peccatoribus donavit mortem suam, quid servat justis nisi vitam suam ? Incredibilis est enim quod mortuus est æternus, quam ut in æternum vivat mortalis. Jam quod incredibilis est tenemus. Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo ? Non est mortalis victurus in æternum, propter quem mortuus est qui vivit in æternum ? Carne tamen sola mortuus est. Mortuus est pro nobis peccatoribus. Multo magis ergo salvabit iustificatos. Nam qui feci quod majus et difficultius est, multo levius faciet quo minus et facilis est, difficultius quippe est pro pecatoribus mori et peccata tollere, quam justos et cooperantes salvare. Multo magis igitur nos iustificati, id est a peccatis omnibus liberati, nunc id est in hoc tempore gratiae, in sanguine ipsius sine

culpa pro peccatis nostris etuso, salvi erimus ab ira, id est a pena damnationis æternæ, per ipsum mediatorem et reconciliatorem.

« Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius. Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationi accepimus. »

Vere salvi erimus ab ira per ipsum. Nam si cum essemus inimici, id est per amorem iniquitatum Deo contrarii, reconciliati, id est in pacem reducti sumus Deo per mortem Filii ejus, tunc multo magis qui iam sumus reconciliati, erimus salvi in vita ipsius, quia qualem ipse jam secundum humanitatem habet vitam, talem et nos habebimus. In vita erimus salvi, qui per mortem sumus reconciliati. Dedit enim pro nobis mortem suam, et reconciliati sumus, qui alienati et inimici facti fueramus per transgressionem. Nemo enim reconciliatur, nisi ex inimicitiis. Inimicos autem nos Deo primi parentis fecit transgressio. Quos supra dixerat peccatores, hos nunc inimicos Dei nominat; et quos supra iustificatos in sanguine Christi, hos nunc reconciliatos Deo per mortem filii ejus; et quos supra salvos ab ira per ipsum, eos nunc salvos in vita ipsius. Non ergo ante gratiam istam quoquo modo peccatores, sed in talibus peccatis fuimus, ut inimici essemus Dei. Sed reconciliati sumus ei per mortem Filii ejus. Quomodo per mortem? An cum irasceretur nobis, vidit mortem Filii sui pro nobis et placatus est nobis? Nunquid ergo Filius ejus usque adeo nobis jam placatus erat, ut pro nobis etiam mori dignaretur; Pater vero usque adeo adhuc irascebatur, ut nisi Filius pro nobis moreretur, non placaretur? Non. Superius enim dictum est: « Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. » Habet ergo Pater erga nos charitatem, etiam cum inimicitias adversus cum exercentes, deserviremus peccatis. Et in sequentibus epistola bujus dicitur: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom. viii.*). » Nunquid ergo si implacatus nobis esset, illum pro nobis traderet? Veraciter enim dictum est ei quia nihil odisti eorum quæ fecisti (*Sap. ii.*). Sed tamen nibilominus veraciter ei dictum est: « Odisti omnes qui operantur iniquitatem (*Psal. v.*). » Proinde miro modo et diligebat nos, et oderat. Diligebat quales ipse fecerat, oderat quales per operationem iniquitatis fueramus per nos facti. Et quadam justitia Dei in potestatem diaboli traditum erat genus humanum, peccato primi hominis in omnes utriusque sexus commissione nascentes originaliter transeunte, et parentum primorum debito universos posteros obligante. Si ergo commissio peccatorum per iram Dei justam hominem subdidit diabolo, protecto remissio peccatorum per reconciliationem Dei beni

Agnam eruit hominem a diabolo. Non enim sicut hominis animi perturbatio, est ira Dei, sed justa vindicta vocatur ejus ira. Etsi justa divina vindicta tale nomen accepit, etiam reconciliatio Dei, quæ non recte intelligitur, nisi cum talis ira finitur. Nec aliter inimici eramus Deo, nisi quemadmodum justitiae sunt inimica peccata. Quibus remisis, tales inimicitiae finiuntur, et reconciliantur justo quos ipse justificat. Quos tamen etiam inimicos utique dilexit, quandoquidem pro his cum adhuc inimici essent, Filium tradidit. Quod ergo reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, non sic intelligatur, quasi nos ideo reconciliaverit ei Filius, ut jam inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, ut deinde sint amici et invicem diligent qui oderant invicem, sed jam nos diligenti reconciliati sumus ei, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Et per hanc reconciliationem a diabolo sumus erupti, qui non potentia Dei, sed justitia superandus fuit. Nam quid omnipotens potentius, vel cuius creaturæ potentia valet ei comparari? Sed cum diabolus virtus perversitatis sue factus sit amator potentiae et desertor oppugnatorque justitiae, in quo homines magis eum imitantur, placuit Deo ut non potentia diabolus sed justitia vinceretur, atque ita et homines imitantes Christum, justitia quererent diabolum vincere, non potentia.

Quæ est igitur justitia, qua victus est diabolus a Christo? Quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique justum est ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes quem sine ullo debito occidit. Hoc est quod justificari dicimur in sanguine Christi. Sic quippe in remissionem peccatorum nostrorum innocens ille sanguis effusus est. Ille est quod reconciliati Deo dicimur per mortem Filii ejus. Remissis enim peccatis nostris, finiuntur inimicitiae, et pacem cum Deo assequimur, a quo nos sola peccata dirimabant. Sic ergo per mortem ejus reconciliati, multo magis salvi erimus, in vita ipsius, qui in vita nostra perieramus. Nam si mors ipsius tantum potuit ut illud faceret quod difficultius erat, tunc vita, id est resurrecio et gloria ejus illud facere poterit, ubi minor difficultas est. Non solum autem salvi erimus in futuro, sed etiam non gloriamur spe in Deo, id est in eo quod consideramus nos cum Deo futuros in illa gloria. Vel non in nobis, sed in Deo gloriamur; nec per nos, sed per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc jam in praesenti vita reconciliationem accepimus, secundum ea quæ superius disputata sunt.

« Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, et in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non

« peccaverunt, in similitudinem prævaricationis
« Adæ, qui est forma futuri. »

Nunc prolixius disputare inchoat de duobus hominibus : uno primo Adam, per cuius peccatum et mortem tanquam hæreditariis malis et posteri ejus obligati sumus; altero autem secundo Adam, qui non homo tantum, sed et Deus est. Quo pro nobis solvente quod non debebat, a debitibus et paternis et propriis liberati sumus. Proinde, quoniam propter unum illum tenebat diabolus omnes per ejus vitiatam carnem concupiscentialiter generatos, justum est, ut propter hunc unum dimittat omnes per ipsius immaculatam gratiam spiritualiter regeneratos. Nam quia dixerat Apostolus, nos esse per Christum Deo reconciliatos, pergit ostendere quam convenienter per unum obedientem simus reconciliati, qui per unum inobedientem fueramus a Deo separati. Reconciliationem accepimus per Christum, *propterea*, id est quia per eum sumus reconciliati, idcirco sicut per unum hominem intravit peccatum in orbem, et per peccatum mors, ita subaudi per unum redemptor rem redditam est justitia, et per justitiam vita. Per unum hominem qui primus peccavit, intravit originale peccatum in hunc miserum mundum, id est in universum genus humanum quoniam peccando omnem suam stirpem in seipso tanquam in radice vitiavit, ut quidquid prolixi ex simul damnata per quam peccaverat conjugi (per carnalem concupiscentiam in qua inobedienti poena similis retributa est) nasceretur, traheret peccatum originale. Sicut enim Christus, in quo omnes vivificabuntur, præter id quod se ad justitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam sui spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit et parvulis baptizatis; sic et Adam in quo omnes moriuntur, præter id quod eis qui præceptum Domini voluntate transgrediuntur, imitationis exemplum est, occulta etiam tabe carnis concupiscentiæ sua tabefecit in se omnes de sua stirpe venturos. Peccatum enim generationis hic intelligitur, non imitationis. Nam sicut a muliere initium peccati fuit, sic initium generationis a viro est. Prior enim vir seminat, ut foemina pariat. Ideo per unum hominem peccatum intravit in mundum, quia per semen generationis intravit, quod a viro excipiens femina concipit. Opus hoc castum in conjugi non habet culpam, sed origo peccati trahit secum debitam poenam. Non enim maritus, quia maritus est, mortal is non est, aut aliunde nisi peccato mortal is est. Itaque per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, quia si homo non peccasset, nunquam moreretur. *Et ita in omnes homines peccatum sive mors pertransiit*, ut nullus ex viro et femina genitus, immunis esset a peccato et morte. Notandum est enim quod dicitur, pertransiit. Inde est parvulus reus. Peccatum nondum fecit, sed traxit. Etenim illud peccatum non in fonte mansit, sed pertransiit in omnes per vitiatam carnem genitos. *In quo*, id est in primo homine *omnes peccaverunt*,

A quia quando ipse peccavit, omnes in illo erant, et tota humani generis massa in illo est infecta peccati veneno. Sic et in Christo justificantur omnes qui credunt in eum, propter occultam communicationem et inspirationem gratiæ spiritualis, quia quisquis adhaeret Domino, unus spiritus est cum eo. Et sicut per peccatum primi hominis, quod in omnes pertransiit, amisimus vitam, sic per justitiam secundi hominis, quæ in omnes qui membra ejus sunt diffunditur, recuperabimus vitam. Dixi quia peccatum in omnes pertransiit, et verum dixi. Nam ab Adam usque ad legem peccatum originale in omnibus fuit. De Judæis non probô quod fuerint sub originali peccato, quia legem habebant, et se esse sub illo per legem cognoscere poterant; sed de illis, qui ante legem fuerant, et peccatum originale non cognoscebant. Nam usque ad legem Moysi, peccatum illud erat in toto mundo. Erat quidem, sed non imputabatur, id est non intus in anima esse putabatur aliquod hujusmodi peccatum, cum lex non esset, quæ casum primi hominis, ex quo peccatum illud propagatum est, intimaret. In omnes itaque peccatum illud pertransiit, quia etiam ante legem, cum non ita videretur, lege non dorente. Vel ita : Quoniam Judæi vellent dicere justitiam, et vitam esse redditam per legem potius quam per Christum, ut Apostolus docebat, ostendit Apostolus justitiam non potuisse reddi per legem, quæ peccatum auferre non valuit. Nam usque ad legem, id est quandiu lex mansit, *peccatum originale erat in mundo*, id est non fuit deletum per legem. Istud usque, non est terminale, sed comprehensivum, sicut cum dicitur : « Et vitam usque in sæculum (*Psal. cxxxii.*) ». Usque ad legem fuit peccatum, quia nec lex potuit illud auferre, quæ subintravit ut magis abundaret peccatum : sive naturalis lex, in qua quisque jam ratione utens, incipit peccato originali addere et propria; sive ipsa quæ scripta per Moysen populo data est. Quod igitur ait, quia usque ad legem peccatum erat in mundo, non idcirco dictum est quod deinceps non fuerit, sed quia non poterat per litteram legis auferri, quod solo poterat spiritu gratiæ. Ne quisquam ergo fidens viribus, non dico voluntatis, sed potius vanitatis suæ, putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, et Christi gratiam derideret, ideo ait Apostolus, quia usque ad legem peccatum erat in mundo. Et addidit : *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*. Non dixit : Non erat, sed *Non imputabatur*, id est ignorabatur, et peccatum esse non putabatur. Neque enim a Domino Deo tanquam non esset habebatur, sed ab hominibus cæcis nesciebatur, quia non erat lex, qua arguente demonstraretur sive lex rationis in parvulis, sive lex litteræ in populo. Ante legem non imputabatur peccatum, sed regnavit mors, securè possidente homines diabolo pro impunitate credita, usque ad Moysen, per quem rediit cognitio unius Dei. Prius enim aut ignorabant Deum homines, aut non putabant eum curare quid egissent.

Sed ubi lex data est, neverunt Deum curare humana et judicare. *Regnavit*, inquit, *mors ab Adam usque ad Moysen*, id est a primo homine jusque ad ipsam etiam legem, quæ divinitus promulgata est quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre, quæ non regnat utique nisi per peccatum. Regnum enim mortis vult intelligi, quando ita dominatur in hominibus reatus peccati, ut eos ad vitam æternam quæ vera vita est, venire non sinat, sed ad secundam etiam, quæ poenaliter æterna est, mortem trahat. Hoc regnum mortis sola in quolibet homine gratia destruit Salvatoris, quæ operata est etiam in antiquis sanctis, quicunque antequam in carne Christus veniret, ad ejus tamen adjuvantem gratiam, non ad legis litteram, quæ jubere tantum, non adjuvare poterat, pertinebant. Quod autem dicit : Usque ad Moysen, id est usque ad finem legis, et initium gratiæ mortem regnasse, eo genere locutionis ait, quo dicimus, verbi gratia, fuerunt Huni usque ad Attalam. Non enim principium regni ejus, sed finem designamus. Sic et usque ad Moysen, id est usque ad finem legis et principium gratiæ, pestis late diffusa per orbem regnabat, quia medicus deerat. Ubi vero de cœlis medicus advenit, mors potestatem perdit. Ergo in omnibus regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, qui Christi gratia non adjuti sunt, ut in eis regnum mortis destrueretur. Vere in omnibus, etiam in eis qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, id est, qui nondum sua et propria voluntate, sicut ille, peccaverunt, sed ab illo peccatum originale traxerunt. Quia in seipsis cum jam non nati essent, nec ratione adhuc uterentur, qua ille utebatur quando peccavit, nec præceptum accepissent, quod ille transgressus est, solo originali vitio tenebantur obstricti, per quod eos regnum mortis traheret ad condemnationem, quod est occidi in gehenna. Potest et sic intelligi, ut cum dixisset, *Regnavit mors etiam in eis qui non peccaverunt*, quasi nos moneret, quare in eis regnaverit qui non peccaverunt, adderet in similitudinem prævaricationis Adæ : *Qui est forma futuri, quia ipse formam mortis inflxit posteris suis.* In illo enim constituta est forma condemnationis futuris posteris, qui ejus propagine crearentur, ut ex uno in condemnationem nascerentur, ex qua non liberat nisi gratia Salvatoris. Vel forma est futuri, id est Christi, partim a simili, partim a contrario. A simili, quia sicut Adam sine patre a Deo ex virginie terra factus est, ita Christus ex virginie Maria sine semine a Deo creatus est. Sicut ille est pater omnium secundum carnem, sic Christus secundum fidem. Dormivit Adam ut fieret Eva, mortuus est Christus ut fieret Ecclesia. Dormienti Adæ facta est Eva de latere, mortuo Christo lancea percussum est latus, ut profuerent sacramenta quibus formaretur Ecclesia. A contrario quoque est Adam forma Christi, ut quomodo per illius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per Christi obedientiam

A justi constituantur multi. Et sicut in illo omnes moriuntur, sic et in Christo omnes viviscentur. Sicut enim manducatum est ad Adam, suadente diabolo, et omnes qui nascuntur ex eo, morti addicti sunt; ita jejunatum est a Christo, et omnes qui per eum renascuntur, vitæ æternæ restituuntur. Sicut ille communicare potuit filiis peccatum et mortem, sic iste suis justitiam suam et vitam. Sicut ille est pater praesentis sæculi, et princeps discordiae, sic iste pater futuri sæculi et princeps pacis (*Isa. ix.*). Sed non sicut delictum, ita et donum.

B Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. Nam iudicium quidem ex uno in condemnationem gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo abundantiam gratiae et donationis et justitiae accipientes in vita, regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituantur multi. »

C His verbis declarat Apostolus, qualiter Adam forma Christi sit a contrario, et qualiter eadem forma non sit ex omni parte conformis. Nam similes quidem a contrario sunt, sed tamen in hoc differunt, quod non sicut delictum Adæ, ita et donum Christi, quia plus boni Christus confert, quam ille mali. Similes enim sunt Christus et Adam, sed non sicut delictum, ita et donum, id est non sic est efficax peccatum Adæ ad damnationem, ut gratia Christi ad salvationem. Quamvis enim delictum et donum in hoc sint similia, quod sicut delictum operatur discordiam inter nos et Deum, et tandem in nobis mortem, ita donum reconciliationem et æternam beatitudinem, atque sicut per unum hominem intravit peccatum in omnes, et per peccatum mors, ita donum per unum venit in omnes et per donum vita; in hoc tamen differunt, quod delictum operatur in omnibus mortem temporalem, donum autem vitam sempiternam. Plus ergo præstat Christus regeneratis, quam nocuit Adam generatis. Et vere donum est majus et potentius quam delictum. Nam si delictum unius adeo potuit et efficax fuit, ut multos duceret in mortem, multo magis abundavit gratia Dei, id est remissio peccatorum, quam Deus gratis dat sine præcedenti merito humano; et donum, id est largitio virtutum. Haec, inquam, gratia et donatio, abundavit in gratia unius hominis Jesu Christi, id est in perfectione virtutum quæ in homine Christo est, et abundavit in plures, id est in omnes suos abundanter venit. Non in plures transit gratia quam delictum, neque enim plures iustificantur quam condemnantur, cuius iniqui multo

plures sint; sed in plures dictum est, velut si dice-
retur, non in paucos. Neque enim pauci, sed plures
sunt, in quos redundat ista gratia. Et multo magis
abundat quam delictum, quia omnes qui per Chri-
stum liberantur, temporaliter propter Adam moriun-
tur, propter ipsum autem Christum sine fine victuri
sunt. In eo autem quod præmisit. *Si enim unius
delicto multi mortui sunt*, dum diceret *multi*, et non
omnes, innuit se dicere de illis, in quibus delictum
Adæ mortem animæ fecit. Sed *gratia Dei multo ma-*
B*gis abundavit*, quia primus parens unum delictum
in omnes misit, Christus autem etiam delicta illa
quæ homines propria voluntate addiderunt originali,
in quo nati sunt, gratia sua solvit, et justificationem
atque vitam æternam dedit. Et non sicut per unum
peccantem venit condemnatio, ita et donum gratiæ
post datum est, quia majus est donum quam deli-
ctum. Ostenderat delictum et donum differre secun-
dum effectum, quia delictum genuit mortem, donum
autem vitam; et nunc rursum ostendit quod alio
modo differunt, quia non sic, sed copiosius est do-
num gratiæ per unum Christum donantem, sicut
fuerat delictum per unum Adam peccantem. Non
solum in hoc, inquit, non æqualis est forma, quia
Adam temporaliter nocuit eis quos in æternum Chri-
stus redemit, sed etiam quia illius uno delicto po-
steri ejus, nisi a Christo redimantur, traduntur in
condemnationem; Christi autem redemptio etiam
multa delicta dissolvit, quæ originali sunt addita.
Et vere ita est. *Nam judicium quidem, id est sen-*
C*tentia divini judicii ex uno delicto Adæ dicit in
condemnationem, sed gratia, id est gratuitum donum
Dei ex multis delictis in baptismō liberans dicit in
justificationem, quia non solum ignoscit, sed et ju-*
stificat. Ideo dixit judicium ex uno delicto in con-
demnationem, quia sufficeret ad condemnationem,
etiamsi non esset in hominibus nisi originale pecca-
tum. Quamvis enim condemnatio gravior eorum sit,
qui originali delicto etiam propria conjunxerunt, et
tanto singulis gravior, quanto gravius quisque pec-
cavit, tamen etiam illud solum quod originaliter
tractum est, non tantum a regno Dei separat, ve-
rum et a salute ac vita æterna facit alienos, quæ
nulla esse alia potest præter regnum Dei, quo sola
Christi societas introducit. Ac per hoc ad Adam in
quo omnes peccavimus, non omnia nostra peccata,
sed tantum originale traximus; a Christo vero, in
quo omnes justificamur, non illius tantum originale,
sed etiam cæterorum quæ ipsi addimus, pecca-
torum remissionem consequimur. Et ideo non sicut
per unum peccatum, ita est donum. Nam judicium
quidem ex uno delicto si non remittitur, id est ori-
ginali, in condemnationem jam potest ducere; *gra-*
tia vero ex multis delictis remissis, hoc est non so-
lum originali, verum etiam omnibus cæteris, *ad jus-*
tificationem perducit. Quicunque enim ex illo uno
homiae multi in seipsis futuri erant tamen in illo
unus erant. Proinde illud peccatum solius esset, si
ex illo nullus exisset. Porro autem in quo erat na-

A tura communis, ab ejus vitio nullus est immunis.
Sed inde sola Christi gratia liberat, quæ non secun-
dum merita hominum, sed gratis datur, quoniam
Deus misericors est; nec omnibus datur, quoniam
Deus judex est; et justo ejus judicio in aliis demon-
stratur quid in eis quibus datur conferat gratia.
Non ergo simus ingrati ei, qui secundum placitum
voluntatis suæ tam multos liberat de tam debita
perditione, ut si inde liberaret neminem, non esset
injustus, sed qui liberantur, gratiam diligent, qui
non liberantur, debitum agnoscant. Si in remittendo
debitum appareat bonitas, et in exigendo æquitas,
laudent misericordiam qui liberantur, non culpent
judicium qui puniuntur. Dixerat autem quod gratia
nos a multis delictis emundans justificavit, et nunc
consequenter adjungit, quod per Mlorum delictorum
remissionem et justitiae adiectionem non solum vi-
vemus, sed et regnabimus, et hoc per Jesum Chri-
stum. Sed præmittit inde quasi quamdam probatio-
nen, quia si in peccato Adæ moriebamur, multo ma-
gis in gratia Christi vivemus. Et hoc est: *Gratia
Dei nos a delictis multis liberans et justificans sal-
vavit a condemnatione cæterorum, qui per illam re-
gnabimus. Nam mors per unum in cæteros transiens,
delicto, id est ob delictum unius, regnavit, id est re-
gnum occidendi omnes potenter obtinuit.* Vel per
D*unum regnavit, quia sic in omnibus regnum obti-
nuit, ut in illo uno qui primus peccavit, haberet
initium regni sui. Sive per unum, ut diximus, in
cæteros venit, quia quas vires in illo habuit, in
omnes posteros exercuit. Et si mors ita per unum in
delicto unius regnavit, tunc multo magis regnabunt,
per unum Christum accipientes, id est non a se, sed
a Deo habentes abundantiam gratiæ, id est remis-
sionem peccatorum abundantem; quia non solum origi-
nale, sed et actualia remittuntur, et abundantiam donationis, id est spiritualium charismatum, et
justitiae, id est bona operationis. Iste inquam, qui
haec divinitus consequuntur, regnabunt per unum
Jesum Christum. Regnabunt multo magis quam in
eis mors regnavit, quia ipsi regnabunt æternaliter,
mors autem regnavit temporaliter. Itaque ob unius
delictum mors regnavit per unum, quia mortis vin-
culo tenebantur omnes in illo uno, in quo omnes
peccaverunt, etiam si propria peccata non adderent.
Alioquin non ob unius delictum mors per unum re-
gnavit, sed ob delicta multorum per unumquemque
peccantem. Sed abundantiam gratiæ et donationis
et justitiae accipiunt, quia non solum eis peccatum
illud, in quo omnes peccaverunt, sed etiam quæ ad-
diderunt, gratia remissionis deletur; eisque tanta
justitia donatur, ut cum Adam consenserit ad pec-
candum suadenti, non cedant isti etiam cogenti. Qui
multo magis in vita regnabunt, quia in æterna vita
sine fine regnabunt magis quam in eis mors tempo-
raliter, et cum fine regnavit. *Igitur sicut per unius, etc.*
Quoniam multa interposuerat ad propositam proba-
tionem pertinentia, ostendendo donum efficacius esse
quam delictum, et esse multiplicius quam delictum,*

repetit antecedens, ut convenienter subinferat ipsum consequens. Et hoc est: Quoniam per unius delictum transiens in omnes homines perventum est ab omnibus in condemnationem igitur et per unius justitiam in omnes homines transeuntem, pervenitur in justificationem, quae est causa vitae perennis. Et sicut illud factum est, sic fit et istud, id est quam digne illud, tam digne et istud. Vel ita: Quandoquidem Adam est forma Christi, et quia maius est donum Christi atque plus consert, igitur sicut juste per delictum unius transiens in omnes homines, itum est in condemnationem corporis et animæ, sic justo iudicio etiam per unius justitiam venientem in omnes homines electos, itum est in justificationem, ut participatione justitiae Christi justificantur, quæ justificatio est causa vitae sicut condemnationis causa mortis æternæ. Sicut ubi delictum solum sine actuali peccato omnes præcipitavit in condemnationem, et sic in mortem, ita sine nostro opere præcedente gratia Christi nos duxit ad justificationem, et sic ad vitam æternam. Eam quippe justificationem dicit, qua Christus justificat impium. Quæ justificatio transit in omnes homines, non quia omnes homines veniant ad gratiam justificationis Christi, cum tam multi alienati ab illa in æternum moriantur, sed quia omnes qui renascuntur in justificationem, non nisi per Christum renascuntur, sicut omnes qui nascuntur in condemnationem, non nisi per Adam nascuntur. Nemo est quippe in illa generatione præter Adam, et nemo in ista regeneratione præter Christum. Ideo dictum est, omnes et omnes. Nam si aliqui possent carne generari non per Adam, et aliqui spiritu regenerari non per Christum, non liquido omnes, sive hic, sive ibi dicerentur. Eosdem autem omnes, postea multos dicit. Possunt quippe in aliqua re omnes esse, qui pauci sunt. Sed multos habet generatio carnalis, multos et spiritualis, quamvis non tam multos hæc spiritualis quam illa carnalis. Sed tamen sicut illa omnes habet homines, sic ista omnes justos homines, quia sicut nemo præter illam homo, sic nemo præter istam justus homo, et in utraque multi. De quibus subditur: *Sicut enim per inobedientiam, etc.* Et determinat Apostolus delictum unius et justitiam unius, ut sicut ille merito peccati multos perdidit, sic et iste merito justitiae inde liberasse videatur. Vere sicut delictum unius condemnavit omnes, sic justitia unius justificat omnes. Nam sicut per inobedientiam unius primi hominis, quæ est delictum ipsius, peccatores constituti sunt multi, id est omnes qui ex eo nati sunt, originale peccatum ex eo traxerunt, ita et per obedientiam unius hominis Christi, constituentur multi justi, id est justificabuntur fide incarnationis et passionis ejus, in qua fuit obediens usque ad mortem. Ideo hic Christum hominem dicit, cum sit et Deus, ne quis existimet vel antiquos justos, per Deum tantummodo Christum, id est per verbum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis ejus, qua et homo est, potuisse justificari. Illic fini-

A tur disputatio de duobus, Adam scilicet et Christo, ex quibus alter nobis peccatum et mortem intulit, alter justitiam et vitam reddidit. Sequitur:

« Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia, ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vita æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.

CAPUT VI.

« Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato ut gratia abundet? Absit! Qui enim mortui sumus in peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? »

Supra dixerat, quia usque ad legem peccatum in mundo fuit, quod non originale tantum, sed omne peccatum intelligi voluit. Et ideo usque ad legem fuit, quia nec lex potuit illud auferre. Usque ad legem enim dictum est, ut etiam ipsam legem sententia ista concluderet, quomodo dictum est in Evangelio, omnes generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim (*Matt. i*). Non enim excepto David, sed ipso etiam computato numerus iste completur. Sic lex non est extra permanitionem peccati, quod dictum est, usque ad ipsam fuisse. Imo sicut nunc dicitur, *lex subintravit ut abundaret delictum*. Intraverat enim in mundum ab initio peccatum sive delictum, sed lex subintravit, id est subsequenti tempore intravit, non ut per eam finiretur delictum, sed ut abundaret ex prævaricatione. Lex enim, sive naturalem intelligamus, quæ in eorum apparat æstatibus, qui jam ratione uti possunt; sive conscriptam, quæ data est per Moysem, non potuit vivificare aut liberare a lege peccati et mortis, quæ tracta est ab Adam, sed magis addidit prævaricationis augmentum. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Prævaricata ergo lege, quæ in paradiso data fuerat, nascitur homo ex Adam cum lege peccati et mortis, de qua dicitur: « Video aliam legem in membris meis (*Rom. vii*), » etc. Quæ tamen nisi mala consuetudine postea roboretur, faciliter vincitur, non tamen sine gratia Dei. Lege autem alia prævaricata, quæ est in usu rationis animæ rationalis, in ætate hominis jam ratione utentis, prævaricatores fiunt omnes peccatores terræ. Prævaricata vero lege, etiam illa quæ data est per Moysem, multo amplius abundat delictum. Lex ergo subintravit ut abundaret delictum, sive cum homines negligunt quod Deus jubet, sive cum de viribus suis præsumentes, adjutorium gratiae non implorant, et addunt infirmitati superbiam. Qui enim tales sunt, ignorant qua dispensatione lex data sit. Non enim data est lex, quæ posset vivificare, quia gratia vivificat per fidem. Sed data est lex ad ostendendum, quantis peccatorum vinculis constringerentur, quia de suis viribus ad implendam justitiam præsumebant. Et ideo peccata non minuit, sed adjectit. Non tamen propter hunc effectum data est, sed ex hominum prævitatem hoc contigit. Non enim vitio legis, sed illorum sic abundavit peccatum, cum et concupiscentia ex prohibitione ardenter facta est, et peccantibus cog-

Tra legem prævaricationis crimen accessit. Non ergo A **Judæi de lege glorientur, quia non sunt per eam iustificati, sed abundantiori delicto gravati, ideoque magis humiliantur et confugiant ad implorandam Christi gratiam, per quam et a peccato prævaricationis liberentur atque sanentur.** Delictum enim abundavit per legem. Sed non ideo despiciantur Judæi, qui ad Christum venerunt, quia ubi, id est in quibus abundavit delictum, quoniam, accepta lege, non ignoranter, sed scientes delinquebant, ibi, id est in eis superabundavit gratia Dei, hoc est sic abundavit, et sie dona sua multiplicavit, ut deleret omnino delictum, et superior atque major existeret quam fuerat delictum. Superabundavit, quia et hos perficit quos diabolus vincere non potuit; et delictum ad tempus fuit, gratia vero in æternum. Ita superabundavit gratia, ut sicut regnavit in mortem peccatum, etiam quod non ex Adam traxerunt homines, sed sua voluntate addiderunt, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam. Non tamen est aliqua justitia præter Christum, sicut aliqua peccata præter Adam. Ideo cum dixisset, sicut regnavit peccatum in mortem, hic non addidit, per unum, aut per Adam, quia supra dixerat etiam de peccato illo, quod subintrante lege abundavit, et hoc utique non est originis, sed jam propriæ voluntatis. Cum autem dixisset sic, et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, addidit: per Jesum Christum Dominum nostrum, quia generante carne illud tantummodo trahitur, quod est originale peccatum, regenerante autem spiritu, non solum originalis, sed etiam voluntariorum remissio peccatorum. Ita ergo superabundavit gratia, ut sicut regnavit peccatum in mortem, id est sicut prævaluuit actuale peccatum, et efficax fuit ducere homines in mortem; sic et gratia, id est remissio peccatorum, et accumulatio virtutum regnet, id est prævaleat, et omnem voluntatem suam in nobis potenter compleat; per justitiam, id est per subsequentem bonam operationem nostram, ducens nos in vitam æternam, non per nos ipsos, neque per legem, sed per Jesum Christum. Post hæc quæstionem, quæ ab alio fieri poterat, ipse sibi facit; et quod opponi poterat, removet. Quasi dicat: Quoniam supra dixi, quia ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia, ergo quid ex hoc dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet in nobis, id est ut abundantiam gratiæ consequamur? Absit! ut in eo jam maneamus! Nam qui jam sumus mortui peccato, id est qui per baptismum jam extincti peccato sumus, quomodo adhuc vivemus in illo? Obedire desideriis peccati, hoc est vivere peccato. Sed cum id gratia præsterit, ut moreremur peccato, quid aliud facimus, si vivimus in eo, nisi ut gratiæ simus ingratii? Neque enim qui laudat beneficium medicinae, morbos docet et vulnera, a quibus hominem illa sanat, sed quanto magis medicina prædicatur, tanto magis vulnera et morbi vituperantur. Sic laus et prædicatio gratiæ, vituperatio et damnatio est delictorum.

An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Conseptuli enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate ambelemus.

Mortui sumus peccato per baptismum, quem in morte Christi perceperimus (*Ephes. iv; Colos. iii*), et an hoc ignoratis? An ignoratis, quia quicunque, sive servi, sive liberi, sive parvuli, sive magni, baptizati, id est tincti et abluti sumus in Christo Jesu, id est in nomine Christi in morte ipsius baptizati sumus?

Ac si dicatur: Nunquid sacramentum ipsius baptissimi ignoratis? In morte quippe Christi baptizamur, ut in ipsius morte credentes et imitantes quasi mortui vivamus. Mortui enim per baptismum peccato, non debemus ei iterum vivere, ut iterum mori ei

B necesse sit, quia in morte Christi, id est in similitudinem mortis Christi sumus baptizati, ut sicut ille semel mortuus est, et semper vivit, ita nos semel mortui malo, semper vivamus bono. Quomodo enim mortuus peccare non potest, ita et nos in Christo sumus commortui, et implicari peccatis capitalibus non debemus, quia qui crucifixus est, nihil aliud facit, nisi horam mortis expectat, et spiritum suum Deo commendat, nihilque jam in hoc mundo appetit.

Nam quemadmodum pedes et manus Christi cruci sunt affixi, ut in nullam partem moveri possent, ita manus et pedes nostri debent imitatione mortis ejus ligari, ut non possint ad peccatum moveri. Et ita nihil aliud intelligamus esse Christi baptismum, nisi mortis Christi similitudinem; nihil autem aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem, ut quemadmodum in illo mors vera facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum; et quemadmodum in illo vera resurrectio est, ita et in nobis vera justificatio.

Et si hinc ostendimur mortui esse peccato, quia in morte Christi baptizati sumus, profecto parvuli qui baptizantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur. Nullo enim excepto dictum est, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo dictum est, ut probaretur nos mortuos esse peccato. Cui autem peccato parvuli re-

C nascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt?

D Vel in morte Christi sumus baptizati, quia mors ejus est causa huius purificationis. Vere in morte Christi sumus baptizati, id est in baptismismo similes morti ejus effecti, quia etiam conseptuli sumus illi per baptismum. Sicut enim nemo vivus potest sepeliri cum mortuo, ita nemo qui adhuc vivit in peccato, potest in baptismismo consepteli Christo. Conseptuli sumus cum illo per baptismum, ut quemadmodum ipse fuit sepultus corpore, sic peccatum nostrum latet et sepeliatur sepulcro aquæ; sicut ipse tribus diebus in sepulcro jacuit, sic nos tribus vicibus scilicet baptismatis immergimur. Nam quod tertio mergimur, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus; et dum tertio ab aquis educimur, resurrectio

triduani temporis exprimitur. Quia in illo aquarum elemento sepelimur, ut renovati per Spiritum sanctum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in spiritu pignus est vitæ, ut per aquam moriatur corpus peccati, quæ quasi quodam tumulo corpus includit, ut per virtutem spiritus renovemur a morte peccati. Conseptuli sumus cum illo per baptismum, et hoc *in mortem*, id est in defectum viatorum, ut vitia in nobis sint mortua ad exemplum mortis ejus. Ad hoc sumus commortui et conseptuli, ut *quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos a vitis* surgentes ad bona opera, *ambulemus de bono in melius in novitate vitæ*. Id est ut quomodo glorificatur Pater per resurrectionem filii, ita et per conversationis nostræ novitatem glorificetur. Novitas autem vita est, ubi veterem hominem cum actibus suis deponimus, et induimus novum, qui secundum Deum creatus es, in justitia et saeculitate veritatis.

« Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato (*Ephes. iv; Colos. iii*). Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo. »

Debemus exemplo resurrectionis Christi ambulare in novitate vitæ, ut novam et incorruptibilem conversationem ducamus, nec jam vitiorum putredine corrumpamur. Nam si sumus facti complantati, id est a veteri ritu avulsi, et in novitatem conversationis translati, hærentes similitudini mortis ejus, id est imitantes pro posse nostro mortem ejus, ut abstineamus nos a peccato, quo ille prorsus caruit, *simil et resurrectionis ejus similitudini erimus complantati*. Arbor quæ plantatur, moritur antequam crescat, et demortua vivifcatur, et vivideata fructificat. Sic et Christus, qui lignum vitæ est, juxta Salomonem (*Prov. ii*), avulsus de præsenti sæculo, mortuus est, et per resurrectionem vivificatus, crevit in totam mundi latitudinem, in quo et multum fructum assert. Notandum autem quia nou dixit Apostolus: si enim complantati sumus morti ejus, sed et similitudini mortis ejus. Christus enim semel ita mortuus est peccato, id est carni, ut peccatum omnino non fecerit. Nos autem ipsa morte quia ille mortuus est, peccato non possumus mori, ut omnino nesciamus peccatum, similitudinem tamen habere possumus, ut imitantes eum abstineamus nos a peccato. Hoc enim recipere potest humana natura, ut in similitudine mortis ejus fiat, dum ipsum imitando non peccat. Debemus ergo complantari similitudini, id est ad similitudinem mortis ejus, ut imitantes innocentiam mortis ejus, extinguamur vitiis, et fructificemus in operibus bonis. Tunc enim et resurrectionis ejus similitudini complantabimur. Omnis enim plantatio post hiemis mortem, resurrectionem in vere germinat. Si igitur et nos in Christi morte complantati sumus per hincen hujus sæculi, in vere futuri se-

A culi proferemus ex ipsa radice fructus justitiae. In similitudinem resurrectionis ejus complantabimur, quando reformatum corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Complantemur, inquit, similitudini mortis ejus, *hoc scientes, quia restus homo noster simul crucifixus est*, quoniam in illa morte Domini, peccati nostri figura pendit. Crucifixio quippe veteris hominis, poenitentia doloris intelliguntur et continentia salubris cruciatus. Christus enim qui vixerat vetus homo secundum penam, id est secundum famem et sitiæ et hujusmodi, hoc modo vetustatem, id est nostræ mortalitatis infirmitatem finivit et depositum, ut dolorem crucis sustinens, sic haberet membra distenta et confixa, ut ad priores actus moveri non possent, a quibus etiam sepultus, quievit humanis subtractus aspectibus, exigens a nobis ut vetustatem peccatorum cum dolore poenitentia deponamus, et membra nostra per continentiam sint confixa, ne ad priora redeamus, a quibus ita perfecte quiescamus, ut nec coram visio et memoria habeatur. Etsi jam ista complevimus, tunc vere vetus homo noster simul cum Christo crucifixus est. Vetus enim homo, est vetusta conversatio, fomes et consuetudo peccati, et quidquid vitiorum ex primo parente sumpsit initium. Qui tamen noster est, quia ex nobis, non ex Deo. Et iste vetus homo cum crucifixione Christi ita debilitatus est, ut dominante ratione destruatur corpus peccati, id est tota peccatorum massa, ita ut ultra non serviamus peccato. Corpus peccati, id est peccatum, secundum omnia membra sua destruatur. Unum enim vitium, membrum est peccati; corpus vero, universitas delictorum, quorum principium est originale peccatum. Christus autem non ex parte, sed integer est crucifixus, ut nos ex toto moriamur peccato et vivamus Deo. Gratia enim Dei per baptismum Christi, qui venit in similitudine carnis peccati, id agit, ut destruatur corpus peccati. Destruitur autem, non ut in ipsa vivente carne concupiscentia conspersa et innata repente absumatur et non sit, sed ne obsit mortuo, que inerat nato. Destruitur, non ut interim non sit, sed ut non cogatur ei servire. Hoc enim est quod ait, ut ultra non serviamus peccato. Et vere non cogemur peccato servire, quia justificati sumus; et vere justificati, quia mortui. Qui enim mortuus est cum Christo, justificatus est, id est liber effectus a peccato et alienatus, nec potest jam peccare, quia sicut et Joannes ait: « Omnis qui natus est ex Deo, non peccat (*I Joan. iii*). » Crucifixus enim, omnibus membris dolore occupatis, peccare non potest, sed concupiscentiis et passionibus contradicit. Et qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis (*Galat. v*). Ille est justificatus, qui mortuus est, id est qui seipsum pro Christo vitiis mortificavit, aut martyrium perulit. Sed si mortuus sumus cum Christo, id est si imitatione mortis ejus vitiis sumus mortificati, ut ultia non vivamus eis. credimus et pro certo speramus, quia simul etiam

vivemus cum illo, ut ubi ipse est, et nos simus; et quomodo ipse in æternum et beatæ vivit ita et nos vivamus.

« Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos quidem mortuos esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. »

Vivemus cum Christo, qui sine fine vivit, nos dico jam *scientes quod Christus resurgens ex mortuis, jam amplius non moritur*, id est non dissolvitur, sicut et Lazarus et filius viduæ, quos ipse suscitavit, iterum mortui sunt. Non enim talis fuit ejus resurrectio, qualis eorum; sed talis, ut amplius mori non possit, et talis etiam nobis promissa est. Jam non moritur Christus, et *mors illi ultra non dominabitur*, quæ ad horam illi per ipsius piam voluntatem dominata est in cruce. Hoc dictum est contra Manichæos, qui negant Christum veram carnem habuisse. Ad hoc enim humanitatem suscepit, ut mors ei temporalis in passione dominaretur, id est veraciter affligeret eum sicut verum hominem et occideret, sicque mors æterna dominium in nobis amitteret. Sed non ultra dominabitur ei mors aliqua passione, quia jam nihil molestiae sustinebit. Impii vero licet post generalem resurrectionem jam non moriantur, tamen sine fine mors illis dominabitur, quia sicut scriptum est: « Mors depascet eos (*Psal. XLVIII*). » Et ad distinctionem talis immortalitatis, dicitur nunc Christus ita post resurrectionem suam immortalis, ut ei per alicujus molestiæ passionem mors ultra dominari nequeat. Nam et electis ejus similis incorruptio et impassibilitas tribuetur. Vero jam non moritur Christus, quia semei est mortuus, id est ita ut mortem ultra non iteret. Semel, quia pro peccato tollendo, quod una mors sufficit tolerare, et ideo non est opus repetitione. Et hoc est: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.* Vel peccato mortuus est, id est carni, in qua erat non peccatum, sed similitudo peccati. Peccato enim mortuus est, quia similitudini carnis peccati mortuus est, quando moriendo exutus est carne, ut per hoc mysterium significaret, eos qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato ut vivant Deo. Peccatum enim non inerat ei. Et tamen quodammodo peccato mortuus est, dum moreretur carni, in qua erat similitudo peccati, ut cum secundum vetustatem peccati nunquam vixisset, nostram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reviviscentem vitam novam sua resurrectione signaret. Et ideo mortuus est semel, ut nos a duplice morte liberaret. Nos enim quia et mente a Deo recessimus, et carne ad pulverem redimus, poena duplæ mortis astringimur. Sed ille pro nobis sola carne mortuus est, ut similiam mortem suam duplæ nostræ conjungeret, et nos ab utraque morte liberaret. Quod ergo mortuus est peccato, id est peccati similitudini, mortuus est semel, id est sola carne. Sed *quod post resur-*

A rectionem *vivit, vivit Deo*, id est in æterna beatitudine Patris, quia sicut vita Patris, ita et vita Christi nullam inquietudinem recipit. *Ita et vos*, id est sicut mors Christi semel peccato facta est, et vita Deo perenniter manet, ita vos semel peccato moriamini, ut jam amplius peccato non vivatis, ne iterum oporteat vos peccato mori, et Deo semper in bonis operibus vivatis. Et hoc est: *Ita et vos existimate, vos imitatione Christi mortuos quidem peccato*, id est alienatos a peccato tempore baptismatis, sed *viventes Deo* in virtutibus et novitate vitæ, quæ est prima resurrectio, ut adhæreatis Deo, et unus cum eo spiritus efficiamini; et hoc non in viribus arbitrii vestri, sed *in Christo Jesu*, id est in ejus gratia et virtute, quia sicut Petrus ait: « Non est in alio aliquo salus (*Act. iv*). » Non sine causa autem dictum est, existimate, id est cogitate, vos mortuos esse peccato. Qui enim cogitat vel existimat apud semetipsum peccatum mortuum esse, non peccat, verbi gratia: si me concupiscentia mulieris trahat, si argentum, si auri, si prædii cupiditas pulset, et ponam in corde meo quod mortuus sum cum Christo, et de morte cogitem, extinguitur continuo concupiscentia, et effugatur peccatum. Omnia hæc ad illam respiciunt quæstionem, ne videatur Apostolus dedisse locum peccandi in eo, quod ait: « Ubi abundavit peccatum, superabundabit gratia. »

« Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia. »

Quia dixit mortuos esse peccato, et non debet revivere in eo, cum nemo sit sine peccato, determinat, a quibus maxime est cavendum, quasi concludat quod supra querebatur, permanebimus in peccato? Quia, inquit, mortui estis peccato, et tamen non potestis in hac vita esse sine peccato, ergo saltem *non regnet peccatum in vestro mortali corpore*. Non ait, non sit, sed non regnet. Peccatum quippe in corpore mortali non prohibuit esse, sed regnare, quia in carne corruptibili non regnare potest, sed non esse non potest. Hoc ipsum namque de peccato tentari, ei peccatum est, quo quia quandiu vivimus perfecte omni modo non caremus. Apostolus, quoniam hoc expellere plene non potuit, ei de cordibus nostris regnum tulit, ut appetitus illicitus, eti plerumque bonis nostris cogitationibus occulte se quasi sur ingerit saltem si ingreditur, non dominetur. Quum enim quælibet culpa cor iniqui pulsat, et resistens illud non invenit, sed suo Domino substernit, procul dubio regnat in eo, quoniam ad vitia mox ut pulsaverit, inclinat. Sed non ita fiat in vobis. Etsi sic peccatum, id est fomes et delectatio peccati, *in corpore vestro*, id est jam vestri juris, corpore dico mortali, et ideo non sine peccato, tamen *non regnet* in eo peccatum, id est non faciat

quod illicite cupit. In corpore mortali dictum est, quia in immortalis corpore non erit peccatum. Inest modo peccatum cum delectaris, regnat si consenseris. Est itaque peccatum in corpore, sed non regnet, ut obediatis concupiscentiis ejus, quæ ex carnis infirmitate nascuntur. Si enim non obedieritis, etsi est peccatum in carne, quod suadeat, quod delectet ad malum, non obediendo facitis ut non regnet quod est, et ita sicut postea ut non sit quod erat, quando absorbebitur mors in victoriam. Et non solummodo non regnet in vobis per consensum, sed etiam non regnet per operationem. Et hoc est : Non obediatis per consensum illicitis concupiscentiis, sed neque exhibeatis, id est tribuatis peccato, id est somiti peccati membra vestra arma, id est instrumenta iniquitatis, hoc est prave actionis, qua virtutes debellantur sicut quibusdam armis. Membra vocantur arma, quia his vel justitiae, vel peccato militamus. Et unumquodque membrum, si officium suum in malos usus converterit, arma iniquitatis efficitur, ad justitiam expugnandam, si manus furto, linguaque mendacio sit intenta, si oculus concupiscentiae serviat ad expugnandam pudicitiam, et cætera membra similibus vitiis sint occupata. Peccatum enim quod est in corpore nostro, quidam tyrannus est pugnans adversum nos, et membra nostra pro armis habere querit ad debellandum nos. Non ergo sinamus eum membris nostris contra nos pugnare. Surgit ira ? non demus iræ linguam ad maledicendum, manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tollamus illi regnum, non habeat arma, quibus contra nos pugnet. Discet enim non surgere, cum arma coepit non invenire. Ne exhibeatis, inquam, membra vestra peccato arma iniquitatis, id est quibus impletatur iniquitas, sed exhibete vos Deo tanquam viuentes ex mortuis. id est velut jam a morte resuscitatis. Post resurrectionem enim non carnaliter vivitur, nec peccatur, sed divinis et spiritualibus intenditur, et vos qui a morte animæ surrexistis, jam spiritualiter et sancte et Deo vivere debetis, et membra vestra exhibere Deo urma justitiae, ut per ea Deus pro justitia pugnet adversus regnum peccati. Deus enim est qui operatur in vobis, scilicet ut manus quæ ante rapiebat aliena, nunc tribuat sua : oculus qui ante videbat ad peccandum, nunc videat ad boni operis ministeriorum. Sic et cætera membra justitiae serviant. Quod bene si vultis, impiere potestis. Nam peccatum, id est fomes peccati et delectatio iniquitatis, quæ in carne est, non dominabitur, id est non prævalebit vobis, ut olim solebat. Ideo non dominabitur, quia non estis modo sub lege jubente et non juvante, sed sub gratia liberante et juvante. Sub lege enim positis, non sub gratia dominatur peccatum, a quo non sit homo liber lege, sed gratia. Non quia lex mala est, sed quia illa non libera est, quos reos facit jubendo, non adjuvando. Gratia quippe adjuvat, ut legis quisque sit factor, sine

A qua gratia sub lege positus, tantummodo erat legi auditor.

Quid ergo ? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia ? Absit ! Nescitis quoniam cum exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obediatis, sive peccati ad mortem, sive obediitionis ad justitiam ? Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati, obediatis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in qua tradidistis. Liberati autem a peccato, servi facti estis ad justitiam.

Quoniam sub gratia sumus, ergo quid faciemus ? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia ? id est, ergo cessante vindicta legis impune peccabimus ? Absit ut peccemus ! Lex enim peccantes mox interfici jubebat, gratia vero etiam post culpam exspectat ad penitentiam. Et ideo nunc isti volebant apostoli sententiam ad hoc inflectere, ut licet ei peccare, quoniam exuti erant a legis terrore. Sed hoc ipse removet. Absit, inquit, ut ideo licet nos peccemus, id est criminalia et capitalia peccata committamus, qualia lex damnare consueverat, nam sine minoribus peccatis hæc vita non potest duci. Vere non debetis peccare, sed potius bene operari, quia si peccaveritis, servi peccati eritis, sicut et contra si bene egreditis, servi justitiae efficiemini. Et minus turpe est, ut cum Dei gratia nos a peccato liberaverit, rursum occasione ejus peccato servatis. An nescitis, id est an ignoratis quia cui exhibetis, id est preparatis et praesentatis, vos servos, id est protos ad obediendum, servi estis ejus. id est voluntatis ejus servire habetis, cui obediatis, id est eujus obediitioni colla vestra subjecistis ? Postquam illi obediatis, servi ejus estis, etsi non antea, cum primum illi consentiendo vos exhiberetis. Cuicunque obediatis, servi ejus estis, sive peccati ducentis ad mortem aeternam, sive sanctæ obediitioni ducentis vos ad justitiam, id est ad justitiae consummationem. Qui enim per fidem primo justificati estis, nunc si divisa præceptis obedientes fueritis, ad summam justitiae perfectionem ascendetis. Ejus estis servi, cui obediatis. Sed gratias ago Deo, quia licet prius fuissetis servi peccati, jam tamen non estis. Inde gratias refero, non vobis, non libero arbitrio vestro, sed Deo, per quem factum est, ut peccati servitatem evaderitis. Gratias, inquit Deo, quia servi peccati fuistis, sed ipso liberante et adiuvante jam non estis, quoniam obediatis Deo non ex timore legis, sed ex corde, id est ex bona cordis voluntate, vel non specie tenus, non simulatione, sed ex cordis puritate. Obediatis dico, tendentes in eam formam, id est regulam evangelicæ doctrinæ, in qua tradidisti. hoc est in doctrinam informantem et commonentem mores vestros, in qua traditi estis a gratia Dei, non per vos accessistis, vel a doctoribus estis in ea traditi. Quæ scilicet doctrina est forma, quia imaginem Dei deformatam restituit. Nec solum obediatis, sed etiam liberati estis a peccato per Spiritum sanctum quem accepistis in baptismo, quia ubi spiritus Do-

mini, ibi libertas (*II Cor. iii.*). » Et a peccati servitute liberati, *facti estis* consentiendo et operando *serui justitiae* quod est summa libertas. Servi justitiae estis, cui obedistis, id est Christi qui factus est nobis sapientia a Deo et justitia et sanctificatio.

« Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem. »

Hactenus non esse peccandum, hinc quid deinceps sit agendum, de quo nullus possit se excusare, quia nullus est qui non possit bene operari, saltem voluntate, quod item est per gratiam. *Humanum*, inquit, *dico*, id est quod potestis portare dico, quod non excedat vires humanitatis et fragilitatis vestrae, sed quod satis complere potestis, et hoc facio propter infirmitatem, id est debilitatem et fragilitatem carnis, id est carnalitatis vestrae, quia video vos adhuc esse debiles secundum carnem, et ideo humane vos instruo. Vere est humanum, id est leve et non asperum quod dico, quia hoc præcipio: *Sicut exhibuistis*, id est præparavistis membra vestra servire operando immunditiae, id est libidini, quæ carnem maculat: et iniquitati, id est iniquæ actioni, quæ etsi vestrū corpus non inquinat, proximo tamen nocere appetit, iniquitati diœ, ducenti ad iniquitatem aliam majorem, ut per incrementa malorum proficeretis semper in pejus, ita nunc post conversionem cum sitis liberati, exhibete, id est præparate membra vestra quæ sunt vestri juris, servire operando justitiae ducenti in sanctificationem, id est in boni consummationem, et ideo est serviendum justitiae, ex qua provenit tanta utilitas et honestas. Hoc est, sicut tunc nullus timor coegit, sed voluptas peccati duxit, ita nunc delectatio justitiae adulteræ, etsi nondum perfectæ. Si nequaquam amplius potestis, saltem tales estote in fructu honorum, quales fuistis dudum in actione vitiorum, ne debiliores vos habeat sancta libertas, quos in carne validos habuit usus terrenæ voluptatis. Ita scilicet unusquisque vestrū virtutibus serviat, sicut virtus serviebat. Multo enim amplius et multo intentius justitiae, quam immunditiae, serviendum est. Sed ego, inquit, humane ago. Eadem postulo, similia requiro, ut unumquodque membrum ministerium quod exhibuit virtutis, aptet virtutibus; et actum quod exhibuit immunditiae, ad castitatem nunc sanctificationemque convertat. Si non plus potestis, vel tantum nunc agite quantum tunc egistis, ne fidem et doctrinam nostram quasi asperam et importabilem fugiatis. Quid est autem sicut illud, ita et hoc agite, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasque peccati; sic ad juste vivendum non vos supplicii metus urget, sed delectatio ducat, charitasque justitiae; et quam fortiter et instanter illa egistis, tam fortiter et instanter ista nunc agite. Et haec quidem nondum est perfecta justitia. Tantumne enim digna est justi-

A tia, quantum digna fuit iniqutitas? Sic amanda essa ista, quomodo amat illa? Absit ut sic, et vitam vel sic. Ergo plus est amanda. In iniqutitate enim seculi estis voluptatem, sed pro justitia debetis tolerare dolorem. Ecce nescio quis impudicus adolescentis injectis oculis in conjugem alienam, adamavit, cupit pervenire, querit tamen latere. Sic enim amat voluptatem, plus ut timeat dolorem. Suavitas enim illa voluptatis non est tanta, ut vincat etiam dolorem poenarum. Pulchritudo autem et delectatio justitiae tanta est, ut cuicunque amorem suum perfecte inspiraverit, faciat eum contemnere non solum quidquid in hoc mundo delectabat, sed et quidquid terret, quidquid cruciat. Ad hanc justitiae perfectam delectationem hortari nunc volebat Apostolus, sed B auditores suos minus idoneos vidit. Ideoque descendit eorum infirmitati, et præceptum quod eis dabat temperavit. *Humanum*, inquit, *dico*, etc, usque in sanctificationem. Justitiam hic pro omnibus simul virtutibus nominavit, sicut econtrario iniquitatem pro omnibus simul vitiis posuit. Deinde addit justitiae sanctificationem, quo videlicet castitatis partem et generaliter cum ceteris, et per semetipsum specialiter commendaret. Et monet auditores, ut si needum pro justitia poenas, dolores mortemque contemnere valent, saltem justitiae delectationem præponant voluptibus sui corporis, ut paullatim procliant ad majora justitiae merita, et fortius atque devotius serviant sanctitati quam luxuriae prius servierant, nec jam aliquid pro justitia pati respuant. Sicut enim ille est iniquissimus, quem nec poenæ corporales deterrent ab immundis operibus sordidae voluptatis, ita ille est justissimus, qui nec poenarum corporalium terrore revocatur a sanctis operibus luminosissimæ charitatis.

C « Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiae (*Joan. viii.*). Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est (*Isa. i; Ezech. xxxv.*). »

Ideo justitiae servire debetis, non immunditiae, quia cum essetis servi peccati, id est cum peccatum dominaretur vobis, et regnaret in corpore vestro mortali, liberi fuistis iustitiae, id est caruistis dominio iustitiae, quia nemo potest duobus dominis servire (*Math. vi; Luc. xvi.*). Quandiu enim quis peccato servit, liber est iustitiae, id est alienus a iustitia. Et notandum est esse et libertatem culpabilem, et servitutem laudabilem. Nam liberum esse iustitiae, crimen est; servum vero ejus esse, laudabile est. Liberum autem arbitrium usque adeo in pectoribus non periit, ut per ipsum peccent maxime omnes, qui cum delectatione peccant, et amore peccati. Nam dicente Apostolo: *Cum essetis servi peccati, liberi fuistis iustitiae*, ostenduntur etiam peccato non potuisse servire, nisi alia libertate. Liberi ergo a iustitia non sunt, nisi arbitrio libertatis; liberi autem a peccato non sunt, nisi gratia Salvatoris. Propter quod admirabilis doctor etiam verba ipsa discrevit. Liberos enim dixit iustitiae, non liberatos;

a peccato autem non liberos, ne sibi hoc tribuerent, sed vigilantissime maluit paulo superius dicere liberatos, referens ad illam Domini sententiam : « Si vos filii liberaverit, tunc vere liberi eritis (*Joan. viii.*). » Sed haec voluntas, quae libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia libera non est. Male libera est, quando eam peccare delectat. Liberaliter enim servit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati servus est. Unde ad juste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus, justitiae servus esse coepit. Ipsa est vera libertas propter recte facti laetitiam, simul et pia servitus propter praecepti obedientiam. Et quando quidem peccato servivisti, ergo quem fructum, id est quam utilitatem habuisti tunc in illis vitiorum actibus, in quibus majorem turpitudinem erubescitis nunc, cum sanæ mentis estis? Quasi dicat : Nullum fructum ibi tunc habuisti, vel si quem voluptatis fructum habere vos putatis, ille talis fuit, unde merito nunc erubescatis. Haec remuneratio facit eos priora abhorrire, et magis obnoxios esse gratiae. Merito nunc de præteritis erubescitis, nam finis illorum, id est exitus vite est mors. Vel ita : De fructu quæro, nam de fine patet, quia finis illorum est mors, non illa quæ communis est omnibus, sed illa quam nullus evadere valet, nisi qui convertitur ad justitiam, et de præteritis male gestis erubescit.

« Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, C finem vero vitam æternam. Stipendium enim peccati, mors. Gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. »

De servitute peccati habuisti fructum confusonis, et in fine habituri eratis mortem æternam; sed de Dei servitio nunc habetis fructum sanctificationis, et in fine habebitis vitam sempiternam. Et hoc erat tunc quidem ita. Sed nunc cum conversi estis per Christi gratiam, liberati a peccato cui serviebatis, nec solum a peccati servitio erepti, sed etiam facti Deo servi, qui tunc eratis liberi justitiae, ut jam libere possitis opera bona facere, et habetis fructum restrum, id est vobis utilem et congruum, qui fructus procul dubio charitas est et opera ejus, quam nullo modo per nos habere possumus, sed per Spiritum D sanctum qui datus est. Hunc fructum habetis dominante Spiritu sancto, ducti in sanctificationem, id est in virtutum consummationem; nec solum hoc habebitis, sed etiam finem laboris, quem in Dei servitio sustinetis, percipietis vitam æternam corporis et animæ. Dixi quia finis illorum quæ prius faciebatis, est mors, et merito dixi. Nam stipendium, id est præmium peccati est mors. Sed rursus econtrario subjici, quia pro nobis quæ nunc facitis, consequemini in fine vitam æternam, quoniam gratia Dei quæ misericorditer bene agentes remunerat, est vita æterna. Stipendium dicitur a stipe et pendo. Et quod est merces operanti, hoc est stipendium militanti. Stipendium ergo peccati merito mors dicitur, quia mi-

A litiae diabolicae mors æterna tanquam debitum redditur. Ubi cum posset Apostolus dicere, et recte dicere : Stipendium autem justitiae vita æterna, maluit dicere : Gratia autem Dei vita æterna, ut hinc intelligeremus, non meritis nostris Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere. Cum enim dixisset, stipendium peccati mors, quis non eum congruentissime et consequenter addere judicaret, si diceret, stipendium autem justitiae vita æterna. Et verum est, quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito justitiae tanquam stipendium vita æterna. Sed adversus electionem caute militans, stipendium, inquit, peccati mors. Recte stipendium, quia debetur, quia dñe retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne justitia

B de humano se extolleret hono merito, sicut humum meritum malum non dubitatur esse peccatum, non a contrario retulit, dicens : Stipendium justitiae vita æterna, sed gratia, inquit, Dei vita æterna. Haec ne praeter mediatorem aliqua via alia queratur, adjecit, in *Christo Jesu Domino nostro*. Tamquam diceret : Audito quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere, o humana non justitia, sed nomine justitiae plane superbia? Quid te disponis extollere, et contrariam morti vitam æternam tanquam debitum stipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera justitia est. Si autem vera justitia est, ex te non est. « Desursum est, descendens a Patre luminum (*Jac. i.*), » ut haberes eam, profecto accepisti. « Quid enim boni habes, quod non accepisti? (*I Cor. iv.*) » Quapropter si acceperus est vitam æternam, justitiae quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est et ipsa justitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset justitia cui deberetur. Nunc vero de plenitude ejus accepimus non solum gratiam (*Joan. i.*), qua nunc juste in laboribus usque in finem vivimus, sed etiam gratiam pro hac gratia, ut in reque postea sine fine vivamus. Gratia enim nisi gratis esset, gratia non esset. Et ideo intelligendum, ut diximus, etiam ipsa hominis bona merita, esse Dei munera. Quibus cum vita æterna redditur, gratia pro gratia redditur.

CAPUT VII.

« An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi (*I Cor. vii.*). Si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi, per corpus Christi, ut sitis alterios qui ex mortuis resurrexit, ut fructificaremus deo. »

Dicerent Judæi : Cur dicis in Christo Jesu vitam æternam esse, et non potius in legis observantia?

Et Apostolus : Quia jam finem habet, et non dat vitam, sed auget peccatum. Hactenus enim de vi gratiae locutus est, et nunc incipit difficultatem legis ostendere, et quod ultra non sit tenenda, ut illos hortetur sine timore sub gratia vivere. Ne enim mirarentur quod dixerat, non estis sub lege; sed sub gratia, inchoat per rationes demonstrare, legem esse finitam, et prius etiam non justificasse subditos, sed magis peccatores constituisse. Nam usque ad Christum fuit data, et ideo post acceptationem gratiae non est tenenda. Quod in his sententiis ostenditur : *An ignoratis, fratres, etc.* Ordo est : *An ignoratis hoc quod lex in homine dominatur, ut ei obediat quanto tempore vivit, id est quandiu statum habet ipsa lex.* Quod non debetis ignorare, quia legem scitis, et *ego loquor scientibus legem*, in qua quod dico, manifestatur. Scientes legem, intelligamus Hebraeos, quos secundum legem, de legis fine instruit Apostolus. Vel etiam gentiles Romani sciabant legem, quia non erant barbari, sed naturalem justitiam comprehendenter partim ex Graecis, sicut Graeci ex Hebreis. Lex in homine dominatur, quanto tempore ipsa lex vivit, et idcirco cum mortua fuerit, non dominabitur illi amplius, sed liberum dimittet. Docet autem Dominus eam esse jam mortuam, id est cessasse juxta carnalem intelligentiam vel observantiam, dicens : « Lex et prophetæ usque ad Joannem, ex eo regnum Dei evangelizatur » (*Matth. xi.*). Quod bene præfiguratum est, quando mortuus est Moyses, et Jesus suscepit principatorem populi Israel. Moyses enim legem designavit, et Jesus Dominum Christum. atque gratiam evangelicam. Mortuo igitur Moyse, successit Jesus in principatum, quoniam mortua lege secundum carnales observantias, succedit evangelica gratia. Et hoc est quod Apostolus dixerat : Non estis sub lege, sed sub gratia, id est non estis sub Moyse, sed sub Jesu, quia Moyses mortuus est, et Jesus imperat. Justum ergo fuit, ut Moyses (id est, lex) dominaretur in quolibet homine subjecto quandiu viveret, et post mortem suam dominium amitteret, quatenus quicunque tempore legis serviliter cogebantur eam facere, post liberatoris adventum possent liberi ad evangelicam libertatem venire. Quod Apostolus per simile probat. *Nam mulier quæ est sub viro, vivente viro, alligata est legi viro*, ut non possit ab eo discedere. Sed si vir ejus fuerit mortuus, soluta est a lege viro. Sic etiam quandiu lex statum habuit, debet servari; sed si lex statum amittit, solvit homo ab ea. Et quia, vivente viro, alligata est legi, igitur vivente viro recabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Sic finita et sublata lege, liberatus est homo per gratiam, ut non prævaricetur, si ad Christum transierit, dimissis figuris. Hoc enim exemplo docet Apostolus, Christianum a lege factorum exutum, non ab omni lege, sicut mulier a lege viri exuitur, non a lege naturæ, nec ultra debere esse sub lege. Si enim lex ei vivit, adulter est, nec prodest Christianum dici. Nam si legem servat, adulter est in fide, et in lege, nec

A prodest ei Christus. Hæc etiam similitudo tota debet intelligi mystica, ut vir sit Moyses, hoc est, lex; mulier, anima vel plebs. Nam mulier quæ est sub viro, id est plebs vel anima Judaica, quæ est sub Moyse, vivente viro, id est vivente Moyse, hoc est statum habente lege, alligata est legi, ut non possit recedere ab ejus carnali observatione. Si autem mortuus fuerit vir ejus, id est Moyses, quemadmodum supra docuimus, soluta est mulier a lege viri, id est plebs Hebraorum a jugo legis, ut non impediatur Christo copulari. Et quia nunc solummodo solvit, igitur, vivente viro, id est vivente Moyse, durante legis actu, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, id est crimen incurrit adulterii, si carnalem legis observantiam deserens, solam spiritalem Christi doctrinam tenere voluerit. Non enim deserenda fuit suo tempore illa carnalis observatio legis, sicut et nunc non est assumenda. Sed si mortuus fuerit vir ejus Moyses, id est si lex, actu cessante, dormierit, liberata est ipsa plebs Hebraorum a lege viro, id est a contritione Mosaicæ institutionis, ut non sit adultera, sed casta, si fuerit cum alio viro, id est cum Christo, ut illi soli complexibus amoris inhæreat, et solam spiritalem doctrinam custodiat. Deinde Apostolus adaptat similitudinem. Quando quidem, inquit, vivente viro, alligata est mulier, et eo mortuo, soluta est, juxta sensum qui tractatus est, *Itaque et vos, o fratres mei!* quemadmodum nos apostoli, *mortificati estis legi*, ut ulteriori non vivatis in ea. Debuisse dicere, mortificata est vobis lex; sed hoc inter Judæos dicere, adhuc intractabile videbatur, et ideo magis intelligendum reliquit. Et idem valet quod dixit : Lex enim mortua est, quando carnalis ejus actio penitus cessat. Et ille legi mortuus est, qui ab hujuscemodi actione cessavit. Caute ergo locutus est Apostolus, ne Judæos offendaret, eligens potius dicere, mortificati estis legi, quam mortificata est lex vobis, cum utrumque idem significet. Nihil, inquit, legi debetis, quæ data est usque ad Christum sed mortificati estis illi per corpus Christi, id est per hoc quod Christus carnem assumpsit. Ex quo enim ille corpus induit, lex mori cœpit in actione fidelium, quia lex et prophetæ usque ad Joannem, sicut ipse loquitur (*ibid.*). Dimisis ergo per novitatem gratiae peccatis, cessante in vobis actione legis, mortificati estis legi per corpus Christi, id est per mysterium incarnationis ejus. Vel mortificati estis legi, id est figurativis umbris, per Corpus christi, id est per completionem solidæ veritatis, quæ est in Christo. Quantum enim distat inter umbram et corpus, tantum inter illa quæ siebant in Veteri Testamento et ea quæ sunt in Novo. Et ideo per corpus Christi mortuus est legi, quia per veritatem evangelicam cessavit ab umbratili actione legis. Mortificati estis legi, id est soluti a lege, mortuo vobis Moyse, *ut sitis sponsa alterius viri*, cuius non pudet esse, *quia surrexit ex mortuis*, et superata morte in æternum vivit. Vel merito debetis ejus esse, quia vos

sanguine suo redemit, et, calcata morte, surrexit, ut vos possideat, quos moriendo acquisivit. Ideo surrexit, ut et nos a morte animæ ficeret resurgere *ut fructificaremus*, id est fructum boni operis faceremus Deo, qui antea fructificabamus morti.

¶ Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. ¶

Vere nunc debemus fructificare Deo, cum simus lege mortificati, quoniam prius fructificavimus morti. *Nam cum essemus in carne, quæ carnis sunt operantes, quod est sub lege esse, passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris.* Cum essemus in carne, inquit, id est carnalibus desideriis astricti teneremur. Cum essemus in carne, id est præsumeremus de carne. Non enim qui loquebatur Apostolus, jam exierat de ista carne, aut eis loquebatur, qui jam exierant de ista carne, sed adhuc et qui loquebatur, et quibus loquebatur, in carne erant. Quid est ergo, cum essemus in carne, nisi cum de carne præsumeremus, hoc est, de nobis consideremus? De homine enim dictum est: « Videbit omnis caro salutare Dei (Luc. iii). » id est omnis homo. Ergo cum essemus in carne, id est in concupiscentiis carnalibus versaremur, et ibi totam spem nostram tanquam in nobis poneremus, passiones peccatorum, id est incentiva vitiorum, quæ per legem erant, quia per legem accesserant (ubi enim non erat gratia liberatoris, augebat peccandi desiderium prohibitio peccatorum), illæ passiones operabantur in membris nostris, id est ducebant membra nostra ad mala opera. Et hoc ideo, quia eramus in carne. Passiones enim illæ peccatorum, id est vehementes concupiscentiae, dietæ passiones, quia intrinsecus mentem afflidunt, idcirco nos vicerunt, quia in malo loco nos invenerunt, hoc est in carne. Migrandum est ergo a carne, etiam dum adhuc vivimus in carne, ut non simus in carne, sed in spiritu, id est non in nobis, sed in Deo spem ponamus; nec in carnalibus, sed in spiritualibus delectemur. Nam qui in carne est, id est qui in se remanet, nec se transcedit ut ad Deum cor sublevet, non habet Deum adjutorem, et idcirco superatur, et fit non adimpler legis, sed prævaricator. Et ita passiones peccatorum, id est concupiscentiae vehementes et immoderata desideria operantur in membris eorum qui in carne sunt, id est ducunt ad effectum operis mala quæ cupiunt, dum manus agunt mala, os loquitur mendacium, oculi vident illicita, aures delestantur audire prava. Quæ passiones sunt per legem, quoniam ipsa legis prohibitio fuit causa, ut ille appetitus carnis adeo vehemens esset. Minor enim erat concupiscentia, quando ante legem securus homo peccabat. Multo autem major facta est quando legem Dei cœpit transgredi. Et hæ, sicut dictum est, passiones operabantur in membris nostris, ut

A *fructificarent morti*, id est ut ficerent opera digna morte æterna. Fructus enim peccati, mors est. Et si damnatus erat peccator, quam spem habet prævaricator? Tunc quidem sub lege positi fructificabamus morti. Sed nunc cum simus mortificati legi per corpus Christi, soluti sumus per libertatem novæ gratiæ a lege. Quæ dicitur lex mortis, quia per medium, id est per peccatum fuit causa mortis, dum peccantes non ad poenitentiam expectaret, sed mox interfici juberet. Ideo etiam lex mortis, quia stipendum peccati, mors; aculeus vero mortis, peccatum; virtus autem peccati lex. Peccando enim ad mortem animæ labimur, et vehementius peccamus, lege prohibente, quam si nulla lege prohiberemur. Sed jam, remissis peccatis, soluti sumus ab hac lege in qua detinebamur, id est vi quadam necessitatis carnalia ejus mandata servare cogebamus, nec ad spiritalem libertatem assurgere permiscebamus, quia nunquam solvi, nisi per gratiam Christi poteramus. Soluti, inquam, sumus, ita ut serriamus Deo in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, id est spiritalis gratiæ præceptis obediamus, non litteram legis sequentes, quæ jam senuit, ut mori, id est cessare debeat. Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est. Et lex quid aliud est, quam sola littera eis qui eam legere noverunt, et implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis, quibus conscripta est. Sed quoniam in tantum nota est, in quantum scripta legitur, non in quantum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi littera. Quæ littera non est adjutrix legentium, sed testis peccantium. Ab ejus ergo damnatione liberantur, qui per Spiritum sanctum innovantur, ut jam non sint obligati litteræ ad peccatum, sed intellectui per justitiam copulati. Itaque serviamus in novitate spiritus, id est in novitate, quam dat Spiritus sanctus infundendo charitatem, et innovando interiorem hominem. Et sic in hac novitate serviamus, ut nihil addamus de legis operibus, quæ vetusta sunt, et sepultura magis tradenda,

B *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit!* sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Non concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces (Exod. xx; Deut. v). Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. ¶

Videbatur Apostolus per supradicta verba legem culpasse, et ideo sentiens contra obscuritatem dictorum suorum cogitationes hominum commoveri, prior ipse voluit dicere et removere, quod sibi quis poterat objicere: Quia dixi, inquit, passiones peccatorum esse per legem, quia dixi, soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, quia dixi, serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, ergo quid dicemus ex his verbis meis? Dicemus ex his esse consequens quia *lex peccatum est?* Absit ut hoc dicamus, absit ut lex sit peccatum! Non est peccatum lex, quia non est mala, sed bona quantum ad se. Et quamvis bona, non tamen sufficiens

salutem sine gratia. Quod nunc Apostolus ingrediatur ostendere, et loquitur voce humani generis : Lex, inquit, non est peccatum, sed index peccati, quia *peccatum non cognovi nisi per legem*. Quare intelligimus legem ad hoc datam esse, non ut peccatum insereretur, neque ut extirparetur, sed tantum ut demonstraretur, quatenus animam humanam quasi de innocentia securam, ipsa demonstratione peccati ream faceret, ut quia peccatum sine gratia vinci non posset, ipsa reatus sollicitudine ad percipiendum gratiam converteretur. Idcirco non ait . peccatum non feci nisi per legem, sed : peccatum non cognovi nisi per legem. Unde apparet, per legem peccatum non insitum, sed demonstratum esse. Et quomodo medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, et vel se interficiant, vel insidentur inimicis : sic lex data est, ut peccatorum venena monstraret, et hominem male libertate sua abutentem, qui prius ferebatur improvidus, et per præcipititia labebatur, freno legis retineret, et compositis doceret incedere grossibus. Lex docuit hominem quid esset peccatum, quia prius nesciebantur quedam vel esse peccata, vel adeo gravia, vel esse punienda. Vere peccatum non cognovi, nisi per legem. *Nam concupiscentiam esse peccatum nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces*. Hoc ideo elegit Apostolus generale, quicdam, quo cuncta complexus est, tanquam haec esset vox legis, ab omni peccato prohibentis, quod ait : *Non concupisces*. Neque enim peccatum ullum, nisi concupiscendo committitur. Non ait : concupiscentiam non habebam, sed : nesciebam eam esse peccatum. Habebam quidem eam, sed tanquam naturale bonum esse credebam. Postquam autem lex dixit : *Non concupisces*, cognovi non naturale bonum, sed per peccatum accidens esse malum concupiscentiam. Per haec et sequentia Apostolus in se solo generalem agit causam, et sub persona sua fragilitatem describit conditionis humanæ. Nesciebam, inquit, concupiscentiam esse malum, donec audiui eam prohiberi in lege. Sed *peccatum*, id est fomes peccati, *accepta occasione stimulandi, per mandatum legis operatum est in me omnem concupiscentiam*. Peccati enim nomine, vel fomes peccati nunc intelligitur, vel diabolus auctor peccati. Et talis est nostra carnalitas, ut ardenter desideret prohibita, quibus non memoratis, jaceret quasi sopita. Sed et diabolus videns legem in auxilium hominibus datus. magis exarsit. et magis institit, ut eam illis verteret in perniciem, cum prius quasi secure poscidens, eos minus tentaret. Et sic occasione per mandatum accepta, fecit in me omnem concupiscentiam. Minor enim concupiscentia erat, quando ante legem securus peccabam. Minor erat, quando meam movebat libidinem. Omnis est, quando transcedit legem. Cum ergo putarem, quod propriis stiribus, jubente lege, possem concupiscentiam libidinis vincere, majoribus urgebar ejus stimulis, et infirmante me, ejus cupiditas angabantur. Nam ubi

A Spiritus sanctus non adjuvat, inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, id est diffundens in cordibus charitatem, profecte lex quamvis bona, auget prohibendo desiderium malum ; sicut aquæ impetus, si in eam partem non cesseret influere, vehementius fit obice opposito, cuius molem cum evicerit, majore cumulo præcipitatus, vehementius per prona provolvitur. Similiter namque et fluvius concupiscentiae, oppositis sibi legis obicibus, frenatus est, non siccatus : ac postmodum ruptis eisdem obicibus, vehementius exivit. Nescio enim quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, sit jucundius dum vetatur. Recte itaque dicitur, quia peccatum, occasione stimulandi accepta, per mandatum legis operatum est in me omnem concupiscentiam, quia ubi non est gratia Liberoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum ; et lex dum concupiscentiam prohibet, quodammodo eam inflamat.

B « Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me, et per illud occidit. »

C Vere per legem cognovi peccatum. Nam *sine lege erat peccatum mortuum*, id est latebat, non apparebat, et omnino tanquam sepultum ignorabatur. Vel ita : Jure dixi, per mandatum. Nam quando lex non erat, peccatum mortuum, id est debile et quasi sopitum erat, dum prohibitione legis non incitaretur. Peccatum quidem erat mortuum ante legem. Sed *ego vivebam sine lege aliquando*, id est prius quam data esset lex. Vivebam sine lege, id est nulla ex peccato morte terrebar, quia non apparebat, cum lex non esset. Patet quia non ex persona sua proprie, sed generaliter ex persona hominis loquitor Apostolus. Vivebam, id est vivere me arbitrabar, quia nesciebam animam meam per peccatum esse mortuam, dum me sine peccato esse putarem. *Sed cum venisset mandatum*, id est cum data esset lex, illico *peccatum revixit*, id est apparuit, sentire coepit, rebellare adversum me coepit. Revixit peccatum, quia aliquando vixerat. Non enim potest reviviscere, nisi quod vixit aliquando ; vixerat enim aliquando peccatum in paradiso. quando contra datum præceptum satis apparebat admissum. Cum autem a nascentibus trahitur, tanquam mortuum sit latet, ne repugnans justitiae malum ejus prohibitione sentiatur. Cum enim aliud jubetur atque probatur, et aliud delectat atque damnatur, tunc peccatum quodammodo in notitia nati hominis reviscit, quod in notitia primi facti hominis aliquando jam vixerat. Sic igitur, adveniente mandato legis, revixit peccatum, quod mortuum fuerat, id est occultatum, cum mortales nati sine mandato legis homines vivereat, sequentes concupiscentias suas sine ulla cohibitione. Peccatum quidem revixit, sed *ego*

mortuus sum, id est mortuum me esse cognovi manifestatione peccati. Quia jam etiam prævaricatione peccat, qui videt per legem quid facere non debet, et tamen facit. Mortuus sum in anima, quia prævaricator factus sum, et inde me mortuum esse perspexi. Vel ideo vidi me mortuum, quia reatus prævaricationis certum mortis supplicium comminabatur. *Et inventum est mihi mandatum quod erat datum ad vitam consequendam, hoc esse ad mortem incurrendam.* Quod enim, si custodiretur, proficiebat ad vitam, hoc neglectum perduxit ad mortem. Mandato enim si obediatur, utique vita est. Sed inventum est esse ad mortem, dum fit contra mandatum, ut non solum peccatum fiat, quod etiam ante mandatum fiebat, sed hoc abundantius et perniciens, ut jam a sciente et prævaricante peccetur. Inventum est mihi, id est non Deus ad mortem dedit mandatum, sed visum est mihi tanquam mortifera ruin, eo quod illud virtute propria implere non possem, cum ego non mandati vitio, sed stimulo concupiscentie, morte percussus, morerer. Stimulus enim mortis peccatum est. Idem igitur mandatum quod erat datum ad vitam intentione dantis, quia bonum erat obedienti, inventum est, id est probatum, mihi peccanti esse ad mortem. Et vere ad mortem. *Nam peccatum, id est fomes et delectatio peccati, occasione accepta per mandatum, quod erat contra se, seduxit me falsa dulcedine, id est seorsum a bono duxit, et in malum traxit, et per illud occidit, id est per mandati transgressionem ad eternam damnationem perduxit.* Gladio enim quem portabam, id est mandato legis, occidit me inimicus, quia presumebam de viribus meis, et ideo sum victus. Seduxit enim me peccatum, occasione accepta per mandatum, sive quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est, cum adest prohibitio, sive quia, etiam si quid homo fecerit secundum jussa legis, si adhuc non sit fides quæ in gratia est, vult sibi tribuere, non Deo, superbiendo plus peccat. Peccatum itaque non legitime utens lege, ex prohibitione aucto desiderio, dulcissima factum est, et ideo seduxit vel fecellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atque maiores penarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam consequentibus suavius admittitur quod vetatur, fallit peccatum falsa dulcedine; quia vero accedit etiam reatus prævaricationis, occidit. Haec diximus, legem quæ per Moysen data est, intelligentes. Est autem et naturalis lex, quæ in corde scripta omnes continent nationes; et nullus hominum est, nisi qui adhuc expers est rationis, qui hanc nesciat legem. Unde et omnis mundus sub peccato, et universi homines prævaricatores legis sunt. Et idcirco justum judicium Dei est scribentis in corde humani generis: « Quod tibi nolueris, alteri ne feceris (Tob. iv, Matth. viii). » Quis enim ignoret homicidium, adulterium, furtum et omnem concupiscentiam esse malum, ex eo quod sibi nolit fieri? Si enim mala esse nesciret, nunquam sibi doleret illata. Hanc legem nescit pueritia,

A ignorat infans; et peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledicit patri et parentes verberat, et quia needum accepit legem sapientie, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentie appetitatis bona et vitantis mala, tunc incipit ei peccatum reviscere, et ille mori reusque esse peccati. Atque ita fit ut tempus intelligentie, quo Dei mandata cognoscimus ut perveniamus ad vitam, operetur in nobis mortem, si agamus negligentius, et occasio sapientie sedueat nos atque supplantet, et ducat ad mortem. Non quod intelligentia peccatum sit, lex enim intelligentie sancta et justa et bona est, sed per intelligentiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem peccatum esse non noveram. Atque ita factum est, ut quod mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum.

B « Itaque lex sancta quidem, et mandatum sanctum et justum et bonum (I Tim. i). Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit! Sed peccatum ut appearat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. »

C Quandoquidem lex dicit: « Non concupisces (Exod. xx), » et mandatum legis datum est ad vitam, itaque lex quidem est sancta, id est sine vitio, quoniam prohibenda prohibet, et mandatum, id est quidquid a me est jussum fieri, est sanctum, id est non reprehensibile, et justum, id est æquum, quia nil præter aequitatem mandat faciendum dum dicit: « Oculum pro oculo, pedem pro pede, dentem pro dente exigas, » et similia. Hoc enim valde justum est, et bonum (Exod. xi) est mandatum, id est utile et fructuosum. Lex ipsa est sancta, id est pura a sorde omnis vitii, quia nihil inquinationis in se habet, sed absque vitio docet, dum dicit: « Non concupisces, Non mœchaberis (Deut. v), » et similia, quamvis per eam pravi homines magis inflammantur ad concupiscendum et mœchandum. Et mandatum, id est hoc quod per eam precipitur, est sanctum in se et justum, id est justificans peccatorem; et bonum, id est utile, vitam acquirens. Lex enim in hoc loco dicitur secundum quod prohibet malum velut cum dicit: « Non concupisces, Non furaberis, Non falsum testimonium dices; » mandatum autem secundum quod præcipit facere bona, sicut est: « Honora patrem et matrem, et: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. » Et notandum, quam patenter ab Apostolo nunc lex laudatur. Paulo ante verbo illo quo dixerat: Absit! defenderat eam a crimine, nondum laudaverat. Aliud est enim a crimine objecto defendere, aliud est debito præconio prædicare. Crimen objectum fuit; Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Defensio, Absit! Modo autem itaque lex quidem, etc. Lex quidem sancta est, sed illi non sunt sancti qui male utuntur lege. Nam in male utente vitium est, non in mandato ipso quod bonum est. Quoniam lex bona est, si quis ea legitime uta-

tur. Male autem utitur lege, qui non se subdit Deo A de tamescente et extincta omni superbia, subdederetur Liberatori suo, et auxilium gratiae ejus imploraret.

Neque enim lex jubet delictum, ut, illa subintraente, abundaret delictum, sed superbos etiam adjectores prævaricationis effecit, ut eo modo humiliati discent ad gratiam pertinere per fidem, ut jam non essent legi subditi per reatum, sed sociati per justitiam. Lex quidem sancta est, et mandatum bonum. Et cum hoc constet quod ipsa sancta sit, et mandatum ejus bonum, et tamen idem mandatum quod erat ad vitam, inventum sit mihi esse ad mortem, ergo mandatum quod bonum est, factum est mihi mors? Id est nunquid mandatum bonum, quod contra mortis opera datum est, in mortem mihi est commutatum? Absit! Ego videlicet quod morior, non mandati boni vitio morior, sed mandatum bonum vitio meo transgressus sum, et ita mortem merui. Non mihi mandatum per se causa mortis existit, sed ego mihi feci qui peccando morte digna commisi. Non mandatum est mihi efficiens causa mortis, sed peccatum, id est somes peccati, qui bonam rem vertit in malum, est efficiens causa mortis. Nam peccatum, id est somes peccati, et incendiua vitorum, ac delectatio mala, vel diabolus auctor peccati, operatum est mihi mortem, id est fecit me operari opera digna morte, per bonum, id est per transgressionem boni mandati. Ita operatum est mihi mortem animæ, ut ipsum peccatum quod prius latebat in corde meo, appareat foris peccatum esse in manifesto opere. Ita scilicet appareat, ut idem peccatum, id est somes peccati et concupiscentia, fiat supra modum peccans peccatum, id est plus quam antea per mandatum sine quo nec tantum ardebat, et per quod acribat prævaricatio. Vel ita intelligendum est: Ut per legem appareat peccatum, quod per ignorantiam latebat; jam enim dixerat: sine lege peccatum mortuum erat, id est latebat et ignorabatur, tanquam in quibusdam ignorantiae tenebris sepultum. Modo autem videamus quam vere dicat peccatum ut appareat peccatum. Non enim dicit, ut sit, quia erat et quando non apparebat peccatum. Quid est, ut appareat peccatum? Quia concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: « Non concupiscas, » non ait concupiscentiam non habebam; sed concupiscentiam nesciebam. Sic etiam hic non ait, ut sit peccatum; sed, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. Quam mortem? Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Supra modum, quia accessit et prævaricatio. Quando enim delinquebam sine mandato, minus erat. Quando autem delinquo per mandatum, excedo modum. Lex enim modificaverat omnia, sed ego modum legis transgredior instinctu concupiscentiae impulsus. Vel supra modum, quia valde immoderatus crevit peccatum per legem, dum per ejus prohibitionem magis inflammaretur, et eam scienter transgrederetur. Quod quidem ad hoc utile fuit, ut sentiret anima seipsum, non sufficere ad extrahendum se de servitute peccati, atque hoc modo

« Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio. »

Superlus] dixi, quia lex est sancta. Et vere est sancta, quia *scimus quod ipsa est spiritualis*, id est a sancto Spiritu data, et mandans spiritualia, atque spiritum hominis alens et instruens de divinis et cœlestibus. Sed *ego sum carnalis*, id est carni consentio, et *venundatus sum peccato*, id est peccans pretio temporalium voluptatum. Dulcedo enim mortis et voluptatis, pretium est quo se vendit unusquisque diabolo, ponens se sub peccato, id est faciens se servum peccati. Vere animam meam diabolo vendidi, accipiens pretium voluptatis et subdens me peccato. Nam *quod operor non intelligo*, quia aliud video me agere, et aliud per legem scire. Quod operor non intelligo, id est non agnosco in præceptis veritatis, ubi est vera scientia. Secundum hanc locutionem dicit Dominus peccatoribus: « Non novi vos (*Matth. vii*). » Non enim eum aliquid latet. Sed quia peccata non inveniuntur in regulis præceptorum quas habet Veritas, ideo ipsa Veritas peccatoribus dicit: « Non novi vos. » Sicut enim tenebræ oculis non videndo, sic peccata mente ignorando sentiuntur. Vere non intelligo in lege faciendum esse, quod facio. Quia *bonum quod secundum rationem volo, non hoc ago, sed malum quod odi secundum rationis judicium, illud ago* secundum carnis appetitum. Nam ratio quidem naturaliter vult bonum, sed haec voluntas semper caret affectu, nisi per gratiam fuerit adjuta. Et haec quidem verba hoc modo conveniunt homini carnali et sub lege posito, sed melius intelliguntur esse etiam spiritualis hominis, jamque sub gratia constituti, vel ipsius Apostoli. Scimus, inquit, quod lex spiritualis est, id est spiritualia jubet. Hucusque legem excusaverat, quod non debet refundi in eam culpa. Hic ostendere incipit quod nec in principalem naturam debet refundi, et ita non in Creatorem, sed in homines qui ex se vitiati sunt, ut pravis nequeant motibus resistere. Lex spiritualis est, sed ego carnalis sum, id est carnale corpus adhuc gero, in quo et carnales motus sentio. Quandiu enim hic vivitur, sic est. Ita ergo, dixit Apostolus, ego autem carnalis sum, ideo quia nondum spiritale corpus habebat, sicut posset dicere, ego autem mortalis sum, quod utique non nisi secundum corpus intelligeretur dixisse, quod nondum fuerat immortalitate vestitum. Item quod adjanxit, venundatus sub peccato, ne quisquam eum nondum redemptum Christi sanguine existimet, hoc etiam secundum illud potest intelligi, quod ait: Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem filiorum, exspectantes redemptionem corporis nostri. Si enim secundum hoc se dicit venundatum sub peccato,

quod adhuc non est redemptum a corruptione corpus ejus, vel venundatum aliquando in prima transgressione præcepti, ut haberet corpus corruptibile quod aggravat animam, quid prohibet hic Apostolum de se hoc dicere, quod ita dicit, ut etiam in ipso possit intelligi, etiamsi in sua persona non se solum, sed omnes accipi velit, qui se neverunt spiritali dilectione cum carnis affectione sine consensione conligere? (Sap. ix.) Venundatus, inquit, sum: quia quod operor non affectu consentiendi et implendi, sed ipso motu concupiscendi, non intelligo in regulis præceptorum cœlestium. Vel non intelligo, id est non approbo. Et vere non intelligo quod operor. Nam bonum quod volo, hoc non ago; sed malum quod odi, illud facio. Non hoc sic intelligamus tanquam vellet Apostolus esse castus, et esset adulter; aut vellet esse misericors, et esset crudelis; aut vellet esse pius, et esset impius. Sed ad quid? Volo non concupiscere et concupisco. Et si concupiscentiae non consentio, et post concupiscentias meas non eo, tamen adhuc concupisco. Et hoc est, quia bonum quod volo, id est non concupiscere, hoc non ago; sed malum quod odi, id est concupiscere, illud facio, id est ex carne concupisco. Quandiu enim caro mortalis est, non potest a concupiscentiis penitus esse libera. Minui quidem quotidie possunt concupiscentiae, sed ex toto non possunt auferri, quandiu hic vivitur. Et ideo non ago bonum quod volo, id est ut non concupiscam; sed facio malum quod odi, id est concupisco, quamvis non cedam, quamvis non consentiam, ut desiderio peccati nou obdiam.

Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem non jam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia nou habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Dixi me non facere quod volo, sed potius quod nolo. Sed si ego illud facio quod nolo, id est si ex carnis infirmitate concupisco quod nolle facere, consentio legi, quia nolo quod non vult. Dum quod nolo ago, id est dum nolo concupiscere et concupisco, consentio legi quoniam bona est, quia et ego ipse nolo quod lex. Quia nolo concupiscere, et lex dicit: « Non concupisces. » In hoc enim quod volo quod et lex vult, absque dubio consentio legi; concupisco tamen, quia non sum sine peccato. Non implet legem infirmitas mea, sed laudat legem voluntas mea. Ergo si quod nolo hoc ago, ideo consentio legi, quia nolo, non quia ago. Ipsum autem quod ago, concupiscere est, non concupiscentiae consentire. Lex dicit: « Non concupisces (Exod. xx; Deut. v), » et ego nolo concupiscere, sed tamen concupisco, quamvis concupiscentiae meæ assensum non præbeam, quamvis post illam non eam. Resisto

A enim, avertio mentem, nego arma, teneo membra, et tamen sit in me quod nolo. Quod non vult lex, nolcum lege; ergo consentio legi. Nunc autem jam non ego operor illud. Nunc jam, id est jam redemptus, qui fui ante sub peccato venundatus, nunc jam sub gratia, quæ liberavit delectationem meæ voluntatis consensione cupiditatis, libera est mens, caro captiva. Non ego operor illud, quia non consentio, sed peccatum quod habitat in me, id est somes peccati et concupiscentia quæ est in carne mea. Quando enim peccatum quod in nobis habitat operatur in nobis, tunc nos id non operamur, cum nequaquam ei voluntas nostra consentit, et tenet etiam corporis membra, ne obedient desideriis ejus. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibetur assensus, movetur quidem, sed nullus ei relaxatur effectus. Operatur ergo peccatum in nobis hæc desideria. Quibus si obedimus, et nos operamur. Si vero non eis obedimus, non nos illud operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos, nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderii (cui non obediendo non id nos operamur) ideo nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor nostræ naturæ. A quo languore omnimodo salvi erimus, cum et animo et corpore immortales facti fuerimus. Languoris hujus et infirmitatis, unde illicita desideria commoventur, quod peccatum appellat Apostolus, universus reatus sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitavimus. Nec nobis deinceps languor iste obcesset, si desideriis ejus illicitis nullis unquam obedientiam præberemus, si operatione, sive locutione, sive tacita assentione, donec etiam ipse sanaretur. Cum autem omne aliud peccatum sit voluntarium, ita ut præter voluntatem omnino fieri non possit: hoc solum de quo nunc agitur, etiam præter voluntatem sit eo modo quod exposuimus. Sed ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, et pena peccati est. Non ego, inquit, operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Multum autem fallitur, qui consentiens concupiscentiae carnis suæ, putat se adhuc posse dicere, non ego operor illud, etiamsi oderit, quia consentit. Nam concupiscit et consentit et agit, quomodo non illud operatur, etiamsi se operari doleat et vi graviter ingemiscat? Dixi quia peccatum habitat in me. Quod ideo dixi, quoniam scio quia bonum habitat in me, hoc est in carne mea. Alter sorti acciperetur, quod dixit, in me, et ideo exposuit, dens: Hoc est, in carne mea, ac per hoc aperte ostendit unde loqueretur. Ac si diceret: Csum quod hæc concupiscentia, quæ est conatu adversa in corpore meo, non est bonum. Vitium nis in re bona, non est bonum. Quod cum esset sisterit, caro erit, sed jam vitiata vel vitiosa erit. Non dico caro mea non est bona; sed, bene in carne mea non habitat, quam peccati de-

consuetudo, quod vincere, nequeo. Vere in carne **A** mea non habitat bonum, nam ideo non possum perficere bonum quod volo. *Nam velle adiacet mihi, id est praesto est mihi bona voluntas sed perficere bonum non invenio, id est tam longe est a me perfectio boni, ut eam invenire non possim. Hoc est perficere bonum, ut ne concupiscat homo. Imperfectum autem bonum est quando concupiscit, etiamsi non concupiscentiae consensit ad malum. Quia tunc perficitur bonum, quando desideria mala nulla sunt; sicut tunc perficitur malum, quando malis desideriis obeditur. Quando autem sunt quiderib, sed non eis obeditur, nec malum perficitur, quia nec eis obeditur, nec bonum, quia sunt; sed sit ex aliqua parte bonum, quia concupiscentiae malæ non consentitur, et ex aliqua parte remanet malum quia concupiscuntur* (210). Ideo Apostolus non dixit, facere bonum non invenio, sed, perficere. Multum enim boni facit, quia facit quod scriptum est: Post concupiscentias tuas non eas (*Eccli. xviii.*), » sed non perficit, quia non implet quod scriptum item est: « Non concupisces (*Exod. xx; Deut. v.*) ». Erit autem quandoque perfectio boni, quandoque consumptio mali: illud summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit, quando mors non erit; et ibi erit, ubi vita æterna erit. Ad hoc igitur dixit lex: « Non concupisces, » ut nos in hoc morbo nosipsos invenientes jacere, medicinam gratiæ quereremus, atque in eo præcepto sciremus, et quod debeamus in hac mortalitate, proficiendo semper in melius conari, et quod possit a nobis ad illam immortalitatem beatissimam, ubi concupiscentia non erit, perveniri. Nisi eniu quoque perficiendum esset ut non concupisceremus, nec malum desiderium ullum haberemus, nunquam fuisse jussum. Quod donec in nobis compleatur, semper nos debemus agnoscere peccatores et in bono imperfecto, atque pugnare adversus peccatum et in bono prolicere. Non invenio perfectiōnem boni, quandiu in hac mortalitate vivo, quia non possum ex toto carere concupiscentia. *Non enim quod volo bonum, hoc ago, etc.* Volo enim non habere concupiscentiam, et tamen habeo. Eadem quæ superius dixerat, repetit inculcans, et tanquam tardissimis ostendit, somno eos excitans. *Non enim facio bonum quod volo, sed ago malum quod nolo.* Quia volo, ut dixi penitus carere concupiscentia, sed non valeo. Et nolo concupiscere, sed tamen concupisco ex carne, non ex mente. Quod nolo, illud facio; *sed si quod nola, illud facio,* id est si invitus concupisco, non ego operor illud, quia mente non consentio, sed peccatum quod habitat in me, operatur illud, id est fomes peccati et concupiscentia habitans in carne mea, quæ scilicet concupiscentia et peccati libido vel delectatio, per transgressionem primi parentis ex iustitia natura mihi transfusa est.

C Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum,

« quoniam malum mihi adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et capti yantem me in legem peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. »

Quando quidem ego non operor malum, sed volo operari bonum, *igitur invenio legem mihi esse bonam, volenti facere quod ipsa jubet, quoniam malum adjacet.* Bonam invenio legem. Bona est lex, *Unde probo?* Quia implere eam volo. Igitur mihi volenti facere bonum invenio legem bonam, id est utilē invenio illam, dum docet quid fieri debeat et quid non. Vere bonum aliiquid est lex, quoniam non ei, sed mihi malum adjacet ex concupiscentia, cui tamen non consentio. Malum pravae delectationis adjacet, id est vitium mihi est et mihi incumbit, nec me sinit perficere bonum quod volo. Mihi malum adjacet, id est peccatum quod habitat in carne mea, videlicet carnalis concupiscentia, quæ peccati nomine appellatur, quoniam ex illa oriuntur cuncta peccata. Quidquid enim est peccatorum in dictis, in factis, in cogitationibus, non oriuntur nisi ex mala cupiditate, non oriuntur nisi ex illicita delectatione. Hæc ergo illicita delectatio, cui tamen resisto, malum est quod adjacet mihi, id est carni meæ. Non enim caro mea, aut de alia substantia caro, aut de alio principio caro, aut anima ex Deo, et caro de gente tenebrarum, sed languor repugnat sanitati, quoniam semivivus jacet in via. Vere malum mihi adjacet, quia cum secundum interiorem hominem condelector legi Dei, video tamen aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vel ita: Vere consentio legi, et invenio illam esse bonum quiddam et utile, quamvis malum mihi adjacet. Nam condelector legi Dei, id est in hoc lex quam Deus dedit, delectatur, et ego delector, quia quidquid ei placet, et mihi simul placet, secundum interiorem hominem, id est secundum spiritus et rationis affectum. Condelector quidem ei secundum bonæ voluntatis affectum, sed tamen eam complere non sufficio, quoniam video, id est attendo, aliam, id est diversam a Dei lege, legem, id est pravam suggestionem in membris meis, quæ recte dicta est lex, quoniam legitime factum est ut homo qui noluit obediens Domino suo, non ei serviret caro ipsius. Nam supra hominem Deus est, et infra hominem caro. Et quia homo contempsit superiorem, torquetur ab inferiore. Tunc enim nata est hæc lex, quando in paradiso contempta et transgressa est ab homine prima lex. Ut enim vetitum cibum comedit, proutinus illicitum carnis motum sentire cœpit (*Gen. 11*). Video aliam legem, id est peccati pruriginem, in membris meis, ut in auribus ad audiendum.

(210) Locus obscurus.

illicita, et in oculis ad concupiscendum. Hujus modi legem, id est peccati somitem qui male regit, video in membris meis *repugnantem legi mentis meæ*, id est rationi, quæ est lex naturaliter scripta in corde omnium, et *captivantem me*, id est captivare conantem, hoc est ad consentiendum implendumque cogentem in lege peccati, id est carnalem concupiscentiam quæ est in membris meis, et ibi movet illicita desideria, tantoque periculosior est, quanto vicinior. Quatuor leges ostendit Apostolus invicem dimicantes, legem Dei et legem mentis, quæ duæ in bono concordant, id est legem Moysi et legem naturæ vel fidei; itemque legem suggestionis et legem peccati, quæ in malo sibi consentiunt. Et in harum legum contrarietate et repugnantia est labor et conflictus omnium militum Christi, dum resistunt, ne pravis legibus consentiant. Possimus etiam istam aliam legem et legem peccati, non duas, sed unam intelligere, id est sarcinam mortalitatis, per quam fit sæpe, ut etiam inuste delectet quod non licet, et quod ait, captivatum me, id est captivantem carnem meam in legem peccati, id est in seipsam. Captivantem enim me, dixit, quia et in ipsa carne non est aliena natura, sed nostra. Quam nisi teneret carnalis concupiscentia, quam legem peccati vocat, non utique in ea ullum illicitum desiderium, cui mens obediens non debeat, commoveret. Ex parte enim captivatur, et ex parte jam liber est, nam mens quæ interius habet alias delectationes suas, non consentiunt, sed repugnat delectationibus carnis. Condelector, inquit, legi Dei, delectat me lex, delectat me quod jubet lex, delectat me ipsa justitia secundum interiorem hominem. Ecce libertas ex parte superiori. Libertas enim delectat. Nam qui adhuc timore facit quod justum est, nondum Deus eum delectat, ideoque servus est. Cum vero non jam timuerit poenam, sed amaverit justitiam, in ipso amore et delectatione justitiae liber erit. Video autem, inquit, aliam legem in membris meis. Hæc est quæ remansit infirmitas. Et ex hac parte sentit homo captivitatem, ubi non est impleta justitia. Nam ubi cum delectatur legi Dei, non captivus, sed legis amicus est. Et ideo libet, quia amicus. Sed nondum tota, nondum pura est, nondumque plena libertas, quia nondum aeternitas. Est in me quiddam mortuum, et quiddam vivum. Mors contendit, mens non consentit. Quid inde sperandum est? *Infelix ego homo.* Etsi non in mente, tamen in carne infelix homo. Non enim in mente homo, et in carne non homo; sed in mente homo, et in carne homo. *Infelix sum ego homo.* Ita qui se infelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec parvus est ad beatitudinem accessus, cognitio infelicitatis suæ. *Infelix ego homo.* Et cum per me ab hæc infelicitate non possim liberari, quis me liberabit, quis hoc facere poterit, nisi magnus aliquis, ut me liberet de corpore mortis hujus, id est de hoc corpore corruptibili, in quo mors est? Hæc est vox militis pugnantis et gemen-

tis in labore certaminis. Cui gementi et auxilium liberatoris imploranti, respondetur: *Gratia Dei te Liberabit a corpore mortis hujus per Jesum Christum Dominum nostrum*, quando corpus habebis immortale, ubi nulla concupiscentia remanebit. De corpore enim mortis hujus non omnes liberantur, qui finiunt hanc vitam, quoniam aliud est exire de corpore, quod omnes homines dies hujus vite novissimus cogit; aliud liberari de corpore mortis hujus, quod non lex, non vires propriæ, sed sola Dei gratia per Jesum Christum sanctis et fidelibus ejus impertit. Liberari enim a corpore mortis hujus, est omni sanato languore concupiscentiæ carnis, non ad poenam corpus recipere, sed ad gloriam. Nam impii utique non liberantur a corpore mortis hujus, quibus eadem corpora redundunt ad aeterna tormenta. Tunc enim corpus mortis hujus reddit ad impium, nec inde aliquando solvetur. Et tunc non erit ei vita aeterna, sed mors aeterna, quia pena aeterna. Justus autem liberabitur a corpore mortis hujus, non ut hoc corpus non habeat, sed ut mortale et onerosum non habeat. Habet enim ipsum corpus, sed immortale et leve et sine molestia. In his verbis, ut supra dictum est, recte intelligitur Apostolus, non quidem se solum in sua persona, sed etiam alios sub gratia constitutos significasse. Quandoquidem condelector legi Dei secundum interiorem hominem, et video aliam legem in membris meis; *igitur ego ipse mente servio legi Dei*, amando justitiam et resistendo concupiscentiæ, *carne autem servio legi peccati concupiscendo*. Ego ipse haec facio. Non enim aliis in mente, et aliis in carne, sed ego ipse in mente, ego in carne, non duo, sed unus ex utroque. Mente servio legi Dei in libertate Christi, carne autem legi peccati ex vetustate Adæ. Novitatis gaudio suspendor, vetustatis onere prægravor. Est mihi bellum adversum me. Sed ex qua parte displico mihi, jungor Deo. Et ex qua parte jungor Deo, idoneus ero ad vincendum me, quia ille mecum est, qui omnia superat. Mente servio legi Dei, volendo quod ipsa vult, et nolendo quod non vult; carne aut legi peccati, non quidem dando membra committendis iniquitatibus, sed tantum concupiscendo, quamvis illicitæ concupiscentiæ non dem manus.

CAPUT VIII.

« Nihil ergo nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitae in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus, Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. »

Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Et quidem ego, qui in me significo quiclibet justum sub gratia constitutum, mente

servio legi; Dei ergo nihil damnationis est nunc, etsi ante fuit, his qui sunt in Christo Jesu, in quo per baptismum soluta sunt illis omnia. Dum non essent in Christo, et consentirent concupiscentiae, erat illis damnatio. Nunc autem, cum sint in Christo, et repugnant concupiscentiae, nihil damnationis est illis, quanquam ex carne concupiscant, quia non pugnatores, sed victi damnantur; nec est damnabile si existant desideria carnalia, sed si eis ad peccandum obediatur. Nil damnationis est his qui sunt in Christo. Et ne putares hoc postea futurum, ideo additum est, nunc. Postea illud exspecta, ut nec concupiscentia sit in te contra quam contendas, quia nec ipsa erit. Nihil ergo damnationis est nunc illis, quanquam alia lex in membris eorum adhuc repugnet legi mentis ipsorum. His qui sunt in Christo, non est damnatio, his dico, qui non ambulant secundum carnem, id est qui non operantur secundum carnalem appetitum. Sunt enim nonnulli, qui dicuntur Christiani, et tamen secundum desideria cordis ambulant, ad quorum distinctionem dicitur nunc non esse damnatio illis Christianis, qui non secundum carnem ambulant, id est non carnaliter vivunt. Vere non est damnatio his qui sunt in Christo, nam lex non litterae in monte Sina, sed spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis, per quam legem erat damnatio. Inest adhuc membris meis lex illa peccati, sed jam reum me non facit, quia liberatus sum ab illa, ideoque liber pugno contra illam. Lex Moysi est spiritualis, sed non vitæ, quia non vivificat dimissis peccatis. Lex autem quam Spiritus sanctus ponit, est vitæ, quia vivificat remittendo peccata. Lex Moysi est lex Dei, sed factorum; lex operum, lex quæ jubet, non iuvat; lex quæ ostendit peccatum, non tollit. Lex autem spiritus lex est fidei, lex gratiæ, lex misericordiæ, lex quæ tollit peccatum, et liberat a lege membrorum, quæ non est Dei, sed peccati et mortis, quoniam reos facit et mortem operatur. Et hoc est, lex enim spiritus vitæ liberavit me a lege peccati et mortis. Lex illa bona liberavit me ab ista lege mala. Et hoc in Christo Jesu, id est in saanguine et gratia Jesu Christi. Me, id est quemlibet justum sub gratia constitutum liberavit in Christo, ut non consentiam legi peccati et mortis, id est concupiscentiae. Et quomodo sim liberatus, ac damnationem evaserim, consequenter exponitur: *Nam quod impossibile erat legi, Deus in Christo fecit, id est damnare peccatum et dare justitiam. Impossibile erat legi naturali vel scriptæ liberare a lege peccati et mortis, quia nec peccatum tollere, nec mortem vincere prævalebat, nec sibi obedientem aut perfectum quemquam facere poterat. Quod impossibile erat legi, Deus fecit, ix quo impossibili infirmabatur ipsa lex per carnem, id est ab infirmis non poterat impleri per carnem, quia per spiritum impletur. Lex enim infirmari intelligitur, eo quod non impletur, non quod ipsa infirma sit, sed quod infirmos faciat, minando poenam, nec adjuvando per*

A gratiam. Quæ infirmata esse per carnem dicitur, quia caro non implet, quod per spiritum impletur, id est per gratiam spiritualem. Nam caro ubi non erat gratia, invictissime resistebat. Et lex infirmabatur per carnem, id est per carnis desideria et per somitem vitiorum, qui in carne est, quia caro nimium rebellabat, et audiens legem plus incitabat concupiscentiam. Infirmitabatur ergo lex litteræ per carnem, id est non efficiebat justos deditos carni, quoniam caro fortiter obsistebat ne lex adimpleretur, et lex non habebat vires, quibus impetum carnis frangeret. Vel per carnem infirmabatur lex, id est per carnalem intellectum, et per carnalem observantiam erat imbecilla, non per seipsam. Sed quod lex infirma non poterat, Deus fecit, qui Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, etiam peccatum de peccato damnavit in carne. *Deus Filium suum, id est sibi proprium et consubstantialem atque coæternum misit, id est incarnari constituit, ut manens quod erat, assumeret quod non erat. Misit eum in similitudinem carnis peccati, non quasi caro non esset, sed in similitudinem carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Nostra enim caro est peccati caro, quia per libidinis usum generata est. Sola autem illius caro non fuit caro peccati, quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit. Tamen similitudo carnis peccati fuit, id est passibilis et mortal, quæ nutrit et esurire et siti et dormire et fatigari et mori potuit. Mors enim et infirmitas non est nisi de peccato. Et utique corpus illud mortale erat et infirmum, ut cæterorum corpora. Caro peccati habet mortem et peccatum, similitudo autem carnis peccati habuit mortem sine peccato. Si haberet peccatum, caro esset peccati. Si mortem non haberet, non esset similitudo carnis peccati. Talis venit Salvator. Et de peccato damnavit peccatum in carne, id est suscipiendo carnem hominis peccatoris, et docendo quemadmodum viveremus, peccatum in ipsa carne damnavit, ut æternorum charitate spiritus noster flagrans, non duceretur captivus in consensionem libidinis. Mortem enim non meruit Adam nisi peccando, et Christus carnem suscepit mortalem. Ergo sic dicitur mors peccatum, quæ facta est peccato, C sicut dicitur lingua Græca, lingua Latina, non ipsum membrum carnis, sed quod fit per membrum carnis. Lingua enim Græca verba Græca sunt, non quia verba lingua, sed quia verba per linguam. Sic igitur peccatum Demini, quod factum est de peccato, quia inde carnem assumpsit de massa ipsa, quæ mortem meruerat ex peccato. Et ut celebrius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, nisi divinitus exempta fuisset et caro Domini ex Maria mortua propter delenda peccata. De peccato itaque, id est de morte quæ per peccatum accidit, damnavit peccatum in carne. Vel de peccato, id est de sacrificio pro peccatis oblato. Peccatum enim vocabatur in lege, sacrificium pro peccato. Et tale peccatum fuit caro Domini. De peccato igitur,*

Id est de sacrificio quod factus est pro peccatis, inde damnavit peccatum, ut *justificatio legis*, id est justificatio quam præcepit sive promisit, impletetur in nobis per spiritum qui adjuvat, hoc est lex litteræ impletetur in nobis per spiritum vitæ. In nobis, dico, qui non secundum carnem ambulamus, ille est operamur, sed secundum spiritum. Caro de terra facta est, spiritus autem a Deo datus est. Utraque ergo desiderant illud unde sunt, caro terrena, spiritus cœlestia. Si igitur spiritus carnem superaverit, operantur in eo cœlestia. Si autem carni consenserit, prævalent ei terrena. Illi ergo non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, qui non terrenis et carnalibus, sed coelestibus et spiritualibus sunt intenti, nec carnaliter observant legem, sed spiritualiter. Quid est enim secundum carnem ambulare? carnalibus concupiscentiis consentire. Et quid est secundum spiritum ambulare? adjuvari spiritu in mente et concupiscentiis carnis non obediens. Sic ergo impletur in nobis per Christum justificatio legis, non adhuc illa quæ dicit: « Non concupisces (*Exod. xx*), » sed interim illa quæ jubet: « Post concupiscentias tuas non eas (*Ecclesi. xviii*). »

« Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapienti. Qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subjecta, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. »

Vere in illis impletur justificatio, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Nam qui secundum carnem sunt, id est qui carni consentiunt, et sequendo appetitum carnis vitam suam ducunt, sapiunt ea quæ sunt carnis, id est sciunt carnalia, et curiosi sunt in carnalibus, atque saporem delectabilem illis habere videntur temporalia et terrena, quæ carnis sunt vel ad carnem pertinent, ideoque tales non justificantur. Sed illi qui sunt secundum spiritum, id est qui sancto Spiritui consentiunt et ei concordant, ut spiritualiter vivant, sentiunt ea quæ sunt spiritus, id est divina et spiritualia bona sentiunt interiori, et spirituali dulcedine replentur, ideoque justitia legis per charitatem in illis adimpletur. Vere illi qui sapiunt ea quæ sunt carnis, non justificantur, sed illi potius qui sentiunt ea quæ sunt spiritus. Nam finis rerum hoc indicat, cum sapientia carnis generet mortem, et sapientia spiritus, vitam. Poena enim vel præmium evidenter declarant: et eos qui moriuntur non fuisse justificatos, et eos qui vitam adepti sunt implesse justitiam. Nam prudentia carnis mors est æterna; prudentia autem spiritus, vita et pax. Prudentia enim carnis est cor machinationibus tenegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt fallacia demonstrare. Hæc nimis prudentia usu a juvenibus scitur, hæc

a pueris pretio discitur. Hanc qui sciunt, exter despiciendo superbiunt; hanc qui nesciunt, subiecti et timidi in aliis mirantur, quia ab eis hac eadem duplicitas, æquitatis nomine palliata diligitor, dum mentis perversitas urbanitas vocatur; haec sibi obsequentibus præcipit bonorum culmina querere, adepta temporalis gloriae vanitate gaudere, interrogata ab aliis mala multiplicius reddere; cum vires suppetunt, nullis resistentibus cedere; cum virtutis possibilis deest, quidquid explorare per malitiam non valet, hoc impacifica bonitate simulare. Jure ergo talis prudentia mors animæ dicitur. Prudentia vero spiritus, id est justorum sapientia est, nihil per ostensiones fingere, sensum veris aperire, vera ut sunt diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere, nullam injuriæ ultionem querere; pro veritate contumelias pati, lucrum putare. Et hac prudentia est vita animæ et pax, non solum in futuro sæculo, sed etiam in præsenti. Diffinitio autem prudentiae, in appetendis bonis et vitandis malis explicari solet. Eadem namque animæ natura, et prudentiam carnis habet cum inferiora sectatur, et prudentiam spiritus cum superiora eligit, sicut aquæ natura et frigore congelascit, et calore solvitur. Per prudentiam carnis propterea Deum Judæi colebant, ut eis secundum carnem bene esset, ideoque secundum animam erant mortui. Per prudentiam autem spiritus justi Deum gratis colunt, id est quia ipsi bonus est, non quia dat alia bona, quæ dat et non bonis. Et ideo per hanc spiritalem prudentiam vivunt etiam nunc in anima et pacem habeant, ex cordantes voluntati divinæ, et amantes proximos, nec se vindicantes cum læsi fuerint. Multo magis autem in futuro vitam habebunt æternam, et pacem tranquillitatis perpetuæ. Et econtra, qui carnaliter sunt prudentes, id est qui appetunt temporalia bona, et timent temporalia mala, vel suas ante ulciscuntur injurias, et magis naturalibus credunt rationibus, quam divinis sententiis, mortem anima et corporis æternam patientur. Et vere per talen prudentiam moritur anima et corpus. Quoniam sapientia carnis, id est quæ carnalibus intendit, et carnalia studiose agit, inimica est Deo, quem non sibi finem constituit. « Quicunque enim volerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constitetur (*Jac. iv*). » Inimica est Deo, dum nil putat, Dominum posse præter quod in naturis rerum videtur: inimica est Deo, quia ejus voluntati non obtemperat. Legi enim Dei non est subjecta. Et facere contra legem, hoc est inimicum Dei esse. Non quia Deo aliquid nocere potest, sed quia sibi ipsi nocet, quisquis resistit voluntati Dei. Quod ergo sit, sapientia carnis inimica est Deo, non sic accipiantem quasi inimicam ista possit lædere Deum. Resistendo enim inimica est, non nocendo. Illi autem nocet, in quo est sapientia carnis, quia vitium est. Naturæ nocet in qua inest. Pellatur vitium, et natura sanabitur. Hæc carnalis sapientia non est subiecta legi

Dei, neque enim potest ei esse subjecta. Non dixi, homo non potest; non dixi: anima non potest; non dixi: caro non potest; sed dixi: quoniam sapientia carnis non potest, id est vitium non potest, non natura; quomodo si dicatur: claudicatio rectæ ambulationi non est subjecta, neque enim potest. Pes potest, sed claudicatio non potest. Tolle claudicationem, et videbis rectam ambulationem. Sed quādū claudicatio est, non potest. Non sit sapientia carnis, et homo est. Sic dictum est: *Legi enim Dei non est subjecta, neque enim potest*, tanquam si diceatur: Nix non calefacit, neque enim potest. Quādū enim nix est, non calefacit. Sed resolvi potest et servare, ut calefaciat. Sed cum hoc facit, jam nix non est. Sic et prudentia vel sapientia carnis dicitur, cūs anima pro magnis bonis temporalia bona concupiscit. Quādū enim appetitus talis animæ inest, legi Dei subjecta esse non potest, id est non potest implere quæ lex jubet. Sed si spiritualia bona desiderare cōperit, et temporalia contempnere, desinet esse carnis prudentia, et spiritus non resistet legi. Sapientia carnis non subjicitur divinae legi. Nec hoc tantum dico, sed etiam istud, quod illi qui sunt in carne, id est qui voluntatibus carnis acquiescent, *Deo placere non possunt*. Ipsi enim in carne sunt, qui in carne confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluntatibus oblectantur, qui in earum delectationibus beatam felicemque vitam constituant. Et ideo quādū tales sunt, uihil Deo quod placeat, agere possunt.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum; spiritus vero vivit propter justificationem. Quod si spiritus ejus qui suscitavit a mortuis Jesum, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis.

Illi qui sunt in carne, non possunt Deo placere. Sed vos non estis in carne, et propterea Deo placetis. In hoc quidem sæculo adhuc vivitis, sed tamen in carne non estis, quia non in voluptate carnis jaceatis, sed carnalia desideria supergressi estis. Ne quis enim illud quod præmissum est, quia qui in carne sunt Deo placere non possunt, de his dictum putaret qui de hac vita nondum exierunt, opportunissime subjunxit: *Vos autem non estis in carne*. Utique adhuc in vita hac constitutis loquebatur, et tamen dixit eos non esse in carne. Romanis quidem scribebat, sed universæ electorum Ecclesiæ dixit: tritico dixit, non paleæ: massæ latenti, non stipulæ apparenti. Non estis in carne quia non facitis opera carnis, consentiendo concupiscentiae carnis. Sed estis in spiritu, quia secundum interiorum hominem condelectamini legi Dei. Et hoc est, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Nam si spiritu vestro præsumitis, adhuc in carne estis. Sic ergo

A non estis in carne, ut in spiritu Dei sitis. Nam si recedit spiritus Dei, pondere suo spiritus hominis revolvitur in carnem. Redit ad facta carnalia, redit ad concupiscentias sœculares. Sic igitur habete liberum arbitrium, ut imploretis auxilium. Non estis in carne. Et hoc viribus vestris absit. Unde ergo? Si tamen spiritus Dei habitat in vobis, tunc enim in carne non estis, sed spiritum Dei habitatorem habetis. Sed si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus, id est non possidetur a Christo, nec est membrum Christi. Spiritum Dei dixerat, et spiritum Christi subjunxit, quia non sunt duo Spiritus sancti tanquam singulorum, unus Patris et alter Filii, sed unus potius Patris et Filii. Sicut autem anima mea, id est spiritus meus vivificat omnia membra corporis mei; sic spiritus Christi vivificat omnia membra corporis Christi, id est omnes electos ejus. Si quis autem spiritum Christi non habet, id est si quis non vegetatur spiritu Christi, si quis non vivit spiritu Christi, bic non est membrum Christi, nec possessio Christi, sed diaboli. Charitas vero testis est esse spiritum Christi in eo corde quod ipsa repleverit. Nunquid enim spiritum Christi habet ille, cuius mentem odia dissipant, elatio inflat, ira usque ad divisionem mentis exasperat, avaritia cruciat, luxuria enervat? Non utique. Quia spiritus Christi ubi habitat, facit amicos et inimicos diligere, terrena despici, pro celestibus æstuari, carnem propter vitia conteri, mentem a concupiscentiis frenari. Et iste spiritus est quasi quidam titulus divinæ possessionis. Quo quisquis ex toto caret, ad Christum non pertinet. Sed si Christus est in vobis, qui ibidem habitat ubi spiritus ejus est, et non alibi; corpus quidem mortuum est, non propter fragilitatem terrenam, quia de terræ pulvere factum est, sed propter peccatum. Non dico mortale, sed mortuum. Nam antequam immutaretur in immortalis incorruptionem, quæ in sanctorum resurrectione promittitur, poterat esse mortale, quamvis non moritum, sicut hoc nostrum potest esse ægrotabile, quamvis non ægrotaturum. Cujus enim caro est quæ non ægrotare possit, si etiam alio casu priusquam ægrotet occumbat? Sic et aliud corpus primi hominis jam erat mortale et antequam peccasset. Quam mortalitatem fuerat assumpta mutatio in æternam incorruptionem, si in homine justitia, id est obedientia permaneret. Sed ipsum mortale non est factum mortuum, nisi propter peccatum, quia mors, ubi præceptum transgressus est homo, ejus membris velut aliqua ægritudine letalis mors ipsa concepta est. Quam ægritudinem mortis et in nos omnes ipse transfundit, ac per eam necessario morituri sumus. Corpus ergo nostrum non tantum moritum est propter animæ abscessum, qui futurus est, sed etiam mortuum est propter insurmitatem carnis et sanguinis. Habet quidem adhuc vitam, sed tamen comparatum corpori illi, quod in resurrectione futurum est, invenitur mortuum, quamvis adhuc habens animam. Corpus quidem ita mortuum est ad

huc propter peccatum, sed *spiritus jam virit propter justificationem*. Et haec vita ex fide facta est, quoniam et justus ex fide vivit (*Habac. 11; Rom. 1; Hebr. 11*). Anima enim jam pia, quae fuit impia, propter justitiam fidei dicitur ex morte revixisse atque vivere. Et hoc interim nobis praestitit gratia Salvatoris, ut anima jam per justitiam vivat, sicut per peccatum mortua fuerat. Hoc enim dictum est, ne ideo putarent homines vel nullum vel parvum se habere beneficium de Christi gratia, quia necessario morlaturi sunt corpore; attendere quippe debent, corpus quidem adhuc peccati meriti gerere, quod conditione mortis obstrictum est, sed jam spiritum coepisse vivere propter justitiam fidei, qui et ipse fuerat quadam morte infidelitatis extinctus. Non igitur, inquit, parum vobis munera putetis esse collatum, per id quod Christus in vobis est, quod in corpore propter peccatum mortuo, jam propter justitiam vester spiritus vivit. Nec ideo de vita quoque ipsius corporis desperetis, sed credite quod si *spiritus ejus qui suscitavit Iesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra*. Vel ita continuatur: Spiritus quidem vester jam vivit, sed si Spiritus Dei habitat in vobis, corpus quoque vestrum vivet, sicut corpus Christi, quod jam suscitatum est, vivit. Dixerat: *Si autem Christus in vobis est; subjecit: Quod si Spiritus pacis habitat in vobis. Quem Spiritum Christi dixerat, hunc Spiritum pacis adjunxit: quia ubi Christus, ibi sine dubio Spiritus sanctus habitat, atque unus est Spiritus Christi et Dei.* Quia vero in illa resurrectione futura mutatio non solum nullam mortem, quae facta est propter peccatum sed nec mortalitatem habitura est, quod corpus animale habuit ante peccatum; nunc ait: *Qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra*, ut scilicet jam non solum non sint mortua, sed nec mortalia, cum animale resurget in spirituale, et mortale hoc induet immortalitatem, et absorbebitur mortale a vita. Cum enim praesens temporis gratiam determinans, diceret mortuum esse quidem corpus propter peccatum, quia vero nondum per resurrectionem renovato peccati meritum manet, hoc est necessitas mortis; spiritum ait vivere propter justitiam; quia, licet adhuc corpore mortis hujus oneremur, jam secundum interiorum hominem copta renovatione in fidei justitiam respiramus; tamen ne humana ignorantia de resurrectione corporis nihil speraret, etiam ipsum quod propter peccati meritum in praesenti saeculo dixerat mortuum, in futuro propter justitiae meritum dicit vivificandum, nec sicut tantum ex mortuo vivum fiat, verum etiam ex mortali immortale. Dono enim Dei quod animae datur, id est Spiritu sancto, non solum anima cui datur, salva et pacata et sancta sit, sed ipsum etiam corpus vivificabitur, eritque in natura sua mundissimum. Vivificabit, inquit, mortalia corpora nostra, non propter merita nostra, sed propter munera sua, id est propter inhabitantem

A *Spiritum ejus in vobis. His gradibus homine perfecto, nulla substantia invenitur malum. Neque lex mala est, quae ostendit homini in quibus peccatorum vinculis jacet, ut per fidem implorato Liberatoris auxilio et solvi et erigi et firmissime constitui mereatur. In prima ergo actione quae est ante legem, nulla pugna est cum voluntatibus bujus saeculi. In secunda quae sub lege est, pugnamus, sed vincimur. In tercia quae est sub gratia, pugnamus et vincimus. In quarta quae est in resurrectione, non pugnamus, sed perfecta et eterna pace requiescimus, quia nihil nobis tunc resistit non resistantibus Deo. Subiungitur enim nobis, quod inferius nostrum est, quod propterea non subjungebatur, quia superiore nobis deserueramus Deum.*

B « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. »

Dixi qui in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis, et si Christus est in vobis, et quia Deus vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo, fratres, accepto adjutorio, porrecto nobis super divino auxilio, brachio Domini, porrecto nobis auxilio a Spiritu sancto, debitores sumus, id est ex debito servire nos oportet, non carni, sed Spiritui divino, qui in nobis habitat et tanta bona praestat. Debitores, inquam, sumus, sed non carni, ut secundum carnem vivamus, id est secundum carnis voluntates et illecebras vitam ducamus. Hoc enim modo fit, ut propter inhabitantem Spiritum Dei vivificantur et mortalia corpora vestra, id est ut vita in se mortem mortificando convertat, si non secundum carnem, sed secundum spiritum vivere studueritis. Promissa est nobis et carnis immortalitas, propter Spiritum Dei, quem habemus in nobis. Ergo, fratres, si hanc immortalitatem adipisci volumus, debitores sumus non carni, ut secundum ejus illecebras vivamus, quia ipsa nos ad mortem trahit, sed potius Spiritui sancto, ut secundum eum vitam nostram dirigere studeamus, quia ipse nobis vitam preparavit eternam; et sic perveniemus ad illam, si nunc ejus voluntatem secuti fuerimus. Et vera ita se habet effectus utriusque partis. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, id est si secundum mortem vixeritis, totum morietur; si secundum carnis concupiscentias vixeritis, moriemini perpetuiter et carne et anima. Si Spiritu sancto mortificareritis facta carnis, id est secundum Deum vivendo, voluntates carnis et desideria ejus extinxeritis, vivetis in eternum beati. Hoc est opus nostrum in hac vita, spiritu mortificare quotidie facta carnis, affligere, minuere, freuare, interimere. Quam multa enim proficientes jam non delectant, quae antea delectabant. Quando autem delectabat, et non ei consentiebatur, mortificabatur. Si jam non delectat, mortificatum est.

C « Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii

sunt Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba Pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et haeredes : haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

Vere vivetis, si Spiritu sancto opera carnis mortificaveritis. Nunc enim filii Dei estis, et cum eo in perpetuum regnabitis. Et hoc est quod hæc Apostoli verba demonstrant. Vivetis, quia filii Dei estis. Nam quicunque Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Cum dixisset Apostolus : *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*, id est illas concupiscentias carnis, quibus non consentire magna laus est, et quas non habere perfectio est, metuendum erat, ne quisquam ad mortificanda facta carnis, de Spiritu sancto præsumeret. Ergo ne hic se extolleret humanus spiritus, et ad hoc opus se idoneum firmumque jactaret, subjecit et ait : *Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*. Non qui secundum carnem suam vivunt, non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur, non qui lege aguntur, sed quicunque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Spiritus ergo Dei quo aguntur, ipse est spiritus, quo facta carnis mortificantur, quia ipse dat continentiam qua frenetur et dometur atque vincatur concupiscentia. Aguntur autem Spiritu Dei, ut et ipsi quod agendum est agant, et cum egerint, illi a quo aguntur, gratias agant. Spiritus enim Dei qui eos agit, agentibus est adjutor et ductor. Aguntur ergo ut agant, et ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut hoc sicut agendum est agant, id est cum delectatione et delectatione justitiae : quia qui Spiritu Dei aguntur, charitate aguntur et excitantur. Non ergo littera, sed spiritu; non lege præcipiente, minante, promittente; sed spiritu exhortante, illuminante, adjuvante aguntur. Non quia ipsi nihil agant, sed ne nihil agant boni, a bono aguntur ut agant. Nam tanto magis efficitur quisque filius bonus, quanto largius ei datur a Patre spiritus bonus. Plus vero est agi quam regi. Qui enim regitur, aliiquid agit, et ideo regitur, ut recte agat. Qui autem agitur, agere ipse vix aliquid intelligitur, D Quod ergo Spiritus Dei sanctus agit, hoc est quod Deus operatur omnia in omnibus. Nec aliiquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quam ut illi se commendet qui male agere non potest. Dixi quia filii Dei estis, si Spiritu Dei agimini. Et vere filii. Non enim accepistis spiritum servitutis, sed filiationis. Non accepistis spiritum servitutis iterum, id est sicut olim in lege. Non est vobis iterum spiritus iste servitutis, sed libertatis. Idem enim spiritus est legis et Evangelii, sed propter diversa opera dissimiliter appellatur. Judæis fuit spiritus servitutis, sed Christianis est spiritus libertatis. Quia eodem spiritu, id est digito Dei quo lex in tabulis lapideis scripta est, timor incensus est eis qui gratiam non-

A dum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per legem convincerentur, et lex illis fieret paedagogus, quo perducerentur ad gratiam, quæ est in fide Christi. Et timor ille servilis erat, quia per eum non tam justitia diligebatur, quam poena timebatur. Jam ergo vobis non in timorem datur spiritus, sed in dilectionem, ut non servi, sed filii simus. Qui autem adbuc ideo bene agit, quia pœnam timeret, et Deum non amat, nondum est inter filios. Mandatua enim Dei si timore sit pœna, non amore justitiae, serviliter sit, non liberaliter, et ideo nec sit. Non enim bonus fructus est, qui non de charitatis radice procedit. Non accepistis in Novo Testamento spiritum servitutis iterum in timore, sicut quondam in Veteri, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, id B est qui vos Deo adoptavit in filios in quo spiritu clamamus, id est toto mentis affectu dicimus, *Abba Pater*. Ipse spiritus facit nos Deum vocare Patrem nostrum. Et si ille est Pater noster, ergo nos filii ejus. Filii clamant, *Abba Pater*. Hoc est *Abba*, quod Pater. Abba enim Hebraice dicitur, *pater* autem Graece vel latine. Sed propter utrumque populum, circumcisio- C nis videbiset et præputii, qui ad angularem lapidem, id est ad Christum accessit, posita sunt hæc duo nomina idem significantia. Hebrei enim fideles clamant, *Abba!* gentiles autem, *Pater!* Clamor iste cordis est, non faicum, non labiorum. Intus sonat auribus Dei. Cum autem clamant, aliiquid petunt. Et quid petunt, nisi quod de illis dictum est. *C* Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur? (*Math. v.*) Quæ est ista petitio, nisi esurientes sitisque justitiae? Huc ergo transeant qui sub lege sunt, ut ex servis filii siant, nec sic tamen, ut servi esse desistant, sed ut tanquam filii Domino et Patri liberanter serviant. Accepimus spiritum adoptionis, per quem vocamus Deum Patrem nostrum, nam ipse spiritus divinus testimonium reddit spiritui nostro, id est recognoscere et intelligere facit spiritum nostrum, quia sumus filii Dei. Ad ipsum enim pertinet quia efficiemur unum corpus unici filii Dei. Et per hoc quod ipse Spiritus sanctus charitatem nobis infundit, quæ nos facit imitatores esse divinæ bonitatis, ut diligamus inimicos nostros et benefaciamus his qui oderunt nos (*Luc. vi*), sicut Pater cœlestis solem suum oriri facit super bonos et malos, atque pluit super justos et injustos (*Matth. v.*), evidenti testimonio declarat menti nostræ nos esse filios Dei, cuius bonitatem pro modulo nostro sequimur. Filiorum enim est imitari patrem suum. Spiritus Dei dum facit nos bene agere, testatur quoniam sumus filii Dei. Sed si filii sumus, erimus et haeredes, id est ejusdem gloriæ participes. Non enim inaniter filii sumus, sed magnum inde commodium habebimus, quia haeredes Patris nostri erimus, imo ipse erit haereditas nostra, sicut in Psalmo canimus : *Dominus pars haereditatis meæ* (*Psal. xv.*) Haeredes quidem Dei erimus. Sed si hoc parum videtur, audiamus adhuc unde amplius gaudeamus, quia erimus cohaeredes Christi. id est simul cum

Christo hæredes, eamdem scilicet quam ipse possidet, beatitudinis hæreditatem cum eo possidentes. Hæredes quidem Dei efficiemur, cum ea quæ Dei sunt possidere cœperimus, id est incorruptionis et immortalitatis gloriam atque thesauros sapientiae et scientiae reconditos (*Colos.* ii). Cohæredes autem Christi efficiemur cum reformaverit ipse corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ (*Philip.* iii). Hæredes autem Dei erimus, sed non ejus morte hanc hæreditatem adipiscemur, cum ipse mori non possit, imo cum ipse sit hæreditas, quam ab eo percipiemus. Sed quoniam cum vocati sumus adhuc parvuli, et ad spiritualia contemplanda minus idonei, usque ad humilitatem nostræ cogitationis se misericordia divina porrexit, ut quomodo eunque cernere niteremur, quod non evidenter atque perspicue cernebamus, ipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciem cernere cœperimus (*I Cor.* xiii). Convenienter ergo dicitur moriturum esse quod auferetur. Cum autem venerit quo perfectum est, auferetur quod ex parte est (*ibid.*). Ita nobis quodammodo moritur Pater in ænigmate, et idem ipse sit hæreditas cum facie ad faciem possidetur, non quia ipse moritur, sed imperfecta in eum nostra visio perfecta visione pervenitur. Et tamen, nisi illa prior nos nutriret, ad aliam plenissimam et evidentissimam non efficeremur idonei. Cohæredes etiam erimus Christi, cum in fine sæculi absorpta fuerit mors in victoria (*I Cor.* xv). Non tūmuit ille habere cohæredes, quia hæreditas ejus non sit angusta si multi possederint. Homo enim si habeat unicum filium, gaudet ad illum magis, quia solus omnia possessurus est, et non habebit fratres, qui cum eo dividant hæreditatem, et pauper remaneat. Deus vero unicum, quem genuerat et per quem cuncta creaverat, misit in hunc mundum, ut non esset unus, sed fratres haberet adoptatos qui cum eo possiderent hæreditatem vitæ perennius. Hæreditas, inquam, in qua cohæredes ejus erimus, non minuitur multitudine filiorum, nec sit angustior numero sítate cohæredum; sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus. Cohæredes ejus erimus, ita tamen si compatimur, id est si cum eo patimur, si passionum ejus nunc participes efficiemur; si qualia pro nobis ille pertulit, nos talia pro nomine ejus pati non recusamus; si non pro humano favore vel temporali commodo, sed pro amore illius adversa perferimus, ut et *conglorificemur*, id est cum eo glorificemur, facti cohæredes ejus et participes gloriae ipsius. Conglorificabimur enim, si hoc ejus nobis gratia concederit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* iii).

« Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. »

Ne cui videretur grave, quod dixerat nos debere compati, mox addidit non esse condignas passiones hujus temporalis ad futuram gloriam quæreve-

A landa est in nobis. Ostendit enim per haec quod illa respicit quæ non videntur, id est gaudia sempiterna beatitudinis, omnem tribulationem, quæcumque ei acciderit, quamvis sœva, quamvis diurna videatur, levem dicit et momentaneam, etiam si tormentis subjiciatur et eculeis et ungulis. Nam eo tempore quo suppliciis corpus ejus afflatur, si aspiciat ad futuram gloriam et consideret quomodo per haec tormenta corpus humilitatis suæ transformabatur, ut fiat conforme corpori gloriae Unigeniti Dei, tribulationem præsentem pro minimo reputabit, remunerationem vero futuræ beatitudinis inestimabiliter magnam judicabit. Et quanto magis multiplicari sibi tribulationem et poenas viderit, tanto amplius sibi pondus et magnitudinem glorie intelliget cumulari.

B In eo autem quod Apostolus nunc dicit existimo, non dubitat ipse, sed dubitantes increpat, sicut et alibi ad quosdam contemptores suos loquens: « Puto autem, inquit, quod et ego spiritum Dei habeam (*I Cor.* viii). » Qui enim dicit, puto vel existimo, dubitare videtur. Sed ille increpat, non dubitat. Et ipse Dominus qui omnia scit, increpans infidelitatem futuram generis humani: « Cum venerit, inquit, Filius hominis, putas inveniet fidem in terra? (*Luc.* xviii). » Nam et homines de his rebus quas certas habeat, aliquando increpative dubitant, id est verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent, velut si quis indignetur servo suo et dicat: « Contemnis me? Puto quia dominus tuus sum. Ita et nunc Apostolus dicens existimo, increpat illos qui hoc non aestimant, vel non existimant. Nonnulli enim dum futura gaudia minus attendunt, putant intolerabilia esse præsentia mala, quæ perferunt. Et illorum pusillanimitatem vel infidelitatem increpat nunc Apostolus: « Si compatimur, inquit et *conglorificabimur*. Et vere per passionem perveniemus ad glorificationem. Nam ego existimo, quod vos non aestimatis, id est ego indubitanter scio quod passiones hujus temporis, quod tam breve est, non sunt condigne, id est omnes simul non sunt dignæ ad promerendam gloriam futuram, quæ revelabitur in nobis, id est quæ ita manifestabitur, ut sit in nobis, quia in unoquoque nostrum manebit, et foras apparebit. Hoc est, si quis pateretur omnes poenarum acerbitates, quæ in tempore præsentis vita sufferri possunt, non essent omnes illæ passiones dignum meritum ad consecutionem futuræ glorie, quæ, ablato omni velamine, revelabitur in nobis, quando percipieimus illud « quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*I Cor.* ii). »

« Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjectum in spe. Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. »

Vere gloria revelabitur in nobis, qui nunc pro Deo molestias sustinemus, quia hæc gloria est ut filii Dei apparemus. Hanc enim exspectamus. Nam

Exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Quod est dicere: Nam et hoc ipsum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, cum esurimus, vel sitimus per abstinentiam, dum frenamus delectationem concupiscentiae per castitatem, dum injuriariuin lacerationes et contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus, dum, neglectis atque reiectis voluptatibus nostris, pro fructu matris Ecclesiae laboramus, quidquid in nobis in hac et hujusmodi auritione dolet, creatura est. Dolet enim corpus et anima, quæ utique creatura est, et exspectat revelationem filiorum Dei, id est exspectat quando apparet quod vocatum est in ea gloria, ad quam vocatum est. Quia enim Filius Dei unigenitus non potest appellari creatura, quando quidem per ipsum facta sunt omnia quæcumque Deus fecit, distincte etiam nos vocamur creatura ante illam evidentiam gloriæ, et distincte vocamur Filii Dei, quamvis hoc adoptione mereamur. Nam ille Unigenitus natura filius est, non adoptione. Exspectatio ergo creaturæ, id est exspectatio nostra revelationem filiorum Dei exspectat, id est quando apparet quod promissum est, quando re ipsa manifestum sit, quod nunc speramus « Filii enim Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similis ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii.) » Ipsa est revelatio filiorum Dei, quam nunc exspectat exspectatio creaturæ. Non quod creatura revelationem exspectet alterius naturæ, quæ non sit creatura, sed ipsa qualis nunc est, exspectat quando sit qualis futura est. Tanquam si dicetur: Operante pictore, subjectis sibi coloribus, et ad opus ejus paratis, exspectatio colorum manifestationem imaginis exspectat, non quia tunc alii erunt aut non colores erunt, sed tantum quod aliam dignitatem habebunt. Dixi quod exspectatio creaturæ exspectat ut revelentur filii Dei. Quod recte dixi. Nam ipsa creatura adhuc suovjecta est vanitati, id est temporalibus rebus, quæ sunt vanitas, quia quod promittunt, implere non possunt, et evanescent id est deficiunt et transeunt. Ait enim Salomon: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quæ abundantia est homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole? (Eccle. 1.) » Cui ut a Domino dictum est: « In labore manducabis panem (Gen. iii.), ita ergo subjecta est humana creatura vanitati. Et subjecta est non volens, quia homo sponte peccavit, sed non sponte damnatus est. Peccatum enim fuit voluntarium, id est contra præceptum facere veritatis, peccati autem poena, id est subjici fallacie, non voluntaria. Sponte, ut dixi, peccavit creatura hæc, et inimica facta est veritati; sed ut merito puniretur, non sponte subjecta est vanitati. Diligit homo sponte vanitatem, cum deserta soliditate veritatis, opinablia sequitur, id est mutabilia. Vanitates enim sunt quæ mutantur et transeunt. Cum autem inde meritas poenas luit, subjicitur non sponte vanitati, sicut subjecta est in homine peccante. Vanitati enim creatura non volens subjicitur,

A quia homo qui ingenitæ constantiæ statum volens deseruit, pressus justæ mortalitatis pondere, nolens mutabilitatis suæ corruptioni servit. Non ergo sponte creatura vanitati subjecta est, sed propter eum qui subjicit eam in spe, id est propter ejus justitiam atque clementiam, qui neque impunitum peccatum reliquit, neque insanabilem voluit esse peccantem. In spe est subjecta vanitati, propter misericordiam liberantis per remissionem peccatorum et adoptionem gratiæ. Ergo in spe, qua sperat se adhæsuram contemplandæ veritati, subjecta est interim vanitati. *Quia et ipsa creatura, id est ipse homo, cum jam signaculo imaginis propter peccatum amissio, non tamen tota penitus imagine deleta, remansit tantummodo creatura, et ipsa creatura, id est et ipsa quæ nondum vocatur filiorum forma perfecta, sen tantum creatura, liberabitur a servitute corruptionis.* Quod itaque ait, et ipsa liberabitur, facit intelligi, et ipsa quemadmodum nos, id est et de ipsis non est desperandum, qui nondum vocantur filii Dei, quia nondum crediderunt; sed tantum creatura, quia et ipsi credituri sunt, et liberabuntur a servitute corruptionis, quemadmodum nos qui jam filii Dei sumus, quamvis nondum apparuerit quid erimus. Liberabitur ergo a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei, id est erunt et ipsi ex servis liberi, et ex corruptilibus incorrupti in vita perfecta, quam habebunt filii Dei. Tunc enim creatura hoc a servitute corruptionis eripiet, cum ad filiorum Dei gloriam incorruptam resurgendo sublevabitur. Electos enim nunc pena corruptionis aggravat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat. Et quantum ad præsentis necessitatis pondera, nunc in Dei filiis de libertate nil ostenditur, tantum ad subsequentis libertatis gloriam tunc in eis de servitute nil appetit. Creatura ergo servitute corruptionis exuta, et dignitate libertatis adepta, in filiorum Dei gloriam vertitur, quia, unita Deo per spiritum, quasi hoc ipsum quod creatura est, transisse ac subegesse declaratur. Eique ita tunc inhæret, ut illi de corruptione quæ per resurrectionem vincitur, nihil jam in suo amore contradicat, sed unita gloriæ sui Redemptoris fiat. Cujus Redemptoris respectu potest intelligi dictum, quia et ipsa liberabitur, scilicet jam a corruptione liberatus est ipse Dominus.

« Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi spiritus primitias habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, exspectantes redemptions corporis nostri. »

Vere non volens subjecta est creatura vanitati. Nam inde gemit: *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit.* Vel liberabitur a servitute corruptionis. Nam ideo gemit, quia non est adhuc inde liberata. In uno quoque autem homine, omnis creatura non universaliter, sicut est cœlum et terra et omnia quæ in eis sunt, sed generatim quodammodo intelligi potest, quia rationalis in illo est, quam habere cre-

duntur angeli; sensualis, qua et bestiae non carent, utuntur enim sensibus et sensualibus motibus ad appetenda utilia et vitanda contraria, et vitalis privata sensu qualis adverti in arboribus potest. Nam et in nobis sine sensu nostro fiunt corporis incrementa, et capilli nec cum praeciduntur sentiunt, et tamen crescunt. Jam vero corporalis creatura evidentius apparet in nobis, quae licet ex terra facta atque formata sit, insunt tamen illi ex omnibus hujus corporei mundi elementis quedam particulae ad temperiem valetudinis. Nam et calore membra vegetantur, qui est ab igne, cuius etiam lux per oculos emicat; et aere venarum decursus, quas arterias vocant, atque spiramenta pulmonis implentur; et humor nisi esset, nulla spiramenta confluenter, vitamine assumeret siccitas. Nam et ipse sanguis humido lapsu alias venas replens, quasi rivis et fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum est creature genus, quod non homini possit agnosciri. Ac si omnis creatura in eo congemiscit adhuc. Propter quod et Dominus Evangelium jussit omni creature praedicari (*Marc. xvi*), quia in uno quoque homine (sicut disseruimus) est omnis creatura. Omnis itaque creatura gemit in homine. Non tanta, sed omnis. Tanquam si dicatur quod solem omnes vident, qui sunt incolumes, sed non toti vident, quia tantum oculis vident, ita et in homine omnis creatura est, quia et intelligit et sentit et vivit et corpus habet; sed non tota creatura in ipso est, quia sunt praeter ipsum et angeli qui intelligunt, et peccora quae sentiunt, et arbores que vivunt, et lapides qui tantummodo sunt. Scimus ergo quod omnis creatura, id est homo fidelis ingemiscit, id est in interiori suo gemit ac gemitum semper recentem habet, quandiu subiecta est vanitati, et etiam parturit, id est cum summa difficultate et onere bonum opus facit. Nam sicut mulier magnis doloribus et conatibus profert filium, ita fidelis homo nisibus magnis et laboribus producit fructum boni operis. Laborat enim et affigitur vigiliis, et jejuniis, aliisque sanctis actionibus. Et hoc facit usque adhuc. Nam, etsi sunt aliqui jam in sinu Abraham, et latro ille cum Domino in paradiiso constitutus, illo die quo credidit, gemere destiterit, tamen usque adhuc omnis creatura ingemiscit et parturit in illis sanctis, qui adhuc in praesenti vita laborant. Non solum autem illa ingemiscit, sed et nos ipsi, id est non solum in homine corpus et anima et spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis, sed et nos ipsi, exceptis corporibus, in nobis ipsis ingemiscimus, nos dico primitias spiritus habentes, id est quorum jam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt Deo, et divino charitatis igne comprehensi. Haec sunt enim primitiae hominis, quia veritas primum spiritum nostrum obtinet, ut per hunc cetera comprehendantur. Jam ergo habet primitias oblatas Deo, qui dicit: « Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati (*Rom. xvii*), » et de quo dicitur: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (*Marc. xiv*). » Non solum, inquit, omnis creatura,

A id est cum corpore, sed etiam nos ipsi habentes primitias spiritus, id est nos animae, quae jam primitias mentes nostras obtulimus Deo, in nobis ipsis ingemiscimus, id est praeter corpus, adoptionem filiorum exspectantes corporis nostri redemptionem, id est ut etiam ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati sumus, totos nos liberatos, transactis omnibus molestiis, ex omni parte Dei filios esse manifestet. Non solum illa ingemiscait, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est qui jam spiritu ideo servimus, qui jam mente Deo credimus, et in ipsa fide primitias quasdam dedimus ut primitias nostras sequamur. Et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua peccatoribus meliores sumus, Deo, non vanitati subditi sumus; hoc est, per primitias spiritus et ipsi in nobis metapsis ingemiscimus. Videtur etiam specialiter designare apostolicam dignitatem in eo quod ait, et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est qui primi Spiritum sanctum accepimus et digniora ejus dona habemus. Non solum, inquit, omnis creatura, id est omnis Ecclesia creata in operibus bonis, quae subdita est nobis, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est nos apostoli qui ad hoc electi sumus, ut primitias spiritus acciperemus, et per hoc maiores sumus quod ejus primitias habemus, vel quia primo venit in nos, vel quia dignius et evidenter dona sua declarat in nobis per genera linguarum, per sanacionem infirmorum, per resurrectionem mortuorum, et per similia opera, et nos ipsi qui tanti sumus, qui jam primitiis sancti Spiritus acceptis letamur, adhuc gemimus miserias habentes ut alii; gemimus intra nos, quia in nobis est unde gemamus. Vel quamvis non coram hominibus, tamen, intra nos, id est in interiori nostro gemitus; nec factus est gemitus noster, sed intra mentis arcana resonat. Et gemitus exspectantes adoptionem filiorum, quia nec dilatione nec adversitate frangimur, sed longanimiter et fortiter exspectamus adoptionem filiorum, id est ut secundum corpus accipiamus gloriam adoptionis, ut et anima et corpore toti simus immortales, et beatu atque in omni substantia nostra appareamus adoptioni filii Dei. Hanc adoptionem exspectamus, scilicet redemptionem corporis nostri, id est ut et ipsum quod adhuc corruptitur, incorruptibile fiat et immortale. Haec est enim redemptio nostri corporis, ut ab omnibus molestiis redimatur, id est liberetur et veram salutem consequatur. Nondum enim habet salutem. Nam esuries et siti interficit, si subventum non fuerit. Medicamentum enim famis est cibus, et medicamentum siti est et potus, et medicamentum fatigationis est somnus. Si depositis istis non sunt morbi, est sanitas. Si autem habes aliquid quod te possit interficere nisi manducaveris, noli gloriari de sanitate, sed gemens exspecta redemptionem corporis tui. Gaudie redemptum, sed nondum re. Spe securus es. Etenim si non genueris in spe, non pervenies ad rem.

« Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. »

Quasi diceretur Apostolo: Quid tibi profuit Christus si adhuc gemis? et quomodo Salvator salvum te fecit? Qui enim gemit adhuc, ægrotat, subjunxit atque ait: *Spe enim*, etc. Ideo gemimus quia *spe salvi facti sumus*, ideo speramus nos salvandos, et quod speramus, jam quidem exspectamus, sed nondum tenemus; et donec teneamus, in tempore suspiramus, quia desideramus quod nondum tenemus. Nondum re salvati sumus, sed adhuc spe, quia nondum venit nostri gaudii plenitudo, nondum habemus corpus coeleste et spiritale, id est corpus angelicum in societate angelorum, sed speramus. Sed quidem jam habemus hanc salutem, hanc gloriam. Sed *spes quæ videtur, non est spes*. Et ideo nondum in re videmus ipsam salutem, quam in spe habemus. Certitudo quæ præsentialiter videtur, non est spes. Nam *quod videt quis, quid sperat?* Quod enim videtur, quare speratur? Non speratur, sed scitur. Sed *si nos speramus quod non videmus*, id est redemptionem corporis nostri et societatem angelorum, per patientiam exspectamus illud. Spes enim ad augmentum meriti operatur in nobis exspectationem futuræ salvationis, et etiam in ipsa exspectatione patientiam, quia invibilem salutem, spe nos confortante, exspectamus longanimiter patiendo mala præsentia, et ideo gemere cogimur. In malis enim si quisquam patitur, non in bonis quibus fruatur, opus est patientia.

« Similiter autem spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitis inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundum Deum posstulat pro sanctis. »

Spes nos adjuvat ut patienter exspectare possimus, similiter autem et spiritus. Et ideo de exspectatione vel patientia nihil nobis attribuimus, sed totum Deo, cuius beneficiis hæc possumus. Non solum enim spes nos adjuvat, sed etiam *Spiritus sanctus similiter adjuvat infirmitatem nostram*, quia charitatem nobis infundit, per quam nostra corroboratur infirmitas, ut patienter exspectare valeat salutem quam sperat. Similiter ut spes, adjuvat nos charitas, id est Spiritus sanctus non solum in adversatum tolerantia, sed et in orationibus, quia nec bene orare sine eo possumus. Nam quia ingemiscimus et petimus liberari, spiritus adjuvat ne vel ante tempus liberari petamus, vel contraria nobis dari. Adjuvat infirmitatem nostram docens et faciens orare. Nam *quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse postulat pro nobis*. Nescimus prout oportet quid orare debeamus, quia molestiae tribulationesque temporales plerumque prosunt vel ad sanandum tumorem superbiam, et ad probandam exercitandamque patientiam, cui probata et exercitata clarior merces

PATROL. CLXXXI.

A superiorque servatur, vel ad quæcumque flagellanda et abolenda peccata, et tamen nos nescientes quid ista prosint, ab omni optamus tribulatione liberari. Quid enim nobis expedit, non satis scimus. Ali quando quod putamus obesse, prodest; et quod putamus prodesse, obest. Infirmi enim sumus; et quæ medicamenta nobis sint utilia, medicus qui dem novit, nos autem ignoramus. In his ergo tribulationibus, quæ possunt et prodesse et nocere, quid oremus sicut oportet nescimus, et tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, universalis humana voluntate, ut a nobis hæc auferantur, oramus. Sed hoc devotionis debemus Domino Deo nostro, ut si ea non abstulerit, non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum bona speremus ampliora. « Sic enim virtus in infirmitate perficitur (II Cor. XII). » Vel etiam dum beatam vitam petimus, in qua sumus immortales atque incorruptibles corpore et spiritu, quantum ipsa est pax, quæ præcellit omnem intellectum, etiam ipsam in oratione poscendo, quid oremus sicut oportet nescimus; sed quidquid cogitationibus occurrit, abjicimus, respuius, improbabamus, non hoc esse quod quærimus novimus, quamvis illud nondum quale sit nov verimus. Est ergo in nobis quadam, ut ita dicam, docta ignorantia, sed docta Spiritu Dei, qui adjuvat infirmitatem nostram. Nos nescimus quid oremus sicut oportet, sed ipse spiritus postulat pro nobis, id est postulantes nos facit, *gemitis inenarrabilibus*. Postulare enim nos facit, inspirans nobis desiderium etiam adhuc incognitæ tantæ rei, quam per patientiam exspectamus. Et facit postulare gemitis inenarrabilibus. Quomodo enim narratur, quando desideratur, quod ignoratur? Quod utique si omnimodo ignoraretur, non desideraretur. Et rursus si videtur, non desideraretur, nec gemitis quæreretur. Minor vero est qui postulat, quam qui postulatur. Quomodo ergo spiritus postulare dicitur qui minor non est? Indigentis enim certissimum indicium est, postulare gemitis. Nullius autem rei esse indigentem, fas est credere Spiritum sanctum. Sed juxta quod præmisimus ipse postulat, qui ad postulandum eos quos repleverit, inflamat. Et D ipse dicitur gemere, eo quod nos gemere faciat desiderio futuræ beatitudinis. Ita enim dictum est, postulat, quia postulare nos efficit, nobisque postulandi et gemendi inspirat affectum, sicut illud in Evangelio: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. X.). » Neque enim et hoc ita sit de nobis tanquam nihil facientibus nobis. Adjutorium igitur Spiritus sancti sic expressum est, ut ipse facere diceretur, quod ut faciamus facit. Usitati enim sunt tales locutionum modi, quando per efficientem significatur id quod efficitur; sicut frigus pigrum dicimus, quia pigros facit; et diem tristem vel lætum, quia tristes vel lætos facit. Sic et Dominus Abrabæ dixit. « Nunc cognovi quod timeas Deum (Gen. XXII), id est nowe

23

ut cognosceres feci. Secundum quam locutionem ipse qui est Dei sapientia, dixit se nescire diem vel horam finis saeculi (*Matth. xxv.*). Quid enim potest esse quod ipse nesciret? Sed quia hoc utiliter discipulis occultabat, nescientem se esse dixit, quia illos nescientes occultando faciebat. Secundum hanc figuram et Patrem solum scire dixit ipsum diem, quia eumdem Filium scire ficeret. Eodem locutionis modo et Spiritus sanctus postulare vel gemere dicitur, quia eos in quibus habitat, postulantes et gementes facit. Vel appellatione Spiritus sancti designatur charitas, quae per Spiritum sanctum diffusa est in cordibus nostris. Sanctus ergo Spiritus interpellat et pro nobis gemit, id est charitas interpellat, charitas postulat, charitas gemit, charitas orat. Contra hanc aures claudere non novit qui illam dedidit, sed qui scrutatur corda, id est Deus, qui in occulto cogitationis suae omnia cordium arcana videt, scit quid desideret spiritus, id est approbat et implet hoc quod spiritus facit nos desiderare, quia secundum Deum, id est secundum Dei voluntatem, postulat pro sanctis, id est postulare sanctos facit pro seipsis, vel spiritus, id est charitas, secundum Deum postulat pro sanctis, quia nihil petit charitas, nisi quod Deo gratum est, et ideo ipse scit, id est approbat desiderium seu petitionem ejus.

« Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum positum vocati sunt sancti. Nam quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit, quos autem justificavit, illos et magnificavit. »

Dum patimur adversa, nescimus sicut oportet quid orare debeamus. Sed hoc pro certo scimus quia diligentibus Deum, ita ut ipsam dilectionem operibus probent, omnia vel adversa vel prospera cooperantur, id est simul flunt in bonum. Passivam enim significationem hoc loco habet quod dictum est, cooperantur. Et dilectoribus Dei omnia cooperantur, id est simul flunt cuncta in bonum, quia in bonum vertuntur illis omnia quæcunque ipsis accidunt, non solum illa quæ appetuntur ut molesta. Usque adeo prorsus omnia, ut etiam si qui eorum deviant et exorbitant, etiam hoc ipsum eis, proficiat in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores, et robustius atque cautius post insistunt bonis actibus. Vel diligentibus Deum omnia cooperatur ipse Deus in bonum, sive Spiritus sanctus, de quo supra dictum est, qui et Deus est. Cooperatur enim Deus, id est cum electis suis operatur, dum illi agunt et ipse cum eis. Et ita cooperatur eis, ut omnia vertat in bonum et utilitatem eorum. Sed quia nonnulli diligunt Deum, et in eo bono quod cooperantur non permanent usque in finem, mox determinando subditur: his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Hi enim in eo, quod diligunt Deum, permanent usque in finem; et qui ad tempus inde deviant, re-

A vertuntur, ut usque in finem perducant quod in bono esse cœperunt. Nam secundum propositum occultissimæ justitiae bonitatisque suæ Deus quos praedestinavit, ipsos vocat et justificat et glorificat. Proposuit enim Deus illos ad vitam venire, cuius propositum mutari non potest. Secundum hoc propositum, non secundum suum meritum vocali sunt a Deo per prædicatores ut sancti sint. Et vere secundum Dei propositum, nam quos præscivit, etc. Ordo est: *Nam quos præscivit conformes fieri imaginis Filii*, id est initatores futuros Christi, etiam praedestinavit, illos hoc fore, ita ut sit ipse primogenitus in multis fratribus, id est primatum habens in collegio sanctorum, et jure hereditatem patris obtinens, aliisque fratribus dispartiens. Secundum propositum sunt vocati, id est quod vocati sunt, non aliunde est quam a præordinatione Dei. Nam Deus, quos ab æterno præscivit fieri conformes Filii sui, etiam praedestinavit, id est per appositam gratiam præparavit illos, ut verbo prædicationis crederent. Prædestinatio est gratiae præparatio, quæ sine præscientia non potest esse, potest autem sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit quæ fuerat ipse facturus. Unde dictum est: Fecit quæ futura sunt, præscire autem potest etiam quæ ipse non facit, sicut quæcumque peccata. Quocirca prædestinatio Dei quæ in bono est, gratiae, ut dixi, præparatio est. Gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. Hæc est prædestinatio sanctorum, præscientia scilicet et præparatio beneficiorum Dei, de quibus certissime liberantur quicunque liberantur. Ex his enim qui prædestinati sunt nullus cum diabolo perit, nullus usque ad mortem sub diaboli potestate remanebit. Horum enim si quisquam perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia falli non potest qui prædestinavit eos. Quod autem ait prædestinatos conformes fieri imaginis Filii Dei, potest secundum interiorum hominem intelligi, ut in mente conformemur illi. Potest et sic accipi, ut quemadmodum nobis ille mortalitate, ita nos illi efficiamus conformes immortalitate. Secundum hanc imaginem Filii, cui per immortalitatem conformamur in corpore, etiam illud agimus quod item dicit Apostolus: « Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est (*I Cor. xv.*), ut scilicet qui secundum Adam mortales fuimus, secundum Christum immortales nos futuros fide vera et spe certa firmaque permaneamus. Sic enim nunc eamdem imaginem portare possumus nondum in visione, sed in fide; nondum in re, sed in spe. De corporis quippe resurrectione tunc loquebatur Apostolus, cum haec diceret, deinde ut sit, inquit, ipse primogenitus in multis fratribus. Secundum id quod unigenitus est, non habet fratres; secundum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus et per ejus primatum in Dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum. Primogenitus enim dicitur respectu fratrum consequentium in id quod ipse præ-

cessit. Unde et alio loco primogenitum eum a mortuis dicit, ut sit ipse primatum tenens, quia resurrectio mortuorum, ut jam non moriantur, ante illum nulla; post illum autem, multorum sanctorum est. Dixi quia quos præscivit et prædestinavit, *quos autem prædestinarit, hos et vocavit.* Hic subaudire debemus, secundum propositum. Sunt enim et alii vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocali, *et quos vocavit,* hoc est secundum propositum, *hos et justificavit.* Quomodo si aliquis imperator disponeret aliquem intimum sublimare ad consulatum, et daret illi sumptus quibus se præparet idoneum, et ornaret ut digne promoveri posset ad tautum honorem; ita Deus illis quos prædestinavit ad vitam, dat virtutum et bonorum operum gradus, per quos ad tantam sublimitatem possint erigi. Vocat enim illos et justificat et magnificat. Et hæc sua dona quibuscumque ipse donavit, procul dubio se daturum esse præscivit, et in sua præscientia præparavit. Quos ergo prædestinavit, ipsos et vocavit vocatione illa de qua dictum est, *sine penitentia sunt dona et vocatio Dei.* Nam in sua, quæ falli mutarique non potest, præscientia opera sua disponere, in Domino nec aliud quidquam est prædestinare. Non ergo alios, sed quos prædestinavit, ipsos et vocavit; nec alios, sed quos ita vocavit, ipsos et justificavit; nec alios, sed quos prædestinavit et vocavit et justificavit, *illos et magnificavit,* sive glorificavit. Prædestinatio nostra in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum in ejus præscientia. Tria vero reliqua in nobis sunt, vocatio et justificatio et magnificatio. Vocamus prædestinatione pœnitentiæ, justificamus innovatione misericordiæ et timore iudicii, magnificamus profectu virtutum, sive glorificamus æterna beatitudine. Ista omnia jam facta sunt, prædestinavit, præscivit, vocavit, justificavit, magnificavit, quoniam omnes jam præsciti ac prædestinati sunt, et multi jam vocali atque justificati et magnificati sunt, quamvis adhuc usque in finem seculi multi vocandi et justificandi sint atque magnificandi. Verba tamen præteriti temporis, posita sunt de rebus etiam futuris, tanquam jam fecerit Deus, quæ jam ut fierent, ex æternitate dispositi qui fecit quæ futura sunt. Quicunque ergo Judæi providentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, justificati, magnificati vel glorificati sunt; non etiam nondum renati, sed etiam non nati, jam filii Dei sunt, et omnino perire non possunt. Talibus ipse Deus omnia cooperatur in bonum.

« Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non percipit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit. »

Quoniam quidem Deus tot et tanta beneficia nobis constituit, non pro meritis nostris, sed pro gratia, ergo quid dicemus ad hæc tam magna ejus dona? Videlicet dicemus ulterius, quod aliquid a nobis habeamus? Non, sed omnia gratiæ Dei ascribemus. Et si Deus gratuito munere suo tanta nobis confert,

A quis poterit nobis quidquam horum auferre? vel quis poterit ejus voluntati resistere, qui nos ad gloriam præordinavit perducere? Si Deus pro nobis, quis contra nos erit? Deus pro nobis ut prædestinaret nos, Deus pro nobis ut magnificaret sive glorificaret nos. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Si Deus in his omnibus pro nobis est, qui nobis vult adversari, paret se, si potest bellare adversus Deum. Non enim laedit nos, nisi qui Deum vincit. Et quis est qui vincit Omnipotentem? Quicunque reluctari voluerit, sibi nocet. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Etiamsi totus mundus contra nos insurgat et omni genere tormentorum in nos sæviat, quid totus mundus, quando pro nobis est per quem factus est mundus? Quid est omnis qui Deo nititur resistere B paranti nos ad regnum perducere? Qui etiam Filio proprio, id est non adoptivo, sed naturali et consubstantiali non percipit, sed pro nobis omnibus, id est pro nostro omnium salute, tradidit illum, id est exposuit in mortem. Et qui illud quod majus est dedit nobis, id est Filium, etiam illud quod minus est dabit nobis, id est regnum suum. Nam qui Filiū dedit quomodo aliquid negare potuit? Quomodo non etiam omnia donavit nobis cum illo? Ubi enim dedit nobis illum in quo omnia bona sunt, ibi cum illo omnia nobis utilia dedit, id est fidem, remissionem peccatorum, perfectionem virtutum, diversa dona sancti Spiritus, et in futuro sæculo beatitudinem sempiternam. Et tunc qualis erit spiritus hominis, nullum omnino habens vitium, nec sub quo jaceat, nec cui cedat, nec contra quod saltem laudabiliter dimicet pacatissima virtute perfectus? Rerum ibi omnium quanta, quam speciosa, quam certa scientia, sine errore aliquo vel labore, ubi Dei sapientia de ipso suo fonte potabitur cum summa felicitate, sine difficultate? Quale erit corpus, quod omni modo spiritui subditum, et eo sufficienter viviscatum, nullis alimonias indigebit? Non enim animale, sed spiritale erit, habens quidem carnis, sed sine ulla carnali corruptione, substantiam. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, tunc habebimus omnia. Nostra quippe erunt ad vivendum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad damnandum inferiora. Sic enim habentur ibi omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum.

« Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. »

Vere salutem et omnia bona cum Christo Deus nobis donavit, et habebimus illa. Nam quis nos accusabit, ut faciat nos bis privari? Quis adversus, id est quis contrarius accusabit electos Dei, quos secundum immutabile propositum vocavit? Vel quis accusabit, id est quis accusationem deferet adversus electos Dei? Nullius accusatio nocere illis poterit. Diabolus quidem nititur eos accusare. Sed quis est

diabolus, vel quæ ejus accusatio adversus eos, quos Deus eligit? ejus accusatio contra eos non valet. Quis ergo accusabit eos? Deus? Non; quia ipse *justificat eos*. Et repugnans est, ut quos justificat, illos accuset. Deus non vult illos accusare, alius non potest. Et cum nullus accuset, *quis est qui condemnet eos?* Nullus. Num condemnabit eos Jesus Christus? Nequaquam rex salvator condemnabit eos, *qui mortuus est ut ipsi vivant*. Dico mortuus est, ut nos peccato moriamur; imo ut maius beneficium designem, dico quia etiam *resurrexit* ut nos cum eo resurgamus, et primæ resurrectionis participes simus. Qui et in cœlum sublimatus est *ad dexteram Dei*, ut nos post se elevet, et dexteram partem, quæ perpetuam beatitudinem designat, tenere faciat (*I Joan.* 11). Potens est subvenire suis, quia est ad dexteram Dei, id est omni creaturæ prælatus, et in honore positus in quo Pater est, *quia etiam interpellat pro nobis*, quia hunc habemus apud Patrem advocatum et intercessorem. Unigenitum enim Filium pro hominibus interpellare, est apud coæternum Patrem, seipsum hominem demonstrare; eumque pro humana natura rogasse, est eamdem naturam in divinitatis sua celsitudinem suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus non voce, sed miseratione; quia quod damnari in electis noluit, suscipiendo liberavit.

« Quis ergo nos separabit a charitate Christi? « Tribulatio, an angustia, an persecutio, an famæ, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: *Quia propter te mortificamur tota die, estimati sumus ut oves occisionis* (*Psalm. XLIII*). « Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. »

Quandoquidem Christus pro nobis mortem pertulit, et adhuc interpellat pro nobis, *ergo quis separabit nos a charitate Christi?* id est quis poterit separare nos ab amore quo diligimus Christum? Nullus hoc facere poterit. Num faciet hoc *tribulatio*, id est corporis afflictio? Nequaquam. *An angustia*, id est mentis anxietas hoc facere poterit, ut non diligamus Christum? Minime. *An persecutio*, id est de loco ad locum expulsio, separabit nos a Christi dilectione? Non. Etsi omnimodam tribulationem sustineamus, etsi animi angustia torqueamur, etsi nos adversarii per diversa loca persequantur, nunquam a Christi amore divelli poterimus. *An nos ab eo famæ* separabit, id est desiderium comedendi sine abundantia cibi? Absit! *An nuditas*, id est penuria vestis hoc faciet? Nequaquam. *An periculum*, id est apparatus mortis nos dividet a Christo? *An gladius*, id est ipsa ipsorum gladio facta valebit hoc facere? Nequaquam. Per hæc septem designantur universa quæ nos in hoc sæculo possunt affligere, quia septenarius universitatem solet exprimere. Sed nullum horum poterit nos ab amore Christi separare, si electi sumus. Et hoc dico sicut scriptum est de nobis, ubi vox nostra exprimitur, dicens Christo: *Quia propter te mortificamur quoniam a te separari*

A non possumus. Non propter crimen, non propter humanum favorem, sed propter te mortificamur. Hæc est causa martyrum. Propter te a quo nolumus separari, mortificamur, id est variis penitentiis affliri, *tota die*, id est toto tempore illuminationis nostræ, ex quo de tenebris ad lucem venimus. *Estimati enim sumus ab adversariis nostris sicut oves occisionis*, id est estimant nos sine respectu misericordiae debere occidi, cum nec resistamus eis, sed in simplicitate et mansuetudine nostra innocenter mori simus parati. Hæc omnia pro Christo patiner, nec ab his superamur, sed in omnibus his superamus, id est superiores et victores efficiamur, non propter nostras vires, sed propter eum qui dilexit nos, quia dum in illius amore pendemus, sensum doloris non recipimus. Illius enim charitas qua nos dilexit, et nostrum ad se affectum rapuit, cruciatum corporis et dolorem sentire nos non sinit.

« Certus sum enim quia neque mors, neque r̄ib, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, que est in Christo Jesu Domino nostro. »

Vere nihil nos separabit a charitate Dei, nam inde certus sum. Non opinor, sed certus sum, id est pro certo et constanti firmiter teneo quod neque mors ulla, neque vita temporalis promissa, nec aliquid eorum quæ subduntur, poterit nos separare ab amore Christi. Nemo nos separabit inde minuenda mortem, quia id ipsum, quod diligimus, Deum, non potest. Nemo inde separat nos pollicendo vitam, nemo enim ab ipso fonte separat nos aquam pollicendo. Non separat inde qui minatur mortem, quia qui credit in Christum, licet moriatur, vivit. Neque qui pollicetur vitam, quia Christus vitam dat æternam. Et ideo temporalis vita pollicitatio, utram comparatione, contemnda est. *Neque angelii separant inde*, sive boni sive mali, quia etiam si boni angelii dicent ut Christum non amaremus, quod nunquam docent, non eis acquiesceremus. Licet, inquit, angelus de cœlo evangelizet vobis præter illud quod accepistis, anathema sit (*Galat. 1*). Non igitur angelus aliquis inde separat, quia non est angelus, cum inhæremus Deo, nostra mente potentior. Neque principatus, id est illi angelii qui habent principatum super alios, sive bonos, sive malos. In utrisque enim præminent alii aliis. Et Dominus contrarios principatus expoliavit, triumphans illos in semelipsa. Boni vero principatus nunquam nos ab illo separare volent, quorum maximum studium est, subiectos ad eum reducere. Nec etiam virtutes inde separant, id est adhuc sublimiores angelicæ fortitudines, quia si bonæ sunt, savent nobis ut conjungantur Deo; si vero malæ, reprimuntur ab eo. Enumeratis omnibus adversis quæ in terra sunt, ascendit in cœlum; et ostendere volens quia parum est si contemplari terrena supplicia propter Christum, adjungit etiam hoc, quia neque angelii, neque principatus, neque vir-

tates, etc. Quo l autem dicit, tale est : Non solum homines abstrahere me non possunt ab amore Christi, sed ne angeli quidem neque oinnes simul cœlorum virtutes, si convenient in unum, nec si a regno decedere me necessere sit, aut etiam in gehennam tudi pro Christo. Quod enim ait, altitudo et profundum, et vita et mors, regnum cœlorum et gehennam designare videtur. Haec autem dicit, non quod angeli affectare possint aliquando eum a Christo separare, sed etiam ea quæ impossibilia sunt, fieri posse dicit magis quam se a Christi amore sejungi, ut per hæc quanta in eo vis esset Dei charitatis, ostenderet. *Neque instantia* aduersa separant nos inde, hoc enim leviora eo sentimus, quo ei, a quo nos separare moluntur, arctius inhæremus. *Neque futura*, id est futurorum promissio, separat inde, quia quidquid boni futurum est, certius promittit Deus; et nihil est ipso Deo melius, qui jam profecto bene sibi inhærentibus præsens est. *Neque instantia*, id est aliqua imminentia præsentialiter aduersa vel prospera, neque futura bona vel mala separant nos a Christo, hoc est nec præsentia nec futura temporalia, quæ vel delectant, vel premunt, vel spem dant, vel timorem incutunt. *Neque fortitudo* alicuius fortiter nobis violentiam inferentis separat inde, quia ille cui inhæremus fortior est omnibus. *Neque altitudo*, id est si quis nos in altum levaverit, ut dum præcipitet. *Neque profundum*, id est si quis nos in profundum maris demerserit, aut in imum carceris deposuerit. Sive altitudo, id est sublimitas mundani honoris promissa; et profundum, id est ultima dejectio extremæ calamitatis, quæ in hoc mundo perferri potest, comminata. Vel altitudo et profundum, id est sublimitas eloquentiæ sæcularis, et profunda perscrutatio naturalium rerum. Sive etiam altitudo et profundum, id est inanis curiositas earum rerum, quæ vel in cœlo vel in abyssō sunt aut esse putantur. Sed quoconque modo sublimitas et profundum intelligatur, non poterit nos ab amore Christi separare. *Neque creatura alia*, id est creatura visibilis, quia et nos sumus quidem creatura, sed visibili. Et ideo alia creatura, id est diversa ab interiori homine nostro, quo Christum diligimus, non nos ab amore ejus dividet, quia amor corporum qui per creaturam aliam exprimitur, non hoc faciet. Vel alia creatura melius intelligitur de his dici, quæ non sunt. Et ea ergo quæ non sunt commemorat, ut ostendat quia etiam si essent ea quæ non sunt, se tamen movere a proposito aut mutare non possent. Certus sum, inquit, quia nihil borum quæ enumeravi, poterit nos separare a charitate Dei, qui omnibus melior est, et tot tantaque beneficia nobis contulit quæ charitas est nobis in Christo Jesu Domino nostro, quia nobis charitatem suam in Christo Pater ostendit, quem pro nobis tradidit; et nemo Patrem diligere potest, nisi Christum dilexerit.

CAPUT IX.

« Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior,

A « testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum et gloria et testamentum et legislatio et obsequium et processa, quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen. »

B Modo nihil potest me et alios electos a Christo separare, sed olim fui ab eo separatus, et optabam semper esse alienatus, unde nunc doleo, sicutque mala vertuntur in bonum. *Nam veritatem dico*, etc. Vel ita continuatur : Certus sum quod nihil poterit

C nos ab amore Christi separare, cum ex supradictis beneficiis, quia nos præscivit et prædestinavit et vocavit et justificavit; tum ex hoc quod cum essem persecutor Ecclesiae Dei, nullo modo potui fideles ab ejus charitate quantumcunque laboravi divellere, ut modo multum inde doleam, quod tantam crudelitatem in eos exercuerim. Nam ego existens in Christo, id est in corpore Christi, dico vobis veritatem ita puram quod non mentior sicut nonnulli qui dum vera loquuntur, intermiscent falsa. Et quia nonnulli vera loqui videntur, qui non ita habent in corde, adjungo me veritatem ore proferre, *testimonium perhibente mihi conscientia mea*, quia, etsi vos non creditis, mea tamen conscientia mihi testis est quia verum dico; et testatur hoc non in sua auctoritate, sed in Spiritu sancto, qui facit eam hoc testari. De hoc dico tam firmam veritatem, *quia tristitia est mihi* non exigua, sed magna et dolor non horarius, sed continuus cordi meo. Et cur est mihi nunc tanta tristitia et tam longus animi dolor? Inde scilicet quia ego ipse qui modo sum tantus apostolus, ante fidem non solum volebam, sed et optabam esse anathema, id est alienatio aliorum a Christo, ut alienatos et divisos vel separatos a Christo facerem illos. Et hoc optabam pro fratribus meis, id est pro Judæis, qui mei sunt fratres in lege, quorum legem volebam defendere, qui sunt cognati mei secundum carnem, et ideo amplius juvandi erant, quia omnium commoda querere debemus, sed maxime consanguineorum. Sed ego male juvabam eos, quia impediabam illos, ne in Christum crederent, *qui sunt Israelitæ*, id est de genere Israel descendentes. Vel aliter : Affectum suum erga Judæos ostendit Apostolus, dicens et juramento confirmans, se eorum causa plurimum contristari, quod Christo credere noluerunt, qui eis fuerat repromissus et ad eos venit missus. Tristitia, inquit, est mihi non levis, sed magna et dolor continuus cordi meo, non qui ad horam pungat et transeat, sed qui jugiter maneat. Doleo genus meum beneficio Christi privari. Optabam enim, id est jamdudum optare cœpi ego ipso esse anathema, id est alienatus a Christo pro fratribus meis Judæis, ut ipsi adhaerenter Christo; optabam perire, ut illi salvarentur. Juxta hunc sensum

et beatus Michæas, cum multa mala Judæis ventura prophetaret, ait: « Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer. » (*Mich. ii.*) Amore enim gentis suæ voluit se alienum esse a Spiritu sancto et falsiloquum, dummodo plagas illas et captivitates et exitia, quæ ipse sua vaticinatione predixerat, plebs Judaica evaderet. Sicut ergo Michæas a Spiritu sancto alienus fieri voluit præ amore plebis suæ, ita Paulus anathema, id est alienus optavit fieri præ nimietate dilectionis fratrum suorum. Par est enim alienum esse a Spiritu sancto, et alienum a Christo. Moyses quoque pro eodem populo mirabiliter intercessit, objiciens semel ipsum pro eis, dicens: « Si dimittis eis peccatum, dimitte; si autem non vis, dele me de libro tuo, quem scripsisti (*Exod. xxxii.*). » Ubi demonstratum est, intercessio sanctorum quantum pro illis valeat apud Deum. Securus enim Moyses de justitia Dei quæ eum delere non posset, impetravit misericordiam, ne illos quos juste posset, deleret. Intercessit ergo parator deleri pro ipsis quam ipsos, sciens apud misericordiam se id agere, quæ quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis parceret propter ipsum. Sed si consideremus Moysis vocem intercedentis, perspiciemus eundem et Moysis et Pauli erga creditum sibi gregem affectum. « Pastor enim bonus ponit animam suam pro ovibus (*Joan. x.*). » Et hoc ipsum est dicere: « Optabam anathema esse a Christo; » et: « Dele me de libro quem scripsi. » Qui enim deletur de libro Dei, anathema sit a Deo. Simulque cernamus Apostolum, quantæ charitatis in Christo sit, ut pro illo cupiat mori et solus perire, dummodo omne in illum credat hominum genus. Perire autem non in perpetuum, sed in præsentiarum. Vult perire in carne, ut alii salvantur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animæ conserventur. Anathema enim interdum occisionem sonat, sicut et hoc loco. Optat ergo pro salute fratrum anathema esse, imitari volens Dominum, qui et ipse, cum non esset maledictio, pro nobis factus est maledictio. Scriptum enim de illo fuit: « Maledictus a Deo qui pendet in ligno (*Deut. xxii.; Gal. iii.*). » Et sicut Christus fuit maledictus a Deo, sic Apostolus anathema a Christo. Illoc est etiam hic anathema, quod ibi maledictus; et hoc est hic a Christo, quod ibi a Deo. Christus enim in cruce pendens fuit maledictus, id est morti addicatus a Patre, et Paulus in passione martyrii fuit anathema a Christo, id est alienatus atque privatus vita, volente Christo. Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis, ut illi non essent a Christo alieni, qui sunt cognati mei, non secundum spiritum, sed secundum carnem, quia in spiritu sunt a me alieni. Affectum suum, ut diximus, circa illos ostendit, et multa de illis præconia enumerat, ut omnibus pro illis dolorem incutiat, quia tanto peiores sunt etiam gentibus. Quorum, inquit, est adoptio filiorum, de quibus quondam Dominus loquebatur: « Filius meus primogenitus

A Israel (*Exod. ii.*); et: « Filios enutrixi et exalavi (*Isa. i.*), et quorum gloria, ut de cunctis gentibus eligerentur in peculiarem populum Dei, et quorum testamento, unum in littera, alterum in spiritu, et qui prius in carne servierant cæremoniis legis abolitis, postea servirent in spiritu mandatis Evangelii sempiterni. Testamenta enim ad illos præcipue pertinent, quia et Vetus Testamentum illis est datum, et Novum in Veteri figuratum, et quorum est legatio, id est Veteris ac Novi Testamenti datio, quia in Veteri datum est eis et Novum. Vel legislatio, id est Mosaicæ legis datio, et quorum est obsequium, id est executio mandatorum cœlestium, et cultus Dei, et quorum sunt promissa divina, ut quidquid promissum est patribus, compleatur filiis, nisi culpa eorum obstat. Multæ enim de Christo præmissiones factæ sunt patribus eorum, quorum patres sunt illi nominatissimi, quos Vetus Scriptura laudat, et quod majus est omnibus, ex quibus est Christus secundum carnem de Maria virgine natus. Quorum patres, ecce laus a prioribus; et ex quibus Christus, ecce laus a posterioribus. Ex eis, id est ex genere eorum, ex Christus secundum carnem, qui factus est ex semine David secundum carnem, sed ex natura sui divinitatis, in qua est æqualis Patri, est ipse super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. Per hoc enim quod Deus super omnia dicitur, Deus naturaliter esse ostenditur. Deus enim aliquando nuncupatur, aliquando vero essentialiter dicitur. Nuncupatur, sicut Moysi dictum est: « Ecce constitui te Deum Pharaonis (*Exod. viii.*). » Essentialiter sicut ait: « Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob (*Exod. iii.*). » Qui vero nuncupative dicitur Deus inter omnia, qui autem essentialiter dicitur Deus, super omnia. Ut ergo Paulus ostendere Christum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, sed super omnia Deum memoravit. Quia et electus quisque, sicut præmissimus, vel in exemplo prærogando positus, dici Deus potest, sed inter omnia, quantum nuncupative; Christus autem Deus super omnia, quia naturaliter Deus. Et hoc Amen, id est vere. Et propterea est dolor cordis Apostoli, quia iste tantus ac talis non recipitur a Judeis, de quorum stirpe generatus est. Et in quibus tanta fuerunt bona, dolet cur tanta nunc mala sint. Nihil minus tamen laudat judicium veritatem, ne sentient Dei in propinquos et fratres suos desplicere videantur, et vel austera esse vel nimia. Nam subdit:

« Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelite: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Id est non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui sunt promissionis, estimantur in semine, promissionis enim verbum hoc est: Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. »

Dolco, inquit, de perditione istorum, sed non ideo quod exciderit verbum Dei, id est non propterea quod evanuerit promissio Dei, qui semen Abras

salvari promisit. Non ob hoc tamen contristor, quod A exciderit verbum Dei, quia non excidit, non irritum est deductum, sed ratum et stabile manet, licet quidam illorum non crediderint, quia verbum promissionis non est factum Judæis tantum, sed electis. *Non enim omnes qui sunt ex Israel, id est ex carnali stirpe Jacob, hi sunt Israelitæ, id est per meritum fidei et justitiae in Israelitica sorte numerandi; neque quia semen sunt secundum carnem, idcirco omnes filii sunt.* Multi enim ex eo carnaliter procreati sunt, qui non censentur ejus filii, sicut omnes quos Cethura peperit vel filius Agar. Itaque verbum Dei excidere, esset promissa non impleri. Sed volens Apostolus ostendere quia non excidit verbum divinæ promissionis, non enim omnes, inquit, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: *neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen.* Hic enim declarat illos, qui non crediderunt, non esse Israelitas vel filios Abrahæ, nec Deum promisisse vel decrevisse illos fore salvandos. Et ideo incipit ratiocinari, quare alto et justo iudicio Dei, repulsis illis gentes sint intromissee. Non omnes illi sunt filii, et idecirco habituri hæreditatem aut salutem, sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, non qui filii carnis, hi sunt filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, estimantur in semine. In Isaac quippe, qui Abrahæ promissus est filius, præfigurati sunt; non qui se justos ipsos, sed quos Deus fuerat ipse facturus. Propter quod et filii promissionis dicuntur, ac per hoc ipsi filii promissionis, ut sint semen Abrahæ, in Isaac vocantur, id est in Christum, vocante gratia, congregantur. Filii enim carnis pertinent ad terrenam Jerusalem, quæ servit cum filii suis; promissionis autem filii ad eam quæ sursum est, liberam matrem nostram æternam in cœlis. Hi ergo vere sunt filii Abrahæ, qui gratuito Dei munere sicut Isaac promittantur, et gratuito ejus munere boni efficiuntur. Nam sicut Isaac nou meruit, ut nasciturus promitteretur, sic et isti. Et vere promissus est Abrahæ filius. Nam hoc est verbum promissionis, id est in hoc verbo promisit Deus: Secundum hoc tempus veniam, id est revoluto anno, ostendam me tibi adesse in effectu virtutis, et erit tunc Saræ filius in utero. Secundum hoc, inquit, tempus veniam, ut verbi gratia, si tunc ver erat vel autumnus, sequenti anno veniret in vere vel autumno. In hac sententia contendit Apostolus ostendere, quomodo Isaac non filius sit carnis, sed Filius Dei, rediens ad ea quæ de ipso in Genesi scripta sunt. Promissionis, inquit, verbum, etc. Non ergo per ordinem nativitatis carnalis, Isaac natus est, quippe cum et Abraham emortui jam corporis haberetur, et vulva Saræ esset emortua, sicut superius ostensum est; sed per virtutem ejus qui dixit: Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius, id est habebit Saræ filium. Merito igitur non carnis, sed Dei Filius esse dicitur, qui et adventus et sermone Dei nascitur, ac propterea spirituales Ecclesiæ filios aptissime præsignat.

Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri (Gen. xxv). Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundum electionem propositorum Dei maneret, non ex operibus, sed ex voce ante dictum est ei: Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Malac. i).

Isaac qui promissus est, utique nullis operibus promeruerat ut nasciturus promitteretur, ut in Isaac vocaretur semen Abrahæ, id est illi pertinerent ad sortem sanctorum, quæ in Christo est, qui se inteligerent filios promissionis, non superbientes de meritissuis, sed gratiae vocationis deputantes, quod cohæredes essent Christi. Cum enim promissum est ut essent, nihil utique meruerunt qui nondum erant. Promissus, inquam, est Isaac. Sed non solum ille promissus est, qui reprobato Ismaele solus possideret hæreditatem patris, sed et Rebecca promissionem similem divinitus accepit, habens in utero geminos ex uno concubitu Isaac patris nostri quem ut patrem habemus imitari. Ex uno concubitu habuit eos Rebecca, ut non solum de suis, neque de parentum meritis, sed nec de ipsis quidem unius patris mutata sorte in melius voluntate gloriaretur Jacob, dicens ideo se a Creatore dilectum, quia pater ejus quando eum seminavit, melioribus laudabilioribusque moribus fuit. Ex uno, inquit, concubitu. Unum tunc ad seminandos eos meritum patris, unum ad concipiendos meritum matris. Simil enim ambo sunt uno tempore concepti. Promissio facta Saræ vel Abrahæ, ostendit quod nullus propter genus salvator; ista Rebeccæ, quod propter nullum meritum suum vel parentum aliquis eligitur, sed sola gratia. Vel ne quis diceret quod Ismael ex ancilla concubina genitus non debuit hæres fieri, sed Isaac ex libera uxore natus, quod scilicet ille per indignitatem matris sit hæreditate privatus, et iste non per Dei gratiam, sed per matris meritum et dignitatem sit hæres effectus, proponit Apostolus exemplum de aliis duobus, id est de Esau et Jacob, in quibus unum fuit meritum patris et matris, et ex quibus alter reprobatus est, alter vero sola gratia electus. Et hi duo sicut duo filii Abrahæ, tenuerunt filiaturam reprobandorum et salvandorum. Diximus quod Rebecca geminos in utero portans, accepit divinitus promissionem, in qua declaratum est, quod alter eorum reprobatus esset, et alter eligendus. Nam dictum est ei, quia major serviet minori. Et tunc facta est haec promissio, quando nec boni nec mali, quidquam adhuc fecerant filii. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, quia et in utero videri possent aliquid meruisse luctando, dictum est ei, id est matri, quia major serviet minori (Gen. xxv). Ideo tunc dictum est, ut propositum, id est præfinitio vel præordinatio Dei, maneret, id est impleretur et rata constaret secundum electionem, id est secundum gratiam, qua eligit quos elegit. Et dictum est, non ex operibus patris vel matris.

nec ex futuris operibus filiorum, sed ex vocante, id est ex Deo qui per gratiam vocabat Jacob. Nam si futura opera vel bona hujus vel mala illius, que Deus utique præsciebat, vellet Apostolus intelligi, nequaquam diceret, non ex operibus, sed diceret, ex futuris operibus, dictum est ei, inquit, quia major id est Esau qui erat primogenitus, serviet minori, id est Jacob. Hic jam servitus unius, et libertas alterius prænuntiata est. Et utique servitus actionem iniquitatis hoc loco designat, libertas vero actionem justitiae. Nam si ad corpoream servitutem respiciamus, magis videbitur Jacob illi servisse, quam ipse Jacob. Jacob quippe de Mesopotamia rediens, obtulit ei multa munera, et dominum eum vocavit, et humiliter adoravit. Quomodo igitur servivit ei Esau, nisi affligendo eum et premendo ac persecundo? Unde Salomon ait: « Qui stultus est, serviet sapienti (Prov. xi.). » Quia contra sapientis vitam dum stultus præminens terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni vitiis rubigine urendo purgat. Stultus ergo sapienti et dominando servit, quem ad meliorem statum premendo provehit. Et iuxta hunc modum Esau fratri suo servivit. Secundum litteram autem Esau, id est populus Idumæorum, qui de Esau descendit, servivit minori, id est subditus fuit populo Judaico. Allegorice vero Esau, id est populus Judæorum, qui fuit primogenitus, servivit minori, id est populo Christianorum, qui secutus est. In qua sententia beatus Apostolus etiam testimonium Malachizæ longe posterioris assumpsit, ut intelligeremus hoc apertum postea per prophetam, quod antequam illi nascerentur, erant Judæi prædestinatione per gratiam. Ita, inquit, dictum est, « quia major serviet minori » sicut scriptum est, id est sicut in Genesi legitur, et sicut Malachias (Malac. 1) longe post de hac re antiquum Dei consilium declaravit, dicentes: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Hoc enim quod dicitur, sicut scriptum est, et ad librum Genesis, et ad scripturam Malachizæ referatur. Quid vero Deus diligebat in Jacob antequam fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordia sua donum? Quid autem oderat in Esau antequam natus fecisset aliquid mali, nisi originale percatum? Nam nec in illo diligenter justitiam, quam nullam ille fecerat; neque in isto odisset naturam, quam bonam ipse fecerat. Nam antequam nascerentur, nihil boni vel mali fecerant. Quo dicto declaratur quia nec in utero peccaverunt, aut justitiam fecerunt, nec in cœlo animæ ipsorum ante corporum societatem conversate sunt, secundum fabulas gentilium. Nam si animæ illorum in cœlo fuissent antequam corporibus sociarentur, fecissent utique ibi aliquid boni vel mali. Sed nihil fecerant. Unde patet, nec illorum animas in cœlo unquam ante nativitatem fuisse. Nihil egerant, et quantum ad originale peccatum attinet, ambo pares erant, quantum autem ad proprium ullius eorum, nullum erat. Et tamen unus eorum eligitur, alter reprobatur; unus succe-

A dit in hereditatem, alter exheredatur. Non facit Deus populum suum de Esau, sed facit de Jacob. Semea unum, diversi qui concepti sunt; unus uterus, diversi qui nati sunt. Dum essent in utero, dictum est matri, « quia major serviet minori; » et dictum, non ex operibus, sed ex vocante, id est ex eo qui vocando ad fidem gratis justificat impium, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ vel naturæ, compar enim esset in utroque mortis damnationisque conditio, sed electionem procul dubio gratiæ, quæ non invenit eligendos, sed facit. Propositum justificationis manet non secundum debiti, sed secundum gratiæ electionem, qua eligendos facit Deus, non invenit, quia nequaquam invenit opera bona in hominibus quæ eligat, sed facit ut ipsi faciant opera quæ possit eligere. Nemo autem eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur. Et propterea electionem precedit justificatio. Et tamen ex his duobus antequam aliquid egissent, alter electus est, et alter repulsus, ut intelligat Jacob ex illa massa originalis iniquitatis, ubi fratrem, cum quo habuit communem causam, videt per justitiam meruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discerni.

B « Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit! Moysi enim dicit: Miserebor cui miserebor, et misericordiam præstabo cui miserebor (Exod. xxxiii). Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra (Exod. ix). Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat. »

Cum rem stupendam proposuisset Apostolus, quomodo de nondum natis, nec aliquid agentibus boni vel mali, recte dici potuerit, quod unum Deus dilexerit, et alterum odio habuerit, ipse sibi objecta quæstione motum exprimens auditoris. Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit! Videlicet enim quod his auditis humana posset infirmitas, vel ignorantia cogitare, et eamdem questionem sibi proponit. Si, inquit, Esau et Jacob nondum nati erant, nec aliquid boni aut mali egerant, ut vel promiserentur Deum vel offendere, et electio eorum atque abjectio, non merita singulorum, sed voluntatem eligentis et abjicientis ostenderet, ergo quid dicemus? Nunquid inferemus quod iniquitas sit apud Deum, qui alterum eligit, et alterum abjectit, cum uterque sit æqualis meriti, imo nullius meriti? Absit ut apud eum sit iniquitas! Et quare absit? Quia hunc per misericordiam eligit, illum per justitiam reprobat, in quo neutro est iniquitas. Hunc per misericordiam, quia ita, dicit Moysi: Miserebor ut credat, cui miserebor, ut eum vocem: et misericordiam præstabo, ut bene operetur, cui misertus fuerit ut credat. Vel miserebor vocando, cui miserebor prædestinando; et misericordiam præstabo, vitam perennem dando, cui miserebor bona

opera largiendo. Vel miserebor inspirando bonam voluntatem, cui miserebor secundum prædestinationem; et misericordiam præstabo secundum bona voluntatis execusionem, dando gratiam ad omne opus bonum peragendum, cui miserebor peccata dimittendo. In quibus verbis docemur, ex illa massa primi hominis, cui mors merito debetur, non ad merita hominum sed ad Dei misericordiam pertinere, quod quisque liberatur; atque ita non esse iniquitatem apud Deum, quia neque remittendo, neque exigendo quod debetur, injustus est. Ibi enim gratuita est indulgentia, ubi justa posset esse vindicta, ut hinc evidenter appareret a pena debita liberato et gratis justificato, quantum beneficii conferatur, quod alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur. Non enim iniquus est Deus, sive judicium penale ingerat digno, sive misericordiam præstet indigno. Ambo itaque gemini natura filii ire nascebantur, nullis quidem operibus propriis sed originaliter ex eodem vinculo damnationis obstricti. Sed qui dixit: Miserebor cui miserebor, Jacob dilexit per misericordiam gratuitam, Esau autem odio habuit per judicium debitum. Quod cum deberetur ambobus, in altero agnoscit alter non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, quod in eadem causa supplicium non incurrit, sed de divina gratia largitate. Similiter et omnis quicunque misericordiam consequitur, de proprietatum virtutum meritis gloriari prohibetur, dicente Domino: Miserebor cui miserebor. Non enim ait: Miserebor talibus vel talibus, sed: Cui miserebor, ut neminem præcedentem bonis operibus suis misericordiam tantæ vocationis meruisse demonstret. In eo autem quod addidit, et misericordiam præstabo cui miserebor, intelligendum fortasse est, quod aut ipsius misericordiae suæ firmitatem Deus ista repetitione monstravit, sicut: Amen amen, sicut, Fiat fiat, sicut repetitio somnii Pharaonis, pluraque similia: aut in utrisque populis, id est gentibus et Hebrewis, hoc modo prænuntiavit misericordiam se esse facturum. Et quando quidem nullo præcedente merito Deus per misericordiam elegit Jacob, et sic cæteros, igitur non volentis neque currentis, id est operantis, est ut perveniat ad vitam, sed miserentis est Dei qui præstat illi misericordiam. Si hoc, inquit, recipimus ut faciat Deus quocunque voluit, et absque merito et operibus, ut eligat aliquem vel condemnet, igitur non est volentis neque currentis hominis, sed miserentis Dei. Non ergo ideo misertus est Deus, quia voluit et cucurrit Jacob, sed ideo voluit et cucurrit Jacob, quia misertus est Deus. Paratur enim voluntas a Domino, et a Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet (*Psalm. xxxvi.*) Dein quia propter Jacob dicta est ista sententia generalis (*Psalm. xcvi.*), non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, datur etiam exemplum de Pharaone propter id quod dictum est; Esau autem odio habui, et subditur: Dicit enim Scriptura, etc. Esau per justam Deus reprobavit, quia hoc dicit Scriptura, indu-

A cens Deum loquentem Pharaoni per Moysen, quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam. Non feci te malum, sed excitavi. Malus enim eras, sed quasi sopitus. Ego autem ostendens tibi signa, et mandans ut populum meum dimitteres, excitavi te in eamdem malitiam ut deterior fias. Hoc enim justum est, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc (*Apoc. xxii.*). Neque hoc est inutile, quod excitatus es, sed ut in te obdurato et resistente ostendam virtutem meam, multiplicando signa mea, et ad ultimum te submergendo atque populum meum potenter liberando. Et annuntietur nomen meum in universa terra, id est fama et gloria nominis mei resonet ubique terrarum, et omnes gentes notitiam mei discant, fama virtutis operum meorum ubique divulgata, scilicet quomodo valida manu populum meum eduxerim de medio inimicorum suorum, et ipsos a tergo persequentes in mari Rubro submerserim, ut nec unus superrescat. Post haec ad utrumque, id est ad illud quod dictum est de Jacob, et ad illud quod de Esau vel de Pharaone, concluditur. Quando quidem, inquit, Deus sola misericordia Jacob elegit, Esau autem juste reprobavit, vel Pharaonem excitavit in perniciem ipsius, quia utrumque sic voluit, ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat. Miseretur utique gratuito dono, indurat autem justissimo merito. Miseretur secundum gratiam quam gratis datur, non meritis redditur; indurat autem secundum judicium quod meritis redditur. Miseretur magna bonitate, indurata autem nulla iniquitate, ut nec liberatus de suis ineritis glorietur, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia Redemptoris discernit a perditis, quos in unam perditionis concreverat massam, ab origine ducta causa communionis. Cum ergo totus mundus justissime posset damnari, Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat, id est non miseretur ei, nec emollit cor ejus, nec tamen injusta est ejus voluntas volentis alii misereri, alii que non volentis. Quis enim dicat aliquem potentem injuste agere, si ex duabus reis unum juste velit intermtere, et alterum misericorditer liberare? Sic et Deus in nullo potest reprehendi, sive damnet, sive misereatur. Meritum enim misericordiae nullum est, meritum autem indurationis est peccatum totius massæ damnatæ. Nec indurat Deus impartiendo duritiam, sed non impartiendo misericordiam, sicut nec digni sunt. Quod facit æquitate occulta, ab humanis sensibus remota.

D Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu qui es qui respondeas Deo? Nunquid dicit ligamentum ei qui finxit se, quid me fecisti sic? (*Isa. xlvi.; Jer. xviii.*) Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?

Ex prædicta sententia prævidit Apostolus moveri audacem infirmitatem eorum, scilicet qui secundum conjecturas cordis humani, inscrutabilem altitudinem judiciorum Dei cogitare conantur, et de culpi,

suis se excusare nituntur, et hanc sibi ex adverso A opponens, ait : Quoniam dixi, quia Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat, itaque, id est ergo dicens, id est objicis, mihi : Quid adhuc queritur Deus de nobis? Nam voluntati ejus quis resistit? Hoc est dicere : Quid de nobis sit querela, quod Deum offendamus male vivendo, cum illius voluntati nemo possit resistere, qui nos obduravit misericordiam non praestando? Conqueritur enim Deus saepe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet Scripturarum locos quod nolunt credere et recte vivere (*Luc.* 1). Unde et fideles ac facientes voluntatem ejus, conversari dicuntur sine querela, eo quod de illis non queratur Scriptura. De diversis autem queritur. Sed cur, inquiunt, queritur atque causatur nos non vel bona fecisse vel mala fecisse, cum in potestate illius sit et voluntate, absque bonis vel malis operibus, vel eligere aliquem vel abdicere, praesertim cum voluntati ejus humana fragilitas resistere non possit? Cur querelam faceret de peccatis hominum, cum nequeat vitare quod ipse vult? Sic solent carnales in voluptatibus viventes adversus Deum murmurare, et voluntati ejus, non suo vitio quod mali sunt, deputare, validamque contra eum talibus verbis calumniam parare. Quos redarguit Apostolus ab hujusmodi presumptione, et questionem eorum brevi sermone dissolvit, dicens : *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Et est sensus : Et ex eo quod respondere vis, Deo calumniam facis, et quia de Scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, et justitiam voluntatis ejus inquieras, ostendis te esse liberi arbitrii, et posse recte agere si volueris. Quidam autem stulti putaverunt hoc loco Apostolum in responsione defecisse, et inopia reddendae rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est : *O homo, tu quis es, etc., et in talibus questionibus ad suæ capacitatris considerationem revocare hominem verbo quidem brevi, sed re ipsa magna, est redditio rationis.* Si enim haec non capit, quis est qui respondeat? Si autem capit magis, non invenit quid respondeat. Videt igitur, si capit, universum genus humanum tam justo judicio divino in apostatica radice damnatum, ut etiam si nullus inde liberaretur, nemo recte Dei posset vituperare justitiam; et qui liberantur, sic oportuisse liberari, D ut ex pluribus non liberatis atque in condemnatione justissima derelictis, ostenderetur quid commeruisse set universa conspersio, et quo etiam istos debitum judicium Dei duceret, nisi eis indebita misericordia subvenisset, ut volentium de suis meritis gloriari omne os obstruatur, et qui gloriatur, in Domino glorietur. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Quis sit ille, attende; quis sis tu, attende. Ille Deus est, tu homo. Sed justitiam loqui videris tu, et fons ille justitiae siccatus est? Satis sit interim tibi ex fide adhuc viventi, et nondum cernenti quod perfectum est, sed ex parte scienti, nosse vel credere quod neminem Deus liberet nisi gratuita misericordia, et neminem damnet nisi æquissima justitia. Cur autem

B illum potius quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum ejus tam magnum profundum, sed caveat præcipitum. Tu enim homo quis es ut respondeas Deo? Respondere enim Deo non posse convincitur, qui homo nominatur; quia per hoc quod de humo sumptus est, iudicia superma discutere dignus non est. *O homo, id est carnalis pertinens ad Adam, tu luteus, quis es, id est cujus valentiæ, qui respondeas Deo,* id est qui rationibus contra Deum agas, quod injuste eligat et reprobet; sive causas iudiciorum ejus inquiras, cur istum eligat et illum reprobet. Deus per opera sua quodammodo te interrogat, et tu si causas et rationes operum ejus intellexeris, respondebis ei, quia consilium voluntatis ejus intelliges. Sed tu homo quis es ut hoc facias? Excede hominem, excede carnalitatem, excede mores et sensus humanos, si vis hoc attingere. Esto prius unus ex illis, de quibus dicitur : « Sapientiam loquimur inter perfectos (*I Cor.* 11), » et tunc demum recte et non praepostere audies, si qua sunt de animarum meritis, et de gratia vel justitia secreta omnipotentis Dei. Peccatores enim credere jubentur, ut a peccatis credendo purgantur. Nesciunt enim quod recte vivendo visuri sunt. Quapropter cum videre non possint, nisi recte vivant, nec recte vivere valeant nisi credant, manifestum est a fide incipiendum, ut præcepta quibus credentes a sæculo hoc avertuntur, cor mundum faciant ubi videri Deus possit. Ideo recte dicitur hominibus in vetustate vita manentibus, et propterea tenebrosum oculum animi gerentibus, *o homo tu quis es, etc.* Non enim sanctos hoc loco Apostolus prohibuit a querendo, de quibus ait : « Spiritalis autem iudicat omnia (*ibid.*), » sed luteos atque terrenos homines, qui adhuc imaginem illius portant, qui primus factus est de terra terrenus; et quia ei a quo factus est, obtemperare noluit, in id lapsus est, unde factus. Talibus ergo dicitur : *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Et additur : *Nunquid dicit figuratum ei qui se finxit, quare sic me fecisti?* Ubi ostenditur quasi a simili et etiam a minori, quia Deus nihil injuste facit, si unius miseretur et ab alio misericordiam avertit. Si, inquit, segmentum formatum in immundum usum, non potest accusare de justitia factorem suum, cum segmentum multo dignius opus sit quantum ad sigulum, quam tu homo ad Deum; tum ille qui verus sigulus, id est creator et artifex et formator noster est, habet potestatem salva justitia cuius vult misereri, et quem vult indurare. Sed tu quandiu segmentum es, nondum perfectus es filius, quia nondum habuisti plenissimam gratiam, quia nobis data est potestas filios Dei fieri (*Joan.* 1), ut possis audire. « Jam non dicam vos servos, sed amicos (*Joan.* xv), » et tamen jam vis respondere Deo et nosse consilium ejus. Qui si hominis tibi æqualis consilium nosse voluisses, impudenter faceres, nisi prius in amicitiam recipereris. Si ergo consilium Dei nosse vis, prius stude per meritum sanctitatis amicus ejus fieri, ut non sis luteum segmentum, sed

vir spiritalis. Nam ut manifestum sit, non sanctificato Spiritui, sed carnali luto ista dici, mox subditur : *Annon habet potestatem figulus lutus, ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* Ex quo enim in paradiſo natura nostra peccavit, jam a Dei providentia non secundum coelum, sed secundum terram, id est non secundum spiritum, sed secundum generationem mortalem formamur, et omnes ex una massa lutis facti sumus, quod est massa peccati. Cum ergo meritum peccando amiserimus, et misericordia Dei remota, nihil aliud peccantibus nisi æternæ damnatio debeatur, quid sibi homo de hac massa vult, ut Deo respondeat et dicat : *Quare sic me fecisti?* Haec massa si esset utique media, ut sicut nihil boni, ita nec malum aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, ut ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem universa defluxerint, procul dubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius justitiae, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiae attribuendum est; quod vero in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ nulla est, sed judicio deputandum est. Qui figulus est, cum fragiles, infirmos et terreos facit. Et ex eadem massa, quæ tota in Adam periit, facit secundum voluntatem suam alia vasa in honorem per misericordiam, alia in contumeliam per judicium.

Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriae suæ in vasa misericordiae, quæ præparavit in gloriam, quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non misericordiam consequamur, misericordiam consequamur. Et erit in loco ubi dictum est eis : Non plebs mea vos ibi vocabuntur filii Dei vivi.

Ostensum superius est, quia, etsi Deus nihil boni det, non tamen iniquus est, nec potest ei homo respondere. *Quod id est, sed ipse quibusdam etiam bona dedit, quid ei respondebis?* Quid dices, si Deus bona illis impedit, scilicet cum essent apti in interitum, sustinuit eos in multa patientia, et interim dum expectaret, ostendit multis indicis, vel ipsis nonnunquam puniendo, vel alias coram eis, futuram iram ut sibi caverent, et in hoc quod sustinuit et iram ostendit, notificavit potentiam, quia per malos purgat bonos? Quasi dicat : Potes dicere, quod juste subtrahit gratiam, et damnat illos, qui ita expectati noluerunt resipiscere, sed hac gratia abusi sunt, si volens Deus ostendere in perditis iram reddendo illis vindictam, et notificare potentiam suam bene utendo malis, quia tam potens est ejus bonitas, ut bene utatur etiam malis, sustinuit in multa patientia, id est diutissime patienter toleravit vasa iræ, id est homines qui pleni ejus ira sunt; vasa dico apta in interitum, id est idonea æternæ morti, si hoc fecit Deus, non est inde accusanda ejus patientia, sed eorum

A pertinacia, qui diu exspectati noluerunt converti. Nam ideo sustinuit eos, cum sciret non convertoendos, ut fierent inexcusabiles, et per eorum malitiam purgarentur boni. Idecirco sustinuit eos, ut in futuro sæculo ostenderet divitias gloriae suæ, id est largiliuas opes beatitudinis æternæ, venturas in vasa misericordiae, id est in electos homines plenos misericordia ejus quæ electa vasa ipse præparavit in gloriam, cum econtrario vasa iræ sint apta in interitum cadere. Quia quod a vasis iræ exigit justitia punientis, hoc vasis misericordiae dimittit pietas liberantis, et insuper gloriam ejus largitur gratia salvantis. Notandum autem, quia in eo quod superius ait, figurum habere potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam, ostendit mystice Creatorem non posse reprehendi, si ex eadem humanæ naturæ massa alios creat ad honorem sanctitatis, alios autem sic creat, ut abire sinat in contumeliam nequissimæ operationis et justæ damnationis. In eo autem quod nunc dicis, quod si volens Deus, etc. Declarat quia non potest accusari, si diu viventes in carne malos patienter tolerat, ut eos in malitia perseverantes postmodum acerbius puniat; et bonos eorum pravitate vexari permittit, ut eis pro patientia merito majorem gloriae coronam reddat. Si eos, quos indurat patienter sustinet ut eos justius damnet, postquam diu sustinuerit, non ejus accusanda est patientia et infinita clemencia, sed eorum duritia, qui bonitate ejus in perditionem abutuntur. Alioquin unus est solis calor, et secundum essentias subjacentes alia indurat, alia liquefacit, alia dissolvit, alia constringit. Liquatur enim cera, et induratur lutum, et tamen caloris non est diversa natura. Si et bonitas Dei atque clementia vasa iræ, id est populum Judæorum et ceteros reprobos indurat; vasa vero misericordiae, id est electos, liquat. Non potest ligamentum fectori suo dicere : *Cur me fecisti sic?* quia et ipse fector habet potestatem facere ex eodem luto, prout voluerit, alia vasa ad honestos usus, alia ad dishonestos. Quod, id est si Deus volens ostendere iram, sustinuit in multa patientia vasa iræ, tu quis es qui respondeas Deo? Voluit Deus ostendere iram suam, non utique animi perturbationem, sicut est quæ circa homines nuncupatur, sed justam vindictam, et notam facere potentiam suam ad quam pertinet damnare iniquos. In hoc quoque demonstratur ejus potentia, quod et malis bene uti optimus possit. Ostendere ergo voluit hanc potentiam, qua bene utitur etiam malis, multa illis naturalia et temporalia bona largiens, eorumque malitiam et comparationem ad exercendos et admonendos bonos accommodans, ut in eis discant agere gratias Deo, quod ab eis non suis meritis quæ in eadem massa paria fuerunt, sed illius miseratione discreti sunt. Si enim soli hi crearentur ex Adam, qui essent per gratiam redimendi, et præter hos qui ut Judæi in filios adoptantur, nulli alii homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venient.

tibus debitum supplicium redderetur. Volens itaque Deus ostendere iram et notificare potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in integrum, id est reprobos homines, in quibus latet ira ejus, qui aptati sunt in perditionem, longanimenter toleravit, ut ordinate disponeret eos, et uteretur illis ad instructionem salutis eorum quorum miseretur, ideoque vasa misericordiæ vocantur. Non quod illi essent necessaria sive angelica, sive humana peccata, cui nec justitia creaturæ cujusquam est necessaria, sed ut ostenderet divitias gloriae suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de propriis extollerent viribus; sed humiliter intelligerent, nisi illis Dei gratia non debita, sed gratuita subveniret, id fuisse reddendum meritis suis, quod aliis in eadem massa redditum cernerent. Ita enim quid sibi præstetur dicunt gratis justificati, dum non suo merito, sed gloria ditissimæ Dei misericordiæ discernuntur a damnatis, cum quibus eadem justitia fuerant et ipsi damnandi; cæteri autem homines ad istam gratiam non pertinentes, quorum tamen et animam et corpus Dei bonitas operata est, et quidquid habet ipsa natura præter vitium, quod eidem insixit superbientis voluntatis audacia, propter hoc a Deo (qui illos ita peccaturos, ut æternō essent igne damnandi, sine dubitatione præscivit) creati sunt, ut in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sui gratia quid valeret, et in eorum justis ac debitibus poenit vasa misericordiæ, quæ non suorum operum meritis, sed gratuita Dei gratia discreta sunt ab illa concreatione, quid sibi collatum esset, addiscerent ut omne os obstruatur (*Rom. iii.*), etc. Qui gloriantur, in Domino glorietur (*I Cor. i.*). Ut ostenderet, inquit, divitias gloriae suæ, qua glorificatur in sanctis, bene faciens eos operari, in vasa misericordiæ, id est in homines quos replet sua misericordia, quæ, id est quos homines electos præparavit, id est præordinavit ad gloriam æternam. Quos et vocavit scilicet nos, non solum ex Judæis, ut ipsi Judæi volebant, sed etiam ex gentibus, ut ex utrisque fieret unus creditum populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi vel Judæos, sed hominum voluntates divinitus illuminatas. Quos et vocavit nos, pro eo positum est, ac si dixisset: Sicut nos quos vivavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. Superiora enim quasi de Pharaone et Ægyptiis, qui fuerunt vasa iræ, et de filiis Israel qui erant vasa misericordiæ, disputare videtur. Nunc autem ne solum illi antiqui Israelitæ intelligerentur vasa misericordiæ, ostendit quia et nos qui ad novam gratiam vocati sumus, non solum ex illo Hebræorum populo, sed etiam ex gentilitate, vocata vasa sumus ejusdem misericordiæ. Etiam ex gentibus vocavit nos Deus sicut ipse dicit loquens in Osee: *Non plebem meam*, id est gentilitatem quæ non erat plebs mea, *reocabo plebem meam*, id est vocabulum peculiaris populi mei dabo illi in gratiam nominis Christiani, et non misericordiam consecutam, id est eamdem gentilitatem quæ misericordiam consecuta non fue-

A rat, sed sine misericordia perditioni relicta era, vocabo *consecutam misericordiam*, id est hoc vocabulum illi dabo, ut appelletur *consecuta misericordiam*, ut nomen indicet beneficium. *Et erit istud in tempore gratiæ in loco*, id est in terra gentium, *ubi dictum est eis divinitus*. *Non plebs mea esis eos ibi*, id est in eadem gentium regione *vocabuntur*, qui ibi fuerint, *filiæ Dei vivi*. Per hoc quod Deus gentiles ad cultum suum non vocabat, sed in errore reliquerat, dicebat eis: *Non plebs mea vos*. Sed in loco gentium ubi hoc antea dictum est, ibi postmodum predicata per apostolos Evangelii gratia, vocati sunt qui illic crediderunt, filii Dei non mortui, sed vivi. Coluerunt enim prius multos deos mortuos, id est homines mortuos, quos sibi deos constituerant, sicut Jovem et Apollinem et Herculem, et ideo ne quis talium intelligeretur, nunc Deus a propheta dicit, cum de gentilibus sermo esset, cognominavit Deum vivum.

Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ sicut in Isa. x. Verbum autem consummans et abbrevians in æquitate, quia verbum brevatum faciet Dominus super terram. Et sicut prædictum Isaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrah similes fuissimus (*Isa. i.*) .

Quia hos dixerat vocatos non solum ex Judæis sed etiam ex gentibus, et gentium vocationem, de quibus minus videbatur, astruxerat prophetico testimonio, vult similiter auctoritate prophetica Judæorum vocationem ostendere. Osee dicit de gentium conversione, sed Isaias clamat, id est aperte et publice testatur pro Israel, id est pro conversione Judæorum. Si fuerit numerus, etc.: Hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Et revera, si legamus Josephum, quanta hominum in Jerusalem et in Judæa fuerit multitudo quando passus est Dominus, intelligemus vix paucos in apostolis et in apostolicis viris salvatos esse ex Judæis. Sed non quia fracti sunt infideles et superbi, ac per hoc infructuosi rami, ut insereretur oleaster gentium, ideo perire potuit radix patriarcharum et prophetarum. Quia si fuerit, inquit, numerus filiorum Israel sicut arena maris, id est si fuerint ut Judæi, ut non possint numero comprehendendi, sed omnem supputationem vicerit multitudo eorum, sicut arena quæ non potest numerari, reliquiæ salvæ sicut illi quos sibi Dominus relinquit, quando alios abjiciet, salvabuntur. Vel si numerus eorum fuerit sterilis et gravis ut arena maris, reliquiæ que erunt fulgentes et cœlo inhærentes sicut stellæ, salvabuntur. Utrumque enim promissum est Abraham. Erit, inquit, semen tuum sicut stellæ cœli, et velut arena quæ est in littore maris (*Gen. xxviii.*). Vere salvabuntur, nam verbum erit consummans et abbrevians in æquitate. Ideo salvabuntur, quia verbum Evangelii quod eis tradetur, erit consummans hominem in justitia, id est perfectionem justitiae

dans, et ea consummans ac perficiens quæ lex non poterat. Et abbrevians, id est in uno geminæ charitatis præcepto comprehendens omnia, quæ lex multiplicibus præceptis instituerat. Et erit abbrevians in æquitate, secundum illud : « Quod tibi non vis ab alio fieri, tu alii ne feceris (Tob. iv). » Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter (Matth. vii). Vel in uno Christo abbrevians omnia legalia, et hoc in æquitate, quia æquum est hoc verbum breviari, ut nihil desit ad justitiam de omnibus præfiguratis. Sive in æquitate, quia quæ æqua sunt, retinet, ut moralia; quæ jus est tolli, tollit, ut figuræ. Vere novum verbum erit abbrevians, quia verbum breviatum faciet Dominus Jesus super terram, id est ut compendio fidei per gratiam salvos faciat credentes, non per innumera-biles observationes, quibus Judæorum plebs servili-ter onerata premebatur. Hoc verbum fecit Dominus super terram conversans inter homines. Dictum fuit, reliquias esse salvandas ex multitudine per-euntium. Et sicut iterum prædixit Isaias : Nisi Dom-nus Sabaoth, id est exercitum, cui servient ex-ercitus angelorum et hominum, reliquisset nobis Judæis semen, id est electos filios qui disseminaren-tur per orbem, sicut Sodoma facti essent, et sicut Gomorrah similes fuissent, id est sicut in Sodoma et Gomorrah post discessum Loth soli reprobi remanserunt qui simul perirent; ita et nos in Jerusa-lem post Christi resurrectionem soli reprobi et peri-turi remaussemus. Hi enim qui ex circumcisione crediderunt, vocantur semen, quia sparsi per terras multiplicati sunt, et velut grana seminis copiosam segetem fidelium germinaverunt. Et propter istos non fuerunt Judæi sicut Sodoma et Gomorrah, quia non omnes fuerunt reprobi, nec omnes perierunt, quoniam isti sunt electi atque salvi de multitudine illorum.

C « Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est: Israel vero se-ctando legem justitiae, in legem justitiae non per-venit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex ope-ribus. Offenderunt enim in lapidem offendionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offendionis, et petram scandali, et omnis qui credit in eum, non confundetur (Isa. viii). »

D Ab auctoritate utriusque prophetæ infert: Quandoidem, inquit, Osee de gentibus dicit: « Vocabo non plebem meam, plebem meam (Ose. ii), » et Isaias de filiis Israel clamat, quia reliquæ eorum salvabuntur, id est pauci de multitudine, ergo quid dicemus, id est quid per hæc prophetarum dicta de gentibus et Judæis dissiniemus? Istud possumus ex prædictis oraculis inferre et asserere, quod gen-tes, que neque per hostias, neque per voluntatem sectabantur justitiam Dei, apprehenderunt justi-tiam, non quamcunque, non eam quæ est ex lege, sed eam justitiam quæ est ex fide, id est per gra-tiam, quia non superbierunt, sed in Christum credi-

A derunt, sed Israel, id est carnalis populus Judæorum, sectando per carnales observantias legem justitiae, id est legem quæ est justitiae bene intellecta, non per-venit in legem justitiae, id est venit quidem aliquan-tulum in legem justitiae, sed non pervenit in eam, quia quamvis opera legis faceret, non tamquam ex amore justitiae fecit ea, sed ex timore poenæ, et ita cordis innocentiam habere non potuit: Ubi probatur vera esse supradicta sententia, quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, quoniam gentes, ut dictum est, quæ justitiam non quæsie-runt, justitiam invenerunt; et Israel qui legem ju-stitiae sectabatur, non potuit in eam pervenire. « Terribilis ergo Deus in consiliis super filios homi-num (Psal. Lxv), » et judicia ejus occulta sunt, non injusta. Gentes quæ non sectabantur justitiam, quæ ex lege est, quasi propriam suam apprehende-runt justitiam, quæ est ex fide. Israel autem sectans per opera legem justitiae, non pervenit corde in le-gem justitiae. Et quare? Quasi diligenter hoc atten-damus, cur in eam pervenire non potuit. Quia non ex fide, id est quia non speravit in Deum, non illam petivit a Deo, non creditit in eum qui justificat impium. Non ex fide, sed quasi ex operibus, id est quasi justitiam per semelipsum operans, non in se credens operari Deum. Deus est enim qui operatur in nobis et velle et operari pro bona voluntate. Sed Israel non quærebatur justificari ex fide, sed quasi ex operibus, quia fidem non putavit esse causam et principium justitiae, sed opera carnalium obser-vationum justitiae principium esse credidit, et gloriens quasi de operibus, exclusit a se gratiam; ac quasi de sanitate præsumens, respuit medicinam. Vere non ex fide justificari quæsivit populus Judæorum, sed velut ex operibus, nam offenderunt in lapidem offendionis, id est Christum humilem per superbiam suam calcare volentes, gressum suæ rectæ actionis læserunt, et quassati corruerunt. Quasi ipsa sua ju-stitia offenderunt in Christum, quia velut de justi-tia timuerunt, et fidem Christi spreverunt. Qui ad similitudinem parvi lapidis, a quo non cavitur, suit eis babilis ad offendendum, latens in humilitate. Omnibus quoque malis est ipse Christus lapis offendionis, quia quidquid dicit, amarum est illis, et commoventur ex dictis ejus. Ita offenderunt in bunc lapidem, sicut scriptum est apud Isaiam dicente Pa-tre: Ecce pono in Sion lapidem offendionis, id est per incarnationis mysterium pono Christum in Sion, hoc est in Ecclesia fundamentum, qui Judæis erit lapis offendionis, quia non sibi cavebunt ab illo hu-mili et parvo, propter suæ mentis cæcitatem, sed offendent in eum et corrueant, et pono ibi petram scandali, id est eumdem Christum, qui in passione erit illis petra scandali, id est deformis et asper et durus, in quo scandalizabuntur irascentes et indi-guantes, cum se Fluum Dei dixerit. Lapis vocatur politus et lubricus, quando si calcatur, pes cito la-bitur; petra vero dicitur, quando est inculta et aspera. Christus ergo in nativitate vel in conversa-

tione et prædicatione sua Judæis lapis fuit offensionis, et in passione petra scandali, quia qui prius in ortu et humana conversatione visus est eis contemptibilis et conculcabilis, postmodum in passione nimium deformis et asper illis apparuit. Plus autem est scandalum, quam offensio, quia scandalum dicitur a Græco, quod est scandalizo, et est proprie impactio pedum. Ita ergo Judæi offenderunt in Christum, ut omnino impingerent pedem ibi et confringent. Non solum enim contempserunt eum, sed et crucifixerunt. Pono hunc lapidem offensionis, quantum ad reprobos; et propter electos subjungo, quia *omnis* sive Judæus, sive gentilis, sive servus, sive liber, qui *crediderit in eum, non confundetur*, id est non erubescet in futuro cum ille venerit ad iudicium. Qui enim crediderit in eum, non habebit suam justitiam, quæ est ex lege, quamvis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua justitia, sed data ex Deo. Ita enim non confundetur. Nam qui in se gloriatur, confundetur, non enim sine peccatis inveniatur. Ille autem tantummodo non confundetur, qui in Domino gloriatur. Quicunque illum sive expectant, cum venerit, gaudebunt. Qui sine sive sunt, cum venerit quod nunc non vident, erubescunt; quomodo solent confundi qui inveniuntur in aliqua culpa, et eis insultatur ab omnibus; sed tamen non transiet illa confusio nec delebitur. Notandum autem, quia hoc testimonium Apostolus ex duobus locis libri Isaiae, conjunxit. Ita enim ibi legitur: « Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, lapidem angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet (Isa. xxviii). » Atque alibi in eodem libro: « Erit, inquit, vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, et in petram scandali, duabus dominibus Israel (Isa. viii). » Unde perspicuum est, apostolos in interpretatione Veterum Scripturarum sensum quæsisse, non verba, nec magnopere de ordine, sermonibusque curasse, cum intellectui res pateret.

CAPUT X.

« Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Dominum fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. « Ignorantes enim Dei justitiam, et suam quærentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti: « finis enim legis Christus ad justitiam omni crediti. »

Hinc jam incipit de spe Judæorum loqui, ne etiam gentes superbire audeant adversus eos. Sicut enim Judæorum superbia refellenda erat tanquam ex opere gloriantium, sic et gentibus occurrentum est, ne tanquam Judæis prælati superbiant. Dixi quia non pervenerunt in legem justitiae, sed offenderunt in lapidem offensionis, non quia illos odio habeam, nec quia de illis omnino desperem. Nam sciat, fratres, quia intima voluntas cordis mei fit pro illis in salutem, id est ex corde volo illorum sa-

A lutem. Voluntas quidem cordis mei pro illis optat, ut accipient salutem, quamvis illorum voluntas adhuc obsistat. Potens est enim Deus corda illorum convertere. Non solum voluntas, sed etiam obsecratio, id est oratio cum obtestatione sacrorum, ut a me pro illis ad Deum in salutem, id est ut efficaciter oratio mea pro illis, facio eam cum adjuratione sacrorum, in salutem illorum dirigens intentionem, hoc est, ut credant, et per fidem consequantur salutem. Non enim aliter salvati poterunt. Quamvis Apostolus eis instanter evangelium prædicaret, paratamen esse credebat, nisi pro illis etiam oraret ut credarent, quoniam voluntas ut ad vera credenda moveratur, non sibi sufficit, nisi per gratiam Deus illi opitetur, nec ipsa conversio fieri potest sine Dei adjutorio. B Obsecro, inquit, pro illis, et justum est ut obsecrem, nam æmulationem Dei habent. Nam ego qui olim similis fui, et idcirco novi intentione cordis ipsorum, perhibeo illis testimonium, quod æmulationem Dei habent, id est bono zelo moverunt ad defendendam legem, sed non secundum scientiam, quia imprudenter agunt, dum nos quasi prævaricatores legis persequuntur. Nesciunt enim quia nos potius quam ipsi legem adimplimus, qui spiritualiter eam observamus; et idcirco bona quidem intentione volunt legem contra prævaricatores defendere, sed non secundum scientiam, quia nesciunt qui sunt illi contra quos moventur. Hoc et Dominus sic prænuntiavit: « Venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi). » Putabant enim se Deo placere ex eo quod Christianos velut ex defensione legis interficiebant, quia æmulationem Dei habebant, sed non secundum scientiam. Vere non secundum scientiam. Nam ignorantes justitiam Dei, id est quæ a Deo datur per fidem Christi, et quærentes statuere suam justitiam, id est quam suis viribus per obseruantiam legis putant se facere, non sunt subjecti justitiae Dei, id est Christo. De se enim præsumentes, gratiam repellebant, et in Christum propterea non credabant, ignorantes justitiam Dei, et suam voluntatem statuere; justitia Dei hic dicitur, non quam justus est Deus, sed quam dat homini, ut justus sit homo per Deum. Justitia autem illorum erat, quia de suis viribus præsumebant, et quasi impletiores legis se ipsos ex sua virtute dicebant. Ignorabant ergo justitiam Dei, id est quam dat homini Deus, qui solus est justus atque justificans; et credebant constitutam suam, id est velut a se sibi paratam, non ab illis impertitam; et ideo justitiae Dei non erant subjecti, quia superbi erant, de suo putantes, non de Deo placere posse se Deo. Vere ignorabant justitiam Dei, nam Christus quem cœci respuebant, est finis, id est consummatio legis, quia in eo lex consummatur et perficitur. Finis, id est perfectio legis, est Christus ad justitiam complendam omni in se credenti, quia omnis qui in Christum credit, habet ipsum Christum consummationem legis, ut per eum faciat justitiam. Sunt enim opera quævidentur bona

sine fide Christi, et non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona. Talia erant opera istorum, qui suam justitiam querere statuere, quia ipsum quod datur : « Non concupisces (*Exod. xx.*), » et cetera hujusmodi mandata sancta et bona ipsis tribuebantur, quae ut possit homo facere, Deus operatur in homine per Christi fidem, qui finis est ad justitiam omni credenti, cui per spiritum incorporatus factusque membrum ejus, potest quisque illo incrementum intrinsecus dante operari justitiam, de cuius operibus etiam ipse dixit, quia sine me nihil potestis facere (*Joan. xv.*). Finis enim dicitur ipse Christus, quia quidquid agimus, ad illum referimus; et cum ad eum pervenerimus, non habebimus ultra quod queramus, sed ibi permanebimus. In eum nainque dirigitur nostra intentio. Ad quem cum pervenerimus, non erit ultra quo tendamus, quia ibi est omnium bonorum plenitudo.

Moyses enim scripsit, quoniam justitiam quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea (*Levit. xviii.*). Quae autem ex fide est justitia, sic dicit : « Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum? » (*Deut. xxx.*) id est Christum deducere, aut quis ascendit in abyssum? hoc est Christum ex mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum excitavit a mortuis, « salvis eris. »

Vere Christus est finis legis ad veram justitiam, nam in ipsa lege antequam ad Christum veniat, est quædam umbratilis justitia. Moyses enim ita scripsit. Probat Apostolus auctoritate Moysi duas esse justitias, quia dixerat Judæos esse ignorantes justitiam Dei, et suam querentes statuere. Vere sunt duæ, una per legem, altera per Christum. *Moyses enim scripsit*, quia homo qui fecerit justitiam quæ ex lege est, vivet in ea, legem hoc loco pro ipsis operibus ponens. Qui autem vivebant in his operibus, timebant utique, ne si non ea fecissent, lapidationem vel combustionem vel aliquid hujusmodi patarentur. Ergo qui fecerit, inquit, ea, vivet in illis, id est habebit præmium ne ista morte puniatur; non ergo apud Deum, ex cuius fide si quis in hac vita vixerit, cum hinc exierit, tunc eum magis habebit præsentissimum præmium. Non itaque ex fide vivit, quisquis præsentia quæ videntur, vel cupit vel timet, quia fides Dei ad invisibilia pertinet, quæ post dabuntur. Nam est et ista quædam in operibus justitia, quando sine suo præmio relicta non est, ut qui fecerit eam, vivat in illa. Unde et superius dictum est, quia etsi Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Aliud est ergo, non justificari apud Deum; aliud, non justificari. Qui omnino non justificatur, nec illa servat quæ temporale habent præmium, nec illa quæ aeternum; qui autem in operibus legis justi-

A ficitur, non apud Deum justificatur, quia tempora-
lem exinde expectat visibilemque mercedem. Sed
tamen etiam ista est, ut dixi, quædam terrena car-
nalisque justitia. Haec Moyses de justitia legis. Sed
quæ est ex fide justitia, sic dicit ipse : *Ne dixeris in
corde*, etc. Vel si justitia legis, in qua vivitur, est
vera justitia intelligenda, quæ vitam præstat aeternam,
ideo proponitur justitia legis, quod qui fecerit
eam, vivet in illa, ut cum quisque infirmitatem
suam cognoverit, non per suas vires, neque per
litteram legis ipsius, quod fieri non potest, sed per
fidem concilians justificatorem, perveniat et faciat
et vivat in ea. Opus enim quod qui fecerit, vivet in
eo, non sit nisi a justificato. Justificatio autem ex
fide impetratur, et ita per justitiam fidei compleetur
vera justitia legis. De cuius fidei justitia sic dicit
Moyses, vel ipsa dicit in corde hominis : *Ne dixeris
in corde tuo*, id est ne saltē cogites, quis ascendet in
cœlum? id est nullus homo ascendet, quia hoc est
Christum deducere, quantum ad te, id est si hoc co-
gitaveris, Christum ascendisse negabis. Aut non
dixeris in corde tuo, quis descendet in Abyssum? id
est nullus pro contempta lege descendet in infernum,
quia hoc est Christum a mortuis revocare quantu-
m ad te, id est hoc cogitare, est non credere quod
Christus pro nobis mortuus sit, et in infernum pro
liberatione justorum, qui ibi tenebantur, descendere-
rit. Vel ita : Cum audieris post resurrectionem præ-
dicari Christum ascendisse in cœlum, noli dicere in
corde tuo, mendacium est, quis enim ascendet?
Quia haec infidelitas, quantum in te est, Christum de
cœlo ad terram dedit. Aut cum audieris prædicari
quod ad infernum descendit, noli dubitare et putare
hoc incredibile, quia haec incredulitas, quantum ad
te, revocat Christum a mortuis, id est negat Christum
fuisse mortuum. Nam si in abyssum descendisse
dubitetur, nec mortuus esse creditur, quia sic ut
mortuus est ut mortem occideret, sic in abyssum
descendit ut suos inde retraberet. Et haec est justitia
fidei, distans a justitia mortalitatis legis, ut non du-
bitet quis de spe Dei, quæ in Christo est, ut non
diffidat Christum spoliasse infernum, et cum san-
ctorum animabus cœlum ascendisse, quia qui hoc
credit, ex hoc efficitur justus. Potest et ita intelli-
gi : *Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum?*
id est quis illuc ascendet Christum inde ad nos deducere, aut quis descendet in abyssum? hoc est quis in infernum descendet Christum inde ex mortuis revocare? Non enim expectavit Christus ut aliquis homo ascenderet in cœlum ad deducendum eum, quod impossibile erat; sed ipse sua sponte descen-
dit, a paterna sede veniens querere, et salvum fa-
cere quod perierat. Neque sicut necesse vel possibile
ut aliquis in abyssum descendenter ad revocandum
inde Christum a mortuis, quia ipse sua virtute, li-
gato fortis adversario et spoliato inferno, resurrexit
a mortuis (*Luc. xix.*). Ne dicas, inquit, quis ascen-
det in cœlum Christum deducere? quasi et in terra
non sit Christus, qui per divinitatem est ubique;

aut quis descendet in abyssum Christum ex mortuis revocare? quasi Christus in abyso contineri possit, qui nullo loco continetur, sed omnia continet; vel inter mortuos morari possit, qui vita est. Hoc ne dixeris. *Sed quid dicit Scriptura per Moysen (Deut. xxx) de Christo? Prope est verbum, id est Christus qui est verbum et sapientia Dei (1 Cor. 1)* est prope, hoc est, non longe est a natura animorum et loquendi ratione. Prope est in ore tuo ad confitendum, et in corde tuo ad credendum. Et ideo non per loca queras eum, qui sicut verbum et veritas et sapientia ubique est, et in corde justorum manet atque in ore; sed credas quia verbum quod personaliter unitum est humanitati, prope nos est, quoniam non a locutione nostra remotum est, neque ab intellectu. *Hoc verbum quod Moyses dicit ita esse prope, est verbum fidei quod prædicamus, id est Christus, in quo nostra fides constat, quem annuntiamus.* Hoc prædicamus de illo, quia si confitearis, etc. Vel ratio redditur, cur in ore et in corde verbum hoc debat esse. *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum excitavit a mortuis, salvus eris.* Non est laus fidei Christianorum, quia credunt mortuum Christum, sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam mortuum et paganus credit. Haec est laus fidei quia credimus eum resurrexisse, et speramus nos quoque per eum resurrectos esse. Non enim ait, si confessus fueris; quia eum Deus tradidit ad occidendum; sed si confessus fueris, quia Deus eum suscitavit a mortuis, tunc salvus eris. Intantum salvus, inquantum justus. Quare autem credimus et mortuum? Quia credere eum resurrexisse non possumus, nisi prius mortuum fuisse credamus. Pertinet autem ista confessio præcipue ad martyres, qui coram tyrannis Christum confitebantur, et pro ejus confessione moriebantur. Nam nostro tempore facile est, ut quisque Christum voce confiteatur, ideoque vox sola non sufficit sine operibus.

«Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura: «Omnis qui credit in illum, non confundetur (Isa. xxviii). Non est enim distinctio Iudei et Graeci. «Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Joel. ii). »

Vere si resurrectionem Christi corde credideris, et ore confessus fueris, salvus eris, nam corde creditur ad justitiam, sed ore confessio fit ad salutem. Hoc est, qui corde credit, habet in praesenti justitiam, quia justus ex fide vivit (Habac. ii); et qui ore confitetur, habet in futuro salutem. Et idcirco oportet nos esse et justitiae memores et salutis, quandoquidem in sempiterna justitia regnaturi, a praesenti saeculo maligno salvi fieri non possumus, nisi et nos ad salutem proximorum filientes, etiam ore profiteamur quod corde gestamus. Credere enim dat salutem, quia justitiam parit, quae est causa salutis, si quod cor credit, os confiteatur. Hoc est enim confiteri,

A dicere quod habes in corde. Si autem aliud in corde habes, et aliud dicis, loqueris, non confiteris. Noli erubescere de spe tua in conspectu hominum. Quomodo vivit in corde tuo, sic habitat in ore tuo, quia non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Parum est ergo in corde habere Christum, et nolle confiteri dum timeretur opprobrium. Qui enim salutem cupit habere, debet fidem suam ore proferre, quia ore confessio fit ad salutem. Alioquin credulitas cordis non dat salutem, quamvis corde credatur ad justitiam, vere fides ore prolata perducit ad salutem, nam Scriptura dicit in libro Isaiae: Ominus non solum Iudeus, sed et gentilis, qui credit in illum, hoc est in Christum, B non confundetur, id est non erubescet in die iudicii, quia salutem quam credit, consequetur. Et vere omnis. Non est enim distinctio Iudei et Graeci, id est propheta neque Iudeum, neque gentilem nominavit: sed in eo quod ait, omnis, ostendit de utroque populo, quia quicunque sincera fide rectisque operibus Deo ingemuerit, salvus esset possit. Vere non est distinctio. Nam idem Dominus est omnium, sive Iudeorum, sive gentilium, dires in omnes, id est sufficiens ditare omnes qui invocant illum, id est qui pia devotione in seipso vocant illum, preparando se dignos tali habitatore. Illis est dives qui invocant, non modo credunt, quia credere dat remissionem peccatorum, invocare impetrat missam Dei. Orans invocat, sed hoc non potest nisi prius credat. Jure dixi quia est dives in omnes, non in quosdam, vel in paucos invocatores suos, quia sicut Joel testatur, cum gratiae tempus prænuntiat, omnis quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit. Nullus excipitur, nulli gratia haec denegatur; sed omnis Iudeus et gentilis, cuiuscunque gradus et conditionis sit, quicunque piis precibus invocaverit nomen Domini, præparans se dignum ad excipiendum in sui cordis templum habitatorem Deum, salvus erit æterna salutem.

C «Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur, sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Isa. lii; Nahum i). »

D Probato quod de utroque populo assumuntur qui salvi sunt, ostendit quod per missionem ad utrosque factam assumuntur, quam qui non recipit, inexcusabilis est. «Quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Joel. ii). » Ergo oportet credere. Quia quomodo invocabunt in quem non crediderunt? Invocatio, inquit, salvat. Nemo autem invocat qui non credit. Nisi enim crediderint, non invocabunt; et nisi invocaverint, non salvabuntur. Hoc maxime de gentibus dicitur, ne quis Iudeos tantum putaret ad fidem vocandos. Quomodo invocabunt Christum in quem non crediderunt? Prius oportet ut credant. Aut quomodo credent in quem non audierunt? Prius enim

necessè est ut ab ore alicujus audiant illum. Credere A nōnque est ex auditu. Sed quomodo audient eum sine aliquo prædicante? Necessè est ut aliquis prædicet, a quo cæteri audiant quid credere debeant. Non enim audient nisi prædicatum fuerit. Sed quomodo doctores prædicabunt nisi mittantur? Non possunt prædicare nisi missi fuerint, quia non sunt veri apostoli nisi missi. Et inanis est hominum conatus, nisi Deus missos suos juverit. Nec eis annuntiandi virtus ulla subsistit, nisi adsererit illis ipse qui misit. His dictis refutat Apostolus eos, qui negabant ad incircumcisas gentes mittendos esse præcones Christi, et ostendit salutem per Dei gratiam omnibus advenisse. Salus, inquit, est ex invocatione, invocatio ex fide, fides ex auditu, auditus ex prædicatione, prædicatio ex missione, ut ita totum descendat ex fonte gratiæ. Omnia ergo non ex nobis, sed ex Dei gratia sunt nobis, qua præmissi sunt prædicatores nostræ salutis, sicut in Isaia scriptum est: Quam speciosi, id est admirabiliter pulchri, pedes, id est gressus apostolorum mundum illuminantium, in quo apparet eos a Deo missos, quoniam aliter hoc facere non possent. Speciosi sunt, id est pulchritudine virtutum, et claritate miraculorum ac prædicationis decorati sunt; pedes, id est incessus apostolorum evangelizantium, id est bene nuntiantium hominibus pacem, id est reconciliacionem et concordiam ad Dominum, et evangelizantium bona regni cœlorum.

¶ Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaías enim C dicit: Domine, quis credit auditui nostro? (Isa. LIII; Joan. XII.) Ergo fides ex auditu, auditus au-
tem per verbum Christi. ¶

Apostoli quidem omnibus evangelizant pacem, sed non omnes obediunt Evangelio, ut pœnitentiam de præteritis agentes, et de cætero recte viventes, studeant habere pacem cum Deo. Nam cum auditus sit ex gratia, necessaria est et alia quæ cor moveat, quia nil foris proficit sermo docentis, si Deus intus cor non tetigerit audientis. Et vere non omnes obediunt Evangelio, sed pauci. Nam Isaías voce prædicatorum dicit, querimoniam faciens de raritate auditorum: Domine, quis, id est quam rarus est qui credidit auditui nostro, id est auditui prædicationis, quam a te audivimus et eis nuntiavimus? Raro ex multis invenitur aliquis qui credit. Et qui non credunt, manifestum est, quia non obediunt. Auditui prædicationis crediderunt pauci de multitudine, ergo fides est ex auditu; quia ex eo quod audivimus a doctoribus, incipimus credere; sed auditus est non per merita nostra, sed per verbum prædicationis Christi quod ab ejus gratia doctores perceperint.

¶ Sed dico: Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psalm. XVIII.).

Isaías dicit quod pauci crediderunt, sed ego dico: Nunquid non audierunt? Utique audierunt, et ideo inexcusabiles sunt qui non crediderunt. Et quidem

A audire potuerunt non solum proximi, sed et remotissimi. Nam in omnem terram exivit sonus, id est fama eorum, id est apostolorum, et in fines orbis terræ, id est in omnes mundi terminos in circuitu processerunt ipsa verba eorum, ut veritas non solum per famam audiretur, sed et per ipsa prædicantium dicta cognosceretur. Quod tamen ex toto needum fuerat impletum, quando scribebat Apostolus; sed verbis præteriti temporis locutus est, sicut et propheta quod futurum erat, et ex magna parte jam completum fuerat.

¶ Sed dico: Nunquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam (Deut. XXXII). Isaías autem audet et B dicit: Inventus sum a non quærerentibus me, patlam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi (Isa. LXV.).

In omnes gentes usque ad orbis terminos processit fama Christiani nominis. Sed dico: Nunquid Israel non cognovit quod totus mundus audivit? Non ignoravit Israel hanc salutem, sed cognovit quia posset audisse et cognovisse. Cognovit, quia contradicere non potuit. Sed non vere cognovit, ut in mente ejus bene sederet. Cognovit ad testimonium suæ damnationis, non in adjutorium suæ salvationis. Vere cognovit, quia Moyses primus doctor eorum dicit hoc, et omnes prophetæ post eum similia loquuntur. Hoc enim innuitur in eo quod Moyses nunc primus appellatur, quem alii secuti sunt in eodem sensu. Moyses voce Dei dicit Iudeis in cantico, dum infidelitatem eorum prænuntiat: Ego adducam vos ad æmulationem in non gentem, id est tale quid faciam genti paganorum, quæ nec gens dicenda est, propter stultitiam idololatriæ, unde vos æmulationem, hoc est, invidiam habebitis, invidia namque tabescunt Iudei, dum gentes Deum eorum suum dicant et legem atque prophetas ad se pertinere dicunt. Et ita adducti sunt ad invidiam in non gentem, hoc est contra gentilem populum, de quo dictum erat: Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram Deo (Isa. XL).

D Vel in non gentem, quæ cum esset gens, gentilitatem credendo depositus; et facta est non gens, id est plebs Christiana per baptismum. Quandiu enim fuerat infidelis, fuit gens, sed in Ecclesia dicitur populus acquisitionis (I Petrus. II). Ita, inquit, mittam vos in æmulationem in non gentem, id est contra conversam gentilitatem, quæ fidem apprehendet quam vos respusetis, in gentem insipientem, id est contra eamdem gentilitatem, quæ Dei sapientiam ignorabat, et stultitiam idololatriæ prædicabat, et mittam vos in iram, id est in indignationem, hoc est permittam vos irasci et indignari, hoc est tanta beneficia gentilitati tribuam, ut vos inde irascamini. Hoc Moyses dixit, et hanc Scripturam Iudei legunt et legerunt, ideoque præ-

dicationem Christi in gentibus per orbem esse cognoscunt. Hoc Moyses, sed *Isaias audet et dicit*, id est audacius loquitur de salute gentium, quia quamvis sciret sibi imminere periculum, audacter tamen verbum Dei prædicabat. Manasses enim rex, ut Hebrei testantur, serra lignea post serravæ eum. Sciebat igitur Isaias contempnendum se esse ab impiis et interficiendum, et tamen abjecto timore prædicabat Dei gratiam, et ex persona Christi dicebat : *Inventus sum a non querentibus me*, id est sponte me obtuli gentilibus, et per fidem me ab illis inventari feci, qui me querere non noverant, nec in Scripturis adventum meum scrutabantur sicut Iudæi, qui adhuc in libris suis adventum Messiæ querunt et exspectant, *palam*, non per ænigmata et figuræ, sicut in lege, sed manifesta veritatis cognitione apparui his gentilibus qui me non interrogabant ab aliis, quia interrogare non didicerant. Ita ad gentes, sed ad Israel, carnalem dicit : *Tota die*, id est toto tempore quo cum eis in terra conversatus sum, illuminans mundum, *expandi manus meas*, id est ampliavi operum meorum beneficia, *ad populum Judaicum non credentem mihi*, et quod pejus est, *contradicentem*. Convenienter enim per extensas manus tota die, continuatio honorum operum intelligitur a quorum intentione Salvator nunquam cessavit, sed infideli populo semper exhibuit, ac siicut nutrix parvulum expansis manibus excipere paratus fuit. Significant enim expansæ manus, et parentis clementiam suos filios in sinum recipere gestientis. Possunt et largitatem donantis exprimere, quod nihil eis potentibus denegaverit, sed roganti leproso mox sanitatem reddiderit (*Matth. viii*), et oculos cæcorum rogantium protinus aperuerit (*Luc. xviii*), sive cetera potentibus dederit.

CAPUT XI.

Dico ergo : Nunquid repulit Deus populum suum ? Absit ! Nam et ego Isaelita sum ex semine Abraham de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. »

Quia tot auctoritatibus confutavit Judæos, ne insultarent eis gentiles, et dicerent eos ex toto esse repulos, incipit rursum de eorum salute loqui, ostendens non omnes esse reprobatos. Commemoraverat enim prophetæ testimoniū de prænuntiata futura incredulitate populi Israel. *Tota die expandi manus*, etc. Et ne quis male intelligens, universum illum populum crimine incredulitatis et contradictionis arbitraretur esse damnatum, continuo subiecit : Dico ergo, etc. Hic ostendit quam plebem dixerit utique Israeliticam. Quam si totam Deus reprehasset atque damnasset, non utique esset ipse Christi apostolus, ex semine Abraham et tribu Benjamin. Quia, inquit, dixi *populum non credentem et contradicentem*, ergo dico et hanc quæstiōne facio : *Nunquid propter multitudinem incredulorum et contradictionum repulit Deus populum suum*, ut evanescant promissiones quas patribus eorum fecerat ? Absit ut repellere eum, qui tot millia credentium

A inde elegit ! Vere non omnem populum illum reputat, nam et ego qui haec loquor, sum Isaelita, id est sum ex eodem populo Judæus, non proselytus, ex semine Abraham, id est descendens ex Abraham, de tribu Benjamin, id est per lineam Benjamin. Non me repulit Deus, qui ita sum ex illa gente. Similiter non repulit plebem suam ex Israel, quam præscivit, id est prædestinavit. Prædestinatio enim hoc loco significatur nomine præscientiæ. Non repulit, inquit, Deus plebem suam quam præscivit, id est ad vitam prædestinavit. Atque ut ostenderet Dei gratia fuisse relictas Israeliticæ gentis reliquias, non meritis opérum eorum, secutus adjunxit valde necessarium testimonium, dicens :

An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversus Israel ? Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et querens animam meam (III Reg. xix). Sed quid dicit illi responsum divinum ? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo et in hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jama non ex operibus. Alioquin gratia jam non est gratia. »

Inde, inquit, potest videri quod Deus multos sua gratia reservavit, quos non repulit, quoniam tempore Eliæ tam pauci fuerunt, ut ipsi Eliæ nulli viderentur esse quos non repulerit, et tamen tunc in tanta bonorum oppressione fuerunt multi quos in gratia Dei sibi reservavit. Et hoc est, quod interrogando dicit ad increpationem eorum, qui totam plebem Israeliticam a Deo repulsam esse putabant : An nescitis quid Scriptura tertii libri Regum dicit in Elia, id est in gestis Eliæ, scilicet quoniam modus ipse interpellat Deum adversus Israel, id est inter se et illos judicem eum interpellat, et contra perfidus provocat ? Domine, inquit, prophetas tuos præcepto impiissimæ reginæ Jesabel occiderunt, et altaria tua suffoderunt, id est a fundamentis subverterunt, et ego relictus sum solus ex tuis et querens animam meam, id est me occidere. Quasi dicat : Non debes eis parcere, quia tanta mala fecerunt. Ipse sic interpellat, et se solum putabat. Sed quid dicit illi responsum divinum ? id est quid respondet ei Dominus ? Reliqui mihi septem millia virorum. Non ait, reliqua sunt mihi ; aut, reliquerunt se mihi, sed reliqui mihi. Ubi non humanum opus, sed divina gratia patenter ostenditur. In septem vero millibus virorum, perfecta summa viriliter agentium exprimitur : Reliqui, inquit, mihi, id est per gratiam reservavi, septem millia virorum, quia tunc erant multi quos Deus sibi reservaverat, quoniam nesciret Elias, quoniam granata latebant sub acervo palearum. Qui non curvaverunt genua ante Baal, id est non adoraverunt deum, quod adorabat populus Israel sub regno Achab. Ubi omnem populum simul propheta putaverat refutatum, inventa sunt septem millia virorum qui permanserunt in Testamento Dei. Sic ergo

*et in hoc tempore gratiae facilius salvæ factæ sunt reliquiae; hoc est quandoquidem ante tempus gratiae Deus tot millia ex sua gratia reservavit contra opinionem tanti prophetæ; ergo sic, id est, simili modo etiam in hoc tempore gratiae et prædicationis Evangelii credendum est multis esse quos Deus præscivit et suos esse prædestinavit, et hoc non secundum humanum meritum, sed secundum electionem gratiae, quam nulla operum merita præcesserunt. In hac ergo electione et in his reliquiis est illa plebs, quam propterea Deus non repulit, quia præscivit. Præscivit enim reliquias quas secundum electionem gratiae fuerat ipse facturus, hoc est prædestinavit. Dixi quia secundum electionem gratiae sunt salvatae. Sed si gratia salvatae sunt, jam non ex operibus eorum processit illa salus. Alioquin, id est si aliter est, gratia, id est gratuitum donum Dei jam non est gratia, id est gratuitum donum, sed debitum. Si enim gratia ullis bonis meritis datur, jam non gratis datur, sed debita redditur. Ac per hoc non vero nomine nuncupatur, ubi merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem vera est gratia, id est gratuita, nihil invenit in homine cui merito debeatur. Quod bene intelligitur in eo quod dictum est: *pro nihilo salvos facies eos* (*Psalm. LV.*). Ipsa enim dat merita, non meritis datur; et prævenit etiam fidem, ex qua omnia bona opera incepunt.*

¶ Quid ergo? Quod quærebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est; cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.* Et David dicit: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis* (*Psalm. LXVIII.*) Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva.

Quandoquidem non ex operibus, sed gratia Dei tantum salvatae sunt reliquiae de multitudine Israelitarum, ergo quid dicendum est? Hoc scilicet, quia quod quærebat Israel, id est justitiam vel salutem, quam quærebat in lege populus Judæorum, non est consecutus per opera legis, sed electio, id est illa pars quæ ex eodem populo est electa, consecuta est per gratiam justitiam et salutem. Electio consecuta est, sed cæteri qui non pertinent ad sortem electionis, excæcati sunt justo Dei iudicio, sicut scriptum est: *Dedit illis Dens, id est juste permisit ut illi haberent, spiritum compunctionis, id est spiritum malignum, quo compungerentur et stimularentur ad malum.* Malam enim significat hic compunctionem, quia sæpe sit ut bonum homini sit molestum, ut Pharisæi doctrina Christi. Et dedit eis justo iudicio oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem, id est usque ad præsens tempus. Hic enim oculos et aures interioris hominis debemus intelligere, quibus excæcati et surdi effecti sunt, qui Christum videntes in corpore et audientes

A in doctrina ejus, neque credere operibus quæ videbant, nec obediens verbo quod audiebant, voluerunt. Quicunque enim cum intellexisset, credere noluit id quod verum est, debet consequi quod vult, ut de cætero non possit credere. In voluntate ergo sua adjuti sunt, ut quia scientes verum dicebant esse falsum, de cætero non intelligerent. Cæci itaque sunt oculi cordis eorum, ut lucem veritatis Christi nequeant videre; et aures surdae, ut spirituales Scripturarum sensus non possint audire. Ubi autem scripta sit hæc sententia, non satis appareat. Tamen beatus Hieronymus dicit eam in Isaia scriptam, ubi nos legimus: *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros qui vident visiones, operiet* (*Isa. xxix.*)

B Ego autem si aliud quam tantus doctor auderem dicere, magis in Deuteronomio illam inveniri putarem, ubi Moyses loquitur: *Non dedit vobis Dominus cor intelligens et oculos videntes et aures quæ possint audire, usque in præsentem diem* (*Deut. xxix.*) Hæc vel Isaías vel Moyses de excæcatione et surditate eorum loquitur. Et David inde dicit (*Psalm. LXVIII.*): *Mensa eorum, id est Scriptura quæ variis sententiis ferulis consuevit eos pascere, fiat in laqueum, id est vertatur eis in laqueum ut illaqueat eos, coram ipsis, id est videntibus ipsis, ut iniquitatem suam agnoscent, et in ea pertinacissime perseverent; tantumque valeat animi ipsorum præsumptio, ut coram ipsis laqueus sit, et incident in eum.* Hæc non optantis, sed prophetantis sunt verba; non imprecantis ut hoc fiat, sed prædicentis quod hoc flet. Fiat ergo, quia non potest aliter, nisi ut talibus ista eveniant, esse. Fiat illis mensa in laqueum, ut Scriptura male intellecta illaqueat eos et faciat inhærente litteræ, ne veniant ad Christum et ad Evangelium, et fiat illis in captionem, ut capiat eos et teneat, ne recedere possint a vetustate; et fiat illis in scandalum, ut per eam scandalizentur in Christo Sabbatis operante virtutes, et fiat illis in retributionem, ut per eam recipiant malorum suorum vicissitudinem, id est æternam damnationem. Obscurentur oculi cordis eorum, ne videant, ut quoniam sine causa viderunt, fiat illis et non videre. Et post oculorum obtenebrationem incurva semper dorsum eorum, ut postquam cessaverint superna cognoscere, semper de inferioribus cogitent; qui enim supernis intendunt, curvum dorsum non habent, quia erecti stant, dum spem repositam sibi in cœlo expectant. At vero qui futuræ vitæ spem non intelligunt, jam excæcati de terrenis et intímis cogitant, et hoc est habere dorsum curvum, quia terram semper intuetur qui curvus est. Et tales sunt nunc omnes Judæi, similes scilicet brutis animalibus, quorum vultus in terram pronus est ventri intentus.

¶ Dico ergo: Nunquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto salus gentibus, ut illos æmulentur. Quod si delictum illorum diuitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae gentium, quanto magis plenitudo eorum?

Quoniam Judæos auctoritate prophetarum docuit execratos esse, et scandalum, id est offendiculum et impactionem pedum pertulisse, ne gentiles his verbis haberent occasionem spernendi eos, ingreditur iterum loqui de salute eorum. Quia, inquit, asperre locutus sum de execratione eorum, et offensione, ergo ne quis desperet de salute eorum, dico : *Nunquid sic offenderunt, id est peccatis impergerunt, ut caderent?* id est ut tantummodo caderent quasi ad poenam suam solum. Absit. Quasi non ceciderunt, quia nec omnes ceciderunt; et quidam ex his qui ceciderunt, Judæi prædestinatione semper stantes fuerunt, et ex casu cæterorum mundus est erectus. Non enim irreparabiliter et sine utilitate ceciderunt, sed casus eorum prodest, et ipsi possunt restituvi. Absit ut ex toto caderent. Non ita ceciderunt, sed illorum delicto salus est gentibus. Ipsum eorum lapsum talem esse dicit, non ut illi caderent, sed ut delicto suo salutem gentibus darent. Deinde incipit ex hoc loco Judæorum populum commendare, et de ipso casu infidelitatis, ut non superbiant gentes, quia etiam casus Judæorum tam pretiosus exstitit pro salute gentium, sed magis caueant, ne dum superbiunt, similiter cadant. Absit, inquit, ut caderent, sed illorum delicto salus est gentibus. Non dixit quia non ceciderunt, sed quia illorum casus non fuit inanis, quoniam ad salutem gentium prosecut, dum prædicatores Evangelii a se repellerent, et ad gentes migrare facerent. Delicto illorum salus est gentibus, quia propter necem Salvatoris dispersi, per omnes gentes gerunt Scripturas sanctas, et testimonio nobis sunt, prophetias nos non finxisse de Christo, et fidem gentium corroborant. Illorum delicto salus est gentibus, ut illorū æmulentur Judæi, hoc est imitentur. Hoc sape factum est, et plenius [al. sane] fiet in fine saeculi, quando Judæi Christianos sequentur in fide Christi. Nam sicut nunc illorum lapsus salutem gentibus dedit, ita nunc gentium fides et conversatio Judæis æmulationem conversionis confert et salutis. Potest etiam intelligi, ut gentes Judæos æmulentur, id est ut credant sicut et ipsi credebant, ut Dei æmulatione contra opera eorum mala moveantur. Dixi delictum eorum prodesse, *Quod si*, hoc est, sed si delictum, id est quod Christum occiderunt, vel verbum prædicationis repulerunt, divitiae sunt mundi, id est ditavit mundum fide et religiosis operibus et moribus, et diminutio eorum, id est paucitas ad fidem conversa; hoc est, pauci de eis conversi, divitiae sunt gentium, id est ditaverunt gentes fide et virtutem perfectione, ac Spiritus sancti charismatibus, quanto magis plenitudo eorum, quæ in fine mundi convertetur, ditabit mundum? id est, si malum eorum vertit Deus in bonum, hoc est in divitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine multiudo vel plenitudo eorum conversa fuerit, ditabit gentes doctrinæ et exemplo. In quo ostendit nec inutilem, nec irreparabilem casum eorum. Mirabiliter enim disponit omnia Dei sapientia, apud quam nec ipsa

A delicta, nec lapsus inutiliter cedunt. Nam cum unusquisque ex propositi sui libertate delinquit, dispensatio divinæ sapientiæ per hoc ipsum, in quo illi damno sua negligenter pauperes sunt, alios divites facit, sicut nunc delictum Judæorum ditavit gentes, ut eorum sine labore legis fierent cohæredes et corporales. Potest et ita intelligi quod ait, si diminutio eorum divitiae sunt gentium, quanto magis plenitudo eorum? id est si pauci eorum credentes tantum profuerunt gentibus ut eas spiritualibus divitiis replerent, quanto magis si plurimi vel omnes credidissent, prodesse illis poterant ad doctrinam? Duobus enim modis diminutio eorum versa est in divitias gentium, vel quia gentes ab illis paucis sumiserunt exemplum credendi, vel quia cum ipsi B pauci credidissent ex Judæis, ventum est ad gentes, ut major fieret numerus credentium.

« Vobis euim dico gentibus : Quandiu quidem C ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum pro vocem carnem meam, ut salvos faciam aliquos ex illis. »

Dixi quia plenitudo eorum convertetur. Bene enī poterunt converti, nam et ego pro conversione eorum labore. Vobis enim dico gentibus, qui mihi specialiter estis commissi. Quandiu quidem ego sum apostolus gentium, quod semper sum donec viro, honorificabo ministerium meum. Gentium sum apostolus, non Judæorum, et tamen et horum minister. Et quandiu sum apostolus gentium, ad quas specialiter missus sum, honorificabo, id est honorabile faciam ministerium meum per conversionem Judæorum. Quia cum sim positus ad prædicandum gentibus, non solum illis prædicabo, sed etiam ut Judæi convertantur laborabo. In quo honorabile ministerium meum facio, superaddendo ultra quam debeo. Ille vero ministerium suum reddit honorable, qui quidquid sibi præceptum est et plus facit. Ille vero qui minus et remissius quam debet operatur, ministerium suum vituperabile reddit, honorificabo, inquam, ministerium meum, tentans si quo, id est aliquo modo præocem carnem meam, id est Judæos, ex quorum genere venio, ad æmulandum, id est ad imitandum me, si quoconque modo talem me exhibeam, ut illi me æmulentur et desiderent tales esse. Si hac nov potero via, aggrediar alia, id est nunc docendo, nunc exhortando, nunc scribendo, nunc bona exempla monstrando, nunc orando, nunc miracula faciendo, tentabo si aliquo modo provocare possim ad æmulandum me eos, qui sunt caro mea, ut et in spiritu mibi stant fratres, ut ita saltem faciam saltem ulios ex illis.

« Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? Quod si delibatio sancta est, et massa : et si radix sancta, et rami. »

Ideo labore, ut aliquem ex illis ad fidem convertam, quia utilis erit eorum conversio. Nam si amissio illorum, id est quod Deus propter infidelitatem

amit et eos, et reliquit in manu hostis antiqui, est reconciliatio mundi, id est causa ut gentes de toto mundo reconciliarentur Creatori suo, quæ erit assumptio, id est quod Deus assumet eos in fine saeculi, qui tunc erunt, nisi vita ex mortuis? Si hujus gentis abjectio reconciliationem praestitit mundo, et tanta fuit in hac gente gratia, quæ sublata ab ea, mundum universum Deo reconciliare sufficeret, quantum putemus tunc Deum misereri mundo, cum genus ista reconciliari meruerit Doo? Et quid sit, quod ex reconciliatione Israel mundus acquirat, breviter ostenditur, id est vita ex mortuis. Tunc enim erit assumptio Israel, quando jam mortui viam recipient, et mundus ex corruptibili incorruptibilis ficit, et mortales immortalitate donabuntur. Absurdum namque videtur, si cum offendio eorum reconciliationem mundo donaverit, assumptio eorum non magis aliquid mundo et præstantius largiatur. Assumptio eorum erit vita ex mortuis. Quod, id est sed si delibatio eorum sancta est, et massa. Ne dicatis, inquit, fieri non posse ut multitudine eorum assumatur, quasi totum genus sit repudiatum, quia si delibatio, id est pauci de illis assumti, ut apostoli et alii discipuli, si illa delibatio sancta est, tunc et massa (id est gens tota), potest sanctificari. Ostendit per simile, quia sicut illi pauci qui tempore apostolorum conversi sunt, dulces fuerunt, sic erit et multitudine eorum quæ in fine convertetur. Nam sicut delibatio alicujus panis est dulcis et bona similiter et ipsa massa quæ remanet, dulcis esse credenda est et bona. Est enim delibatio, parva ex aliqua re assumptio ad experimentum totius massæ, ut ex cibo vel potu. Sed si delibatio sancta est, et massa, quia sapor sanctitatis, qui in paucis primis inventus est, invenietur et in multitudine novissimorum; et si radix est sancta, id est patriarchæ, a quibus trahunt humorem fidei, tunc et rami sancti sunt, qui de genere eorum excreverunt.

« Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster es, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. »

Sancti sunt et rami, quod, id est sed si aliqui ex ramis fracti sunt, id est ab arbore sanctæ plebis Dei per superbiam et infidelitatem excisi, noli gloriari. Putata est oliva, non amputata, et inde superbi rami fracti sunt, ipse est blasphemus et impius populus Iudeorum. Manserunt tanien rami boni et utiles, nam inde apostoli et multi alii. Et cum ibi rami utilles reliqui essent per Dei misericordiam, insertus es et tu gentilis, cum es oleaster, id est agrestis et sterilis naturaliter, insertus es in illis, id est aliena operatione conjunctus radici in loco illorum. Illi enim amiserunt radicem, tu tenes. Nam illi enim arboris radix Abraham et Isaac et Jacob, unde effluit populus Dei; et isti nunc sunt in requie apud Deum in honore magno. Videamus ergo quemadmodum et ipse Dominus prænuntiet et insertionem olea-

A stri et fractionem ramorum. « Multi, inquit, venient ab Oriente et Occidente (*Math. viii*). » Tam latè terram occupaverat oleaster, amara silva et sterilis. Sed qui veniunt, jam præcisi sunt de silva. Ubi inserendi sunt ne arescant? Et recumbent, inquit, cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum. Et quid erit de illis qui venerunt ex stirpe Abrahæ? Quid fiet de ramis quibus erat plena arbor? Quid, nisi quia præcedentur et arescent ut isti inserantur? « Filii, inquit, regni ejicientur in tenebras exteriores (*ibid.*). » Hoc itaque commemorat Apostolus factum, quod Dominus prædictis faciendum. Si, inquit, aliqui ex ramis fracti sunt, id est aliqui ex filiis a sanctitate et promissione patrum abscissi, ut arescent et comburentur, sed tu cum es oleaster, insertus es in illis, id est operatione divinæ pietatis in loco ipsorum plantatus, et factus socius radicis, id est patriarcharum in fide et moribus, et pinguedinis olivæ, id est spiritualis gratiæ fructiferi populi Hebreworum ante adventum Domini, nunc factus es socius et particeps, noli gloriari adversus ramos fractos, id est noli insultare malis aliorum. Gentes enim jam in Christum credentes, erigebant se contra Judæos, quia crucifixerant Christum, cum et de ipsis veniret alias partes ad angularem lapidem, et ideo reprimit illas Apostolus: Noli, inquiens, gloriari adversus ramos. Quod, id est sed si gloriaris adversus eos, scito quia non tu radicem, quæ est in patriarchis et prophetis, portas et sustines, sed radix te, id est non tu fundamentum et sustentatio es radicis, sed radix tui. Gens illa nihil a te, sed tu ab illa fidem habes. Non es stabilis, sed illos per quos stas, destruis.

« Dicit ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis nou pepercit, ne forte nec tibi parcot. »

Quoniam dixi aliquos ex ramis fractos, te vero cum es oleaster, insertum loco ipsum, ergo propter verba mea hæc dicas mihi: Fracti sunt rami, ob hoc ut ego inserar loco fracturæ ipsum. Et ad hoc increpati tibi respondeo, quia bone dicas. Quod est dicere: Non bene dicas, quia jactanter dicas, et falsum dicas. Fracti sunt enim propter incredulitatem suam, non propter insertionem tuam, sed tu fide stas in radice, de qua sunt præcisi. Nullis enim tuis meritis fidei [al. fide] insertus es gratis, ne putas quod personam tuam Deus acceperit, et illos sine causa projecerit. Dei est enim beneficium, non meritum tuum. Fide enim stas, id est non merito tuo, sed gratia Dei. Neque enim propter justitiam tuam vel meritum tuum fracti sunt rami, sed propter infidelitatem suam. Suo vitio fracti sunt, et inde tibi provenit opportunitas salutis, non propter te, sed propter Dei misericordiam. Et ideo noli altum sapere, id est superbire noli, quia insertus es, sed time ne frangaris per infidelitatem aut superbiam, sicut illi fracti sunt, quia in Christum credere non-

'luerunt, qui semper in illa radice et in illa arbore prædicatus est. Et ideo fracti sunt inde, qui in eum venientem non crediderunt; et tu insertus es ibi, quia in eum credidisti. Noli ergo altum sapere, id est noli extolli, sed time ne gratiam quam accepisti perdas. Time non servili timore, quam charitas expellit (*I Joan. iv.*), sed timore casto, qui permanet in sacerdotum sacerdotio (*Psalm. xviii.*). Illo enim timetur, ne incidatur in tormentum supplicii; isto autem, ne dimittatur gratia beneficii. Illo mens poena terretur, non justitia delectatur; isto anima timet ne amittat gratiam, per quam in ea factum est, ut eam non peccare delectet, timens ne Deus eam deserat; etiam si nullus dolorum cruciatibus puniat. Illic timor castus est, nec cum ejicit charitas, sed asciscit. Itaque noli altum sapere, sed timore isto time, quia qui altum sapit, et ideo non timet, utique perniciose non timet: Timor virtutum custos est; securitas ad lapsum facilis. Time offendere, time eradicari. Nam si Deus naturalibus ramis non pepert, id est illis qui secundum patrum suorum instituta fuerunt in hac fidei radice plantati, et de hac patriarcharum stirpe naturaliter originem ducebant, timendum est ne forte contingat ut nec tibi parcat. Putas enim quod tibi adventitio parcat, si eum offenderis, qui nec naturalibus pepert? si eos ob culpam incredulitatis percussit et fregit, cave ne et te percutiat et conterat.

« Vide ergo bonitatem et severitatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate. Alioqui et tu excideris. Sed et illi si non permanerent in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos. »

Quandoquidem justo Dei iudicio fracti sunt rami, tu vero sola Dei gratia ipsorum loco insertus es, ergo vide, id est considera et attende ex una parte bonitatem divinæ pietatis qua donantur peccata conversis, et ex alia severitatem Dei, id est districtam justitiam, qua frangitur infidelis superbia naturalium ramorum. Salubriter enim non solum bonitas, sed etiam severitas Dei videtur, quoniam et amat utiliter Deus, et timetur. Et Apostolus gentilem populum, ut in fide stabilis firmusque permaneat, præcepto monet et exemplo terret. Vide, inquit, piam bonitatem et rectam severitatem Dei, dum alios misericorditer eligit, alios juste repellit, et per utrumque disce humiliari. In eos quidem ramos qui fracti ceciderunt vide severitatem justæ percussionis, sed in te qui loco illorum misericorditer insertus es, et agnosce bonitatem gratiæ Dei, si tamen permaneris in bonitate, ut bonis operibus humiliiter insistas usque in finem. Alioqui, id est nisi permaneris et perseraveris in bona et religiosa conversatione, et tu excideris ab arbore gentis sanctorum, in qua es insertus. Notandum quod hi qui ex propria oliva deciderunt, fracti dicuntur; hi vero qui ex oleastro inseruntur, si iterum peccaverint, non frangendi, quod utique esset levius, sed

A excidendi asseruntur. In quo acrior profecto Dei severitas demonstratur, si cum esset oleaster, ei peccatorum silva collectus est, et ad radicem fidei, atque sanctitatis adductus, postea rursum amarus malitiae succos proferat. Si, inquit, bonus esse desieris, tu quoque excideris a bona radice. Nec solum tu, si ad malitiam redieris, excidium patieris, sed etiam illi inserentur, sicut tu jam insertus es, si non permanerint in incredulitate. Quod bene potest fieri. Potens est enim Deus iterum per fidem revocare illos ad radicem suam et inserere.

« Nam si tu naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis hi secundum naturam inserentur suæ olivæ? »

B Vere potest Deus iterum illos inserere, qui potuit te. Nam si tu excisus es ferro verbi Dei ex naturali oleastro, id est ex agresti gentilitate in qua natus eras, et contra naturam insertus es in bonam olivam, id est in fructiferam plebem Dei, quanto magis hi secundum naturam, id est sub lege natu, et per legem docti cultum Dei, inserentur suæ olive, id est unientur suæ plebi? Contra naturam insertus es in olivam, quia oliva solet in oleastrum inseri, non oleaster in olivam. Nam quisquis hoc fecerit, non inveniet fructum nisi oleastri. Quod enim insertur, hoc crescit et ejus rei fructus. Sed Deus omnipotens sua fecit, ut oleaster in radice olive inseratur, et non silvestres baccas, sed olive fructum daret. Id enim contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturæ, quam notitia humana comprehendit, ut oleaster insertus in olea, non oleastri baccas, sed oliva pinguedinem ferat. Deus autem creator et conditor omnium naturarum, nihil contra naturam facit. Id enim non incongrue dicimus Deum contra naturam facere, quod facit contra id quod novimus in natura. Hinc enim etiam appellamus cognitum nobis cursum naturæ. Conta quem Deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur. Contra illam vero summam naturæ legem a notitia remotam, sive impiorum, sive indormitorum, tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit. Populus itaque gentilis excisus est de oleastro, id est de ritibus sterilium gentium, D et insertus est in bonam olivam, id est unitus per fidem patriarchis, ut fructum olivæ faciat contraria naturam, id est contra institutiones patrum suorum, quoniam idolatria et hujusmodi opera gentibus ex usu sunt natura. Nomen autem oliva ex libro Jeremie sumptum est, ubi Israeliticæ plebi dictum est: « Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum (*Jer. xi.*) ». »

« Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobisipsis sapientes, quia cœcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvis fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eripiat et averat impietatem a Jacob (*Isa. lxx.*). Et hoc illis »

me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Dixi quia fracti rami inserentur sive olivæ. Et verum est, quia interim quidam, et in fine plenitudo eorum inseretur. Quod volo vos scire ut in spe salutis eorum gaudetis. Nam nolo eos, o fratres, ignorare hoc mysterium, id est secretum divini judicii sacramentum, ut non sitis vobisipsis sapientes, id est ne putatis vos vestro judicio et ingenio id posse discutere, vel ne superbiatis de vestra electione et illorum abjectione. Qui enim secundum Deum sapit, in beneficiis Dei non insultat abjectis, sed cum timore gratias agit misericordiae largientis. Non vobis, sed Deo sitis sapientes, ut non vobis, sed Deo militet vestra sapientia. Hoc mysterium divini consilii nolo ut ignoretis, quia cæcitas contigit in Israel non ex toto, sed ex parte, id est Israeliæ cæcitiæ sunt, non omnes, sed quidam, hoc est legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores auctorem legis ignoraverunt et crucifixerunt. Ipsa est cæcitas quæ ex parte contigit in Israel, ut crucifigeretur Christus. Ignoraverunt eum Judæi, et crucifixerunt. Ita contigit in eis cæcitas, mansura in ipsis donec plenitudo gentium intraret ad fidem, et sic, id est postquam plenaria gentium multitudo conversa esset, omnis Israel æmulando gentes salvus fieret, credens in Christum prædicante Elia. Terminus enim cæcitatibus Israel erit, ubi plenaria multitudo ex omnibus gentibus ingressa fuerit, quia tunc Judæi qui inventi fuerint, credent, et lumen oculorum mentis recipient ad prædicacionem Elie et Henoch. Salvus fiet Israel accepta Christi gratia, sicut scriptum est in Isaia (cap. LIX) : Veniet ex Sion, id est nasceretur Christus ex populo Iudeorum, speculante a longe futuram salutem et humanæ generis redemtionem. Sion namque speculatio dicitur. Veniet, inquam, ille, qui cum quadam vi eripiat impietatem a Jacob, id est infidelitatem ab eis, de quorum stirpe nasceretur. Quod fuit interim, quia vix aliquis convertitur ex illis; et in fine avertat, quia tunc facile. Cultus Iudeorum a passione Domini est impietas. Et hanc impietatem ab illis, qui de Jacob crediderunt, eripuit Christus quadam difficultate, videlicet multis prædicationibus et signis, multis novæ gratiæ præconibus. Hoc Christus in eis, qui tempore suo vel apostolorum ac deinceps crediderunt, fecit, et adhuc quotidie in his qui ex eodem populo fidem suscipiunt, et cum magno labore convertuntur, facit. Et plenius avertet ab eis impietatem, qui per Eliam et Henoch avertuntur ab infidelitate et idolatria, ne Anticristum ac Deum recipient, sicut gentes. Et hoc testamentum, id est firma et stabilis promissio, ait Dominus, complebitur illis a me, scilicet ut impietas ab eis avertatur per Christum, cum abstulero peccata eorum in baptismo. Hoc est, tunc per Christi mei gratiam avertetur ab eis iniqitas, cum per ejusdem Christi sanguinem delevero peccata eorum. Hæc sententia sic legitur in Isaia : Et venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab iniqitate in Jacob

A (*Isa. LIX*), dicit Dominus : Hoc est fœdus meum cum eis (*ibid.*), dicit Dominus. Nam quod in translatione nostra dicitur : Venerit Sion redemptor, Apostolus ait : Veniet ex Sion qui eripiat. Et quod additur. Et eis qui redeunt ab iniqitate Jacob, ipse posuit, Et avertat impietatem a Jacob. Et quod sequitur. Hoc est fœdus meum cum eis, ipse interpretatus est : Hoc illis a me testamentum, et auctoritate apostolica addidit : Cum abstulero peccata eorum.

Secundum Evangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

In fine convertentur, sed modo sunt inimici. Superioris enim cum dicteretur, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, patuit quia pars illius populi executa est, et pars fidei lumine illustrata. Quod ideo accidit, quia alii ex ipsis facti sunt inimici Christo, et alii charissimi. Secundum Evangelium quidem sunt inimici, id est secundum quod Evangelii nova prædictio evanescere videtur circumcisio nem et Sabbatum, et carnales legis cærimonias. Et sunt inimici propter vos, qui ad fidem suscepti estis, quia inde graviter sunt irati, quod vos ad Dei cultum estis adducti. Vel propter vos, id est ut vobis locus intrandi fieret, permissi sunt ad inimicitias erumpere. Secundum Evangelium quidem inimici sunt propter vos, quia eorum inimicitia qua occidunt Christum, Evangelium (sicut videmus) sine dubitatione prosecutus est. Et hoc ex Dei dispensatione venit, qui bene uti novit etiam malis, non ut ei presenti vasa iræ, sed ut ipso illis bene utente presenti misericordia : est ergo in malorum potestate peccare. Ut autem peccando hoc vel hoc ex eorum malitia sequatur honum, non est in eorum potestate, sed dividentis tenebras et ordinantis eas, ut hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non implentur nisi voluntate Dei. Tanta quippe ab inimicis Iudeis adversus Jesum manus Dei et consilium prædestinavit fieri, quanta necessaria fuerant Evangelio propter vos. Ita secundum Evangelium sunt inimici propter vos, sed secundum electionem alii ex ipsis sunt charissimi, non propter merita sua, quia gratis sunt electi, sed propter patres quibus ista sunt promissa. Secundum electionem, quæ facta est de ipsis secundum gratiam, non secundum debitum, id est secundum hoc quod Deus elegit illos ab æternō, sunt charissimi propter patres, id est propter complendas promissiones patrum, scilicet ut Deus compleret in filiis quod patribus eorum promiserat. Jure dico, secundum electionem, non secundum opus eorum, quia dona Dei spiritalia, quæ suis fidelibus tribuit, et vocatio qua vocat eos ad fidem, sunt sine pœnitentia eorum, quoniam misericordia Dei prævenit omnem bonam voluntatem eorum vel actionem. Nec requirit divina gratia in baptismo gemitum vel planctum vel aliquod opus eorum, nisi solam fidem, sed omnia gratis condonat. Hoc ideo dicit, ne patient

illos non posse accipere misericordiam, quia eos a dolere non vident. Vel ita potius: Secundum electionem sunt electi propter patres, quoniam dona virtutum quae Deus præbet electis, et vocatio qua vocavit eos ab æterno, sunt sine pœnitentia ejus, id est sine mutatione stabiliter fixa sunt, sine mutatione consilii ejus permanent. Nam quia omnes pœnitentes mutare solent illud, unde pœnitentiam agunt, pœnitentia pro mutatione, ut causa pro effectu poni consuevit. Unde Scriptura testatur Dominum pœnituisse quod constituisset Saul regem (*I Reg. xv.*), et dixisse de his, quos in diluvio erat deleturus: « Pœnitet me fecisse eos (*Gen. vi.*). » *Sine pœnitentia ergo sunt dona*, id est promissa Dei gratuito facta, et *vocatio* ab æterno, quia non mutabit Deus vocationis vel largitionis sue sententiam, sed quos ante mundi constitutionem in prædestinatione sua elegit (*Ephes. i.*), hos fructum boni operis afficeret in tempore suo (*Psalm. 1.*), et fructus eorum manebit, nec eum nisi manentem vitæ hujus inveniet finis, quia perseverantiam habebunt in benefactis. Non enim vocatione illa vocati sunt, de qua dictum est: « Multi vocati, pauci electi (*Matth. xx.*); » sed illa, qua soli vocantur electi, qui intus audiunt a Patre et discunt, et veniunt ad Filium (*Joan. xviii.*), istorum nemo perit, quia omne quod dedit ei Pater, non perdit ex eo quidquam. Quisquis ergo inde est, omnino non perit, nec erat inde qui perit. Propter quod dictum est: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permanissent utique nobiscum (*I Joan. ii.*). »

« Sicut enim aliquando et vos non credidistis a Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miseratur. »

Vere cum plenitudo gentium ingressa fuerit, tunc omnis Israel salvis erit, quamvis modo sint inimici. Nam *sicut*, id est qua ratione vos scilicet ne causam superbiæ haberetis, *aliquando*, id est, longo tempore plus quam isti, non credidistis Deo, quod ad hoc valuit, ut modo humiles credatis, sed *nunc* id est nuper sive tempore gratiae *consecuti estis misericordiam* propter incredulitatem eorum quæ aliqua causa est vestræ misericordiæ, ita, id est eadem ratione, et isti, ne postea cum fuerint conversi, habeant materiam in lege gloriandi, *nunc* in tempore gratiae non crediderunt venientes in vestram misericordiam, ut et ipsi in fine humiliati misericordiam consequantur. Hoc est, sicut vos gentes quondam non credidistis Deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos Deus, præsertim cum in vocatione temporis Israel nunquam exclusi sitis, sed semper vobis in proselytis janua patuerit revertendi, et aliquando plenam misericordiam ad ultimum consequi estis, occasio tamen conferendæ in vos mise-

A recordia et populi incredulitas existit, ita etiam hi qui nunc de populo Israhel non crediderunt, et pro incredulitate sua derelicti sunt, ut ad nos Dei misericordia flecteretur, non usquequaque dereliquerunt in incredulitate sua, sed postquam plenitudinis gentium fuerit impleta dispensatio, etiam ipsi misericordiam consequentur; et quotidie patet eis ostium misericordiæ, si converti voluerint. Cum enim misericors Deus gentes traxit, iratus Judeam repulit. Actumque est ut sicut dudum ad percipiendam fidem gentilitas suscepit, Judea perfidiae torpore duresceret. Ilæc itaque sententia Apostoli primum quidem de vocatione Judæorum et repulsione gentium subtiliter est prolata. Ideo ita de B utrisque actum est, quia Deus conclusit, id est conclaudi permisit omnia, id est Judæos et gentes in incredulitate, ut incredulitas concluderet eos ad detineret, quoniam aliter ex superbia ruerent, si omnium id est Judæorum et gentium misereatur, nos quod nullum damnaturus sit, quod quidam false opinati sunt. Omnium itaque miseretur vasorum misericordiæ. Quid est omnium? Et eorum sciunt quos ex gentibus, et eorum quos ex Judæis prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit. Deficiente enim ab utrisque fide, nisi judicium suum potestis divina differret, universitas hominum sententiam damnationis exciperet. Sed in misericordiam ipsi translata est tunc præcipue, quando nemo poterat de suis meritis gloriari. Considerans igitur Apostolus tantas divitias bonitatis Dei, et tam magnum opus sapientiæ ejus erga rationales creature, qui tantum dives est in misericordia, et cuius tanta est bonitas et patientiæ longanimitas, dum immensitatem carum cordis oculis intuetur, repente stupore simul et pavore percussus exclamat, subjugens:

« O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei. Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus? Quis enim cognovit sensum Domini? (*Sap. ix.*; *Isa. xl.*; *I Cor. ii.*) aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuet ei? Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in seculi D sacerdolorum. Amen. »

Nam quia superioris multa posuerat, unde questiones istæ possent fieri, quare Jacob elegit, Esau vero reprobavit, et cur alios indurat aliisque miseretur, et quare prius Judæos quam gentes elegit, et post Salvatoris adventum quare Judæos populum suum reprobavit et gentes assumpsit, rursumque circa finem saeculi cur omnem Israhel salvabit, et multitudinem gentium perire sustinebit, ne quis inde quereret solutionem unde nunquam perveniretur ad finem, prorumpit in admirationem, in qua illa non esse humanis sensibus intelligibilia ostendit. Ne quis enim quereret, quare sic salvantur cum multa alii modi salvationum sint, hoc non posse sciri per admirationem inquit Apostolus: O, in-

qult, *altitudo*, etc., ae si dicat : Hic standum est, hic humana ratio deficit, nec secreta divinæ sapientiæ penetrat, ut intelligere possit cur ita divinitus agatur de singulis, ut isti elegantur et illi reprobentur, et nunc Judei, nunc gentiles ad fidem ingrediantur. Nam o quanta est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, qui secreto consilio suo sic disponit omnia, ut servata unicuique arbitrii libertate, et mala aliorum veritatil alii in bonum, per incredulitatem aliorum operetur aliorum salutem. Tanta est hæc altitudo, ut exsuperet omnem sensum, quia educit super omnia in obscuritatem omnem intellectum et omnem rationem. Et hæc altitudo est divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei; magnas enim divitias habet sapientia et scientia ejus, quæ novit omnia et sapienter disponit omnia (*Sap. viii*). Sapientia de divinis et spiritualibus dicitur, scientia de humanis atque corporalibus. Est enim sapientia in Deo, et de ipso et de Anglis, atque de omnibus supercoelestibus creaturis, quoniam has præter ipsum Deum nemo perfecte cognoscit. Neque enim vel ipsi angeli seipso perfecte cognoscunt, in quantum Deus illos perfecte intelligit usque ad plenum. Scientia quoque de omnibus humanis et mundanis rebus est in eo perfecta. Per hanc sapientiam et scientiam gubernat et disponit ipse sapienter omnia coelestia et terrena, licet nos absconditas causas operum ejus ignoremus. Juxta beatum Gregorium, publica sapientiæ supernæ sunt opera, cum omnipotens Deus regit quos creat, perficit bona quæ inchoat, et aspirando adjuvat quos visitationis suæ lumine illustrat. Cunctis enim liquet quia ipse perficit quod ipse ex munere suæ benignitatis inchoavit. Secreta vero sapientiæ supernæ sunt opera, cum Deus quos creavit deserit; cum bona quæ præveniendo cœperat, nequaquam prosequendo consummat; cum claritate nos sue illustrationis illuminat, et tamen permissis carnis temptationibus, tenebris cæcitatibus pulsat; cum dona quæ contulit minime custodit; cum et mentis nostræ ad se desideria excitat, et tamen occulto judicio difficultatem nostræ imbecillitatis angustat. Quæ minirum secreta ejus sapientiæ pauci valent inquirere, sed nullus invenire. Quia quod super nos de nobis ab immortali sapientia non injuste disponitur, justum profecto est ut a nobis adhuc mortalibus ignoretur. Sed hæc ipsa sapientiæ illius secreta conspicere uteunque, jam incomprehensibilitatis ejus est potentiam videre, quia dum in ipsa consiliorum ejus inquisitione deficimus, deficiente verius discimus quem timeamus. Ad hæc igitur sapientiæ illius secreta se extendens Apostolus, ait : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Mira est enim celitudo tantarum divitiarum divinæ sapientiæ et scientiæ, quam nihil latere potest vel effugere, sed ipsa uno intuitu conspicit omnia, et virtute sua omnipotentia continent universa. O quam incomprehensibilitia sunt judicia ejus, id est, dispositiones de omnibus rebus, et investigabiles viae ejus, per quas am-*

A bulat in cunctis operibus suis, quoniam judicia ejus, quibus unamquamque animam atque omnem natum rationalem dispensat, penetrare nemo sufficit; nec vias ejus quibus providenter incedit, investigare quispiam valet, id est nec homo, nec angelus. Valde ergo parvum sensum habemus ad discutiendam justitiam judiciorum ejus, ad discutiendam gratiam gratuitam nullis præcedentibus meritis, non inquam quæ nou tam movet, cum præstatur indignis, quam cum æque indignis aliis denegatur. Viae autem ejus investigabiles illæ sunt, de quibus in Psalmo canitur : « Universæ viae Domini misericordia et veritas (*Psal. xxiv*). » Misericordia igitur et veritas ejus investigabiles sunt, quia cuius vult miseretur, non justitiæ, sed misericordiæ gratia; et quem vult obdurat, non iniquitate, sed veritate vindictæ. Per has enim vias venit ad omnes, et investigari non potest cur ad hunc veniat per viam misericordiæ, ad illum vero per viam veritatis vel justitiæ. Nulla enim creatura perscrutari valet cur ipse misereatur huic potius quam illi. Vere sapientia et scientia ejus est mirabilis, et judicia ejus in comprehensibilia. Nam quis cognorit sensum Domini in sapientia et scientia ? Id est quis perfecte novi secreta sensus illius? quis arcanorum mentis ejus fuit conscius ? Nullus, aut quis consiliarius ejus fuit in dispositione rerum, cuius consilio aliquid ageret, vel qui ejus consilium sciret ? nullus. Hic versus ex libro Isaiae sumptus est, cuius auctoritate probat Apostolus non debere talia investigari ab hominibus, quæ etiam propheta se ignorare demonstrat. Si quis novit consilium alterius, vel per hoc novit quod ipse consultus, id est interrogatus sibi dedit, vel quia quod ille invenit, sibi revelavit. Quare nulli datur scire occultum Dei consilium, cum ipse nec aliquem consuluerit, nec inventum alicui revelaverit. Nam sicut sensus ejus non potest cognosci, ita consilium ejus non potest sciri. Quis fuit consiliarius ejus : aut quis prior dedit illi quidquam, et per hoc retribuetur ei ab ipso ? Nullus, quia ipse prævenit omnes. Hoc probat investigabiles esse vias ejus, quia cum sit initium omnium bonorum, investigari non potest cur ipse aliis gratiam suam gratuito munere tribuat, et aliis non tribuat, sicut cernimus factum in Jacob et Esau. D Quis prior dedit illi, et retribuetur ei ? Id est quis prior fecit aliquid boni sine Deo, cuius bonitatis est etiam quod sumus et vivimus ? Nullus enim Deum meritis antecessit, ut tenere eum quasi debitorem possit ; sed ipse potius omnes, ut dictum est, sua gratia prævenit, ut subsequi possint eorum bona opera. Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Et ipsum igitur initium fidei nostræ ex ipso est ; neque enim hoc excepto ex ipso sunt cetera. Ex ipso sunt omnia, id est bona voluntas et bona actio et omnes nature. Neque enim ex ipso sunt peccata, quæ naturaliter subsistentia non sunt, sed bene conditam substantiam vitiant. Ex ipso autem, non hoc significat quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso; non autem omne quod ex

ipso, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim cœlum et terra, quia ipse fecit ea; non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si generet filium et faciat domum, ex ipso filius et ex ipso domus, sed filius de ipso, domus de terra et ligno. Sed hoc ideo quia homo est qui non potest aliquid etiam de nihilo facere. Deus autem ex quo omnia, et per quem omnia, et in quo omnia, non opus habet aliqua materia, quam ipse non fecerat, adjuvari potentiam suam, et ideo cuncta fecit de nihilo. Ex ipso potest intelligi ex Patre omnia; et per ipsum, per Filium omnia; et in ipso, in Spiritu sancto omnia. Per has præpositiones, *ex*, *per*, *in*, ostenditur diversitas personarum; per idem pronomen quod est ipse, designatur identitas substantiæ, dum dicitur, ex ipso et per ipsum et in ipso. Nec solum eadem substantia Patris et filii et Spiritus sancti, sed et æqualitas per hoc demonstratur, et tota Trinitas omnia creasse et continere declaratur. Et ideo *ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.* Dicendo ter, ipsum, distinxit, ut diximus, personas; et subjungendo, ipsi gloria, non divisit substantiam. Possumus et absque personarum distinctione hæc de eodem, qui est Trinitas, intelligere. Sic enim exponit Ambrosius. Quid est ex ipso? Quod ipsius voluntate natura omnium sit, et ipse sit auctor omnium quæ esse cœperunt. Per ipsum, quid est? Quia per ipsum institutio et perseverantia omnibus impertita videtur. In ipso quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio et inenarrabili amore auctorem vitæ et ministratorem gratiae suæ ac muneric intuentur, secundum quod scriptum est: « Oculi omnium in te sperant, et aperies manum tuam, et implebis omnem animam bona voluntate (*Psal. cxliv.*). » Et quoniam ita sunt ex ipso, et per ipsum et in ipso omnia, idcirco ipsi gloria in sæcula. Illi autem nolunt ut sit ipsi gloria in justificandis impiis gratuita gratia, qui ejus ignorantes justitiam, volunt suam constituere, ut sui meriti præcedat aliquid, quasi priores volentes dare ut retribuantur eis ab illo, et sua putantes præire merita ad illum ex quo omnia.

CAPUT XII.

« Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibatis corpora vestra hostiam viventem, « sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. »

Ab hoc loco incipit moralis admonitio post tractatum legis et fidei, ac naturam Judaici populi et gentilis. Cum enim per omnem textum hujus epistolæ in superioribus docuisset Apostolus, quomodo a Judaicis ad gentes, a circumcisione ad fidem, a littera ad spiritum, ab umbra ad veritatem, ab observantia carnali ad spiritalem, religionis summa translata sit, et haec ita futura propheticis ostendisset vocibus designata, jam nunc spiritales observantie hujus, ad quam cultus Dei ritum docuit esse translatum, aggreditur mores et statuta sancire, et ad bonam vitam utrumque simul populum monere. Nuncusque enim ostensum est, ne alter adversus alterum su-

A perbiret; nunc ut alter de alterius utilitate laboraret, quasi dicat: Hactenus vitia extirpavi, nunc itaque virtutes plantare disposui. Et ideo obsecro vos, o fratres, etc. Vel ita continuatur ad proximum.¹ Quando quidem ex Deo sunt omnia, et ex gratia ejus habemus quidquid boni habemus, itaque obsecro vos, fratres, id est quod rogo, fraternitas exigit. Non per potentiam imperio, nihil enim proficit legis imperium; sed quasi qui officium suscepserim reconciliandi vos Deo, obsecro per misericordiam Dei, id est per misericordiam vobis a Deo factam. Quia enim omnes sub peccato conclusi sunt, non jam meritis hominum, sed misericordia Dei salus humana consistit. Ad quam misericordiam pertinet et sacrificium, quo se quisque Deo mactat extinguedendo vitia, quia et in seipsum facit misericordiam sicut scriptum est: « Miserere animæ tuae placens Deo (*Eccli. xxx.*) ». Et ideo per misericordiam rogat Apostolus exhiberi corpora hostiam. Obsecro, inquit, ut exhibatis, id est offeratis corpora vestra hostiam viventem. Hostia quippe et immolatur et viva est, quando et ab hac vita homo non desicit, et tamen se a carnalibus desideriis occidit. Hostia enim occiditur ut offeratur. Sed hostia vivens est, corpus pro Dominino afflictum. Quod et hostia dicitur, et vivens, quia vivit in virtutibus, et est a vitiis occisum. Hostia videlicet, quia iam huic mundo est a pravis actibus mortuum; vivens autem, quia cuncta quæ prævalent, bona operatur. In lege corpora brutorum animalium hostia mortuæ, sed in Evangelio corpora hominum offeruntur hostia viva. Tunc hostia occidetur, ut homines causa peccati subjecti, morti ostenderentur; nunc quia a peccato sunt liberi, viva offertur in signum vitæ æternæ. Qui enim membra sua mortificant ab incentivo libidinis, et actus corporis sui Deo placitos habent; hostiam viventem offerunt, et legem sacrificiorum, quæ in Levitico lata est, spiritualiter compleunt. Sic exhibete corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, id est a peccati contagio mundam, et Deo placentem, id est virtutum meritis acceplabilem. E: obsequium vestrum in Dei cultum exhibete rationabile ut rationabiliter omnia faciat, nec sit quidquam in actionibus obsequii quod Deo impendatis, unde rationem reddere non possitis. Vel rationabiliter, id est cum discretione facite omnia, ne quid nimis aut imprudenter agatis, sed cuncta moderate et sapienter (*Ephes. v; 1 Thess. iv.*).

« Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens, et perfecta. »

Ita vosipsos sacrificium facite. Et nolite conformari huic sæculo, id est nolite formam hujus sæculi vobis imprimere, ut similes efficiamini huic sæculo nequam, sed reformamini, id est rursum formamini ad imaginem Dei, quæ in vobis per peccatum deformata est, ut incipiat illa imago ab illo

reformari, a quo formata est. Non enim reformare reipsum potest, sicut potuit deformare. Ab ea deformatum, qua per cupiditates sacerdotes conformamini huic saeculo, reformamini nunc in novitate sensus vestri, ut sensus mentis vestrae semper ergo charitatis ut aurum innovetur. Sicut generalis, prohibitio est in lege : « Non concupisces (*Exod. xi.*) ; » et generalis jussio est : Diliges; ita nunc apud Apostolum prohibitio est : *Nolite conformari huius saeculo*; jussio autem, sed reformamini in novitate sensus vestri. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere; illud ad continentiam, hoc ad justitiam; illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim, vetustate expoliarnur; et diligendo, novitate induimur. Reformatur autem sensus noster per exercitia sapientiae et emundationem verbi Dei, ac legis ejus intelligentiam spiritalem. Et quanto quis quotidie ex Scripturarum proficit lectio, tanto altius intellectus ejus ascendit, tantoque semper et quotidie magis novus efficitur, et secundum hanc pulchritudinem reformatur ad imaginem Dei. Justitia enim cum in nobis est, vel qualibet virtus, qua recte sapienterque vivitur, interioris hominis pulchritudo est. Et anima quae se resert ad Deum, ut igne amoris ejus accusa, formam concupiscentiae saecularis amittat, ei tanquam incommutabili formae subdita reformatur, hinc ei placens, quod ex ejus pulchritudine acciperit. Reformamini, inquit, in novitate sensus vestri ut probetis quae sit voluntas Dei. Nisi enim a Domino renovatus sit sensus noster, et Dei sapientia illuminatus, probare non potest quae sit voluntas Dei. In multis enim putatur esse voluntas Dei et non est; ubi errant et falluntur, qui sensum non habent divinitus reformatum. Probetis quae sit voluntas Dei bona in his qui bona inchoant, et beneplacens in his qui perseverant, et perfecta in his qui consummant. Vel bona, quantum ad conjugatos; beneplacens, quantum ad continentibus; perfecta, quantum ad virgines.

¶ Dico enim per gratiam quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. ¶

Voluntatem Dei, quae in preceptis ejus est, probetis, ut secundum eam recte vivatis, nam dico vobis, id est præcipio, ne inscrutabilia ejus arcana discutere præsumatis. Dico enim per gratiam quae data est mihi, id est per apostolatum gratis mihi datum, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, id est non plus investigare de mysteriis quam oportet sapere. Datur intelligi, fuisse quosdam inter eos, qui se intromittebant de illis quæstionibus quas superius denotavit, et conabantur rimari illa secreta Dei. Quos nunc apostolica auctoritate corrigit,

A dicens eis, non plus sapere, id est non plus inquirere de occultis Dei, quam oportet, id est quam ad fidem et religiosos mores pertinet; sed sapere ad sobrietatem, ut mens eorum non inebrietur, ut sensum perdat niuictate sapientiae, dum in his quæ supra vires humanæ rationis sunt, se immerserit, sed moderato intelligentiae poculo sobria sit. Obediendum valde est huic præcepto. Si enim pro viribus suis alatur infans, fiet ut crescondo plus capiat. Si autem vires capacitatis suæ excedat, deficiet antequam crescat. Et ideo non est supra modum exquirienda sapientia, sed in hujusmodi inquisitionibus servanda est temperantia. Vel quod ait, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, hoc est quod supra dixerat : « Noli altum sapere, sed time (*Rom. xi.*). » Videt enim adhuc superbientes ramos oleastri insultare ramis, qui de bona oliva fracti sunt; et ideo præcipit eis non plus sapere quam expedit, non plus de se gloriari propter casum aliorum. Superbia enim semper sibi videtur esse sapiens, et ideo plus quam oportet sapere, hoc est superbire. Dico, inquit, omnibus, qui sunt inter vos, non supra modum sapere, sed ad sobrietatem, et unicuique dico sapere, sicut divisit Deus singulis mensuram fidei, quia Deus unicuique mensuram dedit fidei, ut ab alio minus, ab alio amplius haberetur, et unicuique pro modo suæ perfectionis propria mensura completeretur. Vel sapiat unusquisque sicut ei Deus divisit mensuram fidei, id est intelligat unusquisque quae in eo sit mensura gratiae Dei, quam consequi meruit per fidem. Interdum enim accipit quis a Deo, ut sapiat in officio visitandi infirmos, aut erga misericordias pauperum, aut erga viduarum aut pupillorum defensionem, aut erga hospitalitatis sollicitudinem. Hæc ergo singula divisit unicuique Deus secundum mensuram fidei. Sed nisi is, qui accepit gratiam, ut de uno aliquo horum saperet, intellexerit mensuram gratiae sibi datæ, sed voluerit præsumere de sapientia Dei, de verbo doctrinæ, de profundioris scientiae ratione, in qua gratiam non accepit, et non tam discere quam docere quae nescit, iste cum minus sapiat, plus vult sapere quam oportet. Non enim sapit ad sobrietatem, ut custodiat quomodo Deus divisit unicuique mensuram fidei. Verum ut evidentius adhuc de his Apostolus assignet, introduxit exemplum et dicit. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Ordinatissime enim tali exemplo componit omne corpus Ecclesie. Sicut, inquit, membra corporis singula quæque proprios habent actus, et officiis suis unumquodque membrum deservit, nec tamen possibile est ut non consensu mutuo sibi invicem cedant, sic in Ecclesia quae est corpus Christi, diversos singuli habemus actus. Verbo gratia : Alius studet sapientiae et verbo doctrinæ, et est oculus in hoc corpore. Alius est deditus mini-

sterio fratrum et curæ indigentium, et est manus hujus corporis; alius est studiosus auditor verbi Dei, et est auris hujus corporis; aliis ad visendos decumbentes, et requirendos tribulatos, et eruendos in necessitatibus positos est impiger, et est corporis Ecclesiae pes. Et ita invenitur unusquisque erga unum aliquid officium speciatius operam dare. Nec tamen unum debet sufficere, sed secundum formam propositi exempli, sicut verbi gratia, oculus speciale officium habet ut videat, unum tamen est ex omnibus et in omnibus membris, et cum singulis agit omnia, et cum ipso singula quæque agunt omnia, ita et qui per gratiam fidei unum aliquod donum speciale meruerit, illud quidem principiter administrat, in omnibus vero actibus aliorum habetur et particeps. Et hoc est quod dicit: *Vere dirisu est unicuique mensura fidei,* et diversa sunt dona fidei, nam ita est etiam in ceteris donis gratiae. *Sicut enim in uno,* etc. Vel ideo mensurare divisit Deus donum fidei, quia *multi unum corpus sumus;* et ideo omnia necessaria sunt danda, sed non uni membro, ut nec Ecclesia indigat, et sit subserviendi materia, ut sit mutua dilectio, dum alter opus habet altero. Sicut enim corpus nostrum est unum, et in ipso multa habemus membra, ita unum est corpus Christi quod est Ecclesia, et in ipso sunt multi fideles quasi varia membra, quia multi unum corpus sumus in Christo. Nullus rejicitur major vel minor. Et sicut in corpore humano non omnia membra habent eundem actum, sed diversa diversos, et non omnia habent omnes actus in se, sed per alia supplentur; eodem modo in Ecclesia singuli quique nostrum sumus membra alter alterius, ut invicem serviamus. Sicut enim manus servit oculo, oculus pedi, sic in Ecclesia omnium servitus debet esse communis. Nos multi per diversa dona vel opera sumus unum corpus per unitatem charitatis et concordie in Christo, sed singuli sumus membra alter alterius, id est aliis servientes et aliis indigentes, ut hoc modo charitatis inter nos vinculo conjungeremur, quoniam singuli singulis indigemus, et quod huic in seipso dœst, suppletur per alium.

« Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes. »

Singuli sumus membra, alter alterius, non uno quidem modo, sed habentes diversas donationes spiritualium numerum differentes ab invicem secundum gratiam quæ data est nobis a Deo, qua secundum quod unicuique Deus dedit gratis, habet iste hoc donum, et ille aliud.

« Sive prophetiam secundum rationem fidei; sive ministerium, in ministrando; sive qui docet, in doctrina. »

Nunc differentiam donationum incipit exponere, ac velut diversorum membrorum actus enumerare. Et quasi oculis visum, ita menti quæ interior est oculus, prophetæ assignat mysterium. Et alii tanquam manui ministerium [al. officium] ascribit, et

alii tanquam lingue doctrinam tribuit. Simili modo et cetera dividit. Singuli sumus invicem membra, ad hoc habentes dona differentia, sive habentes prophetiam, id est futurorum vel quorumlibet occulorum manifestationem, membra sumus aliorum, ut illis prophetemus, ut quemadmodum oculus aliis membris, ita et nos aliis fidelibus per prophetam serviamus, prævidendo illis futura, quatenus ad evitanda imminentia mala reddamus illos cautores. Nos dico, habentes banc prophetandi gratiam secundum rationem fidei, ut nihil extra fidei regulam loquamur aut sapiamus. Vel secundum rationem fidei, quia prout fides creditum sive auditorum exigit capacitas seu salus, datur gratia prophetæ. A prophetia incipit enumerare spiritales donationes, quia credentes accepto Spiritu sancto, mox prophetabant. Sive habentes ministerium sicut diacones, ut ministremus sacris altaribus, in ministrando sumus membra aliorum pro quorum utilitate ministramus. Vel ministeriuni, ut terrena alimenta sanctis ministremus, in ministrando sumus eorum membra. Sive ille qui docet ignorantes in doctrina, id est in exhibitione doctrine sit membrum eorum.

« Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui praest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate (Amos v). Dilectio sine similitatione (I Petr. ii). »

Qui exhortatur alias ut faciant bonum quod ipsi non faciunt, sed sciunt et negligunt, in exhortando sit membrum eorum. Qui tribuit de suo aliis, in simplicitate sit membrum eorum, id est si nihil repetat ab illis quibus dedit, sed tantum a Deo qui remunerator est omnium bonorum. Vel qui tribuit indigentibus, in simplicitate cordis hoc faciat, hoc est, ne videatur manibus bene facere indigentibus, et corde laudem querat ab hominibus. Simplicitas excludit hypocrisim. Qui eleemosynam tribuit, faciat hoc in simplicitate supernæ intentionis, non in duplicitate præsentis et futuræ gloriæ. Qui praest fratribus vel Ecclesiæ, in sollicitudine præsit, ut sollicitus vigilet super custodiam gregis sibi commissi, non in sollicitudine humanarum causarum, aut secularium rerum, hac enim sollicitudo abjicienda

D est ab his qui Ecclesiæ præsunt, sed in hujusmodi sollicitudine, qualem habebat Apostolus, gerens sollicitudinem omnium Ecclesiarum. Qui ergo præst Ecclesiæ, talem habere sollicitudinem debet, et illam secularē habere omnino non debet. Quo miseretur, in hilaritate hoc faciat; hoc est, qui misero pie compatitur, impendens illi beneficium misericordiæ, in hilaritate mentis hoc agat, quia hilarum datorem diligit Deus. (II Cor. ix). » Qui enim res suas prærogat, si insidelis sit et receptum se desperet, contristatur tanquam qui eas perdidit. Qui vero cum fide et spe hoc agit, in hilaritate et letitia hoc agit, certus quod pro parvis magna recipiet, et insuper æternam consequetur vitam. Opera enim misericordiæ non ob aliud fiunt, nisi ut a miseria

liberemur, juxta illud : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (*Matth. v.*). » Quod contra Jacobus ait : « Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam (*Jac. ii.*). » Nam quia in multis offendimus omnes, suggestur opus misericordiae tanquam quotidiana medicina quotidianis, etsi levioribus, tamen vulneribus. Misericordia vero multiplex est, scilicet peccanti ignorare, oppresso subvenire, esurientem pascere, nudum vestire, et similia facere. Et ideo qui miseretur, in hilaritate hoc faciat, ut ex hilaritate vultus et animi gratum magis fiat beneficium ejus tam Deo quam hominibus. Jam dixerat : *Qui tribuit in simplicitate*, et nunc dicit : *Qui miseretur in hilaritate*. Et utriusque sententiae forsitan videtur unum opus esse, non tamen et operis ipsius unus affectus. Aliud est enim dare indigenti, aliud affectum misericordiae cum indigente partiri. Et aliud est simplicitas, aliud hilaritas, quoniam simplicitas duplum excludit intentionem, hilaritas ostendit fretum animum spe coelestium præriorum. *Dilectio quoque sine simulatione* sit in vobis. Omnis dilectio quæ non est secundum Deum, simulata est et non vera, quia Creator animæ Deus, idcirco ei cum cæteris virtutibus etiam assertum dilectionis inseruit, ut diligat Deum et ea quæ vult Deus. Cum ergo hoc opus dilectionis Deus in anima dederit, quicunque aliud dilexerit quam Deum et quæ Deo placent, charitas in eo dicta et simulata dicenda est. Sed et si quis proximum suum diligat, et cum errantem viderit, non commoneat nec corrigat, simulata charitas ista dicenda est. Et ideo nihil adulatorium, nihil fucatum habere charitas debet.

« Odientes malum, adhærentes bono, charitatem fraternalis invicem diligentes, honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes (*Hebr. xiii.*). »

Sitis odientes omne malum et adhærentes bono. Odit malum, qui non solum non vincitur voluptate, sed etiam odit opera voluptatis. Et adhæret bono, quem nulla tentatio nullaque adversitas separare valet a bono. Et ita debetis ex ordine proflcare, ut D primum odieritis et in vobis et in aliis omne malum; deinde firmiter adhæreatis bono, ne unquam divellamini ab eo. Sitis diligentes invicem charitatem fraternalis, id est amate inter vos fraternalm charitatem, diligite et habere studeite ipsam dilectionem, quæ vos mutuo foderat ut fratres. Iste erga illum, et ille erga istum diligat hanc charitatem fraternalis et servare studeat. Et sitis alii alios invicem prævenientes honore ut unusquisque festinet alium magis honorare quam honorari ab illo, et majorem ei reverentiam exhibere, sibique illum præferre, et ille similiter huic faciat. Sitis etiam sollicitudine non pigri, id est, et solliciti corde et impigri opere, ut et de vestra aliorumque salute

A sitis solliciti, et quod ad salutem pertinet, agere non sitis pigri. Sitis etiam *spiritu ferventes* ut etsi actu semper implere non potestis quod pie desideratis, spiritus tamen igne charitatis ferreat in vobis, ut nihil remissum, nihil tepidum sit in vobis. Sitis etiam *Domino servientes* ut nulli vitiorum serviatis, sed Domino, cui servus vitiorum servire non potest. Domino servite, ut quidquid boni feceritis, ad Domini gloriam referatis; et quidquid pro ejus amore proximis feceritis, ei vos facere creditis. Sitis *spe coelestium bonorum gaudentes*, ut non respiciatis ea quæ videntur, sed exspectetis ea quæ non videntur. Sitis et in *tribulatione patientes* ut patienter propter coeleste præmium toleretis omnem tribulationem, ut nec conturbemini ira, vel odio contra persecutorem, neque murmuratis contra Deum. Et ut possitis adversa patienter sustinere, sitis *orationi instantes*, ne deficiatis in tribulatione. In quo enim non sufficit humana fragilitas, auxilium Dei orationibus implorandum est. Sitis *necessitatibus sanctorum vestra bona communicantes*, id est honeste et decenter non quasi eleemosynam indigentibus præbentes, sed sensum vestrum quodammodo cum ipsis habentes communem. Sitis et *hospitalitatem sectantes* non solum venientes ad domum vestram hospites suscipiatis, sed etiam sectemini ac perquiratis eos ubique, ne forte in plateis alicubi sedeant, ne extra tectum jaceant.

C « Benedicite persecutibus vos, benedicite, et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Id ipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humiliibus consentientes. »

Benedicite persecutibus vos, id est bona illis orate qui mala vobis fecerint; benedicite illis et nolite maledicere, id est nec saltum voluntatem maledicendi habeatis in corde. Removet eos a consuetudine, dum prohibet adversariis maledicere. Et quia grave et velut intolerabile erat eis hoc præceptum, quo jussit persecutibus benedicere, ideo repetit ut magis mentibus eorum ingerat, et ut benedictio eis sit absque maledictionis admistione, dicens : *Benedicite, et nolite maledicere*. Scriptura vero sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Alter enim maledictum profertur iudicio justitiae, alter livore vindictæ. Maledictum iudicio justitiae profertur, sicut Abraham dicitur : « Maledicam maledicentibus tibi (*Gen. xii.*). » Rursum, quia maledictum livore vindictæ promittur, Apostolus nunc admonet : *Benedicite, inquiens, et nolite maledicere*. Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo prohibetur, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute justitiae. Gaudere subauditur debetis, cum gaudentibus de spirituali profectu, et flere cum flentibus de spirituali detimento. Non enim quibuscumque gaudiis gaudio nostra sunt socianda, nec quibuscumque fletibus lacrymæ nostræ jungendæ. Neque enim præceptum habemus, ut cum illis qui de acquisitione pecuniae vel hujus-

modi rebus gaudent, gaudemus; sed potius cum illis, qui spe supernorum bonorum gaudent, vel de accepta remissione peccatorum et gratia Spiritus sancti lætantur, et de similibus bonis. Similiter nec cum illis flere jubemur, quos flere facit tristitia sæculi, quæ mortem operatur, sed cum illis potius, qui pro suis vel aliorum peccatis flent, aut qui præ desiderio vitae æternæ seu pro quibuslibet causis hujusmodi fundunt lacrymas. *Id ipsum sitis invicem sentientes*, id est quod iste sentit, id ipsum sentiat ille; et item quod ille sentit, id ipsum sentiat iste, ut nulla dissensio sit inter vos, sed unanimis concordia, vos dico non *alta sapientes*, id est non in corde tuuentes, non superbientes, sed *humilibus consentientes*, id est voluntati humilium acquiescentes, ut vos quoque sitis humiles. Consentientes sitis eis, quod non sit ore, sed corde, quia tunc vera humilitas est, cum non est in sola lingua.

« Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. »

Id est nolite prudentiam vobis arrogare. Qui enim sibi ipsi prudens esse videtur, hic cum arrogantia etultus est. Nec potest veram sapientiam Dei scire, qui suam stultitiam quasi sapientiam colit (*Prov. iii.*). Qui ergo apud se ipsum prudens est, apud Deum prudens esse non potest, quoniam « scientia inflat (*I Cor. viii.*). »

« Nulli malum pro malo reddentes. »

Qui enim malum pro malo reddit, aut simile peccatum, aut gravius facit. Nam ille qui malum prior intulit, non sensit forsitan malum esse quod fecit. Qui autem malum reddit, eo ipso quod ad ulciscendum motus est, probatur sensisse malum esse quod reddidit. Et ideo nullus se vindicet, ne deterius quam hostis ejus peccet.

« Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. »

S tis *providentes bona*, id est provida discretione considerantes, ut ea quæ feceritis sint bona, non tantum coram Deo qui videt conscientiam; sed etiam coram omnibus hominibus fidelibus et infidelibus, qui vident actionem, ne possint eam reprehendere. Providenda sunt enim bona coram cunctis hominibus, non ut placeamus singulorum vel virtutis vel moribus, ne simus contrarii sententiæ qua dicitur: « Si adhuc hominibus placarem, Christi servus non essem (*Gal. i.*). » Sed qui vitæ suæ et morum actuumque libram sic tenet, ut non possit ab ullo homine reprehendi, iste bona coram omnibus hominibus providet, sive illis placeant quæ bona sunt, sive non placeant. Et ideo providendum est, ne ex bonis nostris fiat hominibus scandalum, sed bonum exemplum. Sunt enim nonnulli qui non curant quidquid dicatur de eis, dum modo ipsi intentionem bonam habeant. Sed qui salutem proximi negligit, crudelis existit.

« Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (*Hebr. xii.*). »

Sitis habentes pacem cum omnibus hominibus, si fieri potest, quia difficile est ut fiat, quod tamen est

A *ex vobis*, id est habere pacem cum omnibus non remanet a vestra parte, quia vos erga nullum pacem violatis. Vel si bonum quod a vestra parte est, vide licet observatio justitiae, potest fieri, ut non impediatur ab illis hominibus, sitis habentes pacem cum cunctis hominibus. Juxta beatum vero Gregorium, direxit Apostolus hoc præceptum ad reciores ecclesiæ. Hortaturus enim ut pacem cum omnibus habent, præmisit dicens: *Si fieri potest*, atque sijunxit, *quod ex vobis est*. Difficile quippe erat, ut si male acta corriperent, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata necesse est in nostro corde seruetur. Recte itaque ait, *quod ex vobis est*. Ad si diceret: Quia pars ei B duarum partium consensu subsistit, si ab eis qui corripiuntur, expellitur, integra tamen in vestra qui corripitis, mente teneatur.

« Non vosmetipsos defendantes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: *Miki vindictam, et ego retribuam*, dicit Dominus (*Deut. xxxiii.*). »

Dico, pacem habeatis, si fieri potest, cum omnibus, non defendantes vosmetipsos charissimi, si quis vos aggressus fuerit, id est non percutientes eum qui vos percosserit; sed date locum iræ, id est simile iram persecutoris in vobis expleri, ille enim dat locum iræ, qui adversarium permittit facere quod vult. Vel ille dat locum iræ, qui iram superbientium humiliiter fugiendo declinat, non se contra acceptas contumelias erigens, sed de loco pia humilitate recedens. Vel date locum iræ, id est judicio Dei. Non præcipit ut nolint vindicari, sed ut nos ipsi vindicantes, demus locum iræ Dei, qui dixit: *Miki vindictam, et ego retribuam* (*Deut. iii.; Hebr. x.*). Neque enim propter exsaturandum odium desiderant sancti vindictam, quod ab eorum perfectione longe est. Nam justus quisque magis cupit inimicum suum corrigi quam puniri. Et cum in eum videt a Domino vindicari, non ejus delectatur poena (*Psal. lvi.*; *Psal. cxxxix*), quia non eum odit; sed divina justitia, quia Deum diligit. Sic quippe inimicus diligitur, ut non displiceat Dei justitia qua punitur. Et sic placet justitia qua punitur, ut non de malo ejus, sed de bono judice gaudetur (*Luc. xviii.*). Ait itaque: *Non vosmetipsos defendantes, charissimi, sed date locum iræ*. Ac si dicat: Quid opus est vosmetipsos vestras ultimæ iræ injurias, qui nec corda hominum nosse, nec agnita eorum sclera tranquillo valeatis animo judicare? Quin potius quod in vos peccatur, quasi fratribus et proximis ex corde remitti, ut et vobis Deus vestra peccata remittat (*Matth. vi.*), scientes quia si corrigi voluerint, eos socios bonorum habebitis; sin aliter, rectius divino judicio, quod errare non potest, sicut nec irasci potest, quam vestro damnabuntur. Et vere judicium ejus debetis expectare, *scriptum est enim in Ezechiele (cap. xi.)* Nam ubi nos legimus secundum Hebraicam veritatem: Appropinquaverunt visitationes urbis, septuaginta Interpretes translulerunt, *michi vindictam*, et ego

retribuam, dicit Dominus. Et ideo patet Hebreos qui Romæ crederunt, habuisse in auctoritate translationem septuaginta Interpretum, juxta quam Apostolus eis profert testimonium; non enim proferret eis testimonium ex Scriptura, quam non reciperent. Ob hoc, inquit, Dominum exspectate, quia ipse sicut scriptum est, dixit: *Ego retribuam mihi vindictam*, id est omnia mala quæ vobis irrogantur, mibi sunt, licet sim impassibilis; sed ego vindictam milii pro his retribuam, puniens eternaliter eos qui temporaliter vos affligunt.

« Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sit, potum da illi (*Prov. xxv*). Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. »

Non defendes te ab adversario ut referias eum, et malum illi pro malo reddas, sed potius bonum illi pro malo repende, ut juxta Salomonis præceptum, si esurierit inimicus tuus pascas illum, si sitierit, potes illum. Et quare? quia hoc faciens, congeres super caput, id est accumulabis super mentem ejus carbones ignis, id est ferventes et urentes pœnitentiae dolores. Beneficiis enim tuis vicius, dolebit se injurias tibi fecisse, a quo bona recipit, et convertetur ad pœnitentiam, sique lucaberis eum Christo. Vel carbones ignis, id est charitatem igne sancti Spiritus ferventem congeres super cor ejus. Hoc est dicere: Sicut carbones ardentes incendunt corpus super quod congeruntur, sic bona facta tua inflammabunt ad dilectionem cor ejus qui te persecubatur, sique ad servorem sancti Spiritus exemplo tuo provocabis eum ut bene agat. Absit enim ut credamus Salomonem vel Apostolum docere voluisse, ut eo animo bona faciamus inimicis nostris, ut ipsi in his ingratipersistentes, majora tormentorum incendia perpetuo sustineant. Non est hoc benefacere his qui oderunt nos (*Matth. v*), sed male illis facere. Sed hoc potius in hac sententia jubemur, ut misericordiam facientes egentibus inimicis, emolliamus fomentis beneficiorum duritiam cordis eorum, et ad redimendum nos in Domino studeamus inflammare illos, adhibito dilectionis igne, ut virtutem mansuetudinis et patientie nostræ mirantes incipiatur imitari, rejectisque vitiis, ad virtutum opera convertantur. Unde ne quis hec Salomonis verba. Judaico sensu vellet intelligere, mox Apostolus subdidit: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Quomodo enim potest vincere in bono malum, qui in superficie bonus est, et in abdito malus; qui opere parcit et corde sœvit, in animo mitis, voluntate crudelis? *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Contende cum malo, sed bonitate. Ipsa est enim vera contentio, vel certamen salubre, ut sit bonus contra malum, non ut sint duo mali. Si tu jam non es malus, obsta malo ut sis bonus. Si displicet tibi malus, noli fieri malus. Nam si repercutis, malo vis vincere malum. In sensibus vel motibus animorum ille dicitur viciisse, qui alterum ad suam traxerit partem, sicut hæreticum aut paganum. Si ergo mali vicissitudinem a te receperit ille,

A te vicit, et passionis similitudine vitio suo sundidit. Si autem per patientiam tuam cessare eum ab ira vel injuria feceris, tu vicisti, et de peccato ad salutem lucrando proximum triumphasti.

CAPUT XIII.

« Omnis anima potestatis sublimioribus subditæ sit. Non est enim potestas nisi a Deo (*Sap. vi*). Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. »

Sicut superius reprehendit illos qui gloriabantur de meritis, ita nunc ingreditur illos redarguere qui, postquam erant ad fidem conversi, solebant subjici alicui potestati. Videbatur enim quod infideles Dei fidelibus B non deberent dominari, etsi fidèles deberent esse pares. Quam superbiam removet, dicens: *Omnis anima*, id est omnis homo sit humiliter subditæ potestatis vel saecularibus, vel ecclesiasticis sublimioribus se; hoc est, omnis homo sit subjectus superpositis sibi potestatis. A parte enim maiore significat totum hominem, sicut rursum a parte inferiore totus homo significatur, ubi propheta dicit: « Quia videbit omnis caro solutare Dei (*Isa. xl*). » Et recte admonet, ne quis ex eo quod in libertatem vocatus est, facetusque Christianus, extollatur in superbiam, et non arbitretur in hujus vitæ itinere servandum esse ordinem suum, et potestatis quibus pro tempore rerum temporalium gubernatio tradita est, non se putet esse subdendum. Cum enim constemus ex anima et corpore, et quandiu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium ejusdem vitæ utamur, oportet nos ex ea parte que ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatis, id est res humanas cum aliquo honore administrantibus; ex illa vero parte qua Deo credimus, et in regnum ejus vocamur, non debemus subditi esse cuiquam homini id ipsum in nobis evertere cupienti, quod Deus ad vitam æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse vestigal reddendum sive tributum, aut non esse honorem exhibendum debitum eis, quæ hæc curant, potestatis, in magno errore versatur. Item si quis sic se putat esse subdendum, ut etiam in suam fidem habere potestatem arbitretur eum, qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate præcellit, in majorem errorem labitur. Sed modus iste servandus est, quem Dominus ipse præcepit, ut reddamus Cæsari quæ sunt Cæsarum, et Deo quæ sunt Dei (*Matth. xxii; Luc. xx*). » Quamvis enim ad illud regnum vocati simus, ubi nulla erit potestas hujusmodi, in hoc tamen itinere conditionem nostram pro ipso rerum humanarum ordine debemus tolerare, nihil simulate facientes, et in hoc non tam hominibus quam Deo qui hoc jubet, obtemperantes. Itaque omnis anima sit subditæ sublimioribus potestatis, id est omnis homo sit subditus primum divinæ potestati, deinde mundanae. Nam si mundana potestas jusserit quod non debes facere, contemne.

potestatem, timendo sublimiore potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus adverte. Si aliquid jusserrit procurator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire. Non hinc debet minor irasci, si major prælata est. Rursus si aliquid proconsul jubeat, et aliud imperator, numquid dubitatur, illo contempto, huic esse serendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus jubeat, quid faciemus? Nunquid non Deus imperatori est præferendus? Ita ergo sublimioribus potestatibus anima subjiciatur, id est homo. Sive idcirco ponitur anima pro homine, qui secundum hanc discernit, cui subdi debeat, et cui non. Vel homo qui promotione virtutum sublimatus est, anima vocatur a digniore parte. Vel, non solum corpus sit subditum, sed anima, id est voluntas · hoc est non solum corpore, sed et voluntate servitatis. Ideo debetis subjici, quia non est potestus nisi a Deo. Nunquam enim posset fieri nisi operatione solius Dei, ut tot homines uni servirent, quem considerant unius secum esse fragilitatis et naturæ. Sed quia Deus subditis inspirat timorem et obediendi voluntatem, contigit ita. Nec valeat quisquam aliquid posse, nisi divinitus ei datum fuerit. « Potestas omnis est a Deo (Joan. xix.). » Sed ea quæ sunt a Deo, ordinata sunt, ergo potestas est ordinata, id est rationabiliter a Deo disposita. Itaque qui resistit potestati, nolens tributa dare, honorem deferre et his similia, Dei ordinationi resistit, qui hoc ordinavit ut talibus subjiciamur. Hoc enim contra illos dicitur, qui se putabant ita debere uti libertate Christiana, ut nulli vel honorem deferrent, vel tributa redderent, unde magnum poterat adversus Christianam religionem scandalum nasci a principibus sæculi. De bona potestate patet, quod eam perfecit Deus rationabiliter. De mala quoque videri potest, dum et boni per eam purgantur, et mali damnantur, et ipsa deterius præcipitatur. Qui potestati resistit, cum Deus eam ordinaverit, Dei ordinationi resistit. Sed hoc tam grave peccatum est, quod qui resistunt ipsi, pro contumacia et perseveritate sibi damnationem æternæ mortis acquirunt. Et ideo non debet quis resistere, sed subjici.

« Nam principes non sunt timori boni operis, sed malii. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem male feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindicta in iram ei qui male agit. Ideo que nécessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita (Matth. xxii); cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. »

Merito acquirunt sibi damnationem qui resistunt potestati, quia principes non sunt his timori qui sunt boni operis, sed qui sunt pravi, id est non bene ope-

rantibus, sed male agentibus. Principes olicit, qui propter corrigendam vitam et prohibenda adversa constituuntur, Dei habentes imaginem, ut sub uno sint cœteri homines. Qui non sunt timori bene agentibus, sed male, quia non ad bonos, sed ad malos puniendos sunt instituti. Naturaliter enim omnes norunt et innocentiam præmio, et malitiam supplicio dignam esse. Et princeps, si est bonus, bene operantem non punit, sed diligit. Si autem malus est, non nocet bono, sed purgat eum. Ideoque non est quod timere debeat, qui bene agit. Qui vero mala operatur, debet timere, quia principes ad hoc sunt constituti, ut mala puniant. Ille timeat. Sed si vis non timere potestatem, do tibi consilium, Bonum opus fac et habebis laudem ex illa. Bonum fecere apostoli et martyres, tamen non eos laudaverunt, sed potius interfecerunt potestates. Ideoque voluit Apostolus dicere: Bonum fac, laudabit te potestas; sed temperavit verba, et ait: Bonum fac et habebis laudem ex illa. Si enim justa est potestas, habebit laudem ex illa in ipsa laudante. Si autem iniqua est, mortuus pro fide, pro justitia, pro veritate habebit laudem ex illa, in illum sœviente. Ex illa enim habebit, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem præbente. Haec Augustinus. Gregorius vero sanctus sic ait: Paulus cum infirmum auditorem suum perpenderet, aut prava adhuc velle agere, aut de actione recta humanæ laudis retributione gaudere, ait: « Vis non timere potestatem? Bonum fac et habebis laudem ex illa. » Neque enim ideo bona agenda sunt, ut potestas hujus modi nulla timeatur, aut per haec gloria transitoriae laudis queratur. Sed cum infirmam mentem ad tantum robur ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem simul vitaret et laudem, prædictator egregius etiam monendo aliquid obtulit, et aliquid tulit. Concedendo enim lenia, subtraxit acriora, ut quia ad deserenda cuncta simul non assureret, dum in quadam suo animus familiariter relinquitur, a quadam suo fine dolore tolleretur. Laudem habebis ex potestate, quia ille potens, sive bonus, sive malus sit, est Dei minister proficiens tibi in bonum. Nam si bonus fueris, nutritor tuus est; si malus fueris, tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, et in tentatione ut aurum probare. Si bene feceris, non timebis principem. Si male feceris, tunc time illum. Et timendum tibi est, quia non sine causa gladium portat, sed et malos puniat. Gladium habet materiale, vel gladium, id est judicariam potestatem, ut reos serial. Nec mirum, quia Dei minister est, vindicta in iram ei qui male agit, ut loco Dei vindicet in malos. Est enim vindicta ei, id est ad damnatum ejus qui male agit. Est vindicta in iram, id est propter iram Dei vindicandam, vel vindicta in iram Dei ostendendam. Quia haec punitio indicat persistentes in malo gravius puniendos. Nam si homo judex amore justitia peccata subditorum punit, considerandum est qua animadversione Deus judex, qui sine peccato est, et puram justitiam habet, peccata perversorum puniet.

Ideo princeps sæculi est minister Dei, ut vice ejus interim ultiōnem faciat, et judicium ejus præfiguret, quoniam fortia quæque crimina, quæ vindicari vult Deus, non per antistites et rectores ecclesiarum, sed per mundanos judices voluit vindicare. Et hoc sciens Apostolus, recte eum ministrum Dei nominat et vindicem in eum qui male agit. Dei minister est. Et ideo subditi estote illi necessitate quia necesse est propter hanc vitam subditos illi vos esse, nec resistere, si quid auferre voluerit ex rebus huic temporis necessariis, in quas sibi data est potestas. Subditi estote non solum propter iram, ut effugiat offenditionem hominum, sed etiam propter conscientiam ut non simulate quasi ad oculum hominum ista faciat, sed pura dilectionis conscientia propter Deum, qui omnes homines vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire (*I Tim. ii*). Non solum propter iram principum vitandam subjiciamini illis, quod potest etiam simulate fieri, sed etiam propter conscientiam, ut in vestra conscientia certi sitis illorum dilectione vos id facere, quibus vos Deus subjici voluit. Et debetis esse subditi, quia etiam ideo, id est propter obedientem subjectionem tributa præstatis illis quasi redditur, dum pugnant pro patria et agunt judicia. Tributa præstatis, et merito, quia ministri Dei sunt qui vobis eos constituit. Cujus enim jussu homines nascentur, hujus jussu reges constituuntur, apti his qui eo tempore ab ipsis reguntur. Quidam enim illorum ad correptionem et utilitatem subjectorum et conservationem justitiae datur, quidam autem ad timorem et paenam et incaricationem, quidam vero ad illusionem et contumeliam et superbiam. Ministri Dei sunt, in hoc ipsum servientes ei, quod tributa exigunt a vobis, et potestatem exercent ad utilitatem bonorum, et detrimentum malorum. Vel vos præstatis illis tributa, in hoc ipsum Deo servientes, quia ministri Dei sunt. Aut certe illi qui tributa a vobis exigunt, in hoc ipsum vobis sunt servientes, quia propter illa quæ a vobis percipiunt, utilitati vestræ subserviunt, dum patriam defendunt et res vestras custodiunt. Et qui ministri Dei sunt, qui vos illis subjicit, ergo reddite omnibus illis debita sicut et Dominus pro se et Petro censem reddidit, significans quod potestas spiritualis potestati sacerulari non auferat suum jus. Omnibus reddite debita, ut sic laudetur ecclesiastica doctrina. Cui tributam debetis, reddite tributum; et cui vectigal, reddite vectigal. Tributum est redditus vel pensio. Et dictum est tributum, eo quod olim per tribus singulas exigebaratur, sicut post per singula territoria. Sic enim per tres partes divisus erat Romanus populus, ut qui præerant in singulis partibus, tribuni dicerentur. Unde etiam sumptus quos dabant populi, tributa nominarunt. Vectigal quoque redditus est vel pensio, sive tributum fiscale. Sed tamen vectigal a vehendo, id est a portando dictum est. Tributum illi census dicuntur, qui dantur de terris, et quos homines de capitibus suis dant; vectigal vero, quod advehitur de

PATROL. CLXXXI.

A de longinquis regionibus. Tributum, quod a presentibus datur; vectigal quod ex remotis provinciis mittitur. Tributum, quod regiones solvunt; vectigal, stipendum quod datur dominis quando per patrias vehuntur. Tributum, quod domi solvit statutis temporibus; vectigal, quod a transeuntibus et sua negotia vehentibus datur pro rebus suis conservandis. Cui timorem, debetis, timorem reddite, ut reveremini dominos atque timeatis, et cui honorem, ut honoretis regem, sive parentem aut senem, vel hujusmodi personam, honorem reddite. Per haec præcepta ordinat Apostolus ecclesiam Dei, ut nihil adversus principes sæculi gerens, per quietem et tranquillitatem vitae opus justitiae et pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes in Christo B potestatibus sæculi non esse subjectos, tributa non reddere, neque vectigalia solvere, nulli timorem, nullum honorem deferre, nonne per haec regum et principum merito in semetipsos arma converterent, et persecutores quidem suos excusabiles, semetipsos vero culpabiles facerent? Non enim fidei, sed contumacia causa impugnari viderentur, et essent eis causa quidem mortis digna, meritum vero mortis indignum. Sic namque Judæi perire meruerunt gladio Romanorum.

C « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impletat. Nam: Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Matth. xxi*; *Gal. v*; *Jac. ii*). Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. »

Sic redditte omnibus debita, quamvis nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Cætera enim cum redditus fuerint, non debentur, dilectio autem tanto magis debetur, quanto amplius impenditur. Ipsa quippe exigit debitum, ut fraternalis charitati servientes, eum qui se adjuvari recte velit, in quo possumus, adjuvemus, semper existentes debitores charitatis. Ipsa est enim quæ semper redditur et semper debetur. Debetur namque, etiam si redditus fuerit, quia nullum tempus est, quando impendenda non sit. Nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur, quoniam habendo redditur, non carendo. Quoniam pecunia cum recipitur, accedit ad eum cui datur, sed ab eo recedit a quo datur. Charitas vero non solum apud eum crescit, qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit, sed etiam ille a quo eam recipit, tunc incipit habere cum reddit. Et ideo cætera sic solvite, ut non debeatis; charitatem vero ita solvite, ut semper habeatis et debeatis. Et merito semper est habenda, quia qui diligit proximum, legem implevit. Sola enim charitas justitiam legis adimpleret, quam timor implere non poterat. Hoc loco sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, et tacere dilectio Dei, cum in ulroque præcepto lex pendeat

25

et prophetæ. Sed qui proximum diligit (*Matth. xiiii.*), consequens est ut ipsam dilectionem præcipue diligat. Nam nec proximum vere sine Deo, nec Deum vere sine proximo potest diligere. Sed cur Apostolus solam proximi dilectionem commemorare maluit, qui legem dixit impleri, nisi quia in dilectione Dei possunt homines mentiri, quia rariores tentationes eam probant; in dilectione autem proximi facilius convincuntur eam non habere, dum scilicet inique omnibus vel aliquibus agunt? Cum ergo alterum dilectionis præceptum sine altero teneri non possit, etiam unum eorum commemorare plerumque sufficit, cum agitur de operibus justitiae, sed opportunius illud, de quo quisque facilius convincitur. Itaque dilectione proximi lex impletur. Et hoc per partes probatur. *Nam omnia hæc præcepta complentur amore proximi. Non adulterabis.* Quis enim adulterat uxorem ejus quem diligit? *Non occides.* Quis occidit eum quem diligit? *Non furaberis.* Quis furatur res ejus, quem sicut seipsum diligit? *Non fulsum testimonium dices.* Quis falsum profert testimonium contra eum, quem sicut se diligit? Omnia igitur hæc mandata, et si quod est aliud mandatum simile his in lege, instauratur, id est adimpletur et perficitur in hoc verbo quo dicitur: *Dileges proximum tuum sicut te ipsum,* id est recto amore quo te diligis. Qui enim se ut oportet diligit, ac deinde proximum tanquam se, necesse est ut cuncta præcepta hic custodiat. Nam hæc præcepta malum prohibent. *Dilectio proximi malum non operatur.* Qui ergo amat homines, aut quia justi sunt, aut ut justi sint, amare debet. Sic enim et seipsum amare debet, aut quia justus est, aut ut justus sit. Sic enim diligit proximum tanquam seipsum sine ullo periculo. Qui enim aliter diligit se, injuste se diligit, quoniam ad hoc se diligit, ut sit injustus, ad hoc ergo ut sit malus, ac per hoc jam non se diligit. « Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam (*Psal. x.*). » Tenenda est igitur vera dilectio, per quam omne malum opus vitatur, et omne bonum opus impletur. Et quando quidem qui proximum diligit, singula quæque præcepta legis implevit, quia nec malum operatur, et bonum facit; *ergo dilectio est plenitudo legis,* id est plenaria legis adimpletio, quia plene legem adimplet, dum et ab his abstinet quæ lex prohibet, et ea facit quæ lex jubet.

« Et hoc scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. »

Dixi ut nemini quidquam debeatis nisi dilectionem, quia per eam potestis universam legem implere; et nunc dico, ut sitis scientes, id est cognoscentes et intelligentes *hoc tempus gratiae* in quo Spiritus sanctus datur credentibus, per quem charitate repleantur, qua legem impleant, sicut vitam æternam merito percipient. Sciatis hoc tempus, in quo per adventum Salvatoris gratia Dei mundo illuminat, *quia hora est,* id est opportunum, sed breve spatium temporis; *jam nos de somno surgoere,* id est

A ut surgamus ad bene agendum a torpore negligenter vel ignorantiae hora est, id est breve spatium, quia qui hodie habemus horam, nescimus si cras habemus vitam. Et ideo jam, id est cum celeritate quadam sine dilatione, surgendum est a somno desidiae, ut mente vigilemus et bonis operibus occupemur. In vitiis nostris requiescebamus torpentes, et veluti quodam sopore detenti, sed nunc sciére debemus quod sit hoc tempus in quo sumus, quia hora est ut jam ab illo somno mentis surgamus, et amodo in bonis operibus laboremus. Vere amplius non est nobis jacendum in somno, sed potius surgendum est, quia *nunc est propior nostra salus æterna quam tunc erat cum credidimus,* id est cum credere coepimus, quoniam morti jam viciniores sumus, in qua retributionem percipiemos. Et cum magis ac magis ad salutem nostram propinquemus, et omnia ruam ad occasum, jam omnis temporis bene operari a nobis excutiatur, et ad salutem quæ jam instat, cum alacritate festinemus, cum hæc vita ad præsens finiatur. Turpius est enim, si non surgimus qui jam saluti propinquamus quæ nostra erit, si surreximus; alioquin salute carebimus. Vel nunc, id est quando surgimus, propior est nostra salus, id est nobis vicinior; hoc est magis ad nos pertinens, et magis nostri juris, quam tunc erat cum primus credidimus. Si enim tunc moreremur, salus et vita prope nos esset; sed nunc ad nos magis attinet, quoniam tunc ex sola misericordia erat venia, nunc vero ex gratia et meritorum nostrorum actio corona. Nam bene operans est vicinior æternæ vita. Baptismus vero est ad veniam, vita autem bona ad coronam.

« Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. »

Vere propinquior est nostra salus quam aetas. Nox enim infidelitatis et iniquitatis præcessit, sed dies fidei et justitiae appropinquavit. Noctis enim tenebris premimur, cum perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cum erroris nostri obscuritas veritatis cognitione radiatur. Nox in lucem vertitur, cum erroris nostri obscuritas veritatis cognitione radiatur. Nox in lucem vertitur, cum corda nostra justitiae fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Hoc nunc diluculum discipulorum mentibus oriri viderat Apostolus, cum dicebat: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Qui enim post discessum noctis, non jam venire, sed appropinquasse diem insinuat, esse procul dubio ante solem post tenebras adhuc auroram demonstrat. Nondum enim in splendore sue claritatis apparuit sol justitiae Christus, sed jam vicinos ejus instat adventus. Et ideo nondum perfectum diem, sed adhuc diluculum et auroram habemus. Vita enim fidelium, quæ in hac carne et in hoc sæculo ducitur, in comparatione vitæ infidelis et impie, non irrationabiliter lux et dies appellatur, sed tamen in comparatione illius diei, quo æquales ange-

Ils facti, videbimus Deum sicuti est (*I Joan. iii.*), A in his Romanos fuisse, et ideo non esse illis ius adhuc nox est. Nox et dies. Dies in comparatione infidelium, nox in comparatione angelorum. Habent enim diem angeli, quem nos nondum habemus, sed tamen jam habemus, quem non habent infideles. Recte igitur pratermissio, quem nunc habet vita infidelium, dicitur, quia nox infidelitatis processit, et dies aeternitatis appropinquavit. Dies aeternæ beatitudinis appropinquavit, quia jam remissa sunt peccata, justificati jam credentes. Et quia nox præteriit, et dies appropinquavit, ergo abjiciamus opera tenebrarum, id est illa facta quæ solebamus agere dum tenebris ignorantiae premeremur, et induamur arma lucis, id est virtutes quas exigit lux divina cognitionis, per quas impugnemus opera tenebrarum et principes talium operum, id est demones; minus enim decorum est, sub tempore novæ lucis opera veterum tenebrarum gerere, id est opera mala, quæ in tenebris ignorantiae venient, vel tenebras amant et ad tenebras ductunt. Opera vero lucis, non tam opera quam arma vocantur, quia dum recte agimus, dum lucem fidei bonis operibus sequimur, hostes nostros armis talibus debellamus. Induamus igitur ornamentum opera lucis, id est opera quæ fides exigit; et acceptis hujusmodi armis, ambulemus honeste sicut in die, id est pergam in via mandatorum Dei laudabiliter sicut decet in die fidei. Jam enim, sicut diximus, vita infidelium in comparatione vite infidelium, dies est. Et ideo nos qui jam in die sumus, debemus sicut in die honeste ambulare, ut honestas virtutum undique nos adornet in via nostræ actionis, quos illustrat dies fidei et notitia veritatis, in qua videamus quid honestum sit, et quid dishonestum. Quæ sint autem opera tenebrarum, quæ abjicienda sunt consequenter ostenditur, cum dicitur :

« Non in comeditionibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et emulatione (*Galat. v.; I Petr. ii.*). »

Et de armis lucis quæ induenda sunt subditur :
« Sed induimini Dominum nostrum Jesum Christum. »

Et post adjungitur :

« Et carnis caram ne feceritis in desideriis. »

Ambulemus honeste sicut in die, nos dico existentes, non in comeditionibus, id est superfluis manductionibus, et ebrietatibus, id est nimis vini ingurgitationibus, non in cubilibus, id est pigritiis dormiendi et impudicitiis, id est libidinibus quæ in uitiiis epulationibus et potationibus atque cubilibus nutriuntur. Comeditions enim sunt inhonestæ et luxuriosa convivia, quibus necessaria comes est turpissima temulentia. Et quid aliud subsequitur, nisi cubilia et impudicitiae? A foedis cubitationibus cubilia sunt appellata, quæ non tam rationalibus hominibus, quam feris et bellis convenient. In cubilibus enim et impudicitiis agunt qui communes habent stratus, et more ferarum illico commiscentur ibi. Notandum est,

B in his Romanos fuisse, et ideo non esse illis ius gloriandi. Et haec quatuor vitia carnis sunt, dum autem quæ ad animum pertinent, subduntur, cum dicitur : *Nox in contentione et emulatione.* Agebant vero Romani in contentione et emulatione, quia contendebant ad invicem, et se alii aliis praeferebant, in quo minoribus maiores invidebant. Horum autem morborum, id est contentionis et emulationis, mater superbia est, et humanæ laudis aviditas, nec adhuc sanari potest, nisi qui superbiam calcaverit, et humanas laudes contempserit. In his non inveniamini, quia haec sunt opera tenebrarum, Sed induimini Dominum Jesum Christum, quia hoc est arma lucis indui : Christus enim sapientia est et justitia et sanctificatio et veritas et omnes simul virtutes (*I Cor. ii.*). Quas qui assumpserit, Christum dicitur induitus esse. Christum induimini, id est formam Christi sumite vestem, ut habitus et forma illius undique fulgeat, et repræsentetur in nobis. Cum vestem induimur, ex omni parte circumdamur. Christum igitur est induitus, qui undique bono opere protegitur, ut nullam partem actionis sue peccato nudam relinquat. Nam qui in aliis actionibus justus est, in aliis injustus, quasi hoc latus cooperuit, illud nudavit. Nec jam bona sunt opera, quæ subortis aliis pravis operibus inquinantur. Qui ergo undique Christianus appetat in cunctis operibus suis, hic Christum dicendus est esse induitus. Christum induimini, et carnis curam non feceritis, non dico, in necessariis, sed in desideriis. In necessariis enim permittitur fieri, quia « nemo unquam carnem suam odio habuit (*Ephes. v.*) ; » sed in desideriis prohibetur (*I Petr. ii.*), quoniam carnalia desideria militant adversus animam. Neque enim mortali in carne adhuc viventibus funditus cura carnis absconditur, sed ut discrete serviat, temperatur. Discretionem magni moderaminis frenanda est, ut serviat, et non principetur; nec quasi domina animum vincat, sed subacta mentis dominio quasi ancilla famuletur; et ad necessitatem salutis flat, non ad desideria voluntatis. Quæ enim in desideriis fieri prohibetur, procul dubio in necessitate conceditur. Quia videbilec mens nostra a carnali delectatione superanda est, sed a carnis cura necessaria separanda non est.

CAPUT XIV.

« Insirmum autem in fide assomite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit manducare se omnia. Qui autem insirmus est, colus manducet. Is qui manducat, non manducat non spernat : et qui non manducat, manducat non judicet. Deus enim illum assunxit ; quis es qui judicas alienum servum? (*Jac. iv.*) Suo domino stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. »

Iterum quia erat inter Romanos aliud genus contentionis, redarguit eos inde, et ad concordiam

revocat. Contendebant enim de differentiis ciborum, quia quidam illorum cum integra fide omnes cibos comedebant; alii vero a quibusdam abstinentem esse credebant, et inde ab invicem dissentiebant. Illi enim qui ex gentibus crediderant, extollebant se in libertate fidei, quia nihil commune vel immundum esse crederent, adversus eos qui ex circumcisione venientes, observabant adhuc traditione legis ciborum differentiam. Et inde reprimit eos Apostolus, et monet ne insultent eis, quibus longa consuetudo in observandis cibis discretionem adhuc aliquam et cunctationem movebat. Et unum quemque talem vocat infirmum in fide, quia non credit omnia licere manducari. Perfecta enim fides nullum cibum Judaico sensu credit respuendum, quia omnis creatura Dei bona est, et nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sed quisquis ita non credit, adhuc infirmus est in fide, si jam nullum habet. Sed tamen hunc non abjici, sed assumi jubet. Apostolus, nec quasi infidelem judicari. Aliud est enim infidelem esse, aliud infirmari in fide, quia infidelis non habet, infirmus autem jam habet, sed adhuc ex parte dubitat. Et ideo non est repellendus, sed assumendus. Et hoc est quod ait: *Infirmum autem*, etc. Quod sic continuatur: Ea quæ superius dixi, ita ut docui, facite in vobis ipsis, id est induite Christum, et his similia facite; sed hæc quæ nunc dico, facite erga proximos, scilicet infirmum in fide assumite ut sanetis eum, sicut Christus medicus peccatores, id est male habentes suscepit sanandos. Assumite eum non in disceptationibus cogitationum ejus, id est non de occulto cogitationum judicetis eum. Forte dubitat aliquid novitas ipsius. Amate abundantius dubitatem. Amore vestro curate de corde infirmi dubitationem. Et si incognitum nobis est quo animo id faciat, non inde disceptemus. Non nobis usurpemus dijudicare cogitationes aliorum, sed Deo probemus cogitationes nostras etiam pro illis, de quibus forte aliquid dubitamus. Vere infirmus est assumendus ab eo qui firmus est. Nam *alius credit* licere *manducare omnia* genera ciborum, et est firmus iste, atque infirmum debet assumere; alius vero non credit ita licere, et infirmus est, ac indiget assumi. Illoc videtur debuisse dicere. Sed ponit consilium de illo, per quod satis intelligitur, dicens: *Qui autem infirmus est*, id est qui non credit omnia esse manducanda, *olus manducet*, id est relinquatur arbitrio suo, ne cum scrupulo edat, ut si voluerit, non solum ab omni carne, sed etiam a cæteris cibis abstineat, et olera tantum comedat. Alius credit manducare omnia, id est gentilis quisque ad fidem conversus omnes cibos indifferenter posse comedи judicat; sed qui infirmus est, id est Hebreus quilibet adhuc in fide pusillanimis et titubans, qui alias carnes mundas, et alias arbitratur immundas, *olus manducet*, in quo nulla est suspicio immunditiae, sed

A indifferenter comeditur ab omnibus. Melius est enim ut permittatur illa solum comedere, quæ ritus legis in qua nutritus est, non prohibuit, et cum pusillanimitate retineatur in fide, ut paulatim crescendo ad sublimiora proficiat, quam ut de pusillanimitate eradicetur, et discedat penitus a fide. Et ideo *is qui manducat omnia*, id est gentilis qui nullum cibum credit immundum, non spernat, id est non vilcm reputet *non manducantem*, id est Hebreum qui adhuc propter legis consuetudinem quosdam cibos respuit. *Et qui non manducat*, id est, Judæus qui se abstinet ab aliquibus, ne ritum legis violet; *non judicet*, id est non damnnet *manducantem*, id est gentilem omnes cibos indifferenter sumentem. Gentiles enim quos carnales intellectus legis a fide non retrahebat, firmiter credebant nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, et ideo spernabant Judeos infirmiores in fide, quos adhuc videbant propter antiquam legis observantiam cibos discernere. Et econtra Judæi cum viderent illos alimenta illa percipere, quæ ipsi putabant immunda esse, graviter eos inde judicabant. Ideoque jubet illis Apostolus, ne istos quasi infirmos et hebetes spernant; et istos, ne illos quasi gulosos et immundos judicent. Erant etiam nonnulli inter eos, qui non propter legem, sed propter sobrietatem se abstinebant a carnisbus et vino, et spernabant a cæteris, quasi qui Dei creaturem rejicerent. Ipsi vero judicabant ceteros quasi voraces et gulosos. Et idcirco præcipit Apostolus, ut *is qui manducat omnes cibos, nec jejunat, non spernat non manducantem, id est jejunantem et a carnisbus abstinentem*, cum in voluntate uniuscujusque sit edere vel non edere; et rursus *is qui non manducat, sed abstinet et jejunat, manducantem bis in die, et carnisbus vescentem vel hujusmodi cibis non judicet*, id est non de illo male existimet, cum possint bono animo et simplici corde sine vitio concupiscentiae quicunque humani cibi indifferenter sumi. De talibus enim rebus, quæ bono animo possunt fieri, quamvis etiam possint non bono, volcebant illi cum homines essent in occulto cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus judicat. De manifestis enim judicare possunt homines, sed de his quæ incertum est quo animo fiant, quia possunt et bono et malo animo fieri, judicium relinquendum est Deo, ut non audeat quisque de alterius conscientia, quam non videt, judicare. Non enim damnandus est cuius cogitatio aperta non est, et de quo nesciatur, quæ postea sit futurus. Jejunans non judicet manducantem, id est non credit peccare, cum nesciat quo animo manducet. Et quare? Quia Deus illum *assumpsit* ut suus esset. Et cum sit a Deo assumptus ut Dei sit et Deo serviat, tu quis es, id est cuius valentiae, qui *judicas*, id est damnandum affirmas, *alienum servum?* Cum enim non tuus servus sit, sed alterius, in eo quod illum judicas dominum illius præcipue offendis, quia

servum ejus ipso prohibente judicare præsumis. Nam qua conscientia edat vel non edat quisque. Dominus est judex. Et idcirco non est ab homine judicandus, quia non homini, sed suo Domino stat aut cadit, id est ad honorem domini sui stat, si stat; et ad dominum suum pertinet et casus ejus, si cadit, quia potest illum vel erigere, vel judicare. Ideo dico, stat aut cadit, quia ambiguum est: fortasse enim stat qui putatur cadere, vel cadit qui putatur stare. *Stabit autem.* Hic innuitur quod ambigua debemus in meliorem partem vertere, et plus salutem hominis quam mortem optare; atque in futuro de illo spem boni habere, etiam si aliter sit in praesenti. Stabit, quia Deus est potens illum statuere, id est stare facere illum. Non ipse, sed Deus est potens hoc facere. Voluntate enim sua cadit qui cadit, sed voluntate Dei stat qui stat, vel surgit qui surgit. Nam per se potest cadere, sed per Deum resurgere. Quamvis de omnibus regeneratis et pie viventibus loqueretur Apostolus dicens: *Tu quis es qui judicas alienum servum, suo domino stat aut cadit,* continuo tamen respexit ad prædestinatos et ait: *Stabit autem.* Et ne hoc sibi arrogarent, potest enim, inquit, Deus statuere illum. Ipse enim ergo dat perseverantiam, qui statuere potens est eos qui stant, ut perseverantissime stant, vel restituere illos qui ceciderint. Possunt haec forsitan et de spirituali esu, vel jejuno sic intelligi. Infirmum autem in fidem assumite, ut infirmitatem ejus paulatim sanetis, non in disceptationibus cogitationum, id est non ut de cogitationibus ejus disceptetis et disputetis, sed Deo judicandas relinquite illas, qui potest emendare quidquid ibi videtur sibi displicere. Alius enim, id est diversus ab isto infirmio et robustus, credit manducare omnia, id est credit se debere pro posse suo et intelligere, et operibus exercere omnia quæ in Scripturis dicuntur. Qui autem infirmus est, id est quem adhuc cordis et operis infirmitas detinet, olus manducet, id est infirmitati suæ congruos Scripturarum sermones comedat, per quos a vitiis carnis et ægritudine mentis satietur. Is qui manducat, id est qui intelligit arcana Scripturarum, non spernat non manducantem, id est eum qui haec non valet intelligere. Et qui non manducat, id est qui non intelligit, non judicet manducantem, id est intelligentem. Solent enim hi qui aliquantulum videntur in scientia proficere, spernere et nihil ducere eos qui altioris intelligentiae minus capaces sunt, et econtra imperiti et indocti judicare, id est incusare et condemnare eos qui altiora et profundiora perquirunt, quæ ipsi capere vel assequi nequeunt. Et ideo Apostolus resecare volens culpam ex utraque parte nascentem, illis quidem præcipit ne inferiores spernant atque despiciant; his vero, ne superiores judicent, cum peritiam judicandi non habeant. Qui non manducat, ore cordis non præsumat judicare manducantem, id est intelligentem, quia Deus cum qui sic manducat, assum-

A psit sibi in servum. Et tu, imperite, quis es qui alienum servum judicas, id est qui Dei servum damnablem esse censes? Suo Domino stat in bono opere, vel cadit in prava actione, quia si in bono steterit, Domino suo peribit, vel per Dominum suum resurgent. Stat autem cadit. Sed stabit etiam si nunc jacet, quia potens est Deus illum erigere. Hoc contra indoctos dicitur, qui doctos reprehendunt, vel dijudicant de quibusdam actionibus suis infirmis

¶ Nam aliud judicat diem inter diem, aliud autem judicat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. ¶

B Jure dixi quia stabit ille qui comedit, sive qui abstinet, quia quod agit, ex judicio agit. Nam aliud eorum judicat diem inter diem abstinentiae ducendum, id est deputandum; aliud autem judicat omnem diem in abstinentia ducendum, id est aliud certis diebus, aliud omni die judicat abstinendum. Quidam enim in animo suo judicant et statuunt, ut diem in abstinentia ducant, id est ut alio die abstineant, et alio nou abstineant, sicut qui quarta et sexta feria jejunant et cæteris diebus comedunt; alii vero quia considerant vitam hanc esse brevem, judicant ut omnem diem, id est continuum vitæ suæ tempus transigant in abstinentia: unusquisque, id est ille qui nonnullis diebus, et iste qui omni die judicat abstinendum, abundet, operibus bonis, in suo sensu, id est faciat quod sentit faciem, quia utrumque acceptum est apud Deum. In suo sensu abundet, id est suo consilio remittatur, ne scandalum passus, a charitate, quæ est mater omnium, recedat. Et debet permitti abundare, quia qui sapit diem vel omnem, vel aliquem esse dandum abstinentiae, Domino sapit, hoc est ad honorem Domini se placere putat. Et qui manducat, id est qui non abstinet, Domino manducat, id est ad laudem Domini, cuius omnia creata credit munda, et qui servitur sustentatur ex eis. Vere Domino gratias enim agit Deo pro collatis sibi beneficiis. Effectus indicat, quia Domino manducat, dum illi gratias agit. Et qui non manducat, id est qui jejunat et abstinet, Domino non manducat, id est ad honorem Domini jejunat, et gratias agit Deo, qui sibi dedit tolerantiam abstinentiae. Ad hoc quippe additum est, et gratias agit Deo, ut ostenderetur quid esset, Domino facit, id est in ejus laudem facit. Tunc enim recte, tunc juste, tunc pie fit cum opus bonum in ejus fit laudem, cuius gratia donatur ut fiat. In quo affectu proficiens, quidquid boni facit, Domino facit: hoc est, in ejus laudem, cuius gratia percipit ut faciat. Gratiae igitur Deo ab utroque referuntur, ab illo pro libertate vescendi, ab hoc autem pro fructu abstinentiae, et idcirco neuter reprehendendus est. Alter: Dixi quia stabit ille qui manducat ore cordis cibum doctrinæ sanctæ. Nec mirum si ad standum erigitur. Nam aliud ex his ita manducantibus judicat diem inter diem aliud ju-

dicat omnem diem, hoc est dicere : Alius quidem nonnulla intelligit, alias vero omnia ad intellectum possibilia, ita ut sunt videndo, cognoscit. Si enim ignorantiae obscuritas nox cordis est, intellectus non immerito dies vocatur. Vel non de duabus hominibus, sed de homine et Deo accipiat hæc sententia. Nam aliis est qui judicat diem inter diem, alias qui judicat omnem diem. Homo enim judicat diem inter diem, id est præsens, quod est inter præteritum et futurum : Deus autem judicat omnem diem, id est præteritum, præsens, et futurum. Et ideo stabit qui non stare videbatur, quia Deus potens est statuere illum, qui omnem diem judicat ; et novit si cras steterit, qui hodie jacet. Qui judicat diem inter diem, homo est, quia potest hodie aliud, et cras aliud judicare, id est ut quem hodie malum, convictum confessumve damnaverit cras bonum inventet cum se correxerit ; et quem hodie justum laudaverit, cras inveniet damnatum. Qui autem judicat omnem diem, Deus est; quia non solum qualis quisque modo sit, sed etiam qualis fuit, et qualis omni die futurus sit, novit. Et ideo secundum præscientiam, qua novit quos ante mundi constitutionem prædestinavit. Multi etiam qui aperte mali vindentur, multis bonis meliores sunt. Quid enim sint hodie videmus, quid cras futuri sint ignoramus. Et Deo quidem apud quem sunt præsentia quæ futura sunt, etiam quod futuri sunt jam sunt; nos autem secundum id quod in præsenti est, quemque hominem judicare possumus; unusquisque igitur in suo sensu abundet, id est quantum humano intellectui, vel unicuique homini concessum est, tantum audeat judicare, nec sublimiora sacramentorum arcana temere discutiat, sed in eo sensu quem habet, bonis operibus abundare curat; neque Dei sensum usurpet ut de futuro judicet, sed suo sensu contentus sit, quo de præsenti tantum judicare potest. Qui sapit diem, Domino sapit, id est qui contentus est tantum præsentia judicare, nihil contra Deum usurpat, quia hoc ipsum quod præsentem diem bene judicat, Domino sapit, id est ad honorem Domini. Hoc est autem bene judicare diem, ut noveris de ejus correctione non esse desperandum in futurum, de cuius manifesta culpa judicaveris in præsenti. Et qui manducat intelligendo cibos sapientiæ, Domino, id est ad honorem Domini manducat, quia gratias agit dicens : « Benedicam Dominum qui mihi tribuit intellectum (*Psal. xv.*) » Et qui non manducat, id est qui fortiores sensus Scripturarum non capit, Domino non manducat, quia humilior inde fit. Et hoc est gratias agere, nihil de se præsumere, sed in humilitate Deo se prosternere.

« Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus : « sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuum et vivorum dominetur. »

Dixi quia manducans ad honorem Domini man-

ducatur, et non manducans ad honorem Domini non manducatur. Quod juste dixi. Nam omnes sive manducantes sive non manducantes, Domini sumus. Nemo enim nostrum sibi vivit, sed Domino, et nemo nostrum sibi moritur, sed Domino. Nemo sibi vivit, quia qui lege frenatur, non sibi, sed Deo qui legem dedit, vivit. Si lex non esset, tunc sibi quisque vivaret. Modo autem paret mandato celitus sibi dato, et vivit ei qui dedit. Et nemo sibi moritur, sed Deo, quo judice vel coronatur vel damnatur. Nam sive vivimus Domino, id est ad honorem Domini vivimus, cui servimus; sive morimur, id est præsentem vitam dissolutione corporis et animæ terminamus, Domini morimur, id est ad gloriam ejus et secundum voluntatem ejus, quia non nostram, sed ejus gloriam et vivendo et moriendo querimus. Et quia utrumque Domino facimus, ergo sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, ut possideamur ab eo et viventes et mortui. Et si semper ipsius sumus vel in vita vel in morte, semper ad laudem ipsius fit, quidquid a nobis vel de nobis fit. Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, quia Christus morte sua et resurrectione dominium acquisivit super omnes fidèles, sive dum vivunt, sive dum mortui sunt. In hoc enim mortuus est Christus et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Domini sumus et post mortem, quia pretio sanguinis sui nos redemit et mortuus. Quomodo enim perdit servos mortuos cuius est mors pretium eorum? Non enim tenebit regnum mortis eos, pro quibus est mortuus liber in mortuis. Dominatur vivorum et mortuorum, ne putetur tantum judicare de mortuis, quasi commissum sit super eos judicium hominibus dum vivunt, sed post mortem Christo. Nam et nunc et tunc dominatur ipse et judicat, atque sancti et nunc cum illo regnant et tunc, quia et nunc conversatio eorum in celis est, et ipsi postmodum in celis erunt. Neque piorum animæ mortuorum separantur ab Ecclesia, quæ nunc etiam est regnum Christi, et cum eo nunc primum regnat in vivis et mortuis. Vel ita : Et manducans, et non manducans, ad gloriam Domini hoc facit, quia nemo nostrum sibi vivit in virtutibus, non enim suam, sed Christi gloriam querit, a quo sic vivere habet, et nemo sibi moritur de peccatis, quia non se per hoc, sed Christum glorificare querit, qui sibi dedit ut semetipsum peccatis mortificare possit. Sive enim vivimus, id est in mortalitate vitae ambulamus, Domino vivimus, id est Domino vita nostra deputatur, quia non a nobis, sed ab illo est et ad ejus laudem fit; sive morimur, id est mundo et peccato mortificamur, Domino morimur, id est ad honorem Domini vitiis morimur, ut peccatis mortui, justitiae vivamus. Sive ergo morimur peccato sive vivimus justitiae, Domini sumus, ut et extinctio mali, et vivificatione boni fiat in nobis ad ejus gloriam. In hoc enim Christus et mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Illorum scilicet mortuorum, qui mortificant membra sua quæ sunt super terram, et morti-

slationem Christi in corpore suo circumferunt; vivorum quoque illorum, qui resurrectionis ejus exemplo novam et cœlestem vitam in terris agunt (*Colos.* iii; *II Cor.* iv). Istorum dominatur Christus, quia tales digni sunt dominio ejus.

Tu autem quid judicas fratrem tuum? (*Jac.* iv.) aut quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi (*II Cor.* v). Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus (*Isa.* xlvi), quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo (*Philip.* ii). Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judgeate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandolum.

Christus ita dominatur omnium. Sed tu quid, id est cur judicas fratrem tuum manducantem, cum nescias qua necessitate manducet, aut quo animo? aut tu manducans quare spernis fratrem tuum non manducantem, cum ignores quam pia devotione servet abstinentiam? Non debes judicare vel spernere quia judicandus es. Omnes enim nos abstinentes et manducantes stabimus judicandi ante tribunal, id est ante sedem judicialem Christi. Judicantis enim est sedere, judicandorum vero ante judicem stare. Omnes stabimus ante tribunal Christi. Qui ergo fratrem judicat, tantum crimen elationis incurrit, ut Christi tribunal sibi videatur assumere, et ejus judicium prævenire. Cujus judicii species, ut notior fieret hominibus judicandi forma ex his quæ inter homines geruntur assumpta est, quatenus agnosceremos, quia sicut judex terrenus celsior est, et quemdam locum qui tribunal appellatur ascendit, ut ex eo altior et eminentior sit cæteris qui judicandi sunt, ne conspectum ejus lateant vel supplicia reorum, vel allegationes innocentium; ita et judex omnium Christus natura et majestate cunctis eminentior, introspicit corda et conscientias singulorum, ac manifestabit occulta, ut bonis laudem tribuat, et mali pœnam quam merentur, accipiant. Omnes abstinimus Christo judici. Scriptum est enim apud Isaiam de Christo in persona ipsius: Viro ego, dicit Dominus (*Isa.* xlvi), Christus, quoniam mihi flectetur omne genu, id est qui fui mortuus, vivo perpetualiter, ut jam mori non possim; et quod ego sic vivo, causa est quoniam mihi flectetur omne genu, id est omnis rigor et fortitudo humiliabitur meæ potestati, ut per flexionem genuum intelligatur subjectio omnium, et omnis lingua, id est omnis conscientia confitebitur Deo quidquid egit sive bonus sive malum. Hoc siet in judicio. Et quandoquidem, teste Scriptura, omnis lingua confitebitur Deo, itaque unusquisque nostrum reddet Deo iudiciorationem pro se, id est respondebit Deo pro his quæ fecit, et cur ea fecerit. Hoc est enim reddere rationem Deo, quod est confiteri Deo. Et quia unusquisque respondebit pro se Deo iudici, ergo non amplius judicemus invicem ex opinione, sicut hactenus fecimus. Deo sunt enim, in quibus temerarium

A judicium cavere debemus, cum incertum est quo animo quidquam factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus appetet. Si ergo quispiam (verbi gratia) conquestus de stomacho, jejunare noluit, et tu id non credens, edacitatis vitio id tribueris, temere judicabis. Item si manifestam edacitatem, ebrietatemque cognoveris et ita reprehenderis quasi nunquam illa possit corrigi atque mutari, nihilominus temere judicabis. Non ergo reprehendamus ea, quæ nescimus, quo animo sunt; neque ita reprehendamus quæ manifesta sunt, ut desperemus sanitatem. Maxime autem hi temere judicant de incertis et facile reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare, quam emendare et corriger. Quod vitium vel superbia est, vel invidentia. Non amplius invicem judicemus, id est neque abstinent manducantem, neque manducans abstinentem; sed hoc magis judicate, id est hoc potius decernite et præfinit in cordibus vestris, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum, id est ne faciatis per escam et jejunationem vestram unde frater offendatur, vel scandalum incurrat. Hoc potius statuite, ne per observantiam ciborum offensiones fratribus vel scandalum generetis. Eos qui ex gentibus edebant monet, ne scandalizent Hebreos cibo suo, qui adhuc in fide infirmiores erant, et cibos discernebant. Gentiles enim qui firmioris erant fidei, omnes cibos indifferenter sumi credebat; sed Judæi scandalizabantur inde, cum videbant eos coram se vesci communibus escis. Erant et nonnulli ex eis qui scientes nihil esse idolum, et omnem creaturam Dei bonam esse, comedebant idolothyta. Quod alii videntes, et aliquid sanctificationis putantes esse in illis carnibus, quia idolis erant immolatae, ex eis comedebant et peribant, cæteri vero irascebantur inde. Et hoc est quod dicit, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum, id est ne faciatis coram fratre unde pereat vestro exemplo idem faciens, vel contristetur. Offendiculum enim esset, si tali exemplo corrueret a fide Christiana; scandalum vero, si ad tristitiam vel iram provocaretur. Si enim videret a Christiano idolothyrum manducari, offenderetur, id est moveretur a fide, quia putaret idolum esse aliquid. Si autem videret ab eo comedи cibum quem putaret immundum, scandalizaretur, id est ad indignationem et iram compelleretur.

Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.

Non ideo dico offendiculum vel scandalum, quod cibus sit immundus, aut quod ego more Judaico suadeam observare ciborum differentiam, quia scio et confido in Domino Jesu nihil esse commune, id est scio nihil esse commune per hoc quod mibi fiducia est in Domino Jesu, non postquam venit, absolu-

vit a lege. Populus Iudeorum partem Dei se esse ja-
ctans, communes cibos vocat, quibus omnes ve-
scuntur homines, suillam carnem, ostreas, lepores
et istiusmodi animantia, quae unguilani non sündunt,
nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt (*Ler. xi.*).
Commune ergo quod cæteris hominibus patet, et
quasi non est ex parte Dei, pro immundo appellatur,
et sicut vasa in ministeriis templi segregata,
non communia, sed sancta dicebantur, ad quorum
distinctionem reliqua vasa humanis usibus dedita,
vocabantur communia; sic et ad distinctionem illo-
rum ciborum, quos quasi mundos et secundum le-
gem edendos Scriptura segregavit, reliqui omnes
appellati sunt communes. Sed Apostolus jam a lit-
tera legis liberatus, dicit *quia nihil commune est per ipsum*, id est per seipsum. Nihil enim in creaturis
Dei immundum est *natura sui*. Omnia namque a bono Deo creata, bona esse constat et munda. Nec tamen in his distinctionem legis accusat, ut absolute
dicat, nihil esse commune eorum, quæ lex definivit
immunda. Præmittit enim causam, cur per seipsum
id est *natura sui*, nihil commune sit. *Scio, inquit,*
et confido in Domino Jesu. Manifestum est enim
Salvatoris beneficio omnia munda esse, qui de
sub jugo legis eruens homines, reddit eis statum
pristinum libertatis (*Matth. vii.*). Itaque vel propter
Dei creationem, vel propter Salvatoris adventum,
nihil in creaturis est naturaliter immundum. Unde et ipse dicit, *quia non quod intrat in os, coinqui-*
nat hominem (*Matth. xv.*). Nihil est commune,
xisti ei qui existimat aliquid commune esse, illi enim
commune est propter estimationem, qua putat illud
esse commune, id est immundum; cogitatio enim
mentis cibum, qui natura sui non est communis
vel pollutus, facit pollutum, cum econtrario cibum
vere pollutum (vere enim est pollutus, qui idolis
immolatur) simplicitas mentis, quæ nullam cogita-
tionis scrupulositatem habet, ab omni suspicione
contaminationis absolvat. Et rursum, etiamsi mun-
dus sit cibus, suspicionem tamen aliquis patiatur,
quasi quod idolis immolatus sit, pollutus dicitur
pro conscientiae scrupulo. Dixi, ne ponatis offendiculum
fratri vel scandalum, ideo scilicet, quasi si
propter cibum tuum saltem contristatur frater tuus,
jam non secundum charitatem ambulas, id est jam
hujus operationis tuæ gressus non tenet viam fra-
ternitatis; et idcirco graviter peccas, quia charita-
tem deseruisti, sine qua nihil placet Deo. *Noli cibo*
tuo illum perdere. Non debes eum cibo tuo vel con-
tristare. Plus autem cave, ne taliter eum perdas.
Noli pro cibo tuo, pro tam vili re, tam cito peri-
tura, perdere rem tam magni pretii, et tam dignam,
pro qua Christus sustinuit mortem. Cum definisset
apostolico dogmate, per Dominum Jesum nihil
commune vel immundum natura sui putandum, et
dedisset erga usus ciborum fidelibus quibusque
absolutissimam libertatem; rursus ad ædificandam
auctoritatem fratrum amoris, licentiam revocat
libertatis, et dicit: *Etiamsi commune nihil est,*

A et omnis usus ciborum licenter admittitur, ta-
men tu si propter cibum quem licitum putas fra-
trem qui nondum scientiae hujus capax est scan-
dalizas, jam non secundum charitatem agis, nec
affectionem in te fraternali amoris ostendis. Et ideo ne
lædas aut contristes eum, etiam a licitis abstinen-
tes debes, tibi enim abstinerere a licitis, crimen nullum
est; illi vero, in quibus discernit et putat non li-
cere, contaminabilis usus est. Qui enim discernit,
si manducaverit, damnatus est. Quod si facias, tu
utique fratrem tuum spernis et perdis, *pro quo Christus*
mortuus est, et tu ei causam perditionis acqui-
ris.

B *Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non*
est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia et
pax et gaudium in Spiritu sancto. Qui enim in
hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est
hominibus. Itaque quæ pacis sunt, sectemur:
et quæ ædificationis sunt invicem custodia-
mus.

C Quandoquidem frater noster contristatur cibo no-
stro aut perditur, *ergo, caveamus ne bonum nostrum*
blasphemetur. Blasphematur enim *bocum nostrum*,
si propter escas contentiones oriuntur, quoniam
bona in se comestio blasphemabilis est, dum aliis
nocet. Et quia nocet, abstine. Et abstinentem est,
quia *non est regnum Dei esca et potus*, id est regnum
Dei propter quod laboramus et currimus, neque
per escam, neque per potum constat, sed aliena sunt
hæc a regno Dei, et ab illa sanctorum conversatione
futura. Non erunt ibi carnales epule, *sed justitia et*
pax et gaudium. Et quia solent homines multum
gaudere corporeis cibis, addidit *in Spiritu sancto*.
Ideoque nos in his virtutibus exerceamus, quæ no-
biscum possint transire ad regnum cœlorum, id est
in justitia, pace et gaudio spirituali. Has enim tres
virtutes idcirco posuit, quoniam ad intentionem
suam, et ad Romanorum correctionem specialiter
militare vidit. Justitiam, ut unusquisque non faciat
alii quod sibi non vult fieri; et quod sibi exoptat
recte fieri, faciat alii. Pacem, ut illis quies et
concordia sit, non gloriatio et discordia. Gaudium,
ut unusquisque de bonis fratris sui gaudeat, sicut
de suis. Et istæ virtutes sunt regnum Dei, quoniam
D virtutibus hujusmodi consistit [al. constat] regnum
supernæ beatitudinis. Vel regnum Del sunt, quia
etiam in præsenti vita regnat Deus in illis, in qui-
bus sunt hæc virtutes. Vere istæ in Spiritu sancto
sunt regnum Dei, nam qui *in hoc*, id est in Spiritu
sancto, *servit Christo*, ut accepta Spiritus sancti
gratia, studeat obedire mandatis Christi, *placet Deo*
Patri qui de Christo dixit: *Ipsum audite* (*Matth.*
xvii; Luc. ix; II Petr. i.) *et probatus est homini-*
bus, qui videntes opera ejus bona, glorificant Pa-
trem ejus qui in cœlis est (*Matth. v.*). Placet Deo se-
cundum gaudium, quod est in Spiritu sancto, pro-
batus appetet hominibus secundum justitiam et pa-
cem. Et quia pax et gaudium est regnum Dei, atque
per hæc placere potest quisque tam Deo quam ho-

minibus, itaque sectemur semper ea quae pacis sunt et concordiae, non quae belli et discordiae; et custodiamus ea quae sunt ædificationis, id est observemus ea quae ad ædificationem pertinent, invicem, id est Judæus ad gentilem, et gentilis ad Judæum, ut semper alterutrum magis ac magis ædificemur vel alii per nos.

C « Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat (*Tit. i; I Cor. viii*). Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur. Tu fidem habes penes temetipsum? habe coram Deo. Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem disceruit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. »

Quæ sunt ædificationis custodire debemus, et ideo noli propter escam tuam destruere in aliis opus Dei, id est subvertere fidem et charitatem, quas in eis operatus est Deus. Solvit enim opus Dei et ædificium destruit charitatis, qui propter ciborum intemperantiam scandalum fratribus ponit. **C** Omnia quidem genera ciborum munda sunt, sed tamen non nulla sunt internittenda, ne per hæc destruatur opus Dei, quia malum est homini qui per offendiculum aliorum manducat, id est qui ita manducat, ut alii per ejus manducationem cadant et a fide deliciant. Quod ergo sui natura bonum est, ex offensione efficitur malum, ex eo quod offenditur frater te utente his cibis, in quibus ille scandalum patitur. Omnia enim naturaliter munda sunt, quamvis lex Moysi quedam munda et quedam immunda significaverit, ut populus qui sub lege censebatur, discerni per hujusmodi observantias a cæteris gentibus videatur. Et quandiu quidem populus ille sanctus et segregatus a cæteris nationibus habebatur, æqua discretio de mundis et immundis necessaria videbatur, quæ populum illum secerneret a nationibus, quas ignorantia Dei et cultus idolorum faciebat immundas. Nunc vero gentilibus cunctis ad fidem ingressis non necesse est distantias hujusmodi observare, sed omnem creaturam Dei, sicut revera est, bonam æstimare. Omnia itaque munda sunt et bona, sed in malum convertuntur eis qui per offensionem fratrum comedunt ea. Et ideo ne frater offendatur, abstinendum est ab eis. Nam bonum est non manducare carnem, nec bibere vinum per offensionem fratris, neque aliud in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur, aut infirmatur. Alioquin manducare carnem et non manducare, vel bibere vinum et non bibere, neque malum neque bonum est, sed medium et indifferens. Potest enim non manducare carnem et non bibere vinum etiam malus homo et a fide alienus, ut sæpe etiam nonnullos idolorum causa hoc facere contingit. Sed ne frater offendatur vel offendat, ideo non manducare carnem et non bibere vinum, non jam medium vel indifferens, sed vere

A bonum est. Bonum est enim abstinere a carne et vino, si in eis frater offenditur. Omnia enim ob hoc fieri oportet, ne destruatur opus Dei. Ideo et manducandum est, si in eo frater ædificatur; et non est manducandum, si per hoc decrescit opus Dei. Et bibendum est, si per hoc proficiat frater ad fidem; et non bibendum, si per hoc aut frater damnum fidei, aut tu detrimentum charitatis incurras. Sunt et aliae causæ, propter quas a talibus cibis plerique religiosorum abstinent, sed nunc tacentur ab Apostolo, quia rudibus loquitur. Ob hoc enim solummodo suadet nunc abstinendum, ne frater offendatur, aut scandalizetur, aut infirmetur. Offenditur enim, si propter comedionem aut bibitionem offensus recedit a fide. Vel offendit perturbatus nesciens quid teneat. Scandalizatur, si contristatur. Infirmitur in fide, si quamvis non recedat, dubitare incipit. Et ne frater ista propter cibum tuum patiatur, abstinerre debes. Quod bene potes facere, quia de tuo bono nihil perdis. **B** Tu enim habes penes temetipsum, id est in corde tuo, unde nullus auferre potest, fidem, quia credis licitum manducare omnia, habe illam coram Deo, id est serva illam intra conscientiam, nec jactes illam coram hominibus, ne magis in ostentatione fiat quod credis quam in virtute. Sufficit tibi habere coram Deo hujusmodi fidem. Non tamen idcirco cogendus est et alius ut omnia manducet, qui nondum habet talem fidem, ut credit omnia esse manducanda. Et ideo noli apud homines gloriari de hac fide tua, spernendo cæteros qui nondum sic credunt, sed in oculis interni arbitrii eam retine. Nam beatus est qui non judicat semetipsum, id est qui non facit damnabilem seipsum nocendo aliis, in eo quod probat, id est in eo facto quod laudat et bonum judicat. Beatus qui non aliud facit quam quod utile probat. Nam ille semetipsum judicat, id est proprio judicio se damnat, qui quod dicit non debere se facere, facit. Bona enim est fides, qua credimus omnia esse munda, et hanc probamus apud nosmetipsos veraciter esse bonam. Sed si hoc fidei bono male usi fuerimus, ut per offendiculum infirmorum fratrum manducemus, nosmetipsos judicamus, quia scienter hoc facimus, quod non esse faciendum mens nostra judicat. Ille quidem beatus est, qui non ita se judicat. Sed ille qui discernit, id est qui discretionem habet in cibis, putans alios esse mundos et alios immundos, si tali conscientia manducaverit, damnatus est, quia non ex fide manducat. Et ideo non debemus eum cogere ut manducet, nec exemplo nostro ad manducandum provocare, sed nos potius propter eum a talibus escis abstinere. Si manducaverit, jam conscientia argentea damnatus est, quia non ex fide manducat, dum cibum illum nequaquam credit esse mundum, et tamen comedit. Digne enim subjacet damnationi, quoniam aliter credit agendum, et aliter agit. Ille non ex fide comedit. Sed omne opus quod non est ex fide, peccatum est. Igitur quia comedio illius peccatum est, rite damnatur. Omne quod non est ex fide,

peccatum est, quia etiam illud quod est bonum; si A putetur esse malum et tunc fiat, peccatum est. Velut si quis (verbi gratia) castitatem crederet esse malum, et viveret castus, profecto peccaret. Et propterea omnis infidelium vita peccatum est, nihilque bonum est sine summo bono. Ubi enim deest agnitus aeternus et incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus.

CAPUT XV.

« Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque nostrum proximo suo placeat in bono, ad aedificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia impropterium tibi ceciderunt super me (Psal. LXVIII). »

Infirmus si edit, damnatus est, sed nos firmiores debemus sustinere talium imbecillitates. Vel ita: Offendiculum vel scandalum fratri ponere non debemus, sed potius nos qui firmiores sumus debemus sustinere imbecillitates infirmorum, ut ea in quibus alii pro infirmitate delinquunt, nos robustiores patienter feramus, et non continuo spernentes, abhiciamus et abhorrescamus illos, si forte in aliquo infirmitatis vitio vincuntur, neque sub specie purioris vitae, a conventu fratrum et ecclesiae societate depellamus eos. Cum enim non possint se ad nos erigere, debemus nos patienter eorum imbecillitates sustinere, id est portare et erigere, non abhicare et despiciere. Quoniam si portetur infirmus, aut erubescit diutius portari, et corrigit consuetudinem delinquendi; aut si se corrigerem noluerit, qui eum portat premium patientiae habebit; et ille deterius peribit. Debemus, inquam, eorum imbecillitates sustinere, ne cadant qui titubant, et non nobis placere, id est privato amore diligere, ut diligentes nos ipsos, de aliis non curemus; et propria commoda querentes utilitatem aliorum negligamus. Hoc nullus faciat. Sed unusquisque nostrum proximo suo non in consensu nequitiae ipsius, vel in alio quolibet malo placeat, sed potius in bono opere et sermone ad aedificationem illius. Non enim propter humanum favorem proximo placere debemus in bono quod agimus, sed propter illius aedificationem, ut verbis et exemplis edificemus eum. Non nobis placeamus, sed proximo in bonis ad utilitatem ejus. Etenim Christus qui est caput nostrum et dux noster sic fecit, non sibi placuit, quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalis Deo (Philipp. II). » Sed volens hominibus placere, ut eis exemplum bene agendi tribueret et ad salutem eos reduceret, semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et sicut scriptum est, improperia suscinit. Ceciderunt, inquit, super me improperia impropterium tibi (Psal. LXVIII), o Pater. Dum enim mihi improberant, improberabant tibi quia sicut « qui me recipit, recipit eum qui me misit (Luc. ix); » et « qui me spernit, spernit eum qui me misit (Joan. XIII); » qui mihi improberat, improberat ei qui me misit. Improperia ergo Iudeo-

rum, hoc modo tibi impropterium ceciderunt super me, id est onere mortis oppresserunt me. Dixerat enim me blasphemare in te, et ob hoc occidere (Matth. ix; Marc. ii; Joan. x). Sicque peccata peccantium in te ceciderunt super me, quia innocens a peccatoribus occisus sum quasi blasphemus: et tu qui me miseras, es exhortatus.

« Quaecunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et coactionem Scripturarum spem habeamus. »

Dixi quia Christus quem nos sequi debemus sustinuit, sicut scriptum est, improperia pro salute hominum, et non sibi placuit, sed aliis, ut salvi fierent. Et vere nos per hanc psalmi scripturam docemur exemplo ejus non nostra, sed aliorum commoda querere. Quaecunque enim in Veteri Testamento scripta sunt, ad nostram doctrinam, id est ut nos per haec doceamus, scripta sunt. Ostendit Apostolus utilitatem lectionis Veterum Scripturarum. Quia quia Judai non intellexerunt, nos autem Christo aperiente intelligimus, non ad illorum, sed ad nostram doctrinam scripta sunt quae ibi leguntur. Quae enim scribuntur, propter eos sine dubio scribuntur, qui intellecturi sunt et utilitatem ex eis captari. Et ideo propter nos scripta sunt omnia quae in lege et prophetis leguntur, ut nos qui intellecturi eramus, doceremur per ea quid credere et agere deberemus vel sperare, ut scilicet per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus, per patientiam habeamus spem, quoniam patientia operatur probationem, probatio vero spem (Rom. xv; Jac. 1). Et per consolationem Scripturarum habeamus spem, quia dum Scripturæ nos in adversis consolantur, in spem supernæ beatitudinis mentem nostram dirigunt. In ipsis Scripturis docemur per patientiam, ut communicemus passionibus Christi, et pro salute proximorum libenter sustineamus, sicut ille sustinuit pro nobis. Et ibi percipimus consolationem, id est mœroris et afflictionis alleviationem, ne nimis absorbeamur tristitia. Consolatio enim non doloris ablationem significat, sed temperantiam et quandam mitigationem. Et hanc ex Scripturis habemus, atque per hanc spem, quia dum presentem tristitiam nostram Deus per Scripturarum suarum sententias levigat et in bilaritatem vertit, dat spem pervenienti ad illud gaudium, cui tristitia non erit admissa. Consolatio nobis datur in recreatione passionum Christi, quia dum legimus vel audimus quot et quanta ille sine culpa sustinuit, intelligimus nos peccatores omnia debere libenter sustinere, ac deinde sequitur spes, quia per has afflictiones speramus ad illam beatitudinem pervenire, ad quam Christus merito suæ passionis pervenit.

« Deus autem patientiae et solatii det vobis ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. »

Scripturæ nos docent, sed Deus vobis tribuat, ut possitis agere quod Scripturæ docent. Deus luce et virtute suæ gratia vestram imbecillitatem corroborat, ut operari velitis et possitis quod in Scripturis auditis. Deus dico patientiæ et solatii id est a quo est patientia et solatium, sicut et cæteræ virtutes. Cum dicitur Deus patientiæ, hoc intimatur, quia Deus cum his est, qui habent in se virtutem patientiæ; sicut et cum dicitur, Deus justitiæ, ostenditur in illis esse Deus, qui servant justitiam. Similiter et Deus solatii cum dicitur, ostenditur esse cum illis, qui ex Scripturis divinis per intelligentiam spiritualem capiunt solatium. *Deus patientiæ et solatii deo robis idipsum sapere in alterutrum.* More patriarcharum et prophetarum tribuit nunc Romanis Apostolus benedictionem. Grandis enim est ista benedictio, qua precatur illis divinitus dari, ut idipsum sapiant in alterutrum, hoc est ne jam sit in eis ulla dissensio, sed unum idemque sapiant omnes atque sentiant; et sicut sibi, ita et proximo suo velit unusquisque. Bene autem addidit, secundum *Iesum Christum.* Potest enim fieri, ut et in malitia aliqui unum vicissim sapiant et consentiant. Qui autem secundum Christum sapiunt, sine dubio omne quod sapiunt, bonum est. Det, inquit, vobis idipsum sapere invicem, id est det vobis tantam concordiam invicem, ut quod unus sentit, sentiat alter, et sapientiæ sensus transeat in alterutrum, id est de isto in illum, et de illo in istum. Et hoc secundum Christum, id est in omni bono per quod regem nostrum sequimur, non in malo per quod ei contrainimus. Ita sapiatis, ut unanimes, id est unum omnes animum habentes, uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi. Uno ore dicitur, quando unus atque idem sensus et sermo per diversorum ora procedit. Idem sapiatis, ut unanimes uno ore Deum honoretis, quoniam aliter eum honorare non potestis. Non enim honoratur nisi ab illis qui idipsum in Christo sapiunt, ut unanimi voluntate atque eadem oris confessione laudent eum. Qui secundum humanitatem Christi, est Deus ejus; et secundum divinitatem ejus, est pater ipsius. Uno sensu et concordi vita debetis eum honorare. Propter quod, id est ut eum concorditer honoretis, suscipe invicem alii alias, ne jam alter alterum abjiciat, causa mundorum vel immundorum ciborum dissentiens ab eo. Ubi pro eis orationem præmisit, ostendit quia non ex viribus et meritis hominum, sed ex Dei gratia salus est. Ubi vero admonitionem subjungit, ut se invicem suscipiant, liberum arbitrium in eis demonstrat; et quod ex suo arbitrio per præcedentem Dei gratiam corroborato, salutem suam operari possint, indicat. Nam si nihil possent ex viribus suis, non eos admoneret; et si solo arbitrio sufficerent, Deum pro ipsis non oraret, sed solummodo exhortaret eos. Suscipe vos invicem, sicut et Christus suscepit vos, qui nullius horruit immunditas, nec reputavit alicui delicta sua. Nihil ergo de immunditia animalium judicetis,

A sicut nec ille immunditas credentium reputavit. Suscepit autem vos in honorem Dei, quoniam ad hoc vos suscepit, ut juxta præceptum ejus, videant homines opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum qui in cœlis est (*Matth. v.*,).

B « Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisioñis, propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in gentibus, et nomini tuo cantabo (*II Reg. xxii, Psal. xvii*). Et iterum dicit: Lætamini gentes cum plebe ejus (*Deut. xxxii*). Et iterum: Laudate omnes gentes Dominum (*Psal. cxvi*), et magnificate eum omnes populi. Et rursum Isaías dicit: Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt (*Isa. xi*). »

C Vere suscepit vos Christus, nam Judæos propter veritatem, gentiles propter misericordiam. Dico enim Jesum Christum ministrum fuisse circumcisioñis, id est ego cui indubitanter credendum est, ego qui non ab homine, sed ab ipso Christo didici, ego qui tantus apostolus sum, dico quia Christus fuit minister circumcisioñis, id est apostolus et prædicator eorum qui sunt ex circumcisione, sicut ait: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth. xv*), et hoc propter veritatem Dei complendam, qui locutus fuerat Abrahæ et David, quod ex corum semine Christus esset venturus (*Gen. xxi; Psal. cxxi*), ad confirmandas promissiones patrum, id est ut ratas et firmas redderet promissiones, quæ de ejus adventu factæ patribus in Scripturis leguntur. Ad illos enim venire debuit, quorum patribus fuerat promissus. Non autem clausit Deus fontem bonitatis suæ etiam in alienigenas gentes, sed per eumdem redemptorem misericorditer eas salvavit. Vel pro eo quod circumcisioñem in carne sua Christus suscepit, dicitur minister fuisse circumcisioñis, ut aperte declararet quod ex semine Abrahæ veniens, cui Deus promiserat, quia in semine ejus benedicentur omnes gentes, compleret in semetipso quæ patribus fuerant promissa, ut per hoc gentiles inteligerent non esse peccatum judicandos eos, qui in legis observationibus demorantur, cum etiam Christus in carne sua circumcisioñis minister, id est observator extiterit. Dico Christum fuisse ministrum circumcisioñis propter veritatem Dei, sed gentes dico honorare Deum, id est dico quod gentes ad fidem conversæ bonis operibus et religiosis moribus honorant Deum super misericordia, id est de misericordia aut pro misericordia sibi ab eo collata. Veritas enim in Judæis, misericordia in gentibus. Veritas ibi, ubi erant eloquia Dei; misericordia in illis qui dimiserant Deum et converterant se ad diaboli cultum, nullamque promissionem divinitus acceperant, et nullum justitiæ meritum habebant. Ita per solam misericordiam vocavit Deus gentes ad honorandum et glorificandum se, sicut in psalmo scriptum est in persona

Christi (Psal. xvii) : *Prepterea, id est propter resurrectionem et ascensionem, quia ab insurrectionibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me;* o Deus qui solidis populum sub me, *confitebor tibi in gentibus, id est, tibi per me confitebuntur gentes, et nomini tuo cantabo, id est cantantes faciam.* Ostendit a gentibus majores Deo gratias referendas. « Cui enim plus dimittitur, plus diligit (Luc. vii). » Et Iudeis arrogantiā tollit, dum et gentium salutem similiiter docet esse prædictam. Quod Dominus ait : *Confitebor tibi in gentibus,* declarat ut ipse confitetur in eis, sicut et loquitur in eis, utpote in membris suis. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed et laus Dei. Et quod ait : Cantabo, hoc est illud canticum novum, de quo dicit aliis psalmus : « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra (Psal. xcvi). » Ipse quippe cantat in nobis, cuius gratia cantat in nobis. Intus est gaudium, ubi vox laudis et canitur et auditur, qua voce laudatur, qui gratis amandus est toto corde, tota anima, et tota mente, amatoremque suum accedit in se gratia Spiritus sancti. Haec de gentium salute David in psalmo (Psal. xvii). *Et iterum Moses in cantico Deuteronomii, ubi nos habemus :* « Laudate gentes populum ejus (Deut. xxxii), » juxta septuaginta Interpretes dicit : *Lætamini gentes cum plebe ejus, id est cum Iudeis unum ovile in Christo factæ gaudete.* Et iterum David : (Psal. cxvi), *Laudate, omnes gentes, Dominum quia auxit plebis suæ numerum nobis omnibus associatis, et magnificate eum,* id est magnum et gloriosum vestris operibus ostendite omnes populi Iudeorum, id est duodecim tribus et omnes familie Israel. *Et rursum Isaías ait (Isa. xi), quod ad idem pertinet :* Erit radix Jesse, id est principium regalis familie, et ex hac radice erit Christus, qui exsurget a mortuis regere gentes, id est ut regat gentes per fidem et bona opera; et ideo gentes sperabunt in eum venturum ad judicium, ut recipiant ab eo coronam glorie. Vel quia ipse Christus in Apocalysi Joannis dicit : Ego sum radix et genus David (Apoc. xxi), ipse potius est intelligendus radix Jesse, id est originem carnis per David et Mariam trahens ex Jesse. Radix, inquit, erit Jesse, id est erit filius Jesse, erit dicens genus Jesse, et ipse erit qui de morte exsurget regere gentes, et in eum, ut diximus¹, gentes sperabunt, ut cum redierit, percipient ab eo regnum (Matth. xxv).

« Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. »

Pulchre qui dixerat in Isaia scriptum esse, quod in eum gentes sperabunt, subjungit : *Deus autem spei, velut si scriptum fuisset, quod in eum gentes crederent, et adjecisset, Deus autem spei.* Heum autem spei invocat super eos qui sperant in eum, a quo eis benedictionis munus pre-

catur augeri, quasi dicat : Ego Scripturarum testimoniis ostendi vos tam gentiles quam Iudeos per Christum ad fidem pertinere, sed Deus qui potest omnia adimplere quæ dixi, Deus spei, id est qui dat spem, vel in quo speramus, *repleat vos omni gaudio spirituali, ut nullus vestrum jam contristetur, sicut solebatis in lite (211) mutuo contristari, sed de profectu vestro et spe gaudeatis, et repleat vos pace,* id est concordia in credendo, ne in vestra credulitate sit ulla discordia, sed pax ad invicem, ut abundetis bonis operibus in spe futurae remunerationis et virtute Spiritus sancti qua nunc confortamini. Vel abundetis per opera bona, id est certius speratis aeternam beatitudinem, et abundetis in unitate et virtute Spiritus sancti, id est abundantius replemini ejusdem Spiritus fortitudine, ut ad omnia sitis robusti

« Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, replete omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. »

Ne videretur omnes intelligere discordes, et ad corrigendum insipientes removet illud. Quod ideo incipit, ut admoneat perfectiores de correptione minorum, et inde proponit se exemplum qui laborabit de aliis. Et opus est ut hoc isti faciant, cum ipse aliis impeditus, ad eos venire nondum possit. Moneno, inquit, vos invicem suscipere et concorditer vivere, non tamen omnes, sed certus sum de vobis majoribus, o fratres mei, et ego ipse, qui ita loquor, quoniam non ego solus, sed vos ipsi pleni estis dilectione, qua velitis aliis prodesse, et replete omni scientia, qua possitis implere quod vultis erga profectum aliorum. Replete omni scientia veteris et novae legis, etsi non plenarie, tamen ex parte, ita ut possitis alterutrum monere, id est in tantum didicistis omnem Scripturæ scientiam, ut possitis per eam invicem alterutrum monere ad bene agendum, nisi in vestra culpa remanseritis.

« Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Jesu Christi in gentibus, sanctificans evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto. »

Certus sum de vobis, et vos scientia repletos esse novi, sed tamen audacius quam fortasse putaretis, scripsi vobis, o fratres, et scripsi ex parte. Cum nunc Apostolus, a quo scientiae sermo nobis transfusus est, ex parte se dicat scripsisse, credendum est quod quamvis ipse alibi dicat : « Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus (I Cor. xiii), » plura tamen et multo plura sciret quam scripserit. Tanquam enim ipse multa sciret, nec tamen auderet multa proferre, audacius se fecisse dicit, ut salutem aliquam per Scripturam eis dirigeret. Quod vero ait, tanquam in memoriam vos reducens, indicat fuisse quidem sibi jam sermonem de talibus, et se frequen-

(211) Al. deest in lite.

ter disseruisse de mysteriis; sed quia quæ solo sermone dicta sunt facile intercipere posset oblivio, per hæc pauca quæ scripsit, revocat illos in memoriam eorum, quæ latius sæpe disseruerat. Vel audacius scripsi vobis, reprehendendo audacius quosdam vestrum male se habentium, scripsi dico, non quasi putans vos insipientes, sed quasi in memoriam vos reducens, id est quasi faciens vos memores quid agere debeatis. Per laudem eos revocat ad meliora, more exhortantis. Unde nec dicit se docere eos, sed monere, quasi quod sciatur, sed subterfugiat animo. Ubi tamen latenter eos arguit, quasi oblitos quod mente sedula retinere debuissent. Scripsi, inquit, vobis, et hoc propter gratiam apostolatus quæ data est a Deo, quasi dicat: Pro officio meo omittere non potui. Ob hoc data est mihi gratia, ut sim minister Christi in gentibus, id est et ministrem et serviam Christo, prædicans illum gentibus. Non temere scribit, sed Apostolus gentium constitutus, audet scribere omnibus gentibus. Sum minister Christi, quem ipse, non aliis instituit, ego dico sanctificans Evangelium Dei, id est exemplo meo sanctum ostendens, quod cum tanta reverentia ministro, ut fiat oblatio gentium accepta, id est ut omnes offerantur Domino, tanquam acceptabile sacrificium, cum in Christum credentes per Evangelium sanctificantur. Vel fiat oblatio gentium accepta, id est ut gentes quas offero, sint acceptæ Deo tidei perfectione, et sanctificatae bona operatione in Spiritu sancto, id est in Spiritu sancti gratia.

« Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo et factis; in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti, ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelio Christi. »

Dixi quia sum minister Jesu Christi, sanctificans Evangelium Dei. Igitur habeo gloriam in Christo Jesu, cui ministro, ad Deum, cujus Evangelium sanctifico. In Christo gloriam istam habeo, quia nullus apud Deum gloriam habere potest, nisi in Christo. Christus enim veritas et sapientia et justitia, et sine his nemo gloriam habet apud Deum. Habeo gloriam in Christo, et recte, quia non audeo ut pseudoapostoli loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus, id est dedecus grande putarem, si aliquid loquerer quod per me Christus non operetur, in obedientiam gentium, id est ut gentes ei obedient verbo meæ prædicationis et factis meæ operationis, in virtute signorum et prodigiorum, id est potentia mysticorum et simplicium miraculorum, factorum in virtute Spiritus sancti. Quæ loquor, inquit, non sunt alieni operis verba; nec aliorum gestorum laudator efficior, sed quæ Christum per me fecisse novi, hæc scribo vobis, quæ per obedientiam gentium verbo in me et opere explevit, verbo doctrinæ, opere autem signorum et prodigiorum. Signa appellantur, in quibus cùm aliquid sit mirabi-

A le, indicatur etiam aliquid futurum. Prodigia vero, in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur. Signa autem et prodigia, quasi quæ utrumque continent, dixit. Scriptura vero divina interdum tenet istas proprietates, interdum abusive et prodigia pro signis, et signa pro prodigiis ponit. Hæc ideo per se facta dicit Apostolus, ut probet se nihil minus posse quam priores apostolos, qui cum Christo fuerant. In virtute autem Spiritus sancti potest illa potest intelligi, qua manus imponebat super credentes, et accipiebant spiritum sanctum, vel super infirmos et sanabantur. Ita, inquit, operatur in me Christus, ut a Jerusalem usque ad Illyricum repleverim Evangelio Christi omnes populos per circuitum, vel Evangelium Christi repleverim, id est plene prædicaverim usque ad Illyricum, quæ est regio magna, incipiens a principio Europæ, et habens provincias decem et novem, ex quibus Dalmatia ex ultraque Pannonia, Epirus et Achaia, Macedonia et Thessalia.

« Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundatum ædificarem, sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent. Propter quod impediebar plurimum venire ad vos. Nunc autem ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proflicci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero. »

Replevi omnia Evangelio per tam longa terrarum spatia, nec post alios id feci, sed sic prædicavi hoc Evangelium, ut omnes anticiparem, quia prædicavi illud non ubi nominatus est Christus, id est non in locis in quibus ab aliis prædicatus fuerat, ne super alienum fundamentum ædificarem, id est ne super fundamentum fidei ab alio positum adderem meæ prædicationis ædificium, et alieni operis gloriam subripere viderer, sed sicut in Isaia (Isai. LII) scriptum est feci, ubi legitur: Quia quibus non est annuntiatum de eo, id est de Christo, videbunt eum oculis cordis; et qui antea non audierunt prædicationem de eo, intelligent quæ de ipso dicuntur. Secundum hoc prophetæ testimonium observavit diligenter Apostolus, ut illis Christum nuntiaret, quibus a nullo fuerat nuntiatus, et illi de eo intelligent, qui a nullo ante didicissent. Nam quia sciebat pseudoapostolos sub nomine Christi falsa dicere, quod postea corrigerem maximi erat laboris, ideo erat sollicitus prævenire, et veritatem integre tradere, ubi Christus nondum erat nuntiatus; utque verus de eo esset intellectus, festinabat gentes veritate imbuere, quatenus contra pseudoapostolorum commenta cautos omnes faceret. Tot, inquit, gentibus prædicavi Christum ignorantibus. Propter quod, id est quia detinebar occupatione fundandi ecclesias, et in illis locis fundandi, ubi nullum fidei

Afundamentum præcesserat, dum per circuitum irem, et pseudomagistros prævenirem, impidebar plurimum venire ad vos, quos sicut in principio epistolæ dixi videre desidero. Sed nunc ulterius non habens locum, id est causam morandi in his regionibus, quia omnes notitia Dei replevi, sed cupiditatem diu habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis, cum cœpero proficisci in Hispaniam, ad quam difficile itur a pseudoapostolis, et ideo tardare licuit: spero quod præteriens videam vos. Videtur hanc in Achaia positus dicere apud Corinthum. Quæ utique Achaia vicina et cohærens est Macedoniae. In quibus locis degens, cum singula queque peragrasset, Evangelium prædicans in his duntaxat finibus, ubi Christus, ante non fuerat prædicatus, et agnitione Dei replesserset omnia, dicit se ulterius locum non habere in his regionibus, id est nullum sibi superesse Christi prædicatione vacuum, et tempus jam adesse, quo desiderium suum videndi Romanos debeat impiere, quod conceptum ex multis annis gerebat, sed propter alios assidue convertendos, distulerat. Nec falsum loquitur, qui se in Hispaniam profecturum pollicetur. Profectus est enim, sicut Hieronymus et Beda cœterique doctores testantur. Unde et Narbonam præteriens, quendam discipulum suum nomine Paulum, fertur ibi reliquisse episcopum. Pervenit igitur usque ad Hispanias, et a mari Rubro usque ad Oceanum prædicando cucurrit, imitans solis cursum ab oriente usque ad occasum, ut ante ei terra desiceret quam studium prædicandi. Quia ergo et apud Hispanias pseudoapostolos prævenire festinabat, cum in Hispaniam, inquit, proficisci cœpero, spero quod videam vos, quasi dicat: Ex me nihil possum, sed spero quod Deus dabit ut vos videam, et hoc præteriens, quia non indigetis longa mora, et alii prorsus indigent adventu meo. Spero quod videam vos, et a vobis deducar illuc, si interim vos præparatis, ne me a cœteris retardetis, videlicet si vobis primum fructus fuero, id est si primum de vobis fructum habuero, si primum de vestro fructu letatus fuero, et hoc ex parte vestrum, id est ex illis qui nondum talem fructum faciunt, qualcm oportet. Quod alt, spero quia præteriens videam vos, non ita accipendum est, quasi tam parvo amore erga Romanos teneretur, ut eos in transitu D sollempmodo et aliquo pergens judicaret visendos. Unde subjungit, si vobis primum ex parte fructus fuero. In quo utique in ipsorum potestate videtur ponere, quandiu pro eis debeat relaxare propositum alio pergendi; et hoc quadammodo amorem ipsorum erga se invitat et nutrit, ut ipsi insatiabili erga Apostolum teneantur affectu, sciant etiam ipsum id habere propositi, ut non prius ab eis discedat, neque alio quam charitatis ipsorum gratia perfruatur; non tamen ex integrō, sed ex parte satisfiet eidem charitati. Præmonet enim quod præferenda sit eis necessitas evangelizandi pluribus. Et bene his quos nondum secundum carnem viderat, et ad quos nondum in corpore venerat, præsentiam sui et re-

tardationem moderatus pollicetur. Desiderabilius enim suscipimus bona quæ cito metuimus auferenda; securius vero negligimus, quæ nos diutius contenturos credimus.

« Nunc ergo proficiscar Jerusalem ministrare sanctis. Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis (*I Cor. ix*). Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. »

Quandoquidem hic amplius non habeo locum et vos desidero, igitur non indilate proficiscar Jerusalem, ut inde veniam ad vos. Proficiscar ministrare sanctis, qui rerum suarum venditarum pretia posuerunt ad pedes apostolorum (*Act. iv*). Et habeo quod illis ministrem, quia probaverunt, id est probum justificaverunt, Macedonia et Achaia, id est Macedones et Achaici, collationem aliquam facere. Non ergo coegi, sed ipsi probaverunt facere aliquam collationem pecuniae in pauperes sanctorum, id est in illos sanctorum qui sunt pauperes in Jerusalem. Non enim omnes sunt pauperes, sed illi qui omnia viderunt, et ad pedes apostolorum, ut diximus, pretium posuerunt. Hic subtiliter et verecunde, dum laudat Græcos, hortatur Romanos, facilius enim devotæ mentes, ad bene agendum exemplis quam sermonibus invitantur. Et qui per misericordiam Dei vivunt, misericordes debent esse confratribus. Probaverunt, inquam, facere rerum suarum collationem, quam sanctis eagentibus mittant, quia placuit eis hoc facere, et merito placuit, quia debitores sunt eorum. Similiter et Romani sunt debitores eorum. Adeo vult Apostolus esse misericordes, ut et hoc deberi dicat ab eo, qui misericordiam exspectat. Debitores sunt. Nam si gentiles facti sunt participes spiritualium eorum, id est spiritualium honorum quæ habent Hebræi, qui prædicatores eis miserunt, debent ipsi gentiles ministrare eis in carnalibus bonis. Iste se totos dederant divinis obsequiis, nihil mundanum curantes, et exemplum bonæ conversationis dabant creditibus. Ideoque gentiles qui non poterant omnia quæ mundi sunt relinquere, constituit illis Apostolus tanquam stipendiarios, provinciales, ut ex rebus suis victimum eis ministrarent. Et quia illis hoc placuit, igitur cum ego consummavero hoc ministerium, et assignavero, id est sub signo uniuscuscunq; ecclesie vel regionis tradidero eis fructum hunc ex bona arbore natum, proficiscar per vos in Hispaniam, et ideo interim vos corrigite, per vos transibo, nec inutiliter, sed scio, id est certus sum quoniam veniens ad vos, veniam in abundantia benedictionis Christi, id est multum vobis prodero. Illoc non nisi per spiritum prophetarum pollicetur. Supra hominem namque est scire de futuris, quod non

solum in benedictione Christi, sed et in abundantia benedictionis venturus sit ad eos, ubi et venientis gratia, et suscientium merita pariter designantur.

« Obsecro igitur vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudea, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis, ut veniam ad vos in gudio per voluntatem Dei, et refrigereret vobiscum. »

Quandoquidem iturus sum Jerusalem, ac deinde ad vos migraturus, igitur obsecro vos, fratres, ut si me vultis videre, impetratis orando ut possim liberatus ad vos venire. Obsecro vos per Dominum nostrum Jesum Christum et per charitatem Spiritus sancti, id est quam Spiritus sanctus dat, ut si Dominum Jesum diligitis, et si in vobis est charitas quam Spiritus sanctus facit, adjuvetis me in orationibus vestris ad Deum, ut quod ego solus obtinere nequeo, vestris adjutus orationibus obtineam. Multi enim in unum dum congregantur unanimes, sunt magni, et multorum preces impossibile est ut non impetrant. Adjuvetis me ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea, ne me diutius teneant, et salutem vestram aliorumque retardent, nec victimum quem sanctis defero, tollant. Orate ut liberer ab his incredulis, ut oblatio obsequii mei, id est mihi injuncti, fiat accepta, id est sufficiens, non diminuta, sanctis in Jerusalem. Vel accepta, grata et placens eis, ut intelligentes charitatem meam erga se, mecum unanimes gratias agant. Magnus enim mihi profectus erit, si meo ministerio laetificati, Deum laudaverint. Orate ut haec ita compleam, sicutque venire possim ad vos in gudio futuri proiectus vestri per voluntatem Dei, et refrigereret vobiscum, id est requiescam in pace et concordia vestra. Non enim refrigerium habeo in vobis, si dissidentes fueritis. Licet per prophetiam dixisset superius, quia veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam, nihilominus tamen sciebat etiam in his quae manifeste futura cognoverat, orationem esse necessariam. Quae utique nisi fuisset adhibita, sequeretur sine dubio non impleri quae fuerant prophetata. Quis ergo est qui haec legens vel audiens quod Paulus deprecetur eos qui Romae sunt orare pro se, contemnat orationes Ecclesiae postulare, etiam si inferiores meritis esse videantur hi, a quibus oratio postulatur? Ecce enim Paulus apostolicis praeditus meritis, discipulos humiliter hortatur ut orent pro se. Notandum etiam quia sunt nonnulli qui dicunt: Quare laboremus bonis operibus ad vitam pervenire? Nam si prædestinati sumus, sine dubio ad eam perveniemus. Quorum errorem destituit, dum Romanos hortatur ut orent impleri ea, quae ipse per spiritum prophete futura prædixerat. Deus enim multa sic prædestinavit futura, ut sancti ea cum labore obtineant; et ideo qui laborare neglexerit, non apprehendet illa. Videamus quam validis, quamque religiosis sa-

A cramentis semper astringat. Obsecro, inquit, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudea. Non tamen pati meruit ab incredulis ea pro Christo, quæ ad apostolatus ejus gloriam pertinent, sed impediri veretur, ne diutius obstaculis retentus vel minus gratum exhibeat sanctis ministerium, vel desiderium ejus quod erga Romanos habet visendos, diutius differatur. Si enim haec ita gesserit, tunc pro bene gestis gaudens rebus, cito veniet ad eos per voluntatem Dei, et refrigerabitur cum eis, id est requiescat in charitate et bonis operibus eorum. Ibi enim refrigerium habet Apostolus, ubi requiescit Spiritus sanctus.

B « Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. »

Ego, inquit, cito venire cupio. Sed sive cito, sive tarde venero, Deus pacis sit cum omnibus vobis, Amen, qui vos omnes in pace custodiat, id est Christus qui se usque in finem sæculi cum suis futurum promisit. Pulchre autem in pace finivit, duabus populis in concordiam revocatis, ostendens quia non nisi in pacificis Deus pacis inhabitat. Ex hoc autem loco incipit multis proponere, quibus Romani debeant credere. Nam subdit :

CAPUT XVI.

« Commendo autem vobis sororem nostram Phœben, quæ est in ministerio Ecclesiae quæ est Cenchreis, ut eam suscipiat digne in Domino sanctis, et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiquerit. Etenim ipsa quoque astitit multis et mibi ipsi. »

Cenchreas dicitur locus Corinthio vicinus, id est portus Corinthi. Phœbe autem et nobilissima et distissima mulier erat, quæ ecclesiam in loco Cenchreis sua substantia sustentabat. Et tunc temporis pro aliquo negotio Romanam proiecta est, et ideo eam Romanis commendat Apostolus, ut suscipiant eam digne sanctis, ut dignum est sanctos suscipi, et per eam fortasse misit hanc epistolam. Docet etiam feminas locus iste apostolica auctoritate in ministerio ecclesiae constitui, in quo positam Phœben Apostolus nunc magna laude commendat, enumerans etiam gesta ejus præclara, et dicens quia intantum omnibus astitit, et in necessitatibus præsto fuit, ut etiam mibi ipsi in necessitatibus meis apostolicis devotione mentis astiterit. Ostendit etiam quia hi qui bono operi in ecclesiis dant operam, vicem recipere debent a fratribus et honorem, ut in quibuscunque necesse fuerit, sive spiritualibus, sive etiam carnalibus officiis, adjuventur; et honorifice habeantur.

D « Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo, qui pro anima mea suæ cervices supposuerunt, quibus non solus gratias ago, sed et cunctæ ecclesiae gentium, et domesticam eorum ecclesiam. »

Prisca, quæ in Actibus apostolorum Priscilla no-

minatur, uxor erat Aquilæ. De nis enim dicit Lucas : « Egressus ab Athenis Paulus venit Corinthum (*Act. xviii.*). » Et invenit quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerabat Italia, et Priscellam uxorem ejus, eo quod præcepisset Claudio discendere omnes Judæos a Roma, accessit ad eos. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur. Erant autem scenofactoriae artis, id est artifices tabernaculorum, videlicet sutores. Creditur autem quod quia illo tempore pulsis ex urbe Judæis per præceptum Cæsaris Corinthum venerant, rursum mitigata principis sævitia, Romam regressi essent quando Paulus hanc misit epistolam. Hi ergo *adjutores ejus in Christo*, id est in Christi prædicatione, quia recte crediderant, et apostolici laboris se socios fecerant, ut et ipsi hortarentur cæteros ad fidem rectam, denique Apollo quamvis exercitatus esset in Scripturis, ab his tamen in via Domini diligentius est instructus. Quos et apparet Judæorum insidiis, Paulo periclitante, semetipsos subjecisse, ut ille liber abscederet. Et hanc eorum laudem ipse non silet, sed omnibus eam ecclesiis admirandam tradit. *Supposuerunt*, inquit, *pro anima mea cervices suas quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ ecclesiæ gentium*. Merito enim gentium ecclesiæ his gratias agebant, qui seipso morti obtulerant, ut doctor gentium liber evaderet, et ad opus prædicationis excurreret. Unde Romani eis obediere debent, quia pro exhortatione ad confirmationem eorum Romanam reversi sunt. Hos, inquit, salutare, et *domesticam eorum ecclesiam*, id est familiam ipsorum, quia sanctitatem eorum imitatur.

« Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitus Ecclesiæ Asiae in Christo Jesu. »

Iste primus omnium ex Asia credidisse intelligitur, et ad Romanorum confirmationem venisse Romanum. Sic et alii quos salutat Apostolus, intelliguntur illuc venisse pro fratum ædificatione.

« Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. »

Et hæc pro utilitate Ecclesiæ non exiguum, sed multum et magnum laborem instituit.

« Salutate Andronicum et Juniam cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu. »

Hi secundum carnem cognati fuerunt Pauli, et cum eo causa fidei captivitatem pertulerunt. De quibus et hoc fortasse potest intelligi, quod ex septuaginta duobus discipulis Domini fuerint, qui et apostoli jure nominantur. Ideo *nobiles* dicuntur in apostolis, id est in illis septuaginta duobus, qui et ante Paulum fuerunt in Christo, id est in Christi fide. Vel ipsi duo fuerunt ante eum in Christo, quia secuti sunt priores apostolos, et ideo nobiles in apostolis dicuntur, id est inter prædicatores, qui discipuli erant apostolorum.

« Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. »

A Quamvis nihil egregium præ cæteris huic videtur ascribi, tamen hoc ipsum quod dilectissimum est Apostolo, manifestat eum laudabilem et salutarium dignum esse.

« Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. »

B Et istos salutatione dignos cæteris conjungit, sed Urbanum in laude præfert. Illum enim *adjutorem* apostolorum in Christo, id est participem apostolici operis; Stachyn vero *dilectum suum*, id est amicum proprium, etsi non adjutorem, dicit.

« Salutate Apellen probum in Christo. »

Ilic, etsi non specialis amicus erat Apostoli vel particeps apostolici operis, tamen per tentationes inventus est fidelis in Christo. Intelligitur eam per multas tribulationes patienter et fortiter sustentatas transisse, et ideo probus ab Apostolo prænuntiari, juxta quod superius ait, quia « tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem (*Rom. v. Jac. i.*) »

« Salutate eos qui sunt ex Aristobulii domo. »

Aristobulus fuisse congregator fratum in Christo intelligitur. Cujus factum sic probat Apostolus, ut eos quos ille congregabat, dignos salutatione designaret.

« Salutate Herodionem cognatum meum. »

Ilic tantum cognatus Apostoli dicitur; nullus ejus evidenter meritum ostenditur, nisi quod reliquias in Christo fuisse declaratur, cum ab Apostolo salutatur.

« Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Christo. »

Narcissus dicitur fuisse presbyter, qui peregrinando confirmabat fratres exhortationibus. Et quia præsens tunc non erat, suos Apostolus salutat. Quia vero non omnium illorum merita noverat, discernit qui sunt in Domino, id est eos, qui deinceps sunt salutatione mea propter meritum quod habent in Domino.

« Salutate Tryphænam et Tryphosam, que labrant in Domino. »

Labor istarum non pro hoc mundo siebat, nec pro vita præsenti, sed pro spe quam habebant in Domino. Intelliguntur autem in ministerio sacerdotum laborasse.

« Salutate Persidem charissimam, que multum laboravit in Domino. »

Hæc longe præfertur istis duabus, quia et charissima dicitur, et non solum laborasse, sed et multum laborasse in Domino asseritur.

« Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam. »

Hunc credo, sciebat Apostolus esse de numero non multorum qui vocati sunt, sed paucorum qui electi sunt (*Matth. xx.*). Vel electus, id est promotus erat ad ecclesiasticas res agendas, ut in aliquo gradu honoris præcesset. Cujus et mater tantum meritum habuit, ut etiam Apostolus suam hanc nominaverit matrem, unumque cum eo partitus sit

matris affectum, sicut Joannes cum Christo (*Joan. 11:2*). Eadem enim semina et Risi mater erat secundum carnem, et Pauli secundum charitatem ac beneficentiam. Vel fortasse carnis mater Apostoli erat tunc Romæ degens eum ista.

« Salutate Assyncritum, Philegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt fratres. »

Isti quos nominat intelliguntur simul habitasse, et in Christiana amicitia unanimes fuisse, atque famosi in religione, et secum alios fratres habuisse, qui non tanti meriti erant vel tantæ famæ. Puto autem quod Hermas iste scriptor sit libelli illius, qui Pastoris appellatur.

« Salutate Philologum et Julianam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt sanctos. »

Et hi simul unanimes erant, et qui nominatum exprimuntur, majores fuisse designantur. Omnes autem quos hucusque salutavit, intelliguntur præclarri fuisse fide et meritis, ut eos jure deberent honore Romani, et credere verbis eorum.

« Salutate invicem in osculo sancto. »

Vos ipsos *invicem salutare in osculo* non ficto, non subdolo, non libidinoso sed *santo*, religioso et casto. In osculo sancto, id est in pace Christi vos salutare, ut non simulata vel carnalia, sed religiosa sint oscula vestra. Ex hoc præcepto et aliis similibus, mos ecclesiæ traditus est, ut post orationem osculo se invicem suscipiant fratres.

« Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. »

Per hoc dictum intelligitur Ecclesias posse dici, quæ non sunt Christi. Unde Psalmista : « Odivi Ecclesiam malignantium (*Psal. xxv.*) ». Omnia autem illorum locorum Ecclesias dicit Romanos salutare, ut crescant in fide et religione.

« Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam didicistis, faciunt, et declinate ab illis. « Hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri (*Philip. iii.*), et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. »

Nunc monet Apostolus ut super omnia caveant a pseudoapostolis. Quasi dicat : Eos quos præmisi, salutare et imitamini, sed hos notate et vitate. Jussi ut illos salutetis, sed rogo ut istos caveatis. *Rogo vos, o fratres,* filii matris Ecclesiæ, *ut observetis*, id est discernatis et notetis eos qui faciunt dissensiones, id est mentium et sensuum discordias, et offendicula, id est fratum invicem offensiones, ut alius offendat alium. Vel offendicula, id est culparum præcipitia præparant, ut incautos ruere in opera nequitiae faciant. Et haec agunt præter doctrinam quam vos a bonis prædictoribus didicistis, quoniam talia opera transgressiones sunt sanctæ doctrinæ quam accepistis. Idcirco observate eos et declinate ab illis. Et quare? quia hujusmodi homines in subdola prædicatione quam faciunt, non Christo, sed ventri suo serviunt; quoniam non amore audi-

A entium prædicant, sed intentione accipiendi ab eis cibos, et per dulces sermones, quibus venenum nequitiae suæ dulciter infundunt et per benedictiones fallaces seducunt corda innocentium. Hoc enim est proprium hæreticorum, et eorum qui decipiunt audientes, ut dulciter eis loquantur. Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio: pulchreque adulator apud philosophos definitur blandus inimicus. Posunt dulces eorum sermones intelligi peccatorum allevationes, dum dicunt ea nou esse gravia, et securitatem peccandi præbent stultis, promittentes eis impunitatem ex Dei misericordia, crebroque benedictiones illis dant, ut sancti eis appareant. Sicque seducunt, id est seorsum a via rectitudinis ducent corda innocentium, id est simplicium cavere

B nescientium. Non enim Romanis tantum qui tunc in carne erant, sed magis omnibus ubique fidelibus usque in finem saeculi jubet Apostolus ut diligentius considerent et perspiciant, qui sint qui dissensiones et offendicula in ecclesiis generant. Dicit namque dissensiones et offendicula commovere, præter Christi doctrinam esse quam didicimus. Et ideo alienus a nobis sit, nec omnino recipiatur inter nos, quisquis certamina commovet, quisquis servit jurgiis, quisquis lites excitat et studia contentionis exercet. Qui enim tales sunt, Christo Domino, qui est pax nostra, non serviunt, sed ventri suo potius obsequuntur. Cur enim jurgia et lites in ecclesiis suscitentur. Spiritus sanctus per Apostolum nunc indicat. Ventris, inquit, gratia, id est quæstus et cupiditatis. Unde et nonnulli circumveunt domos, loquentes ad gratiam cum omni deceptione adulatio-

C nis, non ut verbo Dei ædificant animas ad virtutes, sed ut per adulatio dulcesque sermones perimant, ut etiam proficere hortentur in vitiis, laudantes et benedicentes ea quæ correctione sunt digna.

« Vestra enim obedientia in omnem locum divul-
gata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo
(*Math. x.*) .

Ideo, inquit, vos moneo ut vitetis deceptores, quia non solum fides, sed et *obedientia vestra* ubique audita est, quoniam estis in capite mundi; et sic exemplo vestro iam alii corrumpi possent, si essetis seducti. Vel rogo ut eos viteis, quia leviter obeditis, sicut ubique jam divulgatum est. Subtiliter indiscretam et facilem eorum obedientiam, non in omni re laudat, sed divulgatam dicit. Et ne eos rursum inobedientes efficeret, si hoc apertius corrigeret, addidit. *Gaudeo igitur in vobis*, quasi dicat : Facile obeditis, et hoc bonum est, atque hinc gaudeo quia sic obeditis. Sed tamen volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo, id est volo ut sitis sapientes in bono discernendo et sine aliqua parte mali, ut sapienter discernatis quibus bonum obedientiæ præbere debatis, ne si incaute perversis obedientes fueritis, bono vestro se misceat malum duplicitatis. Non enim simplex sed duplex erit quod

egeritus, si et propter obedientiam bonum fuerit, et A propter indiscretionem malum. Simplices sitis in malo. id est sine aliqua plicatione, hoc est sine aliqua adinistione vel associatione sitis, ne bono vestro se malum aliquod adjungat. Sapientes etiam in bono estote, ut bonum sapienter et caute faciatis. Simplicitati enim adjungere prudentiam debetis, quatenus sic securitatem de simplicitate possideatis, ut circumspectionem prudentiae non omittatis. Simplicitas enim et ignorantiam quamdam significat, ut sitis in malo simplices, id est nescii, vide-licet malum nescientes per actionem.

« Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. »

Volo ut sitis sapientes ad cavendum malum. Sed Deus pacis largitor et amator conterat velociter Satanam, id est omnem qui vobis adversatur in via Dei. Satanus enim *adversarius* interpretatur. Quo nomine hostis antiquus designatur, vel quilibet perversus, qui sanctis ad Deum tendentibus contraria molitur. Sed Deus pacis eum cito conterat sub pedibus eorum, ut suggestio antiqui adversarii, mox ut mentem ipsorum pulsaverit, conculeetur et conteratur, atque in nihilum redigatur, et omnis pseudopredicator vel quilibet pacis dissipator, cito conteratur aut de mundo tollatur. Satanam sub pedibus ecclesiae Deus pacis contrivit, quia membra ejus, in quibus ecclesiam persecutus, ad fidem convertens, ipsi Ecclesiae subjugavit.

« Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. C « Amen. »

Ut Satanus conteratur, gratia Christi sit vobiscum custodiens vos et adjuvans.

« Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius et Jason et Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego. Tertius, qui scripsi hanc epistolam in Domino. »

Timotheus consors laborum Apostoli fuit, qui multo tempore cum eo ad praedicandum perrexit, et tandem episcopus ab eo factus, magna sollicitudine gubernabat ecclesiam. Sed de Lucio scriptum est, quia erant in ecclesia quae erat Antiochiae, prophetæ et doctores, in quibus Barnabas et Simon qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis; Jason vero ille est Thessalonicensis, qui in Actibus apolorum legitur (*Act. XIII, XX, XXIV*), et Sosipater Berrhaensis. Hi, inquit, vos salutant. Ac si diceret: His estis curæ. Et ego qui scripsi epistolam, saluto vos in Domino. Tertius nomine, non numero, ut Timotheus qui specialis adjutor designatur, primus intelligatur; deinde Lucius et Jason et Sosipater, quasi unus accipiatur, secundus, sicut scriptor epistolæ tertius. Vel post Jasonem et Sosipatrem tertius, qui videlicet scriptor vel ipse Apostolus est intelligendus; vel ut alius visum est, notarius Apostoli. Nam melius est ut Tertius intelligatur nomen proprium, quia Tertius interpretatur *adjungens*, id est applicans se.

« Salutat vos Gaius hospes meus, et universa

Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus frater. »

Ex his verbis apparet epistolam de Corintho scriptam. De hoc enim Gaio dicit Corinthiis: « *Gratias ago Deo meo, quia neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium (I Cor. i).* » Et de Erasto scribit ad Timotheum: « *Erastus remansit Corinthi (II Tim. iv).* » Videtur autem indicari de Gaio, quoniam hospitalis fuerit, ut non solum Paulum ac singulos quosque adventantes Corinthium hospitio receperit, sed et Ecclesie universæ in domo sua conventiculum præbuerit. Hoc enim patenter innuere videtur Apostolus, qui, cum dixisset: *Salutat vos Gaius hospes meus, mox addidit: et universa Ecclesia: lila videlicet Corinthiorum Ecclesia,* quæ apud Gaium conveniebat. Nam et Joannes cuidam Gaio scribit (*III Joan. 1*), qui forsitan iste est, laudans eum quia fratribus ministrabat. Erastus autem ab arca dicitur arcarius, quia dispensator civitatis erat quasi curator, quia dictante justitia civitatem gubernabat, maxime in moderandis pretiis. Ad landem Ecclesie Corinthiorum scribitur de isto Romanis, quod is qui princeps erat civitatis, non erubescet in Christum credere crucifixum, et creditibus in eum salutationem dirigere. Hos omnes Apostolus enumerat nominativi in salutatione Romanorum, ut scirent quales et quanti viri congauderent bono incepto eorum.

« *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.* »

Tot et tanti salutationem vobis mandant, sed gratia Christi vobiscum maneat. Hoc paulo ante dixerat, sed præ nimietate æstuantis amoris repetit quod valde exoptat.

« *Ei autem qui potens est vos confirmare iusta Evangelium meum et prædicationem Iesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum, secundum præceptum æterni Dei ad obediendum fidei in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor est et gloria in sæcula sæculorum.* »

Amen. »

Ego vos in hac epistola sic instruxi et monui, sed ei qui potens est vos confirmare, soli sapienti Deo sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Deo a quo sunt omnia, dat gloriam, ut cœptum Romanorum (quia potens est) dignetur complere, confirmando in fide et charitate animas eorum, in quo epistola summa notatur. Et sit gloria qui potens est vos confirmare juxta *Evangelium meum et prædicationem Iesu Christi*, id est qui potest vos ad tantum perfectionemducere, quantum ego evangelizo; et quantum Christus prædicavit et prædicando instituit. Quod *Evangelium et quæ prædicatio sit secundum revelationem mysterii*, id est secundum quod revelatum est de occulo Dei consilio ipsum mysterium incarnationis Christi, mysterii dico, *taciti æternis temporibus*, id est spatiis quæ fuerunt ante

mundi constitutionem, quia soli Deo notum erat quod unigenitus patris humanitatem pro hominum salute esset assumpturus. Sed et facto jam mundo, tacitum est, hoc mysterium Christi iucarnationis, et humanæ reparationis, quia licet aliquatenus esset antiquis patribus notum, nulli tamen eorum plenarie sicut cognitum. *Quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum*, id est adventu, Christi revelatum est, Scripturis prophetarum ab eo reseratis, quæ testimonium dant huic prædicationi. Patefactum est secundum præceptum æterni Dei, id est secundum quod præcepit Deus, qui hoc ab æterno ordinaverat. Et est patefactum ad obediendum fidei in cunctis gentibus, id est ad hoc manifestum est nunc in universis nationibus, ut omnes obedient fidei bene operando. Mysterii dico olim taciti aliis, sed cogniti soli sapienti Deo, quia, etsi sit hominibus modo revelatum, tamen soli Deo cognitum est, qui solus novit cur ita factum est. In quo reprimit Apostolus inquisitores, qui querunt cur distulit Deus tantum, cur tot gentes perire permisit. Solus autem sapiens Deus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, quoniam Trinitas unus Deus est. Qui propterera solus sapiens dicitur recte, quoniam solus secundum sapientiam suam et substantiam sapiens est, non secundum accidentem vel accedentem participationem sapientiae, sicut sapiens est rationalis quæcumque creatura. Trinitas, inquam, est solus sapiens Deus, qui omnino nec potuit unquam esse insipiens, nec poterit, non per gratiam particeps sapientiae, sed sapiens immobilitate naturæ. Soli igitur sapienti Deo gloria sit per Christum Jesum, hoc est clara cum laude notitia, quia innotuit gentibus Deus Trinitas. Ideo per Jesum Christum, quia

A ut alia taceam, ipse præcepit baptizari omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (*Math. xxviii; Marc. xvi*), ubi præcipue commendata est hujus individua gloria Trinitatis. Quod vero additum est: Cui, ut diceretur, cui gloria, cum sufficeret, si dictum esset, ei autem gloria, inusitatam nostræ linguae locutionem indicat, non sensum quem requiramus, vel de quo ambigamus, insinuat. Quid sensui deperit, si dicamus, et gloria cui per Jesum Christum gloria? hoc namque est ei, per Jesum Christum cui gloria, quod est, cui per Jesum Christum gloria. Sed alter horum inusitatus, alter usitatus ordo verborum. Vel dictum est, ei gloria cui per Jesum Christum gloria, sive ei gloria per Jesum Christum, cui gloria, ut intelligeremus eum qui in B seipso semper gloriosus est, per incarnationem et resurrectionem Christi apud homines glorificari. Vel ei qui potens est vos confirmare, id est Trinitati, sit gloria per Jesum Christum, cui Jesu Christo et secundum humanitatem est honor et gloria, sicut in Psalmo canitur: « Gloria et honore coronasti eum (*Psal. viii.*) » Quod subjunxit, in saecula saeculorum, moris est Scripturæ divinæ, immensitatem per hoc temporum designare. Vel in saecula saeculorum, in æterna saecula, quæ digniora erunt labentibus saeculis, sicut Sancta sanctorum et Cantica canticorum præstantiora sunt cæteris sanctis et canticis; vel sicut Rex regum et Dominus dominorum cæteris regibus et dominis est præstantior. Amen autem quod interpretatur vere vel fideliter, quasi ad confirmationem omnium quæ superius scripta sunt, in fine posuit, per quod vernaculo Hebræorum sermone vera et fidelia esse, quæ sunt scripta, signaret.

IN EPISTOLAM I AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Corinthus est civitas metropolis, caput Achaiæ, decus Græciæ. Ad quem Paulus veniens, multos civium convertit ad fidem. Ubi et Dominus ei nocte per visionem dixit: Noli timere, sed loquere, et ne faceas. Propter quod ego sum tecum, et nemo apponetur tibi ut noceat te, quoniam populus est mihi multus in hac civitate. Sedit ergo annum et sex menses docens apud eos verbum Domini. Post cuius abscessum, subversi sunt quidam eorum a pseudoapostolis, quidam etiam a mundanæ eloquentiæ sectatoribus, nonnulli vero judaicis traditionibus depravati. Quidam etiam eorum attentes dignitatem personarum in baptismo, putabant quod plus gratiæ et remissionis peccatorum accepissent, si a dignioribus et sanctioribus viris baptizati fuissent. Et per hoc se aliis præferre volebant, qui tam dignos baptizatores non habuerant. Multa-

D que alta in eis erant schismata et vitia. A quibus omnibus intendit Apostolus eos corrigeret et modum illos Christianæ couversationis docere, scribens ab Epheso. Haec epistola post illam ad Romanos jure locata est, licet ante illam scripta sit, quia quisquis in fide jam instructus est, de qua cum Romanis agitur, debet consequenter a subrepentibus vitiis corrigi, et in virtutibus plenius informari, sicut nunc corrigitur et instruuntur Corinthii. Ob hoc etiam posita est haec post illam, quoniam in materia quamdam habet affinitatem cum illa. Ut enim illi de meritis suorum antecessorum gloriabantur, et suam salvationem non gratiæ deputabant, sed quidam legis observationibus, quidam vero facultati ingenii et libertati arbitrii; sic et isti de sanctitate suorum baptizatorum gloriabantur, et quidquid boni habebant illi ascribentes, alii aliis præferri volebant. Sed veniamus ad litteram.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Sosthenes frater, Ecclesiae Dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

Paulus interpretatur *mirabilis*. Et vere mirabilis doctor, cui nullus comparari potest in scientia; mirabilis operarius, qui plus omnibus laboravit. Hoc ergo nomine jam reddit attonitos auditores suos, et tanti nominis auctoritate comprimit, ne verbis sequentibus audeant contradicere, vel iubedientes resistere. Qui et vocatum se dicit, ut majoris appareat auctoritatis, quia non sicut cæteri ab hominibus est ad fidem vocatus, sed a Christo ipso de celo (Act. ix). Qui etiam *apostolus*, id est missus *Jesu Christi*, a quo audivit : « Vade ego longe ad gentes mituat te (Act. xxii). » Apostolus *Jesu Christi* est per voluntatem Dei, id est a Christo missus ad gentes per voluntatem Patris. Per quod tangit etiam illos, quos neque Christus miserat, neque per voluntatem Dei prædicabant. Paulus talis et tantus scribit Corinthiis, et *Sosthenes frater*. Etiam istum adjungit ad confirmationem omnium quæ scribit, quia magna erat apud eos auctoritatis, utpote qui princeps ibi *synagogæ* fuerat, et ad fidem conversus, multas a Judæis persecutions ante tribunal Gallionis proconsulis viriliter sustinuerat (Act. xviii). Paulus et Sosthenes scribunt Ecclesiæ non baptizantium, sed Dei quæ est Corinthi. Ideo scribit Ecclesiæ, quia adhuc singulis Ecclesiis rectores non erant constituti. Paulus Ecclesiæ Dei, videlicet *sanctificatis*, id est baptismō regeneratis in Christo Jesu, id est in figuratione mortis et resurrectionis Christi Jesu. Sanctificatis in Christo, non in Petro vel Paulo, vel alio quolibet baptizatore, quia Christos sanctificationem istam æqualiter operatur per omnes suos ministros, et ideo nulli glorandum est in meritis sui baptizatoris. Ecclesia se dixit scribere, et addidit sanctificatis in Christo, ut ostenderet omnem Ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo, sed quosdam illorum post male cœpisse conversari. Scribit etiam *vocatis* prædicatione evangelica, et *sanctis* bona conversatione sua. Vel *vocatis* sanctis, id est *vocatis* ad hoc ut sint sancti; hoc est, ut non recedant a regula sanctitatis, declinantes in aliquem errorem vel in malum, actionem; vel etiam *vocatis* ab æterno divinitus, id est prædestinatis ante mundi constitutionem, et *sanctis* in tempore conversationis suæ. His scribit Paulus cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro, id est conversis ad fidem Judæis jungit et gentes, quia salus ex Judæis est (Joan. iv), ut in omni loco, et ubi gentes quæ invocant nomen Domini, et ubi tales Judæi sunt similiter sint omnes unum. Vel ita potius Corinthiis scribit, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi,

A in omni loco ipsorum Corinthiorum, id est subiecto eis, hoc est cum omnibus suffraganeis Corinthi, cum omnibus qui subjecti Corintho ut metropolitanæ civitati. Cum omnibus qui Deum invocant in omni loco ipsorum Corinthiorum, id est famulante illis, et nostro, id est ad nos similiter pertinente, sicut ad eos. De nostro namque apostolatu sunt illi qui sunt in locis Corintho subjectis, et ideo scribimus eis sicut Corinthiis. Deum autem invocat, qui suis precibus nihil aliud ab eo quam ipsum Deum querit. Quid enim invocat Deum ut dives fiat, Deum non invocat, sed illud quod vult ad se venire. Quid enim est invocare, nisi in se vocare? Nam cum dicis Deo, da mihi divitias, non vis ut Deus ipse in te veniat, sed vis ut divitiae veniant ad te. Quod vis ut ad te veniat, hoc invocas. Si autem Deum invocares, ipse ad te veniret, ipsum haberes divitias. Ergo illi qui propter sæcularia commoda, qui propter terrenam felicitatem invocant Deum, non invocant Deum. Sed illi invocant Deum, illi invocant nomen Domini, qui nihil ab eo querunt nisi ipsum, qui hoc ab eo pie postulant, ut ipse dignetur in eos venire et in eis habitare, eosque templum sue gloriae facere. Meritoque tales ubicunque maneant, sociantur illis quibus scribit Apostolus. Quos simul omnes salutat, dicens : *Gratia vobis sit*, qua vobis peccata remittantur et virtutes conserventur. Gratia lapsis ut resurgent, stantibus ut maneant. Et *pax sit vobis*, qua reconcilientur Deo, qui per peccata ejus facti sunt inimici; et qua stabiliter ei inhærent, qui non recesserunt ab ejus amore. Quæ scilicet *gratia et pax* sit vobis, non a baptizatoribus vestris, vel ab aliis hominibus, sed a *Deo Patre nostro*, qui nos in filios adoptare dignatus est, et a *Domino Jesu Christo*, id est salvatore, rege, Domino nostro, id est qui de potestate Satanæ nos eripuit, et suo dominio nos manipavist. Servi namque ejus sumus, licet Pater ejus nos in filios adoptaverit, quia ipse est Filius per naturam, nos per gratiam; ille Creator, nos creatura; ille sine peccato, nos liberati a peccato.

« *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei*, quæ data est vobis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi. Fidelis Deus (I Thes. v), per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri. »

Hæc epistola cum ad unius scribatur populum ciuitatis, pro varietate habitantium, id est sanctorum et peccatorum, nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit, ut unusquisque in ea intelligat, quid pro se, quid adversum se dicatur, ut, cum laudat eos, sciens boni ad se verba dirigi; et cum reprehendit, sciens qui male egerunt, ad se hæc dici. Ecce enim a perfectis inchoat, quos multa

laude prosequitur, ut postmodum ad infirmos veniat, quos reprehensurus est. Alloquitur primo perfectos, ostendendo eos commendatione dignos, ut qui hactenus boni permanserunt, meliores fieri student; et ceteri qui in aliquo errore deciderunt, erubescant et conentur ut his similes flant. *Gratias*, inquit, *ago Deo nro semper pro vobis*. Deo qui omnino est, sed tamen speciali privilegio sanctitatis, quam nini contulit, meus est, ago pro vobis semper gratias, quia quidquid boni habetis, ab illo vobis datum esse scio, non ab hominibus. *Gratias ago in gratia Dei qua data est vobis*, id est propter gratiam quam Deus contulit vobis in Christo Iesu, non in Petro vel Paulo. *Gratia enim data est in Christo*, quia hoc constitutum est a Deo, ut qui credi in Christo, salvis sit sine opere, sola fide, et gratis accipiat remissionem peccatorum. Nec hoc solum isti perceperant, sed et charismata spiritualia fuerant illis multa divinitus concessa. Vere magna gratia vobis data est in Christo, *quia divites in illo facti estis in omnibus donis spiritualibus*, ut abundetis omnibus divitis spiritualibus. Et suppono partes aliquas divitiarum, scilicet in omni verbo, id est in omni genere linguarum, ut Graeca et Latina et Hebreica lingua, ceterisque linguis omnibus loqui possitis. Vel in omni verbo, id est in omni modo praedica, di parvulis tenuiter, et mediocribus mediocriter, ac perfectius perfecte, et in omni scientia, id est Scripturarum intelligentia, quae est secundum historiale et mysticum et moralem sensum. *Ditati estis in omni verbo praedicandi et scientia intelligendi, sicut testimonium Christi*, id est quod Christus de senecto moriendo et resurgendo testatus est, *confirmatum est in vobis*, id est in vestra vita, in vestris moribus. *Ita estis donis omnibus ditati, ut nihil desit vobis in ulla gratia Spiritus sancti*, quia prophetam habetis, genera linguarum, virtutem curationum et cetera charismatum dona. Nihil deest vobis, quod nec esse sit habere, quia si non habebitis omnia quae habent apostoli, omnia tamen habebitis quae necesse est ut habeatis. Ita repleti estis, ut nihil vobis desit, vobis dico *exspectantibus*, id est cum desiderio prestolantibus et digne paratis *excipere revelationem Domini nostri Iesu Christi*, quando revelabitur in flamma ignis ad judicium veniens, et apparebit omnibus. Hanc revelationem impii timent et venire volunt; pii vero, qui propter meritum bonae conversationis suae sperant se cum Christo regnatores, totis desideriis cupiunt ut reveletur, quia sperant in ejus revelatione ad visionem gloriae ejus pertingere. Et ideo infatigabiles in bonis operibus perdurantes exspectant eam; et cauta circumspetione invigilante, cum venerit, reprehensibiles in aliquo inveniantur. Sic exspectatis revelationem Domini, in qua ipse bonis et malis se in iudicio manifestabit. Qui et per auxilium gratiae suae faciet ut ab hac exspectatione non deficiatis, quia *confirmabit vos in virtutibus et bonis operibus usque in finem*, id est usque ad obitum uniuscujusque

A vestrum. Confirmabit, inquam, vos in bonis, *sine crimen*, id est sine ullo criminali peccato vel animi vel carnis. Nonnulli enim exspectant revelationem Domini, quasi de justitia securi, et tamen in crimibus roenant, id est in invidia, detractione, odio, dissensione, et his similibus. Sed vos ab his et talibus immunes Dei gratia conservabimini *in die adventus Domini nostri Iesu Christi*, id est ut in illo die sine ullius criminis reatu inveniamini. Qualis enim quisque moritur, talis in illo die invenitur. Et etiam mortis dies est unicuique dies adventus Domini, sicut ipse declarat, dicens: « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit (*Matth. xxiv.*) ». Alacri animo confisus de spe istorum Apostolus, securus est, quia inviolati usque in diem novissimum erunt. Qui enim inter tot discrimina sensuum et perturbationes diversitatum mutari non potuerunt, procul dubio se in sua bonitate permansuros ostendunt. Quos dum laudat Apostolus, ceteros qui errore pseudoapostolorum depravati fuerant, invitat. Dum enim istorum fidem et sanctitatem praedicat, illos ad penitentiam vocat. Dixi quia vos confirmabit usque in finem. Et vere confirmabit, quia *fidelis*, id est *verax* est in promissis suis *Deus*, quia fideliter reddet quidquid promisit. Promisit salutem aeternam et beatam vitam cum angelis sine fine, et hereditatem immarcessibilem, gloriam sempiternam, dulcedinem vultus sui, domum sanctificationis suae in coelis, resurrectionem a mortuis, ubi nullus deinceps moriendi metus erit (*IPetr. 1*). Talia promisit, et in horum redditione fidei erit, quia sine mendacio reddet ea illis quibus promisit. Fidelis Deus *per quem vocati estis*, quia qui aversus vocavit, jam facilius confirmabit. Vocati estis in *societatem* non modo apostolorum vel angelorum, sed etiam *filiij ejus Iesu Christi Domini nostri*, ut sitis participes hereditatis et gloriae quam possidet Filius ejus. Hoc enim dedit vobis esse, quod credidistis, ut quia credidistis Christum esse Filium Dei, vos quoque efficeremini filii Dei, mansuri in eadem dignitate in qua manet Christus. Societas enim fraternitatis est. Et vos fratres ejus et socii facti estis, quem Dei Filium firmiter credidistis.

Hucusque praefatio cum laude. Hinc jam dissen-
tonis causam exequitur, subdendo:

« Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis, schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae, ego autem Christi. *Divisus est Christus?* »

Si qualiter quid dicatur, et quibus dicatur, non vigilanter aspicitur, valde periculosum est. Vere cunctae etenim mentes, si quas fortasse culpas admiserint, leniter arguenda sunt, quia si asperius

inrepentur, franguntur potius quam erudiuntur. Quod nunc bene demonstrat Apostolus, qui cum Corinthis cognosceret pro amore personarum in schismate divisos, eorum verecundiae consulens, locutionem suam eis a gratiarum actione et laudibus incœpit. Et quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens, et ad inerepandum leniter veniens, divisos erga seipso reprehendit. Et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefecit. Peritus enim medicus vulnus secundum videns, sed ægrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et subito percussit. Prius blandam manum laudis posuit, et postmodum ferrum increpationis fixit. Nisi enim verecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex aliis rebus audiant quod in consolationem sumant, per increpationem protinus ad desperationem cadunt. Non autem mentitus est Apostolus, ut prius eis nihil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse. Sed quia erant inter eos quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus scisci, cœpit, ut dictum est, a laudibus perfectorum, ut modesta invectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum. Et in hoc quoque ad medicinam cordis, a medicina corporis usum traxit. Nam cum ferendum vulnus medicus aspicit, prius ea membra quæ circa vulnus sana sunt, palpat, ut post ad ea quæ vulnerata sunt, leniter palpando perveniat. Cum ergo Paulus perfectos in Corinthiis laudavit, sana membra juxta vulnus tetigit; cum vero infirmos de divisione reprehendit, vulnus in corpore percussit. Sed jam verba ejus tractemus. Videtur enim dicere: Pro perfectis qui in bono permanerunt gratias ago; sed vos fratres, qui seducti estis et meritis hominum gloria mini, obsecro per nomen Domini nostri Iesu Christi, qui vos solus redemit, et in cuius nomine baptizati estis, ut id ipsum dicatis omnes. Id ipsum, videlicet quod dicunt illi quos laudavi, dicatis omnes vos uno ore, et non sint in vobis, id est inter vos vel in cordibus vestris, schismata, id est divisiones. Haec schismata intelliguntur aliquorum in fide divisiones, dum diversa sentirent, quia cum deberent omnes dicere se esse Christi, dicebat alius. Ego sum D Pauli; alius, Ego sum Petri. Non sint in vobis schismata, sed sitis perfecti in eodem sensu, id est in eadem voluntate, in qua sunt illi quorum laudem præmisi; et in eadem scientia, id est in eadem Scripturarum intelligentia, in qua sunt illi. Vel id ipsum dicatis, id est unam fidem catholicam omnes pariter loquamini; et non sint in nobis schismata, id est mentium aut verborum discussiones, sed sitis perfecti in eodem sensu, quem vobis tradidi de Christo, ut omnes perfecte sentiatis in eo solo gloriandum, non in hominibus; et in eadem scientia, quam vobis de Christo tradidi, ut perfecte sciatis vos ejus sanguine redemptos et in ejus nomine per baptismum sanctificatos. Potest sensus ad Christi

A divinitatem referri, scientia vero ad humanitatem, ut vos omnes eumdem sensum atque intellectum de ejus divinitate, et eamdem scientiam de humanitate firmiter teneatis, quatenus omnes simul idem de divinitate et humanitate illius credatis. Hæc ideo dico, quia significatum est mihi de vobis per litteras, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, id est in illo loco qui sic vocatur, quia contentiones sunt inter eos. Quamvis aversi fuissent, fratres tamen vocalis Apostolus, ut per id non dissentirent ab eo cuius conventus fratrum qui habitabant Chloes intima quia contentiones essent inter eos, per quas manifestabatur diversitas mentis eorum de disciplina Dominica. Fratres illi significaverunt mibi vestras contentiones. Nec solum illas scio, sed etiam verba quæ dicitis. Sed hoc dico quod unusquisque vestrum dicit, id est nullus ex vobis est qui non dicat unum horum quæ subjicio. Nam alius quidem dicit: Ego sum Pauli; alius autem, Ego sum Apollo, id est filius peritissimi doctoris; alius vero, Ego sum Cephe, id est Petri; alius autem qui solus sapit, dicit: Ego sum Christi. Sicque divisi estis in partes, ac si alii ex vobis essent Pauliani, alii Apollani, alii Petri et alii Christiani. Et ita secundum vos dicitur ei Christus. Quasi dicatur: Multos facitis Christos, il est datores gratiarum. Vel qui operatur idem in omnibus, divisus est, dum creditur in isto plus gratiae operari, in illo minus. Vel divisus est, id est abscissus et separatus est a vobis, qui caput vestrum erat, quia ab illo vos subtraxisti, quando meritis hominum causam vestram salutis ascribere cœpisti. Errorem quidem ostendit Apostolus, sed auctor nomina non prodidit. Neque enim in loco statant, sed circuibant ad eversionem simplicium. Nam hi quos nominavit, sine dubio boni erant doctores, sed horum specie falsos apostolos tangit. Si enim in his gloriandum vetat, quanto magis in malis doctoribus, quorum doctrinam pravam in subjectis significat? Inter eos tamen hos perseverantes designat, qui dicebant se Christi esse, non hominis, quos superius laudavit, et ad horum similitudinem alias invitat. Divisum autem Christum dixit, quia gloriam ejus homines sibi parti sunt, sicut hæretici, qui se aut Photinianos aut Arianos vel Manichæos vocari non horruerunt. Nam et Corinthii diversis hereticorum nominibus subjici cœperant, ut viderentur loco Christi homines venerari. Qui diversa de Christo accipiunt, Christum dividunt. Unus enim hominem tantum accipit Christum, alter Deum purum sine corpore profittetur. Alius per prophetas prædictum Christum dicit, alius negat prophetas de Christo locutos. Cum ergo Christus unus sit Deus homo, isti sibi dum alius aliud, et alius aliud de eov vindicat, dividunt Christum,

« Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ de-

« *mum. Cæterum nescio, si quem alium baptizave-
rim. »*

Non debetis dicere, ego sum Pauli, quia *nunquid Paulus crucifixus est pro vobis*, ut vos sanguine suo redimeret, et auctor salutis esset, *aut in nomine Pauli baptizati estis*, ut invocatio nominis Pauli mundaret vos a peccatis in baptismō? Nequaquam Paulus, sed Christus pro vobis crucem justus pro injustis pertulit; et non in Pauli, sed in Christi nomine baptismum suscepistis. Modeste et humiliter sanctus Apostolus zelans Ecclesiam, sed sponso, non sibi, et horrens eos qui voluerunt dicere, ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, suam personam potius assumpsit quam calcaret et contemneret, ut Christum glorificaret. Repulit a se, sed ut mittat ad Christum. Non vult a sponsa amari pro sponso. Id cīrco enim seipsum maluit contemnere ad commendandum Christum, ne forte si alios nominatim contemneret, ideo putaretur eorum refutare personas, ut suam commendaret. Si, inquit, pro vobis Christus mortuus est, et in nomine ejus sanctificationem baptismi percepistis, quomodo ad ejus injuriam nunc gratiam et beneficium ipsius imputatis ulli hominum? Nam quia de baptizatoribus gloriaremini, *gratias ago Deo meo ex hoc quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium*, qui non sunt de contentione vestra, non quod malum sit baptizare, sed *ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis*, de quo magis gloriaremini. Non solum non estis in nomine meo baptizati, sed nec in meo ministerio, et inde gratias ago Deo meo, qui me noluit hujus occasionem esse erroris. Non baptizavi nisi Crispum archisynagogum et Gaium, qui nobiles erant, et in primis crediderunt; nec gratiam baptismi deputabant ulli hominum, sed soli Christo, et intelliguntur ex illis esse, qui superius sunt laudati. Nec solum hos, sed *baptizari et domum Stephanæ*, id est familiam illius nobilis matronæ, de quibus in postremis epistolæ hujus dicitur, quoniam sunt primitiæ Achææ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos. De his, inquit, certus sum quod eos baptizavi, sed præter hoc *nescio si quem alium ex vobis baptizav-
erim*. Per quod ostendit se non esse salvatorem. Nam si aliquos salvaret a se justificatos non ignoraret. Baptizasse se quosdam dicit, non tamen eo modo, quo ille consuevit baptizare, de quo dictum est: « *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto* (*Joan. 1.*) ». Baptizavit enim Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas. Baptizavit autem Christus tanquam potestas. Et potuit hanc potestatem servodare, sed noluit. Si enim daret hanc potestatem servis, id est ut ipsorum esset quod Domini erat, tot essent baptismi quod servi, ut quomodo dictum est, baptismus Joannis, sic diceretur, baptismus Petri, baptismus Pauli, baptismus Jacobi, et ceterorum. Ergo ne tot baptisini dicerentur, quot essent servi qui baptizabant accepta potestate a Domino, sibi tenuit baptizandi Dominus potestatem, servis ministerium dedit, ut in illo spes esset baptizato-

A rum, a quo se baptizatos cognoscerent. Noluit ergo servum spem ponere in servo. Et ideo sibi soli retinuit hanc potestatem. Quam si vellet, potuit vel alicui vel unicuique servorum suorum dare, ut tan:vis esset in baptismō servi, quantam vim habet baptismus a Domino datus, sed noluit, ideoque non differt sive bonus sive malus, cui contingit ministerium ut baptizet, quia quisquis sit minister, Christus est Dominus qui baptizat; propter quod tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per apostolum datus.

B « *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangeli-
zare, non in sapientia verbi, ut non eva-
cuetur crux Christi. Verbum enim crucis per-
euntibus quidem stultitia est, his autem qui salvi
flunt, id est nobis, virtus Dei est. Scriptum est
enim: Perdam sapientiam sapientium, et pruden-
tiam prudentium reprobabo (*Isa. xxix; ibid. viii.*) .
Ubi sapiens, ubi scriba, ubi inquisitor hujus sa-
culi? (*Isa. xxxiii.*) Nonne stultam fecit Deus sa-
pientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia
non cognovit mundus per sapientiam Deum, pla-
cuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere
credentes. »*

C Ideo tam paucos baptizavi, quia non ad hoc missus sum. Non enim Christus, cuius ego minister sum, misit me baptizare, sed evangeliare, id est prædicare. Quoniam majus est evangeliare quam baptizare, quia non omnis qui baptizat, idoneus est evangeliare. Quia igitur et minores possunt baptizare, qui sapientiam et virtutem prædicandi non habent, ideo non baptizare missus sum, ne retardarer a prædicatione, sed Evangelii semina spargerem. Quo dicto illi humiliantur, quibus Corinthii multum dabant eo quod ab illis baptizati fuerant, dum innotescit non magnum esse baptizare. Missus sum evangeliare, et hoc non *in sapientia Verbi*, quia prædicatio Christiana non indiget pompa et cultu sermonis. Ideoque piscatores, homines imperiti electi sunt, qui evangeliarent, ut doctrinæ veritas ipsa se commendaret teste virtute, ne hominum versutia et calliditate humanæ sapientiae acceptabilis videretur, non veritate, sicut disciplina ab hominibus inventa, in quibus non ratio, non virtus, sed D verborum compositione queritur. Ac per hoc gloriam suam querit, qui fidem Christi verbis exornare studet, quia obscurat illam splendore verborum, ut non illa sed ille laudetur. Sicut et pseudoapostoli ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia hominum prædicabant Christum, devitantes ea quæ mundus in nobis stulta judicat, ut neque incarnatum Dei Filium et de Virgine natum docerent, neque morte ejus homines salvari prædicarent; neque carnis nostræ futuram resurrectionem, quia mundanæ sapientiae ratio judicat hæc stulta. Hoc enim habet physicalis sapientia, quod Deus non fiat homo, quod invisibilis non fiat visibilis quod immortalis non fiat mortalitis, quod virgo concipere et parere non possit, quod mori non possit auctoritatem, quod

mors unius non possit multos vivificare, quod mortuus aperto sepulcro resurgere nequeat, quod verum corpus humanum clavis januis intrare non possit in domum. Nos autem haec omnia de Christo prædicamus. Ideo Apostolus non in sapientia hominum evangelizat, quæ sapientia est verbi, id est locutionis ornatae secundum dialecticam et rhetoricae. Non sum missus, inquit, evangelizare in sapientia verbi, id est ut secundum humanam calliditatem verbis compositis auditores ad fidem argumentando cogerem, sed simpliciter veritatem omnibus annuntiarem. Ideo non in sapientia verbi hominum, ne evacuetur crux Christi, id est ne vacua, ne otiosa putetur passio Christi, sed plena hominum redemptione et salute. Si enim possibilis naturalis per liberum arbitrium sufficit sibi, quemadmodum saeculi sapientes dicunt, et ad cognoscendum quomodo vivero debet, et ad bene vivendum, ergo Christus gratis mortuus est, et crux ejus ab omni utilitate vacua est. Sed impossibile est crucem ejus vacuam ac superfluam esse, quia salus humana non nisi per crucem illam poterat evenire. Ergo stulta est sapientia verbi saecularis, quæ hoc ignoravit. Vere evacuaretur crux in sapientia verbi, quia verbum crucis, id est prædicatio crucifixi Christi est, id est videtur esse stultitia per eunib[us], id est sapientibus mundi, quorum sapientia perit ac falsa ostenditur; et ipsi damnandi inde sunt, quia spem suæ salutis in cruce Christi non constituant. Stultitia enim videtur illis, Dei Filium dicere crucifixum, et ideo sunt in perditione, quia infernae morti non sunt excepti. Incredulis et per eunib[us] est stultitia, sed his qui salvi sunt, id est nobis credentibus, est virtus Dei ipsa crux. Credimus enim non infirmitatem esse crucem Christi, sed virtutem, intelligentes mortem victimam in cruce; cuius signum qui habent sunt fortes et salvi sunt, quia teneri a morte non possunt. Non enim in verbo crucis Christi dicitur aliquid, ubi virtus et fortitudo Christi non appareat, quia moriendo mortem vicit et diabolum atque infernum et peccatum, hominemque liberavit, et ignem porta paradisi sanguine suo extinxit credentibus, omniaque mundi regna superavit, et regnum celorum aperuit. Nulla ergo est tanta virtus, quanta est in omnibus quæ de Christo crucifixo dicuntur. Non prædico in sapientia verbi, ne taliter crux evacuetur; quæ evacuaretur, si aliquo modo præter illius sacramentum ad justitiam vitamque æternam pervenire homines posse dicerentur, quia scriptum est in Isaia quod Deus perditurus esset sapientiam mundi. Ideo enim non misit me Dominus evangelizare in mundana sapientia, quoniam ipse (sicut Scriptura testatur) prædixerat quod eam non recipere in prædicatione evangelica, sed perderet et reprobaret de collegio prædicatorum suorum. Unde ait: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.* Non suam sapientiam Deus in eis perdit et reprobat, quam ipse donavit, sed quam sibi arrogant, qui non habent ipsius. Notan-

A dum enim sapientiam asem esse in subtili excogitatione rerum, prudentiam vero in expolita ipsarum rerum explanatione. Vei sapientiam, qua de Deo humanis rationibus disputant, et incarnationem mortemque ejus velut stultam contemnunt; prudentiam vero quam habent in moribus, vel qua excogitant aliquid probandum. Et Deus perdidit, id est irritam fecit et destruxit sapientiam sapientium, atque reprobavit prudentiam prudentium, quando fecit illa quæ illi negant posse fieri, et pescatores ad prædicandum misit. Ubi enim fecit ut Dei Filius incarnaretur de Virgine et crucifigeretur pro humana salute, obviauit sapientiae sapientium et destruxit eam. Et ubi illiteratos et idiotas fecit prædicatores, ut per eos simplicibus verbis ad fidem converteret dialecticos et rhetores, reprobavit a sua prædicatione prudentiam prudentium, et astutiam moresque eorum rejecit. Scendum vero quod hæc sententia juxta Hebraicum sic dicitur in Isaia de populo Judæorum: « Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium abscondetur (*Isa. xxix*). » Quod completum est post adventum Domini, quando uno eodemque tempore succensa est Jerusalem templumque destructum, et omnis majorum scientia ablata. Nam quia sapientes illius populi Christum qui est Dei sapientia, non receperunt, periit ab eis omnis sapientia eorum. Et quia prudentes astutis machinationibus studuerunt contra eisdem sapientiae Dei, inter homines corporaliter conversanti, absconditus est ab oculis cordis eorum omnis intellectus, quem habebant in Scripturis, ne scilicet Christum reperiant qui in littera continetur. Quod et huic loco epistolæ multum congruit, quia ex illis infatuatis doctoribus Judæorum erant pseudodoctri, contra quos nunc Paulus agit, qui se per mundum sparserant, loquentes in sapientia mundi ad subversionem eorum qui nuper ad fidem venerant. Post propheticum vero testimonium subdit Apostolus: *Ubi sapiens*, etc. Ac si dicat: Ita olim prophetatum est, et nostro tempore videmus illud completum. Nam *ubi est sapiens?* id est in qua Ecclesia de Judæis aut gentibus aliquis rhetorum vel dialecticus est prædictor Evangelii constitutus? Si enim prædictor in Ecclesia esse voluit, sapientiam saeculi abiecere oportuit. Et *ubi est electus ad prædicandum scriba?* id est qui de moribus vel artibus præcepta dat aut libros componit. Et *ubi est electus ad docendum in Ecclesia inquisitor hujus saeculi?* id est qui secreta naturæ rimatur. Scribæ sunt, naturalium et moralium librorum auctores, et artium saecularium scriptores, id est de ipsis artibus præcepta dantes. Inquisidores autem saeculi, qui constelationibus agi mundum credunt, et duodecim signis ortus et occasus fieri decernunt, nihil omnino sine horum motu putantes fieri posse; qui sapientia sua inquirunt et discutiunt atque investigant de occultis rebus ac naturis singulorum. Sapiens generale vocabulum utriusque est. Hos reprobatos et adnihilatos esse perhibet Apostolus, non quod doctri-

nam eorum ex toto improbet, in multis enim cordant sacris litteris, sed quia quædam senserunt et scripsérunt contraria Christianæ religioni, et maxime de cultura pluralitatis deorum. Tales non recepit Deus, sed stultos fecit. Insultat ergo Apostolus sapientæ et astutæ, probatæ falsæ et reprobæ, cum dicit : *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi inquisitor hujus sæculi?* quasi dicat : Nil valet talium astutia, et est invectio in Judæos et gentiles. Nam Judæorum scribæ et legis doctores, Deum Filium habere, stultum putant credi. Simili modo quotidie et gentes istud risu deputant. Sed Judæi, quia hoc non tam aperte in lege significatum est, diffidunt. Gentiles vero quia mundi ratio istud non recipit, nihil enim dicit posse gigni sine commissione duorum, stultum judicat. Sed ubi sunt, inquit, tales dogmatizatores? quasi dicit : Confusi sunt et retrorsum polsi, vel in nibilum redacti. Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus, id est quæ est secundum rationes hujus mundi, utique stultam fecit eam, faciens illa quæ dicebat non posse fieri. Et ita quæ se sapere putabat, inventa est insipiens. Quod enim illa impossibile judicabat, possibile declaratum est. Stultam fecit Deus talem sapientiam, quia per stultitiam dedit salutem credentibus. Nam quia in Dei sapientia, hoc est, in luce divinitatis filii Dei mundus, id est, quilibet mundi animator vel mundanæ sapientiæ sectator per superbam sæculi sapientiam non cognovit Deum, quoniam Creatorem invenire non potuit, multiplicibus disputationibus et solertissima inquisitione, qua pervenit ad investigationem creaturæ, propterea placuit Deo salvos facere credentes per stultitiam prædicantis, id est per rem prædicatam quæ stulta videtur, hoc est per incarnationem et humilitatem Filii sui. Verbum quippe Dei, sapientia est. Sed stultitia hujus sapientiæ, dicta est caro Verbi. Vel quia carnales quippe per carnis suæ prudentiam pertinere non valebant ad sapientiam, per stultitiam prædicationis, id est per carnem Verbi prædicatam sanarentur. Et hoc est, quia in Dei sapientia non cognovit mundus, etc. Ac si dicatur: Cum Deum qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inveniret, placuit ut Deum hominem factum per humanitatis stulta cognosceret, quatenus ejus sapientia ad nostra stulta descenderet, et lucem supernæ prudentiæ luto carnis suæ illuminata, nostra cæcitas videret, sicut ille cæcus, qui luto super oculos accepto illuminatus est (*Joan. ix.*).

¶ Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

Ideo mundus non cognovit per sapientiam Deum, quia Judæi signa potentiarum querunt, consueti ab an-

A tiquo; et Græci sapientiam, utrum quod prædicatur, natura patiatur; et nos contra prædicamus Christum crucifixum, quod non est Judæis signum potentiarum, sed scandalum, quia irascuntur contra præcones rubore sceleris sui, et gentilibus est stultitia, quoniam secundum mundanam rationem non congruit ut Deus pro hominibus moreretur. Et hoc est: *Judæi signa petunt*, id est non physicas vel argumentosas rationes, sed miracula postulant: et non diffidunt posse fieri contra naturam, sed an factum sit quærunt, scientes virgam Aaron aridam germinasse et fructum attulisse (*Num. xvii.*), scientes Jonam post tres dies de ventre piscis vivum exiisse (*Jon. ii.*), et alia multa divinitus facta esse, et ideo signa consueverunt petere (*Matt. xi.*). Græci vero sapientiam querunt quia nolunt audire ea quæ mundi ratione non possibilia sunt, quoniam contra naturam nihil posse fieri putant, et ideo secundum physicas rationes diligenter inquirunt, si possit fieri quod audiunt, eam quæ ingenio hominis sapientia videtur, invenire cupiunt. Judæi et gentiles sic agunt, sed nos contra prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Judæi enim turbantur et indignantur atque irascuntur, dum audiunt Dei Filium prædicari eum, quem ipsi cruciferunt. Gentiles vero stultitiam putant, immortalem potuisse mori, et eum qui in potestate habebat persecutores una voce prosternere, pertulisse ab illis se flagellari, conspici, teneri, spinis coronari, crucifigi. Stultum quippe gentilibus videtur, ut pro hominibus auctor vitae moreretur, quia hoc mundanæ sapientiæ non congruit. Christum crucifixum pro mundi redemptione prædicamus, quod ut diximus, scandalum Judæis incredulis est, et stultitia Græcis. Sed ipsis Judæis atque Græcis, qui hoc prius putabant scandalum et stultitiam, vocatis, id est postquam sunt ad fidem vocati vel conversi, vel vocatis ad vitam non communis vocatione, sed quia soli prædestinati sunt ante mundi principium vocationi, prædicamus Christum Dei virtutem, quia mortuus vicit, et Dei sapientiam, qua prudenter fecerunt diabolum. Virtutem nunc ad signa retulit Apostolus propter Judæos, sapientiam autem ad doctrinam proprie Græcos, id est gentiles. Hæc enim virtus sufficit Judæis signa querentibus, si crediderint; et hæc sapientia sufficit Græcis sapientiam potenteribus. Credentes enim intelligent hæc signa virtutis in Christo quod mors ejus mortem nostram destruxit, et mortuus ipse vitam nobis dedit æternam. Græci quoque, si crediderint, in eo videbunt magna sapientiæ documenta, et suam sæcularem sapientiam intelligent esse stultitiam. Videbunt enim quam prævidit et sapienti consilio nos, qui per superbiam cederamus, ipse per humilitatem suam erexit. Ob hoc etiam vocatur Christus Dei virtus, quia per ipsum omnia fecit Deus; et Dei sapientia, quia per ipsum cognitus est Deus. Unde et appetret idem Filius coæternus et coæqualis Patri. Cum enim ipse Filius sit Dei virtus et Dei sapientia, si aliquando fuit Deus

sine filio, sicut sine virtute et sapientia, id est sicut sine infirmis et insipientibus. Item si quis dicat quod Dei virtus sit minor illo, aut ejus sapientia minor illo, magna deo contumeliam ingerit, cum nec quilibet homo potens id sibi dici aequanimiter ferret. Nec mirum si Christus crucifixus, est credentibus Dei virtus et Dei sapientia, *quia quod stultum est Dei, id est humilitas et passio, sapientius est hominibus, id est quam homines possint videre et esse, et quod infirmum est Dei, id est incarnatione, fortius est hominibus*, quia victus vicit mortem, quam nullus gigas evasit. Quia nos cum ad divinam sapientiam venimus, sapienter facimus; ipsa cum ad nos venit, ab hominibus superbis, quasi stulta fecisse reputata est. Et nos cum ad illam venimus, convalescimus; ipsa cum ad nos venit, quasi infirma existimata est. Serpentis sapientia decepti sumus, Dei stultitia liberatur (*Gen. iii*). Sed sicut illa vocatur sapientia, erat autem stultitia contemnitibus Deum, sic ista quae vocatur stultitia, sapientia est vincentibus diabolum. Non enim vere stultitia est, sed ab hominibus dum rationi mundanae non convenit, putatur stultitia, cum sit ratio spiritalis. Nam haec stultitia superat omnes sapientes, quia salutem humano generi sapienter reddit, quam nullus sapientium invenire sciebat. Haec, inquam, stultitia omnem hominum sapientiam supergreditur, quia qui sapientia sua liberari non poterant, per crucis mysterium salvantur. Sed et infirmum Dei non est infirmum, quia infirmitas Christi magna Victoria est. Vicit enim fortis armatum qui vicerat omnes (*Luc. xi*), et ideo fortior est haec infirmitas Dei cunctis hominibus, quia superavit illum qui cunctos superaverat, et mortem quam nec gigantes evadere potuerunt, crucifixi infirmitas vicit.

Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quae sunt stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus (*Jer. ix*). Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo et justitia et sanctificatio et redemptio, ut quemadmodum scriptum est: Qui gloria tur, in Domino glorietur (*II Cor. x*).)

Vere stultum et infirmum Dei, est sapientius et fortius hominibus, quia in vobis potestis haec experiri, insipientes enim et infirmos vos vocaverunt. Nam videte vocationem vestram, fratres, id est videte per quos vocati estis, *quia non multi ex illis sunt sapientes secundum carnem, id est secundum humanam sapientiam, non multi potentes secundum saeculi potentiam, non multi nobiles secundum carnis nobilitatem*. Et primo nulli ex vocationibus fuerunt tales. Non multi forsitan propter se dicit, qui solus inter apostolos saecularium litterarum peritus, terrenarum opum dives, Romanæ dignitatis parentela

A conspicuus fuit, qui tamen haec nihil pendit, nec usus est eis. Erant jam et aliqui alii praedicatores sancti ex illis, qui fuerant sapientes secundum carnem, et potentes et nobiles, sicut Dionysius Areopagita et alii. Vel ita: Videte vocationem vestram, id est in vobis ipsis probate quod dico, quia non multi ex vobis sapientes secundum carnem vocali sunt ad fidem, sed potius pauci sapientes crediderunt. Per superbiam enim sapientiae saecularis, multi sapientiae Dei contempserunt esse subjecti. Vix enim istiusmodi homines ad fidem possunt adduci. Nec multi potentes in hoc saeculo vel nobiles inter vos, ad Christum sunt vocati. Difficile enim potentes et nobiles ac divites, et multo his difficilis eloquentes, credunt Deo. Obcaecatur enim mens eorum divitiis et opibus, atque luxuria vel superbia; et circumdati vitiis, non possunt videre virtutes; simplicitatemque Scripturarum sanctarum non ex maiestate sensuum, sed ex visitate verborum judicant. Non multatiles vocali sunt, *sed quae stulta sunt mundi, id est ignoratos homines mundanae sapientiae elegit Deus ut per eorum doctrinam confundat, id est erubescere faciat, et ad insipientiam redigat sapientes saeculi*. Confunduntur enim sapientes, dum ea quae ipsi negant, vident multos confiteri, id est partum virginis et crucem Filii Dei et resurrectionem a mortuis, ceteraque similia. Stulta mundi elegit Deus, id est ineruditos liberalibus disciplinis et omnino (quantum ad saeculi doctrinas pertinet) impolitos, non peritos grammaticae, non armatos dialectica, pionatores fecit suos praedicatores, ut videlicet cunctis in eis ostenderet, quod ad vitam credentes populos, non sermo, sed causa suaderet. Et infirma mundi, id est pauperes et impotentes elegit Deus, ut per eorum virtutem confundat fortia, id est superaret et erubescere faciat potentes. Nam dum elati divites novas virtutes in humiliis peccatoribus aspicerent, eorum quorum prius contemnebant vitam, postmodum obstupuere miraculis, unde mox pavidi ad sua corda redeuntes, extimuerunt sanctitatem in miraculis, quam despexerant in praecptis. Per infirma ergo confusa sunt fortia, quia dum in veneratione vita surgit humilium, elatio cecidit superborum. Et ignobilia mundi et contemptibilia, id est homines in hoc mundo plebeios et abjectos elegit Deus, et ea quae non sunt, id est non computantur, scilicet illos homines qui nihil esse videbantur, ut ea quid sunt, id est magna putabantur, destrueret, id est vincendo humiliaret. Elegit ergo indoctos, infirmos, ignobiles et pauperes; non quia reliquit sapientes, firmos, nobiles et divites; sed si ipsos primos elegisset, merito sapientiae sue vel potentiae, seu natalium aut divitiarum suarum sibi eligi viderentur, atque inflati de his rebus, salutem humilitatis non recipieren. Si enim primo sapientes elegisset, doctrinæ eorum merito elegisse illos putaretur, et ita illorum scientia laudaretur, et laus Christi gratiae minueretur. Si potentes elegisset, videretur eos merito dignitatis eorum elegisse, et similiter divites merito

divitiarum. Et ideo istos qui de semetipsis in semetipsis poterant gloriari, non quidem omisit nec contempnit, sed aliquantulum distulit; et illos primo eligere maluit, qui nihil in seipso habebant unde gloriari possent. Quia nimurum ad prædicandum tales venire debuerunt, qui de laude propria nihil haberent, ut tanto solius veritatis cognosceretur esse quod agerent, quanto et aperte cerneretur quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Tales ergo primitus elegit, ut per eos humiliaret ceteros, et ad fidem adduceret, ut non gloriatur omnis caro, id est omnis homo in conspectu ejus, id est coram ipso, vel non gloriatur omnis caro in conspectu ejus, id est in se nullus gloriatur eum consciens. Non gloriatur utique de meritis suis. Non, enim gloriantur injusti, qui non habent unde gloriarentur; nec justi, quia ex ipso habent unde gloriari debeant; nec habent gloriam suam, nisi ipsum cui dicunt: «Gloria mea et exaltans caput meum (Psal. iii.)». Ac per hoc ad omnem hominem pertinet, sive iustum, sive injustum, quod nunc dictum est, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus, scilicet neque de meritis, neque de sapientia, neque de potentia, neque de nobilitate, nec de divitiis aut alia re propria quisquam gloriatur. Nullus ex se potest gloriari, sed vos in Deo gloriamini, quia ex ipso Deo, id est ex ipsius dono vos estis in Christo Iesu, non ex vobis. Ex ejus gratia processit ut sitis in Christo, non ex vestris meritis, quia ejus propositum fuit ut essetis membra Christi. Si ergo ex ipso estis, nolite illos admirari quos ipse non elegit. In Christo estis, qui factus est vobis sapientia, ut ejus participatione sapientes efficeremur percipientes ab eo sensum prudentiae, et factus est nobis justitia, ut nos ejus participatione justificaremur per opera virtutum et sanctificatio, ut nos sanctificaret in baptismo, faciens immunes a peccato, et redemptio, ut nos redimeret pro nobis seipsum dando. Sapientia ergo nobis factus est, id est illuminans nos ad veritatem et Dei cognitionem, et quia prius justificat bona operatione, per hoc justitia, quia prius emundat in baptisme; et hoc, quia prius redemit sua passione. Ipse qui in seipso est æterna et incommutabilis sapientia, etiam nobis fit sapientia, cum nos ejus participatione efficimus utcunque sapientes ad recte sapiendum. Ita ipse cum in se sit ipsa justitia, quæ vivit in seipso et incommutabiliter vivit, etiam nobis fit justitia, cum nos ei cohaerentes juste vivimus; et tanto magis minusve justi sumus, quanto illi magis minusve cohaeremus. Similiter cum ipse sit in seipso æterna sanctitas, etiam nobis fit sanctificatio, cum nos sanctificat sui participatione. Factus est ergo nobis a Deo sapientia et justitia et sanctificatio, quia nos ad illum convertinur temporaliter, id est ex aliquo tempore, ut cum illo maneamus in æternum, et ipse ex quadam tempore «Verbum caro factum est et habitavit in nobis (Ioan. i.)». Hæc ounnia nobis a Deo factus est, ut qui gloriatur, non in se, sed in Domino gloriatur,

A sicut scriptum est, in Jeremia: «Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, quia facio miricordiam et judicium et justitiam in terra (Jer. ix.)». Vide quemadmodum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam, abstulit nostram, ut daret suam; abstulit inanem, ut daret plenam; abstulit nutantem, ut daret solidam. Quanto enim gloria nostra fortior et firmior quæ in Deo est, quam quæ in nobis? Non ergo gloriatur quisquam in sapientia sua, vel in fortitudine, vel in divitiis aut hujusmodi rebus; sed si gloriari voluerit, gloriatur in Domino qui facit misericordiam et judicium et justitiam. Hie enim in solo Domino gloriatur, qui cognoscit non suum, sed illius esse, non solum ut sit, sed etiam ut non nisi ab illo bene sit sibi, a quo habet ut sit; et qui in omnibus quæ facit, non suam, sed Domini gloriam querit. Et ideo gloriandum est in Domino, quia non poterit confundi qui gloriatur in eo; confundetur autem, qui gloriatur in hoc sæculo vel in seipso.

CAPUT II.

«Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae annuntians vobis testimonium Christi; non enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Iesum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos, et sermo meus et prædicatio mea non est in persuasilibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum sed in virtute Dei.»

Dixi superius, quia infirmos et stultos prædictores elegit Deus. *Et ego*, quoque talis apparui vobis, quia veniens ad vos *veni non in sublimitate sermonis*, id est non in rhetorics et dialectics disputationibus, ut artificiosæ et composite prædicarem vobis secundum logicam, nec in sublimitate sapientiae, id est humanarum rationum secundum physicam, quod laudatis in pseudoapostolis, qui per eloquentiam suam commendant pravam doctrinam suam, et per sapientiam mundi evacuant crucem Christi. Non in sublimitate sermonis aut sapientiae veni, sed potius in humilitate, quia qui minus capacibus sublimiora loquitur, non illorum utilitatem, sed sui ostentationem facit. Veni annuntians vobis testimonium Christi, id est quod de ejus incarnatione, passione et resurrectione testati sunt prophetæ, vel quod ipse de semetipso moriendo et resurgendo testatus est, aut quod nos apostoli testamur de illo. Veni, inquam, non in sublimitate sæcularis eloquentiae vel sapientiae, quia nec in sublimitate illius quæ de Deo est. Et hoc feci ex judicio, non enim judicari me aliquid scire inter vos, qui minus capaces vos videbam, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum, id est nisi salvatorem regem, et hoc per crucifixionem quod est dicere: Quia vos capere divinitatis

ejus mysteria non posse pensavi, sola vobis infirma A humanitatis ejus locutus sum : hoc enim inter illos Apostolus nesciebat, quod ipsi per illum scire non poterant; et hoc solum se scire dicebat, quod eos per illum scire oportebat. Eo autem genere locutionis nescire quisque; dicitur quod occultat, quomodo dicitur fossa cæca quæ occulta est. In Christo autem crucifixio non parva scientia est, sed multa in eo discuntur; et maxime quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato (*Rom. iv.*). Nam ad ejus crucem pertinet, quod etiam nos in ejus corpore crucifigimur mundo, ubi intelligitur omnis coercitio malarum concupiscentiarum. Ac per hoc fieri non potest, ut eis qui in cruce Christi informantur, furta, adulteria vel alia crimina permittantur. Omnia enim vitia carnis ac spiritus mortificat crux Christi, ut vivere faciat in virtutibus; quia ipse pro peccatis nostris crucifixus est, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et cruciatus aeternis salvaret. Hæc et alia multa discuntur in Christo crucifixio. Ita humilia et infirma vobis prædicavi. Et ego humili et infirmus sui, quia *apud vos fui in infirmitate*, id est quasi nullius essem virtutis aut potentiae vel in infirmitate, id est in tribulatione et timore, id est anxietate animi, et tremore corporis propter afflictiones penarum. Christum enim in stultitia humanæ sapientiae prædicans, odium mihi Judæorum atque gentilium et persecutions provocabam, quasi rem vanam annuntians, et Deum C mortuum prædicans; et dum ita conversarer vobis-cum, sermo meus de moribus et prædicatio mea de Christo, vel sermo privatim coram paucis, et prædicatio publice coram omnibus, non fuit in persuasibilibus verbis humanæ sapientiae, id est in verbis quæ per humanam sapientiam suaderent credere quod dicebam, sed fuit in ostentione spiritus et virtutis, id est in eo quod ostendebam me habere Spiritum sanctum religiose vivendo et prophetando, et per manuum impositionem ipsum aliis impetrando, et ostendebam me habere virtutem miracula faciendo. Ideo sic feci, ut fides vestra non sit fundata in sapientia hominum, sed in virtute Dei, id est secundum humanam sapientiam, non querat ratios eorum quæ debet credere, sed omnia imputet D virtuti divinæ possibilia, sciens Deo nihil esse impossibile.

« Sapientiam autem loquimur inter perfectos. « Sapientiam vero non hujus sæculi neque principum hujus sæculi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, « quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Sed sicut scriptum est : « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum (*Isa. lxiv.*). Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. »

Quia supra dixerat : Veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, ne cui stultus videretur, et in prædicatione sua nihil sapientiae continere, ostendit quod ipse qui simpliciter istis est locutus, aliis eructat profunda sapientiae. Inter vos, inquit, simpliciter locuti sumus, sed inter perfectos non cognitores, quibus opus non est ut loquamur, sed auditores non capaces, loquimur sapientiam, id est de secretis Dei, ac si diceret : Et nos habemus sapientiam, sed vos eam capere non potestis, quia et adhuc lacte nutrimini, atque parvi in sensu comprobamini. Sed inter perfectos eam loquimur, id est inter eos qui crucem Christi virtutis testimonio sapientiam fatentur. Omnes enim perfecti viri intelligent esse summam sapientiam, quod vos putatis abjectionem, videlicet quod Deus homo factus est, quod esurit, quod fatigatus, quod crucifixus est. Hæc enim omnia inter excruciatos prædicta, videntur esse stultitia ; sed inter perfectos lumen cordis habentes, est summa sapientia. Loquimur sapientiam, sed sapientiam non hujus sæculi, id est non humanis rationibus constantem, non hujus sæculi, sed futuri; neque principum hujus sæculi, id est regum et philosophorum, qui in hoc sæculo primatum sapientiae tenere videbantur. Qui principes destruerunt, id est sapientia eorum dissipatur, quia Christianitas errores quos illi inseruerunt, excidit, id est idolatriam, avaritiam et cetera vitia. Non illorum sapientiam loquimur, sed potius Dei sapientiam de redemptione hominis per incarnationem et passionem Unigeniti ejus, loquimur eam in mysterio, id est in occulto sensu propheticorum dictorum vel operum reseramus, ut in immolatione Isaac (*Gen. xxii*), vel in victoria David de Philistæo (*I Reg. xviii*). Quæ sapientia abscondita est a sapientibus et prudentibus sæculi, et ideo stultitia putatur ab eis, quia nesciunt illam. Abscondita est, dum non in verbis, sed in virtute est; non humana ratione possibilis, sed spirituali efficacia creditibilis. Vel loquimur eam in mysterio, id est in occulto sacramentorum, quod nequit intueri oculus rationis nostræ sine labore investigationis, et illuminatione Spiritus sancti quæ abscondita est in corde Patris, quia « Verbum erat apud Deum (*Joan. 1*), » quam sapientiam quæ est Verbum Patris, prædestinavit Deus, secundum futuram ejus humanitatem, hoc est præordinavit ante sæcula, id est antequam mundus esset, ut Unigenitus suus in plenitudine temporis homo fieret (*Galat. iv*); et cruciferetur ac resurgeret, in gloriam nostram qui credimus, sicut et in confusionem illorum qui non credunt, et crucem ejus stultitiam putant. Quam sapientiam divinitatis ejus nemo principum hujus sæculi cognovit a Deo absconditam esse; id est nemo superborum philosophorum aut legis doctorum aut sæculi potentum eam cognoverat quando hæc loquebatur Apostolus. Vel sapientiam Dominica incarnationis et passionis prædestinavit Deus in gloriam nostram, ut scilicet humanitas et mors ejus fieret nobis gloria sempiterna, quam sapientiam ne-

mo principum hujus sæculi, id est nullus malignorum spirituum cognovit, quia nunquam aliquis illorum intellexit, quod per passionem ejus redendum esset genus humanum. Inde apparet quod non cognoverunt, quia si cognovissent dæmones illam passionis ejus sapientiam valere ad redemptionem humani generis, *nunquam crucifixissent*, id est nunquam crucifigi fecissent *Dominum gloriæ*, id est nunquam suggestisset diabolus illum crucifigi, per quem jus suum perderet. Sed nec homines eum crucifixissent, si Deum gloriæ illum esse cognovissent, qui in forma servi crucifixus, tamen Dominus gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio, quæ Deum hominem ficeret, et hominem Deum. Quod tamen propter quid et secundum quid dicatur, adjuvante Domino prudens et diligens et pius lector intelligit. Quia recte dicitur et Deus crucifixus, non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate carnis: una est enim persona Deus et homo. Quem qui crucifixerunt, ignoraverunt; fideles autem cognoverunt eum. Non neverunt eum, sed contingit ex hoc fieri, *sicut in Isaia scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus* (*Isa. LXIV.*) diligentibus se, sed nobis revelavit ea per Spiritum suum. Sicut enim illa carnales homines juxta prophetiam latent, sed tamen nobis spiritualibus revelata sunt per Spiritum Dei; sic sapientia divinæ incarnationis, et nostræ per ejus mortem redemptionis, latuit infideles, sed manifestata est fidelibus. Ea quæ Deus in regno cœlorum præparavit his qui puro corde diligunt eum, tanta sunt et tam præclara atque tam spiritualia, quod oculus non vidit, quanta vel qualia sunt; nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Oculus non vidit, quia non est color; auris non audivit, quia non est sonus, in cor hominis non ascendit, quia non est terrena cogitatio. Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat. Ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Præmium vero quod in cœlo servatur electis non ascendit in cor hominis, sed ascendit ad illud cor hominis. Oculus non vidit illud corporeo visu, nec auris audivit corporeo auditu, nec in cor hominis ascendit, id est nec cognosci potuit ratione ejus qui carnalis est, non spiritualis. Nam in eo quod dicitur, in cor hominis non ascendit, intelligi potest quod non sit homo, sed supra hominem, in eorū ejus ascendit. Res namque dicitur ascendere in cor, quando intrat ut prudenter intelligitur, et bene intellecta placeat. Notandum vero quod hæc sententia non eisdem verbis, sed eadem sensuum veritate legitur in propheta. Sic namque ibi scriptum est: « A sæculo non audierunt, neque auribus percepserunt: oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te (*ibid.*). » Tamen propheta et Apostolus dicit similiter, oculus non vidit. Sed quod Apostolus ait, nec auris audivit: hoc propheta, nec auribus percepserunt. Et quod Apostolus, *nec in cor hominis ascendit: hoc propheta, non*

A audierunt, id est non intellexerunt. Quodque posuit Apostolus, his qui diligunt eum: hoc propheta dixerat, exspectantibus te. Sed sicut præmisimus, idem sensus est in Apostolo, qui et in propheta. Homines enim a sæculo non audierunt, hoc est non intellexerunt præmia justorum, quia in cor hominis non ascendit quanta sint, id est cogitatio humana non comprehendit ea. Neque auribus percepserunt, quia auris humana non audivit ea loquente aliquo, et oculus non vidit ea, quoniam quæ promittuntur in futuro, non cernuntur in præsenti. Spes enim quæ videtur, non est spes, sed jam certa promissio. Sic fuerunt illa a sæculo hominibus ignota, sed nobis qui supra homines sumus, revelavit ea Deus non per industriam ingenii nostri (*Rom. VIII.*), sed per B Spiritum suum, quo mentem nostram illuminavit, ut intelligeremus illa ineffabilia bona, quæ ipse suis amatoribus præparavit. Quæ illi tunc habebunt, quando erit Deus omnia in omnibus (*I Cor. XV.*). Deus ergo est omnia illa bona, quæ ipse præparavit diligentibus vel exspectantibus se.

« *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* » Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei. »

Hæc nobis per spiritum sunt revelata, nec mirum, quia *Spiritus scrutatur omnia, etiam profunda Dei*, id est quæ in Deo latent longe remota a creaturarum cognitione. Scrutatur non utique ut quod nescit inventiat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat; profunda Dei scrutatur, quia ejus secreta et arcana novit; ac per hoc Deus esse manifestatur, qui omnia Dei occulta scire ostendit. Scrutari omnia prohibetur, quia in nobis manens, facit ut nos ea scrutemur. Et quod nos dono ipsius facimus, ipse dicitur facere, quia sine illo nos non possumus facere. Vere ipse Dei Spiritus occulta discutatur, sicut et spiritus hominis occulta hominis. Nam *quis hominum scit ea quæ sunt occulta hominis, nisi spiritus ipsius hominis qui est in ipso?* Unusquisque enim homo habet in se proprium spiritum. Animus enim cuiusque, proprius ejus est spiritus. Et ea quæ sunt hominis, nemo novit nisi spiritus ejus. Non enim novi quid cogites, aut tu quid cogitem. Ipsa enim sunt propria nostra, quæ in animo cogitamus. Et cogitationum uniuscujusque hominis, ipsius spiritus testis est. Alius nescit quid in illo agatur, sed spiritus ejus novit. Ita et quæ Dei sunt occulta, nemo cognovit nisi *Spiritus Dei*. Non tamen sapientia Dei excluditur, quæ Filius est, ab hac secretorum notitia, quoniam *Spiritus accipit a Filio omnia*, sicut ipse discipulis ait: « *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* (*Joan. XVI.*) ». Propterea dixi quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Et nos accepto Spiritu Dei discimus et quid agatur in Deo, quia cum per ejus Spiritum scimus, etiam sic nemo scit nisi *Spiritus Dei*. Sic autem scit ipse in nobis, sicut loquitur in eis quibus dicitur: « *Non enim vos*

estis qui loquimini, sed *Spiritus Patris vestri* qui loquitur in vobis (*Matth. x.*) .

« Nos autem non spiritum hujus mundi acceptimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis. Quae et loquimur non in doctis humanæ sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quae sunt *Spiritus Dei*: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur, sicut scriptum est: *Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum?* (*Isa. xl; Rom. xi.*). Nos autem sensum Christi habemus. »

Solus *Spiritus Dei* novit ea quae Dei sunt. Sed nos non spiritum mundi, sed *Spiritum Dei* acceptimus, quo doceremur, non quae mundi, sed quae Dei sunt. Quia spiritus mundi non potest scire, quae ab hoc nobis insinuata sunt. *Spiritus enim mundi* est, quem phitonem appellant, per quem arripuntur fanatici, qui sine Deo sunt, qui solet conjecturis quae mundi sunt divinare, qui per verisimilia fallitur et fallit. Qui et per Sibyllam locutus est sensum nostrorum secutus, locum volens inter coelestes habere, ipse et in pseudo apostolis erat, atque eos mundanam sapientiam sectari faciebat. Sed nos non spiritum hujus mundi acceptimus, quo doceamur sapientiam mundi, sed *Spiritum qui ex Deo est*, per quem doceamur ea quae ex Deo sunt. *Spiritus qui ex Deo est* acceptimus, id est divinum quemdam radium illuminantem nos, ut per eum sciamus beneficia quae sunt nobis a Deo donata. *Spiritus enim Dei* mentem quam replet, illuminat; spiritus autem mundi execusat. Quem qui habent, non intelligunt Dei dona quae perceperunt, neque a quo perceperunt. Sed nos per *Spiritum ejus* novimus et dona ejus nos habere, et ab eo accepisse. Ab ipso enim quidquid boni est, donatur. Et ipse nobis dedit Christum suum, atque in eo redemptionem et peccatorum remissionem, virtutumque multiplicationem et æternæ beatitudinis spem, et quidquid habemus vel sumus. Intelligimus hæc nos habere, et ab eo perceperisse. Quae et loquimur, ut hinc appareat scire nos hæc, quia et loquimur ea ut et alii discant ipsa. Loquimur non in verbis humanæ sapientiae doctis ratione vel ornatu, sed in doctrina spiritus, quia mentes audientium, loquentibus nobis, docentur a sancto Spiritu. Verba enim humanæ sapientiae hunc sensum non capiunt, nec litteratura studii apprehenditur, sed per fidem spirituali ratione concipitur. Ideoque *Spiritus Dei* per *Evangelium* spiritualiter docet corda hominum, excitans ea ad cognitionem sui Creatoris. Dico quia loquimur, et hoc facimus, *comparantes spiritualia verba spiritualibus viris*, id est ita moderantes ea quae dicimus, ut convenienti capacitatibus singulorum, quia pro varietate sensus auditorum distinguimus ea quae loquimur, et comparamus intellectui uniuscujusque, attendentes quid cui dicamus. Illoc faci-

A mus spiritualibus, quod vos non estis; et ideo corpus vestra est, non nostra, quod majora non diximus vobis. Nos scimus quae Dei sunt, et loquimur ea spiritualibus. Sed *animalis homo*, quales sunt pseudo apostoli, non percipit ea quae sunt *Spiritus Dei*, ut partum virginis, ut resurrectionem mortorum. *Animalis homo* dicitur, qui animalium more versatur, qui putat nihil esse post mortem. *Animalis jure* vocatur, quia fertur dissoluta lascivia anime suæ, quam non regit spiritus, neque coeret intra metas naturalis ordinis, quia et ipse se non subdit regendum Deo. *Animalis enim* ab anima dicitur, sicut a carne carnalis. Iste talis non percipit ea quae sunt *Spiritus Dei*, id est quid gratis creditibus conferat crux Christi, et sic audit quæcumque audit de Dei natura, ut aliud quam corpus cogitare non possit, quamlibet amplum, summum vel immensum, quamlibet lucidum ac speciosum, corpus latum. Ob hoc etiam dicitur non percipere, id est non intelligere ea quae sunt *Spiritus Dei*, quia sola presentis vitae bona carnalia cogitat et appetit, spiritualia vero et æterna non intelligit. *Stultitia enim est illi* quidquid de talibus audit, et non potest intelligere. Pecoribus enim similis sensum suum in terra deprimit, et ideo non assequitur nisi quae videt, ne putat aliud posse fieri quam quod ipse scit; propterea quidquid aliter audit quam novit, stultum judicat. Ideo non potest hæc intelligere, quia *spiritualiter examinatur*, id est invisibiliter a Deo judicatur, ut justo Dei judicio spiritualia intelligere non sintur. Vel *spiritualiter examinatur*, id est per spiritualia tantum probatur, quod *animalis* est, quia auditæ hæc improbat, et non ob aliud ei proponuntur. Sive ideo non potest intelligere, quia res illa quam ipse stultitiam reputat, spiritualiter examinatur, id est per *Spiritum sanctum* dijudicatur et intelligitur. *Animalis non potest intelligere, sed spiritualis*, id est ille cujus mens illuminatur luce *Spiritus sancti*, et spiritualiter vivere docetur, *Judicat*, id est, dijudicat et discernit *omnia*. *Judicat* enim et approbat quod recte, improbat autem quod perperam invenerit in operibus moribusque fidelium. *Judicat omnia*, sed *ipse a nemine judicatur*, id est a nullo homine, sed sola ipsa lege, secundum quam *Judicat omnia*, quoniam verissime dictum est. « Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi (*1 Cor. v.*) ». Omnia ergo judicat, quoniam super omnia est, quando cum Deo est. Et a nemine judicatur, quoniam ipse supra cæteros est, et inferiores non possunt judicare superiorem. Et vere a nullo judicatur, utrum bene an male intelligat vel operetur. Quia quis *animalis cognovit sensum Domini* quem vir *spiritualis* habet? Nullus. Et ideo non potest inde judicare, quia de incognitis nemo recte judicat. Et quis est qui *instruxit eum?* id est docuit Dominum quid agere debuerit. Nemo homines enim *Spiritum Dei* non habentes, Dominum instruere volunt dum secum dicunt: Deus nunquam mori debuisset ut creaturam suam a potestate diaboli liberaret, sed

solo præcepto ut omnipotens, suos salvare debuis-set. Et quia eum sic instruere volunt, inde contingit quia sensum ejus non cognoscunt. Nesciunt enim quia Deus justus non debuit in hac re uti virtute potentiae, sed ratione justitiae. Vel taliter littera secundum alios codices potest legi. *Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum?* Sensus namque Domini est, quo haec fecit, per quæ sapientia mundi probatur stulta, negans posse fieri quæ facta sunt. Quem sensum nullus est qui cognoverit, ut si displiceat illi, emendare velit consilium Dei. Quia quicunque cognovit, laudat sapientiam et potentiam Dei. *Quis cognovit sensum Domini nostri Jesu Christi?* Sed nos spirituales *sensum Christi habemus*, id est participes facti sumus scientiae Christi per acceptionem Spiritus sancti. Et ideo animales homines vel pseudoapostoli, nos judicare non possunt, qui sensum Domini habemus, quem illi ignorant.

CAPUT III.

¶ Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. ¶ Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem portestis, adhuc enim estis carnales. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri ejus cui credidistis. Et unicuique sicut Dominus dedit. Ego planavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. Qui plantat autem et qui rigat, unum sunt. Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem (Psal. LXI; Galat. VI; Matth. XX). ¶

Nos spiritualibus spiritualia comparamus, quia sensum Christi habemus. Et tamen fratres vobis non potui ego loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quia vidi vos non posse capere spiritualia propter imbecillitatem sensus vestri. Et ideo sic locutus sum vobis, quomodo audire poteratis; nec propter ignorantiam vestram, sed propter infirmitatem restraint, arcana Dei vobis reticui. Non enim audientium animi sunt ultra vires tradendi, sed alta quæque et eminentia debent multis auditoribus contingi, et vix paucis aperiri. Et inchoantibus quidem vel infirmis non alta et mystica, sed quædam quæ capere possint prædicanda sunt, perfectis vero profunda et mystica sunt dicenda. Sed timendum et cavendum est, ne sub hac occasione dicta pseudoapostolorum vel quorumlibet hæreticorum, velut ea quæ carnales capere non possunt, non solum excusatione dealbanda, sed etiam laudanda videantur. Unde sciendum est, quia ipse Christus crucifixus, quo velut lacte parvulos alvisse se dicit Apostolus, id est ipsa vera caro, in qua facta est vera mors ejus, et vulnera vera confixi, sanguinisque percussi,

A non eo modo a carnalibus, quo a spiritualibus cōgitantur. Et illis est lac, istis cibus. Quia, etsi non audiunt amplius, intelligunt amplius. Non enim æqualiter mente percipitur, etiam quod in fide pariter ab utrisque recipitur. Hoc igitur primitus cognito, quod ea ipsa quæ simul audiunt spirituales atque carnales, pro suo quique modo capiunt, illi ut parvuli, isti ut majores, illi ut lactis alimentum, isti ut sibi solidamentum, nulla videtur esse necessitas, ut aliqua secreta doctrinæ taceantur et abscondantur fidibus parvulis, dicenda seorsum majoribus, id est intelligentioribus, nisi quod solidus cibus, qui perfectis congruit, parvulis non proficit, dum non capitur ab eis, et ea quæ fontes sublevant, infirmos gravant, hoc enim ipsum quod Apostolus se non iudicavit scire in eis nisi Christum Jesum et hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quia id sicut spirituales capere non poterant. Quicunque autem spirituales inter eos erant, idem quod illi qui tanquam carnales erant, audiebant, spirituali intellectu ipsi capiebant, ut sic intelligatur quod ait: *Non potui loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus*, ac si dicaret: Non potuistis quasi spirituales, sed quasi carnales capere quod loquebar. Quasi carnalibus, inquit, locutus sum vobis. Et hoc tam diligenter feci, quod tanquam parvulis cognitione in Christo dedi vobis potum lac, id est facilem doctrinam, dulcem et nutrientem, non escam, id est non robustam spiritualium rerum doctrinam, fieri tamen, sicut præmisimus potest, ut id quod dicitur, et parvulus lac, et grandibus esca sit; sicut in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. I), et parvuli bibunt, et grandes mandunt. Lac tamen præcipue per carnem Salvatoris est expressum parvulis. Quomodo enim mater cibum comedit, ut per carnem trajiciat ad infantem lac factum, sic cibus angelorum Dominus Verbum caro factum est, et factus est lac. Lac quippe nostrum Christus humilis est: cibus noster, idem ipse Christus æqualis Patri. Lacte nutrit, ut pane pascat. Qui parvulus est, sugat ab uberibus Ecclesiæ lac omnium sacramentorum temporaliter pro æterna nostra salute gestorum, ut nutritus atque roboratus perveniat ad manducandum cibum æternæ divinitatis. Talibus nunc dicitur: *Lac vobis potum dedi, non escam.* Et quare? Quia nondum poteratis escam percipere, quandiu vobiscum eram, sed nec nunc quidem poteritis, quia adhuc estis carnales, id est potius sensum carnis quam spiritus sectamini. Isti propterea quo lœsiæ adhuc voluptatibus serviebant, carnales erant, quamvis jam baptizati essent, et Spiritum sanctum accepissent. Nam quia post baptismum ad veterem vitam relapsi fuerant, ideo carnales appellantur. Ubi vero dicitur nondum vel non adhuc, profecto non desperatur, si eo tenditur, ut si aliquando quod nondum est. Adhuc enim, inquit, estis carnales, et ostendens unde sint carnales, cum enim, inquit, sit inter vos zelus, id est invidia et contentio, id est litigatio verborum,

nonne carnales estis, qui in carne, id est in homine confiditis, et secundum hominem ambulatis? id est in pejus proflicitis. Ac si dicat: Qui discordes mentes ducitis, nonne adhuc ex reprehensibili humanitate peccatis? Homo enim hoc loco per culparum nominatur. Cum autem dixisset eos carnales, non ait, secundum carnem ambulatis, sed secundum hominem, quia et hoc voluit intelligi, secundum carnem. Nam utique si culpabiliter quidem secundum carnem, laudabiliter autem secundum hominem ambularetur, id est viveretur, non exprobrans diceret, secundum hominem ambulatis. Nam secundum hominem ambulare, hoc est carnalem esse. Qui autem non ambulat secundum hominem, sed secundum Deum, profecto non ambulat et secundum seipsum, quia et ipse est homo. Qui vero non secundum se, sed secundum Deum ambulant, non homines, sed dii vocantur (*Psal. lxxxi; Joan. x.*). Et vere, inquit, zelus et contentio est in vobis, et secundum carnem ambulatis. Quia cum quis vestrum dicat, ego quidem sum Pauli, alias autem dicat, ego sum Apollo, nonne homines estis? Sicut enim gloriantes in Deo et omnem gratiam ab ipso sperantes, dii vocantur a Deo adoptati, ita et qui in homine gloriantur, homines dicuntur. Deos enim vel angelos esse cupit Apostolus, quos arguit quia homines sunt, id est in his contentionibus non quae Dei sunt, sed quae hominis sapiunt. A sua vero persona incipit, ne forte putaretur per invidiam magis personas aliorum destruere, ostendens magnum errorem esse, et ad Dei coatumeliam pertinere, quando Deo prædicato, gloria datur hominibus; et spes quae in Deo ponenda est, ponitur in hominibus: dicente Scriptura: «Maledictus homo qui spem ponit in homine (*Jer. xvii.*)». Quid enim minus est a gentilitate, dum gloriam quae danda est Creatori, datur creaturæ, id est homini? Et quando quidem alias vestrum dicit: *Ego sum Pauli, alias autem: Ego Apollo*, atque in his doctribus vano errore gloriarni, igitur respondete mihi, *Quid est Apollo, quid vero Paulus*, qui adhuc major est. Et si vos respondere nescitis, ego respondeo quod non sunt Deus qui det, sed per quos Deus det, quia ministri sunt ejus cui credidistis. Et quia ministri sunt, spes in his ponenda non est, sed in Deo cuius ministri sunt. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cuius donum est, non servis quos et iuvitos oportet dispensare. Ministri sunt, et hoc non uno modo, sed sicut Dominus dedit unicuique, id est sicut voluit et sicut divisit singulis officia ministerii. Nam ego ipso dante plantari, id est evangelizando vos ad fidem converti, et Apollo rigavit, id est ut pote episcopus vester imbre sui eloquii, postquam in fide fundati estis, corda vestra rigavit. Non tamen nos, sed Deus incrementum dedit proficiendi vobis. Nos enim qui forinsecus loquimur ad aures vestras ita sumus quasi operarii adhibentes culturam forinsecus ad arborem, sed incrementum dare non possumus, nec fructus formare. Ille autem qui vos creavit, et redemit et vocavit per fidem et Spiritum

A sanctum, habitans in vobis, nisi loquatur vobis in-
tus, sine causa nos perstrepimus. Interior ergo ma-
gister est, qui docet. Christus docet, inspiratio ipsius
docet, ubi illius inspiratio et illius uncio noua est,
forinsecus inaniter perstrepunt verba, nam et agri-
cola arborem potest plantare, aquam foris adhibere
et diligentiam culturæ, sed non potest folia pomorum
formare. Excedit enim hoc humanam humilitatem,
excedit angelicam sublimitatem nec omnino per-
petnit nisi ad Creatorem, et quia solus Deus dat incre-
mentum, itaque neque qui plantat, id est qui in fide
fundat, est aliquid dando quidquam ex se, neque qui
rigat, id est qui vel baptizat, vel postea mores in-
struit, sed Deus qui dat incrementum, ipse valeat ad
salutem, id est illius unctio quæ vos docet intrin-
cus. Frustra quippe operarius omnia moliretur ex-
trinsecus, nisi Creator intrinsecus latenter opera-
reatur. Neque plantator, neque rigator est aliquid
ad salutem eorum quæ rigantur sive plantantur, quia
et plantata solent mori, et rigata ad effectum fecun-
ditatis non pervenire, nisi det Deus vegetantem grati-
am. Quantum ergo ad honorificentiam pertinet Dei,
nihil est homo. Quantum vero ad ministerium per-
tinet, necessarius est ut honorificetur quasi servus,
non ut aliquid de illo speretur ad injuriam Dei.
Deus solus est, in quo gloriandum est, quia dat
incrementum. Sed qui plantat et qui rigat, unus
sunt, id est ambo ministri sunt, quavis diversa
sint illorum officia, unus sunt, id est ambo sunt
homines, et idem concorditer de Deo sentiunt.
Unum sunt, id est indifferentes. Posset enim videri
quod etsi nihil ex se dant, tamen magis Deus per
hunc quam per illum daret. Ideo dicitur quia unus
sunt, id est non plus gratiae confert unus quam al-
ter, quia solus Deus dat per eos. In dando non diffe-
runt, sed in labore et mercede, quia unusquisque
eorum accipiet propriam mercedem a Domino secun-
dum suum laborem, id est qui magis laboravit,
majus præmium hebebit; et qui minorem per-
tulit laborem, minorem percipiet remunerationem.
Deus enim reddet unicuique secundum opus ejus
(*Rom. ii.*). Unde patet neutrum illorum esse aucto-
rem salutis, et ideo non esse gloriandum in eis.

«Dei enim sumus adjutores, Dei agricultura estis,
Dei ædificatio estis. Secundum gratiam Dei que-
data est mihi, ut sapiens architectus fundamen-
tum posui. Alius autem superædificat. Unusquis-
que autem videat quomodo superædificet. Funda-
mentum enim aliud nenio potest ponere, præter
id quod positum est, quod est Christus Iesus.
Si quis autem superædificat super fundamentum
hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna,
fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum
erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne
revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit ignis
probabit. Si cuius opus manserit quod superædi-
ficavit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit,
detimentum patietur. Ipse autem salvus erit, &c
tamen quasi per ignem. »

Mercedem percipiemus, quia Dei adjutores sumus in colendo agro illius. Nam ei quem ipse per internam gratiam infundit, nos exhortationis voce concurremus; hoc quod ille per spiritum agit intrinsecus, nos exterius ministerio vocis adjuvamus: et tunc solum nostra exhortatio ad perfectionem ducitur, si in corde fuerit Deus qui adjuvet. Nos sumus adjutores Dei, et vos estis cultura agri Dei, et ædificatio templi Dei. Et nos eum adjuvamus, dum agrum cordis vestri, quem ipse per internam gratiam excusat, nos aratro prædicationis excolumus; ac nostræ mentis ædificium, quod ipse ad inhabitandum sibi construit, et nos construere laboramus. Ager enim Dei colitur, dum via de populo extirpantur fidelium, et virtutes inseruntur ut crescant et fructificantur. Ædificatio ejus instruitur, quando Ecclesia exstruitur his qui fundamento fidei superponuntur, ut in altum surgant aliis alios portantibus, vel quando mens fidelium construitur impositione virtutum, ut dignum Deo fiat habitaculum. Dixi quia Dei ædificatio estis, et hujus ædificationis **fundamentum** ego posui, et hoc non a me feci, sed **secundum gratiam Dei quæ data est mihi**, ut dignus essem prædicare Evangelium Dei, et in humanis cordibus ponere fidei fundamentum. Unde apparet hoc Dei esse quod feci, non hominis. Secundum gratiam Dei, id est secundum apostolatum a Deo gratis mibi datum. Posui in ædificio vestræ mentis **fundamentum**, id est fidem Christi, et hoc utens discretione, *ut sapiens architectus*, id est princeps ædificii qui **fundamentum** domus ædificandæ ponit in loco firmo ex fortibus et quadratis lapidibus. Sapiens architectus est, qui juxta disciplinam auctoris collocat **fundamentum**, id est qui juxta traditionem Salvatoris evangelizat fidem. *Alius autem superædificat*. Superædificat quisquis prædicationem apostolorum superveniens aut bonus aut malus doctor prædicat. Sed unusquisque videat quomodo superædificet, id est ut superpositum ædificium congruat **fundamento**, ne si obliquum fuerit et frivolum, ruinam faciat manente incolumi **fundamento**. Quia si etiam male ille docuerit, Christi nomen permanet, quod est **fundamentum**, doctrina autem mala peribit. Videat, inquam, quomodo superædificet, non quomodo **fundamentum** ponat, nam **fundamentum** aliud nemo potest ponere, præter id quod a me positum est, quod est *Christus Jesus*, id est fides Christi Jesu. Ideo nemo potest ponere aliud **fundamentum**, quia nec hæretici docere valent nisi sub Christi nomine. Aliter enim commenta errorum suorum commendare non valent, nisi interposito Salvatoris nomine prædicent, ut res contrarias et absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat. Fundamentum permanet, sed quod superædificatur, si inutile fuerit, non stabit, sed tantum illud quod utile est, si superaddetur, permanebit. Quia si quis superædificat super hoc Christi nominis **fundamentum** aurum, argentum, lapides pretiosos, per quæ tria designatur præclara doctrina, vel ligna, ferum, stipulam, per quæ significatur va-

PATROL. CLXXXI.

Aria et frivola et corrupta doctrina, *untuscujusque opus* in novissimo die manifestum erit, id est uniuscujusque doctrina in judicio erit omnibus manifesta, utrum bona an mala fuerit. *Dies enim Domini* hoc declarabit. Dies judicij vocatur dies Domini, non quod omnes dies non sint ejus, sed per excellentiam hoc dicitur, et ad differentiam humani diei. Dies enim præsentis temporis est dies hominis, quia in isto agit homo quod vult; sed ille dies erit Domini, quia in illo faciet Dominus quod justum erit, rediens unicuique secundum opus ejus (*Matth. xvi*), et ideo declarabit ille dies qualitatem uniuscujusque operis, *quia in igne revelabitur*, id est manifestabitur idem dies, qui nunc omnes latet, et tunc omnibus erit notus. Cum enim viderint omnes ignem illum ante faciem judicis per totum diffundi orbem, scient adesse diem judicij. Vel Dominus in igne illo revelabitur, id est apparebit omnibus bonis et malis. Unde et Thessalonicensis dicitur: « In revelatione Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus in flamma ignis (*II Thess. 1*). » *Et ignis ille probabit quale sit opus uniuscujusque*, id est an sit firmum an solubile. Ignis probabit opus, id est doctrinam uniuscujusque. Quia enim per ignem examinatio fieri, si in aliquo non invenerit quod exurat, manifestabit illum bonum suis doctorem. Mala vero et adultera doctrina idecirco per ligna et ferum et stipulam significata est, ut ostenderetur fore ignis esca. Vere ignis opera singulorum probabit. Nam si cuius opus quod ipse superædificavit, manerit, mercedem accipiet. Quia sicut aurum et argentum et lapides quos ignis non consumperit, ita et bonus magister incorruptibilis permanebit. Cumque nihil in illo sordis inventum fuerit et pravae doctrinæ, accipiet cum gloria mercedem remunerationis perpetuae. Si vero cuius opus arserit, id est alicujus doctrina prava in igne defecerit, talis operarius detimentum patietur, id est deorsum attoretur suppliciis. *Ipse autem salvus erit*, quia non interibit substantia qua constat: sicut et doctrina ejus mala peribit, quæ est accidentis. Quod tamen non de hæretico doctore debet intelligi, sed de catholico qui non recte docuit. Nam et in libris sanctorum doctorum quos authentice legit Ecclesia, nonnunquam inveniuntur quædam prava vel hæretica, non tamen pro his vel libri vel auctores damnantur. Perlegat eorum libros prudens lector, et inveniet esse verum quod dico. Et ipse salvus erit, sic tamen quasi per ignem, ut salus hæc non sine poena sit. Salvus quidem erit, sed tamen poenam ignis patietur, ut per ignem purgatus fiat salvus, et non sicut perdit, æterno igne in perpetuum torqueatur, ut ex parte proposit illi in perpetuum credidisse. Potest et aliter intelligi verius: Ego **fundamentum**, inquit, posui, alius autem superædificat. Ac si dicat: Posito **fundamento**, id est fide fundata in vobis, nihil ulterius ad me pertinet ut superædificem, sed alterius est superædificare, id est, ejus qui fidem habet est ut bona opera superædificet. Credentis est superædificare. Sed unusquisque videat quo-

27

modo superædificet, id est cujusmodi opera super-addat, scilicet utrum maluerit contemplativæ vitæ adhærere, et continenter absque jugo uxoris vivere, quod quidem melius est et laudabilius consilium, an magis expectat activam vitam et uxoris vinculum, quod infirmum est et minus laudabile. De superædificatione bonæ operationis, solummodo videndum est qualem quisque velit eam eligere, quia multa sunt genera bene operandi; sed de fundamento eligendo nulli datur potestas, quia non est nisi unum fundamentum, id est una fides, quam nemo valet mutare, sicut nituntur pseudoapostoli. Fides Christi Christus est in nobis, qui per fidem habitat in cordibus nostris (*Ephes.* iii). Et hoc est fundamentum, ex quo surgit totum bene vivendi ædificium. Neque enim fides hæc intelligenda est otiosa (*Jac.* ii), sed quidquid boni poterit, operabitur per dilectionem (*Galat.* v). Non enim fides dæmonum, qui et credunt et contre miscunt, ac Filium Dei constentur Jesum (*Math.* viii; *Marc.* v; *Luc.* viii), potest accipi in fundamentum, quia non est quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, id est ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed si quis superædificat super fundamento hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Quisquis bene vivit ac Deum honorat et laudat, non inhærens ex dilectione terrenis rebus; sed desiderans æternam patriam, et aut vendens omnia sua, distribuensque pauperibus (*Luc.* xviii), aut possidens tanquam non possideat, et utens hoc mundo tanquam non utatur (*I Cor.* vii), iste superædificat aurum, argentum, lapides pretiosos. In auro sensus occultus designatur, in argento sermo docens, in lapidibus pretiosis opera Deo placentia. Aurum sapientiæ, quod in occulto sensu ejus est et in cordis arcano, splendet vero lumen Dei, superædificat iste; et argentum, id est nitorem sanctæ eloquentiæ qua docet alios; et lapides pretiosos, id est exempla virtutum et bonorum operum, quibus adornat ea quæ loquitur sive cogitat. Qui vero amat adhuc sæcularia, et negotiis terrenis implicatus est, ac vinculis quibusdam et affectionibus carnis deditus est, domui suæ et conjugi ac possessioni (*ibid.*), et tamen Christianus est, ita ut eorū ejus non recedat a Christo, et nihil præponitur fundamento, iste superædificat ligna, fenum, stipulam, per quæ non absurde possunt intelligi rerum sæcularium licite concessarum tales cupiditates, ut amitti sine dolore non possint; per ligna scilicet duræ et graves, per fenum vero et stipulam, parvæ et leves. Sed uniuscujusque opus manifestum erit in fervore tentationis. Dies enim Domini declarabit, dies utique tribulationis (*Soph.* i). Præsentis enim temporis tribulatio cruciat electos divino disponente judicio, quia tempus est ut incipiat judicium de domo Domini (*I Petr.* iv). Propterea dies tribulationis appellatur dies Domini, id est dies judicii. Quia,

A inquit, in igne revelabitur. Eamdem tribulationem vocat ignem, sicut alibi legitur. « Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis (*Eccli.* xxvii). » Et uniuscujusque opus quale sit probabit ignis tribulationis. Ignis enim iste talis debet intellegi ut ambo per eum transeunt, id est et qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, et qui ædificat ligna, fenum, stipulam. Ignis enim tribulationis in hac interim vita probat opus utriusque, si duobus accidat fidelibus, uni scilicet cogitanti quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, id est ædificanti super Christi fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos: alteri cogitanti quæ sunt mundi, quonodo placeat uxor (*I Cor.* viii), id est ædificanti super fundamentum B ligna, fenum, stipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autem hujus, quoniam sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Et hoc est quod dicitur, si cuius opus manserit. Manet opus, quando quisque cogitat quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Quod superædificavit, mercedem accipiet, id est unde cogitavit, hoc sumet. Nec solum post mortem, sed et in hac vita habet suam requiem anima contemnentis omnia. Si cuius opus arserit, id est igne tribulationis consumptum fuerit, detrimentum patietur, quia quod dilexit, non habebit. Ipse autem salvus erit, quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semovit. Sic tamen quasi per ignem, quia quod sine illiciente amore non habuit, sine urente dolore non perdet. Qui enim ædificat amorem terrenorum super fundamentum regni cœlorum, id est super Christum, ardebit amor temporalium rerum, et ipse salvus erit, si in fundamento firmus permanserit, id est si Christum ante omnia sic dilexerit, ut ab ejus amore separari non possit. In rerum temporalium amissione patietur detrimentum, et per ignem quemdam doloris perveniet ad salutem. A quo dolore atque detimento, tanto est quisque securior, quanto temporalia vel minus amaverit, vel tanquam non habens habuerit. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, nonnullos scilicet fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusve bona temporalia dilexerunt, tanto citius salvari. Nam de quibusdam levibus culpis esse ante corporum resurrectionem purgatorius ignis credendus est, pro eo quod Veritas dicit, quia si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro (*Math.* xii). In qua sententia datur intelligi quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam autem in futuro posse taxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui qualiter culpa declinari debeat, sciunt, caveri possunt, aus-

in non gravibus rebus error ignorantiae. Quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positis non fuérint relaxata. Nam pensandum sollicite est, quia et Apostolus illum dixit per ignem posse salvare, non qui super hoc fundamentum ferrum, æs vel plumbum ædificat, id est peccata maja, et idcirco duriora, atque tunc insolubilia, sed ligna, feaum, stipulam, id est peccata minima atque leviora, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac vita adhuc positus, ut illic obtineat, promereatur. Sciendum est etiam quia gravior est ille ignis quam quidquid potest homo pati in hac vita. Omnia enim tormenta quæ hic sunt, multo faciliora sunt. Et tamen homines ne ea patientur, quidquid ab homine fuerit jussum, faciunt. Quanto melius est, ut faciant quæ jubet Deus, ne illa graviora patientur?

« Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? (II Cor. vi.) Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. »

Dixi vos esse ædificationem Dei, et me posuisse fundamentum hujus ædificationis: unde patet vos esse templum Dei. Et hoc nescitis? Nescitis quia templum Dei estis? Templum Dei estis secundum fidem, templum Dei eritis aliquando secundum spiritum. Templum Dei estis, ut ipse in vobis per fidem maneat, et perfectionem sapientiae ac cognitionis secretorum suorum in vobis ponat. Templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis. Non ait, et Spiritus Dei sanctificat et purgat vos, ut Deus habitat in vobis, sed ait: Spiritus Dei habitat in vobis. Utique in templo suo Deus habitat. Nam quid templum Dei est, nisi habitaculum Dei? Deus ergo est Spiritus sanctus, cuius sumus templum et habitaculum. Neque enim templum haberet, nisi Deus esset. Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? De his supra dixerat, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (supra ii.). Non ergo percipiebant cognitionem Dei Spiritus, qui habitabat in eis; et habitante in se Spiritu sancto, adhuc animales, nondum spirituales erant, quia nondum poterant habitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo et in talibus dicitur, quia in eis occulte agit ut sint templum ejus. Idque in proficiens et proficiendo perseverantibus perficit. Nec mirum videri debet quod quisque aliquid habeat, quodque habet ignoret: ut enim taceam de omnipotenti divinitate, quis facile scientia percipit quid sit anima? et quis non habet animam? Postremo, ut certissimi noverimus quod parvuli in Christo non percipientes quæ sunt Spiritus Dei, id est non intelligentes, habent tamen Spiritum Dei, eos ipsos quos supra dixerat animales, ut præmisimus, et parvulos increpat nunc, dicens: Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Non

A enim hoc ignorare debuissent. Templum enim Dei estis. Sed cavete ne templum ejus violetis, quia si quis templum Dei violaverit, id est sive suum, sive alterius corpus corrumpendo, sive populum Ecclesiæ scindendo, disperdet illum Deus, id est diversis suppliciis illum perdet et corpore et anima. Ideo cavete corporalia peccata, ne offendatis eum cujus estis templum, ne recedat a vobis, et in ruinam vertamini, cavete et pravam doctrinam pseudoapostolorum, ne per eam violetur mens vestra. Et merito Deus violatorem sui templi disperdet, quia templum Dei est sanctum, ex quo Dei templum esse coepit, id est a tempore baptismi, quod templum estis vos. Hoc repetit ut illos compungeret, qui turpiter viventes corpora sua violando corruperant.

B « Nemo se seducat (Coloss. ii). Si quis inter vos videtur esse sapiens in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens (Rom. i). Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum (Job. v); et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt (Psal. xciii). »

C Itaque nemo glorietur in hominibus. Templum Dei estis, et ideo nemo se seducat, id est nemo sibi blandiatur propria vanitate deceptus, ut de violatione templi Dei impunitatem sibi in futuro promittat, quasi Deus peccata carnis negligat. Vcl nemo se seducat, id est nemo seipsum ducat seorsum a veritate catholica in vanos errores, declinando post pseudoapostolos, quasi sapientiam eorum diligens. Hoc nemo faciat. Sed si quis videtur inter vos esse sapiens in hoc sæculo, id est si quis ex vobis stulta sapientia sæculi, quæ est commentum hominum, putatur esse sapiens, stultus apud se fiat, id est vanam sapientiam abjiciat, et nihil sibi scire videatur, ut sit in Deo veraciter sapiens. Ad veram enim sapientiam venire non potest, qui falsæ sue sapientiae fiducia decipitur, sicut pseudoapostoli, qui volentes videri in mundo sapientes, neque Deum habere Filium, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere prædicabant. Unde nunc bene doctor egregius illos Corinthiorum, quos carnaliter sapientes invenerat, ut sapientiam veram possint comprehendere, prius fieri stultos admonet. Et subdit quare: Quia scilicet sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum, id est quod mundus sapientiam, hoc Deus stultitiam judicat. Et dum facit Deus quod fieri posse negat mundus, sapientiam illius monstrat esse stultitiam, et vere stultitiam. Nam scriptum est in libro Job: Comprehendam, id est undique coarctabo, et quasi juxta redistrictioñum mearum concludam, sapientes mundi in astutia eorum, ut nihil eis astutia valeat ad effugientiam manum meam, vel ad faciendum quod contra me machinantur, sive ad impediendum quod ego contra sapientiam eorum facere disposui. Ilanc sententiam Eliphaz sic protulit: « Qui apprehendit sapientes in astutia eorum (Job v). » Divina tamen sapientia reprehendit amicos Job de locutione, dicens: « Non estis locuti coram me rectum, sic ut

servus meus Job (*Job xl.*). » Cur ergo Paulus illo-
rum sententia tanta auctoritate utitur, si hæ ipsorum sententia Dominica reprehensione quassantur? Vel quomodo dicta eorum quasi prava respuimus, quæ Paulus ex auctoritate astruit? Aut quomodo attestatione Pauli recta putalimus, quæ per semet ipsum Dominus non recta definiuit? Sed utraque hæc citius, quod non sint diversa cognoscimus, si ejusdem Dominicæ sententia subtilius verba pensamus, qui cum diceret : « Non estis locuti coram me rectum, » illico adjunxit, « sicut servus meus Job. » Li-
quet ergo quia quædam in dictis eorum recta sunt, sed melioris comparatione superantur. Nam inter aliqua quæ irrationaliter dicunt ad beatum Job, fortis multas sententias proferunt; sed comparatae dictis fortioribus, vim fortitudinis amittunt. Et iterum de eadem re scriptum est in Psalmo : *Dominus novit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt, scilicet hominum, quia et ipsi sapientes judicabant se solos esse homines, cæteros autem quasi bruta animalia.* Sapientes sæculi non neverunt cogitationes Dei, quoniam justæ sunt; Dominus autem novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. Nihil valet eis astutia eorum contra Deum, quia ipse novit cogitationes eorum. Quæ vanæ sunt, id est inanæ et falsæ, quia putant esse vera quæ falsa sunt, et falsa quæ vera sunt. Vanæ sunt cogitationes sapientium, qui hie beati esse et a seipsis beati fieri mira vanitate voluerunt. Et quando quidem humanæ cogitationes sunt vanæ, atque consilia sapientium improvida sunt et infirma, qui se sibi vel aliis prodesse sine Deo putant, itaque nemo gloriatur in hominibus, quasi melius ab uno quam ab alio possit accipere. Nihil enim recte sapiunt, nihil possunt homines per seipso; et ideo non in ipsis gloriandum est, sed in illo per quem sapiunt et possunt.

« Nemo gloriatur in hominibus. Omnia enim ve-
stra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas,
sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia,
sive futura, omnia enim vestra sunt, vos autem
Christi, Christus autem Dei. »

Nemo gloriatur in hominibus, doctoribus vel bapti-
zatoribus. Non in quibusdam doctoribus gloriari
dehetis, nec singulos vos defendere, cum omnibus
utamini. Nam non solum isti, sed et *omnia sunt ve-
stra*, id est ad serviendum vobis data, et non est
gloriandum nisi in rebus excellentioribus. Et ideo in
solo Christo, qui super vos est, vobisque subdidit
omnia, gloriandum vobis est, non in his quæ sub-
jecta sunt vobis. Omnia enim vestra sunt, ut vestræ
utilitati serviant, etiam illa quæ inter homines
sunt digniora, quoniam sive *Paulus* eligatur, sive
Apollo, vestri sunt, ut vobis ministrent, sive etiam
Cephas, id est Petrus, qui primus est omnium apo-
stolorum. Et ita patet omnes apostolos esse vestros;
cum primus sit *vester*. Ad hoc enim missi sunt om-
nes apostoli et prædicatores, ut vobis vel fratribus
vestris qui sunt per orbem, verbum salutis mini-
strent. Et quod fratribus vestris faciunt, vobis facere

A credendi sunt, quia et vobis prosunt. *Omnia sunt
vestra*, sive prædicatores, sive etiam mundus, si de
illo secundum Dei voluntatem sentitis, et decretos
cursus in Dei voluntate ponitis, sive *vita*, præsens
est *vestra*, si modeste illam et cum Dei gloria trans-
igitis, sive *mors* *vestra* est, id est dissolutio corporis
et animæ vobis servit, quoniam vobis transitus est
de hac miseria ad æternam beatitudinem, sive *præ-
sentia*, si sic eis utimini, ne offendatis, sive *futura*,
si ea credentes magis optatis, utpote meliora et
æterna. Vel mundus est *vester*, id est quatuor ele-
menta mundi servient vobis, quoniam ad hoc sunt
condita, et vita vobis præsens servit, si in ea emen-
damini, et æternam salutem promeremini, et mors,
si pro Christo mori libenter parati estis spe futuræ
B promissionis. Et præsentia bona, quibus sustentati
Deo servire possitis; et futura, quorum spe servia-
tis. Hæc sunt *vestra*, *omnia enim*, quæcumque *sunt*,
vestra sunt ad possidendum. Sed *vos* estis *Christi*
possessio, non hominis, ut quomodo omnia judicio
vestro concessa sunt et vobis subjecta, sic et *vos*
Christo subjiciamini, quia per ipsum esse cœpistis
et in prima origine, et in regeneratione. Cur ergo
ad injuriam Christi de hominibus speratis, eum ipse
vobis et homines et omnia subjecerit, ut illi subjiciamini,
et in illo spem omnem ponatis. *Christus autem Dei* est,
ut proprius Filius faciens voluntatem ejus, ut et *vos* Christi voluntatem faciatis. *Vos* estis Christi, Christus vero Dei, et ita mediante Christo,
vos estis Dei. Subditur autem Christus Deo, non
tanquam dissimilis aut alterius naturæ, sed, ut di-
ctum est, tanquam Patri Filius. Hactenus de gloria
pseudoapostolorum locutus est Apostolus, hie de suo
contemptu incipit loqui, quoniam minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum. Ideoque monet ut hæc
de illo sentiat homo, quod et Deus qui illum elegerat, et dicit :

CAPUT IV.

(*I Cor. iv.*) « Sic nos existimet homo, ut ministros
Christi et dispensatores ministeriorum Dei. Hic
jam quereritur inter dispensatores, ut fidelis quis
inveniatur. »

Ita, inquit, divinitus est ordinatum, ut omnia sint
vestra, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, vos
autem sitis Christi. Et cum hoc ita sit, nec magis
nec minus existimet homo de nobis, quam quod Deus
constituit; sed *sic nos existimet ut ministros Christi*,
id est nec nos tanquam viles contemnat, nec tan-
quam per nos aliquid possimus, in nobis gloriatur;
sed eum in nobis honoret, cuius ministri sumus in
Evangelio quod vobis offerimus. Et existimet nos non
dominos, sed *dispensatores ministeriorum Dei*, quo-
niam ministeria ejus vobis distribuimus secundum
cujusque modum. Quoniam nec verborum strepitui,
nec humanæ sapientiae innitebatur Apostolus, intel-
ligi debuit ministeria Christi dispensare, in quibus
non verba, sed virtus fulgebat, et per quæ non
homo, sed Deus videretur gloriosus. *Collega enim
piscatorum*, non aliter quam illi Christum prædicar-

bat. Cum ergo se ministrum Christi et dispensatorem ministeriorum Dei probat, pseudoapostolos notat, et negat esse Christi quod tradunt, per id quod a traditione apostolica dissentunt. Ego, inquit, et conservi mei sumus dispensatores ministeriorum æternæ salutis, docendo et cætera sacramenta distribuendo. Et multi quidem sunt dispensatores, per quorum ministerium pervenitur ad æternam salutem. Sed iam quæritur inter dispensatores baptizando, manus imponendo, Eucharistiam dande, ut quis inveniatur fidelis, ut possit credi quod bene dispensest. Neque enim omnes fideliter hoc agunt, sed plerique fraudem faciunt, dum quæ sua sunt querunt, non quæ Iesu Christi (*Philipp. ii*), et coeleste ministerium in usum terreni lucri convertunt, nec salutem subjectorum, sed propria commoda querunt. Nonnulli qui non ita sola terrena querere videntur, aut verecundia, aut timore, aut commendationis suæ causa constanter arguere delinquentes trepidant. Et ideo quæritur quis inter eos inveniatur officium sue dispensationis fideliter agens, ut solius Domini sui luxera sine fraude querat. Vel ex hoc reprehenduntur subjecti, quod bic jam queritur ab eis, quod in futuro sæculo querendum est a Domino, scilicet queritur et discutitur ab eis, ut inter dispensatores inveniatur aliquis fidelis, id est idoneus et dignus ad sacra Dei ministeria dispensanda cæteris. Unde talis inquisidores jure sunt reprehendendi, quia quod Deus in alia vita faciet, ipsi jam huc facere volunt; et præpositorum suorum vitam, a quibus ipsi debent judicari, judicare præsumunt; et a dignioribus digniora sibi sacramenta dispensari credunt, cum non juxta sanctitatem dispensantis, sed juxta devotionem percipientis sit magis aut minus utile sacramentum sanctorum.

« Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die, sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscient sum, sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est. »

Vos, inquit, ita judicatis, alias dispensatorum esse fideles, alias non fideles; sed mihi pro minimo est ut a vobis judicer fidelis aut non fidelis. Non enim iusti humana judicia, sed æterni Judicis examen aspicunt, atque ideo derogantium verba despiciunt. Unde nunc derogantibus Corinthiis Apostolus dicit: *Quia mibi pro minimo est ut a vobis judicer. Quos enim in tantis vitiis reprehendit, minimum dicit ab his se judicari, quia sicut justi non erant, sic justi judicare non poterant: aut ab humano die, id est ab humana luce et ratione; hoc est a legibus humanis judicari pro minimo deputabat. Supergressus enim humana justitiam cœlesti justitiae studebat. Vel ab humano die, id est ab humano intellectu, qui non videt occulta et potest falli. Sive ab humano die, id est ab hominibus, dum sunt in suo die, et non est dies Domini. Humanus enim dies dicitur, in quo judicant homines, quia erit et dies Domini, in quo judicabit et Dominus. Exiguum mihi est a vobis judicari, vel ab*

humano die, *sed neque ego meipsum judico, qui melius novi me quam vos. Et ita periculosum est vobis judicare de ignotis. Quonodo enim potestis dijudicare conscientiam meam? aut quonodo examinare potestis quo animo faciam quidquid facio? Quantum possunt homines de alio judicare, plus homo utique de se; sed Deus plus de homine, quam homo de se. Tanta enim est profunditas in homine, ut lateat ipsum hominem in quo est, sed Dominum latere non potest. Jure itaque doctor egregius humanas laudes aut vituperationes parvipendens, ait: Mihi pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die. Qui nec in corde suo, unde se reprehendero posset, inveniens, adjungit: Sed neque meipsum judico. — Nihil mihi conscient sum. Nullius utique peccati sibi conscient erat. Sed quia legerat: « Delicta quis intelligit? (Psal. xviii) » sententiam temperavit, ne forte per ignorantiam delinquisset, et addidit: Sed non in hoc justificatus sum. Videns enim quia ei ad perfectionem sanctitatis nec suum judicium sufficeret, ait non se in hoc justificatum. Cur vero non sibi meti ipsi de se credit, causam reddidit, cum subjunxit: Qui autem judicat me, Dominus est. Ac si aperte diceret: Nec meo de me judicio credendum existimo, quia ille judicat me, cuius ego judicium non comprehendo. Ab eo enim qui me judicat, examinari me subtiliter scio. Recte enim me egisse recolo, sed tamen de meritis non presumo, quia ad ejus examen vita nostra ducitur, sub quo et virtutes nostræ trepidant (*Isa. Lxiv*). Nec ego, nec vos me judicatis; sed qui me judicat, Dominus est, qui sine hæsitatione novit omnia.*

« Itaque nolite ante tempus judicare, quo adusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. »

Quando quidem ergo nec meipsum judico, sed Domino me judicandum reservo, itaque vos ipsos exemplo mei a judicando compescentes, *nolite judicare ante tempus*, quia nondum est tempus judicandi. Neque enim vera de actis hominum sentire nunc potestis, quia homines estis, sed aliter quam sunt de his suspicamini. Et si suspications non potestis continere quia homines estis, judicia tamen, id est diffinitas firmasque sententias continete, ne judicetis quidquam ante tempus, id est ante diem, quia adhuc nox est, nec potest videri quod in die videbitur. Ante illud tempus nolite judicare, sed *quoadusque veniat Dominus ad judicium, et die suo cuncta illustret. Qui et illuminabit, id est aperata faciet, abscondita tenebrarum, id est latentia peccata [al. peccatorum] quæ mentem obscurant, et manifestabit consilia cordium, id est bonas cogitationes, quæ maturiore consilio et pertractione rationis in corde versabantur. Tunc enim omnibus in luce constitutis, nihil latebit proximum in proximo, sed omnia omnibus patebunt. Nihil enim occultari poterit eorum quæ gesta et cognita sunt. Ibi et simplicitas et hypocrisis apparebit, ut et qui despectus*

habchatur, forte appareat dignus; et qui aliquid esse putabatur, inveniatur reprobus. Tunc ergo tempus erit sine errore judicandi. Nunc autem quisquis in cogitatione a rectitudine exorbitat, in tenebris peccat. Unde nos tanto minus debemus aliena corda audacter reprehendere, quanto scimus quia visu nostro non possumus alienæ cogitationis tenebras illustrare. Sed tunc patebunt omnia. *Et tunc laus erit unicuique a Deo*, bene agenti vel cogitanti. Nunc enim ignoratur ab hominibus quis sit laude dignus. Tunc a Deo, quia id laudabitur et diligitur a proximo in proximo, quod ne lateat, in ipso illuminabitur a Deo. Quod de solis electis dictum est, quos Deus laudabit, et laude dignos monstrabit (*Matth. xxv*). Ac contra unicuique reproborum erit tunc impropterum.

« Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in nobis discatis ne, supra quam scriptum est, unus adversus alterum infestetur pro alio. »

Dixi non gloriandum in nobis. Sed hæc, o fratres, transfiguravi in me et Apollo, ut in nobis non gloriemini, propter vos, id est propter utilitatem vestram, ut in nobis, qui majores sumus, discatis ne agendo supra quam scriptum est, ubi legimus: « Qui gloriatur, in Domino gloriatur (*supra i*); » vel: « Maledictus homo, qui confidit in homine (*Jer. xvii*), » unus infletur adversus alterum pro alio, id est pro doctore vel baptizatore, vel pro se. Me, inquit, et Apollo proposui liguram pro omnibus, ut ab omnibus abhorreatis sicut a nobis. Transfiguravit enim hæc in se et in Apollo, dum pseudoapostolorum glorias et traditiones perversas sub sua et Apollo persona evacuaret, summationem illos designans, non sigillatim, ne forte major discordia in populo nasceretur. Nemo enim audiens suum nomen notari, vel ejus cui favet, contentus est tacere. Tacito autem nomine, si quis aliquid audierit, etsi intelligat, de se tamen dictum dissimulat. Sub hac ergo propositione evacuavit personas illorum, cum diceret: « Ego plantavi, Apollo rigavit (*Sep. iii*), » etc., ut in his disserent nihil dandum hominibus.

« Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non acceperisti? Si autem acceperisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis. Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus! »

Non debet alter adversus alterum inflari pro alio doctore vel baptizatore. *Quis enim doctor vel baptizator te discernit?* Id est, verbi gratia, si baptizatus es a Petro, quomodo discerneris ab eo qui baptizatus est a Paulo? Nihil discretionis est, a quoquaque bonam doctrinam vel baptismum percepis. Sed tu per traditionem pseudoapostolorum putas te quasi sanctiorem discerni a cæteris. Sed quid habes ab illis quod non a me acceperisti? Quidquid enim ab apostolica traditione non descendit, pravum est. Sed si a me acceperisti quidquid boni habes, quid in te vel in illis gloriaris contra me quasi non hoc idem a me

acceperis? Hoc dicitur contra illas, qui eadem quæ ab Apostolo acceperant audientes a pseudoapostolis, gloriantur de magisterio eorum, quoniam ipsi pseudoapostoli per eloquentiam se commendantes, gloriam in se vertebant, cum Apostolus se contemptibilem videri fecisset, ut gloriam Deo saceret. Vel ita: *Julbet Apostolus ut nemo in homine, sed in Domino glorietur.* Pseudo autem apostoli et quia ab illis fuerant seducti, seipso a seipsis justos fieri putantes, quasi, hoc eis non Deus dederit, sed ipsi sibi, non utique in Domino, sed in semetipsis gloriantur. Unde nunc unicuique talium dicit Apostolus: *Quis enim te discernit?* Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis, quæ facta est ex Adam, non discernit hominem ut eum faciat vas in honorem, vel in contumeliam, nisi Deus (*Rom. ix*). Sed quoniam homo carnalis et inaniter inflatus cum audisset, *Quis enim te discernit, posset respondere vel voce, vel cogitatione, et dicere: Discernit me fides meæ, discernit me oratio mea, discernit justitia mea*, mox Apostolus occurrit cogitationibus ejus et dixit: *Quid enim habes quod non acceperisti? si autem acceperisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sic enim gloriariuntur quasi non acceperint, qui se a seipsis justificari putant, ac per hoc in seipsis, non in Domino gloriariuntur. Nihil enim huic sententiæ tam contrarium est, quam de suis meritis sic quemquam gloriari, tanquam ipse sibi ea fecerit, non gratia Dei. Vel, sicut diximus, noui debes inflari pro aliquo Doctorum, cuius te specialiter profiteris discipulum: quis enim eorum te discernit a pereuntibus? Nullus, sed solius Dei gratia, et tu te putas discerni per merita tua. Sed quid boni babes quod non acceperisti a Deo? Fecit Deus ut esses, et tu fecisti ut bonus esses? Absit. Si enim Deus dedit ut esses, et aliis tibi dare potuit ut bonus esses, melior est ille qui dedit ut bonus esses, quam ille qui dedit ut esses. Sed nullus Deo melior. Igitur a Deo acceperisti et esse et bonum esse. Sed si ab illo acceperisti, quid gloriaris quasi non acceperis? id est quasi a teipso habeas. *Jam saturati estis.* Ironice legendum, non affirmative. Jam, id est, antequam sitis apti ad percipiendum escam, *saturati estis* spirituali cibo doctrinæ, id est videmini vobisipsis sufficienter validis sapientiae escis repleti; et antequam paupertate extuli sitis, *jam*, ut putatis, spiritualiter *divites facti estis*, id est abundanter animæ divitiis, quæ sunt virtutes, repleti, et *sine nobis*, id est, sine auxilio nostro, *regnatis*, id est vitæ vestræ moderamina juste disponitis, ut vos aestimatis, gloriante de his quæ a pseudopredicatoribus acceperitis. Secundum vestram estimationem regnatis. *Et utinam regnetis, ut et nos regnemus vobiscum*, id est sequamur vos, cum vos dedignemini sequi nos. Ac si dicatur: *Utinam non essetis falsa gloriacione decepti; fortasse enim simul regnaremus.* Regnare nunc sanctorum, est de spe et promissis Christi securos esse, et in adversis quæ propter nomen Christi accidunt, gaudere. *Et puto enim quod Deus nos novissimos apostolos*

« ostendit tanquam morti destinatos. Quia spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus. »

Nos revera regnamus, et timeo ne sine vobis. Nam puto, id est putare credor, quod Deus ostendit nos apostolos norissimos, id est omnium vilissimos tanquam ad nullam utilitatem, sed ad mortem reservatos. Hoc secundum quod aestimatis puto, quasi quod nullatenus putandum est. Quid enim nunc dicit, puto, increpationem significat eorum quibus loquitur, non estimationem ejus. Ideo sine vobis regnemus, quia per mala quae patimur, Deus ostendit nos apostolos oculis superborum novissimos, id est abjectissimos, de quibus non curet, tanquam morti destinatos, id est ad mortem directos. Quid per hoc videtur, quia spectaculum facti sumus huic mundo, id est amatoribus hujus mundi, qui quasi ad spectaculum convenient ad aspicienda supplicia nostra. Sed per haec omnia magis probamur esse chari Deo, qui sic nos passionibus glorificat. Ideo non (ut vos credebatis) puto quod Deus vilissimos nos fecerit, quia me humilio ut Deum exalte. Vel idcirco debetis nobiscum regnare, quia puto et pro certo scio quod Deus nos apostolos novissimos ostendit mundo, quibus nulli sucedent apostoli tam perfecti, tam necessarii saluti hominum, quales apparetur in novissimo tempore Elias et Henoch, quos Deus reservat ut filios Israel ab Antichristi seductione liberent. Ita enim et nos misit ut a seductione pseudoapostolorum vos liberemus, et pro vita vestra mortem sustineamus, sicut et illi passuri sunt. Nos ostendit novissimos, id est illis novissimis praebus consimiles in passione adversitatum, tanquam morti corporis ob liberationem aliorum destinatos quia spectaculum facti sumus huic mundo, quorum injurias omnes publice expectant in conspectu totius populi. Nam, sicut omnes concurrunt ubi jocus celebratur vel pugiles certant, aut aliquod monstrum producit; sic omnes boni vel mali convenient ad aspiciendas poenas nostras. Spectaculum sumus et angelis et hominibus tam bonis quam malis. Quia et inter angelos sunt sancti angeli, quibus bene vivendo placeamus, atque inter homines sancti viri, quibus placeat vita nostra; et sunt nequissimi homines, qui irrideant bonam vitam nostram. Et haec arma sunt dextra et sinistra, quibus hostem nostrum superamus, si nec prosperis corrumpimur, nec adversis frangimur (II Cor. vi). Boni angeli convenient ad spectaculum passionis nostrae, ut nos praesentia sua confortent, et ceteros ad exemplum nostri certaminis incident; mali vero, ut gaudeant, cum nos suos adversarios cruciari viderint, et ceteros a fide motu paenarum deflectant. Boni homines, ut laudent; mali ut insultent. Boni, ut exemplo nostro confortentur; mali, ut ex paenis nostris delectentur.

« Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. » Vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc

A horam et esurimus, et siti mus, et nudji sumus et colaphis caedimur, et instabiles sumus, et labratus operantes manibus nostris (Act. xx; I Thess. ii; II Thess. iii). Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus. Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. »

Nunc ostendit quomodo illi regnent sine veris apostolis, et quomodo apostoli stultis appareant vilissimi. Et est increpatio cum ironia. Nos, inquit, stulti sumus habitu gentibus et Judaeis propter Christum, quem ad salutem humani generis crucifixum praedicamus; vos autem prudentes estis in Christo, quia nihil de illo praedicare vel dicere vultis, quod humanae sapientiae stultum videatur; et ita vultis esse Christiani, ut non prudentiam amittatis saeculi. Quod est quasi duobus dominis velle servire more veterum Samaritanorum, qui et Deum colebant et idola (Matth. vi; Luc. vi; IV Reg. xvii). Nos infirmi sumus, qui vicem laudentibus non reddimus, nec resistimus; vos autem fortes estis, qui potenter adversantibus resistitis, et eos fortitudine saeculari reprimitis. Vos estis nobiles, id est reverendi et gloriosi, nos autem ignobiles, id est despici et viles. Haec omnia quae negare videtur, affirmat; et quae quasi confirmare videtur, negat. Irascentis enim verba sunt, qui negando confitetur et confitendo negat. Deinde confirmando loquitur, ostendens per partes infirmitatem suam, ut regni sui virtus amplior emittat. Usque in hanc horam, id est a prima die conversionis vel praedicationis nostrae usque nunc, penuriam cibi et potus et vestimentorum passi sumus, et etiam caesonem colaphorum, quia libere et juxta veram fidem Christum sine aliqua adulazione praedicantes, et gesta pravorum argentes, gratiam apud homines non habuimus, sed colaphos ab eis pertulimus, et instabiles sumus, quia semper fugant nos et persecuntur, ne in uno loco diu manentes, plures doceamus; et laboramus operantes manibus nostris, ut habeamus unde vivamus, cum nemo det, quia non solum gratiam apud homines, ut dictum est, non habemus, sed etiam ab his accipere indignum est, qui errori student. Quod idcirco facere maluimus, quoniam libertatem arguendi amittit et peccat, qui ab eo accipit, qui ideo dat ne corripitur. Maledicimur a pravis hominibus, et nos econtrario benedicimus illos hortando ad bonum; persecutionem patinur ab illis, et licet ipsa persecutio sit gravis, tamen sustinemus illam, et non refugimus nec resistimus. Blasphemamur ab illis, quia dicunt nos seductores et maleficos, et obsecramus Deum pro illis, vel illos obsecramus ne blasphemem, sed permittant sibi reddi rationem. Et tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, id est de quibus mundus inquietur, et quibus abjectis purgetur, sicut domus purgatur a sordibus, quae de illa projiciuntur, hoc est, usque adeo blasphemamur ab impiis, et viles judicamur, quod facti sumus illorum

reputatione tales, tanquam essemus in tantum peccatores et sordidi, ut totus mundus nobis sublatissimummoda sorde purgetur: et etiam reputati sumus omnium peripsema, id est adeo superflui et immundi atque inutiles usibus hominum, sicuti purgamentum ferri vel corium pomi, quod undique austur, ut ipsum pomum sit aptius ac dulcius ad comedendum. Peripsema enim dicitur rasura aut limatura cuiuscunque rei, sive purgamenta pomorum, et nos ita nullius pretii nulliusque utilitatis esse judicamur, ut rasura ligni vel ferri seu stanni vel corium poni. Et haec sustinuimus principio prædicationis nostræ usque adhuc, id est usque in praesens. Per haec omnia probatur Apostolus cum similibus prudens in Christo et fortis et nobilis, per quæ videbatur stultus et infirmus ac ignobilis. Contemptibilis enim et despctus siebat etiam apud Corinthios, pro quibus haec quæ hucusque memoravit, mala passus est. Et quoniam humilitatem suam nihil proficeret in his videbat, queritur dolore commotus tantam subjectionem et injurias nullum fructum habere potuisse, sed quod deterius est, in pejus profecisse. Qui et subjungit:

« Non ut confundam vos, haec scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi (*Ephes.* v; *Philip.* iii). Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino, qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique et in omni Ecclesia doceo. »

Aspera blandis mitigat ut salutaris medicus. Nam quia graviter eos in his omnibus quasi latenter momorderat, ne ipsi ad iram provocati admonitiones ejus spernerent, ostendit se in omnibus quæ dixit paternam charitatis affectionem erga illos habuisse, ut libentius ei obedirent. Duri namque fuisse Corinthii si hac admonitione (qua ut filii dilecti a patre tam humane obsecrantur) emolliti nouissent. Non ideo tamen, inquit, haec scribo, ut vos confundam, id est ut tantam verecundiam vobis faciam, sed potius ut corrigamini moneo vos, id est ad meliora exhortor per haec ut filios meos charissimos, spirituales scilicet, pro quibus tot labores et tot flagella passus sum, et quibus chariores nullos habeo. Vere filii mei estis, quia ego pater vester, nam si habeatis in Christo decem millia paedagogorum, id est tot instructores perfectos, quot vobis essent necessarii; quod per mille intelligitur, qui numerus perfectus est in scientia et in observantia decem præceptorum legis, quæ per denarium numerum figurantur: vel si decem millia paedagogorum, id est quantamcunque eruditientium multitudinem in observantia præceptorum quæ non fit in Judaismo, sed in Christo; si inquam paedagogos, id est eruditores habeatis, sed, id est tamen, non multos patres habeatis, ipso unum, quia ego solus vos genui, quia so-

A lus ego vobis prædicavi, ad hoc enim selectus sum, et annuntiavi gentilibus salutem per Jesum Christum (*Act. XIII, xxii*), per Evangelium, id est per evangelicæ doctrinæ prædicationem, non in me, sed in Christo Jesu, id est in fide Christi Jesu et in novitate Christiana, quia in novam vitam me primus prædicante venisti. His dictis, ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse diligebat. Quis enim alienos filios sic diligat ut suos? ac per hoc monita ejus, qui tanta pro illis passus est, non debent spernere. Unus vero Pater Deus est, non ut hoc nomen cæteris tollatur, sed ne gratia Dei, qua in æternam vitam generamur, naturæ vel potestati vel etiam sanctitatí cuiusquam tribuatur. Quia, inquit, vos genui, ergo ex debito rogo vos ut filios, eum imitatores mei in his quæ facio et sustineo, sicut et ego sum imitator Christi in his quæ fecit et suscepit, quia filiorum est imitari patrem. Vult enim illos imitatores sui esse, ut sicut ipse multa exitia pro illorum salute annuntiando Jesum Christum, ab incredulis et cæteris infidelibus passus est, et non cessat aut a fide descivit, sed constanter prædicavit, dummodo per dies et noctes evangelizaret illis dominum gratiæ Dei; ita et illi manentes in fide ejus et doctrina, non recipient pseudoapostolorum, id est apostolorum falsorum, prava dogmata vel commentia, sed resistant, contemnentes opprobria et detractiones, ut patri suo spirituali inviolatum atque immaculatum reseruent affectum. Ideo, inquit, ut me imitemini tanquam boni discipuli fidelesque patri obedientes filii, misi ad vos Timotheum, per hunc creditur missa epistola, qui est filius meus in fide charissimus bene agendo, et fidelis in Evangelii prædicatione, quam fideliter omnibus palam ministrat, in Domino, non in lucro terreno. Vel in Domino est filius meus, id est quem genui non in carne, qui vos commonefaciat, id est commoneat faciendo, aut qui vos commonefaciat, id est admionendo vos instruat vias meas, institutiones, præcepta et documenta mea, quæ sunt in Christo Jesu, id est secundum voluntatem et doctrinam ipsius, in nullo enim discordo, et ideo sunt tenendæ, sicut ubique terrarum, et, id est, in omni ecclesia doceo, ideoque sunt authenticæ. Per istum reverti illos voluit ad regulam a se traditæ veritatis, ut commoniti verbis et exemplis operum ejus respicerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab apostolo Paulo edictos, quando eadem quæ sibi præcepta erant, tenere omnes ecclesiæ disserent.

« Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem cito ad vos, si Diversus voluerit, et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? »

Opus erat Timotheum mitti, quia tanquam non sim ultra ad vos venturus, sic de philosophorum doctrina et oratorum eloquentia tam imperterritate

quidam inflati inter vos. Ideo erant inflati et unus adversus alterum gloriantes, quoniam putabant apostolum Paulum non amplius ad se venturum: solent enim saepissime discipuli a malis retrahi timore adventus magistri. Ob hoc etiam indignabantur quidam Corinthiorum, quia non veniebat ad eos, non desiderio, sed superbia, quod quasi indignos visitatione sua illos baberet, cum magis Apostolo studium hoc fuerit, ut de indignis ficeret dignos. Habet ergo votum eundi, sed majora erant quae agebat. Vos, inquit, putatis me non esse venturum, vel indignamini quia non venio, sed *reniam ad vos cito, si Dominus voluerit*, cuius voluntas semper supponenda est, juxta illud Jacobi: « Dicatis : Si Dominus voluerit, et si vixerimus faciemus hoc vel illud (Jac. iv.). » Vel si Dominus voluerit, id est nisi culpa mea impedit, ut sciamus non ex nobis, sed ex Dei cuncta pendere judicio. Veniam, inquit, ad vos cito, si Dominus voluerit. Qui enim dixit, veniam ad vos, ostendit se velle, monstrat se cupere, brevem promittit adventum. Sed ut cautius hoc loquatur, insert, si Dominus voluerit, ut si non veniret, Dominus eum justa causa retinere monstraretur, causa utique indignitatis et infidelitatis eorum. Veniam, inquit, et cognoscam, id est probabo, non sermonem terrena sapientiae aut humanae sapientiae eorum qui de hujus mundi sapientia sunt inflati, sed ipsorum virtutem in bona operatione vel miraculorum perpetratione, quia et Dominus non dixit de Pharisæis aut hominibus subdolis : Ex verbis eorum, ex vestimentis ovium quibus persæpe induuntur, cognoscetis eos (Matth. vii); sed, ex fructibus, id est ex operibus. Ideo non sermonem humanæ facundiæ, ut diximus, sed virtutem bonæ vitæ cognoscam et approbabeo, quia regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, id est nemo per eloquentiam aut facundiam sæcularem acquirit regnum Dei aut meretur, sed per virtutem bonorum operum; nec splendore sermonis commendatur regnum Dei, sed virtute signorum, sicut nec bonum vinum hedera commendat. Veniam quidem quam citissime potero, sed quid horum vultis? Scilicet vultis ut *veniam ad vos in virga, an in charitate et spiritu mansuetudinis.* Superius dixerat eos indigere paedagogo, ac per hoc pueros significabat; deinde eos amari a se ut filios charissimos; nunc ut prudens pater eis virgam, non mortem proponit; spiritum mansuetudinis et charitatis, non furoris aut odii. Virga enim austeritatem et correptionem significat. Et nunc verba terroris Apostolus insert, ut pudorem passi qui inflati erant, humiliarentur et se corrigerent, quia si incorreptos inveniret, in illos necesse haberet virgam exercere, alios excommunicando, id est a fidelium communione et coasortio privando, alios dure increpando, alios corporaliter (ut decet patrem) flagellando. Si vere se dignos prepararent ad excipiendum eum, ut imminentes a crimine invenirentur, tunc ad illos veniens letitiam haberet quasi pater cum filiis suis charissimis. Et hoc est quod dicit: Vultis ut *reniam ad*

A vos in virga, id est rigore justitiae et correptionis, ubi etsi sit charitas, non tamen videtur esse; an in charitate, id est non in occulto charitatis affectu, sed in manifesta et aperta dilectione, ut bona suppleam, et spiritu mansuetudinis? optabilius primum expetere, quam carere boni patris diligentis adventu, quamvis rigoroso, meliora nempe sunt vulnera diligentis, teste Salomone, quam oscula blandientis (Prov. xxvii). Spiritu mansuetudinis, id est animo mansueto et indulgenti, ut parcam peccatis vestris et per hilarem vulnus ac dulcia verba mansuetudinem animi mei vobis ostendam.

CAPUT V.

Omnia auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.

Opus est ut veniam ad vos in virga, non in charitate aut spiritu mansuetudinis, nisi vos ipsos correxeritis, quia omnino, id est ab omnibus vel omnibus modis, auditur, scitur, narratur atque percipitur a me et ab aliis quod sit inter vos notissima fornicatio, quae nemini est licita, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, id est tam infamis et nefaria fornicatio auditur, quod nec talis est inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat, id est quidam ex vobis et cum noverca fornicetur. Nec testibus res indiget, quoniam publice perpetrata est. Utque hoc crimen nimis exaggeret, dicit nec ab illis tale committi qui Deum nesciunt, ut hinc ostendat qua poena multandus sit iste, qui sub terribili et divina justitia constitutus, tanti sceleris crimen admiserat, et adhaerentes ei non immunes ab eodem crimen demonstret. Talis fornicatio apud vos auditur. Et vos, cum tantum scelus inter vos sit, inflati estis superbia, et non magis hoc fecistis quod faciendum esset, id est non habuistis luctum, non luxurias super peccato fratris, nec compassi estis illi, ut tollatur, id est ejiciatur, de medio vestri qui hoc opus fecit, ut omnes uno consilio abiciatis eum de communitate vestra, ut confusus agat poenitentiam, et non insificantur cæteri, id est nec perpetrent alii simile, aut illud idem facinus propter indulgentiam, quia omnes videbunt sceleris participes, quandiu patmini reum tanti criminis vobiscum incorreptum convenire. Cum enim omnes crimen ejus sciatis, nec tergiversatione aliqua possit celari, pellendum est de cœtu fraternitatis.

Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu (Coloss. ii), jam judicavi ut praesens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interiorum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.

Vos, inter quos ipse corporaliter est, non eum corripuitis, nec expulisti; et ego quidem absens corvore, praesens autem spiritu, id est absens quidem

facie, præsens autem auctoritate spiritus, qui replet orbem terrarum virtute (*Sap.* i), non mole, et nusquam abest, jam judicavi eum qui sic operatus est, ut per eumdem spiritum præsens, ne ex solo auditu me putetis proferre sententiam: jam sine mora judicavi eum in nomine, id est in vice, Dominij nostri Iesu Christi, cuius legatione fungor, congregatis vobis, id est ut omnes in unum sine dissensione conveniatis, et eum de communione fidelium ejiciatis. Congregatis vobis in unum et *meo spiritu*, id est auctoritate mea, quam habeo per Spiritum sanctum, qui mihi datus est cum virtute, id est potestate Domini Jesu, qui est salvator hominum, judicavi tradere Satanæ hujusmodi virum, id est ut tradatis eum Satanæ pellendo de Ecclesia, quoniam mea auctoritas et Christi virtus in hoc vobis cooperabitur. Judicavi hujusmodi reum tradere Satanæ in interitum carnis, ut corporaliter eum vexet, et sic ille resipiscat. Magna quippe arte magisterii traditus est ipsi in poenam, cui sponte est subtractus in culpa, ut qui auctor fuerat ad vitium nequitiae, ipse flagellum fieret disciplinae. Hanc enim potestatem dicitur Apostolus habuisse, ut si quem excommunicasset, statim ille corriperetur a diabolo et vexaretur, quantum et quandiu vellet Apostolus. Nam cum dicit, tradere Satanæ in interitum carnis, interitus carnis significat validam corporis afflictionem per diabolum factam. Vel in interitum carnis, id est ut carnalis voluptas in eum interiret, traditus est Satanæ. Et hoc ut spiritus ejus salvis sit in die Domini nostri Iesu Christi, id est anima ejus salva sit in die judicii. Quoniam in spiritum ejus Satanus non accepit potestatem dum corporaliter afflxit, et ideo salvis ad Domini extremum judicium reservatur. Vel salvis sit spiritus, id est anima ejus salva sit in die Domini, id est si quando cor illius visitet Dominus, si quando illi Dominus in corde luceat.

« Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corruptit (Gal. v.). »

Non est bona gloriatio vestra. Superbitis, cum potius lugere debueritis pro fratre tam graviter peccante, et eum a vobis removere, ne illi consentientes, pollueremini ejus contagione. An *nescitis quia modicum fermentum*, id est modicum veteris pastæ, videlicet fermentæ, *totam massam corruptit?* id est totam dulcedinem novitatis mutat in acridinem vetustatis, ita et peccatum unius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat, imo omnes qui norunt et non devitant, aut cum possint arguere, dissimulant. Non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur aut vitatur. Si quis vero potestatem non habet, ut eum quem scit reum, abjicere vel probare non valeat, immunis est. Modicum fermentum totam massam corruptit, quia nonnunquam unum vitium vel quolibet nequitiae fermentum veneno suo inficit multitudinem virtutum (212). Adverte, diligens le-

A ctor : Dicendum est, teste Hieronymo, modicum fermentum totam conspersionem fermentat, in epistola ad Galatas (cap. v), eodem capite ubi carpit veterem interpretem, dicens sensum potius suum quam verba Pauli transtulisse, et maxime dici conspersionem quam massam; diffinirentque conspersionem esse farinam aqua conspersam.

« Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. »

Expurgate de vobis retus fermentum, id est, ejicite de vobis et de medio vestrum veteris nequitiae fermentum, quod est in fornicatore, qui est membrum veteris hominis, et totam populi multitudinem sibi consentientem corrumpit. Expurgate igitur hoc fermentum, id est extra vos ejicite, purgantes vos ab eo, ne corrumpat in vobis dulcedinem virtutum, per iniurias suæ consensem. Ideo vos purificate ab hoc fermento *ut sitis nova conspersio*, id est nova in unitate conglutinatio, *sicut estis azymi*, id est sicut per baptismum facti estis a corruptione sinceri. Conspersio quippe est farina per aquam conglutinata, quæ vulgo dicitur pasta. Sed nova conspersio est, in quam fermentum adhuc missum non est. Ideo vocatur azyma, id est sine fermento. ζύμη (zyma) enim Graece fermentum dicitur. Sitis ergo, inquit, nova conspersio, sicut estis azymi, id est sitis omnes unum quid per dilectionem, puri a corruptione peccati, novum hominem induiti, sicut in baptismo facti estis azymi.

« Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. »

Nova conspersio debet esse, quia *pascha nostrum*, id est paschale sacrificium nostrum, *immolatus est Christus*. Agnus quippe, quem *Judei* in Pascha immolabant, vocabatur pascha, sicut et Lucas aperte declarat, dicens : « Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha (*Luc.* xxii), » et secundum hunc loquendi morem, Christus noster dicitur pascha nostrum. Pascha enim *Judaorum* immolatus est agnus : *pascha nostrum* immolatus est Christus. Nam sicut *Judei* per immolationem agni liberati sunt a potestate Pharaonis et satellitum ejus, ac mare transentes venerunt in desertum (*Exod.* xii), atque interjecto temporis spatio terram promissionis intraverunt, sic nos per immolationem Christi liberati sumus a potestate diaboli ac malignorum spirituum, ac per baptismum trajecti venimus ad hanc conversionem, in qua nunc velut in deserto sumus, atque ingressum supernæ hereditatis exspectamus. *Judei* agno immolato liberati a servitute *Egyptia*, septem diebus comedunt azyma ; et nos Christo immolato liberati a servitute demoniaca, per omne spatium vitæ præsentis, quod septem diebus volvitur, azyma comedamus, id est satiemur bonis operibus sine admitione corruptionis

(212) Hæc subdititia videntur.

vitiorum. Azyma quippe (id est panes sine fermento) comedimus, si recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercemus, si præcepta Dei sine admisitione peccati adimplemus. Pascha etiam interpretatur *transitus*, et Christus pro nostra redemptione immolatus, pascha nostrum, id est transitus noster, quia per eum a diabolo transimus ad ipsum, et ab isto instabili sæculo ad ejus fundatissimum regnum. Ideo quippe ad eum permanentem transimus, ne cum mundo transeamus; et Christus est nobis transitus a vitiis ad virtutes, et a præsenti exsilio ad supernam patriam, quia ideo pro nobis est immolatus, ut nos liberans ficeret ita transire. Nova itaque conspersio debemus esse, id est omnes innovati et infusione Spiritus sancti unum per charitatem effecti, ut pascha manducare simus idonei, quia pacha nostrum immolatus est Christus, ad cuius esum invitamus. Ob hoc etiam talis conspersio debemus esse, quia ipse Christus est transitus noster, ut nos si dignos invenerit, transferat ad patriam vitae. Et quia ipse est pascha nostrum, id est paschale nobis sacrificium, itaque epulemur, id est comedamus hoc pascha, si volumus esse liberi a dominio Pharaonis, id est principis hujus mundi, qui est diabolus. Vel quia Christus est pascha nostrum, id est transitus noster, itaque epulemur, id est comedamus immolatum pro nobis corpus ejus, ut per hoc ad vitam transire valeamus, quoniam aliter ad Deum transire non possumus (*Ioan. xii, xiv, xvi*). Non enim ad vitam et gloriam nobis transire volentibus sufficit novam nos conspersionem et azymos esse, nisi cibo spirituali et viatico singulari spiritus noster adjuvetur, et infirmitas nostra corroboretur. Epulemur ergo, id est epulis corporis et sanguinis ejus resiliamur, ita ut non simus in fermento veteri, id est in corruptione veteris conversationis, quia qui pascha vult legitime comedere, debet fermentum vetustatis abficere. Neque enim cognovit quæ sit solemnitas novæ incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam vetustæ corruptioni subjacet; et ideo epulemur, non in fermento veteri, ut sacramentum resurrectionis et incorruptionis percipientes corruptioni jam per vitia nulla subjaceamus. Epulemur, inquam, non in fermento veteri, id est non in consueto nobis quondam carnalium desideriorum fervore, neque in fermento malitiae, qua serveamus ad aliorum læsionem, et nequitiae, qua deficiamus a bono in nobis ipsis, sed potius epulemur in azymis sinceritatis et veritatis, hoc est, ut sinceritatis mundam faciat vitam, et veritas omnem fraudem excludat. In azymis sinceritatis, ut simus sine carie, id est sine fermento vitiorum corrupti nos; et veritatis, ut veritas bonorum operum sit in nobis.

¶ Scripsi vobis in epistola, Ne commisceamini fornicariis. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut

A avarus, aut idolis serviens, aut maleficus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis? Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.

Nunc commoneo vos ab hoc purgare. Sed et sine hac admonitione debueratis facere, quia in alia jam epistola scripsi vobis ne commisceamini fornicariis. Epistolam quamdam quæ modo non habetur, misericordia illis, in qua præceperat, ut conjungerent se fornicatoribus, et cæteris de quibus nunc dicitur. Sed quia non distinxerat de quibus fornicariis et criminosis diceret, Christianis scilicet an gentilibus, putaverunt Corinthii de fornicariis gentilibus eum dixisse. Quam eorum erroneam intelligentiam ipsæ modo corrigit, et quæ dixerat, interpretatur, dicens: Non utique fornicariis hujus mundi, id est gentilibus, sed a fratribus talibus scripsi recedendum. Quod vos non recte intellexistis, et ideo illum qui uxorem patris habebat, inter vos esse non ægre serebatis. Sed utique, id est in veritate, dico, quia præcepi vobis ut non commisceamini fornicariis hujus mundi, id est qui ex toto pertinent ad hunc mundum, qui nihil cum coelesti mundo habent, sed propter infidelitatem suam et desideria terrena filii hujus sæculi existunt. Fidelis enim, etsi fornicetur aut avarus sit, non est tamen ex toto hujus mundi, quia credit et sperat. Istud non præcepi, sed potius in illa epistola scripsi vobis, quod et nunc servare debetis, ut non commisceamini fornicariis fidelibus, aut avariis fidelibus, aut rapacibus, id est rapinas excentibus, aut etiam idolis post baptismum servientibus, qui timore suppliciorum vel qualibet alia causa postquam ad fidem venerant, idolis serviebant et sacrificabant. Talibus apostatis fratribus ne commisceamini. Alioquin, id est si his commisceamini, debueratis de hoc mundo exisse, id est melius esset vobis mori. Compendium est male agentibus si citius moriantur, quam diutius in peccatis versentur. Vel non scripsi ut non commisceamini fornicariis infidelibus et cæteris qui nequum fidem habent, et sunt criminosi; alioquin, id est si præcepissem gentilibus non misceri, debueratis de hoc mundo exisse, id est necesse esset de mundana conversatione vos exisse, cum ubique sint tales. Non enim possunt homines in hoc mundo viventes nisi cum talibus vivere, nec eos lucrari possunt Christo; si eorum colloquium conviviumque vitaverint. Unde et Dominus cum publicanis et peccatoribus comedens, aiebat: Non est opus sanis medicus, sed male habentibus (*Matt. x*). Et: Non veni vocare justos, sed peccatores (*Luc. v*). Tunc quidem scripseram ut fornicarios et cæteros vitaretis, quod vos non recte intellexistis, quia non determinavi de quibus dicerem. Sed nunc in præsenti epistola determinate scripsi vobis non commisceri illis qui post baptismum talia faciunt. Ecce sine ambiguitate vobis hoc dico. Si is qui frater nominatur inter vos, id

est qui Christianitatis vocabulum portat, *est fornicator*, id est probatus in scelere fornicationis, *aut avarus*, id est immoderata pecuniae coacervator, *confidens* in ea magis quam in Dei largitione, *aut idolis serviens*, id est ad idola quae deseruerat recurrens, vel idolothyta comedens, *aut maledicus*, id est in usu habens maledicere alios, et male loqui de eis, *aut ebriosus*, id est non semel, sed per consuetudinem se inebriat, *aut rapax*, id est qui aliorum res violenter auferre consuevit, cum ejusmodi ciminoſo fideli, id est non solum cum isto qui in aliquo horum criminum fuerit inventus, sed etiam cum aliis qui similibus vitiis detinentur, præcipio *vobis nec cibum sumere*. Cum infidelibus non prohibet Apostolus cibum sumere, sed in sequentibus istius epistolæ dicit : « Si quis infidelum ad cœnam vos vocat, et vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate (*infra x.*) ». Plerumque enim per conviviorum participationem et confabulationem fidelis viri, infidelis dum fidem dilit, ad fidem convertitur. Cum fidei autem, in quo prænotata crimina vel similia reperiuntur, non solum sacramenta, sed nec communem cibum sumere permittit, ut dum a cunctis vitatur, erubescat et se corrigat. Non tamen sic vitandus est talis, nisi aut sponte confessus crimen suum aut omnibus notus esset talis, aut in aliquo sive sæculari sive ecclesiastico iudicio nominatus atque convictus. Plerique autem boni Christiani propterea latent et sufferunt aliorum peccata quæ noverunt, quia documentis sæpe deseruntur; et ea quæ ipsi sciunt, judicibus ecclesiasticis probare non possunt. Quamvis enim vera sunt quædam, non tamen judici facile credenda sunt, nisi certis indicis demonstrantur. Et ideo non temere et quomodolibet, sed per iudicium auferendi sunt mali ab Ecclesiæ communione, ut si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne per se malos evitando quisquam ab ecclesia ipse descendens, eos quos fugere videtur, mittat ad gehennam. Ideo, inquit, determinate scripsi, si frater talis fuerit comprobatus, cum illo nec cibum sumere, ne dum orare, quia *quid mihi atinet iudicare de his*, id est infidelibus, *qui sunt foris*, id est extra ecclesiam, ut eos vobis cavendos judicarem sicut putasti. His enim blandiendum est, ut per amorem et dulcedinem possint Christo lucrari, sed *nonne de his qui intus sunt*, id est de fidelibus, *vos iudicatis*, et ecclesiastica censura putredinem vitiorum ab eis resecatis, ut in hac vita pro culpis suis puniantur, et ad Dei iudicium purgati postmodum veniant? Judicat etiam de his qui intus sunt, qui discernit cui fratri adhæreat, quem arguat, quem devitet. Illos tantum qui sunt intus, iudicatis, ne damnentur in futuro iudicio, *nam eos qui foris sunt*, non commisit vobis Deus iudicando, sed ipse iudicabit eos in futuro secundum distributionem justitiae sue, reddens eis digna supplicia. Superius de incognitis et ambiguis rebus, ac maxime de præposito dictum est : « Nolite ante tempus iudicare (*supra xv.*) ; » hic autem ostendit

A ditur quod ecclesiastici viri de manifestis et certis culpis debent judicare fratres suos. Et quia neutrum et vestrum est de his tantum qui intus sunt judicare, ideo *auferte malum hominem ex vobis ipsis*, id est de cœtu vestro ejicite fornicatorem, cuius societas coinquinamini. Quod enim dicitur Auferte malum ex vobis ipsis, non sic esse intelligendum, ut ex ipso quisque auferat malum, sed sic potius, ut homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit per ecclesiasticam disciplinam, satis indicat Graeca lingua, ubi sine ambiguitate scriptum est ut intelligatur, hunc malum, non hoc malum.

CAPUT VI.

B « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos ? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt ? Et si in vobis iudicabitis mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis ? Nescitis quoniam angelos iudicabimus ? Quanto magis sæcularia ? Sæcularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapientis quicquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles ? »

C Occasione hujus iudicii incipit agere de iudicis. In quibus multimode peccabant, quod contemptis infideles judices adibant, vel stolos iudicis institutebant, et litigabant atque fraudabant, et alii hujusmodi faciebant. Non solum, inquit, ex hoc reprehensibiles estis, quod fratrem iudicandum non iudicatis, cum de his qui intus sunt, iudicare debatis, sed etiam ex eo quod ad paganos judices causas vestras ad iudicandum transfertis. Nam *quis vestrum*, id est aliquis ex vobis, *habens negotium*, id est causam contendendi, *adversus alterum ex vobis fidem*, audet, id est tam audacter reverentiam Christianitatis conculeat, ut querat *iudicari apud iniquos*, et non apud sancto, id est apud infideles judices, qui non sunt æquitatis amatores, et non apud Christianos, qui sancte et juste vos iudicarent. Quasi dicat : In hoc nimis audacter religionem sacram contemnitis, quod vestra negotia quæ inter vos debetis iudicare, ad iniquos judices defertis. Infideles vocat iniquos, quia leges a Deo hominibus concessas sæpe spernebant, vel falsa interpretatione auctoritatem illorum idolis deputabant. Ideo potius suadet apud Dei ministros agere causam, quia illi facilius de timore Dei sententiam legis veram pronuntiant. In hoc peccatis quod ad sanctos negotia vestra iudicanda non defertis. Debent enim ipsi et de talibus iudicare, quia et de mundo judicialibant. Et utique qui ipsum mundum iudicaturi sunt, non indigni sunt ea iudicare que mundi sunt. Et hoc est : *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt?* De hoc scilicet mundo, qui in erroribus et nequitius est, quia est alius superior. De hoc mundo, id est de hominibus qui ad hunc mundum inf-

mum pertinent, sancti judicabunt, quia cum Christo A venient ad judicium (*Matth. xix.*), et ejus æquitati omnino concordabunt, quando mundanam pravitatem damnabit. *Et si in vobis tunc judicabitur mundus*, id est actio prava mundi, *indigni estis qui de minimis*, id est de his terrenis rebus, *judicetis*. In vobis judicabitur mundus, si in vobis tunc non inventum fuerit opus eorum, qui solum mundum diligunt, si in actione similes mundanis hominibus et perfidis non apparueritis. Et si hoc fuerit, indigni estis nunc judicare de minimis. Ideo cavete ne insidelium et pravorum opera faciatis, adeundo paganos judices, sicut cæteri qui ignorant Dominum. Adhuc probo quod sancti de terrenis judicare possunt. Nam *nescitis quoniam angelos apostatas judicabimus?* Quanto magis sacerdotalia judicare possumus, quæ sunt inferiora? Nos qui supra naturam nostram Dei auxilio servavimus obedientiam, judicabimus illos angelos, qui peccaverunt contra suam naturam, quia concordabimus justitiae Dei condemnantibus illos, et ex comparatione nostra damnabiliores apparebunt. Cum enim ipsi qui sublimioris et dignioris natu: erant, et quos nulla fragilitas ab illo summo et incommutabili bono retrahebat, per superbiam sponte sunt lapsi; nos vero imbecilles, quos carnis infirmitas ad peccatum trahebat, et ad inferiora deprimebat, per humilitatem et justitiam omni nisu tetenderimus ad superna, merito damnabuntur atrocis respectu nostri, et consolatio nostra cruciabit illos diuinus (*Sap. v.*). Et quia satis rationabiliter ostensum est, nos posse judicare de istis sacerdotalibus igitur si habueritis sacerdotalia judicia, id est de rebus sacerdotalibus, contemptibiles illos qui sunt in ecclesia, constituite ad judicandum. Hoc est dicere: Qui minoris meriti sunt in ecclesia, et nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis judicent, quatenus per quos magna nequeunt bona, minora suppleantur, et qui penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operentur, ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritualia non exornant. Tales ex vobis ad judicandum debet constituere, non ad infideles judicia vestra deferre. Et ad verecundiam vestram dico, id est verecundiam habere potestis ex hoc quod dico, scilicet: non est inter vos quisquam sic sapiens, qui possit judicare inter fratrem et fratrem suum, sed potius frater cum fratre judicio contendit, quod est malum, et hoc apud infideles, quod est pejus. Sapientem ex fidelibus vult Apostolus judicem eligi, quia noverat Corinthios tam inconsideratos, ut impeditos forte ex fratribus judices eligerent. Sciebat enim quam tepidi et improvidi in reliquis causis fuerant deprehensi, et licet contemptibiles nominaverit eos, quos ad judicandum institui præcepit, sapientes tamen ipsos nunc vocat. Qua ex re quid colligitur, nisi ut hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam percepérunt? qui autem spiritualibus donis ditati sunt, profecto terrenis

B non debent negotiis implicari, ut dum non coguntur inferiora bona disponere, exercitatus valeant bonis superioribus deserire. Qui tamen proximorum infirmantium negotia non debent funditus deserere, sed hæc aliis quibus dignum est, tractanda committere. Unde Moyses quoque viros ad populum pro se septuaginta constituit (*Num. xi.*), ut quanto se ab exterioribus causis absconderet, tanto ardenter interna penetraret. Sieque sit ut et summi viri magis ad spiritualia dona proficiant, dum eorum mentem res insimæ non conculcent; et rursum in ecclesia ultimi sine bono opere non vivant, dum in rebus exterioribus inveniunt recta quæ agant.

C « Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. »

Propter supradicta posset putari, judicium habere adversus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra ecclesiam velle judicari, nisi nunc secutus adjungeret, *jam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicia habetis inter vos*. Nam et dominus dixerat: « Si quis voluerit tunicam tuam tollere, et judicio tecum contendere, dimitte ei et pallium (*Matth. v.*). » Prohibuit ergo suos de sacerdotalibus rebus cum aliis habere judicium. Propter quod et Apostolus nunc dicit hoc esse delictum. Tamen cum sinit in ecclesia talia judicia finiri inter fratres fratribus judicantibus, extra ecclesiam vero terribiliter vetat, manifestum est quod secundum veniam concedatur infirmis. Quanquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si grave fuerit et quod contemni non possit, causam ad Ecclesiam deferat, ne et damnum ad praesens et offenditionem forte incurrat. *Jam quidem*, inquit, id est tam cito post baptismi sanctificatiorem omnino delictum est in vobis, ex hoc solo, quod iudicia habetis inter vos, de rebus caducis, cum deberetis exteriora cuncta despicer, ut interna mentium bona possetis servare, et ne quisquam ita hoc excusaret, ut diceret justum se habere negotium, sed iniuritatem se pati quam vellet a se judicii sententia removeri, continuo talibus cogitationibus vel excusationibus

D occurrit, et ait: *Quare non magis*, id est non potius, *injuriam*, id est apertam violentiam injuste vobis illatam, *accipitis*, id est acceptabilem et gratam habetis, quam ut pacem cum fratre litigando dissipatis? et *quare non potius fraudem occultam de vestris rebus factam patimini*, quam ut tranquillitatem cordis amittatis judicio contendentes invicem? Per injuriam designatur hic injusta molestia violenter illata, sicut est rapina, percussio, vulnus, turpe contumium, et his similia; fraus vero per astutiam simulatorie et dolose agitur contra eum quem quis decipere molitur. Et quare vos utramque patienter non sustinetis? Sed vos injuriam facitis, qui factam sustinere debuistis; et *fraudatis*, non fraudem patimini; et hoc fratribus facere non timetis, cum nec

inimicis tale quid facere debitis estis. Injuriam facitis A dum per **injustitiam vestram** jurgium generatur **coram** judicibus; et fraudatis, dum ipsos judices donis **corrumpitis**; et hoc fratribus facitis, quos vos juvare deberetis, et qui nec suis parcit, quid faciet al is?

« An nescitis quia iniqui regnum Dei non possident debunt? nolite errare. Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et haec quidem suistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in spiritu Dei nostri (Galat. vi, Ephes. v, 1 Tim. i). »

Vos injuriam et fraudem fratribus irrogatis, et de nomine Christiano vobis blandimini, quasi per hoc salvandi sitis qui talia facitis. Sed an nescitis quia iniqui, id est illi qui aequitatem transgreduntur, faciendo injurias et fraudes et his similia, **regnum Dei non possidebunt**, quod justis et sanctis Deus promisit? Cavete ergo esse iniqui, ne regnum Dei perdatis, quia nullus iniquus illud possidebit; etiam si sacramenta Christianitatis habuerit; et praeter illud regnum salus nulla est, quia aut erit quisque in illo regno aut in inferno. Et ideo nolite errare, putantes esse extra regnum salutis locum vel quod Deus per misericordiam suam vos in illud propter solam fidem Christianam introducturus sit, si iniquos vos invenerit. Nam neque fornicarii, qui cum mulieribus non despontis concumbunt; neque idolis servientes regnum Dei possidebunt, sed in regno dia-boli peribunt, neque adulteri, qui uxores aliorum violent; neque molles, qui scipos per se inquinant; neque masculorum concubitores, more Sodomitarum; neque fures, qui occulte res alienas auferunt; neque avari, qui timentes quod Deus eis necessaria præbere desistat, congregant ultra modum superflua; neque ebriosi, qui vitium ebrietatis sectantur: neque maledici, id est detractores, qui student mala dicere de fratribus, vel qui eos maledicere non verentur; neque rapaces, qui aliorum res aperte consueverunt diripere: nullus eorum qui tales sunt, possidebit regnum Dei, quia unum quolibet horum criminum tollit illud regnum. Et vos quidem haec suistis, id est tales, quoniam haec omnia mala fuerunt in vobis; sed tamen ne desperetis de perceptione regni, quoniam abluti estis in baptismo ab istis, et ideo turpis est si ad ea reditis. Nec solum abluti estis in remissionem peccatorum, sed etiam sanctificati in baptismo per Spiritum sanctum. Nec tantum sanctificati, sed justificati per fidem. Et haec tanta gratia dona consecuti estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, cuius nomen in baptismo super vos est invocatum, et in Spiritu Dei nostri qui replevit aquam baptismi. Utrumque enim invocatio nominis Christi et infusio Spiritus sancti vobis ista concessit; et ideo nolite rursus ad priora mala redire, ne bona

haec omnia perdatis. Vel abluti estis lacrymis, et sanctificati melioratione vita, quam nimis illis emendatior vita sanctificat, quos per penitentiam abluens afflictio fluctuum mundat. Et justificati estis justis operibus insistentes. Et idcirco cavete rursus crimina committere, ne contingat regnum amittere.

« Omnia mihi licent, sed non omnia expedient (infra. x, Eccli. xxxvii). Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et has destruet. Corpus autem non fornicationi, sed Dominino, et Dominus corpori. Deus vero et Dominus suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam. »

Quoniam supra dixerat potius ferendum esse damnum quam causas male agere, ne quis putaret sua nullo modo esse repetenda, supponit: Omnia mihi licent, id est omnia mea mihi sunt ad repetendum licita, sed tamen non repetam ea iudicio, quia non expedient ad cursum meum, sed impedit. Omnia mihi licent ad repetendum jure per iudicium, sed ego cum sim liber, sub nullius redigar potest, id est nolo redigi sub potestate ullius iudicis vel testium, supplicando eis ut mihi magis favant. Ideo non sunt repetenda (213), tamen esca debetur ventri pro quo creata est; et venter escis, quia aliud sustentari non potest; sed Deus et hunc et has destruet, ut neque venter indigeat escis, neque sustentationem ullam ventri præbeant. Dum dicitur: Esca ventri et venter escis, ostenduntur haec quæ ad escas pertinent, esse naturæ necessaria, et ideo licet ea repeti. Sed non multum pro his laborandum est, quia destruentur, et ideo licet de his fieri iudicium vel prætermitti. Esca debetur ventri, sed corpus non debetur fornicationi, et ita iudicium prætermitti de hoc non potest, ut vos soletis, qui fornicationem non judicatis. Sed quod dictum est, omnia mihi licent, sed non omnia expedient, repetamus. Sunt enim in illicitis non cadunt, qui se aliquando et alicitis restringunt. Quia videlicet constrictione religatum bene se nunc Apostolus insinuat, dicens: Omnia mihi licent, sed non omnia expedient; at et sua religatione ostenderet in quanta se mentis libertate dilataret, adjunxit: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Cum enim mens concepta desideria sequitur, servire rebus convincitur, quarum amore superatur. Sed Paulus cui cuncta licent, sub nullius potestate se redigit, quia semel ipsum etiam a licitis restringendo, ea que delectata premerent despecta transcendit. Omnia, inquit, mihi licent, sed non omnia expedient. Ut ostendit ea licita esse, quæ nullo præcepto Domini prohibentur, sic expedit potius esse tractanda non præscriptio legis, sed consilio charitatis. Haec sunt quæ amplius erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est (Luc. x), et ideo dicuntur non a Domino præcipi, quamvis Domino moneantur offerri, ut tanto intelligentur esse gratiore, quanto ostenduntur indebita. Potest ergo

(213) Locus obscurus.

licere, et non expedire; expedire autem, quod non licet, non potest. Ac per hoc non omnia quæ licita sunt, expediunt; omnia vero illicita non expediunt. Ea itaque videntur mihi licere et non expedire, quæ per justitiam quidem, quæ coram Deo est, permit-tuntur, sed per offensionem hominum, ne ob hoc impedian tur a salute, vitanda sunt; ea vero non licere, et ideo non expedire, quæ sic ipsa justitia ve-tantur, ut facienda non sint, etiamsi ab eis quibus in notitiam fuerint perlata, laudeantur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a Domino, ut ea quæ licita sunt et non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caveantur. Notandum etiam quod Apostolus ista eis prædicens, nihil ab eis accepit, sed labore manuum suarum vixit. Unde et nonnulli eorum putabant illum ideo noluisse stipendum accipere, quia sciret se apostolum non esse. Contra quos nunc dicit: *Omnia mihi licent, omnia sæculi quæ cæteris apostolis licent, mihi quoque licent, quia licet mihi, sicut illis, accipere sumptus a discipulis.* Sed non expediunt omnia quæ licent, quia si sumptus licitos acciperem, occasionem accipiendi pseudoapostolis darem. Omnia hæc mihi licent, sed ego propter ista stipendia non redigar sub potestate alicujus, ut auctoritatem meam propter sua dona humiliet. Si enim ab his Apostolus quos in tantis vitiis arguebat, acciperet, auctoritatem magisterii concessam sibi a Domino inclinaret. Non enim potest constanter argui a quo accipitur, maxime cum ideo promptus ad dandum sit malevolus, ut sibi humiliet et prædicatorem, et idcirco dicit, *Sed ego sub nullius redigar potestate.* Pseudo autem apostoli, qui causa questus prædicabant, nolebant esse amari peccantibus. *Omnia, inquit, mihi licent,* sicut et cæteris, ut accipiam stipendia sicut illi, quia esca ventri debetur, et venter escis. Sed tamen non multum curandum de his, quia transitoria sunt, quoniam Deus et ventrem et escas destruet. Neque enim in futuro manducabimus et bibemus, sed illo vescemur pane, qui de cœlo descendit, ut perfecte compleatur quod scriptum est: « Panem angelorum inanducavithomo (Joan. vi; Psal. lxxvii). » Escas vero et ventrem destruet, cum occiderit iudicantium satietate mirifica, et corruptibile hoc induerit incorruptionem sempiternam, ut sit salus perfecta in isto corpore, nulla remanente corruptione (*infra xv*), nulla succedente defectione, ut nullo cibo corporali fulciatur. Dixi quia venter escis debetur, quibus temporaliter sustentatur. *Corpus autem non fornicationi debetur, sed Domino.* Sanctus Apostolus contra superfluitatem escarum disputans, con sequenter venit ad fornicationem. Etenim superfluitas escarum mater libidinis est, venterque distentum cibo et vini potionibus irrigatum voluptas genitalium sequitur; atque pro membrorum ordine, ordo vitiorum est. Corpus non debetur fornicationi, sicut venter modicatis escis, quia corpus sine fornicatione potest semper subsistere, venter autem sine eis non valet subsistere. Et ideo fornicatio est

A superflua, ciborum autem refectione necessaria. Unde quamvis ad tempus venter escis moderatis debeatur, corpus tamen fornicationi nunquam debetur, sed semper Domino Christo, ut ei serviat; et Dominus Christus debetur corpori, ut ipse sit ei præmium, dans ei participationem immortalitatis suæ. Corpus enim Christo dicatum, dono spirituali remunerabit merito ducis, id est animæ. Et gloria corporis Christi dabitur corpori, quod nunc assidue servit ejus præceptis: et ita Dominus Christus præmium debetur corpori nostro, si corpus nostrum ei subditum in omnibus fuerit. Sed Deus Pater et Dominum Christum *suscitavit, et nos similiter suscitabit.* Hoc est dicere: Sicut Deus Pater eum qui Dominus est suscitavit, quia in omnibus obedientem B reperit; ita corpus nostrum, si eidem Domino fuit usquequaque subjectum, suscitabit, et gloria ipsius Domini particeps faciet illud; et hoc per virtutem suam, quia Christus est, cui nihil est impossibile. Nam et Dominus Christum suscitavit per virtutem, quia est ipse Christus, id est per potentiam divinitatis ipsius Christi, et nos per eamdem virtutem suscitabit, ut sequamur caput nostrum ad incorruptionem et gloriam, si digna membra sumus. Propter quod recedendum est ab omni fornicatione et im munditia, et insistendum studiis sanctitatis, ut ad tantam gloriam digni simus pertingere.

C « Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne una (Gen. ii; Ephes. v; Matth. xix; Marc. x). Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. »

Vere corpus non fornicationi debet mancipari, sed Domino. Quia an *nescitis quoniam corpora vestra sunt membra Christi*, qui est caput vestrum, eo quod homo factus est propter nos? Qui si tantummodo humanam animam suscepisset, membra ejus non essent nisi animæ nostræ. Quia vero et corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima et corpore constamus, profecto illius membra sunt et corpora nostra. Illius, inquam, membra sunt corpora nostra, propter corpus quod ipse ex genere corporis nostri suscepit, et quoniam ita est, ergo tollens membra Christi, faciam ea membra meretricis per fornicationem? Absit ut hoc faciam. Neque enim tollere Christo membra sua debo, et dare meretrici. Non enim possunt simul esse et membra Christi et membra meretricis; sed desinunt esse membra Christi, ubi adhærent meretrici. Nam corpus nostrum quandiu perseverat in sanctimoniaz munditia, membrum est Christi. Si vero complectitur meretricem, separatur a Christo, et fit membrum meretricis. Si ergo unusquisque cupiens fornicari vilescat sibi, et in seipso contemnat seipsum, non in se contemnat Christum, sed propter Christi reverentiam, cuius membrum est corpus ejus, contineat se ab hac turpitudine. Magnam enim injuriam, ma-

gnunque contemptum Christo faciet, si ei meretri-
cēm prætulerit, separans se ab eo et adhærens
scorto. Vere fiunt membra meretricis, qui illi adhæ-
rent. Nam an nescitis quoniam qui adhæret, id est
commiscetur, meretrici, unum cum ea corpus effici-
tur? Fornicatio enim ambos unum facit, ut quo-
modo in natura, sic in macula unum sint, dum per
illam nequissimæ voluptatis adhæsionem duo unum
corpus efficiuntur, id est in eodem scelere uniuntur.
Vere unum corpus, quia una caro. Erunt enim,
inquit liber Genesis, duo in carne una (Gen. ii).
Hoc etiam de legitime conjunctis dictum est. Et
sicut in legitima copula duo per adhæsionem unum
corpus efficiuntur et una caro, ita ut membra istius
per consensum et delectationem carnalem flant
illius, sic est etiam in illicita adhæsione. Qui mère-
trici adhæret, unum cum ea corpus est; sed qui
adhæret Domino, unus spiritus est cum eo. Diversus
quidem natura spiritus hominis est et Spiritus Dei,
sed inhærendo sit unus spiritus ex diversis duobus,
ita ut sine humano spiritu beatus sit atque perfectus
Dei spiritus, hominis autem spiritus non nisi cum
Dei spiritu possit esse beatus. Tam potens vero est
hæc humana mens, quæ est imago Dei, ut ei cuius
imago est, valeat inhærente, quoniam sic ordinata
est naturarum ordine, nou locorum, ut supra illam
non sit nisi ille. Cui cum penitus adhæserit, unus
spiritus erit, accidente quidem ipsa ad participatio-
nem naturæ, veritatis et beatitudinis illius, non ta-
men crescente illo in natura, veritate et beatitudine
sua. In illa utique cum ei feliciter adhæserit, immu-
tabile videbit omne quod viderit, et tunc satiabitur
in bonis desiderium ejus (Psal. cii).

¶ Fugite fornicationem. Omne enim peccatum
quodcumque fecerit homo, extra corpus est. Qui
autem fornicatur, in corpus suum peccat.

Ne fatis unum cum meretrice corpus, sed unus
cum Domino spiritus, fugite fornicationem. Non
dico pugnate adversus eam; sed, fugite illam, quia
cum aliis vitiis potest exspectari conflictus, haec
autem fugienda est, quia non aliter melius vinci po-
test. Ideo vii longe debent esse a feminis remoti,
nec etiam mente huic vitio propinquare, si cupiunt
victores fieri, et jure debetis hoc malum fugere,
quia nullum peccatum in corpus habet et deturpat,
ut fornicatio. Quia omne peccatum quodcumque fece-
rit homo, id est ille qui ad peccandum ex sua fragili-
tate pronus est, quoniam de humo factus est, illud
peccatum est extra corpus, id est extra maculationem
corporis, videlicet ex omnibus aliis peccatis nulla
deformitas vel in honestas infertur corpori. Sed
qui fornicatur, peccat in corpus suum, id est contra
honorem corporis sui: hoc est, fornicatio intantum
polluit corpus ipsum, intantum libidinis aestus
accedit, in quantum venenum delectationis illicitæ
sese per totum corpus diffundit. In aliis etiam pecc-
atis omnia membra non sic idem appetunt, sicut in
fornicatione. Et ideo hoc peccato magis homo defor-
nitur, quoniam istud magis quam aliud in corde

A vagatur, et cuncta membra huic operi mancipantur. Vel omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, id est in omni appetitu peccati anima
est extra naturam corporis, quia in suo sensu re-
manet, intelligens mala esse quæ agit. Sed qui for-
nicatur, in corpus suum peccat, quoniam in appetitu
et operatione fornicationis sic peccat anima, et
redigatur in naturam sui corporis, quia nihil tunc
cogitat, nihil sapit, nihil intendit nisi quæ carnis
sunt. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso et a
ipso corpore, ut jam dici non possit ipse animus
suum esse, sed simul totus homo dici possit car-
esse et spiritus vadens et non rediens (Psal. lxxviii),
et ideo videtur Apostolus exaggerare fornicationis
malum super cætera omnia peccata, quæ, eti per
corpus committuntur, non tamen animum huma-
num concupiscentiae carnali ita efficiunt obstrictum
et obnoxium, sicut in solo opere fornicationis cor-
poralis commiscetur animus et conglutinatur, de-
victus intantum, ut nihil aliud ipso momento et ex-
perimento hujus tam magni flagitii cogitare licet
homini vel intendere, nisi quod sibi metu addicit.
Unde merito in corpus suum peccare dicitur, quia
nusquam sic totus homo corporis ipsius voluptati
affigitur, ut in comparatione hujus tanti mali cetera
peccata extra corpus esse videantur, etiam si per
corpus exerceantur, quoniam solius fornicationis
vis tanta est, ut fornicans imperiosæ libidinis con-
ditioni se subdat, propriumque ipsius corporis inci-
pium pessimum faciat in tempore ipsius immu-
dissimilæ operationis, ut sicut dictum est, non si
liberum humanæ menti cogitare vel intendere aliud,
nisi quod agit in ipso corpore, et ita in corpus suum
peccat, id est totus in corporis sui voluptatem mi-
serabiliter demergitur in ipsa perpetratione peccati.
Haec dicta sunt de speciali fornicatione hujus cor-
poris. Est autem et generalis fornicatio humana
animæ, qua non adhærens quisque Deo, adhæ-
rebit mundo. Cæterum Jacobus tales sic increbat: Ad-
alteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est
Deo? Quicunque ergo voluerit amicus esse secundum
hujus, inimicus Dei constituitur (Jac. iv). Et de
hac generali fornicatione mentis, quæ omnia in se
mala continet, qua non hæretur Deo dum hæretur
mundo, recte valet intelligi quod nunc dicitur,
quia omne peccatum quodcumque fecerit homo,
extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus
suum peccat. Quia si non fornicatur anima humana
adhærens mundo, sed casta permanet adhærens
Deo, quæcumque alia peccata vel ignorando, vel
negligendo, vel obliviscendo, vel non intelligendo
fragilitate mortalitatis potuerit incurrire, eura
corpus crunt, id est corporalis et temporalis concu-
piscentiae malum. Quod si adhærens mundo longe
faciat se a Deo, peccat in corpus suum, quia corporal-
i concupiscentia ad quæque temporalia et carna-
lia et carnali sensu et prudentia humanus animus
trahitur atque distenditur, serviens creature potius
quam Creatori (Rom. i).

« An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti (*II Cor. vi; supra iii*), qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis pretio magno (*infra iv; I Petr. i*). Glorificate et portate Deum in corpore vestro. »

Item ideo fugienda est fornicatio, quoniam membra vestra corporea sunt templum Spiritus sancti, et hoc *nescitis* qui fornicari volebatis? Nolite ergo putare quod Deus peccata carnis non curet. Graviter eum offenditis, si templum ejus, id est membra corporis vestri corrumpitis. Quomodo non vultis maculari domus vestras, sic nec Deus domum suam, id est corpus vestrum. Si vobis non parcitis propter vos ipsos, parcite vobis propter Deum, qui fecit vos templum suum. Graviter enim peccatis, si templum ejus quod est in vobis, corrumpitis. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Verum idem Spiritus apertissime declaratur esse Deus, quia nisi Deus esset templum utique non haberet. Nec minor est Christo, cuius templum sunt corpora vestra, quae sunt membra Christi. Membra corporis vestri templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est tanquam Deus in templo suo, quem habetis a Deo Patre; et ita cavete ne offendatis Spiritum sanctum qui in vobis habitat, et Deum qui dedit vobis hunc Spiritum. Quia templum estis Spiritus sancti, ut ipse in vobis manens, omnia membra vestra gubernet et moveat ad bene agendum; et non estis restri, ut facere vobis liceat quod vultis; sed estis ejus, qui sanguine suo vos emit, ut voluntatem ejus faciatis. Manifestum est enim, quia qui emptus est, non est sui arbitrii, sed ejus a quo emptus est, ut non suam, sed illius faciat voluntatem. Ideo propensius servite Domino, qui vos emit de manu inimici, ne offensus a vobis, reddat vos eidem vastatori. Vere non estis vestri ad faciendum quidquid placuerit, quia *empti estis ad Dei servitium pretio magno*, id est sanguine ipsius Domini. Qui sanguis est pretium, non corporea quantitate, sed spirituali virtute et sanctitate magnum, quia nullum fuit in eo peccatum, sed omnis justitia; et ideo membra vestra quae sunt templum Spiritus sancti, et sunt redempta pretio sanguinis Domini, cavete meretrici adjungere ad contumeliam Redemptoris et Spiritus sancti; sed potius glorificate et portate Deum in corpore vestro, id est Spiritum sanctum in templo suo. Glorificare Deum, est secundum ejus legem vivere. Portare Deum, imaginem ejus in rebus bene gestis ostendere. Glorificate Deum bene operando, et portate Deum, jugum ejus super vos tollendo (*Matth. ii*), et hoc facite in corpore vestro, id est in moderamine corporis vestri, ut nihil in vestro corpore notari possit quod ad Dei contumeliam spectet, quod non ejus gloriam commendet.

CAPUT VII.

« De quibus autem scripsistis mibi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem ha-

A beat, et unaquaque suum virum habeat (*I Petr. iii*). Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacatis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanus propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alias quidem sic, alias vero sic. Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis, si hic permanserint, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim B nubere quam uri. »

Corinthii pravis sensibus pseudoapostolorum exagitati, qui nuplias per hypocrisim (ut puriores ceteris viderentur) spernendas dicebant, epistolam de his apostolo miserunt, ut quid ipse sentiret agnoscerent. Quia enim non oblectabuntur hac sententia, ideo praetermissis ceteris, quiescunt solummodo de nuptiis, et de his quae ad has pertinere videbantur. Inter cetera enim per litteras quiescunt, utrum post fidem Christi coelibes esse deberent, et continentiae causa quas habebant uxores dimitterent, aut si virgines credidissent, inirent matrimonia. Et cum e duabus ethnicis unus credidisset in Christum, uirum credens relinquere non credentem. Et si essent ducendae uxores, Christianas tantum accipi juberet, an et ethnicas. Videamus igitur quid ad haec Apostolus rescriperit. Sed ita continuatur littera: Moneo vos glorificare et portare Deum in corpore vestro mundo et sancto. Sed de his de quibus scripsistis mihi, volo vos scire, quia *bonum est homini mulierem non tangere*. Unde patet quia malum est tangere. Nihil enim bono contrarium nisi malum. Si autem malum est et ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Similique animadvertisenda est Apostoli prudentia. Non dixit: Bonum est uxorem non habere; sed: *Bonum est mulierem non tangere*, quasi et in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non evadat. Quemadmodum enim qui ignem tetigerit, statim aduritur, ita viri tactus et feminæ sentit naturam suam, et diversitatem sexus intelligit. Bonum est non tangere. Sed propter fornicationem vitandam unusquisque suam uxorem legitimam habeat, non concubinam, et unaquaque virum suum habeat. Solus fornicationis metus facit haec concedi. Velut si quis definiat: Bonum est triticeo pane vesci, et edere purissimam similam, tamen ne quis fame compulsus comedat stercus bovinum, concedo ei ut vescatur et hordeo, non ideo frumentum non habebit suam puritatem, si simili hordeum preferatur, sicut nunc fornicationi nuptiae preferuntur. Nec dixit: Propter fornicationem unusquisque ducat uxorem. Alioquin hac excusatione libidini frena laxaret, ut quotiescunque uxor moritur, toties ducenda sit alia ne

fornicemur : et qui continentiam promiserant, vel a divinis auctoritatibus uxorem habere non possunt, viderentur ad hanc ducendam relaxari. Sed ait : Unusquisque uxorem suam habeat, suam scilicet, quam habebat antequam crederet. Quam bonum erat uxorem non tangere, et post fidem Christi sorem tantum nosse, non conjugem, nisi fornicatio tactum excusabilem ficeret. *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et utor viro.* Post quam semel sociali sunt conjuges, non licet uni ut se contineat sine voluntate alterius, sed debitum compari reddere cogitur, ne qui incontinentis est, cadat in adulterii damnabile flagitium. Acceptabilis autem est Deo sola continendi voluntas ejus, qui continentiam servare vellet, sed propterea debitum reddit ne conjux pereat. *Mulier sui corporis potestatem non habet, ut tradat illud alii viro, vel contineat se, sed in viri ejus potestate est corpus ejus.* Sed et vir similiter potestatem non habet sui corporis ad aliam mulierem, vel ad continentiam, sed mulier habet illud in potestate. Hic non dominium tollitur viro, sed vitium. In hac enim re sunt ambo pares, ut neuter possit agere de corpore suo quod voluerit, id est de parte corporis qua sexus ultriusque carnali sorte discernitur, sed in aliis rebus praest vir, et quia neuter habet potestatem proprii corporis, ergo nolite fraudare invicem, id est subtrahere alter alteri conjugale debitum, ne dissensio generet adulterium. Quod conjuges coeunt praeter intentionem generationis, non est nuptiarum malum, sed veniale propter nuptiarum bonum, quod est tripartitum, fides, proles, sacramentum : Fides, ne cum alio vel cum alia coeatur. Proles, ut religiose educetur. Sacramentum, ne conjugium separetur. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu, id est ex conducto, ad tempus, id est aliquo sacratoris temporis spatio, ut vacatis orationi. Non enim valet infirmitas vestra complere (quod alibi praecepit) ut sine intermissione oretis (*I Thes. v.*), quia quotiescumque debitum adiuvicem redditis, orare non potestis. Cum ergo semper orandum sit, nunquam esset conjugio serviendum. Sed quia non ad hoc sufficit, saltem interpositis temporibus vos continete, ut orationi possitis insistere, quoniam orationis suffragio indigetis. Ne enim damnetur talis conjugum vita, deprecationis simplex ad Deum est fundenda ; et quamvis munda sint conjugia, tamen etiam a licitis abstinentia est, ut facilius ad effectum deducatur oratio. Nam et in lege sanctificari volentes, ab opere conjugali se continebant ut fierent sanctiores. Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se velle quod precatur accipere. Dixi ut propter orationem ad tempus consentiariis invicem servare continentiam, et expleto illius orationis tempore, iterum revertimini in ipsum opus conjugale, quia, et si culpa est, tamen venialis est propter nuptias, et per hanc fornicatio vitatur (*Psalm. v.*). Concedenda est enim minima culpa, si aliter non potest declinari maxima. Revertimini in ipsum naturalem usum,

A *ne Satanas, id est diabolus vestre salutis adversarius, tentet vos de fornicatione propter incontinentiam vestram, id est propter hoc quia vos continere non potestis. Si enim continentiam ambo servare possitis, tentatio Satanae timenda non esset, quoniam adversus neutrum ex vobis prævaleret. Dico ut in idipsum revertamini, sed hoc secundum indulgentiam, non secundum imperium, quia hoc vobis indulgetur, non præcipitur; et ideo non peccat qui aliter agit, immo peccat qui sic agit, sed levius. Non enim sine vitio est quod ignoscitur, et non præcipitur. Sed cura in dubiis constringimur, utiliter in minimis subdimur, ne in magnis peccemus. Culpa quippe esse invenitur, quod indulgeri perhibetur; sed que tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, si hoc quod est licitum, sub moderatione non tenetur. Tunc enim solum conjuges sine culpa sunt in admistione, cum non pro explaenda libidine, sed pro suscipienda prole miscantur. Sed tamen et alia commissio que sit pro sola voluptate, veniam accepit propter nuptias. Hoc, inquit, vobis secundum indulgentiam infirmis permitto; sed tamen volo (si possibile sit) omnes homines esse sicut meipsum, id est abstinentes ab omni concubitu, sicut ego abstineo. *Sed unusquisque sibi illum habet proprium donum ex Deo, alias quidem sic, id est ut sit omnino continens; alias vero sic, id est, ut uxori copulatus nulli alii misceatur.* Ubi satis appareat, non tantum continentiam donum Dei esse, sed conjugatorum etiam castitatem. Cum autem dona Dei esse monstrantur, a quo petenda sint, discitur, si non habentur; et cui sint agenda gratiae, si habentur. Coniuncti quidem debitum reddant; sed non nuptis, id est virginibus, dico et viduis, quia bonum est illis, si sic permanserint sicut et ego, id est castæ. Postquam nuptis concesserat usum conjugii, et ostenderat quid ipse vellet, quidve concederet, transit ad innupatas et ad viudas, et se ponit exemplum, et felices vocat si sic permanescant. Quomodo diceret : Bonum est innuptis si sic permanserint sicut et ego, nisi esset integer corpore? aut quomodo diceret : volo omnes homines esse sicut meipsum : Si enim uxorem habuit qui hoc dixit, ergo omnes homines uxoratos esso voluit, nullamque virginem esse. Sed absit ut suspicemur illum habuisse conjugem. Sic enim paupertia seruebat spiritu, ut hujus rei curam non haberet, juvenculus a gratia Dei esset anticipatus. Ideoque vult omnes homines esse virgines sicut ipse est, et innupatas perseverare tales qualis ipse est. *Quod, id est sed, si non se continent, id est si viderint se non posse incentivata carnis comprimere, nubant.* Ideo autem non se continere valent, quia non toto corde id appetunt, et propterea non merentur adiuvari divinitus. Illum enim Deus adjuvat quem videt tota virtute contendere, nec sinit illum tentari supra vires proprias (*intra x.*). Quæ ergo propter mentis imbecillitatem non possunt continere carnis impulsionem, nubant, ne in barathrum diaboli per fornicationem.*

cationem corrunt. Nam *melius est nubere quam uri ardore desideriorum carnalium*. Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt, si tamen necdum meliora devoverunt. Ideo autem melius est nubere, quia *pejus est uri*. Melius enim ad comparationem deterioris respicit, non ad simplicitatem incomparabilis per se boni, velut si dicatur: *Melius est unum oculum habere quam nullum*. Uri autem est desiderii carnis aestuare. Cum enim mens calori carnis consentit, uritur. Pati vero desideria et non vinci, illustris viri est et perfecti.

« His autem qui matrimonio junci sunt præcipio non ego, sed Dominus uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut a viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat (*Matth. ix; Marc. x; Luc. xvi*). »

Innuptis et viduis suadeo ut sic permaneant, sed his qui sunt junci matrimonio, id est viris et feminis, qui jam copulati sunt in conjugio non ego præcipio, sed Dominus ipse per Evangelium præcepit uxorem a viro non discedere. Quod, id est sed, si ab eo discesserit ea causa qua Dominus permisit, id est propter fornicationem viri, præcepit eam Dominus manere innuptum, dum vir ejus vixerit; aut si se non continet, reconciliari potius viro suo vel correpto, vel tolerando, quam alteri nubere, sed tamen particeps delicti mariti incorrepti fiet. Et vir uxorem non dimittat, quia si fornicata fuerit, non est uxor legitima. ideoque potest dimitti, et subintelligendum est idem de viro, quod de uxore præmissum est, ut si vir uxorem dimiserit ob fornicationem ejus, maneat inconjunctus; aut si se non potest continere, reconcilietur uxori suæ, vel correpta vel toleranda. Tamen si correpta non fuerit, particeps fiet peccati ejus vir qui eam tenuerit. Quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur (*supra vi*), et ut Salomon ait: « Qui tenet adulteram, stultus est et insipiens (*Prov. xviii*). » Haec de his dicta sunt, qui post acceptancem Christianitatis sociati sunt in conjugio. De illos autem quos fides in conjugio invenerat, subditur:

« Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater habet uxorem infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. »

Ubi uterque fidelis est, præcepit Dominus ne dissocietur. Nam cæteris, id est illis qui non ambo sunt fideles, sed unus credit, alter in infidelitate permanxit, ego dico, non Dominus. Si quis frater, etc. Quoniam ab infidiли discedere nec prohibet, nec jubet Dominus, ideo ut non discedat: Apostolus dicit, non Dominus, habens utique Spiritum sanctum, in quo dare posset utile et fidele consilium.

A Quod utique monendum, non jubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita quæ non expediant, quanto prohibentur illicita. Cum ergo ait: Ego dico, non Dominus, satis ostendit Dominum non prohibere quod ipse prohibebat. Itaque licitum erat per justitiam, sed etiam licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam, scilicet ut credens relinqueret non credentem, quia fortasse conversurus eum erat ad fidem. Prohibuisset autem Dominus, si esset illicitum. Si quis frater, id est Christianus, habet uxorem infidelem, cui sociatus sit antequam venisset ad fidem, et hæc consentit habitare cum illo, id est non abhorret eum propter fidem Christi, nec execratur quod Christianus est, non dimittat illam, quia et ipsa postmodum fortasse fiet Christiana, si cum eo fuerit assidua. Jam enim aliquantulum facta est domestica, quod virum patitur Christianum. Et modo si qua Christiana mulier habet virum infidelem, cui sociata sit antequam crederet, et hic consentit habitare cum illa, quam scit Christianam, nec ideo abhorret illam, non dimittat virum, quia jam in aliquo dominus est. Hoc non præcepit, sed consilium est Apostoli et admonitio. Si quis vero aliter fecerit, non erit præcepti transgressor, sed Apostoli consilium non tenebit. Cum autem propter infidelitatem conjux dimitti possit, et juxta Domini sententiam dimitti nequeat nisi causa fornicationis, manifestum est et infidelitatem esse fornicationem. Quia scilicet idolatria, quam sequuntur infideles, et quælibet noxia superstitione, fornicatio est, Dominus autem permisit causa fornicationis conjugem dimitti (*Matth. v, xix*). Sed quia permisit, non iussit, dedit Apostolo locum monendi, ut qui voluerit, non dimittat infidelem, quia sic forsitan fiet fidelis. Potest enim esse multorum occasio lucrandorum; si fideles conjuges in reliquendis infidelibus permissa licentia non utantur. Sanctificatus est enim, id est sanctus effectus est, vir qui erat infidelis, per mulierem fidem; et sanctificata est mulier, quæ prius erat infidelis, per virum fidem. Credendum est, quia jam provenerat ut nonnulli viri per uxores fideles, et feminæ per viros fideles in fidem venirent. Et quamvis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde subjicit: Alioquin, id est si dissociaretur conjugium, vestrum, filii vestri essent immundi, id est spurii non legali copula nati. Nunc autem sancti sunt, id est mundi, quia vos in vestro conjugio manetis, jam enim erant parvuli Christiani, qui sine auctore uno ex parentibus, sive utroque consentiente, sanctificati erant baptimate. Quod non fieret, si uno credente dissociaretur conjugium, et non toleraretur infidelitas conjugis usque ad opportunitatem credendi. Vel in eo quod dictum est, sanctificatus est vir infidelis, etc., potuit Apostolus per prophetias spiritum verbo præteriti temporis uti pro futuro, quoniam postea saepe contigit ut alter per alterum ad fidem converteretur. Alioquin si alter

sisteri non consentiret, filii vestri essent immundi. Sed nunc sancti sunt, quia de licto conjugio procreati, et sub Creatoris venerazione nati sunt ex maiore parte, dum unus ex vobis esset Christianus, et alter ei consentiret. Nam sicut omne quod per dedicationem fit idolorum, immundum est; ita et quidquid sub Dei Creatoris professione fit, sanctum est. Sed quod nunc magis verba Apostoli videntur sonare, et quodammodo cogere, aliqua hic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabatur vir vel mulier infidelis in coniuge fidei, et qua sancti nasco-
B bantur filii fidelium (213), sive quia in menstruo sanguine mulieris a concubitu continebat, quicunque vir vel semina id in lege didicerat (nam hoc Ezechiel inter illa præcepta ponit, quæ non figurata accipienda sunt) sive propter aliam quamlibet, quæ ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitate conjugiorum atque filiorum sanctitatis asperginem.
Illud tamen sine dubitatione tenendum est, quæcumque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendo atque ad dimittenda peccata, nisi Christiana et ecclesiastica institutione sacramentis efficiantur fideles; nam nec conjuges infideles, quamlibet sanctis et justis conjugibus hærent, ab iniquitate mundantur, quæ a regno Dei separatos in damnationem venire compellit, nec parvuli de quibuslibet sanctis justisque procreati, originalis peccati reatu absoluntur, nisi in Christo fuerint baptizati.

Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi. In pace autem vocavit nos Deus. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies, nisi unicuique sicut divisit Dominus?

Fidelis non discedat ab infideli. Sed si infidelis vir aut mulier discedit odio fidei, discedat, permittatur discedere. Ideo dico, ut detur ei libertas abeundi, quia non est subjectus servituti frater aut soror, id est Christianus aut Christiana, in hujusmodi coniuge ut cogatur fidem dimittere, ne conjugem amittat infidelem. Sed quandiu possunt simul esse in pace, non separantur, quia Deus nos aversos a se vocavit in pace, id est dum essemus invicem concordes; et ideo causa vocationis ejus non debemus pacem rumpere, in qua nos ejus vocatione reperit; sed in ea, si fieri potest, manere, et vere manendum est in conjugali pace, nec expedit discedere, quamvis licet. Quia unde scis, o mulier, si virum tuum salvum facies, convertens illum ad fidem, sicut jam sepe sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidem? aut unde scis, o vir, si tuam mulierem salvam facies, convertens illam ad Christum per cohabitationem et collocutionem et amicitiam tuam, sicut frequenter sanctificata est mulier infidelis per virum fidem? Quod enī in aliis jam factum est, forte et in vobis siet, fortasse enim sunt credituri, qui non abhorrent nomen Christi. Unde, inquam, scis

si salvum facies comparem tuum, nisi ita te habens ad eum sicut Dominus divisit unicuique id est viro præesse, uxori subesse. Vel, unde scis si cum salvabis, nisi quemadmodum Dominus divisit unicuique quando salvetur, id est præordinavit quando credat, et sustinet illum donec præfinita hora crudelitatis ejus veniat? Sic et tu longanimitate expecta, ut credat.

Unusquisque sicut vacavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei (*Galat. v, vi*). Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat (*Ephes. iv*). Servus vocatus es? non tibi curæ, sed et si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertas est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Prelio empti estis (*supr. vi; I Pet. i*). Nolite fieri servi hominum. Unusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud Deum.

Nolite, inquam, ab invicem separari. Sed si Deus vocavit unumquemque ita ambulet qui vocatus est, id est si quando credidit, erat conjugatus vel circumcisus, aut præputiatus, talis permaneat et post baptismum, sicut ego non solummodo apud vos, sed etiam in omnibus ecclesiis doceo, et ideo tenendum vobis est quod omnes ecclesiae tenent, nisi alium ritum quam omnes ecclesias tenere mulieritis. Vere unusquisque debet ambulare ut vocatus est. Nam circumcisus aliquis vocatus est, id est si jam circumcisus erat quando ad fidem vocatus est, hic non adducat præputium, id est non ita vivit quasi præputium adduxerit; hoc est, quasi in eam partem quam nudavit, rursus tegimen carnis attraherit, et quasi Judæus esse destiterit, ut scilicet factus Christianus non putet se dignum, quia non habet præputium, dans gloriam præputio, quasi valeat aliquid. Sed si et in præputio aliquis vocatus est ad fidem, et hic non circumcidatur, putans circumcisionem aliquid prodesse. Nam circumcisio nihil est, id est nec prodest, nec obest ad salutem; et præputium nihil est, nec impedit, nec expedit; sed observatio mandatorum Dei valet ad salutem. Nam sive circumcisione, sive præputiatus sit quisque, si mandata Dei custodierit, salvabitur; alioquin salvus esse non poterit. Nusquam Apostolus consuetudinem auferit, que servata non impedit, monet tamen ne in talibus spes salutis ponatur. Unde et dicit ea nihil esse, et post subjungit repetendo præmissam sententiam: Unusquisque in qua vocatione vocatus est, id est in qua conditione vocationi non repugnante, in ea permaneat. Quod ad eas consuetudines vel vocationes vitæ retulit, quæ nihil obsunt fidei bonisque moribus. Non enim sicut et latro erat quisque cum

(213) Locus obscurus.

vocatus est, debet in latrocino permanere. Dico ut in eadem conditione maneat. Nam si *servus vocatus es*, mane in eadem servitute. *Non sit tibi curæ quod servus es*, non inde doleas, non inde sollicitus sis, cupiens inde solvi. *Sed et si potes liber fieri, magis utere servitute quasi re bona et utili.* Servitus enim valet ad humilitatem servandam et ad patientiam exercendam, et qui in his terrenis bene servit intentione servandi justitiam et humilitatem, grande sibi meritum collat apud Deum non respicientem conditiones hominum, sed mentes et actiones. Ideo quasi bonam rem amplectere servitutem nec potes non posse te placere Deo, si servis homini, quia qui in Domino vocatus est servus, libertus est Domini, id est Dominus Jesus liberavit eum a servitute peccati, quæ est deterior. Nam si peccata servos faciunt, cui peccata remittuntur, liber efficitur. Similiter et qui juxta sæculi conditionem *liber vocatus est* ad fidem, *servus est Christi*, ut ei serviat operando justitiam, et ita uterque est servus. Superbiā abscondit Apostolus et unitatem facit, ut neque servus pudore conditionis despactum se putet, neque liber inflatione mentis elatus servo se superponat. Vere servus est Christi quisquis ad fidem venit, etiam si liber apud homines judicatur, nam *prelio empti estis omnes*, id est sanguine Christi, quem pro vobis in cruce fudit, ut vos sibi servos emeret, qui eratis male liberi. Maximum namque crimen est, esse liberum a Deo; maximusque profectus, ex libero fieri servum Dei, et quia vos sibi servos emit, ideo servite illi soli, et *nolite fieri servi hominum*, ut propter homines postponatis Dei servitium, vel faciatis contra ejus præceptum. Hui sunt enim servi hominum, qui humanis superstitionibus se subjiciunt; qui tantum hominibus placere cupiunt, et Deo servire negligunt. Sicut autem fideles conjuges monuerat ne recederent ab infidelibus, ita servos quos in servitute fides invenit, hortatus est ne servitutem relinquere curarent. Nunc autem eos qui jam fidem percepérunt et semper liberi fuerunt, monet ut hominum servi amplius non stant, ne forte retardentur a Dei servitio, si se humano subdiderunt obsequio. Unde et supradictam reiterat sententiam, dicens: *Unusquisque ergo frater in quo subauditur statu vocatus est, in hoc statu permaneat apud Deum*, id est in domo Dei, quæ est ecclesia. Id est si liber erat quando vocatus est, liber maneat; aut si servus, maneat. Non enim vocatio divina conditionem mutat, sed mores. Beatus autem Hieronymus aliter hæc interpretatur, et dicit quod ad superiorem disputationem, in qua docuerat Apostolus fidem ab infidelibus non debere discedere, sed permanere in matrimonio sicut eos invenisset fides, et unum quemque vel cælibem vel maritum ita durare ut esset Christi baptimate deprehensus, infert parabolæ circumcisæ et ethnici, servi et liberi, et sub metaphora eorum de nuptiis disputat et innuptis. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. Eo, inquit, tempore quo vocatus es et cre-

A didisti in Christo, si circumcisus ab uxore vocatus es et cælebs eras, noli ducere, hoc est noli adducere præputium, ne circumcisionis et pudicitiae libertatem oneres sarcina nuptiarum. Rursum in præputio quis vocatus est, non circumcidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidisti? noli fidem Christi causam putare dissidii, quia in pace vocavit nos Deus. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Nihil enim prodest absque operibus cælibatus et nuptiæ, cum etiam fides quæ Christianorum est, si opera non habuerit mortua esse dicatur (*Jacob. 11*), et hac lege virgines quoque Vestæ in sanctarum queant ordine numerari. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Quando creditit, inquit, sive habebat, siue non habebat uxorem, in eo permaneat quo vocatus est. Ac per hoc non tam virgines coginubere, quam repudia probibet; et sicut habentibus uxores tollit licentiam dimitti eas, sic virginibus nubendi amputat facultatem. Servus vocatus es? non sit tibi curæ. Sed et si potes liber fieri, magis utere. Etiam si habes, inquit, uxorem, et illi alligatus es, et solvis debitum, et non habes tui corporis potestatem, atque (ut manifestius loquar) servus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiam, nec de amissa virginitate suspires. Sed etiam si potes causas aliquas invenire dissidii, ut libertate pudicitiae perfruaris, noli salutem tuam cum alterius interitu querere. Habeto paulisper uxorem, nec præcurras morantem, sed exspecta dum sequitur. Si egeris patienter, conjux mutabitur in soro rem. Qui enim in Domino vocatus est servus, liberus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Reddit causas cur nolit uxores deseriri. Idcirco, alt, præcipio ut in Christum de gentilitate credentes inita ante fidem matrimonia non relinquant, quia si uxorem habens credidit, non tanto Dei servitio detinetur, quanto virgines et innuptæ, sed quodammodo est liberior, et servitutis illi frena laxantur, et dum uxoris est, ut ita dicam, liberus est Domini, pro quo, qui uxorem non habens credidit, et liber a servitute conjugii vocatus a Domino est, iste vere servus est Christi, non carne, sed Spiritu sancto. Qui enim adhæret Domino, unus spiritus est. Ac ne forsitan in eo quod supra dixerat servus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes liber fieri, magis utere, suggillasce continentiam videretur, infert sententiam quæ omnem amputet cavillationem: « *Precio empti estis, nolite fieri servi hominum.* » Redempti sumus pretiosissimo Christi sanguine, immolatus est pro nobis Agnus, et aspersi calidissimo rore hyssopi omnem impetum noxiæ voluptatis excoxiimus. Quibus in baptismate mortuus est Pharaon et universus ejus suffocatus exercitus, cur rursum Ægyptum querimus? et post manna, angelorum cibo, allia et cope et pepones et carnes varias suspiramus? Hæc Hieronymus: *Maritorum vero et continentium dispu-*

tatione præmissa, tandem Apostolus ad virginem A ad virginem, et ait.

« De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. »

De conjugatis dedi præceptum Domini, quod acceperam ex Evangelio, et subiecti consilium meum. Sed de virginibus non habeo præceptum Domini, quod vobis proferam, quia Dominus nulla præcepit necessitate virgines coegerit sic permanere, sed in arbitrio voluntatis eorum posuit, ut si vellent nubarent, vel virgines permanerent. Nam majoris est mercedis quod non cogitur, sed offertur. Quia si suisset virginitas imperata, nuptiae videbantur ablatae; et durissimum erat contra naturam cogere, angelorumque vitam ab hominibus extorquere, et quodammodo damnare quod condidit. Si enim virginitatem Dominus imperasset, videbatur nuptias condemnare, et hominum auferre seminarium, unde et ipsa virginitas nascitur. Quæ si suisset imperata, quisquis eam non servaret, damnaretur. Præceptum Domini de virginibus non habeo, sed consilium do. Quia ubi præceptum, ibi necessitas est servitus; ubi vero consilium datur, ibi est arbitrium offerentis ibi aliud facere non licet, hic autem licet, et ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum. Majoris autem gratiae est auferre quod non debes, quam reddere quod exigenteris. Consilium do tanquam de præteritis meis erratis misericordiam a Domino consecutus, ut deinceps sim fidelis. Vel hanc misericordiam consecutus sum, ut sim fidelis, quia per Dei misericordiam mibi datum est, ut ab infidelitate exemptus sim fidelis; et ido fidele est consilium quod do, et a Domino est, per cuius misericordiam fidelis sum. Vere do consilium, quia istud, quod existimo bonum esse hoc, id est virginitatem servare. Vel quia fideles possim dare consilium, ergo existimo bonum esse hoc, ut quicunque poterit, virgo permaneat; hoc, inquam, existimo bonum esse propter instantem necessitatem, quæ instat conjugia inuenientibus, quia deinceps semper necesse est illis cogitare de temporalibus, et tunc intumescunt uteri seminarum, atque cum maximo dolore parturiunt, et cum grandi labore nutrunt filios; ac deinde accedit frequenter, ut filii orbentur et maritis, atque reliquum in egestate et calamitate ducant. Sed virginitatis observatio bona est, non solum propter supernam mercedem, sed etiam propter hujusmodi instantem necessitatem. Vel propter instantem necessitatem, quia necessitas instat omnibus, ut se præparent ad adventum judicis, quod conjuges minus facere possunt, dum curis mundanis occupantur. Propter hujusmodi necessitatem existimo bonum esse in virginitate manere, quoniam bonum est homini sic esse, id est in virginitate, quia non solum

B in futuro seculo gloriam, sed et in presenti requiem et libertatem habet virginitas.

« Alligatus es uxori? noli querere solutionem. » Solitus es ab uxore? noli querere uxorem. »

Dixi quia bonum est homini sic esse, et tamen si alligatus es uxori, noli querere solutionem, ut continenter vivas, quia non licet uxorem dimitti nisi causa fornicationis (*Math. v. 19*). Sed si solitus es ab uxore, tunc accipe meum consilium ut non queras uxorem. Habet unusquisque nostrum terminos suos, redde mihi meum, et tu tene tuum. Et si alligatus es uxori, ne des illi repudium; si solitus es, ne queras vinculum. Ut ego non salvo conjugia, si semel ligata sunt, ita tu non liges, quod solutum est.

« Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo, non peccavit. Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco. »

Dixi, ne queras uxorem. Sed tamen si acceperis uxorem, non peccasti. Aliud est non peccare, aliud bene facere. Non enim male agit qui norem ducit, sed contra malam fornicationis actionem se munit. Et si nupserit virgo, non peccavit. Non illa virgo, quæ se semel Dei cultui dedicavit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Virgines enim quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt quam inustæ (*I Tim. v*). Ne autem videretur Apostolus in eo quod dixit: *Et si nupserit virgo, non peccabit, rursum cælibes ad nuptias revocare, statim se refrenavit, et aliud inferendo infirmavit, quod concesserat, ac deterruit a nuptiis, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi, id est licet non peccent qui conjugia sortiuntur, tamen levius sine conjugio possunt vivere, quia tribulationem carnis habebunt qui sunt hujusmodi, et nos ignari rerum putabamus nuptias salem carnis habere lexitiam. Si autem nubentibus et in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant, cum et in spiritu et in anima et in ipsa carne tribulatio sit? Nam et majores tribulationes bi frequenter ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. Tribulationem habebunt. Sed ego dum consulo vitare hanc, parco vobis, id est uolo vos illam sentire, sed immunes ab ea esse. Vel parco vobis, id est ostendo sic carnis tribulationem, quasi non majora sint propter quæ nubere non beatatis.*

« Hoc itaque dico, fratres, tempus breve est. Reliquum est ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi. »

Quandoquidem parco vobis a tribulatione, ut non eam per nuptiarum implicamenta sustinere cogamini, itaque, fratres, hoc dico vobis, quia temores vita

*præsentis breve est; nec adhuc populus Dei propagandus est generatione carnali, sed jam recolligendus regeneratio[n]e spirituali, quoniam omnia in brevi finiuntur. Reliquum est, id est hoc solum restat agendum ut et qui habent uxores, etc. Uxorem namque habet, sed quasi non habens est, qui scit sic debita carnis exsolvere, ut tamen per ea mundo tota mente non cogatur inhærente. Nam cum Apostolus iste rursum dicat: Qui habet uxorem, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori; ille uxorem habet, quasi non habens, qui sic studet placere conjugi, ut tamen non displiceat Coniutori. Flet quoque, sed quasi non flet, qui sic temporalibus damanis affigitur, ut tamen de æternis lucris animum semper consoletur. Gaudet vero, sed quasi non gaudeat, qui sic de temporalibus hilarescit, ut tamen semper perpetua tormenta consideret; et in hoc quod mentem gaudio sublevat, hanc continuo pondere providi timoris premat. Uxorem, inquam, habet quasi non habendo, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera melioris intentionis rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui hæc transitoria esse conspiciens curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia ex desiderio spiritus exspectat. Non fiendo autem ftere, est sic exteriōra adversa plangere, ut tamen noverit internæ spei consolatione gaudere; et rursum, non gaudendo gaudere, est sic de insimis animum tollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare. Emit autem sed quasi non possidet, qui ad usum terrena præparat, et tamen cogitatione alta prævidet, quod citius hæc relinquit. Mundo quoque utitur, sed quasi non utatur, qui et necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, et tamen hæc non sinit suæ menti dominari, ut subjecta foris serviant, et nunquam intentionem animi ad alia tendentis frangant. Quicunque igitur tales sunt, eis profecto terrena omnia non ad desiderium, sed ad usum adsunt, quia rebus quidem necessariis utuntur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quotidie mercedes quærunt, et plus gaudent bono opere quam bona possessione. Taliter, inquit, agere debetis, præterit enim figura hujus mundi. Ac si aperte diceret: Nolite constanter mundum diligere, quando ipse non potest quem diligitis, stare (*I Joan. ii*). Incassum cor quasi manenter figitis, dum fugit ipse quem amat; et si mundus transit quo universa clauduntur, imo figura et conversatio hæc mundi quasi nubes præterit, inter cætera mundi opera et nuptiæ præteribunt (*Matth. xxii*; *Marc. xii*; *Luc. xx*). Neque enim post resurrectionem erunt conjugia. Si autem mors finis est nuptiarum, cur necessitatem in voluntatem non vertimus: et quod invitis extorquendum est, cum spe præmiorum offerimus Deo? Præterit figura mundi, non natura, ut in aliam speciem mundus vertatur, et de hoc veteri cœlo ac terra fiat cœlum novum et terra nova (*Ies. xxv, lxvi*; *II Petr. iii*; *Apoc. xxi*). Tunc enim*

A figura mundi quotidie senescantis perfecte præterit, quando conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant ardendo penitus interibunt, atque ipsa mundi substantia qualitates habere incipiet, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione convenient, ut scilicet mundus in melius innovatus, apte accommodetur hominibus etiam carne in melius innovatis.

« Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam; sed ut ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi. »

Mundi forma præterit, et hæc omnia temporalia. Sed ego *volo vos esse sine sollicitudine* temporalium, quam habent conjugati, ut possitis libera mente divinis intendere. Nam *qui sine uxore est, sollicitus est* eorum *quæ sunt Domini*, id est studet jejuniis et orationibus, humilitati ac misericordiae cæterisque virtutibus, cogitans *quomodo placeat Deo*, faciens ea quæ sunt illi grata. Sed *qui cum uxore est, sollicitus est* eorum *quæ sunt mundi*, ut habeat unde patcat uxorem et filios, id est studet multiplicare dignitas, et vineas agrosque fertiles et amplos habere, variisque suppellectilem possidere, intendens *quomodo* per hæc *placeat uxori, et divisus est*, id est in multis partibus sollicitudinum miseriarumque distractus. Vel divisus est, quia singulariter Domino non servit, sed partim Domino, partim sæculo. Ex conjugiis quippe terrenæ sollicitudines prodeunt, et idcirco vitam cœlibem quisque magis debet eligere, ne propter conjugium cogatur sollicitudinibus mundanis intentus esse. Bonum est enim conjugium, sed mala sunt quæ circa illud ex hujus mundi cura succrescent; et ideo nunc Apostolus cum ad cœlibatus gratiam instrueret, non conjugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit. Et quemadmodum de viro dictum est, simili modo et de femina constat, quia *mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt*. Non omnis innupta et virgo est, quæ autem virgo, utique et innupta est. Hinc post mulierem posuit nunc Apostolus virginem, ut mulierem significaret non esse virginem. Quanquam ob elegantiam dictionis potuerit id ipsum altero verbo repetere, mulier innupta et virgo; vel certe desinire voluisse, quid esset innupta et virgo, ne et matræ putaremus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas. Innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt. Non jam cogitat temporalia nec cogitat quemadmodum non puniatur a Deo, sed quemadmodum placeat Deo pulchritudine interior, decore

mentis, formositate interioris hominis. Ut nihil aliud esset, et nulla merces amplior virginem se queretur, sufficeret ei haec sola prælatio, cogitare quæ Domini sunt, et ornare se sponso cœlesti. Cogitat ut sit sancta corpore et spiritu, id est carne et mente: Nonnullæ enim sunt virgines carne, non spiritu, quarum corpus integrum est et anima corrupta. Sed illa virginitas hostia Christi est, cuius nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculaverit. Est enim sancta corpore et spiritu. Non quod nupta fidelis et casta et secundum scriptum subdita viro, non sit sancta corpore, sed tantummodo spiritu. Fieri enim non potest ut sanctificato spiritu, non sit sanctum etiam corpus, quo sanctificatus utitur spiritus. Sed ampliorem innuptarum et in corpore et in spiritu sanctificationem Apostolus his verbis intelligi voluit, non corpus nuplarum omni sanctificatione privavit. Minor est enim divina sanctitas ex ea parte curarum, qua mundana cogitatur voluptas. Innupta, id est vidua, et virgo cogitat quæ Dei sunt. Sed quæ nupta est, cogitat econtrario ea quæ mundi sunt, studens quomodo placeat viro. Legge enim maritali contristata, sollicita est quomodo impleat jus maritalis officii, subdita mundanis necessitatibus. Quidquid itaque intentionis animi etiam in his rebus impenderetur quibus placendum esset viro, colligere quodammodo et redigere debet innupta in eam intentionem, qua placendum est Deo. Sed videmus virgines de seculo cogitare et matrimonio juncetas Dominicis operibus studere. His virginibus non imputabitur sanctimonia a Deo, et his nuptis erit merces apud Deum. Similiter et de viris sentiendum est. Apostolus autem his loquitur, qui mira devotione obsequi desiderant cœlestibus præceptis, ostendens quo compendio citius currit ad Deum, scilicet si coelibem vitam quis ducat, et solis divinis studeat. Qui ne forsitan putaretur onus gravissimum castitatis imponere nolentibus statim subjungit causas suadendi, et ait: Porro hoc dico, continentiam suadeo, ad utilitatem vestram; id est ut majorem apud Deum mercedem acquiratis, et levius in hoc sæculo vivatis, non ut injiciam vobis laqueum, id est non ut invitos vos ad hoc constraingam, et laqueus iste sit vobis occasio fornicationis, si incontinentes fueritis, sed suadeo ad id quod honestum, decorum, est, id est sanctum et mundum, ut scilicet, homo sit corpore castus et animo: non quia conjugium sit in honestum aut turpe, sed quia hoc honestius sit, et suadeo ad id quod præbeat facultatem obsecrandi Dominum sine impedimento, quod non est in conjugio, vel obsecrandi Dominum sine impedimento conjugalis operis.

Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, quod sit superadulta, et ita oportet fieri, quod vult, faciat: non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit. Igitur et qui matrimonio jungit

virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit.

Sicut de virginibus determinavit, sic et de patribus virginum determinat. Ego, inquit, ad calibatum provoco, quia hoc est honestins et expeditius. Sed si quis habens filiam virginem existimat, id est timet se quandoque rideri turpem, id est infamem, super, id est de virginie sua, eo quod sit superadulta, id est ultra pubertatem et ad nubendum jamdiu matura, et ita oportet fieri, id est oportet eam tradiri nuptiis, quia non vult se continere, atque in verbis ejus et actibus lascivia notatur, propter vitandum fornicationis opprobrium, faciat pater quod illa vult, id est tradat eam marito, quia non peccat ipse si illa nubat, cum sit jam superadulta et in desiderio nupliarum. Ideo dico, si ita oportet fieri, non peccat, si eam tradat viro, quia qui non dat, sed in sanctimonia conservat, bene facit. Aliud est autem non peccare, aliud benefacere. Declina, inquit, a malo et fac bonum (*Psal. xxx, 6*). Illud declinamus, hoc sequimur; in altero vitium, in altero perfectio. Et hoc est, ille praedictus non peccat, id est non facit malum: nam iste de quo subiungo, faciet bonum: Qui firmus, id est constans et immutabilis, statuit in corde suo, id est propositus in consilio suæ rationis servare virginem suam in perseverantia virginitatis, non habens necessitatem tradendi eam viro, cum illa non id optaret, sed habens potestatem suæ voluntatis implende, cum virgo non adversaretur, sed assentiret ut huic paternæ voluntati ut integra perseveraret, et hoc ille judicavit in corde suo, id est ex iudicio mentis bonum esse decrevit, et ex deliberatione rationis instituit servare intactam virginem suam, non tantum non peccavit in hoc, sed etiam bene facit, quia quod Deo gratum est facit. Vel nomine virginis intelligatur caro. Si quis, inquit, considerat virginem suam, id est carnem lascivire et ebullire in libidinem, neque refrenare se potest, duplexque ei incumbit necessitas, aut accipiendo conjugis aut ruendi, quod vult faciat; non peccat si ducat uxorem. Faciat quod vult, non quod debet. Non peccat, si duxerit uxorem; non tamen bene facit si duxerit. Nam qui statuit in corde suo firmus servare virginem suam, id est carnem in virginitate, ille bene facit. Deinde ab utroque, infert Apostolus: Quandoquidem non peccat qui eam tradit viro quam oportet tradi, et bene facit qui eam servat quam potest servare, igitur et qui virginem suam jungit matrimonio bene facit, quia licitum est quod facit; et qui non jungit, cum habeat potestatem voluntatis suæ, melius facit, quia apud Deum illi meritum collocat, et a sæculi sollicitudine illam liberat. Nisi illatus fuisset, melius facit, nunquam præmisisset bene facit. Ubi autem bonum melius est, ibi boni et melioris non unum est præmium. Et ubi non unum præmium, ibi utique dona diversa. Tantum ergo est inter nuptias et virginitatem, quantum inter non peccare et bene facere; imo et levius dicam, quantum inter

bonum et mellus. Fluita disputatione conjugiorum et virginitatis, et inter utrumque cauto moderamine praceptorum, ut nec ad dexteram nec ad sinistram diverteret, sed via regia graderetur (*I Reg. vi; II Reg. xiv; IV Reg. xii*), et illud impleret: Ne sis multum justus (*Eccl. vii*), rursus monogamiam digamiae comparat; et quomodo nuptias subdiderat virginitati ita digamiam primis nuptiis subjicit, et ait:

« Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege (*Rom. vii*). Cui autem vult nubat, tantum in Domino. Beator autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.»

Non est peccatum si virgo nupserit. Sed quæ vult nubere, audiat legem cui vult se subdere. *Mulier enim alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit*, nec potest a lege viri solvi ut alteri nubat dum ille vixerit. Hæc namque alligatio non solvit, etiam si per repudium adultera conjux a casto conjugi separetur, nec habet licentiam ut alteri nubat, quandiu sive castus sive mœchus vir ejus vivit. *Quod, id est sed, si dormierit, id est si mortis somnum gustaverit vir ejus*, qui in resurrectione est evigilaturus, liberata est a lege ejus, ut possit alii nubere, si se non possit continere. Si dormierit, liberata est. Non dixit primus aut secundus, nec tertius aut quotilibet, nec nobis destinendum est, quod non diffinivit Apostolus. Unde nec illas nuptias debemus damnare, nec eis verecundiam numerositatibus asserre. Nam nec Dominus in Evangelio ulla suæ sententiae significatione damnavit mulierem quæ septem viros habuisse dicebatur (*Matth. xxi*), nec dixit in resurrectione electorum tales esse non posse. Quapropter nec contra humanæ verecundiae sensum audeo, inquit Augustinus, dicere, ut quoque voluerit, viris mortuis, nubat femina, nec ex meo corde præter sanctæ Scripturæ auctoritatem, quataslibet nuptias audeo condemnare. *Cui vult nubat, tantum in Domino*. Id est ut et sine suspicione turpidinis nubat, et religionis suæ viro nubat. Neque enim vel virgo vel vidua permittitur gentili viro nubere. Dico nubat. Sed tamen *beator erit*, si sic innupta permanserit post viri mortem secundum consilium meum. Beator erit, si vidua permanserit, quia etiam si iterum nupserit, beata esse poterit servando justitiam. Beator, inquit, erit, si sic permanserit. Continuo subjungit apostolicam auctoritatem, secundum meum consilium. Porro ne auctoritas Apostoli quasi hominis levior videretur, addidit: *Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam*. Ubi ad continentiam provocat, ibi non hominis, sed Spiritus Dei consilium est; ubi autem nubendi veniam dat, Spiritum Dei non nominat, sed prudentiae librat consilium, ita singulis relaxatis, ut unusquisque ferre potest. Do consilium. Sed nolite hoc velut humanum contemnere, quia puto quod ege sicut alii apostoli, Spiritum Dei habeam. Id est

A nolite putare quia ex me hoc ipsum sit. Quod die, Spiritus Dei in me loquitur, quem contemni non expediat. Quod Apostolus dixit: *Puto, dubitare videtur; sed ille increpat, non dubitat. Increpat contemptores suos, qui non putabant eum ista loqui per Spiritum Dei*. Nam et homines de his rebus quas certas habent, aliquando increpativo dubitant, id est verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent, velut si quis indignetur et dicat servo suo: Contemnis me? Considera, forsitan dominus tuus sum. Sic et Salvator non dubitat, sed increpat, cum dicit Iudeis: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi (*Joan. v*). » Non dubitative, sed increpativo dixit, forsitan.

CAPUT VIII.

« De his autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.»

Ingreditur illos corrigeri, qui carnes idolis immolatas edebant, dicentes: Omnis creatura Dei bona est, idolum vero nihil est, et hac imagine magis quam veritate rationis errabant. Nam cæteri qui simplices erant et idiotæ, dum viderent istos idolothyta comedere, putabant in illis carnibus aliquid sanctitatis esse, sive infirmabantur in fide (*I Tim. iv*). De nuptiis, inquit, et ceteris quæ sunt hactenus tractata, quæsistis et docui: sed de his quæ sacrificantur idolis, non sicut opus querere, quia de his scitis ut ego, quoniam omnes scientiam istam habemus. Perfectioribus loquitur, qui in sua scientia aliis erant scandalum id est idiotis, quia bene sciebant idolum nihil esse, et nullum Deum præter Christum esse, ideoque licebat eis quantum ad se, creaturam Dei comedere; sed tamen abstinerem debebant, ne fierent infirmi causa offensionis; quod enim illi per hujusmodi scientiam comedebant, alii ignari sub veneratione idoli manducabant. Scientiam habemus tam ego quam vos, quid fieri possit de carnibus immolatis. Sed non valet hæc scientia, quoniam inflat, id est facit vos superbire contra ignaros. Sed charitas ædificat infirmos, quæ quod eis obesse potest, dimittit; et ideo charitatem habere melius est, non ventosam scientiam. Nam scientia inflat, charitas autem ædificat, quia cum charitas ædificando non erigit, scientia inflando pervertit. Per se enim inutilis est scientia quando sola sine charitate est; sed per charitatem utilis, quando ei charitas adjuncta est. Temperatur enim a charitate, ut non satis mera sit, et inebriet scientiam, ut non se extollat. Sicut enim vinum non temperatum ex mistione aquæ mentem alienat, sic et superbum facit scientia, nisi charitate fuerit temperata. Tali scientia hi erant inflati, qui quoniam sciebant nihil esse idolum, contra salutem fratrum imperitorum, carnes sacrificiorum edebant, charitatem præ oculis non habentes, quia debuissent car-

nes contempnere, ne scandalum infirmis facerent. Scientia namque eorum destruebat animos imperitorum fratrum, potantium illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse ibi et non horrere videbant; et ob hoc ait: Charitas ædificat, ut saluti fratrum studentes, scientiae legibus illic non uterentur, nec scandalum illis ficerent. Scientia enim sine charitate inflat, quod vero charitas ædificando impleverit, nihil ibi inane inveniet scientia quod inflat. Scientia, iuquit, vos inflat, ut despiciatis ceteros, et ideo non est utilis nec perfecta scientia. Nam si quis vestrum existimat se in hac re aliquid scire, nondum cognovit quomodo debeat scire; et ita non sufficienter scit, quamvis de scientia glorietur, et si scit quod liceat sibi carnibus vesci, non novit quod ipse debet illa scientia sic uti, ne noceat aliis. Ita enim quisque debet scire, ut scientia sua sibi et aliis prosit, non ut noceat. Nam qui per hujusmodi scientiam idolothyta comedit, scientia et comedio ejus ad subversionem infirmorum fratrum, et ad confirmationem infidelium proficit; et ideo non ita scit ut oportet. Sed si quis diligit Deum, ad cuius dilectionem non potest pervenire nisi dilexerit proximum, hic est cognitus, id est probatus et electus ab eo. Dei enim dilectio in proximi dilectione probatur (*Rom. xiv*), quia qui studet fratri prodesse, pro quo Christus mortuus est, ostendit se Christum diligere; et ideo dignus est ut Deus illum dignetur cognoscere, qui reprobis dicit: « Nescio vos (*Matth. vii, 25*). »

« De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus nisi unus. Nam, et si sunt qui dicantur dii, sive in celo, sive in terra, siquidem sunt dii multi et domini multi, nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (*Exod. xx; Psal. LXXXI; Joan. x.*) »

Quoniam propter interpositionem non potuit exponere quid scirent de escis immolatis, facta interpositione, et ostendo quod scientia sine charitate non sufficit, nec est utilis, sed noxia, reddit ad rem, et exponit quid ipsi sciant de carnibus immolatiis, propter quod licet sibi judicabant eas comedere. Qui de scientia gloriatur, non novit quomodo oporteat eum scire. Sed de escis quæ immolantur idolis, scit ipse et nos quod licet sunt ad comedendum intelligentibus. Vel de escis quæ immolantur idolis, scimus, id est scientiam istam habemus, quod scilicet nihil est idolum; et ideo licet escas manducare, quia non sunt ab idolis contaminatae, cum idolum sit nihil. Idolum est simulacrum humana effigie vel belluina seu voluerina factum et consecratum, juxta vocabuli sui interpretationem; ἄλος enim Graece, latine *forma seu species* interpretatur: et inde per diminutionem dicitur ἄλωσις, id est *formula* et quia idolum, ut Apostolus nunc dicit nihil est, idolum facit, qui illud facit, quod non est. Quid est autem quod non est? Species quam non videt oculus, sed

A ipse sibi animus singit, verbi gratia, ut si quis humanis membris caput canis vel arietis formet, aut rursum in uno hominis habitu facies duas singulas vel humano pectori postremas partes equi seu pisces adjungat. Hæc et his similia qui facit, non similiæ dinem, sed idolum facit. Facit enim quod non est, nec habet aliquid simile, et idcirco Apostolus dicit: quia nihil est idolum in mundo, id est inter creaturas mundi. Si enim considereremus omnes creature, quas Deus fecit, nunquam inveniemus idolum a Deo sic creatum. Materiam quidem ipse crevit, sed stultitia hominum hanc ei formam dedit, id secundum hoc quod a Deo non est factum, nihil est, cum omnia Deus fecerit. Nam et malum simili ratione nihil est, quia Deus illud non fecit.

B Vel ad salutem nihil est idolum, sicut stulti pauperi qui ideo colunt illud, ut salutem aliquam illis conferat. Sed et quantum ad divinitatem, nihil est idolum, id est nihil divinitatis in se habet, ut cùm debat. Hoc scimus, et quod nullus est Deus nisi tu qui est incommutabilis Trinitas et vere unus tantum (*Joan. x*). Nam etsi sunt qui dicantur dii, id est quinuncipative, non essentialiter dii vocantur quo Deus eis participationem sui per gratiam dedit; ne in celo, sicut beati angeli; sive in terra, sicut prophetæ et apostoli: siquidem sunt dii multi tales, sicut angelici spiritus et sacerdotes: et domini multi sunt illi spiritus, qui vocantur dominaciones; et prædicatores, qui nonnunquam in Scripturis appellantur domini: aut etiam saeculares principes, qui dominium exercunt super cæteros, quamvis, inquam, sint tales dii et domini, nobis tamen quantum ad cultum pertinet, unus solummodo Deus et Dominus est. Non enim angelos vel homines sancti, quamvis dii vocentur, colimus ut deos aut dominios. Nobis tamen ad colendum est unus Deus Pater, et quo sunt omnia, id est ex cuius bonitate et consilio processerunt omnia, et nos fideles in illum respicimus. Bruta namque animalia et infideles homines in terram curvantur et terrena querunt; nos vero per fidem et desiderium tendimus in eum, a quo descendimus. Et est nobis ad colendum unus Dominus Jesus Christus, per quem sunt omnia, quoniam sicut et Joannes asserit: « Omnia per ipsum facta sunt (*Joan. i*), et nos per ipsum sumus non soli homines, sicut et ceteri, sed etiam boni ac sapientes. Ubi et spiritus Patris et Filii similiter colendus nobis intelligitur. Sed quia de diis et dominis loquebatur Apostolus, dixit nobis esse unum Deum Patrem et unum Dominum Filium, quanquam et Filius sit Deus, atque Pater sit Dominus. Ad illa enī duo, id est ad deos et dominos, subjicit ista duo, et idcirco tertium non addidit, id est Spiritum sanctum.

C « Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli quasi idolothytum manducant: et conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur. »

Nos quidem scimus quia nihil est idolum, et quod

nullus deus nisi una Trinitas creatrix omnium quam A colimus ; sed non in omnibus est ista scientia, id est non omnes hoc sciunt, sed nonnulli putant aliquid numinis esse in idolis. Non omnes hoc sciunt, sed potius quidam sunt inter vos, qui usque nunc cum conscientia idoli, id est etiam nunc sicut ante conversionem, putantes idolum esse aliquid, manducant cibum idolo sacrificatum, quasi idolothytum, id est quasi per conserrationem idolo sanctificatum, et in spiritualem potentiam mutatum. Idolothytum enim dicitur, quasi idolo datum. Conscientia illorum est idoli, id est ab idolo possessa, usque nunc, id est etiam postquam ad fidem accesserunt, quia neendum ab errore idoli mentem suam penitus abstraxerunt, et quasi idolothytum, id est quasi idolo consecratum, manducant cibum illum cum reverentia idoli; et sic conscientia ipsorum polluitur contaminatione idoli, non propter cibum, sed propter infirmitatem suam: quia infirma est in fide, dum periclitantur ignari in vestra scientia, dum cibos quos a vobis comedunt vident, comedunt exemplo vestro vel auctoritate. Mystice vero Corinthii, quoniam studiosi litterarum Græcarum erant et amatores philosophiae, dogmata philosophorum quasi idolis immolata comedebant (*infra x.*) Quæ tamen fortasse lædere non poterant eos qui plenam scientiam veritatis acceperant. Qui autem in Christo minus eruditu fuerant, si imitarentur eos legentes talia, et illis adhuc studiis operam dantes, vulnerari poterant, et diversorum dogmatum variis erroribus implicari. Sic ergo fieri poterat, ut inde lærerentur indocti, unde qui perfectam scientiam habebant, lædi nequivabant. Sed quoniam charitas non querit quod sibi utile est, sed quod multis, ut salvi stant, abstinendum nobis est a tali cibo doctrinæ, qui nos solos ædificat et delecat, sed proximos offendit et lædit. Sicut enim sermo qui pietatem et justitiam et veritatem docet, Deo immolatus est, id est Deo consecratus; ita et sermo qui ad impietatem et injustitiam et errorem respicit idolis immolatus est. Et qui eum recipit, quasi idolis immolata comedit. Sed juxta priorem sensum, videamus sequentia.

C Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus.

Infirmi læduntur nostra comeditione. Sed nos non commendat Deo esca illa, quia non ideo placemus Deo, quod escam idolis immolatam comedimus pro eo quod nobis hanc esse licitam novimus, et idcirco respuenda est talis esca. Hac enim contempta, non utique deerit quod edatur. Si autem sumpta fuerit, non abundabit ita ut nihil ultra requiratur. Ac per hoc, ut diximus, abjicienda est, cum sit fratribus scandalum, et nos sine illa possimus vivere. Vel non commendat nos Deo, ut per hanc simus acceptabiliores ei, quia si manducaverimus eam, non idcirco abundabimus in bono, ut sufficiat nobis ad salutem, neque si non manducaverimus, ideo deficiemus, id est non subinuetur nostrum meritum apud Deum.

Videte autem ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recumbentem: non ne conscientia ejus cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothytam; et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem (Rom. xv).

B Vobis quidem licet edere de carnis immolatis, quia scitis eas esse creaturam Dei, idolum autem nihil esse. Sed videte ne forte haec licentia vestra fiat offendiculum infirmis in fide, id est ne generet offenditionem fratribus, qui adhuc nesciunt idolum nihil esse. Per hoc quod dicit, ne forte, ostendit quod ex licentia eorum potest infirmis fratribus offendiculum contingere et non contingere. Et per hoc innuit, quia ubi nullum est offendiculum alicui, possunt utilitatis; ubi vero est offendiculum, ostendit omnino abstinendum. Cum enim prava estimatio, in quantum sine peccato valet, ab intuentum mente non tergitur, cunctis mala creditibus per exemplum culpa propinatur. Unde et plerumque contingit, ut qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semelipsos quidem nulla iniqua faciant, sed tamen per eos qui se imitati fuerint, multiplicius delinquent; et ideo recte nunc isti qui cibos immundos sine sui pollutione comedere poterant, admonentur ne sua hac comeditione scandalum tentationis fratribus infirmis moveant. Nam possunt inde fratribus scandalum facere. Si enim quis infirmus, nondum sciens idolum nihil esse, viderit eum qui habet recitam scientiam, qua novit idolum nihil esse recumbentem in idolio, id est comedentem cum infidelibus carnes immolatas in praesentia idoli, nonne exemplo periti conscientia ignari, cum sit infirma, ædificabitur, id est erigetur ad manducandum idolothytam, id est quasi ab idolo sanctificata, putans illic aliquid gratiae esse, quia peritum fratrem vidi ea comedere nec horrere? Quomodo enim putatis simulacris decipi posse homines, quæ a Christianis honorari putant? Nam pagani dicunt in cordibus suis: Quare nos relinquamus deos quos Christiani ibi nobiscum colunt? Et infirmi fratres provocantur, ut non solum ibi manducare, sed et sacrificare desiderent. Idolum est locus in quo idolis immolatur, et infirmi si quilibet doctum viderit ibi cum infidelibus edere, putabit eum intelligere cibos illos aliquam sanctificationem ab idolo sumpsisse, et tali mente incipiet illos comedere, et ita peribit infirmus frater in tua scientia, quem viderit taliter recumbentem, peribit infirmus, si contra unius Dei fidem comedederit de sacrificatis, peribit in tua scientia, id est tua peritia illum occidet, dum a te fieri viderit quod ipse aliter intelligit; et tu eris occasio mortis ejus, propter quem Christus ut redimeret mortuus est. In tua scientia, quam te dicis habere, ut scias quia nihil est

D D

idem, et animo cogitas Deum, et sic recumbis in idolio, in hac scientiae perit infirmus; et ne contemnas infirmum propter vitium in quo infirmus est, audi quia frater est, si firmus es, cura fratris infirmitatem, et ne etiam fratrem contemnas, adjungo, propter quem Christus mortuus est. Quem si vis contempnere, pretium ipsius attende. Considera qui mortuus est propter ipsum, et non negligas Christum propter infirmum, cuicunque infirmum debebas diligere propter Christum. Vos, inquit, exemplo vestro ducitis in errorem infirmos, quod non est leve peccatum. Quia *sic peccantes in fratres et exemplo vestri operis percipientes*, id est laudentes conscientiam sorum infirmam, peccatis in Christum qui pro illis mortuus est, et cuius membra illi sunt: et ideo nolite hoc peccatum contemnere, si non vultis deleri de libro vitae. Nolite putare quod in homines peccatis tantum, et ideo leve sit, quia taliter in Deum peccatis, cuius membra destruitis. Vel secundum alios codices, in Christo peccatis. Per hoc enim quod charitatis zemuli non estis, qua Christus vos liberavit, peccatis in Christo, non in Christum. Quia juxta hunc sensum, in Christum peccare, est Christum negare; in Christo autem peccare, est in his quae Christi sunt peccare. Nam sicut qui sub lege est, in lege dicitur peccare (*Rom. ii.*); ita et qui sub Christo sunt, in Christo dicuntur peccare. Et quia per predictam comeditionem peccando in fratres, peccatis in Christum vel in Christo, propter hoc si esca mea scandalizat fratrem meum, id est offendit, et a bono proposito disturbat, non manducabo carnem in aeternum, id est nunquam manducabo carnem ullam, sed semper ab esu carnis abstinebo: non quod esca sit mala, sed ne fratrem meum scandalizem tali comeditione. Sic et vos debetis agere. Nam sicut uxorem licet habere, sed si fornicata fuerit, abjicienda est; ita et carnem licet edere, sed si idolis oblatam fuerit, respuenda est. In tantum enim charitati studendum est, ut et licita pro illicitis sint abjicienda, ne obsint fratri. Typice autem in eo quod dictum est: *Vide te forte haec licentia vestra, etc. usque, propter quem Christus mortuus est, videtur Apostolus sub aliis verbis dicere: Ne legas philosophos, poetas, oratores, nec in eorum lectione requiescas, ne tali modo fratrem infirmum perdas. Nec nobis blandiamur, si in his quae sunt scripta, non creditus, cum aliorum conscientia taliter vulneretur, et putemur probare, quae dum legimus, non reprobaramus. Alioquin quale erit ut estimemus Apostolum ejus, qui vescebatur in idolio, conscientiam comprobasse, et eum dixisse perfectum, quem sciret de idolothysis manducare? Absit ut ore Christiano sonet Jupiter omnipotens, et mi Hercule, et mi Castor, et cetera magis portenta quam numina.*

CAPUT IX.

* Non sum liber? non sum apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum estis vos in Domino? etsi aliis nou-

A + sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. *

Incipit se proponere in exemplum, ut sicut ipse abstinet a licitis pro scandalo fratrum, ita et illi faciant, quasi dicat: Abstinete ab hoc lictio propter fratrum utilitatem, quia ego habeo libertatem accipieundi stipendia, et tamen non accipio propter aliorum salutem. Et hoc est quod increpat dicit per interrogationem; non sum liber? id est nonne libertas est mihi data sicut ceteris apostolis, accipere stipendium ex bonis vestris? et non sum, id est nonne sum apostolus, ut et mihi licet quod apostolis? Vere sum apostolus. Quia nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi in via vel in templo? Aeci dicat: Liber sum accipere, quia sum apostolus. Apostolus sum, quia Christum vidi. Apostolum se comprobant, quia occasione pseudopraedicatorum minus de eo sentiebant, et ad hoc comprobandum dicit se Christum vidiisse, quia quidam dicebant illum non esse apostolum, quia nunquam viderat Christum. Sive liberum se dicit, quia nullius aliquid concepivit, nec in adulacione docuit. Apostolus autem est, id est missus a Christo dicente sibi: « Ego ad gentes mittam te (*Act. xxii.*) ». Vedit enim illum non adhuc mortalem, sed jam clarificatum, quando constitutus est ab ipso apostolus, ut per hoc patesceret dignitas apostolatus ejus. Vere inquit, sum apostolus, quia vos estis opus mei apostolatus. Nonne enim res opus meum estis in Domino? id est nonne ego apostolus hoc operatus sum, ut vos sitis in Domino? Etsi alii, id est Iudeis non sum apostolus, vobis tamen sum, qui per me credidistis. Qui de Iudeis crediderant, et legem adhuc carnaliter observabant, hunc esse negabant apostolum, quia ipse libera voce prædicabat legem amplius carnaliter non oportere servari. Ceteris enim apostolis propter scandalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter docere videbatur, et ideo ab illis Iudeis non recipiebatur. Vobis, inquit, sum apostolus. Nam signaculum, id est signum et indicium apostolatus mei vos estis per me credentes in Domino. Hoc est, forma apostolatus mei quasi similitudo sigilli expressa in vobis appetit, dum habetis ea, quae alii fideles per alios apostolos habent.

* Mea defensio apud eos qui me interrogant, haec est. *

Hæc scilicet *defensio*, quam dixi, est mea apud eos qui me interrogant, utrum sim apostolus, id est ostendo illis sudem et religiosam vestram conversationem, quam me docente consecuti estis, sicutque per opera defendant esse apostolus contra eos, qui hoc negabant de me; et ita per vos apostolus esse comprobator apud illos qui inde dubitabant, ideoque non convenit ut et vos inde dubitetis.

* Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et ceteri apostoli et fratres Domini et Cephas? Aut solus

ego et Barnabas non habemus potestatem hoc A operandi?

Ideo supra dixi me esse liberum, quia nunquid ego et mei non habemus potestatem manducandi et bibendi quæ nostra sunt? Habemus utique hanc potestatem, sicut caeteri apostoli. Potestatem habemus a Christo, non jussionem hujus rei, quia Dominus permisit, non jussit præparatoribus, ut acciperent sumptus, ut si qui eos non acciperet, majorem inde mercedem acquireret (*Matth. x; Luc. ix, 10*); sicut et virginitatem laudavit, non præcepit, ad cumulum gloriæ eorum qui eam servaverint (*Matth. xix*). Et nunquid non habemus potestatem circumducendi nobis sororem mulierem? in prædicatione, id est Christianam et sanctam mulierem, ut ministret nobis de facultatibus suis? Nunquid non possumus bæc facere si volumus, quemadmodum caeteri apostoli et fratres Domini et Cephas? id est Jacobus Alphæi et Thadæus, qui fuerunt cognati Salvatoris, hoc est ex sorore virginis Mariæ, et Petrus qui est princeps apostolorum? Nam nec ipse Petrus refutabat sumptus oblatos a feminis, sicut nec Dominus refutaverat (*Matth. xiii; Marc. vi*). Mulieres enim desiderio doctrinæ cœlestis ministrabant eis et sumptus et servitia, ut non indigerent his quæ ad necessitatem vitæ hujus pertinent. Ideo plus erat mulieres circumducere, quam ab auditoribus alimenta percipere, quia mulieres indumenta et quæque necessaria præbebant (*Luc. viii*). Nec omnino reprehensibile judicabatur hoc, maxime apud Judæos. Et hæc, inquit, potestas nonne et nobis est concessa sicut caeteris apostolis? Aut solus ego et Barnabas, quia placet nobis ex labore manuum nostrarum vivere, non habemus potestatem hoc operandi? id est hoc faciendi, scilicet stipendia sumendi, et mulieres circumducendi? Nos duo soli non possumus hoc agere, cum omnes hoc agant? Non reprehendit alios, sed eorum more sibi probat licere quod eis erat licitum. Putabant enim nonnulli Corinthiorum, quod non liceret ei sumptus accipere sicut caeteris, quoniam de labore suo vivebat, et inde minoris eum dignitatis estimabant, nec apostolum esse credebant, dicentes apud se: Quia si esset apostolus, stipendia sumeret, ut omnes apostoli. Contra quos ipse nunc loquitur, ostendens se esse apostolum et potestatem habere sumendi stipendia, sed nolle sumere, et ne coapostolos reprehendere videatur quia abstinet, subjungit:

Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat.

Per has similitudines humanæ consuetudinis ostendit rationabiliter, quia sibi et aliis præparatoribus licet accipere sumptus. Nam et ipsi spiritualiter Christo regi militabant, et ideo a Christianis pleibus tanquam a provincialibus stipendia sumebant. Ipsi Ecclesiam quasi vineam plantabant, et idcirco de fructu ejus merito comedebant. Ipsi gregem ovium Christi doctrina veritatis pascebant, et ideo jure de

gregis lacte, id est de cibis ejus temporeis accipiebant. Paulus tamen qui bæc loquitur, suis stipendiis militabat, et de fructu vineæ a se plantatae non edebat, nec de lacte potabat gregis quem pascebat. Nullam enim in præsenti vita retributionem sumere volebat, ut in futuro sæculo plenam de omnibus mercedem reciperet. Qui præmissis similitudinibus, subdit:

Nunquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti (*Deut. xxv; I Tim. v*). Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hæc dicit? Nam propter nos utique scripta sunt. Quoniam debet in spe qui arat, arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi.

Dico quia miles debet a rege stipendia consequi, et agricola de fructu vineæ carpere, et licet humanis similitudinibus utar, nunquid tamen hæc dico secundum hominem? id est nunquid sequor in his humana similitudinem? An et lex Dei hæc quæ dico non dicit? Utique dicit hæc eadem. Scriptum est enim in lege Moysi (*Deut. xxv*): Non alligabis os bovi trituranti, id est non prohibebis prædicatorem vivere de prædicatione. Concordare monstrat supradictas rationes divinæ sententiae, ut intelligamus quia non sine causa respuit accipere sumptus, quando tot documentis ostendit et dandum et accipendum esse. Sed ne ad litteram accipiatur hæc sententia, subiungit: Nunquid de bobus cura est Deo? Quod non sic intelligitur, tanquam non ipse pascat animalia bruta, et volatilia, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horreum; sed quia ei cura non est præcepto monere hominem, quomodo bovi suo consulat. Nunquid ergo de bobus cura est Deo, ut de his in lege præcipere? An propter nos utique qui sumus boves ejus, hæc dicit? Nos enim trituramus, id est in area mundi serris notræ prædicationis comminuimus paleas infidelitatis et vitiorum, et separamus ab eis grana fidei caeterarumque virtutum, vel credentes ab infidelibus tanquam a paleis grana discernimus. Et ideo justum est ut non prohibeamur ex area, quam trituramus, cibos sumere. Num propter nos utique sunt hæc scripta in lege. Et vere propter nos spirituales boves. Quoniam ille qui arat, id est qui corda subjectorum vomere prædicationis ad fidem aperit, debet arare in spe, id est sperans fructum sui laboris consequi. Non quod hæc sit ejus intentio, ut propter ejus exspectationem, id est temporalis cibi prædicet, sed quod certus sit non defore sibi victum, si in prædicatione laboraverit. Similiter et qui triturat, id est grana discernit a paleis, hoc est virtutes a vitiis, debet hoc agere in spe percipiendi fructus stipendiiorum. Historialiter quidem fit trituratio, quando boves aut equi super segetes collectas et in area collocatas, missi fuerint ad eas conterendas et grana excutienda, sicut moris est in quibusdam regionibus. Prædicatores autem quando infidelium corda sciunt

dunt ac vomere prædicationis excolunt, et ad suscipiendum fidei semen arant, tunc demum terram ad semen gratiae accipiendo præparant, et ab inulta solidudine, id est ab incredulorum multitudine separant; et qui prius arant in conversione, postea trituran in instructione, quia per assiduam correctionem et instructionem non localiter, sed moraliter bonos a malis sequestrant. Tamen et ante fidem trituration fit, cum ab infidelibus quis per susceptiōnem fidei separatur, atque post fidem, cum in ipsa Ecclesia sit inter bonos et malos quedam moralis discretio per prædicantium instructionem, et de hac Ecclesia loquitur nunc Apostolus, quæ sit quando alii respuunt, alii corriguntur, aliis in pejus proficiunt.

« Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? (Rom. xv.) Si et alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Dei. »

Adhuc probat per rationes, quia licet stipendia sumere. Si nos, inquit, *seminavimus vobis*, id est inchoavimus primi vestris mentibus spargere spiritualia, id est quæ a Spiritu sancto data sunt, et vestrum spiritum vivificant, ut fructifcent in vobis sicut in bona terra, *magnum est si metamus ad sustentationem nostri corporis vestra carnalia stipendia?* Quasi dicat: Non est magnum, sed minimum, si tradentes vobis æternas, percipiamus a vobis temporalia. Item a minori, probat hoc ipsum. Si alii, inquit, *sunt participes vestræ potestatis*, id est tam potenter utuntur vestris rebus ut vosipsci, *quare non potius nos id agimus, qui vestra salutis causa sumus?* Quæ sunt autem spiritualia quæ seminavit, nisi verbum et ministerium sacramenti regni coelorum? Quæ vero carnalia, quæ sibi licere metere dicit, nisi hæc temporalia quæ vita atque indigentia carnis inducta sunt? Quæ potenter ab eis sumebant etiam alii, qui non eis primo Evangelium annuntiaverant, sed ad eorum ecclesiam id ipsum prædicantes postea venerant. Unde subjecit: Si alii potestatis vestræ participes sunt, id est potestatis quæ prædictoribus concessa est in vos, ut utantur bonis vestris, cur non potius nos? Vel istos alias intelligamus pseudo apostolos, qui bona eorum devorabant, cum nihil utile eis contulissent. Ecce, inquit, probatum est, quia potestatem habemus sumendi stipendia. *Sed tamen non usi sumus hac potestate, id est non accepimus sumptus ut poteramus.* Tunc enim quis utitur sua potestate, quando quidquid pertinet ad illum, accipit, et a nullo sua potestatis vult abstinere debito. Nos vero non ita fecimus, *sed omnia sustinemus*, id est famem et sitim et nuditatem libentissime toleramus, *ne demus aliquod offendiculum Evangelio Christi*, id est ne per nos Evangelium impediatur currere. Minus enim curreat ad cor vestrum, si suspicaremini nos illud prædicare propter commodum terrenum. Vel si dedis-

A *selis nobis aliquid, putaretis forsitan vos emisse licentiam prædicandi, et nobis minueretur libertas arguendi. Vel si debitos sumptus acciperemus, jam pseudo apostoli nostro exemplo libere acciperent, et sic in prædicatione durarent. Aut si mulierem circumduceremus, inde posset oriri non bona suspicio. Talibusque modis impediretur cursus evangelica prædicationis.*

« Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? et qui altario deserviunt, cum altario participant? Ita et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere (Math. x; Luc. ix, x). »

Iterum reddit ad probationem, modisque omnibus etiam atque etiam commendat, quid sibi licet et tamen non faciat. Licitum est, inquit, mihi sumptus ex prædicatione sumere, sicut ministrantibus apud Judæos in sanctuario licet de rebus sanctuarium vivere, quia et naturalia ratio hoc babet, ut unusquisque inde vivat, ubi laborat. Nam nescitis quoniam hi qui in sacrario, id est in tabernaculo vel templo operantur sicut ministri et artifices, edunt ea quæ sunt de sacrario, id est quasdam oblationes quæ offeruntur in eo pertinentes ad ipsos? et nescitis quia qui altario deserriunt, sicut sacerdotes et levites, participant cum altario? id est partem accipiunt de his quæ offeruntur in altari, et sicut antiquæ more apud Hebreos antiquos hæc siebant, ita et Dominus Jesus ordinavit in Novo Testamento, id est rationabiliter dispositus, *his qui Evangelium annuntiant, id est prædicant, de Evangelio rivere, id est vivitum habere, ut expeditiores sint, cum de corporali cibo solliciti non fuerint.* Hoc ordinavit, id est tali ordine dispositus Dominus, ut dantes spiritualia, sumerent carnalia, quando dixit: *« Tu eadē domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua (Luc. x). »* Non quod ideo quisque debeat evangelizare si manducet, sed ideo manducare ut evangelizet. Nam qui propterea evangelizat, ut manducet, vilius habet Evangelium quam cibum. Postquam vero mukis militidinibus et exemplis atque rationibus et auctoritatibus ostendit Apostolus sibi licere necessaria sumere, subiungit, dicens:

« Ego autem nullo horum usus sum. Non autem serripsi hæc, ut ita flant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. Nam etiæ evangelizavero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non evangelizavero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædictans sine sumptu nam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. »

Tot, inquit, exemplis et auctoritatibus constat ne licenter posse stipendia sumere. Sed tamen ego non sum usus aliquo horum exemplorum vel auctoritatum sive rationum, ut facerem quod facere his posse

demonstror, id est ut ex prædicatione sumptus et alimenta perciperem. *Nullo horum usus sum.* Sed nec ut volo, quia non ideo scripsi hæc licere mihi, ut ita nunc fiant in me, id est ut amodo mihi necessaria quæque dentur a subditis; et si ego propter aliorum salutem a debitis sumptibus et necessariis omnibus abstinui et abstineo, saltem tanto exemplo vos ab immolatis carnibus abstinetæ, ne multos fratribus præcipitetus in interitum. Ob hoc etiam noluit Apostolus accipere sumptus, ne esset forma mercenariis et pseudoapostolis. Erant enim jam multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi terrena [al., stipendia] et vendendi Evangelium, quibus eam volens imputare, victimum manibus suis quæsivit. Sed et propterea noluit a discipulis stipendum vel aliud quid sumere, ne per hoc acciperent fiduciam delinquendi, et vigor evangelicæ auctoritatis in illo torpesceret. Parcebat etiam in hoc illis, ut non esset eis onerosus, si de bonis eorum viveret. Nolo, inquit, ut hæc ita fiant in me. Nam magis bonum est mihi mori, id est magis opto mori quam sustinere ut quis dando evacuet gloriam meam, quam pro hac abstinentia habere volo in Christo apud Deum, compatiens infirmis, dum nihil ab eis sumo. Vere taliter evacuaretur et inanis fieret. Nam si ideo evangelizavero ut hæc ita fiant in me, id est: Si propterea evangelizavero, ut ad illa perveniam, et sine Evangelii in cibo et potu et vestitu collocavero, non est mihi gloria apud Deum, sed ex eorum numero sum, de quibus dictum est: « Quia receperunt mercedem suam (Matth. vi). » Et quare non est mihi gloria? Quia necessitas sustentandæ hujus vitæ incumbit mihi, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, ut acquiram temporalem fructum de prædicatione æternorum. Sic enim jam necessitas in Evangelio erit, non voluntas. Et vere necessitas incumbit, quia ræ mihi est si non evangelizavero, id est malo meo non evangelizabo, quia fame cruciabor, et unde vivam non habebo. Vere non est gloria evangelizare pro corporis necessitate. Nam si hoc ago volens, hoc est sine ulla vitæ hujus fulcienda necessitate, apud Deum habeo mercedem gloriæ semipaternæ. Sed si invitus, id est cogente necessitate id facio, dispensatio est mihi credita, ut aliis dispensem Evangelium ad profectum eorum, ego autem mercedem illam apud Deum gloriosam non habeam? Hoc enim loco talis dispensator intelligitur, qui alienum dispenset, unde ipse nihil accipiat. Dispensatio est mihi credita tanquam invicto servo, ut tanquam alienum erogem, et nihil inde capiam præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum miseræ servitutis dantur extrinsecus. Et quia si volens evangelizo, mercedem apud Deum habeo, ergo quæ est merces mea, quam de prædicatione habere cupio, cum nullam inde mercedem terram recipere velim? Hæc scilicet est merces mea, ut ego Evangelium prædicans sine sumptu, ponam in cordibus hominum Evangelium, id est ut non sit credentibus sumptuosum Evangelium, ne putent ad

hoc sibi evangelizari, ut id evangelistæ quasi vendere videantur. Hanc mihi eligo mercedem, ut gratis ponam in auditorum mentibus Evangelium, ut non abutar in Evangelio potestate mea, qua Dominus concessit accipiendo stipendia, ne quod impedimentum generem Evangelio. Si enim stipendia sumrem, unde Evangelium impeditur et tardius iret, jam meæ potestatis abusio fieret, quoniam sumendæ illa, contra hoc ad quod potestas ipsa fuit mihi concessa, facherem. Hactenus multisfarie demonstravit licere sibi sumptus accipere, quos tamen non accipiebat. Jam vero quia infirmitati hominum compatiens a debitis sumptibus abstinebat, ostendunt sequentia, cum dicit:

B « Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer: his qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant, lucrifacerem: his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege Christi esse, ut lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. »

Hanc, inquit, solam mercedem in hac vita quæ o, ut gratis ministrem cunctis Evangelium. Nam cum essem liber ex omnibus, id est cum sic ab omnibus essem separatus, ut nihil illis deherem, nec ullius merita me possent ad hoc deducere, ut illis verbum vitæ ministrarem, sponte me inclinavi ut a Domino exaltarer, et me seruum omnium feci, sicut ipse Dominus dixerat: « Quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus (Matth. xx; Merc. ix). » Liber eram ex omnibus, id est nulli quidquam debens, cum nihil ab aliquo suscepisse, unde sibi obnoxius essem ad exhibendam servitatem; et tamen pro Christo me feci servum omnium, ut commodis omnium deseruirem; et hoc ideo, ut plures ad fidem convertendo lucrifacerem, id est lucrum eos prædicationis meæ facerem, et idcirco me modiscavi omnibus. Quia factus sum Judæis tanquam Judæus, id est ita compassus sum eorum cætitati et miseria, ac si Judæus essem, et in eadem cætitate et miseria cum eis detinerer. Hoc est dicere: Quantum dolorem ac sollicitudinem haberem de infidelitate et ignorantia et morte mea, si rem ipsam sicut esset animadvertere possem, tantum habui de Judæis, ut Judæos lucrarer, id est ut sic ad fidem eos adducerem, subveniebas eis sicut mihi subvenire vellem, et his qui sub lege sunt, id est Samaritanis vel prædictis Judæis factus sum, quasi sub lege essem, id est misericorditer eis condolui, et eos a jugo servitutis eripere laboravi, sicut mihi recte vellem condoleri et me eripi, si unus ex illis easem. Ita per compassionem misericordie factus sum eis quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege serviliter, id est cum eam non servarem

carnalier, ut tam pia condescensione lucrifacerem. A id est lucrum Christo acquirerem eos qui sub lege erant. Nequaquam doctor egregius ut quasi Judæus fueret, ad perfidiam erupit, nec quasi sub lege esset, ad carnale sacrificium rediit; sed condescendendo appropinquavit infidelibus, non cadendo, ut videlicet singulos in se suscipiens, et se in singulos transfigurans compatiendo colligeret, et impenderet illis ea quæ impendi sibi ab aliis recte voluisse; et tanto unicuique erranti concurreret, quanto salutis ejus modum ex propria consideratione didicisset. Non rediit ad carnale sacrificium, ut illud exhibendo putaret se aliquid justificationis aut salutis inde consequi. Alioqui propter vitandum scandalum, Hierosolymis veterem sacrificiorum morem servavit (Act. xxi). Neque simulando fecit hoc, ut nonnulli putaverunt, sed secundum liberam sententiam suam quæ dicit: «Circumcisus qui vocatus est?» (supra viii) non adducat præputium, id est non sic vivat quasi præputium adduxerit, sicut alio loco dicit: «Circumcisio tua præputium facta est (Rom. ii).» Secundum hanc sententiam fecit illa, quæ non intelligentibus et parum attendantibus siuxisse putatus est. Judæus enim erat, et circumcisus vocatus, noluit adducere præputium, id est noluit ita vivere ac si circumcisus non esset. Hoc enim jam in potestate habebat, et sub lege quidem non erat, sicut illi qui eam serviliter custodiebant, sed tamen in lege Christi, quæ est et ipsa quam Judæi tenebant, erant, ut libere adimpleret eam. Qui vetera ejus sacramenta inter Judæos celebrans, hoc modo illa usque ad certi temporis dispensationem a Deo jussa esse commendavit, et a sacrilegis sacris gentium distinxit. Nam et in hoc factus est Judæis tanquam Judæus, et sub lege positis tanquam sub lege esset, quia hoc Hierosolymis fecit, et alibi Timotheum circumcidit (Act. xvi), et a cibis quos lex prohibet abstinuit inter Judæos, ac semper apud eos de lege et prophetis disputationavit, asserens eorum testimoniis adventum Christi. Qui universa hæc et his similia idcirco faciebat, ut eos qui de lege erant, Christo acquireret, non ut aliquid justificationis jam in illis ceremoniis astimaret. Qui et subiungit: His qui sine lege erant, id est gentilibus, factus sum tanquam sine lege essem, cum non essem sine lege Dei, sed essem in lege Christi, ut lucrifacerem eos qui sine lege erant. In eo quippe factus est gentilibus tanquam gentilis, quod præputium recipit, quod indifferenter permisit vesci cibis quos damnant Judæi, quod eis assensus est secundum physicas rationes mundum esse factum a Deo, et hujusmodi condescensionibus. Notandum quod Judæos sub lege dicit esse, se autem in lege, paganos vero sine lege. Aliud est autem esse sub lege, et aliud in lege. Qui enim sub lege est, secundum legem agitur; qui vero in lege est, secundum legem agit, et ille servus est, hic autem liber. Qui vero sine lege est, ab omni servitute divina alienus est, ut sicut onager in solitudine (Job xxiv; Jer. ii) presentis saeculi male liber vivat. Utrisque autem,

B id est eis qui sub lege, et illis qui sine lege erant, se testatur Apostolus congruisse per misericordiam scilicet et compassionem, non per versipelle simulationem, id est ut eo modo subveniret carnali Judæo vel pagano, quomodo sibi ipsi si hoc esset, subveniri lete voluisse, portans utique eorum infirmitatem in compassionis similitudinem, non fallens in mendacii fictione, sicut continuo sequitur et dicit: Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Hinc enim loquebatur, ut etiam omnia illa superiora diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus, non erat mendacium, sic et cetera quæ præmisit. Quam enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse, nisi compatiendi eis in tantum, ut ne videretur venditor Evangelii, et verbi Dei cursum apud imperitos in malam suspicionem decidens impediret, nollet accipere quod ei jure Dominico debebatur? Eo enim ipso factus est infirmus, quo potestate sua uti voluit. Tam misericordi scilicet indutus affectu, ut cogitaret quemadmodum secum agi vellet, si et ipse ita infirmaretur, ut posset de illis per quos sibi Evangelium prædicaretur, si eos videret sumptus accipere, quasi mercimoniorum nundinas suspicari. Sic ergo illis qui corde infirmantur, factus est infirmus compassione misericordiae, non simulatione fallaciarum. Nam et qui ministrat ægroto, sit tanquam ægrotus, non cum se febres habere meutitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi serviri vellet si ipse ægrotaret. Juxta quem sensum universaliter subjungit: Omnibus omnia factus sum, ut omnes sacerdem salvos. Quasi dicat: Quid diutius per partes enumerarem singula? Breviter comprehendo, omnibus omnia factus sum, id est quasi omnium sectarum essem. Omnibus omnia factus est, non mentientis actu, sed compatiensis affectu, id est non omnia mala omnium fallaciter agendo, sed alio: unum omnium malis omnibus tanquam si sua essent, misericordiam medicinæ diligentiam procurando. Cogitabit enim, ut homo, in eis vitiis etiam se esse potuisse, unde cupiet alios liberare; et ita subveniebat illis, sicut sibi vellet subveniri, si ipse in eisdem vitiis esset. In se enim personas omnium pie transfigurans, ex semel ipso discebat qualiter unicuique misereri debuisse, quatenus hoc singulis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisse. Ita, inquit, me contempno omnibus, non quod mihi errores et vicia eorum placeant, sed omnia hæc prædicta facio conformans me unicuique propter Evangelium, ut particeps ejus officiar, id est ut particeps fiam bonæ intentionis, quam habet Evangelium erga salutem hominum. Vel omnia quæ dixi facio erga singulos quosque propter Evangelium, ut possim eis illud dulciter inferre, et ego fiam particeps remunerantis ejus.

C «Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et illi

« quidem ut corruptibilem coronam accipient, nos autem incorruptam. »

Idcirco omnia facio propter Evangelium, quia non aliter ero particeps ejus. Necesse enim mihi est ut omnia quæ facienda sunt, faciam, et ab omnibus a quibus abstinentur est, abstineam, quoniam aliter Evangelii coronam et remunerationem habere non potero. Quod evidenter apparet in hac similitudine quam nunc propono. Nullus enim in stadio bravum accipit, nisi qui omnia quæ facienda sunt fecit, et hoc omnes mundana consuetudine potestis scire. Quia an nescitis quod hi qui currunt in stadio, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravum? Licet enim omnes ibi sint in cursu et labore similes, tamen omnes inaniter currunt, præter illum solum qui accipit bravum; quod est præmium cursus. Stadium autem constat centum viginti quinque passibus. Sed hoc loco, sive minus, sive magis longitudinis habeat, vocatur stadium illud vix spatium, per quod usque ad metam quamdam solebat fieri cursus, ut postquam veniretur ad metam, esset standum. Unde stadium a stando nomen accepit. Bravum autem genus est palmæ, vel præmium quod currentibus proponitur. Omnes currunt, sed unus qui currendo cæteros vincit, accipit bravum, quia fecit omnia quæ pertinent ad cursum, et abstinuit ab omnibus quæ impediunt. Sic et ergo bravum supernæ remunerationis adipisci non potero, nisi omnia quæ currentibus facienda sunt fecero, et ab omnibus quæ contraria sunt abstinuero. Similiter et unusquisque vestrum de se sentiat et legitime currat. Nam omnes quidem currunt, sed unus accipit bravum. Currunt enim Judæi, currunt here-tici, currunt nonnulli Christiani qui ad vitam non sunt prædestinati, quia omnes isti in fine præmium sperant se adepturos, et ad illud tendunt per vitæ præsentis stadium. Sed unus prædestinatorum Christianorum populis qui legitime currit accipit bravum, quoniam sola unitas eorum qui sunt corpus Christi palmam consequitur, et quia non omnes qui currunt accipiunt bravum, ideo sic currite faciendo quæ ad cursum pertinent, et vitando quæ impediunt, ut comprehendatis illud. Cautos et expeditos vos esse convenit in currendo, ne forte contingat non comprehendere præmium ad quod curritis. Non enim omnes comprehendunt illud. Currite credendo, sperando, desiderando, bene operando, corpus affligendo, orando, amando, et quibusque bonis studiis insistendo. Ita quidem est de his qui currunt. Sed de his qui pugilantur audiamus. Nam cursor quisque festinat ad bravum, sed omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, id est omnis pugil qui in certamine pugnat, ab omnibus se abstinet, id est ab escis et cæteris quæ impediunt agonen, id est certamen. Sic et omnis Christianus qui in arena hujus mundi contra diabolum luctatur, ab omnibus quæ Christianum ad terram implicans debet abstinere. Nam et ideo chrismate sumus uncti, quia luctatores sumus effecti; et prouterea sic-

A ut illi qui in arena luctantur, nudi sunt, ita et nos a mundanis rebus spoliati esse debemus, ut amando nihil possideamus in hoc sæculo, quia nec maligni spiritus, contra quos est nobis lucta, quidquam in eo proprium possident. Nudi ergo cum nudis, id est nihil possidentes cum nihil possidentibus luctari debemus, si eis succumbere nolumus. Armis tamen virtutum indui studeamus, quibus et protegamus, et adversarios feriamus. Sicque pugiles et luctatores imitemur, qui se intantum ab omnibus agoni suo noxis abstinent, ut et nocturnam pollutionem, quæ per somnum accidere solet, diligenter cavere studeant, ne per hanc molliores in certamine flant. Et illi quidem abstinent, et pugilantur ut corruptibilem coronam ex floribus contextam cum laude et mercede cito peritoram accipient; nos autem ob hoc abstinemus et pugnamus ut incorruptam, id est æternam percipiamus coronam, et idcirco diligentiores esse debemus, quibus non terrenis et marcentibus floribus, sed æterna conserta gemmis in modum regii diadematis corona spiritualis servatur.

« Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans. Sed ca-stigo corpus meum et in servitatem redigo ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus ef-ficiar. »

Seipsum proponit Apostolus cæteris in exemplum. Quandoquidem, inquit, in stadio vitæ præsentis est nobis cursus et certamen, atque victori proposita est incorruptibilis et æterna corona, igitur ego, qui, sicut supra dictum est, omnia propter Evangelium facio, sic curro, id est tam legitime, tam alacriter, tam expedite cursum boni operis exsequor, ut non quasi in incertum tendam, quia certus sum de corona. Ille enim currit in incertum, qui talia facit, ut ex quibusdam sperare, et ex quibusdam possit desperare. Sed ego ex omnibus quæ post conversionem feci, certitudinem bonæ spei teneus, non corro velut in incertum, sicut illi qui currunt ad sæculare bravum, nec si poterunt illud accipere sunt certi, ego sic pugno contra diabolum, ut non sim quasi aerem verberans, id est non inaniter pugno sicut ille, qui jactat ictus incassum, et pro hoste ferit aerem. Scilicet non verbis, sed rebus contendeo, quia non sum de illis prædictoribus, qui dicunt et non faciunt (*Matth. xxiii*). Quantumcunque enim prædictor fundat verba, gladius oris ejus non per-venit usque ad læsionem hostis, sed vox inanis et otiosa reputatur, si ipse prædicationi sue contrarius existat. Quia qui alius facit quam prædicat, suspectos facit audientes ut de promissis dubitent; et ideo malum de cordibus eorum non valet expellere, nec hostem qui in eis habitat, lædere. Ego autem non vacuos ictus verborum in adversarium ja-cto, sed ut illum possim lædere, castigo jejuniis et afflictionibus corpus meum, ut et exemplum abstinentiae dem aliis: et ideo non quasi aerem verberans pugno, quia dum carnem restringo, ipsis abstinentiae mæsi ictibus non aerem, sed diabolum ver-

bero; et dum hoc quod intra me est subjicio, extra A positionum adversarium ferio. Corpus vero castigare, est jejuniis reprimere illud, et ea illi dare, quæ ad vitam proficiant, non ad luxum. *Corpus meum* per abstinentiam *castigo*, ne per lasciviam insolecat, et in servitatem illud redigo, ut non perficiat suam, sed spiritus voluntatem: et in omnibus serviat spiritui, non repugnet. Ideo sic corpus refreno, ne forte si aliter egero, contingat quod adhuc contingere potest, quandiu sum in hac mutabili vita, scilicet ne cum ego aliis prædicaverim, et in partem electionis illos per doctrinam meam adduxerim, ipse male vivendo efficiar reprobis, id est a Deo reprobatus, et a gaudiis cœlestibus quæ prædico, alienus. Certe jam de hoc Apostolo voce Dominica dictum fuerat, et quoniam vas electionis mihi est (*Act. ix.*), et tamen adhuc ipse castigans corpus suum, metuit ne reprobetur, licet supra dixerit, sic curro, non quasi in incertum. Ita enim certus est de præmio, ut timet illud amittere: et ita metuit amittere, et certus sit de eo. Et cum iste quem Deus vas electionis esse testatur, sic metuat reprobis fieri, quid de nobis miseris erit, qui nullam adhuc Dei vocem de electione nostra audivimus, et jam in otio quasi de securitate torpemus? Omnia enim quæ nunc de se dixit, ideo locutus est, ut nos similiter agere suo exemplo doceret, scilicet ut sic strenue cursum recti operis ageremus, quatenus de perceptione futuri præmii spem certam haberemus; et sic cum antiquo hoste pugnaremus castigantes corpora nostra, ut non aere, sed ipsum hostem certis ictibus abstinentiae nostræ feriremus, ne forte per subrepentia vitiæ reprobi adhuc efficeremur, et reprobationem adhuc posse contingere, probat exemplo Judæorum, cum subiungit:

CAPUT X

Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt (*Num. ix.; Exod. xiii., xiv., xvi., xvii.*). Bibeant autem de spirituali consequente eos petra (*Num. xx.*), petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, nam prostrati sunt in deserto (*Num. xiv.*).

Hoc nonque exemplum de priori populo ideo prononit, ut in Christianorum populo nullus in eo solo confidens quo baptizatus est, et escam ac potum corporis et sanguinis Domini percepit, putet sibi Deum parcere si peccaverit; sed tunc omnia hæc cognoscat sibi profutura, si Deo humiliter obedire perseveraverit. Quasi dicat: Currere et pugnare sicut ego debet omnis Christianus, quandiu in studio vita mortalium est: et metuere, ne post omnia bona quæ divinitus accepit, fiat adhuc reprobis, nec perveniat ad bravium pro quo currit, sicut videmus quod Hebrei qui nos præfiguraverunt, post transitum maris

et cœlestem escam, quia Deum peccatis suis offererunt, ad terram promissionis velut ad propositum bravium pervenire non posuerunt. Nolo enim vos ignorare, id est nolo ut ignoretis, o fratres, quoniam patres nostri, id est Hebrei antiqui institutores nostræ fidei et moralitatis, omnes tam boni quam mali cum egredierentur de Ægypto, priusquam mare transirent, fuerunt sub nube (*Num. ix.; Exod. xiii.*), quæ non sinebat exercitum Ægyptiorum ad eos accedere, et significabat præsidium supernæ protectionis, et omnes pariter mare transierunt (*Exod. xiv.*), in quo persecutores eorum perierunt, et omnes a Moyse, id est in ducatu Moysi baptizati sunt in nube et in mari, quia submersi hostibus suis eripi sunt a morte, quod nobis præstat baptismus: et purgati sunt a peccatis prioribus, ut ultra non impunarentur illis: et mundati ab ignorantia Dei, quæ premebat omnes gentes, ut idonei forent accipere divinam legem. Baptizati sunt, quia signum baptismi accepterunt, quod tantumdem valvit eis credentibus, quantum valet nobis ipse baptismus, et deinde omnes similiter boni ac mali manducaverunt eandem escam spiritalem (*Exod. xvi.*), id est manna spirituali virtute paratum. Omnes eandem escam comedebunt, quia non aliam salvandi et aliam perituri manducaverunt, sed omnes eandem. Simili modo et omnes biberunt eundem (*Exod. xvii.*), non diversum, potum spiritalem, id est aquam de petra productam spirituali gratia. Manna enim et aqua illa dicuntur nunc spiritualis cibus et potus, quia non mundi lege, sed Dei virtute sine elementorum commissione ad tempus creati sunt, habentes in se figuram corporis et sanguinis Domini. Unde et manna vocatum est panis angelorum, quia virtute qua angeli subsistunt creatum est, significans eum qui ait: «Ego sum panis vivus qui descendit de celo» (*Psal. lxxvii.; Joan. vi.*). Vel eandem escam corporis Christi, quam nos in pane manducamus, ipsi manducaverunt in manna; et eundem potum sanguinis Christi, quem nos ex calice bibimus, ipsi biberunt ex petra, et ideo spirituale manducaverunt eandem quam et nos, corporalem vero alteram. Quia in similem escam spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurientur, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satientur. Nam et nos accepimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Similiter potum spirituale percepserunt eundem quem et nos, nam corporalem alium. Sed hunc spiritualem potum non undecunque bibeant, sed de spirituali petra, id est de Christo. Sicut enim cibus et potus ille fuit spiritualis, simili ratione fuit petra spiritualis, quæ potum manavit spiritualem. Bibebant de petra consequente eos, id est satisfaciente desideriis eorum, quoniam consecuta est eos abundantia suæ largitatis, prius siti confectos, et ad Moysen clamantes, dum satiavit eos sic, ut amplius tunc non quererent potum. Vel sequebatur eos per desertum petra spiritalis, quia ubi deficiebat eis humanum suffragium, aderat Christus. Qui ideo se-

quebatur, ut ubi homo defecisset, ille subveniret. Non enim petra, sed Christus aquam dedit. Qui et nunc similiter suos per subsequentem gratiam comitari non desistit post baptismum, velut post maris transitum. Bibeant de petra, sed *petra erat Christus*. Non est dictum, petra significabat Christum; sed, petra erat Christus, quia sic solet loqui Scriptura, res significantes tanquam illas quæ significantur, appellans. Omnia enim significantia videntur quodammodo earum rerum quas significant generare personas; et ideo tanquam hoc esset, dictum est, petra erat Christus; quod utique per substantiam non hoc erat, sed per significationem. Propter firmitatem, petra dictus est Christus. Qui duobus lignis crucis affixus, profundit ex suo latere sacramenta nostræ salutis, quibus interior sitis nostra potaretur: sicut petra illa bis percussa, dedit aquam unde populus ille satiaretur; gemina enim percussio, duo ligna crucis significat. Ecce omnes pariter hæc omnia Dei beneficia consecuti sunt, sed non omnes pariter ad salutem pervenerunt. Quia non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, id est plures eorum non bene placuerunt Deo post hæc omnia, sed graviter displicerunt; quod inde patet, quia prostrati sunt in deserto (*Num. xi, xiv*), nec pervenerunt ad terram promissæ hæreditatis. Caveamus itaque ne et nobis similiter contingat. Omnia enim illa beneficia quæ ipsi divinitus accepérunt, spiritualiter sunt eadem quæ et nos accepimus. *Ægyptum* namque interpretari novimus afflictionem, vel afflagentem, vel comprimentem, sive tenebras, et sœpe poni in imagine hujus sæculi, a quo spiritualiter recedendum, ne simus jugum ducentes cum infidelibus (*II Cor. vi*). Quod sit per primum calorem fidei. Sic enim quisque Jerusalem cœlestis sit civis idoneus, cum primum huic sæculo renuntiaverit, quomodo ille populus in terram promissionis induci non potuit, nisi prius ab *Ægypto* recederet. Sed sicut ille non inde discessit, nisi divino præsidio, ita nemo corde ab hoc sæculo avertitur, nisi Dominicæ misericordiæ munere præventus et adjutus. Quem et nubes protegens comitatur, quæ procul arceat exercitum *Ægyptiorum* sequentium, quia catechumenus per fidem quam recipit, habet gratiam Dei obumbrantem velut nubem, quæ non sinit ad illum accedere pristinam consuetudinem vitiorum, quæ diabolo instigante, subsequitur illum, sed in aqua baptismatis extinguitur velut in mari Rubro. Apte enim per mare Rubrum baptismus designatur, sanguine Christi consecratus. Mors enim *Ægyptiorum* in mari, significat abolitionem peccatorum in baptismo. Israelitæ transeuntes, præsignant eos qui nunc baptizantur, et tali mysterio patres illi omnes de *Ægypto* egressi fuerunt sub nube, et omnes mare transierunt, ac in Moyse baptizati sunt in nube et in mari. Moyse Christum significat, nubes Spiritum sanctum, mare aquam baptismi. Dicuntur ergo in Moyse baptizati in nube et in mari, velut si dicerentur in Christo baptizati in Spiritu

A sancto et aqua. Postea ducti sunt per desertum. Similiter et nunc baptizati omnes, nondum perfruent promissa patria regni cœlorum, sed quod non vident sperantes, et per patientiam expectantes, tanquam in deserto sunt. In quo pascuntur manna, et potantur aqua de petra, id est corpore et sanguine Christi. Nam sicut ille populus ante transitum maris non potuit manna comedere, sic nemo valet ante baptismum corpus Redemptoris accipere. Deinde sicut Hebreis data est lex, ita fidelibus ostenditur sublimitas scientiæ charitatis Christi. Sed qui post hæc omnia criminaliter peccaverint, ad cœlestem patriam non pervenient, nisi congruam egerint poenitentiam; sicut Judæi qui propter culpas suas ad terram promissionis non pervenerunt, sed in deserto perierunt, B etsi enim in aliquibus, non tamen in pluribus eorum beneplacuit Deo. Communia fuerunt omnibus illis sacramenta, sed non communis gratia. Ita et nunc baptismus nobis omnibus communis est, sed non virtus baptismi, commune nobis est sacramentum corporis et sanguinis Domini, sed non communis virtus sacramenti. Non ergo solis sacramentis confidamus, quia his solis ad regnum cœleste non perveniemus, si bona operari neglexerimus, aut si Salvatorem more veterum offendere non timuerimus.

C « Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum sicut et illi concupierunt (*Num. xi*); neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surerunt ludere (*Exod. xxxii*). »

D *Judæi* post maris transitum, post angelicum cibum et spiritualem potum, quia graviter Deum offendiderunt, ad promissam hæreditatem non pervenerunt, sed in deserto perierunt. Sed hæc quæ de illis narrantur, facta sunt tunc in figura nostri, qui eramus futuri, quoniam in illis præfiguratum est quod nos si post baptismum, si post Dominicæ corporis et sanguinis cibum et potum similiter peccaverimus, ad cœlestem patriam non perveniemus; sed in hoc sæculo maligno morientes, ad penas inferni duceremus, quas penæ illorum præsignabant. Caveamus igitur similiter offendere, ne talia patiamur in veritate, qualia illi pertulerunt in imagine. *Hæc enim*, ut dictum est, *facta sunt in figura nostri*, ut nos metu poenarum, quæ illis acciderunt, corrigamur, ut nos simus concupiscentes malorum, id est concupitores vitiorum, sicut et illi concupierunt, per concupiscentiam enim desideraverunt cibos *Ægypti*, quos reliquerant dum manna pascerentur cœlitus missus, et pro esu carnium flentes murmuraverunt. Caveamus et nos illecebras gulæ, ventriquæ ingluviem, ne similibus epularum concupiscentis percaemus. *Neque idololatræ efficiamini* manducantes in idolio, sicut quidam ex ipsis, manducantes coram vitulo. Neque idololatræ efficiamini, id est non ædificetis ad idolatriam exemplo vestri infirmam fratum conscientiam, qui videntes vos in idolio re-

cumbe, putant quod ibi ob honorem idoli comedatis. Non officia minimi idololatræ, sicut facti sunt non omnes Judæi, sed quidam ex ipsis idololatræ facti sunt, adorantes vitulum aureum, dum Moyses in monte quadraginta diebus cum Domino moratur, quemadmodum in Exodo scriptum est (Exod. xxii) : *Sedit populus ante vitulum manducare et bibere, et cum alacres facti essent ex cibo et potu, surrexerunt ludere, id est ludos facere in vituli veneratione.* Surrexerunt ludere, id est coram vitulo saltare. Vel ludere, id est vitulum adorare. Quid enim iusui puerili tam simile, quam idola colere! Cavete igitur, ne et vos similiter coram idolo nunc sedestis manducare et bibere, et infirmos excitetis ad lusum idololatriæ.

¶ Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt (Num. xxv), et ceciderunt in una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut ut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt (Num. xi). Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore (Judith. viii).

Neque in idolatriam declinemus, postquam de tenebris infidelitatis educti sumus, ut illi declinaverunt, postquam de Ægypto, ubi servierunt idolis, fuerant educti. Neque fornicemur cum paganis mulieribus ne per eas ad cultum idolorum seducantur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt (Num. xxv). cum filiabus Madian, et comederunt de sacrificiis earum, adoraveruntque deos ipsarum, et hoc factum est consilio Balaam. Videte ne vos similiter consiliis pseudoapostolorum decipiannini, qui vestram perniciem moluntur, sicut Balaam filios Israël perdere machinabatur. Nam propter hanc fornicationem ceciderunt in una die gladio viginti tria millia, quoniam Moyses statim precepit judicibus Israël, ut occideret unusquisque proximos suos, qui iniati fuerant Beelphegor, et occisa est tanta multitudine eorum. Ubi præfiguratum est, quod etiam virros in dilectione et in observantia Decalogi perfectos et in fide Trinitatis, si fornicati fuerint, occident eos in judicio futuro quasi in una die judices Israël (Matth. xix; Luc. xxii), id est Apostoli. Nam per decem intelligitur Decalogus legis; per viginti, id est per geminationem denarii numeri, exprimitur gemina dilectio, quæ legem facit impleri; per tria, fides Trinitatis; per mille, perfectio, et ita, sicut diximus, per viginti tria millia designantur illi, qui in dilectione et præceptorum divinorum observantia et fide sunt perfecti; sed caveant fornicationem, quia propter hanc solam in infernum cadere possunt in die judicii. Neque tentemus Christum, diligentes de ejus auxilio, et fastidientes ejus spiritualem cibum, ne malignis spiritibus perimendi tradamur, sicut quidam eorum tentaverunt illum, et a serpentibus perierunt. Nam sicut Scriptura refert, tædere coepit populum itineris ac laboris, locutusque contra Dominum et Moysen, ait : « Cur eduxisti nos de Ægypto ut moreremur in solitudine? Deest panis, non

A sunt aquæ. Anima nostra jam inanis baues super cibo isto levissiro. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes (Num. xxi). In enim Christum tentaverunt, dum loquerentur contra Dominum, qui est ipse Christus, et contra Moysen famulum ejus, propter tædium viæ longioris et laboris et penuriam cibi crassioris, cum velut pro nihil manna duecent. Ac per hoc Christus comprabatur esse Deus qui jam ab illis est tentatus. Quibus ipse ad significanda peccata, quorum venes invisibiliter moriebantur, visibles serpentes quibus admonerentur immisit, et plaga emendatoria mortes animarum mortibus corporum figuravit. Caveamus et nos, ne Christum simili modo tentemus, loquentes contra eum et contra prælatam quem ipse nobis dedit, cur nos eduxerit de Ægypto, id est, de tenebrosis sæculi voluptatibus, dum affligimur in solitudine conversationis hujus, et penuriam sustinemus corporalis victus, cum spiritualis abundet; et tædet nos itineris ac laboris, dum per patiemam diu nolumus exspectare quod non videmus, sed capimus ad regnum pervenire cito, sine laboris clavis tolerantia. Nam cum per multas tribulationes oporteat nos intrare in regnum celorum (Act. xii), si tribulationes in via longanimitate suffere resipimus, justo Dei judicio trademur ignitis serpentibus (Judith. viii), id est malignis spiritibus, qui nos igne vitiorum inflammat, et animas nostras veneno peccatorum insificant et extinguant. Notandum etiam quia sicut Judæi Christum in Moyse contemperant, sic Corinthii contemperant eum in Apostolo, dum male loquerentur de Apostolo duce sue, sicut Judæi de Moyse (Exod. xv, xvi, xvii; Num. xiv, xvii, xix), et adeo nunc tali exemplo vel eos compescere. Qui et addit : Neque murmuraveritis. Murmurabant enim contra majores suos, quibus invidebant charismata meliora, vel etiam contra ipsum Apostolum. Ne murmuraveritis, inquit, sicut quidam eorum murmuraverunt, id est his de prepositis suis conquesti sunt, et ideo perierunt ab exterminatore (Judith. viii), id est ab angelis qui extra terminos promissæ terræ percussit eos, vel extra terminos sortis electorum misit. Nam Core et socii ejus murmuraverunt contra Moysen et Aaron (Num. xvii), quod non divina electione, sed quasi per seipso prælati essent populo; et ideo sic exterminati sunt, ut vivi descendentes in infernum, disrupta terra sub pedibus eorum. Propter quod et sequenti die murmuravit contra Moysen et Aaron multitudo filiorum Israël, dicens : « Vos intersecistis populum Dei (ibid.), » et ob id egressa est ira a Domino in eos, et rastati sunt incendio, fueruntque qui percussi sunt quatuordecim millia hominum, absque his qui perierant in seditione Core. Ita propter murmurations suas, quibus falso de rectoribus suis conquecherantur, perierunt, et de medio multitudinis exterminati sunt per angelum administrantem poenas eorum. Videote ergo, ne et vos similiter contra me murmurantes, vel contra

D C D Aaron (Num. xvii), quod non divina electione, sed quasi per seipso prælati essent populo; et ideo sic exterminati sunt, ut vivi descendentes in infernum, disrupta terra sub pedibus eorum. Propter quod et sequenti die murmuravit contra Moysen et Aaron multitudo filiorum Israël, dicens : « Vos intersecistis populum Dei (ibid.), » et ob id egressa est ira a Domino in eos, et rastati sunt incendio, fueruntque qui percussi sunt quatuordecim millia hominum, absque his qui perierant in seditione Core. Ita propter murmurations suas, quibus falso de rectoribus suis conquecherantur, perierunt, et de medio multitudinis exterminati sunt per angelum administrantem poenas eorum. Videote ergo, ne et vous similiter contre me murmurantes, vel contre

quoslibet vobis superiores aut prælatos, similiter, imo deterius pereatis. Non enim est ambiguum, illos peccantes plus subjiciendos tormentis, quibus peccantium poenæ ad hoc relatae sunt, ne peccarent.

« Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. »

Ita post maris transitum et cœlestem cibum propter varias offensiones suas variis modis perierunt. Sed hæc omnia contingebant illis in figura, quia tunc figurabatur, quod pro similibus culpis perire possumus post baptismum et corporis Christi sacramentum. Nam quod in pluribus eorum non fuit beneplacitum Deo, et prostrati sunt in deserto, præfiguravit quod nunc in populo Christianorum multi quidem sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx.*). Lata enim via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui vadunt per eam (*Matth. vii.*), nec in illis beneplacitum est Deo. Quod illi mala concupierunt, et corde in Ægyptum redierunt figurabat quod carnales Christiani erant mala desideraturi, et mente ad sæculi relicta via redituri. Quod quidam ex illis idololatræ facti sunt, quod quidam fornicati sunt, quod quidam Christum tentaverunt, quod quidam murmuraverunt, significabat quod quidam ex Christianis erant in idolatriam casuri, et quidam fornicaturi, et quidam Christum tentaturi, et quidam murmuraturi, et invisibiliter poenas eorum passuri. Unde non omnes illi, sed quidam ex ipsis membrantur hæc mala fecisse, quia nec omnes Christiani, sed quidam similia nunc faciunt; et qui modo vetustas illorum culpas imitantur, necesse est ut et poenas ipsorum patientur. In figura ergo contingebant illis hæc omnia. Sed scripta sunt ad correptionem nostram, id est, ut corrigamus auditis culpis et poenis eorum, atque caveamus esse de illis qui similia faciunt et patientur. In figura contingebant omnia sub Veteri Testamento, et ideo jam non opus est ut cum res manifestas agimus, figurarum prenuntiantium celebrationi serviamus, id est ut Sabbathum custodiamus et ciborum differentias et his similia. Sed tamen scripta sunt propter nos, et ideo magna nobis cura sunt legenda et intelligenda, et in magna auctoritate habenda. cum propter nostram utilitatem sint scripta. Vitia quoque et tormenta veterum scripta sunt ad correptionem nostram, in quos, id est in nos devenerunt, id est declinaverunt fines sæculorum, quia in ultima ætate sumus, et tot exemplis priorum magis corrigi debemus. Alioquin poena illorum geminabitur nobis, quia major nositia legis magis reum facit eum qui eam non custodit. Fines autem sæculorum tanquam senectus veteris hominis, cum totum genus humanum tanquam unum hominem constituerimus, sexta ætate significatur, qua Dominus venit. Sunt enim ætates sex etiam in uno homine, infantia, pueritia, adolescentia, juventus, gravitas, senectus. Prima igitur humani generis

A ætas est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis, et inde quinta usque ad adventum Domini. Sexta vero agitur ab adventu Domini usque ad finem sæculi, quia exterior homo tanquam senectute corruptitur, qui etiam vetus dicitur, et interior renovatur de die in diem. Inde requies sempiterna est, quæ significatur Sabbato. Quia ergo fines sæculorum sic devenerunt in nos, id est sæcularitas in nobis decrevit et finiri coepit, ideo turpius erit si jam ultra peccaverimus. Post hæc salubris admonitio subditur: Quoniam Israelitæ post accepta divinitus beneficia ceciderunt in varias offensiones, per quas perire meruerunt, et casus Israelitarum præfiguravere casus Christicolarum atque omnia quæ tunc illis acciderunt, scripta sunt ad correptionem nostram, itaque quicunque se existimat stare, id est, statutum rectitudinis habere, videat, id est sollicitus sit ne cadat, id est ne labatur in culpam gravem, quia justus septies cadit in levem et resurgit (*Prov. xxiv.*). Videat ne cadat, dum se stare putat. Hoc maxime ad eos ex Corinthiis dictum est, qui præsumentes de sua scientia, qua licitum esse noverant omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant; et putabant se aliquid proficisse ex doctrina pseudoapostolorum, unde facti erant deteriores, atque judicabant Apostolum, cum ipsis essent rei. Superbiam igitur eorum amputat, ne per hanc in varias culpas sicut Judæi, corruant, quia et Apostolo superbe detrahentes, Christum tentabant. Multos etiam alios qui futuri erant, reprimit ab elatione perniciosa, dum hortatur ut stans observet ne cadat, id est ne peccato consentiat, vel ne alium peccare faciat (*Osee. XIII.*). Voluntate enim sua cadit qui cadit, sed voluntate Dei stat qui stat, aut resurgit.

« Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Filii delis antem Deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione preventum, ut possitis sustinere. »

Stans videat ne cadat. Non quod penitus sine casu perseverare possit. Sed hoc saltē videte ut tentatio, id est peccati delectatio, vos non apprehendat, id est rationem vestram in consensum non trahat, nisi humana, id est nisi de his levibus peccatis, sine quibus humana vita non potest duci, vel non dæmoniaca, sed humana tentatio vos apprehendat. Nam humanum quidem est, in corde tentationem perpetui; dæmoniacum vero est tentationis certamine et in operatione superari. Item aliud sapere quam se res habet, humana tentatio est. Hujus autem vel illius vel suam ipsius amando sententiam, vel inviendo melioribus usque ad præcidendæ communio-nis et condendi schismatis aut hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumptio est. In nullo autem aliter sapere quam se res habet, angelica perfectio est. Quia igitur homines sumus, sed aequales angelis in resurrectione futuri sumus (*Matth. xxii.*;

*Merc. XII; Luc. XX), quandiu non habemus angelicam perfectionem, caveamus diabolicae presumptionem. Humanum quippe est de occultis siorum non vera sentire, ut homo credit bonum quem nescit malum; et iterum opinione non certa credit malum, quem non probavit malum, et ante tempus judicet quod nescit. Sunt etiam humanæ tentationes, cum bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo conilio labitur; aut irritatur in fratre studio corrugandi, paulo tamen amplius quam christiana tranquillitas postulat. In his et talibus est humana tentatio, non daemoniaca. Daemonis est enim scienter et voluntarie peccare, cum nulla ad hoc fragilitate trahatur; hominis autem est per ignorantiam vel per infirmitatem peccare, et quia necessere est vos temptationibus probari, non dico vel ero ut non tentemini, sed ut tentatio nulla vos apprehendat nisi humana, id est ut sicut homines, non sicut demones tentemini, scilicet ut per temptationes proficiatis, non succumbatis. Ego quidem hoc dico, sed Deus adimpiebit quod dico, quia ipse est fideliter adimplens quod promisit, cum diceret: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII). » *Fidelis est Deus, id est verax in hac promissione, ut sit semper vobiscum in omni temptatione, et non sinat vos ultra vires tentari, sed temptationem leviget ut vincatis.* Aliter de aliquo dicimus, non mihi habuit fidem; aliter, non mihi servavit fidem. Nam illud est, non credit quod dixi: illud non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo; secundum illam vero, qua sit quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Fidelis est Deus in eo quod se suis promisit auxiliaturum et coronam gloriae post temptationes daturum (Jac. 1), et ideo non patietur vos tentari supra id quod potestis ferre, id est non permettit ultra mensuram vestrarum virium excrescere pondus alicujus temptationis. Nisi enim misericors Deus cum viribus tentamenta modificeret, nullus profecto est, qui malignorum spirituum temptationes [al. insidias] non corruens portet. Quia si mensuram iudex temptationibus non præbat, eo ipso protinus stantem dejicit, quo ultra viros onera imponit; et idcirco pia dispensatione hostem nostrum permittit et retinet, relaxat et refrenat, ut et tentemur ad profectum nostrum, et non superemur ad hostis desiderium. Fidelis enim est, et ideo facit ut aut cito cesset tentatio, aut si prolixa fuerit, det ipse tolerandi virtutem. Non patietur vos tentari supra vires, sed cum ipsa temptatione faciet etiam provenit tolerantia, ut possitis sustinere pondus temptationis. Subvenit enim ut impleat quod promisit, quia fidelis est: et illud facit provenire, quod potest humana fragilitas sustinere. Novit enim quando procellam temptationis exsurgere sinat, quando exsurgentem reprimat. Novit pro custodia nostra restringere, quod con-*

A tra nos egredi pro nostra exercitatione permittit, ut ezeviens nos diluat procella, non mergat. Proventum ergo facit in temptatione, quis et temptationem prout expedire novit, facit provenire, et citius opus consolationis occurrere facit, atque surgentes temptationis stimulos mitigat, impugnantesque se cogitationum motus interna pace tranquillat. Morque anima immensam de spe coelesti latitudinem percipit dum devictum respicit malum quod toleravit.

« Propter quod charissimi mibi, fugite ab idolatria cultura. »

Dixi quod omnia contingebant Israëlitis in figura, qui post coeleste pabulum conversi sunt ad idola, multisque modis offendierunt, et quod vos Deum fidem habetis adjutorem in omni temptatione. *Propter quod, o charissimi, quibus ego propter magnam charitatem consulo, fugite, id est cito vos elongate, non solum animo, sed et corpore ab idolatria cultura, ne sicut Iudei fatis iterum idololatriæ. Qui enim assiduus est in idolio, aliquid sperat de eo; et de eo sperare, de Deo dubiare est. Sic enim Saul ad idolatriam quam exterminaverat rediit, sperans aliquid de ea (I Reg. XXVII). Fugite ergo ab idolatria cultura, ne per hanc vobis nascatur in Deum tentatio. Fugite quasi pestem, quasi venenum, quasi mortem, quia nisi cito fugeritis, non evadetis. Fugite de idolio, ut non comedatis ibi cum offendiculo simplicium fratrum, quia jam in eorum infirma conscientia facti estis idololatriæ, dum vos estimant ob honorem idolorum ibi comedere.*

« Ut prudentibus loquor, vos ipsi judeate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane participamus. »

Fugite ab idolatria, et ut inde fugiatis, loquitur vobis altum aliquid, non quasi rudibus, sed quasi prudentibus et rationis capacibus. Ideoque vos ipsi velut prudentes iudicante quod dico, id est an propter hanc rationem quam subjungo, deheatis fugere procul ab idolis, et abstinerere prorsus ab illorum sacrificiis. Calix benedictionis, etc. Ideo prius de calice loquitur, quia de pane postea plus erat locuturus. *Calix benedictionis cui benedicimus, id est calix cui Christus in coena benedixit, et cui nos sacerdotes in missa benedicimus, vel calix benedictionis, id est cuius haustu benedictio crelenibus infunditur, cui nos sacerdotes in sacramentorum confectione benedicimus, nonne est communicatio sanguinis Christi? id est nonne facit eos qui digne bibunt illum, esse participes vitæ Christi quæ per sanguinem designantur, quoniam anima carnis, ut Moyses dixit (Levit. XVIII), in sanguine est. Illoc est, nonne facit nos esse illius beatitudinis et gloriæ participes, in qua cum anima ipsius*

A anima vestra unum quid fiat per ejusdem gloriæ consortium? Ubi innuitur, quia similiter calix maledictus idolorum, potentes se facit participes mortis dæmoniorum, et panis quem nos sacerdotes in altari frangimus, et quem unum in multas partes dividimus ad designandam unionem charitatis accipientium, nonne participatio corporis Domini est? id est nonne hoc operatur in nobis, ut tandem corpora nostra recipient participationem immortalitatis et gloriæ corporis nostri? Hoc est dicere: Participatio calicis et panis Dominici, facit ut anima nostra et corpus tandem conformetur animæ et corpori Christi secundum receptionem ejusdem beatitudinis. Tunc autem hoc erit si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Sicut enim ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consurguntur, tanquam illud fiat quod de fidelibus, ait Scriptura, erat illis cor unum et anima una (*Act. iv*), et sicut in confectione vini liquor granorum in unitatem confunditur, ita Dominus Jesus nos ad se pertinere per unitatem charitatis significavit, ac mysterium pacis et unitatis nostræ in sua mensa consecravit; et ideo qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit, pro se, sed testimonium contra se. Panis quem frangimus, est participatio corporis Domini, quia ipse panis quem multis dividimus, est verum corpus Domini: et qui de illo accipiunt de corpore Domini accipiunt, atque sunt etiam ipsi quod accipiunt. Quoniam nos multi sumus unus panis et unum corpus. Nam, sicut unus panis ex multis granis, et unum corpus ex multis membris componitur, sic Ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Unus ergo panis sumus. Nam jejuniis et exorcismis coepimus moli, deinde in baptismo conspersi sumus, et per acceptiōnem sancti Spiritus sumus decocti, et ita panis Dominicus effecti, si unum esse perseveravimus. Nam ideo Dominus, sicut dictum est (*Matt. xxvi, Marc. xiv, Luc. xxii*), corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit, quæ ad unum aliquid rediguntur e multis, quoniam aliud in unum ex multis granis conficitur, aliud in unum ex multis acinis confluit. Et ob hoc, communicatio corporis et sanguinis Christi societatem æternam sanctorum designat et facit, ubi pax erit et unitas plena atque perfecta. Propter quæ omnia recte dicimur omnes unus panis et unum corpus, quia et omnes de uno pane corporis Christi participamus. Quod enim quisque suam partem ex hoc pane percipit, significat quia unusquisque juxta mensuram suam particeps fit hujus gratiæ. Si autem unus panis Dominici sacramenti unum corpus Christi efficit in ecclesia, sic panis idolatriæ dæmonum participatio est; et sicut omnes qui de uno pane ac de uno calice Domini sumimus, unum corpus efficimus; ita si cum idolo-

latris de sacrificio eorum comedimus et bibimus, unum profecto cum illis corpus efficiemus. Qui enim comedit idolothytum, unum cum dæmonie fit; sicut qui comedit corpus Christi, fit unum cum Christo.

« Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? »

Dixi quia qui edunt carnem Christi, et bibunt sanguinem ejus, participes sunt Christi, et hoc vobis per similitudinem ostendo. Nam videte id est considerate eum Israel, qui non secundum spiritum ut nos, sed secundum solam carnem est Israel, id est populus Judæorum, qui sola carne sunt filii Jacob, et carnaliter intelligunt et servant legis præcepta. Nonne illi qui apud eos edunt hostias, carnaliter immolatas, sunt participes altaris? id est de sacrificio altaris partem in esum accipiunt. Ita est. Pars enim cremabatur in altari, et pars comedebatur: et sicut Judæi participes siebant altaris per esum hostiarum, sic nos efficiemus participes Christi per esum carnis ejus. Quoniam vera carnis substantia quæ in Christo est in nos transit, quoniam sacrificium illud idem quod erat in altari, transibat in eos qui comedebant de illo. Similiter et qui idolothyla sacrificia manducant, sunt socii dæmonum, quomodo carnis Israel socius erat altaris in templo, qui de sacrificiis manducabat.

C « Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmonis immolant, et non Deo (*Deut. xxxii*). Nolo autem socios vos fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum. »

Quoniam monebat Apostolus ut fugerent ab idolorum cultura, ne cibis talibus contaminarentur, sensit motum cordis eorum, et ideo prævenit ne quis illi diceret: Ergo dicas vim aliquam habere idolum vel posse polluere. Non, inquit, idolum insensibile polluit, sed dæmones qui templis præsident, ad homines depravandos et suo servitio mancipandos, non quod offerebatur culpans, sed quia illis offerebatur. Quasi diceret: Quoniam dixi, fugite ab idolorum cultura, ergo ne quis ex hoc moveatur, interrogo, quid, dico in illis verbis præmissis? An intendo dicere, quod immolatum idolis sit aliquid, id est immutetur in aliquam dignitatem? Aut intelligo, quod idolum sit aliquid, id est valeat in aliquo prodesse vel obesse? Non hoc dico, sed potius istud assero, quia sacrificia quæ immolant gentes, non idolis, sed dæmonis (quæ latent in idolis) immolant, et non Deo. Dæmonis enim magis dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantum idola colerent, sicut eos nihil adjuvarent, ita nihil eis nocerent. Nam simulacrum vere nihil est, sed sub tegmine simulacri diabolus colitur. Gentes

immolant dæmoniis. Sed ego vos qui Christo con corporati estis, nolo fieri socios dæmoniorum per sacrificia gentium. Non enim hoc totum quod videtur, est in idolo, sed sub tegmine idoli est occultum iniquitatis mysterium. Ideo abstinendum est ab esu talium sacrificiorum. Dominus tamen dicit, quia « quod intrat in os, non coquinat hominem (*Math. xv; Marc. vii.*) ». Ubi sciendum quia ipsi quidem cibi, et Dei creatura omnis quidem per se munda est (*I Tim. iv*), sed idolorum ac dæmonum invocatio ea facit immunda. Ideo debetis idolorum sacrificia respuere, quia non potestis calicem Domini, in quo sanguis est ejus, bibere et calicem dæmoniorum, in quo vinum est sacrilegæ superstitionis, nec potestis mense, id est altaris Domini in quo corpus ejus est, participes esse et mense, id est altaris dæmoniorum, et tam magnum sustinebitis incommodum, ut a corpore et sanguine Domini, sine quo vitam habere non potestis, separaremini, quoniam sacrificium Christi et sacrificium diaboli nemo potest comedere (*Joan. vi*). « Quæ enim conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infidei? Vel quis consensus templo Dei cum idolis? (*II Cor. vi*). » Nulla his adinvicem societas, quoniam mors et vita simul non converniunt. Sequitur :

« An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus. »

Non debemus ad subversionem fratrum manducare sacrificia idolorum. Quia an æmulamur Dominum? id est an invidemus Domino, ut regnum ejus minuamus, comedendo idolothyla ad perditionem fratrum? non oportet ut æmulemur eum, conantes ei auferre membra sua. Quia nunquid fortiores sumus illo, ut possimus contra eum prævalere, et eos ad perniciem trahere, quos ipse vult ad vitam servare, vel nos ipsos ab ejus percussione defendere? Malo nostro utimur, si contra Christum agimus. Vel ita : An æmulamur Dominum, id est an imitamur Christum comedentem cum publicanis et peccatoribus (*Math. ix; Marc. ii; Luc. v*), dum cum idololatriis manducamus? Nequaquam illum imitamur in hoc facto, quia ipse non cum idololatriis cibum sumpsit, sed cum his qui unum Deum colebant, et tamen peccatores erant, ut eos dulcedine familiaritatis suæ traheret ad penitentiam. An imitamur Dominum? Minime. Et nunquid sumus fortiores illo? id est nunquid agimus fortiora quam ipse, per scientiam qua novimus idolum nihil esse, sumentes idolothyla quod ipse non fecit? Hoc est enim fortiores illo esse, quod tamen non est fortitudo sed debilitas, ea facere quæ ille non fecit.

« Omnia mihi licent, sed non omnia expedient (*Ezech. xxxvii; supra vi*). Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. »

Abstinendum est ab immolatis, et omnia quidem ciborum genera mihi licent, qui possum ea sumere mundo corde, sed non omnia expedient mihi, id est

A quædam eorum non adjuvant, sed implicant cursum meum. Secundum legem naturæ licent, quoniam munda sunt omnia naturaliter, et ideo licent, id est nullo præcepto mibi prohibentur. Omnia quidem ciborum genera mihi licent, et lege naturæ et potestate liberi arbitrii, sed non omnia ædificant proximos, quoniam quæ idolis oblatæ sunt, detraheant illos, et a fide subvertunt; et ideo a licitis etiam abstinendum est, ne fratres scandalizentur. Nemo enim querat quod suum est, id est suum proprium commodum, sed commodum alterius. Nam qui veraciter intelligit idolum nihil esse, et omnem Dei creaturam bonam esse (*I Tim. iv*), atque sic comedit idolorum sacrificia, non verens scandalizare fratres propter suam escam, iste quod suum est querit, non quod aliorum. Qui vero ne fratribus noceat, a licitis abstinet, ille non quod suum est querit, sed quod aliorum, quia charitate compulsus, etiam per sua damna querit aliorum commoda. Quod de esca diximus, hoc de omni re sentiendum est, quia qui suas utilitates negligit pro utilitatibus proximorum, ille justus est.

« Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra et plenitudo ejus (*Psal. xxiii*). »

Quoniam licita sunt hæc, et tamen non est utendum eis semper, determinat quomodo et qua ratione possint manducari, scilicet si venalia fuerint in foro reperta. Omne, inquit, quod in macello venit, id est quod venditur in loco ubi carnes venduntur, manducate, nihil interrogantes, id est non querentes an sit immolatum vel non immolatum, et hoc facite propter conscientiam, id est ut libera sit conscientia vestra, quia licet aliiquid sit oblatum idolo, tamen si hoc nescierit qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunis est. Vel propter conscientiam vendentis conservandam, quia si manducaretis postquam diceret immolatum esse, ille si infidelis esset, confirmaretur in infidelitate; vel si fidelis, revocaretur a fide. Nihil interrogate, quia si interrogaveritis infideles, qui vos sciunt esse Christianos, propter irridionem vobis respondent omnia esse immolata. Dixi ut manducetis sine interrogatione, quia Domini est terra, quæ cuncta nutrit et sustinet, et plenitudo ejus, id est omnia quibus impletur terra. Nec potest immundum esse quod Domini est. Si ergo idolis immolatum aliquid, vel non est, vel nescitur, sine ullo conscientiæ scrupulo in usum necessitatis assumitur. Si vero certum est immolatum esse, melius Christiana virtute respuitur.

« Si quis vocat vos infidelium ad econam et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis aut dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius, ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia

« participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. »

Dixi qualiter manducandum sit quod emitis, dicam et gratis datum qualiter edi possit (*Coloss. iii*). Ita scilicet: *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam*, etc. Cœna a communione vescentium appellatur; *xoxo* quippe commune Græci dicunt. Unde et communicantes, quod communiter, id est pariter convenient. Apud veteres enim solitum erat in propatulo vesci, et communiter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Si vos ad cœnam quis infidelium vocarit, non præcipio ut eatis, sed in vestra voluntate pono. Tunc autem Christianus ad cœnam infidelis ire debet, si aliquem fructum ibi habet, id est si scit se illum lucrari: sicut Christus ideo cum peccatoribus edebat, ut eos ad penitentiam converteret (*Math. ix*). Si vultis ad talem cœnam ire, omne quod vobis apponitur, manducate, simpli- citer, non interrogantes unde sit, propter conscientiam simul discubentium, ne confirmetis infideles in errore suo, si scienter manducaveritis coram eis cibos idolatriæ. Hoc tamen perfectis dicitur, qui possunt contemnentes idolum quia nihil est, manducare de sacrificio, certi quia quod sub Dei Creatoris nomine editur non potest polluere. Nihil interrogantes edite quod apponitur. Sed si quis dixerit de eo quod apponitur, *hoc immolatum est idolis, nolite jam manducare propter illum qui indicavit*, ne puet vos illud comedere sub idolorum veneratione, et propter conscientiam aliorum. Qui enim idolis servit, gloriabitur, si vos edere de sacrificiis viderit, et in errore confirmabitur, malumque fratribus dabitis exemplum. Patet quia caro per se non est im- munda. Nam si natura ipsa immolatiæ carnis esset immunda, utique et nescientem contaminaret. Neque enim eo minus ipsa esset, quo a nesciente su- meretur. Sed propter conscientiam, ne dæmonibus communicasse videaris. Conscientiam autem dico non *tam*, quæ firma est in cognitione veritatis, sed *alterius*, qui adhuc infirmus est in fide, vel needum venit ad fidem. Apud conscientiam enim suam lætabitur infidelis quisque, si viderit te libenter appetere quod idolis immolatum est, et dicet: Quomodo Christiani vetant nos immolare quasi sit malum, et ipsi illa manducant quasi sancta et munda? Et idcirco abstinendum est, ne mala de nobis opinio ge- neretur in aliorum mentibus, quia ut quid judicatur *mea libertas, ab aliena conscientia*, id est cum ab idi-oli veneratione sit libera conscientia mea, quid opus est ut malam de me dans opinionem, faciam *æstimari* quia *venerationis causa manducem idolis immolata?* Judicarer enim non distare ab idololatria, si non abborrerem, quod oblatum est idolis, et si ego cum gratia participo, id est si ego gratiæ Dei communico, quia in ipsius nomineedo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? id est quid opus est me cadere in blasphemiam imperitorum? quid necesse est ut faciam *æstimari* quia ego devotus

A sum idolo, dum quæ illi sunt oblata non horree? Blasphemor enim inde ac vituperor, quia magnum aliiquid de idolo sentire videor, et infideles gaudent in idolatria, dum me putant participem habentes occasionem permanendi in errore, et fidelibus malum datur exemplum. Et quia hæc mala inde contingent, ergo cavete idolis oblata, ut possitis ad laudem Dei comedere. Quamvis enim per puritatem conscientiae vestræ licitum sit vobis ista sumere, inimicum tamen Deo est ea scienter edere, quoniam ad opprobrium unius Dei hæc diabolo dedicantur. Ergo ne faciatis cibo vestro vel actu Deum blasphemari, sed sive manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia facite in gloriam Dei, id est sic facite omnia, ut ex his glorificetur et laudetur Deus. Modeste et frugaliter et temperanter manducando et bibendo, glorifica Deum. Si enim quod manducas et bibis, ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali et fragili ista supplementorum solatia, et cibus tuus et potus tuus laudat Deum. Si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, et vinolentia te ingurgites, manducans et bibens Deum blasphemas. Si post cibum et potum requiescis ut dormias, et in lecto nihil turpiter egeris, nec excesseris ultra concessam licentianam in lege Dei, laudas eum; et cum dormis, si mala conscientia non te excitat a quiete, innocentia somni tui laudat Deum; et cum vigilas et bene agis, atque Deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo Deum laudas. Sic ad laudem ejus omnia sunt agenda.

C « Sine offensione estote Judæis et gentibus et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærrens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi flant. »

Ita vestram conversationem modificate, ut nullus scandalum ex ea patiatur. Estote scilicet sine offensione Judæis et gentibus et Ecclesiæ Dei. Offensio enim Judæis fit, si Christianum qui se dicit legem et prophetas recipere, viderint idola quæ illi abominantur non horrere. Gentilibus vero hæc est offensio, si in eo in quo sunt, non solum non arguantur, sed et promptiores flant, dum non vitantur vota idolorum suorum. Ecclesiæ autem Dei fit offensio, dum quosdam ex numero suo videt his quæ inimica Deo sunt, adhædere. Cavete igitur uno cibo vestro sic omnes offendere, sicut et ego non solum non offendeo quemquam, sed etiam placeo omnibus per omnia quæ facio. Non quidem ita placet Apostolus omnibus, ut placeret etiam tam multis persecutoribus suis, sed placet omnibus generi hominum, quod Christi congregabat Ecclesia, sive jam intus positis, sive introducendis in eam. Oportet enim ut rectores boni placere hominibus appetant, sed idcirco ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda au-

dientiam ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta denuntians praedicator, qui non diligitur libenter audiatur. Debet ergo qui præest, studere se diligi, quatenus possit audiri; et tamen amorem suum pro semetipso non querere, ne inveniatur ei cui servire per officium cernitur, occulta cogitationis tyrannie resultare. Recte igitur Apostolus nunc dicit, quia ego per omnia omnibus placebo, quamvis alibi se deneget hominibus placere (*Galat.* 1). Addit enim, *non querens quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi sunt*. Nulli autem utile est ad salutem, si homo ei propter seipsum placuit, quia non recte placet aliter, nisi cum propter Deum placet, id est ut Deus placeat et glorificetur, cum dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cum autem homo sic placet, non jam homo, sed Deus placet. Placet ergo Paulus et non placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed per se placere hominibus veritatem querit.

CAPUT XI.'

« Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. »

Ego, inquit, omnibus placebo, querens omnibus prolesse, et vos estote imitatores mei, ut nullum offendatis, sed tali intentione per laudabilem vitam hominibus placere queratis. *Imitatores mei estote sicut et ego sum imitator Christi*, quoniam ita per me imitabimini Christum qui nullum offendit, sed omnes salvare venit. Imitatores mei estote sicut et ego Christi. In ecclesia iste ordo est, alii præcedunt, alii sequuntur et qui præcedunt, exemplo se præbent sequentibus: et qui sequuntur, imitantur præcedentes (*1 Tim.* 11). Sed et illi qui se exemplo præbent sequentibus, sequuntur ipsum Christum. Nam quia omnes superaverunt proficiendo, nec jam remansit homo quem imitentur, ipse Christus eis remanet, quem usque in finem sequantur.

« Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris vir (Ephes. v); caput vero Christi, Deus. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum; omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. »

Uuum enim est ac si decalvetur. Nam si non velet mulier, tondatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum. Postquam mores et conversationem eorum arruit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non confirmando, sed per ironiam incipit loqui. Præcepit, inquit, ut me imitemini, et non possum reprehendere vos de inobedientia, sed laudo vos quod per omnia estis memores mei, et præcepta quæ vobis tradidi, tenetis. His verbis plus illos tangit, quam si manifeste increpareret eos. Quia cum esset apostolus eorum, immemores erant traditionum ejus; neque quod adhuc non didicerant ex aliarum Ecclesiarum traditione, sequebantur; et ideo quasi noviter tradi-

A dit illis, dioens: *Volo autem vos scire, etc. Quia dicere: vos oblieti estis mei, et traditiones meas non tenetis, sed volo ut ista quæ subjungo, sciatis. Volo vos scire quod Christus est omnis viri caput, quoniam vir a Deo quidem, sed per Christum factus est (Gen. ii), sed vir est caput mulieris; quia, quamvis et mulier per Christum, de viro tamen facta est, ac per hoc subjicitur viro. Et ictus vir Christum, ita mulier debet sequi virum, et exemplo illius agere bona. Sicque secundario per virum subjicitur Christo. Vir enim nulli subjectus est nisi Christo, mulier autem et viro et Christo debet esse subjecta. Christus est caput viri, qui regitur a sapientia; sed vir caput mulieris, quæ regitur a viro. Designatur autem per virum spiritus rationalis et per mulierem anima. Est enim animæ quasi maritus quoddammodo spiritus hominis, quia animalem affectionem tanquam conjugem regit. Christus ergo caput viri est, id est sapientia Dei gubernatrix est illius spiritus qui est in homine, quo potest homo intelligere spiritualia, si ipse spiritus pie se subjicit Deo, nihil enim altius illo spiritu, nisi sapientia quæ Deus est. Sed vir est caput mulieris quia spiritus regit animam. Aliud est enim in homine rationale quod regit, aliud animale quod regitur, ut scilicet caro non concupiscat adversus sp̄itum (Galat. v), sed spiritui subjugetur, id est concupiscentia carnalis non aduersetur rationi, sed potius obtemperando desinat esse carnalis, ut appetitum animæ per quem voluptates corporis operamur, habeat mens interior tanquam virilis ratio subjugatum. Ita est caput viri Christus, et caput mulieris vir. Caput vero Christi, Deus est, secundum quod Pater major est illo (Joan. xiii), ut hunc ipsum Deum esse, quod illi cum Patre unum est, caput sit hominis mediatoris. Quod ipse solus est. Si enim mentem recte dicimus principale hominis, id est tanquam caput humanæ substantie, cum ipse homo cum mente sit homo, cur non multo congruentius, imo multo magis verbum cum Patre simul sit Deus, caput Christi, quamvis Ch: i tuis homo nisi cum verbo quod caro factum est (Joan. i), intelligi non possit? Omnis vir orans, etc. Venit ad causam, quia et viri quidem apud Corinthios nutriti comam, et mulieres nudato capite procedebant in ecclesiam, gloriantes in crinibus. Quod non solum inhonestum erat, sed etiam concupiscentiae somitem præstabat, et quoniam Christus est caput viri, ideo omnis vir tam dives quam pauper, in ecclesia D:um orans aut cæteris prophetans, id est futura et occulta, pronuntians velato capite corporeo, deturpat, id est de honestat spirituale caput suum Christum, vel etiam corporale caput. Sed econtra omnis mulier, quia inferior et subjecta viro, si fuerit orans in ecclesia aut prophetans, non velato capite, deturpat et inhonestum reddit caput suum, quod ita nudum omnibus ostendit. Quoniam Christus cui servire est summa libertas, caput est viri, ideo non est justum ut in ecclesia oret vel doceat velato capite, quoniam inter eum et Christum non est aliquid medium.*

Et propterea non debet ostendere signum servitutis in se, sed libertatis. Nam quia sine alio mediante Christus est caput ejus, et per Christum Deus, et ideo in signum libertatis non habet velum, quod est subjectionis signum. Deturparet enim caput suum, si oraret vel prophetaret cooperato capite, quia videatur reputare dedecorosum sub Christo esse, tanquam sub suo capite, et quod ignominia esset illi, quod summa libertas et gloria debet videri. Sed mulier in ecclesia stans non velato capite, id est sine signo subjectionis quam debet viro, deturpat caput suum, id est dehonestat virum, quasi non habeat eum medium inter se et Christum, vel caput suum carnale dehonestat, dum denudat illud, quia *unum est ac si decalvetur*, id est tantumdem est ad turpitudinem, ac si decalvaretur. Vere idem valet. *Nam si non velatur mulier, etiam tondeatur.* Debet enim tonderi, si non est velata. Sed si *turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum.* Nam dum stat in ecclesia retortis crinibus in tergo et nuda fronte, hoc est adeo turpe, ac si capilli per decalvationem vel detensionem essent ablati. Nunc spiritualem intelligentiam breviter attingamus. In viro enim, ut supra dictum est, rationalis sensus accipitur, in muliere autem anima hominis intelligitur, quæ a rationali sensu, velut mulier a viro, regitur. Ipsa quoque anima hominis, quæ utrumque unum sit, si quando ea quæ Dei sunt cogitat, quasi vir est. A qua contemplatione spirituali per velamen, id est carnalibus cogitationibus se cohære non debet, sed revelata facie, id est mundo corde ad contemplanda cœlestia et spiritualia se extende re. Si quando vero ea quæ mundi sunt cogitat, quasi mulier est. Sed ne supra quam necesse est, se in terrenis actibus occupet, oportet ut discretionis velamine restringatur, ne forte dum licita et necessaria vult procurare, ad illicita et superflua cogitanda illiciatur. Et hoc est spiritualiter quod vir caput velare non debet, sed mulier. *Vir enim, id est virilis sensus rationis; orans, id est desiderans superna, aut prophetans, id est futura præmeditans; relato capite, id est obumbrato nebulis terrenarum cogitationum suo acumine: deturpat caput suum, id est turpitudine cogitationum suarum obscurat si i pulchritudinem supernæ sapientiæ.* Sed mulier, id est inferior pars mentis intenta temporalibus; orans, id est appetens quæ corpori sunt necessaria; vel prophetans, id est futura quæ sibi sunt agenda prævidens; non velato capite, id est non per discretionis temperantiam restricto suo acumine: deturpat suum caput, id est turpitudine interiorum desideriorum frédat superiorem mentis aciem, quæ debuit solis cœlestibus inhiare. Tantumdem enim valet, quod sine velo modestæ cohibitionis se relaxat in appetitum temporalium rerum; ac si decalvetur, id est ac si detegatur et appareat omnibus prava intentio ejus, de qua debet erubescere. Hæc enim per frontem, quæ pudoris sedes est et præminent, designatur. Nam mulier, id est pars rationis intenta rerum

A temporalium administrationi, si non velatur, id est si non modeste restringitur a superfluis cogitandis, etiam tondeatur, id est auferat a se universas cogitationes mundanarum curarum. Melius est enim ut omnes mundi curas abjiciat, quam ut in omnia mundi desideria spargatur, dum necessaria procurat. Si vero turpe est mulieri tonderi vel decalvari, id est si hæc inferior pars animæ, quæ parum ad aliud valet, incongruum deputat abscondere velut capillos a se omnes inundi curas, vel detegere eundis impudentiam suæ intentionis erga temporalia, velet caput suum, id est modeste cohibeat a superfluis cogitationibus acumen suum.

B « Vir quidem non debet velare caput suum quia imago et gloria Dei est. Mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro (*Gen. ii*). Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, et propter angelos. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. Omnia autem ex Deo. »

C *Vir quidem non debet velare caput suum, id est non debet habere signum servitutis vel potestatis super se, sed libertatis, quia non habet aliquid super se nisi Deum. Quoniam imago et gloria est Dei. Imago, id est similitudinis impressio, et gloria Dei cernitur in viro, quia unus Deus unum fecit hominem, ut sicut ab uno Deo sunt omnia, ita essent ab uno homine omnes homines, ut unius Dei invisibilis unus homo visibilis imaginem haberet in terris, ut unus Deus in uno homine videretur auctoritatem unius principii conservare ad confusione diaboli, qui sibi neglecto uno Deo, dominium et deitatem voluit usurpare. Homo igitur imago et gloria Dei est, ut sicut Deus præest omnibus per omnipotentiam, sic homo terrenis per intelligentiam. Mulier autem gloria est viri, quoniam facta est illi in adjutorium, ut haberet vir gloriam de ea cum ei prairet ad Deum, et se ei daret imitandum in sanctitate, sicut ipse esset gloria Dei, cum ejus sapientiam sequeretur. Gloria viri est mulier, dum ille regit, hæc obtemperat; ille a sapientia regitur, hæc a viro. Gloria viri est, quoniam ex eo est et ei subjecta est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro, id est Adam non ex Eva, sed Eva ex Adam. Et adhuc alia ratione demonstro, cur mulier sit gloria viri. Quia non creatus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum, id est non est creatus Adam in auxilium Evæ, sed Eva in adjutorium Adæ. Hoc confirmat illud, quod diximus unum Deum unum hominem fecisse, quoniam vir et mulier unum sunt in natura, quia origo mulieris vir est. Ideo mulier, ut ostendatur esse subjecta, debet habere velamen super corut suum, id est potestatem, ad designandam potestatem viri super se. Non habeat caput liberum in ecclesia, sed velamine tectum, et propter angelos, id est propter sacerdotes divinos*

voluntatis nuntios, ne in ejus faciem irritentur ad M̄bidinem; et quia sacerdos personam habet Christi, idcir̄c mulier quasi ante judicem, sic ante sacerdotem qui vicarius ejus est, propter reatus ortistem subiecta debet videri. Vel propter angelos, qui nob̄is sunt ad custodiam deputati, ne displiceat eis lasciva mulieris denudatio, si viderint sumitem peccati per eam excitari. Dixi quia mulier est gloria viri, et propter virūm, et ex viro creata in principio. Sed tamen in subsequenti generatione non est ita, quia neque vir sine muliere, neque mulier sine viro creatur in Domino, id est in operatione Domini, qui ex uno fecit primitus ambos et unum. Una enim caro et unum corpus in Domino, id est secundum Deum, qui creavit. Vel ita : Licet mulier propter reatus originem portet signum subjectionis, non tamen exclusa est a salute, quia neque vir sine muliere, id est exclusa muliere, neque mulier sine viro, id est excluso viro est in Domino, id est in gratia Domini et salute æterna. Neuter enim excluditur, sed uterque admittitur, et cur hoc? Quia sicut mulier de viro prius facta est, ita et vir per mulierem postea nascitur. Mulier est ex viro, vir per mulierem. Sed omnia sunt ex Deo. Quæ omnia, nisi de quibus nunc sermo est? id est et ille vir ex quo mulier, et illa mulier quæ est ex viro, et ille vir qui per mulierem. Postquam Apostolus singula gradatim exposuit, ut omnia Deo subjiceret, unum servans principium ait : Omnia ex Deo, ut neque mulier de subjectione doleret, neque vir quasi de exaltatione superbiret. Sed congruum est ut ad spiritalem intelligentiam revertamur; vir enim non debet velare caput suum, quia imago et gloria Dei est. Genesis docet virum et mulierem factos ad imaginem Dei. Fecit, inquit, Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum, masculum et feminam fecit eos (*Gen. 11*). Ad imaginem quippe Dei naturam ipsam humanam factam dicit, quæ sexu utroque completur, nec ab intelligenda imagine Dei separat feminam. Quomodo igitur dicit Apostolus viram esse imaginem Dei unde caput velare prohibetur, mulierem autem non, et ideo caput velare jubetur, nisi in natura humanae mentis intelligamus mulierem cum viro suo esse imaginem Dei, ut una imago sit tota illa substantia? Cum autem ad adjutorium distribuitur, quod ad eam solam attinet, non est imago Dei. Quod autem ad virum solum attinet, imago Dei est tam plena atque integra, quam in unum conjuncta muliere. Vir enim principaliter creatus est ad imaginem Dei, in quo naturaliter amplius viget ratio, quasi ipse sit ratio, quæ est gloria Dei. Mulier autem est ipsa sensualitas, quæ subserviendo gloria est rationis, quia hæc in feminâ naturaliter prævalet. Et ideo natura mentis humanae non est imago Dei, nisi ex qua parte æternis rationibus considerandis adhærescit. Quia, etsi tota compleetur veritatem, imago Dei est; et cum ex ea distribuitur aliquid et quadam intentione derivatur ad actionem rerum temporalium, nihil-

A minus ex qua parte conspectam consulit veritatem, imago Dei est; ex qua vero intenditur in agenda inferiora, non est imago Dei, et quia quantumcumque se extenderit in id quod æternum est tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, et propterea non est cohibenda ut se inde contineat ac contemneret, ideo vir non debet velare caput suum. Quæ vero illi rationabili actioni, quæ in rebus temporibus corporalibusque versatur, periculosa est nimia in inferiora progressio, debet habere potestatem super caput, quod indicat velamentum quo significatur esse cohibenda. Vir non est ex muliere, sed mulier ex viro, id est æternae contemplationis veritas non ex administratione temporalium rerum, ut ab ea regatur, neque ratio ex sensualitate, sed econverso, quia non est creatus vir propter mulierem, id est rationalis sensus subserviat sensualiti, nec æternorum contemplatio ut subjiciatur temporalium actioni, sed econtrario, et ideo mulier, id est sensualitas et pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, habeat potestatem, id est jugum superioris moderaminis super caput, ut per disciplinam prematur a noxia libertate vagarum cogitationum propter angelos Dei, qui nos semper aspiciunt, ne dissoluta lascivia cogitationum nostrarum offendantur. Sed tamen neque vir sine muliere, id est rationalis sensus sine sensualitate vel temporalium procurazione; neque mulier sine viro, id est neque sensualitas vel temporalis actio sine superiori sensu; in Domino, id est in Domini operatione, sed potius et illud quod regendi habet potestatem in homine, et illud inferiorius quod regendum est, Dominus fecit. Nam sicut mulier de viro, id est sicut actio bona ex cognitione veritatis habet originem, ita ut vir per mulierem, id est similiter et cognitio veritatis post excusatur per bonam actionem. Omnia autem sunt ex Deo, id est et contemplatio veritatis et bona operatio, vel superior et inferior pars animæ. Alter : Per virum spirituales rectores plebis ecclesiasticæ designantur, in quibus velamen ignorantie non debet esse. Per mulierem vero figurantur animæ infirmæ, quæ nihil spirituale, nihil de invisibilibus capere possunt. Quibus tamen ignorantie velamen non officit, si de his quæ non intelligunt, nihil de proprio sensu præsumunt, sed sacerdotibus suis velut angelis honorem dantes, inquirunt ab illis quæ sciunt. Cæterum si quelibet infirma, quæ ad carnaliter sapit, spiritualibus viris se conferte præsumperit, deturpat caput suum, id est inboorat sacerdotes ecclesie. Sed haec omittentes, videamus sequentia, nam subditur :

« Vos ipsi judeicate Decet mulierem non velatum orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutrit, ignominia est illi mulier vero si comam nutrit, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine dati sunt ei? »

Dixi quia mulier in ecclesia debet habere velatum caput, et vos ipsi judeicate, si hoc rationabilem

dizi. Judicate si decet mulierem non velatam orare Deum. Non decet, quia *nec ipsa natura docet vos hoc esse decens, quæ capillos mulieris ita multiplicat.* Cum haec esset apostolicae traditionis ratio, ut velate mulieres essent in ecclesia, illi econtra revealatas eas in ecclesia patiebantur (*Ezech. xlix.*). Ideo non jam per auctoritatem traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur veritatem. Nec ipsa, inquit, natura docet vos hoc docere. Et hoc docet natura, *quod vir quidem si consummata natriat, cum et lex hoc prohibeat, ignominia, id est grande opprobrium est illi; sed si mulier consummata natriat, gloria est illi,* quod coma ipsius tam longa et tam decora crescit ac multiplicatur, ut summa gloria et pulchritudo videatur. Ideo gloria est illi, quoniam capilli a naturali institutione dati sunt ei pro velamine habendo, id est dati sunt ei ut aliud velamen apponatur, quod per productionem capillorum innuitur. Coma enim indicium velaminis est, ut naturæ voluntas addatur. Et ideo vir non est naturaliter comatus, quia non est velandus. Sed et juxta superiore tractatum spiritualis intelligentiae non docet ipsa natura mulierem sine velamine Deum orare, quoniam erectus hominis status indicat quod illa pars rationis ejus, quæ temporalia procurat, non sine velo discretionis ea debet a Domino petere, ne sicut Dei animalia totam se deficiat in appetitum terrenarum rerum. Velo enim debet cohiberi a nimio cogitatu et appetitu inferiorum. Vir quidem, id est superior mentis sensus, qui celestia serenus debet cogitare, si nutrit comam, id est densitatem superfluarum cogitationum, ignominia est illi. Mulier autem, id est pars humanitatis quæ temporalia dispensat, si nutrit comam, id est multitudinem utilium cogitationum, per quas sapienter expletat necessariam rerum corporalium administrationem, gloria est illi, quoniam apud Deum habet inde mercedem. Quoniam capilli dati sunt ei pro velamine, id est multiplex cogitatus de necessariis rebus est illi datus, ut sub hoc tegatur et abscondatur a dissoluta vagatione inutilium et noxiarum cogitationum.

« Si quis autem videtur contentiosus esse nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Illoc autem præcipicio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis. »

Dixi viros non debere comatos esse, sed mulieres oportere comam nutritre et caput velare, multaque rationes inde monstravi. Sed si quis videtur contentiosus esse, ut adhuc de hac re velit contendere, saltem auctoritati debet acquiescere, quia nos Iudei, a quorum instructione processit habitus religionis ecclesie, et qui sumus semper populus Dei, non habemus talem consuetudinem, ut viri sint comati, et mulieres nudent capita, neque etiam Ecclesia Dei ex Iudeis et gentibus constituta. Post rationes ponit auctoritatem, ut contentiosos vincat, quia neque Judaismus hoc habuit, nec Ecclesia Dei,

A ostendens quia neque Moyses, neque Salvator sic tradidit. Deinde jam amplius disputare non vult de virorum tonsione vel mulierum velatione, sed præceptum inde tribuit dicens: *Hoc faxtem præcipio, scilicet ut disserentis solertia non requiratur, sed præcipientis auctoritas attendatur.* Quasi dicat: Forsan aliquis vult adhuc contendere non sic faciendum esse, sed ego præcipio hoc ita fieri, et auctoritate mea constituo: ego dico, *non laudans, sed potius improbans, quod convenit in ecclesia ad accipendum corpus et sanguinem Domini, non in melius, ut decaret, sed in deterius,* id est quia conventus vester ad Dominicam coenam non sit in meliorationem vestri, sed in deteriorationem, quoniam multipliciter peccatis ibi.

B « Primum quidem convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo. Nam oportet et haereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. »

C Primum quidem, id est maximum omnium malorum est apud vos, quod in conventu vestro sunt schismata. Nam in melius ideo non convenientis, sed in deterius, quia convenientibus in ecclesiam vobis, ubi vinculum charitatis esse deberet, unaque voluntas et summa concordia, ad quod unus locus vos invitat et admonet, audio scissuras, id est discordias esse inter vos et ex parte, id est in quibusdam vestrum credo illas esse. Scissuræ in eis erant, quia illi qui superiora dona spiritus habebant, contemnebant ceteros, qui tanta dona non percepant, et scindebant se ab illis. Ipsi quoque minores, per quamdam desperationem removebant se ab illis, dum tantam spiritualium charismatum excellentiam, quam assequi nou poterant, mirarentur in eis. Ego scissuras divisionum inter vos esse credo. Nec mirum, quia oportet, id est utile est fidibus, et haereses esse contra eos ad exercitationem eorum, ut per has boni et qui jam Deo probati et noti sunt, manifesti fiant hominibus in vobis, id est inter vos. Ex istis erant nonnulli haeretici, ut illi qui resurrectionem negabant (*Math. xxii.; Act. xxiii.*). Sed per eos manifestati sunt ceteris illi, qui fidem apostolicam firmiter tenuerunt, dicentes: « Ego sum Christi, cum alii dicent, ego sum Pauli, ego autem Apollo (*supra 1.*), et semper prosunt haereses fidibus. Ex his enim hominibus haeretici sunt, qui etiam si essent in Ecclesia, nihilominus errarent. Cum autem foris sunt, plurimum prosunt non verum docendo quod nesciunt, sed ad verum querendum carnales, et ad verum aperiendum spirituales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in sancta Ecclesia Deo probati viri, sed manifesti non sunt inter nos, quandiu imperitiae nostræ tenebris delectati, dormire malumus quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi ut veritatem Dei videant et gaudeant, per haereticos de somno excitantur. Utamur ergo haereticis, non ut eorum approbemus errores, sed ut catholicam disciplinam adversus eo-

rum insidias asserentes, vigilantiores et cautores sumus, etiam si eos ad salutem revocare non possumus. Oportet igitur et haereses esse, ut qui probati sunt manifesti stant in nobis. Hi enim probati sunt Deo, qui bene possunt docere. Sed manifesti hominibus esse non possunt, nisi cum docent. Docere autem nolunt nisi eos qui doceri querunt. Sed multi ad querendum pigri sunt, nisi per molestas et insultationes haereticorum quasi de somno excitentur, et in imperitia sua erubescant sibi, ac de illa periclitari se sentiant. Ideo providentia divina multos diversi erroris haereticos esse permittit ut cum insultant nobis et interrogant nos ea quae nescimus, vel sic discutamus pigritiam, et divinas Scripturas nosse cupiamus. Haereticus autem est, qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriae principatusque sui gratia, falsas opiniones ac novas vel gignit vel sequitur.

« Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare, unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alias quidem esurit, alias autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. »

Quando quidem scissuræ sunt inter vos, ergo vobis convenientibus in unum, jam non est manducare Dominicam cœnam, id est illud manducare quod ibi facitis, quia discordanter hoc facitis, jam non est manducare Dominicam cœnam. Quia unusquisque vestrum præsumit in ecclesia manducare seorsum cœnam suam, id est oblationem suam, cum Dominicana cœna communis esse debeat omnibus Christianis, sicut Christus cum suis discipulis communiter cœnavit. Tangit eorum consuetudinem, quia frequenter in anno certis diebus solebant omnes, ad ecclesiam convenire, ut corpus et sanguinem Domini perciperent, et in ecclesia convivium agerent ex oblationibus suis, ad exemplum cœnæ quam Dominus cum discipulis suis fecit. Sed hanc consuetudinem plurimi eorum perverterant; et secundum quod alias alio prior veniebat afferens cibos suos, manducabat et inebriebatur, non exspectans pauperem fratrem; et postea corpus Domini sumebat, vel cibis sue mensæ miscebat, non judicans illud ab aliis cibis differre. Nam munera sua offerentes convenientibus presbyteris, quia adhuc rectores ecclesiæ non omnibus locis fuerant constituti, totum sibi quod obtulerant vendicabant schismatis causa. Nam pseudoapostoli dissensiones inter eos seminaverant, ita ut oblationes suas zelarentur, cum una atque eadem prece omnium oblationes benedicerentur, ut hi qui (ut assolet fieri) nihil obtulerant, vel unde offerrent non habebant, pudore correpti confunderentur, non sumentes partem. Et tam cito illud agebant, ut supervenientes non invenirent quod ederent. Ideoque Apostolus illos increpat. Si sic, inquit, convenientis, ut unusquisque cibum suum sumat, domi hæc

A agenda sunt, non in ecclesia, ubi unitatis et mysterii causa convenitur, non dissensionis et ventris. Munus enim oblatum, totius populi fit, quia in uno pane omnes significantur. Per id enim quod omnes unum sunt, de uno pane omnes sumere oportet. Itaque dicitur: *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare*, id est jam non potestis sacramenta Redemptoris accipere, nec jam ad similitudinem cœnæ Domini facitis ibi convivium. Quare? Quia unusquisque vestrum cœnam suam, id est quod secum attulit, præsumit, id est ante Dominicam cœnam, et antequam cæteri convenient, sumit, ad manducandum, non ad erogandum pauperibus. Et alias quidem qui non altitudo ederet, vel sero veuit, esurit; alias autem, qui cibos suos edere præoccupavit, ebrius est. Et ita jam non estis idonei Dominicam cœnam manducare, id est sacram eucharistiam percipere quæ a jejunis et concordantibus est percipienda, quamvis apostoli primo non jejunii eam percepérunt. Placuit enim Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mortale servatur. Neque quia post cibos illud dedit Dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud percipiendum conveniente debent, aut sicut faciebat quos nunc Apostolus arguit et emendat, mensis suis hoc miscere. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus et memoria discipulorum, a quibus ad passionem mox digressurus erat; et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis per quos Ecclesiam dispositurus erat, servaret hunc locum. Vos inquit, ita comeditis, quisque suas oblationes, nec facitis eas ut deberetis omnibus communes. Sed cur ad tales comestionem venitis in ecclesiam. Nunquid non habetis domos ad manducandum et bibendum, ut ibi convivia hujusmodi celebretis? Aut Ecclesiam Dei, id est, domum orationis (*Isa. LVI; Matth. XXI*) qua consecrata est ad exorandum in ea Deum, et ad percipienda illius sacramenta, contemnitis? Utique contemnitis eam, dum irreverenter in ea carnales cibos sumitis. Et etiam confunditis eos qui non habent quod ibi comedant, cum vos in conspectu eorum deliciis affluatis, et ipsi vel jejni remaneant vel solum panem suum comedant. In hoc etiam confunditis pauperes qui non habent quod edant, quia vos antequam ipsi veniant manducatis, et nihil illis relinquitis, atque ita cum ipsi veniunt, quod manducant non inveniunt et erubescunt. Sic enim confunditis et eos qui præsentes sunt et nihil accipiunt, sive juxta superfluas opes vestras suam tenuitatem comedunt, et illos qui postvenientes nihil inveniunt, et quid dicam vobis qui talia facitis: Non inuenio quid dignum pro commissione talium operum vobis dicam. Laudo ego vos? in hoc quod ista tam male agitis, non laudo, sed multum reprehendo. Vel laudo

vos in nonnullis aliis, sed in hoc nihil laudabile in-
venio.

« Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vo-
bis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tra-
debatur, accepit panem : et gratias agens, fregit
et dixit : Accipite et manducate, hoc est corpus
meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in
meam commemorationem. Similiter et calicem,
postquam coenavit, dicens : Hic calix Novum Te-
stamentum est in meo sanguine. Hoc facite quo-
tiescunque bibitis, in meam commemorationem
(*Matth. xxvi; Marc. xiv; Luc. xxi*). »

Jure vos non laudo, sed vitupero in hoc quod ita
perverse et irreverenter ad Dominicam coenam conve-
nit, quia traditionem meam super hac re non bene
servasti. Quam tamen diligenter servare debuisse-
tis, quia ego non a meipso inveni eam, nec a Petro
vel Andrea didici, sed accepi a Domino, quod et vobis
de tanta re tradidi, et ideo reverenter atque inviola-
biliter debetis retinere, quod mihi Dominus tradidit
et ego vobis. *Hoc vobis tradidi, quoniam Dominus*
Jesus, etc. Ostendit Apostolus mysterium eucha-
ristiae inter coenam celebratum, non coenam esse.
Medicina enim spiritualis est, quæ cum reverentia
degustata, purificat sibi devotum ; et memoria re-
demptionis nostræ est, ut Redemptoris memores,
majora ab eo consequi mereamur. In nocte autem
traditus est ad passionem, sed venit inde ad resur-
rectionis lucem. *Dominus Jesus, id est Salvator*
credentium, in qua nocte tradebatur, jam imminente
sue passionis articulo, accepit panem, et gratias
agens, fregit. Accepit panem, ut signifaret se ac-
cepisse corpus quo nos paseret. Et gratias agit
Patri de reparatione hominum futura per passio-
nem ejus, ac per sacramentum corporis et sanguinis
ejus. Et fregit panem, ut ostenderet corporis sui fra-
ctionem, id est passionem non absque sua sponte ac
procuratione venturam, sed se facturum illam,
sicut ait : « Quia ego pono animam meam, ut ite-
rum sumam eam : et nemo tollet eam a me, sed ego
pono eam a me ipso (*Joan. x*). » Fregit panem, ut
omnibus suis ex eo daret et unum omnes illos fa-
ceret, et dixit eis : *Accipite hanc spiritalem escam*
et manducate hoc sacramentum, id est et mente ac-
cipite et ore comedite, scilicet ut carnem meam non
cdalis tantum in sacramento, sicut et multi mali alii
faciunt, sed usque ad participationem spiritus man-
ducetis, ut in meo corpore tanquam membra ma-
neatis, et meo spiritu vegetemini. « Quia qui man-
ducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in
me manet et ego in illo (*Joan. vi*). » Signum enim
quia manducavit et bibit, hoc est, si manet et ma-
netur, si inhabitat et inhabitatur, si haeret, ut non
deseratur. Sic do vobis ad edendum carnem meam,
scilicet ut hanc edentes non relinquatis unitatem
meam. Manducate quod tribuo, quia *hoc est corpus*
meum. Sensibus quidem exterioribus videtur esse
panis, sed sensibus cognoscite mentis, quia *hoc est*
corpus meum, non aliud, sed illud idem substantia-

A liter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem
et crucifigetur. *Hoc* quod dixit : *Facite*, id est cor-
pus meum accipite et manducate per successio-
nem temporis usque in finem sæculi, in meam com-
memorationem, id est in memoriam passionis meæ, ut
pertractetis et consideretis, quam dignam et
sanctam et humanæ salutis efficacem medecinam
accipitis, quatenus ex consideratione tantæ san-
ctitatis cum majori veneratione sacram eucha-
ristiam percipiatis, et imitari passionem meam desi-
deretis, ut si opus fuerit, pro salute fratrum mori
parati sitis. Accipientes enim corpus meum, memo-
res mei esse debetis, ut diligenter recognitetis quis
ego sim, et quæ inter homines conversans operatus
sim vel quæ pertulerim, ut sicut præcessi sequa-
mini. Vel vos sacerdotes hoc facite, id est ex pane
corpus meum per mystica verba consecrate, in me-
moriam passionis meæ, ut recognitetis eam dum sa-
crificium istud obtuleritis. Similiter ut acceperat
panem et fecerat ex eo vinum et verum corpus
suum, accepit et calicem, et fecit ex vino sanguinem
suum, postquam coenavit, id est jam et finito
veteri pascha quod cum discipulis tunc manduca-
verat. Transiit enim a veteri ad novum Pascha,
quod tradebat celebrandum Ecclesiæ, ut pro carne
et sanguine legalis agni, sacramentum sui corporis
et sanguinis substitueret. Ob hoc etiam post finem
coenæ, ut illud quod cum eis ultimum ageret, ar-
ctius eorum mentibus imprimeret. Quoniam illud
quod eorum saluti magis erat utile debuit eis ad ul-
timum reservare, et maxime cordibus eorum com-
mendare. Accepit calicem et dixit : *Hic calix*, id est
hic potus est Novum Testamentum, id est nova pro-
missio coelestis haereditatis in sanguine meo, quo
plenus est idem calix. Hoc est, potus hujus calicis
est sanguis meus, qui non vetera, sed nova, id est
non terrena, sed coelestia bona promittit (*Hebr. ix*).
Nam calix Moysi Vetus Testamentum fuit, quia ter-
renam haereditatem promisit in sanguine vitulorum
et hircorum, de quo idem Moses ait : « Hic san-
guis testamenti quod mandavit ad vos Deus (*Exod. xiv*). » Per testamentum enim datur haereditas, et
in sanguine Christi accepimus Novum Testamentum,
id est novam legem quæ obedientibus sibi dat haere-
ditatem regni cœlorum. Testamentum Novum in
Christi sanguine consecuti sumus, per quod ad no-
vam haereditatem perveniamus, quia beneficij divini
sanguis testis est. Unde et ad tuitionem corporis et
animæ nostræ sacramenta ejus percipimus, quia
caro ejus pro salute nostri corporis est oblata ; san-
guis vero pro anima nostra effusus est, ut utraque
nostræ substantia haereditatem vitæ perennis acci-
pere posset. Nec mirum, quod de pane et vino car-
nem et sanguinem suum fecit. Nam et in quolibet
homine carnem et sanguinem de pane et vino facit,
quia panis comestus mutatur in carnem, et vinum
potatum vertitur in sanguinem per Creatoris opera-
tionem. Calix Christi quem in mysterio bibimus,
propterea etiam dicitur testamentum in sanguine

ejus, quem semel in cruce fudit pro nobis, quia munis et defendit nos adversus calumnias hostis antiqui, ne cœlestem nobis hereditatem possit auferre, sicut litteræ illæ que vocantur testamentum, heredem muniunt adversus calumniatorem, ne tollat ei hereditatem. *Hoc, inquit, facite, id est calicem hunc bibite in meam commemorationem, quotiescumque bibetis illum ut scilicet nunquam sine memoria passionis meæ bibatis eum, sed in mente habeatis, quia ego mortem pertuli pro vobis.* Aut certe vos qui sacerdotes estis, hoc facite quod ego nunc feci, id est calicem vini consecrate, ut fiat sanguis meus, hoc facite in meam commemorationem, ut in hoc facto sitis memores mei et eorum quae pro vobis passus sum. Hoc ita dixit Dominus, velut si quis moriens relinquat ei quem diligit aliquid pignus; quod dum ille post mortem ejus aspicit, lacrymas continere non potest, si eum perfecte dilexit.

« Quotiescumque enim manducabis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. »

Exponit in quam commemorationem Christi debeamus celebrare vel accipere sacramentum corporis et sanguinis ejus, scilicet in commemorationem mortis ejus. Ideo, inquit, dixit Dominus in suam commemorationem hoc debere fieri, quia *quotiescumque manducabis hunc vitæ panem et hunc æternæ salutis calicem bibetis, mortem Domini pro nobis factam annuntiabitis*, id est representabitis donec ipse venias ad judicium, quia hoc sacramentum non mutabitur sicut sacramenta Iudeorum. Significat finem sæculi, quando erit sanctorum requies non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quandiu bibitur quod de Christi latere manavit, sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo et Patri (*infra*, xv), ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus.

« Itaque quiunque manducaverit panem hunc et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat. « Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. »

Quandoquidem auctoritate Domini Jesu probavimus panem illum esse corpus ejus, et vinum sanguinem ejus, atque celebrandum vel accipiendum esse mysterium illud in commemorationem mortis ipsius, *Itaque quicunque homo, sive dives, sive mediocris, sive pauper, sive clericus, sive laicus, manducaverit panem Domini hunc et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Indigne manducat et bibit, qui hoc mysterium alter celebrat vel accipit, quam a Christo traditum, deo sit reus corporis et sanguinis Domini, id est habit peccatum mortis Domini. Occisus enim pro his qui beneficium ejus in irritum ducunt. Indigne man-

ducat et bibit, qui sine debita reverentia sacram eucharistiam percipit. Indigne manducat et bibit, qui non prius per penitentiam purgatus, ad hoc sacramentum accedit. Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat quo debet penitentiam agere. Fit igitur reus corporis et sanguinis Domini, id est non purgationem, sed maculam culpa pro qua pereat, trahit ex eo quod male accipit bonum sacramentum corporis et sanguinis Domini. Nec sibi si indignus accesserit applaudat, quia coaluisse damnatus non fuerit, quoniam multo tunc peccatoris supplicium differtur, sed perendinatur oculum iudicium. Nemo presumat accedere indignus, sed homo, id est rationabiliter agens, probet, id est discutiat et examinet prius seipsum, qui etiam ex eo quod homo est, sine peccato non est. Probet antea seipsum, id est vitam suam inspiciat et consideret, an digne possit accedere vel non. Raro enim potest inveniri quisquam ita magnus et justus, ut in eo per discussionem non inveniatur aliiquid, quod debet eum a corpore et sanguine Domini retardare, nisi confessus fuerit Illud, et per penitentiam delverit. Probet se, et sic, id est postquam se probaverit, *edat de pane illo et bibat de calice*, quia tunc ei proderit. Ideo prius se discutiat et purget, quia qui manducat et bibit indigne, id est sine sui examinatione, iudicium sibi manducat et bibit. Indigne manducat et bibit, qui vel aliquod grave peccatum, vel multa levia commisit, et non constitutur ea priusquam ad communionem accedit. Duobus etiam modis manducare et bibere debemus hoc sacramentum, id est ore cordis et ore corporis. Nam qui solo ore corporis manducat, indigne manducat. Qui autem et ore corporis et ore cordis accipit, ille dignus comedit. Qui indigne manducat iudicium sibi manduat; id est damnationem extremam, quæ nunc appellatione iudicij signatur, sicut et cum Dominus ait: « Qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij (*Joan. v.*) » iudicium sibi manducat, nos alii, quia communio malorum non maculat aliquem participatione sacramentorum, sed confessione factorum. Nam si in factis malis non eis quisque consentiat, portat malus causam suam et personam suam, et ideo boni debent tolerare malos. *Judicium sibi manducat*, non quia mala res sit quam accipit, sed quia ille malus male accipiendo ad iudicium accipit bonum quod accipit. Sicut enim Judas cui buccellam tradidit Dominus (*Joan. xiii*), non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolō præbuit; sic indigne quisque sumens dominicum sacramentum, non efficit ut quia ipse malus est, malum sit, aut quia ad salutem non accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini et sanguis Domini nihilominus est, sed ille accipit hoc non ad vitam, sed ad iudicium, quia non dijudicat corpus Domini, id est non discernit quam sit dignus omnibus creaturis hoc corpus, quod videtur esse peccatum. Si enim cogitaret hoc corpus esse, verbo Dei personaliter unitum, et vitam ac salutem eorum esse

qui hoc digne accipiunt, non præsumeret indignus accipere, sed dignum se præparet. Devoto enim animo et cum timore accedendum est ad illum, ut sciat mens se ei reverentiam debere ad cuius corpus sumendum accedit, et dijudicet apud se cuius dignitatis sit illud corpus. Inde enim Apostolus nunc indigne dicit acceptum a Corinthiis, quia hoc non discernebant a cæteris cibis veneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset, judicium sibi manducat et bibit, addidit, *non dijudicans corpus Domini*. Non enim dijudicabant illud, sed velut quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Sequitur :

« Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. »

Quia indigne manducatis hoc corpus et sanguinem bibitis, ideo sunt inter vos multi infirmi, qui gravi morbo languent, et imbecilles, qui diuturna invalidudine torpent, et dormiunt etiam multi, id est somno mortis sunt occupati. Ut verum probaret quia examen futurum est accipientium corpus Domini, jam hic imaginem judicii ostendit in nonnullis, qui inconsiderate corpus illud acceperant, dum segregationibus et longis invalestudinibus tenerentur, et multi morerentur, ut in his cæteri diserent se non impune corpus Domini negligenter accipere, et paucorum exemplo cæteri territi emendarentur, scientes quia graviores poenas in futuro sæculo propter hanc culpam ipsi forent passuri, si non corrigerentur. Nam et adhuc propter hujusmodi causam multi homines post pascha variis infirmitatibus corripicuntur, quia corpus Redemptoris indigne pereperunt.

« Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utilius que dijudicaremur. Dum judicamus autem a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. »

Hæc mala divino judicio patimur ob contemptum Dominicæ corporis. Sed si dijudicaremus nosmetipsos, id est si in diversas partes actionum et cogitationum nostrarum oculos mentis circumducemus, et de singulis quæ nos male fecimus aut cogitavimus, nosipso districte poenitendo judicaremus, non utique a Domino judicaremur. Ascendat itaque homo adversum se tribunal mentis suæ, constituat se ante faciem suam. Atque ita constituto in corde judicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnis et timor. Inde quidam sanguis animi conscientis profluat per lacrymas. Postremo ab ipsa mente sententia talis proferatur, ut se indignum homo judicet participatione corporis et sanguinis Domini, si tales culpas in se repererit. Versetur ante oculos ejus imago futuri judicii; et quidquid in se viderit quod a judice venturo reprehendi possit et puniri, ipse nunc in seipso reprehendat et puniat. Peccata enim, sive parva, sive magna, imputata esse non possunt, quia aut homine puniente, aut Deo judicante plectuntur. Cessat autem vindicta divina, si conversio præcurrat humana. Quia

A si nosmetipsos dijudicaremus, non utique a domino judicaremur, id est puniremur, vel in futuro sæculo, vel in isto. Sed dum in presenti vita juicamur a Domino, id est plectimur infirmitate vel adversitate vel corporis morte pro peccatis nostris, corripimur ab eo clementer et emendamur, ut in futura vita non damnamur æternaliter cum hoc mundo, id est cum infidelibus et amatoribus hujus mundi. Idcirco enim nobis modo non parcit, ut in perpetuum parcat. Illis autem nunc parcit, quos in æternum puniri dispositi.

« Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis esurit, domine manducet, ut non in judicium conveniatis. Cætera autem, cum venero, disponam. »

Quandoquidem quisquis indigne corpus Domini percipit, judicium sibi percipit, et multi etiam in presenti sæculo propter hanc offensionem variis languoribus aut mortibus plectuntur, itaque, o fratres mei, cavete jam indigne illud sumere, cavete non schismate ad illud convenire, sed cum convenitis ad manducandum illud, per fraternalm dilectionem exspectate invicem alii alios, ut multorum oblationis simul celebretur, et omnibus ministretur. Sed si quis esurit, et propter acriorem famem non potest exspectare donec omnes convenient, domine manducet suum corporalem cibum, et post veniens ad Ecclesiam, non accipiat eucharistiam. Ita vos invicem propter has causas exspectate, ut non in judicium conveniatis, id est ut non reprehensibiliter et cum offensione sacrum mysterium agatis, ne judicium damnationis inde conquiratis. Hæc interim obseruate. Sed cætera quæ sunt agenda, disponam vobis cum venero. Prius ostendit quomodo vir et quomodo femina caput agere debeat, deinde qualiter ab utroque sexu in ecclesiam convenire oporteat; in quibus rebus si error fuerit, non leve peccatum est. Cætera vero quæ ad ædificationem ecclesiæ pertinent, præsentia sua ordinatum se promisit, quia multum erat ut in epistola sua totum illis agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia.

CAPUT XII.

« De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres; scitis autem quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini, euntes. Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (Marc. ix.). »

Crescente fide, gratia linguarum minuebatur, quam propter infideles acceperant. Hinc ergo pluri-mi contristati, cœperunt adhuc habentibus gratiam hanc invidere, putantes hoc majus aliis omnibus charismatibus. Unde nunc Apostolus eos corrigit, quia quasi per quamdam unitatem plus appetebant linguarum scientiam, et ostendit quæ maxime forent appetenda. Cætera, inquit, permitto vos ignorare donec veniam. Sed de spiritualibus, id est de donis

sancti Spiritus, propter quæ majores superbiunt, et minores invident vel desperant, nolo vos ignorare quid veritas habeat, ut non sit schisma inter vos, sed pax et concordia. Quod ostendo per simile. Nam scitis quoniam cum essetis gentes, id est gentiles diversis erroribus dediti, eratis euntes ad simulacra muta, prout ab uno spiritu maligno ducebamini; et si tunc unus diabolus spiritus vos ducebat, alias ad alia simulacula, alias ad alia, cur non modo vos unus divinus ducat, alias ad alia bona opera, et alias ad alia, vel aliis alia dona tribuat, et aliis alia. Unus enim spiritus bonus est nunc in omnibus vobis, licet diversis diversa dona præstiterit; sicut tunc unus spiritus malus erat in omnibus vobis, licet ad diversos errores simulacrorum vos duceret. Quæ simulacula erant muta, licet vos ab illis responsa peteretis. Dicturus Apostolus quod omnia bona sint a Spiritu sancto, similitudinem præmittit a contrario, scilicet quod omnia mala sint a spiritu malo. Ostendit enim a simili, ut dictum est, quod omnes eumdem spiritum Dei habeant, reprehendens illos qui ex eo quod majora charismata percepérant, abrumpebant se ab inferioribus minora charismata habentibus, quia cum essent in infidelitate idolatriæ, uno spiritu maligno participant omnes communiter et majores et minores. Tunc ipsi erant multæ gentes, sed modo sunt una gens, quia una fides, quia una spes, quia una caritas, quia una exspectatio, quia una patria coelestis. Scitis, inquit, ut experti, quia cum essetis diversæ gentes, id est gentiliter in variis erroribus viventes, eratis euntes quasi assidui ad simulacra muta et ratione carentia, prout a deceptorio spiritu ad hanc ducebamini. Ideo quia scitis quod malus spiritus vos retractos a bono duxit ad tam irrationabile malum, id est ad idolatriam, per hoc facile vobis notum facio, quod per Spiritum Dei abstinetur a malo, et fit bonum, et hoc est, nemo in Spiritu Dei loquens cogitando, loquendo, operando, dicit similiter tribus modis anathema Jesu, id est alienationem a Christo: hoc est, quodlibet peccatum per quod alienus fiat a Salvatore, quia per Spiritum sanctum abstinetur a malo, et nemo quantuscunque sit, potest dicere corde, lingua et opere, quia Jesus est Dominus, cui omnia servire debent, nisi in Spiritu sancto, a quo est omne verum, hoc est per Spiritum sanctum fit bonum. Vel nemo in Spiritu Dei loquens, id est nemo cuius mentem et os moveat Spiritus Dei, dicit anathema Jesu, id est dicit alienationem Salvatori, ut dicat ei quod ipse sit alienus a substantia Patris, sicut dicebat Arius, qui in spiritu diaboli loquebatur. Et nemo potest dicere, id est hanc veritatis confessionem proferre, ut dicat quia Jesus est Dominus, nisi in Spiritu sancto loquens. Non enim adulazione hominum appellatur Dominus, sicut idola quæ ab hominibus illi vocantur, cum non sint. Non ergo favor est hominum, quod Jesus Dominus dicitur, sed donum Dei, qui mysterium suum hominibus declaravit. Nec qui hoc dicit, præstat beneficium reli-

A gioni, sed accipit, sicut gentiles qui gratia principum vel antistitum idola dicunt deos, cum non sint. Sed quomodo nemo dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto, cum ipse Jesus asserat, quia non omnis qui dicit mihi: « Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum (*Matth. vii*). » Sed hoc ipsum dicere quod Apostolus posuit, non sermone, sed affectu cordis est ponderandum, quia proprie posuit verbum quod est, dicit, ut significaret voluntatem atque intellectum dicentis. Dominus vero generaliter posuit solum oris sermonem. Videtur enim dicere etiam ille, qui nec vult nec intelligit quod dicit. Sed ille proprie dicit, qui voluntatem atque mentem suam sono vocis annuntiat; et ille Dominum JESUM dicit, qui eum diligit, si eo modo dicit, quo intelligi Apostolus voluit. Multi enim voce dicunt, corde autem et factis negant. Item nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, id est alienationem a Salvatore, hoc est aliquod verbum per quod ipse vel alias a Salvatore fiat alienus. Nam sicut malus spiritus qui præsedit simulacris, nihil in aliquo loquitur unde quis a simulacris separetur, ita Spiritus Dei qui præsedit Ecclesiæ, nihil in quam loquitur unde quis a Christo vel a membris Christi separetur. Sunt enim nonnulli, qui se in Spiritu Dei existimant loqui, id est recta se putant dicere, dum loquuntur ea quæ vel ipsos vel cæteros qui audiunt separant a Christo, sicut minores Corinthiorum, qui stulta humilitate se scindebant ab unione majorum, et a societate membrorum Christi se faciebant alienos, quia non erant majoribus similes in charismatibus. Sed et detractores et qui-cunque discordias inter fratres seminant sub specie rectæ locutionis, aut qui corrumpunt fidem audientium, seu bonos mores suis alloquis aliquo sanctitatis fuso coloratis (*I Cor. xv*), quasi in Spiritu Dei loquentes videntur, dum dicunt anathema Jesu, quia sub imagine veritatis et rectitudinis loquuntur ea; per quæ suos auditores a Salvatore faciunt alienos. Sed hujusmodi verba nunquam Spiritus sanctus docuit. Et nemo potest dicere, Dominus est Jesus, id est nemo devote potest gloriam Domini IESU Christi prædicare, ut annuntiet vel confiteatur quia ipse est Dominus, cui debet universitas servire, nisi in Spiritu sancto, id est nisi mentem ejus illuminaverit Spiritus sanctus, et amore veritatis accenderit. Nam sicut ille spiritus nihil docet loqui, unde quis a Christo separetur; ita iste omne verbum loqui docet, per quod ad Christum trahuntur homines, et ideo quisquis gloriam Dei prædicat ut auditores ad eum trahat, non sibi hoc tribuat, quia non habet hoc a seipso, sed a Spiritu sancto, qui ubi vult spirat (*Joan. iii*). Majores enim Corinthiorum arroganter de bonis spiritualibus gloriabantur, quasi a seipsis haec haberent, et cæteros despiciebant qui haec habere non poterant, quasi Spiritus sanctus non et illis quos spernebant, posset ipsa dona dedisse, et eis non dedisse, ideoque non recte de beneficiis Dei super alios extollebantur, cum utique

humiliores inde fieri deberent, et gratias Deo redire.

« Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. »

Commune est omnibus electis ut sint participes Spiritus sancti, sed gratiae quas ab eo suscipiunt, sunt variæ. Quia sunt divisiones gratiarum, id est donorum quæ Spiritus sanctus gratis dat, sed unus atque idem est spiritus, qui easdem gratias dividit hominibus; divisiones gratiarum sunt officiis ecclesie, non humanis meritis deputatae. Sicut enim qui dicit Dominus Jesus, in Spiritu sancto dicit, quilibet sit, ita et in loco ordinis officii ecclesiastici positus gratiam habet quisquis sit, non utique propriam, sed ordinis per efficientiam spiritus, et divisiones sunt ministracionum, per quas variis modis fideles ministrant Deo, dum pro ejus amore famulis ejus subserviunt et necessaria tribuunt, sed idem est et non varius Dominus Jesus, cui variis modis ministratur, et qui varia tribuit ministeria, et divisiones operationum sunt, quas agunt electi, sed idem est Deus Pater, qui operatur omnia bona in omnibus fidelibus. Non in uno omnia operatur, ne unus superbiat; sed in omnibus, ut quod non habet quis in se, habeat in alio, ut sic maneat caritas. Quoniam Ariani qui gradus in trinitate facere volunt, calumniantur quod Pater primum nominetur, secundo Filius, tertio Spiritus sanctus: idcirco Apostolus mutavit hunc ordinem, ut primum spiritum, deinde Dominum, id est Filium; tertio Deum, id est Patrem poneret. Et dum dicit, idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus, eamdem prorsus substantiam trium personarum ostendit. Vel contra Macedonium et ceteros haereticos qui Spiritum sanctum negaverunt esse Deum, potest de solo spiritu intelligi totum, ut et Dominus et Deus ab Apostolo nominetur. Qui non dividitur, cum dona sua dividit; et quod ipse operatur, tota trinitas operatur. Deus enim natura incorporeus, quia immutabiliter una æterna stabilitate in seipso manens totus adesse rebus omnibus potest, et singulis totus, quamvis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatibus immensitate et diversitate, alii amplius, alii minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Et gratiarum quidem divisiones sunt tanquam per partes membra unius hominis, ubi et simul omnes unum templum et singula tempora sumus, quia non est Deus in omnibus quam in singulis major, et sit plerumque ut plures eum minus capiant, et unus amplius. Sic enim et apud Corinthios erat, quia pauci spirituale magis eum capiebant, et multitudo carnalium minus. Sic diversa dona varie sunt membris Christi distributa, ut omnia membra sibi quadam necessitate cohærent, et se invicem diligant, ac sibi invicem serviant. Nam oculus solus videt in corpore. Sed nunquid sibi soli videt? Et manui videt, et pedi videt et ceteris mem-

Abris videt. Rursum sola manus operatur in corpore. Sed nunquid sibi soli operatur? Sic pes ambulando omnibus membris militat. Membra cætera tacent, et lingua pro omnibus loquitur. Atque ita diversis officiis concorditer distributa sunt membra. Sic et de membris Christi Spiritus sanctus agit, ut omnia necessario comparantur et sibi cohærent. Si enim amas unitatem, etiam tibi habet, quisquis in illa aliquid habet. Tolle invidiam, et tuum est quod habet. Tolle invidiam, et meum est quod habes. Livor separat, unitas jungit. Ideo tenenda est unitas, quia quantum quisque diligit membra Christi, tantum habet Spiritum sanctum; et tantum habet in eis, quod in seipso habere non valet.

« Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eundem spiritum: alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult (Rom. xii; Ephes. iv). »

In omnibus Christi membris est Spiritus sanctus, sed unicuique eorum tam majori quam minori datur manifestatio ejusdem spiritus, id est donum gratiae, per quod aliis manifestetur Spiritus sanctus qui in eo est, et manifestetur ad utilitatem ejus et aliorum, quia et sibi et aliis ex accepto dono prodest, dum vitam suam bene gubernans exemplum bona conversationis ostendit, vel etiam voce prædicat; et quod variis modis unicuique detur manifestatio Spiritus, ostendit per partes. Nam alii quidem non per humandum ingenium, nec per studium litterarum, sed per Spiritum sanctum datur non solum sapientia, sed etiam sermo sapientiae, ut loqui possit aliis ipsam sapientiam quam intelligit; alii autem datur secundum eundem spiritum non tantum scientia, sed etiam sermo scientiae, per quem alias doceat. Ipse spiritus qui dat alii sermonem sapientiae, dat huic sermonem scientiae: nec tamen est in se diversus, sed idem permanet. Sapientia est in contemplatione æternorum, scientiaque in actione temporalium. Sermo sapientiae per Spiritum datur, ut quis de æterno et incommutabili hono, ac de perennibus gaudiis loquens, alios ad amorem patriæ cœlestis erigit; sermo autem scientiae tribuitur, ut loquendo quis alios docet de his, quæ in tempore facta sunt historialiter; et de his quæ facienda vel quæ cavenda sunt moraliter, id est de virtutibus et vitiis. Vel aliter: Sunt enim quidam qui per donum gratiae et ipsa intelligunt, quæ exponi a doctoribus non audierunt: hi videlicet sermonem sapientiae percepserunt. Et sunt quidam qui audita per semet intelligere nequeunt, sed ea quæ in expositoribus legerint retinent, atque scienter proferunt quæ lecta didicerint; et hi sermone scientiae pleni sunt. Quamvis hoc intelligi etiam aliter possit, quia sa-

plentia ad vitam, scientia vero pertinet ad doctrinam. Qui bene igitur vivit et prudenter praedicat, sapientiam et scientiam divinitus accepit, alteri datur fides, id est constantia fidei in eodem spiritu Sancto, ut quamvis alios praedicando nesciat instruere, tamen recte et firmiter credit, nulloque metu vel pudore fidem suam ore confiteri omittat, alteri datur gratia sanitatum, ut infirmos sanet, in uno spiritu, id est in uno Spiritu sancto, qui est unus, id est incommutabilis et indivisus in seipso, alii per eundem spiritum datur operatio virtutum, id est ut operari virtutes miraculorum contra naturam possit; sicut est suscitatio mortuorum aut virtutes in expulsione dæmonum, alii datur propheta, ut Spiritu repletus pronuntiet futura, alii discretio spirituum, ut sciat discernere spiritus malos a bonis, dum audit eos loquentes. Discretio enim difficillima est, cum et spiritus malignus quasi tranquillus agit, ac sine vexatione aliqua corporis assumpto humano spiritu dicit quod potest, quando etiam vera dicit et utilia praedicat ad hoc, ut cum illi in manifestis bonis creditum fuerit, seducat ad sua. Iste quippe discerni non potest nisi dono Spiritus sancti. Non enim magnum est tunc eum distinguere, cum ad aliqua devenerit vel perduxerit, quæ sunt contra bonos mores vel regulam fidei. Tunc enim a multis discernitur. Dono autem Spiritus sancti in ipso primordio, quo multis adhuc bonus appetet, continuo dijudicatur an malus sit. Sed et spiritus hominum, id est voluntates hoc dono discernuntur bonæ a malis. Alii dantur genera linguarum, ut multis loquantur linguis, sicut Græca et Latina et Hebræa. Alii datur interpretatio sermonum, ut in una lingua sciat obscuros sermones Scripturarum interpretari, et ita datur unicuique manifestatio spiritus ad utilitatem dum unusquisque proprium donum accipit a Deo, per quod proposit aliis qui hoc non habent. Potest enim in uno eodemque spiritu fieri, ut iste verbo sapientiae polleat, nec tamen sermone scientiae, id est doctrina fulciatur, quia sentire atque invenire sufficit, etiam quod per discendi studium non apprehendit; ille per sermonem scientiæ fulgeat, nec tamen verbo sapientiae convalescat, quia et sufficit explorare quantum didicit, et ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem et elementis imperat, nec tamen per sanitatum gratiam infirmitates corporum curat. Ille per orationis opem morbos subtrahit, nec tamen arenti terræ verbo pluvias reddit. Iste per operationem virtutum ad presentem vitam etiam mortuos revocat, et tamen prophetiae gratiam non habens, quæ sibi ventura sunt ignorat. Ille ventura quæque velut presentia attendit, et tamen in nulla signorum operatione se exerit; iste per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspicit, et tamen diversi generis linguas nescit. Ille diversi generis linguas examinat, sed tamen viribus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in una lingua quam novit, sermonum pondera in-

A terpretando prudenter discutit, et tamen reliquias bonis quæ non habet, patienter caret. Sic itaque Creator noster ac dispositor cuncta moderatur, ut qui extollit poterat ex dono quod habet, humilietur ex virtute quam non habet. Sic cuncta moderatur, ut cum per impensam gratiam unumquemque sublevat, etiam per disparem alteri alterum subdat, et meliorem quisque dono alio cum qui sibi subjicitur attendat, ac licet se precire ex aliis sentiat, eidem tamen quem superat, se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur, ut dum singula quæque sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine fiant omnia singulorum, quatenus unusquisque sic quod non accipit, in altero possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit, humiliter impendat. Et ideo pulcherrima varietate distributa sunt electis spiritualia dona. Sed haec omnia operatur unus atque idem spiritus. Superius dictum de Patre intelleximus, quia idem Deus qui operatur omnia in omnibus, et nunc legimus spiritum omnia operari, ut inseparabilis intelligatur operatio trinitatis, ita ut cum operatio Patris dicatur, non eam sine Filio et Spiritu sancto intelligamus operari; et cum operatio Filii, non sine Patre et Spiritu sancto; et cum operatio Spiritus sancti, non sine Patre et Filio. Quod ergo dicatur de Spiritu quia omnia haec operatur, non ideo dicitur, quia non ei cooperantur Pater et Filius: sed idcirco dicitur, quia unus atque idem Spiritus haec operatur, quoniam in his operibus non sunt multi spiritus, sed unus, et in diversis suis operationibus non est a seipso diversus. Hec omnia operatur Spiritus utique sicut Deus. Quis enim haec operari potest nisi Deus? Omnia haec operatur, dividens ea singulis non ipse divisos, et haec omnia facit ac dividit prout vult, id est sicut Dominus omnium, sicut Deus, sicut nulli subjectus. Non enim missus, sed voluntarias operatur, quia solius Dei est facere voluntatem suam. Dona sua distribuit, non prout volunt homines, sed prout ipse vult, qui solus novit quid velle debeat, et quid unicuique expediat. Unde nec huic dolendum est, nec illi superbiendum, cum enim contristaris quod minorem gratiam acceperis, æmularis alium; quasi majorem partem invaserit, cum hoc non in nostra, sed in donantibus sit positum potestate. Invidebant enim, ut supra dictum est, minores Corinthiorum majoribus quasi majora sibi charismata vindicantibus, non intelligentes haec solius Dei voluntate dispensari.

D « Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi: et omnes uno Spiritu positi sumus. »

Ideo Spiritus sanctus diversis diversa dona tribuit, quia sicut corpus unum est hominis et membra habet multa, quæ sunt variis officiis dedita, sed omnia membra corporis quamvis sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus unum corpus ha-

bet ex variis membris. Unum est enim corpus Christi, quod est Ecclesia constans ex diversitate membrorum, id est ex varietate personarum, diversa officia, diversaque gratias habentium. Et idcirco decuit ut unus Christus Spiritus per diversa membra unius corporis Christi varias actiones expleret, quia et unus spiritus hominis aliter operatur in oculis, aliter in auribus, aliter in naribus, et aliter in manibus. Sic et Spiritus Christi varie operatur in membris Christi. Nam si charismata non essent diversa singulis concessa, sed eadem, tunc essent diversa membra idem donum habentia, neque multa fierent unum per charitatem, quoniam alter alterius officio non indigeret propter ejusdem doni participationem. Humani corporis utitur comparatione, ut ostendat officia diversa esse, non naturam membrorum : et neminem debere queri cujus officii sit, dum omnes uno spiritu animantur, et in uno corpore coaptentur. Per hoc etiam docet nullius personam quasi despici contemnendam, et nullius quasi perfecti præferendam, nec gloriam quæ soli Deo debetur, hominibus esse tribuendam, quando in omnibus unus atque idem Deus sit glorusus. Loquens enim de membris Christi, id est fidelibus ejus, nou ait, ita et membra Christi, sed totum hoc Christum appellavit. Ergo simul omnes fideles cum capite suo sunt Christus, et propterea caput de cœlo clamavit : « Saule, Saule, quid me persequeris ? (Act. ix.) » Christus enim caput et corpus, idemque Christus verbum Dei, unigenitus æqualis Patri. Et inde videmus quanta gratia pertineamus ad Deum, ut ipse voluerit esse nobiscum unus, qui est cum Patre unum. « Ego, inquit, et Pater unus sumus (Joan. x.) ». Nobiscum vero est unus, quia non dicit, et semini bus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus (Galat. iii.). Vere nos omnes cum capite nostro simul sumus Christus, quia in uno Spiritu, id est in gratia et operatione sancti Spiritus, qui unus atque idem semper est, nos omnes, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, id est qui prius et natione et conditione diversi et impares eramus, baptizati sumus in unum corpus, id est baptismatis ablutione per fidem deducti sumus in unum Christi corpus, ut amodo sumus omnes unum, sicut illi, quorum erat cor unum et anima una (Act. iv), et omnes potius sumus uno Spiritu, id est pro capacitatem uniuscujusque percepimus omnes Spiritum sanctum, quo debriaremur, et qui cum sit unus, diversis modis operaretur in nobis, sicut una hominis anima videt in oculo, audit in aure, loquitur in ore, ambulat in pede, et in cæteris membris cætera facit.

« Nam et corpus non unum est membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore ? Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore ? Si totum corpus oculus, ubi auditus ? Si totum auditus, ubi odoratus ? Nunc

A autem posuit Deus membra, unum quodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus ? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corporis.

B Et bene nos omnes unum dicimus : nam et corpus humanum, cui Ecclesia similis est, non est unum membrum, sed multa. Sic et nos ex quibus constat Ecclesia, non omnes unum officium vel donum habemus, sed multa. Ideoque minori non est dolendum quia minus habet, neque majori superbiendum ex eo quod majus donum vel officium sortitus est. Vere multa sunt in Christi corpore membra. Nam si pes, id est aliquis fidelis qui inserius donum habet, et per terrenas actiones incedit, dixerit quoniam non sum manus, quoniam non habeo superiorum et mundam spiritualium operationem non sum de corpore Christi, num ideo non est de corpore ? id est num ideo consequens est ut non sit de corpore Christi, quia potest aliud esse quam manus, et tamen in hoc corpore manere ? Et eodem modo si arris, id est ille qui doctrinam audit a magistris dixerit, quoniam non sum oculus, id est quoniam non intueor præclarum lumen sapientiae, ut mihi et aliis providere queam, non sum de corpore Christi, num ideo non est de corpore, id est num ideo consequens est ut non sit de hoc corpore, quia multa sunt in eo membra præter oculos ? Hoc dicitur propter minores Corinthiorum, qui desperantes dicebant se non pertinere ad corpus Christi, quoniam habere non poterant illa magna charismata, quæ in spiritualibus viris cernebant. Propter eosdem pusillos dictum est superius, quia nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu. Dicebant enim anathema Jesu, quod interpretatur a Salvatore alienatio, dum se alienos a corpore Salvatoris dicerent, quia non erant ex superioribus membris. Sed necesse est ut sint in corpore diversa membra. Nam si totum corpus oculus esset, id est si tota Ecclesia solum officium aspiciendi spiritualia haberet, ubi esset auditus, id est ubi essent discipuli, qui vocem prædicationis a doctoribus audirent ? Vel si totum corpus esset auditus, id est tota Ecclesia esset populus subjectorum, obediens audiens præcepta magistrorum, ubi esset odoratus ? id est illi qui bonum odorem virtutum et malum odorem vitiorum quasi nares subtiliter discernunt et a longe præsentiantur ? Ac si dicatur : Si omnes essent unius officii vel operis quomodo impleretur reliqua necessitas corporis, cum constet multis officiis opus esse ad gubernationem corporis ? Nam Ecclesia superni capitatis corpus est. In qua alius alta videndo, oculus ; alius recta operando, manus ; alius ad injuncta discurrendo, pes ; alius præceptorum vocem intelligendo, auris ; alius malorum fetorem, bonorumque fragrantiam discernendo, naris est. Qui corporalium more membrorum dum vicissim sibi accepta officia impendunt, unum de semetipsis omnibus corpus reddunt ; et cum diversa in charitate

peragant, diversum esse prohibent ubi continentur. Si autem unum quid euncti agerent, corpus utique quod ex multis continuetur membris, non essent. Quia videlicet multipliciter compactum non existeret, si hoc concors membrorum diversitas non teneret. Sed nunc propter vitanda haec inconvenientia, posuit Deus membra in corpore Christi unum quodque eorum, id est majus et minus, sicut ipse voluit. Et ideo nec major debet superbire, minoremque desplicere, nec minor dolore vel majori invidere. Deus enim sic disposuit eos, cuius dispositio non est ab homine mutanda; et sic voluit eos esse, cuius voluntas nunquam est injusta. Quod si essent omnia unum membrum, id est si omnes fideles essent unius officii, ubi esset corpus Ecclesie, quod non nisi variis membrorum officiis gubernatur? Si enim omnes unius dignitatis essent, jam deperisset honesta compositio variarum partium. Sed nunc, id est ne corpus pereat, quod non nisi ex diversis membris constare potest, multa quidem sunt membra, sed unum corpus ex illis omnibus. Quoniam multa cum invicem sui egeant, non discrepant in unitate naturae, quamvis diversa sint, quia diversitas haec in unum concurrit, ut corporis utilitas expleatur.

C Non potest autem dicere oculus manui: Opera tua non indigo; aut iterum caput pedibus: Non esatis mihi necessarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; et quæ in honesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent.

Membra quidem sunt multa, sed nullum ex his superfluum, imo omnia sibi invicem sunt necessaria, quoniam *oculus*, id est ille qui cæteris viam rectæ operationis prævidet, non potest dicere manui, id est operatori, non indigo opera tua, id est studio tuæ operationis. Nam sicut manus indiget oculo ut operari valeat, id est discipulus provisione doctoris ut bonum opus expletat, ita oculus indiget operatione manus, id est doctor qui per seipsum agere non potest quod agendum prævidet, necessarium habet discipulum, per quem fiat quod necessarium prævidet. Iuaniter enim prævideret, si non esset qui consequenter faceret, aut iterum caput, id est ille qui in summa dignitate positus est, non potest dicere pedibus, id est novissimis Ecclesie membris, non esatis mihi necessarii. Omnino necessarii sunt ei subjecti, quia potest humilius quod non potest sublimis, quia et ferrum potest quod aurum non potest; et quamvis aliquis dignitate sublimis sit, tamen si subjectus defuerit qui obsequiis illum faciat gloriosum, ipsa dignitas contemptibilis erit. Hoc præcipue nunc dicitur propter eos, qui summis charismatibus inter Corinthios præeminebant, et minores quasi superfluos et inutiles despiciebant et abjiciebant. Sed talia Ec-

B sunt in honesta, id est carnales illi Ecclesie, abundantiorem honestatem habent a nobis celantibus fiditatem eorum. Sed honesta nostra, id est Ecclesie membra quæ satis habent honoris per decorum sue sanctitatis, nullius egent honestationis per legimen obscenitatis. Quod melius ostendimus, si ipsa quæ plerumque accident proferamus. Nam quilibet potens et protervus, cum aliquid iuique perpetrasse cognoscitur, tempus queritur ut de malo quod fecit increpetur. Nisi enim prædictor sustineat quando ferre congrue correptionem possit, augetur in eo malum quod insequitur. Sæpe enim contingit ut talis sit, qui nulla increpationis verba suscitent. Quid itaque in hujus culpa prædicatori agendum est, nisi in sermone admonitionis quam pro communi salute omnium auditorum facit, tales culpas ad medium ducat, quales eum perpetrasse considerat? Qui et præsto est, et de se solo adhuc argui non potest, ne deterior fiat; et cum generaliter contra culpam invectione intenditur, correptionis verbum libenter ad mentem reducitur, quia potens præras ignorat quod sibi hoc specialiter dicatur. Unde fit plerumque ut eo vehementius perpetrataculpam lugeat, quo reatum suum, et cum percussum sentit, nesciri putat. Magna itaque arte prædicationis agendum est, ut qui ex aperta correptione deteriores flunt, quodam correptionis temperamento ad salutem redeant. Unde nunc aperte dicitur: Quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; et qua in honesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent. Sicut enim in honesta membra in corpore, ita quidam intra sanctam Ecclesiam potentes et pravi. Quidam aperta invectione feriri non queunt, quasi honore legminis velantur. Sed haec de occultis potentum delictis loquimur. Nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus increpandi sunt, ne si prædictor tacet, culpam approbasse videatur, atque haec crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secat. Vel si de corporalibus membris uniuscujusque nostrum haec intelligentur, manifestum est, quia pudenda nostra, quæ turpia videntur dum aspectus publicos vitant,

honestate se tegunt, ne per irreventiam horreant. **A**bsit enim ut aliqua turpitudo in membris sanctorum etiam genitalibus esse dicatur vel credatur. Dicuntur quidem in honesta, quia non habent illam speciem decoris, quam membra quae in promptu locata sunt. Vel certe (quod probabilius dici potest), propter legem in membris repugnantem legi mentis, quae de peccato accidit, non de prima nostrae institutione naturae. Illicitus itaque et temperantiae legibus non subjectus membrorum illorum usus, est turpis, non ipsa membra.

« Si Deus temperavit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra, et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra (Hebr. vi; Rom. i, 8).

Ea quae videntur in honesto in membris Ecclesiae, non sunt in honesta. Sed Deus temperavit ipsum *corpus* varietate membrorum, officia diversa in unitatis compage servantium, tribuendo per digna membra abundantiorem honorem ei membro cui deerat in se, sicut ostendimus de protervo potente. Vel tribuendo abundantiorem honorem per bonam vitam ei membro, cui deerat per scientiam praedicandi. Vel ei qui despabilis apparebat hominibus, tribuit Deus largiorem honorem per immensam miraculorum vel aliorum charismatum gratiam. Ita temperavit Deus Ecclesiae corpus, ut nullum ex membris ejus sit superfluum, sed omnia sint necessaria, ideo ut non sit schisma in corpore Ecclesiae, ubi debet esse unitas et concordia, id est ne alter alterum abjectiat quasi inutilem aut superfluum; sed membra sint sollicita pro se invicem, id est majora pro minoribus, et minora pro majoribus, quoniam alia sine aliis non possunt; membra dico, tendentia in idipsum, id est in unitatem, ut omnia studeant habere cor unum et animam unam, ut dum sic agunt, si quid adversi patitur unum membrum, compatiuntur ei omnia membra, quasi adversitas illa sit omnium, sive gloriatur de bono unum membrum, congaudent ei omnia membra, quasi bonum illud sit omnium. Nam et in membris humani corporis, ex quorum unitate atque compage charitas nunc suadetur membris Ecclesiae, videmus haec omnia, dum unumquodque eorum non sibi soli, sed et ceteris propriis agit officium. Oculus enim videt, et non audit; auris audit, et non videt, manus operatur, nec audit, nec videt; pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in uno corpore si sit sanitas, et non adversus se litigent membra, et auris videt in oculo, et oculus audit in aure. Nec objici potest aurum quia non videt, ut dicatur ei: Nihil es, minor es. Nunquid videre et discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, et dicit: Ibi sum ubi est oculus, in eo corpore sum. In me non video in illo cum quo sum, video. Ita cum auris dicit: Oculus mihi

A videt, oculus dicit, auris mihi audit, oculi et aures dicunt, manus nobis operantur: manus dicunt, pedes nobis ambulant: omnia in uno corpore cum operantur, si sit ibi sanitas et concordent membra, gaudent et congaudent sibi; et si aliquid molestiae est in aliquo membro, non se deserunt, sed compatiuntur sibi. Sic et filii Ecclesiae, id est membra Christi, omnino debent agere. Nec potent se ad Deum non pertinere, si miracula non fecerint. Sed quisquis in corpore non potest resuscitare mortuum, non illud querat, ne discordet in corpore, quomodo si auris querat videre, discordare potest, nam quod non accepit, non potest facere. Si autem ei objectum fuerit et dictum: Si justus essem, resuscitares mortuum quomodo fecit Petrus, respondeat: Petrus et mihi fecit, quia in eo corpore sum, in quo Petrus fecit. In illo quo potest possum, a quo divisus non sum. Quod minus possum, compatitur mihi; et quod plus potest, congaudeo illi. Si ergo unusquisque quod potest, juste egerit, ac de bono quod accepit, aliis prodesse studuerit, et in eo quod alius plus potest, non invidenter, sed congratulatus fuerit tanquam in uno corpore cum eo constitutus, custodietur in membris Christi, quod custodiunt invicem corporea membra cuiuslibet hominis.

C « Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidam posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum (Ephes. iv). Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes habent gratiam curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? »

D Ostendit Apostolus nostram se causam per membrorum carnalium rationem tractasse, quia non omnes eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei et gratia quam accepimus. Haec, inquit, concordia varie operandi et congaudendi vel compatiendi est in membris humani corporis. Sed vos estis corpus Christi, id est conjuncti et uniti estis in Christiana fide et veritate, et estis etiam membra Christi, ut invicem vobis per charitatem serviatis unusquisque de dono vel officio quod habet. Membra estis pendentia de membro, id est de me qui sum maior membrum Christi, et vos mihi sicut digitos manui adhaerere in ejus corpore feci. Nam aliud quidem est membrum corporis, aliud membrum membra. Membrum quippe corporis, pars ad totum est; membrum vero membra, particula ad partem. Membrum namque membra est digitus ad manum, manus ad brachium; membrum vero corporis est totum hoc simul ad corpus universum. Sic ergo in spirituali dominico corpore membra de membro dicuntur, qui in ejus Ecclesia ab aliis reguntur. Hinc Apostolus exponit diversitatem in fidelibus, quam dixerat in membris, et determinat de donis Dei,

quæ sint altiora et quæ inferiora; qui de his putabant Corinthii quod minus esset, majus; et quod majus minus. Vos, inquit, estis membra Christi, et cum sitis membra, non estis æqualia, quoniam Deus posuit in Ecclesia quosdam diversorum graduum fidèles, scilicet primum dignitatem et tempore apostolos vice Christi prædicantes; secundo dignitatis loco prophetas futura prædicentes, qui post adventum Domini fuerunt, sicut Agabus, et beatus Benedictus¹ (Act. xi, 12); tertio gradu dignitatis posuit doctores, id est prædicatores, qui doctrinam veritatis Ecclesiam instruerent; deinde virtutes, id est eos qui fortia miracula faciunt, ut in expulsione dæmonum et mutatione elementorum sicut aeris serenitatem in pluviam convertendo, vel super aquam siccis pedibus ambulando, exinde posuit gratias curationum, id est eos qui per orationem curant infirmos, et opitulationes, id est eos qui opitulantur majoribus, ut Titus Apostolo vel archidionus episcopo et gubernationes, id est minorum personarum prælationes ut sunt presbyteri, et genera linguarum, id est scientiam loquendi linguis variis per donum gratiæ ei. Quia Corinthii donum istud magis appetebant, aestimantes hoc esse maximum, ideo novissimum hoc posuit Apostolus, innuens esse inferius et indignius cæteris præmissis. Talia dona fidelibus suis Deus varie distribuit, secundum mensuram donationis suæ dans unicuique gratiam. Aliud enim habet ille, aliud iste; et quod habet ille, non habet iste. Mensura est divisio quædam donorum. Non enim omnes sunt apostoli, sed illi soli quos Christus misit; nec omnes habent spiritum prophetæ, sed quibus hæc gratia divinitus est concessa; nec omnes habent scientiam docendi alios, neque omnes operantur virtutes miraculorum, neque omnes habent gratiam curandi infirmitates, nec omnes diversis linguis loquuntur, nec omnes interpretantur Scripturas aut linguas. Nam si omnes haberent hæc omnia, jam non essent quibus hæc officia servirent. Ideo pulchrum et necessarium est, ut alii habeant quod non habent alii, et alii rursum alia, quatenus unusquisque quod ipse habet, cæteris ministret qui non habent.

Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro. »

Hucusque revocavit illos a schismate ad concordiam et unionem, ut nullus gloriatur de charismate superiori, nullusque doleat de inferiori. Hinc eos ad charitatem innuit, ostendens sine ea nihil cætera valere. Deus, inquit, varia dona consuevit fidelibus suis impendere. Sed vos æmulamini charismata meliora, id est de his quæ supra demonstravi, desiderare utiliora, non linguas, ut solebatis. Et adhuc præter hæc in prædictis ostensa, demonstro vobis excellentiorem viam, id est charitatem, quæ supercminentissimum locum inter cæteras virtutes obtinet, et est via per quam illi gradiuuntur qui tendunt ad regnum cœlorum. Nam per ceterarum virtutum vias ambulare possunt et illi, qui ad inferiora descen-

dunt. Quicunque autem viam charitatis sectantur, ad supernam patriam tendunt. Quomodo enim oleum nullo humore premitur, sed disruptis omnibus exsilit et supereminet, sic est charitas. Non potest premi in ima, sed necesse est ut ad superna emicet; et ideo qui vult ad superna cœlorum regna pervenire, studeat per viam charitatis incœlere. Nam quare charitatem apostolus excellentiorem viam appellaverit, declarat ipse, cum protinus subjungit:

CAPUT XIII.

« Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æ sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero omnem prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (Matth. xxi; Marc. xi). »

Quoniam loqui diversis linguis præcipue desiderabant Corinthii, propterea donum hoc in primis ostendit Apostolus sine charitate non prodesse. Si ego, inquit, loquar linguis omnium hominum et angelorum, id est si mihi per gratiam datum sit ut sciam loqui sicut omnes homines qui sunt in terra, et sicut angeli, qui sunt in cœlo sed charitatem non habeam, qua carere potest omnibus linguis loquens, factus sum similis æri sonanti vel cymbalo tinnienti.

Nam variis linguis loqui vel similia facere non semper ad meritum datur, sed ad gloriam Dei gentibus ostendendam, nec per hæc vitam æternam consequi valent illi qui ea faciunt. Charitas vero et meritum semper auget, et vitam æternam præbet. Habent autem et angeli suas linguas, quibus majores intimant minoribus, quod de Dei voluntate senserunt, vel quibus ad homines missi utuntur. Nam primi angelorum suscipiunt ab ipso Deo illuminationes scientiarum, ac deinde tradunt eas subjectis spiritibus. Lingue vero quibus sic alii loquuntur aliis, intelliguntur aliqui nutus vel interiores motus, per quos intimant sibi vicissim quod voluerint. Neque enim minores sciunt omnia quæ majoribus sunt D nota, sed ea tantum, quæ sibi fuerint a superioribus intimata. Sed si data, inquit, fuerit mihi tanta linguarum scientia, ut loquar linguis et angelorum et hominum, nec charitatem habuero, factus sum retulæ æ sonans aut cymbalum tinniens. Nam sicut æ aut cymbalum non per se, sed impulsu aliquo resonat; sic loquens linguis, non per se qui nescit, sed per impulsum Spiritus profert ea quibus audientes mulceat. Ære quippe vel cymbalo insensibles ac mortuæ hominum mentes, quæ vitam charitatis non habent, designantur. Nam sicut corpus sine spiritu, id est si fuerit sine anima mortuum est, sic anima si sine sancto Spiritu, id est sine charitate fuerit, mortua deputabitur. In sonitu ærie vel cymbali delectantur audientes, sive percipiunt aliquam utilitatem; sibi vero

nihil hoc prodest, sed potius in suo detimento commodum aliorum operatur. Sic et prædicator qui sensum charitatis non habet in eo quod loquitur, alios delectat nesciens, et ipse detrimentum inde percipit, unde audientibus proficit. Nam sicut quod æs sonat, dulce est aliis sed sibi labori et diminutioni, sic et quod loquitur prædicator charitate vacuus, Nec solum de prædicatore potest hoc intelligi. Apte enim et quorumlibet insensibilium hominum corda per æs et cymbalum designantur, qui saepe et supernos ictus accipiunt, et tamen nulla disciplinae percussione mollescent. Æs vero cum percutitur, canorus valde sonitus ex ejus percussione formatur. Et quidem metallo æris in nullo discrepantes, cum flagella superne percussionis accipiunt, pia confessioæ sonitus emittunt; sed quia humilitatis voces ex corde non proferunt, ad statum salutis reducti, nesciunt quod promiserunt. In nullo igitur æris imitationem fugiunt, qui in percussione positi, bona quæ non sentiunt, loquuntur. Quisquis enim bona loquitur, sed per amorem eadem bona non sequitur, velut æs aut cymbalum sonitum reddit, quia ipse non sentit verba quæ ipse facit. *Et si habuero, inquit, prophetiam, ut per Spiritum Dei quæ futura sunt prænuntiem, sicut Balaam (Num. xxii, xxiii, xxiv) et Caiphas (Joan. xi).* *Et noverim mysteria omnia, id est occulta Veteris et Novi Testamenti sicut Salomon, et noverim omnem scientiam de his quæ fuerint, et quæ sunt, et quæ futura sunt, vel de divinis et humanis, sicut idem Salomon, et si habuero fidem omnem, id est de omni re unde est habenda, ita perfectam, ut ejus virtute montes de loco ad locum transferam, sed omnia hæc habens, charitatem non habuero, nihil sum, etsi hæc magna sint. Salvator dixerat idem quæ fuerat sicut granum sinapis, montes possesse transferre (Matth. xvii); et nunc Apostolus dicit omnem fidem esse quæ montes transferat. Unde intelligitur perfectam esse fidem quæ grano sinapis comparatur, et hoc non propter exiguitatem, sed propter integratatem dictum esse. Sed fides sine charitate nil valet ad salutem (Jacob. ii), quia et dæmones habent hujusmodi fidem. *Et si distribuero, inquit, facultates meas, id eat omnia quæ possum habere divisero, ut pluribus prosim, dans omnia in cibos non divitum qui reddant, sed pauperum qui non habent unde reddere possint (Luc. xiv); et quod est majus, si tempore persecutionis tradidero pro fide corpus meum sævissimis cruciatibus, ita ut ardeam, sed charitatem non habuero, id est non charitate, sed jactatione hoc fecero, vel odium in corde meo adversus aliquem retinuero, nihil mihi totum hoc prodest. Magna itaque et mirabilis est charitas, sine qua nec locutio diversarum linguarum aliquid prodest, nec prophetia, nec mysteriorum et scientiarum notitia, nec fides, nec facultatum distributio, nec martyrii passio; et cum hæc quæ majora sunt, nihil sine charitate prosint, manifestum est quia nec cetera bona prodesse valent sine hac charitate. Alia enim bona et reprobi habere possunt, sed charitatem**

A non nisi soli possident electi. Cujus membra et species Apostolus consequenter describit, dicens;

« Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt (Philip. ii), non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniuitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit. »

Omnia bona sine charitate vilia sunt et inutilia, sed cum charitate chara sunt et utilia. Quæ charitas habet in se virtutes, quæ nunc enumerantur. Est enim patiens, id est patientiam servans. Patientiam vero servare, est aliena mala æquanimiter perpeti;

B contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis querat, patientiam non servat, sed simulat. Sed

charitas est patiens, quoniam aliena mala æquo animo tolerat, et est benigna, quia ipsos etiam a quibus mala patitur, amat. Patiens, quia illata a proximis mala æquanimiter portat; benigna vero, quia pro malis bona largiter administrat. Patiens est, quia tranquillam mentem in adversis servat; benigna vero, quoniam misericorditer sua bona proximis indigentibus impedit. Patiens est, quia contra tentationes sæculi vel procellas in Deum fixa, persistit immobilis; benigna vero, quia proximorum delectatur profectibus. Charitas non æmulatur, id est non invidet, quia ubi est invidia, ibi fraternus amor esse non potest. Non æmulatur, quia per hoc quod in præsenti modo nil appetit, invidere terrenis successibus nescit. Non æmulatur, quoniam alterius bonum dilit

C *ut suum, non agit perperam, id est perverse, quia quo se in solum Dei ac proximi amorem dilatat quidquid a rectitudine discrepat ignorat; non inflatur, id est non intumescit de temporali felicitate, vel carnis generositate, vel scientiæ vel merito, seu qualibet alia re, quia cum præmium internæ retributionis anxia desiderat, de bonis se exterioribus aut transitoriis non exaltat, non ambitiosa, id est cupiens honores sæculi, quia major aliis esse non ambit, et super ceteros dominari, vel ea sibi vindicare quæ sunt alieni juris; non est igitur ambitiosa, quia quo ardenter intus ad sua fatigat, foris nullatenus aliena concupiscit, non querit ea quæ sua sunt, quia cuncta quæ hic transitorie possidet, velut aliena neglit, cum nihil sibi esse proprium nisi secum permaneat, agnoscit. Non querit quæ sua sunt, quia propter aliorum commoda suas utilitates deserit; nec se, sed*

D *alios exaltare studet; non irritatur, id est non provocatur ad iram, quia et injuriis lacessit ad nullos se ultionis suæ motus excitat, dum pro magnis laboribus majora post præmia exspectat; non cogitat malum, id est non cogitat quomodo ei qui sibi facit injuriam, vicem reddat. Non cogitat malum, quia in amore munditiae mentem solidans, dum omne odium eruit, versari in animo quod inquinat, nescit. Non gaudet super iniuitate, quia sola dilectione erga om-*

nes inhiat, nec de perditione adversantium exultat. Sunt enim nonnulli qui nec faciunt malum, nec facere cogitant eis a quibus adversa perforunt; sed tamen si factum illis ab aliis fuerit, lætantur; et ideo nunc postquam dictum est, quia charitas non irritatur, nec cogitat malum, additur quia non gaudet super iniquitate, id est non ei placet si quid inique passus fuerit vel ipse qui ei adversatur. Sed *congaudens veritati*, delectatur verbis veritatis, vel operibus veræ sanctitatis, quia cæteros ut se diligens, per hoc quod rectum in aliis conspicit, quasi de augmentatione proprii profectus hilarescit. *Omnia suffert*, quia pro spe quietis æternæ nihil adversitatis pati recusat. Supradictum fuerat quia patiens est, id est non murmurans in adversis, sed corde tacito cuncta perferens; et nunc dicitur quod omnia suffert et in actu sustinet quidquid adversitatis acciderit. Ibi enim laudata est tranquillitas cordis, hic fortitudo passionis, et ideo suffert omnia in præsenti vita, quia credit omnia de futu: a vita. Et sustinet omnia quæ hic gravia immittuntur, quia sperat omnia quæ sibi dulcia promittuntur; et properea nunquam excidit, id est nunquam cadit, sed sine casu persistit. Nec quod dictum est, omnia credit, sic accipiamus, ut charitati cujusquam derogemus si malum quod de fratre audierit, non statim crediderit (*I Joan. iv*). Quia ipsa charitas, quæ omnia credit, non omni spiritui credit. Ac per hoc omnia quidem credit, sed Deo, quia non dictum est, omnibus credit. *Omnia ergo quæ sanctis credenda sunt, credit; et omnia quæ sibi divinitus promissa sunt, sperat; et omnia sustinet, id est exspectat per patientiam longanimitatem eadem bona quæ sperat, vel interim sustinet adversa pro spe bonorum ipsorum.* Habet etiam hoc *charitas* præter cæteras virtutes, in quo rursum dignior illis est, quia *nunquam excidit*, id est nunquam ex toto cadit. Licet enim opera ejus cadant, hoc est deficiat et cessent in futuro sæculo, ipsa tamen nunquam a suo statu decidet, sed validior stabit, ac perseverabit in alio sæculo quam in isto. Si enim dum credit et sperat ac præstolatur, diligit quod nondum videtur, quanto magis diligit cum videbit et tenebit?

« Sive prophetæ evacuabuntur, sive linguae cesabunt, sive scientia destruatur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. »

Charitas quidem nunquam excidit, id est nec nunc, nec in alia vita a suo statu decidit, ut minuantur aut deficiat, sed cæterae charismata decidunt et deficiunt. Quia sive prophetæ accipiantur quæ nunc necessariæ sunt in tempore cæcitatibus nostræ, in luce futuri sæculi evacuabuntur, id est ab omni utilitate sicut vacuæ, et ideo cessabunt. Nam ubi erunt omnia præsentia, quomodo prædiceretur aliquid futurum? sive linguae accipiantur, id est variarum linguarum locutiones, in illo sæculo cessabunt. Ubi erunt enim manifesta omnia, cur alicui diceretur

A aliquid? Poterunt quidem loqui ad invicem sancti si voluerint, sed non necesse erit, ubi scientia vocem præveniet. Et si quid inter se locuti tunc fuerint, non eo modo id facient quo nos nunc loquimur; sed eo potius, quo in supernis angelici spiritus ad invicem loquuntur, sive scientia nunc habeatur, per quam de Deo et secretis ejus aliquid sciatur, in futuro sæculo destruetur, quia si quam nunc de Deo cognitionem habemus, hanc non in natura divinitatis ipsius, sed per similitudinem et naturas exteriores habemus. Nam quantalibet mens humana se intentione tetenderit, etiam si jam phantasias imaginum corporalium a cogitatione compescat, si jam omnes circumscriptos spiritus ob oculis cordis amoveat, adhuc tamen in carne posita mortali, videre vel cognoscere gloriam Dei non prævalet quidquid est; et de illa sicut est, quod in mente resplendent, similitudo, et non ipsa est. Et idcirco talis nostra scientia destruetur, quando veritas ipsa pure manifestabitur. Scientia hæc et prophetia vel locutio destruetur, quæ capere vel narrare non possunt plenitudinem veritatis, quia ex parte sunt. Nam ex parte cognoscimus veritatem, non ex toto, id est imperfecte scimus quidquid adhuc de Deo novimus; et ex parte prophetamus de futuris, quia quædam futura per prophetiam prænuntiamus, sed plurima ignoramus. Sed omne quod ex parte est, destruetur. Quia cum venerit quod perfectum est, id est quando dabitur Dei notitia, quæ non ex parte, sed ex perfectione fit, quoniam videbimus eum sicuti est (*Joan. xiii*), tunc evanescabitur quod ex parte est, id est omnis imperfectio ad nihilum veniet. Nostra imperfectio destruetur, non id quod verum est, evacuabitur. Destructio imperfectionis erit quando id quod perfectum est, impletabitur perfectione veritatis. Deinde Apostolus ut aliqua similitudine ostenderet quantum ab illa quæ futura est, distet hæc vita, non qualicumque hominum, sed etiam illorum qui præcipua sic sanctitate sunt prædicti, subjecit:

« Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. »

Ad illa enim ineffabilia qualecumque adhibens de notis rebus exemplum, parvulum ætatem virili comparavit ætati. In hac ergo vita mirabilium, hominum prophetia vel scientia ita comparanda est illi vitæ, quasi scientia parvuli ad virum. Quia sicut vita hæc imperfecta est, sic et scientia. Tunc autem pertingemus ad virilem perfectionem, cum forti sensu pervenerimus ad angelorum æqualitatem. Quasi dicatur: Prophetia et scientia quæ sunt ex parte, sic evacuabuntur cum venerit illa veritatis perfecta cognitio sicut sensus et locutio parvuli evacuator, cum ille ad perfectam scientiam pervenerit. Cur enim hoc Apostolus dixerit, insinuat subdendo.

« Videmus nunc per speculum in ænigmate, sicut autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. »

Inde potest videri quoniam cum perfectio venerit, evacuabitur imperfectio, quia nunc, id est caligine præsentis vitæ videmus per speculum, id est cognoscimus Deum per imaginem suam; sed tunc, id est in futuro saeculo, manifeste videbimus: in speculo enim cernitur imago. Et nos qui sumus imago Dei, conamur utique videre eum per hanc imaginem suam tanquam per speculum. Speculum est anima rationalis, in cuius consideratione aliquo modo videmus Deum, sed obscure. Videamus enim per speculum in ænigmate. Ænigma autem est, non omnis, sed obscura allegoria. Nam sicut omnis equus animal est, non autem omne animal equus, ita omne ænigma allegoria est, non autem omnis allegoria ænigma. Allegoria vero est, cum aliud ex alio significatur, id est aliud dicitur, et aliud intelligitur; sicut est: «Non alligabis os bovi tritauranti (*Deut. xxv; supra ix*),» id est non prohibebis prædicatorem vivere de prædicatione. Sed ibi solummodo allegoria est ænigma, ubi difficile patet intellectus. Ubi autem facile intelligitur, non est ænigma. Cum ergo dicitur, videamus nunc per speculum in ænigmate, sicut in nomine speculi imago designatur, ita nomine ænigmatis similitudo obscura, et ad disperiendum difficultis. Nemo itaque miretur etiam in hoc videndi modo, qui concessus est huic vita per speculum, scilicet in ænigmate laborare nos, ut quomodounque videamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. **Nunc videamus per speculum in ænigmate, sed tunc cum venerit illa perfectio, videbimus facie ad faciem,** id est manifeste ad similitudinem duorum, qui se invicem directo vultu aliqua re interposita aspiciunt. Facies autem Dei, manifestatio ejus intelligenda est. Facies vero nostra intentio cordis nostri. Videbimus ergo facie ad faciem, id est manifestatione Dei posita ad nostræ mentis intentionem, ut nihil inter nos et ipsum intersit. In nullo enim membro tam bene cognoscitur quisque, sicut in facie. Et cum facies unius directa est in faciem alterius, tunc sine aliqua ambiguitate se cognoscunt. Sic videbimus eum in seipso manifeste. Modo enim non videamus eum in facie, sed in extranea et multum ab eo diversa creaturarum similitudine. Et ego etiam ipse qui tanta scientia præ ceteris donatus sum, **nunc cognosco, Deum ex parte, sed tunc cognoscam** eum ita sicut ab eo cognitus sum. Magna enim est interpositio cordis nostri ad contemplandam sublimitatem Dei, ipsa infirmitas nostra. Sed tunc ad purum intuebimus eum, a quo nunc subtiliter intuemur, cum, hac infirmitate deposita, ad contemplationis internæ gratiam venerimus. Tunc cognoscam eum sicut ab eo sum ego cognitus, id est pure cognoscam eum sicut et ipse me novit, quia tunc non per aliud videbimus eum, sed manifeste contemplabimus in illo ipso hoc quod ipse est, sicut ipse hoc quod nos sumus, perfecte cognoscit. Vel tunc cognoscam eum ita sine ambiguitate in mani-

A festa visione, sicut olim antequam essem, cognitus sum ab eo in prædestinatione.

«Nunc autem manent, fides, spes, charitas: tria haec. Major autem horum est charitas.»

Ad tantam Dei cognitionem perventuri sumus. Sed ut pertingere ad hanc valeamus, **nunc interim manent** in peregrinatione haec nobiscum **fides, spes, atque charitas**, quæ nos præparant illi visioni. Fides, qua credimus quidquid Scripturæ sanctæ nobis credendum intimat; et spes, qua speramus promissa nobis divinitus præmia; et charitas, qua Deum ac proximum diligimus, et ipsa præmia. Et ita sibi tres istæ virtutes copulantur in hujus vite tempore, ut nulla earum sine duabus reliquis proficiat. Nunc manet in sanctis, fides, spes et charitas, **B tria haec**, pauca quidem, sed multum utilia, quoniam sine his nemo fit dignus ad illam visionem ascendere. Et magna quidem sunt haec tria bona, sed **horum major est charitas**, id est charitas quæ horum trium est una, ipsa est major, id est magis meritum habet quam fides et spes. Sciendum quia quando comparatio sit ad plura ejusdem generis, ut nunc charitatis ad fidem et spem, quæ similiter sunt virtutes, potest et debet fieri per genitivum. Ethorum, ponitur propter tria, quod præcesserat, major est charitas, cui fides et spes non possunt deesse, sed fides et spes sine charitate possunt esse. Vel ideo major, quia fides cessabit, dum futura quæ creduntur advenient; et spes finem habebit, dum beatitudinem quam quisque præstolatur, acceperit; sola vero charitas in æternum perseverabit, et de visione Conditoris ac beatitudine sanctorum sine fine gaudiet.

CAPUT XIV.

«Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, et magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem et exhortationem et consolationem.»

Quoniam tanta est charitas, et sola est quæ perducit ad vitam, atque permanet in æternum, ideo **sectamini** toto desiderio **charitatem: æmulamini** etiam **spiritualia**, id est desiderate etiam illa spiritus dona, ut sunt genera linguarum, etc. sed **magis**, post charitatem desiderate **ut prophetetis**, quam ut linguis loquamini, vel virtutes miraculorum operemini. Post charitatem, prophetandi studium magis habendum hortatur, quia quamvis magni sint spiritualium donorum gradus, quos superius enumeravit, hic tamen major est, quoniam ad utilitatem Ecclesiæ proficit. In quod enim quis animum dederit, in eum ipso donum accipit. Ideo gratia prophetandi est desideranda, ut præ desiderio accipiatur ob multorum ædificationem potius quam linguarum varietas, quæ non proficit auditoribus. Nam qui loquitur lingua incognita, non loquitur hominibus, id est intelligentiae hominum, sed Deo, cuius laudes dicit, et qui novit ea quæ ille dicit. Homines enim nesciunt,

ideoque nullus est eis ex hac locutione profectus. *Nemo enim audit, id est intelligit ea quæ ille loquitur.* Sed tamen Spiritu sancto loquitur ipse mysteria, id est secreta Dei, quamvis homines ignorant quod dicit. Vel *Spiritus sanctus per eum loquitur mysteria secretorum Dei, non ipse.* Ideo magis amulari prophetare debet, quia qui prophetat, id est qui ventura vel occulta manifestat, iste loquitur hominibus ad ædificationem eorum in mente, quæ ædificatur ut sit templum Dei, et ad exhortationem eorum ad bene agendum in operatione et ad consolationem eorum ne desperent de peccatorum præteriorum magnitudine, vel ad consolationem tristitiaæ præsentium tribulationum per promissionem futurarum remunerationum. Possunt et doctores, qui Scripturas alii exponunt, nomine prophetarum designari, juxta illud Sapientis : « Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam (*Eccli. xxiv.*) Sicut enim propheta prædicto futura quæ nesciuntur, ita et doctor dum Scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. Et iste ad multorum utilitatem sic prophetat, nec ab homine, sed a Spiritu sancto est sensus dictorum ejus.

« Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophete-
tare. Nam major est qui prophetat, quam qui lo-
quitur linguis, nisi forte interpretatur ut Ecclesia ædificationem accipiat. »

Item magis prophetiam quam linguam ideo debetis optare, quia qui loquitur lingua peregrina mysterium aliquod et non interpretatur quod dicit, semetipsum solum ædificat per id quod solus fortasse scit quod loquitur; sed qui prophetat, id est qui futura cæteris prænuntiat, vel bona quæ in abditis Scripturarum intelligit, fratribus ex charitate revelat, *Ecclesiam Dei ædificat*, quia omnes intelligunt quod loquitur. Qui lingua ignota loquitur, ædificat se, non alios. Sed ego volo, id est voluntas mea est, nec mihi displicet, vos omnes loqui linguis, id est si omnes donum loquendi linguis variis haberetis, quia alter adversus alterum non haberet materiam gloriandi vel invidendi, quoniam omnes in hoc essetis æquales. Non prohibeo vos omnes, si poteritis loqui diversis linguis, quia donum est Spiritus sancti, sed magis volo vos prophetare, quia utilius est. *Nam major est qui prophetat, id est majoris dignitatis est in Ecclesia qui futura prædictit, vel Scripturas aperit, quam qui loquitur linguis, id est qui incognitis locutionibus mysteria profert, quia sibi soli proficit.* Hoc enim majus est quod pluribus proficit. Qui linguis loquitur, minor est, nisi forte interpretetur, id est exponat alii quod ipse Deo loquitur. Si enim interpretari dicta sua poterit, ut Ecclesia ædificationem inde accipiat, non erit minor. Forte, dicit, ut innuat quoniam raro solet contingere ut utrumque uni concedatur?

« Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut

A in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina. »

Dixi qui prophetat, major est, propter ædificationem quam præbet Ecclesiæ, quam qui lingua loquens, se solum ædificat. Sed hoc potestis etiam in meipso videre, quia si venero ad vos, o fratres, loquens incognitis linguis, quid vobis prodero, cum nesciatis quid dixerim? Nihil prodero, nisi loquar vobis aut in revelatione, id est in expositione revelationis, in qua mihi per quasdam figuram ostensa fuerint mysteria Christi, sicut et Joanni ostensa leguntur in sua revelatione; aut nisi loquar vobis, in scientia, quam studio et disciplina mea conquisiavi, ut vos scire faciam qualiter his temporalibus uti debeatis, et quid de his sentire; aut in prophetia, ut vobis prænuntiem futura, vel manifestem occulta; aut in doctrina, ut doceam vos de fide et moribus. Et cum nunc vobis, quando jam fratres, id est Christiani estis, non prodessem si linguis incognitis loquerer: patet quia multo minus tunc prodessem, cum adhuc essetis infideles. Cumque ego qui tantus sum apostolus, loquendo linguis non possem vobis prodesse, constat vos multo minus tali locutione audientibus prodesse. Lingua intelligitur in hoc loco, obscuras dicere et mysticas significationes, a quibus si intellectus mentis removeatur, nemo ædificatur audiendo quod non intelligit. Unde et supra dixit: « Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. » Ibi enim satis indicavit eam se linguam appellare, ubi sunt significations velut imagines rerum ac similitudines, quæ ut intelligentur, indigent mentis obtutu. Cum autem non intelliguntur, in spiritu eas dicit esse, non in mente. Qui loquitur lingua, id est spiritu nondum intelligens significations quas lingua spiritus voluit, plus semetipsum ædificat. Contingebat enim ut qui sic loquebantur mysteria Dei, quamvis profunditate non intelligerent, tamen ex ipsa locutione ad compunctionem cordis, et multoties ad bonum opus incitarentur. Quia ergo etiam lingua, id est membro corporis quod movemus in ore, cum loquimur, signa utique rerum dantur, non res ipsæ proferuntur, propterea translatio verbo linguan appellavit Apostolus quamlibet signorum prolationem, priusquam intelligentur. Quo cum intellectus accesserit, qui mentis est proprius, fit revelatio, vel scientia, vel prophetia, vel doctrina. Proinde ait: Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi loquar vobis in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? id est nisi signis, hoc est linguae accesserit intellectus, ut non spiritu tantum, sed etiam mente agatur quod agitur. Proinde cui signa per alias rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium ut etiam intelligerentur, nondum erat propheta: Magis propheta erat, qui interpretabatur quod alius vidisset, quam ipse qui vidisset. Unde apparent magis ad mentem pertinere prophetiam,

quam ad istum spiritum, qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Sic olim magis Joseph propheta fuit, qui intellexit quid significantem septem spicæ et septem boves, quam Pharao qui eas videt in somnis (*Gen. XI*); illius enim spiritus informatus est ut videret, hujus mens illuminata ut intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta est, qui rerum quæ significantur, sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines videt; et magis propheta, qui solo earum intellectu prædictus est. Sed maxime propheta, qui utroque præcellit, ut et videat in spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat, sicut Danielis excellentia tentata est et probata, qui regi somnum quod viderat dixit, et quid significaret aperuit (*Dan. II*). Et ipsæ quippe imagines corporales in spiritu ejus expressæ sunt, et earum intellectus revelatus in mente. Sed ad epistolæ sequentia transeamus.

¶ Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem deritis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa ut puta genera linguarum sunt in hoc mundo, et nihil sine voce est. ¶

Linguas non prodesse sine interprete, superius ostendi per me qui sum rationalis, et tamen per inanimata idem patet. Nam ea quæ sunt sine anima dantia vocem, sive hoc sit tibia, sive cithara, nisi dederint distinctionem sonituum, id est distinctos intelligibiles sonos, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur, id est cithara resonatur? Sic et locutio vestra, cuius spiritualis suavitas non aures debet mulcere, sed mentem, inanis erit si intellecta non fuerit. De tibia et cithara nescietur, quia nec de tuba. Alia similitudo est de eadem re. Etenim si tuba det rocen incertam, id est quæ bellum aperre non significet, quis parabit se ad bellum? Judgeis erat usus tubæ in festis et hellis, diversis sonis; et hoc est quod dicitur, quia si vox tubæ incerta fuerit, nemo discernet utrum solemnitas an belli sit, ne moque se ad bellum armabit. Ita et vos, qui quasi tuba exaltare vocem vestram debetis (*Isa. LVIII*), ut Christi milites ad spirituale bellum contra dæmones præparatis, per linguam alienam loquentes, nisi interpretando dederitis manifestum sermonem, qui palam audientes retineat, quomodo scietur ab aliis id quod a vobis in lingua aliena dicitur? Nescietur ab auditoribus vestræ locutionis sensus. Nam eritis loquentes in aera, id est ea quæ nulli proficiunt, sed in aera solventur, dum non invenientia locum receptaculi in audientium auribus ut intelligantur, dif-

A fundentur in aera, quia nec auscultare talia dignabuntur homines. Non ad corda hominum loquemini, sed in aera, id est non utilia erunt verba vestra, sed otiosa et inania eritis loquentes. *Tam multa utputa sunt genera linguarum*, id est etiam si tam roulta loquemini ut sunt genera linguarum in toto *hoc mundo*, quid proderit haec vestra locutio, cum nullus intelligat? Multa sunt genera linguarum, et nihil sine voce est, quia nulla res est sine sua voce et appellatione in unaquaque lingua. Cum sint enim plurima linguarum genera, habent tamen vocum significaciones proprias ut intelligantur, nec potest aliquid inveniri quod non habeat vocem significativam sui. Et idcirco inanis est locutio quæ non intelligitur.

¶ Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar, barbarus: et qui loquitur, mihi barbarus. ¶ Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesie quærите ut abundetis. ¶ Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. ¶ Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente. ¶

Quandoquidem alii sine interprete non intelligent, vel quando quidem tot linguæ sunt, et unaquaque propriam distinctionem habet, ergo si nesciero virtutem vocis, id est si ignoravero vim propriam vocis quam profero, ut illi qui tantum dona linguarum habent, ero non intellectus, sed barbarus ei cui loquor, quem instruere debeo, quia non potero illi sensum dictorum meorum interpretari; et ille vicissim qui mihi loquitur, erit mihi barbarus, cum ignoret sententias vocum quas profert, nec valeat exponere mihi. Sic et vos eritis ad invicem barbari, si per incognitam linguam alter alteri locutus fuerit, et ita erit dissensio inter vos. Propterea non dissonantiam ignotarum linguarum, per quas discordia generetur, debetis appetere, sed unitatem intellectus, per quem communis lætitia gloriemini. Et quoniam estis æmulatores spirituum, id est desideratores spiritualium donorum, quærите ut his abundetis ad ædificationem Ecclesie, id est ut non solum linguis loquamini, sed etiam interpretetis ut ædificationem sumat Ecclesia, quoniam æmulatores estis spiritualium charismatum. Et ideo, id est ut Ecclesia ædificetur, qui loquitur lingua, oret ut interpretetur, id est oret ut accipiat donum interpretandi, ut proficiat cæteris studium ejus. Oret non labiis tantum, sed affectu cordis, ut exaudiri mereatur. Nam si etiam ego qui tantus sum, orem lingua, id est voce sola, spiritus meus, id est status oris mei orat dum loquor in oratione; sed mens mea est sine fructu, id est non capit fructum ex ipsa oratione, ad quam non est intenta. Hoc saepe nobis accidit, dum psalmum vel orationem labiis proferimus, et mente quod os profert, non cogitamus. Et quando quidem mens quæ intus pio affectu non orat, quod os loquendo foris precatur, fructum orationis non habet, ergo quid est mihi faciendum? Quid est mihi utile?

Hoc scilicet, *Orabo spiritu* per os prolatu, id est orabo sermone orans, *orabo et mente*, id est affectu mentis, *psallam*, id est psalmos dicam; *spiritu*, id est prolatione oris; *psallam et mente*, id est mentis attentione. Vel ita: Qui loquitur lingua, sic oret, id est sic loquatur ut interpretetur quod dicit. Nam me ipsum do vobis exemplum, quia si orem, id est si loquar lingua, spiritus meus orat, sed mens mea est sine fructu, id est sine intelligentia eorum quae dico. Si enim dicam lingua quod non intelligo, velut afflatus spiritu in ecclesia loquor, et mens est sine fructu. Ignorat enim animus si lingua loquatur quam nescit, sicut solent Latini bonines Graecē cantare, oblectati sono verborum, nescientes tamen quid dicant. Ut supradictum est spiritus vocatur vis animæ quædam mente inferior, ut i corporalium rerum similitudines exprimuntur. Mens autem est illa superior pars animæ, ubi intellectus et ratio proprie sedem habent. Lingua quoque sicut et superius dictum est, designare potest quamlibet signorum prolationem priusquam intelligentur. Itaque dicitur: *Si orem lingua*, id est si loquar prolatione signorum adhuc non intellectorum, spiritus meus orat, id est illa pars animæ meæ tantum loquitur, in qua corporalium rerum imagines exprimuntur; sed mens, id est superior animæ meæ subtilitas, est sine fructu, quia nullam ibi refectionem intelligentiae habet. Cum enim spiritus et inferior animæ natura loquitur proferendo signa quæ non intelligit, mens ad quam pertinet intellectus, nullum fructum inde reportat. Quid ergo est agendum? Hoc scilicet, quod me acturum dico. Quia orabo spiritu, orabo et mente, id est loquar spiritu et mente, ut signa rerum mihi formentur in spiritu, et eorum resulgeat intellectus in mente, sicut et Daniel in spiritu vidit somnium regis (*Dan. ii, 4*), et mente interpretationem ejus intellexit. Ita euim et ego faciam, quia et spiritu signa loquar, et mente sensum eorum intelligam. Spiritu dictiones loquar, mente sententias, et similiter psallam spiritu, id est consonantiam vocum psalmodiæ in spiritu resonabo, psallam et mente, id est consonantiam sententiarum attentione mentis modulabor, delectans me intelligentia spiritualium sensuum. Vel psallam spiritu, et psallam mente, id est concordiam in membris ecclesiæ componam, ut concordent et mente, ac de sua consonantia dulcem melodiam pulchre variatam exprimant. Sic et vos spiritu et mente loqui debetis, ut et signa videatis, et sensum intelligatis, et cæteris exponatis; atque id est psallere spiritu et mente, ut psalmorum sensus in corde vestro resonet, quos ore canetis.

Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet: Amen super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. »

Orare debetis mente et spiritu, ut et verba historicæ vel litterarioræ proferatis, et mysticum sensum

A exponatis ad instructionem audientium. Cæterum, id est sed si benedixeris spiritu, id est si aliqua dixeris, si Dei laudes dixeris, vel si benedictionem aliquam protuleris ignota lingua, quam non possis audientibus interpretari: quis supplet locum idiotæ? In spiritu, non in mente benedicit, qui bona quæ loquitur non intelligit, quoniam signa rerum cum non intelliguntur, et in spiritu sunt, non in mente. Idiotæ vero est ineruditus, qui nihil scit nisi quod ei proprietas naturæ dedit, quoniam ἀπόγνωσις Graecē, proprietas dicitur Latine. Locus autem idiotæ est, ut in novissimo benedictionis dicat, Amen, quod interpretatur verum, per hoc enim et consensum suum indicat, et benedictionem confirmat. Sed si benedixeris spiritu, id est si benedictionem dederis ignota lingua, ut nec tu sensum dictorum tuorum intelligas, nec aliis exponas, quis supplet locum idiotæ? id est quis loco idiotæ respondet Amen in fine sermonis? Nec sapiens hoc facere novit, nedum idiota. Quomodo enim dicit Amen super tuam benedictionem, cum nesciat quid dicas? Imperitus enim et absque litteris, audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet Amen, id est verum, ut confirmetur benedictio. Per hoc enim completur confirmatio precis, qui respondent Amen, ut omnia dicta veritatis testimonio in audientium mentibus confirmetur. Non poterit idiota respondere benedictioni tuae quam non intelligit, nam tu quidem bene gratias agis Deo in illa benedictione, et bonum est quod loqueris, sed alter non ædificatur ex verbis tuis, quæ non intelligit. Ideo cum ad ecclesiam propter ædificationem conveniatis, ea debent in Ecclesia dici, quæ intelligentur ab hominibus et præsentent ædificationem audientibus. Propterea qui loquitur ignota lingua, debet in ecclesia tacere, ut bi loquantur qui prosint audientibus.

« Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua. »

D Proponit se exemplum, quod publice non debent loqui linguis, in quibus accipientium non sit ædificatione, sicut ipse in ecclesia linguis non utitur, cum omnes eorum linguas noverit. Non vitupero, inquit, in vobis locutionem linguarum, eo quod hanc habere nequeam, sicut est consuetudinis quibusdam, ut invideant quod ipsi non valent assequi. Nam omnium vestrum lingua loquor ego, id est nullus vestrum aliqua loquitur lingua qua et ego non loquar quoties volo. Et inde gratias ago Deo meo, qui mihi per donum gratiæ suæ concessit ut loqui possim linguis, quas inter vos omnes habetis. Sed quamvis tanta linguarum notitia divinitus sit mihi data in Ecclesia tamen cui debo prodesse, volo quinque, id est pauca verba loqui meo sensu, id est quæ intelligam et exponam, ut et alios instruam quam decem millia, id est valde nimiam multitudinem, verborum in lingua, id est ut neque intelligam, neque alios doceam.

Quod ait, quinque verba et decem millia, vulgari consuetudine locutus est. Vel sicut nonnullis visum est per quinque verba, quinque libros Mosi designavit. Volo, inquit, in ecclesia loqui meo sensu, id est spirituali intelligentia quinque verba, id est quinque legis volumina, quam decem millia verborum, id est quam legis perfectionem in lingua, id est in prolatione signorum non intellectorum. Denarius enim propter Decalogum significat legem, millennarius perfectionem. Posuit autem Apostolus quam sine magis, ut notaret istam partem, cum qua jungitur quam, nullo modo esse amplectandam. Nam ubi sic ponitur quam, ostendit alteram partem posse stare, alteram vero minime.

¶ Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. In lege enim scriptum est, quoniam in aliis linguis et in labiis aliis loquar populo huic (*Isa. xxviii*), et nec sic audient me, dicit Dominus. Itaque linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus. ¶

Ideo etiam non debetis appetere loqui linguis tantum, quia hoc modo haberetis puerorum sensum, qui non attendunt quid sit aliis utile, sed quid se ipsos pueriliter delectet. Sed vos nolite effici pueri sensibus, ut pueriles sensus habeatis in appetitione linguarum, quibus tanquam puerorum ludis intendatis, non cogitantes quid proposit utilitatibus proximorum. Nolite esse pueri sensibus, sed estote viri. Qui enim non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel mentis levitate, mulieribus et parvulis comparandi sunt. Nolite sensibus esse pueri, id est nolite esse insipientes. Sed quia Dominus ait: « Nisi conversi fueritis et effecti sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum (*Matth. xviii*), » malitia pueri estote: si vos delectat imitari pueros, non delectet imperitia, sed innocentia et humilitas. Malitia estote parvuli. Quia malitia maxime, nisi superbia? Ipsa enim de vana granditate presumens, non sinit hominem ambulare per arcam viam et intrare per angustam portam; puer autem facile intrat per angustum. Et ideo nemo nisi ut puer, intrat in regnum cœlorum. Estote ergo parvuli malitia, id est deponite omnem granditatem quam malitia superbiae facit, ut sitis remoti ab omni malitia sicut pueri, studentes his quæ faciant ad utilitatem fratrum, quod est perfectio sensus. Itaque nolite pueri effici sensibus per imperitiam, ut sicut pueri non intelligatis quod dicitis; sed malitia parvuli estote, ut sitis immunes ab omni malitia velut pueri; sensibus autem profecti estote, ut intelligatis plene quod dicitis, et quid ad instructiōnem Ecclesiæ sit necessarium scialis. Nec debetis pueriliter appetere loqui linguis quas non intelligatis, quia linguae in signum infidelibus dantur, quod vos jam non estis; et non ad ædificationem, quæ necessaria vobis est jam fidelibus, et hoc est: Nolite querere linguas, quia in lege, id est in libro Isaiae, scriptum est (*Isa. xxviii*), quoniam in aliis linguis,

A id est diversis generibus linguarum, et in aliis labiis, id est verbis spiritualibus, loquar per apostolos *huic populo* Judæorum, et nec sic exaudient me, qui per legem et prophetas nunquam me voluerunt exaudiare, dicit Dominus. Vel in aliis linguis loquar, id est Novum Testamentum prædicabo; et in aliis labiis, id est Vetus Testamentum spiritualiter expōnam, quod illi carnaliter exponebant. Hoc est enim aliter eis loqui, quam se legis veteris habent verba, dum audiunt Sabbatum solvi, neomenias evacuari, circumcisionem cessare, sacrificia immutari, escas dudum prohibitas licere edere, Christum de Deo Deum prædicari. Hoc est aliis linguis et aliis labiis loqui, propter illam varietatem linguarum, quæ per apostolos in die Pentecostes sonuit (*Act. ii*). Sed

B nec sic infideles Judæi voluerunt exaudiare Deum, ut ei per fidem et devotam conversationem obdarent. Videte ergo ne et vobis loquatur Deus in variis linguis, et vos non exaudiatis verba præceptorum ejus faciendo. Et quandoquidem illis, qui non exaudierunt ut ad finem converterentur, locutus est Dominus in aliis linguis, itaque linguae sunt in signum non fidelibus, qui credunt Deum omnia posse; sed infidelibus qui hoc non credunt. Nam idcirco flunt exteriora miracula, ut mentes hominum ad interiora perducant, quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur, ea quæ invisibilia sunt, mirabilia credantur. Lingue igitur datae sunt in signum, id est ut sint signum invisibilis præsentiae Dei, quia infideles per miraculum linguarum potentiam Dei, qui eis prædicatur, adesse præsentem intelligunt. Sed prophetiae non sunt signum infidelibus, quia infideles non credunt futura, quæ necdum videre possunt, si eis per prophetiam prænuntientur. Et idcirco prophetiae non infidelibus datae sunt, qui prophetis ventura prædicentibus credere nolunt, sed fidelibus, qui futurorum prænuntiationi prudenter acquiescent; et ideo fideles non linguas appetere debent, sed prophetias. Vel nomine prophetiarum interpretationes Scripturarum designari possunt. Prophetiae ergo non sunt signum infidelibus, sed fidelibus, quia infideles per expositionem Scripturarum quibus nullam fidem adhibent, nequaquam Deum cognoscunt, fideles autem secreta ejus ibi mysteria intelligunt. Major autem et utilior est prophetia, id est prophetarum interpretatio, quæ fidelibus prodest et semper est opus, quam linguarum locutio, quæ propter infideles ad tempus data est.

C Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent quod insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis aut idiota, convincitur ab omnibus, dijudicantur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta flunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. ¶

D Alia ratio cur non debeatis loqui linguis, sed potius prophetare. Quia linguae in signum sunt infidelibus, non in ædificationem fidelibus, prophetiae

vero fidèles semper adfiscant, ergo si conveniat in unum universa Ecclesia, id est si coadunetur in unum universa fidelium congregatio, et omnes ibi sine interprete loquantur linguis, sed intrent idiota vel imperiti vel infideles, nonne dicent quod insanit quasi arreptiti, cum alter alterum non intelligat? Dicent utique vos iusaniré, cum videant locutionem vestram nemini prodesse, sed tumultum quemdam incognitum fieri, velut phrenesim sustinentium. Et sic præbetis vos illis derisui, quos exemplo vestro debetis convertere. Sed si omnes in Ecclesia propatent, id est ventura vel occulta per prophetiam manifestent, intret autem ad eos aliquis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus de suo errore quem non valet negare contra eos qui cor eius per spiritum prophetæ intuentur, et dijudicatur ab omnibus, id est damnabilis ostenditur, dum unusquisque dicit de eo quam reus sit, et occulta cordis ejus sunt manifesta, vel cogitationes ejus deteguntur a prophetantibus, et ita cum viderit arcana sue mentis per Spiritum sanctum, qui in vobis loquitur, esse denuo data cadens in faciem, id est humilians se, conversus ad pœnitentiam tam manifesta Dei præsentia superatus, adorabit Deum, id est Spiritum sanctum, qui cordis ejus occulta sicut Deus per vos patefacta potuit, pronuntians oris confessione quod intelligit corde, scilicet vere Deum in vobis esse, qui cordium alienorum secreta per vos rimatur. Notandum quia proprie idcirco dicatur prophetia, quoniam prædicta futura. Sunt tamen tria prophetiae tempora, præteritum, præsens et futurum. Prophetia enim de præterito, ubi de casu primi angeli dicitur: « Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? (Isa. xiv.) » Prophetia de futuro est: Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui (Isa. iii.). » Prophetia vero de præsenti est, quae in præsentibus Apostoli verbis ostenditur. Cum enim dicitur: Occulta cordis ejus manifesta flunt, profecto monstratur quia per hunc modum prophetiae spiritus non prædictit quod futurum est, sed ostendit quod est. Quo autem pacto dicitur prophetiae spiritus, qui nihil futurum indicat, sed præsens narrat? Sed recte prophetia dicitur, non quia prædictit ventura, sed quia prodit occulta. Rem quippe quamlibet sicut ab oculis nostris subtrahunt tempora in futuro, ita ab oculis nostris in præsenti subtrahit causa. Ventura enim res occultatur in futuro tempore, præsens autem cogitatio absconditur in latenti corde.

« Quid est ergo, fratres? Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Omnia ad ædificationem fiant. »

Janu incipit determinare, quomodo linguis sit utendum; quandoquidem haec quæ diximus, eveniunt de locutione linguarum, ergo quid est agendum, o fratres? Ad ædificationem exercenda sunt ut cætera. Nam cum convenitis in Ecclesia, ubi ædificationem audientium operari debetis, unusquisque re-

A strum habet unde possit aliis proficer. Ideo nullus se excusat. Alius euim habet psalmum, id est laudem Dei per canticum; alius habet doctrinam, id est sensum expositionem per spiritualem prudentiam, qua se et alios de moribus instruere valeat; alius habet apocalypsim, id est revelationem occulorum quæ sibi Spiritus sanctus ostendit; alius habet linguam. Hoc idcirco dixit, ut eos qui linguis loqui poterant, non contristaret. Permisit enim eos loqui linguis, ita tamen, ut interpretatio sequeretur. Et ideo subjecit, interpretationem habet. Quod propterea dixit, ut si interpres adasset, daretur locus loquenti linguis. Non dixit quod unusquisque haberet hec omnia, sed ostendit quia non erat quisquam in eis, qui horum aliquid non haberet. Talis enim locutionis hujus est sensus, ut qui intelligit psalmum, loquatur de psalmo, qui habet scientiam docendi, doceat: qui habet apocalypsim, id est revelationem aliquam mysteriorum, dicat quæ sibi revelata sunt; et cætera similiter, ut nihil sit in eis quod non alterum ædificet. Omnia, inquit, ad ædificationem fiant. Conclusio haec est, ut nihil incassum in Ecclesia geratur, sed magis laboretur, ut et imperiti proficiant. Et idcirco omnes paratos vult convenire diversis donis spiritualibus, ut ipsa aviditate mentis vigilantes, invicem se exhortari, meliora bona emulantur ad illuminationem fratrum.

« Sive lingua quis loquitur, secundum duos aut (ut multum) tres; et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. »

Incipit ostendere quomodo haec omnia fiant ad ædificationem. Omnia, inquit, fiant ad profectum, sive linguarum locutio sive cætera, et hoc est. Sive quis lingua loquitur, secundum duos fiat locutio, aut ut multum, dicam, secundum tres fiat, id est duo vel tres loquuntur linguis, et non plus, ne occupent diem, et non sit locus loquendi prophetis, qui maxime sunt utiles. Et per partes loquuntur, id est non simul omnes, ne insanire videantur, sed singuli, id est unus post alium, sive in diversis ecclesiæ locis; et unus interpretetur, hoc est aliquis exponat populo verba illius loquentis. Consuetudo tunc erat, ut quando convenienterant in Ecclesia, vel in aliquo loco propter doctrinam, illi qui scientiam linguarum acceperant, loquerentur et alii exponerent, et hoc fiebat in Ecclesia per cæteras. In una parte Ecclesiæ erat quædam collectio, et in altera parte alia; et unaquæque pars suum babebat loquentem, et suum interpretem: et hoc est quod Apostolus dixit, ut in una ecclesia non loquantur nisi duo vel tres; et per partes, ut ubi unus loquitur, non loquatur alter; vel unus post alterum loquatur, et unus interpretetur unicuique. Sed si non fuerit interpres, id est qui interpretetur, taceat linguis loquens in Ecclesia, ubi non debet audiri locutio nisi quæ ædificet; sed sibi loquatur, id est intra se tacite ore, et loquatur Deo, qui audit muta omnia. Sibi loquitur, qui ex his

quæ dicit, compungitur : et Deo loquitur, quia Deum orat vel laudat.

¶ Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes exhortentur, et spiritus prophetarum prophetis subjectus est. Non enim dissensionis est Deus, sed pacis, sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.

Sicut de his qui lingua loquuntur dixi, ita et de prophetis dico, ut *duo aut tres prophetæ dicant*, id est loquantur ad populum in diversis Ecclesiæ partibus. Duo vel tres loquuntur, quia sufficit sermo tot hominum, et in ore duorum vel trium stat omne verbum; cæteri vero prophetæ dijudicent verba eorum, discernentes a bonis meliora et a *melioribus optima* (*Deut. xviii; Matth. xvii; Joan. viii; II Cor. xiii*). Sed si interim per Spiritum sanctum *fuerit revelatum* aliquid melius *alii sedenti* qui *audiabant*, prior qui loquebatur, taceat, ut et iste loquatur quod sibi divinitus est revelatum. Sepe enim juviori revelat Dominus quod melius est; et ideo permittat eum prior loqui. Nec sibi potet injuriam fieri, si tacuerit ut inferior loquatur, quia plerumque datur inferiori quod non est concessum superiori. Ideo loqui debet ille cui revelatum est, quia *potestis omnes prophetare*, tam ille qui prius accepit revelationem, quam ille qui prior cœperat loqui. Omnes inquam, potestis prophetare, non quidem simul, ne conturbatio fiat, sed *per singulos*, alias post alium; et *omnes* etiam maiores discant quae ignorant, et *omnes* exhortentur, id est moneantur in his quæ, cum intelligunt, negligunt. Et debet loquens cedere sedenti ut loquatur, quia *et spiritus prophetarum est subjectus prophetis*, id est in hoc facit voluntatem prophetarum, ut quando vult propheta, permittat eum tacere; et rursum quando vult, permittat eum loqui. Ne quis diceret se non posse tacere, quoniam *spiritus ministrans* sibi cogeret eum, dicitur quia *spiritus prophetarum prophetis subjectus est*, ut in sua habeant potestate quando taceant et quando loquantur. Subjectus est spiritus prophetis, ut quando volunt, tacere possint; et quando volunt, loqui; nec cogit eos ut Pythonicus aliqua clamare vel subtacere. Unde si prior propheta non cedit alii, videtur non esse in eo Spiritus Dei. Vere subjectus est eis *spiritus ut pro voluntate sua possint ratione lacere vel loqui*, quia non est Deus dissensionis, sed pacis, id est Spiritus sanctus qui Deus est et prophetas replet, non est auctor dissensionis et discordiæ, sed pacis et concordiæ. Esset enim auctor dissensionis, non pacis, si et eum qui prior cœperat loqui, non sineret tacere; et hunc qui interim repentina revelatione impletus est cogeret loqui. Inde enim discordia et dissensio nasceretur. Sed iste spiritus pacem generat, non discordiam, ut alter propheta rationabiliter cedat alteri, non simul ambo loquuntur. Deus, inquam, est pacis, non discordiæ, ut quicunque Deo

A adhærere cupiunt, pacem sequantur, dissensionem fugiant, sicut ego doceo in omnibus ecclesiis sanctorum. Et ideo si vultis sanctorum ecclesiis quæ sunt per orbem, communicare, pacem in Deo vicissim servate sicut illæ. Vel qui linguarum notitiam accepterunt, qui prophetæ gratiam habent, ita loquuntur in ecclesia sicut nunc docui, et sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Ac si dicatur : Non est singulare vel novum quod nunc dixi, ideo firmiter tenete quod omnes tenent ecclesiæ.

¶ Mulieres in ecclesiis taceant. Non enim permititur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit (*Gen. iii*). Si quid autem volunt discere, domini viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit? an in vos solos pervenit?

Quamvis dixerim quia potestis omnes prophetare, mulieres tamen in ecclesiis taceant. Nunc redit Apostolus ad id quod supra prætermiserat. Superius enī velari mulieres in ecclesia præcepit, modo ut quietæ sint et verecundæ ostendit, quia contra ordinem est naturæ vel legis, ut in conventu virorum seminæ loquuntur. Non enim ab aliqua auctoritate permittitur eis in ecclesia loqui, sed præcipitur eas subditas esse, sicut lex in Genesi dicit :

Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui (*Gen. iii*).

Lex ista specialis est mulieribus imposta, et ob hoc

Sara subjecta erat Abraham, dominum eum vocans (*Gen. xviii; I Petr. iii*). Duabus de causis jubetur

C mulier esse subjecta, quia ex viro est, et per ipsam intravit peccatum (*Gen. ii*). Jure enim tacet inter viros, quæ cum loqueretur viro suo, suasit peccatum (*II Cor. ii; Gen. iii*). Non loquuntur in ecclesia; sed si quid volunt discere, interrogent domi viros suos cum disciplina et subjectione. Nam turpe est mulieri in ecclesia loqui. Turpe est, quia contra disciplinam est, ut in domo Dei, qui eas viris subjectas esse præcepit, de lege loqui præsumant, cum sciant illie viros habere primatum et sibi magis competere ut in domo Dei precibus videntur, et retinentes linguam, aures aperiant, ut audiant quomodo misericordia Dei mortem vicit per Christum, quæ per eas regnabit. Nam si audeant in ecclesia loqui, dedecus est, quia idcirco velantur ut in humilitate appareant. Si autem inverecunde se ostendunt, opprobrium est viris, quia in mulierum insolentia etiam mariti notantur. Hæc quæ vobis trado, tenere debetis, non vestra instituta meis traditionibus præferre, et cæteris fidelibus quasi fontem religionis velle tradere.

Quia an processit a vobis verbum prædicationis Dei? Non utique, sed a nobis ad vos venit, quoniam a nobis qui de circumcisione sumus, cœpit evangelica prædicatio, non a vobis; nec beneficium vos dedistis, sed accepistis. Nec quasi singulariter electi debetis gloriari, aut de singulari scientia extolli. Quia nunquid in vos solos pervenit verbum Dei? Non utique, sed in alios per orbem similiter pervenit, et ideo nolite velle fieri magistri, constituendo nova-

traditiones vestras, sed tenete quod ubique tenent aliae gentium Ecclesiae.

« Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. »

Ego quidem talia vobis scribo. *Et si quis* inter vos est, qui *videtur esse propheta*, id est præsciens futurorum, *aut spiritualis*, id est, spiritualiter vivens, quamvis non habeat notitiam futurorum, *cognoscat* ista quæ scribo vobis quia non sunt a me, sed sunt mandata Domini. Hoc dixit Apostolus, aliter ista quæ scribebat a parvulis, et aliter a capacioribus posse intelligi sciens. Solidam enim voluit esse scientiam spiritualium, ubi non solo accommodaretur fides, sed certa cognitio teneretur. Ac per hoc parvuli ea credebant, quæ spirituales insuper cognoscebant. Coercet etiam his verbis et ad pacificum ordinem revocat inquietos, tanto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbendo cuncta turbarent. Si quis, inquit, videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis videtur esse, utique non est. Nam qui est, sine dubitatione cognoscit. Nec admonitione, nec coercitione opus habet, quia omnia judicat, et a nemine judicatur. Illi ergo seditiones, et perturbationes in Ecclesia faciebant, quia videbantur esse quod non erant. Et hos docet cognoscere Domini mandata esse quæ scribit. Præcipue tamen pseudoapostolos, a quibus fuerant depravati, in hac sententia tangit, C qui pro desideriis hominum non divina, sed terrena docebant, ideo hic nihil suum tradere se dicit, sed Domini, ut quibus suaderet, Deo acquisiti, non hominibus videantur. Cognoscat, inquit, ea quæ scribo vobis de linguis, prophetis ac mulieribus, et de cæteris spiritualibus, quia sunt Domini mandata. Sed si quis hæc ignorat, ignorabitur a Domino, id est improbabitur cum illis quibus dicetur: « Non novi vos (Matth. viii), » id est non novi esse meos, vel non novi inter prædestinatos. Nam hoc dicitur contra pusillos, qui in cruce Christi gloriantur, et tamen ignorant ea quæ de divinis mysteriis subtilissime disseruntur. Non enim perit unus de pusillis (Matth. x; Luc. xii), pro quibus mortuus Christus. Sed sicut præcedentia et subsequentia declarant, de his quæ fidem et mores multorum ædificarent, dixit Apostolus, quod ignorans ea ignorabitur, id est ut linguis prophetia præponeretur, ut non perturbare illa gererentur, quasi prophetæ spiritus etiam invitatos loqui cogeret, ut mulieres in Ecclesia tacebent, ut omnia honeste et secundum ordinem fierent. Ille et his similia qui ignorat, ignorabitur, non illa sacerda mysteria, quæ vix ad paucorum intelligentiam pertinent.

« Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeste et secundum ordinem sunt in vobis. »

Quandoquidem prophetia tam utilis est, ut supra demonstraverimus, itaque, o fratres! æmulamini, id

A est desiderate prophetare ad multorum ædificationem; et quamvis linguae parum prosint, nolite tamen prohibere loqui linguis ne fiat dissensio. Sed omnia tam hæc quam alia, sunt in vobis honeste, id est cum pace et disciplina, et secundum ordinem, ut alii prius et alia posterius agantur, et prophetia linguis præferatur (*Galat. 1*).

CAPUT XV.

« Notum autem facio vobis Evangelium, fratres quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvamini, qua ratione prædicaverim vobis si tenetis, nisi frustra credistis. »

Hic ingreditur Apostolus reprehendere Corinthios, qui, seducti a falsis apostolis, dubitabant de resurrectione communi, existimantes neminem resurrectum, cum viderent corpora mortuorum sepeliri et putrefacti. Hunc errorem destruit apostolus, probans mortuos in fine sæculi resurrecturos, et hoc factum per resurrectionem Christi, de qua certissimum est illis. Hactenus, inquit, de spiritualibus donis deruui. Sed modo notum facio vobis Evangelium, id est bonum nuntium, quo justi nuntiantur resurrecti ad gloriam, quod non est novum, sed olim vobis me prædicatum: quod et vos accepistis, id est dignam acceptione judicastis, et devote illud suscepistis, in quo etiam et statis, id est firmiter perduratis. Quod enim dicit, in quo et statis, illis dicit, qui erant firmi in fide resurrectionis. Promiscuis enim loquitur, ut et hi qui in fide sunt, gaudeant; et qui narrant, corripi se doleant et corrigantur. Statis, inquit, in Evangelio resurrectionis vos, qui in fide constantes estis per quod et salvamini, id est ad salutem æternam pertingitis, cum de hac vita migratis, vel salvamini jam ex certitudine spei per illud. Salvamini, dico, si memoria et fide retinetis qua ratione prædicaverim vobis, id est quomodo ea ratione qua Christus resurrexisse creditur, docuerim resurrectionem mortuorum. Hoc retinetis sive tenetis, nisi frustra credidistis. Id est, aut tenetis resurrectionem mortuorum aut incassum fidem suscepistis, quæ non suscipitur nisi spe resurrectionis. Omnis enim spes credentium in hoc est, quia mortui resurgent. Quod qui non sperat, frustra etiam ceteras D partes fidei suscepit.

« Tradidi enim vobis in primis quod et acceperam, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas (*Isa. LIII*), et quia sepelitus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas (*Joan. II; Ose. VI*). »

Nunc primo ponit hoc quod erat certissimum, per quod consequenter et illud probet, quod habebatur dubium. Vere, inquit, notifico vobis Evangelium de resurrectione, quod dudum prædicavi vobis, et ostendo qua ratione illud prædicaverim. Nam tradidi in primis, id est inter maxima fidei sacramenta vel in primis, id est in exordiis fidei, quod et ego ab ipso Domino occulta inspiratione acceperam, non per me inveni, quoniam Christus mortuus est non pro sua

necessitate, sed pro peccatis nostris, et hoc secundum Scripturas propheticas, quæ id prænuntiabant, et tradidi vobis quia post mortem *sepultus est*, ut Scripturæ prædixerant; et quia resurrexit tertia die, id est tam cito ut ea potestate credatur posse non suscitare. Pro peccatis nostris mortuus est et sepultus, sicut per Isaiam dicit de illo Pater: « Propter scelus populi mei percussi eum, et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua (*Isa. lxi*). Qui et resurrexit die tertia sicut Ossee prædixerat: Vivificabit nos post duos dies; in die tertia suscitat nos (*Ose. vi*). » Nam in ejus resurrectione vivificati sumus, et suscitat, sicut alibi dicit Apostolus iste: « Convivificavit nos Christo, et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus (*Ephes. ii*). » Si ergo mortuus et sepultus resurrexit, eadem ratione debemus credere mortuos et sepultos resurgere.

« Et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim. Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus (*Joan. xx*; *Luc. xxiv*). »

Tradidi vobis, secundum testimonia prophetarum, veraciter surrexisse Christum. Et etiam in argumentum certioris fidei tradidi vobis *quia visus est Cephæ*, id est Petro, priusquam aliis viris in die resurrectionis appareret, et post hoc undecim apostolis ad vesperrum, qui se metu Judæorum clauerant. Sed cum Judas mortuus esset, et juxta Joannem Thoma decesset, et quomodo tunc Dominus undecim visus est, nisi per synecdochē accipiatur? Ubi enim pars major est aut potior, solet ejus nomine etiam illud comprehendēti quod ad ipsum nōmen non pertinet. Quanto magis ergo Thomas, qui unus erat ex illis undecim, potuit in undenario eorum numero comprehendēti, quamvis desuisset quando Dominus venit? Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul positis, de quibus evangelium tacet, ex quibus multi manent, qui testes sunt querentibus, usque adhuc Jesu testimonio permanentes, quidam autem eorum in somno mortis dormierunt, quia rursus evigilaturi sunt. Deinde visus est Jacobo fratri Domini, propria manifestatione singulariter. Et de hac re tacent quatuor evangelistæ. Sed in Evangelio quod appellatur secundum Hebræos, quod et in auctoritate fuit apud antiquos, narratur per resurrectionem quia Dominus venit ad Jacobum Justum et apparuit ei. Juraverat enim Jacobus se non comedetur panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis. Rursumque post paululum: « Afferte, ait Dominus, mensam et panem. » Statimque additur: « Tulit, panem et benedixit ac fregit, et dedit Jacobo Justo, et dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia surrexit Filius hominis a dormientibus (*Luc. xxiv*; *Act. i*). » Deinde visus est apostolis omnibus in monte Galileæ, vel in loco ascensionis.

« Novissime autem omnium, tanquam abortivo visus est et mihi (*Act. ix*). Ego enim sum minimus

A apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi (*Ephes. iii*). Non ego autem, sed gratia Dei in me. Sive enim ego, sive illi, sic prædicavimus, et sic credidistis. »

Ita ut dixi, visus est cæteris. Sed novissime omnium visus est et mihi de cœlo vocans me post ascensionem suam, vel dum orarem in templo. Mihi dico, tanquam abortivo, id est abortivo simili, quia sicut abortivus quadam naturæ violentia ante tempus compellitur nasci, ita ego per terribilem Domini visionem et luminis oculorum amissionem coactus sum, antequam vellem, exire de cœco synagogæ utero, et ad lucernam fidei atque libertatem prodire. Novissime post omnes mihi visus est, ut recentiorem intelligatis meam visionem, et babeatis inde majorem certitudinem. Nec mirum si novissime visus est mihi. Nam ego sum minimus apostolorum. Minimus tempore, non dignitate. Minimus humilitate, non operatione. Minimus in me, magnus in Domino, qui non dignus sum vocari apostolus, quia ex præcedenti vita mea nihil boni habeo, sed multa mala me fecisse reminiscor, pro quibus eram dignus poena, non apostolica gratia, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Apostolus iste, cum cæterorum sanctorum sollicitudinem in prædicatione robustius laborando transeenderet, ut ab elatione se premeret, et vires suas in humilitatis gremio nutriret, antiquæ crudelitatis suæ non immemor, aliorum apostolorum innocentiam contemplatus: « Ego, inquit, sum minimus apostolorum, quia non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Consideravit enim apostolorum, ut diximus, innocentiam, et propter præcedentem malitiam vilis in eis oculis facta est omnis, quam exhibebat in Ecclesia, sollicitudo sua. Et quam multos ex accepto intellectu præcederet, non attendit, quia illorum innocentiam pensans, persecutorum aliquando fuisse se doluit. In cuius verbis quid aliud quam duritis nostræ mentis accusatur? Quia ipse plangebat quod ante baptismum commiserat, nos vero et post baptismum multa commisimus, et tamen flere recusamus. Non sum, inquit, dignus vocari apostolus, sed gratia Dei sum id quod sum. Quod est dicere: Per merita mea nihil honi consecutus sum, sed potius gratia, id est gratuito Dei munere datum est mihi hoc esse quod sum et in sanctitate et in scientia et in apostolatu. Et hæc gratia ejus postquam mihi data est, non fuit in me vacua, id est otiosa, sed bonis operibus plena, quia in prædicatione laboravi abundantius omnibus illis apostolis qui me præcesserunt. Illi enim prædi caverunt Judæis, qui per legem et prophetas erant instructi, et auctoritate Scripturarum convincebantur ut ad novam gratiam converterentur; ego autem graviori labore gentibus quæ nihil de Deo audierant, nullisque divinorum librorum auctoritatibus acquiescebant, ad fidem converti. Illi stipendum ab illis

quibus prædicabant, acceperunt; ego autem nihil ab auditoribus meis accepi, sed ex labore manuum meorum vixi. Postremo nullus eorum in tot locis prædicavit, neque tot epistolas omnes illi scripsérunt. Abundantius itaque in apostolatu laboravi ego quam illi. Sed non ex me ego hoc feci, sed potius *gratia Dei* *mecum* operando hoc egit. Notandum quod superna pietas prius agit aliquid in nobis, sine nobis, ut, subsequente quoque nostro libero arbitrio, bonum quod jam appetimus, agat nobiscum. Quod tamen per impensam gatiam in extremo judicio ita remunerat in nobis, ac si solis processisset ex nobis. Quia enim divina nos bonitas, ut innocentes faciat, prævenit, apte nunc Apostolus ait: *Gratia Dei sum id quod sum.* Et quia eadem gratia nostrum liberum arbitrium sequitur, adjungit: *Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi.* Qui dum se de nihil esse consiperet, ait: *Non autem ego.* Et tamen quia se esse aliquid cum gratia invenit, adjunxit: *Sed gratia Dei tecum.* Non enim diceret, tecum, si cum præveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Ut ergo sine gratia nihil esse ostendat, ait: *Non ergo.* Ut vero se cum gratia operatum esse per liberum arbitrium demonstraret, adjungit: *Sed gratia Dei tecum.* Bona itaque nostra, et Dei sunt et nostra. Quia ipse nos prævenit ut velimus, aspirando, qui adjuvando subsequitur ne inaniter vclimus, sed possimus implere quod volumus. Præveniente ergo gratia et bona voluntate subsequentे, hoc quod Dei donum est, sit meritum nostrum. Quod bene nunc Apostolus explicat, dicens: *Abundantius illis omnibus laboravi.* Qui ne videretur suæ virtuti tribuisse quod fecerat, adjunxit: *Non autem ego, sed gratia Dei tecum.* Quia enim cœlesti dono præventus est, quasi alienum se a bono suo opere agnovit, dicens: *Non autem ego.* Sed quis præveniens gratia liberum in eo arbitrium fecerat in bono, quo libero arbitrio eamdem gratiam subsecutus est in opere, adjecit: *Sed gratia Dei tecum.* Ac si diceret: In bono opere laboravi, nou ego, sed et ego. In eo enim quod solo Dei dono præventus sum, non ego; in eo autem quod donum voluntate subsecutus sum, et ego. *Laboravi,* inquit, *plus illis omnibus.* Unde apparet et me et illos in prædicatione laborasse. Nam *sive ego, sive illi, sic prædicavimus* ut supra meinini, id est Christum pro peccatis nostris mortuum, tertia die resurrexisse, et frequenter apparuisse multis. Sic prædicavimus Christi mortem, et resurrectionem secundum testimonia prophetarum, sive ego, sive illi, quia concorditer eamdem rem prædicamus ego et illi, nec est in nostra prædicatione discordia, sed pax concessionis et societas charitatis. Sive igitur ego, sive illi, sic prædicavimus Christum resurrexisse, et vos *sic credidistis.* Unde magis apparet quantum desipiatis, quia cum manifesta sit credulitas hæc apud omnes ecclesias, quam et vos suscepistis, nunc ab ea propter falsos apostolos recessistis.

Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurreccio mortuorum non est? Si autem resurreccio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra.

modo venit ad rem, propter quam locutus est de Domini resurrectione. Postquam enim multis rationibus probavit Christum resurrexisse, ingreditur per ejus resurrectionem probare ceterorum mortuorum resurrectionem. Ego, inquit, et ceteri apostoli prædicamus Christum resurrexisse, et vos pro certo sic credidistis. Sed si Christus prædicatur quia resurrexit a mortuis, quomodo, id est qua ratione quidam in vobis, id est apud vos, dicunt quoniam resurreccio mortuorum non est futura? Si enim Christus resurrexit, concedendum est necessario quia resurgent et mortui. Sed hoc illi negabant, qui per falsos prophetas depravati erant. Nam et prudentes sæculi stultum judicant, cum audiant resurrectionem mortuorum. Ideoque nonnulli Corinthiorum, ne stulti judicarentur ab illis, dicebant resurrectionem mortuorum futuram non esse. Sed si resurreccio mortuorum non est futura, neque Christus resurrexit. Nam et ipse veraciter mortuus fuit, utpote verus homo. Et si ceteri non resurgent, nec ipse resurrexit. Nam ejus resurreccio resurrectionem ceterorum facit. Sicut enim gratis mori non potuit, ita nec gratis surrexit, quia sicut mortuus est ut mortem nostram destrueret, ita resurrexit ut nos resuscitaret. Cum igitur incassum resurgere nos potuerit, si nos non resuscitat, nec ipse resurrexit. Si ergo generalis mortuorum resurreccio non est, neque Christus resurrexit. Quisquis itaque mortuus negat resurrecturos, Christum quoque negat resurrexisse. Si Christus non resurrexit, ergo audire quanta inde sequantur inconvenientia. Si enim ipse non resurrexit, ergo inanis, id est inutilis et absque veritatis pondere est prædicatio nostra, qui prædicamus eum resurrexisse; et inanis est fides vestra, qui nobis prædicantibus credidistis eum resurrexisse, ut et membra ejus in fine resurgent. Hoc Corinthi crediderant, Apostolo docente, quia sicut Christus resurrexit, ita et mortui resurgent, et hac spe attriti fuerant ad fidem. Quod utique nunc ad detrimentum illorum prolicare asserit, si crediderint quod futurum non est. Et pudoris est, ut aliquis profiteatur hoc se credisse quod falsum est. Et verecundiam ergo illis incutit, et labores eorum dicit infructuosos, si quod a falsis apostolis audierant verum, est quia mortui non resurgent, quod utique nemo patitur audire, ut videntes hoc contra se esse, reverterentur ad primam fidem. Inanis, inquit, non solum prædicatio nostra est, sed et fides vestra, id est in vanum et sine fructu remunerationis et nos prædicavimus resurrectionem, et vos credidistis, si mortui non resurgent, quos necesse est resurgere.

si Christus resurrexit : non enim resurrexit, si et illi non resurgent.

« Invenimus autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod suscipiaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgent. Nam si mortui non resurgent, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. »

Non solum prædicatio nostra et fides vestra est inanis, id est cassa et falsa et infructuosa, si Christus non resurrexit, ut per eum cæteri resurgerent ; sed etiam nos apostoli, quibus omnes credunt, invenimus falsi testes Dei super hac re. Et utique non minori, sed fortassis etiam majori scelere in Deo laudatur falsitas, quam vituperatur veritas. Falsi testes, si hoc est, comprobamur, quoniam diximus testimonium adversus Deum, id est contrarium Deo cui omnis falsitas est contraria, asserentes quod suscipiaverit Christum, quod nequaquam verum est, si mortui non resurgent. Et sic erit nobis ad damnationem hoc mendacium (*Prov. xix.*), quia falsus testis non erit impunitus. Sed et vos qui hoc creditis participes eritis damnationis. Quisquis asserit quod Deus Christum suscitavit, falsus est testis, si non est factum. Virtutem tamen Dei prædicat non ut inimicus, qui tam admirabile factum virtuti ejus ascribit. Nec tamen poenas evadet. Quod si verum est quia Deus Christum suscitavit, quid illi patientur, qui et testes contra Deum facti sunt, et opus ejus stultitiam asserunt ? Jure dixi, quia falsum est Christum a Patre suscitatum si mortui non resurgent. Nam si illi non resurgent, neque ipse resurrexit. Sed si Christus non resurrexit, tunc fides vestra est vana, id est falsa, qua credebatis per Christi mortem et resurrectionem vos a peccatis liberatos. Nam adhuc, post baptismum, estis in peccatis vestris, quæ remissa credebatis, si Christus non resurrexit. Terret illos Apostolus ut doleant se hoc per seductores cœpisse credere, quod contra ipsos est. Quis enim peccata sibi non remissa velit audire ? Sunt autem vere istæ connexiones ratiocinationis apostolice, falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem illorum contra quos agitur, quæ tamen ad hoc inferuntur ab Apostolo, ut in his erubescentes illi, quorum errorem consequuntur, eundem relinquant errorem, quia si in eodem manere voluerint, necesse est ut etiam illa quæ ipsi damnant, tenere cogantur. Non enim vera infert, cum dicit, neque Christus resurrexit, et cum dicit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra, et cætera quæ omnino falsa sunt, quia et Christus resurrexit, et non erat inanis prædicatio eorum qui hoc annuntiabant, nec fides eorum qui hoc crediderant. Sed ista falsa verissime connectuntur illi errantium sententiae, qua dicebatur, non esse re-

A resurrectionem mortuorum. Istis autem falsis repudiatis, consequens erit resurrectio mortuorum. Sed ad ordinem dilectionis revertamur. Adhuc, inquit, estis in peccatis vestris, si Christus non resurrexit. Et quia vos adhuc manetis in peccatis, ergo et illi qui dormierunt in Christo, id est mortui sunt in fide Christi, fuerunt similiter in peccatis, et ideo perierunt. Hoc addit illis ad terrorem, cum utique charorum suorum excessum nolint æstimare perditionem. Qui enim sub hac spe de sæculo exierunt, sive occidi non timuerunt, quia resurgere exemplo Christi crediderunt, si non est verum, perierunt. Hoc illis dicit, quod amore suorum defunctorum nolunt audire, ut illis amputet quod prius per errorem male cœperant credere. Addit et aliud inconveniens : Quia si tantum in hac vita sperantes sumus in Christo, id est si nihil boni post mortem speramus a Christo nos consecuturos, sed tantum propter vitæ præsentis bona colimus eum, tunc miserabiliores sumus omnibus aliis hominibus, qui tot adversa semper sustinemus. Infideles enim vel præsenti mundo fruuntur. Nos vero continentia et jejuniis atque vigiliis et afflictionibus variis in hac vita fatigamur. Et si pro his nullam in futuro sæculo mercedem expectamus, omnium stultissimi sumus. Sed manifestum est quia et in præsenti vita et in futura speramus in Christo, qui et nunc dat suis gratiam et in futuro sempiternam gloriam.

« Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primi dormientium (*Coloss. i.*), quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum (*I Thess. iv.*) Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine. »

Dictum est superius quia si mortui non resurgent, consequens est nec Christum resurrexisse. Et si concedatur quod Christus non resurrexit, sequuntur inde (sicut disputatum est, inconvenientia multa et gravia. Sed nunc, id est ne sequantur prædicta inconvenientia, manifestum est quod Christus resurrexit. Nunc, id est ex his inconvenientibus et supra memoratis prophetarum Scripturis ac visionibus, quæ factæ sunt discipulis, patet quia Christus resurrexit a mortuis, ipse dico primitiæ dormientium id est primus resurgens a mortuis, et causa resuscitans mortuos, qui tam facile integri resurgent, sicut vigilant dormientes. Ipse est primitiæ dormientium, id est tempore et dignitate primus vigilans ex dormientibus, ut et multitudinem eorum a somno mortis excitet, sicut primitiæ cujuslibet rei quæ offeruntur Deo, totam subsequentem massam consecrant, ut quia peccato primi hominis mors omnium inventa est, Christi justitia resurrectionem mortuorum meruerit. Et bene per hominem Christum potuerunt resurgere, quoniam per hominem quidem multo minorem, id est per Adam, venit mors, et ideo per hominem Christum apte veniet resurrectio mortuorum. Sicut per Adam mors intravit, quia ipse primus est mortuus ; ita et per

Christum resurrectio, quia primus ipse resurrexit. Sicut ille forma morientium, sic iste est forma resurgentium. *Et sicut in Adam omnes moriuntur, quia sunt ejus filii, sic et in Christo omnes vivificabuntur*, quia sunt ejus filii. Nemo enim venit ad mortem nisi per Adam, nemo ad vitam æternam nisi per Christum. Hoc quippe est, omnes et omnes. Quia sicut omnes homines per primam, id est per carnalem generationem pertinent ad Adam; sic omnes homines per secundam, id est per spiritualem regenerationem ad Christum veniunt, quicunque ad eum pervenient. Ideo ergo dictum est hic omnes, et ibi omnes, quia sicut omnes qui moriuntur, non nisi in Adam moriuntur, ita omnes qui vivificabuntur, non nisi Christo vivificabuntur. Haec enim vivificatio proprie ad electos pertinet. Generalem tamen faciet Christus resurrectionem, ut, sicut in Adam omnes, sive justi, sive injusti, moriuntur, ita et in Christo omnes, sive credentes sive dissidentes, resurgent. Non tamen infideles ita vivificabuntur in Christo, ut sint in membris Christi, quia nec justi sic moriuntur in Adam, ut sint in massa pereuntium per Adam. Sed ita potius vivificabuntur infideles in Christo, id est in potentia vel jussu Christi, ut sine fine vivant ad poenam. Electi autem vivificabuntur in Christo, id est in Christi justitia, quam servaverunt, ut in Christi corpore quod est ecclesia, perenniter vivant. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno Christi nemo sine Christo. Omnes, inquit, vivificabuntur, et hoc erit omnibus commune, sed different inter se tamen, quia *unusquisque resurget in suo ordine*, id est martyr in ordine martyrum, virgo in ordine virginum, conjugatus in ordine conjugatorum, sacerdos in ordine sacerdotum. Vel in suo ordine, id est in suorum meritorum dignitate, ut etiam plerisque martyribus præseratur egregius Vincentius, et plerisque sacerdotibus magnificus Martinus.

¶ **Primitiae Christus.** Deinde hi qui sunt Christi, « qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis, « cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacua- « verit omnem principatum et potestatem et virtu- « tem. »

Omnis resurgent, quia Christus est primitiae eorum, qui primus resurrexit, ut fieret causa et forma et signum futuræ resurrectionis omnium: sicut manipuli qui primo colliguntur et primitiae vocantur, significant totam massam fore colligendam. Ipse quidem jam resurrexit, quemadmodum primitiae primo colliguntur et offeruntur, sed deinde, sicut multo modo segetis colligitur, resurgent hi qui sunt Christi, non quidem modo sed in adventu ejus novissimo. Nam si caput resurrexit, necesse est ut et membra sequantur. Ipse enim, ut diximus, *primitiae Christus* est, id est primus et maximus et præcedens et consecrans ceteros; et deinde, id est post eum sunt ceteri ut minus digni, hi qui sunt membra Christi, qui in adventu ejus crediderunt, et

A ipsi evigilabunt in adventu ejus ut occurrant. Deinde erit finis, id est consummatio et omnino perfectio secundum sufficientiam bonorum corporis et animæ, cum tradiderit regnum Deo et Patri, id est cum perduxerit justos, in quibus nunc regnat et fide viventibus, Dei mediator et hominum, bone Christus Jesus, ad contemplationem Dei, qui cum secundum humanitatem creavit; et Patris, qui cum secundum divinitatem generavit. Regnum quippe ejus hoc loco vocatur Ecclesia fidelium. Alter enim dicitur regnum ejus secundum potestatem divitatis, quia ei omnis creatura subjecta est; et alter regnum ejus dicitur Ecclesia secundum proprietatem fidei, quæ in illo est. Nec sic arbitremur eum traditurum hoc regnum Deo et Patri, ut adimat sit, B quia ipse simul cum Patre unus est Deus. Tradet itaque regnum Deo et Patri, non se inde separate, nec Spiritu sancto, quoniam perducet credentes ad regnum et contemplationem Dei. Ubi est finis omnium bonorum, et requies sempiterna, et gaudium quod non auferetur. Neque enim queremus aliquid, cum ad illius contemplationem pervenerimus, quia nec erit quod amplius requiratur. Alter enim dicitur finis, qui pertinet ad consummationem, alter qui pertinet ad consumptionem. Alter namque tela finitur texendo, aliter cibus comedendo. Finis ergo pertinens ad perfectissimam bonorum omnium consummationem, erit cum Christus regnum tradiderit Patri. Non quia et nunc non tenet regnum Pater, sed ideo dicitur regnum traditurus Patri, quia Patrem regnare monstrabit, ut per speciem manifestationemque clarescat, quod nunc a fidelibus creditur et ab infidelibus non putatur. Nunc enim Christi regnum pertinet ad humanitatem ejus proprie, quia modo regnat in nobis dispensatione sacramenti sui per incarnationem atque passionem. Nam secundum id quod verbum D·i est ipse, iam sine fine quam sine vitio et sine intermissione regnum ejus est, sicut et Patris. Secundum id autem quod Verbum caro factum est (*Joan. 1*), cœpit regnare in credentibus per fidem incarnationis suæ. Sed tradet regnum Patri, id est nutritos fide incarnationis sue perducet ad speciem, quia æqualis est Patri. Regnum tradet Patri, cum per id regnabit in contemplationibus veritatem quo æqualis est Patri, et per se unigenitum per speciem faciet videre Patrem. Tradet, inquam, regnum Patri a fide incarnationis sue ad speciem deitatis perducens eos qui nunc sub credunt, non ut ipse amittat, sed ut uterque se unum ad fruendum contemplationibus præbeat. Tradet regnum Patri, cum evacuerit omnem principatum et potestatem et virtutem. Unde evacuat, nisi humilitate et patientia et infirmitate? Quis enim principatus non evacuatur, cum Filius Dei proprius regnat, quia eum principes seculi judicaverunt? Quæ potestas non evacuatur, cum ille per quem facta sunt omnia, propterea regnat in credentibus, quia ita subjectus fuit potestatibus, ut dicteret bonum. ¶ Non haberes in me potestatem, nisi datum ubi

eset desuper (*Joan. xix.*). Quæ virtus non evacuat, cum ipse per quem cœli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia usque ad crucem mortemque infirmatus est (*Philip. ii.*). Ita, regnante Christo per fidem in his qui credunt, evacuatur omnis principatus et potestas et virtus creaturarum. Quod cum plene factum fuerit, tunc tradet ipse, quemadmodum diximus, regnum Patri, id est promovebit fideles ad visionem Patris, ut per speciem qua æqualis est Patri, cum Patre regnet in eis. Vel tunc evacuabit omnem principatum et potestatem et virtutem, manifestando utique regnum Patris, ut omnibus notum sit nullum principum, nullamque potestatum et virtutum, sive cœlestium, sive terrestrium, per se habuisse aliquid principatus vel potestatis aut virtutis, sed ab illo, a quo sunt omnia non solum ut sint, sed etiam ut ordinata sint In illa manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquam principe, vel in quoquam homine. Quod etiam Propheta canit : « Bonum est sperare in Domino quam sperare in principibus (*Psal. cxvi.*) », ut ista meditatione anima jam in regno Patris assurgat, nec cujusquam potestatem præter illum magnificans, nec de sua sibi ipsi perniciosissime blandiens. Evacuabit ergo omnem principatum et omnem potestatem atque virtutem, ut nulli Patrem intuenti per Filium opus sit, aut libeat in cuiusquam creaturæ vel in sua conquiescere potestate. Quandiu ergo præsentis vitæ conversatio tenetur, necessarios hactenus angelicos principatus et potestates et virtutes habemus, per quorum dispensationem gubernemur, et bona operari et mala superare possimus, ac virtutibus illustremur. Sed et homines necesse est ut nobis præsint, sicut pontifices et presbyteri ac diacones, et sicut reges et consules, aliique principes. Sed in futuro sæculo evacuabuntur omnes hujusmodi prælationes, ubi jam nulla earum nobis erit necessaria.

« Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos omnes sub pedibus ejus (*Psal. cix.*). Novissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjicit sub pedibus ejus. Cum autem dicat, « omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjicit ei omnia (*Psal. viii.*). Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit illi qui subjicit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (*Hebr. ii.*). »

Dixi quia tradet regnum Patri, id est perducet credentes ad suam et Patris visionem manifestam. Sed interim oportet illum regnare per fidem in suis, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus ejus. Quod est dicere. Tandiu opus est ut omnibus valentibus æqualitatem Patris ac Filii perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, quod tales capere possunt, et quod pro eis proprie suscepit, id est incarnationis humilitatem donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, id est donec omnis superbìa sæcularis incarnationis ejus humilitati subdatur. Quod quotidie fit, et in fine sæculi prorsus completum

A erit, et tunc tradet ipse regnum Patri, sicut supra exposuimus. Vel ita : Ipse quidem tradet regnum Patri, et tunc patebit omnibus eum perenniter regnare cum Patre. Sed interim oportet cum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis, id est oportet regnum ejus in tantum manifestari, donec omnes inimici ejus ipsum regnare fateantur.

Hoc enim intelligitur : sub pedibus ejus futuros inimicos. Quod si de justis accepimus, ideo dictum est, inimicos, quia ex injustis justificantur, et ei credendo subduntur. De injustis autem qui adiustorum beatitudinem futuram non pertinent, sic accipendum est, quoniam et ipsi eum regnare, ipsa regni ejus manifestatione confusi, fatebuntur. Ergo oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos B suos sub pedibus suis, non ita dictum est, quasi cum posuerit, non sit postea regnaturus ; sed oportet eum, inquit, ad tantam evidentiam suum regnum perducere, donec inimici ejus nullo modo audeant negare quod regnet. Donec pro eo positum est, ut non amplius intelligas. Quo enim amplius, id est ad quem majorem manifestationem manifestari poterit regnum ejus, nisi quoque omnes inimici eum regnare fateantur ? Quando enim manifestius erit regnum ejus, quam cum claruerit omnibus inimicis ; et inde permanebit in æternum (*Psal. lx.*). Omnes inimici ponentur sub pedibus. Sed novissime inimica destruetur mors per resurrectionem mortuorum. Novissime, id est post omnia destruetur mors, ut qui resurrexerint, amplius non dissolvantur : « Non enim erit aliquid quod destruatur, posteaquam mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc destruetur mors, quæ est nobis inimica, quia vitam nobis invidet. Vere inimici ponentur sub pedibus Christi et mors ab eo destruetur, quoniam, sicut Scriptura loquitur, omnia Pater subjicit sub pedibus ejus (*Psal. iii.*), id est ut etiam mortem destruat. Inter alia enim quæ illi subjecta sunt, constat quod potestatem super mortuos habeat. Omnia quæcunque sunt in universitate totius creaturæ, subjicit Pater sub pedibus ejus, id est sub humilitate humanitatis ejus. Quod nondum ex toto completum esse cernimus, quoniam insidieles adhuc dedianter subjici pedibus ejus, sed in fine, velint nolint, subjicientur. Sed præteritum pro futuro ad majorem certitudinem posuit tam Apostolus quam et propheta.

Sed cum dicat propheticus sermo, quod omnia subjecta sunt ei, sine dubio dicit non solum bonos sibi esse subjectos, sed et malos, atque universa præter eum Patrem qui subjicit ei omnia. Tam late enim intelligenda est hæc sententia, ut nihil sit quod non intelligatur ei subjectum, præter eum qui ei universa subjicit. Solus enim Deus excipitur ab hac subjectione. Deus enim non ei subjectus est, sed ipse Deo, secundum quod est homo. Quia cum subjecta ei fuerint omnia, secundum quod hæc psalmi Scriptura prædicti, tunc etiam ipse Filius in ipsa prælatione erit subjectus ei qui sibi subjicit omnia. Subjectus erit secundum humanitatem, ne quis pu-

taret humanam naturam quamassumpsit, in natu- A ram divinitatis commutandam, ut fieret æqualis Patri, non subjecta. Non autem absurde sic intelligimus, quod et ipse subjectus erit illi qui ei subjicit omnia, ut eum non solum caput Ecclesiæ, sed omnes cum eo sanctos intelligamus qui sunt unum in Christo, unum semen Abrahæ, scilicet universa Ecclesia quæ est corpus Christi et plenitudo ejus. Ac per hoc cum omnia Christo subjecta fuerint, et capiti et corpori, erunt sine dubio subjecta. Nam secundum id quod sine tempore Deus natus est, nihil unquam potuit ci non esse subjectum. Intelligimus ergo, sicut dictum est, caput cum corpore futurum Deo subjectum; subjectum autem secundum contemplationem sempiternæ veritatis ad obtinendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte corporis resistente, ut in illa vita nemine amante propriam potestatem, sit Deus omnia in omnibus. Nunc autem quibusdam membris adhuc repugnantibus, videatur caput quoque non esse subjectum. Cum autem omnia membra Deo fuerint tam carne quam spiritu devote subjecta et cohærentia, tunc ipse Filius qui caput eorum est, manifeste cognoscetur in omnibus Deo subjectus. Et tunc erit Deus omnia in omnibus, id est quæcunque ab hominibus honeste desiderantur: et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, quia tunc nihil deerit satietati justorum desideriorum. Hic enim finem supra commemoravit Apostolus, cum totum breviter primo vellet concludere; deinde quasi membratim explicare et exponere. Et venit ad hoc ut in ultimo diceret, quia Deus erit omnia in omnibus. Nihil enim amplius quæremus, postquam ad hanc bonorum omnium plenitudinem perveniemus. Ad hunc fidem debemus tendere per omnia quæ nunc agimus. Sequitur:

«Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent? Utquid et baptizantur pro illis?»

Supradictum est quia resurget unusquisque in suo ordine. Alioquin, id est si non resurrexerint, quid facient, id est quid proficiunt illi qui baptizantur pro mortuis amicis suis, si omnino mortui non resurgent? id est quam utilitatem per baptismum conferent eis, si nullatenus sunt resurrecti? Utquid et baptizantur pro illis, si non resurrexerint, cum peccata baptismi non remittantur nisi causa futuræ resurrectionis? Fuerunt quidam imperiti, qui pro amicis suis qui sine baptismi defuncti fuerant, baptizabantur, putantes illis prodesse. Nec factum illorum probat Apostolus, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. In tantum enim ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem, ut exemplum det eorum, qui tam securi erant de illa, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mores prævenisset, timentes ne aut male resurgeret, aut omnino non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, et unius nomine mortui tingebatur, æstimans illi

remissionem peccatorum per hoc conuerri, ut in sorte justorum resurgeret. Ac si dicat Apostolus: Si stulti adeo certi sunt de resurrectione, non debetis vos dubitare.

«Utquid et nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter [al. per] vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi (Act. xix), quid mihi prodest si mortui non resurgent? Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpt mores boscos colloquia mala. Evigilate, justi, et nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad revertiam vobis loquor.»

Inspicientes, ut dictum est, baptizantur pro mortuis B spe resurrectionis. Cur enim hoc facerent, nisi resurrecturos sperarent? Et utquid, id est quare, etiam nos qui sapientes videmur, periclitamur, id est pericula propter evangelicam prædicationem incurrimus, omni hora id est semper, nisi quia speramus futuram resurrectionem? Dicendo, utquid et nos periclitamur, discernit se a prædictis, ostendens non catholicos esse qui pro mortuis baptizantur. Dixi quia nos prædicatores omni hora periclitamur. Et ego non solum pericula patior, sed etiam morior quotidie, id est tam duras [al. diras] afflictiones sustineo, ac si spiritum exhalarem, et hoc juro propter vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro, id est per gloriam remunerationis, quam apud Deum habeo pro labore in vobis expenso. Quod enim dicitur propter vestram gloriam, juratio est. Propter vestram gloriam quam habeo in Christo, id est per gloriam quam acquisitione vestrae salutis ita sum certus in Christo me habituum, ac si jam tenerem illam. Propter hanc gloriam juro me quotidie mori spe resurrectionis; ne mihi credere dubitetis. Amplius quidem loc est quam «Est est, Non non (Matth. v; Jacob. v); et ideo a malo est, sed infirmitatis et incredulitatis vestrae, qui non aliter movemini ad fidem. Et iterum dico, quia si secundum hominem, id est rationabiliter pugnavi ad bestias Ephesi (Act. xix), id est contra Demetrium et cæstros bestiales, qui cum eo movebant adversum me seditionem populi propter idolum Diana, cuius culturam destruebam, quid mihi prodest sic pugnasse, si mortui non resurgent? Nam propter spem resurrectionis pugnavi contra eos, id est expugnavi errores eorum, offerens me bestiali eorum furori sine metu mortis. Ipsi enim erant bestiae, id est bestiales, quia bruto sensu dediti erant ventri, et in terrena proni, nullam aliam vitam credentes fore post istam, et bestiali rabies saevientes contra me pro idi defensione. Sed ego viriliter pugnavi ut miles Christi, destruens errores illorum; et hoc feci secundum hominem, id est loquens et agens ut homo, id est ut creatura rationalis, dum ostenderem non esse rationabile ut, contemptu Creatore, coleretur creatura, vel, contempla perenni vita, diligenter temporalis vita. Sic pugna-

vi secundum hominem, id est disputavi, et bestiali-
ter frementibus me obtuli secundum rationem. Et
quid mihi valet ita periculis pugnasse, si non resur-
rexero, ut in carne gaudeam in qua pro Deo mole-
stias pertuli? Si ergo mortui non resurgent, quid
ultra carnem affligeremus in praesenti vita? Non
amplius jam studeamus abstinentiae, sed luxuria et
ventri tantum simus dediti velut bruta animalia,
dicentes: *Manducemus et bibamus* (*Isa. xxii*), id est
carnem deliciarum nutriamus, quia *cras*, id est cito
moriemur, et in nihilum redigemur. Talia suade-
bant Coriuthiis pseudoapostoli, ut scilicet per diffi-
cilem resurrectionis attraherent eos ad satisfa-
ciendum carni, quatenus et ipsi licenter satisface-
rent sibi cum illis. Ideo volebant ut putarent hanc
solam esse vitam, quam cum pecoribus habemus
communeam, post mortem vero finiri totum homi-
nem, nec esse ullam spem vitae ulterius melioris.
Unde subiungit Apostolus: *Nolite seduci, id est*
nolite verbis stultorum a recto trahite semoveri,
qui desperatione resurrectionis cupiunt vos carnis
voluptatibus mancipari. Et ideo vitate colloquia
eorum, quoniam *colloquia mala corrumpunt bonos*
mores. Assiduitas enim pravi colloqui vitiat mentem,
et ideo vitanda est, maxime ab infirmis. Sic enim
verba proximorum audiendo quotidie sumimus in
mente, sicut flando et respirando aerem trahimus
corpo. Et sicut malus aer assiduo statu tractus inficit
corpus, sic perversa locutio assidue audita infir-
mantium inficit animum, ut tabescat delectatione
pravi operis et assiduitate iniqui sermonis. Ita cor-
rumpabant falsi apostoli suis confabulationibus
mentes infirmandum Corinthiorum, dum dicenter
ut jumenta morituros homines, nec ulterius sur-
recturos; ideoque suaderent manducare et bibere,
ac voluptates carnis explere. Dum enim negarent
aliam esse vitam, negabant et malis paenam et bo-
nis gloriam fore tribuendam. Et dum supplicia ma-
jorum gaudiaque bonorum negarent, impellebant ad
quaeunque vitia quae sunt huic vitae delectabilia, et
omne bonum propositum mentis evertebant. Tali-
bus et innumeris aliis modis corrumpunt mores
bonos colloquia mala. ideo ab infirmis vitari so-
cietas malorum debet, ne dum corrigi non valent,
ad imitationem trahant, et cum ipsi a sua malitia
non mutant, eos qui sibi conjuncti fuerint, perva-
tant. Notandum quia de Menandri comedie versum
hunc iambicum Apostolus sumpsit:

Corrumpunt mores bonos colloquia mala,

Nolite, inquit, seduci ab his qui bonos mores suis
confabulationibus corrumpere student, sed potius
evigilate, id est torporis et negligientiae somnum ex-
cutite, et mentis oculos ad aspectum veri luminis
aperite, ut mente vigiles sitis, ne circumventione
pravi sensus capti, et a fide abducti, depravemini
non credendo resurrectionem. Evigilate contra se-
ductores, qui vobis insiduntur. *Evigilate, justi, id*
est qui fide justificati estis, et in ea parumper ob-
dormitis, dum de resurrectione dubitare coepistis,

A resumite fidei constantiam et vigilantiam, ne peni-
tus amittatis justitiam. Vos, justi, evigilate, ne a pec-
catoribus seducamini. Evigilate in fide resurrectio-
nis et cautela providæ circumspectionis, et nolite pec-
care, id est nolite ventri et voluptatibus, more ju-
mentorum, servire, quasi post hanc vitam non spe-
retis aliam, ut corruptores mentium suadent, di-
centes: *Manducemus et bibamus, cras enim morie-
mur*. Et debetis evigilare, ne verbis stultorum illi-
ciamini ad peccandum. Nam *quidam habent igno-
rantiam Dei*, id est ignorant propositum Dei de
resurrectione mortuorum, et ideo suadent vobis, ut
in praesenti vita porcorum more vivatis, nihil ultra
sperantes. Et hoc, quod ipsi Deum ac propositum
ejus ignorant, *loquor vobis ad reverentiam*, id est ad
B verecundiam, vobis incutiendam, qui tam impru-
dentes estis, ut crederetis eis qui, per ignorantiam
Dei, stulta docent. Ad reverentiam loquor hoc vo-
bis, ut amodo vereamini acquiescere illis, et pudeat
credere ignaris.

« Sed dicet aliquis: Quomodo resurgent mortui?
« Quali autem corpore venient? Inspiens tu, quod
« seminas, non viviscatur, nisi prius moriatur. Et
« quod seminas, non corpus quod futurum est
« seminas, sed nudum granum, utputa tritici aut
« alicujus cæterorum. Deus autem dat illi cor-
« pus sicut vult, et unicuique seminum proprius
« corpus. »

Hactenus resurrectionem Apostolus per rationes
probavit, modo per ipsam rerum naturam posse fieri
ostendit. Quasi dicat: Certum est ex supra dictis
rationibus, quia resurrectio mortuorum erit. Sed ta-
men dicit mihi forsitan aliquis: *Quomodo resurgent
mortui?* Quasi fieri per naturam non possit. Quo-
modo resurgent, id est quomodo potest fieri ut re-
surgent. Vel quomodo resurgent, id est quis erit
modus resurgentium? Sed si hoc erit ut resurgent,
quali corpore venient ad vitam, id est ponderoso
an levi; mortali, an immortali? Quasi dicat: Non
poterit aliud esse quam nunc, id est passibile et
mortale. Huic questioni respondens Apostolus, ad-
hibet documenta seminum, et dicit: O tu inspicias,
qui sapientiam mysterii hujus ignoras, illud *quod tu*
D *in agro seminas non viviscatur*, id est vegetatur, nisi
prius moriatur, id est putrescat. Vivunt enim herbas
et arbores, non per animam, sed per viriditatem.
Cum animali homine non legis auctoritate disputat,
quam si reciperet, non erraret; sed physica ratione,
de qua sibi blanditur, ut non credit resurgere reso-
luta et emortua corpora. Ostendit enim mortua
rursum ad vitam reparari multiplicius, ut consun-
datur error humanus. Tu, inquit, qui te sapientem
putas, dum per mundi sapientiam asseris, mortuos
non posse resurgere, audi ex rebus mundi, undo
tua sapientia probetur insipientia. Nam semen quod
in agri cultura seminas, non viviscatur nisi prius
moriatur. Sic et humanum corpus non sit immorta-
liter vivens, nisi prius moriatur et in terram rever-
tatur, ut semen quod scritur. Si enim granum se-

minatum prius necessario putrescit et solvitur in terram, ut postea viviscetur et crescat, tunc corpus humanum postquam fuerit mortuum et putrefactum, simili ratione viviscabitur. Ecce habes quomodo resurgent mortui, et nunc audi quali corpore venient. Quia *quod tu seminas, non seminas corpus quod futurum est*, id est non seminas herbam vel stipulam et multiplicia in paleis tegumenta granorum, *sed nudum granum*, quod postea cum culmo et foliis nascitur, et spicam profert cum multis granis virentibus. Nudum palea granum seminas, *ut puta tritici aut alicujus cæterorum seminum*. Sed Deus dat illi grano postea *corpus sicut ipse vult*, id est traducit illud in spicam magnam, et in grana multa non nuda, sed vestita paleis et aristis. Et non omnibus granis dat idem *corpus* sed *unicuique seminum dat proprium*, ut tritico tritici et milio milii. Si ergo Deus potest adducere quod non era*t* in nudo seni*n*e, multo magis potest reparare quod in hominis erat corpore. Si enim nudum granum seminatur, et Dei nutu quodammodo clementorum ministerio vestitum resurgit, multa secum habens incrementa utilitatis humanæ, cur non credibile sit Dei virtute mortuum hominem posse resurgere meliorata substantia, non numero multiplicatum? Nam sicut grano uniuscu*s*usque seminis dat Deus proprium et novum *corpus* sic unicuique reddet homini proprium *corpus*, renovatum. Tali ergo corpore resurgententes venient, id est ejusdem substantiae, sed melioratae et innovatae *corpus suum recipiet unusquisque*. Jam vero quod Apostolus subjungit, ad differentiam pertinet resurgentium, propter diversas glorias fidelium atque sanctorum.

« Non omnis caro, eadem caro; sed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria. » Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum. »

In omnibus his iste sensus est: Sed genera carnis, cum cuncta sint mortalia, differunt tamen inter se pro diversitatibus animantium; et si corpora, cum omnia visibilia sint, differunt tamen pro diversitatibus locorum: unde alia cœlestium gloria est, alia terrestrium; et si in locis sublimibus cum sint cuncta cœlestia, differunt in se claritates luminum, non mirum est quod in resurrectione mortuorum distabit gloria meritorum. Quemadmodum ergo ex una impensa diversorum animantium una caro est, ita et unius carnis homines diversi erunt ex dignitate, cum resurrexerint, ut talis unusquisque appareat, qualis meriti fuerit. Nec solum caro diversorum animantium differt inter se, sed etiam corpora terrestria differunt a cœlestibus siderum corporibus. Et qui tam lucida fecit corpora clementorum, cur non præclara faciat corpora justorum? Per significationem autem cœlestia sunt corpora resurgentium, terrestria vero priusquam moriantur

A aut resurgent, et quia Christus cœlestis est, ex eo cœlestia corpora dicuntur; ex Adam vero, qui terrestris est, terrestria corpora nuncupantur. Sicut autem sol et luna vel stella, cum sint unius naturæ, differunt tamen in claritate, ita et homines, cum sint unius generis, merito dissimiles erunt in gloria. Nunc enim de solis electis sermo est, quos virtutes, non peccata facient esse diversos. Alter enim in lucebit virginitas, alter ibi lucebit castitas conjugalis, alter ibi lucebit sancta viduitas. Diverse labebunt, sed omnes ibi erunt. Splendor dispar, colum commune. Etsi aliis electorum est alio fortior, aliis alio sapientior, aliis alio justior, aliis ab sanctior, in domo Patris mei mansiones multæ sunt, unusquisque mansionem pro suo accepturus est merito (*Joan. xiv*). Tanquam stellæ enim sanctæ diversas mansiones diversæ claritatis tanquam in cœlo sortiuntur in regno, sed propter unum demum nullus separatur a regno. Atque ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus charitas est, per charitatem fiat ut quod habent singuli, commune sit omniibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis. Hinc jam venit Apostolus ad illud quod communiter habet omnis caro quæ ad vitam resurgit æternam, et dicit :

« Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. »

Seminare est sepelire, quia sicut triticum tegit in agro ut resurgat innovatum, sic corpus defaci in sepulcro ponitur ut inde resurgat melioratum. Seminatur ergo in corruptione, id est sepelitur corpus hominis corruptibile; sed surget in incorruptione, id est surget incorruptibile, quia jam corruptio non poterit. Vel in creatione potest seminatio haec intelligi. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, id est quamvis homo ex quo concepit, usque ad dissolutionem sit in corruptione, tamen surget in incorruptione, seminatur in ignobilitate, id est sepelitur in vilitate et abjectione, ut ferreat et vermis scateat; sed surget in gloria, id est gloriosum et lucidum. Quid enim ignobilis carne mortua? Vel quid interim est gloriosius ea resurgent, et incorruptelam percipiente? seminatur in infirmitate, id est sicut granum seminis commendatur terræ imbecillum et debile, sed surget in virtute fortitudinis angelicæ. Et quid per singula describerem seminatur corpus animale, id est quod cibis sustentatur, et ad ultimum ab anima dissolvitur, et corpora cæterorum animalium, sed surget corpus spirituale, id est nullis alimentis indigens, ab anima separari jam non valens. Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sine ulla corruptione, onere, difficultate. In quibus tan-

ta facilitas, quanta felicitas erit. Propter quod et spiritalia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen non animal est, ita tunc corpus spiritale erit, corpus tamen non spiritus erit. Ob hoc enim dicitur, quia seminatur corpus animale, surget autem corpus spiritale, quoniam tanta erit concordia tunc carnis et spiritus, vivificant spiritu sine sustentaculi alicuius indigentia subditam carnem, ut nihil nobis repugnet ex nobis; sed sicut foris neminem, ita nec intus nosipso patiamur inimicos. Sicut enim spiritus carni serviens, non incongrue carnalis; ita caro spiritui serviens, recte appellatur spiritualis. Non quia in spiritu converteatur, sed quia spiritui summa et mirabili obtemperandi facilitate subdetur, usque ad implendam imortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiae sensu atque omni corruptibilitate et tarditate detracta, omni fragilitate ac labe terrena in coelestem puritatem ac stabilitatem mutata atque conversa, ut coelesti habitationi conveniat.

« Si est corpus animale, est et spirituale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem (*Gen. ii*). Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spirituale. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cœlo, coelestis. Qualis terrenus, tales et terreni: et qualis coelestis, tales et coelestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis. Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidelit. »

Vere, inquit, surget corpus spiritale, quia si modo *corpus est animale, est et spiritale*, id est constat esse quandoque spiritale, sicut enim animales sumus, quia pater noster carnalis Adam factus est in animam viventem; sic erimus in resurrectione spiritales, quia Pater noster spiritualis Christus, factus est in resurrectione sua in spiritum vivificantem. Quod sic exponit, sicut scriptum est in Genesi, scilicet nos esse animales, ab animali patre descendentes. *Factus est primus homo Adam in animam viventem*, id est, in animam potentem vivere tantum per sustentamenta ciborum, non vivificantem. His Moysi verbis addit Apostolus: *Novissimus Adam factus est in spiritum vivificantem*, id est Christus in spiritum qui ita vivificaret corpus, ut ultra non egeret aliqua ciborum sustentatione, nec esset solubile. Vel quasi a relativis probat esse corpus spiritale. Si est, inquit, corpus animale, est et spirituale. Cum enim dicitur corpus, frustra auditur animale, nisi sit et aliud spirituale, ad cuius disceptantiam dicatur animale. Et quia sit animale, probat per Genesim, quoniam factus est primus homo in animam viventem. Dictum est etiam de animalibus: « Producat terra animam viventem (*Gen. i*). » Intelligitur ergo corpus animale dici simile ceteris animalibus propter mortis dissolutio-

A nem et corruptionem, quae quotidie cibo reficitur et postea separata animantis compago dissolvitur, spiritale autem corpus, quod jam cum spiritu immortale est. Factus est primus Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sive intelligatur primus Adam, qui de pulvere ante formatus est; novissimus autem Adam, qui de virgine procreatus est, sive in unoquoque homine utrumque compleatur, ut primus Adam sit homo in corpore mortali, novissimus Adam idem ipse in corpore immortali; tamen inter animam viventem et spiritum vivificantem hoc interesse voluit, ut illuc sit corpus animale, hic spiritale. Anima quippe in corpore animali vivit quidem, sed non vivificat usque ad auferendam corruptionem; in corpore vero spirituali, quoniam perfecte adhaerens Domino unus spiritus est, sic vivificat, ut spiritale corpus efficiat, absument omnem corruptionem, nullam metuens separationem. Proinde sequitur: *Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale*. Prius enim est animale corpus, quale habuit primus Adam, quamvis non moritum, si non peccasset; quale nunc habemus nos hactenus ejus mutata viatique natura, quale in illo postea quam peccavit, effectum est; unde habet jam moriendi necessitatem, quale pro nobis etiam Christus primitus habere dignatus est, non necessitate, sed potestate. Postea vero est spiritale corpus quale jam præcessit in Christo tanquam in capite nostro, secuturum est autem in membris ejus ultima resurrectione mortuorum. *Nam primus homo de terra terrenus, etc.* Sed merito queritur cur Christus dicitur homo secundus post tot homines, aut cur Adam novissimus, tam multis post ipsum generationibus succendentibus, cum et secundus non possit esse post multos, et novissimus dici non debeat post quem multi. Ratio hic non carnis, sed operationis est intuita. Quam Apostolus non humanis sensibus explicat, dum et Adam veterem et Dominum Christum ad primitias rerum bonarum malarumque revocat ac reducit, duas formas vitales collocans in duobus, ut primus Adam habeatur, quisquis per vestigia ejus erroris incesserit; postremus autem ille, qui Dominum fuerit imitatus. Interim novissimus de

C primo ex eo dicitur Dominus, quod usque ad ipsum mors ab illo primo inventa descendit, quod usque ad crucem Domini pristini hominis potestatem tenuit, quam postremus Dominus dum per mortem expungit, oblitterat. Et ideo morti novissimus, non saluti, qui solus chirographum quod ex protoplaste per omnes generationes hereditario jure veniebat, ut moriendo solvit, sic moriendo delevit. *Primus homo factus de terra*, id est de limo terræ, fuit *terrenus*. Qui tamen non propter carnem, sed propter peccatum dicitur terrenus, quia cum jam reus esset factus, et mortis supplicio destinatus, audivit: « Terra es, et in terram ibis (*Gen. iii*), » *secundus homo de cœlo, coelestis*, quia Filius Dei venit ad carnem, qua suscepta, et homo exterius fieret, et *Deus*

interius permaneret. Non enim cecidit propter se, sed descendit propter nos; et sine peccato carnem assumpsi, in qua resurrectionem ostenderet nostræ carnis. Nam *qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes.* Quid est: Qualis terrenus, tales et terreni, nisi mortales ex mortali? Et quid est, qualis cœlestis, tales et cœlestes, nisi immortales per immortalem? Illud per Adam, hoc per Christum. Dominus enim ad hoc terrenus factus est, cum esset cœlestis, ut eos qui terreni erant, faceret cœlestes. Hoc est, ideo ex immortali mortalis factus est assumendo servi formam, non Domini mutando naturam, impertiendo Dominicam gratiam, non perpetiendo servilem injuriam. Qualis terrenus, tales et terreni, id est omnes morituri. Et qualis cœlestis, tales et cœlestes, id est omnes resurrecti. Jam enim cœlestis resurrexit. Et quandoquidem terreni sunt similes terreno, et cœlestes cœlesti, igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis, id est sicut imitati sumus terrenum, imitemur cœlestem. Imaginem terreni hominis induimus propagatione prævaricationis et mortis, quam nobis intulit generatio; imaginem vero cœlestis hominis induimus gratia indulgentiae viteque per petuæ, quam nobis per Christum præstat regeneratio. Unus enim generat in mortem, alias in salutem. Per Christum, inquam, renovamur, qui homo cœlestis appellatur, quia de cœlo venit in terram, ut terrenæ mortalitatis corpore vestiretur, quod cœlesti immortalitate vestiret. Alii vero propterea dicuntur cœlestes, quia sunt per gratiam membra ejus, ut cum illis sit unus Christus velut caput et corpus. Portemus ergo imaginem hujus cœlestis hominis interim corde et moribus atque digna operatione, postea vero in resurrectione mortuorum etiam corpore. Quod non frustra monco, sed ideo dico hoc, o fratres! scilicet ut portemus imaginem cœlestis, quia caro et sanguis, id est corruptio vitiorum et mortalitatis, regnum Dei possidere non possunt. Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, quia non erit ibi corruptio et mortalitas carnis et sanguinis. Secundum has enim qualitates, hoc loco nuncupantur caro et sanguis. Nam caro secundum substantiam de qua dictum est: « Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Luc. xxiv), » possidebit regnum Dei; caro autem secundum corruptionem cum intelligitur, non possidebit. Hoc enim declaratur, cum protinus additur, neque corruptio incorruptelam possidebit. Haec enim repetitio prædictorum verborum est expositio, ut quod dictum est caro et sanguis, intelligamus corruptionem, non substantiam carnis; et quod dictum est regnum Dei, intelligamus incorruptelam patriæ cœlestis: atque ita nihil aliud dictum putemus, caro et sanguis regnum Dei non possidebunt; quam si diceretur, corruptio incorruptelam non possidebit, id est corruptio carnis et sanguinis in ilius regni incorruptione non erit, propter immutationem scilicet incorruptionis. Et ideo non carnis resurrectioni con-

A tradicit in eo quod ait: Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, quia per carnem et sanguinem ventrem et libidinem, id est opera carnis, que ibi omnino non erunt, significat. Nolebat enim ad eos hoc ædificari, ut arbitrarentur se talia facturos in regno cœlorum, qualia sunt in hac vita in corruptionibus manducandi et bibendi, uxores ducenti, filios generandi. Non autem ipsam carnem dixit abollendam, quia corporis resurrectione facta a cunctis passionibus liberati, æterna vita cum ineffabili claritate atque stabilitate sine corruptione fruemur. In illa itaque cœlestis regni gloria caro secundum naturam erit, sed secundum passionis desideria non erit, quia, devicto mortis aculeo, in æterna incorruptione regnabit. Et ideo quisquis ad hanc desiderat incorruptionis gloriam pervenire, festinet nunc opera corruptionis depouere, et cœlestis hominis imaginem sancte vivendo portare.

B « Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canem enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. »

C Dixi, quia caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, cum tamen prædicem carnis resurrectionem. Et ecce dico vobis inde *mysterium*, id est arcanum quoddam, quod multis est occultum, in quo possitis intelligere quomodo caro non erit, et caro erit, quæ regnum Dei possidebit. *Mysterium* enim Græce dicitur, eo quod secretam et reconditam habeat repositionem. Mysterium est quod dico, id est obscurum et latens, quia infideles hoc ignorant. Hoc scilicet mysterium dico, quia *omnes quidem* tam boni quam mali resurgemus, vel (sicut in Græcis codicibus legitur) dormiemus, id est moriemur; sed non omnes immutabimur ad gloriam, quia soli boni immutabimur. Et ideo natura nostræ carnis tunc idonea fiet ut possideat regnum Dei, quia a tempore illius immutationis angelicæ, non jam caro erit et sanguis, sed solummodo corpus lucidum et spiritale. Omnes dormiemus in somno mortis, et resurgemus. Resurgere enim proprie dicitur, qui prius dormiendo cecidit. Sed quomodo omnes dormiemus vel resurgemus, si tam multi quos in corpore inventurus est Christus, non dormient nec resurgent? Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viventes, eique obviam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia reddituros, nullas in his verbis patiemur angustias, ubi nunc dicuntur, omnes resurgemus vel omnes dormiemus, sive ubi dictum est, tu quod seminas, non vivificatur nisi prius moriatur, quia nec illi per immortalitatem vivificabuntur, nisi quamlibet paululum tamen ante moriantur. Ac per hoc et a resurrectione non erunt alieni, quia dormitione præcedent quamvis brevissima, non tamen ulla. Omnes ergo resur-

gemus, quicunque naturam in nobis humanam habemus; sed tamen non omnes immutabimur, quia resurrectio quidem communis est omnium, sed immutatio ad gloriam et impassibilitatem propriæ justorum est. Resurgemus omnes, et hoc fiet in momento sive in atomo, id est in puncto temporis quod dividi non potest, in ictu oculi, id est in summa celeritate, in novissima tuba, id est in novissimo signo quod dabitur ut ista compleantur. Ad ostendendam Dei omnipotentiam hoc dicitur contra illos, quibus impossibile videbatur, ut mortuorum corpora ex antiquis cineribus repararentur et reviviscerent. Tanta enim celeritate fiet resurrectio, ut vivi quos in corporibus suis consummationis tempus inveniret, mortuos de pulvere resurgentes prævenire non valeant; nec alii primi et alii novissimi resurgent, sed omnes simul in momento, ut mirabilior sit resurrectio. Et quia in momento est aliqua morula quamvis brevissima, ideo additur, in ictu oculi, quia scilicet tanta velocitate transcurrit, ut pene sensum videntis effugiat. Ictus enim oculi est, non quo palpebram moventes claudimus oculum vel aperimus, sed emissio radiorum ad aliquid videndum. Qui dicitur ictus, quia cito icit visa. Mox enim ut aperueris oculum, emittitur radius tuus, non dico ad paritem proximum, sed ad montem longe distantem: nec dico ad montem, qui ideo proximus videtur quoniam in terra est, sed ad solem, ad lunam, ad sidera, quæ tam magno intervallo distant a terra. Si enim clausis oculis faciem contra solem ponas, nonne mori ut eos aperueris, ibi potius aciem tuam te invenisse, quam illuc eam perduxisse putabis, ita ut nec ipsi oculi prius aperti suis videantur, quam illo quo intenderant, pervenisse? Ut ergo radius oculorum tuorum non citius pervenit ad propinquiora, et tardius ad longinquiora, sed utraque interalla parili celeritate conjungit, ita cum in ictu oculi sit resurrectio mortuorum. Omnipotentia Dei et ineffabili nutui tam facile est quæque recentia, quam diuturno tempore dilapsa, cadavera, suscitare. Tuæ autem nomine aliquod evidentissimum et præclarissimum signum vult Apostolus intelligi, quam vocem archangeli et tubam Dei alio loco dicit (*I Thess. iv*), quæ et vox Filii Dei in Evangelio dicitur (*Joan. v*), quam audient omnes qui in monumentis sunt, et procedent; itaque clangor tubæ aut vocis indicat magnitudinem, juxta quod scriptum est: « Quasi tuba exalta vocem tuam (*Isa. lviii*), » aut apertam omnium resurrectionem, secundum quod diritur: « Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te (*Matth. vi*), » id est absconde fac misericordiam et in secreto, ne videaris de alterius miseria gloriari. Sed querendum cur ad novissimam tubam mortui dicantur surrecturi. Neque enim novissima diceretur, nisi aliarum præcedentium respectu. In Apocalysi Joannis (*Apoc. viii, ix, x, xi*) septem angeli describuntur cum tubis, et clangente primo eorum ac secundo et tertio quartoque et quinto atque sexto, quid per singulos actum sit, in-

A dicatur; novissimo autem, id est septimo angelō tuba canente, mortui suscitantur. Qeos scilicet angelos plurimi doctorum senserunt esse prædicatores in septem statibus ecclesie, et novissimum angelum eos prædicatores, qui in carne reperientur veniente Domino; et ob hoc in voce eorum mortuos suscitar, quæ intelligitur novissima tuba, quia post illam non auditur vox prædicantium. Vere in novissima tuba fiet resurrectio. *Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Mortui resurgent, id est omnes defuncti. Vel nomine mortuorum intelliguntur peccatores, et nos qui ad gloriam pertinemus, immutabimur. Quando dicit: Nos, alium se et eos qui secum sunt, præter mortuos esse significat. Mortui resurgent incorrupti, et Paulus ac consortes ejus immutabuntur. Reprobi enim non commutabuntur in illam incorruptionem, quæ nec doloris incorruptionem pati potest. Illa namque fidelium est atque sanctorum. Iste et vero perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur, et vermis eorum non morietur (*Isa. lxvi; Marc. ix*). » Quid sibi ergo vult ista distinctio: Mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur, nisi quia omnes incorrupti resurgent, sed ex his justi etiam immutabuntur in illam incorruptionem, cui omnino nulla possit nocere corruptio? Ac per hoc quod in eam commutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum. Habebunt quippe incorruptionem carnis, in qua doleant, non in qua moriantur. Alioquin et illi dolores finirentur. Ad hoc enim resurgent incorrupti, ut possint æterna sustinere supplicia. Incorruptio itaque propterea communis est omnium, quia in ea miserabiliores erunt peccatores ut ad tormenta perpetui sint, et imortaliter atque incorruptibili corpore solvantur. De illa vero commutatione justorum cum dixisset: et nos immutabimur, tanquam quereremus quomodo istud fiat, vel qualis illa commutatio futura sit, adjungit: *Oportet enim corruptibile hoc, etc.* Ubi manifeste docet id ipsum corpus quidem resurgere quod sepultum est, sed mutare gloriam, non naturam. Quando enim dicit hoc, videtur quodammodo duobus digitulis comprehensum corpus ostendere. Hoc in quo nascimur; hoc, in quo morimur; hoc, quod timent recipere qui puniendi sunt. *Nos, inquit, immutabimur;* quia oportet, id est necesse est, hoc fieri, quia bene servivimus et quia Deus promisit, oportet hoc corruptibile corpus induere velut ornamentum incorruptionem, ut ultra non esuriat vel aliquatenus lædatur; et mortale hoc induere immortalitatem, ut ultra non dissolvatur. Vel ad id quod dixerat: Mortui resurgent incorrupti, intulit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem;* ad id vero quod subdiderat, et nos immutabimur adjectit: *Et mortale hoc oportet induere immortalitatem.* Aliud est enim immortalitas, aliud incorruptio, sicut et aliud mortale, et aliud corruptibile. Quidquid enim mortale est, corruptibile est; secundum

non quod corruptibile, statim et mortale est. Corruptibilia quippe sunt corpora quae carent anima, et tamen non sunt mortalia, quia nunquam habuere vitam, quae proprie animantium est. Unde nunc singulariter Apostolus corruptioni incorruptionem, et mortalitati immortalitatem opposuit. Omnes ergo, justi et iusti, erunt incorruptibles, justi vero etiam immortales sicut, ut mortem gehennalium poenarum nullatenus sentire possint.

« Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc sicut sermo qui scriptus est : « Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua ? » Ubi est, mors, stimulus tuus (*Ose. xiii*) ? Stimulus autem mortis peccatum est : virtus vero peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum (*Hebr. ii*). »

Pro eo quod nos secundum Hieronymum in Osee legimus : « Ego mors tua, o mors ! Morsus tuus ero, inferne, » Septuaginta transtulerunt : « Ubi est causa, mors, tua ? ubi est stimulus tuus, inferne ? » Pro quo nunc Apostolus posuit : *Absorpta est mors in victoria ! Ubi est, mors, victoria tua ? Ubi est, mors, stimulus tuus ?* Hoc mortale corpus nostrum induet, ut diximus, immortalitatem. Sed cum id fuerit, tunc sicut, id est, implebitur sermo Scripturæ, qui nunquam aliter impleretur : *Absorpta est mors, id est, nusquam comparet, sicut aqua cum fuerit absorpta.* Quando mortale hoc induerit immortalitatem, tunc absorbebitur, id est, in nihilum redigetur mors corporis in victoria resurgentium. Et tunc ei insultabitur atque dicetur : *Ubi est, mors, victoria tua ? Ubi est, mors, stimulus tuus ?* Morti corporis hoc dicetur. Hanc enim absorbebit victoria immortalitas, cum mortale hoc immortalitatem induerit. Morti, inquam, corporis hoc dicetur : *Ubi est victoria tua, qua omnes sic viceras, ut etiam Dei Filius tecum configeret, teque non vitando, sed suscipiendo superaret ?* Vicisti in morientibus, victa es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, temporalis fuit; victoria nostra qua absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit. Ubi est aculeus tuus, id est peccatum quo puncti et venenati sumus, ut eam in corporibus nostris fieres, et ea tam longo tempore possideres ? Morti dicetur : *Ubi est aculeus tuus ?* Sed aculeus vel *stimulus mortis, peccatum est.* Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta est, non quem mors fecit. Peccato enim morimur, non morte peccamus. Aculeus mortis, est peccatum originale, per cuius vulnus mors intravit. Peccatum quod nos pupigit et mortificavit, est aculeus mortis; sed virtus et robur peccati est lex Moysi. Peccavimus enim in uno omnes, ut moreremur in uno omnes. Acceptimus legem, non ut emendatione finiremus peccatum, sed ut transgressione angeremus. Lex enim virtus peccati, quia prohibitio auget desiderium operis illiciti, quando justitia non sic diligitur, ut peccandi cupiditas ejus delectatione vincatur ; et

A multo sceleratus ac flagitosius committuntur ea quæ lex prohibet, quam si nulla lege prohiberentur. Dico quia aculeus mortis est peccatum, et virtus peccati lex. Sed *Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte et aculeo ejus, ut vinceremus mortem per immortalem resurrectionem, et aculeum ejus peccatum per gratuitam justificationem.* Nam et victoria qua peccatum vincitur, nihil est aliud quam Dei donum in isto certamine nos adjuvantis. Victoriam dedit, et hoc non per legem, nec per vires nostras, sed per *Jesum Christum Dominum nostrum*, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus dantur nobis a Patre. Si vero secundum alios codices legerimus : *Absorpta est mors in contentione.* Ubi est, mors, contentio tua ? Ubi est, mors, aculeus tuus ? Mortem intelligemus carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectationem temporalium fruendorum. Nam dum sumus in hac vita, contendit mors ista contra nos, et nos contra eam, quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem (*Galat. v*). Sed resurgentibus nobis absorpta erit mors in contentione, id est annullata in conflictu, quem contra nos habuit, quia caro prorsus concordabit spiritui, nullaque peccati delectatio erit quæ resistat bonæ voluntati, et quia bellum tunc erit finitum, atque pax victoriam tenebit, insultabimus ipsi morti, id est concupiscentiae et consuetudini temporalium delectationum, dicentes : « Ubi est, mors, contentio tua ? » Victa es, nec amplius contendere tales. Notandum quoque in eo quod Septuaginta transtulerunt : « De morte redimam illos. Ubi causa tua, mors ? Ubi est, stimulus tuus, inferne, quia causa mortis et stimulus inferni, peccatum est. » Sed in resurrectione eorum quos Christus redemit, non inveniatur, ideoque morti et inferno insultabunt. Præcipue tamen Salvator cum pro redēptione humani generis sanguinem suum sudisset, et peccatum mundi delevisset, pro quo moriebamur, et ad infernum ducebamus, insultavit morti et inferno, dicens : « Ubi est causa tua, mors ? ubi est stimulus tuus, inferne ? » Qui et secundum novam translationem dixit : « De morte redimam eos. Ego mors tua, o mors ! Ego morsus tuus (id est modens te), inferne. Id namque quod occidimus, agimus ut penitus non sit. Ex eo autem quod mordeamus, partem abrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo Dominus in electis suis funditus occidit mortem, mors morti exstitit. Qui vero ex inferno partem abstulit et partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Neque enim infideles quosque et pro suis criminibus æternis suppliciis deditos ab inferno traxit, sed eos solunmodo, quos fide et actibus recognovit. Seuator :

« Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labo-^{re} vester non est invanus in Domino. »

Quandoquidem certos vos feci de resurrectione futura, et de cæteris vos diligenter instruxi, itaque, o fratres mei dilecti! id est quos multum diligo, estote stabiles, in fide resurrectionis vel in proposito vestro bono, et immobiles, ut nemo vos de statu spei futuræ ultra movere possit, vos dico, semper abundantes in opere mandatorum Domini, scientes pro certo quod labor vester non est inanis, id est cassus in Domino, id est in Domini servitio, quoniam et in ipsa carne vestra quæ nunc laborat, gaudebitis. Omnia quæ ad doctrinam ecclesiasticam ordinandum necessaria sunt, hactenus expositis, et quæ vitanda vel quæ sequenda sunt, demonstratis, fixos esse jam illos hortatur in bono; et in operibus, quæ fructum apud Deum faciunt, semper esse promptos et copiosos, quia per haec quæ exposita sunt, certi sunt de cætero acceptiuros se boni operis mercede a Domino, ne pravis colloquiis possint verti.

CAPUT XVI.

De collectis autem quæ sunt in sanctos, sicut ordinavi ecclesiis Galatiae ita et vos facite. Per unam Sabbati unusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod ei bene placuerit, ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt.

De aliis, inquit, hucusque monui. Sed nunc de collectis moneo, quæ sunt in sanctos, id est de sumptibus qui per singulas ecclesias colliguntur ut Jerusalem sanctis mittantur, qui in magna indigenitia sunt apud infideles Judæos, quasi desertores paternarum legum, et credentes in hominem crucifixum. Moneo ut (sicut ecclesiis Galatarum disposui) per unam Sabbati, quæ est Dominica dies unusquisque vestrum reponat apud se, quod eis mittat. Apud se reponat, ne suspectetur fraudem si apud alium reposuerit. Ipse dico, recondens illud, ne iterum sibi sumat, et recondat quod ei bene placuerit, id est quod devoto corde offerre voluerit, non quod animum ejus gravet. Quod idcirco præmoneo, ut non tunc fiant collectæ, cum venero, quia graviter, si totum subito simul fieret, et ego majoribus studiis sum deditus. Per Dominicam diem colligit, unde refrigerium habeant sancti pauperes, ut qua die Christus surrexit, vos ad opera misericordiae surgatis. Colligit, inquam, quia quod paulatim a multis colligitur, nec est grave, et invenitur multum. Interim colligit et quasi in thesauro reponite apud vos unusquisque quod voluerit. Sed cum fuero præsens, mittam in Jerusalem perferre gratiam, id est gratuitam dationem vestram eos quos probaveritis, id est probos judicaveritis, et mittam eos per epistolæ, quia epistolæ testimonium præbent missis, ut cum gratia excipiatur. Utrumque pono in vestro arbitrio, ut et quod vobis placuerit, tribuatis, et quos ad portandum mittam, eligatis. Sed si di-

Agnus fuerit ut etiam ego eam, id est pergere debeam, id est si copiosa fuerit sumptuum collectio, tunc mecum ibunt, id est pergent mecum.

Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Domini usque ad Pentecosten. Ostium enim nihili apertum est agnum et evidens, et adversarii multi.

Post omnem instructionem ut lætos illos faciat, adventum suum illis promittit. Per quod etiam omnes admonitiones suas quibus illos corrigit, magis firmat, quia qui audit venturum eum a quo legem accepit, sollicitior fit, ne, adveniente illo, erubescat.

Parate, inquit, collectas antequam veniam; veniam autem ad vos, cum pertransiero Macedoniam, visitando singulas quasque ecclesias quæ ibi sunt, et confirmando animos fratrum. Nam Macedoniam pertransibo, quia non est opus ibi diu morari, quoniam pauca sunt in illis emendanda. Sed apud vos forsitan manebo, vel etiam hiemabo, id est hiemis tempore toto morabor, quoniam multa sunt in vobis corrigenda. Sed apud Ephesios cum quibus maneo dum hanc epistolam scribo, permaneo usque ad Pentecosten. Nec mirum si tanto tempore ibi volo manere, nam ostium mihi apertum est ibi magnum et evidens, id est manifestum prædicationi meæ, per quod possim prædicando ad corda audientium intrare, et fidem Christianam introducere, et adversarii multi obsistunt mihi, qui conantur opus meum impidere; et ideo me necesse est cum illis adhuc confligere. Quinquagenarius enim numerus semper ad poenitentiam referri solet vel ad remissionem, et multa continent sacramenta. Unde nunc Apostolus apud Ephesios, quibus mystica quæque dissolvatur, dicit se permansurum usque ad Pentecosten, id est usque ad quinquagesimam, donec perfecte ad Deum convertantur, et adventu sancti Spiritus digni efficiantur. Invenerat enim illic pectora Dei gratiam sicut in nobis, quibus prompte infunderet mysterium Christi; invenerat et adversarios multos. Quanto enim idonei inveniebantur ad fidem, tanto magis insurgebant qui zelarentur, contradicentes et repugnantes doctrinæ Domini. Nam in eo quod ait: Ostium mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi, quid aliud intelligi potest, nisi primus prædicato ibi per eum Evangelio, credidisse multos, et multos ejusdem fidei adversarios existisse secundum illam Domini sententiam: « Volis datum est nosse mysterium regni cœlorum, illis autem non est datum (Matth. XIII; Marc. IV; Luc. VIII). » Ostium ergo apertum est in eis quibus datum est, adversarii autem ex eis quibus non est datum. Ostium magnum apertum est, id est multa corda ad audiendum aperita

« Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur sicut et ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me. Exspecto enim illum cum fratribus. »

Quamvis ea prædicaret Timotheus quæ ab Apostolo acceperat, tamen quia non erat auctoritatis ejusdem, commendat illum Apostolus, ne forte ab his qui dissentiebant in plebe, non ut erat dignus recipiatur, et perstrepentibus eis, nascetur illius timor, nihilque proficeret adventus illius saluti eorum. Possent enim et gentiles excitari ad seditionem discordia plebis, accepta occasione irruendi in Timotheum. Ideo ne spernat eum aliquis, inquit, quoniam opus Dei operatur sicut et ego, ut scilicet in ea auctoritate accipiatur qua et apostolus, erat enim et ipse episcopus. Quem tanti meriti esse declarat, ut non solum inter eos honorandum illum præcipiat, sed etiam cum protulcisci pararet, dedendum cum obsequio ut apostolum Domini. Tam enim necessarium eum ostendit, ut etiam ipse illum exspectaret cum fratribus propter evangelium Christi.

« De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus; et utique non fuit voluntas ejus ut nunc veniret, veniet autem cum ei vacuum fuerit. »

Hic Apollo ex Iudeis erat, Alexandrinus natione, doctus in lege et eloquentissimus, atque Corinthiorum episcopus (*Act. xviii*); sed propter dissensiones eorum recesserat a Corinthon. Quem dicit Apostolus redire noluisse, significans in hoc culpam eorum, ut, hoc audientes, respuerent falsos apostolos, et paci studerent, quatenus mererentur ut ad eos suus antistes reverteretur. Illeque de Timotheo dixerat: Videte ut sine timore sit apud vos, quia aliqui missi non bene fuerant suscepti; ac per hoc non ventrum Apollo, nisi concordes fierent. *Nisi fuit*, inquit, *eius voluntas vel Dei ut nunc veniret dum tales estis; sed veniet cum ei tempus vacuum fuerit*, id est quando vos a pseudoapostolis et dissensionibus sic vacuos invenerit, ut audiendæ prædicationi ejus vacare velitis, vel quando ab his quæ nunc facit, exoccupatus fuerit.

« Vigilate et state in fide, viriliter agite et confortamini. Omnia enim vestra in charitate fiant. »

Ut Apollo gratanter ad vos veniat, *vigilate*, id est mentis oculos ad diaboli astutias præcavendas aperite, ne vel ab immundis spiritibus, vel a falsis præparatoribus decipiamini. *State in fide*, id est ne cedatis vel pseudomagistris vel gentilibus, qui fidem vestram impugnare salagunt, et vos ab ejus arce pellere. *Viriliter [al. viritim] agite*, id est nolite dissolvi, nolite vigorem perdere, nolite effeminari, sed viriliter bona facite, et mala tolerate, et confortamini, id est semper robustiores efficiamini ut sit in vestra virtute profectus. *Et omnia vestra fiant* non in dissensione vel ira vel cupiditate secularis

A gloriæ, sed in charitate. Nam quidquid sine charitate agitur, nihil est, quamvis esse bonum valde videatur. Cum dicit omnia, satis ostendit etiam ipsas correptiones, quas asperas et amaras sentiunt qui corripiuntur, cum charitate esse facientur.

« Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ et Fortunati et Achaici, quoniam sunt primitiae Achaiæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipso, ut et vos subditi sitis ejusmodi et omni cooperanti et laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi supplerunt. Refecerunt enim et meum spiritum et vestrum. Cognoscite ergo qui ejusmodi sunt. »

Monui ut omnia vestra opera in charitate fiant. Sed nunc obsecro ut subditi sitis eis qui sunt tales, qualis est domus Stephanæ et Fortunati. Nostis enim domum Stephanæ et Fortunati et Achaici, quia sunt primitiae Achaiæ, id est primi crediderunt ex his qui sunt in Achaea, nam et Corinthii sunt Achaiæ, et ordinaverunt seipso in ministerium sanctorum, id est ut calcata avaritia, sanctis de laboribus suis ministrarent necessaria, et maxime præparatoribus. Obsecro vos ut subditi sitis operariis ejusmodi, et omni cooperanti, id est cum talibus operanti, et laboranti. Vos talibus estote subditi. Sed ego in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaici gaudeo, vel quia præsentes sunt apud vos, et in illis potestis magnum habere profectum, vel quia mihi venerunt pro vobis ministrare. Quoniam id quod ex vobis deerat, ipsi supplerunt, id est ministraverunt mihi quod vos non fecistis. Refecerunt enim et meum spiritum mihi ministrando necessaria, et restrum quibus apostolus servaverunt. Refecerunt spiritum meum, pro mea latititia; refecerunt vestrum, pro charitate pro vobis exhibita. Ergo cognoscite, id est diligite et honorate eos qui ejusmodi sunt.

« Salutant vos omnes ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Prisca cum domestica ecclesia, apud quos et hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. »

Salutant, inquit, vos omnes ecclesiæ Asiæ. Ac si dicat: Quod ego scribo, omnes desiderant. Per hoc etiam commonet eos, ut studeant illis fieri similes a quibus salutantur. Aquila et Prisca sunt maritus et uxor, qui in Actibus apostolorum leguntur (*Act. viii*). Domestica eorum ecclesia, congregatio fraternitatis apud eos manens. Erant enim hospitalles. Osculum vero sanctum, signum pacis est. In quo ut invicem sibi adhaereant, sublata discordia, monet ut casta et pacifica sint oscula, quæ in ecclesiis dantur, et simulata non sint. Dehinc se in hac epistola subscrississe ostendit, dicens: *Salutatio mea manu Pauli*, ut indubitanter sciunt epistolam ejus esse. Sequitur:

« Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema maranatha. »

Amatores, inquit, Christi saluto. Sed si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, id est alienatus a Deo. Anathema quippe alienatio vel alienatus interpretatur. Secundum Augustinum, anathema dicitur condemnatus, maranatha, id est donec Dominus redeat. Excommunicatus ergo Apostolus eum, qui non amat Christum, usque ad diem judicii, quo ipse reddet unicuique quod justum fuerit reddere (*Matth. xvi; Rom. ii*), ut tunc si Christo placuerit, communionem qui anathematizatus fuerat recipiat. Hieronymus autem sic ait : Maranatha magis Syrum est quam Hebreum, tametsi ex confusio ultrarumque linguarum aliquid et Hebreum sonet ; et interpretatur, *Dominus noster venit*. Ut sit sensus : Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Et illo completo, deinceps inferatur Dominus noster venit. Quod superfluum sit adversus eum odii pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet. Si quis non amat, etc., ac si dicatur : Si quis non diligit Dominum Jesum, non sit ei utilis adventus ejus qui jam

A completus est ; et sic ad damnationem sit ei secundus, qui adhuc futurus est.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen. »

Sit vobiscum semper gratia Christi, sine cuius auxilio subsistere non potestis, nec aliquid boni facere (*Joan. xv*). Propter illos qui dissensioni studentes Christum non amabant, dictum est : Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Qui enim dicebant, ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephe, non amabant Christum, quia non Christo, sed hominibus gloriam dabant. Quia ergo non in hominibus, sed in Christo spes omnis penienda est. Gratia, inquit, *Domi ni nostri Jesu Christi sit vobiscum*. Et addit : *Charitas mea cum omnibus vobis in Christo, id est ea charitate vos invicem in Christo diligite, qua ego vos diligo*. In Christo Jeſu vos diligite exemplo mei, non in amore saceruli. Deinde subjungit, *Amen*, quod interpretatur, *vere ac fideliter dicta esse confirmantur*. Amen quippe omnium confirmatione est praecedentium.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Sciens Apostolus epistolam profecisse, quam Corinthiis miserat, aliam eis iterum scribit ad exhortandam obediendum eorum, et tangit contumaciam nonnullorum qui emendari noluerant. In hoc tamen animo revelatus, quod ea quae ad ecclesiasticam ordinationem pertinent, audierat esse correcta, certus deinceps quia et via eorum paulatim corrigerentur, præterea quia ex parte magna esse cooperant obedientes. Qui enim ea quae ad fidem et ad ecclesiasticum ordinem pertinent emendaverant, certam spem de se dabant, quia et mores atque conversationem essent emendaturi. Propter quod et festinanter scripsit eis Apostolus, ut contrastati ex correptione prioris epistole, in hac consolationem acciperent, et cresceret in eis fructus poenitentiae, quatenus videntes jam placere se ei cui displicerant, promptiores fierent circa bonos actus. Et haec principialis hujus epistole causa est. Quidam tamen eorum, ut dictum est, noluerant corrigi, sed deletione peccatorum irretiti, et a falsis apostolis depravati, postposito veritatis Apostolo, ipsis falsis apostolis obediebant. Unde magister egregius ut eos a consecutu eorumdem pseudoprædicatorum revocet, multis modis ostendit errorem et deceptionem fallacie eorum, ut nullam amplius in eis fiduciam habeant, nec dolosis prædicationibus fidem adhibeant, quos vident ad perniciem animarum tenere. Propter quod et seipsum multifarie commen-

D dat, ut cognoscentes cujus auctoritatis atque dignitatis ipse sit, libenter ejus doctrinam suscipiant, et sic ad salutem animarum suarum perveniant. Præcipit quoque fornicatorem correptum recipi. Notat etiam eos in eleemosynis parcos. Quia vero pro quorumdam peccatis in epistola superiori doctores eorum præcipue corripuerat, et multum fuerant contrastati, nunc eos consolatur, suam eis proponens exemplum, et docens non debere impatienter ferre, quod pro aliorum salute sunt corrupti, cum ipse pro aliena salute perculis et morti quotidie subjaceret. Sed et de tribulationibus quas patiebantur, consolatur eos exemplo suarum tribulationum, quas multo graviores sustinebat. Semper etiam vel principaliter vel secundario videtur intendere revocare a pseudoapostolis illam partem plebis, quae adhuc illos sequebatur.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

Quasi dicatur : Vos Corinthii mihi debetis obediire, et falsos apostolos respuere, quia sum *Paulus apostolus Jesu Christi*, id est mirabilis legatus Salvatoris Regis. Ille Rex qui solus in æternum salvat, misit me, ut vos ad eum ducerem, ut regnaret in vobis, et vos salvaret. Ideoque libenter mihi debo-

tis obtemperare. Apostolus Christi sum, non usurpativus, sed per voluntatem Dei Patris, id est a Christo constitutus sum apostolus per voluntatem Patris, sicut ipse Christus ait: « Quoniam quæ placita sunt ei, facio semper (Joan. viii.). » Dei autem voluntatem justam et rationabilem manifestum est esse. Ac per hoc rationabiliter et juste dicor apostolus, quem per voluntatem Patris ad vos misit Filius. Pseudo autem apostoli, nec a Christo sunt missi, nec per Dei voluntatem venerunt, nec salutem audiendum querunt. Ideoque responendi sunt. Paulus vos alloquitur, et Timotheus frater, qui primam illum ad vos epistolam portavit, et correptionem vestram vobis renuntiavit. Notandum quod non ait, Paulus et Timotheus; sed, Paulus et Timotheus frater, quia non ambo apostoli. Ad Philippenses tamen, ubi non erat tanta auctoritas necessaria, servi ambo ponuntur, quia ambo sunt servi, non ambo apostoli. Paulus et Timotheus scribunt *Ecclesia Dei, que est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia.* Corinthus enim metropolis est Achaiae; et ideo quod Corinthiis scribitur, omnibus fidelibus Achaiae provinciae scribitur. Vobis ad quos scribimus, sit gratia per quam peccata vestra remittantur; et pax, per quam Deo reconciliemini. *Gratia et pax sit vobis a Deo Patre nostro,* qui vos adoptavit in filios; et a Domino Iesu Christo, qui vos suo dominio benigne mancipavit. Ideo ponit a Patre et Filio tantum, quoniam eo tempore nullus errabat de Spiritu sancto, sed vel de Patre vel de Filio errabat, quicunque in fide Trinitatis errabat. Namque Spiritus sanctus de quo nunc tacet manifestabatur satis per opera sua, id est varias linguas, per prophetias, per sermonem sapientiae vel scientiae, etc.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem, qua exhortamur et ipsi a Deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur, pro vestra exhortatione et salute; sive consolamur, pro vestra consolatione; sive exhortamur, pro vestra exhortatione et salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum quas et nos patimur, ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. »

Primum perfectis loquitur de tribulatione, propnens se exemplum patientiae et consolationis a Deo acceptae. Et inde se ostendit commendabilem, unde pseudoapostoli et sequaces eorum reputabant eum vilem ac contemptibilem, qui ab omnibus apud quos prædicabat, tam ignominiose tractabatur, et sic omnibus erat inquisitus, ut semper contumelias et tribulationibus afficeretur. Hec de eo dicebant dero-gatores eius volentes gloriam ejus minuere; sed

A ipse in his omnibus gloriatur, et inde benedicit Deum, quia hæc pro Christo patitur, et in his nunquam sine consolatione deseritur. Sit, inquit, benedictus Deus, qui Christum secundum humanitatem creavit, et secundum divinitatem genuit, atque ita est Deus et Pater ejus. Sit benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesus Christi pro tot et tantis in nos beneficiis suis. Ipse dico: Pater misericordiarum, quia ex visceribus ejus proveniunt in nos misericordiae ejus, per quas et multitudinem peccatorum nostrorum relaxat, et ut aurum nos in igne tribulationum examinat, et Deus totius, id est, integræ consolationis, quia perfectam dat consolationem his, qui pro nomine ejus adversa patiuntur, vel qui in luctu penitentia affliguntur. Hoc et propter Corinthios dicuntur, qui correptionis causa fuerant contristati. Multum enim refrigerii dat, quod auiunt Deum esse Patrem misericordiarum quia intelligunt se ad hoc correctos, ut ad plium patrem converterentur, qui per multas misericordias multa peccata eorum deleret, et gratiam eis virtutum daret. Cur enim Pater misericordiarum vocatur, nisi quia per paternarum misericordiarum viscera recipit filios penitentia, et in antiquam gratiam reducit, ut non sola sit venia, sed et pristini status restauratio? Et ipse est Deus totius consolationis, qui contristatis in penitentia dat perfectam consolationem, tribuendo spem non solum evadendi tormenta, sed et consequendi præmia. Qui nos Christi prælatores consolatur in omni nostra tribulatione, tam corporis quam animæ. Non in quadam, sed in omni tribulatione nos consolatur, ne desiciamus. Consolatur nos vel per se nobis apparens, vel per angelum admonens, vel per Scripturas, vel per alios sanctos, vel per occultam inspirationem, vel per tribulationis alleviationem, sive per nostram de tribulatione liberationem. Ita consolatur nos, ut et nos ipsi possimus consolari eos, qui in omni pressura sunt tribulationum pro nomine Christi, vel qui sunt in omni pressura peccatorum, id est quos premit sarcina criminum. His enim consolationem exhibemus, dum eis spem venie poenitentibus damus. Consolatur nos Deus, ut et nos consolemur alios, alique ita neminem suorum relinquit desolatum, et multo magis in futuro remunerat, quos etiam in præsenti non deserit. Eos qui sunt in adversitatem pressura, possumus consolari exhortando ad penitentiam et tolerantiam per exhortationem qua etiam nos ipsi a Deo intus exhortamur ad constantiam passionum. Vere consolationem et exhortationem a Deo percipimus, ut et nos aliis solatia ministremus. Quoniam sicut passiones Christi, quas ipse prior pertulit, et nobis preferendas dereliquit, abundant in nobis, qui sumus membra ejus, ita, id est non minus abundant etiam consolatio nostra, quam Deus nobis intus per Christum exhibit. Nam sicut Christus est causa passionum, sic idem ipse est causa et consolationum; et ideo non viliores, sed gloriores testimandi sumus, ex eo quod passionibus

Christi communicamus, quos Deus in omnibus adversis semper ita consolatur, ut et alios consolari possimus. Nos quidem a pravis hominibus passiones sustinemus, et a Deo consolationes vel exhortationes accipimus: sed hæc omnia pro vobis fiunt, quia sive tribulamur, id est igne tribulationis examinationum, hoc fit pro vestra exhortatione et pro vestra salute, quia nostro exemplo vos hortatur Deus ad tolerantiam tribulationum, per quas ad æternam salutem pervenietis: sive consolamur intus a Deo, pro vestra, id fit consolatione, id est ut vos inde potissimum consolemini, sive exhortamur a Deo, finitis malis, vel data virtute nobis ad graviora perferenda, hoc iterum fit pro vestra exhortatione et salute, quia et vos Deus sic exhortatur permanere in fide, et pro ea pati majora quam pertulisti, quæ scilicet exhortatio operatur, id est intendit operari in vobis tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur. Vel operatur tolerantiam, id est operatur in hoc, ut servetis tolerantiam earumdem passionum. Sive pro una parte legamus intolerantiam, id est gravem tolerantiam. Nam sicut nounquam impotens dicitur valde potens, ita nunc intolerantia potest dici magna tolerantia. Exhortatio igitur quam a Deo per nos accipitis, operatur in vobis intolerantiam, id est fortem tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur, et ideo hoc fit, ut spes nostra quæ est pro vobis, id est qua speramus vestram salutem, firma sit et rata. Nos patimur adversa et de vobis spem bonam habemus, scientes pro certo quoniam sicut nobis estis socii passionum, sic eritis in futuro sæculo socii etiam consolationis æternæ, quam percepturi sumus. His verbis multum eos animat Apostolus ad tolerantiam adversitatum pro Christo. Qui et subjunxit:

« Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobis metipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis eripuit et eruit, in quem speramus quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis, ut ex multarum personis facierum, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro nobis. »

Majores exponit adversitates, quas pro Christo et aliorum salute passus est, ut cum ipse passus sit tantas, discipuli et alii minores non recusent pati quaslibet tribulationes, et comparatione magistri erubescant discipuli suam dolere injuriam, cum magistrum multo majora pertulisse cognoverint. Dixi quia nos tribulationes patimur, ut et vos imitemini. Et vere patimur. Non enim volumus ignorare vos, fratres, id est ut ignoretis de tribulatione nostra, ne forte doleatis de vestra. Vobis enim proficit eam nosse, quia tunc cognoscetis vos parva pati. Pseudo apostoli suis narrant glorias, nos autem passiones

A nostras. Nolumus ut ignoretis de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia minore, quæ est pars majoris Asiae, quoniam supra modum, id est supra quantitatem omnium præcedentium tribulationum, gravati sumus pondere tribulationis illius supra virtutem humanam. Nulla enim virtus humana tantum pondus afflictionis sustinere posset cum vita, nisi humanæ fragilitati vires tribuisset gratia divina. Et ita magnitudine tribulationum sumus oppresi, ut tæderet nos non solum sustinere, sed etiam vivere. Nec solum tædebat nos vivere, sed ipsi etiam responsum mortis habuimus, id est cum quidam de vita nostra ab aliis quærerent, nihil responsum est illis de vita, sed solummodo de morte, quia nullus nobis vitam promisit. Responsum, inquam, mortis habuimus non tantum in aliis, sed etiam in nobis metipsis, id est quando rationem nostram consulimus, nullum nobis remedium nisi mortem promisit. Responsum, id est certitudinem mortis in nobis metipsis habuimus, quoniam intima nostra responderunt nobis mortem adesse. Vel responsum mortis habuimus, id est mors ipsa respondit nobis et docuit nos omne humanum auxilium defecisse; et ab illo sole sperandum esse remedium, cui etiam mortuos suscitare possibile est, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis eripuit nos. Tanta insolentia iniquitatis contra fideli prædicatores insurrexit, ut mortuos ante oculos haberent. Denique erepti de tanta pressura, resuscitatos se dicunt. Sic enim afflitti fuerant, ut desperarent de præsenti vita. Sed quia Deus præsidia sua non negat in necessitate positis, maxime suis, erupuit illos desperantes de semetipsis, fidentes autem de Deo. Nimia enim pressura desicere se profitebantur, nisi Deus adasset, et hoc est, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, et velut a morte nos suscitavit a pressura tribulationis, qui nos de tantis periculis eripuit, et quotidie nos eruit ab adversis. In quem speramus, quoniam et adhuc nos eripiet, adjuvantibus et vobis erectionem nostram in oratione facta pro nobis, id est non solum cæteri fideles nos adjuvabunt apud Deum ut a malis eripiantur, sed etiam vos orantes pro nobis. Ideo nos eripiet orantibus vobis et aliis, ut ex personis multarum facierum, ad Deum per prædicationem nostram conversis, agantur per multis fidèles gratiæ Deo pro nobis; gratiæ, dico, ejus donationis, id est liberationis a periculis quæ in nobis est. Quoniam gratia Dei eripit nos causa multorum, pro quibus et patimur, ideo multi pro nobis gratias Deo referant cum eripimur, vel orient cum patimur. Personæ multarum facierum sunt homines multarum ætatum et qualitatum diversarum, id est pueri, adolescentes, juvenes ac senes ac veterani utriusque sexus. Et haec personæ sunt ejus donationis quæ in nobis est, id est per doctrinam nostram factæ sunt participes ejus fidei, quam Deus nobis donavit. Ideo ex his personis ad Deum per nos conversis, et ejus donationis, id est fidei quæ in nobis est,

participibus effectis, agantur per multos credentes gratiae Deo pro nobis ab adversitate erexit. Vel personæ vocantur sancti, qui sunt apud Deum honorabiles et acceptabiles. Et hi sunt multarum facierum, quia in interiori homine suo habet unusquisque eorum suam faciem, per quam a Deo cognoscitur, id est intentionem bene agendi, quoniam alius intendit ad hoc, ut alios prædicando instruat, alius ut eleemosynas tribuat, alius ut frequenter oret, alius ut orantibus subaidia corporis ministret. Et ita suam faciem, id est suam bonam intentionem habet unusquisque, et hæc multarum facierum personæ sunt ejus donationis, id est ejus gratiae nobis divinitus datæ, quæ in nobis est; et idcirco ex his agantur gratiae Deo per multos pro nobis, qui eos fecimus participes donationis nostræ.

Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis et cognovistis. Spero autem quod usque in finem cognosceris, sicut et cognovistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra in die Domini nostri Iesu Christi.

Ideo, inquit, non diffidimus de auxilio Dei, sed speramus quia nos cripies, quoniam pura est conscientia nostra, et inde gloriamur in oculis ejus. Nam gloria nostra hæc est testimonium scilicet bonum quod perhibet nobis conscientia nostra, quæ testatur nos bono ac simplici animo fecisse quidquid fecimus. Sicut magna poena est impiorum conscientia, sic magnum gaudium est piorum conscientia. Nam, etsi diabolus vel homo perversus falsas eis criminationes impingere querat, ipsi tamen coram Deo intentus gloriantur ex honesta conscientia testimonio. Unde nunc gloriam suam Apostolus testimonium conscientie suo memorat, quia favores oris alieni non appetens, vitæ sua gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Ac si dicat: Ideo glorior in tribulationibus, quia conscientia mea non reprehendit predicasse causa lucri vel glorie temporalis, sed testis est mihi, me pio studio vestram salutem quassisse. *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, quod scilicet in simplicitate cordis et sinceritate Dei conversati sumus in hoc mundo.* Hæc est gloria conscientie nostræ, simplicitas et sinceritas. Simplicitas, quia nihil per duplicitatem fecimus, ut aliud haberemus in corde, aliud in ore, sed totum per simplicem puritatem. Sinceritas (214), quia sine carie, id est sine corruptione conscientiam habuimus integrum. Et hæc sinceritas et simplicitas fuit Dei, quia sinceriter et simpliciter Deo placere studuimus in cunctis quæ gessimus, et in eo simplices ac sinceri fuimus. Pseudo autem apostoli non simpliciter, sed dupliciter ambulant, quia per hypocrisim faciunt quidquid boni facere videntur, et evangelicæ

A gratiæ miscent carnales observantias legis. Nec sinceriter, id est sine carie terebrare et corruptæ conscientias quidquam faciunt. Nos vero conversati sumus in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, quæ est voluptates diligere et labores vitare, ac corporis commoda querere, et hominibus placere, vel secundum naturas rerum et non contra prædicare, sed in gratia Dei, id est in gratia evangelie prædicationis et sanctitatis, conversati sumus in hoc mundo, ubi tot mala fiunt, sed abundantius ad vos hoc fecimus, quia nihil unquam a vobis accepimus, cum possemus stipendia sumere de bonis nostris. Pseudoapostoli autem et juxta mundi sapientiam prædicebant, ne offendarent homines, et quæstus causa prædicabant. Unde Apostolus nunquam a Corinthiis voluit sumptus accipere, ne his occasionem daret accipiendi, et hoc est quod abundantius ad eos (id est apud eos), in gratia Dei conversatum se dicit, quia cum ab aliis interdum acceperit, ab his nunquam aliquid sumere voluit, ne sibi auctoritatem arguendi eos minueret. Vere apud vos abundantius quam apud alios conversati sumus in gratia, id est gratis omnia vobis ministravimus, quia modo non alia scribimus vobis quam ea quæ legistis in epistola priore, et quæ cognovistis in experientia operum nostrorum, id est nec modo per hanc epistolam a vobis aliquid exigimus, nec per præmissam epistolam aliquid exigimus, nec cum præsentes essemus, quidquam a vobis suscepimus sicut recognoscitis. Et non solum nunc istud recognoscitis, sed etiam spero quod usque in finem vitæ nostræ cognosceris idem de nobis, id est nos in eodem permanere, ut nihil a vobis sumamus sicut et cognovistis nos ex parte, non ex toto, quia et scitis quod abstinuimus, non tamen scitis quanta dilectione id fecimus. Ideo cognosceris nos in hoc perseverare, quia nos sumus gloria vestra, sicut et vos nostra, id est per nos gloriam æternam consequi debetis, et nos per vos bene instructos. Quod non esset, si cum offendiculo a vobis acciperemus. Et hæc gloria nobis est futura non in nocte presentis sæculi, sed in die et clarificatione Domini nostri Iesu Christi, quia ipse manifestabit omnia, et ejus voluntati nemo resistet. Tunc et vos glorificahimini, quia bene nobis obeditis; et nos, quia vos bene docuimus. Ideo perseverare debetis in bonis quæ corporis, et semper meliorari.

Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundum gratiam haberetis, et per vos transire in Macedonia, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, nunquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, Est et Non?

Postquam se commendabilem ostendit de tribulationibus suis, unde vilis et abjectus apud quodam poterat astimari, purgat se etiam de quadam re, de

(214) Etymologia hæc a doctis non recipitur.

qua mendax et levius poterat reputari a quibusdam. **A** priore enim epistola promiserat se venturum ad eos, cum Macedoniam pertransiret, et apud eos aliquandiu moraturum, et tamen non venit. Et inde, quantum ad reputationem quorumdam simpliciter intelligentium, videri poterat mendax, et instabilis; siveque jam apud eos amitterebat firmitatem auctoritatis. Unde se excusat, et multis rationibus ostendit, quia non ideo mendax aestimari debet quoniam non venit ad eos, quia non absolute dixit se hoc facturum, sed ait: « Si Dominus permiserit (I Cor. xvi). » Nec est judicandus mendax, qui dicit falsum quod putat verum, quia quantum in se est, non fallit, sed fallitur; et econtra mentitur, qui dicit verum quod putat falsum; nec est liber a mendacio, qui ore nesciens vera loquitur, sciens autem, voluntate mentitur. **B** Vesta, inquit, gloria sumus, et vos nostra. Et hac confidentia, quia confido quod sumus invicem alii gloria aliorum, id est quia jam emendata est vita vestra, ut sit digna nos glorificare, volui priusquam irem in Macedoniam, venire ad vos, ut ex adventu meo haberetis secundam gratiam qui dudum habuistis priusquam, quando vos ad fidem converti, id est ut haberetis confirmationem, quae est post fidem. Non est igitur otiosum quia volui venire et non veni. Intelligere enim debetis, esse aliquos inter vos, quorum causa voluntatem meam non implevi, qui se prius debent corrigere, ut me possint laeti suscipere. Volui ad vos venire, quos emendatos desiderabam videre, et per vos, id est vestro ductu transire in Macedoniam, quia licet compendiosius per aliam viam illuc ire possem, vestro tamen amore per vos transire disposui; et iterum a Macedonia venire ad vos, ut multiplice vos confirmarem, et a vobis deduci in Iudeam, ut ferrem elemosynam. Et quia hoc volui nec implevi, ergo cum hoc voluisse, nunquid levitate usus sum, ut non firma ratione, sed mentis levitate hoc vellem, et eadem levitate dimitterem? Nequaquam hoc est putandum. Nam levitatis vitio non succumbo, et idcirco mutabilitatis aura non moveor. Quia non levitate, sed consilio feci, ut non implerem quod disposueram, nec aliud feci, quam quod faciendum erat, quia utilitas anteponenda est voluntati, non voluntas utilitati, aut, ea quae cogito secundum carnem cogito, id est more carnalium hominum, qui proterreno commodo facile mutant voluntatem suam. **C** Nunquid carnaliter cogito ut pro carnali commodo velire disposuerim, et quia non erat, dimiserim? Non. Qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet quod disposuit, quando aut amplioribus personis differt, aut certe lucris aut apparatibus vincitur. Spiritualis autem tunc dispositum non implet, quando providentius aliquid pro salute animae meditatur. Sic et ego idcirco non implevi quod volueram, ut vos per hoc ipsum efficeremini meliores, scientes me propterea distulisse, quia quidam adhuc inter vos non se purificaverant a peccatis. Nunquid secundum carnem cogito, ut per hoc sit apud

me, Est et Non? id est affirmatio et negatio de eadem re per inconstantiam animi, scilicet ut sit in me duplicitas, et in verbis meis contrarietas. Nequaquam.

« Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, Est et Non, sed Est, in illo est. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit in illo Est et Non, sed Est in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est. Ideo et per ipsum dicimus: Amen Deo ad gloriam nostram. »

Non est in sermone meo contrarietas, ut quod affirmavi, negem, dicendo Est et Non. Sed Deus est fidelis, id est verax, qui per os meum loquitur, quia sermo noster qui fuit apud vos, id est quem loquimur ad vos; vel qui fuit apud vos, id est quem locuti sumus vobis in conversione vestra, dum moraremur apud vos, non est fluctuans et mendacilis permistus, sed stabilis et verus, quia non est in illo Est et Non, id est ambiguitas et variatio, sed Est in illo est, id est certa puræ veritatis assertio. **D** Nata quod dixi me venturum ad vos, idcirco distuli, quia nondum estis bene correcti, ut in adventu meo possitis letari; et ideo non in me, sed in vobis remansit quod non veni; sed semper habui voluntatem veniendi, et nunquam fuit in me velle et non velle, sed est semper in me velle. Et ita non variatur sermo meus, sed in affirmatione sua permanet. Non est in sermone meo Est et Non. Nam Dei Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, id est quem vobis praedicavimus ego et Silvanus (id est Silas), et Timotheus, non habet in predicatione sua Est et Non, id est duplicitatem, ut aliquid ibi nunc affirmetur, et nunc negetur; nec fuit unquam in illo Est et Non, sed Est in illo fuit, id est certa affirmatio consummata veritatis. Quod si mendaces essemus, tunc ipse mendax esset, quia hoc tantum praedicamus quod ille docuit. Sed ille non docuit de eadem redicere: Est et Non est, quia non fuit in illo: Est et non est, ac per hoc nec in nobis. Non est in illo Est et Non, id est duplicitas vel falsitas; sed Est in illo fuit, id est veritas et immutabilitas, sicut Moysi dixit: « Ego sum qui sum (Exod. iii). » Ille enim vere est, qui semper idem ipse est, et immutabilis permanet. Vel in illo Est fuit, id est, rata assertio eorum quae temporaliter in homine gessit. Non fuit in illo Est et Non, sed Est in illo fuit, quia nunquam aliud voluit, quam hoc quod est utile. Semper enim voluntas ejus cum utilitate est, nec immutatus est ut faceret invitum sicut homo quod est utile, aut ut ambigeret dealiquibus et mutaret voluntatem. Vere non est in eo ista varietas, sed immutabilis firmitas, quia quotquot promissiones Dei sunt, id est quotquot promissiones per legem et prophetas Deus Pater fecit, in illo Est sunt, id est essentialia habent in illo, quia omnes adimplentes sunt, vel adimplentur in illo. Omnes promissiones Dei in illo firmatae sunt et exhibitæ, quia in illo completum est quidquid

pro salute nostra prophetatum est. Et ideo patet quia in sermonibus suis vel per se vel per alios in mendax non fuit, per quem Pater verax apparuit. Et quia Dei promissiones habent in illo esse, id est consistunt in illo atque completæ sunt, ideo per ipsum est Amen, id est veritas Deo Patri, quia per ipsum verax esse probatur, ad gloriam nostram per quos hoc manifestatur. Manifestum est quia semper in Deo veritas est, hoc est: Amen, manifestata per Christum, et post per apostolos prædicata, signorum virtutibus testimonium perhibentibus vera esse per Christum quæ promisit Deus, et est sensus: Omnis veritas promissionum in Christo est, quæ per nos annuntiatur. Unde et nos gloriam habemus, quoniam vera dicere comprobamur. Gloria enim apostolorum fuit, magistrum veracem in quo promissiones Dei complete essent, prædicare, et miraculis sua dicta firmare.

¶ Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos, Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parvens vobis non veni ultra Corinthum. Non quia dominamur fideli vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis.

Gloriam vestram dixi, non tamen nobis tribuo, sed qui confirmat nos, Deus est. Vel ita: Nos per Christum dicimus Amen Deo, id est veracem laudamus eum; sed qui nos in Christo confirmat, Deus est. Et ideo totum ab illo est. Sed et nos veraciores inde sumus, quia ipse nos in veritate quæ Christus est, confirmat. Deus est, qui nos confirmat in Christo, id est in vera prædicatione Christi, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus. Confirmat nos, et hoc vobiscum. Hoc per ironiam dici videtur. Ac si dicatur: Si vobis constat de confirmatione vestra, tunc etiam constet de nostra, qui non minus quam vos, sumus in Christi veritate confirmati. Magis enim constat de confirmatione doctorum, quam de discipulorum, qui per doctores sunt confirmati. Vel confirmat nos vobiscum, id est Iudeos cum gentibus solidat in fide Christi, et qui unxit nos, id est Christos fecit unitione sancti Spiritus in baptismo. Unxit nos in reges et sacerdotes, quia reges et sacerdotes ungebantur dum constituerentur, et qui signavit nos, id est discrevit nos ab infidelibus signo crucis, quod nostris frontibus imposuit, et dedit in cordibus nostris pignus spiritus, quando per impositionem manuum accepimus Spiritum sanctum in pignus futuræ beatitudinis. Qui enim mortalibus adhuc spiritum suum dedit, dubium non est quin immortalibus addat gloriam. Ad hoc enim pignus accipimus, ut de promissione quæ nobis sit, certitudinem teneamus. Donum ergo sancti Spiritus pignus dicitur, quia per hoc anima nostra ad interioris spei certitudinem roboratur. Donum autem sancti Spiritus habet quisquis igne charitatis ardet; et ideo se ad æternam beatitudinem perventurum, si perseveraverit, non dubi-

A tot. Qui vero needum gustavit quoniam dulcis est Dominus (*Psal. xxxii*), et amorem charitatis non sentit adhuc sine pignore est, nullam futuræ beatitudinis [al. salutis] certitudinem habet. Duxi quia Deus nos in Christo qui veritas est, confirmat, ut in veritate firmiter maneamus, nec in ejus doctrina quidquam mentiamur. Sed ego quod ultra non tem Corinthum, non feci mentiens, sed potius vobis parvens, id est nolens vos ferire, qui nondom estis correcti. Et inde testem invoco Deum in animam meam, ut ipse inspiciat si verum dico, et sit mihi testis; si autem mentior, puniat. Nunc manifestat qua causa, cum voluisset ire ad illos, distulit, scilicet ut tunc iret, quando jam prope omnes emendatos inveniret. Illis enim nunc loquitur, qui videbantur velle se corrigerem, sed operam non dabant ut hoc implerent. Quia ergo corrigerem illos necesse erat, iter suum ab illis avertit, ne contristaret multos, vel in seditionem verteret aliquos; et ita pepercit illis, ut ipsi sua sponte corrigerentur antequam veniret. Quod ut mentibus eorum commendet, Deum testem dat, ne putent se contemptos ab illo. Quo comperto, ut presentiam ejus mereantur, emendent se. Et hoc est: Parvens, inquit, vobis non veni ultra Corinthum post primam vicem, id est ultra primam vicem non veni ad vos, ne eompellerer vos ferire. Et ne indignarentur quasi de dominio, addidit Duxi parvens; non quia dominamur vestræ fidei, sed quia sumus adjutores gaudii vestri. Fide enim statis. Ac si diceret: Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis. Non enim prælati, sed æquales vobis sumus, in quo vos stare cognoscimus. Hoc loco se præstatum ignorat Apostolus. Sed superius cum gravem fornicatoris culpam agnoscisset, illieo magistrum se esse recoluit dicens: Quid vultis? In virga veniam ad vos? (*I Cor. iv.*) Summus enim locus bene regitur, cum is qui præest, vitiis potius quam fratribus dominatur. Quia ergo fides non necessitatis, sed voluntatis res est, non dominamur, inquit, fidei vestræ. Dominatus enim, necessitatis causa est. Non dominamur vestræ fidei, quæ coactionem pati non potest; sed sumus adjutores gaudii, quod in emendatione estis habituri, quia vobis emendare volentibus admonitionem ministramus, ut quod cœpistis velle, possitis implere; et bene correcti cum venero, gaudium habeatis, atque tandem in regno cœlesti gaudeteatis. Ideo non dominamur vestræ fidei, quia fide statis, quæ per dilectionem operatur (*Galat. v.*), non per dominum cogitur.

CAPUT II.

¶ Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contiro vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, nea

« ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. »

Dixi, quia pepercis vobis in eo quod non veni, ne opus esset ut vos aspere tractarem. Nec solum retardavi iter meum parcendo vobis, sed *statui hoc ipsum apud me*, id est decrevi in corde meo, ut non venirem ad vos iterum in tristitia, id est ut adventum meum differrem donec essetis correcti, ne veniens contristarer iterum de incorrectione vestra, qui nunc contristor de peccatis vestris. Vel qui semel ad vos veni, quando vos ad fidem converti, statui *ne iterum venirem ad vos in tristitia*, id est ne vos contristarem corripiendo quosdam cum iterum venirem. Ideo statui non venire, ne iterum tristitiam haberem, vel ne iterato adventu meo vos contristarem, quia *si ego nunc per epistolam vos contristo*, quasi et vos me per peccata contristatis, *quis est qui me cum venero laetificet*, nisi qui nunc contristatur ad poenitentiam *ex me contristato*, id est ex eo quod me suis peccatis contristavit, vel ex me, id est ex meis verbis. Si ergo nunc in absentia mea vos ad tristitiam et lacrymas poenitentiae commoveo, certus sum quia cum venero, gaudebo. Quis enim est qui me tunc laetificet, nisi qui modo ad poenitentiae tristitiam convertitur ex me quem contristavit? Contristari enim debetis, non solum quia peccastis et Deum offendistis, sed etiam quia me magistrum vestrum peccando contristastis. *Et hoc ipsum*, quod nemo me laetificat nisi qui contristatur ex me, *scripsi vobis* nunc, ut hoc scientes defleatis modo peccata vestra, ne *cum venero*, *tristitiam super tristitiam habeam*, id est contrister iterum de vobis, sed gaudem. Sive hoc ipsum, quod parco vobis non veniens, et quod statui non venire, in tristitia scripsi vobis, ut interim cito convertamini ad luctum poenitentiae, ne cum venero, tristitiam habeam de incorrectione vestra, super tristitiam quam habeo de peccatis vestris. Non addatur mihi tristitia de vobis, *de quibus oportuerat me gaudere*, non solum nunc, sed olim quando me contristasti, et sic graviter peccasti. Scripsi vobis, et hoc feci *confidens in omnibus vobis*, quod ultra non habeam tristitiam de vobis, et videte ne frustra confusus sim, *quia gaudium meum est omnium vestrum*, id est, gaudium meum est purificatio vestra, et profectus vester vos ipsos laetificans in Domino. Dixi ne tristitiam de vobis habeam super tristitiam pristinam. Nam gravem passus sum tristitiam ex deformitate vestra, quam peccando contraxisti, quia primam epistolam *scripsi vobis ex multa tribulatione et angustia cordis mei*, id est ex multo dolore multaque sollicitudine mentis pro vestro casu, scripsi *per multas lacrymas*, quae foris ostendebant internum animi dolorem. Et scripsi aspere vos reprehendens, non ut contristemini ex verbis meis, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis, id est quam magnam dilectionis affectu vestram salutem queram, cupiens vos a peccatis eripere et Christo reddere. *Quisquis aliquem* hoc affectu corripit, ut plus illa-

A doleat peccatum ejus, non utique ut illum contristet, corripit, sed ut ostendat illi quo amore diligit eum. Qui autem non hoc affectu corripit, contristat fratre. Insultat enim, qui non condolet fratri.

B « Si quis autem contristavit me, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio haec quae sit a pluribus, ita ut econtrario magis donetis et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos (*Joan. iv.*), ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi vobis, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donatis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana. Non enim ignoramus cogitationes ejus.»

C Ego tristitiam habui. Sed si quis peccans contristavit me, non me solum contristavit, sed et vos ipsos ex parte, id est quosdam ex vobis, hoc est bonos et correctos, qui de peccato fratris doluerunt. Ideo dico vos ex parte contristatos, ut non onerem omnes vos; id est, ut onus tristitiae non omnibus vobis imponam, quia non omnes sincere justitiam diligitis, ut pro peccato contristari velitis. Hic reprehendit illos, qui de gravissima morte animae fratris non doluerunt. Potest et ita intelligi: Non me contristavit ex toto, sed ex parte, ut non onerem omnes vos magnitudine tristitiae meae, si ex toto contristatum me dixeris. Ipse me contristavit, et tamen parcite illi. Sufficit enim illi qui est ejusmodi, id est qui tam graviter deliquerit, objurgatio haec quae fit a pluribus. Magnum enim dolorem patitur, qui delictum suum videt a pluribus horreri et argui. Et quia talis facile desperaret, sufficit illi objurgatio multorum, id est sufficiens medicina est ad evacuationem culpe illius sola objurgatio qua illum objurgastis. Et ita sufficit, ut non amplius eum exasperetis, sed magis, id est potius econtrario condonetis ei, quia quanto a pluribus est objurgatus, tanto magis est illi condonandum. Nunc revocat eum quem Satanæ tradiderat, et ecclesiae membris associat (*I Cor. v.*). Quod utique non faceret, nisi processu temporis dignos in eo poenitentiae fructus praevidisset, et nisi caro illius jam prescriptum interitum pertulisset, peccato scilicet et vitiis mortua, ut sic Deo viveret. Condonate illi, consolamini illum, id est, ita nunc estote prompti ad ignoscendum et consolandum, sicut tunc fuistis ad objurgandum et ejiciendum, ne forte qui ejusmodi est, id est qui sic objurgatus et abjectus est, absorbeatur abundantiori tristitia, id est mergatur fluctibus immoderatae tristitiae, si se diutius viderit a cunctis abjici, et desperans de se, det animum ad mundum fruendum, quasi qui locum apud Deum jam non habeat. Hoc est enim absorberi majori tristitia, desperantem de se converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur a morte secunda. Ideo consolamini illum post objurgationem, quoniam poenitentia si de vero ani-

mo est, id est si ille qui corripitur, statim animo doleat, protinus habet fructum. Et vera poenitentia est, jam cessare a peccato. Sic enim probat se respicere, et dolore, si de cætero desinat. Propter quod, id est ne per nimis asperam correctionem absorbeatur fluctu vehementioris tristitiae, et cadat in barathrum desperationis, ego qui jubere possem, obsecro vos, ut recipientes eum in communionem, confirmetis charitatem vestram in illum, ut firma fiat charitas, qua illum diligitis, et affectus vestre dilectionis firmiter in eum transire probetur per dulcedinem pte consolationis. Vel in illo confirmate charitatem ejus vestris exhortationibus, quæ nunc propter hanc moestitudinem infirma et vacillans est. Et debetis hoc agere. Nam ideo et scripsi vobis, id est scripto persuadere id studui, ut in hoc cognoscam experimentum vestrum, id est cognoseam quale fuit illud quod expertus sum, vos obedisse mihi in ejus excommunicatione; hoc probem et sciā utrum bono an malo animo expulsistis eum. Expertus sum enim vos fuisse obedientes in ejus abjectione, sed illud experimentum cognoscere voleus, scripsi vobis de confirmatione charitatis, quia si nunc in reconciliatione apparueritis charitativi in eum, tunc cognoscam quod non odio, sed charitate libenter eum abjecisti. Experimentum vestri volui cognoscere, probans an in omnibus sitis obedientes, id est an ita nunc obedieritis in recipiendo et consolando, sicut obedistis in ejiciendo et obiurgando, vel etiam sicut obedistis emendando illa quæ ad ecclesiasticam ordinem pertinent. Moneo vos clementes in eum fieri, sed vos jam in cordibus vestris condonastis ei, quoniam vidistis eum asperam egisse poenitentiam, et cui vos aliquid donasti, et ego illi condonavi. Et vere hoc feci sicut et vos. Nam et ego quod illi donavi, illi est condonavi, si quid ei donavi, hoc feci propter vos, quos super eum pie commotos agnovi. Quod tamen de sanctioribus viris intelligitur, non de multitudine carnalium, qui viscera pietatis adhuc non habebant et ideo moventur ad misericordiam. Propter vos qui spirituales estis, pie condoluitis ei, et ego condonavi illi. Et ne irrita videatur hujusmodi condonatio, quæ propter amicos facta est, ego in persona Christi hanc feci, id est ac si ipse Christus illi condonaret. Et hoc feci ut non circumveniamur a Satana, id est ne decipiamur ab adversario, ut per unius asperam poenitentiam quam illi imposuimus, faciat eum desperare. Et debemus artes ini-mici præcavere, quia non ignoramus ejus astutias, quibus nos et illum cogitat perdere. Nam consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus et contemptus a charitate Ecclesiae, incipiat desperare de se; et videns qui semper in insidiis est, subtilis diabolus mentem ejus vilem effectum, accedat et suggerat ei, ut vel præsentibus fruatur qui de spe futuri præmii dejectus est, et pereat possessus a diabolo, cui ad hoc poenitentia data erat, ut conversus reformaret se. Notandum quoniam studiose unitatem cum discipulis servet

A Apostolus. Dura enim cognovisset eos super hunc fratrem jam misericorditer motos, quia bene egerat poenitentiam, ait: *Cum aliquid donatis ei ego;* ac si diceret: A bono vestro non dissentio, meum, quidquid ipsi fecistis. Atque mox subdidit, *Et ego si quid donavi, propter vos.* Ac si diceret. Vestris actibus bonum addidi, quidquid propter vos misericorditer feci. Vestra ergo est utilitas bonitas mea, mea est utilitas bonitas vestra. Qui ipsam mox compaginem cordium, in qua sic tenetur, adjungens, subdidit: *In persona Christi.* Cui velut si dicere præsumamus, quare te ita caute discipulis copulas, quare vel te illorum, vel illos tuis actionibus tam sollicita mente conformas, illico subjunxit: *Ut non circumveniamur a Satana.* Ideo enim tanta humilitate voluntati eorum in parcendo se sociat, quia sollicito Providentiae oculo attendit, quod plerumque dum alter donat, alter irascitur, et quale est jam misericordiae sacrificium, quod cum discordia proximi offertur? Unde recte dicitur: Ut non circumveniamur a Satana, non enim ignoramus cogitationes ejus. Quia videlicet inde in alterius corde rixæ malum solet immittere, unde in alterum conspicit pietatis negotium fecisse. Imperfectum enim bonum est quod sic agitur ut quid ex alio latere malum subrepatur, non attendatur, nisi forte hoc quod sine cuiuspiam scandalo fieri non potest, culpa sit non fecisse. Jure ergo malum discordia in bona actione sua præcavens Apostolus, ut non circumveniamur, inquit, a Satana. Qui scilicet solet de bonis mala generare, et hoc quod per charitatem agitur, ad discordiam trahere. Potest hoc et de alio sic intelligi. Dixi ut in prædicto poenitentiae confirmetis charitatem, sed hoc libenter debetis propter me facere, quia ego propter vos similia feci. Quia si alicui reo donasti, id est condonasti aliquid culpæ, et ego pro vobis similiter feci. Ideoque justum est, ut et vos huic pro me ignoscatis. Nam et ego quod donavi si cui aliquod peccatum donavi, propter vos hoc feci, id est precibus vestris annuens. Hoc dicto gravat illos. Quia si magister potentibus donavit discipulis cui voluerunt peccatum, quanto magis obediare debent discipuli magistro, ut ei donent cui rogat ipse? Et ut ratum ei cui donavit, ostenderet apud Deum, ait in persona Christi se donasse quod donavit, id est vice Christi qui ait: «Quorum remiseritis peccata remittuntur eis (Joun. xx).» Si ergo huic pro quo petierunt Apostoluni, ipse pro Christo ignovit, quanto magis illi ignoscendum erat, cui ut donent, ei ipse hortatur? Donate, inquit, sicut ego donavi, ne per discordiam circumveniamur a Satana, quoniam si causa vestri non donarem, et vos causa mei, jam inter nos discordia fieret, et mutua charitas deperiret, et sic noster adversarius vicit exsultaret. Non enim ignoramus, quam callide mala contra nos incessanter exquirat.

«Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in

A Domino, non abui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum, sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor suus Deo in his qui salvi sunt, et in his qui pereunt; aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitae in vitam. Et ad haec quis tam idoneus? Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur.

Narrat nunc Corinthiis quæ passus sit, et quomodo in cunctis Deo gratias agat, ut sub exemplo sui illos provocet ad certandum. In Asia, inquit, passus sum gravissimam, ut supra dixi, tribulationem. Sed et cum venissem Troadem non quicci. Vel ita: Non solum propter predictas causas non veni, scilicet ut non veniendo parcerem vobis, et ne tristitiam super tristitiam haberem, sed etiam ideo, quia Titum quem miseram ad vos, ut renuntiaret mihi si essetis correcti, cum Troadem venissem non inventi, sicut illic disposueram. ideoque nihil sciens de correctione vestra, non potui ad vos venire. Sed et aliis grave damnum incorrectio vestra fecit, quam Troadensibus parum proflercere sive Tito potui, quem vestra incorrectio delinebat. Sicut enim vestra culpa fuit quod noui Corinthi; sic quod non profeci in Troade, dum apud vos impeditus moratur Titus, sine quo non poterant ibi proficere. Et hoc est: Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troia vocabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarem. Cumque mihi ostium apertum esset in Domino, id est plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes, quæ in me operabatur Deus, spes esset fidei nascentis, et in Domino succrescentis, non habui requiem spiritui meo, id est speratam consolationem invenire non potui eo quod Titum non invenerim, sicut ante condixeramus. Ostium enim appellatur aditus vel opportunitas prædicandi, sive quia Deus aperuit corda eorum quibus ille prædicabat; et ut beatus Hieronymus loquitur, cum Apostolus haberet sanctorum scientiam Scripturarum, et sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret, divinorum sensuum majestatem non poterat Græci eloquii digne explicare sermone (215). Habebat ergo Titum interpretem, sicut beatus Petrus Marcum. Et ideo contristatus est, quia prædicationis suæ fistulam organumque, per quod Christo caneret, in presenti non invenierat. Est et alia fortasse probabilior causa, cur Titum abesse doluerit, quia solus non poterat et fideles instruere, et perstrepentibus incredulis repugnare. Quamvis enim quidam eorum appearuissent corda sua, ad suscipiendum Dei verbum, impudentia tamen infidelium non minima exsurgerebat in Apostolum zelo credentium. Et haec ab uno impleri non poterant, ut et credentes instrueret, et

infidelibus resisteret; ideoque labor erat intollerabilis, cum deesset solatium Titi. Et idcirco recessit inde, valefaciens eis qui crediderant, in quorum scilicet cordibus evangelizanti apertum est ostium. Et hoc est, non habui requiem spiritui meo, id est non potui satisfacere voluntati meæ, quia ibi sicut sperabam non inveni Titum, qui ibi necessarius erat, quoniam ipse lingua eorum fortassis expressius uti poterat: sed valefaciens eis qui erant conversi, profectus sum in Macedoniam, si forte vel ibi Titum invenire, ut habeream interpretationis Evangelique solatium. Ergo illuc perrexii, et ibi quoque multa pertuli. Sed Deo gratias ago, qui non sinit nos deficere, sed semper triumphat nos in Christo, id est triumphare nos facit. Vel triumphat de nobis, sive triumphum suum per nos agit, et odorem, id est famam notitiae suæ per nos ubique spargit. Apostolus multa perpessus adversa, gratias agit Deo in Christo Jesu, quem genitibus prædicabat quod dignum se elegerit triumpho Filii sui. Triumphus Dei est passio martyrum, pro Christi nomine cruxis effusio, et inter tormenta lætitia. Cum enim quis viderit tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, et in suis cruciatibus gloriari, odor notitiae Dei disseminatur in gentes, et sibi tacita loquitur cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur. Hoc etiam est Deum apostolos triumphare in Christo, victores illos facere in fide Christi, ut calcata perfidia, trophæum habeat fides, dum ex perfidis sunt fideles, et malevoli non proflcient in persequendo fideles. Odor autem notitiae Dei per signa et prodigia manifestatur, dum vera esse prædicatio Dei virtutis testimonio comprobatur. Quæ scilicet prædicatio per odorem designatur, quia eum Deus non videatur per haec quæ visibiliter operatur, in apostolis esse intelligitur, ut veritas doctrinæ manifestetur. Sicut enim quædam res cum non videantur, per odorem tamen agnoscantur, ita et Deus qui invisibilis est, per evangelicam prædicationem voluit agnosciri, quæ invisibiliter ad aures, sicut odor ad nares, pervenit. Et notandum quia hucusque locutus est de suis tribulationibus, et cur Corinthum non venerit. Hinc vero incipit se commendare et pseudoapostolos deprimere. Et quidquid nunc dicit de se, totum ab illis est removendum. Odorem, inquit, id est suavem famam notitiae suæ manifestat per nos in omni loco, id est ubicunque prædicamus, quia sumus odor Christi bonus et suavis Deo, et si non ita vobis odor Christi, id est puritas nostræ conversationis Christum redolet, et prædicationis nostræ longe lateque spirat fragrantia. Et sumus odor bonus in his qui salvi sunt, et in his qui pereunt. Nam quia homines suo arbitrio derelicti sunt, neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, et inceduli suppliciis mancipentur; ideo noster odor, qui per se bonus est, virtute eo-

(215) Locus obscurus.

rum et vitio qui sncipiunt, sive non suscipiunt, in vitam transit aut mortem; ut qui crediderint, salviant; et qui non crediderint, pereant. Nec mirum, cum et solis radios tam munda loca excipiant quam inimunda, et sic in floribus ut in stercore luceant, nec tamen polluantur inde radii solis. Ita et Christi bonus odor, qui nunquam mutari potest nec suam naturam amittere, creditibus vita est, incredulitatem mors. Bonus Christi odor, prædicatio veritatis est. Quem odorem in vitam capit, qui Evangelio moribus bonis servit et congruit. Mortem incurrit, cuius ab his quæ bene loquitur, vita dissentit. Quæ conditio etiam auditores astringit, cum recta prædicatio ab aliis per incredulitatem auditur in mortem, ab aliis per fidem suscipitur in salutem. Bonus, inquit, odor sumus, et horum respectu qui inde salvantur, et horum qui contempnentes pereunt, quia bona intentione facimus. Sive enim consideraveris salvatos prædicatione nostra, sive perditos contempta ejus, nos tamen Deo semper videmur bonus odor, quoniam ipse videt intentionem nostram, id est quid intendamus dum loquimur, scilicet quia intendimus ut omnes auditores salvi fiant, non ut aliqui ex illis pereant; et idcirco sumus Deo bonus odor. Sed hominibus aliis quidem videmur odor mortis, quia prædicamus crucem, id est ministri mortis aestimamur; aliis autem odor vitae credimur, id est odor spirans vitam per Salvatoris prædicationem. Et utrique sit juxta quod aestimant. Nam quibus aestimamur odor mortis, aestimatio hæc vertitur eis in æternam mortem; et quibus videmur odor vitae, fides eorum ducit eos in vitam æternam. Hæc ita Deus per nos operatur. *Et ad hæc quis est tam idoneus*, ut intelligat quomodo facit Deus miris modis, ut bono odore et boni vivant, et mali moriantur? Paulum apostolum bene agentem, bene viventem, justitiam verbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem, fama usquequaque disseminabat. Quidam diligebant, quidam invidebant. Illi qui diligebant, bono odore vivebant; illi qui invidebant, bono odore peribant. Ideo per euntibus non malus odor, sed bonus erat. Inde enim magis invidebant, quia tam bona gratia prævalebat. Nemo enim invidet misero. Erat enim gloriosus in prædicatione verbi Dei, et vivens secundum regulam præceptorum Dei. Et diligebant eum, qui in illo diligebant bonum (quem sequebantur) odorem. Alii autem quanto magis ei invidebant in gloria prædicationis et in vita inculpabili, tanto magis invidia torquebantur et occidebantur bono odore. Quisquis enim invidet gloriosæ famæ Christi vel alicujus sancti, bono odore moritur; qui autem diligit eam, bono odore vivit. Quia ergo difficile est intelligere, qua ratione quis bono odore pereat, vel quia occultis Dei judiciis, quæ in hac vita ab hominibus comprehendendi non possunt, agitur ut eodem bono odore alii vivant et alii moriantur, recte dicitur: *Et ad hæc quis tam idoneus?* ac si dicatur: Idonei quidem sumus ad hæc consideranda quia fiant, sed idonei

A non sumus ad hæc investiganda cur fiant. Quis est tam idoneus ad hæc discutienda, ut inveniat cur ita fiant? Vel quis est tam idoneus ad hæc intelligenda, ut cognoscat quomodo bonus odor alios vegetat, et alios necat? Id est quis est idoneus intelligere quam justa fiat quod Dominus ait: « Ego veni ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant » (Joh. ix.) Ipsa est enim altitudo divitiarum sapientie Dei, qua facit ex eadem massa, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam (Rom. ix). Vere, inquit, bonus odor sumus Deo, quia non sumus adulterantes verbum Dei, id est falsa illi admiscentes, et pro voluptate, non pro gignenda prole semen verbi fundentes. Vel contra falsos apostolos et contra mercenarios dicit, et ad hæc quis tam idoneus? Id est ad hæc quæ per vos Deus agit, quis est tam idoneus ut vos? Difficile enim dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annuntiandis illis non suam, sed ejus gloriam querat; nec sua lucra, sed Dominicana cogitet. Et vere nullus præter nos est ad hæc tam idoneus. Non enim sumus adulterantes verbum Dei, sicut plurimi, id est sicut pseudoapostoli et mercenarii, qui vel corrumpunt admistione falsitatis sensum divinæ prædicationis, vel ex ea querunt voluptatem lucri carnalis, sed ex sinceritate, id est ex sincera intentione, non pro quæstū loquimur, et sicut ex Deo habentes quidquid dicimos, coram Deo loquimur, id est illi soli, et non hominibus placere ex nostra locutione querimus; et loquimur in Christo, nunquam excedentes, ut pseudo, qui de legali observantia et sæculi philosophia cum Evangelio Christi loquebantur. Adulter in carnali coitu, non prolem, sed voluptatem querit. Et perversus quisque ac vanæ gloriæ serviens, recte adulterare verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis quam generationi operam impendit. Adulterare namque verbum Dei, est aut aliter de illo sentire quam est, aut ex eo non spiritales fructus, sed adulterinos foetus querere laudis humanæ. Ex sinceritate vero loqui, est nihil in eloquio extra quod oportet querere. Sicut ex Deo autem loquitur, qui scit non se a se habere, sed ex Deo accepisse quod dicit. Coram Deo vero loquitur, qui in omni quod dicit, non humanos favores appetit, sed omnipotens Dei præsentia intendit; nec suam, sed auctoris gloriam requirit. Et in Christo loquitur, cuius sermo totus in Christi veritate persistit ut nec mendax sit, nec aliud quam Christum prædicet. Qui autem scit quidem ex Deo se accepisse quod dicit, et tamen dicendo propriam gloriam querit, sicut ex Deo loquitur, sed non coram Deo, quia eum quem cordi suo non proponit, cum prædicat, quasi absentem putat. Sed sancti viri et ex Deo loquuntur, et coram Deo, quia ab eo scienti habere, quod dicunt, et ipsum suis sermonibus adesse judicem auditoremque considerant.

Potest et mysterium Trinitatis in hujus capituli fine monstrari. Ex Deo, id est ex Spiritu sancto, coram Deo Patre in Christo loquimur.

CAPUT III.

« Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut nunquid egemus (sicut quidam) commendatiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus, manifestati quoniam epistola estis Christi, ministrata a nobis et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.»

Quia sciebat sinistre accipere eos suam commendationem etiam in prima epistola, quasi suam gloriam quæreret, incipit contra opinionem eorum loqui. Nam pseudoapostoli hoc in eo reprehendebant, quod se commendabat, et quod bona quæ Deus in eo posuerat, aliis annuntiabat, atque inde superbum et inani gloriæ studentem asserebant. Et propterea nunc ipse demonstrat, quod commendatio sua non ad se commendandum spectet, sed ad illum solum, cuius est minister idoneus, et hoc est quod increpative per interrogationem, vel per ironiam dicit: *Incipimus iterum sicut in prima epistola commendare nosmetipsos, non Deum?* Incipimus quasi 'n hoc novi, nosipsos rursum commendare, dum dicimus quia Christi bonus odor sumus, etc. Quasi dicat: Commendamus quidem nos et in hac epistola sicut in prima, sed non nosmetipsos, quia in nostra commendatione illum maxime commendamus, ad cuius gloriam cuncta referimus. Non ergo carnaliter, sed spiritualiter nos commendamus ad profectum vestra salutis, ut hoc de nobis credatis quod est, quia qui de bono male sentit, peccat. Et vobis expedit ut nos cognoscatis, quia tunc dicta nostra libenter suscipietis, et sic ad salutem pervenietis. Ac propterea commendatio vobis potius proficit. Non enim nos propter nos commendamus, sicut pseudoapostoli, qui propriam gloriam et propria lucra quærentes, seipsos commendant. Aut nunquid egemus commendatiis epistolis, missis ab aliis fideliibus ad vos, aut ex vobis ad alios sicut quidam, id est sicut pseudo, quos nulla propria virtus aut sapientia commendat? Ipsi enim indigent ut per epistolas commendentur, dum proprii honoris et quæstus causa circueunt ecclesias, non ad tribuendam, sed ad auferendam salutem. Nos vero, quos Deus virtute mirabilium operum et luce sapientiae, quoconque pergamus commendat, non opus habemus ut per epistolas hominum alicubi commendemur. Nam vos estis epistola et commendatio nostra apud homines, hoc est, vestra fides et charitas et omne bonum quod in vobis est, nos reddit commendabiles, quia inde laudamur, quod per nos Deus vobis hæc omnia dedit. Epistola enim salutis indicium est. Epistola nostra vos estis, in quibus scientia et vita nostra representantur aliis. Epistola nostra, dico, scripta in cordibus nostris, id est in memoria nostræ mentis posita, quia vos semper in nostro cor-

A de retinemus, et sollicitudinem de salute vestra semper habemus, dum peccatorum vestrorum correctionem desideramus, et processum in melius ac perseverantiam in bono vobis semper optamus, quæ scilicet epistola scitur et legitur ab omnibus hominibus. Scitur ab omnibus hominibus, id est omnes sciunt quod per nos estis instituti; et legitur, id est in vobis discunt nos imitari. Sicque fit ut scientia et lectione hujus epistolæ, id est notitia et consideratione bonæ conversationis vestræ, nos efficiamur commendabiles omnibus. Dixi, quia estis epistola nostra, vos dico, manifestati omnibus quoniam epistola Christi estis, ministrata a nobis. Omnibus enim manifestum est, vos Christo per ministrium nostrum credidisse confirmanti doctrinam nostram per virtutes. Et ita principaliter estis epistola Christi, secundario nostra, quia ipse principaliter vos scripsit, nos secundario, id est per ministerium nostrum ipse scripsit in vobis fidem, spem et charitatem ac reliqua bona. Vos estis epistola scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, id est quod estis representatio Christi et nostra, firmiter scriptum est in cordibus nostris, non delebiliter, ut quod atramento scribitur. Non atramento scriptum est, id est non ita ut possit deleri, sicut ea quæ atramento scribuntur; sed Spiritu Dei vivi, id est ut æternaliter et vivaciter in cordibus nostris aut vestris permaneat, sicut ille qui scripsit, vivit et æternus est. Quoniam æterna sunt quæ nobis promissa sunt, idcirco Dei spiritu qui semper est, dicitur scripta hæc epistola. Temporalia autem atramento scribuntur, et quod obliteratur et perdit memorian. Vei non atramento, id est non tetris notis est scripta, sicut pseudo scribunt, qui hæreses interserunt, sed luce Spiritus sancti, non in tabulis lapideis, ut antiqua lex, sed in tabulis cordis carnalibus. Ibi enim in tabulis lapideis digitus Dei (Exod. viii; Exod. xxxi), id est Spiritus sanctus, operatus est hic in cordibus hominum. Ibi lex extrinsecus posita est, qua injusti terrorentur; hic intrinsecus data est, qua justificarentur. Illud enim extra hominem scribitur, ut eum forinsecus terrificet, hoc in ipso homine est cum in trinsecus justificet. Carnales vero tabulas cordis dixi, non carnis prudentiae, sed tanquam viventis, sensumque habentis, in comparatione lapidis qui sine sensu est. Respxit enim ad illud quod Deus per prophetam promiserat: « Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo cor carneum (Ezech. xi). » Cor namque carneum a corde lapideo voluit vita sentiente discerni, et per vitam sentientem significavit intelligentem. Non ergo propterea dictum est, in tabulis cordis carnalibus ut carnaliter vivatis, qui debetis spiritualiter vivere. Sed quia lapis sine sensu est, cui comparatum est cor durum, cui nisi carnis sentienti cor intelligens debuit comparari? quandoquidem ipsum cor lapideum, non significat nisi durissimam voluntatem et adversus Deum omnino inflexibilem. Judæi enim in lapideis tabulis legem acceperunt, ad significandam duritiam cordis eorum

erga dilectionem Dei et intelligentiam, quia neque Deum erant amaturi, neque legem ipsam intellectu-ri. Per lapideas enim tabulas dura et insensibilia corda eorum designata sunt. Per tabulas vero cordis, mentes dilatatae charitatis latitudine. Unde et carnales dicuntur, id est molles et sentientes, et affectum dilectionis vel bene agendi habentes. Caro enim animata sentit, et affectum habet circa illud quod tangit, ut per cor haleamus intellectum, et per carnem dilectionis affectum. Itaque Spiritus sanctus scripsit epistolam nostram in tabulis cordis carnalibus, id est sic in vobis præcepta sua posuit, ut daret vobis facultatem ad intelligendum, et affectum dilectionis ad compleendum.

« Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum (*Hebr. iv*), non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. »

Postquam ostendit quare non eget commendationis epistolis, respondet ad illud quod præmiserat, scilicet quia non commendat seipsum, sed Deum a quo habet omnia. Quasi dicat : Diximus quia Deus per nos semper triumphat, et odorem notitiae suæ per nos ubique manifestat, et quia Christi bonus odor sumus Deo. Et quod tam fiducialiter hæc et his similia loquimur, non ad commendationem nostram facimus, quasi de nostris viribus gloriantes, et ad nos ista referentes, sed talem ac tantam fiduciam habemus, id est referimus ad Deum, a quo nobis est datum quidquid boni habemus. Vel ita continuatur ad proximum, Epistola Christi et nostra estis. Sed fiduciam dicendi talia, non ad nos, sed ad Deum referimus. Nam ex puritate conscientiae habemus talem fiduciam ad Deum, id est confidimus quod ei placet quia sic loquimur; et habemus eam per Christum mediatorem, per quem nobis hæc potestas est data. Sed nihil viribus nostris ascribimus. Habemus enim apud Deum mediatore Christo magnam fiduciam, sed non ita quod simus sufficientes saltem cogitare aliquid boni quod sit a nobis, id est a nostra parte veniens, quasi ex nobis initium habens, sed potius omnis sufficientia nostra ad bene cogitandum et agendum ex Deo nobis est. Et hinc cognoscimus quia nihil sumus, nisi misericordia et gratia Dei regamur. Attendant hæc verba, qui pulsant ex nobis esse fidei cœptum, et ex Deo esse fidei supplementum. Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitaverit esse credendum. Si ergo non sufficiimus cogitare boni aliquid ex nobis, profecto nec credere sufficiimus, quod sine cogitatione non possumus; sed sufficientia nostra, qua et credere incipiamus, ex Deo est. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quidquid agimus. Quod autem attinet et ad pietatis viam et verum Dei cultum non sufficiimus vel cogitare aliquid a nobis quasi ex nobisipsis, sed sufficientia nostra ex Deo. Non enim est ex potestate nostra cor nostrum et cogitationes nostræ. Hæc ideo loquitur

A Apostolus, ut ostendat se suosque socios nihil sua virtute vel prudentia facere, cum utique tam pauci homines et idiotæ nunquam sine Dei gratia coope-rante totum mundum ad fidem convertere potuerint. Ob hoc etiam ista præmisit, ne quid sibi arrogare videretur, ubi dicturus erat tanto majus se ministerium suscepisse quam Moyses, quanto majus est Novum Testamentum quam Vetus. Nam subjungit :

« Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testa-menti, non littera, sed spiritu. Littera enim occi-dit, spiritus autem vivificat. »

Et incipit se nunc alio modo quam superius commendare, ut et pseudoapostolos deformet, in-nuens eos esse ministros Veteris Testamenti, dum ostendit se ministrum esse Novi. Sufficientia nostra ex Deo est. Qui et intantum nos sublimavit, ut idoneos ministros Novi Testamenti nos faceret, id est ut per nos scientias et ritus perfectione decoros ministraret aliis Novum Testamentum. Novus enim li-quor in vasa nova mittendus erat (*Matth. ix; Marc. ii; Luc. v*), unde sine acredine propinaretur. Testamen-ti dico, existentis non in littera tantum docente, sed in spiritu adjuvante, qui per nos a Deo tribui-tur. Non alia nunc intelligitur littera, quam ipse de-calagus in illis duabus tabulis scriptus. Spiritus autem intelligi potest lex fidei, quæ non scribitur, sed animo continetur. Ideo non in littera, sed in spiritu per nos ministratur Novum Testamentum, quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Littera occidit, dum facit scienter peccare, et addit prævaricationem et magis incitat; sed spiritus vivificat, dum facit implere quæ jussa sunt. Littera enim prohibens peccatum, non vivificat hominem, sed potius occidit augendo concupiscentiam, et iniquitatem prævaricatione cumulando, nisi liberet gratia per legem fidei, quæ est in Christo Jesu, cum diffunditur charitas in corde per Spiritum sanctum. Nam lex quando non adjuvat gratia, prævaricatores fa-cit, et tantummodo in littera est. Accedat ergo ad litteram spiritus, non occidit littera quam vivificat spiritus. Nou igitur putemus damnata vel repre-hensam esse litteram, quia dictum est : *Littera occidit*. Hoc est enim : Littera reos facit. Nam et hac locutione dictum est : « Scientia inflat (*I Cor. viii*). » Quid est, scientia inflat? Scientia damnata est? Absit. Sed quoniam adjunxit : *Charitas vero ædificat (ibid.)*. » quomodo et nunc adjuvit : *Spiritus autem vivificat*, dedit intelligi, littera sine spi-ritu occidit, spiritus vivificat et impleri litteram fa-cit. Si scientia sine charitate inflat, charitas vero cum scientia ædificat. Itaque littera sola prohibens malum et imperans bonum occidit animas eorum, qui prævaricantur illam. Spiritus autem qui per Novi Testamento gratiam est in cordibus fidelium, vivificat in præsenti animas eorum, justificando il-las, et in futuro corpora quoque cum animabus perpetualiter vivere faciet. Vel littera carnaliter intellecta occidit animam. Cavendum est enim, ne figurata locutio ad litteram accipiatur. Cum enim

figurate dictum sic aceipitur, tanquam proprie dicatum sit, carnalitur sapitur. Neque ulla mors animæ congruentius appellatur, quam cum id etiam quod in ea bestiis antecellit, hoc est, intelligentia, carni subjicitur sequendo litteram. Qui enim sequitur litteram, translata verba sicut propria tenet; neque illud quod proprio verbo significatur refert ad significacionem; sed cum sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur; et cum audierit sacrificium non excedit cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum vel terrenis fructibus solet. Ea demum est miserabilis animæ servitus, signa pro rebus accipere, et supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen levare non posse. Spiritus autem vivificat et liberat qui intus docet animam, qualiter ea quæ audit, intelligere debeat.

Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possunt intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus (*Exod. xxxiv*), quæ evacuatur, quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundat ministerium justitiae in gloria.

Nos, inquit, sumus ministri Novi Testamenti, et hæc ministratio erit in gloria perenni. Atque hoc probat per minus, id est per Vetus Testamentum quod olim fuit in gloria. Quasi dicat: Nos in spiritu, non littera novum ministramus, ubi per spiritum vivificantur cultores. Quod, id est sed si ministratio mortis, id est lex cuius littera occidit, fuit in gloria Moysi ministro suo, quomodo ministratio spiritus, id est Novum Testamentum quod in spiritu ministratur, et in quo spiritus datur, non multo magis erit vobis in gloria? Lex quidem sancta et mandatum justum et sanctum et bonum (*Rom. vii*). Et tamen quia de ipso bono interficiatur inobediens anima, ubi non adjuvat Dei gratia, ministratio mortis facta est lex in Veteri Testamento propter occidentem litteram, et ministratio vite facta est gratia in Novo, propter vivificantem spiritum. Distinguitur ergo lex a gratia, eo quod sub illa eliduntur elati, sub ista erigantur elisi; et quod illa in tantum bona sit ut bona jubeat, haec in tantum ut bona conferat: illa justitiae faciat auditorem, ista factorem. Et ideo sub illa peccator, insuper etiam prævaricator, amissa excusatione ignorantiae convictus jacet; sub ista vero et parcente, et opitulante, nec qui mala est operatus, extinguitur; et ut bona operetur, accenditur. Quid ergo mirum est si illa dicta est ministratio mortis, ubi littera occidit, malum prohibendo quod fit, et bonum imperando quod non fit; ista vero dicta est ministratio spiritus, utique vivificantis, nisi ut a prævaricationis morte surgamus, et justitiam nom rei legamus in tabulis, sed liberi in cordibus et in moribus habeamus? Ad Iudeos enim dicta

A est lex ministratio mortis, ad quos et in lapidibus scripta est ad eorum duritiam figurandam, non ad eos qui legem per charitatem implet. Fuit enim litteris deformata, id est evidenter descripta, ut bene posset legi in lapidibus duarum tabularum, ut et patenter agnosceretur, et duritiam cordis eorum convinceret. Et hæc ministratio licet esset mortis, id est per Moysen ministrata, quamvis prævaricatoribus esset causa mortis, tamen ita ministro Moysi fuit in gloria, ut filii Israel non possent aciem visus sui intendere in faciem ejus propter gloriam vultus ejus, quam acceperat ex colloquio Domini. Non poterant aspicere splendorem vultus ejus cum descendisset de monte, portans legem in tabulis quas a Domino suscepserat, quia et reatus vituli

B retundebat visum eorum, ne gloriosam justi faciem manifeste consiperent (*Exod. xxxiv*). Ubi et significatum est, quia spiritalem sensum legis non erant visuri. Facies enim Moysi splendida, figuram habebat veritatis, quæ figura evacuatur per manifestationem veritatis, id est visibilis gloria legis evacuatur per gloriam Evangelii. Ita enim evacuatur, ut proficiat, sicut infantia evacuatur in juventute, et semen in fructu. Evacuatur ergo Moysi gloria, quoniam omnes umbræ significantes evanescunt, cum res quæ significatur, advenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est, evacuabitur, cum venerit illa quæ erit facie ad faciem (*I Cor. xiii*); sic et ista quæ umbris tradita erant Iudeis in Veteri Testamento, necesse fuit evanescere revelatione Novi Testamenti. Gloria quam Moyses habuit, evacuatur nunc in ministris illius legis, ne pseudoapostoli qui carnales ejus observantias adhuc prædicant, gloriæ Moysi participes flant. Quandiu enim carnales istæ observationes statum habuerunt, ministri earum quamdam gloriam et reverentiam inde habuerunt. At postquam carnali spiritualis observantia successit, gloria ministrorum carnalium evanuit.

C Sed et in ipso Moyse non semper hæc gloria permanuit. Itaque si ministratio mortis fuit Moysi in tanta gloria, quomodo non multo magis erit nobis in gloria ministratio spiritus, id est Testamentum novum quod ministramus, in quo fides impetrat spiritum vivificantem? Erit utique nobis in gloria multo magis quam Vetus fuit Moysi. Splendor enim in facie Moysi tantum in facie carnali et mortali diutinus aut æternus esse non potuit, quia vel morte ablatus est. Splendor autem gloriæ Domini nostri Jesu Christi, cuius participes erimus, sempiternus. Nam sicut promissiones Testamenti Veteris fuerunt temporales, id est temporalia bona pollicentes, ita et Moysi gloria temporalis. Et sicut promissiones Testamenti Novi quod per nos ministratur, sunt æternæ, sic et gloriam quam pro ministerio hoc sumus percepturi in Christo, est æterna. Vere ministratio spiritus erit nobis in maxima et permanenti gloria. Nam si ministratio damnationis, id est lex quæ damnat prævaricatores ut statim perirentur, non reservans eos ad poenitentiam, est Moysi in

gloria, tunc ministerium justitiae, id est Novum A Testamentum quod per nos ministratur, in quo per fidem et Spiritum sanctum datur vera justitia, multo magis abundat in gloria, id est multo abundantior rem gloriam dat nobis ministris suis. Illa enim gloria sicut diximus, temporalis est, haec autem æterna; illa terrena, haec cœlestis. Vel in se ipso habet Novum Testamentum majorem gloriam quam Vetus, quia major gloria est peccatorem justificare quam damnare. Quamvis enim juste damnet, tamen ad laudem magis proficit, si indulget ut possit se reus corrigere et ad justitiam resurgere.

« Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est. »

Vere Novum Testamentum habet majorem gloriam. Nam in ejus comparatione gloria Moysi nec gloria est. Et hoc est: *Nam quod claruit, id est facies Moysi quæ radium claritatis emisit ut cornuta videretur, nec glorificatum est in hac parte, id est nec gloriam habuit in hac consideratione Novi Testamenti, propter excellentem gloriam quæ ibi est.* Non est glorificatum, quia non habuit fructum gloriæ. Quando enim gloria vultus ejus nulli profuit, sed magis obscurit, licet non suo, sed peccantium vitio, tamen in hac parte gloria non est. Illa autem magis est gloria, quæ abundat in gratia, ut purificati homines dono Dei, absterea mentis caligine, possint videre gloriam Christi. Excellentior enim est Novi Testamenti gloria, in quo gratia supereminet et misericordia. Et ad comparationem gloriæ Evangelii obumbratur gloria legis ut nec esse videatur, sicut ortu solis cœcatur lumen lucernæ, quod antea videbatur magnum habere fulgorem. Vere supereminet gloria Novi. Quia si Vetus Testamentum quod secundum carnales observantias evacuatur, est per gloriam vultus Moysi ministratum et receptum, sine qua non commendaretur; multo magis Novum quod manet, id est cui non succedit aliud, est in gloria. Per gloriam enim Moysi est illud, id est existit suo tempore authenticum. Sed tamen evacuatur secundum figuratas in adventu permanentis veritatis. Ideo major est gloria Novi quam Veteris, quia quantum interest inter figuram et veritatem, tantum distat inter gloriam vultus Moysi et gloriam Christi. Sicut enim in vespere stelle gloriosæ sunt, oriente autem sole evacuatur earum claritas; ita et Moysi gloria quæ prius radiabat, evacuatur apparente gloria Christi. Vel ad ministerios referenda est gloria Novi Testamenti. Vere nobis abundat in gloria. Nam quod claruit, id est facies Moysi quæ in legislatione claruit, nec glorificatum est, id est nec etiam habuisse gloriam videtur in hac parte, id est respectu hujus nostræ partis, propter excellentem gloriam quam de Novo Testamento habemus et habituri sumus. Sive quod claruit in hac parte prædicta, id est Moyses, qui clarus et gloriosus apparuit in facie, nec glorifica-

tum est, quantum ad nos, propter excellentem gloriam quæ nobis datur. Non hoc de futura Moysi gloria dicitur, sed de illa, quam visus est habere cum descenderet de monte (*Exod. xxxiv*). Vere excellentem gloriam ex hoc ministerio consequentur, quia manens est et sine immutatione perduraturum. Nam si illud quod evacuatur, id est quod secundum umbras carnalis intelligentiæ vel observationis cessat, est in suo tempore per gloriam Moysi, vel sicut in antiquis codicibus invenitur in gloria fuit, multo magis hoc Novi Testimenti ministerium, quod sine immutatione manet, est in gloria ministris suis.

« Habentes igitur talē spem, multa fiducia uitam: et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur (*ibid.*). Sed obtusum sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur. Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est (*Joan. iv*). Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. »

Quandoquidem ministerium Novi Testamenti erit nobis in permanenti gloria, igitur nos habentes talē spem, id est sperantes quia ex prædicatione nostra percipiems æternam et immensam gloriam, multa fiducia uitam in prædicatione, id est tam constanter prædicamus, ut neque minis neque verberibus, nec ullis tormentorum cruciatibus ab annuntiatione veritatis taceamus, et non ita prædicamus, sicut Moyses quando ponebat velamen suum super faciem suam, id est non celamus sensum nostrum sicut Moyses, sed aperte dicimus, quia non prædicamus carnales observantias, sed potius ipsam veritatem et Veteris Testimenti significationem. Qui enim carnales observantias prædicat, velamen ponit super faciem suam, et velamine litteræ sensum interiorum operit. Nos vero faciem non velamus, quia vobis aspectum splendoris interioris non negamus, sicut Moyses ponebat velamen carnalium figurarum super faciem suam, id est super claram dictorum suorum spiritualium intelligentiam, ideo ut filii Israel non intenderent in faciem ejus, id est non inspicerent spiritalem sensum ejus, quia non possent sufficere propter suam imbecillitatem et irreligiositatem. Claritas enim vultus Moysi, veritatem novæ legis quæ per carnales observantias designata est, significavit. Et sicut Judæi tantam illam claritatem non potuerunt pati, nisi mitigatione eis per oppositio in aliquibus velaminis, eodem modo perfectionem ritus vel intelligentiæ, quæ fuit ibi significata, non sufficeret imbecillitas mentis eorum, si eis ipsa veritas Novi Testamenti nudata monstraretur. Ideo per velamen carnalium observationum et promissionum obumbrata est facies veritatis, quæ tempore grisea fuerat

revelanda. Si enim dicta Moysi spiritualiter intellexissent, infirmitas eorum ad tantam perfectionem non ascendisset, nec lippies eorum oculus tantam sapientiae claritatem sustinuisse. Et si ipsa veritas sine velamine fuisse illis ostensa, tanto damnabiliores essent, quanto majorem justitiae perfectionem cognovissent, cum nihil perfectionis in actione tenuissent. Propterea velamine litterae texit illis Moyses faciem spiritualis intelligentiae, ne ad hunc splendorem vultus ejus intenderent, *quod velamen evanescatur* nunc tempore gratiae, ut interna pulchritudo veritatis quae latuerat, manifestetur. Sed pseudoapostoli qui carnales observantias adhuc praedican, nolunt ut velamen evacuetur, sed ut veritas semper figuris adumbretur, nec unquam manifestetur. Ideoque suos auditores in umbram ducunt, non veritatis lucem illis ostendunt. Velamen quidem modo per nostras expositiones evacuat et removet, *sed sensus Iudeorum sunt obtusi*, id est hebetati, nec possunt oculis cordis aspicere fulgorem nudae veritatis. Quae obtusio causa infidelitatis accidit. Ideo conversis ad fidem acuitur acies mentis, ut videant splendorem divini luminis. Hebetati sunt oculi sensuum illorum, ne lucem spiritalem videant. Nam usque in hodiernum diem, cum jam manifestata veritas ubique resulget *id ipsum velamen carnalis intelligentiae manet in lectione Veteris Testamenti*, quia cum audiunt legi Scripturam illam, non intelligunt, nisi quod littera foris carnaliter sonat, et ita celatur eis sensus interiorum. Unde et Moyses cum ad eos loqueretur, faciem velabat, significans quia populus ille verba quidem legis cognosceret, sed ejusdem legis claritatem omnino non videret. Facies enim Moysi splendida, sicut dictum est, figuram habebat veritatis, facies Moysi Christum designabat. Sonabat vox Moysi per velum, et facies Moysi non apparebat. Sic et modo Iudeis sonat vox Christi per vocem Scripturarum veterum. Vocem loquentis audiunt, et faciem ejus non vident. Personam ejus gererat Moyses, et ideo velum ante se ponebat quando loquebatur populo. Id ipsum ergo velamen usque hodie manet in lectione Veteris Testamenti, quia quandiu in lege carnalia gaudia et voluptates et terrena bona promitti intelligunt, velamen est positum contra faciem cordis eorum, ne videant in Scripturis Christum. Id ipsum velamen quod Moyses posuit, manet adhuc in illa lectione, quia et nunc sicut ante Salvatoris adventum, abscondit eis sensum spiritalem superficies litterarum carnaliter intellecta. Velamen dico, *non revelatum* eis esse velamen quia neque hoc sciunt quod sit velamen, id est neque vel hoc animadvertisunt, quod illa litteralis superficies sit velamentum alicujus occulti sensus quem velet intra se. Nihi enim ibi putant debere intelligi, nisi quod littera carnaliter sonat. Nec minus si velamen adhuc eis manet, ita ut nec intelligent hoc esse velamen abscondit pulchritudinis, *quoniam in Christo*, id est in fide Christi solummodo evacuat. Evacuat namque in Christo non Vetus

A Testamentum, sed velamen ejus, ut per Christum intelligatur et quasi denudetur, quod sine Christo obscurum atque adopertum est. His quidem qui sunt in Christo, evacuat velamen. Sed super cor eorum qui in infidelitate perdurant, *est usque hodie velamen positum*, id est cæcitas deprimens rationem eorum, *cum legitur Moyses*, quia totum carnaliter intelligent, nec ad spiritalem sensum propter nebula cæcitatibus, quam in corde portant, aspicere possunt. Et ita duo illis obsunt ne intelligent, id est velamen lectionis et velamen cordis. Sed *cum aliquis eorum fuerit ad Dominum Jesum conversus*, mox auferetur ei velamen. Velamen enim auferitur, quando similitudinis et allegoriae cooperimento ablato, veritas nudatur ut possit videri. Velamen quippe auferri, est carnalem scientiam legis evacuari. Conversi namque intentio mutatur de Vetere ad Novum Testamentum ut non jam intendat accipere carnalem, sed spiritalem felicitatem, id est ab intentione qua exspectabatur in regno terreno beatitudo umbratilis et carnalis, ad intentionem qua exspectatur in regno cœlesti beatitudo verissima et spiritualis. Et sic auferitur velamen, quo tegebantur utilia legis arcana, dum ab eo qui venit ad Christum, tollitur insipientia et ignorantiae nebula. Sed quid mirum? *Dominus enim est spiritus* (Joan. iv), id est Spiritus sanctus Dominus, hoc est suæ potestatis, valens perficere quod vult. Ac per hoc quos vult, illuminat; et quos vult, in tenebris ignorantiae deserit. Tanquam proprie videtur Filius vocari Dominus. Sed et Spiritus sanctus hoc loco Dominus vocatur, cum dicit Apostolus: Dominus autem spiritus est. Ne enim quisquam arbitraretur Filium significatum, et propter incorpoream substantiam dictum Spiritum, secutus contexuit: *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas*. Dominus ergo est, id est nihil servitutis habens, sed imperiali potentia omnibus dominans Spiritus sanctus. Et ideo sicut Dominus auferit velamen antiquæ servitutis ab his qui convertuntur, ipse Spiritus est Dominus. Sed ubicunque est Spiritus Domini, id est idem Spiritus sanctus qui est Spiritus Filii, ibi est mentis libertas, ut remoto servi velamine, possit libere mens veritatem aspicere. Nam quia iste Spiritus est Dominus, et est Spiritus Domini, ideo per hunc Dominus Jesus dedit libertatis legem, non litteris utique scriptam, sed per fidem animis intimam, non quæ visibilia doceat, sed quæ invisibilia credi suadeat, quæ animus spiritualiter colligat, non quæ oculus corporaliter cernat. Sieque per hunc spiritum auferatur velamen carnalis intelligentiae quod est servitus, et dono spiritualis intelligentiae, tribuitur gratia libertatis. Sed et in actione semper est libertas, ubicunque spiritus iste habitat, quia facit bonum operari non timore poenæ, sed amore justitiae. Ignorat enim mens gratiam libertatis, quam ligat servitus timoris. Nam qui idcirco bona facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse quod metuat, ut audenter illicita commun-

tat. Sed cum iste spiritus charitatem ubique fundat, charitas vero servilem timorem foris mituat, patet quia in quacunque mente spiritus vita fuerit, ibi mox libertas regnum obtinebit. Origenes, quia nunc sermo Apostoli ad subtiliorem et spiritalem intelligentiam provocat auditores, et vult eos nihil carnale in lege sentire; dicit: Qui vult auferri velamen de corde suo, convertatur ad Dominum, non quasi ad carnem Dominum; est enim et hoc quia verbum caro factum est, sed ad Spiritum Dominum. Si enim quasi ad Spiritum Domini convertatur, de carnalibus ad spiritualia veniet, et ad libertatem de servitute transibit, ubi enira Spiritus Domini, ibi libertas. His ergo qui de carnali ad spiritalem intelligentiam provocantur, dicitur: *Dominus autem Spiritus est, ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Potest et sic intelligi: Cum quis eorum fuerit conversus ad Dominum, qui est Pater et Filius et Spiritus sanctus, auferetur ei velamen carnalis intelligentiae. Ipse convertetur de carnalitate ad Dominum, qui est ut diximus, individua trinitas. Sed Dominus ad quem convertetur, est Spiritus, id est incorporeus, sicut in Evangelio dicitur de tota hac trinitate: « Spiritus est Deus (Joan. iv), » et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Similiter et hic dicitur quia Dominus est Spiritus, ut animadvertisimus quia quisquis ad eum intentionem animi convertit, ut intelligat eum, in spiritu et veritate oportet intelligere, non in carne et umbra, sicut volunt facere qui tententur sub lege. Dominus est Spiritus, et spiritualiter debet intelligi, atque spiritalem dat intelligentiam. Sed ubi fuerit Spiritus Domini, id est spiritualis gratia charitatis, ibi libertas est et recte intelligendi et recte faciendi.

« Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu. »

Illi quidem, quia non conversi sunt ad Dominum, qui Spiritus est, habent velamen super cor. Sed nos omnes, qui libertatem consecuti sumus per Spiritum Domini, *revelata facie cordis nostri*, id est ab omni velamento erroris detecta mentis intentione, *gloriam Domini sumus speculantes*, id est per speculum intuentes. Speculantes, enim dictum est per speculum videntes, non de specula prospicientes. Quod in Graeca lingua non est ambiguum. In speculo autem non nisi imago cernitur. Et nos qui sumus imago Dei, speculamur, id est per speculum, hoc est per hanc imaginem suam videmus gloriam Domini. Dum enim diligenter nos ipsos acumin rationis consideramus, ad visionem gloriae ejus cuius imago sumus, quodammodo penetramus, et in eamdem imaginem Dei, per quam speculamur, transformamur, id est transmutamur ad hoc, ut perfecte simus imago Dei. Transformamur, id est de forma in formam mutamur, atque transimus de forma obscura in formam lucidam. Quia et ipsa

A obscura imago Dei est. Cum enim natura humana a Creatore suo cuius est imago, ab impietate justificatur, a deformata forma, formosam transformatur in formam. Et transformatur a claritate creationis in claritatem justificationis. Atque transformamur tanquam a Spiritu Domini, id est tanquam illi quos Spiritus Domini transformat, et per gratiam suam in melius transmutat. Cum ergo hac transformatione ad perfectum fuerit haec imago renovata, similes Deo erimus, quoniam videbimus eum non per speculum, sed sicuti est (I Joan. iii). Vel quia speculatio solet dici contemplatio, possumus et ita intelligere: Nos omnes revelata cordis facie a legis velamine, quod est umbra futurorum (Hebr. x), gloriam Domini speculantes, B id est per fidem contemplantes, transformamur, id est quotidiano profectu transmutamur, in eamdem imaginem, id est in eamdem similitudinem glorie Domini, quam contemplamur, ut post mortalitatem hujus tenebras, ad plenum inveniamur similes gloriae ejus. « Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus (I Joan. iii). » Transformamur autem a claritate in claritatem, id est eunt ab una clara cognitione in aliam. A claritate fidei in claritatem speciei; a claritate qua filii Dei sumus, in claritatem qua similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (ibid.). Et ita ducimur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu, quia tanta nobis claritas datur, que sublimitati congruat dantis. Tantum enim claritatis vel gloriae nobis dabatur, quantum dignum est dare Dominum per Spiritum suum.

CAPUT IV.

« Ideo habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficiimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. »

Hinc ergo coniicere debemus, quanto majora nobis, quam Judæis superna clementia gratia sua dona contulerit. Judæi enim cum minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari non poterant; nos vero non Moysi gloriam quæ inferior est, sed excellentem Salvatoris gloriam visuros nos credimus. Judæi gloriam servi non meruerunt videre, nos autem omnium Domini gloriam sumus visuri. Et ideo nos habentes hanc Domini administrationem, quæ nos ad tantam promovet gloriam, et habentes eam iusta quod misericordiam consecuti sumus, id est habentes eam non ex meritis, sed ex Dei misericordia, quæ nos abluit et justificavit et ministros suos fecit, non deficiimus in pressuris propter spem gloriae quam exspectamus, nec minoratur in nobis animi fortitudo, sed inter adversa constanter adimplenus officium nostræ ministracionis. Non deficiimus pro aliquibus adversis, sed abdicamus, id est abnegamus, et procul a nobis removemus occulta dedecoris,

id est occultos actus nequitia, qui dedecus et opprobrium generant, et idcirco sunt in absconso, ne in publico dedecus suis operariis inferant. « Omnis enim qui male agit, odit lucem (*Joan. ii.*). » Et : « Quæ in occulto sunt ab ipsis, turpe est et dicere (*Ephes. v.*). » Hæc sunt occulta dedecoris, quæ prorsus abdicamus. Vel occulta dedecoris sunt, cogitationes alicujus turpis actionis, sive ea quæ pravo sensu quis meditatur ad prædicandum, ut auditores fallat. Ad dedecus enim et deformationem ejus proficit, qui subdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda simplicium. Hæc contra pseudoapostolos dicuntur, qui non habebant revelatam faciem, nec Testamenti Novi ministrationem; et si tribulatio illis accidisset, mox deficiabant. Et licet exterius faciem religionis ostenderent, interius tamen occulta dedecoris non abdicabant, sed turpia in suis cogitationibus volvebant, et in secretis locis perpetrabant. Nec sumus, inquit, *ambulantes in astutia*, id est hypocrisi, sicut prædicti pseudoapostoli, qui videntur humiles et religiosi coram hominibus. In astutia enim ambulant, dum occulta sua non detegunt; sed imaginem sanctitatis ostendunt, dum nihil accipiunt, sed famulis suis totum dari permittunt, per quos ad usum suum omnia redditura sciunt, neque sumus adulterantes verbum *Dei*, sicut illi, id est non prædicamus propter delectationem humanæ laudis, vel terreni lucri, nec admistione falsitatis veritatem corrumprimus. Hæc perversa non agimus, sed sumus *commendantes nosmetipos in manifestatione veritatis*, quia manifestamus veritatem, quæ fuerat opera velamine Moysi, et ita commendabiles reddimus nosmetipos sine comparatione adversariorum. Hoc est dicere : Veritas, quam manifestamus, nos ipsos efficit commendabiles. Et hoc *ad omnem conscientiam hominum*, ut conscientia eorum qui rationabiliter intelligunt noverit nos libenter a cunctis debere suscipi, qui tam evidenter sperimus veritatem. Et commendatio ista sit *coram Deo ad laudem et placitum ejus*, qui ad hoc nos commendamus hominibus, ut videant opera nostra bona, et glorificant non nos, sed Patrem nostrum, qui in cœli est (*Matt. v.*). Vel coram Deo id agimus, quia ipse testis est nos manifestare puram veritatem, cuius oculos nihil latet.

« Quid si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt, est opertum in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei ?

Nos quidem revelata facie prædicamus et veritatem manifestamus. Quod, id est sed si etiam opertum est Evangelium nostrum in his qui pereunt, est opertum, non in his qui salvi sunt. Infideles enim vel pseudoapostoli prædicationem nostram non intelligunt, fideles autem Deo revelante cognoscunt et intelligunt. Increduli vero, qui in perditionem tendunt, ea quæ dicimus videre non possunt, quia velamen erroris et ignorancie est super cor eorum. In

A his qui pereunt, id est in corde eorum est opertum velamine cætitatis ipsorum Evangelium nostræ prædicationis. In quibus pereuntibus Deus excæcavit mentes infidelium hujus sæculi. Deus excæcavit mentes infidelium, qui et Filium suum misit dicentem : « In judicium veni, ut, qui non vident, videant, et qui vident, cæci flant (*Joan. ix.*). » Excæcavit autem non malitia, sed astutia. Non enim est iniqüitas apud eum, cui dicitur : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (*Psal. c.*). » Illuminat ergo misericordia, excæcat judicio utique æquissimo, etsi occultissimo. Præcedit enim aliquid occultum in occultis, ubi ipse agat justissimum examen judicis sui, ut quorundam mentes excæcentur, et quorundam illuminentur, cui verissime dictum est : « Judicia tua abyssus multa (*Psal. xxxv.*). » Deus itaque justus mentes infidelium hujus sæculi excæcavit, id est ex toto cæcas fecit. Erant enim in Adam quodammodo cæcatæ, sed non ita quin, si vellent, Creatorem suum intueri possent. Quia vero noluerunt, excæcavit eas Deus, quando lucem Spiritus sancti præsentem subtraxit eis, et splendorem suæ visionis occultavit. Sic excæcavit mentes eorum propter infidelitatem. Ac si diceret eis : « Nisi credideritis, non intelligetis (*Isa. ix. sec. LXX.*). » Et erant hujus sæculi, id est non pertinebant ad aliud sæculum, ubi est perpetua lux et felicitas. Vel Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium. Idcirco enim Deus quem prædicant apostoli, dicitur Deus hujus sæculi, ne in hoc sæculo, ubi tot mala sunt, putaretur aliquis alius Deus esse. Non solum enim invisibilis creaturas, sed etiam hoc visibile sæculum regit Deus noster, nullusque Deus est præter eum, qui et prævorum malitia bene utitur. Qui ad hoc excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii, id est ut non videant fulgorem Evangelii, quod illuminat mentes credentium, nec appareat eis quod Evangelium sit lux, qua fideles illustrantur. Evangelii dico gloriae Christi, quia ibi prædicatur excellentia divinitatis, et gloria resurrectionis ejus, quam nolunt infideles audire. Nam prædicationem contumeliae passionis ejus libenter audiunt. Prædicationem vero gloriae resurrectionis et divinitatis ejus veram esse non credunt. Et hoc est quod non fulget eis illuminatio Evangelii gloriae Christi. Qui est imago Dei, id est omnino per omnia similius Patri, sicut ipse dicit : « Qui videt me, videt et Patrem (*Joan. xiv.*). » Nam qualis est iste, talis est ille. Quantus est ille, tantus et iste. Sicut ille caret initio, sic et iste. Sicut ille est æternus et incommutabilis, sic et iste. Sicut ille Deus, sic et iste. Sicut ille Creator, sic et iste. Sicut ille scit omnia et potest, sic et iste. Et quod est ille, hoc et iste. Quia ergo iste de illo est, et consubstantialis atque coæternus et coæqualis est illi ac per omnia similis, recte vocatur ejus imago. Et banc illius gloriam prædicat Evangelium, cuius illuminatio fulget mentibus credentium, incredulis autem justo Dei judicio

B C D

Et erant hujus sæculi, id est non pertinebant ad aliud sæculum, ubi est perpetua lux et felicitas. Vel Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium. Idcirco enim Deus quem prædicant apostoli, dicitur Deus hujus sæculi, ne in hoc sæculo, ubi tot mala sunt, putaretur aliquis alius Deus esse. Non solum enim invisibilis creaturas, sed etiam hoc visibile sæculum regit Deus noster, nullusque Deus est præter eum, qui et prævorum malitia bene utitur. Qui ad hoc excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii, id est ut non videant fulgorem Evangelii, quod illuminat mentes credentium, nec appareat eis quod Evangelium sit lux, qua fideles illustrantur. Evangelii dico gloriae Christi, quia ibi prædicatur excellentia divinitatis, et gloria resurrectionis ejus, quam nolunt infideles audire. Nam prædicationem contumeliae passionis ejus libenter audiunt. Prædicationem vero gloriae resurrectionis et divinitatis ejus veram esse non credunt. Et hoc est quod non fulget eis illuminatio Evangelii gloriae Christi. Qui est imago Dei, id est omnino per omnia similius Patri, sicut ipse dicit : « Qui videt me, videt et Patrem (*Joan. xiv.*). » Nam qualis est iste, talis est ille. Quantus est ille, tantus et iste. Sicut ille caret initio, sic et iste. Sicut ille est æternus et incommutabilis, sic et iste. Sicut ille Deus, sic et iste. Sicut ille Creator, sic et iste. Sicut ille scit omnia et potest, sic et iste. Et quod est ille, hoc et iste. Quia ergo iste de illo est, et consubstantialis atque coæternus et coæqualis est illi ac per omnia similis, recte vocatur ejus imago. Et banc illius gloriam prædicat Evangelium, cuius illuminatio fulget mentibus credentium, incredulis autem justo Dei judicio

absconditur. Qui enim oculos ad lucem claudunt, **A** justum est ut eis lux occultetur.

« Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere (*Gen. 1*), qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. »

Neque Evangelium adulteramus, neque nosipsos commendamus in manifestatione veritatis. Quia non prædicamus nosmetipsos, sed Jesum Christum, id est prædicatio nostra non tendit ad gloriam nostram vel lucra, sed ad Christi gloriam, qui est Salvator et Rex suorum, et cuius dominio libenter subjecimus. Non gloriam nostram, sicut pseudoapostoli consueverunt, denuntiamus, ne quis nos dicat propter nosipsos evangelizare, ut gloriosi appareamus, et quæstum nobis de rebus vestris faciamus. Qui enim propria commoda querit, non Christum prædicat, sed se, sicut illi qui suo ventri deserviunt. Jesum prædicamus Dominum nostrum esse. Sed nos esse dicimus servos, id est ministros vestros per Jesum, qui nobis præcepit ut vobis serviremus in ministerio prædicationis. Cum simus ministri, dicimus nos propter humilitatem servos, ut appareat quia non ad gloriam nostram prædicamus Evangelium, sed ad claritatem Christi; cui obedimus, dum vobis in ministerio verbi servimus, non propter vestrum meritum, sed propter Domini præceptum. Nos, inquam, per Jesum hoc facimus, ut vobis in ministerio prædicationis serviamus, quia et Deus per eum majora fecit nobis. Quoniam Deus qui in mundi constitutione dixit, id est verbo suo (quod est filii ejus) fecit de tenebris lucem splendescere, quando dixit: « Fiat lux, et facta est lux (*ibid.*), » ipse est qui illuxit in cordibus nostris. Et qui tunc per verbum suum in mundo corporalem fecit lucem, ipse nunc per idem verbum in nobis spiritalem dedit lucem. Non sine initio semper fuerunt tenebrae, sed cœperunt esse, ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam lux ista esset facta, quæ illuminaretur, quod sine luce fuerat tenebrosum. Quid autem inconveniens, si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia, ut accedente luce, melius, quod factum est, videretur, et tanquam proficiens, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio? Nam sicut suum de tenebris lux visibilis initium sumpsit, ita post tunc lux invisibilis, cui dictum est: « Fueritis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino (*Ephes. v*). » Et quis hoc fecit, nisi ille qui cum tenebrae essent super abyssum, dixit: « Fiat lux, et facta est lux? (*Gen. 1*). » Deus ergo est qui in separatione elementorum dixit, id est verbo suo fecit de tenebris lucem splendescere, qui illuxit, id est lumen quod ipse est lucere fecit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, id est ad hoc, ut illuminemus alios per

scientiam quam habemus de claritate Dei. Hæc est enim scientia claritatis ejus, qua scimus ipsum esse lumen quo tenebrae nostre illuminantur, ut qui aliquando fuimus increduli in ignorantia, id est in tenebris, nunc exhibeamus lumen aliis. Quod enim de tenebris lucem fecit, hoc significavit, quia eos qui in regione dissimilitudinis per ignorantiam abierant, et in tenebris positi erant, illi illuminaret, illis verbum prædicationis committeret, et ita de tenebris lucem splendescere ficeret. Illuxit ergo in cordibus nostris, ut et nos luceamus vobis, ad hoc ut percipiatis illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie, id est in cognitione Christi Jesu, quia per faciem unusquisque cognoscitur. Ipse nostris mentibus illuxit. Sed hunc thesaurum divitiarum æternæ sapientiæ habemus in vasis fictilibus, id est in corporibus terrenis et fragilibus. Thesaurus iste est sacramentum Dei in Christo, quod fidelibus erogatur, incredulis autem absconditur. Hunc thesaurum quo alios ditamus, et quo signa frequenter operamur, habemus in vasis fictilibus, id est in terrenis corporibus, per quæ ipsi nos infirmamur, qui sanitatem aliis saepè conferimus, ut sublimitas mirabilium operum nostrorum et prædicationis sit virtutis Dei, et non ex nobis, id est appareat esse ex Dei virtute, et non ex nostris viribus. Quod non ita patesceret, si thesaurus iste angelis ad ergandum commissus fuisset. Et idecirco infirmis hominibus est commissus ad dispensandum aliis, ut hujus thesauri sublimitas, id est tanta sapientia, tanta eloquentia, tanta miraculorum ostensio, tanta in tribulationibus constantia, intelligatur esse virtutis Dei, et non ex nobis. Fictilia vasa significant naturæ humanae infirmitatem, quæ nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem, ut ad laudem suam Deus, per infirma vasa se prædictet, ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto factus est (*Gen. 11*).

« In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aporiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humiliamur, sed non confundimur. Dejicimur, sed non perimus. »

Inde probatur nos esse idoneos ad illuminationem aliorum, et ad ergationem divini thesauri, quia in omnibus locis, vel in omnibus modis tribulationem patimur, sed non in animo angustiamur, id est non tantum opprimimur, ut pusillanimes effecti cedamus. In omnibus tribulationum modis affligimur, quoniam vincula, carceres et verbena et cætera tribulationum genera in corporibus nostris sustinemus. Sed non angustiamur, imo dilatamur ampliori latitudine cordis, ut intus regnet charitas, et spatietur animæ libertas, apud se habens thesauri colestis divitias, quibus et aliorum ditet inopiam. Aporiamur, id est inopiam patimur. Quia rōpia Græce dicitur *facultas, abundantia, & vero privatum est*. Aporiamur, id est sine lucro efficiamur; *aporia* namque est spoliatione omnium bonorum. Aporiamur ergo, id est bonis corporalibus privamur, sed non

destituimus, Deo necessaria nobis ministrante. Vel *aporia*atur, id est laborando sudamus. Nam poros vocamus foramina per quae sudor exit. Et inde aporiatus, id est sudans appellatur. Aporiamur ergo, id est in labore tribulationum desudamus, sed non destituimus a Deo, qui nos confortat ne deficiamus. Sive aporiamur, id est quasi sine poris efficiamur, hoc est sine sudore, dum velut frigore constringimur egestatis necessitate. Sed non destituimus a thesauro cœlesti, quem habemus in vasis fictilibus. *Persecutionem patimur*, id est de loco ad locum famamur, sed non derelinquimur in manus inimicorum, ne satisfaciant sibi de nobis (216). *Dejicimur*, id est verberibus prosternimur, sed non perimus, id est non mortificamur. Vel non perimus, id est a confessione veritatis et prædicatione non cessamus. Tunc enim fieret nostrum perire, si sicut habent dominium in carne, dominarentur et prædicationi nostræ.

« Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. »

Quid per singula numeraremus ea quæ patimur? Quia semper suinus circumferentes, id est exterius et in aperto ferentes, et ad exemplum aliis ostendentes in corpore nostro mortificationem Jesu, id est quam Jesus pro nobis sustinuit, et nobis sustinendam reliquit. Hanc in nostro corpore semper circumserimus, quoniam ad ejus imitationem assidue carnem mortificamus, ut et aliis exemplum abstinentiae præbeamus. Quod ideo facimus, ut et vita Jesu, sicut nunc mortificatio, id est ut gloria immortalitas resurrectionis manifestetur omnibus etiam inimicis in corporibus nostris. Ecce quomodo circumserimus mortificationem Jesu. Quia videlicet nos qui per observationem justitiae intus vivimus, semper tradimur in mortem, id est in pericula mortis propter Jesum, quem prædicamus, vel nos qui vivimus, semper tradimur in mortem, id est cum præsentem vitam habeamus et vivere possimus, nunquam recusamus in mortem tradi propter Dominum nostrum Jesum. Et hoc ideo, ut et vita Jesu, id est quam ipse jam habet ex quo resurrexit, manifestetur cunctis in nostra carne, quæ nunc est mortalitatem. Ex quia mortificationem in nostro exteriori homine circumserimus, nec in mortem propter nomen ejus tradi recusamus, ut et vita ejus participes simus, ergo mors qua quotidie pro Salvatore morimur, non est inutilis, sed operatur magnum quid in nobis, id est vitam perpetuam felicitatis. Sed econtrario vita qua delectamini in terrenis, operatur in nobis, mortem æternam. Increpathe hoc dicitur. Nos huic mundo quotidie morimur, ut Deo vivamus; vos mundo vivitis, ut Deo moriamini. Mors operatur, id

A est dominium exercet in nobis, vos ad voluptates vitae tenditis.

« Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum (Psal. cxv); et nos credimus, propter quod et loquimur, scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multos in gloriarum actione abundet in gloriâ Dei. »

Semper quidem mors in nobis operatur, sed nos fidem Christi propter quam morimur, loqui non cessamus. Et hoc est, nos habentes eundem spiritum fidei, quem habuerunt prophetæ, sicut scriptum est, dicente David: Credidi, propter quod locutus sum; et nos similiter credimus, propter quod et loquimur,

B id est oris confessione fidem nostram proferimus. Eundem spiritum fidei habemus. Non ait, scientiam fidei, sed spiritum fidei. Quod propterea dixit, ut intelligeremus quia fides etiam non petita conceditur, ut ei petenti alia concedantur: « Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt? (Rom. x.) Ergo spiritus gratiae facit ut habeamus fidem, ut per fidem impetremus orando, ut possimus facere quod jubemur. Ipsa vero fides tenuit corda præcedentium, quæ replevit corda sequentium. Spiritales quippe illi patres omnipotentem Deum trinitatem ita esse crediderunt, sicut eamdem trinitatem novi patres aperte locuti sunt. Sed et eadem fides incarnationis Christi salvavit eos, qua et nos salvamur, quia sicut nos credimus eum venisse, passum esse,

C resurrexisse, ita et illi crediderunt venturum, passurum, resurrecturum. Tempora variata sunt, non fides. Habemus enim eundem spiritum fidei, quem habuerunt illi, sicut scriptum est in eorum libris: Credidi, propter quod locutus sum, id est perfecte credidi. Non enim perfecte credunt qui, quid credunt, loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet etiam illud credere quod dictum est: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, conditebor et ego eum coram Patre meo; qui autem me negaverit coram hominibus, negabo eum coram angelis Dei (Matth. x.). » Jure ergo non ait: Credidi et locutus sum; sed propter hoc dicit se locutum, quia creditit. Similis enim creditit, et quod primum loquendo speraret, et quia poenam tacendo timere non debet. Illi crediderunt, et propterea locuti sunt. Et nos credimus, propter quod et loquimur. Haec vox præcipue martyrum est. Si enim tantummodo credidissent, et non loquerentur, non peterentur. Credendo apprehenderunt vitam, et loquendo inventerunt mortem. Sed mortem, in qua corpus corruptibile seminaretur et incorruptionem meteteretur. Nullo metu suppliciorum omittimus loqui ea quæ credimus, scientes, pro certo, quoniam qui suscitavit Jesum, ipse etiam nos propter confessionem ejus fidel mortuos suscitabit cum Jesu, ponens in eadem gloria, et constituet nos in illa regione viventium, ut ultra non moriamur. Atque vobiscum nos ibi consti-

(216) Hic videtur aliquid deesse,

tuet, ut qui unam fidem habemus, in uno regno simus. Nos vobiscum, non vos nobiscum, ut non inferiores, sed pares nobis sitis, si volueritis. Et recte de vobis hoc asserimus. Nam *omnia propter vos instruendos facimus, id est quidquid loquimur et quidquid patinur, pro salute vestra totum agimus, ut exemplo nostro vos ad similia provocemus, et ad cœnam Dei perducamus.* Et ita spectant ad vos omnia quæ facimus, *ut gratia Dei abundans in nobis abundet per multos, id est per vos, et per alios longe lateque cumuletur, in actione gratiarum, ut semper in adversis et prosperis Deo gratias agatis, vel de nobis illi gratias referatis, qui per nos vobis gratiam suam infundit.* Et abundet haec gratia *in gloriam Dei, ut ipse glorificetur ab omnibus.* Ideo cuncta facimus, ut abundans, id est copiosum Dei munus, quod ipse paratus est omnibus dare, sed non omnes digni sunt accipere, non minuatur per paucos, sed abundet per multos in actione gratiarum in gloriam Dei. Gloria enim Dei est, ut multi referant illi gratias pro multititudine largitui doni gratiae ejus.

C « Propter quod non deficitus. Sed licet is, qui foris est noster homo corruptatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt. »

Spem beatæ resurrectionis habemus, et abundantem gratiam Dei per multos spargere ad gloriam ipsius studemus. *Propter quod non deficitus in adversis, sed officium nostrum constanter implemus.* Non deficitus, quamvis gravia patiamur. *Sed licet is homo noster qui foris est expositus malis, id est corpus, corruptatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate, tamen is qui intus est, id est anima munita, ad quam non accedit humanus furor, renovatur in agnitione Dei de die in diem, id est assidue purior efficitur per ignem tribulationis. Vel de die in diem, id est de claritate in claritatem proficiens. Interior homo pro spiritu mentis positus est, exterior autem pro corpore atque mortali vita. Non tamen utrumque horum simul duos homines Apostolus unquam legitur appellasse, sed unum quem Deus totum fecerit, id est et id quod interior est, et id quod exterior. Sed totus iste homo, id est interiore et exteriori sui parte, inveteravit propter peccatum, et poenæ mortalitatis addictus est. Renovatur autem nunc secundum interiorum hominem, ubi secundum sui Creatoris imaginem reformatur. In resurrectione vero etiam exterior percipiet cœlestis habitudinis dignitatem. Renovatio interioris inchoatur a fide, bonisque moribus augetur, et roboratur de die in diem. Non enim momento uno fit ipsius conversationis renovatio, sicut momento uno fit in baptismo peccatorum remissio. Neque enim vel unum quantulum-*

A cunque remanet, quod non remittatur. Sed quod admodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate quæ febris facta est, revalescere; tempore aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatio sanare: ita prima curatio est causam removere hæguris, quod per omnium fit indulgentiam peccarun; secunda, ipsum sanare languorem, quod à paulatim proficiendo in renovatione hujus imaginis. Quæ duo demonstrantur in psalmo, ubi casus: « Qui propitiatur omnibus iniuriatibus tuis (Psal. cx), » quod fit in baptismō. Et additur: « Qui tecum omnes infirmitates tuas (ibid.), » quod fit quædam profectibus, cum hæc imago magis ac magis reveneratur. Nondum enim ex integro est renovata. Renovatur autem quotidie proficiens in sanctitate, transfeatur amorem a temporalibus ad æternos, a visibilis ad intelligibilia, a carnalibus ad spiritualia, et ab istis cupiditatem frenare vel munire, aequaliter se charitate alligare diligenter insistit. Corpus vero tanquam homo exterior, quanto est in hac via diurnius, magis magisque corrupti vel erat, vel morbo, vel variis afflictionibus, donec venient ultimam, quæ ab omnibus mors vocatur. Quia ergo sancti quo exterior deficiunt, eo interior proficiunt, et quo magis exterior adversa tolerant, eo vero lumine interior eoruscant, recte dicunt, quis hoc est qui foris est noster homo corruptatur, tamen is qui intus est, de die in diem renovatur. Et ideo inquit, non deficitus in pressuris, quia id tribulationis nostræ, id est exiguum tribulationis quod nunc patimur, quod est in praesenti, id est in his viis tempore, ubi nemo sine afflictionibus est. id est momentaneum, id est parum durans et ad retardandum leve, operatur in nobis, id est in externo nostro sempiternam gloriam, et hoc supra modum, id est supra quantitatem universæ tribulationis. Parvis enim laboribus magna merces acquiritur, et pro humilatione levis tribulationis supra modum sublimitas æternæ gloriæ rependatur. Et ad comparisonem æternitatis, omne quod in presenti patimur, momentaneum est, licet diurnum esse videatur. Ideo supra modum tribulationis est magnitudo remunerationis, quia si recte ceasante æterna requies æterno labore fuerat emenda, si Deus misericorditer pro brevissimo labore dat æternam requiem, pro brevi despectione sempiternam gloriam. Ideo supra modum. Vel supra modum id est supra mensuram et comprehensionem humanæ rationis, « quia dabitur quod oculi non vident, nec auris audivit, nec in cor hominis ascidit (Isa. LXIV; I Cor. 11). » Operatur nobis sublimitatem, id est ut sublimemur usque ad angelorum celsitudinem, vel in sublimitate, id est cœlorum altitudine. Et contra momentaneam leve tribulationis operatur æternum pondus pro tribulatione pondus gloriæ, ut pro momentaneo rictum, pro levi pondus, pro tribulatione gloriam accipiamus. Sine fine erit hæc gloria, sine fine erit n

quies *ista*, sine fine erit hæc letitia, sine fine erit hæc remuneratio et incorruptio. Ideoque pro nihilo reputamus quidquid molestiarum in presenti sæculo toleramus, non *contemplantibus*, id est non appetentibus vel attendantibus *nobis ea quæ videntur*, id est quæ corporeis oculis sunt subjecta, sed *ea quæ videri corporaliter nequeunt*. Nam hæc visibilia cito transeunt cum tempore, invisibilia vero permanent sine fine. Sic enim visibilia hæc sunt ad invisibilia, quomodo figura ad veritatem. Figura deperit, veritas permanet. Et ideo justi gaudent exire de hoc sæculo.

CAPUT V.

Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, sed æternam in cœlis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes, si tamen vestiti et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus.

Non desiccamus in momentaneis et levibus tribulationibus, propter æternum gloriæ pondus quod expectamus. Nam scimus quoniam si terrestris domus nostra, id est caro quæ de terra est, et proclivis ad terrena, et domicilium animæ hujus habitationis, in qua habitamus quandiu vivimus, dissolvatur, id est destruatur pro Christo, scimus quod ædificationem, id est beatam mansionem habemus statim ex Deo, scilicet domum æternam in cœlis, non manu fabricatam, sed a Deo præparatam, vel de temporali et terrena domo expulsi, in æternam et coelestem recipiamur domum. Prædicatores enim Ecclesie postquam de corporibus transeunt, nequaquam per morarum spatiæ, sicut antiqui patres, coelestis patriæ perceptione differuntur, sed mox, ut a carnis colligatione exeunt, in cuius lesti sede requiescent, sicut in hac sententia demonstratur. Non enim dicitur, habebimus donum æternam in cœlis, sed habemus, quia videlicet protinus habetur illa domus, ex quo ista dissolvitur. Prius autem quam Redemptor noster morte sua humani generis poenam solveret, eos etiam qui coelestis patriæ vias seculati sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt, non ut poena quasi peccatores plecteret, sed ut eos in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio mediatoris advenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpas prohiberet. Nunc autem perfecti quique mox in regnum suscipiuntur. Domus æterna, mansio coelestis est inter angelos, ubi vices temporum non invenientur. Supergreditur enim distinctionem et omne spatium atatis volubile, cui semper inhærere Deo bonum est (Psal. LXXII). Quæ domus vocatur ædificatio, quia nunc operibus nostris bonis ædifi-

A catur, ut in fine parata inveniatur. Vel dominum hanc æternam in cœlis, immortale corpus accipe, in quo resurgentem semper manebimus, cuius forma jam in cœlis est in Domini corpore declarata. Dominum dico non manu *factam*, quia corpus animale fit operatione viri et feminæ, sed corpus spiritale fit per spiritum sine humana operatione. Non enim coitu parentum indigebimus ad resurgendum, sicut indigimus ad nascendum. Ædificabitur autem domus ista divinitus, quando fit quod Ezechieli præmonstratum est: « Accesserunt, inquit, ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam, et super ea nervi et carnes accesserunt, et extenta est in eis cutis desuper (Ezech. xxxvii). Sic ædificabitur absque manu domus animæ nostræ, quando corpus nostrum nutu divino in integrum restituetur ex pulvere. Et habebimus dominum æternam in cœlis. Nam in hoc ut habeamus eam, ingemiscimus, id est intus recentem semper gemitum habemus, videlicet illam desiderantes, suspiramus et in precibus gemimus ex dilatione tantæ quietis et gloriæ. Nos dico, cupientes superindui habitationem nostram, quæ est in cœlo, id est immortalitatis gloriam. Mors enim de terra est, resurrectio de cœlis. Tamen hac conditione cupimus eam superindui si vestiti recepto corpore, non inventiamur nudi, id est alieni a promissa gloria. Opus enim est ut anima corpore induita, superinduatur et gloria, quæ est immutatio in claritate. In hoc, id est in consideratione tantæ gloriæ et desiderio ingemiscimus præ dilatione, et precibus insistimus, C quia cupimus super innovationem animæ quam jam accepimus, indui nos habitationem nostram, id est dari nobis animæ vestem non de terra, id est non corruptibilem, sed de cœlo, id est incorruptibilem et impassibilem ad instar coelestium; si tamen in illa resurrectione vestiti corpore, non inveniamur nudi Christo, sed Christum induiti. Illis enim solis proderit immortalitas qui, cum fuerint induiti corpore, vestiti Christum invenientur, hoc est induimento justitiae circumdati. Nec mirum si inde circum gemimus, ouia nondum ad beatitudinem quam desideramus pervenire possumus. Nam etiam de haec minori re gemitum habemus, quia corpore exi mur, ut illuc pervenire queamus. Et hoc est nam qui sumus in hoc tabernaculo, id est in hoc corpore quod est tabernaculum animæ, ut in eo militet ad tempus Deo in via præsentis vite, ingemiscimus gravati sarcina carnis, et ingemiscimus eo quod non lumen expoliari corpore, sed supervestiri statim immortalitatis, ut absorbeatur quod mortale est a vita, id est ut ab infirmitate ad immortalitatem etiam ipsum corpus sine morte transferatur. Si fieri possit, ita vellemus fieri immortales, ut jam venire ipsa immortalitas, et modo sicut sumus mutata nos, ut mortale hoc nostrum a vita absorberetur, non per mortem corpus poneretur, ut in fine mortalium suneretur. Quamvis ergo a malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus aliquantulum amarus est propter consortium quoddam enim.

corporis, et quandam in his duobus familiaritatem conglutinationis atque compaginis. Et ideo mortis diem differre conantur etiam illi qui post mortem se beatius credunt esse victuros. Tantam vim habet carnis et animæ dulce consortium. « Nemo enim unquam carnem suam odio habuit (*Ephes.* v). » Et propterea non vult anima, vel ad tempus ab ejus infirmitate discedere, quamvis eam se sine infirmitate in æternum recepturam esse confidat. Et aggravamur ergo corruptibili corpore, et ipsius aggravationis causam, non naturam, substantiamque corporis, sed ejus corruptionem scientes, nolumus corpore spoliari, sed ejus immortalitate vestiri, quod et ipsum tunc erit. Sed quia corruptibile non erit, non gravabit. Sub terrena tunica gemimus, ad coelestem festinamus, illam volumus accipere, istam nolumus ponere. Ergo fieri hæc injuria tanto illi vestimento coelesti, ut veniat nobis super hos panos mortalitatis, et corruptionis, ut hoc sit inferius, illud superius; hoc interius, illud exterius? Absit! Non ita volumus supervestiri, ut sub incorruptione maneat corruptio, sed ut absorbeat mortale a vita, id est ut sine aliqua lesione vita destruat in nobis mortalitatem, ut nusquam sit in nobis aliquid mortale, non infra, non supra; non intra, sed extra. Nos ingemiscimus nolentes spoliari corpore, sed immortale corpus habere. Sed qui efficit, id est qui ex toto facit et format nos in hoc ipsum ut ingemiscamus desiderio incorruptibilis corporis, non homo est, sed Deus qui dedit nobis hujus rei impletæ pignus, id est donum sancti Spiritus. Dedit nobis pignus spiritus, id est dedit nobis Spiritum sanctum, qui est nobis pignus et certitudo immortalitatis futuræ. Per Spiritum enim quem dedit nobis, facit nos suspirare desiderio incorruptibilis vitæ; et certos reddit quod hanc consequemur, cuius jam pignus tenemus.

« Audentes igitur semper, et scientes quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Audemus autem et bonam voluntatem, et habemus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Dominum. Et ideo contendimus, sive absentes, sive praesentes, placere illi. »

Quandoquidem Deus facit nos ingemiscere desiderio immortalium corporum, et dedit nobis pignus hujus rei Spiritum sanctum, igitur semper sumus audentes, id est semper audemus velle corpus depolare, ut ad supernam gloriam perveniamus. Ideo voluntas deponendi corpus vocatur audacia, quoniam res est difficultis et omnibus reformidanda. Propterea sumus audentes ad exuendum corpus, quia sumus scientes quod quandiu sumus in corpore mortalili, peregrinamur, id est remoti sumus a Domino, quia non videmus eum, licet ipse sit ubique. Per hoc enim exsules et peregrini sumus ab eo, quia longe projecti a facie contemplationis ejus cætitatis nostræ tenebras in hac valle lacrymarum patimur. Adhuc enim nos antiqua nox gravat, et corruptibi-

A lis hujus carnis oculos, quos hostis callidus ad concupiscentiam aperuit, judex justus a contitu interni sui fulgoris premit. Quisquis enim arbitratur homini vitam istam mortalem adhuc gerenti posse contingere, ut dimoto atque discusso omni nubilum phantasiarum corporalium atque carnalium, serenissima incommutabilis luce veritatis potiatur, et mente penitus et consuetudine vite hujus aliena illi constanter et indeclinabiliter haeret, nequaquam quid querat intelligit. Jure ergo sumus audentes depositione corporis, ut veniamus ad manifestationem sempiterni luminis, quia scimus quod dum sumus in hoc corruptibili corpore, peregrinamur a Domino, id est extranei sumus ab illa patria beatorum, in qua semper Deus sicuti est videtur. Nam per fidem invisibilium ambulamus, id est tendimus ad patriam viventium, in qua Deus appetit et non per speciem, id est non per manifestatio[n]em divinitatis ejus contemplationem. Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercede, per fidem corda mandantur, sicut scriptum est: « Fide mundans corda eorum (*Act. xv*). » Credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium. Qui ergo peregrinatur et per fidem ambulat, nondum est iu[nctu]s patria, sed jam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Incipitur a fide, ut perveniatur ad specimen. In corpore nunc peregrinamur a Domino et a patria nostra. Sed cum hoc perpendamus audemus, id est cum audacia istud magis eligimus, ut separremur a corpore et presentemur Domino, ut cum in specie divinitatis suæ videamus, et apud eum maneamus. Nollemus enim, si fieri posset, expoliari, sed immortales fieri, et Domino praesentari, sed cum sine expolatione id fieri non possit, audemus optare expoliari, ut ad Dominum perveniamus, et bonam voluntatem habemus, id est non murmuramus de hoc, sed desideramus id bona voluntate. Audemus, inquam, et bono animo volumus peregrinari, id est removeri a corpore magis quam bic morari, ut et praesentes simus ad Deum, et inheremamus illi. Non enim satiat animam nisi incorruptibilis gaudii vera et certa æternitas. Et quia Dominus cupimus assistere, ideo contendimus, id est omnibus modis quibus possumus, corde, verbo et opere conamur illi placere, sive nunc absentes, id est in hac vita peregrinantes, sive praesentes, id est in patria manentes. Hoc est, illa nitimur operari, per quæ nunc et in futuro illi placeamus. Modo contendimus, quia est pugna. Sed cum absorpta fuerit mors in victoria (*I Cor. xv*) nulla jam erit pugna, nullusque lapsus, quia nulla corruptio. Et ideo jam non contendimus placere, sed omnino placebimus Dominum in regione vivorum.

« Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propriæ corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. »

Et recte dixi praesentes, quia omnes presentabi-

mur Christo judici, vel merito contendimus ut illi semper placeamus, ne in judicio displices damnamur. Nam *omnes nos*, cujuscunque sexus vel ætatis aut conditionis sumus, oportet, id est necesse est manifestari uniuscujusque cogitationes et verba et opera. Ibi videbitur quis sit unusquisque, modo enim parum dignoscitur. Omnia nostra patebunt ante tribunal, id est ante judicariam sedem Christi, quando coram Deo judge astabimus. Pro magnitudine potestatis et judicis, magnitudo tribunalis et judicii æstimanda est. Quanto enim major potestas judicis, tanto major terror judicii sit necesse est. Omnes omnino manifestabuntur ante tribunal tanti judicis, ut unusquisque sive justus, sive injustus, ad similitudinem messorum referat, id est reportet illuc propria gesta corporis, prout gessit, id est scit ipse unumquodque opus fecit, sive bonum, sive malum. Eodem modo et eadem quantitate, qua gessit unusquisque quodlibet opus, recitat illud judicandum ante tribunal æterni judicis. Unusquisque referet, propria corporis, id est quæ gessit vel cogitavit dum in corpore fuit. Neque enim si quis maligna mente atque impia cogitatione blasphemet, et id nullis membris corporis operetur, ideo non erit reus, quia id non motu corporis gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit et corpus. Prout gessit mente, lingua vel manu dum esset in corpore, referet unusquisque, etiam parvuli, qui non per seipso, sed per alios gesserunt. Nam si in illa parva ætate moriantur, utique judicantur secundum propria gesta corporis, id est secundum ea quæ gesserunt dum essent in corpore, quando per corda et ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati sunt, quando carnem Christi manducaverunt vel non manducaverunt, quando ejus sanguinem biberunt, vel non biberunt. Secundum hæc ergo quæ in corpore gesserunt, judicantur, non secundum ea quæ gesturi erant si diu hic viverent. Neque huic apostolicæ sententiae adversantur beneficia, quæ pro defunctis commendandis agimus, quia etiam meritum hoc sibi quisque, dum in corpore viveret, comparavit, ut ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non prosunt omnibus, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilius fiat ipsa damnatio.

« Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademos, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde. »

Et quia coram Christo judge necesse est nos omnes manifestari, ut recipiat unusquisque prout gessit, ergo scientes hoc suademos hominibus timorem Domini, id est suademos illis ut per sin-

A gula quæ nunc faciunt timeant futurum Domini judicium, et desistant a pravis operibus, ne tunc incipiatur timere, cum jam non poterunt damnationem evitare. Vel quia necesse est omnes manifestari ante tribunal Christi judicis, ergo scientes timorem Domini, id est scientes quam timendum sit Dominus in suo judicio, qui tamen subtiliter examinaturus est opera et cogitationes singulorum, suademos hominibus ut timeant et provideant sibi, ne in judicium damnationis incurvant. Hominibus quidem hoc suademos, sed manifesti sumus Deo, si alter agimus quam docemus, id est Deus novit si est in nobis quod aliis suademos, et qua intentione facimus istam suasionem. Deo quidem scimus nos esse manifestos, qui videt occulta nostra; sed spero etiam in conscientiis vestris manifestos non esse. Manifesta erat puritas eorum Corinthiis, quia neque aliquando in adulacione fuerant reprehensi, neque prælatio eorum displicerat sanctis, nec ab aliquo illorum quidquam, ut assolet, occulte elicere tentaverant, ut foris simplices turbis apparerent, intus vero dolosi essent. Ideo conscientias eorum pulsat, ut sibinet testes essent de veritate. Ac si aperte verbis aliis dicat: Licet vobis male de nobis locuti sint pestiferi homines, puto tamen quod non recipiat vestra conscientia de nobis aliter suspicari quam novit, nec potestis magis aliis fidem accommodare quam voliismetipsi. Et quia modo se laudare videbatur, subjungit: *Non iterum nos commendamus vobis*, id est sicut nec in prima ep stola nos ipsos vobis commendavimus, ut putastis, sic nec in ista nunc nos commendamus, quia per hæc quæ dicimus, laudem nostram a vobis non querimus; sed propter utilitatem vestram *damus vobis* per hæc verba occasionem, id est materiam gloriandi pro nobis contra pseudoapostolos, ut gloriemini quia integrum puræ veritatis doctrinam a nobis suscepistis, et fallacem prædicationem pseudoapostolorum respuitis. Vel pro nobis, quos Deo placere nostis, gloriemini, ut habeatis occasionem gloriandi ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde, id est contra pseudoapostolos, qui per hypocrisim gloriantur de specie pietatis, et non de puritate cordis. Vel in facie, id est in exterioribus, hoc est in carnalibus observantiis gloriantur; et non in corde, id est in spiritualibus, quæ sunt in interiori hominie. Pseudoapostoli animos Corinthiorum commovere videbantur in odium Apostoli ut ab eorum cordibus fides apostolica facilis laboretur; et multi jactabant se ab aliis apostolis didicisse qui semper cum Domino fuerant. Ideoque nunc dicit se his dare occasionem, id est rationem, per quam ipsi gloriarentur adversus eos, quoniam apostolus erat, a quo et isti didicerant, sicut et a quibus illi gloriantur se doctos fuisse. Talis enim gloriatio in facie erat, non in corde, quia de personis gloriantur, non de veritate.

« Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobri sumus, vobis. Charitas enim Christi urget nos,

« *estimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus, ut, et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* »

De nobis, inquit, potestis gloriari, quia quidquid a iimus, vel honor est Dei, vel utilitas proximi. *Sive enim mente excedimus omnia temporalia ut contemplemur aeterna, Deo id facimus, sive sobrii sumus, id est ab illa mentis ebrietate ad communem sensum eximus, hoc vobis fit, id est pro utilitate vestra.* Excessus mentis est intentio ad superna, ita ut quodammodo de memoria labantur insima. In hoc mentis excessu fuerunt omnes sancti, quibus arcana Dei mundum istum exceedentia revelata sunt. De hoc excessu nunc dicitur : *Sive mente excedimus, Deo.* Qnod enim Apostolus mente excedebat, Deo exce-debat. Excelens enim mente omnem humanam fragilitatem, omnem saeculi temporalitatem, omnia quaecunque nascendo et occidendo vanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam ineffabili contemplatione quantum poterat, de qua dicit, quod audivit ineffabilia verba quae non licet homini loqui (*infra xii*). Itaque si semper manere vellet in eo quod viderat, et loqui non poterat, non levaret alios ut et ipsi videre hoc possent. Descendit ergo pro eorum sublevatione. Et hoc est quod additur : *Sive sobrii sumus, vobis.* Quid est, sobrii sumus ? Sic loquimur, ut capere possitis. Haec agebat Apostolus, et boni rectores agere debent, quia tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad se in proximorum misericorditer attrahit. et quo benignius descendit ad insima, eo valentius recurrit ad summa. *Sobrii, inquit, sumus vobis.* Charitas enim Christi urget nos sic agere. Nam charitas Christi, quae sanctorum mentes ad superna sublevat, eas pio moderamine pro fraterna dilectione etiam ad humilitatem condescensionis format. Itaque dicitur : *Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus vobis. Charitas enim Christi urget nos.* Hoc est : Si ea tantum agere vellemus, et ea tantum contemplari, quae mentis excessu intuemur, vobiscum non essemus, sed in supernis tanquam contemptis vobis. Et quando vos ad illa superiora et interiora in silmo passu sequeremini, nisi rursus urgente nos charitate Christi qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philip. ii*) consideraremus nos esse servos, et non ingratiae ei a quo accepimus altiora, propter eos qui intirimi sunt, non contemneremus inferiora, et temperaremus nos eis qui non possunt nobiscum videre sublimia ? Hoc ergo est, sive mente excedimus, Deo. Ille enim videt quod videmus in mentis excessu, ille solus revelat secreta sua. Vobis autem proficit quando sobrii sumus, id est quando ab illo mentis excessu qui mentem ipsam debierat et a sensu temporalium immutat, ad communem sensum descendimus, ut a vobis intelligi possimus. Charita-

A tas Christi nos urget ad vos inclinari, *estimantes hoc, quoniam si unus Christus mortuus est pro omnibus ad vitam praedestinatis, ergo omnes participatione mortis ejus mortui sunt in hoc quod prius erant, id est secundum hoc quod veteris hominis membra fuerunt.* Ideo libenter ad eos debemus inclinari, qui jam per baptismum Christo sunt com-mortui. Vel si unus Christus mortuus est pro omnibus, id est ut omnes vivant, ergo necesse est fieri quia omnes mortui sunt in anima per peccatum, quorum vivificatio quæsita est morte unius qui peccato solus carebat, nec mortis animæ particeps esse poterat. Et idcirco nos debemus ad eos instruendos humiliari, pro quibus vivificantis Salvator usque ad mortem dignatus est inclinari. Omnes itaque mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, dempta matre Dei, sive originalibus, sive etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod justum est. *Et pro omnibus mortuis mortuus, est unus Christus, id est nullum habens omnino peccatum, qui solus hostia sufficiens fuit pro peccatis omnium ut qui, per remissionem peccatorum rivavit, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis omnibus mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit, propter justificationem nostram, ut credentes in eum qui justificat impium (*Rom. iv*), ex impietate justificati, tanquam ex morte vivificati, ad primam resurrectionem quæ nunc est, pertinere possimus.* Non ergo sibi vivat quisque, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius voluntatem, ut possit dicere : Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus, et anima mea illi vivet. Illi utique, non sibi. Debet enim vita humana in se desiccare, in Christo proficer, qui mortua est, ut nos moreremur peccatis ; et resurrexit, ut resurgeremus ad opera justitiae. Et quid est aliud non sibi, sed illi vivant, nisi ut non secundum carnem vivant in spe terrenorum et corruptibilium bonorum, sed secundum spiritum in spe resurrectionis, quæ jam ex ipsis in Christo facta est ? (*Galat. ii; Psal. xxi.*)

« Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. »

Suo more vitam nostram futuram, quæ jam in Christo capite nostro resurgentem completa est, ita spe certa meditatur Apostolus, tanquam jam adsit præsensque teneatur. Quæ utique vita non erit secundum carnem, sicut Christi non est secundum carnem. Carnem hoc loco non ipsam corporis nostri substantiam, sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi, quæ tunc non erit in nobis sicut jam in Christo non est. Quia, inquit, resurrectio Christi nos resurgere fecit, itaque ex hoc tempore resurrectionis neminem eorum pro quibus Christus mortuus est et resurrexit, et qui jam non sibi vivunt, sed illi, novimus secundum carnem, id est secundum carnis corruptionem propter spem futuræ immortalitatis, in cuius expectatione vivunt, quæ in Christo jam non spes, sed res est. Et si co-

gnovimus Christum secundum carnem, id est secundum carnis mortalitatem, cum adhuc moriturus esset, sed, id est tamen jam non novimus, quia illud eis mortale jam induit immortalitatem. Noveramus ergo Christum secundum carnem, id est secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret, sed nunc jam non novimus, quia « resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi). » Nam si Christus secundum hæreticos ideo non habuit carnem, quia dixit Apostolus nunc jam non nosse Christum secundum carnem, nec illi habuerunt carnem, de quibus præmisit; itaque nos amodo neminem novimus secundum carnem. Sed quia illorum secum vitam futuram, ut diximus, tanquam præsentem meditabuntur, qui resurgentes commutabuntur, amodo, inquit, neminem novimus secundum carnem, id est tam certam spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis et immortalitatis, ut amodo jam in ipsa notitia gaudemus.

« Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova (Apoc. xxi). « Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta iporum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. »

Et quia Christus jam non est secundum carnem, nec aliquis eorum qui ei vivit, ergo si qua nova creatura, hoc est si quis innovatur, esse potest in Christo, nunc patet quod vetera corruptionis transierunt, et ecce facta sunt omnia nova immortalitas. Quoniam omnes in Christo, etsi nondum re, jam tamen spe immortales sumus, vetera transierunt, et facta sunt omnia nova. Omnis ergo nova creatura, id est populus innovatus per fidem, ut habeat interim in re, quod in spe postea perficiatur, in Christo habet jam quod in se sperat; itaque nunc vetera transierunt secundum spem, quia modo jam non est trinus Veteris Testamenti, quo temporale atque carnale regnum exspectetur a Deo; et facta sunt omnia nova secundum eamdem spem, ut regnum cœlorum, ubi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum non jam secundum spem, sed secundum rem; et vetera transibunt, cum inimica novissima destruetur mors; et flent omnia nova, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc, immortalitatem. Quod jam in Christo factum est, quem secundum rem jam noverat Apostolus, non secundum carnem. Eorum vero pro quibus mortuus est et resurrexit, nondum secundum rem, sed secundum spem neminem noverat secundum carnem. Sed et moraliter vetera, id est veteris hominis via transierunt, et facta sunt omnia nova, id est novi

A hominis opera. Ad veterem quippe hominem pertinet, praesentem mundum querere, transitoria ex concupiscentia amare, mentem in superbiam erigere, patientiam non habere, ex dolore malitia de proximi lesionem cogitare, sua indigentibus non dare, ad multiplicandum aliena querere, nullum pure propter Deum diligere, inimicitias inimicis reddere, de afflictione proximi gaudere. Cuncta hæc vetusti sunt hominis, quæ videlicet trahimus de radice corruptionis. Sed qui jam ista exsuperat, et ad precepta Dominica mentem in benignitate commutat de hoc recte dicitur, quia vetera transierunt, et ecce facta sunt omnia nova. Tunc enim in nostris mentibus nova fiunt, cum a nobis vetusti hominis vitia transierunt. Dixi quia in Christo nova creatura B et facta sint omnia nova. Sed tamen ex Deo Patre sunt omnia hæc nova, quæ vel in moribus, vel in spe, vel in re consistunt. Ex Patre sunt omnia, quæ per Christum vel in Christo habemus, quia et ipse Christus ex Patre est. Nihil novitatis est nobis, sed omnia sunt ex Deo, qui ex antiquis inimicis reconciliavit nos sibi per Christum mediatorem. Quia enim creatura humana peccaverat in Deum, nec posnibat ut reverteretur ad eum, Deus opus suum nolens perire, misit Filium suum, per quem prædicata remissione peccatorum, reconciliaret sibi per ipsum, per quem eos creaverat. Per Christum nos reconciliavit sibi, et dedit nobis ministerium reconciliationis, id est injunxit nobis legationem, ut per orbem disurrentes, ministraremus ubique doctrinam Evangelii, per cuius observantiam omnes Deo reconciliarentur, et in amicitiam revocarentur. Vere per ipsum et per nos dedit hominibus reconciliationem. Quoniam in Christo quidem erat ipse Deus reconcilians sibi mundum, et in nobis posuit verbum reconciliationis. Deus erat in Christo, qui ait: « Pater in me manens, ipse facit opera (Joan. xiv). » Pater enim est in Filio, quia una est eorum substantia. Deus ergo erat in Christo conversante inter homines reconcilians sibi mundum, id est homines de mundo, pro quibus ipse Christus ait: « Ut mundus credat quia tu me misisti (Joan. xvii). » Mundus enim in hoc loco non ille intelligitur, qui totus in maligno positus est, sed ille pro quo misit Deus Filium suum (I Joan. v), ut salvetur mundus per ipsum (Joan. iii), id est Ecclesia per mundi latitudinem fundata. Hunc mundum sibi Deus reconciliavit hoc modo videlicet non reputans illis delicta iporum, ut pro his puniret illos, sed tam origi alia quam actualia dimisit omnia in baptismo. In Christo quidem erat per naturam, sed in nobis per gratiam, quia posuit in nobis, id est in interiori nostro verbum, id est prædicationem reconciliationis. Hoc est, per Spiritum sanctum illuminavit corda nostra, et docuit quibus rationibus ei possemus homines reconciliare, convertendo eos ad fidem et penitentiam et ad bonam operationem. Et quandoquidem post Christum posuit nos reconciliatores, ergo pro Christo, id est vice Christi fungimur legatione Dei. Chri-

stus enim proprie fuit legatus Patris, sed nos pro eo fungimur legatione, ut vice ejus prædicemus reconciliationem gentibus. Legatione Dri ad vos fungimur, tanquam Deo vos ad reconciliationem exhortante per nos. Ipse enim in uobis loquitur, et verba ejus sunt ea quæ ex ore nostro processerunt, ideoque libenter nobis obtemperare debetis. Et quia vice Christi sumus directi, obsecramus pro Christo, id est tanquam vos Christus obsecrat, reconciliamini Deo. Obsecramus vos, id est per omnia sacra adjuramus, ut reconciliemini Deo per poenitentiam, cui per peccatum estis inimici. Nemo enim reconciliatur nisi ex inimicitia, et nihil inter Deum et homines facit inimicitias nisi peccatum. Plerumque autem homo qui alteri homini irascitur, discordanti sibi reconciliari appetit, sed ire ad satisfaciendum prior erubescit. Pensamus facta veritatis, ut videamus quo jaceat nostræ pravitas actionis. Ecce inter nos et Deum discordiam peccando fecimus, et tamen ad nos Deus suos legatos prior misit, ut nos ipse, qui peccavimus, ad pacem Dei rogati veniamus. Erubescat ergo humana superbìa. Confundatur quisque si non satisfaciat proximo, quando post culpam nostram, ut ei reconciliari debeamus, et ipse qui offensus est, legatis intervenientibus, obsecrat Deus. Quomodo autem ei reconciliaremur, nisi deleretur peccatum, quod inter nos et ipsum erat, et nos ab eo separabat? Proinde cum dixisset Apostolus, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, quasi dicemus quonodo poterimus reconciliari Deo, subjunxit: *Eum, qui non noverat peccatum, id est Christum qui non noverat peccatum per experientiam, licet nosset illud per sapientiam, fecit pro nobis Deus Pator peccatum, id est sacrificium pro peccato.* Bene ergo possumus ei reconciliari, qui sanguine Christi sui delet omne peccatum nostrum, si nos illud poenitendo damnamus. Qui videlicet Christus peccatum non novit, quia nunquam peccati delectationem sensit. Sed per sapientiam qua ipse peccatum damnat, novit ipse peccatum, id est novit hoc esse malum, non ergo fecit ipse peccatum, sed eum Deus pro nobis peccatum fecit, hoc est, ut dixi, sacrificium pro peccato. In lege enim peccata vocabantur, sacrificia quæ pro peccatis offerebantur. Et eodem modo locutionis appellatur nunc Christus peccatum, quia pro peccato est oblatus. Similitudo etiam carnis peccati, in qua venit, dicta est peccatum. Misit, inquit, Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne (*Rom. viii.*), id est de similitudine carnis peccati, quæ ipsius erat, damnavit peccatum in carne peccati, quæ nostra est. Eum itaque qui non noverat peccatum, id est Christum, pro nobis peccatum fecit Deus, cui reconciliandi sumus, id est sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ideo fecit eum peccatum, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Ipse

A ergo peccatum, ut nos justitis, nec nostra, sed Dei; nec in nobis, sed in ipso, sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum; nec in se, sed in nobis constitutum similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est. Haec est illa iustitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos ab eo iustificati sumus. Ut efficeremur, inquit, non solum iusti, sed etiam iustitia, id est ut per nos alii fiant iusti. Efficeremur iustitia Dei in ipso, id est in ejus corpore, quod est Ecclesia, cui ipse est caput (*Cofos. I.*).

CAPUT VI.

¶ Adjuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te (*Isa. xl ix.*). Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. ¶

Deus per Christum pro peccatis nostris immolatum reconciliat vos sibi. Sed nos adjuvamus opus reconciliationis hujus. Dei enim sumus adiutores. Nos ministerio prædicationis nostræ adjuvantes beneficium divinæ operationis, exhortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, quam vobis offert. Gratia Dei est remissio peccatorum. Quam in vacuum recipit, quisquis in bonis operibus se postea non exercet. Gratia Dei est facultas bene concessa divinitus homini, de qua dicitur: Sine me nihil potestis facere (*Joan. xv.*). Quam in vacuum recipit, qui cum Dei gratia non laborat, nec adjungit studium suum, ut possit Dei præcepta ipso adjutore implere. In vacuum, id est in hoc ut sit eis res vacua, recipit hanc gratiam, qui bonis operibus eam implere non salagit. Sed nos bene cum auxilio gratiæ agendum vos exhortamur ne per desidiam vestram in vacuum eam recepisse inveniamini. Et hoc facimus, ut dictum est, adjuvantes opus coelestis gratiæ et reconciliationis, vel adjuvantes vos ipsos nostris meritis et orationibus atque sermonibus. Sive ita: Nos prædictis causis et rationibus vos adjuvantes, id est ad reconciliationem provocantes, exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, id est ne falsis apostolis credentes, ita recipiatis et intelligatis baptismum et fidem, quam suscepistis, ut eat in vacuum, id est transeat vobis in rem vacuam et oīni plenitudine utilitatis privatam. Illi enim qui putant solam fidem Christi sine carnali observantia legis non sufficere ad iustitiam et salutem æternam, gratiam Dei, id est fidem ipsam intelligent quasi rem vacuam, il est non refertam innocentia et omnium virtutum perfectione. Et sicut hanc fidei gratiam putant vacuam, sic sit eis vacua, quia per eam nec remissionem peccatorum, nec aliquam gratiam consequuntur. Sed vos eam nolite recipere sic, nolite sic de ea sentire, ut vobis eat in vacuum, id est ut fiat omni commido vestro vacua. Vere non debetis eam patare vacuam nec vobis facere vacuam, quia non est vacua, sed bonis operibus referta. Nam ipse Deus qui gratiam

istam humano generi offert, ait in Isaia (cap. xlix): *Tempore accepto, id est tempore quod est mihi vel hominibus acceptum, exaudiri te orantem pro peccatis tuis.* Non est ergo vacua haec gratia, in cuius tempore Deus orantes exaudit. Quod tempus est hominibus gratum, et cum omni amplexu cordis acceptum. Plus enim est acceptum quam acceptabile, quoniam acceptabile dicitur, quod est habile ut recipiatur; acceptum vero, quod jam mentis devotione receptum est. Et postquam hoc tempus tibi fuerit acceptum, id est postquam hoc suscepis, exaudit Deus preces tuas, quas tempore legis non exaudiens. Tempore, inquit, accepto, id est tempore gratiae, quod accepisti veniens ad fidem, exaudiens te deprecantem pro remissione culparum tuarum, et in die salutis, id est in hoc eodem tempore gratiae, quo vera salus de celo ad homines venit, et lux fidei, atque justitiae tenebras infidelitatis atque peccatorum effugavit, adjungi te de assecutione virtutum. Lex autem non adjuvabat, sed tantum praeципiebat. Sub gratia vero Deus nos, inquit, adjuvat, ut bona quae praecipit facere valeamus. Nam ideo adjuvi te, quia ipse liberum in nobis arbitrium restituit, et ex libero arbitrio nostro laboramus, et divina gratia adjuvante potentes efficimur, sine qua nihil facere possemus. Hoc Deus Ecclesiae de gentibus per prophetam dixit: *Tempore accepto exaudiens te, et in die salutis adjuvi te,* hoc eidem Ecclesiae de gentibus conversae replicat nunc Apostolus, et exponendo subiungit: *Ecce, id est non ultra differtur illud tempus, sed nunc praesentialiter est tempus acceptabile, quod omnes gratauerit accipere debent, ut et ipsi flant Deo acceptabiles;* et *ecce nunc praesentialiter est dies salutis, id est lucidum tempus gratiae, in quo per bona opera possint homines aeternam promereri salutem.* Ex quo enim Salvator in carne apparuit, semper est acceptabile tempus, et dies salutis usque ad finem saeculi. Unicuique tamen finitur hoc tempus in hora obitus sui. Dies enim salutis per Christi gratiam est vita praesens, quoniam apta est ad bene operandum; et concludentur nocte judicii, in qua nemo poterit operari. Et ideo adesse tempus dicit Apostolus, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores; diem adesse dicit, quo morbis mortalibus animalium possit adbiberi medicina salutis. Sequitur:

« Nemini dantes ullam offenditionem, ut non vituperetur ministerium nostrum (I Cor. iv). Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carcerebus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. »

Exhortati sumus vos ne in vacuum gratiam Dei

A recipiatis, et exhortamur ut nemini sitis dantes ullam offenditionem. Cavete ne malo exemplo vestrum seu verbo pravo detis alicui fratribus ullam offenditionem, id est ne faciatis eum offendere, ut cada per vos in peccatum; ne sitis ei offendiculum, ut exemplo pravitatis vestre offendat corruens in nequitiam, vel ne offendatis eum, id est ne conturbetis et irasci faciatis eum. Idcirco videte ne male vivendo vel loquendo præparetis offenditionem ulli proximorum, ne propter vos vituperetur ministerium nostrae prædicationis, qui vos docuimus qualiter agere debeatis. Qui enim vos male agere viderint, putabunt nos ita docuisse, et incipient nostram doctrinam vituperare. Non detis, inquam, ulli offenditionem, sed potius exhibeamus nosmetipsos in omnibus et vos sicut Dei ministros. Ut melius exhortetur eos, conjungit se illis, ac velut seipsum admonet, quia infirmitatem illorum quasi suam estimat; et si profecerint, profectus illorum ipsius erit. Exhibeamus, inquit, id est offeramus Deo, nosmetipsos, id est me et vos. Ut ergo unusquisque seipsum exhibeat, exhibeamus, id est offeramus et demonstremus nos in omnibus sicut Dei ministros. Ac si dicat: Non vos admoneo ut omnes sitis apostoli, vel ministerium prædicationis assumatis, sed ut sitis sicut ministri Dei, id est in omnibus ministros divinæ prædicationis imitemini, ut similitudo religiosæ conversationis eorum exprimatur in vobis. Et si non omnes sumus ministri, omnes tamen sicut ministros Dei nosipso exhibeamus, ut, sicut illi vivunt, ita et nos vivamus. Et hoc faciamus in patientia, quæ sit multa, id est sustinens multa, et neque murmurans contra Deum, neque indignaus contra hominem qui mala intulerit. Haec ita generaliter omnibus dicuntur Christianis. Specialiter vero inimicis evangelicæ prædicationis hoc modo possunt dici: Nos qui alios exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiant, ita conversationem nostram cauta circumspectione custodiamus, ut nemini simus dantes ullam offenditionem, id est nosipso faciamus quæ alius facienda suademus; non faciamus quæ prohibemus, ne si aliter docere et aliter facere visi fuerimus, exemplo nostro ceteros offendere faciamus. Infirmus enim quisque plus attendit facta prælati sui quam verba, et putat sibi licere quidquid illum viderit agere. Et ita prælatus qui male vivit, licet bene doceat, offenditionem subditis parat. Nemini ergo simus dantes ullam offenditionem, ut non vituperetur ministerium nostrum. Vituperabitur enim, et linguis obtrectantium lacerabitur, non si fecerimus mala solum quæ improbamus, sed etiam si non fecerimus bona quæ docemus. Neminem offendamus, sed in omnibus verbis et actibus nostris exhibeamus nosmetipsos sicut decet Dei ministros, id est ut ex operibus nostris homines Deum glorifcent, et nos intus Deo placeamus. Et id faciamus in multa patientia, per quam et indisciplinatos mores si atrum

tolerando paulatim corrigamus, et infidelium persecutio-
nes fortiter sustineamus. Nam subsequenter ostenditur per partes, quam multa debeat esse ista patientia. Nec solum ministri, id est prælati Ecclesiæ jubentur ista, sed et subjectis, ut præmisimus, qui similes in moribus debent esse bonis ministri. Multam, inquit, patientiam habeamus in tribulationibus, id est in pressuris et vexationibus, quæ nobis inferentur a pravis hominibus, in necessitatibus, id est in egestatibus cibi vel potus vel indumenti; in angustiis, id est in sollicitudinibus et curis animi, atque timore paenarum, unde mens angustiatur; in plagis, id est in verberibus sicut est virgarum cæsio; in carceribus, id est in tenebris et sceleribus locis reclusi; in seditionibus, id est in commotionibus populi contra nos. Si populus contra nos insurgat, et cum quodam tumultu conetur nos a bono opere revocare, nos patienter feramus, et a bono non separemus. Sed et in laboribus habeamus patientiam, id est si pravi homines longis itineribus aut gravibus operibus nos laborare cogunt, vel si labore manuum nostrarum nobis victum quæsierimus. Et in vigiliis, id est si necesse fuerit nos vigilare, ut per noctem operemur unde vivamus, vel iu vigiliis ad psallendum et orandum. Atque in jejuniis, quæ vel sponte facimus, vel indigentia facere coegerit, aut quilibet necessitas. In his omnibus patientiam teneamus, et nos ut Dei ministros exhibeamus. Ministrorum enim sunt, quicunque bene operantur, quia Deo ministrant, id est deserviunt. Excepto igitur prædicationis officio et altaris ministerio, omnes agnoscamus nos esse Dei ministros, ut tanti Domini famulos, exhibeamus nos idoneos in castitate mentis et corporis, et in scientia, ne, fatuis virginibus similes, amittamus per imprudentiam meritum castitatis (*Math. xxv*). Habeamus ergo scientiam Scripturarum, vel scientiam qua prudenter agere bona sciamus et mala respuere. Et ut ministros Dei nos exhibeamus in longanimitate, id est in longa animi exspectatione, qua patienter usque in finem perseveremus, adversa presentis vitæ ferendo et gaudia sequentis vitæ sperando. Et in suavitate, ne per rancorem animi efficiamur illis asperi, a quibus longanimiter mala toleramus, sed per dulcedinem mentis simus illis suaves et blandi, ut nec verbo nec opere nostro illis vel aliis generemus asperitatem amaritudinis. Et in *Spiritu sancto*, ut omnia benigne et sincere faciamus, si ut *Spiritus sanctus docet*. Et in *charitate non ficta* ut officium dilectionis non tantum in vultu et verbo, sed etiam in corde habeamus, ne simus de illis, Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum (*Psal. xxvii*). Atque in verbo veritatis predicando vel loquendo, ut habeat puram veritatem sine falsitatis admistione vel prædicatio nostra vel locutio. Et in virtute Dei ut non nostris viribus, sed dono virtutis divina credamus non posse quidquid boni poterimus agere. Omnia hæc in Apostolo maxime præfulgebant, et in talibus

A ducebatur ejus conversatio, qui nunc secum portator ministros Evangelii et omnes Christi servos, ut taliter vivere studeant. Fervens enim Dei amor facile tollat omnes adversitates, et assequitur omnes virtutes. Adhuc autem subjungit Apostolus in admonitione:

« Per arma justitiae a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitem, per infamiam et beatam famam, ut seductores, et veraces: sicut qui ignorati et cogniti; quasi morientes, et ecce vivamus: ut castigati, et non mortificati; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multis autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. »

B Exhibeamus, inquit, nosipos ut Dei ministros per arma justitiae, quibus regnum peccati delerimus, id est per virtutes virtutis contrarias, ut humilitas dejicit superbiam, largitas extirpet avaritiam, benevolentia invidiam, et sic ceteræ virtutes destruant opposita sibi vitia. Virtutes enim sunt arma justitiae, quibus muniri debemus a dextris et a sinistris, id est a parte prosperorum et a parte adversorum, ut, contra prospera et adversa virtutum armis semper muniti, nec prosperis elevemur, nec adversis perturbemur, nec blandis ad volupiem demulcentur, nec asperis ad desperationem premamur. Et audite quæ sint dextra et sinistra, id est præadera et adversa. Per gloriam et ignobilitem, etc., usque, Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Dextra enim justorum sunt gloria, bona fama, et quæ veraces sunt, quod cognoscuntur, quod vivunt, quod non mortificantur, quod gaudent, quod multos ditant, quod omnia possident. Sinistra vero, quod ignobiles et infames habentur, quod seductores putantur, quod ignorantur, quod moriantur, quod castigantur, quod contristantur, quod egent, quod nihil habere videntur. Sed milites Christi per arma justitiae a dextris et a sinistris muniti debent incedere, ut, hinc et inde diabolum expugnantes, et in prosperis timeant, et in adversis confidant. Exhibeamus ergo nos ut Dei ministros per gloriam et ignobilitem, id est quando in gloria et veneratione apud homines erimus, non inde extollamur; et quando nos judicabunt esse ignobiles atque contemptibiles, non inde frangamur. Eodem modo agamus per infamiam et bonam famam, id est si false infamamur de aliquo crimen, vel si bonam famam habemus de religiosa conversatione, utrumque per patientiam sequanimitter ducamus, ut nos nec detrahentes dejiciant, nec laudantes extolant, quia contingit nonnunquam utrosque mentiri. Item exhibeamus nos ut seductores et veraces, id est ad viam veritatis adducamus eos qui errant, ut certi qui in errore perseverant, judicent nos esse seductores, cum simus veraces. Si enim seducere, aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, querendum est unde et quo. Si a malo ad bonum, bonas seductor est, unde et Jeremias ait: « Scdixisti me, Domine, et seductus sum (*Jer. xx*). Si autem quis aliquem seducendo ducat a bono ad malum, malus seductor est. In hanc ergo partem, qua seducuntur

homines a malo ad bonum, utinam omnes seductores et veremur et simus. Sed infideles aut quilibet errantes vocabunt nos malos seductores, si quos poterimus, ex sociis eorum ad fidem et religiosam conversationem attraxerimus. Erimus enim veraces et vera docentes, sed illi putabunt nos esse fallaces, et falsitate alios seducentes. Nos dico apud alios habiti sicut qui sunt a Deo ignoti, id est reprobati, et apud alios a Deo cogniti, id est approbati. Vei ita sumus sicut illi qui sunt ignoti, quia infideles et superbi non dignantur nos aspicere et agnoscere, vel agnitos abjiciunt, et tamen fideles et religiosi nos agnoscunt. Et tormentis sumus quasi morientes, quia tandem torquemur ab impiis donec credamur esse mortui, et ecce Deo liberante vivimus, quoniam eripimur a morte et restituimur vita. Sumus enim ut castigati quia infideles putant se nos duris verberibus ac minis castigasse, ne ulterius novam religionem praedicemus; et non sumus mortificati, quia nec corporis nec animae necem ab illis pertulimus. Corpus enim nostrum adhuc vivit, anima quoque vitam non amisit, quia infidelibus non cessit, ut a prædicatione vel confessione veritatis sileret. Etsi multi martyres occiduntur, Ecclesia tamen non moritur. Atque electi Dei dum super se exteriori rapti in altum animum figunt, queque in hac vita patiuntur, quasi longe infra labentia a se aliena aspiciunt, et (ut ita dixerim) dum mente extra carnem fieri decertant, pene ipsa quæ tolerant, ignorant. Hæc autem de se suique similibus ita loquitur Apostolus, ut omnes fideles ad ea toleranda vel agenda exhortetur. Ac si discipulis dicat: Non qui magistri sumus, ita vivimus; vos autem qui nos imitari debetis, exemplum nostræ conversationis insequimini. Qui et adjungit: quasi tristes, subaudi, foris apparemus, propter molestias tribulationum quas patiuntur, sed semper sumus gaudentes intus propter spem futuræ remunerationis. Non solum enim non contristamur in adversis, sed etiam gaudemus, et hoc semper. Et sumus sicut egentes, quia nihil in presenti sæculo videamus habere, sed tamen multos sumus locupletantes, quia spiritales divitias largimur creditibus. Sumus enim tandem penitus nihil habentes, quia nihil proprium carnaliter habemus, etiam omnia possidemus, id est non solum pecunias, sed etiam ipsos pecuniarum dominos, qui se nobis tradunt, et res suas ad pedes nostros ponunt. Similiter et vos, licet in adversis quasi tristes appareatis, semper tamen per spem intus gaudete. Et si habetis divitias, estote quasi egentes, quanvis non sitis egentes, id est in spiritu pauperes estote, sed multos eleemosynarum vestrarum beneficiis locupletare curate. Esto et tandem nihil habentes, id est mentis respectu cuncta quæ habetis pro nihilo ducentes, et tali cogitatione sitis omnia vestra possidentes quia tunc mens vestra per hæc non tenebitur in imis. Sed et quilibet sancti pauperes omnia possident, etiam temporalia, quoniam nihil deest timentibus Deum. Apostoli vero cum nihil habere viderentur, in hoc

A erant omnia possidentes, quod cum essent principes Ecclesiarum, habebant potestatem sumendi ex rebus subjectorum quæcumque sibi forent necessaria (Matth. x; Marc. vi; Luc. ix). Notandum autem quia in his quæ sunt adversa, dictum est, quasi, ut, sicut, tandem; in his vero quæ sunt prospera, non est dictum. Ait enim: Quasi tristes, semper autem gaudentes, etc. Tristitia nostra habet, quasi; gaudium autem nostrum non habet quasi; quia spes qua gaudemus, certa est. Tristitia vero nostra quasi, habet, quia in somniis transit. Qui somnium judicat, addit quasi. Quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi, quia cum evigilaverit, non inventit quod videbat. Quasi thesaurum inveneram, dicit mendicus. Si quasi non esset, mendicus non esset. Sed quia quasi erat, mendicus est. Itaque qui nunc ad lætias sæculares oculos aperiunt, et corda claudunt, transit quasi eorum, et venit verum ipsorum, quasi ipsorum, felicitas est sæculi; verum ipsorum pena est. Nostrum autem quasi tristitia est, gaudium non est quasi. Non enim ait Apostolus, quasi gaudentes, semper autem tristes; aut quasi tristes, et quasi gaudentes; sed ait, quasi tristes, semper autem gaudentes, et item: Sicut egentes et ibi est sicut vel quasi. Multos autem ditantes, hic non est quasi vel sicut. Nihil habebat Apostolus, omnia sua dimiserat, divitias nullas possidebat, tamen addidit: Tanquam nihil habentes, et ipsum enim nihil habere Apostoli, quasi nihil habere erat. Et omnia possidentes, ibi non dixit quasi. Quia quasi egebat, non autem quasi, sed vere multos ditabat. Nam et sanctis qui erant in Jerusalem, victum ministrabat. Quasi nihil habebat; non autem quasi, sed omnia possidebat. Itaque in his quæ existimantur adversa, quæ superius per ignobilitem et infamiam præsignavit, quæque a sinistris esse descriptis, addidit quasi, vel sicut, aut tandem. In his vero quæ prospera reputantur, et dextræ partes appellantur, quæque vocabulo gratiae et bonæ famæ præmonstravit, non apposuit quasi vel aliquid tale. In prosperis enim vel dextris est veritas, in adversis autem et sinistris umbra vel similitudo, non ipsa res. Quæ autem a dextris descripsit, sunt arma dextra iustorum. Illa etiam quæ a sinistris denotavit, sinistra sunt arma eorum. Efficientur enim viro perfecto arma justitiae, si hæc illata sibi magnanimiter sustinuerit, quia per hæc dimicans, et istis ipsi quibus impugnari putatur adversis, tandem armis utendo, eisque velut arcu et gladio, scutoque validissimo contra illos qui hæc ingerunt, munitus, proiectum sue patientiae et virtutis acquiret, et gloriosum constantiae triumphum, nec adversis dejectus, nec prosperis elatus, nec ad levam tristibus impulsus, nec ad dexteram læcis motus, sed in medio per viam rectam indeclinabiliter gradens.

« Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatum est. Non angustiamini in nobis,

« angustiamini autem in visceribus vestris. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini et vos. Nolite ducere jugum cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiae cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? »

Solent plerumque etiam justi laudare bona quæ dicunt, non quo ipsi suis laudibus inbent, sed quo auditores suos ad audiendi sollicitudinem accendant, ut dum eorum voce præferuntur, ab eorum cordibus ardenter affectu respellantur. Unde nunc Apostolus cum mira Corinthiis et multa dixisset, adjunxit: *Ost nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatum est.* Et hoc etiam causa libertatis dixit ac paræ conscientiæ. Male enim sibi conscientia mens loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. Et est sensus: Ita provocati sumus profectu vestro, ut tacere non possimus. Profectus enim discipulorum aperit os magistri. *Ost nostrum patet ad vos,* quoniam multa diximus ac dicimus ad vos corrigendos et instruendos, quæ gratauerit accipere cuncta debetis. Et ideo patet ad vos os nostrum, quia charitate dilatum est cor nostrum. Lata dilectio cordis nostri, quæ vos omnes complectitur, non sinit ut faciemus ea quæ prosunt vobis. Ex abundantia enim cordis os loquitur; et ubi charitas est, non sunt angustiae (*Matth. xii*). *Cor nostrum dilatum est.* Cordis dilatatio, justitiae est delectatio. Hoc munus est Dei, ut in præceptis ejus non timore penæ angustumur, sed dilectione et delectatione justitiae dilatetur. *Cor nostrum dilatum est.* Licet enim caro nostra sit tribulationibus et pressuris angusta, cor tamen intus latitudini liberum gaudet exterioribus penis. Charitas enim non angustatur. Si quis vult non angustari in terra, in latitudine charitatis habitat. Quidquid enim fecerit ei homo, non eum angustat, quia illud diliget quod non nocet. Et quia nostrum cor ita dilatum est, atque nostrum os patens, ideo non angustiamini in nobis, id est nolite putare, quod habeatis in nostro magisterio vel nostræ conversationis exemplo ullam scientiæ vel boni operis stricturam et inopiam. Nos enim dicimus et facimus quidquid erga vos dicere et facere debemus, sed potius *angustiamini in visceribus vestris*, id est intelligite quod angustia et parvitas scientiæ et boni operis quam habetis, est in cordibus vestris, quæ dura sunt ad intelligendum et faciendum. Qui enim nobis pseudo præfertis apostolos, putatis quod angustia et parvitas intelligentiæ vestræ vel sanctitatis, sit in nobis, id est in nostra culpa, cum ipsa sit potius in cordibus vestris, id est in culpa duritiae mentium vestiarum, quia non sunt dilataæ sicut cor nostrum. Sed nunc dico vobis tanquam filiis, id est tanquam illis qui exemplum meum cum sim pater vester, sequi debetis, dilatamini et vos, sicut ego dilatatus sum, id est per intellectum dilatamini auxilio gratiæ Dei, ut

A majora ipsius dona capiat. Dilatamini per amorem justitiae, ut copiam virtutum capiat in latitudine mentis vestrae. Vos dico habentes in futuro *eamdem remunerationem* quam ego, si nunc ita dilatati fueritis ut ego, dilatamini ampliitudine charitatis, ut omnes homines pie diligatis, et non per timoris angustiam, sed per amoris latituinem bona faciatis, dilatamini et vos in bonis operibus per libertatem amoris, et *nolite jugum antiquæ servitutis* quæ in lege est, *ducere cum infidelibus*, id est cum pseudoapostolis, qui fidem Christi conantur enervare, et carnales observantias legis statuere: Ipsi enim cum sint sub iugo servitutis, ubi omnia per timorem flunt, student vobis suadere, ut, abjecta lege libertatis, id est libertate charitatis, subjiciatis B colla vestra cum eis iugo legis. Sed vos nolite participes fieri servitutis eorum, quia vos estis justi per fidem, illi vero iniqui per legis transgressionem. Et quæ participatio est justitiae cum iniquitate? Nulla. Quoniam mox annullatur justitia, si participationem habuerit cum iniquitate; et ideo ne pareat justitia vestra, caveat habere participationem cum iniquitate illorum. Nulla communio vel in cibo vel in potu, vel in aliquo sacramento vos eis conjungat, cum sint ob iniquitatem perfidiæ ab Ecclesia separati. Aut quæ societas luci ad tenebras? id est in quo possunt habere communionem illi qui sunt lux sufficiens ad aliorum illuminationem, cum illis qui sunt tenebrae, id est caeci et cæcantes alios? Nulla societas est lucis et tenebrarum, quia lux hujus mundi obscuratur, si se sociaverit tenebris. His non est societas. Sed Christi ad Belial, id est ad diabolum C quæ conventio potest fieri? Id est illi in quibus habitat Christus, et qui sunt membra Christi, in quæ convenire possunt cum illis, in quibus habitat diabolus, et qui sunt membra diaboli? In nullo. Quia mox deserit eos Christus, si se membris Satanae coniungerint. Belial interpretatur *absque iugo* (*Iudic. xix*), et significat illum angelum, qui nec Deo subjectus esse voluit. Cujus membra sunt omnes, qui præceptis Dei nolunt subjici. Aut quæ pars fidei, id est Christiano cum infideli? id est cum pseudoapostolo fidem Catholicam destruente. Nulla est his pars communis. Sed templo Dei, id est illi in quibus habitat Deus, quis consensus potest esse cum idolis? id est cum sacrificiis carnalium observantiarum, quæ non jam Deo, sed diabolo offerunt, et idolatriæ deputantur. Nullus eis consensus ad invicem. Tot modis ostensum est, communionem pseudoapostolorum esse vitandam. Possunt et aliter forsitan hæc verba tractari. Nolite jugum ducere iniquitatis cum infidelibus, id est cum gentibus, ut subditi sitis iugo peccati sicut illi, cum debeat in libertate charitatis servire justitiae. Quæ enim participatio est justitiae cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? nulla participatio est justitiae et iniquitati, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus in Ecclesia est. Novit enim Dominus qui sunt ejus, et recedat ab iniquitate omnis qui invocat no-

men Domini (II Tim. ii). Nulla etiam societas est luci et tenebris, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus sunt. « Quoniam Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullæ (I Joan. i). » — « Qui autem odit fratrem suum in tenebris est, et in tenebris ambulat (I Joan. ii). » Si dixerimus quod societatem habemus cum Deo, et in tenebris ambulamus, mentimur (I Joan. i). Non est ergo societas luci et tenebris. Quid igitur faciemus? Societas cum Deo habenda est. Alia spes vite æternæ nulla est. « Deus vero lux est, et tenebrae in eo non sunt ullæ (ibid.). » Iniquitates autem et peccata sunt tenebrae. Iniquitatibus et peccatis premimur, ne societatem cum Deo habere possimus. Quæ ergo spes est? Si confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate. Quo facto societatem habebimus cum illo, quia lux erimus in ipso. Quæ autem *conventio Christi ad Belial?* Belial, ut diximus, interpretatur *absque jugo* (Judic. ix). Quicunque ergo non Dei, sed suam voluntatem sequuntur, hoc vocabulo possunt designari, quia sunt absque jugo timoris Dei, absque jugo disciplinæ spiritualis. Et sæpe tales dicunt se Christianos. Sed quæ *conventio Christi ad Belial?* Christus humiliavit semetipsum, factus olediens usque ad mortem (Philip. ii); isti autem extollunt semetipsos, nolentes obedientiam jugo subjici. Quæ igitur conventio istis et Christo? Non sit itaque sine Dei jugo, quicunque vult convenire Christo. Aut quæ pars fidei cum infidei? Vel quis consensus templo Dei cum idolis? Hoc recte dictum est illis Corintiorum, qui cum infidelibus manducabant sacrificia idolorum. Potest et aliter intelligi: « Fidelis enim Dominus in omnibus verbis suis (Psal. cxlv), quoniam fideliter adimpleret vel adimplebit quæcumque locutus est. Ille autem est infidelis, qui verba sua negligit adimplere, ut faciat bona quæ se facturum promisit. Quæ igitur pars est fidei Deo cum infidei homine? Qui enim mandata Dei adimplere noluerit fideliter, quam partem cum Deo habere poterit? Quis autem consensus templo Dei cum idolis? « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii), et avaritia est idolorum servitus (Colos. iii). Cur ergo illi qui sunt vel debent esse templum Dei, consentiunt avaris, nec redarguant eos? Cur non timent ne per hunc consensuim Deus, qui in eis habitare solet, deserat eos, et flant etiam ipsi habitaculum Satanae?

« Vos enim estis templum Dei vivi (I Cor. iii, vi), sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos; et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus (Levit. xxvi). Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis; et ego recipiam vos, et ego ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens (Jer. xxxi; Isa. lxi). »

Recete dixi quia templum Dei consensum non ha-

bet cum idolis. Vos enim estis ipsum templum non deorum mortuorum, sed Dei vivi, id est vos estis in quorum cordibus habitat, et præsidet Deus qui in se vivens est, et vitam suis dat æternam; sicut econtrario idola sunt mortua suis cultoribus, quia eis sunt causa mortis æternæ. Ita estis templum Dei, sicut ipse Deus per scripturam Testamenti Veteris dixit: Quoniam *inhabitabo in illis* (Lev. xxvi), id est in mentibus illorum. Cum Deus ubique sit, in illis tamen habitat, qui ejus sentiunt beneficium, et faciunt voluntatem. Inhabitabo, inquit, in illis et inambulabo inter eos, id est promovebo illos in proiectu virtutum. Inambulat enim Deus in nobis præsentia suæ majestatis, si latitudinem invenerit charitatis. Quam enim latum est ubi deambulat Deus; et ero inquit illorum Deus, id est illi me solum colent Deum, quia non erunt de illis, quorum deus venter est (Philip. v), vel qui vitium quodlibet pro Deo colunt, et ego protegam illos ab incursu vitiorum, atque dabo illis successum virtutum, et ipsi erunt mihi populus, id est ita mihi erunt docti et dediti in unitate concordiae, ut non sint de hoc mundo. Propter quod, id est quia promitto me in vobis habitare et inambulare, exite de medio eorum, id est de medio pseudoapostolorum, et separamini ab eis. Quandiu enim patimini eos morari inter vos, et sustinetis prædicationem eorum, tandem estis in medio eorum, id est intra consortium eorum, et irretiti errore ipsorum. Exite de medio eorum, ne sitis in medio communionis eorum, conclusi in eodem reatu. Et ita exite, ut separamini, id est ut seorsum parati sitis ad bene agendum, sequestrati a communione eorum. Et hoc dicit ac præcipit Dominus, non ego. Et ne tetigeritis immundum, id est carnales observantias, quas illi suadent vobis, quæ jam post Domini resurrectionem non valent ad emundationem, sed ad contaminationem eorum qui tangunt, id est custodiunt eas, et si ita vos a communione perversitatis eorum separaveritis, ut sancte et juste vivatis, ego recipiam vos in celeste regnum, quos a paradiiso ejeceram. Vel exite de medio perversorum qui sunt in Ecclesia, exite non corporaliter, sed spiritualiter, id est facite quod pertinet ad correptionem eorum, quantum pro uniuscujusque gradu atque persona salva pace fieri potest. Qui enim sic agit, liber exit de medio nequitiae et damnationis eorum. Objurgando enim criminatos, exite de medio eorum liber in conspectu Dei, cui neque Deus sua peccata imputat, quia non fecit; neque aliena, quia non approbat; neque per negligentiam, quia non tacuit; neque per superbiam, quia in unitate permansit. Sic ergo spiritualiter exite de medio eorum, non scindentes unitatem Ecclesie, sed increpantes perversitatem nequitiae, ne majus malum committatis in separatione bonorum, quam fugitis in conjunctione malorum, et separamini non corporaliter ab eis, sed spiritualiter a consortio pravitatis eorum. Et immundum ne tetigeritis, id est peccato eorum ne consenseritis. Tolerandū quæ

enim ubique proximi, quia Ab*il* fieri non valet, que*n* Cain malitia non exerce*t*. Unum vero est, pro quo vitari malorum societas debeat, ne si fortasse corrigi non valent, ad imitationem trahant; et cum ipsi a sua nequitia non mutentur, eos qui sibi coniuncti fuerint, perva*ri*unt. «Corrumpan*t* enim mores bonos colloquia mala (*I Cor. xv*). » Sicut ergo perfecti vi*r*i perversos proximos non debent sugere, quia et eos saepe ad rectitudinem trahunt, et ipsi ad perversitatem nunquam trahunt; ita infirmi quicunque societatem declinare debent pravorum, ne mala quae frequenter aspiciunt et corrige*n* non valent, delectentur imitari. Unde nunc eis apte dicitur: *Exite de medio eorum et separamini*. Hoc enim agendum est, non more schismaticorum, sed more eorum qui causa religionis petunt eremum vel remotionem locum. Et ne tetigeritis immundum, id est immunditium coinquationis eorum, cum ipsi tangere participando nolunt munditiam vestr*ae* sanctitatis. Et ego, sicut dictum est, vos olim abjectos nunc recipiam in celestem gloriam. *Et vobis* in illa regni gloria receptis ero in Patrem, id est ero Pater, et ita vos diligens ut Pater, quia meipsum vobis perpetualiter dabo, et vos eritis mihi in filios et filias, id est eritis mihi filii et filiae hoc est eritis mihi similes, ut scriptum est: «Similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii*). » Non solum enim in filios critis mihi, id est gloriam meam, sed et in filias. Quod vel propter utrumque sexum, vel propter fortes et infirmos dicitur, vel quia major diligentia cultus et custodiae filiabus adhiberi solet, quam filiis. Et ideo per filias voluit fortassis ostendere, quia sic se habebit erga fideles animas, sicut pater erga filias, ornando veste jucunditatis, et removendo voluntatem totius turpitudinis, ut sponsio cœlesti semper placeant in ornato decoris et amore puritatis. Et inde nolite, inquit, dulitare, quia haec dicit Dominus omnipotens, id est ille promittit vobis ista, qui omnia potest facere. Notandum quod Apostolus haec vel iuxta sensum, vel iuxta litteram ex diversis Scripturarum locis posuit. Nam quod ait: *Inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus*, sic legimus apud Ezechielem: «Dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum, et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus (*Ezech. xxxvii*). » Nam pro eo quod dictum est: «Dabo sanctificationem meam in medio eorum, » Apostolus posuit, *inhabitabo in illis*. Et pro eo quod dictum est: «Erit tabernaculum meum in eis, » Apostolus subjicit, *inambulabo in illis*. Tabernaculum enim est in itinere. Sed et in Levitico reperitur haec sententia, praeter quod ibi est secunda persona. Sic enim dictum est: «Ponam tabernaculum meum in medio restri, ambulabo inter vos, et ero vester Deus, usque eritis mihi populus (*Levit. xxvi*). » Quod autem subjunxit Apostolus: *Propter quod exite de medio eorum, et separamini*, dicit Dominus; et immun-

A dam ne tetigeritis, et ego recipiam vos, ita legitur in Isaia: « Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio ejus, mundamini, et congregabit vos Deus Israel (*Isa. lii*). » Illud vero quod sequitur, et ego ero vobis in Patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, non facile, sicut res, in nostris codicibus appetit unde sumptum sit, nisi forte ex eo quod per Jeremiam dixit, et factus sum Israeli Pater (*Jer. xxxi*); et per Isaiam: « Affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terræ (*Isa. xlvi*), » vel ex aliquo simili loco. Sequitur:

CAPUT VII.

B Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus perficientes sanctificationem in timore Dei.

Quoniam Dominus precepit ut exeamus de medio coinquationis peccantium, et tanta nobis inde bona promisit, ergo, charissimi, nos qui tales habemus promissiones, id est quibus promissa sunt talia, et nos separaverimus a contaminatione malorum, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et spiritus, et perficiamus sanctificationem utriusque. Inquinamentum carnis est, quod per carnem committitur, sicut luxuria, homicidium et similia. Inquinamentum spiritus, quando sola cogitatione peccatur, sicut mentis elatione vel invidia sive odio. Mundemus ergo nos non tantum ab inquinamento, sed prorsus ab omni inquinamento carnis, ut omnia vitia carnalia fugiamus. Et ab omni inquinamento spiritus, ut consensum peccati, et cetera omnia quae spiritum inquinant, expellamus a cordibus nostris. Tunc vero perficiamus sanctificationem carnis et spiritus, si utraque munda servamus, et bonis actibus insudamus. Haec enim sanctificatio utriusque facta est divinitus in baptismo. Sed nos perficiamus eam si per membra corporis insistimus bonis operibus, et mentem intus magis ac magis adornamus sacris virtutibus. Quae perficienda est in timore Domini, et semper vereamur Dominum offendere, sine cuius gratia nihil boni possumus agere. Qui enim sine timore Domini vult bonum aliquid facere, superbus est, et perdit quidquid facit. Vel mundemus nos ab omni inquinamento carnis, id est ab omni contaminatione carnalis observantie, et simus perficientes sanctificationem spiritus, id est spiritualis observantie quam coepimus facere, ut spiritualiter legem impleamus, non carnaliter, et hoc in timore Domini, qui legem dedit, non ut carnaliter observaret semper, sed tantum usque ad tempus correctionis.

C Capite nos. Neminem laesimus, neminem corruptimus, neminem circumvenimus. Non ad concordationem vestram dico. Prædictus enim quod in cordibus nostris estis ad commorandum et ad convivendum.

Nos ita vos admonemus. Et vos capite nos, id est accipite quod dicimus, acce*p*ite spiritualem cibum,

quem vobis offerimus. Vel capite nos, non pseudo apostolos, id est nostrum exemplum, non illorum accipite in omnibus imitanduni. Aut capite nos, id est considerate quales sumus. Et debetis nos capere, quia neminem vestrum laetissimum improperando ei præterita crimina, sicut pseudo, qui vobis veterem improperant idolatriam; et ueminem vestrum corrupimus, id est nullius animæ integritatem violavimus, sicut pseudo, qui multos ex vobis corruerunt, vitiando castitatem fidei et integritatem innocentie. *Neminem* vestrum circumvenimus, id est nullum astuta circumventione fraudulenter decepimus, ut ei per nos aut per subditos nostros bona sua subtraheremus, sicut pseudo qui vos adulazione callida blande circumveniunt, et res vestras artificiose subtrahunt. *Non ad condemnationem vestram dico*, id est non vos abjicio, sed ut corrigamini moneo. Qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit. Et est sensus apertior: Non me excusando vos condemno, quasi tales sitis. Non propterea haec commemoro, ut callide dicam vos fecisse, quod me fecisse nego. Non enim possum ita de vobis sentire, quos tantum diligo, sicut dixi superius, eo quod dilectio vestra tantum me faciat habere fiduciam. Prædixi enim quod in cordibus nostris estis epistola. *Prædictimus quod in cordibus nostris estis*, id est cura et sollicitudo vestrae salutis ianet in cordibus nostris ad commoriendum et ad convivendum, id est ad hoc ut vos nobiscum pro Christo, si necesse fuerit, moriamini, et nobiscum in regno Christi perpetualiter vivatis. Ex prædictis vult illos cognoscere quo animo nunc loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere et ad præsentes passiones pro Christo et ad futuram vitam, non utique illos abjicit, sed ut participatione dignos faciat exhortatur. Vel in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum, id est ad hoc, ut nos vobiscum moriamur et vivamus; hoc est, si vos sustinetis mortem peccati in anima, nos aestimemus illam mortem esse nostram; et si vos in observatione justitiae vivitis, nos credamus tunc nosipsos vivere. Perfecta enim charitas profectum vel detrimentum aliorum credit esse suum.

« Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. »

Ideo estis in cordibus nostris, quoniam *multa fiducia est mihi apud vos*, id est multum confido de vestra correctione et salute, dum considero ea quæ apud vos sunt, et *multa gloriatio est mihi pro vobis*, id est multum glorior apud alios pro vestra religione. Vide te ne frustra confidam de vobis, vide te ne in vacuum glorier pro vobis. *Repletus etiam sum consolatione* cum audissem vestram correctionem, et *superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*, id est gaudium quod de vestra emendatione habeo, superat omnem moerorem tribulationum nostrarum, quas in animo partim sustinemus pro peccatis vestris. *Multa, inquit, fiducia mihi est avud ros*. Fidu-

A cia hæc de primæ epistolæ correctione est, quam quia non aspere suscepunt, fiduciam dederunt admonendi se. Visi sunt enim velle corriger se. Unde gloriatur pro eis, animumque suum ex hac parte consolatum pronuntiat, in tantum ut in omni pressura superabundare se gaudio dicat. Videns enim esse spem in his, pro quibus angustias patitur, gaudet cum tribulatur, certus se mercedem a Deo receperit acquisitæ salutis eorum.

« Nam et cum venissemus in Macedonia, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. »

B Memorat quæ patiebatur causa creditum, ut eos provocet ad charitatem et compassionem, dixi; quia superabundo gaudio in tribulatione nostra. Nam tribulationem passi sumus non solum in Asia, sed et cum venissemus ad Macdones, ut eis vitæ viam monstraremus, nullam requiem habuit caro nostra, sed incessanter vexata est assiduis tribulationibus. *Caro non habuit requiem*. Ac si aperte dicatur: Quia spiritus requiem habuit, dum per proiectum animæ persecutionum supplicia caro toleravit. Spiritus enim requievit in spe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore præsentis afflictionis. Non permitti sumus respirare, sed omnem tribulationem pertulimus, quia et in corpore flagellati sumus, et animo timebamus pro his, quos ad fidem converteramus. Foris enim, id est in corpore nostro erant pugnæ suppliciorum, intus, id est in corde nostro timores, ne hi qui nuper erant conversi, deficerent.

C Nunc intelligeremus Apostolum memorare seditionem et plagas et carcerem, quæ legitur in Philippis cum Syla pertulisse, et iterum seditiones ac persecutions in Thessalonica et Berea (*Act. vi, xvii*), nisi sciremus Apostolum nequam adhuc venisse Corinthum, quando illa pertulit. Hæc autem quæ nunc memorat, post conversionem Corinthiorum passus est, quando vice secunda perrexit in Macedonia, nec referuntur in Actibus apostolorum. Foris erant pugnæ corpori dum cæderentur, et intus animo timores. Illic enim est timor, ubi et intellectus est. Sed timor iste erat, D sicut dictum est, propter eos qui crediderant, ne passione ejus scandalizarentur. Nam sibi quid jam timeret qui patiebatur? Vel foris erant illis pugnæ, quia impugnabantur ab infidelibus qui sunt extra ecclesiam; intus, id est in ecclesia timores, quia timebant ne diabolus ibi aliquid operaretur. Foris pugnæ ab apertis inimicis, intus timores a falsis fratribus. Sic et Ecclesia semper habet inimicos, et quos ferat foris, et quos gemat intus. Foris facilius evitabiles, intus difficilius tolerabiles. Sunt enim falsi fratres, sunt mali filii, et tamen filii, qui non contra nos blasphemant Christum sed nobiscum adorant Christum, et in nobis persequuntur Christum, sicut Absalon patrem suum (*II Reg. xv*). De his est timor in Ecclesia, ne cæteros ad imitationem

sui pertrahant. Valde enim periculosum est infirmis, habitare cum talibus.

Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.

Nos gravem tribulationem passi sumus. Sed Deus qui consolatur humiles, id est humiliatos passionibus pro suo nomine, consolatus est nos in adventu Titi revertentis a vobis, ut nobis esset solatio. Nam quia Deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in adversitate solatium, acceleravit adventum Titi, ut refrigerio nobis esset positis in fervore tribulationis. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat condolentem. Et magna nobis consolatio fuit dum nostræ prædicationis adesse vi deremus adjutorem. Sed non solum in adventu ejus consolatus est nos Deus, sed etiam in consolatione qua ipse Titus, qui dolorem habebat de inobedientia vestra, consolatus est in vobis, id est consolationem accepit de pœnitentia vestra. Nam quia vidi Titum consolatum in vobis, et ego consolatus sum in vestra emendatione. Ipse enim consolatus est in vestra voluntate ad conversionem prompta referens nobis vestrum desiderium de emendatione, vestrum fletum de commissis, restraintem æmulationem, id est indignationem contra pseudoapostolos pro me, id est pro mea defensione, ita ut magis gauderem de vestra correctione, quam dolebam de nostra tribulatione. Nuntiavit Titus illos habere desiderium emendandi se, et fieri pro his quæ male egerant, et æmulationem habere pro Apostolo. Addiscentes enim quæ præanissa sunt bene viventibus, incitati sunt desiderio bene agendi, ut æterna præmia mererentur adipisci. Et correpti non nitebantur excusare, sed flebant dolentes quia peccaverant. Intelligentes charitatem apostoli erga se, cœperunt illum contra adversarios defendere. Unde ipse magis gavisus est, quia non solum se correxerant, sed etiam amplius profecerant. Profectus enim illorum augmentavit ejus gaudium. Vel desiderium habebant videndi Apostolum et flebant præ desiderio ejus, et alter æmulabatur alter us desiderium pro Apostolo vidento.

Quonia[m, etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitit. Etsi pœniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis (*I Petr. ii*). Quia enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabillem operatur. Sæculi autem tristitia mortem operatur.

Vere magnum percepi gaudium, referente Tito quæ in vobis gesta sunt. Quia etsi contristavi vos, id est si errores vestros severius corripui in prima

epistola, non me pœnitit aspere scripsisse, quia hoc causa posebat, et bonus effectus est secutus. Non me modo pœnitit, quod vos durius increpans contristavi, quia vester profectus facit me non penitere. Etsi me pœniteret propter charitatem quia vos contristavi, nunc gaudeo, quia profuit quod vos contristavi. Gaudeo videns quod epistola illa tam aspera vos contristavit, etsi ad horam, id est quavis parvo tempore. Perpendo enim utilitatem, qua processit ex illa tam brevi tristitia. Gaudeo enim, non ideo quia contristati estis, sed ideo quia ad pœnitentiam estis contristati, id est non mibi gaudium facit vestra tristitia, sed vestra pœnitentia, quæ non potuit esse sine tristitia. Gaudeo quia cum pudore estis contristati, non cum ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigeri se promittit. Qui autem irascitur, pejorem se futurum ostendit. De hac tristitia gaudeo, quia contristati estis secundum Deum, id est secundum voluntatem et inspirationem Dei, ut in nullo, id est nec in contristatione vestra patiamini detrimentum ex nobis sed ad profectum omnia proveniant. Detrimentum enim audier ex prædicatione doctoris patitur, quando præceptis ejus inobediens existit, et priori peccato peccatum inobedientiae adjungit. Quia secundum Deum contristati estis, idcirco detrimentum non patiemini, sed commodum assequemini. Nam tristitia quæ est secundum Deum, id est qua quis dolet se fecisse quod Deus odit, operatur pœnitentiam ducentem in salutem non transitoriam, sed stabilem et æternam. Qui enim inde tristis est, quia hoc ei in seipso displicet quod Deo displicet, elaborat illud pœnitendum delere et Deo satisfacere, ut possit ad salutem quam peccando amiserat, pervenire. Agit enim pœnitentiam, et sperat Dei misericordiam. Sed e contrario tristitia sæculi, id est quæ peccator qui se non vult corrigeri, tristis est et dolet, atque erubescit se detectum esse in hoc sæculo, ubi nil verecundia de suis, nequitiis vult habere, operatur æternam mortem. Et ideo cavete tristitiam illam. Tristitia enim sæculi est aut de verecundia reprehensa culpæ aut de amissis rebus præsentibus, aut de alienis non invasis, aut de aliena felicitate, vel de aliqua hujusmodi retrorqueri. Dum ergo tali quis tristitia tenetur, cor ejus a principe mortis diabolo possidetur, et mortem in eo tristitia hæc operatur. Tristitia vere secundum Deum est, aut sua, aut aliena pœcata lugere. Et ideo pœnitentiam operatur, quæ ducit ad salutem.

Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam.

Vere tristitia quæ secundum Deum cor afficit, operatur pœnitentiam in salutem. Nam operatur ea quæ conducunt. Ecce enim in vobisipsis hoc apparet, in vobis ipsis hoc experti estis. Quia hoc ipsum contristari vos secundum Deum, id est hoc ipsum

quod contrastati estis secundum Deum, licet par-
rum videatur esse, quantum, id est quam magnam,
operator in vobis sollicitudinem emendandi quod de-
liquistis, vel ne amplius delinquatis. Nec solum
sollicitudinem ne denuo peccatis *sed et defensionem*
adversus impugnationes dæmonum, quia non jam
sinitis vos ab eis vinci, sed strenue vosipos defen-
ditis. Et non solum defensionem adversum inimicos
sed indignationem contra vosipos pro malis quæ
fecistis. Nec tantum indignationem, *sed et timorem*
ne damnamini pro peccatis quæ commisistis, vel ne
deinceps in culpas cadatis, quoniam « *beatus homo*
qui semper est pavidus (*Prov. xxviii*). » Neque so-
lum timorem, *sed et desiderium*, quo desideratis in
melius provehi. Et non solum desiderium, *sed et*
 emulationem, id est zelum atque fervorem imitandi
me vel alios bonos. Neque tantummodo æmulatio-
nem bene agendi ad exemplum sanctorum, *sed et*
vindictam, quia punitis in vobis ipsis mala quæ fe-
cistis. Hæc omnia operator in vobis hoc, quod se-
cundum Deum contrastati estis; et ideo patet quod
tristitia quæ secundum Deum est operator peni-
tentiam in salutem, quia generat omnes has virtutes,
quæ ducunt ad æternam salutem. Vel sollicitu-
diem, id est mentis vigilantiam adversus deceptio-
nes pseudoapostolorum; et defensionem, ut me seu
vos ipsis defendatis contra illos; et indignationem,
ut illis vel cæteris male agentibus indignemini; et
timorem gehennalis pœnæ, atque desiderium cœle-
stis gloriæ; vel timorem, id est suspicionem vestræ
fragilitatis, ne per eam vobis contingat ut cadatis;
et desiderium recte semper vivendi; et æmulatio-
nem, ut zelus domus Dei vos comedat (*Psal. LXVIII*),
et ardeatis intrinsecus fervore corrigendi ea quæ
male fiunt in Ecclesia, id est in plebe Christiana;
et vindictam, ut eodem zelo Dei puniatis peccantes
(*Joan. ii*), sicut Ecclesia disciplina exigit. Omnia
hæc bona prodeunt ex tristitia quæ est secundum
Deum, idcirco supra dixi quia non me pœnitit quod
vos ita contrastavi.

« In omnibus exhibuistis vos incontaminatos
esse negotio. Igitur, etsi scripsi vobis, non pro-
pter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui
passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem
nostram quam habemus pro vobis coram Deo. Ideo
quoque consolati sumus. »

Ut universaliter dicam, quid vobis tristitia quæ
secundum Deum est, contulerit in omnibus exhibui-
stis vos esse incontaminatos negotio, id est ut sitis
incontaminati Christiano negotio agendo, ut libere
possitis aliorum peccata punire, contaminatus enim
auctoritatem non habet in alios vindicare. Vel ex-
hibuistis vos esse incontaminatos, id est probastis
vos esse immunes a negotio, id est a peccato illius
qui patris uxorem habuit. Quia secundum discipli-
nam vindicantis in eum, ostendistis vos non jam
esse contaminatos negotio iniquitatis illius, cui
antea consentiendo inquinati eratis. Et quia incon-
taminati estis, igitur appetit quia non propter

A illos principaliter scripsi, sed magis propter ecclæ-
siam. Et hoc est : *igitur etsi scripsi robis de illis,*
non scripsi propter eum qui fecit injuriam patri,
tollens uxorem ejus, nec propter eum qui passus est,
id est propter patrem cui uxor ablata est, nam et
ipse graviter peccavit, negligens uxoris suæ salutem,
vel filii, et scienter ferens et silenter tantum flagiti-
um, sed potius scripsi pro omnibus vobis *ad mani-
festandam sollicitudinem nostram quam habemus*
pro vobis, id est ut manifestaremus vobis quam so-
liciti et studiosi simus de vestra salute *coram Deo*
qui videt occulta intentionis vestræ. Hanc vobis
manifestare voluimus, ut et vos eam sciretis, quam
in divinis obtutibus habemus. Nam injustos emen-
dando, et pollutos sanctificando, et ecclesiæ re-
conciliando totius populi sollicitudinem me ha-
bere demonstro. Quia in uno male agente multi
confunduntur, et in uno contumeliam paciente multi
indignantur, et quia pro salute et emendatione omnium
vestrum scripsi de illis, et evenit quod intendebam,
ideo consolati sumus dum vos audiremus esse cor-
rectos. Vel exhibuistis vos esse incontaminatos a
negotio sæculari, quo prius eratis contaminati, cum
dicerem vobis : « *Audet aliquis vestrum habens ne-
gotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et*
non apud sanctos? » (*I Cor. vi.*) Contaminati enim
eratis hoc negotio dum dicerem : « *Omnino deli-
ctum est in vobis, quod judicia habetis inter vos* (*ibid.*) » Et quia nunc vos exhibuistis ab eo esse in-
contaminatos, igitur etsi scripsi vobis, non scripsi
principaliter propter eum qui fecit injuriam vel qui
passus est, id est propter quemlibet eorum qui in-
jurias et fraudes fratribus faciebant, vel patiebantur
a fratribus, sed magis pro omnibus vobis, ut omnes
talia facere caveretis. Et scripsi ad hoc, ut mani-
festarem vobis me pro vobis coram Deo sollicitum
esse. Et quia nunc estis a tali negotio incontaminati,
ideo consolationem habemus in vobis

C « In consolatione autem nostra abundantius ma-
gis gavisi sumus, super gaudio Titi, quia refe-
ctus est spiritus ejus ab omnibus vobis. Et si
quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum
confusus. Sed sicut omnia vobis in veritate locuti
sumus, ita et gloriatio nostra quæ fuit ad Titum,
veritas facta est. Et viscera ejus abundantius in
vobis sunt, reminiscentis omnium vestrum obe-
dientiam, quomodo cum timore et tremore exce-
pistis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in
vobis. »

D Nos in hoc quidem consolati sumus, quod incontaminatos vos exhibuistis negotio, sed amplius de
gaudio Titi quod habet in vobis. Cum audisset Apo-
stolus eos per primam epistolam increpatos velle
se corriger, consolationem accepit. A Tito etiam
discens quia dolorem paterentur erroris sui, auctus
est in consolatione et repletus gaudio, quia voluntas
eorum in opere cooperat probari, Tito id cum lætitia
referente. Et hoc est quod dicit : Nos consolati su-
mus de vestra melioratione. Sed in *consolatione*

nosta abundantius magis gravisi sumus super, id est de gaudio Titi. De utroque enim, id est de correctione vestra et de gaudio Titi abundantius gavisi surimus, quam tristaremur de tribulatione nostra, sed magis de gaudio Titi, quia spiritus ejus qui in amore pro vestra subversione defeccerat, resectus est ab omnibus robis, non quia jam omnes sitis correcti, sed quia jam quiddam sperat de reliquis. Spiritus ejus, qui saepe honorum operum vestrorum defeccerat, resectus est a vobis illo cibo, de quo Dominus ait: « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me (Ioan. iv.) » Et si gloriatus sum apud illum de robis quid, id est aliquid boni de robis asserens, non sum confusus, id est non erubui de hac gloriatione. Antequam pergeret Titus a Ieos, audivit ab Apostolo quia erant bona voluntatis in emendandis vitiis. Ac per hoc regresso illo et idem referente, non erubuit Apostolus, sed alacer factus est, quia non aliter invenerat Titus quam audierat ab eo. Non sum, inquit, contusus pro vobis, sed sicut omnia quae audistis a nobis, locuti sumus robis in veritate sine aliqua falsitatis admitione, ita et gloria nostra quae fuit de vobis ad Titum, facta est, non solum vera, sed, ut plus dicam, ipsa, veritas, id est apparuit ei veritas, dum videret ita esse ut dixeram. Efficientia enim vestræ correctionis tam vera facta est, quam et prædicatio nostra. Veritas enim arguentis appetit, si hi qui arguuntur, incipiunt se emenda e, quia dum correcti immutantur, testimonium perhibent arguenti. Vos, inquam, spiritum ejus resecistis, et me vera de vobis illi dixisse probastis. Et ideo viscera ejus, id est affectiones dilectionis ejus abundantius sunt in robis quam in aliis, quia vidit profectum vestrum. Sancti enim animus in omni bono est. Viscera cordis ejus sunt in vobis, reminiscens omnium restrum obedientiam, quomodo, id est quam accurate exceptis eum cum omni timore cordis et tremore corporis. Scientes Corinthii ab Apostolo missum esse Titum, et se in multis vitiis ab Apostolo suis reprehensos, territi sunt in adventu ejus. Et quia vitain suam cooperant emendare, solliciti erant obediens præceptis ejus, ut regressus Apostoli animum mitigaret eis. Quamobrem Titus eos laudavit, quia in eo reveriti sunt Apostolus. Ideo subjungit. Gaudeo vos ita proficuisse, quod in omnibus, rebus, confido in robis, id est consido quod in omnibus amodo bene agatis. Non solum enim in bona voluntate eorum letatus est, sed et in operibus bonis, quibus ea quae peccaverant, emendabant. Et ideo sicut sapiens medicus jam pene sanata vulnera lenissimis medicamentis curabat, ut prioris increpationis ustera sanaretur.

CAPUT VIII.

Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quae data est in ecclesiis Macedonie, et quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit, et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum, quia secundum virtutem, testimonium illis reddo, et

supra virtutem voluntarii fuerunt, et multi exhortatione obsecrant nos gratiam et communionem ministerii, quod fit in sanctos, et non sicut speravimus, sed semetipsos detulerunt prium Domino, deinde nobis per voluntatem Dei, ita ut rogaremus Titum ut, quemadmodum cepit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam. »

Postquam correcti sunt, hortatur eos ad bene agendum, et exemplo ecclesiarum Macedoniae ad misericordiam illos provocat, ut non putent grave quod viserint Philippenses vel alios jam fecisse. Et quia supra dixerat: « eum venissemus in Macedonia, nullam requiem habuit caro nostra (supra vii.), ne quis putaret quod nullum ibi fructum fecisset, sed solummodo penas sustinueret, quod non malum ad commendationem valeret, ostendit malos ibi fuisse conversos, et a culmen perseptionis subito perductos. Quasi dicat: Hucusque notam fecimus vobis consolationem, quam de vestra correctione habuimus in tribulatione, quam apud Macedones pertulimus. Sed nunc notificamus, robis gratiam Dei, id est gratuitam largitionem spirituum bonorum, quae data est divinitus in ecclesiis Macedoniae. Nos enim non defecimus in tribulatione, sed persistimus fortiter, donec ibi multæ construerent ecclesiæ. Et data est illis tanta gratia, quod in multo experientio tribulationis, id est cum multas experientur tribulationes, abundantia gaudii ipsorum semper abundavit. Quia devoto animo percepunt verbum Dei, idcirco divinitus eis data est gratia, ut in tribulatione Pauli et Sylæ quam supra memoravi, non scandalizarentur, sed de spe promissa gaudent, et se passionibus eorum prolabatos ostenderent. Et hoc est in multo experimento nostra vel etiam suæ tribulationis, abundantia gaudii interni ipsorum quod de spe celestium præmiorum conceperant, non minorata est, sed abundavit. Et altissima paupertas eorum abundavit in divitias. Quasi dicat. In tribulationibus quas patiendo experti sunt et etiam de bonis suis pauperibus Christi copiose largiti sunt. Quia et altissima, id est profundissima et humilissima; vel altissima, id est nobilissima et præconis extollenda paupertas eorum abundavit in divitias, id est major facta est dum tenderet divitias dare. Vel abundavit in divitias dandas, id est cum esset magna illis paupertas, abundanter tamen erogaverunt sanctis divitias. Quia cum tenues essent substantia facultatum, animus ipsorum dives inventus est in ministerio sanctorum. Divitias dico, simplicitatis eorum, quia simplici intentione ex eo quod habebant, erogaverunt, non ut hominibus, sed ut soli Deo placerent. Non enim dupli, sed simplici corde dederunt, qui non inde quæsierunt remunerationem ab hominibus et a Deo, sed tantum a Deo. Vere paupertas eorum abundavit in divitias, quia secundum virtutem, rerum suarum, reddo illis, inde testimonium, id est assero quia secundum quod vires eorum susserre poterant erogaverunt et etiam supra virutem fuerunt ad dandum voluntarii, quoniam

amplius votebant dare, quam eorum vires admittabant. Non enim coacti, sed voluntarii in hoc fuerunt etiam supra virtutem facultatum suarum, quia etiam de suis rebus necessariis, quibus vita illorum carere non poterat, obtulerunt nemine cogente. Ipsi dico *obserantes nos*, id est cum adjurazione sacrorum deprecantes ut de suis rebus facerent *gratiam*, id est gratuitam donationem et *communicationem*, id est ut sua bona non quasi propria sibi retinerent, sed quasi communia sanctis impenenderent, quae communicatio esset *ministerii quod fit in sanctos*, id est in hoc fierent bona eorum communia, ut ex his ministraretur in sustentationem sanctorum qui erant in Jerusalem. Tain simpliciter et devote oltulerunt quod ultra vires eorum era, ut cum lacrymis deprecantes offerrent, ut vel sic cogarent accipi a se quod accipiendo non videbatur, quia plus era, quam poterat eorum substantia, ne forte eis postea egestas penitentiam boni operis suaderet. Sed quia tales se ostenderunt, ut puro animo jam presentia, postponentes futuri promissionibus, confidentia Dei, se confirmarent, accipi ab eis visum est, ne boni cordis gratia fructum amitteret. Et non egerunt, *sicut speravimus*, ut quasi pro redimendis culpis suis hoc darent, ut parceremus vitiis eorum, sed *dederunt Domino*, non solum res suas, sed et *semetipsos* quasi sacrificium immaculatum. Primum *Domino*, ut ei soli servirent, se devoverunt; *deinde et nobis* ac dederunt, ut essent parati nobis in omnibus obediere; et hoc per *voluntatem Dei*, qui vult homines subdi vicariis suis, ut ipsi a nobis admoniti, operarentur singula mandata Domini juxta modum nostrae iussionis. Et idcirco ab his accipere debuimus quod offerebant, quia prius emendant errores pristinos et *vite ac morum* vitia, ultra quam sperabamus Deo se voverunt. *Vixum* est enim simpliciter illos hoc agere, ut non timeret cui offerebatur accipere, quia non utique hoc animo offerebant, ut redimentes praepositos suos, niuperibus sibi mulcerent, ut vitia eorum non arguerent, quia munera excæcant oculos sapientium, et pervertunt verba justorum. Dantes ergo se primum Deo dum emendant vitia, deinde nobis dum sanctis offerunt sumptus, contristari non debuerunt, qui pene antequam inciperent perfecti esse voluerunt. Horum igitur exemplo, libenter ea quæ cœpistis in ministerio sanctorum vos Corinthii debetis perficere. Ita enim institerunt, et ita provocati sumus largitate eorum, ut *rogaremus Titum*, ut ad simile opus vos animaret, ut *quemadmodum capiat vos*, postquam correcti estis, ad bene agendum informare, ita perficiat in vobis etiam *gratiam istam*, ut incitet vos ad dandum. Quopiam Titi affectum sincerum noverat Apostolus circa istos, necnon et hos obedientes ei, idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat ut quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ fructum in eis habeat, haberet etiam in hac gratia, ut ad ministerium sanctorum promptos eos ficeret, ut quia

A jam villa emendabant, hujus largitatis fructum facerent.

« Sed sicut in omnibus abundatis *fide*, et sermone et scientia et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis; non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus, est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore. Nunc vero et facto perficie, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. »

Rogayimus Titum ut vos moneat ad gratiam largitatis. Sed et ego vos ad hanc moneo, ut in hac abundetis *sicut in omnibus rebus abundatis fide, scientia et omni sollicitudine*, quia sufficienter in omnibus estis solliciti, in quibus vos oportet sollicitos esse. *Insuper abundatis et charitate in nos*, id est vestra charitas transit abundantanter in nos, quia copiose nos diligitis. Et sicut jam in his virtutibus abundatis, ita suadeo ut et in hac gratia largitatis abundetis, quatenus de vestris rebus abundantanter juxta modum possibilitatis vestræ sanctis impendatis. *Non quasi imperans* hoc vobis dico ne videar vos ad hoc invitos cogere, quos ad bene agendum spontaneos volo semper esse, et ne vos sitis transgressores imperii mei. Non quasi imperans, sed quasi consulens dico, ut sanctis necessaria mittatis, et *comprobans*, id est, probatum Deo et hominibus ostendere volens, *bonum ingenium vestræ charitatis per sollicitudinem aliorum*, id est per hoc quod pro aliis, id est pro sanctis critis solliciti, relevantes inopiam eorum, ut videamini non didicisse, sed naturaliter possidere misericordiam et largitatem. Ha volo comprobare vestram charitatem esse ingeniosam et prudentem, cum sine imperio meo suscepit pauperum Christi sollicitudinem, mittens eis unde relevant egestatem. Vel per sollicitudinem aliorum, id est Macedonum, quos resero vobis sollicitos esse de sustentatione sanctorum pauperum; volo comprobare etiam bonum ingenium vestra charitatis, ut ostendam charitatem vestram habere bonum ingenium, cum sine jussu meo cœperit sua sponte facere ea quæ audit Macedones fecisse. Et.

justum est ut in hac gratia abundetis, atque pauperibus temporalia bona largiter ministretis, quia vos ipsi scitis quantam gratiam vobis Dei Filius contulit, quam misericorditer erga vos egit, qui pauper pro vobis temporaliter fieri voluit, ut vos permanentium divitiarum participes efficeremini. Hanc ejus gratiam scitis, quia cum esset dives in sua maiestate propter vos egenus factus est in mundo, ut ros illius inopia divitiis spiritualibus repleremini. Si ergo ille, qui omnium Creator et Dominus est, pro vobis paupertatem sustinuit, cur vos pro ejus amore partem divitiarum vestrarum ejus membris indigentibus non tribuatis? Dives erat. Unde enim homines sunt divites? Auro, argento, familia, terra. Sed omnia per ipsum facta sunt (*Joan.* i). Quid ergo illo ditiua, per quem factae sunt divitiae, etiam illae quae non sunt verae divitiae? Per illum enim et illae divitiae, ingenium, memoria, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, confirmatioque membrorum. Et enim cum haec salva sunt, et pauperes divites sunt. Per illum et illae majores divitiae, fides, pietas, iustitia, charitas, boni mores. Nemo enim et has habet, nisi per eum qui justificat impium. Ecce quam dives. Quis enim dives, qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult et alium habentem? Puto quia dicitur est, qui fecit quod habes, quia quod ille habet, tu non habes. Dives est, cum sit in forma Dei aequalis omnino Patri. Sed egenus propter nos factus est, quando semetipsum exinanivit formam servi accipiens (*Philip.* ii). Non autem dictum est, egenus factus est, cum dives fuisset; sed, egenus factus est cum dives esset. Paupertatem enim assumpsit, et divitias non amisit. Intus dives, foras pauper. Latens Deus in divitiis, apparet homo in paupertate. Quia ejus paupertate sumus ditati, quia in sanguine ejus peccatorum nostrorum concessus est saccus. Per illum sanguinem abjecimus pannos iniuriantis, ut indueremur stolam immortalitatis. Ne ergo divitias expavescoremus, et ad eum accedere cum nostra mendicitate non auderemus, pauperem se exhibuit, id est Deus nasci dignatus est homo, virtutem suam potestatis humilians, ut hominibus divitias suam divinitatis acquireret, et eos consortes divitiae naturae ficeret. Qui tamen in divinitatis suam divitiae nobis invisibilis permanens, miris nos poterat virtutibus ditare; sed ut ad internas divitias rediret homo, foras apparere dignatus est pauper Deus. Quia videlicet minus nos amasset, mai et paupertatem nostram susciperet; nec vim rubris suam dilectionis ostenderet, nisi hoc quod a nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. Et hoc est quod nunc Apostolus, ut ad largitatis gratiam viscera nostrae compassionis accenderet, ait: *Propter vos egenus factus est cum dives esset.* Et his verbis hortatur auditores ut largiendo quasi pauperes flant, ut prospicit paupertas eorum, sicut Christi paupertas nobis profuit. *Et in hoc,* inquit, id est in consideratione tanti beneficij Dei, do, vobis consilium, ut scilicet ad similitudinem Christi paupertatem

A subire non recusetis, ut a sanctis paupertatem effugietis.

Hoc enim vobis est utile, ut per imitationem paupertatis Christi tendatis ad divitias ejus. Hoc vobis est utile, quia magis prodest facientibus quam accipientibus. Utile est vobis, qui jam cœpistis hoc non solum facere, sed etiam relte ab anno priore, id est præterito, vel a priore anno vestras conversationis usque nunc. Facile quippe est in bono opere obedire etiam nolem, sed haec magna in vobis virtus existit, qui hoc bonum quod vobis nunc suadeo, et ante voluistis. Sed nunc etiam id facio perficie quod jam voluntate fecistis, ut non solum velutis in corde, sed etiam compleatis in opere. Ita factio peragite, quod voluntate jamdudum cœpistis agere, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita promptus sit et animus perficiendi, id est sicut promptus est animus vester ad volendum, ita promptus sit et ad perficiendum ex eo, id est secundum id quod habet, sive plus, sive minus, ut unusquisque tantum det quantum potest, quoniam voluntas retinens quod dare posset, infructuosa est. Idcirco vobis suadeo dare ex eo quod habet, quia si voluntas est prompta et parata dare, secundum id quod habet, accepta est Deo secundum illud quod ita tribuit, non secundum id quod non habet. Ac si aperte dicatur: Ne putetis me ab aliquo supra vires exigere, aut tantum a paupere quantum a divite extiteremus. Omnes enim aequaliter dant, si unusquisque ex tanto dat quantum habet. Quia enim Corinthii ad hoc opus ministerii provocantur, hoc eis indicitur, ut non plus tribuant quam possunt; ne forte plus offerentes, coacti, non voluntarii, viderentur sine mercede facturi, quia qui coactus aliquid facit, mercedem non habet. Et ideo dicitur eis, quia si voluntas est prompta dando secundum id quod habet, accepta est Deo, non secundum id quod non habet. Ille enim dat ex eo quod habet, qui sibi necessaria retinet, et cetera quibus carere potest, largitur pauperibus. Qui vero de his tribuit quae suo usui necessaria sunt, ille dat secundum id quod non habet, id est ultra vires suas, quoniam illa quibus indiget, quasi non habet, quia carere non potest, et idcirco ad dandum illa non habet. Propter quod nunc dicitur Corinthii qui tenaces sunt, quia voluntas quae sua sponte tribuit secundum id quod habet, ut sibi scilicet necessaria retinet, placens est Deo: non illa quae coacta tribuit secundum id quod non habet, id est quod sine murmurazione ferre non potest. Non enim intelligendum est, non esse Deo acceptum si quis devoto corde obtulerit etiam ultra suum posse, cum Macedones inde multum sint laudati, quoniam supra virtutem fuerunt ad dandum voluntarii. Illi enim non indigerunt admonitione ut Corinthii, sed ultiro obtulerunt cum precibus, ut probarent se tota voluntate hoc facere, ut plus offerrent quam poterant. Ideoque fuit acceptabile. Quanto enim amplius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt. Corinthii vero

tanquam adhuc infirmantibus parcitur, unde et subditur :

« Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopia sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est : « Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit (Exod. xvi). »

Jure dixi voluntatem esse acceptam, si prompta fuerit dare secundum id quod habet. *Non enim suadeo vobis tantum dare, ut aliis quibus dederitis, sit remissio*, id est inopiae allevatio et relaxatio, sed *vobis tribulatio*, id est inopia nimia. Hæc procul dubio Apostolus condescendendo infirmis, ut præmisimus, intulit, quoniam quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minus tribuere, quam post largitatem suam ex inopiae angustia murmurare; cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Prius ergo præparandus est animus patientiæ, et tunc aut multa aut cuncta sunt largienda ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat. Non hoc, inquit, suadeo ut alii otiose vivant de bonis vestris, et tribulatione famis vos cruciemini; sed ut ex æqualitate subveniatis illis in præsenti tempore, id est ut unusquisque quantum habet, ad tempus dividat cum sanctis, quia non plus exigitur quam C sibi retinere debet, dicente Scriptura : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Levit. xix), » etc : « Qui habet duas tunicas, det non habenti (Luc. iii). » Vel in præsenti tempore brevis hujus vitæ communicante illis vestras divitias, ut et ipsi in æterna vita communicent vobis suas. Et hoc est quod subditur : *vestra abundantia carnalium honorum suppleat*, et si non ex toto compleat illorum corporalem inopiam, qui omnia mundi deseruerunt, ut illorum spiritalis abundantia, sit supplementum spiritalis vestræ inopie. Hoc jubet Apostolus, ut quia juxta tempus sancti inopiam patiebantur, deserentes omnia mundi, et se solis divinis operibus mancipantes, ut orationi vel doctrinæ insistant ad profectum multorum, cæteri fideles qui negotiis vel artibus insistunt, aut paternas habent facultates, ministrent eorum inopiae, ut iterum sancti illi divites sunt, et isti inopes, id est in spiritualibus et æternis communicaient eis, quasi vicem rependentes ministerio eorum. Nam cum pauci sint qui spiritalia dona percipiunt, et multi qui rebus temporalibus abundant, per hoc se divites virtutibus pauperum inserunt, quod eisdem sanctis pauperibus de suis divitiis solatia ministrent. *Vestra*, inquit, *abundantia illorum inopiam suppleat*, ut et illorum abundantia vestræ inopia sit supplementum, ut videlicet sollicite perpendamus, quia et eos quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus; et qui abundantes aspicimus, si largiri negligimus, quandoque inopes erimus.

A Qui itaque nunc in hoc tempore subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit uberior reddit. Restat ergo ut punquam elatio surgat ex munere, quando videlicet dives, ex eo quod pauperi tribuit, agit ut in perpetuum pauper non sit. Qui enim vivunt in sæculo, non habent merita ad vitam æternam sufficientia (Matth. v). Sed quia pauperes Christi, quorum est regnum cœlorum per eleemosynas, amicos et debitores sibi fecerunt, per merita eorum consequentur quod per se non merentur, ut tunc fiat utrorumque æqualitas, non quia non differant, sed quia omnes idem regnum habebunt, et unicuique sufficiet quod habebit. Vel æqualitas est ut, quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur eis vices ab eis in futuro, quia debitores illi faciunt sanctos. Æqualitas ipsa est pax nostræ Jerusalem, ut opera misericordiæ corporalia jungantur operibus prædicationis spiritalibus, et fiat pax dando et accipiendo. Fiat æqualitas in regno, sicut scriptum est (Exod. xvi) in signo. Qui multum subaudi collegerat de manna, id est amplius quam gomor, non abundavit, id est non plus habuit quam gomor, et qui modicum collegerat, id est minus quam gomor, non minoravit, id est non minus habuit quam gomor. Quando enim ventum est ad epulas, omnes æqualiter habuerunt, hoc significante Deo, quia populus suus, qui per desertum hujus vitæ graditur ad terram promissionis æternæ, æqualitatem habiturus in coniuvio est supernæ reflectionis, quia omnes Deum videbunt. Et qui multum hic laboravit, atque plurima merita congregavit, non plus quantum ad æternam vitam pertinet habebit, quam ille qui modicum bonæ operationis egit. Unde dicitur in Evangelio quia illi qui diversis horis ad vineæ culturam accesserunt, omnes pariter in vespera denarium accepérunt (Matth. xx). Tunc ergo fiet æqualitas, quia omnes habebunt vitæ æternæ æqualitatem. Omnes erunt in æqualitate, quia omnes erunt in æternitate. Non enim longior erit vita sanctorum pauperum, quam vita electorum sæcularium. Tamen sancti pauperes majorem habebunt in carne et anima gloriam et beatitudinem. Idecirco autem æquabuntur ita divites sanctis pauperibus D in perceptione denarii vitæ perennis, quia nunc æquant sibi illos in divitiis suis non secundum paritatem, sed ut sustententur de rebus eorum sicut ipsi. Rex enim de toto suo regno non plus habet nisi victum et indumentum, quo carere præsens vita non potest. Et idecirco dives pauperem sibi æquat, si ei cibos et vestimenta præbeat, licet ipse plus retineat quam largitur. Qui multum, inquit, *habuit non abundavit*, quia scilicet quod plus habebat, dedit indigenti; et qui modicum, non minoravit, quia accepit ab illo, qui abundavit. Vult nos omnia communiter possidere, ut perfecti doctrinam non abscondant, et habentes substantiam, eis non defengent victimum. Plus etiam in spe futuri sæculi habent sancti, quam hi qui in isto tempore videntur divi-

tes; et tamen utrique, sicut dictum est, in illo sæculo sequabuntur, ut sicut istorum beneficio nunc sustentatur inopia sanctorum, ita et hi beneficio sanctorum tunc divites sunt. Non enim totos se dererunt Deo, ut hic pauperes, illis essent divites, ideo videntur illic esse pauperes. Sed ditabuntur sanctorum suffragio, quorum se virtutibus inseruerunt, dum eos ad bene agendum sustentarent, ministrando illis necessaria, quia « qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet (Matth. x.) ».

« Gratias autem ago Deo, qui dedit eamidem sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit, sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Evangelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed et ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hac gratia, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam et destinatam voluntatem nostram, devitantes hoc, ne quis nos vituperaret in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis. Providimus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus (Rom. xii). Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem provavimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius meus et in vobis adjutor; sive fratres nostri apostoli ecclesiarum, gloria Christi. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ et nostræ gloriæ pro vobis, in illis ostendite in facie ecclesiarum Dei. »

Deus quia justus est, sciens Corinthios velle proficere, Titi affectum accedit erga eos, ut adimpleret exhortatione sua voluntatem illorum in opere bono, qui videns profectum illorum, lætatus est in eis. Et hoc est : Ego quidem, inquit, sollicite vos ad opus misericordiae provoco, sed *gratias ago Deo, qui per Spiritum sanctum dedit in corde Titi eamidem sollicitudinem*, quam ego habeo pro vobis, ut non deficiatis, sed proficiatis in opere bono, quoniam non repugnavit, sed exhortationem nostram suscepit, qua exhortabamur eum ire ad vos incitandos. Exhortationem quidem nostram suscepit, voluntatem vero non per nos habuit, quia jam habebat. Et voluntate quidem propria sollicitus erat pro vobis, sed exhortatione nostra factus est sollicitior. Et cum ita sollicitior factus esset, profectus est ad vos sua voluntate, quam illi Deus inspiraverat. Vel suscepit exhortationem, id est suscepit hoc onus laboris, ut vos exhortaretur ad largitatem sustentationis sanctorum; sed dum propter vestrum profectum esset factus sollicitior, profectus est ad vos sua voluntate, id est videns vos proficere circa benos actus, sollicitior factus est erga curam vestræ salutis, ita ut voluntarius proficeretur ad vos, qui prius etiam rogatus excusabat ire propter vitia vestra. Ipse quidem profectus est sponte. Sed nos misimus etiam cum illo fratrem illum egregium, cuius laus est in Evangelio per omnes ecclesias. Hoc de-

A Luca intelligitur, qui laudem in Evangelio præ certis habet, quia ubique recitat Evangelium, laudatur Lucas, qui tam eleganter illud scribere meruit. Sed non solum laudatur ubique de Evangelii descriptione, sed etiam *ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ*, ut mecum perget quoque vado peregrinans ad prædicandum, et sit mihi comes et adjutor ubique in hac gratia, quæ ministratur a vobis, id est in hac largitione eleemosynarum facienda, cuius nos ministri sumus ad Domini gloriam, ut Dominus noster Jesus Christus inde glorificetur : et ad voluntatem nostram, quæ volumus ut bene detis; voluntatem dico, destinata ad hujusmodi studium, et debitam ac divinitus præordinatam. Vel in hac spirituali gratia Novi Testamenti, quæ gentibus per Evangelium ministratur a nobis ad gloriam Domini, et ad complendam voluntatem nostram, quæ volumus ut gentes salvæ sint, quæ voluntas ad hoc destinata est. Lucam commendat Apostolus, quia hunc ignorabant Corinthii, ut scirent in quanta jam essent boni opinione, ad quos tales viri mitiebantur, ut congaudentur cum eis, augentes eos in fide operationis Dei, ad cuius gloriam sollicite hoc agebant, ut ipse agnosceretur in his. Nonnulli vero senserunt id et de Barnaba posse intelligi, quia et ipse ordinatus est comes peregrinationis Pauli (Act. xiii), quando cum eo missus est ad gentes, licet cum eo non perseveravit, Lucas autem perseveravit. Et constitutus est comes ejus in hac eleemosynarum gratia, quia hoc decreverunt apostoli, ut ipse et Barnabas prædicarent gentibus (Act. xv), sed tantum memores essent sanctorum pauperum qui erant in Iudea, ut quādiū fames illa duraret, mitterent eis victualia. Et Barnabæ laus erat in Evangelio, quod strenue prædicaverat per omnes Ecclesias, in quibus cum Paulo fuerat. Sed hoc dissonare videtur, ut hunc Paulus fratrem, et non potius apostolum vel socium nominet; et quod hunc cum Tito quasi minorem mississe dicat, et non potius Titum cum eo; vel quod bunc Corinthiis quasi ignotum commendet, cum in priore epistola declaraverit hunc eis incognitum non esse, dicens : « Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi (I Cor. ix) ? » id est stipendia sumendi. De Luca vero congrua sunt omnia, quia, eti nunc apud nos Lucas major est Tito, apud animos tamen Corinthiorum minor erat, ideoque convenienter missus esse cum eo dicitur. Excellentiam vero Titi noverant Corinthii, quia ipse Corinthius erat. Misimus, inquit, cum Tito comitem nostræ peregrinationis, qui per omnes Ecclesias in Evangelio laudatur, devitantes hoc, ne quis nos vituperet, id est reprehendat in hac eleemosinarum plenitudine, quæ ministratur a nobis, id est quæ nostro ministerio sit. Nisi enim testes idoneos et boni testimonii secum Apostolus habuisset, infirmi vel insüdeles cum tantam largitionem tamque copiosam viderent, aliquid super Apostolo sinistre possent estimare, ut putarent eum tanquam sibi accipere et

in suos convertere ea quæ accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum, per se offerenda vel distribuenda indigentibus. Sed ut omnem pravam suspicione a se removeret, multis idoneos adhibuit testes in hac gratia plenarie pauperibus ministranda. Ideo, inquit, devitamus vituperium, quia *providemus bona*, id est providemus ut ea quæ facimus, sint bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Coram Deo sufficit nobis bona conscientia, sed coram hominibus necessaria est bona fama. Propter nos enim conscientia nostra sufficit nobis, sed propter homines fama nostra non pollui, sed pollere debet in eis. Qui enim fidens conscientiae, negligit famam suam, crudelis est, quoniam salutem proximorum spernit. Vel ideo se dixit Apostolus devitare, ne quis eum vituperaret in hac plenitudine doctrinæ ac miraculorum, quia negligens circa curam sanctorum judicari posset, si segnissima illis erant necessaria, procuraret, quoniam illi et Barnabæ injunxerant priores apostoli, ut meiores essent pauperum, sicut jam diximus (*Act. xv*). Ne ergo diceretur de eo: Bene quidem predicat, et religiose vivit, sed non est memor sanctorum pauperum, ut sibi fuerat injunctum, cum ipse in omnibus esset invituperabilis, nec in hac parte indiligens judicari voluit, sed ad faciendam sancti largitionem, credentes ex gentibus monuit, quatenus et hoc opere completo, in omnibus appareret ejus sollicitudo et providentia. Providemus enim, inquit, bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Providit bona coram Deo, dum quod jubet Deus circa ministerium sanctorum fieri doceret. Providit bona coram hominibus, dum tales ad hoc opus suadendum mitteret, qui non facerent eis scandalum, sed probitate sua provocarent eos, ne bona ejus doctrina per improvidos ministros in vituperationem caderet. Nec solum, inquit, duos istos misimus, sed etiam fratrem alium cum illis, quem quidam dicunt esse Apollo, sed incertum est. *Quem saepe probavimus in multis sollicitum esse de vestra salute, sed nunc experii sumus eum multo sollicitiorem pro vobis, cum audisset vos esse correctos, certus quia obedietis ad bene agendum. Sollicitior, inquam, factus est videndi et exhortandi ad ministerium sanctorum pro hac confidentia vestrae immutationis in melius; sive pro Tito, qui de vobis ei multa retulit, qui non mentiretur, qui est socius meus, pergens tecum ubique ad praedicandum; et in vobis est adjutor meus, id est in vestra conversione et correctione.* Ipse est adjutor meus in vobis, sive cœteri fratres nostri, quos ad vos direxi, qui sunt apostoli, id est fundatores ecclesiarum, gloria Christi quia in locis illis praedicaverunt Christum, ubi nunquam fuerat; et ad gloriam construxerunt ecclesias ex his, quos ad hunc converterunt. Vt fratres nostri priores apostoli, qui cum Domino in carne fuerunt, sunt adjutores mei in vobis; sive quia nonnunquam per vos transierunt, et vobis aliquid meliorationis contulerunt, sive quia

A suæ prædicationis fama ac vite vonis profuerunt. Et quandoquidem tales misimus viros ad vos, ergo suscipe eos cum honore et dilectione sicut oportet. Scilicet ostendite nunc *in illos ostensionem restre charitatis*, id est charitatem quam ostendere consuevistis honorifice suscipiendo cœteros fratres, nunc ostendite suscipiendo istos accuratius, ut bona quæ de vobis audierunt probent esse vera. Et ostensionem gloriae nostræ pro vobis, id est opera charitatis, quæ similiiter ostendere soletis in susceptione fratrum, unde et nos gloriamur pro vobis apud alias Ecclesias, nunc ostendite in istos, reverentius et devotius eos suscipiendo. Et hoc facite in facie et in conspectu Ecclesiarum, ut cœterae Ecclesia cognoscant vera esse bona quæ de vobis audierunt, et accipiunt a vobis bonum exemplum.

CAPUT IX.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animatum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra simulatio provocavit plurimos. Misimus autem fratres, ut, ne quod gloriamur de vobis, evanescatur in hac parte, ut, quemadmodum dixi, parati sitis, ne, cum venerint Macedones tecum, et invenerint vos impatriatos, erubescamus nos, ut non dicamus vos in hac substantia. Necessarium ergo existimavi rogare fratres ut præveniant ad vos, et præparent re promissam benedictionem hanc paratam esse sic quasi benedictionem, non quasi avaritiam.

De receptione justorum vos admoneo, nam de ministerio quod fit in sanctos, non necesse est ut vos admoneam. De illo enim ministerio est mihi ex abundanti, id est ex superfluo scribere vobis. Superfluum est enim, si commoneas eum, quem scis facturum. Sed tamen ut diligentiam tecum ostendam, et vos promptiores faciam, non est otiosum si scribo, ut sciatis magna vos diligentia debere peragere quod frequenter vobis intimatur. Ideo autem videtur superfluum ut vobis de hac re scribam, quia scio animum vestrum ad hanc largitionem faciendam esse promptum, pro quo animo vestro ad hanc gratiam, deinde glorior apud Macedonas; vide te ne frustra. Solet enim se meliorem præbere ille, de quo bene sentitur ab alio. Idecirco de vobis glorior, quoniam non solum Corinthus, quæ est metropolis civitas, sed etiam universa Achaia quæ est magna regio, parata est ab anno præterito dare quod sanctis matatur, et vestra simulatio, id est servor imitandi vos provocavit plurimos ad hoc pietatis opus. Cœterae enim Ecclesia dum audiunt Corinthios prius multos erroribus fuisse implicatos, postea vero correctos et misericordia operibus intentos, simulacione eorum incitatæ sunt ad bonum opus, quasi cogitantes apud se et dicentes, quia si hi qui post acceptam fidem male conversati fuerant, hanc cœperunt habere voluntatem, cur non magis illi, in quibus haec vita

non sunt reperta? Ego quidem, inquit, gloriior in splendore animi vestri, qui promptus est ad largiendum, sed misimus fratres, non ut vos ad hoc exhortarentur, ad quod ex animo parati estis; sed ut vos faciant memores, ne circa votum et promissionem existatis negligentes. Et hoc est, animus quidem vester promptus est, sed misimus predictos fratres ad vos, ut sitis parati ad praferendum quod dederitis, ne si imparati fueritis, evacuetur in hac parte totum quod gloriamur de vobis. Misimus, inquam, illos, ut quemadmodum dixi illis vos esse paratos, sitis parati vel quemadmodum dixi vobis, sitis parati; sive quemadmodum dixi Macedonibus, ne forte, cum venerint mecum Macedones, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos in hac substantia, id est in hac re possessa, in hac divitiarum substantia, quae pauperes sustentare debuit. Dixi ne erubescamus nos qui de vobis gloriabamur, ut non dicamus vos erubescere, id est ut vestram erubescientiam taceamus, Vester enim pudor erit maximus in nostra verecundia, si inventa fuerit impræparatio vestra. Nam si hoc inventum non fuerit, quod testificatus sum de vobis, et ego erubescam in vobis, qui substantiam sanctis promissam non reddidistis; et vos amplius confundemini, qui nec propterea quod testis vobis fui, studiis agere, ut me dixisse verum de vobis probaretis, ne ergo contingat ut et vos et nos graviter erubescamus, necessarium existimari ragare predictos fratres, ut me præveniant eentes ad vos, et præparent interim benedictionem, id est largam et charitativam donationem; benedictionem dico, re-promissam, quia jam promisistis et repromisistis eam; et præparando faciant hanc esse paratam in adventu nostro, sic quasi benedictionem, id est quasi opus charitatis, non quasi avaritiam, id est non quasi strictam dationem, de qua doleat qui dederit. Avaritia enim vocatur datio, quae fit tenaci et parco a tristi animo; benedictio autem, quae fit largo et alacri animo. Tractum est hoc vocabulum a patriarchis, qui benedictione sua filios suos omnium fertilitate bonorum replebant, ut Isaac benedicens Jacob et Esau, et ut Jacob benedicens Ephraim et Manassen (*Gen. xxvii, xlviij.*).

« Hoc autem dico : qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. »

Hoc loco ad magna largiendi studia mentes audentium accedit Apostolus, ne qui multa dare potest pauca largiatur. Fratres, inquit, præcesserunt me ut præparent dationem vestram, sed ego cur large detis præscribo, quia *hoc dico vobis*, quod qui parce seminat, id est avare tribuit, parce etiam metet, id est parum in futuro sæculo recipiet. Parcus enim est avarus, cui extorquetur quod dat, dum compellitur tribuere vel propter verecundiam, vel propter longam multorum admonitionem. Huic parva messis est, quia parco animo dedit, licet magna videatur dedissem. E contrario vidua quae in gazophylacium misit duo minuta est laudata misisse plus

A quam omnes divites (*Marc. xii; Luc. xxi*), quis largo animo totum quod habebat misit, cum ceteri parco animo mitterent, et multo majora quam mitabant, sibi retinerent. Et ideo parce seminabant, quamvis multa seminare viderentur, quia tantum seminare noblebant, quantum poterant. Dare enim non est amittere, sed seminare; ad tempus carere, ut postmodum multiplicius habeatur. Sed qui parce seminat, id est qui non vult large tribuere cum possit, parce et metet, id est exigua remunerations colliget, quia sicut ipse nunc est parcus ad tribuendum, ita et Deus erit parcus ad retribuendum, et qui seminat in benedictionibus, id est qui tribuit voluntate bona sub spe futurae remuneracionis, hic metet de benedictionibus, quando cum ceteris eleemosynariis audiet : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quia esurivi, et deditis mihi manducare (*Math. xxv*). » Seminat enim in benedictionibus, ubi plus pensatur affectus quam census, id est qui pro posse suo bona large tribuit in benevolis affectionibus, et idcirco de benedictionibus Dei metet fructum vita perennis.

« Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit (*Ecclesi. xxxv*). »

Et quia de benedictionibus supernis metet, qui nunc in benedictionibus bonæ voluntatis seminat, id est laet et largo animo dat, sive parum, sive multum sit illud quod dat, ideo unusquisque de prout destinavit in corde suo, id est sicut deliberavit et præordinavit in consilio suæ rationis et voluntatis, ut quidquid in corde suo dispositus se daturum, det; et eo devotionis affectu quo proposuit det; scilicet non ex tristitia aut ex necessitate, id est non invititus aut coactus. Eleemosyna enim plerisque fit a tristibus et in murmurantibus ut careant tædio interpellantur, non ut viscera reficiant indigenas; sed non est acceptabilis Deo talis datus. Et ideo non ex tristitia, sed ex laetitia cordis, est dandum quod datur quia ex his qui tribuunt, hunc eligit Deus, ut ei retribuat, qui devoto animo tribuit, quasi thesaurizans apud Deum. Sunt enim nonnulli qui multum rogati ab aliquibus, tædio precis sibi factæ ad dandum compelluntur importunitate postulationis assidue; et sic dant tristes et inviti, non ex affectu dilectionis aut pia compassione (*Luc. xviii*). Nonnulli sunt etiam, qui licet non sint tristes vel coactione dolentes, tamen quando largiuntur, faciunt ex necessitate; sive quia omnes alii dant, sive quia multi ut largiantur, admonent; et cum sic honestate sua non possint non dare, quadam necessitate ad dandum coguntur. Sed quisquis dationem suam Deo vult esse gratiam, non det ex tristitia vel ex necessitate, sed ex laetitia et ex voluntate, quia hilarem datorem diligit Deus, id est illum qui per charitatem laetus et hilarius ac serenus aper superne retributionis tribuit.

« Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper em-

« nem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est : *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi* (*Psal. cxi*). »

Ego quidem vos admoneo ad hanc largitatis gratiam, sed Deus potens est facere in vobis quod admoneo. Ego enim verba exhortationis edere possum, sed ille mentes vestras in melius promovere potest, quia ego quidem plantare et rigare possum, ille autem dare sufficit incrementum (*I Cor. iii*). Et ideo potentiam ejus adesse vobis exopto, ut sicut in emanatione vitiorum et veritate doctrinæ corda vestra tetigit, ita et in gratia largitatis saveat cœptis vestris. Ipse est enim potens facere *abundare in vobis* non solum istam, sed et *omnem gratiam*, ita ut in omnibus rebus *semper hantem omnem sufficientiam*, id est non indigentes aliquando his quæ ad salutem necessaria sunt, *abundetis in omne opus bonum*, id est in largitione sicut in cæteris. Si enim solam vobis sufficientiam elegitis, poteritis in Dei opere abundare, quia illud vobis retinendo quod sufficit, cætera in usus pauperum expendetis, et hoc erit abundare in opere bono. Licet enim exigui hominis parvum sit munus, abundat tamen quia bono animo fit. Exteriora enim nostra Domino quamlibet parva sufficientiunt. Connamque et non substantiam pensat nec derpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur. Qui enim plus habet, plus offerre debet. Ita potest Deum omnem gratiam facere in vobis abundare, ut sine damno vestro aliis beneficia largientes, abundetis tendentes per largitatem in omne opus bonum, sicut scriptum est, id est ut neque si in vobis avaritia, neque prodigalitas, sed bona vestra diffuse et rationabiliter detis cum bona intentione, non pro temporali commodo, sed pro æterna remuneratione, sicut justum virum fecisse dicit Scriptura (*Psal. iii*) : *Dispersit, id est non uni omnia tribuit, sed diverso modo his et illis sparsit, ut pluribus proficeret, et unicuique juxta quod decebat*. Per hoc avaritia removetur. *Et dedit* non indiscretæ omnibus, neque divitibus aut histrionibus, sed cum ratione et discretione solis *pauperibus*, qui in hoc sæculo non possent ei reddere. Per hoc removetur vitium avaritiae contrarium, id est prodigalitus, et etiam appetitio temporalis retributionis. Et id o *justitia ejus*, id est justum opus misericordiae ejus *manet in sæculum sæculi*, id est in æternum, quia ex eo quod temporaliter juste egit, æternam habet justitiam et vitam. Justus enim est, qui bona mundi communia reputat, qui sciens Deum omnia communiter omnibus dare, quia solem suum oriri facit omnibus et pluit omnibus, et terram dedit omnibus (*Matt. v*); idcirco dividit cum his qui copiam terræ non habent, ne beneficiis Dei privati videantur. Et quia sibi soli non detinet quoddam a Deo scit omnibus datum, sed credit esse justum ut habens det non habenti, idcirco justitia ejus manet in æternum quia in futuro sæculo hanc secum habebit in per-

A petuum. Et si hujus, qui pauperibus dedit, justitia manet in æternum, quanto magis ejus qui ministriavit sanctis? Pauperes enim dici possunt, qui publice egeni sunt. Sancti autem discernuntur ab his, quia ipsi sunt servi Dei insistentes orationibus ac jejunis, et puram vitam ducentes.

« Qui autem administrat semen seminanti, et nam ad manducandum præstabat, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiae vestræ, ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo. »

Vos debetis alacriter ministrare sanctis ob spem supernæ retributionis. Sed et in hac vita penuria non timeatis quia Deus qui *administrat semen seminanti*, præstabat ei etiam panem ad manducandum interim, donec ex illo semine frugem colligat, et multiplicabit semen vestrum, quod in terram misistis, ut inde copiosa messis exsurget, unde plures eleemosynas facere possitis. Omnia Dei sunt, et semina et nascentia, et Dei nutu crescunt et multiplicantur ad usus hominum. Deus ergo qui hæc dat, et ipse jubet de his dari illis qui indigent. Ac per hoc qui dat juxta voluntatem Dei, augetur ei divinitus, ut habeat unde adhuc amplius largiatur. Vult enim Deus ut fideles qui habent hujus mundi substantiam, ministrarent necessitatibus sanctorum, ut nihil illis desit, qui celsiorem sanctitatis gradum in ecclesia tenere voluerunt, ut spei sæcularis vincula cuncta præcederent, et animum liberum divinæ militiae dedicarent; et quisquis eis bene ministraverit, amplificetur illi semper unde largius ministrare possit. Deus itaque qui *administrat semen seminanti*, unde in futuro anno vivat et eleemosynas faciat, præstabat interim et panem, id est subsidium vitæ præsentis, non ad superfluitatem, sed ad manducandum, id est ad necessarium usum. Et ne sitis solliciti de tempore futuro, quia ipse propter alimenta præsencia quæ vobis largietur, non dimittet quin semen vestrum multiplicet, et fruges crescere faciat, ut semper magis ac magis dare sufficiatis, et augebit incrementa frugum justitiae vestræ, id est multo abundatiora incrementa dabit frugibus, quas promeretur justitia vestra. Justitia enim est, ut quia Deus dat retribuat ex eo et homo illi cui deest. Et quia vos hujusmodi justitiam servastis, ut, sicut Deus vobis non habentibus tribuit, ita et vos aliis qui non habent tributatis, idcirco divinitus augentur incrementa frugum vestrarum, ut in omnibus necessariis locupletati rebus, abundetis in omnem simplicitatem id est in omnem largitionem non duplice, sed simplici animo factam. Qui enim bene et simpliciter sanctis ministrat, amplificatur ei nutu divino, ut habeat unde semper largiri possit, et in præsenti locupletatus, et in futuro sæculo. Semel enim seminans his metet, id est ex una operatione bona hic et in futuro retributionem percipiet. Ipse tamen non duplice intentione debet operari bonum, ut inde querat et in isto et in alio sæculo remunerationem, ne computetur

In eis, de quibus dictum est: Recepereunt mercedem suam (*Math. v.*); sed simplici corde solam in supernis retributionem appetat, licet Deus illi et in hoc saeculo retribuat. Potest semen intelligi, quidquid pro Deo datur. Et ipse qui administrat semen seminanti, id est qui dat eleemosynario rem quam pauperi tribuat, præstabit etiam panem ad manducandum, id est præbebit unde possit vivere. Et multiplicabit semen vestrum, id est multipliciter abundare faciet rem vestram, quam seminatis dando pauperibus, ut habeatis et quod largius seminetis, et unde vivatis. Et augebit incrementa frugum justitiae vestrae, id est augmentabit eleemosynas vestras, pro quibus frugem æternæ retributionis accipiet justitia vestra. Justitia enim est observatio mandatorum Dei, et inde fruges, id est fructus æternæ remunerationis proveniunt. Incrementa frugis hujus, sunt eleemosyna, pro quarum merito et hic virtutes augentur, et in futuro gloria crescit. Vel incrementa celestium frugum vestrarum sunt affectiones dandi largius, et subveniendi indigentibus, quia quanto majori affectu pœ compassionis subvenit quis indigentiae proximi, tanto majorem sibi frugem acquirit æternæ refectionis. Et Deus sic augebit semen vestrum et frugem, ut locupletati in omnibus corporalibus et spiritualibus rebus, abundetis, id est interiorius bona voluntate, et exterius bona operatione. Abundetis dico, tendentes in omnem simplicitatem, id est in hoc ut puro et simplici corde faciatis omnia, ut a solo Deo retributionem de omnibus quæratis, ut neque subjectionem a pauperibus, neque laudem ab hominibus desideretis, nec ullam in hac vita regenerationem, quæ simplicitas vestre intentionis in opere bono operatur per nos gratiarum actionem Deo, id est facit nos agere gratias Deo, qui vobis inspiravit hanc voluntatem, ut ita simplici intentione faciatis in sanctos collationem, et cetera quæ pertinent ad animæ vestrae salutem. Vel per nos prædicatores et exhortatores operatur gratiarum actionem, id est agit ut illi qui beneficia suscipiunt, gratias agant Deo,

¶ Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundant per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestrae, in Evangelio Christi, et simplicitate communicationis vestrae in illos et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam, Dei in vobis. Gratias ago Deo super inenarrabili dono ejus.

Idecirco pro vestra simplicitate, id est pro largitione simplici animo facta aguntur Deo gratiae, quoniam multa bona continentur in ea. Quoniam ministerium hujus officii, id est ministratio quæ per officium nostrum a vobis exhibetur sanctis, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, id est non solum repellit indigentiam sanctorum, qui non laborant, sed orationibus et divinæ contemplationi vacant,

A sed etiam plus operatur, scilicet abundat gratiarum actione facta per multis in Domino, id est causa et incitamentum est multis ut agant gratias pro vobis in operatione Domini, quæ resulget in vobis. Hoc est dicere: Ministratio nostra quæ fit per dispensationem officii nostri, non solum necessarios sumptus exhibet sanctis, sed etiam in hoc abundat, ut non hi soli qui beneficio vestro sustentantur, sed et alii multi gratias pro vobis agant Deo, commendantes factum vestrum Domino, ut paucis tribuentes, a multorum obsecrationibus Deo commendemini. Per multos agantur pro vobis gratiae, et hoc per probationem ministerii, id est per hoc quod experuntur, sive laudant hanc ministrationem vestram. Multos dico glorificantes Deum in obedientia confessionis vestrae, in Evangelio Christi. Probantes enim scientem vestram in hoc opere, glorificant in vobis Deum, cuius spe firmati, obedistis in Evangelio Christi; et quod ore confitemini, actione demonstratis. Inde glorificant Deum, quia vos obedistis facientes opera quæ exigit confessio Christianæ fidei, et hoc in Evangelio, id est in preceptis Evangelii Christi, et glorificant illum etiam in simplicitate vestrae communicationis, id est in eo quod non duplicit, sed simplici spe facitis vestra bona communia in illos sanctos, qui sunt Hierosolymis, et in omnes alias quos videtis egentes. Glorificant etiam Deum in obsecratione ipsorum pro vobis, id est in eo quod ipsi quos sustentatis, obsecrant pro vobis. Ipsorum dico, desiderantium vos videre in coelesti regno, vel etiam in praesenti sæculo, ut gaudeant ex conspectu vestro. Quis enim non cupiat oculis videre necessitatibus suis propter Dei nomen subjectos? Ipsi vos desiderant videre, et hoc propter gratiam Dei eminentem in vobis, id est propterea quia Deus tam excellenter gratiam suam accumulavit in vobis, ut ita sanctis eagentibus communicaret ob effectum pœ dilectionis. Et quia tot bona hinc et iude procedunt ex hoc ministerio, idcirco gratias ago Deo super inenarrabili dono ejus, id est de dono charitatis quod in vobis et in sanctis illis posuit, quod quantum sit et quam multiplex, vel quam honestum et quam justum et quam utile, nemo potest manifeste narrare. Tanta pinguedine sanctæ letitiae perfusus est Apostolus dum loqueretur de alterna indigentia, et de alterno supplemento indigentiae provincialium Christi et militum Christi, bine de rebus carnalibus in illos, inde autem de spiritualibus in istos, ut nunc in fine sermonis exclamaret, et tanquam sanctorum gaudiorum sagina eructaret, dicens: *Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.* Inenarrabile enim donum Dei est, quod incitat homines ad bene agendum, quando bona operantur propter spem eorum quæ oculus non vidit, nec auris audivit, neque cor hominis excogitavit (*I Cor. 13.*)

CAPUT X.

¶ Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem con-

• fido in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audiam per eam confidentiam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus. »

Ad incorrectos loquitur, qui pseudoapostolos sequebantur, et eum serocem putabant, quia mordaciter in priore epistola vitiosos increpavit. Quasi dicit: Correctos ad eleemosynas invitavi, sed vos alios obsecro ego ipse idem vobis existens qui et illic, cum tamen vos sitis alii. Ego Paulus, id est *humilis vel mirabilis*, obsecro vos humiliiter, ut mores vestros emendetis. Vel præmissi fratres hortati sunt ad ministerium sanctorum eos de vobis, qui correcti fuerant, sed nunc ego Paulus ipse non alius, obsecror obnixe qui corrigi debuisti, sed distulisti, ut ultra non differatis. Obsecro vos per mansuetudinem Christi, id est per eam mansuetudinem, qua Christus cum se posset vindicare, sustinuit injuriosos ut corrigeret eos, et per modestiam ejus, qua culpas eorum modesto pœnitentiae flagello per baptismum delebit, dicente illis Petro: « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum (Act. 11), etc. » Mansuetus erga nos fuit Christus, quando sine aliqua ultiione per baptismum nobis peccata dimisit. Modestus fuit, quando, et si non absque ultiione, non tamen immoderata, sed tolerabili et modesta tribulationum punitione, nos ad vitam perennem revocavit. Mansuetus est Christus, pie parcendo et tollerando; modestus est, moderata ultiione puniendo. Et mansuetudo atque modestia Christi, cuius imitator sum, est causa cur non imperans, sed obsecrans vobis loquor, quia et lenis sum exemplum Christi ad parcendum, et modestus ad modificate puniendum severus, qui in facie quidem, id est in præsentia et visione corporis sum inter vos humilis et quasi contemptibilis, sed absens confido in vobis, id est confidenter per epistolam vos reprobendo. Et vos putatis quod tantum absens, id est in epistola confidentiam severitatis habeam, et non præsens facie. Sed rogo vos ne præsens audeam, id est rogo ut vos ipsos corrigitis, ne, cum venero, audacter puniam per eam confidentiam, qua tantum putor absens confidere. Apostoli confidentia est fiducia sibi datae potestatis a Christo, cuius vicarius est, ut vindicet eos qui sub nomine Christi agentes, non obaudient ut se corrigan, in quibus reprehenduntur. Et nunc absens obsecrat eos, ne præsens audeat in eos vindicare per hanc confidentiam, id est ne cum præsens fuerit, cogatur irasci propter vitia eorum, ut componentes se qui adhuc non emendaverant, moliant sibi rigorem ejus, ut moderatos eos inveniens, pressa severitate, latetetur in eis. Rogo, inquit, ne præsens audeam, id est ne cum præsens adero, propter vitia vos audacter (ut jus ecclesiastice correctionis exigit) feriam per eam confidentiam velut arrogantiae, qua nonnullis existimor audere in quosdam incorrectos, dum peccantes punio, sicut cum qui fornicatus fuerat. Unde quidam vestrum putant me nimis audacem per fiduciam arrogantiae et dominationis, quia

A vel tales audeo punire. Qui nos arbitrantur tanquam secundum carnem ambulemus, id est tanquam secundum morem carnalium agamus. Vel arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus, non recipiendo spiritalia quæ dicimus; sic nos existimant quasi carnalia loquamur, quæ recipienda non sint. Ideo enim nos arbitrantur secundum carnem ambulare, id est carnali sensu prædicare, quia qui opernit spiritalia, putat illa esse carnalia.

« In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostre non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum. Consilia destruentes et omnem alitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum B in obsequium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fucrit vestra obedientia. »

Ipsi nos arbitrantur, ut dixi, tanquam secundum carnem ambulemus. Et merito dixi tanquam, quia non re vera secundum carnem ambulamus, ut illi putant. In carne enim ambulantes, id est in corpore vitam præsentem ducentes, non militamus secundum carnem, id est non exercemus pro carnali commodo inilitiam a Deo nobis datam; nec carnaliter, sed spiritualiter militamus, licet in carne fragili degamus. Spiritualiter enim militat, qui spiritualiter vivit, quia contra spiritales nequitias pugnat. Secundum carnem vero militat, qui desideriis carnis obtemperat. Potest et ita intelligi, ut hi militare secundum carnem dicantur, qui *Vetus Testamentum* carnaliter intelligunt; qui vero sequuntur intelligentiam spiritalem, sint quidem in carne, quia carnem habent litteram quam *Judæi*, sed non juxta carnem militent, a carne ad spiritum transcendentates. Non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed spiritalia et potentia Deo regi nostro, cui militamus. Non enim materialem lanceam velensem bajulamus, sed potentius hostes nostros verbo dejicimus, quam alii carnalibus armis. Arma enim nostra sunt, sermo prædicationis, sapientia, miracula, charitas, et aliae virtutes. Ideo arma, quia repugnant vitiiis, et debellant regnum diaboli. Potentia Deo, ut per hæc valenter expugnemus inimicos ejus, et subjiciamus ei orbem universum. Sicut enim terrenus imperator per suos milites vindicat suum regnum, ita et Christus per nos defendit unius Dei professionem et disciplinam. Ea arma nostra sunt ei potentia, ad destructionem munitionum, id est sæcularium doctrinarum et argumentorum vel astutiarum, quibus perversi homines corda sua muniunt et circumdant, ne sermo veritatis ad ea pertingere valeat, quoiam aries apostolicæ prædicationis munitiones hujusmodi valenter penetrat, et evertit virtute gratiæ spiritualis. Et nos, ut dictum est, Christo militamus, destruentes consilia, id est præmeditatas impiorum hominum, vel dæmonum calliditates. Consilium enim est faciendi vel non faciendi ex cogitata mentis ratio. Est etiam con-

silium, quod dat perversus ei quem sub specie consulendi seducit, dum quasi rationabiliter ostendit ei utile esse quoJ admonet. Unde dicitur, quia : *beatus vir qui non abiit in consilio impiorum (Psal. 1).* Sed nos hujusmodi consilia destruimus, dum ad effectum ea pervenire non sinimus. Et destruimus omnem superbam altitudinem cordis, sive tyrannorum, sive sapientium sæculi, extollentem se adversus scientiam Dei, id est contra sensum evangelicæ veritatis. Nam et illi qui in sublimitate sæcularium dignitatum erant positi, et illi qui celsitudinem mundanæ sapientiæ erant assecuti, extollebant se superbo fastu, repugnantes adversus humilem scientiam divinæ prædicationis, sed jam dejecta est extollentia talium, et scientia veritatis subjicit sibi mundum. Dæmones etiam se extollebant, dum in idolis colebantur, adversus scientiam unius Dei; necnon et heretici adversus scientiam catholicæ veritatis, sed destructi sunt apostolicis machinis. Et etiam sumus redigentes in captivitatem omnem intellectum, id est captum nostris rationibus astringimus omnem intellectum perverse doctrinæ, et captivum ducimus eum usque in obsequium Christi. Captivat enim intellectum, qui contradicentem ratione vincit, et ad fidem Christi, cui prius repugnaverat, humilem ac mansuetum inducit. Et sumus etiam habentes in promptu, id est in manifesto et veloci effectu, quia nihil nos remordet quo minus audeamus, ulcisci omnem inobedientiam, id est punire culpas eorum, qui nobis obedire noluerunt ut se corrigerent. Quod faciemus, cum impleta fuerit vestra obedientia, id est cum vos reliqui omnes ex dilectione fueritis in omnibus obedientes.

¶ Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christe se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos. ¶ Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem et non in destructionem vestram, non erubescam. Ut autem non existimer tanquam terror vos per epistolæ, quoniam quidem epistolæ, inquit, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis, hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolæ absentes, tales et præsentes in facto. ¶

Nunc vult eos quæ palam sunt considerare, id est ea quæ dicturus est, quæ sunt aperta dijudicare, velut si dicat : Si vobis non sufficiunt ea quæ dixi, pro quibus me potius quam pseudoapostolos sequi debeatis, quia forsitan ea non satis patenter intellexistis, videte hæc quæ subjungo, quæ sunt secundum faciem ita evidens, sicut ea quæ sunt oculis subjecta. Hæc scilicet si quis confidit, etc. Vel ita : Videte ea quæ sunt secundum faciem, id est considerate diligenter opera eorum, qui tantummodo coram oculis hominum facere bona student, ne forte vos per hæc seducant. Ista videte, id est intelligite, quæ nunc subjicio, quæ sunt secundum faciem, id

A est cunctis perspicua, scilicet Si quis confidit sibi se esse Christi, id est si quis merito bonæ vita sibi certus est quod ipse sit Christi, id est de electis Christi, qui sunt ejus possessio, hoc cogites iterum apud se, id est apud subtilitatem sua rationis, ut vim rationis non excedat, nec propter honorem suum, nec propter odium nostrum, quia sicut ipse Christi est per quæcumque Christi bona, ita et nos per eadem bona sumus Christi. His loquitur, quorum tangit superbiam, qui de seipso præsumentes inflationem animi, minus quam dignum erat de Apostolo sentiebant, quasi non egerent præceptis ejus. Quos admonet, ut si de se confiderent quia erant servi Christi, non utique deberent de Apostolo dubitare, sed etiam de eo vel similiter sentire, cum utique magis præferro sibi deberet magistrum. Sed ipse nunc humilitatem illos in se docet, sequans se ill's, cum esset vas electionis et doctor gentium. Hoc ergo vult illos considerare, quod utique clara luce videtur, quia cum de Apostolo nemo creditum non plus estimaret quam de se, quanto magis nemo minus quam de se debat estimare. Hos itaque contestatur ac docet, ne elatione mentis meritum bonæ vitæ perdant, quia qui scit se aliquid esse, humiliat se ut majot fiat. Recte dixi nos esse Christi, ut ille dicitur qui se nobis præfert. Nam etiam excellentius sumus nos Christi per potestatem quam præsumptor ille non habet. Et hoc est : *Nam, et si amplius, etc., id est si me potestem a Deo accepisse dixerim, verum me apostolum prædicando, non erubescam, quia verum dicam, non gloria elatus, sed vestræ ædificationis causa compulsum.* Pseudo autem usurpatam in destructionem vestram volunt exercere potestatem. Non erubescam si amplius aliquid quam illi gloriatus fuero de potestate nostri apostolatus, quam nobis non illis Dominus dedit in ædificationem, et non in destructionem vestram, id est ut vos in virtutibus ædificemus, non ut tyrannidem exercendo vos destruamus, vel exemplo malo sive prava docrina subvertamus, ut pseudo faciunt. Hæc dicendo, significat quia superioris se humiliavit ipsis se comparando, cum si se exeret non erubescat, quia potestatem prædicandi et absolvendi accepit a Christo, ut salvet, non ut perdat obaudientes; et ut religiosos mores eorum ædificet, non ut destruat. Sic et junusquisque prælatus Ecclesiæ potestatem divinitus accepit, ut subiectis prosit, non ut eis noceat. Si ergo iste qui a Domino missus est, inclinat se inferioribus et comparat, quanto magis illi qui nullius erant testimonii comparare se non debebant, non dicam præferre, majoribus? Nos, inquit, habemus potestatem ædificandi vos et puniendi perversos. Sed ut non existimer tanquam terrere vos per epistolæ, dum al sens scribo, quia incorrectis non parcam cum præsens fuero, quasi qui non audeam implere quod minatus sum, hoc cogitet, id est hoc sciat, qui ejusmodi est, id est qui ita de me opinatur, quia quales, id est quam aperi sumus in verbo per epistolæ dum sumus absentes, lo-

tes erimus et præsentes in facto, id est in exhibitione correptionis peccantium. Hoc dicit occasione præmissæ sententiae, qua dixerat se habere in promptu *ut cisci omnem inobedientiam.* Ut, inquit, *non existimer, etc.* Ille potest videri per epistolas terrere, qui neque auctoritatis alicujus est, neque præsens fiduciam habet arguendi; absens autem ideo audet, quia præsens timet. Ut non existimer tanquam terrere vos per epistolas, quæ existimatio inde potest venire, quod quidam inquietant, quoniam epistolæ quidem graves, id est ponderosæ ad intelligendum, et fortes ad terrendum, sed præsentia corporis ejus est infirma, non valens exercere severitatem, et sermo ejus contemptibilis, id est incompositus, et rusticanus: quisquis ejusmodi verbis mihi derogat, sciat quia quod per epistolas minamur, per facta complebitus, quoniam a Domino potestatem accepimus, et ideo quod absentes minamur, præsentes implebimus. Cui autem non est data potestas, absens potest audere, præsens autem pudorem patitur et timorem. Sed ego non erubesco nec metuo dum corripio, quoniam fiducia potestatis hoc ago. Sciendum quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant; ita persuain malitiam excitatas debemus aequanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat. Aliquando autem etiam compescere eas debemus, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpant. Unde nunc Apostolus derrogantes sibi Corinthios rationibus compescit, ne malam de eo famam spargentes, nocerent aliis, qui doctrinam ejus audire poterant. Notandum etiam, quia ex eo quod dicunt, quoniam epistolæ graves sunt et fortes, nec dicunt, epistola gravis et fortis, ostendunt se jam duas epistolas ab Apostolo accepisse, præter istam de qua nunc tractamus, quam nondum viderant. Sequitur:

« Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant; sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes et comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, quia mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus. Spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram, in abundantia etiam in illa quæ ultra vos sunt evangelizare, non in aliena regula, in his quæ præparata sunt gloriari. »

Vere, inquit, tales sumus in facto, quales in verbo, quia non facimus nos similes pseudopostolis, qui potestatem usurpant et vitia palpant. Et hoc est: Non audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant, id est non possumus de nobis majora jactare quam sumus, nec audemus ita Deum contemnere, ut similes simus quibusdam, qui

A se malunt suis laudibus quam Dei gratia commendare. Pseudo enim semetipsos commendabant, qui non accepta potestate dominari volebant, nomini suo vindicantes auctoritatem. Qui autem mittitur, non sibi, sed ei a quo mittitur, vindicat potestatem. Non audemus illis nos inserere qui non missi prædicant, id est non audemus nos in numero eorum ponere, ut gloriam nostram, sicut illi suam, queramus, quia ad dominum revertetur a quo missi sumus, ut nihil ultra concessum presumamus. Quidquid enim contra Deum sit, audacia est. Nec audemus nos illis comparare, id est similes vel pares illis facere, ne sicut illi, pereamus, id est propter timorem Dei non audemus (ut illi) vobis adulari, et vitiis vestris blandiri. Hæc non facimus, sed ipsi in nobis non extra, sumus metientes nosmetipsos, non aliud quam injunctum est usurpando; et sumus comparantes nosmetipsos nobis, quia secundum quod officium nostrum exigit facimus, dum nec plus, nec aliud dicimus vel monemus, quam facere possuimus aut debemus. Quod illi non faciunt, contra quos nunc agitur, id est pseudo qui seipsos ultra quam oportet magnificare conantur. Sed nos non gloriabimur in immensum, id est non assumemus nobis auctoritatem ultra mensuram, sed secundum mensuram. Tanta se uti dicit potestate, quanta concessa est ab auctore, nec mensuram egredi. Idcirco non superba erit gloria, in qua non egreditur terminum datæ potestatis. Gloriam vero pro auctoritate posuit, qua utebatur in correptionibus, ut salvos eos faceret. Nec tamen se gloriari dicit: in extollentia potestatis, sed ad ædificationem illorum. Corripiens enim constanter vitiosos, gloriabatur in emendatione illorum; et potestas data proficiebat saluti illorum, non elationi suæ. Duobus ergo modis non gloriabatur in immensum, id est et secundum datam sibi potestatem, et quia non ultra quam prædicatio ejus personabat, vindicabat sibi auctoritatem. In his enim auctoritatem debito sibi jure vindicabat, quos ipse per evangelium ad fidem converterat. Cæteris autem non tali fiducia loquebatur, quia erant in aliena regula, id est in parte alius evangelistæ. Non gloriabimur, id est potestatem non exercebimus in immensum, id est ultra modum nostræ mensuræ, sed secundum mensuram regulæ, quia mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos, id est juxta mensuram regiminis, quod Deus nobis dedit, ut ad vos regendos nostra potestas pertingeret. Nam monente Christo vobis evangelizavimus, et ita nos fecit usque ad vos pertingere. Non enim superextendimus nos quasi non pertingentes usque ad vos, id est non nos extendimus super alterius provinciam, dum in vobis jus potestatis vindicamus, quasi non pertingeret usque ad vos jus nostræ potestatis. Non enim hoc usurpatione facimus, sed præceptio; nec quasi non missi pervenimus ad vos in prædicatione, sed destinati Deo mittente ad vos. Superextendi autem est, ultra extendi quam conceditur, vel super episcopatum altius extendi. Sed non ultra quam oportet, nec

super aliorum provincias extendimur, quia super eos quos alii predicatoris aute nos in fide fundaverunt, non nobis jus debite potestatis arrogamus. Nam usque ad vos pervenimus id est dum ad diversas gentes prædicando tenderemus, pervenimus usque ad vos in Evangelio, id est in prædicatione Christi, et nomen ejus nos primi vobis annuntiavimus, non gloriatus in immensum, id est ultra mensuram in alienis laboribus, id est ubi alius fundamentum fidei posuisse. Ideo enim tam fiducialiter vobis loquimur, quia non labore alterius ad fidem eatis adducti. Non ergo extra mensuram gloriatur, qui in labore nostro gloriatur. Sed pseudoapostoli in immensum gloriabantur in alienis laboribus, quia semper ad fideles ibant, qui signa minime requirebant, quæ illi facere nequibant. Ideo se superextendebant, id est super eos qui ab aliis ad fidem adducti fuerant, extendebant, et in eis dominium exercere volabant. Quia illam provinciam his Deus concesserat, cum singulas regiones sanctis prædicatoribus distribueret; et propterea vagabundi per omnes discurrerant, super tritici sationem zizania seminantes. Sed nos non gloriatur in immensum, id est ultra quam nobis Deus mensus est, quia non querimus gloriam in locis ubi ante nos alii prædicatores laboraverunt; sed habentes spem crescentis fidei restræ, id est sperantes per fidem vestram crescentem ac proficiem magnificari apud Deum in vobis, quia quanto fides vestra quam per nos didicistis, proficerit in virtutibus, tanto et nos apud Deum majus meritum habemus, sperantes dico, magnificari in vobis secundum regulam nostrum, id est secundum normam recte vivendi et credendi, quam vobis tradidimus, parati sumus evangelizare etiam in illa loca quæ ultra vos sunt. Non enim sufficit nobis usque ad vos pervenisse, sed cum vestra fides creverit, transiemus in abundantia gratiae Dei et miraculorum etiam ad illas gentes, quæ ultra vos sunt, Evangelium prædicare. Profectus enim vestras fidei nos accedit, ut non simus pigri et alios adhuc ad fidem vocare, qui exemplo vestri possint in ea proficere. Vel etiam apud homines speramus in vobis magnificari, ut, dum vos ita proficere viderint, agnoscant esse veros apostolos, et libenter etiam ipsi doctrinam nostram excipiunt. Et speramus ita magnificari secundum regulam, id est regimen nostrum sub quo bene proficis. Non enim habemus spem gloriandi in aliena regula, id est in his qui sunt sub regula cuiuslibet alterius apostoli. In abundantia etiam evangelizandi, non in paucis locis speramus evangelizare, etiam in illa loca transeuntes quæ sunt ultra vos. In abundantia, vel quia prædicatio haec abundabit super prædicationem quam ad vos habuimus, vel quia cœlestium donorum abundantia erit in ea. Et evangelizabimus ibi, non in aliena regula, id est in alieno regimine, quia nec illi qui ultra vos sunt, de alieno regimine sunt. Speramus, inquam, illuc evangelizare, et non speramus in aliena regula gloriari in his virtutum incrementis, quæ preparata

sunt ab aliis prædicatoribus. Manifestum est quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ aliorum laboribus constant. Ideo Apostolus nou audet in hos qui aliis prædicantibus credorunt, ne in alienis laboribus gloriari videatur; sed hoc nititur, ut eis prædictet quibus non erat auctoriatum, ut gloriam labore suo acquirat.

« Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur (1 Cor. 1; Jer. ix). Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. »

Significat Apostolus ipsam evangelizandi confidentiam et gloriam Domino esse dandam, cujus gratia est, ut qui in potestate evangelica confidat, auctore confidat, ut quæstus omnis negotii divi Domini in lucrum veniat. Sed qui non accepit potestatem a Domino, non potest in Domino gloriar, quia suam gloriam querit. Ego, inquit, non gloriabor in aliena regula. Similiter autem qui gloriatur, id est vult potestatem exercere, in Domino gloriatur, id est in mensura a Domino sibi data. Vt ita Spem habeo gloriandi, non tamen in me, sed in Domino. Nam nullus in se debet gloriari. Sei quicunque de aliquo bono gloriatur, gloriatur in Domino, id est omnem gloriam raptorqueat et ascribat sibi, sed Domino. Quidquid enim boni habemus vel agimus, hoc non a nobis, sed tantum a Domino habemus quod agimus. Ideo non in se, sed in Domino quisque debet gloriari, quia qui seipsum commendat, id est qui suam gloriam in prædicatione querit, qui extra Dominum gloriatur, ille non est probatus a Deo vel ab hominibus, sed ille quem Deus commendat miraculis et gratia sanctæ conversationis. Illum Deus commendat, et ille probatus est, quem habet dignum et mittit ut prædicet dominum ejus. Quem vero non mittit, illum non commendat. Ipse autem commendat, qui non missus prædicat. Ac per hoc idoneus non est, sei presumpcio et reprobatio.

CAPUT XI.

« Utinam sustineretis modicum quid insipientem meæ, sed et supportate me. Amator enim regule Dei æmulatione. Despondi enim vos vni regule gineam castam exhibere Christo. Timo autem me, sicut serpens Evans seduxit astutia sua (Gen. iii), ita corrumpanter sensus vestri, et excedam a simplicitate quæ est in Christo Jesu. »

Incipiens vero de semetipso narrare, insipientem se dicit, quia ad laudem ejus videntur pertinere quæ dicturus est, et per Dei sapientiam dictum a Sermone fuerat: « Laudet te alienus, et non os tuum: extraneus, et non labia tua (Prov. xxvii). » Sed hic dolore compellitur in laudem suam crupere, propter salutem ipsorum qui cum de ejus præceptis bene sentire deberent, indigne sentiebant. Et hoc non Apostolo, sed ipsis nocebat. Ideoque præfatum eorum querit, et in eo quod quasi gloriatur loqui videtur: Glorior, inquit, de regimine, quod videtur insipientia. Sed utinam sustineretis, id est veller et sine indignatione sustineretis modicum quid insipientem

tia mea, id est parum aliquid gloriationis meæ, quæ videtur insipientia. Modicum gloriationis meæ sustinet, quia multo plus possem gloriari. Opto ut hanc insipientiam meam vel in modico sustineatis, sed et præcipio ac quasi ex debito requiro, ut me supportetis in hac insipientia gloriationis, supportate, inquam, me ut subjecti, quia æmulor vos, id est casto amore inflammar ad custodiendam mentis nostræ castitatem; et hoc facio non mea, sed *Dei æmulatione*, quia non mihi, sed Deo vos æmulor. Quæ locuturus est, amore eorum dicturum se ostendit, ut non magis ad laudem ejus proficiat, sed ad eorum profectum. Ac si dicat: Non stimulo litoris inflammar humani, sed vos tanquam pater æmulatione diuina custodio, ut iunmaculatos possim conjungere cœlesti sponso. *Despondi enim vos*, id est annulo fideli vos despontavi non multis, sed uni, non adultero, sed *viro virginem castam exhibere Christo*, id est ut vos omnes unam virginem incontaminatam assignem judici Christo. Omnis enim Ecclesia virgo est in mente. Virginitas enim mentis est integra fides, solida spes, sincera charitas. Ergo et Ecclesia imitans Domini sui matrem, quoniam corpore non potuit, mente tamen et mater et virgo est. Nullo itaque modo virginitatem matris suæ nascendo Christus ademit, qui Ecclesiam suam de fornicatione dæmonum redimendo virginem fecit. Nunc despontata est Ecclesia et virgo est, cum se continet a corruptione sæculari; sed tunc nuptura est, quando Sponsus ejus in claritate veniet, et eam secum in regni thalamum perpetuo mansuram introducet. Ego, inquit, vos huic tam digno viro ita despontavi, ut iunmaculatos ei vos in die judicii exhibeam. Sed timeo ne virginitas in vobis violetur, et ad amplexum Sponsi non perveniatis. Sicut enim membris corporis violatur in quodam loco, sic seductio linguae violat virginitatem cordis. *Timeo ne, sicut antiquus serpens Eram seduxit astutia sua (Gen. iii), ita corrumpantur ab eodem serpente vestri sensus*, id est vestre mentes. Non enim carnis, sed cordis virginitatem serpens ille, id est diabolus corrumpere querit. Et sicut adulter homo lætatur nequitia sua cum carnem corrumpit, sic diabolus lætatur quando mentem corrumpit. Revera enim corrumpitur mens et fides eorum qui preponunt mendacium veritati. Qui ergo mendacium ædificant in hominibus, quid ab eis expellunt nisi veritatem? Immittunt diabolum, excludunt Christum; immittunt adulterum, excludent Sponsum. Quando enim mentem falsitas possidet, tunc serpens eam possidet. Tineo ne, sicut serpens Eram seduxit astutia sua, id est ne, sicut diabolus in serpente latens et per os ejus loquens, Eram seduxit, ita corrumpantur sensus vestri ab eodem fallaci deceptore in falsis apostolis latente et per os eorum loquente, et excidant a simplicitate quæ est in Christo Iesu, id est corruant a paradiiso simplicis fidei Christianæ, quæ nil alienum recipit, sed simplicem veritatem sine admistione falsitatis retinet. Serpens namque Eram mentiendo de Deo se-

A duxit, dicens solo terrore Deum eis comminatum esse mortem, non illatum si peccasset. Ita et pseudoapostoli dicebant, ideo præcepta Evangelii addita esse, ut vel sic lex custodiretur, et ea sola sufficeret custodita. Sed et nunc serpens similiter seduxit, gehennam propter solum terrorem asserens nominari; eam autem aut non esse omnino aut nouæ eternam esse confirmans. Adhuc mussitat ille serpens et non tacet. Quærerit pollicitatione quadam scientiæ dejicere de paradiiso Ecclesiæ, quem non permittat redire ad illum paradisum, unde primo ejectus est. Quod gestum est in illo paradiso, hoc geritur in Ecclesia. Nemo seducat nos ab isto paradiso. Sufficiat quod hinc lapsi sumus, vel experti corrigamur. Ipse est serpens qui semper suggerit iniuriam, ipse aliquando promittit impunitatem, et, sicut ibi promisit, dicens: « Nequaquam morte moriemini (ibid.). » Ipse talia suggestit, ut modo male vivant Christiani. Nunquid omnes, inquit, perditurus est Deus? Nunquid omnes damnaturus est Deus? Et ita corrumpit sensus multorum, ac pecare facit, ut expellantur a sedibus istorum.

C « Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus, aut alium Spiritum accipitis quem non accepistis, aut aliud Evangelium quod non recepistis, recte pateremini. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Nam, etsi imperitus sermone, sed non scientia. In omnibus autem manifestus sum vobis. »

Ideo dixi me timere ne, sicut serpens Eram seduxit astutia sua, sic et isti vos corrumpant, qui prædicant eamdem fidem quam nos, et per astutiam suam et seductionem veritati miscent venenum falsitatis. Si enim aliam fidem, et omnino aliud prædicarent quam nos prædicamus, non adeo vos decipere possent. Et hoc est: *Nam si is prædictor qui venit et a Deo mittitur, prædicat, id est prædicaret vobis alium Christum quem non prædicavimus, id est meliorem; aut per ejus doctrinam accipitis, id est acciperetis, alium Spiritum sanctiorem quem non accepistis per nos, aut aliud Evangelium reciperetis ab eo quod non recepistis a nobis, recte pateremini ejus dominationem; possetis enim dicere, prædicatio hujus melior est quam Pauli. Nunc vero, cum eundem Christum prædicet, et ex sua parte plura responda addat, pati non debetis. Vel ita. Vere simplicitas est in Christo, non duplicitas, quia unus est Christus non duo Christi; et unus Spiritus Christi, atque unum Evangelium. Nam si is doctor qui post nos venit ad vos, etc.* Hoc de quolibet vero prædicatore nunc est intelligendum. Locutus enim fuerat de pseudoapostolis corruptoribus fidei, et nunc adjungit de veris prædicatoribus, quia plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, ut aliqui faverent pseudoapostolis, quidam autem eis a quibus compositis verbis eadem audiebant quæ ab Apostolo audierant; alii vero apostolis favebant, qui cum Domino fuerant; et Paulo derogabant, quia in carne Dominum secutus non fuerat. Unde nunc tali sensu loquitur.

Si ipse idem Christus ab his prædicatur, quia a nobis annuntiatur, et idem Evangelium, quid causæ est ut nos inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis quam a nobis dicatur? Nam etsi prædicator qui venit ad vos, prædicaret vobis excellentiorem Christum quem non prædicavimus, quod fieri non potest; aut per eum acciperetis alium meliorem Spiritum, quem per nos non accepistis; vel aliud Evangelium, quod a nobis non receperitis, id est aliam de humana redemptione prædicationem, quod esse non potest, recte pateremini talem doctorem ad contemptum nostri. Sed quia hoc non est, non recte patimini illum ad depressionem nostri. Cur autem dicit, *recte pateremini*, si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius Spiritus, vel aliud Evangelium vobis traditum fuisset, cum dicat Galatis: «Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit!» (*Gal. 1.*) Si enim Galatis perversum erat accipere aliud quam ab apostolis erat traditum, quomodo Corinthiis rectum erat, si alius Christus prædicatus illis fuisset? Sed sciens Apostolus nunquam alium Christum, nisi hunc qui crucifixus est, prædicari, idcirco ait quia recte pateremini, si vobis alius potior Christus, ab his qui veniunt prædicatus fuisset. Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent quod non utique magis esset, sed contrarium. Quia vero posset dici quod, etsi eadem cæteri prædicaverint quæ et iste, melius tamen ea prædicaverint, removet hoc. Non recte, inquit, patimini. Ego enim existimo, id est pro certo scio, sed dubitationem vestram verbo existimationis increpo; ego, inquam, existimo me nihil minus fecisse vobis a magnis apostolis, id est quam fecissent magni apostoli, ne putetis vos minus quam cætera Ecclesiæ aliquid accepisse, quibus prædicaverunt ceteri; et idcirco opera mea illis me coequant. Non vult gratiam inferiorem in se videri, quia similiter docuit, et eadem fecit quæ faciebant apostoli, qui propensiones videbantur, quia priores coeperant docere et fuerant cum Domino, unde majoris auctoritatis esse putabantur, cum hujus apostoli electio cum testimonio sit, et amplius cæteris laboraverit, atque Dominum in via et in templo viderit, et verba ejus audierit. Non minus, inquit, feci. Nam etsi sum imperitus sermone, quia non adorno verba, vel impeditam habeo linguam, sed, il est tamen, non sum imperitus scientia, quoniam scio quidquid est magni. Hoc non ad apostolos pertinet, quia non erant eloquentes, utpote sine litteris, pleni tamen Spiritu sancto (*Act. ix.*); sed pseudoapostolos tangit, quos præferebant Apostolο causa accurati sermonis, cum in religione vis sermonis sit necessaria, non sonus dulcis. Valde tamen se humiliat, qui se imperitum in sermone fatetur; cui, præ magnitudine eloquentiae ac sapientiae Festus ait: «Insanis, Paule, insanis; multæ te litteræ ad insaniam perducunt (*Act. xxvi.*).» Hoc ergo dicens, non se loqui nescire voluit intelligi, sed propter eos qui, non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant. Qui tamen in eo se dixit imperitum, quod

A non habet crimen; in eo autem quoj non dñe sine culpa, et cum adest acquirit salutem, non ex imperitum pronuntiavit. Qui imperitus est in sermone, reus non est apud Deum; quia autem scientiam Dei non habet, reus est ignorantia, cui non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Ideo Apostolus spreta eloquentia id agebat, ut fidem teste virtute acceptabilis esset, ut non fidem eloquentia commendaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. Etsi imperitus, inquit, sum in sermone, id est etsi non curro illam sæcularem peritiam sermonis, ut adaptem pulchre positarum dictionum consonantiam, tamen non potestis me vocare imperitum in scientia, qui tam bene scio rei veritatem, et tam profunde loqui de Deo, sicut et alii, vel subtilius. Scientia divinorum non sum imperitus. Sed et vos hoc nostis, nam manifestus sum vobis in omnibus, id est in scientia, in miraculis, in sanctitate et potentia, et his similibus. Et ideo scitis me habere etiam loquendi peritiam. Unde pejus est, quia fuentes aliis in sermonis peritia, in qua me non inferiorem esse scitis, postponitis me illis, cum riteatis per me non solum impleri prædicationem, sed et signa atque prodigia fieri apostolica.

«Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians ut vos exaltemini, quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Ecclesia expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos et egerem, nullus onerosus fui. Nam quod mihi debeat suppleremus fratres qui venerunt a Macedonia. Et in omniis sine onere me vobis servavi et servabo. Est veritas Christi in me, quoniam haec gloria non infingetur in me in regionibus Achaea. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut, in quo gloriantur, inventur sicut et nos.»

Non feci, inquit, minus quam alii, sed possem dicere quia plus feci, quoniam gratis predicavi. Non feci minus. Aut si minus, nunquid in hoc peccavi? Nunquid peccatum feci, meipsum humilians operando manibus meis, unde victimum quererem et haberem, ut vos exaltemini, id est ad virtutum alta proficiatis, abjecto jugo falsorum apostolorum quo deprimiti? Vere me humiliavi, quoniam gratis, id est non exigendo a vobis, Evangelium Dei evangelizari vobis. Quoniam inflati erant eo quod sumptus ab eis accipere noluit, et propter hoc alios ei præferabant, idcirco nunquid peccavi, ait, quia me humiliavi, ut me indignum ad accipendum judicarem, quia inde mihi irascimini, cum hoc non feci. sed gloriæ? Scipsum enim humiliavit, quando stipendia sibi debita non exegit. Quæ propter duas causas accipere noluit, ne et pseudoapostolus similis inveniretur, qui non ad gloriam Dei, sed ad suam utilitatem prædicabant, ut non occasionem acciperent deprecandi; alio enim non accipiente, non potest alter multum expetere; et ne vigor eius?

gelicet potestatis torpesceret, quoniam qui a peccantibus accipit, arguendi auctoritatem amittit. Sic ergo exaltatur, cum ideo ab illis non accipitur, ut a pseudoapostolis qui eos deprimebant eripiantur, et correpti emendentur, a morte ad vitam, et a virtutis ad virtutes elevati. Vobis, inquit, Evangelium gratis praedicavi, sed ab aliis interim victimum habui. Nam alias Ecclesias expoliavi, id est multa ab his quae in vos impenderem assumpsi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum, id est accipiens unde viverem, dum vobis evangelium ministrarem, necesse fuit ut ab aliis panem corporis acciperem, et cum essem apud vos et egerem his quae corpori sunt necessaria, nulli vestrum sui onerosus, accipiendo aliquam corporis sustentationem ab eo. Hoc Apostolus Corinthiis dum inter eos esset, nunquam dicere voluit, ne scilicet quod erga eum ab illis factum ex bona voluntate non fuerat, fieret ex jussione; et cum innotesceret eorum misericordia, remaneret ignota. Postmodum vero longe positus hoc eis scripsit, ne scilicet omnimode incorrepti [al., incorrecti] remanerent, et quales magistro in tenacia fuerant, aliis fratribus, tales essent. Vere et in hoc magister gentium, sua negligens, aliena curans, implevit quod ait: « Nemo quod suum est querat, sed quod alterius (I Cor. x). » Tantam enim illic inopialem pertulit, ut victus sui gravi necessitate laboret, et panem terrae a discipulis non accepit, quibus panem coeli praedicavit. Insistebat verbo pro vita audientium, insistebat labori manuum pro vita corporis sui. De terris quoque aliis ei stipendia a discipulis mittebantur, ut Corinthiis praedicare sufficeret. Cum essem, inquit, apud vos, et egerem, nulli vestrum onerosus sui accipiendo aliquid, ne scilicet putaretis me lucri terreni causa Evangelium praedicare. Nam quod mihi deerat post spolia Ecclesiarum et laborem manuum, suppleverunt fratres qui venerant a Macedonia. A Macedonibus semper accepit, quia subversi a pseudoapostolis non fuerant. Et sicut a Corinthiis accipendum non erat, ne illis in scandalum prodeceret, sic iterum a Macedonibus accipendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent. Non enim idcirco dabant, ut virtus sua palpari vellent. Macedones quod mihi deerat suppleverunt. Et non solum stipendiis, sed etiam in omnibus verbis et factis servavi me vobis sine onere quia non me jactavi de genere contra vos, nec aliquid hujusmodi feci, et adhuc me semper vobis talem servabo, ne dem exemplum rapacitatis vel falsitatis falsis apostolis. Est veritas Christi in me, id est verax Christus in me loquitur, quoniam haec gloriatio, id est haec causa gloriationis quod gratis praedico, quod a licitis abstineo propter salutem vestram, non infringetur, sed integra perseverabit in me in omnibus regionibus Achiae. Gloria est enim a licitis abstinere, maxime pro aliorum salute. Non infringetur in me gloria haec in regionibus vestris. Et quare putatis me hoc facere? Putatis quod hoc ideo faciam, quia non diligo vos? id est quod odio vestri

A abstineam a rebus vestris, ut pseudo dicunt. Deus qui occulta cordis novit, ipse scit quia non ideo munera vestra respuo, quod vos non diligam; sed ideo magis quia vos amo, ut hoc ipsum prospicit vobis quod nihil a vobis accipio. Non propter odium vestri dona vestra nolo, sed ut auferam pseudoapostolis occasionem accipiendo pecunias vestras, quia si non acceperint non diu predicabunt. Non idcirco hoc facio quia vos non diligam, sed quod in hac re facio, etiam adhuc faciam, id est semper a vestris muneribus abstinebo, ut exemplo meo amputem occasionem sumendi vestra bona; occasionem dico, eorum qui per me volunt invenire occasionem accipiendo res vestras. Ideo illis auferam hujusmodi occasionem, ut, in eo quo gloriantur, inventiantur sic B ut et nos, id est similes nobis. Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipienda, et ideo Apostolus hoc refutavit, ne illis similis videretur; quia, nisi ab Apostolo fuisset vitatum, major occasio illis data fuisset accipiendo, vel etiam extorquendi, quando in hac re formam ab Apostolo datum ostenderent. Erant etiam quidam pseudo qui, imitantes Apostolum, pro saeculari gloria nihil volebant accipere; acciperent tamen libenter, si prius Apostolum accipere viderent. Unde nunc dicit se ideo nihil velle accipere, ut illis amputet occasionem accipiendo, et permaneant in similitudine sui, in quo multum gloriantur, scilicet ut semper sint non accipientes.

C « Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanus transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiae. Quorum finis erit secundum opera ipsorum. »

Volo illis auferre occasionem accipiendo res vestras; multum enim desiderant invenire occasionem qua possint eas accipere, licet fingant se nolle quidquam sumere. Nam ejusmodi pseudo, id est falsi apostoli sunt operarii subdoli, id est operantes subdolo simulationis, quia callide sub specie religionis decipiunt. Subdoli sunt, quia non amore vitae perennis, sed amore pecuniarum praedican Christum, nomen sibi apostolicum usurpantes, cum nequam sint missi. Subdolus enim operarius aliud fingit et aliud agit, sicut et isti sub specie simplicis prædicationis Christi belluinanam rapacitatem contegnunt. Tales ut placeant et placendo accipient, necesse est adulentur, et adulando decipient, illa dicentes quae placeant, non quae expediant audiendi. Sunt itaque operarii subdoli, dum sic operantur, et hujusmodi artibus transfigurant se in apostolos Christi, id est transmutant speciem suæ falsitatis, assumendo figuram verorum apostolorum, ut dum malitia callide tegitur, et figura sanctitatis cernitur, possint incautos decipere. Et quia veris apostolis similes volunt apparere, non accipio res vestras, ut me non accipiente, nec ipsi se transfigurent in apostolos veritatis, ut ita decipient. Et non est mirum

de ministris Satanae, si hoc faciant. Nam ipse *Satanas* cui servient, *transfigurat se in angelum lucis*, id est assumuit præclarum habitum et apparebat hominibus ut credatur *sanc tus angelus*, et ita decipiat. Et cum sic se transfigurat, opus est nobis judicare et cognoscere, ne fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam quando sensus corporis fallit, mentem vero non movet a vera rectaque sententia qua quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum. Vel cum se bonum fingens ea facit vel dicit, quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error Christianæ fidei periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eum cognoscere, nec ire post eum, magna et necessaria vigilancia opus est. Sed nemo potest omnes mortiferos dolos ejus evadere, nisi regat atque tueatur Deus. Et ipsa hujus rei difficultas ad hoc utilis est, ut nemo spem ponat in se vel in alio homine, sed in solo Deo. Et quando quidem Satanas (qui interpretatur *adversarius*, quia humanæ saluti adversatur) ita se transformat, et pollicendo bona humanis aspectibus lucis se angelum simulat, ergo *magnum non est*, si ministri ejus transfigurentur ut appareant *velut ministri justitiae*, id est si pseudoapostoli mentiantur se socios apostolorum Christi, ut ita decipient audientes. Quorum Satanae ministrorum *finis erit secundum opera ipsorum*, quia in fine judicabuntur secundum simulatas actiones suas, qui non propter Dominum, sed propter suum ventrem prædicaverunt, simulantes se ministros Dei. Finis eorum erit secundum opera ipsorum, quia sicut cura ventris et opera quæ pro ventre sunt, intereunt, sic et ipsi interibunt.

¶ Iterum dico : Ne quis me putet insipientem esse. Alioquin *velut insipientem accipite me*, ut et ego modicum quid gloriatur. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia in hac substantia gloriae. Quoniam multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor. ¶

Supra jam dixit, ultimam sustineretis modicum quid insipientiae meæ, et nunc hoc repetit, quoniam semper proponit quod multis postpositis, prosequatur. Quod ergo superius proposuit, modo incipit narrare. Dixi, inquit, ut sustineretis aliquid insipientiae, id est gloriacionis meæ : et nunc iterum dico, ut nemo putet insipientem me esse in hac gloriacione, quia non gloriatur ea intentio que illi, sed pro vestra utilitate. Alioquin, id est si non vultis me insipientem non pulare, accipite me noui revera insipientem, sed *velut insipientem*, dum videor me laudare, ut et ego sicut illi modicum quid gloriatur secundum carnem. Modicum, quia in vobis, non in sensu est gloriatio mea. Non enim vere ad gloriam suam Apostolus hæc loquitur, sed dolens, quia se contemptio falsos apostolos gloriabantur, cogitatur invitus bona sua detegere ; nec inde reprehensibilis est, sed magis laudabilis. Nam justus quisque, si in humili cogitatione permanens, exigente causa vel dolore bona de se veracia dixerit, in tantum

A a justitia non recessit, in quantum à veritate nullo modo discrepavit. Apostolus ergo multa de se fortia pro discipulorum ædificatione narrat, sed hæc narrando non peccat, quia a veritatis tramite et attestatione certa et humili corde non recedit. Dixi, inquit, me *velut insipientem*, quia *quod loquor in hac substantia gloriae*, id est in gloria carnis quam putant substantiam, *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia*. Secundum Deum modo non loquitur, quia ad earnis tumorem hæc pertinent, nec de inflatione carnis apud Dominum surgit gloria, apud quem sola humilitas gloria est, sed quasi insipientia. Non plenam dixit insipientiam, sed quasi insipientiam, veritas enim est. Sed quia elatio virtuosa res est, ideo quamvis verum sit quod dicitur, quasi insipientia tamen est, unumquemque laudare se, cum dicat sapientia : « Laudem te alienus, et non os tuum : extraneus, et nou labia tua (Prov. xxvii). » Plena autem insipientia est, si se falsis laudibus quis attollit. Ille enim de vero est superbis, hic de falso stultus. Substantia tantum gloriacionis in hac causa carnalis est, quia sicut flos feni (Isa. xl; Jac. 1), ita decedit gloria ista. Velut in insipientia loquor. Nam quia *multi gloriantur secundum carnem*, id est quoniam pseudoapostoli nobilitatem sibi carnis vindicant, et inde sibi defendant generis prærogativam, quoniam filii discuntur Abrahæ, et ego gloriabor, quia et ego filius sum Abrahæ. Sed nihil apud Dominum prodest filium esse Abrahæ, si desit justitia vel fides Abrahæ, quia fides est quæ salvat, non propago generis Abrahæ. Gloriari se dicit secundum carnem, sed hoc insipientiæ deputat, ut gloriam hanc exinaniat, et se coactum in laudem carnis erupisse doceat. Ob hoc enim gloriatur, ut ostendat se excellentius habere omnia etiam carnaliter, in quibus pseudoapostoli gloriabantur ; et sic ipse potius qui sine falsitate Christum prædicat, suscipiatur, et susceptores eius salvificentur.

¶ Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitatem redigit, si quis devorat, si quis occidit, si quis extollitur, si quis in faciem vos credit. Secundum ignobilitem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. ¶

Dixi ut me *velut insipientem accipiatis*, ut et ego modicum quid gloriatur secundum carnem. Nam libenter suffertis insipientes, id est non coacti, sed voluntarii sustinetis falsos apostolos, qui nobilitate generis et circumcisione carnis gloriabantur, atque nosipsos ad insipientiam suam pertrahere conantur. Et quia non bona patientia suffertis illos taliter gloriantes, justum est ut me potius suffertis gloriarem, quia non pro extollentia mei, sed pro utilitate vestra gloriabor. Illos insipientes, id est secundum carnem gloriantes, et secundum carnem sapientes, suffertis libenter, quod mirum est, cum vos ipsi sitis sapientes, id est celesti sapientia per doctrinam meam imbuti. Inde enim magis estis re-

prehensibiles, quia cum sitis evangelica sapientia per me imbuti, nunc libenter suffertis istos deceptores, qui vos ad insipientiam carnalis intelligentiae et observantiae legis inducere volunt. *Sustinetis enim si quis eorum vos ex libertate Christi redigit in servitutem legis, quæ ex servili timore servatur.* Vel insipientes suffertis, cum vos ipsi sitis non quidem omnes, sed quidam in sensu divinorum sapientes. Vel insipientes suffertis, cum sitis sapientes, id est in hoc probatur vos non esse sapientes, quia libenter suffertis insipientes. Amicus enim stultorum efficietur similis, et vere in eo quod eorum perversitatem sufferre vultis, sapientes non estis, quia tam hebetes estis, quod banc injuriam sustinetis, si quis illorum vos a libertate Evangelii redigit in servitutem legis. Vel per partes ostendo qualiter suffertis insipientes. Nam sustinetis jugum eorum si quis ipsorum vos in servitutem legis redigere velit; et si quis eorum devorat, id est cum magna ingluvie bona vestra comedens consumit; et si quis, id est si aliquis accipit more accipitris res vestras, quas ego vobis parcens accipere nolo; et si quis talium extollitur jactando se de nobilitate generis, illum quoque sustinetis; et si quis eorum cœdit vos in faciem, id est contumeliam improperii vobis coram positus ingerit, contemnens vos quia carnaliter circumcisi non estis et idola coluistis, illum etiam suffertis. In faciem namque cœditur, in cuius os injuria irrogatur. In faciem ergo vos cœdit, qui conviciorum ictibus vultum vestrum seriens erubescere facit. Secundum ignobilitem dico vos ita cœdi, quam vobis pseudoapostoli objiciunt, quia estis ex genere idololatrarum, quoniam ipsa ignobilitas objectio, est faciei percussio. Et dum ipsi vobis obtrectant quia estis incircumscisi, ac de se glorianter quia sunt ex semine Abrahæ, se præferentes et nos humiliantes, vos ita sustinetis eos et nobis præfertis, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte, id est impotentes in hac gloriatione carnalis nobilitatis. Hoc est, ita patimini vos cœdi ab illis, et non a nobis, quasi non possemus similiter contemplatoria verba vobis irrogare, extollendo nos de genere, et vos despiciendo. Non enim infirmi sumus in hac parte gloriae, infirmi namque judicabuntur illi, qui de aliis nationibus applicati fuerant generi Abrahæ. Sed nos in hac re firmi sumus, quia de Abrahæ stirpe descendimus. Cur ergo falsos apostolos nobis in hac carnis gloria præfertis, in qua non sumus inferiores?

« In quo quis audet, in insipientia dico, audeo et ego. Hebræi sunt? et ego. Israelitæ sunt? et ego. Semen Abrahæ sunt? et ego. Ministri Christi sunt? et ego. »

Non sumus infirmi in hac parte gloriationis, quia in quocunque audet quis eorum gloriari, audeo similiter et ego, et hoc dico in insipientia, quia temeritas est ut quis se jactet sive laudet, cum dicat, ut præmisimus, Sapientia, « Laudet te alienus, et non tuum : extraneus, et non labia tua (Prov. xxvii); »

A et idcirco in insipientia dico me audere in eo, in quo audent hi, qui se jactant quod sunt filii Abrahæ, ut illos insipientes esse designem, et gloriam ipsorum annihilem. Vere in nullo sum eis inferior. Quia sunt ipsi Hebrei, id est de genere Heber patriarchæ, et ego similiter sum Hebreus genere et lingua. Per interrogationem euim et responsionem legendi sunt isti versiculi, ut interrogetur, sunt Hebrei? et respondeatur, et ego sum Hebreus; sunt ipsi Israelitæ? id est de genere Jacob, qui et Israel, divinitus est appellatus, et ego non minus sum Israelita, id est filius ejusdem egregii patris; et sunt ipsi semen Abrahæ? id est non proselyti, sed naturales filii Abrahæ, et ego similiter sum semen ejusdem patriarchæ. Cur ergo in his mihi præferuntur, in quibus ergo non sum illis impar? et sunt ipsi ministri Christi secundum quod dicunt? et ego veraciter sum Christi minister. Ipsi enim se dicunt esse Christi ministros, ut per hoc decipient; sed ego sine mendacio sum minister ejus, ut omnes quos potero ad eum pertraham.

« Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carcerebus abundantius, in plagiis super modum, in mortibus frequenter. A Judais quinques quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui. »

Sciendum quia justi atque perfecti aliquando virtutes suas prædicant, et bona quæ divinitus accepterunt narrant, non ut ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed ut eos, quibus prædicant, exemplo suo ad vitam trahant. Unde nunc Apostolus quoties fustibus cæsus, quoties lapidatus, quoties naufragium pertulit, quanta pro veritate sustinuit, quod ad tertium cælum raptus, quod in paradisum ductus sit, Corinthiis narrat, ut eorum a falsis prædicatoribus sensum avertat, ut dum innotesceret qualis ipse esset, illi eis vilescerent, quos ab eis cognoverat inique venerari. Quod perfecti cum faciunt, id est cum virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque omnipotentis Domini imitatores sunt, qui laudes suas hominibus loquitur ut ab hominibus cognoscatur. Nam cum per Scripturam suam præcipiat, dicens : Laudet te os alienum, et non os tuum, quomodo facit ipse quod prohibet (Prov. xxvii)? Sed si virtutes suas omnipotens Dominus taceret, eum nullus agnosceret; si nullus agnosceret, nullus amaret; si nullus amaret, nullus ad vitam rediret. Unde per Psalmistam dicitur : « Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hereditatem gentium (Psal. cx). » Virtutes enim suas annuntiat, non ut laudibus suis ipse proficiat, sed ut hi qui hæc ex sua laude cognoverunt, ad perpetuam hereditatem veniant. Justi itaque et perfecti etiam cum virtutes, quas habent, infirmis loquuntur, reprehensibiles non sunt, quia per suam vitam quam referunt, aliorum animas ad vitam querunt. Jure ergo Paulus

virtutes proprias Corinthiis narrat, ut cojus meriti sit apud Dominum, illis innotescat, quatenus meritum ejus cognoscentes, doctrinam ejus per quam salventur, libenter suscipiant; et falsos apostolos per quos seducebantur, respuant. Ipsi, iuquit, gloriantur se esse ministros Christi, licet in veritate non sint ejus ministri; et ego veraciter sum, quod illi se esse fingunt. Et plus etiam quam ipsi, sum ego minister Christi, vel plusquam cæteri prædicatores Christi. Et hoc dico ut minus sapiens, quia non est hominis laudare seipsum. Vera de se dicens, minus sapientem se pronuntiat, ut intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert, quæ ad laudem ejus proficiant, non se facetur insipientem. Ostendit ergo quæ sint quæ faciunt illum ministrum Christi plus esse quam sunt reliqui prædicatores. Occasione enim inventa, omnium tangit personas, etiam apostolorum, dolens quia gratia Dei minor in illo judicabatur, cum ipse eadem operaretur, quæ cæteri apostoli, et pro fide majora toleraret exitia. Plus sum ego minister Christi quam sunt alii prædicatores, comprobatus in laboribus plurimis, quia plus illis omnibus in ministerio prædicationis evangelicæ laboravi. Nam et ipsi laboraverunt, sed ego durius et multiplicius, quia et plura adversa pertuli, et pluribus gentibus prædicavi, et plura scripsi, et stipendum non accepi. Et in carceribus sum comprobatus minister Christi abundantius quam illi quos mihi præfersis, quia si ipsi pro ministerio prædicationis fuere in carcere, C ego tamen sæpius et diutius. Et in plagiis supra modum eorum, vel supra modum humanæ virtutis, quia si illi cæsi sunt, ego tamen atrocius et multiplicius. Et in mortibus frequenter, quia sæpe cruciatus sum usque ad mortem. Ego a Judæis accepi quinques quadragenæ una minus percussionses, id est quinquies flagellatus sum a Judæis secundum legem Moysi, quasi transgressor legis, quia novam gratiam predicabam, aeciens singulis vicibus plágas triginta novem (*Deut. xxv*). Præceptum quippe legis erat ut quando judices delinquentem verbarent, ita modum vindictæ temperarent, ut plagarum modus quadragenarium numerum non excederet. Unde ipsi unam percussionem quasi pro misericordia mihi conlonaverunt in unaquaque ex illis quinque vicibus, quibus me verberaverunt. Ego ter virgis cæsus sum a gentibus, sicut in Philippis, ego a Judæis semel lapidatus sum in Listris (*Act. xvi*). Ego ter naufragium feci, id est periculum navis fractæ pertuli, dum maria transnavigarem, ut multis gentibus evangelizarem. Possent hæc naufragia forsitan intelligi contigisse in illa navigatione, qua Romam venit Apostolus; sed quando rcribebat hanc epistolam, nondum ascenderat Hierosolymam, ubi captus est a Judæis, et post a Festo præside Romanum missus (*Act. xxvii*). Nam in superioribus Epistole hujus multa locutus est Corinthiis de præparatione eleemosynæ, quam portaturus erat in Jerusalem. Omnes ergo tribulationes et pe-

B ricula, quæ commemorantur in hac Epistola, prius acciderunt quam iret Hierosolymam. Non autem leguntur omnia in Actibus apostolorum, quia et ibi reperiuntur multa, quæ in his Epistolis nequaquam aperte commemorantur. Nam et hoc quod subiungit, nescitur quando factum sit; nocte et die in profundo maris sui. Quod tamen juxta litteram intelligendum est, id est quia Apostolus casu aliquo deveniens in profundum maris, die simul et nocte ibi demoratus sit, ac deinde liber ad terram Deo gubernante redierit; unde et inter cætera divina miracula ascribitur, quod homo tanto tempore sub undis retentus, neque a circumstantibus undis præfocari, neque a belluis maris devorari potuerit. Quid est enim mirabilius, Petrum super aquas ambulasse (*Matth. xiv*), an Paulum sub aquis die ac nocte vixisse? Quod si in utriusque apostoli tam dissimilati miraculo aliquid mysticum requirimus, Paulus non solum tertio naufragus, sed etiam nocte et die in profundo maris positus, atque ubique protectus et liberatus a Domino, significat justos de omnibus periculis divinitus eruendos: nec tantum de temptationibus extrinsecus ingruentibus salvandos, sed etiamsi mortis ipsius viderentur gurgite depressi, atque ab humanis rebus absconditi, nihilominus virtute sui Conditoris eos esse revocandos ad vitam. Petrus vero super undas vento commotas incedens, sed ubi ob timorem mergi cœpit, dextera Christi erectus, significat eodem justos omnia impiorum tentamenta ac persecutions diabolico instinctu sibi illatas, fide invicta superare et calcare; nec posse omnino sæculi fluctibus immergi, qui præsentis semper Dei contemplantur auxilium, qui etsi ut homines aliquando titubaverint, mox divinitus erecti confirmantur. Post hæc memorat Apostolus alia pericula, variosque labores, ut se terra marique pro Christo vexatum secundum carnem ostendat, et in omnibus locis vel in omnibus afflictionum modis se pro Evangelio laborasse doceat. Ait enim:

« In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus; in labore et ærumnâ, in vigiliis multis, in fâne et siti, in jéuniis multis, in frigore et nuditate. Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? »

Sæpe in itineribus probatus sum, inquit minister Christi, periculis fluminum quæ pertuli, quia dum semper de loco ad locum pergerem, ut nomen Christi ubique manifestarem, frequenter inveniebam flumina, quæ non sine periculo transire poteram. Et periculis latronum quoniam diabolus, invidens itineri meo, latrones mihi excitabat, cum nihil serrem quod latrones cuperent. Et periculis ex genere meo, id est ex Judæis, qui mihi plusquam cæteris

apostolis invidebant, me semper interficere quarebant, quia fortius et evidentius cæteris novam gratiam et abolitionem veteris observantiae prædicabam, cum prius fuisse æmulator legis, et persecutor sectatorum gratiæ. Et *periculis ex gentibus* quia et gentiles me quærebant occidere propter destructionem idolatriæ et prædicationem unius Dei. Et *periculis in civitate*, sicut in Epheso ubi propter defensionem Dianæ cum impetu cucurrere unanimiter in theatrum (*Act. xix*), et cum vellem intrare in surentem populum ut paterer martyrium, non permiserunt discipuli. Et *periculis in solitudine*, quia dum iter facherem, passus sum in deserto periculum vel a bestiis, vel ab hominibus, vel a potus, vel a cibi penuria. Et *periculis in mari*, quia et ibi vel ab hominibus, vel ab indigentia, vel a tempestatibus pertuli pericula. Nam et cum essem in Græcia, factæ sunt mihi insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam (*Act. xx*). Et *periculis in falsis fratribus*, id est qui Christianismum suscepserant, et Judaismum non reliquerant, sed legem carnaliter observabant, et me persequerant eo quod prædicato Christo legem jam cessare dicerem. Fuere et alii falsi fratres, sicut Demas et Hermogenes qui dilexere hoc sæculum (*II Tim. iv*; *II Tim. i*), et nunc talibus plena est Ecclesia. Cætera enim pericula quiescere possunt, pericula vero a falsis fratribus quiescere usque ad finem sæculi non neverunt. Item probatus sum minister Christi plusquam cæteri in labore manuum, quo quærebam victimum, et ærumpa, id est molestia doloris vel paupertatis. Et in *vigiliis multis*, quia non solum diebus, sed et noctibus prædicabam, et causa orationis sæpe vigilabam, atque manibus meis opus aliquod, unde victimum haberem, nonnunquam per noctem faciebam. Et in *fame ac siti*, quia dum nihil a discipulis acciperem, necesse erat ut per inopiam famem et siti tolerarem. Tunc etiam fame ac siti laborabam, quando persecutores meos frequenter de loco ad locum fugiebam. Et in *jejunis multis*, quia sæpe sejunavi eo quod non haberem quod ederem. Sæpe etiam sponte me jejunii maceravi, castigans corpus meum et servituti subjiciens (*I Cor. ix*). In *frigore et nuditate* laboravi, dum tenuitas ac disruptio vestium mihi esset in hinc. Et hæc omnia pro Christo pertuli, cuius sum minister. Sed *præter illa quæ extrinsecus sunt*, id est præter illa mala quæ exterius in corpore tolero, angit me *quotidiana instantia mea*, quæ nec una hora remittitur. Et quæ est illa? sollicitudo simul *omnium Ecclesiarum*, quia quotidie insto sollicitudini salutis omnium qui sunt in universis Ecclesiis. Vere magnum de his semper gero sollicitudinem. Nam quis fidelium infirmatur in fide, vel in conscientia, vel in actione, et ego non infirmor? id est non compatior illi et condescendo, ut possim infirmitati ejus, quam velut meam doleo, adhibere medicinam? Et *quis scandalizatur*, id est pedibus actionum offendit, ut cursus boni operis ejus retardetur, vel etiam ipse cadat in culpam, sive aliquo

A errore turbetur fides ejus, et ego non uror? id est zelo Dei inflammar? Valde enim mens mea cruciatur igne spiritualis zeli, dum infirmos quosque æterna deserere et rebus temporalibus delectari conspicit. Uror sicut aurum ad purgationem igne pii doloris, quoniam affectus iste magis purgat, quia de charitate venit. Quanto enim major charitas, tanto majores plagæ de peccatis alienis. Non enim uror tanquam irascens peccantibus, sed tanquam dolens pro illis. Unde scriptum est: « Qui apponit scientiam apponit dolorem (*Eccle. i*). » Enumerat itaque, sicut lectum est, Apostolus bella quæ extrinsecus tolerat, dicens: *Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus*. In hoc autem bello quot contra adversarium spicula intorqueat, adjungit: *In labore et ærumpa, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejunis multis, in frigore et nuditate*. Sed inter tot certamina deprehensus, dicit quanto vigilarum munimine etiam castra custodiat. Nam post hæc exteriora quæ narravit, protinus interiora coepit dicere, subiungens: *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum*. Ecce in se bella fortiter suscepit, et tuendis se proximis misericorditer impendit. Narrat mala quæ patitur, subiungit bona quæ impartitur. Pensemus ergo cujus charitatis sit plus de utilitate proximorum, quam de sua afflictione curare. Pensemus cujus laboris sit uno eodemque tempore foris adversa tolerare, et intus infirma protegere. In se enim contemnit vulnera corporis, et in aliis sanit vulnera cordis. Valde autem minoris laboris est aut docere cum nihil toleras, aut tolerare cum nihil doces. Sed Apostolus ad utrumque se solerter extendit, quia sic exteriora bella suscipit, ut sollicite cogitet ne proximorum interiora lacerentur. Unde non immerito plus omnibus se laborasse fatetur. Quis itaque huic in honore aliquem audeat præponere, qui cunctis præest in labore? Qui et subiungit:

« Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit, qui est benedictus in sæcula, quod non mentior. Damasci præpositus gentis Arethæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet (*Act. ix*). Et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic effugi manus ejus. »

Si gloriari oportet, non expedit quidem. Si oportet, inquit, gloriari, sicut et oportet pro vobis gloriabor, non in potentia vel genere, sed in his quæ sunt infirmitatis meæ, id est in passionibus quas pro Christo patior, licet hoc videatur abjectio. Si enim gloriandum est Christiano, in humilitate gloriandum est, de qua crescit apud Deum. Sed pseudoapostoli, quia non habent merita passionum, in quibus gloriari possint, gloriantur in sublimitate generis. Ne autem me putetis aliquid falsi dicere, Deum vobis reddhibeo testem veritatis. Deus enim

qui novit omnia, ipse scit quia non mentior. Deus, qui secundum humanitatem Christi, Deus ejus est; et secundum divinitatem ejus, est Pater ipsius, ipse qui est benedictus in omnia sæcula, scit, id est fert mihi testimonium quod non mentior in omnibus supradictis, vel in hoc quod sujungo. Quia etiam post conversionem meam, dum essem Damasci, præpositus gentis Arethæ regis custodiebat ipsam civitatem, id est portas ejus, ut me comprehenderet quatenus inde placeret Judæis qui mihi iusidabantur, et diligens in officio sibi credito videtur, si eum quem perturbatorem audiret, causa quietis interficeret. Portas custodiebat, quia me in civitate esse noverat, sed invenire non poterat, vel quia intus me comprehendere nollebat, ne violaret jus civitatis. Et interim ego per fenestram in sporta demissus sum a fratribus per murum, et sic effugi manus ejus. Non ita fugit Paulus, sicut fugere solet mercenarius relinquentis oves lupo venienti (*Joan.* x), quia lupus ille non oves, sed ipsum pastorem quærebatur, et ideo pastor seipsum utilitati eorum fugiendo servavit. Neque eo recedente deserta est Ecclesia, quæ ibi erat, necessario ministerio; sed ab aliis fratribus ibidem constitutis, quod oportebat impletum est. Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecit, ut seipsum servaret Ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Quando enim quisque prælatorum Ecclesiæ specialiter a persecutoribus quæritur, tunc debet ille fugere, sic tamen, ut ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, C sed præbeant verbi cibaria conservis suis, quos aliter vivere non posse novere. Cum autem omnibus simul instat coniuncte periculum, tunc aut simul omnes, id est prælati et subditi ad alia loca transeant, aut simul omnes ibidem maneat. Necesse etiam est ut per omne quod agimus, in mentis trutina positum hinc pondus laboris, illinc fructum mercedis pensemus. Cum enim pondus laboris fructum retributionis superat, tunc laborem quisque innoxie declinat, dummodo se in aliis exerceat, in quibus lucro fructuum pondus laboris vincat. Cum vero subsequente quantitate fructuum mensura laboris aut æquatur aut vincitur, tunc labor non sine gravi culpa declinatur. Propterea doctor egregius, cum Damasci valde obstinatas mentes persecuentium cerneret, eorum noluit adversitati configere, quia et semetipsum quem profuturuin multis noverat, vidi posse resuscitere, aut nullis se illic aut paucis prodesse. Secessum ergo a certamine petiit, et pugnaturum felicius ad alia se bella servavit. Non enim loco virtus, sed locus virtuti defuit. Et idcirco fortissimus miles ab obsidionis angustia certaminis campum quæsivit, ubi et mysticum aliquid præsignatum est. Nam hoc effugii genus usque hodie in Ecclesia servatur, quando quis antiqui hostis insidiis, vel hujus sæculi laqueis circumfusus, spei fidicique suæ munimine salvatur. Murus enim Damasci, quæ sanguinem bibens interpretatur, adversitas sæculi est. Præpositus Damasci, persecutor ali-

A quis potens in hoc mundo. Rex Arethas qui interpretatur *descensio*, diabolus intelligitur. Sporta, quæ juncis palmisque solet confici, spei fideique conjunctionem designat. Juncus enim viriditatem fidei, palma vero spem vitæ æternæ significat. Quisquis ergo se muro adversitatis cinctum videt, sportam virtutis qua evadat festinus ascendat. Apostolus vero, postquam hanc evasionem suam retulit, protinus addidit :

CAPUT XII.

• Si gloriari oportet, non expedit quidem. •

Si gloriari oportet, id est si ideo gloriandum mihi est, quia evasi, quoniam manus insidiantia a perpetratione homicidii immunes servavi, non expedit quidem gloriari quoniam qui gloriatur mortem se evasisse, quæ pro fide insertur, significat inane videri pro Christo pati. Vel si propter pseudoapostolos oportet me gloriari in hac gloriatione mea et in supradictis, non tamen expedit propter superbiam, quia ex humilitate crescimus, et auxilium Dei mitibus proficit, non elatis. Non expedit quidem, sed tamen propter vestram utilitatem necesse est gloriari.

• Veniam autem ad visiones et revelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujuscemodi usque ad tertium cælum. Et scio hujuscemodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit) quoniam raptus est in paradisum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. •

Hactenus, inquit, narravi tribulationes et pericula, de quibus me Dominus eripuit, et nunc narrando veniam ad visiones et revelationes Domini, id est ad secreta, quæ de Domino vidi et aperte intellexi, non ut Pharao, qui vidit septem spicarum visionem, et non intellexit, quia non est revelatum quid significarent (*Gen. XL*). Ego enim mysticas visiones aspexi, et revelante Domino quid in his sapientiae contineretur, intellexi. Et audite visiones: Scio hominem, etc. Ostendit quo sublevatus est, ut perinde quanta et qualia sint quæ illi ostensa et dicta sunt, possint intelligi, ne, sicut quibusdam videbatur, junior cæteris apostolis crederetur. De seipso D enim quasi de alio loquitur, ut jactantiam caveat, quia hoc refert, quod ad laudem maximam pertinet. Et quid inde perit veritati, quando et res ipsa dicitur, et modo quodam dicendi jactantia devitatur? Scio, inquit, hominem in Christo existentem ante annos quatuordecim raptum usque ad tertium cælum. Ex quo ita raptus est Apostolus, usque ad tempus quo scripsit hanc epistolam completi sunt anni quatuordecim. Quod ideo adnotavit ut intelligeretur multo majoris meriti esse dum ista scriberet, quam fuerat dum ea vidisset, et quia non jactantia, sed necessitate diceret, quæ per tot annos tacebatur. Scio, inquit, hominem raptum, sive in corpore nescio, sive extra corpus; id est scio quia raptus est homo ille, sed nescio utrum cum corpore, an sine

corpore. Hoc nescio, *Deus scit*, id est solito mihi juramento vobis istud confirmo. Juratio enim est quod dicitur: *Deus scit*. Hujuscemodi hominem scio raptum usque ad tertium cœlum. *Et scio hujuscemodi hominem raptum in paradisum*. Bis enim raptus est homo ille, id est in tertium cœlum, et rursus in paradiſum, de quo Dominus latroni promisit: « Hodie mecum eris in paradiſo (Luc. xxiii). » Ignoravit autem utrum quando sic raptus est in corpore fuerit, quo modo est anima in corpore cum corpus vivere dicitur, sive vigilantis, sive dormientis, sive in exstasi a sensibus corporis alienata, an omnino de corpore exierit, ut mortuum corpus faceret, donec peracta illa demonstratione membris mortui anima redderetur, et non quasi dormiens evigilaret, aut exstasi alienatus denuo rediret in sensus, sed mortuus omnino revivisceret. De tertio autem cœlo multa possunt dici: Novem enim sunt ordines angelorum, qui juxta Dionysium in tres ternas distinctiones distributi sunt. Prima enim triplex eorum dispositio, id est illa quæ terris est vicinior, constat ex angelis et archangelis, et principatibus; media vero ex potestatibus et virtutibus et dominationibus; suprema autem ex thronis et cherubim atque seraphim. Prima igitur dispositio primum cœlum recte potest accipi; secunda vero secundum cœlum, tertia autem tertium cœlum. Apostolus itaque raptus in tertium cœlum, intelligitur supremis angelorum chorus interfuisse, id est inter agmina seraphim sive cherubim secreta Dei vidiſſe. Qui et in paradiſum raptus est, sive terrenum, sive cœlestem; et audivit ibi arcana verba, id est intimationem de secreta Dei essentia, quæ non licet homini loqui, id est quæ non licet ei pandere ulli mortaliū, vel quæ nullus homo potest in hac vita loqui. Vel per tres cœlos tria genera visionum intelligamus; primum corporale, secundum spirituale, tertium intellectuale. Ecce enim in hoc uno præcepto, cum legitur: « Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Levit. xix), » tria occurrunt genera visionum; unum per oculos, quibus ipsæ litteræ videntur; alterum per spiritum hominis, quo proximus et absens cogitatur; tertium cœlum per concursum mentis, quo ipsa dilectio intellecta conspicitur. Corporali enim visione videntur cœlum et terra et omnia corporeis oculis conspicua. Spirituali visione cernuntur in spiritu corporales imagines, sicut saepe per cognitionem voluimus in animo similitudines rerum corporalium. Intellectuali visione cernuntur illæ res, quæ non habent imagines sui similes, sicut est charitas, gaudium, pax, patientia et cætera hujusmodi. Præstantior autem est visio spiritualis quam corporalis, et rursus præstantior intellectualis. Quod enim non imaginaliter, sed proprie videatur et non per corpus, hoc ea visione videntur, quæ omnes cæteras superat. Corporea visione vidit Balthasar digitos manus scribentis in pariete (Dan. v). Spirituali visione vidit Petrus vas plenum diversis

(217) Locus obscurus.

A animalibus (*Act. x*). Intellectuali visione videntur sapientia, veritas, charitas, et ipse Deus. Quapropter si hoc tertium visionis genus, quod superius est non solum omni corporali, quo per corporis sensus corpora sentiuntur, sed etiam omni illo spirituali genere quo similitudines corporum spiritu, non mente cernuntur, tertium cœlum appellavit Apostolus, in hoc videntur claritas Dei non per aliquam corporaliter vel spiritualiter figuratam significationem, tanquam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem, per speciem scilicet, quia Deus quidquid quantulumcunque eum mens quæ non est quod ipse etiam ab omni terrena labe mundata (217) ab omni corpore et similitudine corporis alienata et obrepta capere potest. Cur autem non credamus B quod tanto apostolo, doctori gentium, rapto usque ad istam excellentissimam visionem voluerit Deus demonstrare vitam, in qua post hanc vitam videntur est in æternum? Et cur non dicatur iste paradiſus, excepto illo, in quo corporaliter vixit Adam? Si enim proprie quidam nemorosus locus, translato autem verbo omnis etiam spiritualis quasi regio, ubi animæ bene est, merito paradiſus dici potest, non solummodo tertium cœlum, quidquid illud est, quod profecto magnum sublimiterque præclarum est, sed etiam in ipso homine lætitia quadam bonæ conscientiæ, paradiſus est. Si ergo primum cœlum recte accipimus generali nomine hoc omne corporum, quidquid est super aquas et terram, secundum autem in similitudine corporali, quod spiritu cernitur, sicut illud unde animalibus plenus in exstasi Petro discus ille submissus est (*ibid.*); tertium vero quod mente conspicitur, ita et secreta et remota et omnino abrepta a sensibus carnis atque mundata, ut ea quæ in illo cœlo sunt, et ipsam Dei substantiam, verbumque Domini per quod facta sunt omnia (*Psal. xxxii*), in charitate Spiritus sancti ineffabiliter valeat videre et audire, non incongruenter arbitramur et illuc Apostolum esse raptu et ibi fortassis esse paradiſum omnibus meliorem, et (si dici oportet) paradiſum paradiſorum. Nec contrarium est huic intelligentiæ illud quod Moys. Dominus ait: « Non videbit me homo et vivet (*Exod. xxxiii*), » quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur, sicut Apostoli mens divinitus rapta est ex hac vita ad angelicam vitam antequam per istam communem mortem carne solveretur. Et ibi, perfruens Dei allocutione, audivit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Ideo cum prædicaret, dixit quod posset hominibus dici, et tenuit apud se quod non posset dici. Ergo audiatur id quod possumus, mente comprehendere, et id quod non possumus credatur. Si illi diceremus, rogamus te, explica magnitudinem ipsius, nonne forte responderet nobis, non est valde magnus quem vidi, si a me potest explicari?

« Pro hujuscemodi gloriabor, pro me autem nihil

• nisi in infirmitatibus meis. Nam, etsi voluero
• gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam.
• Parco autem, ne quis me existimet supra id quod
• videt in me, aut audit aliquid ex me. »

Pro hujuscemodi homine vel visione gloriabor, id est commendabo me, sed pro me filio Abrabæ vel circumcisso nibil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis, id est in tribulationibus quas patior. Pro hujusmodi homine, id est qui tam dignus est Deo, ut ad hanc visionum excellentiam sublevaretur, gloriari se dicit, et non vult aperte dicere quod de se loquitur, ne laudare se videatur. Et sic pro se non gloriatur, dum non aperte de se profluetur. In infirmitatibus autem gloriatur, quia exponere pressuras passionum et infirmitates angustiarum non videtur gloriosum, sed fleibile. Idcirco in his secure se fater gloriari, sciens qui ad perfectum perducunt celestium remunerationum. Quid enim tam gloriosum in futurum Christiano, quam exitia pro Christo illata narrare? Pro isto homine gloriabor non pro me. Nam etiam si voluero pro me gloriari, id est meritum meum quod apud Deum habeo profleri non ero insipiens in hac gloriatione, licet quibusdam videar esse. Non enim falsa loquar sed veritatem de meipso dicam et ideo non in meipso, sed in ipsa veritate quæ superior me est humiliiter, et veraciter gloriabor. Et de pluribus quidem adhuc gloriari poteram, sed parco, id est parce refero, ne quis me existimet supra id quod videt in me, id est ne quis me putet excellentioris esse naturæ, quam suis oculis comprehendere valeat, et incipiat errare in me, credens me divinam vel angelicam habere naturam, sicut illi qui de me et Barnaba dicebant: « Dii similes facti hominum descenderunt ad nos (Act. xiv). » Illi enim existimabant nos esse supra id quod videbant in nobis, quia, cum viderent in nobis terrenum et mortale corpus, existimabant nos cœlestes et immortales, et propterea parco gloriari, ne si plura retulero, putet quisquam me esse supra id quod videt in me, id est supra naturam humanitatis quam cernit in me; aut supra id quod audit ab aliis aliquid referri ex me. Vel ne quis existimet supra id quod videt in me, sive audit de me, id est ne quis me arbitretur ultra gloriam meam tendere, quam limes meritorum admittit. Omnes sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt, sed etiam hoc ipsum videri refugunt, quod esse nescire. Unde nunc prædicator egregius contra pseudoapostolos loquens, dum virtutes exercitas operationis suæ pro discipulorum eruditio narraret, dum tot pericula tolerasse coacervata persecutione describeret, et post hæc usque ad tertium cœlum, rursumque in paradisum raptum se esse memoraret, ubi tanta agnoscere potuisset, quanta loqui omnino non posset, erat de se adhuc fortasse mirabiliora locuturus, sed ab humana laude alta consideratione se temperans, subdit: « Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me, id est ne si cetera di-

A xero, putet me aliquis esse supra naturam humanam infirmitatis, cum nonnisi infirmitas in me videatur, vel ab aliis qui vident, audiatur. Habebat ergo adhuc de sc dicendum aliquid, quod parcit dicere. Sed egit utrumque doctor egregius, ut et loquendo quæ egerat, discipulos instrueret, et tacendo se intra humilitatis limitem custodiret. Nimis itaque esset ingratus, si de se discipulis tanta taceret; et fortasse nimis incautus, si de se omnia discipulis proderet. Sed mirabiliter, ut dictum est, egit utrumque, ut et loquendo eruditet audientium vitam, et tacendo custodiret suam.

Et ne magnitudo revelationum extollat me, datum est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanae, ut me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis ut inhabitet in me virtus Christi. »

Ego, inquit, tam magna, tamque sublimia divinitus vidi. et ne magnitudo tam ingentium revelationum extollat me, datum est mihi stimulus carnis meæ. Non me extulit, sed ne me extolleret, providit mihi Deus remedium, quod adversus elationem quæ evenire poterat, opponeret. Valde enim timenda est elatio de abundantia gratiarum, ne quis de dono Dei superbiat, sed magis servet humilitatem, et quanto major est, humiliet se in omnibus (Eccli. iii). Apostolus iste, quamvis ex persecutore factus prædicator, abundantiorem gratiam assecutus est in omni labore apostolico, quam ceteri apostoli, ut magis Deus ostenderet suum esse quod dat, non hominis, quomodo solent medici potentiam artis suæ in desperatis ostendere. Cum ergo esset magnæ gratiæ, et magna dona a Deo percipisset, quia ex abundantia gratiæ et revelationum poterat ei elatio subrepere, idcirco Deus, qui novit omnia antequam sicut, apposuit ei quemdam monitorem humanæ infirmitatis in similitudinem triumphantium, quibus in curru retro conies adbarerat, per singulas acclamations civium, dicens: Honinem te nescio. Ne extollat, inquit, ex magnitudine revelationum datum est mihi a Deo, id est ad meam utilitatem, ut me in humilitate custodiat, D stimulus carnis, id est pungens carnem meam. Et quis est stimulus iste? angelus Satanae, id est angelus malignus, missus a Satana, ut me colaphizet, id est ut me percutiat, reprimens omnem motum superbiæ, excitando mihi semper tribulationes, aut corporis infirmitates, vel tentando ut quidem aiunt per libidinem. Tentatio autem cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercenda virtutis. Nam stimulus iste forsitan concupiscentia carnis erat. Quibus malis Apostolus consideratis in corpore mortis suæ, in quo bellum intestinum cum invisibili hoste gerebat, remedium salutis sue nullum penitus nisi solam gratiam Dei in Christo Iesu liberantem se, invenisse Romanis 7.QUITUR (Rom. vii). Sed et dolore quodam corporis traditum ex-

gitatus vehementer. Dolores autem corporum plerumque immittuntur ab angelis Satanæ, sed hoc non possunt nisi permissi. Nam et Job sic probatus est (*Job* 11). Permissus est ad eum probandum Satanæ, et percussit eum ulcere, ita ut vermbus putresceret. Sic et angelus Satanæ quasi libenter missus est colaphizare Apostolum, sed tamen Apostolus curabatur. Hoc ergo remedium divinitus accepit, ut per iniquum angelum semper injuriis et temptationibus pressus, non posset ex revelationibus extolli, quia otiosum pectus ex his quæ videbat, intumescere posset. Secreto enim dispensationis ordine, unde sævire permittitur iniquitas dia-boli, inde pie persicetur benignitas Dei. Elatos enim in sanctitate viros non amitteret, nisi tentaret. Sancti quippe non essent qui de sanctitatis gloria superbirent; et tanto sub ejus jure caderent, quanto se in suis virtutibus eleverant. Sed miro dispensationis ordine, dum tentantur, humiliantur; dum humiliantur, ejus esse desinunt. Apostolus vero, priusquam morbum elationis incurreret, providente superno medico, accepit medicamentum humilitatis. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat ei, rogavit ut auferret. *Propter quod*, inquit, *ter Dominum rogavi* qui trinus est Deus, *ut discederet a me* stimulus ille, et rogavi Dominum ut a me tolleret acre medicamentum quod mihi apposuerat. Et non fecit quod petebam, sed quod mihi expediebat, quia non est magnum exaudiri ad voluntatem, sed magnum exaudiri ad utilitatem. Nam *dixit mihi*: *Sufficit tibi gratia mea, id est hoc tibi satis est ut habeas gratiam meam: et ideo noli superfluam carnis sanitatem querere quia non iratus, sed gratus te uro.* Ego novi quid apposuerim, ego novi unde ægrotes, ego novi unde saneris. Quid enim tibi utile sit, magis ego novi quam tu. *Nam virtus in infirmitate perficitur, id est virtus ad perfectionem ducitur per infirmitatem contrariam, cum qua legitime certat, ut postea coronetur.* Virtus in infirmitate perficitur, quia infirmitatis actio fit virtutis perfectio, ut præsente infirmitate et temptatione reprimatur virtutis elatio, ut ad ejus perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis et in veritate cognitio, et in humilitate confessio. Et quia infirmitas ita proficit virtuti, *igitur libenter*, id est non minus, sed libens gloriabor in infirmitatibus meis ad hoc datis *ut inhabitet in me virtus Christi*, id est summam gloriam deputabo quod in me sum infirmus, ut fortem me faciat Christi virtus. Tunc gloriaruntur Apostolus, quando injuriis humiliatur, a Christo autem virtus tolerandi præbetur, ut, quia prius aspere fastidiendas injuriæ videbantur, postea libenter susiperentur, ut Christi auxilio lenirentur. Libenter ergo cædi se patitur, dummodo a Christo curetur, postquam cognovit prodesse quod nocere putabat, sciens quia plus addit medicina Dei ad salutem, quam infirmitas detrahit hic sanitati.

« Propter quod placebo mibi in infirmitatibus eius, in contumeliis, in necessitatibus, in perse-

cutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmior, tunc potens sum. »

Virtus, ut dictum est, in infirmitate perficitur *Propter quod placebo mihi*, id est multum, delector in infirmitatibus meis. Omnes superiores passiones atque inferiores hoc loco infirmitatum nomine definit Apostolus, eo quod humanæ infirmitati ista prævaleant. Ut ergo discipulos instrueret, summa de se retulit, ut vero se in humilitate custodiret, considerationis oculum non in virtutibus suis, sed in infirmitatibus fixit. Placeo, inquit, in infirmitatibus meis, et in contumeliis non in honoribus sæcoli, et in necessitatibus non in epulis, vel in otio, sicut pseudoapostoli, qui causa ventris prædicabant; et in persecutionibus (*Matth.* v; *I Petr.* iii), non in salutationibus, et susceptione adulacionis, et in angustiis; non in jactantia elationis et superatione divitiarum. Et hoc pro Christo, non pro aliquo crimen, quia beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Non enim omnes beati qui persecutionem et adversa patiuntur, sed qui justitiae causa patiuntur. Vel placebo mihi in infirmitatibus carnis, in contumeliis verborum, in necessitatibus, id est in indigentia necessariorum; in persecutionibus de loco ad locum; in angustiis, id est in anxietatibus animi pro Christo illatis. Et jure placebo in talibus, quia quando infirmor in talibus exterius *tunc potens sum* interius, id est quando aliqua supradictarum tribulationum affliger, tunc a Deo datur mihi potentia superandi. Tunc enim vincit Christianus, cum perire putatur; et tunc perit persilia, cum se viciisse gratulatur.

« Factus sum insipiens, vos me cogistis, ego enim a vobis debui commendari. »

Post omnem commendationem suam ostendit quia non ad jactantiam suam ista retulit. In his, inquit, quæ hactenus ad commendationem meam narravi, *factus sum insipiens*, secundum quod in exterioribus verbis sonat, quia videor merita mea prædicasse; sed hoc non jactanter, sed necessitate compulsus feci pro vestra utilitate, quia *vos me coegeritis* ita loqui, qui de me non recta sentiebatis et falsos apostolos mihi præferebatis; et ideo non mea culpa, sed vestra est, quod de me talia sum locutus. Coactum se dicit ut quid esset ostenderet. Et utique non est insipiens qui de se vera locutus est, quia superius ait: « Si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam. » Sed nunc inclinat se, et præ nimia humilitate vel cordis dolore se fatetur insipientem, ut declaretur quia non voluntate merita sua manifestavit. Insipientis enim est suos narrare labores, et proprias jactare virtutes. Justus autem nunquam bona sua detegit, nisi eum aut proximorum utilitas, aut certe nimia necessitas cogat, sicut Apostolus, cum virtutes suas enumerasset, coactum se dicit hoc fecisse. Nam, si virtutes suas tacuisset, discipuli non cognovissent eum. Si non cognovissent eum, non omitterent præferre illi falsos apostolos, et dicta illorum dictis illius.

Sicque ignorantia dignitatis Apostoli causa esset ut semper in errore permanerent discipuli. Ut ergo eos ab errore revocaret, coactus est monere quis esset. Vos, inquit, me coegistis, quia cum aliis de me satisfacere debuissetis nunc iterum opus habetis ut ego ipse me commendam vobis. *Ego enim debui a vobis commendari, id est vos adversus obtrectatores debuistis mihi testimonium ferre, apud quos ego Ecclesiam institui, et signorum prodigio feci, ut vos me tacentem defenderetis, quem in Christo patrem habetis.*

¶ Nihil enim minus sui ab his qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis et prodigiis et virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis praे cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. ¶

Revera debui a vobis commendari cæteris. Nam nihil minus sui vobis vel in prædicatione, vel in miraculis ab his, id est quam illi qui sunt apostoli supra modum meum, sicut quibusdam videtur quia Dominum in carne sunt secuti. Non sui vobis in actione minor, quam Petrus vel Joannes sive Jacobus qui sunt supra modum meum apostoli, non dignitate, sed tempore, cum ego plus illis laboraverim. Nam si de tempore inibi præscribendum putatis, ante cœpit Joannes prædicare quam Christus, et non Christus Joannem, sed Joannes Christum baptizavit (*Math. iii; Joan. i*). Andreas quoque prior secutus est Christum quam Petrus, nec tamen primatum accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo quibusdam non videor apostolus, cum eadem possim per Dei gratiam, quæ et cæteri apostoli? Illis non videbatur apostolus esse, qui ejus prædicationem æmulatione legis respuebant, quasi esset inimicus traditionis Moysi, quia legem cessare dicebat; et cæteris apostolis favebant, præ istum illis humiliantes, quia illi non tam constanter contra legem aliquid asserebant. Ideo dolet minorem se videri, et compulsus ostendit quantè sit dignitatis. Non sui, inquit, vobis in opere minor præcessoribus meis, quia, tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus, etc. Sic se humiliat, ut erigat. Patientiam tamen primam memorat, quia diu illos portavit quasi impatiens ægros, ut adhibita medicina signorum, atque virtutum, curaret vulnera erroris illorum. Ego quidem, inquit, nihil sum, quia homo sum; sed apostolatus quem mibi Christus ipse dedit, signa in vobis ostendit, id est potentiam, virtutes atque prodigia. *Tametsi, id est quamvis nihil sum, secundum quod homo sum, vel secundum quod quibusdam videretur, qui me nihil esse judicant, tamen ea quæ feci, me apostolum designant, quoniam signa apostolatus mei facta sunt super vos, id est quod desuper descendant in vos a Patre lumen per doctrinam meam, ut crederetis, ut converteremini, ac religiose conversaremini, signum et demonstratio est apostolatus mei. Et hoc factum est in omni patientia mea, quoniam patienter omnia su-*

*stinui, quæ mihi a vobis vel pro vobis illata sunt mala. Nam et contemptum et paupertatem, aliasque molestias apud vos pertuli; et mores vestros, ut paulatim eos corrigerem, longanimiter sustinui. Nec sola patientia vos ad fidem et morum meliorationem adduxi, sed etiam signis et prodigiis et virtutibus. Distat autem inter signum et prodigium atque virtutem, quia signum est genus prodigii, virtus vero genus utriusque. Virtus enim vocari potest omne miraculum; signum autem illud tantum, quod in quoconque tempore aliquid significat; prodigium vero, quod in futuro tantum. Prodigium vero appellatum est quasi porro dictum, quod porro dicat, porro significet, et aliquid futurum esse portendant, sicut sanationes corporum quæ per apostolos fiebant, sanationes animarum portendebant. Nihil, inquit, vobis minus feci, quam fecissent priores apostoli, imo amplius. Nam quid est quod minus habuistis praे cæteris Ecclesiis, id est quid minus acceperitis per me, quam cæteræ Ecclesiae per alios apostolos, nisi quod ego ipse non gravari vos? id est non accepi stipendum a vobis, sicut cæteri prædicatores a suis accipiunt. Gratis enim Evangelium prædicavi vobis, quod nullis concessum est aliis Ecclesiis. *Donate mihi hanc injuriam, id est si tam imprudentes vel malitiosi estis, ut hoc putetis injuriam, ignoscite mihi. Date mihi veniam hujus facti, pro quo laude dignus sum, non reprehensione. Hoc enim non est injuria, sed misericordia et amicitia.**

¶ Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim quæ vestra sunt, sed vos, nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filii. Ego autem libentissime impendam et superimpendar ipse pro animalibus vestris, licet plus vos diligens minus diligar. ¶

Ne forte putaretur inter initia stipendi abstinuisse ad commendationem suam, postea vero mercedem evangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare, ne sanctum suum postea mutare videretur, et esset quod obtrectatoribus reprehenderetur. Non gravavi, inquit, vos, sed nec gravabo. Quia ecce hoc tertio, id est hac tertia vice, paratus sum venire ad vos, et non ero vobis gratis ut de vestro quidquam accipiam, sicut nec aliquid a vobis sumpsi. Non tertio venit ad eos, sed tertio paratus fuit venire. Non ero gravis vobis, accipiendo munera vestra, quia non quæro ea quæ sunt vestra, sed vos ipsos, id est non pecunias vestras, sed vos ipsos lucrari volo ex prædicatione mea, ut vos habeam mecum in æterno Christi regno. Non quæro vestra; nec enim debent filii parentibus thesaurizare, id est divitias congregare, quod facitis pseudoapostolis; sed parentes filii debent divitias præparare, quod pseudo non faciunt vobis. Consuetudo usu nunc loquitur. Consuetudo enim est, ut carnales parentes filii suis thesaurizent. Spiritales vero patres dignum est ut a filiis suis accipient sumptus. Sed Apostolus in tantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris ad spiritalem, ut non solus

non accipiat ab eis, sed, si fieri possit, ipse eis trahat. Quo dicto tangit eos, ut intelligatur quantus sit, et quid mereantur qui tanti apostoli providentiam negligunt. Parentes, inquit, debent filii suis thesauros preparare, sed ego non solum thesauros, sed et meipsum paratus sum impendere. Tanto enim affectu charitatis erga vos ego moveor, quod non invitus, sed *libentissime impendam* vobis vel carnalia vel spiritualia bona, et post omnia si opus fuerit, ego *ipse superimpendar pro animabus vestris*, ut moriar pro salute animarum vestrarum, *licet plus vos diligens, minus diligar a vobis*. Qui enim tantam habet charitatem, ut paratus sit pro fratribus etiam mori, perfecta est in illo charitas (*Joan. xv*). Et ego dum pro vobis mortem excipere sum paratus, perfecte vos diligere comprobior. Plus enim vos diligo, non accipiendo res vestras, quam si eas acciperem; vos autem minus quam debetis, vel minus quam pseudoapostolos, diligitis me, quia me plus amare debetis, maxime per quem viam vitae didicistis.

« Sed esto. Ego vos non gravavi, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos circumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumvenit? Nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne eisdem vestigiis? »

Nihil eorum quae possent ei ex adverso proponerent, ut se per omnia purget. Quia nihil per circumventionem egit apud eos, sed pura virtute sibi simpliciter, et illis duplicitate consuluit, ut ipse nihil praeter futuram supernae beatitudinis retributionem quereret, et illis apud Dominum provideret, atque censem eorum non acciperet. Forte enim suspicarentur, ideo illum sua dona contempnsisse, quia parva erant quae offerebantur, ut magna consequeretur; et circumspiciens merita sua, non pecuniam refutaret, sed numerum indignum sibi aestimans contemneret. Ego, inquit, non accepi vestra, sed paratus sum vobis impendere mea; et inde minus a vobis diligor, quia non intelligitis quam charitativa mente hoc feci. Sed esto, hoc est sit, id est nunc concedamus istud, quia *ego non gravavi vos* per meipsum, accipiendo res vestras; *sed cum essem astutus, dolo vos cepi*, id est decepi vos callida arte simulationis, extraendo vobis per alios bona vestra. Ironice dicit, nam pseudoapostoli affirmabant eum sic agere. Vel inquit: Talia de me suspicamini, sed effectu rei probatur quia falsa sunt quae putatis. Nunquid enim per aliquem eorum quos misi ad vos circumveni et artificiose decepi vos, ut callide vobis per eos extorquerem res vestras? Hoc est quod dicit, quia quos inisit, non illis hoc intimaverunt, ut si vellent placatum habere Apostolum, dignam quantitatem personae illius offerrent, quoniam ideo noluisset accipere, quia minus quam dignum erat offerebatur. Quod compositionem Apostoli astutia intelligerent, ut quod egit, non per contemptum, sed per avaritiam egisse putaretur. Vere, inquit, non circumveni vos per aliquem legatorum meorum, quia per Titum id non feci, per quem facilius hoc possem implere. Nam *rogavi Titum* ut

A ad vos pergeret, quia illi facilius obediebat, *et misi cum illo fratrem*, cuius laus est in Evangelio, qui intelligitur Lucas. Nunquid *Titus*, cuius dictis faciliter acquiescebatis, *circumvenit vos*, callide vobis suadens ut mihi mitteretis aliquid? Nequaquam. *Nonne enim ambulavimus*, id est perseveravimus, *eodem spiritu*, id est eadem voluntate qua coepimus, ut, sicut in principio nihil accipere a vobis voluimus, ita et deinceps? Et *nonne eisdem vestigiis* quibus coepimus, id est eisdem passibus actionum semper ambulavimus, ut non in accipiendo per-everaremus? Una enim in bono sententia nostra esse probatur, exulta omni suspicione avaritiae, quando ab his quos misi nihil tale dictum aut factum est, in quo deprehenderetur avaritia. Vel ita: Non circumvenit vos Titus, B sicut nec ego circumveneram. Quia nonne eodem spiritu, id est eadem bona voluntate ambulavimus ego et ille? Et nonne eisdem vestigiis ego et ille ambulavimus, id est eisdem operationibus per quas apparet voluntas? Unaquaque enim arbor ex fructu suo cognoscitur (*Matth. xii*). »

« Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur, omnia autem, charissimi, propter adificationem vestram. »

Olim putatis, id est dudum aestimatis, quod excusemus nos apud vos, id est quod causam excusationis quasi reus dicam, quia non gravavi vos? Jam diu est, quod de nobis dubitatis, arbitrantes quia non simpli- citer agamus vobiscum, quoniam pseudoapostolis creditis, qui dicunt nos tergiversatione quadam dona vestra respuere, ut majora possimus accipere. Et putatis quod hujusmodi fictam conscientiam excusemus apud vos? Sed nos coram Deo in Christo loquimur. Coram Deo, sicut supradictum est loquitur, qui in omni quod dicit, humanos favores non appetit, sed omnipotentis Dei presentiae intendit; nec suam, sed auctoris gloriam requirit. In Christo autem loquitor, cuius sermo totus in Christi veritate persistit, ut nec mendax sit, nec aliud quam Christum predicet. Et nos ita coram Deo loquimur in Christo. Se omnia haec loquimur et facimus propter vestram adificationem, ut bene de nobis sentiantur, et falsos apostolos repellantur, atque per doctrinam nostram in Christi templum adficiemini. Adificatione vestre proficit, quidquid de tribulationibus nostris et revelationibus supra diximus, et quod malam de nobis suspicionem a cordibus vestris tollimus, vel quod censem vestrum idcirco non suscepimus, ne auctoritatem nostrae potestatis qua vitiuos argui- mus, inclinaremus. Sine dubio enim prodet ei, qui corripitur ut emendet, si praepositus ejus ideo ol- lata refutet, ut libere arguat.

« Timeo enim ne forte cum venero, non qualc- volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis qualc- non vultis, ne forte contentiones, amulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurra- tiones, inflationes, seditiones sint inter vos: ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non ergerunt penitentiam super inmauditia et for-

cnicatione et impudicitia quam gesserunt (*I Cor. v.*). Omnia, ut praefatus sum, propter vestram afflictionem vobis loquor aut facio. Nam timeo ne, cum venero, inveniam vos incorrectos, quales non volo vos invenire, quod forte erit, quia ad utrumque se habet, et ex libertate arbitrii vestri potest quodlibet horum contingere. Ideo præparate vos, ne inveniam vos in vitiis perdurantes, quales invenire nolo; et ego inveniar, id est sentiar a vobis severus et asper, et peccata vestra juste puniens, qualem non vultis invenire. Ille enim invenit aliquem qualiter non vult, qui se talem facit, ut discordet ab illo. Et ideo tales vos exhibete, ut non discordetis a mea sanctitate, ut, cum venero, possimus invicem gaudere. Scilicet ne forte sint inter vos contentiones, et cætera quæ in priore epistola reprehendi (*I Cor. i.*), quando personis deferentes, et alterum alteri præponentes dissidebatis ab invicem. Contentio est, ubi non ratione aliquid sed animi pertinacia defenditur. Emulatio est hoc loco invidia. Animositas est magna commoti animi adversus alterum pertinacia, qualis erat in illis, qui judicia habebant inter se, quæ deferebant ad insidieles determinanda, et inde irascebantur ad invicem. Dissensio est, ubi non omnes in una voluntate et in uno sensu concordant, sed diversa volunt, et partes faciunt. Detracatio est, quando quis bona alterius deorsum trahit (*I Cor. vi.*), id est loquendo humiliat et premat, vel de ipsis bonis aliqua trahit, ut pauciora seu minora quam sunt ostendat ea esse. Susurratio, est quando quis murmurat et non in saepe loquitur alicui, sed de illo aliis male loquitur. Inflatio est, quando quis tumore cordis turgescit interior. Seditio est commotio civium invicem contra se. Et timeo, inquit, ne via hæc inter vos reperiatur, cum venero, ne sint inter vos contentiones de meritis prælatorum, ut erant dum diceretis, ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae (*I Cor. i.*). Et emulaciones, id est invidiae, propter meliora charismata per quas minores solent invidere majoribus. Et animositates in repetitione rerum et ultione, propter quas solebatis apud insidieles judicio contendere. Et dissensiones, id est mentium diversitates, aut voluntatum divisiones. Et detractiones, per quas alius loquendo detrahit, et austert quidquid potest ex bene gestis alterius (*I Cor. vi.*). Atque susurrations, per quas latenter seminantur discordiae. Et inflations, per quas nonnulli quasi de excellentioribus meritis intumescunt, et alios despiciunt. Atque seditiones, id est tumultus irascentium atque litigantium in populo usque ad percussionses. Timeo, inquam, ne in vobis talia reperiam, ne, scilicet, cum venero, humiliet me iterum Deus apud vos, id est ne, sicut dolui pro peccatis vestris, ita rursum doleam pro impenitidine vestra, et lugeam ibi multos ex his qui ante primam epistolam peccaverunt, et adhuc permanentes in sua nequitia, non egerunt poenitentiam. Illis in peccato perdurantibus, se dicit humiliari et lugere, quia ut pius pater incipit

culpas filiorum deldere, et se pro his in orationibus et jejuniis affligere. Quis enim pater non gaudet bene agentibus filiis? Sic iterum necesse est lugat, si prave conversentur. Ideo admonet ut si qui non egerunt poenitentiam, sicut alios significat egisse, non agant eam, ut veniens sine tristitia sit cum illis. Cum enim dicit, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam, probat quosdam ex his poenitentiam egisse, quosdam vero non agere. Agenda est autem poenitentia omnibus qui peccaverunt, quia non sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi et de his quæ facta sunt, satisfaciat Domino per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. Non egerunt, inquit, poenitentiam super immunditia, id est de immundissima perpetratione libidinis quæ fit inter mares, vel ab uno solo: et fornicatione, quæ fit cum publicis meretricibus, quæ prostant in fornicibus, unde etiam fornicatio dicitur; et impudicitia, quæ fit cum feminis sua consanguinitatis, sicut cum sorore vel nepte, sive fratris uxore, et vocatur incestus. Et cum de his tam execrandis libidinum perpetrationibus poenitentiam fieri suadeat Apostolus, patet quia non est ulla criminum tam horrenda macula, quæ per poenitentiam deleri non possit.

CAPUT XIII.

Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (*Deut. xvii; Matth. xviii; Hebr. x; I Joan. viii*). Prædicti enim et prædicto ut præsens vobis et nunc absens, his qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.

Timeo, inquit, ne tales vos inveniam quales nolo, et inveniar a vobis durus cum venero. Ideoque ne differatis poenitentiam agere, quia ego non differam venire. Nam ecce certum sit vobis quia in proximo venio ad vos hoc tertio apparatu. Non dixit quod bis venerit, et hac tercia vice venturus sit, sed quod bis se præparaverit, et venire nequiverit, hoc autem tertio apparatu venturus sit. Tertio, inquit, venio. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (*Deut. xvii*). Hoc in lege dictum est, ut aliquis duobus aut tribus testibus aut purgetur aut condemnetur. Ita et bi secundo vel tertio adventu Apostoli, aut purgati invenientur, aut damnabiles. Vel præsente Apostolo, omne verbum accusationis sive excusationis stabit in ore duorum aut trium testium, id est stabile et ratum erit sub assertione duarum aut trium idonearum personarum. Ubi invenitur quia prælatus Ecclesiæ, licet ipse pro certo sciat culpam cuiuslibet subjecti sui, non tamen potest eum condemnare, nisi eadem ejus culpa duobus aut tribus testibus fuerit probata. Testibus, inquit, egerit qui se coram me excusare voluerit. Nam prædicti, dum essem apud vos, et adhuc prædicto ut tunc præsens, ita et nunc absens his qui ante epistolam peccaverunt, et cæteris omnibus, qui post peccave-

runt, quoniam si iterum venero, non parcam eis, sed puniam eos; vel si venero, non parcam eis iterum, sicut olim pepercit. Pridem se dixisse significat praesentem ut corrigenter se, ne cum pudore corripentur; et nunc iterum absentem eadem se dicere contestatur, ut post secundam correptionem, si se non emendaverint, parci eis non debeat.

« An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam, etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. »

Dixi quia non parcam incorreptis, sed puniam eos. Et an queritis experimentum eius qui in me ista loquitur, qui est Christus, id est vultis experiri si Christus audeat punire, ut non dicam si ego audiam, sed Christus qui in me manet et loquitur? Experimentum querunt Christi loquentis in Apostolo, dum preceptis ejus non obediunt, volentes probare si audet vindicare, ut per hoc intelligatur esse firmae auctoritatis, ac de cætero timeatur. Qui enim magistrum contemnit, emendare se non querit. Et notandum quod doctrina ejus non hominis, sed Christi esse probatur, quam qui reprehendit, contumax invenitur. Christus enim in eo loquitur intrinsecus omnia quæ ipse loquitur extrinsecus; et Christum in eo tentat, qui vult experiri si ipse peccantes ferire audeat. Ideo non de se, sed de illo terrens, an queritis, inquit, experimentum, id est probationem ejus qui in me loquitur Christus? Et addit: Qui non infirmatur in vobis, id est inter vos, sed potens est in vos. Non infirmus, sed potens inter eos apparuit, quando per Apostolum signa et prodigia fecit, et diversa charismata gratiarum dedit. Quod experti sciant, quia et in eos puniendos est potens, si eum irritaverint. Vere potens est punire peccantes. Nam, etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, qua visus est impotens fuisse contra suos hostes, sed, id est tamen, vivit æternaliter ex virtute Dei, id est ex eo quod ipse est Deus. Ex nostra enim infirmitate occisus, resurrexit ex virtute sua et Patris. Vere nunc perenniter et in carne vivit, licet prius in ea infirmus fuerit. Nam et nos infirmi sumus in illo, id est nos apostoli in ejus prædicatione plagas infirmitatis sustinemus, dum pro ejus nomine cædimur, et variis injuriis afficiemur; sed vivemus cum eo, id est in simili beatitudine resuscitati ad æternam vitam ex virtute Dei. Virtute enim Dei resurgemus, ut semper cum Christo vivamus. Et hoc in vobis, quia mors martyrum floret in fide populorum. In vobis, id est in cordibus vestris vivemus cum Christo, quia intelligitis nos vivere cum eo. Non est ergo mirum, si Christus ex virtute divinitatis vivit, cum et nos qui multo minores sumus, ex eadem virtute victuri simus.

« Vosmetipos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipos, quia

A Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobi estis? »

Dixi quia nos vivemus in vobis. Nam fidem acceptistis a nobis. Et ideo tentate, id est discutite et probate vosme: ipsos, si estis in fide; et si vos esse in fide videritis, tunc nos in vobis vivere cognoscatis. Dum auditis quia nos pro fide tot tribulationes patimur, tentate, id est probate vosmetipos; et si estis in fide, ipsi vos probate. Ac si dicatur: Persecutionum certamina ad mentem reducite, et cordis vestri intima atque occulta pensantes, quales intersupercilia valeatis existere, invenite. Annon cognoscitis vosmetipos, id est non cognoscitis quales sitis intus, scilicet quia per fidem, quam a nobis acceptistis, est Christus Jesus in vobis? Qui enim fidei B sensum in corde habet, hic scit Christum Jesum in se esse. Et vos ita scitis eum in vobis esse, nisi forte reprobi estis. Illoc est enim reprobum esse, nescire fidem professionis suæ. Reprobus enim, id est retro a probitate alienus, qui probitatem fidei et bonæ operationis, quam in baptismo accepit, ignorat vel deseruit. Et vos cognoscitis quia per sensum fidei et per affectum dilectionis, ac strenuitatem rectæ actionis est Christus in vobis, nisi forte reprobi estis, id est ab eo quod prius cœpistis, retro conversi et a Deo rejecti.

« Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ut nos probati pareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis, nos autem ut reprobi simus. Non enim possumus aliquid ad versus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem. Ideo enim hæc absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem. »

D Provocat eos ad scientiam fidei et rectæ vitae. Cum enim cœperint scire apostoli sui certam auctoritatem et meritum apud Deum, poterunt et ipsi circa se esse solliciti. In vobis, inquit, habitare Christum cognoscitis, nisi forte reprobi estis. Sed quidquid de vobis sit, de nobis spero quod amodo cognoscetis, quia nos non sumus reprobi, sed electi Dei. Dum enim falsos apostolos nobis præferretis, illos putabatis divinitus electos esse, nos autem reprobatus. Sed spero quia per hujus epistolæ doctrinam cognoscetis, quod non nos, sed illi sunt reprobi; et ideo relictis illis, monita nostra sequemini. Vel qui Christum in nobis tentabatis, volentes experiri si possemus in peccantes vindicare, spero quod cognoscetis quia nos non sumus reprobi, id est per aliquam culpam a nostra potestate privati, cum videritis nos delinquentes apud vos potenter argnere. Sed oramus Deum ut hoc non eveniat, oramus Deum ut nihil mali faciatis, propter quod sit necesse ut a nobis arguamini. Poterat dicere, monemus vos ut nihil mali faciatis. Quod quidem si diceret, certum dice-

ret, quia et voluntas nostra aliiquid agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere, oramus, ut gratiam commendaret, ut inteligerent quando non faciunt aliiquid mali, non sua voluntate sola se vitare malum, sed adjutorio Dei implere quod jussum est. Oramus, inquit, Deum, sine quo nihil valet humanae voluntatis arbitrium, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, id est non ut in auctoritate videamur vobis peccantibus; sed potius ut vos quod bonum est faciatis, non autem ut quasi reprobi simus, id est quasi sine potestate. Non orat ut ipse sit reprobus, sed ut his bene agentibus, dum non audent corripere, quasi humilientur, et humiliati vel reprobi apparent. Probati enim a Deo videntur, dum judicant peccatores auctoritate concessa. Si ergo quos judicent non sint, cessante in his auctoritate, quasi reprobi videntur. Nam ne putentur et injuste posse damnari, apte subditur: *Non enim possumus, etc.* Simus, inquit, id est pareamus reprobi, non habentes quid vindicemus. *Non enim possumus aliquid adversus veritatem,* id est potestas noua est nobis data contra veritatem, ut arguamus eos qui in veritate ambulant, id est bene vivunt; *sed pro veritate tuenda, ut vindicemus in eos qui inimici sunt legis.* Ideoque cessabit potestas, si illi quod bonum est fecerint. Unde Romanis dictum est: « Vos non timere potestatem? Bonum fac, et habebitis laudem ex illa (*Rom. xiii.*) ». Qui ergo potestatem non timet, bonum operando, evacuata est apud eum potestas. Hoc est quasi reprobum esse, quia hoc in eo cessat, unde probatur potestas. Ob hoc autem oramus Deum ut nihil mali faciatis, quia gaudemus nos quoniam sumus infirmi, id est quod non est necesse ut nostra virtus apparcat puniendo peccantes. Hoc est enim infirmari, potestatem non exercere. Gaudemus, si nos taliter infirmi sumus; sed vos potentes estis, id est si bene agentes vitia vincitis, ut prohibeatis a vobis vindictam aut correptionem. Tunc enim potentes estis, quando vitiis fortiter prævalentes, potestatem nostram non timetis. *Hoc etiam oramus agere vestram consummationem,* id est rogamus vos ut in eo perficiamini, ne peccetis, consummati in virtute bona vita et incorrupta fide. Et quia id volo atque oro, ideo hæc quæ ad correptionem vestram dixi, scribo vobis absens, ut cum fuero præzens non agam in vobis durius quam volo, ut scilicet correptiores inveniam vos, et non coram hominibus increpem cum pudore, ne qui peccaverunt erubescant in cœtu fraterno. Ilæc scribo, ne durius quam vultis again secundum potestatem arguendi et puniendo reos, quam Dominus mihi dedit in ædificationem, et non in destructionem, id est ut per hanc subjectos meos ædificem, et non destruam. Si enim peccata illorum reliquero impunita, destruam, et non ædificabo; item, si bene agentes puniero, destruam, et non ædificabo. Sed ita discrete exercenda est hæc potestas ad ædificationem, et non ad destructionem, ut bene agentes ad meliora hortemur, et male agentes arguamus, ut correpti ædificantur. Non enim destruuntur, qui arguuntur ut se corrigan,

A sed potius ædificantur. Sic exercenda est potestas, ut et penitentes absolvamus, et impenitentes vinculo anathematis astringamus. Qui aliter agit, perverse utitur hac potestate, et in oculis Dei se privat ab ea.

« De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, id ipsum sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. »

Hucusque vos ad dilectionem et correptionem monui, ut de his quæ hactenus male egistis, corriganimi. Sed de cætero, id est de reliquo vite vestre spatio, gaudete, id est de conscientia bonorum meritorum gaudium habete, et peccata, de quibus iterum contristari necesse sit, cavete. Et ut gaudere possitis, estote perfecti in bonis operibus. Et ut perfecti sitis, exhortamini alias alium, ut unusquisque magis magisque provehatur in perfectione virtutum. Et in ipsa perfectione id ipsum sapite omnes, ut non sit inter vos ulla dissensio, sed unum sentiatis. Vel certe vos perfecti exhortamini minores ad eamdem perfectionem, et vos minores id ipsum sapite quod majores, ne ab eis jam dissentiat. Et omnes tam majores quam minores, habete simul pacem, ne sit amplius in vobis prior discordia, sed sicut unius corporis membra sitis ad invicem omnes concordes. Et si haec feceritis, tunc Deus pacis et dilectionis, id est Christus, erit vobiscum adjutor in omnibus et director. Christus enim est Deus pacis et dilectionis (*I Cor. i.*), quia dixit suis: « Pacem meam do vobis (*Joan. xiv.*), etc. Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem (*Joan. xv.*). Cum quibus ipse est, sic autem ait: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxvii.*) ». Sequitur:

« Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Iesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen. »

Ut pax sit inter vos, salutare invicem in osculo non doloso vel libidinoso, sed sancto, id est in Christo, vera pace pleno et casto. Et sic facere libenter debetis, quia ita optant omnes sancti. Salutant enim res, ut ex voto salutationis eorum proficiatis, et ipsorum sanctitatem imitemini. Illi vos salutant, et ego affectuosius, dicens: *Gratia Domini nostri Iesu Christi,* quia gratis peccata condonantur, atque salus trahuntur; *et charitas Dei Patris,* qua nos ita dilexit, ut Unigenitum suum pro nobis in mortem daret (*Joan. iii*); *et communicatio sancti Spiritus,* qui in ultraque re, id est in prædicta gratia et charitate communicavit Christo et Deo, communiter et pariter operans cum illis humanam salutem, sit cum omnibus rebus, majoribus atque minoribus seu mediocribus. Trinitas hic complexio est, et unitas potestatis, quæ toties nostræ salutis perfectio est. Charitas enim dimisit nobis Salvatorem Jesum, cuius gratia salvati sumus; et ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit Spiritus sancti. Hæc enim dilectos a Deo et salvatos gratia Christi tuerit, ut trium perfectio, consummatio sit dominis in salute.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

ARGUMENTUM.

Galatia est regio in Asia, cuius incolas Paulus ad eum convertit, ac bonis moribus informavit. Cumque recessisset ab eis, ut et alii gentibus more suo prædicaret, venerunt pseudoapostoli et prædicantes eis carnalem legis observationem, in tantum eos subverterent, ut illorum sententia assensum verbo et favore (nequidam tamen opere) præberent, ita ut circumcisionem et Sabbathum, neomenias quoque et cætera bujusmodi vellent observare. Nam predicti seductores multis modis suadebant eis carnales observantias, dicentes fidem Christi non posse sufficere ad plenam justificationem et salutem, nisi ex antiquo more servarentur. Et ideo suadere facilius potuerant, quia Petrus et cæteri apostoli, qui cum Domino fuerant, permiserunt ad tempus judaizare primitivam Ecclesiam, ne scandalum Judæis facerent. Non enim mox potuerunt destruere Judaismum, sed paulatim ad veritatis sinceritatem Judæos converterunt, quia si in primo aditu omnes ritus illorum inciperent destruere, ille nostrum potius abhorrent quam susciperent. Paulus vero, quia gentibus nullum ritum Mosaicæ legis habentibus prædicabat, discipulos suos nullatenus judaizare sinebat, sed in observantia evangelicæ veritatis eos instruebat. Propterea pseudomagistri dicebant circumcisio nem esse necessaria: iam, quoniam magni apostoli, qui a Domino Iesu instituti fuerant, hanc prædicabant; quod tamen non faciebant, sed propter scandalum evitandum intentione bona hanc adhuc servari permettebant. Et ideo pessimi deceptores occasione inde accepta, circumcisionem et carnales observantias illos prædicasse dicebant; atque Paulum, quoniam easdem observantias destrubbat, in quantum poterant deprimebant, dicentes quia non viderat Christum, et quia aliud quam cæteri apostoli qui Dominum viderant, prædicabat Evangelium, et ita nullo modo illi esse credendum. Intentit itaque nunc Apostolus ab Epheso scribens, redarguere Galatas, quia pseudoapostolos receperant, et prædicationi eorum assensum præbebant, volentes circumcidere et rigorem legis observare. Et prius insistit ac immoratur in auctoritatis suæ commendatione, ut postea in iugis pondus habeant verba sua. Nam facta sui commendatione, ingreditur carnales observantias multis modis et rationibus disputando destruere. Post secundam ad Corinthios hæc congrue locata est, quoniam affinitatem quamdam cum illa obtinuit in modo reprehensionis. In utraque enim reprehenduntur, qui pseudoapostolos recipiebant, et eorum prædicationi, postposito veritatis Apostolo, acquiescebant. Et ob hoc etiam, quia in illa Corinthii re-

Aprehenduntur non solum et receptione pseudoapostolorum, sed etiam quia multis et variis vitiis erant irretiti. Galatæ non alia de causa redarguuntur in ista, nisi quia pseudoapostolorum falsitati sine aliqua ratione animum implicabant. Ideo et ista sequitur post illam, quia cum in illa niteretur Apostolus in carnalium observantiarum destructionem, in ista fortius alia earum tendit annihilationem in illa multis modis denotat pseudoapostolos, in ista anathematizat illos. Sic autem incipit:

CAPUT PRIMUM.

¶ Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis, et qui in eum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiz. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino nostro Iesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in sæcula seculorum. Amen. ¶

¶ Ut ipsi recognoscant eum qui mittit, præponit nomen suum, quod est *Paulus*; et nomen officii sui vel dignitatis subjungit, id est *apostolus*. Vult enim illos auctoritate sua ad se audiendum dum constringere. Illis namque sicut dictum est, primo prædicaverat, et eorum apostolus erat. Quasi dicat: *Vos, Galatæ, abjecite mendacium et fictiorum falsi atem, ac sub specie veri superinfusam simplicitati vestræ venenositatem, et ad apostolum vestrum qui doctor est veritatis, intendite, quia Paulus, qui interpretatur electus vel mirabilis, scribit vobis et ejus nonen per multas Ecclesiæ in auctoritatem recipitur, quod non est de pseudoapostolis, quia nec electi sunt divinitus, nec in operatione signorum mirabiles existunt, nec ullius auctoritatis apud fidèles sunt. Et apostolus, id est vere missus, scilicet non usurpans officium alterius, quoniam verus existit apostolus. Pseudo autem apostoli invadunt aliorum officia, nec mittuntur, sed impudente se ingerunt, et innocentium corda sub veritatis specie fallunt. De quibus per Jeremiam Dominus ait: Non misi eos et non præcepit eis, neque locutus sum ad eos (Jer. xi.). Et iterum: Non mittam eos, et ipsi currebant; non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant (Jer. xiii.). Ideoque nullatus est eis acquiescendum. Paulus vero, ut dictum est, apostolus est, id est missus, non ab hominibus, sed a Deo. Quatuor modis sit apostolorum, id est missorum electio: a Deo, et non ab hominibus; a Deo et ab hominibus; ab hominibus et non a Deo; nec ab hominibus, nec a Deo, sed a diabolo vel a scipso. A Deo et non ab hominibus, sicut Moyses et Aaron*

divinitus missi sunt ad Pharaonem (*Exod.* iv, 1). A Deo et ab hominibus, sicut Josue et Caleb missi sunt ad explorandam terram (*Num.* xiii; *Deut.* 1). Ab hominibus et non a Deo sicut factum est, quando e Pharisæi consilium inierunt ut caperent Jesum in sermone, et miserunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes : Magister, scimus quia veras es, etc. (*Matt.* xxii; *Marc.* xii; *Luc.* xx). » Nec ab hominibus, nec a Deo, sed a diabolo vel a se-
ipsis, sicut pseudoapostoli, qui instigante Satana, sine electione se ingerunt, et in aliorum messem mittere falcam præsumunt (*I Joan.* ii). Paulus itaque in primo genere electionis invenitur, quia non ab hominibus, ut ab apostolis ; neque per hominem, ut per Ananiam, qui baptizavit eum, est electus in apostolum (*Act.* ix), sed per Jesum Christum, et per Deum Patrem, nec per mortalem Christum, sicut Petrus et Andreas (*Joan.* i) ; sed per immortalem, quia Pater suscitavit eum a mortuis. Per hoc quod premitit Christum, et subjungit Patrem, innuit eum esse Patri æqualem ; et quod nullus ad Patris gratiam pertingit, nisi per eum, sicut ipse dixit : « Nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan.* xiv). » Priores apostoli sunt electi per Christum adhuc ex parte hominem, id est mortalem, Paulus vero novissimus apostolus per Christum jam Deum totum, id est ex omni parte immortalem. Hoc enim ait, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, quasi Christus Jesus non sit homo. Sequitur enim : Qui suscitarit eum a mortuis, ut hinc apparerer cur dixerit, neque per hominem. Proinde propter immortalitatem jam nunc non homo Christus Deus, propter substantiam vero naturæ humanæ, in qua ascendit in cœlum, et mediator Dei et hominum et homo Christus Jesus (*I Tim.* ii). » Per quod innuitur, quia cum Paulus differret a primis apostolis ex eo quod Dominum in carne non viderat, nec ei in terra degenti cum ceteris adhæserat, suppletum est sibi ex ipsius Christi dignitate, quod deerat ex tempore, quia electus est ab immortali et impassibili, ac per hoc adæquatior prioribus apostolis. Illi enim tam longo tempore Christum sequentes, vix potuerunt discere Evangelium ; hic autem brevi spatio raptus in tertium cœlum et in paradisum, non solum didicit inter angelos quæ docturus erat inter homines, sed et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui (*II Cor.* xii). Hujs enim apostolatus consecratus est in cœlo, ceterorum autem in terra. Quia ergo electus est non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum non mortalem sicut præcessores apostoli, sed resuscitatum et per Deum Patrem, acquiesendum est incunctanter dictis ejus, non falsitati pseudoapostolorum. Ac si dicat : Paulus talis et ita electus, scribit *Ecclesiis Galatæ*, id est conventiculis fidelium, quæ sunt localiter in illa provincia quæ vocatur Galatia, moraliter vero in transmigratione, quoniam ad servitutem legis ex libertate gratia coeperunt transmigrare. Galatia nam-

A que interpretatur *transmigrata*, vel *transmigratio*. Et apte sic interpretatur eorum regio qui ad perfidiam a fide migraverunt, ut et ipsa terra quam inhabitant, nomine suo testetur instabilitatem eorum. Ego Paulus eis scribo, et omnes fratres qui sunt mecum, quos constat esse magnos apud Deum et apud Ecclesias, qui de eorum subversione sunt vehementer contristati. Quod ponit omnes fratres, retrahit multum illos ab errore, quia ostendit non tantum sibi disperdere, sed etiam multitudini prædicatorum, quos Galatæ sic diligebant, ut eos nolle offendere. De Apostolo enim fortasse parum cararent, quia magnum de eo suspicionem fecerant illis pseudoapostoli, male loquentes de illo. Idcirco ponit omnes qui secum erant, ut vel propter illos Galatos resipiscerent, quia certius resipiscit qui eum errorum multis et maxime amicis disperdere intelligit. Facta commendatione, ostendit eis optationem salutis ipsorum, subdeas : *Gratia et pax sit vobis a Deo Patre nostro, et a Domino Iesu Christo.* Ac si dicat : Quod vobis deo vel dieturus sum, non venit ex malevolo animo, sed ex nimia dilectione et vestre correptionis sollicitudine. Quod ex hoc patet, quia opio ut non ira et discordia, sed gratia et pax sit vobis a Patre et Filio. Meruit enim iram, quia abieccisti gratiam ; et amissus Dei pacem, quia fecisti discordiam, sed nunc rego infinita ira Dei, quæ super vos rediit, et discordia quæ rebellare copialis, sit vobis reconciliatis gratia Dei, quia vobis peccata remittantur, et familiaris Dei amor tribuatur ; et pax, quæ semper ejus voluntati mente et operibus concordetis. Et haec gratia et pax detur vobis non a carnali observantia legis, sed a Deo Patre, et a Christo ejus, qui Christus est noster Dominus, quia dominium super nos acquisivit, ubi nos de manu seductoris eripuit. Nam semetipsum dedit hostiam pro peccatis nostris delendis, nullas legis oblationes querens, ut justo sanguine suo principem iniquitatis potenter vinceret, ac nos a jugo ejus liberans, eriperet de præsenti sæculo nequam, ubi tot laqueos adhuc tendit illo deceptor. Nequam dicitur hoc sæculum, tum quia sæculum est invitans nos ut illud sequamur, et generans nequitias ex concupiscentiis suis in cordibus sequentium suorum, tum quia nostris sensibus quinque præsens est, offerens se nobis per illecebras suas ad videndum non videnda, et audiendum non audienda, sive de ceteris sensibus. Vel dicitur nequam, propter nequissimos homines qui in eo sunt, sicut mala domus quæ malos habet habitatores. Dedit, inquam, se Dominus ut nos eriperet, et hoc secundum piam voluntatem Dei et Patris nostri, quia non legalibus sacrificiis, sed oblatione corporis Christi completa est Patris voluntas, qui in hac ereptione nostra, se Deum et Patrem nostrum esse declarat. Nam qui per unigenitum suum nos creaverat, per eundem post lapsum culpe, ad antiquam vel sublimiore dignitatem reducit, et affectu paternæ dilectionis nos in adoptivos filios assumit. *Cæs* præ hac ereptione nostra est gloria cum eodem Filio et Spiritu

sancio perseverans in sacerdotalia sacerdotum, id est in A *Evangelium Christi*, id est cum carnales observantiae convenienter sint versæ in *Evangelium Christi*, hoc est umbra in veritatem, ipsi volunt ordine contrario veritatem ad umbram vertere, ut *Evangelium annuletur*, et carnales observantiae teneantur. Vel transferimini in aliud *Evangelium*, in *Testamento Veteris* observantiam, quod tamen non est aliud, id est non est diversum a *Novo*. Si enim spiritualiter intelligatur *Vetus*, nihil discrepat a *Novo*. Non est, inquam, aliud nisi sint aliqui qui vos conturbant, id est si desint illi qui carnaliter et perverse illud exponunt, intelligitis *Vetus* nihil esse aliud in sensu quam *Novum*. Conturbant enim velut aquam mentem vestram, ne puritatem habeatis aquæ illius, quæ de Jesu ventre fuit credentibus; et in aliud sensum convertere *Evangelium*, quod fieri non potest (*Ioan. vii*), cum Joannes dicat: « Vos quod audistis ab initio, maneat in vobis (*I Joan. ii*). » Unde per *Scripturas sanctas* *Evangelium æternum* et *Testamentum æternum* appellatur pro eo quod nunquam mutabitur, sicut *Testamentum Vetus* est mutatum, sed ut a *Christo* datum est, permanebit.

B

« Sed licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit, sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis anathema sit. »

C

Ipsi volunt, ut diximus, *Evangelium convertere*. Sed quicunque illi sint, omnes anathematizentur. Quod nou de quibuslibet nunc ita dico, sed etiam de me ac sociis meis, etiam de cœlesti angelo, quia si evangeliizaremus vobis aliud *Evangelium*, anathematizandi essemus. *Licet enim nos ipsi vellemus ea quæ vobis prædicavimus, immutare, non esset nobis credendum; aut licet angelus de cœlo visibiliter veniens evangelizet, si fieri queat, præterquam hoc quod evangelizavimus vobis anathema, id est condemnatus sit.* Non se tantummodo, sed etiam angelum posuit, ne si illos seductores posuisset, causa invidiæ fecisse videtur. Et per hoc ostendit, quia si ipse vel summus angelus pro annuntiatione falsi dogmatis anathematizandus esset, multo magis pseudoapostoli. Unde sententiam repetit ac validius confirmat, dicens de quolibet, quod de se et angelo dixerat; *Sicut prædiximus, inquit, ego et omnes qui mecum sunt, ita et nunc iterum repetens dico: Si quis vel homo vel angelus, quicunque ille sit, evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, id est prædicaverit aliud quam quod vobis tradidimus, ut in prædicatione sua excedat regulam fideli quam didicistis, et exorbitet de via veritatis quam a nobis accepistis, anathema sit ille, id est condemnatus vel anathema, id est alienatus ab Ecclesia Dei.* Anathema quippe *condemnatus* interpretatur, sive *alienatus* vel *alienatio*. In eo autem quod ait, licet nos aut angelus, etc., videbat posse fieri ut aliqui ex his qui apostolicæ perfectionis esse creduntur, adhuc devient ad falsitatis annuntiationem, videbat posse

« Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud *Evangelium*, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere *Evangelium Christi*. »

Qui in aliis epistolis a gratiarum actione et laude solitus est incipere, in hac incipit a redargutione. Mentes enim duræ, nisi aperta essent increpatione percussæ, nullo modo malum cognoscerent quid egissent. Nam saepe hi qui impudentes sunt, tantum se peccasse sentiunt, quantum de peccatis quæ fecerunt, increpantur, ut minores culpas suas aestiment, quas minor invectio castigat; et quas vehementer oligurgari viderint, majores esse deprehendant. Unde necesse est ut semper sermo prædicantis cum auditorum debeat qualitate formari, ne aut verecundis aspera, aut impudentibus levia loquatur. Hoc itaque Paulus ostendens, alios leniter inchoat alloqui; Galatas vero, quos a fide discessisse cognoverat, ab ipso epistolæ exordio post salutationem invehendo redarguit. Et etiam quia omnes erant subversi, vel jam in ipso motu, de quibus gratias ageret non habebat; ideo velut ex quadam mentis commotione de illorum subversione incipit, ut per hoc citius eos revocet, et quasi ex abrupto inchoat. De re enim magna et insolita mirari consuevimus. Et idcirco ut ostendat eos Deum graviter offendisse, subito velut abruptum ponit initium, dicens: « Miror quod vos prius in fide et bonis operibus instituti, nunc transferimini sic, id est ita incaute et temera a nova libertate ad antiquam servitutem; tam cito, id est tam brevi spatio temporis, quia si per longi temporis assiduitatem seduceremini, non esset tam mirum, sed nunc est valde mirandum. Non ait, translati estis; sed transferimini, ostendens eos nondum ad hoc pervenisse, ut Judaicum ritum suscipiunt, sed in ipso motu pervenienti jam esse. Transferimini, inquit, et hoc non a malo ad bonum, sed a bono ad malum, quoniam ab eo Patre, qui vos gratuita bonitate sua vocavit in gratiam Christi, id est in remissionem peccatorum et justificationem, quæ in Christo datur fidelibus, transferimini in aliud *Evangelium*, id est in aliud dōgma quod a pseudoapostolis prædicatur, et videtur vobis esse *Evangelium*, id est bonum nuntium, quod tamen aliud non est *Evangelium*, quia non potest aliud esse nisi illud quod prædico. Quod autem pseudoapostoli prædicant, Antichristi prænuntiatio est, non *Evangelium Christi*. Non est, inquam, aliud *Evangelium* præter illud quod prædico (*I Joan. ii*), nisi sunt aliqui qui vos conturbant, id est nisi quantum ad reputationem illorum, qui more limpidæ aquæ mentem reddunt vestram turbulentam. Vel quod transferimini non est aliud, nisi hoc quod sunt aliqui qui vos conturbant, id est qui sincerum vestram fidei sensum admistione falsitatis fœtidum ac cœnosum faciunt, et volunt, etiam convertere

fallacem mediatorem transfigurare se in arge. A lumen lucis (*II Cor.* 11), et aliquid falsum annuntiare.

« Mo'lo enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. »

Quasi aliquis diceret: Tu Paulus, cur sic aspere inquieris? Ideo ponit istud, ac si dicat: Merito sic loquor. Quia suadco modo hominibus, an Deo? id est si nunc suasio et exhortatio et praedicatio mea ad hominum voluntatem et honorificentiam, an ad Dei voluntatem et gloriam? Non ad hominum, sed ad Dei gloriam spectat, quod ego nunc vobis suadeo. Olim vero serviebat suasio mea voluntati hominum, cum ob gratiam pontificum traherem Christianos, et suaderem illis ut a Christo recederent. Sed increpando loquitur Apostolus per interrogationem. Unde et adjungit: An quæro hominibus placere, subaudiatur sicut olim quæreham placere Judæis, cum a principe sacerdotum litteras accepisset pergens Damascum (*Act.* ix)? Nequaquam illis jam placere quæro, quia si adhuc post baptismum placerem hominibus, praedicando carnales observantias, tunc non essem Christi servus, id est non servasse spiritalia Christi præcepta. In omnibus his contrarius est Paulus pseudoapostolis, quoniam suasio illorum spectabat ad honorem hominum, non ad Dei gloriam, cum suaderent credi, hominem posse justificari ex operibus legis, non ex fide Christi; et ipsi quærebarant hominibus placere, id est persidis Judæis, ob quorum gratiam se per mundum disperserant ad subversionem fidelium. Aliter quoque potest intelligi quod Apostolus non quærebat hominibus placere, quia non hoc in suis operibus intendebat, ut ipse laudaretur ab hominibus, sed ut per ea quæ faciebat, glorificaretur Deus. Quisquis enim se apud homines factat, et ita ventilat bona opera sua, ut finem eorumdem operum in laude hominum ponat, tandemque laudem hominum quasi mercedem computet operum suorum, neandum Christi servus est. Quisquis vero bona quæ facit aut loquitur, idcirco placere cupit hominibus, ut eos ad imitationem bonæ conversationis trahat, vel ad Dei laudem corda eorum accendat, non hominibus quærit placere, sed Deo (*J Cor.* x). Hoc etenim modo Paulus placebat hominibus, qui se alibi per omnia omnibus placere testatur. Sed quia hypocitarum more, qui transitorias laudes, non salutem videntium ex suis operibus querunt; nolebat hominibus placere, ideo nunc se illis placere denegat.

« Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me (*J Cor.* xv), quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem a Jesu Christi. »

Super ius dixerat se apostolum esse, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum; et hoc nunc probat, suamque personam commendat, ut ea quæ post dicturus est, accipiant ut

authentica. Multum enim per pseudoapostolos immuta fuerat apud Galatas ejus auctoritas. Non sum, inquit, missus ab homine, sed a Christo; nec suasio mea voluntati hominum famulatur, sed Dei; quia nec doctrinam quam prædio, accepi ab homine, sicut vos putabatis. Nam modo notum facio vobis, o fratres, quod ignorabatis, scilicet quantæ auctoritatis sit Evangelium, quod tam vobis quam aliis evangelizatum, id est prædicatum est a me, quia non est secundum auctoritatem alicujus hominis, sed potius secundum auctoritatem ipsius Christi. Neque enim ego ab homine illud accepi, id est non est mihi injunctum ab homine. Quia vero posset non injunctum sibi suisse ab homine, idcirco addit: neque etiam didici illud ab homine. Non ab homine didici, sed per revelationem Jesu Christi. Ipse me docuit, ipsem et injunxit mihi. Illic ostendit quia sicut antiqui prophetæ de futura Christi incarnatione, passione ac resurrectione et ascensione per spiritum prophetæ sunt docti, sic ipse haec omnia de Christo jam præterita, per eundem prophetæ spiritum, ipso Christo docente, cognovit. Spiritus enim prophetæ non solum ex futuro tangit animum prophetizantis, sed etiam ex præterito, sicut nunc declaratur animum Pauli tetigisse. Nam et Moyses de præteritis prophetavit, dum ea scriberet, quæ facta sunt in principio mundi, priusquam homo creatus esset.

C « Audivi enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persecutus eram in Judaismo, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coetaneos meos in genere meo, et abundantius emularum existens paternarum meorum traditionum. »

Ad commendationem sui, probat apertius quia non didicit Evangelium ab homine. Non didici, inquit, ab homine; nam nec ante conversionem meam, nec post conversionem. Ante conversionem non didici, sed potius persecutus sum Ecclesiam. Hinc enim patet, quia tunc Evangelium non didici, cuius eram inimicus. Audivisti enim et nos ipsi conversationem meam, quæ fuit aliquando in Judaismo, id est in Iudaorum religione, quoniam supra modum ceterorum Judeorum persecutus eram Ecclesiam Dei zelo legis accusatus, fugando sanctos, et ad paenam trahendo vincitos, et expugnabam illam, id est devastabam, cupiens ipsam prorsus delere. Vel supra modum patientium; id est supra quam quod possent fidèles pati, et haec agens proficiebam secundum scientiam et observantium legis carnalem in Judaismo, id est in ritu Judaico, quia et carnaliter intelligebam Scripturas, magisque ac magis ipsas observabam. Et hoc non supra senes, qualis erat Gamaliel magister meus et ceteri tales, quod videretur mirum (*Act.* xxii); sed supra multos coetaneos meos, non supra omnes qui erant atatus meæ, et non proselyti, sed in genere meo, id est in filiis Israel. Et quia plus intelligendo et adimplendo proficiebam, ideo et abundantius existebam emularum paternarum

mearum traditionum, id est ferventiori zelo conabar ulcisci in eos, qui ad Evangelium conversi, violabant traditiones seniorum quas a parentibus accepseram. Vel omnia legis mandata carnalia paternae traditiones vocantur, quia prius erant mandata Dei; sed nunc sunt traditiones hominum, postquam veritas apparet umbram repulit.

« Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini; neque veni Hierosolymam ad antecesorum meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriae et Cilicie. »

Probavit se ante conversionem Evangelium nequamdidicisse, et incipit probare quia post conversionem hoc non didicit ab homine. Illoc modo, inquit, me habui ante conversionem, unde patet quia tunc Evangelium non didici; sed postquam placuit Deo ut cor meum illuminaret et converteret, alio more vixi, in quo rursum apparet, quia nec tunc, nec post ab homine didici. Et hoc est. *Cum autem placuit ei benigno Patri, etc.* Placuit hoc Deo, id est non fuit hoc meritum meum, sed solum Dei placitum; qui me segregavit, id est seorsum a massa perditorum secrevit, ex utero matris meæ, id est occulto consilio pietatis suæ jam me eligens. Et hic notatur gratuita Domini misericordia (*Rom. ix.*). Quasi dicat: *Antiquam aliquid boni egisset, sua gratia me prædestinavit ad vitam, et post vocavit me per gratiam suam.* Hic necesse fuit ponere gratiam, quia post nativitatem aliquid potuisse egisset boni, per quod meruisset vocari a Deo. Sed sicut segregatio, ita et vocatio ejus gratis facta est. Vel ex utero meæ matris, id est de cæcitate Synagogæ, ubi clausus tenebar, segregavit me, id est sequestravit a multitudine exterorū, quos in illa cæcitate reliquit. Sicut enim uterus infantei intra se clausum continet, nec eum aliquid videre permittit, nec in ullam partem spatiari, sic cæca destructio disciplinæ, quæ est in Synagoga, eos quos continet, non sinit lucem veritatis aspicere, nec in libertate charitatis spatiari, sed undique miserabiliter coactat, ut nec ad Iucem, nec ad libertatem procedant. Sed de hoc Synagogæ utero me Deus segregavit, quando a pluribus cæca consuetudine me separavit, ut libere possem Christi lumen intueri, et in ejus charitate dilatari. Et vocavit me ad hoc, ut in me, id est in corde meo, ubi vera existit cognitio, revelaret Filium, id est detegret notitiam originis sui, quæ mihi erat velata, dum haberem super cor velamen legis. Et ideo mihi revere'ret, ut evangelizarem illum in gentibus, id est prædicarem illum inter gentes.

A Postquam ei placuit ut me sic vocaret, et Filium suum mihi revelaret, *continuo non acquieri carni et sanguini*, id est assensum mox præbere desili Judæis et propinquis meis carnalibus, mihi sensu carnali snaderibus, ut in carnali observantia legis permanerem. Illis non acquievi, quia erant caro et sanguis, id est carnaliter sapiebant, et carnaliter docebant; nec etiam ad spirituales magistros, id est ad apostolos qui me in Christo præcesserant, et in Jerusalem manebant, veni ut ab illis doctrinam quærem; sed exiens de Damasco, profectus sum in Arabiam prædicare ubi nullus apostolorum erat, et inde redii Damascum. Finitisque tribus annis a tempore conversionis meæ, quibus in Arabia et Damasco moratus sum, veni in Jerusalem non discere Evangelium, sed *videre Petrum* ut illi spiritualiter adgauderem. Neque enim ab illo tunc Evangelium didici, quia non mansi apud eum nisi diebus quindecim, infra quod spatium discerem latitudinem tantæ scientiæ. Sed nec ab aliis apostolis dici, quia ibi præter Petrum alium apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini, id est cognatum Salvatoris. Maria enim virgo mater Domini, et Maria mater hujus Jacobi, sorores fuerunt; et ideo vocatus est ipso frater Domini, qui et primus episcopus fuit in Jerusalem. Ceteri apostoli jam per orbem erant ad prædicandum dispersi. Unde quia Joannes ibi deerat, credimus matrem Domini jam in cœlum tunc assumptam fuisse, cuius sepulcrum ostenditur in valle Josaphat. Ego quidem talia vobis de me et apostolis refero, et fortasse videntur vobis incredibilia, sed haec quæ scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior, et hoc sic esse est coram Deo, id est manifestum est in præsentia divini conspectus, quem nihil latere potest. Hoc loco jurat Apostolus, nec tamen peccat, quia videbat quosdam Galatarum non aliter sibi credere. Non enim a malo iurantis fuit haec iuratio, sed a malo illorum, quorum incredulitas compulit eum jurare (*Matth. v.*). Deinde profectus ad Jerusalem veni in partes Syriae et Cilicie, ut et illi prædicarem. Et hanc profectionem suam ideo memorat, ut sciant Galatæ quia de loco ad locum semper transiens, non didicit Evangelium ab homine, et indubitanter acquiescant ejus doctrinæ.

« Eram autem ignotus facie ecclesiis Judææ quæ erant in Christo. Tantum autem auctum habebant, quoniam qui persecutabant nos aliquando, nunc evangelizat fidem quam aliquando expugnabat, et in me clarificabant Deum. »

Non solum ab apostolis non didici, sed nec a ceteris fidelibus qui erant in Judæa, quippe quibus omnino eram ignotus facie. Nondum enim me post conversionem videbant. Et propterea liquido constat, quia me non docuerunt Evangelium. Nondum me videbant nec cognoverant facie, sed tamen ab aliis Christianis fama currente audierant, quoniam illo qui a iuando nos Christianos persecutabant, nunc pluribus evangelizat fidem Christianitatis, quam aliquando expugnabat. Et in me, id est in considera-

tione conversionis et conversationis meæ clarificabant, id est clarum prædicabant Deum, qui me sic converterat, et de tam crudeli tam pluim fecerat. Hoc est, ego illis eram materia Deum glorificandi, qui tam bene conversus eram. Vel in me, id est in consideratione prædicationis meæ, clarificabant Deum et ipsi prædicando, quoniam audientes quod ego constanter fidem prædicarem, quam impugnare solebam, et ipsi exemplo meo accensi, provocabantur ad prædicandum Christum.

CAPUT II.

« Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. « Ascendi autem secundum revelationem. Et contuli cum illis Evangelium quod prædico in gentibus, seorsum autem his, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem. »

In Syria et Cilicia prædicaveram. Deinde ascendi rursus in Jerusalem, quæ est in montanis, nec potest adiri nisi ascendendo, ascendi, inquam, post annos quatuordecim, ex quo prius veneram Petrum videre. Ideo tempus et numerum annorum computat, id est antea tres et post quatuordecim qui simul sunt decem et septem, ut per hoc sciatur, quia antequam conferret Evangelium, tanto ante tempore prædicavit. Et quando ab apostolis nihil accepit, constat quia a nullo accepit vel didicit. Ascendi in Jerusalem cum Barnaba, quem ad testimonium ducebam, assumpto etiam nobiscum Tito qui erat gentilis et incircumcisus, duxi illum ad testimonium meæ prædicationis confirmandæ, scilicet ut cæteri gentiles videntes illum incircumcisum credere, crederent et ipsi absque scrupulo. Si vero ipse Titus ibi fuisse circumcisus, pater et omnibus me non recte docuisse, qui non docuisse eum circumcidisti, sed incircumcisum duxissem socium. Ascendi et hoc non temere, sed secundum revelationem, id est Spiritu sancto mihi revelante et admonente, ut per presentiam meam validius annullarentur carnales observantiae. Ascendi. et Evangelium quod in gentibus convertendis prædico, cum illis Hierosolymitanis, qui prius dubitaverant de veritate prædicationis meæ, contuli, quia ego dixi Evangelium meum, et illi dixerunt suum, nullaque in nostris sententiis reperta est dissonantia. Propter hoc incipit totum, ut per hoc Galatas retrahat a circuncisione et carnalibus cæremoniis, quandoquidem sua prædicatione non dissentit a doctrina ipsorum apostolorum; et Titus qui erat præsens, non fuit circumcisus, quamvis esset gentilis. Tunc enim et isti non debent ulti- rius dubitare, quandoquidem nec ecclesiæ Judæorum quidquam potuerunt ei conferre. Ideo namque fecit hanc collationem, quia de cœlo post ascensionem Domini vocatus, nisi inveniret in carne apostolos, quibus communicando et cum quibus Evangelium conferendo, ejusdem esse societas apparet, ecclesia illi omnino non crederet. Unde nunc necesse fuit, ut banc collationem Galatis dubitan-

tibus referret. Contuli cum illis Hierosolymitanis, non cum omnibus, quia in turba non potest bene discuti veritas. Si enim in præsentia omnium dixisse sem circumcisionem et carnales observantias non esse facendas, statim contra me vulgus indoctum conclamasset. Et ideo non cum omnibus, sed cum his tantum qui videbantur esse aliquid, id est majoris auctoritatis et scientie. Et hoc seorsum, id est a turba semotim. Non quod aliqua falsa pluribus dixisset ut seorsum paucioribus vera dicere; sed quia nonnulla tacueram, quæ parvuli portare non poterant; et necesse erat ut sapientiam loquerer inter perfectos, quatenus cæteri apostoli et seniores perfectionem meam cognoscerent. Ideo etiam contulit Apostolus evangelium suum cum Evangelio illorum, ut auferret suspicionem ab ecclesiis Judæorum, qui putabant illum aliud longe diversum Evangelium prædicasse et adhuc prædicare, quia neque cum Domini fuerat conversatus, a quo esset instrutus; nec cum aliquo apostolorum, qui Dominum in carne viderant, ut exemplo doctrinæ eorum prædicaret gentibus. Ut ergo ab ecclesiis Hebræorum, sed et cæterorum per orbem fidelium hanc suspicionem auferret, idcirco sicut et supra dictum est contulit; contulit, inquam, ne modo curreret vel olim cucurisset in vacuum, id est sine fructu remunerationis. Per hoc enim constaret quia illi quibus prædicabat, aut prædicaverat, mercedem habituri non essent, si nec remunerationem ex sua prædicatione consecuturus essent. Vel quod ait, *ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem*, quasi per interrogationem dictum potest intelligi, ad increpationem eorum qui hoc suspicabantur, ut hinc appareat cum non in vacuum currere vel cucurrisse, quia jam attestatione cæterorum comprobatur nihil ab Evangelii veritate dissentire.

« Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsius est circumcidisti, sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintollerunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitatem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. »

Non solum Evangelio meo nihil addiderunt, sed neque Titum circumcidisti fecerunt. Cum enim mecum esset in illa collatione, et esset gentilis, id est sicut natus fuerat, in præputio manens, non est compulsius circumcidisti, id est nulla ratio veritatis potuit ibi a quoquam proferri, ob quam ipse vel alias cogeretur circumcidisti. Et ne putetis quod apostoli voluissent illum compellere ut circumcidideretur, et ille contra voluntatem eorum permanisset incircumcisus, scilicet quia non propter apostolos vel seniores dixi compulsius, sed propter subintroductos falsos fratres, qui intus quo conferebam Evangelium meum subintollerunt explorare libertatem nostram, qua per Christum ab omni servitute legis sumus absoluti, vel qua ex libero arbitrio voluntarie servimus Deo non timore poenæ. Ad hoc,

inquam, subintroierunt, ut verbis et disputationibus suis ad carnales observantias coram omnibus qui aderant, nos cogerent, et sic a libertate gratiae in servitatem legis nos redigerent. Quibus neque vel ad horam voluimus cedere, ut subjiceremur servituti legali, sed viriliter illis restitimus, ut veritas Evangelii quæ omnem hominem absque legis operibus per fidem et opera charitatis posse salvari docet permaneat apud vos, sicut prædicavi vobis. Insidiabantur Apostolo fratres falsi isti, explorantes si viderent cum in aliquo vel circumcisioni vel ceteris carnalibus observantiis acquiescere, ut redigerent eum in servitatem, id est ut jam in circumcisionem eos revertere etiam ipsius Pauli exemplo vel attestacione, tanquam saluti necessariam prædicarent. Titum ergo circumcidere noluit, ne daret illis occasionem, qui sine ulla circumcisione dicebant credentes non posse salvari, et ad deceptionem gentium hoc etiam et Baulum sentire jactabant. Alibi vero Timothæum propterea circumcidit (*Act. xvi*), ne Judæis et maxime cognationi ejus maternæ, qui ex gentibus in Christum crediderant, viderentur sic detestari circumcisionem, sicut idolatria detestanda est, cum illam Deus fieri præsceperit, hanc Satanus persuaserit. Habebat itaque Apostolus hanc in Christo libertatem, et faciendi circumcisionem et non faciendi, ut ostenderet illa sacramenta nec tanquam sacrilega debere damnari, nec tanquam necessaria debere appeti. Et hanc libertatem subintraverunt explorare prædicti calumniatores, scire volentes an ficeret in Tito quod fecerat in Timotheo, ut jam exemplo ejus circumcisionem omnibus necessario faciendam prædicarent.

Ab his autem qui videbantur esse aliiquid quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus enim personam hominis non accipit (*Rom. ii*; *Ephes. vi*; *Colos. iii*; *Act. x*; *Jacob. ii*; *Petr. i*). Mihi enim qui videbantur esse aliiquid, nihil contulerunt. Sed econtra, cum vidissent quod creditum est mihi evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes) et cum cognovissent gratiam quæ data est mihi, Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem; tantum, ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui id ipsum facere.

Contuli quidem Evangelium cum apostolis et aliis senioribus qui erant in Jerusalem. Sed tamen illi qui videbantur esse aliiquid ab his Hierosolymitanis, id est alicuius magnæ dignitatis, nihil mibi contulerunt. Hoc videtur debuisse statim dicere, sed facit interpositionem, velut si quis ei dicaret: Tu dicas quia videbantur esse aliiquid, imo nihil erant, quia piscatores et idiotæ fuerant. Et ad hoc quasi respondet: Revera tunc erant aliiquid. Nam quales aliquando priusquam a Christo voca-

A rentur, fuerint, sive piscatores sive teonarii, sive illiterati, nihil interest mea veritate vel mea sententia, quia non loquor secundum illud quod antea fuerant, sed secundum id quod tunc erant. Præmissum erat, ut veritas Evangelii permaneat apud vos; et ad hanc veritatem respicere videtur quod nunc dicitur, nihil mea interest, id est nihil a mea veritate distat, qualescumque illi quondam fuerint. Refert et interest, hæc duo verba, solent cum genitivis et possessivorum pronominum ablativis construi. Vel etiam sive interpositione potest legi. Qui ab his videbantur esse aliiquid, Petrus scilicet atque Joannes et Jacobus, nihil mea veritate vel mea sententia interest, quales fuerint, id est nihil secundum meam sententiam differt, quales loco et scientia quondam B fuerint, sive nobiles, sive ignobiles. Non alij apostolis derogat, sed quia Galatæ alios apostolos ultra modum magnificabant, huic eos præferentes, atque ideo auctoritatem hujus viiorem habebant, ostendit se æqualem esse, et doctrinam ab eis non accepisse. Nihil interest, quales olim fuerint, quia Deus non accipit personam hominis (*Lev. xix*; *Deut. i*, *xvi*; *II Par. xix*; *Job xxxiv*; *Prov. xxiv*; *Sap. vi*; *Eccl. xxxv* et *xlvi*), id est non eligit dignitatem vel nobilitatem alicuius personæ. Nam me neque despedit idecirco vel inferiorem judicavit, quia novissimus veni, imo parem illis omnino monstravit. Nam illi priores, qui ridebantur esse magnum aliiquid, nihil contulerunt mihi de scientia prædicationis; sed econtra fuit, id est ego illis contul, quia prius fuerant certi se bene prædicasse, et carnales observantias debere destrui; sed nunc faci sunt certiores, me non ab ullo mortalium, sed ab ipso Christo doctum, audientes idem prædicare. Nihil mihi contulerunt, sed econtra cum vidissent quod evangelium præputii creditum est mihi, sicut Petro evangelium circumcisionis, id est quod Dominus evangelicam doctrinam sicut fideli dispensatori creditit, ut præputiatis gentibus evangelizem, quemadmodum Petro constituerat prædicare populo circumcisionis, dextras societatis mihi dederunt. Et vere mihi est creditum sicut Petro Evangelium, quia qui Petrum fecit apostolum circumcisionis, fecit et me apostolum gentium. Et hoc est: Nam qui operatus est Petro, id est ad honorem et auxilium Petri, sublimando eum in apostolatum circumcisionis, id est Judaici populi, tum per prædicationem, tum per miraculorum ostensionem, operatus est et mihi virtutes miraculorum atque diversas gratias et eloquentiam validæ prædicationis inter gentes. Hic ostenduntur isti duo principales apostoli ad salutem duorum populorum suis electi, Petrus ad Judæorum, Paulus ad gentium. Et cum pro certo cognovissent gratiam apostolatus et sapientiæ, quæ mihi a Christo data est, Jacobus et Petrus et Joannes, qui ridebantur esse columnæ, id est erecti et fortes ac immobiles, atque roborantes multitudinem aliorum, et continentis, ac sustentantes, dederunt mihi et Barnabæ dextras. Jacobus hoc loco ponitur ante Petrum et Joannem,

propter primatum suum quem habebat in Ierusalem, ubi erat episcopus. Dexteras nobis dederunt societatis, id est signum socialis amicitiae et dignitatis apostolice, quod ab his quæ ipsi didicerant, in nullo discrepabamus. Sicut enim invicem osculari, signum est pacis ac dilectionis, ita et jungere ceteras. Societatis dico, ita decretæ, ut nos in gentes iremus prædicare, ipsi vero in circumcisionem; et illi essent participes beneficij quod ageremus in conversione gentilium, nosque similiter essemus socii remunerationis ipsorum pro conversione Judæorum. Licet Paulus dicat Barnabam secum esse receptum in societate apostolorum, non tamen sibi dicit esse æqualem in prædicatione, quia ipse est doctor gentium, qui secundum majorem partem illas convertit a Ierusalem usque in Illyricum, prædicans per circuitum, ac deinde non solum usque Romanum, sed etiam usque in Hispaniam (Rom. xv). Hæc omnia valent ad commendationem suæ auctoritatis, et etiam ad intentionem, ut eos revocaret a circumcisione et legis servitute. Nihil contulerunt, sed etiam arrogaverunt tantum, ut essemus memores pauperum qui erant in Ierusalem, et pretia rerum suarum pro Christo posuerant ad pedes apostolorum. (Act. ii). Quod etiam, id est habere memoriam eorum et mittere eis alimoniam, ego sollicitus fui facere hoc sp̄cum studiose complens. Recte Paulus ut ab observantia legis Galatas revocaret, prædictam Evangelii sui collationem memoravit: quia indecirco tunc in Ierusalem ascendit, ut audiret quid de legis observantia priores apostoli sentirent. Unde Lucas resert de Paulo et Barnaba, quia morati sunt Antiochiae tempus non modicum cum discipulis (Act. xv); et quidam descendentes de Judæa docebant fratres, quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvati. Facta ergo seditione hōn minima Paulo et Barnabæ adversum illos, statuerunt ut descederent Paulus et Barnabas et quidam alii ex aliis, ac apostolos et presbyteros in Ierusalem super hac quæstione. Cum autem venissent Hierosolymam, suscepisti sunt ab ecclesia et apostolis, nuntiantes quanta Deus fecisset cum illi. Sarreverunt autem quidam de heresi platonisœorum qui crediderant, dicentes quia oportet circumcidiri eos, præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque apostoli et seniores videre de verbo hoc, etc. In hoc conventu facta est prædicta Evangelii Pauli collatio.

Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restitu, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Et hoc factum est, postquam Paulus et Barnabas a supradicto concilio cum Juda et Syla reversi sunt Antiochiam, ferentes epistolam apostolorum, in qua

A decretum erat, ne gentes cogerentur circumcidiri vel iudaizare (Act. xv). Tunc enim scriptum est: Paulus antea et Barnabas demorabantur Antiochiae, docentes et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini (ibid.) Et eo tempore Petrus intelligitur supervenisse, et quod nunc Paulus narrat, fecisse. Nihil, inquit, mihi in Ierusalem contulerunt Petrus et alii, sed cum venisset Cephas, id est Petrus Antiochiam, ego illi contuli. Vel ita: Non solum in Ierusalem ego contuli Petro, sed etiam in Antiochia. Nam restitu ei in faciem, id est non in absentia ejus ego derogavi illi, sed ante eum veniens, aperte contradixi ei, et libere eum reprehendi, quia reprehensibilis erat, id est dignus reprehensione. Nam prius quam venirent quidam Judæorum a Jacobo de Hierosolymis Antiochiam, edebat cum conversis gentibus absque ulla ciborum discretione, ita ut nec suillas carnes reprobaret; sed postmodum cum venissent Judæi, subtrahebat se a convivio eorum, ne Judæi qui noviter ad fidem venerant, et adhuc legem servabant, scandalizarentur in cibis, quos lex immundos judicavit. Et non ita subtrahebat se a gentilium societate, ut saltem aliquoties cum illis, et aliquoties cum Judæis esset, sed et omnino segregabat se, id est seorsum a grege gentilium separatus, gregem suum cum Judæis faciebat. Et sic quadam simulatione dabat intelligi, hanc discretionem ciborum et alias carnales observantias esse necessarias ad justificationem; gentilesque conversos ad Christum, non posse Judæis creditibus adjungi. Quod quidem pejus erat quam si fratres scandalizaret, quia deterior est veritatem relinquere, quam permittere nasci scandalum. Et ita segregabat se ac sequestrabat a grege et a cibis gentilium, faciens de uno grege duos, cum Christus de duabus unum fecisset, quia timebat non cibos gentilium, sed Judæos qui erant ex circumcisione, ne recederebant a fide et simulationi ejus, qua singulat se cibos discedere, et gentilium conversationem abhorrente, consenserant ceteri Judæi, qui prius erant cum eo, ac removerunt se a convivio et gentilium consortio, ita ut Barnabas, qui erat doctor gentium et gentes deberet sinceriter instruere, utpote mecum ad gentes missus, duceretur ab eis in illam simulationem Judaice confectionis et conversationis. Dixerat tamen Petrus in supradicto apostolorum et seniorum conventu: Quid tentatis imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Jesu credimus salvati, quemadmodum et illi (Act. xv). Bene ergo sentiel at de abolitione legis, sed simulavit pro timore Judæorum, ne occasione gentium a fide recedere: t, et sic perderet suum gregem. Simulavit autem et Paulus pro simili metu, quando Timotheum circumcidit (Act. xvi), et comam more Nazarei nutritivit, quam in Cenchreis rasit (Act. xxi), vel quando purificatus in templo sacrificium obtulit (Act. xviii). Petrus ergo utpote Judæorum apostolus, saluti Judæorum pro-

videbat in hac simulatione, timens ne si coram Iudeis communes cibos ederet cum gentibus, illi prædicationem ejus respuerent et a fide discederent. Ideoque permittet adhuc illis ut sacerent circumcisionem, cæterosque ritus legis observarent, et ipse cum eis ex parte servabat, ut paulatim eos ad fidem et ad Evangelii puritatem alliceret. Et idcirco si quis gentilium circumcidì vellet, in praesentia Iudeorum non prohiberet. Paulus autem magnō fidelis ardore succensus, præcepta legis teneri carna-liter noluit; et qui gentium erat apostolus, circumcisionem in gentibus fieri vetuit. Et quia Petrus vel in populo circumcisionis ad: ut legis consuetudinem servari volebat, ut gentes converse Iudeis inæquales judicarentur, in faciem ei restitit, eumque in hac re fuisse reprehensibilem dicit. Et hoc ejus studium non solum culpam, sed (quod magis est) hypocrisim (id est simulationem) nominat. In qua simulatione Petrus, ut dictum est, saluti Iudeorum prævidebat, sed salutem gentium negligebat. Unde Paulus, gentium apostolus, et de salute gentium sollicitus, in faciem ei restitit. Ipse vero Petrus quod a Paulo habebat utiliter libertate charitatis sancte ac benignæ, pietate humilitatis accepit. Atque ita rarius et sanctius exemplum posteris tribuit, quo non dignarentur maiores (sicubi forte recti tramitem reliquissent) etiam a posterioribus corripi. Nec solum tunc patienter hanc reprehensionem pertulit, sed etiam post duas secundam scriberet epistolam, laudavit epistolam Pauli, in quibus reprehensionem tam legerat (II Pet. iii). Certe enim nisi legisset Pauli epistolam, non laudasset. Si autem legit, quia illie ipse reprehensibilis diceretur, invenit. Amicus ergo veritatis, laudavit etiam quod reprehensus est, atque ei et hoc ipsum placuit, quia in his non lacuerat, que aliter quam debuerat sensit. Seque etiam minori fratri ad consensum dedit, tunc enim Paulus adhuc erat minor, quamvis nunc sit æqualis, atque in ea rem factus est sequax minoris sui, ut etiam in hoc præiret, quatenus qui primus erat in apostolatus culmine, esset primus et in humilitate. In hac itaque re est in Paulo laus justæ libertatis, in Petro sanctæ humilitatis. Sunt vero nonnulli, qui non Petrum apostolorum principem, sed quemdam alium ejusdem nominis, qui a Paulo reprehensus est, accipiunt. Qui si verba Pauli studiosius legissent, ista non dicerent. Dicitur enim: Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restituisti, ut de quo Petro loqueretur ostenderet, in ipsa narratione præmisit, dicens: Qui enim operatus est Petrus in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem et apostolum nominat, et præfuisse Evangelio circumcisionis narrat. Et ne quis adhuc inhærendo litteræ dicat hunc, quem Paulus reprehendit, non Petrum, sed Cepham vocari, quamvis idem sit utrumque nomen, revolat quod ibidem præmissum est, Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur esse columnæ, dextræ mihi doderunt.

A Constat enim hunc Cepham, qui inter Jacobum et Joannem positus est, non mino em Joanne vel Jacobo suis. Quod si nullus Cephas præter epistolam Petrum invenitur, qui Jacobo et Joanni valeat æquari, fatendum necessario est, hunc Cepham esse cui Christus ait: « Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus (Joan. i.). »

« Sed cum vidisse: quo non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephe coram omnibus: Si tu cum Iudeus sis, gentiliter vivis, et non Iudeice, quomodo gentes eis judi: are? Nos natura Iudei, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro (Rom. viii). Quod si querentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores nunquid Christus peccati minister est? Absit! Si enim quæ destruxi, iterum hæc redisco, prevaricatorem me constitue. Ego enim per legem mortuus sum, ut Deo vivam. Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est. »

C Petrus quidem et Barnabas simulabant, sed ego solus sinceritat in servans, increpavi publice fictionem eorum. Vidi enim quod non recte ambularent, id est non utroque pede pariter incederent, quia in uno claudicabant, quantum ad gentes, quarum salutem negligebant; quantum vero ad intentionem bonam de salute Iudeorum recte ambulabant. Quantum ad gentes, non recte ambulabant ad veritatem Evangelii tenebam et prædicandam, quia per hoc peribat veritas, si gentes judaizarent. Veritas quippe Evangelii est, ut homo justificetur sola fide sine operibus legis, et ut omnes ebi naturaliter mundi esse celerantur, atque ut doctores Ecclesiæ, nec Iudei rum nec gentilium salutem negligant. Ipsi taliter agerant. Sed ego cum vidisset quod non recte, sed flexuose ambularent ad veritatem Evangelii servandam et docendam, succensus divino zelo, dixi Cephe coram omnibus ea quæ sequuntur: Si clam soli Petru Paulus ista diceret, Iudeis et gentibus nihil proficeret. Ideo cunctis audientibus dixi, ut cunctis proficeret. Idcirco voluit non timide obtegere, sed fidenter assertare, quod eum pariter sentire jam nov. rat, sive quia Evangelium cum eo contulerat (Act. xv), sive quia in Cornelii vocatione etiam divinitus cum de hac re admonitum acceperat (Act. x), sive quia antequam illi quos timebat venissent Antiochiam, cum gentibus eum discubiliterem viderat. Non ergo tunc eum quid in ea re verum esset docebat, sed ejus simulationem qua gentes exemplo suo judaizare cohereret, arguebat. Si ita, inquit, cum eis Iudeus, si

*vis gentiliter, id est indiscrete cibis omnibus uteris A nullumque hominem reputans immundum, et non Judæce, id est non cum ciborum discretione sicut Judæi, quomodo, id est qua ratione, qua utilitate, eogis exemplo tuo gentes judaizare? id est Judæorum ritum sequi in discretione ciborum et receptione carnalium observantiarum, dum te ab his segregas, eo quo omnem creaturam Dei bonam esse credunt, et sine legis observantia per Evangelium justificari querunt? Tu qui naturaliter Judæus es, reliquisti judaizare, et gentes cogis judaizare? Tu qui Judæus eras, Judaismum deseruisti, et hi qui nunquam fuerunt Judæi, assumunt Judaismum? Non vivis Judaice, id est non servas Judaicum morem in tuo victu, quia scis nihil utilitatis ibi esse. Quomodo ergo nunc gentes cogis judaizare, quæ omnia quæ vident in te, putant saluti necessaria esse? Vere non debent judaizare gentes quia nunquam justificantur; et vere nunquam justificantur judaizando, quia nec nos qui naturaliter sumus Judæi, potuimus unquam judaizando justificari, ideoque dimisimus legem, et confugimus ad fidem. Et hoc est: *Nos natura sumus Judæi, id est non proselyti, sed genere sumus Judæi, ex semine Abrahæ prodeentes, et legem Dei habentes, et non peccatores ex gentibus*, id est non ita peccatores, ut omnes gentes idololatriæ et immundæ. Peccatorum enim nomen gentibus impo-
suerant Judæi jam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi essent justi, videntes festucam in oculo alieno, et non trabem in suo. Non sumus, inquam, ex gentibus peccatores, a cultura Dei omnino remoti et peccatis dediti, sed naturaliter Judæi, id est sub divina lege nutriti. Sed tamen scientes quod non justificatur ullus unquam homo ex operibus legis, sive Judæus, sive gentilis, nisi per fidem Christi, quæ carnales observantias ausert, et spiritualiter impleri legem facit, ut nos credimus. Opera sunt ex gratia, sed non ex operibus gratia, quia ipsa prima est, ex qua impetrantur cætera. Ideo nullus aliquo modo justificari valet ex operibus, nisi per fidem quæ procedit ex gratia. Quod scientes, et nos quoque Judæi sicut gentes, in Christo Jesu positi credimus in ipsum, ut justificemur ex fide Christi, per diuinam gratiam, et non ex operibus legis per vires nostras. Propter quod, id est quia nos Judæi ne-
quimus ex legis operibus justificari, qui ex his essemus justificati, si quis inde posset justificari, ex operibus legis carnalibus non justificabitur omnis caro, id est nullus in carne vivens, consequetur per hæc justitiam. Dixit superius Judæos non esse ex gentibus peccatores, et post subjicit quod etiam ipsi justificantur ex fide Christi. Omnis autem qui justificatur, injustus erat, id est peccator. Videtur autem fortassis aliquid male intelligenti, quod Christus Judæis ad se venientibus peccata prius ministraret, ut eos per fidem et gratiam suam post modum justificaret. Et hoc est quod dicitur: Non sumus ex gentibus peccatores. Quod, id est sed si querentes justificari in Christo, inventi sumus etiam nos ipsi pec-*

catores, id est si accedentes ad lumen Christi, vidimus in eo tenebras peccatorum nostrorum, quæ prius oculi videre non poteramus, et si ad subtili regulam justitiae Christi propinquantes, ut ad eam dirigamur, animadvertisimus deformem tortitudinem iniquitatis nostræ, qui nos antea rectos arbitramur, nunquid ideo Christus nobis minister est peccati, id est nunquid idecirco consequens est, ut Christus ministret nobis peccatum, qui tollit peccatum mundi (Joan. 1). Abeit hoc a fidelium cordibus, ut Christum putent alicui ministrare peccatum, qui pro abolitione peccatorum nostrorum semetipsum obtulit sacrificium. Nam et aliquid deforme latet in tenebris, sed in radio solis evidenter apparet, nam tamen sol deformitatem illam operator. Sic et Judæi qui se justos antea putabant, illustrati lumine Christi viderunt deformitates culparum suarum, quæ Christus eis non ministraverat ut facerent, sed ostenderat ut agnoscerent et corrigerent. Id ita: Ex operibus legis, ut dictum est, nemo justificabitur. Sed si nos Judæi transeuntes ad Christum, et in illo querentes justificari, qui in lege nequivimus justitiam adipisci, inventi sumus etiam nos peccatores, sicut et gentiles, quia cognitum est nos semper in corde legem transgessos esse, licet eam servassemus in opere, nunquid Christus qui mosuit ut legem relinquemus, et ad se transiremus, et minister peccati, id est ministrat nobis peccatum in eo, quod jubet ut a rigore legis discedamus, et ad gratiam veniamus? Abeit ut ipse nobis peccatum in hoc ministraret. Non est enim peccatum, sic relinquere legem vel destruere; sed peccatum est, rursum ad eam redire vel eam redificare. Nam, si quæ destruxi, ut carnalia legis opera quæ jam in me et in aliis everti, iterum hæc redifico, id est rursum statuo, vel per simulationem ut Petrus, vel per prædicationem ut pseudoapostoli, prævaricatorem me constituo, id est contra ipsam legem facio, quæ se determinandam præsumtiavit. Nam per autoritatem legis ipsam legem dimisi, quasi ei mortuus, nullum sensum ejus habens. Et hoc est: Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Vere enim destruxi in me opera legis, quia sum mortuus legi, id est non vivo jam in operibus legis, nec in ejus carnali sensu; et ita sum mortuus per legem, quia ut in Christum credarem, lex ipsa mala prædicavit, et de sua terminatione ac evangelici dogmati susceptione commonavit, dicos per Moyson; prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me, ipsum audiatis (Deut. xviii). Id est postquam Christus venerit, non ulterius durabit lex, sed novam Christi doctrinam audietis. Vel per legem spiritualiter intellectam mortuus sum legi mæze, ne carnaliter in vivam, non mihi, id est ut voluntatem Dei, non meam in omni vita mea faciam. Quod jam possum quia Christo confixus sum cruci, id est cum Christo affixus sum cruci, socius passionis Christi; hoc est, crux Christi exstinguit in me ardorem peccati,

ne jam in me vigeat; et ligat manus meas, ne ad illicitum opus extendantur; et pedes, ne ad malum gradiantur. Sum quidem cum Christo crucifixus, sed tamen vivo in virtutibus, id est vigorem bene operandi habeo *jam non ego* ille qui prius peccator eram, sed *vivit in me Christus*, id est viget et regnat in me Christi novitas. Crucifixus sum, sed vivo, sed jam non ego qualis vixeram. Non ego vivo, sed vivit in me Christus. Quod est dicere: Ego quidem a memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo, sed tamen essentialiter extinctus non sum, quia in Christo spiritualiter vivo. Hoc est dicere: Non est in me justitia mea, quae ex lege est, in qua prævaricator effectus sum, sed justitia Dei, id est quae mihi ex Deo est, non ex me. Sic quippe in me vivit, non ego, sed Christus, « qui factus est nobis sapientia a Deo et justitia et sanctificatio (*I Cor. 1*). » Ego jam non vivo, sed Christus in me, id est non facio voluntatem meam, sed ejus qui habitat in me, sed tamen *quod nunc vivo in carne*, id est quod non extinguor in carnis igne, quod in corpore positus bene possum operari, *in fide vivo*, id est non per laboriosa opera legis, sed per fidem *Filiū Dei*, cuius fides valere potest. « Justus enim vivit ex fide (*Habac. 11*; *Rom. 1*), » quandiu est in corpore. Et per hoc Christi fides efficientiam habet in me, quia ipse dilexit me, et per illam dilectionem tradidit ad mortem pro me redimendo seipsum qui tantus est, non aliud animal. Et propterea non abjicio gratiam Dei, qui me per passionem Filii sui liberavit a peccatis, et dedit veram justitiam, quod lex facere non poterat, id est non quero per legem justificari, quod esset abjicere gratiam. Nec dedeo eam abjicere quia si per legem justitia, ergo Christus gratis, id est frustra sine causa, sine utilitate mortuus est, cum absque morte ejus per legem justificantur observatores legis. Sed non frustra mortuus est, quia nec per legem, nec per aliam rem haberi poterat justitia quae duceret ad salutem, nisi per Christi mortem. Sequitur:

CAPUT III.

« O insensati Galatae, quis vos fascinavit non credere veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est et in vobis crucifixus? Hoc solum a vobis volo discere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummimini. Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritum et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei, sicut Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam? (*Gen. xv*; *Rom. iv*; *Jac. ii.*) Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi filii sunt Abraham. »

Finita narratione, in qua docuit se non didicisse Evangelium ab homine, ipsumque Evangelium suum in apostolis se contulisse, ac deinceps de simulaione judaizandi Petrum reprehendisse vertit se ad crepationem Galatarum, et fortiter arguit demen-

A tiam illorum, quia doctrinam ejus quæ tantis auctoritatibus fulcitur, deseruerant, et falsitati pseudoapostolorum credebant. Unde subversionem illorum attendens, prorupit subito in exclamationem, ut exagitando magnitudinem reatus illorum, facilius revocare eos possit. Quod quidem more rhetorum videtur facere. O inquit, *Galatae insensati*, id est omni sensu rationis carentes sicut animalia bruta, quis vos fascinavit, id est livido intuitu læsit, non credere, id est ut non creditis evangelice veritati? Re enim vera insensati estis, qui mortiferam suasionem accipitis cujuslibet pseudoapostoli, qui nullius nominis et auctoritatis est, qui in populo latet, et cuius etiam vocabulum ignoro; meamque doctrinam postponitis, quam a solo Deo, non ab homine accepi, cui apostoli nihil novi in collatione Evangelii contulere, sed a me certiores facti sunt. Quis vos fascinavit, id est respectu invidiae vos tenellos læsit, dolensque de promotu vestrae perfectionis a fidei, solo labore nocuit, sicut aliquis qui solo respectu dicitur posse res alterius diminuere; et ita vos liventi aspectu suo tabefecit, non ut creditis veritati meæ prædicationis, sed falsitati sui pravi dogmatis? Vel sicut incantatores fascinant et deludant homines, ut credant verum esse quod falsum est, ita nescio quis fascino suæ deceptionis adeo vos incantavit, ac verbis suis immutavit ut falsitatem pro veritate teneatis. Unde et scriptum est, quia fascinatio nugacitatis obscurat bona (*Sap. iv*). Non creditis veritati sicut insensati, ante quorum interiores oculos Jesus Christus præscriptus est, id est præostensus et prænotatus a nobis, non in tabulis lapideis sicut lex, sed et in vobis, id est in cordibus vestris, est crucifixus, quia crux et passio ejus quæ redempti estis, erat maxime intimanda vobis. Unde magis dementes estis, qui Christum vobis præmonstratum, pro peccatis vestris crucifixum, negastis, non credentes vos ex fide posse justificari, sed ex operibus legis, vel, tales olim fuitis, ut ante oculos vestros præscriptus esset Jesus Christus crucifixus, quia ob compunctionem mentis habendum pingebatis eum crucifixum in locis illis, ubi semper eum videre possetis et memoria retinere. Vel ita estis insensati, quod Jesus Christus proscriptus est, id est exhaeredatus ante oculos vestros, et non advertitis. Illi enim dicebantur proscripti, qui pro facto aliquo in exsilium trusi, hæreditate et patria privabantur. Et Galatae cum ad Apostoli prædicationem credidissent se per mortem Christi posse justificari, facti sunt hæreditas Christi, quam ipse sua morte de diaboli possessione eripuit. Sed post ab hac fide recedentes, et justificationem in operibus legis quærentes, quantum in se erat, Christum exhaeredabant, sese illi subtrahendo. Jesus Christus proscriptus est, id est damnatus et exhaeredatus in vobis sibi sublatiss; ipse dico, crucifixus, quod cum pondere legendum est, quasi qui tam charo pretio vos acquisivit in hæreditatem, patiendo pro vobis crucis asperitatem. Vel dum per legem Christum

deseritis, Christus a vobis proscriptus est, id est damnatus sicut a Pilato. Et dum insufficientem creditis, a crucifixoribus non differtis, vel proscriptio damnationis ejus quae a Pilato facta est, ita fuit vobis nota, quasi ante vos fuisset facta, et in vobis, id est in intellectibus vestris crucifixus o ejus, ut sciretis qualiter facta fuerit, et quid contulerit. Commonebat illos per predictam increpationem, et nunc consequenter probat illis, quod lex non est observanda, quia non ex ea, sed ex fide veiunt omnia bona. Quasi dicat: Licit insensati et fascinati sitis, tamen hoc solum quo dicturus sum vobis dicere a rotis, quia hoc tam evidens est, ut et stulti docere id queant; et si nihil alius esset, hoc solum sufficeret ad prodandum, quod lex tenenda non est. Cum constat quod Spiritum accepistis, docete me utrum accepistis hunc ex operibus legis quae nondum feceratis, an ex fide quam a me audiatis. Vel ita: Possemus ut per utilius profundis argumentis, sed hoc solum quod planum est, vobis discere a vobis, id est vobis ut respondeatis mihi, quia vel in hoc solo satis apparebit justificationem non ex lege esse, sed ex fide. Spiritum, id est Spiritus sancti charismata, sicut I. qui diversis linguis, prophetare, infirmos sanare, et cetera hujusmodi: accepistis vos divinitus ex operibus regis, an ex auditu fidei, id est utrum accepistis spiritum ex carnali observantia legis, an ex fide, quam solo auditu prædicationis sumpsistis? Non puto quod dicatis vos haec spiritualia dona ex operibus legis accepisse, cum sciatis adhuc legis opera tuncnulla fecisse. Restat igitur tantum ex fide vos accepisse. Prius ex fide percepistis charismata, et nunc ex I. ge queritis justitiam? Ergo sic, id est tamen stulti estis, ut cum Spiritu corporis, id est spiritu inceptum habueritis, dum charismata per fidem accepitis, nunc carne consummmini, id est carnali conversatione in nibilum redigamini, dum bona spiritualia vestra per legis custodiam annullatis. Cum Spiritu sancto corporis vel spiritualiter vivere, vel legem spiritualiter intelligere, nunc carne, id est vel carnali vita, vel lege carnaliter intellecta, consummamini, id est animaliamini, amittendo quidquid habuistis. Et ideo sine causa, id est sine utitate vestra, passi estis ab adve sariis tactis, id est tamen magna et tamen multa adversa pro fide tuenda, quam nunc sponte relinquitis. Non tamen affirmando haec dico, ne in desperationem ca latis, et adiuvare profundi in barathrum perditionis demergamini; sed quia utrumque est in voluntate vestra, dico conditionabiliter, quod tanta adversa pro Christo passi estis sine causa, si tamen sine causa haec passi estis. Sine causa enim passi estis, si in hoc errore perseveretis; non sine causa, si resipiscatis. Et quando quidem ita perdere potestis omnia bona per legis operes ruantam, ergo Deus qui etiam nunc tribuit vobis spiritum prophetarum, et sapientie, aliarumque gratiarum, et operatur in vobis virtutes miraculorum, dat vobis hoc ex operibus legis, an ex fide quam audistis? Idem interrogat quod superius,

A sed secundum praesens tempus, cum supra præteritum posuerit. Ne enim ipsi ad prioram interrogacionem, respondere possent. Nos adhuc legis opera non feceramus, quando Spiritum sanctum accepimus, sed si fecissent us illa, tunc majorem ejusdem spiritus gratiam accepissemus per ea; idcirco voluit eos interrogare secundo, quia neque nunc respondere possunt se ex operibus accipere spiritum. Ac si dicat: Nec in principio, nec nunc accepistis ex lege Spiritum sanctum, sed ex fide. Et ita percepistis ex fide Spiritum, sicut per fidem Abraham percepit justitiam, qui credidit Deo promittenti, et reputatum est ei ad justitiam, id est ex fide justificatus, id est al sive legis operibus, quia credere est causa sufficiens justificandi. Et quando quidem Abraham ex fide justificatus est, ergo cognoscite, id est scitote quia qui ex fide sunt, id est quorum esse est ex fide, hi sunt filii Abrahæ, id est justi ad exemplum Abrahæ.

C « Providers autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, quia benedicatur in te omnes gentes (Gen. xxii; Eccl. xliv). Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanese in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea (Deut. xxvii). Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est quia justus ex fide vivit (Habac. ii; Rom. i). Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit ea, vivet in illis (Lev. xviii).»

D Non solum justitia datur ex fide, sed et benedictio, quia Scriptura dixit Abrahæ, quod gentes benedicentur in te, id est in tua fidei conformitate. Vel ita: Dixi quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ, et hoc non est novum sed antiquitus in Scriptura notum. Quia Scriptura, id est Spiritus sanctus, vel Moyses Scripturæ compositor, providens, id est ostendens esse provisum longe ante quam fieret, quia ex fide non ex legis operibus, justificat gentes Deus, prænuntiarit, id est prænuntiatum esse retulit Abrahæ, quia non tantum Judæi, sed et omnes gentes benedicentur in te, id est in tua fide, et in Christo qui nascitur est ex te. Benedictionem hic intelligimus baptismi consecrationem et in bonis operibus justificationem, ac perennis vita consecutionem. Et quia hoc Scriptura prænuntiavit, igitur illi qui sunt ex fide, id est qui ex fide experient spiritualiter esse, benedicentur cum fideli Abraham, id est benedictionem consequentur ex fide, sicut Abraham per fidem est benedictus, et cum tanto patriarcha sociabuntur. Et vere qui ex fide sunt, benedicentur, nam qui ex operibus legis sunt maledicentur. Quicunque enim sunt ex operibus legis, id est querunt justificari ex carnalibus observantiosis, sub maledicto sunt, ut nequeant evadere nisi Christo liberante, id est merito sue transgressionis obnoxii sunt, et præparati maledictioni semperne

damnationis. *Sic enim scriptum est* in Deuteronomio (cap. xxvii) : *Maledictus, si est aeterna maledictione damnatus erit, omnis qui non permanserit assidue, non dico, in quibusdam, sed in omnibus quae scripta sunt in libro legis, nec ita dico, ut vel solum intelligat ea et velit agere, sed ut faciat ea, id est opere compleat. Quod nullus adimplere valet. Hoc est enim iugum, quod, sicut Petrus ait, neque nos, neque patres nostri portare potuimus (Act. xv).» *B* Kleodgeoathus ab hoc maledicto liber est, qui iugum legis collium supposuit, et auxilium gratiae non queravit. Nemo enim omnia legis precepta unquam adimplese posuit. Maledictus erit, qui omnia illa non fecerit; sed tamen si quis ea fecerit, non inde justificabitur. Et hoc est: *Quoniam in lege nemo justificatur apud Deum*, qui veritatem inspicit, quamvis apud homines qui falluntur, justus videatur, manifestum est ex verbis Habacuc, qui dicit *quia ex fide tirit justus* (Habac. ii) in anima, id est justificatur ex fide, non ex lege. Vita enim animae interim justitia est, donec ad visionem Creatoris perveniat, qua perenniter vivat, et haec justitia ex fide est. Justus vivit ex fide, id est ex eo quod credit ea quae non videt. *C* *Sed lex non est ex fide, id est nihil mandat credendum, sed per timorem cogit ad faciendum, dicens quod qui fecerit ea quae ibi scripta sunt, non punietur, quia non est transgressor, sed temporaliter viret in illis, quae carnaliter est operatus, aliter enim plecteretur.**

« Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno (Deut. xxi), ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. »

*Superius cum diceret: « Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quae scripta sunt in Libro legis, ut faciat ea, » visus est contra se agere, quia per hoc videbatur circumcisionem et carnales observantias praedicare, ut qui eas servarent, non damnarentur aeterna maledictione. Et quasi respondebat nunc istud: Nos Judæi quandiu servivimus legi, sumus sub maledicto; sed Christus morte sua delens peccata nostra, et nobis dans justificationem, redemit nos de maledicto legis; ideoque non est opus ut in ipsis legis umbra iam maneamus, postquam veritas nobis illuxit. *V*:*i* ita: *Ex lege est maledictum, non justitia; sed Christus nos Judæos qui sub maledicto eramus, redemit de maledicto legis. Cur ergo vos ad illud tenditis? Ipse nos a maledicto redemit, factus pro nobis maledictum; id est reputatus non solum maledictus, sed etiam ipsum maledictum. Vel factus in morte sua maledictum, id est hostia pro nostro maledicto, videlicet caro mortalis quae vocatur maledictum, quia maledicto, id est peccato primi parentis facta est mortalitas, quia scriptum est in Deuteronomio (cap. xxi): Maledictus, id est morti addictus est omnis qui pendet in ligno crucis. Omnis prouersus qui pendet in li-**

gnos, etiam filius Dei. Omnis enim dixit, contra hereticos, qui veram Redemptoris noti mortem erant negaturi, et insipienti locorum fluent a illum a morte separaturi. Qui enim semper benedictus est in sua justitia, maledictus a horam fieri dignatus est proper delicta nostra in morte, suscepta ex poena nostra. Maledictus autem non a quocunque, sed a Deo, sicut lex loquitur. Nisi enim Deus oisset peccatum et mortem nostram, non ad eam suscipienda atque delendam Filium suum mitteret. Quid ergo mirum est, si maledictum est a Deo quod odit Deus? Tanto enim liberaliter dat nobis immortalitatem, quae futura est Christo veniente, quanto misericordius odit mortem nostram, quae in ligno pendit. Quoniam mors ipsa ex maledictione est, et maledictum est omne peccatum, vel ipsum quo sit ut sequatur supplicium, vel ipsum supplicium, quod et vocatur peccatum, quia sit ex peccato. Suscepit autem Jesus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, et floriret etiam supplicium nostrum. Itaque quia mors ejus vera fuit, eo crucifixo, maledictum nostrum pependit in ligno. Ipse enim male, item suscepit pro nobis, quia mortuus est pro nobis. Nam pro tua peccati nostri quam pertinet per divi, ac sententia justitiam ex maledictione venit. Ita factus est maledictus pro nobis ut nos a maledicto liberaret, et benedictionem conferret, scilicet ut benedictio promissa Abrahæ quia dictum est: « In semine tuo bene incurrunt omnes gentes (Gen. xxii), completeretur in justificatione gentium per fidem Jesu Christi, qui est semini Abrahæ. Ita enim Ios. Judas a maledicto redemit, ut etiam in gentibus quae non erant sub maledicto legis fieret benedictio Abrahæ de gentium credulitate in Christo Jesu, ut tandem utrique accipiamus per fidem, et non per legis opera pollicitationem spiritus, id est beatitudinem, quam Spiritus sanctus in arrham datum promittit, vel pollicitationem Spiritus, vel Spiritum sanctum promissum credentibus, sive pollicitationem spiritus, id est munera gratiarum a Spiritu sancto pronissa.

« Fratres, secundum hominem dico; tamen homini minus confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat (Hebr. xix). Abrahæ dicte sunt promissiones, et semini ejus (Gen. xii, xxii). Non dicit, et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. »

Locutus sum superius secundum rationes et secundum Scripturarum auctoritates, quod per fidem, non per legem datur Spiritus sanctus et justitia et beatitudo; et nunc fratres hoc idem dico secundum hominem, id est secundum humanam conditionem, in qua certe saepe desit firmitas, tamen firmum est testamentum hominis, id est ab homine factum suis hereditibus. Sic et testamentum divinum promissionum datum Abrahæ, non potest per subsequentem legem infirmari. Quamvis enim secundum hominem loquar, tamen hominis cuiusque Testamentum, id est chirographum, in quo constituit, qui

post se suam possideant hæreditatem, postquam de morte ejus fuerit confirmatum (*Hebr. ix.*). Mo: s enim testatoris, confirmatio est testamenti, nemo alias ultra spernit illud, ut irritum ducat, volens ex toto destruere, omnes hæredes auferendo et alias ibi ponendo; nec etiam superordinat, ut partim destruat et partim sic dimittat, alias ex hæreditibus relinquent, et alias tollendo, ac pro eis alias ponendo. Et si testamentum hominis jani mortui et in pulvrem reversi non mutatur, sed ita permanet, ut ille dum adhuc riveret, constituit, quanto magis Testamentum Dei viventis et æterni sine immutatione permanet? Nam sicut *hominis confirmatum* *testamentum* nemo spernit aut superordinat, sic *testamentum Dei factum* Abraham et semini ejus, in quo Deus constituit ut Abraham cum semine suo sit hæres patriæ coelestis, non facit irritum lex subsequens, neque vel ex parte immutat. Abraham namque dictæ sunt promissiones, id est frequenter promissa est illi divinitus hæreditas et semini ejus, velut dum sub specie terræ Chanaan promitteretur ei terra viventium, dicente Dominino: «Omnem terram quam conspicis, tibi dabo et semini tuo (*Gen. xii.*).» Non dicit et seminibus tui dabo terram hanc, quæ in multis seminibus, id est in multis filiis esset possidenda, sed quasi in uno semine, id est in uno filio sit obtinenda, et semini tuo, inquit, dabo illam, qui est Christus. Ideo posuit qui, et non quod, quia quod relativum nomen, positum inter proprium et appellativum, ad proprium debet respicere, sicut hic ad Christum, licet Christus non sit pure nomen proprium. Abraham dictæ sunt promissiones et semini ejus. Semen Abraham Christus est, quia de Abraham processit populus Israel; et de populo Israël nata est Virgo Maria quæ peperit Christum (*Luc. ii.*). Et quia et nos ad id pertinemus quod est Christus, nobis simul incorporatis et illis pariter capituli cohærentibus unus est Christus. Nam Christus unus est cum omnibus membris suis, tanquam caput cum corpore suo, quod est Ecclesia. Unum ergo semen posuit Apostolus, ut ostenderet Galatas et alias gentes in illo non esse inferiores Judæis, nec Judeos illis superiores, sed omnes semen in fide, quasi unum corpus Christi (*Ephes. ii.*). Quod ne ipsi post perceptionem torperent a bono opere, sed unusquisque fratrem suum in sanctis actionibus studeret prævenire, ut posset illum et in remuneratione præcedere, quoniam et unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem (*I Cor. iii.*), et in domo Patris mansiones multæ sunt (*Joan. xiv.*). Ideo posuit promissiones pluraliter, ut per merita dignioris vitæ festinarent ad præmium majoris gloriae, quia et stella a stellâ differt in claritate (*I Cor. xv.*). Sed tamen, ut diximus, unum est semen cui factæ sunt istæ promissiones, quia unum remunerationis denarium omnes accipiunt (*Matth. xx.*): et omnes sunt unum in Christo. Non enim dicit Deus Abraham: Tibi et seminibus tuis dabo hæreditatem vel benedictionem, quasi

A in multis seminibus vel filiis velit hoc intelligi, sed quasi in uno, id est Christo, utpote re vera in una semine Christo volens intelligi; et semini tuo, inquit, dabo hæreditatem sive perpetuam benedictionem, quod semen est Christus cum corpore suo.

«Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abraham autem per reprobationem donavit Deus.»

Abraham dictæ sunt promissiones. Lex vero post data, non destruxit illas. Fecit enim Deus Abraham testamentum promissionum hæreditatis, sed ego Paulus dico, quia lex quæ facta est in Sina post quadringentos et triginta annos a tempore promissionum, non facit irritum, id est falsum, hoc testamentum divinarum promissionum, confirmatum non a homine, sed a Deo, non facit hoc irritum ad evacuandam promissionem Dei, quæ in eo facta est de æterna hæreditate. Qued facaret, si per eam daretur hæreditas regni coelorum. Hoc namque sonant verba iustius versiculi, quæ lex illa quæ data est sancto Moysi, non potest evanescere vel cassare promissiones illas, quæ longe ante tempore Deus Abraham locutus fuerat (*Gen. xii., xv., xxii.*). Postquam enim Dominus beatus Abraham promissiones illas spondere dignatus est, descenduerunt in Ägyptum filii Israel, et habitaverunt ibi quadringentis triginta annis (*Gen. xlvi.*). Quibus expeditis, exierunt inde, et ita Dominus legem etiam dedit Moysi in monte Sina (*Ezod. xii., xiii., xiv., xxix.*). Non ergo debet ut lex tanto post tempore data, faciat irritum, id est cassum et falsum, hoc sanctum testamentum prius ab omnipotente Deo confirmatum. Volebant enim pseudoapostoli, ut lex faciat illud irritum, dum conarentur asserere justificationem et regni coelitis hæreditatem non per gratiam, sed Deo Abraham promiserat, sed per legis opera dari; et ita evanescatur divina promissio, et Deus fieret mendax. Sed non facit lex illud irritum, ut promissionem evanescet, dando cultoribus suis hæreditatem salutis, quia si ex lege, id est ex legis operibus easdæ hæreditas, id est æterna beatitudo, jam non easdæ ex promissione, id est ex dono Dei, et ita falsa esset promissio, hoc est, si ex lege Moysi proveniret celestis hæreditas, promissio quæ facta est Abraham, non esset vera, quoniam ex illa non daretur hæreditas. Si est ex lege hæreditas, jam non est ex promissione. Sed ex promissione, ergo non est ex lege. Et quod sit ex promissione, Apostolus subjungit, dicens: «Abraham autem per reprobationem donavit Deus, hoc est hæreditatem donavit Deus Abraham non per legem quam non habuit, quæ nondum erat, sed per gratiam quam reprobavit.» Hoc constat omnibus, quia Abraham habet hæreditatem, quoniam nullus id negare potest. Et cum habeat, ast per observatiōnem legis habet, aut per gratiam promissionis; sed per legis observatiōnem non habet, quia lex nondum

erat data, ergo per gratiam divinæ promissionis habet illam. Et si beatus Abraham ex gratia supernæ promissionis per fidem ædipitus est hæreditatem, consequens est, ut et nos qui semen ejus sumus, eamdem hæreditatem ex gratia divinæ promissionis consequamur per fidem. Reipromissionem ideo dixit, quia non semel Deus hæc Abrahæ promisit (*Gen. xii, xv, xxii*).

« Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est. Deus autem unus est. »

Poterat aliquis interrogare: Si lex hæreditatem patriæ cœlestis dare non potuit, quid igitur data fuit post Abrahæ promissiones? Et ideo Apostolus ipse quæstionem sibi proponit, et ipse solvit. Quasi dicat: Quandoquidem ex lege non est justitia neque hæritas, quia nec cultores suos justificavit, pecuniam regnum coelorum illis aperuit. *Quid igitur lex utilitatis contulit?* Quærendum est enim cur divinitus data sit, qua utilitate, qua necessitate data sit, quid commodi dederit, cur inter illa duo intervenerit, scilicet inter promissionem et rem promissam. Nunc ostendit quare data sit. *Posita est*, inquit, inter promissionem et promissam hæreditatem, propter illos qui naturalem legem transgrediebantur, ut vel timore cessarent transgredi, et paulatim erudirentur ad hoc, ut bona ex amore facerent. Sed videamus ordinem constructionis. *Lex ordinata per angelos in manu mediatoris, posita est* in populo Judæorum propter transgressiones, donec veniret semen cui Deus promiserat. *Lex est ordinata per angelos*, quia non per seipsum Deus, sed per angelos Moysi loquebatur, et præcepta legis disponebat (*Act. vii*). Et quia in ipsis angelis Christus erat, qui est mediator Dei et hominum, ac per eos legem ordinabat ideo dicitur ordinata fuisse per angelos in manu mediatoris. Ordinata est ergo, id est bono ordine posita inter promissionem et promissionis redditionem; ordinata est inter tempus naturalis legis, de qua conjuncti fuerant homines, quod juvare non potuit; et tempus gratiæ, ante cuius adventum erant convincendi de lege scripta. Et ideo qui nunc legem post adventum gratiæ reducit, contra ordinem qui divinitus per angelos dispositus est, facit. Ordinata est enim ita, ut semper esset in manu mediatoris, id est in potestate Christi, ut quandiu vellet maneret, et quando vellet cessaret. Et tali ordine posita est in populo Judæorum propter transgressiones illorum coercendas, ut scilicet audientes. Si quis boc vel illud fecerit, morte moriatur, vel talem pœnam patiatur, saltu timore mortis aut pœnæ desisterent peccare. Nam propter justos et prophetas non fuit posita, qui non timore pœnæ, sed amore justitiae Deo serviebant; et plenam habentes de Christo fidem, jam ad Novi Testamenti gratiam pertinebant, et in filiorum libertate jam vivebant; sed iamen ipsi propter varias causas ejusdem legis opera carnaliter faciebant, tum quia intelligebant illa esse

A futurarum rerum signa, tum quia cæteris pro quibus ipsa lex data erat, exemplum dare volebant observandi eam. Si enim: qui sapientiores et sanctiores erant, ipsi carnales observantias legis postponere viderentur, jam populus ille minus eruditus putaret legem esse inutilem, nec custodiret eam. Illi autem qui timore pœnæ legem ipsam carnaliter observabant, et redemptionem humani generis exspectabant, ac de adventu Redemptoris qualemcumque fidem habebant, licet non ita plenam ut prophete, per eundem Redemptorem salvati sunt, etsi non habent magnitudinem sublimioris gloriae quam assediti sunt prophetæ. Quia vero ex semine Abrahæ Christus erat nasciturus, in quo omnium gentium fuerat benedictio repromissa, et per quem patria B cœlestis erat danda, et ab Abraham usque ad ipsum Christum multa fuerant sæcula transitura, providens Deus ne soboles dilecti sui Abrahæ cæteris nationibus misceretur, et paulatim familia ejus fieret incerta, gregem Israeliticum quodam circumcisionis cauterio denotavit, ut viventes inter Ægyptios, Chananeos, Assyrios, loc signaculo distinguerentur. Quandiu enim fuerunt in Ægypto, inter idololatras et immundos circumcisioneabantur, ut se populum Dei dissimilem ab illis semper recognoscerent, nec opera eorum aliquando facerent (*Josue v*). Sed postquam in desertum pervenire, circumcisionem dimiserunt, præsente ipso legislatore, quoniam omnes erant Judæi, coientes unum Deum; et gentes cum quibus in idolatria miscerentur non videbant. Statim autem ut Jordanis ripam transgressi sunt, circumcisionem quam intermisserant, repetierunt (*ibid.*), propter quod et secunda vocata est illa circumcisione, quia inter gentes conversaturi, timebant ne ad idolatriam exemplo gentium declinarent, et ideo se illis dissimiles ostendere volebant. Unde possumus videre circumcisionem et carnales legis observantias prophetis et cæteris justis ad Novum Testamentum pertinentibus, nullatenus fuisse necessarias, eo quod non timore pœnæ, sed amore justitiae Deo servirent, et se ab omnibus idolatriis dissimiles sine lege recognoscerent. Nunc quoque jam nec signo circumcisionis, per quod Dei populus agnoscat, opus est, quia modo non una gens est Dei, sed ex omnibus gentibus una congregatio, quia iam venit exspectatio gentium Christus. Itaque non propter justos, ut diximus (*Gen. xl ix*), posita est lex, sed propter cæterorum transgressiones refrenandas, que vel præcesserant, vel voluntatibus eorum instabant. Et posita est donec veniret semen Abrahæ, cui Deus promiserat, id est ad hoc posita est, ut duraret donec veniret Christus, cui Pater promiserat supernam hæreditatem, ut cum corpore suo quod es, Ecclesia, perenniter eam possideret. Qui ergo legem adhuc vult protelare, aut Christum negat venisse, aut Deum usque ad adventum ejus legem posuisse. Apostolus vero, quia mediatoris mentionem fecerat, vult ostendere de quo dicebat, et quam misericorditer ille mediator curam nostræ salutis

super habeat. Ait enim : *Mediator autem unus non est.* Lex enim est in manu mediatoris, sed mediator non est unus. Hoc satis notum est, quia mediator non est unius rei, vel unius partis, sed duarum. Quod est dicere : *Mediator, id est conciliator vel p̄f̄l citor, non est necessarius uni rei vel uni parti, sed duabus.* Inter duos enim reconcilandos, necessarius est mediator qui utrique sit amicas, id est inter duos discordantes mediator, id est reconciliator debet currere, qui valeat illos ad pacis concordiam revocare, sicut Christus per humanitatem suam iobis amicus, et per divinitatem suam Patri, sanguine suo pacem inter nos et Deum fecit. *Mediator non est unus, sed Deus est unus.* Igitur mediator non est Dei solius, sed Dei et hominum. Inter nos enim et Deum Christus mediator est; ac per hoc dum per humanitatem suam nos Deo reconciliat, Patri et sibi sanctoque Spiritui reconciliat, quoniam trinitas unus Deus est. *Vel ita : Mediator non est unus, sed duo, unum, quia duos discordes populos, Iudaicum et gentilem, Christus pacificavit, faciens ex utroque unum Christianum populum.* Christus est duorum mediator, sed Deus est unus, quia Pater et Filius non sunt duo dii, sed unus Deus. Quamvis enim Pater sit Deus, et Christus Deus, uterque tamen unus est, non duo dii. Sed prior sententia melior est et verior.

C Lex ergo adversus promissa Dei! Absit! Si enī data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato (Rom. iii), ut promissio ex fide Jesu Christi caretur creditus.

Quia dictum est superius, quod si ex lege est hereditas, jam non est ex promissione, videbatur alicui quod lex esset contraria promissioni. Et hoc nunc Apostolus quasi vice adversarii objicit sibi ipsi, et refellit. Quandoquidem (inquit, ex promissione non potest hereditas esse, si fuerit ex lege, ergo lex est adversus promissa Dei, id est contraria precedentibus promissis, quae Deus Abraham responderat. Absit ut lex Dei aduersetur promissis Dei! Non potest hoc esse, ut Deus legem dederit quae aduersaretur promissis suis, quia jam in hoc sibi ipsi Deus esset contrarius. Nunquam lex subsequens adversata est precedentibus promissis, sed ut homines digne se prepararent ad ea accipienda, jugiter almonuit. Vel ita : Quandoquidem lex propter transgressiones posita est, ergo est adversus promissa Dei, ut per eam impleantur aliter quam Deus promisit? Absit hoc! Non est illis contraria, ut in aliquo obsistat vel in aliā partē ea deflectat, quoniam aliter non potest haberi coelestis hereditas, nisi quāmodū Abraham promissum est. Lex enim non potest illam hereditatem dare, quia non potest veram justitiam conferre, sine qua nullus aī supernā hereditatem valet pervenire. Et vere non potest justificare, quia nec a morte peccati valet animam vivificare. Si enim data esset lex quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Si per Moysen data

A esset lex, quae posset homines ab interna morte, quam prævaricatione protoparentis et sua iniquitate incurserant, vivificare, tunc sine dubio veram justitiam lex ipsa posset conferre, per quam et regno cœlorum homines essent idonei. Sed non est data lex quae posset vivificare, imo quae posset occidere. (Littera eiusdem occidit. spiritus autem vivificat; II Cor. iii.) Littera enim legis prolixa p. cœlum, non vivificat hominem, sed potius occidit, augendo concupiscentiam et iniquitatem prævaricatione cumulando, nisi liberet gratia per legem fidei, quae est in Christo Iesu, cum diffunditur charitas in corde per Spiritum sanctum (Rom. v). Lex ergo Moysi non potuit vivificare, quia hoc servalatur evangelicæ gratiae. Quod pulchre figuratum est, quando Giezi præcurrrens cum baculo, non potuit mortuum suscitare; sed Eliseus post veniens, suscitavit eum (IV Reg. iv). Puer enim mortuus, humanum genus est, jaceens in morte percussi. Giezi cum baculo, Moyses cum terrore legis. Eliseus subsequens, Christus post veniens. Sed Giezi premisus cum baculo, non suscitavit mortuum, quia Moyses Christum præcedens cum terrore legis, non potuit humanum genus a morte animæ suscitare, quoniam juxta Apostolum non est data lex quae posset vivificare. Eliseus vero post veniens suscitavit puerum, quia Christus in fine legis incarnatus apparsens, humanum genus ab interna morte suscitavit. Lex itaque non potuit vivificare, quod si potuisset, tunc et justificare valeret. Unde liquido patet, quia evangelica gratia quae mentem a peccati morte vivificat, veram præbet justitiam quae facit homines idoneos hæreditati cœlorum. Non est data lex quae posset vivificare, sed potius Scriptura, id est ipsa lex manens et scripta, vel que non est Spiritum, sed tantum est Scriptura, conclusit omnia hominum genera sub peccato, id est omnes Iudeos circumsepsit, ac sub peccati dominio detinuit, ut a nulla parte jugum peccati dñm in lege tenerentur, possent evadere; vel quia dñm difficile erat, ut cum a nullo posset impleri, omnes faceret prævaricatores et accusabiles redderet, quod enim lex omnia quae continebat sub peccato conclusisset, apte signavt piscina illa in Jerusalem, quinque porticus habens, in quibus jacebat multitudine magna languentium (Joan. vi). Nam aqua piscinæ, vel plebejii Synagogæ, vel doctrinam legis ffigiavit. Quoniam porticus cingentes piscinam, quinque lbers legis conclusente, Synagogam. In quibus porticibus jacebat multitudo magna languentium, quoniam Scriptura legis, sicut nunc dicitur, conclusit omnia sub peccato, omnesque qui int. a legis ambitum claudabantur, jacebant in languore peccati, exspectantes medicum Christum, per quem sanarentur. Ideo autem Scriptura conclusit sic omnia sub peccato, ut homines nota sua et legis infirmitate, properarent ad gratiam, et ita promissio benedictionis et hereditas Abrahæ daretur eis creditibus, non ex operibus legis, sed ex fide Iesu Christi.

« Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ revelanda erat. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo. »

Modo fides nos liberat, et facit consequi promissionem; sed priusquam cum Christo veniret, custodiebamur sub lege. Lex enim conclusit omnia sub peccato, sed tamen fuit utilis, quia custodiebamur sub illa priusquam sponte sua *veniret fides*, nullis meritis nostris advocati, *sub lege custodiebamur conclusi*, id est constricti timore velut servi, ut nos ita concluderet onere carnalium observantiarum, ne per insolentiam et lasciviam evagaremur ad idolatriam. Ideo conclusi custodiebamur, ut legis disciplina coerciti, duceremur *in eam fidem quæ tempore Christi revelanda erat*, ubi multa sunt patesfacta, quæ prius erant clausa et velata. Custodiebamur conclusi quasi in ergastulis servire coacti, ut transiremus in eam fidem quæ erat revelanda, id est in manifestissimam et plenariam fidem, quæ erat tempore gratiæ detegenda, quia in antiquis sanctis erat velata. Et quia lex nos custodivit ad fidem, *itaque lex eadem fuit paedagogus noster*, id est nos sensu pueros ab illicitis comprimens et ad recta dirigens timore poenarum. Quia enim nos custodivit donec ad fidem liberi veniremus, ideoque paedagogus noster fuit, id est custodia ad tempus, non ut semper maneret, sed sicut paedagogus cessaret. Sicut enim paedagogus flagellat puerum, ut hunc reddat aptum ad regendam domum, et possidendum hæreditatem patris in ætate sua virili, ita lex fuit nobis imposta custodia, ut onera legis gravia saltem metu poenæ servata nos reprimerent, ut idoneos hæredes summi Patris nos facerent. Lex fuit nobis paedagogus *in Christo*, id est in exspectatione Christi, ut sic venientes ad fidem quasi pueri ad perfectionem, *justificemur nunc ex fide*, et justificati consequamur hæreditatem. Ante fidem suimus sub paedagogo, id est sub distinctione et onere legis, sed postquam *renit fides, jam non sumus sub paedagogo servitutis legis*, sed in libertatem charitatis, utpote non jam pueri tensibus, sed adulti.

« Omnes enim filii Dei estis per flaem quæ est (218) in Christo Jesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis (*Rom. vi*). Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. »

Quasi dicherent Galatæ, Judei legem paedagogum habuerunt quæ illos custodivit, et ideo nunc filii possunt esse per gratiam, ut coelestis patriæ hæreditatem accipient; sed nos qui non habuimus paedagogum, non sumus filii: ideoque necessarius est nobis paedagogus, id est lex, ut possimus esse filii. Respondere videtur Apostolus: Non est verum. Nam

(218) Anselmus hæc duo verbula, quæ est, non legit.

A omnes per fidem quam accepistis sine paedagogo, facti estis filii Dei, id est apti hæreditatem possidere cœlestem. Vel potius ita continuatur: Nos Judæi tempore fidei paedagogum deserimus, quia omnes vos gentiles qui non habuistis paedagogum, estis filii Dei per fidem. Nos qui exemplo vestro paedagogum deserimus, et vos illum accipitis, filii estis per fidem, existentes *in Christo Jesu*, id est facti membra Christi, et participes innocentiae ac sanctitatis ejus, et ita digni possidere filiorum hæreditatem. Et vere estis in Christo per fidem, quam suscepistis in baptismio. Nam quicunque, id est cujuscunque conditionis vel sexus vel ætatis, *baptizati estis in Christo*, id est in Christi nomine, vel in Christo, id est in Christi baptismio, quem ipse fieri decrevit in aqua et in spiritu ac in nomine Trinitatis (*Joan. iii; Matth. xxviii*), *Christum induistis*, id est Christum pro ueste accepistis, ut indumento justitiae illius circumdati (*Isa. lxi*), non ostendatis ultra jam ab ulla parte quidquam in operibus et conversatione vestra, nisi sanctitatem Christianitatis. Christum uestem accepistis, quod est vobis honor et contra tentationum æstus protectio. In qua Christi induitio *non est Judæus neque Græcus*, id est in illa Christi conformitate nec Judæus prodest, neque Græcus obest, quia nec Judæus propter Judaismum suum est ibi superior, neque Græcus propter Græcitatem suam inferior. Sed nec servus est ibi abjectior, quoniam sine discretione nationis ac conditionis ac sexus estis omnes in Christo. Non estis ibi differentes, quia omnes vos sive Iudæi, sive Græci, sive servi, sive liberi, sive mares, sive feminæ, *unum estis in Christo Jesu* per unitatem fidei et charitatis. Et si nos sic viviscat fides, per quam in hac vita recte ambulatur, quanto perfectius atque felicius nos efficiet ipsa species, qua videbimus sicuti est id ad quod tendimus? Omnes enim unum estis in Christo, id est in Christi corpore, et ita ejus membra estis effecti. Sed si vos membra Christi estis, id est Christi uniti, ergo semen Abrahæ estis, futuri hæredes regni cœlorum non secundum carnem, sed secundum promissionem quam Deus fecit Abrahæ. Vos enim facti estis hæredes secundum promissionem Abrahæ gratia Dei. Non de carne Abrahæ fecit illi cohæredes Deus. Nam imitando fidem Abrahæ, facti estis filii Abrahæ.

CAPUT IV.

« Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est usque ad prænitum tempus a patre. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. »

Ab eo loco quo dixerat, *jam non sumus sub paedagogo*, fecit usque nunc interpositionem propter

Galatas. Modo autem exponit, qua similitudine vo-
caverat legem pædagogum, et adaptat similitudi-
nem, atque ostendit quia non debuimus esse sub
lege, postquam fides venit. Quasi dicat: Superius
dixi manifeste, quia priusquam veniret fides, sub
lege quasi sub pædagogo custodiebamur, postquam
vero fides venit, jam non sumus sub pædagogo,
sed nunc dico id ipsum per similitudinem, quia sci-
licet puer, qui patris sui futurus est *hæres*, quanto
tempore est parvulus, ætate et scientia, nihil differt a
servo id est cogitur alterius parere voluntati, et
nullam potestatem habet, cum id est, quamvis sit
jam secundum naturam dominus omnium quæ pater
eius possidet. Non quidem est servus, sed tamen
nihil differt a servo, quia non est speciose vestitus,
nec est in libera potestate sua, sed sub custode qui
illum servat, et dicit quo ducendus est, quoniam
πατή; puer dicitur, et ἄγω duco. Non differt a servo.
sed est sub tutoribus, qui tuentur illum ab injuriis;
et sub actoribus, qui pro illo agant ea quæ necdum
ipse valet aut scit agere. Vel sub actoribus, id est
pæceptoribus et morum informatoribus, quorum
*auctoritatem et gravitatem sequatur, et qui auctori-
tate sua pro illo causas ipsius agant, et est sub illis*
usque ad tempus præfinitum a patre, id est usque ad
quinque annos, vel usque ad aliud temporis spatium
*quod pater ejus præordinavit, ut deinceps liberæ vo-
luntati suæ relaxetur. Simili modo sentiendum est*
*et de populo Judæorum, qui per Christi gratiam fu-
turus erat regni cœlorum hæres, quia quandiu fuit*
*scientia et actione parvulus, servili timore compres-
sus sub disciplina legis quasi sub distinctione pæda-
gogi, et coactus servire pæceptis divinis, cum ta-
men futurus esset per Christum dominus omnium*
bonorum patriæ cœlestis, id est possessor cœlestium
divitiarum. Quando erat parvulus cognitione Dei et
viribus resistendi peccato, non differebat a servo,
quia lex ei dominabatur, et minis eum terrebat ne
*peccare auderet. Nam erat sub tutoribus et actori-
bus, id est sub legis sermonibus, qui velut tutores*
contra malignorum spirituum impugnationes, et
*contra gentilium ad idolatriam persuasiones defen-
debant, illum admonendo et increpando atque pu-
niendo, et velut actores informaverunt mores ejus,*
atque causam ipsius apud Deum egerunt, dum per
sacrificia et expiationes Deum ei placaverunt. Et sub
his fuit usque ad præfinitum tempus a patre, id est
usque ad adventum Christi, in quo Deus constituit ut
populus ille perfectus et liber fieret, et hæreditatem
obtineret. Si vero prædictis tutoribus vel actoribus
quandiu parvulus fuit, dignaretur subjici, non
posset idoneus esse opportuno tempore paternam
hæreditatem adipisci. Nam hæc ita debere intelligi
*declarat ipse Apostolus, dum consequenter similitu-
dinem adaptat, dicens: Ita, id est similiter ut prædi-
ctus puer, et nos Judæi cum essemus parvuli non*
ætate, sed intellectu et discretione ac mentis viribus
*et operum actione, eramus servientes, id est in ser-
vitute legis viventes, sub elementis mundi, id est sub*

A carnalibus observantiis quibus comprimebamur, ne
libere lascivire licret. Sicut enim pueri discunt ele-
menta et conjunctionem elementorum, nec tamen
possunt intelligere profunditatem sententiarum
quousque sint in libera potestate, postea vero se con-
serunt ad liberales artes, nec tamen possunt ad ha-
rum scientiam venire nisi per elementa, sic Judæi
per carnales legis observantias instructi sunt. Ipes
fuerunt illis quasi elementa, id est primordia per
quæ venerunt ad fidem, et ad maiorem Dei cogni-
tionem, scilicet ad spiritualem intelligentiam ipsa-
rum carnalium observantiarum. Quæ elementa di-
cuntur mundi, quia data sunt amatoribus hujus
mundi, qui nesciebant appetere æterna et invisibili-
a, sed temporalia et visibilia; ideoque terroribus
corporalium pœuarum et promissionibus tempora-
lium bonorum per legem pueriliter sive serviliter
compellendi erant ad Dei cultum. Elementa ergo
mundi, lex Moysi et omne Vetus Instrumentum intel-
ligitur, quibus et nos adhuc quasi elementis et re-
ligionis exordiis Deum discimus: quomodo elementa
appellantur litteræ, per quas syllabas ad verba con-
jungimus, et ad texendam orationem longa medita-
tione procedimus. Ars quoque musica habet ele-
menta sua, et geometria ab elementis incipit linea-
rum. Sic elementis veteris instrumenti, ut ad evan-
gelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur in-
fantia. Unde et censesimus nonus decimus psalmus,
omnesque alii qui litteris prænotantur, per Ethicam
nos ducunt ad theologicam, et ab elementis occi-
dantis litteræ quæ destruitur, transire faciunt
ad spiritum vivificantem. Propter quod et elementa
quasi elevamenta dicuntur, quia nos elevant a vi-
sibilibus ad invisibilium intelligentiam. Sub qui-
bus elementis, id est sub lege et prophetis car-
naliter intellectis serviliter tenebantur Judæi, dum
essent parvuli, et nescirent seipso regere, ideoque
indigerent pædagogi distinctione et instructione.
Ita, inquit, dum essemus sensu parvuli, eramus
servientes sub elementis mundi usque ad præfinitum
tempus a Patre. Sed postquam venit plenitudo tem-
poris id est postquam impletum omne spatium
illud temporis, in quo cœlestis Pater præfiniverat
nos sub legis quasi sub pædagogi distinctione mors
D puerorum manere, et nos in virilis animi robur
profecissemus, nec jam pædagogi custodia indige-
remus, tunc Deus Pater, ut nos a vinculo pristinæ
servitutis absolveret, misit non angelum, non ar-
changelum, sed Filium suum unigenitum. Misit
eum, id est fecit incarnari, ut hominibus esset visi-
bilis; ipsum dico, secundum carnem factum ex mu-
liere, id est ex semina matre, qui secundum divi-
nitatem non est factus, sed genus a Patre. Et fa-
ctum sub lege, id est creatum secundum carnem sub
legis observatione, ut susciperet circuncisionem et
portaretur ad templum cum hostiis Judaico more,
sicut veraciter filius Abrahæ cui [promissus fuerat].
Hunc ergo Deus factum ex muliere, id est materna
carnis substantia, sine virili admistione conceptum,

ad humanos aspectus hominem verum protulit, qui in divina virtute ac substantia manens per omnia quod erat, veram naturæ mortalis infirmitatem, quam non habebat, induit. Usus namque divinarum Scripturarum, et maxime Hebraicarum, mulieres appetitare consuevit, non corruptas, sed feminas, sicut legimus, quia ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, et adduxit eam ad Adam (*Gen. ii*). Ut autem Dei Filius nobis necessariam obediendi virtutem præcipuo commendaret exemplo, factus est sub lege, id est subditus est legi; non quia ipse quidquam legi deberet, qui unus est legislator et judex, sed ut eos qui sub lege positi legis onera portare nequierant, sua compassione juvaret, ac de servili conditione quæ sub lege erat, eruptos in adoptionem filiorum que per gratiam est, sua largitate reduceret. Factus est sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, id est a legis servitute liberaret, sicut et mortem subire dignatus est, ut eos qui mortis Dominum evadere non poterant, a morte redimeret. Factus est sub lege non ut ab ea expiaretur, sed ut eos qui sub illa erant pressi et rei, liberaret; ita ut nos omnes Judæi, et gentiles recipremus pariter adoptionem filiorum, quia nostram participavit naturam, et nos adoptavit ad suam. Propterea ergo voluit sub lege fieri et legem implere, ut eos qui erant sub onere legis compressi, a jugo legis redimeret; et nos omnes, tam Judæi quam gentiles, per gratiam novæ libertatis recipremus adoptionem filiorum, quam in Adam perdidimus, id est efficeremus adoptivi filii, ac hæreditatem Patris aeterni consequeremur.

« Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius, et hæres per Deum. »

Modo repetit quod superius dixerat, Galatas esse filios Dei, ut ostendat similiter illos adoptivos filios esse, sicut Judæos, quasi dicat: Dixi vos esse filios Dei per fidem. Nec fustra hoc estis. Sed quoniam vos Galatas estis adoptivi filii Dei, sicut et nos Hebrewi, misit Deus Spiritum naturalis Filii sui in corda nostra, id est Spiritum sanctum, qui et a Patre procedit, et a Filio (*Joan. xv*). Nam et missio qua mittitur a Patre, ipsa est processio qua procedit a Patre. Et ideo dicit eum Apostolus mitti a Patre et Filio, ut ostendat eum ab utroque procedere. Misit Deus Pater Spiritum filii sui in corda nostra, id est in corda nostra omnium nostrum qui credimus, tam Judæorum quam gentilium. Nam propter utrumque populum misit eum clamantem, Abba Pater. Clamat enim in cordibus nostris ad Deum, id est magna piae mentis devotione facit nos intus clamare, o Abba Pater. Abba namque et Pater, idem est. Sed propter Judæos clamat Abba, et propter gentiles Pater, ut ostendat ambos unum Patrem habere Deum. Abba enim Hebrewe, pater dicitur. Effectus ergo probat utrosque Dei filios esse, dum in cordibus utrorumque clamat Spiritus san-

ctus ad Deum, Abba Pater. Et quid est spiritualis ille clamor, nisi pius affectus electorum erga Deum, et pia mentis postulatio esurientis, et sitientis justitiam? Quia vero superius dixerat hæredem, quādiū parvulus est, nihil a servo differre, quod de populo qui sub legis servitute fuerat, mystice voluit intelligi, et addiderat quomodo idem populus per adventum Filii Dei liberatus sit, facit inde consequenter illationem, quod jam non sit servus. Ac sic dicat: Populus ille qui prius erat sensu et actione parvulus, et sub lege serviliter deprimebatur, postmodum per gratiam unigeniti Dei est in libertatem adductus, et in Filium adoptatus. Itaque jam non est servus ut antea sub lege, sed filius, quia filiorum adoptionem recepit dono gratiæ. Vel ita: Spiritus Christi clamat in cordibus utriusque populi, Abba Pater. Itaque jam neuter eorum est servus post acceptiōnē sancti Spiritus, sed est per gratiam filius. Quod, id est sed si jam, filius est, ergo et hæres in futuro erit per Deum, id est per Dei operatiōnem, et per Dei gratiam. Vel per Deum juro ita fore. Hæc enim filiatio et hæreditas utrique populo concessa est. Sed quia Galatis Apostolus loquitur, ad eos sequentia verba respiciunt, cum dicitur:

« Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timecō vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. »

Modo, inquit, estis filii, sed prius eratis servi, non in carnalium legis cærimoniarum servitute, sicut Judæi, sed idolorum, quia tunc quidem ignorantes Deum, serviebatis his qui non sunt dii natura, sed opinione insensatorum hominum, id est non sunt naturales, sed falsi dii. Hic ostendit non esso serviendum, nisi illi qui natura Deus est. Tunc quidem ignorabatis verum Deum, cui soli serviendum est; et ideo aliquid excusationis habebatis, quod falsis diis serviebatis. Sed nunc cum jam cognoveritis Deum, nulla ulterius vobis superest excusatio, si erraveritis, sed longe deterius quam olim, delinqutis. Nunc non est jam locus errandi, cum aperta sit veritas, cum cognoveritis Deum per fidem, imo, melius possum dicere, cum sitis a Deo cogniti, id est approbati per bonam operationem. Vel Deus cognovisse dicitur, quia fecit ut ab his cognosceretur, a quibus ignorabatur. Neque enim fas est ut credamus quod tunc Galatas Deus primo cognoverit, quos ante mundi constitutionem præcognitos habuit; sed tunc cognovisse dictus est, quod tunc ut cognosceretur effecit. Nam quia tunc ipsi eum illius munere, non suo merito vel facultate cognoverant, maluit typice loqui, ut tunc ab illo cognitos diceret, quando eis cognoscendum se præstitit; et verbum corrigere, quasi hoc minus recte dixerat, quod proprio dixerat, quam sinere ut hoc sibi arrogarent, se potuisse quod eis posse ille donaverat. Cum enim dicitur, quod

nos cognoscit Deus, cognitionem suam nobis præstat ut per hoc intelligamus, ne hoc quidem nobis tribuendum, quod nos scimus Deum, sed eam quoque scientiam illius misericordie tribuamus. Prius quidem, inquit, per ignorantiam Dei serviebatis fidis; sed modo cum jam cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, id est cognitionem ejus perceperitis ab ipso, quomodo, id est qua causa, qua ratione, convertimini iterum (ut ante Dei notitiam) ad servitatem erroris? Quomodo postquam vobis veritas illuxit, convertimini iterum ut antea, dum a Judæis efficeremini proselyti? Quomodo, inquam, convertimini ad elementa, id est ad carnalia legis mandata, quæ sunt divini cultus Judæis exordia, et sunt infirma, quia per se non valent cultores adjuvare; et egena, quia egent auxilio gratiae? Quomodo ad hæc convertimini, quibus denuo, id est iterum vultis servire? sicut quondam eis servierunt Judæi, sed jam ab eorum servitute sunt liberati. Illi desierunt eis servire, et vos qua ratione vultis iterum eis servire? Quæ scilicet elementa, id est carnalia legis præcepta, prius fortia et velut quamdam firmitatem dantia steterant, dum Judæos adhuc comprimerent, et cohortarentur ad justificationem fidei, et ad maiorem Dei notitiam paulatim promoverent; et erant ditia, dum locupletarent eos, dando quamdam ipsis apud homines justificationem, ut non punirentur, ut nihil mali paterentur. Hæc namque erant illis quamdam divitiae, quæ præparabant illos ad veras divitias, ad fidem scilicet et justificationem, nec non et ad hæreditatem in supernis accipiendam. Sed nunc infirma et egena sunt hæc elementa, quia priusquam veritas advenit, jam neminem ad ejus susceptionem præparant, jam neminem ad Dei cultum constringunt, jam nihil præfigurant, nihil cultoribus suis prosunt, nihil boni conserunt. Et his ita destitutis ac inanibus elementis vultis denuo servire, sicut ante veritatis adventum Judæi quondam illis servierunt, cum jam nemo debeat illis servire, sed omnes in libertate quam Christus dedit, permanere: nec jam sub pædagogo vivere, postquam impletum est tempus præsinitum a Patre. Vere vultis denuo his elementis servire, et post expletum instantiæ tempus iterum jugo pædagogi colla vestra miserabiliter subdere. Nam observatis, id est observare dispositis dies, sicut Sabbathum, et menses, sicut per primum et septimum mensem, vel menses, id est exordia mensium, hoc est neomenias, et tempora, sicut quando ter in anno omnes Judæi ad templum conveniebant, ac solemnitates agebant, et annos, sicut septimum et quinquagesimum annum. Hunc annum Galatæ nuper subversi neendum observaverant, et ideo (secundum quod præmisimus) quod ait, dies observatis et menses et tempora et annos, sic accipendum est, non quod jam observarent, sed quod hoc observare vellent. Non enim tam fecerant quam facere disponebant carnalia legis opera. Et quia talibus, inquit, subjici non respuistis, timeo vos, ne mihi damnum de vobisipsis faciatis, scilicet ne sine

A causa, id est sine utilitate vestra laboraverim in vobis convertendis et instruendis. Non idcirco timet eos, ut putet quod illi possint ei per apostasiam suam auferre mercedem laboris, quam in eorum instructione pertulit, sed quia metuit ne seipso a fide substrahendo, faciant ut non prosit eis labor apostolicus. Non enim suam mercedem, sed illos amittere timet. Quod forte, id est illorum arbitrio potest fieri. Utrumlibet contingere valet, ut vel sine causa quantum ad eos laboraverit in ipsis, si in errore perduraverint; vel non sine causa, si resipuerint. Dicamus quod nonnullis visum est, scilicet quia Galatæ partim ex Judæis, partim ex gentibus ad fidem venerant, sed post discessum Apostoli cogebantur a pseudo præparatoribus, his qui de Judæis conversi fuerant, iterum Judaizare; qui vero de gentibus crediderant, rursus elementa observare. Quibus apte congruit quod dicitur: Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, serviehatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, quomodo convertimini iterum, sicut ante quam Deum cognovissetis, ad elementa, id est ad impiam observantium solis et lunæ ac stellarum et coeli ac terræ? Quæ quidem sunt infirma, quantum ad vos, quia nequeunt vos adjuvare; et egena, quantum ad se, quia nihil habent nisi ex Dei dispositione, hic tamen post nostram conversionem vultis denuo servire sicut antea. Nam dies observatis, dicentes: Non profiscar bodie, quia posterus dies est, aut quia sic luna fertur; vel: Profiscar, ut prospera cedant, quia sic se habet positio siderum, et menses observatis, dicendo: Nunc agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem, vel idcirco agam, quia suscepit mensem. Et tempora præventes in auguriis, quale tempus, sive carum, sive calidum aut pestiferum, evenire debeat et annos, ut illi qui dicunt: Non plantabo hoc anno vineam, quia bissexus est. Sive ergo his, sive aliis perversis modis, nonnulli Galatarum observabant dies et menses, atque tempora et annos, et inde culpat eos Apostolus, atque omnes qui talibus observationibus adhuc student, et quam grave sit periculum talia observare demonstrat, dum esse incassum quod illis qui hæc observant, laborasse timet. Quis enim aestimaret quam magnum peccatum sit talia observare, sicut observant, ut dictum est, qui certis diebus aut mensibus, sive temporibus, sive annis, volunt, vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum varias doctrinas hominum fausta vel infausta testimontia tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui nunc talibus ait: Timeo ne forte sine causa laboraverim in vobis.

¶ Estote sicut ego, quia et ego sicut vos: Fratres, obsecro vos nihil me læsistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem, et tentationem vestram in carne mea non sprevistis, sed sicut angelum Dei cepistis me, sicut Christum Jesum. Ubi est ergo beatitudine vestra? Testimonium enim perhibeo vobis,

• quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et
 • dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum,
 • verum dicens vobis? »

Ne labor meus in vobis sit inanis, *estote sicut ego* liberi a servitute elementorum, id est a legis observatione carnali, *quia et ego*, qui legi subditus fui, et *legis observantiam novi*, sum modo *sicut vos sine lege*. Nam quia ego qui legem habui consilio rationis *eam deserui*, ex quo Christum cognovi, scire potestis, quia nihil utile christicolis in ea esse consideravi, quam sic ex toto reliqui. Si igitur ego qui *hanc habebam*, dimisi, tunc vos, qui *eam non habetis*, assumere non debetis. Vel *estote sicut ego* in fidei charitate, *quia et ego sum sicut vos homo correctus de errore*. Nam et nunc potestis exemplo meo a legis observantia retrahi, *sicut olim ab idolorum estis cultu revocati*. Et debetis esse *sicut ego*, *quia obsecro vos, o fratres*, ut sitis *sicut ego*, id est dulcedine fraternae dilectionis rogo. Ideo vos fraterno amore obsecro, ut non inimicus decipere quæreremus, *sicut falsi apostoli de me vobis asserunt*, *quia dum essem apud vos, nihil me læsistis*, sed in magnō honore habuistis. Superius aspere correctos nunc demulcet ac revocat blandiendo, obsecrando, et bene gesta eorum memorando. Non me læsistis, sed potius vosipsi scitis *quia per infirmitatem carnis*, id est eo tempore quo infirmabar in carne mea, prædicavi vobis evangelium Christi jampridem; et tamen non sprevistis, ut me vilem judicaretis, *tentationem vestram in carne mea ægrotante*. Tanta enim, fuit infirmitas corporis in me, ut vos inde tentari possetis, et putare quod non esset in me virtus aliqua spiritualiter, qui corporaliter sic infirmabar; nec essem apostolus Christi, quem ita doloribus infirmitatis agitari permitteret. Vel hæc infirmitas fuit passio diversarum tribulationum. *Evangelizavi vobis jampridem* per infirmitatem carnis, id est per tolerantiam adversitatum, quibus vehementer affligebatur caro mea; et *tentationem vestram in carne mea factam* non sprevistis, id est non vilem existimavistis passionem tribulationum mearum, per quam tentabamini, utrum timore me desereretis, an charitate amplecteremini. Et inde vos esse firmos cognovi, quod adversitatibus quæ mihi in carne acciderant, non estis a charitate deflexi. Nam dum me propter annuntiationem Evangelii tam contumeliose tractari ab incredulis videretis, vos quoque similiter ab illis male tractandos fore propter ejusdem Evangelii susceptionem credere poteratis; et ideo consideratione tantæ persecutionis ac pœnæ quidam defiebant a fide, vel metuebant ad eam accedere. Atque ita omnes tentabantur, et alii probati, atque alii reprobri per ignem tribulationis declarabantur. Nam infirmitatem, quæ in carne mea fuit vestra tentatio, non sprevistis, ut de me sic abjecto et afflito non curaretis; nec ex toto respuitis, ut omnino converti propter illam renueretis, sed potius ita me exceperitis, ac si nihil paterer, ac si essem immortalis et impassibilis. Cum tanta scilicet

A reverentia me exceperitis, cum quanta Dei angelum venientem de cœlo exciperetis; et ut plus dicam, ita me exceperitis, sicut ipsum Christum, si descendisset rursus in terram, et venisset vobis prædicare. Tantæ enim auctoritatis me habuistis, ac si de sublimibus veniens angelus loqueretur vobis, vel ipse Christus angelorum Dominus. Et quandoquidem in tanto honore me tunc habuistis, nunc autem sine causa spernitis ac respuitis, ergo ubi est beatitudo vestra? id est illa affectio et humilis devotio quam erga me habuistis, quæ erat causa futuræ beatitudinis vestræ. Bene revocat illos, vocando illam affectionem beatitudinem, quia si causam amittunt, effectum perdent; si amittunt illam devotam affectionem, perdent sine dubio futuram beatitudinem. Vere, inquit, *sicut angelum, vel sicut Christum Iesum me exceperitis*, et inde beatitudinem meruistis, quia si posset justus et cum mea utilitate fieri, illa membra vestra quæ chariora sunt in homine, tulissetis a vobis, et dedissetis mihi. *Testimonium enim robis perhibeo*, *quia si ad utilitatem Ecclesie fieri posset*, si cum justitia vestra et commoditate mea fieri posset, *oculos vestros eruissetis*, et *dedissetis mihi*, id est ad utilitatem meæ prædicationis. Consueto more loquitur, *sicut solemus dicere*: Do carne mea velle pro vestro profectu dare, si possem, et propter nimiam erga se charitatem illorum exaggravandam, dicit talia. Sed cum tanta charitas, et tantus honor illi suisset exhibitus, nunquid propter ipsum honorem sibi exhibitum, ac dilectionem pepercit illis errantibus, ne forte negaretur ei et minus ipse cum argueret eos, laudaretur vel amaretur? Non utique, quia propter honorem sibi impensum non gaudebat, sed propter eorum salutem. Ideoque propter eamdem ipsorum salutem non timuit, et vituperari ab illis, vel odio haberi, dummodo quod verum et utile erat, prædicaret. Unde mox subjicit: *Ergo inimicus robis factus sum, verum dicens vobis?* Quia, inquit, tantum me dilexistis, ergo propter veritatem quam annuntiavi, inimicum vobis me factum putatis? Persuadebant enim illis pseudoe apostoli, quod ipse causa odii noluisset eos docere circumcisionem, sed alii illam prædicaret, et inde putaverunt eum sibi inimicum. Propter quod increpando nunc dicit: Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? Ac si dicat: Non debetis estimare quod sim vobis inimicus, sed magis amicum me debetis agnoscerre ex eo quod puram vobis veritatem prædicavi, scilicet ut absque legis observantia, per solius Evangelii custodiam quæretis salvari, vel quia nemo vult se argui, reprehendens eos nunc videtur illis inimicus.

Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono semper, et non tantum cum præsens sum apud vos, filioli mei, quos iterum partuero, donec formetur Christus in vobis. Velle autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. ▶

Ego qui veritatem dico, videor inimicus; sed si blanditiis vos fallerem, tunc putarer amicus. Ego autem non sum vobis inimicus, sed illi potius, quos putatis amicos. Nam ipsi æmulantur vos non bene, id est non bona voluntate, quia non legitimo sponso vos æmulantur. Sancti viri æmulantur zelo Dei anima fidelium, ne castitatem mentis quam Christo sponso illibatam servare debent, aliqua perfidiae subreptione vel peccati perpetratione violent. Et pseudoapostoli quasi zelo Dei se istos æmulari flingebant, quos quasi per transgressionem legis a castitate spirituali recedere judicabant. Sed non bene id faciebant, quia ex quo sponsus ipse Christus per fidem vos justificari decrevit, non est jam casta anima quæ per carnalia legis opera quererit justificari, quoniam aversa est ab amore sponsi. Et hoc est: Non bene vos æmulantur, id est non bene student in vobis castitatem custodire; sed excludere vos volunt a sponsi thalamo, id est ab Ecclesia catholica, ut illos in foxnicatione, id est in hæresi sua foras æmulemini, id est quodam mentis fervore studeant imitari. Ipsi volunt ut illos æmulemini, id est imitamini, vos autem nolite eos imitari, sed bonum quemlibet virum æmalumini, id est ferventi amore imitari stude; non ad horam, sed semper, et non in illis operibus, quæ vel mala sunt, vel nec bona nec mala, sed in bono tantum. Petrus enim bonus erat, et tamen in illa simulatione, qua metu Judeorum a gentilibus qui crediderant segregabatur, non est imitandus, sed tantum in bono quod egit. Vel malum quod in pseudoapostolis est, nolite æmulari, sed bonum ubicunque repertum fuerit, æmalumini, id est servida mente imitamini in bono, id est in eo quod ipsum est bonum, non in alia re. Nonnulli enim bonum æmulantur non in bono, quia videntes justos pro bono opere laudari ab hominibus, student et ipsum opus agere, ut humanas laudes recipient. Ideo tantum in bono, non autem in malo bonum est æmulandum, id est propterea solummodo quia bonum est, debetis illud imitari, ut ipsum bonum vos delectet, et ex amore sequamini illud. Et hoc agite non tantum cum præsens sum apud vos corpore, sed etiam dum absens sum, o filioi mei, quos nunc iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. In absentia ejus non æmulati fuerant bonum, sicut fecerant dum ille cum illis esset; et idcirco monet eos, ut non sint similes servo ad oculum servienti, sed bona facere studeant illo absente, sicut et præsente. Quos vocat filioi, quia diminuto corde fuerant; et rursus adhuc in obscurio matris utero manebant, nondum prolati in lucem per correctionem. Vocat et suos, quantum ad bonam voluntatem suam, et ad spem quam habet de illorum correptione. Qui materno more ex Deo conceperat illos prius per bonam voluntatem ac dilectionem, parturierat per prædicationem, pepererat per ipsorum conversionem. Sed postea per pseudoapostolos a vita fidei fuerant extinti. Ideo rursum modo concepit illos per bonam

A voluntatem, et iterum prædicando laborat, ut eos in lucem pariat. Et tandem in eorum parturitione dolet et laborat, donec formetur Christus in eis, qui deformatus fuerat in ipsis. Quod gravius est dictum, quam si diceret eos formari in Christo. Donec, inquit, formetur in vobis Christus, id est similitudo Christi exprimatur in vobis, ut non nisi forma novi hominis appareat in fide, et operibus vestris. Parturire se dicit eos, quod matris est, non patris, ut ostendat maternum laborem et affectum, quem pro eis vel erga eos habet, quoniam sola mater dolores parturitionis sentit, et affectuosius quam pater diligit. Nunc, inquit, absens voco vos filios, sed modo vellem esse præsens apud vos, et mutare vocem meam, id est negare vos filios. Vellem esse præsens, ut digna vobis dicere, quæ nolo scribere ne permaneant. Dum enim absens sum, blande alloquor, ne si vos exasperarem, malevolo animo fieri putaretis; sed vellem nunc esse vobis præsens, et vocem lenitatis ac mansuetudinis qua absens utor, mutare in vocem asperitatis et severitatis. Quia nou ita commovet epistola vel qualibet Scriptura corda hominum, sicut viva vox præsentialiter loquentis. Motus etiam corporis et habitus ac vultus et modus loquendi, multum comamovet audientes. Ideo vos aspere vellem redarguere, quoniam confundor in vobis, id est apud alios erubesco pro vobis ita recentibus a doctrina mea. Vel aliter: Ego nunc absens multa vobis per similitudines loquor, volens vos corriger, sed vellem esse modo vobis præsens, ut alio genere loquendi rem profundius et subtilius aperire, et non parabolice, sed palam veritatem dissererem. Si enim profundiora nunc eis diceret, non haberent qui exponeret. Sed si ipse præsens esset, ubi dubitarent, ipse exponeret. Et præsens esse vellet, ut aliter loquens manifestius et profundius rem exponeret. Vellem esse præsens, quoniam absens confunditur in eis, id est doctrina absentis patitur confusionem in cordibus eorum confuse intelligentium dicta ejus subtilia. Sed prior sententia est verior et melior. Sequitur:

Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est (Gen. xvi); qui autem de libera, per remissionem (Gen. xxi). Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

Rursus Apostolus incipit ostendere ex ipsa lege quod non sit tenenda. Dicite, inquit, hoc est, respondete, mihi vos qui sub lege carnaliter vultis esse, legem non legistis? Quidquid eligant, probantur stulti. Si non legerunt, non debent recipere, quam nesciunt. Si legerunt, ipsa probat se dimittendam. Quod si non intelligunt, stulti sunt. Trans-

lata in Græcum fuerat lex per Septuaginta inter-
pretes, et idcirco poterat a Galatis legi. Ideo autem
quæro an legeritis legem, quia in ea scriptum est,
quoniam Abraham duos filios habuit; quod si atten-
deretis, nunquam ad eam recurreretis, ibi enim in-
nuitur, quia qui sub lege sunt, per gratiam sunt in
libertate. Cum enim plures filios ille pater habuerit,
de duobus spiritualiter agit Scriptura, innuens ali-
quid egregium in his præfigurari. Unus ergo pater
duos filios habuit, unum de Agar ancilla, et unum
de Sara libera. Quamvis enim pater unus esset, non
tamen conditio et genitura utriusque fuit similis.
Sed ille quidem qui de ancilla est procreatus, se-
cundum carnem, id est secundum carnis naturam
vel consuetudinem natus est, quia juvencula, sicut
erat Agar, de sene solet concipere. Ille autem qui
de libera genitus est, non per carnis usum, sed per
Dei reprobationem natus est. Ob hoc enim ex Sara
natus est, quia Deus promisit, imo reprobavit, non
quia caro id potuit. Sara enim erat sterilis et vetu-
la, nec de sene marito si nunquam sterilis fuisset,
concipere jam anus poterat (*Gen. xviii*), sed Deus
mirabiliter operatione dedit ex ea filium Abraham per gra-
tiam reprobationis suæ. Quæ sunt dicta per allego-
riam, id est per aliam locutionem, ut aliud exterius
sonet, et aliud interius intelligatur. Quia hæc, id
est hæc duæ matres sunt, id est significant duo te-
stamenta. Duo tantum exponit, id est ancillam et li-
beram, ut per hæc intelligamus et cætera. Abraham
ergo Deus Pater intelligitur. Duo filii, duo populi,
Judæorum scilicet et Christianorum. Ancilla, carnalis
doctrina Veteris Testamenti, quæ gignebat sub jugo
servitutis, dum timore cogeretur Deo servire. Li-
bera autem, prædicatio sive gratia Novi Testamen-
ti, quæ liberos generat, qui per charitatem Deo ser-
viant. In utroque enim Testamento genuit Deus fi-
lios qui sibi servirent, sed in Veteri Judæos servos,
qui timore poenæ et promissionibus temporalium ei
serviliter obedirent, et hoc est secundum carnem,
quæ et poenas horret, et dulcia amat; in gratia
vero Novi Testamenti liberos, qui ex dilectione ser-
viant, non vi carnis, sed opere Dei. Quis enim im-
possibilita secundum naturam crederet, quæ suavia
sunt in præsenti contemneret, non visa speraret,
nisi Dei virtus hoc in eo operaretur? Duæ matres,
ut dictum est, sunt duo Testamenta. **Unum** quidem
veniens a monte Sina, vel datum in monte Sina, id
est Vetus Testamentum, in servitutem generans Deo
filios, qui essent sub distinctione formidinibus, et ex
timore Deo servirent, que res, id est quod servile
Testamentum est Agar, id est significatur per Agar.
Hic relinquitur nobis intelligendum, quod Sara li-
bera matrem gratiam vel prædicationem evangelici-
am significaverit. Dehinc redditur causa, cur per
Agar significetur illud Vetus, quod deletum est.
Sina enim ubi Testamentum illud datum est, mons
est in Arabia, quæ est provincia extranearum gen-
tium, non in terra promissionis, quæ est hæreditas
filiorum, ut intelligamus eos qui Testamentum illud

A carnaliter observant, nequaquam ad hæreditatem
pertinere filiorum, sed extraneos esse a terra vi-
ventium, et alienos a patria sanctorum. Qui mons
conjunctus est Jerusalem, quia quod in monte illo
carnaliter et serviliter jussum est, in Jerusalem ubi
templum erat observatum est. Conjunctus et conso-
ciatus est ille mons non futuræ Jerusalem, sed ei
quæ nunc est, id est non coelesti, sed terrestri; et
non est libera, sed servit cum filiis suis, qui doctri-
nam ejus sequuntur, et ex timore cuncta faciunt.
Vel quia mons tumorem superbiæ designat, et Sina
interpretatur mandatum, Judæi habuerunt servile
testamentum a monte Sina, id est a superbia man-
dati, quoniam propterea digni fuerunt talem acci-
pere legem, quæ reprimet eorum cervicositatem,
quia de mandato ipsius legis erant supra modum
contra cæteras gentes gloriaturi. Quod testamentum
generat eos in servitutem legis vel peccati, quia et
terrore minarum cogit eos legi carnaliter deservire,
et onus facit prævaricatores, dum non possunt
ipsam legem implere. Quæ Testimenti servitus est
Agar, id est designatur per Agar ancillam, quæ in-
terpretatur advena vel alienatio, quoniam pere-
grina est cum filiis suis, et alienat eos ab hæreditate
coelesti. Arabia vero interpretatur humilis, si-
gnificans infirmam et humo repente conversatio-
nem eorum qui legi serviunt, sicut et mons Sina
tumorem designat elationis ipsorum, qua de man-
dato ejusdem legis extolluntur. Sina enim mons est
in Arabia, id est mandatum legis tumor elationis est
in humili (hoc est, per humum repenti) conversa-
tione Judæorum, dum se legem Dei haec glo-
riantes justos se putant, et cunctos homines velut
peccatores despiciunt, licet ipsi nunquam vel in-
telligendo, vel operando subleventur a terra. Qui
mons, id est qui superbus tumor, conjunctus est et
semper adhæret ei Jerusalem, quæ nunc est, id est
ei parti Judæorum quæ in infidelitate persistens,
sola temporalia quærat. Jerusalem namque visio pa-
cis dicitur. Quo nomine plebs illa recte designatur,
quæ nunc semper videre pacem temporalem deside-
rat, ut carnis suæ voluptatibus sine inquietudine
vel metu servire valeat. Et ideo nunc esse dicitur,
quasi quæ in alio sæculo futura non sit, quia nunc
bonis præsentibus quantum potest fructus, et in
amore hujus sæculi habet cor omnino fixum, sed
in alia vita bonis omnibus carebit, et suppliciis per-
petualiter deficiens velut in nibilum redigetur. Ipsa
est nunc sicut disserimus, et servit adhuc misera-
biliter sub jugo legis cum filiis suis, sicut Agar cum
Ismaele, quia noluit recipere libertatem quam Chri-
stus attulit. Ex quibus omnibus evidenter ostendit-
ur, legem amplius post adventum Christi non esse
tenendam, sed servitutem quæ sub ea est, a cunctis
hominibus fugiendam.

Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est,
quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Læ-
tare sterilis quæ non paris, erumpe et clama quæ
non parturis, quia multi illi desertæ magis

« quam ejus quæ habet virum (*Isa. LIV*), Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus. »

Ita quidem terrestris Jerusalem servit cum filiis suis, quoniam ancilla est, et in servitolem generat ut Agar. Sed illa *Jerusalem quæ est sursum* mente cum Deo, libera est ut Sara, et est mater nostra generans nos in libertatem sicut Isaac. Sursum est enim sanctorum civitas, quamvis hic pariat cives, in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat. Nam et sancti angeli qui in cœlis feliciter habitant, cives ejus sunt. Illa *Jerusalem* cujus conversatio in cœlis est, quæ sursum cor habet, quæ superna appetit, quam Sara figuravit, libera est, id est ex amoris libertate bono animo studet placere Deo, non ex timoris servitute querit pœnam evadere. Libera per spiritum dilectionis, quem accepit a Christo. « Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas (*II Cor. vi*). » Et hæc in libertate sua exemplo Saræ genuit nos, ut non quasi servi, sed sicut filii servamus Patri nostro, qui est in cœlis. Vere est mater nostra, licet fuisse diu sterilis ut Sara. Hinc enim scriptum est in Isaia: *Lætare sterilis* (*Isa. LIV*), etc. Isaías namque per spiritum sanctum prænuntians futuram Ecclesiæ secunditatem, ait: *Lætare tu, superna Jerusalem, id est Ecclesia post adventum Christi futura, modo quidem, sterilis ut antea Sara, quæ nunc tempore prophetarum non paris filios in fide, erumpe in vocem prædicationis, ut quæ diu siluisti, vocem cum magno impetu per virtutem sancti Spiritus emitas, et clama, ut a multis audiri valeas, tu quæ modo ante adventum sponsi non parturis, id est non conaris parere, non doles ut parias. Idcirco te moneo hæc agere, quia tui desertæ ac derelictæ erunt filii multi magis quam ejus synagogæ quæ modo virum habet Deum vel legis sermonem. Dum plures filii promittuntur Ecclesiæ, non penitus Synagoga excluditur a parti, sed multitudine gentium illi præsertur. Et ipsa enim in apostolis, ac per apostolos primum populum genuit de Judæis. Sicut autem primo Abraham sibi in conjugium sociaverat Saram, sed propter ejus sterilitatem cognovit ancillam, ut vel ex ea prolem gigneret, et tandem ex Sara per donum gratiæ Dei Filium genuit, ita Deus ab initio mundi Ecclesiam in paucis electis sibi conjunxit; sed quia tunc illa per prædicationem filios non generabat, interim Synagoga velut ancilla ad amplexus ejus introducta, semen prædicationis accepit, unde carnalem populum in servitute legis pareret, donec circa finem sæculi per divinam gratiam Ecclesia multis filiis dotaretur, imo populum Christianum velut Isaac pareret. Unde exponendo subdit Apostolus: *Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus.* Ac si dicat: Judæi quidem secundum formam quæ præcessit in Isaac, sumus filii promissionis. Vel ita: Deus promisit Ecclesiæ filios, sicut Saræ promiserat Isaac; sed nos, o fratres, secundum formam Isaac sumus filii promissionis. Ubi ostendit priorem promissionem de vocatione gentium in Isaac, id est in filio pro-*

A missionis. Nam sicut Sara genuit Isaac, quia Deus promiserat, sic Ecclesia gentilem populum in fide perit, quia Deus hoc per prophetas prædixerat. Quod enim Sara formam Ecclesia præferens, sterilis erat, nec spem generandæ prolis habebat, significat quod natura generis humani peccato vitiata, ac per hoc jure damnata, nihil veræ felicitatis in posterum merebatur. Sed gratuito Dei munere postmodum secunda, multitudinem liberorum Ecclesia genuit exemplo Saræ, quæ per gratiam divinæ promissionis genuerat Isaac. Qui scilicet Isaac risus vel gaudium interpretatur, et significat eos, qui in lætitia Deo serviant, non ex tristitia vel ex necessitate; et gaudent si quid pro justitia protulerunt, vel a doctribus suis audire digni sunt. Vos estis gloria nostra B et gaudium. Itaque ex eis quæ nunc usque hac lectio dicit Apostolus, notandum est quod Agar legem et Synagogam designat, Ismael vero filius ejus populum Judaicum et singulos Judæorum. Et quando Agar legem, tunc Ismael populum significat. Quando vero Agar Synagogam vel plebem figurat, tunc Ismael singulos Judæorum vel omnes insinuat. Apostolus enim quando dixit unum Testamentum esse a monte Sina, in servitatem generans velut Agar, evidenter ostendit quod legem Agar significaverit, et Ismael populum. Sequenti quoque versu demonstravit Agar significasse Jerusalem, id est Synagogam, et Ismael filios ejus, id est singulos Judæorum. Similiter Sara novam legem et Ecclesiam designat, Isaac vero populum Christianum C et singulos Christianorum. Nam quando Sara novam legem, tunc Isaac novum populum præfigurat. Quando autem Sara Ecclesiam, tunc Isaac filios Ecclesiæ. Ubi enim dixit Apostolus duas matres designare duo Testamenta, et Agar figurare Vetus, ibi necessario ostendit intelligendum, quod Sara novam legem expresserat, et Isaac populum Christianorum. Et in sequentibus dicens sub similitudine Saræ: *Lætare sterilis*, etc. indicat Saram designare Ecclesiam, et Isaac singulos quosque fideliom. Apie enim qui per repromissionem natus est, designat filios gratiæ, qui non per carnis generationem, sed per spiritualem regenerationem nascuntur ex Ecclesia.

D « Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus (*Gen. xii; Rom. ix*). Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. »

Nos, ut dictum est, sumus filii promissionis, id est per gratiam geniti, secundum formam quæ præcessit in Isaac. Sed quomodo tunc Ismael qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum genitus fuerat, id est Isaac qui secundum spiritualem operationem divinæ gratiæ procreatus erat ex anu sterili, ita et tunc fieri cernimus, dum Judæus quilibet ex ancilla Synagoga secundum carnem natus, Christianum ex libera Ecclesia secundum spiritualem gratiam natum persequitur, vel pœnis corporalibus eum afficiendo, vel (quod nunc

melius ad rem pertinet) carnales observantias sua-
dendo. Nam qui legem secundum carnem intelli-
gunt, adversantur his qui secundum spiritum sen-
tiunt, et persequuntur eos, vel seducere conantur.
Nulla autem persecutio Ismael adversus Isaac mota
refertur, nisi quidam ludus infantiae. Ludebat enim
Ismael cum pueru Isaac (*Gen. xxi*), et ludum illum
vocat nunc Apostolus persecutionem. Nam et Saræ
displicuit ludus ille, quia intellexit ibi seductionis
aliquid inesse. Nam lusio illa, illusio erat. Si illu-
sio, seductio et deceptio. Omnis enim ludus puerorum,
simulacrum est negotii majoris. Et quando
major ludit cum minimo, ad hoc ludit, ut quodam-
modo seducat eum, sciens se habere negotia alia
quaे intendit; et simulat quedam puero, id est in-
firmo, ludens cum illo. Major erat Ismael, et robora-
tus in malitia. Sed ludens cum pueru Isaac seduce-
bat eum, et quasdam fraudes ludendi cum infirmo
faciebat. Animadvertisit mater ludum illum persecu-
tionem esse. Sic et Ecclesia nunc per Apostolum in-
tellexit ludum, quo Galatis pseudopradicatores il-
ludebant et maligna fraude illos seducebant, per-
secutionem spiritalem esse. Plus enim persequuntur,
qui illudendo seducunt. Judaicus ergo populus in
Ismaele designatus per pseudoapostolos persegue-
batur in Galatia populum Christianum in Isaac de-
signatum, quasi superior et dignior fieri volens, ve-
luti primogenitus ad possidendam cum illo hæreditatem.
Sed non ita erit, quid enim dicit Scriptura (ibid.) de eo? *Ejice de domo tua (ancillam)* Synago-
gam et filium ejus populum Judaicum, ne particeps
fiat hæreditatis Christianorum. Et necesse est ut ita
fiat. *Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio libe-*
*ræ, id est non possidebit hæreditatem regni cœlo-
rum populus Judaicus ex ancilla Synagoga natus,*
cum populo Christiano ex libera Ecclesia nato. Hoc
ita completum cernimus, videntes ancillam synago-
gam vel legem carnalem cum filio suo foris ejec-
tam, et ab hæreditate superna repulsam. Nam
sicut Agar ancilla cum Ismaele filio suo ante nativi-
tatem Isaac mansit in domo Abrahæ, sed post nativi-
tatem expulsa est, ita lex secundum carnalem ob-
servantiam, vel Synagoga cum populo Judaico man-
sit apud eum priusquam populus Christianus cœpisset
ex baptismo nasci; sed post ejecta est de Eccle-
sia et separata a summi Patris amplexu et fami-
iliaritate atque hæreditate.

« Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed li-
beræ, qua libertate Christus nos liberavit. »

Quando quidem nos sumus filii promissionis se-
cundum Isaac, et Judæi filii ancillæ persequuntur
nos, suadendo carnalem legis observantiam, *itaque*
patet, o fratres, quia non sumus ancillæ filii ut ser-
viliter subjiciamus legi, sed sumus filii liberæ Ec-
clesiae vel gratiæ, ut libertate charitatis vivamus. Si
enim essemus filii ancillæ, Judæi filii ejus pacem
erga nos servarent. Sed quia nos ex alia matre, id
est ex libera genitos vident, libertatem nobis invi-
dent et auferre moluntur. Ne quis autem putaret

A nos ita liberos esse naturaliter, sicut fuit Isaac, sci-
licet ut servitus nulla præcessisset, subjungitur
quia Christus hac libertate nos liberavit, a jugo vi-
delicet diaboli, sub quo prius tenebamur servi, id
est non per liberum arbitrium nostrum, sed per
Christum liberatorem a servitute peccati venimus ad
libertatem innocentiae, ac sanctitatis et justitiae, se-
cundum quam appellamur filii. Sed in hac lectione
possunt adhuc aliqua subtilius inspici. Scriptum est
enim quoniam Abraham duos filios habuit, etc.
Abraham senex (ut supra dictum est) Deum patrem
designat, quem Daniel Antiquum dierum appellat
(*Dan. vii*). Qui habuit duos filios, id est duos popu-
los: unum terrena diligentem, alterum cœlestia
quærerentem: et ideo unum ex ancilla natus, alte-
rum ex libera. Nam quicunque etiam nunc in Eccle-
sia terrenam felicitatem quærunt a Deo pro bonis
quaे faciunt, adhuc filii sunt ancillæ, id est servitu-
tis antiquæ. In Ismael namque sunt omnes, qui car-
naliter Deum diligunt, id est pro temporali retribu-
tione, ad ipsos enim et Vetus Testamentum pertinet,
et ipsi sunt adhuc in servitute. Qui enim propter
bona terrena suscipiunt vel servant legem Dei, ipsi
sunt haeredes Veteris Testamenti. Similiter quicun-
que vel in Veteri vel in Novo Testamento pro sola
cœlesti remuneratione Deo servierunt aut serviunt,
per Isaac designantur, et haeredes sunt Novi Testamen-
ti. Nam et antiqui justi, licet Vetus Testamen-
tum pro temporum distributione divinitus datum po-
pulo veteri congruenter servaverint, tamen pro Dei
gratia filii promissionis effecti sunt, et Novi Testa-
menti haeredes in occulto Dei consilio, deputati sunt.
Etenim illis temporibus fuerunt spiritales viri, quos
non occidebat littera jubens, sed vivificabat spiritus
juvans; et nunc quoque sunt plurimi carnales, qui
vel hæreses faciunt non intelligendo Scripturas, ve
in ipsa Catholica fide aut adhuc parvuli lacte nu-
triuntur, aut tanquam palea perseverantes [*al. per-*
severans] futuris ignibus præparantur. Itaque ad
Vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ,
dilectores temporalium, dilectores hujus sæculi,
quocunque tempore sint vel fuerint; et ad Novum
Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ
vitæ. Omnes ergo qui per fidem veniunt ad agnitionem
Dei, possunt filii Abrahæ dici. Sed in his sunt
aliqui pro bonis temporalibus Deo servientes, et ali-
qui pro charitate Deo adhærentes. Et hi sunt duo filii,
unus de ancilla, et alter de libera. Sed qui de
ancilla, secundum carnem natus est, id est secundum
carnis affectum vel cupiditatem, processit in hanc
conversationem, ut honeste vival pro temporalibus
præmiis. Qui autem de libera genitus est, processit
ad spiritalem vitam, et ad intentionem supernæ re-
munerationis, per repromissionem, qua Deus Abrahæ
filios ut stellas, id est præclaros et cœlestes repro-
misit. « Sina enim mons est in Arabia, qui conjunc-
tus est ei, quæ nunc est Jerusalem, et servit cum
filii suis. » Ut supra dictum est, Sina interpretatur
mandatum, Arabia humili, Jerusalem risio pacis. Et

Arabia significat humilem, id est humo inhärentem, nec ad cœlestia se erigentem, in tentationem eorum qui tantum terrena querunt pro bonis quæ faciunt; Jerusalem vero pacem ac prosperitatem, quam se in præsenti videre gaudent, ut sine perturbatione vel metu bonis hujus sæculi fruantur. Sina ergo mons est in Arabia, id est mandatum Dei, tumor elationis est in mente per intentionem humi dejecta, quia quisquis infima de his quæ bene videtur agere, querit, tumet de observatione divini mandati, et quasi justum se esse gloriatur coram hominibus. Qui tumor arrogantiæ conjunctus est ei Jerusalem, id est ei prosperitatí quæ nunc est, et servit peccatis et voluptatibus vel cupiditatibus cum filiis suis, quia prosperitatē et divitias solet comitari superbia, maxime apud eos, qui tantum præsentia diligunt. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, etc. Hæc Jerusalem, id est hæc visio pacis, hæc prosperitas sæcularis, hæc civitas carnalium quæ nunc est, quæ nunc ad momentum floret, servit, id est servilia peccati opera, quæ lege prohibentur, facit, et servilibus mundi cupiditatibus acquiescit. Sed illa Jerusalem, id est visio pacis, illa prosperitas, illa sanctorum civitas, quæ sursum est, libera est ab omni servitute peccati, et ab omni cupiditate sæculi, quia nec peccat, nec sæcularia concupiscit. Quæ est mater nostra, si et nos exemplo ejus servire peccato contemnimus, et concupiscentias sæculi respuius. Quæ per Saram vetulam designata est, quia et ipsa coepit ab origine mundi. Sterilis autem dicta est, vel quia secundum carnem non parit, vel quia diu filios in terra non genuit. Sed lætari jubetur pro multitudine futurorum filiorum, quia si gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agentे (*Luc. xv.*), quanto magis super multis ad justitiam conversis? Quæ non parturit, quia dolores non patitur, sed generat spiritualiter sine passione, clamans in lætitia. Quæ et deserta fuit hominibus cœlestem justitiam vita deserentibus, atque terrena lucra sectantibus. Sed tandem secunda est innumerabili multitudine filiorum. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persecutus eum qui secundum spiritum, ita et nunc illi qui secundum carnem nati sunt, persecutuntur eos qui secundum spiritum nati sunt. Secundum carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores sæculi. Sed secundum spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum. Spiritales ergo patiuntur persecutionem a carnalibus, quia ludus carnalium, persecutio et afflictio est spiritualium. Ludit namque Ismael, et fratrem suum ludendo querit seducere, quando carnales dulcibus verbis illicita suadent, vanitates loquuntur, ad delectationes provocant, risum movent, libidinem excitant, malis colloquiis mores bonos corrumpunt (*1 Cor. xv.*). Et talibus ludis gravius persecutur spiritales, quam si gladiis illos appeterent. In omnibus ergo adversatur caro spiritui. Sive enim

B A populus carnalium hominum adversatur populo spiritualium, sive etiam in unoquoque nostrum caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, et hæc sibi invicem adversantur, atque lex in membris nostris repugnat legi mentis nostræ, et captivos nos dicit in lege peccati. Si ergo caro, cujus personam gerit Ismael, qui secundum carnem natus est, spiritui blandiatur, qui est Isaac, et illecebrosis cum eo deceptionibus agat, si delectationibus illiciat, voluptatibus molliat, hujuscemodi ludis carnis spiritum, Saram maxime, quæ est virtus, offendit; et hujusmodi blandimenta acerbissimam persecutionem judicat Paulus. Et tu igitur, quisquis hæc audis, non illam describi nunc persecutionem putes, quando furore gentilium ad immolandum idolis cogeris; sed si forte voluptas carnis te illiciat, si tibi libidinis illudat illecebra, hæc, si virtutis es filius, tanquam persecutionem maximam fuge, idcirco enim dicitur: « Fugite fornicationem (*1 Cor. vi.*) ». Sed et si injustitia blandiatur, ut personam potentis accipias, et gratia ejus flexus non recte judicium feras, intelligere debes quia sub specie ludi blandam persecutionem ab injustitia pateris. Verum et per singulas malitiae species, etiam si molles et delicatae sint et ludo similes, persecutionum species dico, quia in his omnibus virtus offenditur. Ita ergo filius ancillæ ludendo persecutur filium liberæ. Sed quid dicit Scriptura? Audi vocem ipsius liberæ: « Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ ». Ejice legis servitutem, qua pro temporali retributione servitur Deo, et populum carnalem, licet nomen Christianitatis habentem, non enim filius vestitæ servitutis erit regni cœlorum hæres cum filio novæ libertatis. Quicunque enim mores veteris hominis adhuc retinet, filius est ancille, id est servitutis antiquæ, licet Christianus vocetur, et ideo in fine de Ecclesia justorum ejicietur, ut non sit hæres cum his qui in novitate vitæ ambulant. Rursum ejice hæresim, et populum quem ipsa genuit non enim hæres erit filius hæresim cum filio Catholice veritatis. Nam et hæresim designat ancilla. Itaque, fratres, non sumus filii ancillæ, ut serviamus peccato, et concupiscentiis sæculi vel erroribus; sed filii liberæ, ut nostram vel Dei voluntatem compleamus in charitatis libertate, exuti mundana cupiditate. Quia scilicet libertate Christus per gratiam suam nos liberavit, ut jam per liberum arbitrium bonæ voluntatis nostræ, possimus gratum Deo servitum reddere.

CAPUT V.

- « State, et nolite iterum jugo servitutis contineri.
- « Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (*Act. xv.*) .
- « Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. »

Modo per Christum, sicut dixi, vos estis liberi, et ideo state in libertate quam accepistis, id est non recedatis ab ea, sed permanete semper usque ad

mortem in illa, et nolite iterum contineri a jugo servitutis. Prius enim vos continuit jugum servitutis idolorum, et nunc iterum vultis colla vestra subdere sub jugo servitutis legalium observantiarum Ex hac admonitione et multis aliis epistolæ hujus sententiis apparet, quia nondum se subjecerant per actionem servitutis legis, sed subjicere volebant. Nolite jugo servitutis iterum contineri, nec saltem jugo solius circumcisionis. Nam ecce, id est notum sit vobis, quia ego Paulus, qui notæ sum auctoritatis, qui hoc Evangelium non accepi ab homine, sed a Christo, qui et in me loquitur, dico vobis, veraciter, quia si circumcidamini sicut facere vultis, ut in circumcisione spem salutis ullam habeatis, tam ingens damnum incurretis, quod Christus nihil proderit vobis, quoniam circumcisione jam non solum non prod. est, sed etiam obest. Tali intentione posset quis circumcidisti, quod non magis obesset vel prodesset sibi illius pelliculae abscisio, quam unguium vel capillorum resecatio. Sed istis persuasum erat, quod sine legis operibus salvi esse non possent, ideoque circumcisioni volebant, et legis duritiam custodire, quasi per hæc justificandi atque salvandi. Quia ergo in hujusmodi legis operibus, et maxime in circumcisione putabant suam spem salutemque contineri, idcirco tanquam a certa pernicie vetantur. Nam si post Salvatoris aduentum gentes illa prophetica legis sacramenta servarent, aut Christus adhuc venturus per ea promitti videretur, aut nunquam in eis fuisse promissus. Quisquis itaque adhuc umbram illam cunctodit, veritatem quæ Christus est, venisse contradicit, et propterea nihil proderit. Volebant enim, ut dictum est, ideo circumcidisti, quia putabant non aliter in Christo se posse salvari. Qui si hoc animo circumciderentur, Christus eis omnino nihil prodesset. « Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est (*supra* II). » Nec solum, inquit, hoc dico, quia si circumcisi fueritis, nihil commodi ex Christo percipietis, sed etiam rursum testificor omni homini qui se circumcidit, tam Judeo quam gentili pro adipiscenda justitia, quoniam debitor est facienda, id est factis implendæ universæ legis, sicut qui baptismum percepit, debitor est faciendo præcepta Evangelii. Ac si dicat: Non solum hoc damnum ex circumcisione habebitis, quod Christi fides et baptismus nihil vobis proderit, sed etiam necesse erit vos subire laborem tantæ servitutis, ut assidue cuncta legis præcepta faciatis. Et ideo magis dimittenda est circumcisione.

« Evacuati estis a Christo. Qui in lege justificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem justitiae exspectamus. Nam in Christo Jesu neque circumcisione aliiquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. »

Circumcisio vobis necesse erit totam servare legem, etiam si nolueritis. Et mox ut illa dura litteræ prædicamenta servare coeperitis, evacuati estis a Christo, quo pleni eratis, ut non maneat amplius in vobis. Eratis enim vasa per fidem Christo plena, et

A Christo in vobis manente, eratis referti innocentia et remissione peccatorum, atque gratia sancti Spiritus et justificatione in bonis operibus et spe futuræ gloriae; sed nunc Christo recedente evacuati estis omni illo tam divite thesauro, si legis servitutem subieritis. Et qui in lege justificamini, id est justificari putatis, excidistis, id est ex toto cecidistis, a gratia Evangelii, in qua prius stabatis, dum spiritu liter in Christo vivere studebat. Ad hoc enim venit gratia, ut cessante legis onere, sola justificet. Et ideo qui legis servitutem reducit, libertatem gratiam perdit. Sic loquitur Apostolus, quasi jam omnia haec fecerint aut pertulerint, ut magis a faciendo deterreat, cum viderint quanta ex his detimenta sequantur. Possumus etiam intelligere quosdam eorum jam ad opera legis dilapsos fuisse, et ad eos specialiter nunc Apostolum verba dirigere, cum dicat: Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis. Vos, inquit, justificamini, id est justificari creditis in lege, sed erratis, quia nos soli justificabimur, qui justificari ex fide querimus. Nos enim spiritu, id est per Spiritum sanctum qui non fallit, quem habemus ex fide, indulitanter exspectamus spem justitiae, id est speratur ipsa justitia. Quamvis enim justificati simus ex fide, speramus tamen in ipsa justitia de die in dieni proficer, et mens nostra esuriens sitiensque justitiam, non nisi in futuro sæculo satiabitur plenarie. Et hanc spem exspectamus spiritu gratiae, non ex operibus legis. Ex his enim nemo justificabitur. Vel qui in lege carnaliter justificamini, a gratia future beatitudinis in appetitum terrenæ felicitatis excidistis, quia nos soli consequemur gratiam illius retributio-nis pro justitia, quam ex fide credimus provenire. Nos enim spiritu accepto ex fide exspectamus per patientiam spem justitiae, id est spem quam sperat justitia, hoc est gratiam felicitatis æternæ. Fides enim præcessit, et ex ea Spiritum sanctum divinitus accepimus, qui facit nos exspectare gratiam supernæ remunerationis pro labore nostro. Gratiam recte dico, quia nemo labore temporali juste sufficit æternam requiem promereri. Ex fide autem propterea dixi, quia ipsa fides est quæ valet apud Deum. Nam circumcisione quam vultis facere, nihil ibi prodest. Nam in Christo Jesu, id est in Christi membris, in Christi religione, neque circumcisione neque præputium aliiquid valet, sed integra fides. Ne dicent Galatae se velle facere circumcisionem, quam fecit Abraham qui legem non habuit, quia, etsi non inde justificarentur, majoris tamen per hanc dignitatis essent in Christiana religione, dicit Apostolus quia in Christo Jesu, id est in Christi corpore, quod est Ecclesia, non valet aliiquid circumcisione, id est nihil utilitatis vel dignitatis confert. Et rursum ne inciperent gloriari de præputio, existimantes illud alibi aliiquid valere, quia circumcisionem dicit inutilem, subjungit quia nec præputium valet ibi quidquam. Nam sive circumcisus, sive præputiatus sit quisque, non propter hoc aut dignior aut vilior est in Chri-

stiana religione. *Sed sola fides est ibi magnæ dignitatis, et fides quæ per charitatem operatur, id est non mortua, sed viva.* Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est; nec fides Veteris Testamenti, serviens ex timore, sed fides evangelica faciens ex charitate opera bona, non exspectans temporalem retributionem, sed videndum perpetuo Creatoris faciem. Hæc est fides electorum, quæ perducit ad salutem. Nam et dæmones credunt et contremiscunt, non tamen diligunt nec bene operantur. Et ideo fides quæ non habet charitatem et bona opera, fides dæmonum est, non Christianorum. Illa ergo sola fides, quæ et charitate flagrat, et bonis operibus insudat, valet in Christo Jesu.

« Currebatis bene. Quis vos fascinavit veritati non obediere? Nemini consenseritis. Persuasio hæc est non ex eo qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corruptit (*I Cor. v.*). »

Prædicta fides via est ad speciem divinæ contemplationis. In qua fide vos operando et desiderando currebatis bene ad bravium reimunerationis æternæ. Sunt enim nonnulli qui male currunt. Sed vos bene currebatis, dum per opera fidei cum charitate ad cœlestem patriam festinaretis. Nunc autem quis vos fascinavit, id est quis vos livido aspectu læsit, non obediens, id est ne obediens veritati, quæ ulro se vobis ingerit? Quis, id est cuius peritiæ, et cuius auctoritatis est, qui fascinatione sue locutionis impedivit, ne obediens veritati quam tradidi vobis, ut scilicet sine legis operibus per observantium Evangelii curretis ad vitam? Miræ enim sapientiæ et auctoritatis esse debuit, cui vos magis quam mihi credendum fore judicastis. Sed vos nemini talia vobis suadenti consenseritis, imo viriliter illi resistite, quoniam persuasio hæc non est ex eo, qui vos ad supernam patriam vocat, sed potius ex diabolo qui vos inde revocat. Nemini illorum qui legis opera vobis suadent, consenseritis, quia modicum fermentum totam massam corruptit, id est pauci errantes totam Ecclesiæ multitudinem plerumque corrumpunt acre-dine fervoris perversæ doctrinæ suæ. Vel modicum fermentum totam massam corruptit, id est modica persuasio erroris si ei consentiatur ut in corde recipiatur, acerbam et inutilem reddit totam virtutum omnium multitudinem. Ubiunque enim vel modicum persiliae admissum fuerit, ibi protinus omne bonum deperit. Sive de sola circumcisione potest hoc intelligi, quoniam de illa multum dubitabant, quam fuisse quondam in parte fidei nostræ videbant. Quamvis, iuquit, circumcisione sit modicum, id est modica pars legis, tamen vobis innovatis nullo modo facienda est, quia modicum fermentum, id est modica pars veteris doctrinæ, sicut est in circumcisione, corruptit totam massam, id est totam plebem novellam et dulcem vertit in amaritudinem, et tumorem anti-quæ plebis Judaicæ.

« Ego confido in vobis in Domino, quod nihil

A alind sapientis. Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille. »

Modicum prævæ doctrinæ corruptit totam puritatem veritatis Catholicæ. Sed ego confido, id est confidentiam et certitudinem habeo in vobis, quos corrigendos prævideo in Domino salutem vestram operante, quod nihil aliud quam sinceritas Catholicæ fidei continet, sapientis. Et ita vos quidem bene per Domini misericordiam evadetis. Sed ille portabit judicium suæ damnationis, qui vos conturbat, id est qui purum fontem vestri intellectus ac limpiditudinem vestræ fidei cœno suæ hæresis immissio turbidum reddit, vel rectum ordinem gressus vestri confundit, quo de servitute venistis ad libertatem. Hunc enim ordinem permutare volunt pseudoapostoli, qui de libertate ad servitatem vos reducere conantur, quod est ordo versus. Sed quisquis hoc facere nititur, portabit judicium, id est sustinebit pondus suæ damnationis, quicunque est ille; id est etiam si sit filius Abraham, si sit facundus, si sit potens. Eodem spiritu quo præviderat Apostolus correctionem Galatarum, prævidit et pertinaciam atque damnationem pseudoapostolorum, qui eos seduxerant. Qui et subjungit :

« Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis. »

Intelligendum est quia pseudomagistri cum velarent Galatis servitutem legis persuadere, et videbant eos Pauli apostoli auctoritate revocari, dicebant etiam ipsum Paulum id sentire, sed non eis aperire voluisse sententiam suam. Unde opportunitate subjicit: « Ego autem, fratres, etc. Nam et ab ipsi patiebatur persecutionem, qui talia persuadere moliebantur, cum jam Evangelium suscepisse viderentur. Quos tangit et alio loco, ubi ait: « Periculis in falsis fratribus (*I Cor. xi.*). » Nam quis Timotheum propter vitandum scandalum Judæorum, quos ad fidem quærebant adducere, circumcidet (*Act. xvi.*), idcirco dicebant eum circumcisionem apud alios prædicare. Quod ipse nunc removet. Illi, inquit, vos conturbaut, suadendo vobis circumcisionem, legisque servitutem, et dicens me quoque aliis adhuc prædicare circumcisionem. Sed ego, o fratres, si adhuc post fidem ut olim prædico circumcisionem, sicut ipsi dicunt, quid, id est quare, adhuc patior persecutionem ab ipsis et a Judæis? Inde enim patet me non prædicare circumcisionem, quoniam patior a Judæis persecutionem, cum non sit alia causa cur me persecuantur, nisi quia circumcisioni non acquiesco. Si enim illam prædicarem, nunquam me persecuerentur; et si illam, ut asserunt, prædico, ergo evacuatum est scandalum crucis, id est non irascuntur Judæi de cruce Christi, si assero homines circumcisione justificari. Si illam justificationi vel saluti necessariam prædico, evacuatum, id est vacuum ab utilitate factum est Dominica-

crucis scandalum, quo Judæi scandalizantur et irascuntur contra me, dum sola cruce et passione Christi assero credentes justificari. Sed utrumque fieri non potest, ut ego justitiam vel salutem esse prædicem et ex circumcitione, et ex cruce. Nam si ex circumcitione prædico salutem, destruta est evangelica prædicatio mea, qua annuntio reparationem humanæ salutis ex cruce Domini, unde et Judæi indignantur salutem ex cruce prædicari. Non est ergo causa ut persecutionem patiar, si circumcisionem prædico, quia prædicando illam, prædicationem crucis, quæ persecutionis meæ causa est, destruo. Sicque evacuatum est, id est supervacuum et inutile factum est scandalum crucis, quod Judæos conturbat : hoc est, Christus gratis mortuus est, si adhuc oportet circumcisio nem et legem carnaliter observare eos, qui justificari querunt et salvati.

« Utinam et abscindantur, qui vos conturbant ! » Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem. « Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Matth. xxii; Lev. xix). Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. »

Scandalum crucis est evacuatum, si circumcisionem prædico, sicut pseudoapostoli dicunt me facere. Utinam autem et ipsi qui crucem Christi evacuare volunt nostra salute, evacuentur suo errore. Utinam et ipsi abscindantur, id est castren tur, sunt enim spadones qui seipso absciderunt proprium regnum celorum (Matth. xix). Utinam abscindantur non carnaliter, sed spiritualiter, id est vim generandi perdant, ut neminem corrumpere valeant, ut seminare in vobis et in aliis carnalia desistant, nullamque omnino generandi efficaciam habeant ipsi, qui nunc carnalia semina legalium observantiarum diffundendo conturbant vos, et generant erroris filios. Bonum illis optat Apostolus, ut scilicet spirituali ferro abscondatur ex eis illud, unde servent spiritualiter ad corruptionem mentem aliorum. Quod si maledicendo intelligitur hoc dixisse, sciendum quia sancti viri cum maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultiōnis, sed ex justitiae examine erumpunt. Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt, et foras exsurgentia quo maledictio ferire debeant, cognoscunt ; et eo maledictio non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem sententiam maledictionis protulit, dicens : « Pecunia tua tecum sit in perditione (Act. viii). » Qui enim non ait, est, sed sit, non indicativo, sed optativo modo se haec dixisse signavit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit : « Si homo Dei sum, descendat ignis de caelo, et consumat vos (IV Reg. 1). » Quorum utrorumque sententia, quanta veritatis ratione convaluit, terminus cau-

A sæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interit, et duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus ergo subsequens testif catur, qua mente sententia maledictionis promittur. Cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicuntur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia ab imo et intimo iudice in reum sententia jaculatur. Igitur et Paulus eodem modo pseudopostulos, quos in errore perseveratores videbat, maledicere potuit, dicens : *Utinam abscindantur qui vos conturbant?* Nam si omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur (Matth. iii), quanto magis quæ facit fructum malum ? Melius est ergo ut pauci qui peri turi sunt pereant, ne alios qui salvati possunt, diu tuis in errore teneant, quam longo tempore vi ventes, multos secum in perditionem trahant. Itaque pro multorum salute paucos illos, quos spiritu propheticō perituros prævidebat, optare potuit ab hac vita citius abscindi, ne amplius peccata peccatis superadderent, et graviorem sibi perditionem, acquirerent. Hæc quippe maledictio non fuit ex malitia delinquentis, sed ex rectitudine judicis. Qui enim tam recta maledicens intulit, non perturbationis vitio succubuit, sed Dei iudicio concordavit. Vel sic intelligatur hæc anscissio, sicut Dominus in Evangelio præcepit membra quæ nos scandalizaverint, abscindi et projici a nobis (Matth. v), ut quia isti pseudo scandalum generant inter eos, separantur penitus et alienentur ab eis. Et expedit, inquit, ut abscindantur ex vobis, qui vos conturbant, et rectum ordinem itineris vestri confundunt, revocantes vos a libertate in servitutem, quia vos a servitute peccati vocati estis divinitus in libertatem fidei, o fratres, qui unum Patrem habere cepistis Deum, unamque matrem Ecclesiā. In libertatem vocati estis, ut non timore, sed amore bona faciatis. Quisquis enim vera charitate servet, adeo liber est, ut ei libeat agere quidquid voluerit, quia non vult nisi quod bonum est. Et ita charitas ac bonæ voluntatis affectus ipsa est libertas, ad quam vocati estis. Liberi ergo estis, tantum ne libertate abutamini, faciendo quod vobis carna er placuerit. Tunc enim amitteretis libertatem, si vos ad satisfaciendū carni liberos putaretis, quia qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii). Cum ergo sitis in libertate gratiae, et non in servitute legis, in libertate bonæ voluntatis, et non in servitute peccati, hoc tantum vobis est observandum, ne spiritalem vestram libertatem detis in occasionem carnis, ne scilicet quia liberi estis et metus legis non incumbit, ideo carnis desideria sequamini, quasi libera ram potestatem habentes faciendi quod caro voluerit. Non permittatis ut caro ex libertate accipiat occasionem voluptuose vivendi, sed potius per charitatem spiritus quæ est virtus mentis, servite invicem. Quia vocaverat eos liberos, nollent

jam alicui servire, sed ex libertate propria unus adversus alterum præsumeret. Et hoc iterum removet. Ac si dicat: Non debetis libertatem vestram pervertere, sed potius servire invicem per charitatem Spiritus, id est alter alteri, non timore servili, sed libertate charitatis. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat sicut suam, ut eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem. Et hanc liberam servitutem debetis libenter amplecti, quia omnis lex quam vultis implere, in uno sermone, id est in uno mandato impletur quo dicitur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Lev. xix.*). In proximi dilectione potestis omnia legis præcepta, quæ ad bonos mores pertinent, implere. Merito enim qui proximum diligit ut se legem dicitur implere, quia quidquid non vult sibi ab alio fieri, studet cavere ne faciat alii; et quidquid jure sibi vult ab alio fieri, quantum potest, ipse facit alii. Sic enim quidquid lex prohibet, vitatur; et quidquid ipsa moraliter jubet, impletur. Nam et Deum necesse est diligat, qui proximum sicut se diligit; quia non se diligit, sed odit, qui Deum non diligit. Qui enim Deum non diligit, iniquitatem diligit; qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (*Psal. x.*). Itaque in proximi perfecta dilectione complentur omnia quæ jubentur in lege. Si ergo per charitatem servieritis invicem, tunc fraterna dilectione complebitis universam legem. *Quod*, id est sed si vos invicem odiose mordetis, tunc omnia legis jura violatis. Si vos invicem mordetis, id est in aliquo alter alteri detrahitis, et comeditis, id est totum quod in vobis est devoratis, videte ne ab invicem consumamini, id est in nihilum redigamini. Occasione charitatis tangit hoc vitium eorum. Si vos invicem canino dente mordetis, clam detrahentes alter alteri, et lacerantes mutuo vitam vestram, ac manifeste verbis contendentes, comeditis vos vicissim, id est devoratis furiose totam ad invicem vestram conversationem litigando criminantes, et omnia bona vestra vicissim carpendo blasphemantes, vel injurias inferentes, videte ne dum more canum vivitis, more canum alternis morsibus consumamini, id est ne omnia virtutum bona quæ in vobis erant, devorentur ab invicem. Qui enim virtutibus alterius detrahit, virtutes proprias minuit vel anittit. Et qui bona alterius lacerat, ipse sua bona corrodit et nullat. Et qui injuriam alii facit, justam sibi damnationem acquirit. Qui ergo detractionibus et injuriis, vel criminationibus invicem se mordent et comedunt, invicem bona sua consumunt et perdunt. Consumuntur enim ab invicem, quia ille qui accipit injuriam, consumit eum qui infert, id est causa consumptionis ejus est; et alias similiter dum et ipse ab eo patitur injuriam vel criminationem sive detractionem, consumit eum, id est causa sit consumptionis virtutum ac bonorum ejus.

« Dico autem : Spiritu ambulate, et desideria

A carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Haec enim sibi invicem adversantur, ut non quæ cuncte vultis, illa faciatis. Quod spiritu ducimini, non estis sub lege. »

Superius, inquit, dixeram, ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem servatis invicem; sed nunc dico, qualiter haec agatis. Scilicet *ambulate in spiritu*, id est de virtute in virtutem (*Psal. lxxxiii.*) promoveamini in bonis operibus duce Spiritu sancto, quod est per charitatem servire invicem, et non perficietis desideria carnis, id est non complebitis actu vel consensu delectationes quas caro desiderat, quod est, non detis libertatem vestram in occasionem carnis. Ambulandum, id est proficiendum spiritu semper est, ut mente et opere semper ad interiora tendatis, dum estis in via vite presentis; et econtra cavendum vobis est, ne desideria carnis quæ militant aduersus animam perficiatis. Non dico, ne faciatis, id est ne habeatis illa, quoniam in hoc sæculo non habere illa non potestis, sed ne perficiatis ea, id est ne opera eorum consensu voluptatis impleatis. Non enim perficiuntur in malo, quando eis non accedit nostræ voluntatis assensus; sed tamen sunt in eo ipso quod in nobis sunt, quia non potest esse quin desiderauis. Et debetis omnino reluctari, ne carnis desideria, id est carnales concupiscentias perficiatis, quia caro concupiscit aduersus Spiritum vestrum, vel aduersus Spiritum Dei, qui in vobis est. Nam in malis hominibus non habet contra quem concupiscere. Ibi enim concupiscit aduersus spiritum, ubi est spiritus. In malis autem non est Spiritus Dei. Sed et contra spiritum eorum non concupiscit caro, quia non inventit eum rebellem carnalibus concupiscentiis suis, sed secum pariter concupiscentem. In bonis vero, ubi et Spiritus Dei est, et spiritus humanus repugnat desideriis carnis, caro concupiscit aduersus spiritum, sed et spiritus aduersus carnem. Et hoc est grave et intestinum bellum. Quod nunquam in vobis esset, si natura humana per liberum arbitrium in rectitudine, in qua facta est, persistisset. Nunc vero quæ pacem felix cum Deo babere noluit, secum pugnat infelix. Et cum sit hoc malum miserabile, melius tamen est, quam sine ullo confitu vitiis servire. Melius est enim bellum cum spe salutis aeternæ, quam sine ulla liberationis cogitatione captivitas. Caro itaque concupiscit aduersus spiritum, sed et spiritus aduersus carnem. Caro nihil nisi per animam concupiscit. Sed concupiscere caro aduersus spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur. Causa vero carnalis concupiscentiae non est in anima sola, sed in anima et carne. Ex utraque enim fit, ex anima scilicet, quod sine illa nulla delectatio sentitur; ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non sentitur. Caro igitur concupiscentia aduersus spiritum, carnalis delectatio est, quam de carne et cum carne spiritus habet. aduersus delectationem quam

solus habet. Solus quippe habet (nisi fallor) illam delectationem, non cum carnis voluptate vel carnarium rerum cupiditate commistam, de qua dicitur. « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (*Psal. xxxvi*). » Contrariae ergo sunt concupiscentiae carnis concupiscentiis spiritus, concupiscentiae spiritus concupiscentiis carnis. *Hæc enim duo*, id est caro et spiritus, *adversantur sibi invicem* tantum, ut quæcumque vultis, sive bona sive mala non faciat, id est non permittamini facere illa. Quæ enim vultis, nisi ut omnino nullæ concupiscentiae malarum et illicitarum sint delectationum? *Quis sanctus non hoc velit?* Sed non efficit. Non vos permitunt implere quod vultis. Nolite eas permettere implere quod volunt, et ita nec vos, nec illæ facietis quod vultis. Dum enim pugna hæc in nobis est, non facimus quod volumus. Quid enim facere volumus, cum perfici volumus sine summi boni, nisi ut caro adversus spiritum non concupiscat, nec sit nobis hoc vitium, contra quod spiritus concupiscat? Quod in hac vita quamvis velimus, quoniam facere non valamus, id saltem in adjutorio Dei facimus, ne carni concupiscenti adversus spiritum succumbentes cedamus, et ad perpetrandum peccatum nostra consensione pertrahamur. Nec carnis ergo concupiscentiae perficiuntur, quamvis fiant; nec nostra perficiuntur bona opera, quamvis fiant. Sicut enim tunc perficitur carnis concupiscentia, cum consentit et spiritus ad opera mala, ut non concupiscat adversus illam, sed cum illa; sic et bona opera nostra tunc perficiuntur, quando spiritui caro consenserit, ut adversus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem justitiae concupiscimus. Sed hæc nostra voluntas non perficitur, quandiu carnis concupiscentiarum quibus non consentimus, permanent motus. Nec in hac dissensione carnis et spiritus alterutrum putare debemus inimicum, sed vitium quo caro concupiscit adversus spiritum. Quod sanatum nec ipsum erit, et substantia salva erit utraque, et inter utramque nulla pugna erit. Postquam autem dixit Apostolus carnem et spiritum invicem adversari, ut ea quæ volumus facere nequeamus, ne ab ipsa pugna desides nos faciat, et per hanc sententiam laxamentum peccandi dedisse videatur, adjunxit: *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege*. Quasi diceret: Cum caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, his qui ducuntur desideriis carnis, jure dominatur lex, quæ terrendo compescat eos. Sed vos si spiritu ducimini, non estis sub lege. Sub lege enim es, qui timore supplicii quod lex minatur, non amore justitiae abstinet ab opere peccati, reus in voluntate, qua mallet non esse quod timeret, ut libere faceret quod occulite desiderat. Ergo nondum habet iste Spiritum sanctum quo ducatur. Quisquis enim Spiritu Dei ducitur in operibus suis, non est sub lege, quæ timorem incutit, sed in charitate, quæ non per legis litteram, sed per eundem spiritum diffunditur in cordibus electorum.

A Ili vero damnabiliter sunt sub lege, quos rex reos facit non impletos legem, dum nescientes gratia beneficium ad facienda Dei præcepta, quasi de suis viribus præsumunt, quia Spiritum sanctum non habent, quo rectore ducantur et adjuventur. Ab hoe autem loco demonstrare inchoat Apostolus, quia spiritu (sicut monuerat) sit ambulandum, et non perficienda carnis desideria, hinc carnis dishonestates et inutilitates, hinc spiritus honestates et utilitates proponendo. Nam subiungit:

B « Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt: Fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, æmulations, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comediantes, et his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. »

C Ambulandum, inquit, est spiritu, quia sicut dictum est, si a Spiritu sancto ducimini, jam istud commodum inde habetis, quod non estis sub onere vel servitute legis; sed in libertate charitatis; et econtrario cavendum est, ne perficiatis desideria carnis, quoniam ex perfectione eorum procedunt opera, quæ cunctis apparent mala. Non enim dubia, sed manifesta sunt opera carnis, id est prava et detestanda videntur doctis et indoctis, et ideo sunt fugienda, quæ quidem sunt hujusmodi: Fornicatio vulgariter fit cum meretricibus, quæ prostituebantur sub arcuatis, et loca illa vocabantur fornices, unde et fornicatio nomen accepit. Fornicatio prima ponitur inter opera carnis, quia nullum peccatum ita redigit animam ad carnalitatem sicut fornicatio, quoniam misera anima nihil aliud cogitare valet, nisi ea quæ carnis sunt, quandiu turpissimo fornicationis opere est occupata. Immunditia vero est quam mares inter se perpetrant, vel quam solus quis agit. Impudicitia, ea vero est quam cognati inter se exercent, alio nomine dicta incestus, quemadmodum supra admonuimus. Luxuria autem fit cum mulieribus, quæ nec publicæ meretrices sunt, nec legitimæ uxores. Idolorum quoque servitus inter opera carnis numeratur, quia nonnunquam ob amorem mulierum committitur, sicut a Salomone propter alienigenas uxores (*III Reg. xi*), vel a filiis Israel in Sethim, propter filias Madian (*Num. xxxi*). Sed et veneficia, id est iherbationes et venenorum confectiones sœpe fieri solent ob fornicationem et libidinosum amorem. In his omnibus apparet quam magnum et principale vitium sit fornicatio, de qua tot mortiferæ pestes prodeunt. Inimicitiae vero sunt, quando aliqui se invicem odio habent, et moluntur vicissim malum quod possunt vel faciunt. Quæ plerumque ex contentionibus oriuntur, quando prius verbis contenditur, et inde ad inimicitias venitur. Contentio enim pro lite accipitur. Contentio namque est, ubi non ratione, sed animi pertinacia defenditur, et ubi non veritas quæritur, sed animositas fatigatur. Vel contentio de primatu est, quando al-

ter præferri alteri vult. Quam apte sequitur æmulatio, quæ dicitur esse dolor animi, cum alius pervenit ad honorem, quem duo vel plures appetebant, et cæteri livore torquentur, qui non potuerunt assequi. Ira autem est subita tempestas animi, quæ multa mala sæpe perpetrare solet, dum nec rationem nec justitiam attendit, sed irrationaliter irruit ad faciendum quod concitatus animus stimulat. Rixa vero est, ubi duo se invicem percutiunt, vel inter se configunt. Dissensio est, ubi non omnes in una voluntate vel in uno sensu concordant, sed diversa volunt et partes faciunt. Unde et secta, id est hæresis plerumque generatur. Invidia vero, quæ aliena felicitate torquetur, et in duplice scinditur passionem, cum aut quod ipse est, alium esse non vult; aut alium videns esse meliorem, dolet se non esse consimilem. Homicidium autem est hominis occisio, et recte homicidia subnecuntur invidiis, quia sæpe invidia generat homicidium, sicut diabolus per malignitatem invidie primum hominem occidit, et Cain Abel fratrem suum (*Gen. iv*), atque sumini sacerdotes Christum. Ebrietas est nimia vini potatio, statum mentis immutans. Hæc namque simul cum corpore animam debilem reddit. In ebrietatis enim ægritudine corpus simul et anima corrumpitur, spiritus pariter cum carne vitiatur. Omnia membra flunt debilia, pedes, manus, lingua resoluta. Oculos tenebræ, mentem velat oblio, ita ut hominem se nec sciatur esse, nec sentiat. Comessationes vero sunt inhonesta et luxuriosa convivia. Hæc omnia dicit Apostolus opera carnis esse. Et fornicationes quidem, immunditia, impudicitia, luxuria, ebrietates, ac comessationes ad voluptatem carnis pertinent. Servitus autem idolorum, veneficia, inimicitiae et cætera quæ sequuntur, animi potius quam carnis vita sunt, quandoquidem fieri potest, ut propter idololatriam vel hæresim a voluptatibus carnis temperetur. Et tamen etiam tunc homo quamvis carnis libidines cohibere videatur, secundum carnem vivere hac apostolica auctoritate convincitur; et eo quod abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera carnis demonstratur. Hæc enim omnia et his similia doctor gentium opera carnis appellat, quia eo locutionis modo quo totum significatur a parte, ipsum hominem vult nomine carnis intelligi. Qui enim non secundum spiritum, id est secundum Deum vivit, sed secundum carnem, id est secundum hominem, scilicet secundum seipsum, merito vocatur caro. Hæc, inquit, et his similia sunt opera carnis, quæ nunc per epistolam absens prædicto ac prænuntio vobis, sicut et dum præsens essem, prædicti mortifera esse. Prædicto et præmonstro nunc vobis, dum licet cavere, dum licet penitere, ante judicium, ante damnationem, quæ sunt factura illa opera, id est ablatura illa regnum cœlorum, quia etiam quolibet eorum tolleret illud regnum, quoniam qui talia agunt opera, regnum Dei non consequentur. Non qui aduersus talia configunt, sed qui talia agunt. Aliud

A enim est prava opera facere; aliud, adversus ea configere. Et hactenus quidem partim descripta sunt inutilia et execranda carnis opera, post hæc autem exponuntur et utilia ac sacra spiritus opera, cum dicitur:

« Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. » Adversus hujusmodi non est lex.

Opera carnis qualia sunt, dictum est. Sed opera sancti Spiritus habitantis in homine, sunt ista quæ subduntur, quæ magis sunt appellanda fructus, quoniam ex bona arbore sicut optimi fructus producent, ut refectionem perpetuae saturitatis praebant electis, ideoque propter seipsa sunt appetenda.

B Fructus enim a fruendo dicitur, et frui proprio non dicimus, nisi rebus illis in quibus finem letitiae nostræ ponimus, in æternis scilicet bonis, quæ in Deo possidere quandoque paramus; his ergo fructibus prima est charitas, qua diligitur Dominus et proximus, quia major est omnibus cæteris virtutibus, et ex ejus radice vigent omnes alii. Nam ex ista oritur gaudium, id est elatio non superba sed benigna mentis de bono exultantis. Qui enim diligit Dominum, gaudet in Deo pura conscientia; et qui diligit proximum, gaudet de bono ejus. Pacem quoque servat erga Deum, qui diligit eum, quia in quantum potest cavit eum offendere et studet ei placere. Sed et cum proximo pacem custodit, non inquietans eum, si eum diligit. Non tamen violat pacem, si eum errantem pio studio increpat, vel etiam, si ita oportet, verberat. Quia vero multa sunt in conversatione humana, que pacem turbare possunt, necessario subjungitur patientia, per quam injuriae et adversitates æquo animo sustineantur, ut fraterna pax queat observari. Patientia enim est, mala æquanimiter tolerare, et contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Et quia non ad horam, sed quandiu voluerit Dominus servanda est hæc patientia, subnectitur et longanimitas, per quam omnia perseveranter usque in finem sustineantur. Longanimitas enim est longitudi animi patienter adversa tolerantis et æterna præmia diu exspectantis. Ne quis vero inter eos quos longo tempore patitur, non amare versetur, sequitur bonitas, quæ est dulcedo animi et affectio pia, ut non rancorem animi, sed dulcedinem erga eos qui nos tribulant, habeamus, per quam eis et bona quæ possumus, impendamus. Ne enim sit inanis hæc bonitas, subjungitur alia virtus sibi cognata et consimilis, id est benignitas, quæ et ipsa est bona affectio animi, gratis sua tribuentis et hilariter propter Deum quidquid potest largientis. Et quia sunt nonnulli, qui dum bona proximis impendunt, aspere loquuntur eis et austoritatem ostendunt, congrue subnectitur mansuetudo, ut qui benigne tribuit, non intratibilis sit vel asper, sed mansuetus et levis, id est mitis et affabilis et familiaris. Mansuetus enim, quasi manu assuetus dicitur. Fides vero est, qua-

veraciter credimus id quod non possumus videre. Cujus nomen inde appellatur, quod omnino fiat quod dictum est aut promissum. Fides enim vocatur ab eo quod fit illud quod inter utrosque placitum est, id est inter Deum et hominem, quando et homo facit opere quod dixit ore, et Dominus reddit quod promisit. Et ideo fides sine operibus non est vera fides, quia non facit quod dicit. Propter quod et inter duos homines servatur fides quando illud quod dixerunt et statuerunt invicem, custodiunt veraciter et faciunt. Modestia autem est, quando modus stat, id est tenetur et servatur in dictis et in factis. Continentia vero, ubi ab illicitis actibus carnis temperatur; castitas autem, cum jam caro sedata fuerit. Continentia enim in luctamine est, castitas autem in pace. Non enim castitas, sed continentia dicitur, ubi adhuc ei resistit adversitas voluptatis. Consummatio enim veræ castitatis est, quæ non impugnat carnalis concupiscentiæ motum, sed toto horrore detestatur, ac jugem et inviolabilem sui retinet puritatem, nec potest aliud esse quam sanctitas. His sunt itaque fructus spiritus, quos contra carnis opera commendare volens Apostolus, a capite, ut præmissum est, coepit, dicens: *Fructus autem spiritus est charitas.* Ac deinde cætera tanquam ex isto capite exorta et religata contexuit, quæ sunt gaudium, pax, etc. Omnia enim hæc ex fonte charitatis manant. Quis enim bene gaudet, nisi qui bonum diligit unde gaudet? Quis pacem veram habere potest, nisi cum illo quem veraciter diligit? Quis vere patiens, nisi dilectionem habuerit? Quis longanimis in bono perseveranter manendo, nisi serveat diligendo? Quis est bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis est benignus, nisi diligit cui opitulatur? Quis utiliter mansuetus, nisi cuius dilectio moderetur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur? Quis bene modestus, nisi cui dilectio modum ponit in omnibus? Quis ab eo continet unde turbatur, nisi diligit unde honestatur? Quis sanctimoniam castitatis assequitur, nisi in cuius mente charitas dominatur? Charitas ergo non potest haberiri sine cæteris bonis, et cætera bona sine charitate nequeunt prodesse. Adversus hujusmodi spirituales fructus, quos necesse est sequi gratiæ spiritum, non est lex, quia in nullo contradicit eis, sed favet in omnibus. Sed adversus præostensa carnis opera lex posita est.

« Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. »

Ostensa utraque acie, vitorum scilicet atque virtutum, ostendit qui sunt qui pugnant contra vitia. Non enim omnes vitiis reluctantur, sed soli illi tantum, qui sunt ex parte Christi, qui sunt possessio Christi, qui sunt membra Christi, illi sequentes vestigia passionis ejus, crucifixerunt, id est cruciaverunt carnem suam, configendo, cum vitiis et cum concupiscentiis. Vitia secundum operationem intelligamus, concupiscentias secundum consensum. Quia servi Christi laborant, ut neque opera vitiorum fa-

ciant, neque concupiscentiis carnalibus vel in corde consentiant. Et reprimendo carnis voluptates, cruce sibi ipsis faciunt, ac præceptis justitiae quasi quibusdam clavis se configunt, ut pravam actionem, et perversam voluntatem in seipsis refrenent. Protest et de his qui intentione remunerationis supernæ carnem jejunii affligunt, hæc sententia specialiter intelligi. Cum vitiis quippe et cum concupiscentiis carnem crucifigimus, si sic gulam restringimus, ut jam de mundi gloria nihil quæramus. Nam qui corpus macerat, sed nonoribus anhelat, crucem carni intulit, sed mundo per concupiscentiam pejus vivit.

« Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. »

Quia communiter dixerat eos qui sunt Christi, crucifixisse carnem suam cum vitiis et cum concupiscentiis, retorquet sermonem ad eos quibus scribebat, et se eis connumerat, quasi dicens: Non dico vobis quod ipse non velim. Qui sunt Christi, ita agunt ut dixi; et nos, quia Christi sumus, spiritu ambulemus, quia spiritu ad banc vitam venimus. Quicunque enim vitiis carne mortificati sumus, jam virtutibus spiritu vivimus. Si spiritu vivimus, id est si per Spiritum Dei spiritualiter vivimus, spiritu etiam duce ambulemus, id est non remaneamus pigri in eo ad quod pervenimus, sed semper ad meliora promoteamur, quia nemo tam sanctus est in hac vita, qui non possit adhuc quotidie proficere. Quia vero nonnulli postquam in virtutibus excreverint, incipiunt velle laudari velut sanctiores, apte subjungitur: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi,* id est si spiritualiter vivimus et spiritualiter de virtute in virtutem proficiendo ambulamus, non inde vanam gloriam transitorię laudis cupiamus, ne simus fatuis virginibus similes, quæ foris lucentes ostenderunt lampadas, et intus oleum in vasis suis recondere neglexerunt; ideoque veniente sposo, lampades eorum defecerunt (*Matth. xxv.*). Ob hoc etiam caueamus cupiditatem inanis gloriæ, quia inde efficeremur invicem alii alias provocantes ad contentionem et iram vel ad deteriora, et invicem alii aliis invidentes meliora. Sicque per appetitum vanæ gloriæ fieret in nobis tanta subversio, ut qui putabamus cæteris meliores, nunc efficeremur aliis peiores.

CAPUT VI.

« Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujuscemodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris. »

Hactenus toti Ecclesiæ locutus est Apostolus, improbando legem et commandando gratiam, et prælatos nunc alloquitur. Spiritualiter quidem, ut docui, vivendum est omnibus. Et tamen, o fratres mei, qui cæterorum curam sumpsistis, etiam si aliquis homo, id est infirmus ac fragilis ex ipsa humana fragilitate præoccupatus fuerit, id est subito lapsus in aliquo delicto, tractandus est humane. Delictum

est desertio boni. Quid enim sonat aliud delictum, nisi derelictum? Et qui delinquit, quid derelinquit nisi bonum? Græci etiam duo nomina huic pesti imposuerunt. Nam delictum apud eos et πλημμέλεια dicitur, et παράπτωμα. Et πλημμέλεια simile nomen est negligentia, quoniam Græce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia curæ non est quod negligitur. Hoc autem loco, παράπτωμα est in Græco. In paratomate vero, tanquam decidere intelligitur qui delinquit. Unde cadaver quod Latini a cadendo dixerunt, Graece πτῶμα dicitur. Qui ergo peccando malum facit, prius delinquendo a bono cedit. Delictum quippe est, declinare a bono; peccatum vero est, facere malum. Potest etiam illud esse delictum, quod ab ignorantie fit; illud autem peccatum, quod a scientie. Indifferenter tamen plerumque dicuntur. Praeoccupatio autem est, in qua delinquitur, dum quid faciendum sit aut ad horam non videtur, aut et quia viderit, vincitur, ut scilicet fiat peccatum, cum vel latet veritas, vel compellit infirmitas. Et cum non malitia, sed sola infirmitate vel ignorantia delinquitur, pro peccato necesse est, ut magno moderamine ipsa delicti correctio temperetur. Hoc est itaque quod nunc præcipitur: Si praecipitatus fuerit homo in aliquo delicto, vos præpositi qui spirituales estis, id est spiritualiter vivitis, non despiciatis, sed neque exasperetis hujusmodi hominem non per singula via quotidiano usu desuentem, aut sponte mala facientem, sed subito per imprudentiam vel infirmitatem in aliquo lapsum. Non exasperetis eum, sed instruile hujuscemodi rationabiliter ad paenitentiam ut fratrem, in spiritu non nimii servoris, sed lenitatis et mansuetudinis. Corripe, inquam, eum dulciter, mone ut surgat, tu qui ei prælatus es, considerans te ipsum, id est propriam fragilitatem tuam, ne forte et ipse tu ex ea tenteris. Videlicet cum displicet ex aliena infirmitate quod conspicis, pensa quod es, ut increpationis zelo se spiritus temperiet, dum sibi quoque quod increpat, timet. Cuncti quippe quoque in hac mortali carne subsistimus, corruptionis nostræ infirmitatibus subjacemus. Ex se ergo debet quisque colligere, qualiter alienæ imbecillitati oporteat misereri, ne contra infirmitatem proximi, si ad increpationis vocem ferventius rapitur, oblitus sui esse videatur. Post hæc ad generalem instructionem reddit Apostolus, dicens:

« Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Nam, si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit (1 Cor. iii).

Vos prælati, sicut dictum est, instruite leniter subditum, si deliquerit. Et vos subditi portate alter onera alterius. Verbi gratia: iram fratris tunc portabis, cum adversus eum iratum non irasceris, ut rursum eo tempore quo te ira præoccupaverit, ille te lenitate et tranquillitate supportet. Ita diversis temporibus eadem

A infirmitas potest invicem abutroque portari. Diversum autem infirmitatis genus uno simul tempore portari potest ab ambobus, veluti si quis in se loquacitatem vicerit, et pertinaciam nondum vicerit; alius vero adhuc loquax, sed jam pertinax non sit: debet ille hujus loquacitatem, et iste illius pertinaciam, donec illud in illo et hoc in isto sanetur, charitate portare. Similiter de cæteris infirmitatibus agendum. Et hoc est quod dicitur: Alter alterius onera portate, id est invicem infirmitatum vestiarum pondera sufferte, et sic adimplebitis legem Christi, id est charitatem, de qua ipse dixit: « Hæc mando vobis ut diligatis invicem (Jouan. xv). Hujus enim dilectionis officium est, invicem onera vestra portare. Et justum est, ut alter compatiatur alteri, et propter onus infirmitatis ejus. Nam, si quis se supra cæteros extulerit, despiciens illos propter varias morum infirmitates, neque dignans onera illorum compatiendo portare, sed se quasi solum justum apud se magistrans, ipse sibi est inimicus. Si quis in corde suo existimat aliquid magnum esse comparatione alterius peccantis, cum tamen sit nihil ex se, ipse seducit a veritate se ipsum, dum illud credit quod non potest esse. Qui enim sanctitatem sibi arrogat, nihil dicitur, quoniam comparatione spiritalis hominis, qui scit gratia Dei esse se quod est, quisquis vana præsumit, nihil est. Electus enim quisque non attendit bona quæ jam percepit, sed quæ needum percipere valuit; ideoque magis humiliatur considerans inopiam suam, sive cetera bona meretur accipere. Reprobis vero non attendit ea quæ non habet ut humilietur, sed ea quæ habet considerans, extollitur. Et se alicuius momenti esse judicans, nihil sit, amittendo quæ bona percepérat, quoniam conscientia sua quæ suggesta cogitationem superbiæ, ut magnum aliquid in virtutibus se esse putet, seducit eum, id est seorsum a via humilitatis ducit, et a charitate proximi quem jacentem despicit. Nihil esse dicitur talis bono, quia omnis creatura, quæ non adhæret ei qui semper habet esse, nihil est. Vel qui laudantibus aliis eredens, existimat hoc esse verum quod ab illis de illo dicitur, cum falsum sit, et ideo se magnum ac sanctum putat, non adulatores seducunt eum, sed ipse seipsum, dum plus aliis credit quam suæ conscientiae. Non debet quis inaniter de se magna sentire, nec adulatoribus credere; sed potius probet et examinet unusquisque opus suum, non peccatum alterius, ut pharisæus qui non re, sed fallaciter justus erat (Luc. xviii). Et, cum sic opus suum probaverit esse veraciter bonum, tunc gloriam habebit in semetipso tantum, id est in conscientia sua et non in altero, id est in ore alterius. Gloriam intus habere, et non ex aliena laude penderere, hoc est oleum in vase servare cum virginibus illis prudentibus (Matth. xxv). Sed quam gloriam habet intra se justus, nisi eum cui dicitur: « Gloria mea et exaltans caput meum?» (Psal. iii.) Ut, quod saepè dicendum est: « Qui gloriatur, in Domino glorietur (1 Cor. i; II Cor. i; Jer. ix), non existimet quisquam se stantem aliquid

esse in comparatione cadentis, sed opus suum probet, et circumspiciat ac diligenter inspicat unusquisque non lapsum alterius; et sic, id est probando suum opus non alterius, habebit gloriam in seipso, id est in sua actione bona, et non in altero, id est in casu alterius. Hoc est, non extra se queret gloriam, ut aliis jacentibus se preferat; sed remanens in consideratione suimet solius, cum se bene agere probaverit, gloriabitur puro corde in Deo, a quo ut bonum operaretur, accipit. Ideo enim debet nunc unusquisque proprium opus examinare, et non alterius, quia unusquisque in judicio Dei onus suum portabit, id est gravabitur propria sarcina peccatorum suorum. Non est sibi contrarius Apostolus qui supra jussit ut invicem onera nostra portemus, et nunc dicit quia unusquisque onus suum portabit. Alia enim sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo de actibus nostris. Illa cum fratribus sustentanda conunicantur, haec propria ab unoquoque portatur. Non enim cum alio portat haec alter, nec projectit in alterum; sed solus cogitur unusquisque sustinere proprium, ut juxta quod magis aut minus peccavit, gravetur in judicio.

« Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, haec et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, et de spiritu metet vitam æternam. »

Ea quæ dixi, invicem vel apud se unusquisque custodite; sed erga doctores vestros, ut nunc moneo, largi estote. Scilicet is qui catechizatur, id est instruitur verbo sacre doctrinæ ab aliquo, communicet in omnibus bonis suis corporalibus ei qui se instruit, id est omnia terrena bona quæ habet, faciat sibi et doctori suo esse communia, ministrans ei ex bonis propriis cibum et indumentum et quæque necessaria sicut cibi. Et in hoc nolite errare excusando vos avare, et dicendo: parum vel nihil dare possum magistro meo; quia Deus, qui videt quid aut quantum dare possitis, non irridetur, ut aliquis injustus vel fallax ridendo transeat judicium ejus, sed unusquisque recipit ab eo quod meruit. Nam ea quæ nunc seminaverit homo, id est opera quæ sibi velut semen reposuerit, vel bona, vel mala, sive multa, sive pauca sint, haec eadem, id est fructum eorum metet in Dei judicio. Opera enim vitæ præsentis, seueniunt sunt futurae messias. Vel ita: Is qui instruitur verbo doctoris, communicet ei qui se instruit, id est communicatorem et participem ejus se faciat in omnibus bonis, recipiendo doctrinam ejus, et imitando virtutes ac bonos mores ejus. Communicat enim discipulus magistro in omnibus bonis ejus, quando omnium, quæ ille bene agit et loquitur, particeps et imitator efficitur. Et in hac communione nolite errare, faciendo eam simulatorie, sed puritatem cordis in hac exhibete; quia Deus non irridetur, id est non fallitur sicut homo, ut ignorare possit aliquid, sed videt

A intima cordis. Vel etiam sic: Is qui instruitur, et si in solo verbo, non exemplo predicatoris, communicet ei non in malis, si ea facit, sed in omnibus bonis quæ ille dicit, id est participem se exhibeat, recipiendo verbum ejus et in omnibus implendo. Et nolite errare imitando pravos mores ejus, si ipse male vivit et bene loquitur, quia Deus non irridetur, id est Dei judicium nullus potest irridere, seu magister, seu discipulus, sed ibi recipit unusquisque prout gessit. Quæ enim seminaverit, id est operatus fuerit homo, haec et metet, id est horum mercedem recipiet judicante Deo. Et vere quæ seminaverit metet, sive bona sive mala: Quoniam ille qui modo seminat in carne sua, id est opera carnis agit in carne, de carne metet etiam corruptionem, ut tormentis incessanter corrumpatur, id est conteratur, et jugem habeat in se fetorem. Sed econtrario ille qui seminat in spiritu, id est spiritalia operatur in Spiritu sancto, de ipso spiritu metet, id est quasi messem capies in futuro vitam æternam, quæ est contraria prædictæ corruptioni. Potest forsitan et hominis spiritus intelligi, in quo seminatur, et ex quo vita metetur, juxta illud Salomonis: « Omni custodia serva certum, quia ex ipso vita procedit (Prov. iv). » Nam quod Salomon ait ex corde vitam procedere, hoc videtur esse, quod ait Apostolus ex spiritu vitam fore metendam. Qualis enim radix est cordis, talis in conspectu interni arbitrii est omnis fructus actionis. Sed quisquis in futuro sæculo messem vitæ sine fine cupit colligere, debet in isto semper quādiu vivit opera bona seminare. Unde subjungitur:

« Bonum autem facientes, non deficiamus tempore enim suo metemus, non deficiente (1 Thes. iii). Ergo, dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. »

Quæ seminaverit homo, haec et metet. Ideo nos malum nullum debemus seminare, id est facere, sed bonum. Et bonum facientes, id est bonum seminantes, nunquam cessemus quandiu tempus est sa-tionis, ne deficiamus aliquo labore fatigati, quia et erit tempus mensionis ac quietis. Tempore enim suo, id est huic rei præsinito metemus, id est mercedem operum nostrorum colligemus, non deficiente, id est incessanter et sine fine, quia, sicut non deliciimus semiando, sic non deficiemus metendo. Et quæ tunc non deficiemus metendo fructum boni operis, id est seminis nostri, ergo, dum tempus seminandi et operandi habemus, quod ignoramus quandiu habituri sumus, operemur nunc assidue bonum, sicut eleemosynas et cætera beneficia, ad omnes quoque poterimus, sed maxime ad domesticos fidei, id est ad justos, quia et justus ex fide vivit (Habac. ii; Rom. i). Domesticus enim fidei est, qui eadē tibi religione conjungitur, quem a consortio fraternitatis peccata non separant. Domesticus quippe quasi in domo stans dicitur. Justus ergo et sanctis præcipue debemus impendere beneficia. Non tamen aliis hominibus etiam peccatoribus misericordie claudenda sunt viscera, nec si etiam adversus nos hostilitate

animum gerant, ipso Domino monente. « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt (*Matth. v; Luc. vi.*). »

« Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. »

Hactenus per epistolam vos revocavi et instruxi. Quam ut sciat a me missam, *videte qualibus eam litteris*, id est quam bene formatis *scripti vobis* non notarii *manu* sed *mea*. Ne suspicarentur hanc epistolam non ab Apostolo, sed ab alio aliquo fallaciter sub ejus nomine sibi missam, et dubitarent obediens monitis ejus, ideo nunc certum dat illis signum cognoscendi eam. Ac si dicat : epistolam istam scripsi ego propria manu. Et hoc recognoscite per formas et qualitates ipsarum litterarum, per quas manum meam poteritis recognoscere. Multum etiam per hoc invitat eos ad audiendum se, quod tantam sibi curram de illis indicat suis, ut propria manu scriberet illis. Vel dum dicit, *videte qualibus litteris scripsi vobis*, monet eos ut considerent et intelligent quam profunda sacramenta, et quam rationabilia vel utilia monita contineantur in litteris hujus epistola. Litterarum enim nomine frequenter epistola solet appellari : *Videte*, inquit, *qualibus litteris*, id est quali epistola, quam spirituali, quam vera, quam rationabili, *scripti vobis* correptionem *manu* propria.

« Quicunque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum, ut crucis Christi persecutionem non patientur. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt; sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glororientur. »

Opus fuit ut scriberem vobis, quia pseudoprädicatores instant ut circumcidamini. *Quicunque enim talium magistrorum volunt* Iudeis infidelibus placere in carne, id est in carnali observatione, *hi cogunt* improbatum, non ducunt ratione vos circumcidi, non ut legem impleatis, sed tantummodo ut ipsi non patientur persecutionem crucis Christi, id est quae nobis infertur propter prædicationem crucis Christi. Præceptum fuerat a Romanis principibus, ut Iudeis sine perturbatione vel impedimento licet observare suos ritus et legem, ubique essent, et si quis gentilium vellet illis consentire, circumcisionem, et legem, atque ritus ipsorum posset assumere, et cum illis viveret in securitate. Sed Christianos Iudei apud principes gentium accusabant, quia legem ac circumcisionem et carnales observantias illorum destruere videbant. Et quia neque gentilem ritum, neque Judaicam legem tenebant, occasionem accusandi illos sumebant. Quod huic Apostolo invidia concitat fere in singulis civitatibus gentilium faciebant. Sed pseudoapostoli ut absque persecutione Christum et crucem prædicarent, circumcisionem quoque et legis observantiam pariter docebant. Christum enim prædicabant, ut quæstum a fidelibus haberent; legem autem, ut Iudeis placerent. Et hoc est quod dicitur, quia quicunque volunt placere in carne, hi prædicando carnaliter legem, cogunt vos

A circumcidi, propter hoc tantum, ut non patientur persecutionem pro cruce Christi. Et vere tantum idcirco ut non patientur adversa, circumcisioni vos cogunt, non enim pro lege implenda id faciunt. *Neque enim illi qui circumciduntur, custodiunt legem*, sed magis prævaricantur, quia nec carnaliter, a circumcisione, sed spiritualiter a baptizatis potest custodi. Non ut vos legem custodiatis, volunt vos circumcidi, sed potius ut in carne vestra, id est in dolore carnis vestre circumcisione glorientur apud Iudeos, quatenus placeant eis, ne forte accusent eos apud gentium principes de nova prædicatione, et aliquid adversitatis pati faciant.

« Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mibi mundus crucifixus est, et ego mundo. »

Illi gloriantur in circumcisione carne, et timeat crucem prædicare; sed mihi absit gloriari in potentia Christi, vel in majestate seu potestate, sed in cruce, de qua sapientes mundi erubescunt, et in qua erat omne opprobrium quod Christiani patientur, ac persecutio quam sustinebant ! Et ideo in cruce gloriabatur, de qua illi ab impiis insultabantur, quia sciebat in morte Christi vitam nostram consistere, in ejus humilitate nostram sublimationem, in ejus infirmitate nostram fortitudinem. Nam in fronte creditum ubi sedes est reverendæ, idcirco crux sititur, ut de nomine ejus non erubescant. Signum Veteris Testamenti, circumcisione est in latenti carne. Signum Novi Testamenti, crux est in libera fronte. Ibi enim est occultatio, hic revelatio. Illud est sub velamine, hoc in facie. Cum quis inde transierit ad Christum, auferetur ei velamen, ut qui habebat in occulto circumcisionem, in fronte portet crux. Et pseudoquidem apostoli tanquam in tenebris et in umbra remanentes gloriabantur in circumcisione, id est in veteri et operto signo. Paulus autem egressus ad lucem, transtulerat signum ad frontem, et gloriabatur in cruce, id est in signo novitatis, utpote innovatus. Non glorior, inquit, nisi in sola cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus est crucifixus, ut nec minis nec blandimenti, possit in me manus extendere, id est animam meam attinere, ut me revocet a fidei puritate; et ego quoque per Christum mundo sum crucifixus, id est mortificatus, ut nullatenus eum possim appetere. Si enim mihi mundus crucifixus est, scio quia mortuus est. Non diligo eum, scio quia præterit. Non concepisco eum, scio quia corruptela consumetur. Eumque quasi fetidum vito, quasi lutum caveo, quasi nocturnum relinquo. Ego quoque velut mortuus et levatus ab eo contemnor. *Mihi mundus crucifixus est*, ut me non teneat; et ego mundo, ut eum non teneam, quia nec mundus in me suum aliquid cognoscit, nec ego in mundo aliquid cupio. Pierumque enim contingit, ut jam homo mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum occupationibus astringat. Et ipse quidem mundo jam mortuus est,

sed ipsi mundus adhuc mortuus non est. Quasi enim vivus adhuc mundus eum conspicit, dum aliis intentum, suis actibus alio rapere contendit. Sed Apostolus cum et ipse sæculum perfecte despiceret, et talem se factum videret, qui jam ab hoc sæculo concupisci omnino non posset, ruptis hujus vitæ vinculis, liber dicebat : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Mundus quippe ei crucifixus erat, quia hunc corde suo jam mortuum non amabat. Sed et scipsum mundo crucifixerat, quia talem se exhibere studuerat, ut ab eo quasi mortuis concupisci non posset. Quia ergo nec mundi gloriam quærebatur, nec a mundi gloria ipse quærebatur, et se mundo et mundum sibi crucifixum esse gloriatur. Nos quoque, in quantum Dei sapientiam, per quam facta sunt omnia, spiritualiter intelligimus, in tantum carnalibus affectibus morimur, ut mortuum nobis hunc mundum deputantes, nos ipsi huic mundo morriamur et dicamus : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Nemo enim faciem, id est manifestationem ipsius divinæ sapientiæ potest videre et vivere (*Exod. xxxiii*). Ipsa enim species quæ rapit omnem animam rationalem desiderio sui, tanto ardenter, quanto mundiorem; et tanto mundiorem, quanto ad spiritualia resurgentem; tanto autem ad spiritualia resurgentem, quanto a carnalibus morientem.

« In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. »

Idecirco glorior in cruce tantum, et non in circumcisione, quia in Christo Jesu, id est in Christiana religione, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium prodest quidquam, sed nova creatura, id est innovatio morum. Non enim magni est meriti, si quid foris erga nos agatur; sed magno opere pensandum est quid agatur in mente. Nam præsentem mundum desplicere, transitoria non amare, mentem medullitus in humilitate Deo et proximo sternere, contra illatas contumelias patientiam servare, et custodita patientia dolorem malitiae a corde repellere, egenis propria tribuere, aliena non ambire, amicum in Deo diligere, propter Deum et eos, qui inimici sunt amare, de afflictione proximi lugere, de morte inimici non exultare, hæc nova est creatura.

« Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel et Dei. »

Ego vos docui quid agendum sit. Et quicunque ex vobis gentilibus hanc regulam, id est rectitudinem doctrinæ meæ et gloriandi in cruce, secuti fu-

A rint, ut secundum ea quæ in hac epistola docni, dirigant suam fidem et opera, pax, id est reconciliatio ad Deum, sit super illos et misericordia, id est propitiatio peccati quod egerunt recedentes a fide, et super Israel Dei, id est super illos Judæos, qui per fidem et opera sunt possessio Dei.

« De cætero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen. »

His rationibus et argumentis ostendi vobis, non esse justificationem vel salutem in vetustate legis. Et de cætero disputationum genere, quo adhuc possem probare, nemo vestrum sit molestus mihi, ut amplius me fatigare velit, quærens ut aliis profun-

B ditoribus rationibus hoc idem sibi adhuc probem, cum jam sufficienter probatum sit et ostensum. Vel de cætero vitæ spatio nemo vestrum sit mihi molestus, sed amodo fidem et opera sic servate, ut non mihi molestiam ultra faciat, quoniam satis gravor aliis molestiis; ego enim porto in corpore meo stigmata Domini Jesu, id est ego, quasi servus ex fuga retractus, et per serviles notas cauteratus, in toto corpore meo cicatrices vulnerum, quæ pro Christo passus sum, porto, et variis injuriis affligor. Stigmata enim proprie vocantur serviles note, quibus inurebantur servi, vel fugæ, vel alterius culpe convicti. Vel ita : Nemo vestrum sit mihi molestus ut aliquid amplius querat, quia verbis meis indubitanter credendum est. Ego enim porto stigmata Domini Jesu in corpore meo, id est ego sum de familia Christi, ego sum annumeratus in militia Regis æterni, quod multiplices plagæ in corpore meo per cicatrices ostensæ designant. Et ideo nullus verba mea leviter accipiat, sed auctoritati dictorum meorum in omnibus acquiescat. Stigmata enim vocabantur signa quædam quæ in manibus militum flebant, per quæ recognoscabantur esse de militia Romani imperatoris. Sic et Paulus non una tantum corporis, sed multis et variis partibus gerebat notas et signa plagarum pro Christo perpessarum, per quas miles fortissimus summi Regis esse declarabatur. Qui in fine ponit : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, id est quam Dominus dedit, sit cum spiritu vestro, fratres,* id est cum rationali sensu vestro, ut omnes cogitationes et actiones bene disponat auxilio gratiæ, et non per se querat justificari ex lege. Ad confirmationem solidæ veritatis omnium quæ dicta sunt, subjungitur. Amen, quod interpretatur vere vel fideliter, sive fiat.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

ARGUMENTUM.

Ephesus metropolis civitas est Asiae, in qua Paul-

lus triennio moratus est prædicens Evangelium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum

Dominini, Judæi et gentiles. Ipso enim primus Ecclesiastib[us] ibi fundavit, et Ephesios in fide ac moribus nobiliter instruxit, atque thesauro divinae scientiae mirabiliter ditavit, sed sancto sibi revelante Spiritu, prævidit surrecturos postea quosdam pseudopraedicatorum in ipsorum Ecclesia, et promulgatores impia dogmata, ex quibus fuerunt Ebion et Cerinthus, quos Joannes antichristos appellat (*I Joan.* ii; *II Joan.* i). Unde eis novissime dixit: « Vos scitis quomodo vobis nihil substraxerim utilium, quo minus annuntiarem vobis et docerem publicas et per domos (*Act.* xx). » Et item: « Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subtersugi quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Ego scio quoniam intrabunt, post discessionem meam, lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et ex vobisipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinente quoniam per triennium die a nocte non cessavi, cum lacrymis monens unumquaque vestrum (*ibid.*). » Tanto itaque labore et studio, tantoque tempore et tam perfecte beatus Apostolus Ephesios docuit, et tales lupos in medio surrecturos præscivit, volentes scilicet legis ceremonias inducere, et eos taga liberos gratia, carnaibus observantiis serviliter subdere. Et alios quidem eorum Christum simpliciter esse Deum et non hominem affirmatores, alios autem eum hominem et non Deum dogmatizatores. Et ideo placuit sibi quadam circumspectione Ephesios hac epistola præmunire, ne haeretici qualibet astutia suasionis ad eos possent introire, vel lupinis dentibus transjungulare. In qua quidem epistola intendit primo confirmare eos in fide, qua Christus a Catholicis ereditur Deus omnipotens et homo verus, atque excellentiam gratiae Dei multipliciter commendare, ne libero arbitrio suo quid honorum, sed gratiae ascriberent omnia; dehinc eos non debere suscipere jugum legalis observantiae. Non enim aperte reprehendit eos de aliqua culpa, per quod ostenduntur bene servasse ejus præcepta, sed timendum erat ne laberentur. Et quia ipse sapientiam inter perfectos loqui consuevit (*I Cor.* ii), profundos valde sensus et arcana mysteria saeculo ante prorsus ignota pandit eis a Roma de carcere in hac epistola. Quæ post illam ad Galatas recte locata est, quia ibi Galatae revocantur ad fidem, hic Ephesii confirmantur in fide. Ibi carnales observantiae ab illis qui eas suscipere coeperant, removentur; hic ne suscipi debeant, prædamnantur. Quia vero nullus adeo perfectus est, ut adhuc crescere non possit,hortatur ad meliora profligere, et ne cedant pro tribulationibus ejus, sed maneat in charitate radicati et fundati, ac de morum instructione nobiliter agit. Et ne perfectio erigit illos in tumorem, ostendit etiam de quo statu ad quam dignitatem vocati sunt.

CAPUT PRIMUM.
« Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu: Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo. »

Paulus scribit, cojus scripta sunt authentica, quia est *Apostolus Jesu Christi*, id est legatus Salvatoris ac Regis fidelium. Et est apostolus non per meritum suum, vel per humanam electionem, sed per *Dei voluntatem*, quoniam sola Dei Patris voluntas fecit hunc Christi apostolum. Dum dicit se apostolus Christi, id est missum a Christo per voluntatem Dei, commendat se in apostolatus auctoritate, ut per hoc suæ monitioni magis obdiant, et ut insinuet omnes qui ab ejus doctrina voluerint dissentire, imperio Christi contraire, et Patris voluntati resistere. Per voluntatem Dei, et non per Deum, posuit, ut insinuaret solo nutu voluntatis divinae constitutionem omnium rerum esse. « Nam omnia quæcumque voluit fecit (*Psal. cxiii.*) ». Paulus tantæ auctoritatis, scribit omnibus sanctis, id est in sancta religione perfectis, et fidelibus in Christo Iesu, id est minoribus qui jam fidem suscepunt, hoc est scribit omnibus, perfectis et imperfectis, qui sunt Ephesi, id est in illa urbe quæ caput est Asia Minoris. Quod si mysticum sensum requirimus, Ephesus interpretatur voluntas ejus, id est Dei. Quicunque ergo ita sancti sunt et fideles, ut maneat in voluntate Dei, non transgredientes voluntates ejus, ad eos nunc scribit Apostolus, ubique sint corporaliter positi. Interpretatur etiam Ephesus consilium meum, ut dicat Paulus, quia scribo sanctis et fidelibus qui sunt in Epheso, id est in consilio meo, qui non recedunt a munimento consippi mei. Et sunt sancti atque fideles in Christo Iesu, quia nihil prodest sanctitas vel fidelitas nisi in Christo. Nonnulli enim philosophorum visi sunt sanctitudinem habuisse, jejunando, caste vivendo, mundum contemnendo, sed non in Christo. Item nonnulli sunt fideles, sed non in Christo. Si quis reddit depositum, si quis commendata non abneget, fidem exhibet. Et iste fidelis est, sed non in Christo. Ad distinctionem ergo talium dicit Apostolus se scribere sanctis et fidelibus in Christo Iesu, qui sunt sanctitatem et fidem habent in Christo, id est in Christiana religione. Quos et salutat, dicens: *Gratia et pax sit vobis.* Gratia, qua vobis peccata remittantur, et virtutes conferantur; pax, qua Deus et sanctis angelis per bonam voluntatem et actionem semper concordetis. Et haec gratia et pax sit vobis a Deo Patre nostro, id est Creatore qui nos in filios adoptavit; et a Domino Iesu Christo, id est a Redemptore, qui nos ab hoste clementer eripuit, et suo dominio mancipavit. Qui est Jesus, qui interpretatur *saluator*, quia salvum facit populum suum a peccatis eorum (*Matth. 1*); et Christus, qui est *unctus*, id est rex vel sacerdos (*Hebr. vii*), regnans in nobis et interpellans pro nobis, quia regis et sacerdotes unctione consecrabantur (*I Joan. ii*).

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essesmus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. »

Primo omnium benedixit Deum, considerans illum esse principium et fontem bonorum omnium, Ostendo enim quod Dominus Jesus sit æqualis Patri, dum gratia et pax æqualiter a Patre et Filio dari monstraretur, ostendit quod Deus benedicendus est a nobis propter beneficia gratuita, quæ nobis tot et tanta contulit. Non enim debemus illi esse ingratí, ut ea quæ ab illo accepimus, ascribamus nobis, sed agnoscentes a quo sint nobis data, benedicere semper illum debemus, et gratias ipsi debitas persolvere. Et cum similiter a Filio nobis dentur hæc eadem beneficia, patet quia et ipse pari benedictione est exaltandus cum Patre, ut omnes honorificant Filium sicut honorificant Patrem (*Joan. v.*). Sicque compotentialis et coæqualis Patri esse declaratur. *Benedictus* sit a nobis Deus, ut omnes illum benedicamus, et gratias ac laudes illi referamus pro beneficiis quæ ab ipso percepimus, non æstimantes a nobisipsis habere nos aliquid boni. Benedicamus illum, quia est Deus, id est creator noster, et creatura debet creatorem suum benedicere, et *Pater Domini nostri Jesu Christi*, id est Pater illius qui nos a diaboli tyrannide erexit, dominio suo misericorditer subdidit, et salvavit nos a peccatis nostris, atque regnat in bonis actibus nostris. Dum dicit, benedictus sit Deus, aperte demonstrat quia et ipse est Deus. Ostendit, inquam, Filium Patris benedictione laudandum, quando dicit, benedictus sit Deus, id est creator omnium, quia et Filius est creator. « Quæcumque enim Pater facit hæc et Filius similiter facit (*ibid.*), et ita constat eum esse æqualem Patri, et compotentialem atque coæternum. Sed et dum dicitur, benedictus sit Pater Christi, liquido demonstratur, quia et ipse Christus similiter a nobis sit benedicendus, quia qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (*ibid.*). Non enim recte Patrem benedicere potest, qui Filium pariter non benedit, cum Pater non dicatur nisi respectu Filii. Unde patet Filium esse coæternum Patri, et coæqualem, quia si Pater fuisset aliquando sine Filio, non esset Pater. Ac per hoc nec tantæ dignitatis lunc esset, quantæ nunc est : sicque cœpisset crescere, quod nefas est vel suspicari. Nunquam ergo fuit ante Filium, sed sine initio Filius est æternaliter genitus. Vel in eo quod dictum est : *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, ostenditur Christus homo simul et Deus esse. Homo enim est, cuius est Deus ille qui benedicitur : et Deus est, cuius est Pater idem ipse quem benedicimus. Deus enim Christi est secundum humanitatem ejus, et pater Christi secundum divinitatem ejus. Qui merito benedicitur a nobis, quia ipse

A prior benedixit nos. Hinc ergo Apostolus incipit enumerare beneficia, quæ a Deo per Christum humano generi sunt concessa. Sit, inquit, benedictus, qui benedixit nos. Deus nos benedit, cum virtutes nobis tribuit, vel in ipsis virtutibus nos prouovet. Nos vero Deum benedicimus, cum pro beneficiis quæ contulit nobis ipsum laudamus. Benedixit nos non in quadam, sed in omni benedictione, non corporali, sed spirituali, id est in sermone Dei et sapientia et veritate, cunctisque reliquis virtutibus, et non in terrenis, sed in cœlestibus, ut, quamvis adhuc corpore hic detineremur, mente tamen et conversatione jam in cœlestibus essemus. Et hæc tam copiosa virtutum bonorumque spiritualium benedictione data est a Patre nobis in Christo, id est postquam cœpimus in ipso Mediatore ac Reconciliatore manere, incorporati visceribus Ecclesiæ, quæ est corpus ejus. Non enim extra Christum datur cuiquam ista benedictio. Vel præteritum pro futuro positum est, ut quasi jam factum indubitanter crederemus, quod faciendum speramus. Benedixit, id est benedic nos, hoc est ditabit in die judicii, in omni benedictione spirituali, non corporali, quoniam divitias spirituales, non carnales dabit. Neque enim carnales cibos tune præbebbit, vel uxores et aurum, cæterasque delicias quas habent impii, sed illas spirituales, quas in supernis habent angelii. Unde et corpus nostrum ut illarum deliciarum particeps fiat, erit spirituale, quia seminatur corpus animale, et surget corpus spirituale, potestate utique, non natura (*I Cor. xv.*). Tanta enim levitas erit et claritas, quantæ spiritus. Et ideo quidquid boni illud glorificatum corpus habebit, spirituale erit. Nihil ergo carnale, sed totum spirituale exspectemus illa benedictione, quoniam spiritualis erit; et non particularis, sed universalis. Omnis enim benedictione spirituali nos beatiscabit, replens omnibus bonis, ut nihil omnino spiritualium bonorum desit nobis, cum dixerit Christus : « Venite, benedicti Patris mei (*Matth. xxv.*), percipite regnum, et ponet localiter in cœlestibus inter agmina sanctorum angelorum et virtutum ac dominationum, ut eamdem cum ipsis beatitudinem et gloriam atque scientiam habeamus, ut simus illis etiam loci sublimitate pares. Et hæc est illa gloria beatitudo, quam oculus non vidit, nec auris audit, nec cor hominis excogitare potuit (*I Cor. 11*), quam nobis Pater dedit, si in Christo nos invenierit, id est vera Christi membra. Aliter enim nullus ad hanc beatitudinem ascendere poterit, quia nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo (*Joan. iii.*). Quod Apostolus præteritum posuit, significat, ut dictum est, quia hoc Deus est nobis benedicturus in futuro, ita est stabile et impermutabile, sicut illud quod jam præteritum est, quod nulla ratione mutari potest. Nam quod factum est, non potest non fieri. Quod autem posuit, benedit, et non donavit; et quod ait, benedictione, et non beatitu-

dine, voluit nobis designare Patris et Filii potentiam. Suum enim benedicere, est benefacere. Et quid est aliud tunc benefacere, quam participationem beatitudinis impendere? Unde Psalmista: « Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus beneficet tibi (*Psal. cxiv.*)». Et quod ipse nos benedic illa tanta benedictione, ita est firmum et certum, sicut et illud quod antequam mundus fieret, nos elegit prædestinando ad vitam. Vel quod nos benedicet, non faciet imprudente, sed *sicut elegit nos* a massa perdendorum ante mundi principium. Ita enim benedicet *sicut prædestinavit*, quia unicuique benedictionem dabit, juxta modum quem ei præordinavit. Elegit nos, id est extra de massa peccatorum legit et abstraxit, et hoc fecit *in ipso*, id est in Christo, ut essemus membra Christi, et ista electio facta est *ante mundi constitutionem*, id est ante omnem creaturam. Et ad hoc nos elegit, *ut essemus sancti et immaculati*. Inter sanctum et immaculatum hoc interest, quod sanctus immaculatus quoque intelligi potest, immaculatus vero non statim sanctus. Nam parvuli quoque immaculati sunt, quia integro corpore nullum possunt facere peccatum; et tamen sancti non sunt, quia sanctitas voluntate et studio comparatur. Et quod immaculatus dici potest ille qui peccatum non fecit, sanctus autem is qui virtutibus plenus est. Sancti ergo intelliguntur perfecti, immaculati vero imperfecti. Sancti in virtutibus promoti, immaculati per baptismum a peccatis mundi, et post non inquinati. Tales igitur nos prædestinavit Deus futuros, et hoc non in vana aestimatione hominum, sed *in conspectu ejus* qui veritatem conspicit, et occulta considerat. Si enim viderit nos veraciter esse sanctos et immaculatos, quidquid homines de nobis aestiment, ipse nobis præmium reddet. Et econtra si per hypocrisim voluerimus simulare sanctitatem, licet nos judicent sanctos indocti homines, ipse tamen damnabit. Elegit *ut essemus sancti et immaculati* in oculis ejus, et hoc *in charitate*, id est ut in illam sanctitatem et immaculationem promoveremur, non timore poenae, sed amore justitiae. Notandum itaque quod ad commendandam magnitudinem gratiae enumerat Apostolus beneficia ejusdem gratiae, quæ a Deo per Christum humano generi data sunt. Deus enim ante mundi constitutionem, cum nullus quidquam meruisset, quia nullus adhuc erat, præordinavit quod in tempore gratiae aliquos a perdendis separaret, et justos immaculatosque ficeret, præordinavit quod et illos ad æternitatem perduceret. Harum prædestinationum alteram hic implet, quod sanctos facit; alteram in futuro complebit, dando immortalitatem et beatitudinem. Sic enim prædestinando jam benedixit nos in cœlestibus, cum adhuc in terris maneamus, sicut prædestinando elegit ante mundi constitutionem, cum necdum essemus. Et elegit non quia futuri eramus sancti, sed *ut essemus sancti*, id est ipse diligendo per gratiam fecit ut essemus sancti et immaculati.

« Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem glorie gratiae suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitias gratiae ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia: ut notum ficeret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in celis, et in terra sunt in ipso. »

Prædestinatio est gratiae præparatio, gratia vero jam ipsa donatio. Et nos jure benedicimus Deum, qui non solum prælegit nos ut ficeret sanctos et immaculatos, sed etiam prædestinavit in adoptionem filiorum. Prædestinavit, id est ante et firme ordinavit. Et hoc est præ, id est ex antiquissimo tempore. Destinare enim, per se longinquitatem notat, praeteritum, indicat tempus remotum. Prædestinavit, et hoc in adoptionem filiorum, id est ad hoc ut iremus in filios secundum multimodam conformitatem virtutum ejus in nobis expressam, scilicet ut quantum humanæ naturæ possibile est, in sanctitate et justitia nostro Patri efficiamur conformati; et image bonitatis ejus, in quantum fieri potest, exprimatur in nobis. Quod ire in filios non est ex merito nostro, sed ex gratia sua, qua adoptavit nos in filios. Quod Apostolus notare voluit, dicens adoptionem. Majus vero est quod dicit adoptivos Dei filios, quam quod dixerat sanctos et immaculatos. Nos prædestinavit in filios, et hoc per *Jesum Christum* mediatorem, ut per eum qui naturalis est filius, ficeret alii adoptivos filios, tendentes *in ipsum Christum*, id est in conformitatem ejus per fidem et bonos mores. Vel hanc prædestinationem fecit per *Jesum Christum*, id est per virtutem et sapientiam suam, quia nihil fecit unquam Pater nisi per Filium, qui est virtus et sapientia ejus. Unde patet Filium esse coeternum et coequalem Patri (*Philip. ii.*). Et quod nos prædestinavit, hoc fecit, secundum propositum voluntatis suæ, id est sequendo hoc propositum quod proposuit in prophetis, quibus suam voluntatem de nobis revelavit et intimavit, id est sicut per prophetas propositum, ita ab æterno prædestinavit, hoc est non minus neque alio modo nos ire in filios prædestinavit ab æterno, quam post in prophetis proposuit. Non tamen quantum ad se prædestinatio processit propositum, sed quantum ad nos, quia illi presentia sunt omnia, quæ nobis per tempora vel spatia transeunt. Quod propositum fuit voluntatis suæ, id est non meritorum nostrorum, sed suæ gratuitæ voluntatis. Gratis enim ab æterno prædestinavit, gratis in tempore per prophetas proposuit ac prænuntiavit. Et hoc totum fecit in laudem glorie gratiae suæ. Nam quasi gloria gratiae ejus est æterna adoptione. Hoc fecit in laudem glorie gratiae suæ, id est ut in interiori et exteriori affectu laudemus gloriam,

Id est abundantiam gratiæ suæ qua nos adoptavit. Quæ abundantia dicitur gloria, quia tanta et tam magna est, et in tantum debetur honor a nobis sibi, quam et in quantum de ipsa gloria multum nobis contulit, quod in prophetis prædictum, quod ante aeternum prædestinavit. Nam per hoc firmos et certos nos reddidit. Gratia fuit quod nos prædestinavit et quod elegit. Et hæc gratia in tantum abundavit, ut ea quæ prædestinaverat, per prophetas prædiceret. Et ideo quia prædictum, ex ipsa abundantia laudatur a nobis sua gratia. Nisi enim per prophetas quos solus prædestinaverat prædictisset, nobis sua prædestinatio nota non fuisset. Et, si nobis occulta fuisset, ad laudem suæ gratiæ nos non traxisset. Ex hoc igitur apparet, quod ex abundantia suæ gratiæ, qua nobis prædestinationem suam per prophetas voluit aperire, laus suæ gloriæ aucta debet procedere. Multum igitur est glorificandus, qui et nos prædestinavit in adoptionem filiorum, et ipsum gratis, et in prophetis hoc prænuntiavit. Quod autem nos dicitur prædestinasse, diversum est ab eo quod supradictum est, elegisse. Aliud enim est prædestinare, et aliud eligere, quia electio semper consideratur inter duos vel plures, prædestinatio autem minime; et electio fit de bonis tantum, prædestinatio autem de bonis et malis. Boni enim dupliciter prædestinatur, id est ad primam et secundam resurrectionem. At mali prædestinantur simpliciter ad indeficientis poena retributionem, quam digne patientur pro peccatis commissis, ad quam quidem Deus nullum prædestinavit. Ad nihil enim aliud est quisque a Deo prædestinatus, nisi ad hoc quod ipsemet Deus post in eo operatur, quia ad hoc non valet aliquis prædestinari, quod inter creaturas Dei non poterit inveniri. Patet igitur nullum ad peccandum prædestinari, quia constat nullum a Deo peccatum creari. Ad poenas autem prædestinatur, quas Deus facit, ut re justa puniatur. Prædestinavit nos Deus secundum propositum voluntatis suæ, vel potius, ut in Graeco legitur, secundum beneplacitum voluntatis suæ, quia non omne quod placet, potest et bene placere. Sed ibi tantum dicitur beneplacitum, ubi quod placuit, recte placitum comprobatur. Prædestinavit nos secundum beneplacitum voluntatis suæ, non nostræ, ne in tanto beneficio gratiæ de placito gloriaremur voluntatis nostræ. In qua utique voluntate sua gratificavit nos, id est sibi gratos fecit, ut ei grates redderemus pro suis beneficiis. Hoc est, non solum beneficia nobis collata procedunt ex voluntate ejus gratia, non ex merito nostro, sed etiam istud quod sumus ei gratiæ, propter ipsa beneficia ascribendo sibi omnia. Sic dictum est gratificavit a gratia sicut justificavit dicitur a justitia. Gratificavit nos, et hoc in Filio suo, id est in operatione Filii sui proprii et naturalis, qui et sibi coæternus et consubstantialis exstitit. Et quia connaturalis, ideo in ejus operatione factum est. Et etiam in dilecto, id est propter hoc etiam potuit fieri, quia dilectus est a Patre

A super omnes alios filios, quoniam Filius est ab æterno, et semper manet et regnat cum eo. Vel nos qui prius dispicebamus et inimici eramus, gratificavit sibi, id est gratia sua implevit; et hoc in dilecto Filio suo, id est per mortem et resurrectionem Filii sui, qui egregie ab eo diligitur, quia nihil in eo sibi displaceat. Vel in dilecto Filio suo, id est in fide ejus gratificavit nos sibi. In Graecis tamen codicibus non habetur in dilecto Filio suo, sed simpliciter, in dilecto. Et cum non sit additum in dilecto Dei, vel in dilecto Patris, sive in dilecto Ecclesiæ, sed absolute dictum sit, in dilecto, ita intelligendum est, ut subaudiatur ab omnibus, ab omnibus enim diligitur, quia est summum bonum. Omnis ergo gratia quam consequimur in laudem et gloriam ejus, qui nos gratificavit, completur in dilecto, id est in Domino et Salvatore nostro, quia nihil boni esse potest nisi ex summo bono et in summo bono, quod naturaliter diligit et appetit omnis creatura. In quo habemus redemptionem, id est a Deo manumissionem Satanæ, hoc est, manumissi sumus et liberati a jugo diaboli, qui impediens in nobis facultatem bene operandi. Non dixit, habuimus, sed habemus, ut continue nos habere illam manumissionem notaret. Et hoc per sanguinem ejus, id est per effusionem sanguinis ejus, quia ejus sanguis innocens effusus, pretium fuit, quo redempti sumus, et libertati redditi, qui tenebamus captivi. Per hoc quod dicit ejus sanguinem tantam efficaciam habuisse, ostendit eum non solum hominem sine peccato, sed etiam Deum omnipotentem existisse. Habemus in eo redemptionem. Et quam redemptionem? Remissionem peccatorum originalium et actualium in baptismate. Diabolus enim per peccata dominabatur nobis. Remissis autem peccatis nostris, amisit ille malignus dominium in nobis. Et ita peccatorum remissio facta est nobis redemptio et liberatio, ut in libertate serviremus Redemptori nostro. Aliud tamen intelligitur redemptio, et aliud remissio, quia remissio redemptionem facit, et redemptio est manumissio, ac nostri arbitrii ad bene operandum restitutio, quia et justi post mortem nullo tenentur vinculo, sed liberi ingrediuntur in regnum. Remissio autem simpliciter intelligitur peccatorum abolitio. Habemus remissionem peccatorum, et hoc secundum divitias gratiæ ejus, id est secundum divitem et copiosam gratiam misericordiæ, hoc est secundum multitudinem misericordiæ ejus gratis impensa nobis, quæ, sicut est multa et exsuperans omnem sensum (*Philip. iv.*), sic multiplicita et innumera delevit peccata nostra. Gratia dico, quæ superabundavit in nobis. Hic vult ostendere quæ Deus benigne circa eum et reliquos apostolos egit, ut per hæc ponderet suam auctoritatem, et sic efficacius possit suadere quod proposuit. Hactenus enim de his quæ toti sanctorum Ecclesiæ data sunt, est locutus; et nunc de his agit, quæ specialiter apostolis concessa sunt. Cum enim gratia in omnibus sanctis abundasset vel abundet super-

abundavit tamen in apostolis, quia ipsi copiosorem largitatem ejus acceperant quam ceteri. In omni sapientia et prudentia. Sapientiam et prudentiam esse diversas Stoici quoque opinantur, dicentes: Sapientia est rerum divinarum cognitio, prudentia vero tantum mortalium. Juxta hanc divisionem, possumus sapientiam invisibilium accipere fidem; prudentiam vero de his, quae corporaliter a nobis exerceuntur, vel de moribus et de prouidentia temporalium. Gratia vero in apostolis superabundavit in omni sapientia et prudentia, quia Spiritus sanctus infuderat eis plusquam ceteris sapientiam, qua nossem Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum externaliter ab utroque procedentem, atque Filium solum incarnatum, non Patrem neque Spiritum, et alia mysteria incarnationis, et arcana celestia, nec non et dona Ecclesie conferenda. Prudentiam quoque superabundanter dedit eis idem Spiritus de ministeriis Ecclesie, ut providerent ea quae futura vel facienda erant in Ecclesia, et futuros status ac tempora prosperitatis et adversitatis eius usque ad finem aeternam intelligerent, et quomodo per orbem dilatanda esset et exaltanda, atque ritus suos honorabiliter ubique celebratura, et omnes haereses destructora. Subtilius enim sciebant de trinitate et unitate Divinitatis, et de mysteriis incarnationis Christi, et de statu Ecclesie acutius quam alii providebant. Vel prudentiam intelligamus, quantum ad regnum Ecclesie. Majorem enim notitiam habebant regendi Ecclesiam, quam alii. Sciebant namque qualiter uacuumquemque deberent admonere, et quos increpare, vel quos obsecrare, et castera hujusmodi. Et quia omnia sapientia et prudentia per supernam gratiam superabundavit in eis, adhibenda est fides doctrinae eorum, qua praedicant Christum, Deum creatorem et hominem verum esse. In tantum autem, inquit, superabundavit in nobis illa gratia, ut notum faceret, id est notificaret nobis sacramentum, id est mysterium voluntatis suae, hoc est mysticam et occultam voluntatem suam quae antea latebat. Voluntatem, inquam, suam de incarnatione Filii et renovatione huiani generis, atque statu Ecclesie, et domis ejus conferendis, et ejus regimine. Licet enim prophetar partim hoc novissent, nullus tamen eorum vel omnia quae apostoli, vel tam lucide perspexit ut apostoli. Prophetas namque neverunt ut illi, qui fuerunt in rerum prænuntiatione, apostoli vero ut illi qui erant in rerum exhibitione. Voluntatis dico, exhibens non huminum meritum, sed secundum bonum et plium beneplacitum ejus, id est quia tantum ei misericorditer placuit, ut vellet humanum genus reparare. Quod beneplacitum ipse proposuit, id est proen anteposuit, vel prorsus posuit, sive omnibus palam obulit, in eo, id est in Christo, non alio tempore implendum, sed in dispensatione plenitudinis temporum, id est in plenitudine temporum dispensata et ordinata divinitus, cum iam impleta essent tempora, quae ipse disponuerat prius implenda. Vel notum faceret nobis sa-

A cramentum voluntatis sum, et hoc faceret secundum placitum ejus, id est secundum quod ex sola potestate sibi placuit, et placitum illud est bonum, id est utile nobis. Quod sacramentum antequam notificaret nobis, proposuit ipse in prophetis, id est sacramentum illud praedixit per prophetas, qui mysteria incarnationis Domini, et dona quae collatares erat Ecclesie, praecicerunt. Si enim penitus ignari essent homines, et non aliquantulum praedicti, non reciperent illud. Quod sacramentum fuit in eo, id est in Christo, in morte ejus et resurrectione. Sacramentum dico, tendens in dispensatione plenitudinis temporum, id est ad hoc proposuit in prophetis, ut in plenitudine temporis, id est tempore praefinito, tempore gratiae, distribueretur illud sacramentum per apostolos. Dominus dispensavit illud, quia aliis in Ecclesia tribuit fidem et notitiam incarnationis Christi, aliis virtutes quoque et charismata, et quaecunque dispensanda et distribuenda praedixerunt prophetæ. Et quod erat illud sacramentum? Instaurare, id est ad primum statum reducere, omnia per peccatum destruta. Et illam instauracionem facere in Christo, id est in fide et gratia Christi, ut in eo restaurarentur, quae in eis sunt, id est numerus beatorum angelorum qui divinitus erat stabilitus, cadentibus inde reprobis angelis; et quae in terra sunt, id est homines; et omnia quae instauraret, permanerent in ipso Christo sine fine, ne jam ulterius caderent. In eo quippe instaurantur quae in celis sunt, cum id quod inde ex angelis lapsum est, ex hominibus redditur; in ipso instaurantur et quae in terris sunt, cum ipsis homines qui praedestinati sunt in vitam aeternam a corruptiōnis vetustate renovantur. Instaurantur quae in celis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt, unde apostolæ angeli superliendo cediderunt; instaurantur et quae in terris sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur. Vel ea quae sunt in celis, sunt instaurata, id est in melius commutata in Christo, id est in Christi operatione, quia in revelatione mysterii incarnationis Dominicae receperunt angeli quamdam in melius promotionem. Sed et gaudium eorum crevit, cum homines in suum consortium coepissent recipere. Non enim pro angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro angelis fit, quidquid hominum per ejus mortem redimitor et liberatur a malo, quia cum eis quodammodo redditur in gratiam post inimicitias, quas inter homines et sanctos angelos peccata fecerunt, et ex ipsis hominum redemptione ruine illius angelicum damna reparantur. Et sic instaurantur coelestia et terrena, sed tamen ea tantum quae sunt in ipso ante mundi constitutionem electa et praedestinata. In ipso enim semper fuerunt et sunt, quos elegit ab aeterno. Quod dixit instaurare, non dixit proprie, nisi respectu eorum quae erant in celis, quia quae sunt in terra, non sunt instaurata, sed restaurata. Nam instaurare dicimus, quando restauratum in melius instauratur, ut bonum in melius; restauratur autem,

quod cum prorsus destitutum sit, instauratur, ut malum in bonum.

« In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriae ejus nos qui ante speravimus in Christo. »

In Christo restaurata sunt omnia, *in quo etiam nos vocati sumus* de infidelitate ad fidem, et hoc *sorte*, id est gratia sola, non nostro merito. Nam sortis nomine designatur gratia, quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Ubi enim dicitur, iste facit, et iste non facit, merita considerantur. Et ubi merita considerantur, electio est, non sors. Quando autem Deus nulla nostra merita invenit, sorte voluntatis suæ nos vocavit, quia voluit, non quia digni sumus. Sorte vocati sunt et ipsi apostoli, in quibus superabundavit gratia, ne viderentur meruisse aliquid melius cæteris. Vocati sumus, nos dico prædestinati, id est prius præparati in ejus sapientia, ab æterno preordinati ad vitam, et hoc *secundum propositum ejus*, id est secundum quod postea prædixit in prophetis. Prophetæ enim apostolos ad fidem Christi convertendos prænuntiant, et sicut ipsi prænuntiant, ita et Deus prædestinaverat. Prædestinati enim sunt secundum propositum ejus, quia sicut magnifice illos ad fidem venturos, in prophetis prænuntiavit, ita magnifice illos prædestinaverat. Vel prædestinati sumus secundum propositum ejus, id est secundum firmam et perseveraturam institutionem ejus. Qui etiam in apostolis operatur *omnia etiam velle* juxta *consilium voluntatis suæ*, ut nemo glorietur de suis meritis. Ac si dicatur: Cur nos magis elegerit ad officium apostolatus nescimus, sed tamen concilio facit omnia, id est rationabiliter et provide, non temere. Nam ad hoc solet fieri consilium, ut rationabiliter fiat illud, unde consilium habetur. Et consilium quo facit omnia, est voluntatis suæ, id est non extraneum, quia non ab alio accepit consilium, sed a sola voluntate sua. Et hoc consilio agit ipse, *ut simus in æterna vita eentes in laudem gloriae ejus*, id est ut in illa vita laudemus diligendo et admirando ineffabilem gloriam ejus, scilicet illum gloriosum, laudabilem et admirabilem, nos, qui ante speravimus in Christo, id est antequam transeamus ad illam cœlestem patriam, posuimus in Christo spem nostram, vel nos Judæi qui ante conversionem nostram speravimus in Christo venturo, priusquam ille venisset. Judæi enim ab antiquis temporibus sperabant in Messia venturo, et in eodem sperabat Paulus antequam ad fidem novam conversus esset. Per hoc quod in Christo speratur, Deus esse monstratur. Et quia in eo speratum est ante adventum ejus, constat eum sine initio semper apud Patrem fuisse. Nisi enim ille fuisset, perirent omnes qui speraverunt in eo, quasi sperantes in nihilo. Vel ad hoc sorte vocati sumus, ut simus in laudem gloriae ejus, id est ut per nos alii laudent gloriam ejus, vel nos ipsi: nos dico, qui antequam

A vos, speravimus in Christo; et ideo tales sumus ut per nos alii sperent et laudent. Prius enim crediderunt apostoli quam cæteri.

« In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestre, in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem glorie ipsius. »

Quia se et alios apostolos dixerat vocatos, ne videretur latenter dixisse Ephesios non esse vocatos. subjunxit quasi dicens: Nos ante sumus in Christo vocati, *in quo et vos* postea jam vocati estis, etsi non principaliter, tamen per ejus membra et ejus precepta. Vocati estis ad fidem quam non acceperistis ex merito aliquo, sed ex auditu solo, quia, cum

B *audissetis ex ore meo verbum veritatis*, tunc vocati estis. In hoc multum commendatur gratia Dei, quam tam leviter, scilicet solo auditu receperunt, quia non intercessit eorum meritum, non vis arbitrii ipsorum, sed solus auditus, ut gratiam in fidem acciperent. Ideo credidistis, quia audistis verbum non falsitatis, ut antea in laude idolorum, sed veritatis in prædicatione Christi, quæ est nimia veritate suffulta, id est ideo credidistis, quia verum esse quod dicebatur, cognovistis. Quod verbum est *Evangelium vestre salutis*, id est bonum nuntium, quia in eo annuntiata est vobis salus, id est remissio peccatorum, et justificatio, et vita æterna. Et quia possent audisse illud et non credidisse, addit: *In quo* Evangelio et credentes signati estis, id est segregati ab infidelibus Spiritu sancto cuius gratiam accepistis. Sanctus enim Spiritus credentes signat, id est ab aliis hominibus discernit et separat, quia a peccatis eos purgat, et spiritualibus gratiis ornat. Vel in quo Christo signati estis imagine ejus, id est vos qui culpa primi parentis deformati eratis, et quibus jam perierat imago et similitudo Dei, signati estis, hoc est imagine et conformitate Dei estis impressi, id est restituta facultate bene operandi secundum innocentiam et justitiam representatis imaginem Dei Patris, scilicet institutione liberi arbitrii estis impressi similitudine Dei secundum innocentiam et bona opera; et hoc per Spiritum sanctum, non per merita nostra, fide interveniente. Hoc notavit, dicens, credentes, etc. Quasi diceret: Quia credidistis, ideo signati estis Spiritu sancto, id est hoc signum accepistis, quo distingueremini a cæteris, quod Spiritu sancto repleti estis, quem non habent increduli. Qui spiritus est promissionis, id est promissus a Deo, sicut discipulis Salvator præcepit ad Hierosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris. Et item de eo dixit: « Ego mittam promissum Patris mei in vos (Luc. xvi). » Vel promissionis est Iste Spiritus, quia his quos replet, promittit vitam æternam, et hoc ideo facit, quia ipse est pignus et arrha et certitudo nostræ hæreditatis, quam accepturi sumus a Deo, id est charitas quam nobis ille Spiritus infudit, arrha est futura hæreditatis. Pignus enim hoc loco pro arrha positum est.

Pignus enim quando datur, cum datum fuerit propter quod datum pignus est, pignus afferetur. Arrha vero quando aliqua pretii particula primum datur, ut sit signum totius massæ dandæ. Sic caritas per Spiritum sanctum data fidelibus, signum et arrha est dandæ plenitudinis vitæ perpetuæ. Hoc enim implabitur, unde arba data est; nec ipsa arrha, id est caritas nobis afferetur, sed adimplebitur quando summa reddetur. Signati estis Spiritu sancto, et hoc *in redemptionem acquisitionis*, ut ultra non dominetur inimicus in vobis, sed Christus qui vos sanguine suo redemit, ut possideat, non ut amittat. Redemptio enim hoc loco vocatur immortalitas, quæ erit per resurrectionem. Acquisitio autem familiaritas illa quæ Deum querit. Ducet ergo nos Spiritus ille in redemptionem immortalitatis et impossibilitatis, scilicet ut redimamur ac liberemur ex mortuis, id est faciet nos immortales per mortem Christi et resurrectionem. Et redemptio illa erit tanta, ut sit acquisitionis, quia illa immortalitas sic nos acquirat Deo et conjungat, ut ultra non separemur vel amittamur ab eo, sed semper illi inhæreamus, et ab illo possideamur; et hoc *in laudem gloriae ipsius*, scilicet ut laudemus admiratione, dilectione, participatione gloriam ipsius, id est beatitudinem ejus, ideo posuit ipsius, ut innueret, quia quidquid boni habemus, a Deo est.

¶ Propterea et ego, audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriae, det vobis spiritum sapientiae et revelationis in agnitionem ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divinitate gloriae hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiae virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in coelestibus, supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnia Ecclesiæ quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur. ¶

Invitat eos Apostolus ad veram fideli constantiam, quam ab eo percepérunt de Domino Jesu, scilicet Christum vere esse creaturam in humanitate, et vere Creatorem in divinitate, id est esse verum hominem et verum Deum. Nam, ut in hanc fidem eorum, quæ per dilectionem operatur, robarentur et augerentur, gratias pro ea Deo referebat, ut ipse Deus qui dederat, multiplicaret eam et confirmaret. Quasi dicit: Vocati estis, Evangelium audistis et credidistis atque Spiritu sancto signati estis. Propterea, id est propter has causas, gratias ago, quia non solum vicini vestri, sed et ego longe positus in Romano car-

A cere, audio fidem vestram, quasi jam famosam et in vobis solidatam, quæ jam multis ut convertantur proponitur exemplar, quia constantes estis in ea. Et hoc ideo quia est in Domino Jesu, id est firmiter fundata et permanens in Domino Salvatore, qui vos suo dominio mancipavit, vosque salvavit. Et audie etiam dilectionem vestram redundare in omnes sanctos, id est charitatem vestram qua sanctos omnes ita diligitis, ut quidquid pie potestis, impendatis illis. Et ita charitatis opera, quæ facitis in sanctos, faciunt vestram charitatem longe divulgari, mulique eam proponunt exemplar. Unde ego hæc audiens, non cesso gratias agere Deo pro vobis, quia fidem hanc et dilectionem vobis contulit. Magna illis erat utilitas, quod tantus apostolus pro illis gratias agebat, quia per hoc divinitus confirmabantur et promovebantur in fide et dilectione, quam numerus acceperant prædictato sibi Evangelio. Gratias, inquit, ago pro his quæ jam accepistis, et orationes facio, ut quæ necdum habetis, habere possitis. Memoriam vestri facio in orationibus meis, ut Deus det vobis intelligere quæ credidistis, scilicet ut quod fide credidistis, notitia percipere possitis discernendo. Et hoc det vobis Deus Domini nostri Iesu Christi, id est Deus illius quem revereri debemus, quia ejus servi sumus, et ipse Dominus noster: et est Jesus, id est salvator noster; et est Christus, id est rex noster sive sacerdos. Hoc totum dicitur respectu humanæ naturæ, quia secundum humanitatem tantum est Deus Christi, qui secundum divinitatem ejus, est Pater ipsius. Qui enim in tempore creavit eum ex virgine, ipse ante omnia tempora de seipso genuerat eum. Unde dicitur Pater gloriae, quia ipse Christus secundum excellentiam æternæ divinitatis suæ est gloria Patris, id est virtus et sapientia et verbum ejus. Per hoc itaque quod dicit: Deus Domini nostri Jesu Christi, ostendit illum esse verum hominem; et per hoc quod subjungit, Pater gloriae, notat illum esse verum Deum ex Patris substantia. Et rogo ut iste pater det vobis spiritum sapientiae de coelestibus ac divinis et revelationis in agnitionem ejus, ut non obscure, sed sine velamine agnoscatis eum, id est Christum, secundum quod Deus est omnipotens atque principio et fine carens, et omnia divinitatem implens. Det vobis spiritum sapientiae in agnitionem ejus, id est Spiritum sanctum, quo infunditur hominibus sapientia, ut agnoscatis illum juxta quod agnoscendus est ab his qui adhuc in carne vivunt, ut omnia, quæ de illo possunt in hac vita cognosci, cognoscatis. Et det vobis spiritum revelationis de humanitate ejus, Spiritum sanctum, quo revelet vobis mysteria humanitatis Christi in agnitionem ejus, ut manifeste agnoscatis incarnationem ejus, non per umbram, sicut illi, qui fuerunt ante adventum ejus. Ideo orat ut hanc Christi notitiam det illis Deus, quia, si banc habuerint, nulla adversitate superabuntur ab ejus fide et dilectione. Et declarat consequenter, cuiusmodi sapientiam et revelationem vult ut det illis. Illuminatos, inquit,

oculos cordis vestri det vobis, id est aspectum vestrae mentis et rationis faciat claram et perspicuum. Quod est dicere: Ita illuminet vestram rationem, ut perspicue remota umbra phantasmatum, advertat ratio vestra quod præmium speretur de fide, scilicet vita cum angelis æterna. Et hoc est, ut *sciatis quæ sit spes vocationis ejus*, id est fidei ejus. Hoc est, sic illuminet interiores oculos vestros, ut intelligatis quod præmium erit pro fide ejus illis, qui constanter in ea perseverant, ad quod per Evangelium vocati estis. Vel quæ sit spes vocationis ejus, id est qualis et quanta sit gloria quam speratis, et ad quam vos vocavit; quam pretiosa est summa beatitudine, quam adipisci speratis per eum, qui vos ad fidem suam vocavit. Et ut *sciatis quæ sunt divitiae gloriæ*, id est copia beatitudinis, id est quam sufficiens et multiplex et copiosa est beatitudo illius gloriosæ *hæreditatis*, quam firmo jure possidebunt communiter sancti, in perfectione virtutum consummati. Istæ enim divitiae erunt in sanctis. Vel tantam esse beatitudinem illum intelligatis, quanta est in sanctis, id est quantum ipsi habent vel intelligent esse. Et ut *sciatis quæ et quanta sit magnitudo virtutis ejus in nos apostolos*, id est quam larga et copiosa provenit virtus ejus in nos, ut spirituali scientia illustrati, et virtute Spiritus sancti confortati, nihil timeremus, sed magna auctoritate regibus et tyrannis contradicentes, Evangelium ubique prædicaremus, et miracula potenter operaremur, atque cunctos errores destrueremus. Et hæc magnitudo virtutis et fortitudinis, quæ data est nobis præ cæteris, est supereminens. id est super alios manens, quia nobis excellentiora sunt data quam aliis, ut et illi post nos studeant ad virtutem alta proficere. Et ista magnitudo tam celsa est in nobis apostolis, qui credidimus, quia nos intensius et firmius credidimus quam alii. Et est de super a Deo missa in nos, et hoc secundum operationem potentiarum virtutis ejus, id est secundum opus quod virtus Dei, id est vis Dei operata est. Virtus dico potentiarum, id est potens in omnibus. Vel nos credidimus secundum operationem potentiarum virtutis ejus, id est attendentes potentem virtutem ejus factam. Et quam virtutem? Scilicet illum quam operatus est potenter in Christo, suscitans illum ita ut procul esset a mortuis, id est ut nunquam amplius moreretur, sed immortalitatis virtute permaneret. In hac enim operatione ostensa est nobis potentia virtutis ejus. Quem et constituit, id est simul secundum animam et corpus statuit ad dexteram suam, id est in potentiori dignitate sua positum in cœlestibus, præferens illum omni creaturæ. Dextera enim Dei æterna beatitudo est, quæ sanctis datur; sicut sinistra ejus recte dicitur miseria perpetua, in qua sunt impii. In cœlestibus est Christus, ut ejus dignitas etiam ex loco monstraretur. Et est etiam loco supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, ut per hoc ostendatur esse majoris dignitatis et amplioris felicitatis ac beatitudinis, quam aliquis spiritus in his ordinibus, quoniam

A excelsior cœlis, id est spiritibus angelicis factus est. Isti enim quatuor ordines angelorum, et juxta librum Dionysii Areopagitæ de coeli hierarchia numerantur ascendendo. Principatus enim est sub potestate, potestas sub virtute, virtus sub dominatione. Super dominationem vero est ille ordo qui vocatur thronus, quia Deus in eo sedet. Cum ergo Christus super dominationem exaltatus dicitur, liquido demonstratur sedere in throno cum Patre. Principatus autem vocantur, qui ipsis quoque bonis spiritibus angelicis præsunt. Qui subjectis aliis, dum quæ sunt agenda disponunt eis ad explenda divina ministeria, principiantur. Ex quibus unus (nisi fallor) apparens Josue, dixit se esse principem exercitus Domini (*Josue v*). Potestates vero dignioris potentiarum intelliguntur esse quam principatus, ut et subjectis ordinibus angelorum potenter præsint, et ad divinam contemplationem super se potenter extendantur. Virtutes autem dicuntur illi spiritus, qui virtuti divinae fortitudinis firmius cæteris assimilati, ad omnia quæcumque voluerunt, fortiter prævalent. Dominationes vero nuncupantur, qui nobilissimi in illa coeli curia sunt, et subjectis quibusque dominantur, atque possident eos ut Domini. Et super omnes istos exaltatus est secundum humanitatem suam Christus, qui est caput nostrum, ut et nos membra ejus usque ad istorum societatem et æqualitatem pertingamus. Unde et quod supradictum est, ut *sciatis quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus*, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, de nostra resurrectione intelligi potest, ut quemadmodum Christus magnifice resuscitatus est et elevatus in cœlum, sic et nos in fine sæculi pro modulo nostro magnifice resuscitemur, et ad cœlestia sublimemur. Mirabilis enim et supereminens, id est super omnes alios ex toto manens magnitudo virtutis in nos a Deo veniet, quando in ictu oculi resurgemus, et immutabimur (*I Cor. xv*), atque rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum illo erimus (*I Thes. iv*). Qui, ut dictum est, exaltatus est super omnes præfatos angelorum ordines, et super cæteros altiores. Et ut generaliter dicam, super omne nomen, id est super omnem ordinem vel personam magnæ famæ et magni nominis, quod nominatur non solum in hoc sæculo, ut Michael et Gabriel, sed etiam in alio futuro, ut quædam personæ beatorum spirituum majoris dignitatis in illo cœlesti regno, quarum fama et appellatio ad nos in terra manentes nunquam perveniet. Id est dignitas ejus superat dignitatem omnium majorum inter cœlestes creature, et non solum sublimavit eum Pater super omnes choros angelorum vel personas, sed etiam omnia subjecit sub pedibus ejus (*Psal. viii*). A similitudine dictum est. Nam, sicut qui submissus est, sub pedibus conculcatur et conculcanti resistere non potest, sic omnia imperio et potestati Christi subiecta sunt, et illi contraire non valent. Omnia subiecta, et ita ut sint sub, id est inferiora. Aliud,

sub, notat omnimodam subjectionem, scilicet quod nec audeant, nec possint contraire imperio ejus. Per pedes enim intelligimus humanitatem ejus, quia sicut pedes sunt inferior pars corporis nostri, sic humanitas est inferior natura Christi. Divinitas enim superior natura ejus est. Et hæc scientia de futuro accipienda est, quando in die judicii omnes cognoscet se subjectos ei, alii recipiendo præmium vitæ, alii patiendo sententiæ mortis æternæ, et ipsum Dominum, qui tantus et tam potens tamque sublimatus est, dedit non ex merito nostro, sed sola sua gratia caput super omnia bona virtutum Ecclesiae, ut ipse caput et fons esset omnium bonorum Ecclesiae, vel supra omnia membra Ecclesiae, ut ipse majorum et minorum fidelium caput esset. Vel, sicut in aliis libris habetur, supra omnem Ecclesiam, Judæorum scilicet atque gentilium, ut nullus ad Ecclesiam pertineret, qui hunc caput non haberet. Nam, sicut omnia membra humani corporis reguntur a capite, id est visus, auditus, gustus, odoratus et tactus, ita omnes spirituales sensus Ecclesiae sunt in Christo, ut in eo videat Deum, et audiat verbum ejus, et gustet quam suavis est Dominus (*Psalm. xxviii.*), et odorem notitiae ejus attrahat, et spiritualiter eum tangat, dicens : « Mibi autem adhærere Deo bonum est (*Psalm. lxxii.*). » Qui longe alter est caput Ecclesiae, quam princeps aliquis caput exercitus, quia illa est *corpus ipsius*. Unum enim sunt sponsus et sponsa, ut caput et corpus. Ecclesia dico, plenitudo ejus, id est plenarium corpus ejus, nullum enim membrum doest ibi, quod soleat esse in humano corpore, sed sunt ibi qui provident aliis, ut oculi ; sunt qui ministrant, ut manus ; sunt qui loquuntur verbum salutis, ut os, et sic cetera membra. Qui Christus adimpleatur non in se, quia sic plenus est et perfectus, ut non possit augmentari, sed in omnibus fidelibus suis. Et quid adimpleatur ipse in eis ? Omnia bona quæ sunt in eis, id est charitas, humilitas, patientia, castitas, et his similia. Hæc enim omnia Christus est in electis suis. Et dum hæc augentur in eis et multiplicantur usque ad plenitudinem, ipse nimirum adimpletur in eis. Qui et in futuro feliciter adimplebitur in ipsum, ut sit Deus omnia in omnibus. Vel adimpletur ipse nunc omnia in omnibus, dum membra ejus quotidie secundum quantitatem proficiunt; et dum defunctis his qui modo sunt in Ecclesia oculi vel os, succedunt alii pro eis; et sic de ceteris, ut integer maneat numerus membrorum, et secundum successiōnem semper crescat. Omnia prædicta valent ad confirmandum eos in Aude Christi, ut credant cum verum hominem et Deum, perfectaque salutem dare eridentibus. Sequtur :

CAPUT II.

« Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum saeculum mundi hujus, secundum principem et potestatis aeris hujus spiritus, qui nunc operatur in filios disidentias. In quibus et nos omnes ali-

» quando conversati sumus, in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnalis et cogitationem nostram, et eramus natura filii iræ, sicut et ceteri. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conviviscauit nos in Christo, cuius gratia oitis salvati, et coarescavit et consejere fecit in colestibus in Christo Jesu, ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiae sue in bonitate super nos in Christo Jesu. Gratia enim estis salvati per fidem, et hec non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ preparavit Deus, ut in illis amulemus. »

Ingreditur Apostolus dissuadere et superfluas ostendere carnales observantias, quas prævidebat fore introducendas ab hereticis, commemorat etiam priora mala, ut in bonis quæ prius perceperunt, humiliarentur; et certum sit quia, si hæc imitacis data sunt, multo magis ampliora dabuntur amicis. Ne enim in tumorem ex bonis ergantur, ostendit de quo statu ad quam dignum vocati sunt, dicens omnia beneficia eis vel apostolis vel toti humano generi, per solam Dei gratiam esse data. Littera sic conjungitur : Suscitavit Christum a mortuis, et ad dexteram suam elevavit, et vos quoque conresuscitavit, et in colestibus concedere fecit. Sed istud iuxterius ubi dicit, Deus autem, qui dives est, ideo interposuit, ut dissuaderet carnales observantias, et illos humiliaret ex recordatione præcedentium culparum ; ac si diceret : Deus corporaliter suscitavit Jesum Christum a mortuis, et vos spiritualiter cum eo resuscitavit ab interna morte, cum essetis mortui in anima delictis et peccatis restris. Sicut enim justitia est vita animæ, sic peccatum mors ejus. Delictum nonnulli volunt accipere secundum consensum malæ voluntatis, et peccatum secundum executionem operis, vel delictum est, quando aliquis facere neglit, quod a Deo præcipitur ; peccatum, quando præsumit agere quod prohibetur. Vos mortuos delictis et peccatis gratia Dei viviscauit. Hoc multum valet ad dissuasionem carnalium observantiarum, quia si de morte animæ ad vitam non illis observantiis, sed gratia duce pervenire, non est ratio ut post acceptam vitam his indigeant. Mortui eratis, quia aliquando, id est ante conversionem vestram ambulastis in illis delictis et peccatis. Et ambulastis in illis de alio ad aliud, secundum sæculum hujus mundi, id est secundo et imitando sæculares homines ista mundana appetentes. Vel secundum malitiam sæculi hujus mundi, qui totus in maligno positus est (*1 Joan. v.*), ambulastis. Nam superior mundus, id est regnum cœlorum, habet aliud sæculum, in quo regnat justitia, vel secuti hoc sæculum, quia sicut in hoc sæculo succedit tempus temporis, ita semper in vobis succedebat peccatum peccato; et illa conse-

parabiles sæculo suistis in continuata serie peccatorum. Sæculo dico, bujus corruptibilis et caduci mundi, cujus sectatores diversis vitiis assidue corrumpuntur, et cito decidunt in interitum. Nec solummodo secundum hoc sæculum ambulastis in via iniquitatis, sed etiam, secundum principem potestatis aeris hujus, id est secundum quod suadebat vobis princeps, qui in hoc aere potestatem habet vel infideles tentandi, vel ipsum commovendi. Secundum hunc iniquitatis principem ambulant, qui secundum voluntatem ejus peccant. Qui est princeps potestatis aeris, quia principatur exercitu demorum, qui sunt potestas aeris, quia possunt in eo discurrere, et suggestiones hominibus ministrare; vel quia ipse Satanas in hoc eodem caliginoso aere, vicino terris, potestatem habet, ut diximus, voluntandi ad suadendum mala, sive commovendi aliquoties tempestates ad incommoda hominum, sicut fecit adversum Job (Job 1, II). Et quis est iste princeps? spiritus, id est non carnalis substantia, sed incorporea. Per hoc quoque innuitur, quia multum erant in peccatis, quoniam spiritus, id est res invisibilis a quo nesciebant cavere sibi, eos impugnabat. Periculosius enim impugnatur homo re invisibili quam visibili, quia si hostem videret, sibi fortasse caveret. Qui spiritus operatur in filios diffidentiae, id est in illos qui volunt tenere carnales observantias, qui diffidunt de Christo, non credentes eum sufficere ad justitiam et salutem, nisi et carnales observantias superadjicant. Ob hoc dicuntur filii diffidentiae, quia diffidentia infidelitatis genuit eos in tali errore, id est fecit eos diffidere. In quibus operatur diabolus ut diffidant a Christo et carnales ceremonias querant nunc, id est post adventum Christi, qui vera lux est, et umbram veterum observantiarum exhibitione veritatis removit. Ac si dicatur: Quandoquidem malignus haec operatur, etiam postquam Veritas apparuit, id est opus illius est adhuc facere diffidere, videte ne forte vos diffidatis. Et hoc valet ad propositum. Nam si, cum adhuc tanta ac tali multiplicitate peccatorum irretiti erant, liberati sunt sola gratia, non carnalibus observantias, patet, quia post liberationem superfue eas tenerent. Vel in filios diffidentiae, id est in illis qui propter sua multa peccata diffidunt de æternis bonis, et desperant de salute sua, operatur diabolus nunc, id est postquam de manu ejus crepti fuerant. Vel ideo vocantur filii diffidentiae, quia de eorum salute diffidit mater Ecclesia, considerans in eis operationem nequissimi spiritus. Ne autem viderentur Ephesii ideo suis tam gravibus irretiti peccatis, quia carnalibus observantias non studuerant, ostendit etiam servientes illis ceremoniis similiter implicitos suis peccatorum multitudine. Et hoc est: In quibus delictis et peccatis non solum vos, qui non habetis carnales observantias, sed et nos qui illas custodiebamus, et illi qui modo sunt tanti

A apostoli, nos, inquam, omnes conversati sumus, id est per omnia genera vitiorum versati sumus aliquando, id est ante conversionem nostram in desideriis carnis nostra, id est in concupiscentiis ejus. Et eramus facientes voluntatem carnis, id est opere complebamus, quod carnalitas nostra exigebat secundum libidinem et crapulam, et cetera quæ ad delectationem carnis attinent, et voluntatem cogitationum faciebamus, secundum iram et superbiam et ambitionem et cetera vicia, quæ in corde sunt, et non in delectatione corporis. Si vero carnis nostræ sic legatur (219), ita dico nos suis in delictis, quando manebamus in desideriis carnis nostræ, id est in vehementia concupiscentiæ, ministraæ a carne, plus voluit in desideriis notare, quam concupiscentiam, id est multiplicem et omnimodam vehementiam concupiscentiæ quam per legem incurserunt. Unde Romanis ait: « Cum enim essemus in carnē, passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris (Rom. vii). » Et item: « Peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam (ibid.). » Et propterea de maledicto mortis venientes eramus filii iræ, id est filii ultionis, filii gehennæ, et hoc natura, id est originali peccato, sicut et ceteri qui legem non acceperant. Nam cum ira Dei nascuntur omnes mortales, et peccante primo homine, vitium pro natura inolevit. Sed per Dei gratiam nonnulli de filiis iræ sunt filii adoptionis, quod per legem non valet fieri; ideoque Judæi carnales licet haberent legem, nihilominus filii iræ manebant sicut nati fuerant, quemadmodum et ceteri populi terrarum qui sine lege erant. Et per hoc voluit innuere, legem nihil posse ad peccatorum alleviationem, cum ipsi qui observabant legalia præcepta, debiti essent iræ Dei, sicut et alii qui mandata legis ignorabant. Hoc enim de lege sola sine adjunctione gratiæ dicitur. Quod totum ad gratiæ commendationem valet, et sic ad carnalium observationum destructionem, quia, cum essent mortui multiplicitate peccatorum, seriendo etiam illis ceremoniis, gratia Dei eos convivilcavit, quod lex facere non potuit. Vos eratis mortui, et nos similiter, et eramus ex natura vitiata filii iræ; sed Deus, qui dives est in misericordia (Rom. v), quoniam secundum largas misericordiæ suæ divitias omnia peccata et originalia et actualia per baptismum remisit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia propter nimium charitatem suam erga nos summam, id est omnium sensum superantem, cum ipse Filium sibi coæternum faceret incarnari et mori, qua dilexit nos Deus, cum essemus spiritualiter mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, id est vivilcavit nos cum Christo secundum remissionem peccatorum, et innocentiam atque virtutum consummationem; hoc est, sicut Christo perpetuatem vitæ in æterna beatitudine attribuit, sic nobis largitus est veram vitam innocentiam et

(219) Locus obcurus.

justitiae. Cujus Christi gratia vos Ephesii et alii gentiles salvati estis, sicut et nos secundum remissionem, et innocentiam et justitiam. Et non solum conviviscauit nos, sed etiam conresuscitavit, id est spe cum Christo jam resuscitavit, ut quemadmodum Christus est resuscitatus, sic nos spe certitudine exspectemus resuscitandos, et etiam fecit nos consedere, id est spe cum Christo sedere ut judices in æterna beatitudine, et hoc in cœlestibus locis, vel inter cœlestes essentias. In sessione enim designatur judicium, quia sedere solet qui judicat. Faciens ergo nos sedere cum Christo, quia faciet judicare cum illo. Imo cum eo jam nos resuscitavit, et cum eo sedere fecit in cœlestibus, quia, quamvis corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra jam ibi est. Et hoc totum in Christo Jesu, id est in potentia et virtute et gratia ejus. Hæc omnia multum valent ad intentionem, quia, cum hæc universa det sola dives gratia, frustra post hæc inducuntur cariales observantie. Ideo sua prædestinatione et nostra spe nos fecit jam consedere, ut ostenderet in sæculis venientibus super ista temporalia sæcula, id est in sæculis æternitatis, vel in sæculis, quæ post nos in hoc sæculo venient, abundantes divitias, id est æternam beatitudinem, quæ adeo dives erit, ut ibi nulla re quis indigeat, vel donationem beneficiorum suorum abundanter divitem et copiosam, divitias dico gratias suæ, id est propter gratiam suam datas, et hoc in bonitate sua, non in consideratione meritorum nostrorum, quoniam melior est misericordia ejus super vitas (Psal. LXII). Et tantæ ejus divitiae erunt super nos, id est multo majores quam digni sumus accipere. Vel super nos erunt, id est omnem intelligentiam nostram capacitatem exsuperabunt, quia tam magnæ et tales erunt, quas nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis excogitavit (I Cor. 11). Tantum enim dabitur, quantum mens investigare non potest. Quis enim intellectus capere sufficiat illa supernæ civitatis quanta sint gaudia, angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ Conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircumspectum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuae munere lætari? Et hæc omnia dantur in Christo Jesu, id est in potentia et gratia et largitate Christi. Ad quid igitur post hæc carnales observantie inducerentur? Vere gratia Dei largas habet divitias, nam gratia ejus est salvati et mundati a peccatis, et hoc per fidem, id est fide interveniente, quia credidistis vos gratia posse salvari. Et tamen hoc non est ex vobis, sed ex vocante Deo, quia ex auditu Evangelii accepistis fidem. Dei enim donum est ipsa fides, vel vocatio vestra, et non [partim, sed pure] donum Dei, quia non ex operibus vestris, id est non est ibi admistio operum, ut ne quis glorietur quod fidem habeat ex operibus vel sine gratia salvatus sit propriis operibus. Hic videtur Apostolus innuere quod de operibus isti gloriarentur, non de gratia Dei. Sed ille maxime vult de suis operibus gloriari,

A qui per carnales observantias fidem et justitiam petit, vel se acceperit putat. Et vere gratia salvati estis, non ex operibus vestris, quæ ex vobis habetis, sed tantum his operibus, in quibus vos fecit, id est formavit et creavit (Gen. 1). Et hoc est: Ipsius enim sumus factura et nos et vos, creati in Christo Jesu in operibus bonis, non illa creatione, qua homines facti sumus, sed ea de qua ille dicitur, qui utique jam homo erat: « Cor mundum crea in me, Deus (Psal. 1). » Et Apostolus iste novam creaturam alibi laudat (Galat. vi). Facti ergo sumus et creati in operibus bonis, quia restitutione liberi arbitrii data est nobis libertas bene operandi, id est facti sumus habiles ad bene operandum. Et hoc factum est in Christo Jesu, id est in gratia ejus, non in merito nostro. Quæ opera bona Deus prædestinando præparavit præveniens arbitrium nostrum. Omne namque bonum a gratia Dei sumit originem. Et ita præparavit, ut in illis ambulemus, id est promovamus et proficiamus de bono ad melius. Et quia hi modis nos salvavit, manifestum est nos gratia ejus esse salvatos. Et si gratia ejus sumus salvati, tunc frustra carnales observantie superinducantur.

¶ Propter quod memores estote quod aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicimini præstitum ab ea dicitur circumcisio in carne manu facta, quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis in propria sanguine Christi.

Contulerat Judæos et gentes quod utrique fuissent sub peccato. Nunc ostendit gentes fuisse indigneos et improperia Judæorum perpessas, ut mode sequales Judæis, magis sint obnoxii gratia Dei. Ac si dicat: Quando quidem factura Dei estis, creati in operibus bonis, ergo nolite obliisci de quanta vilitate vitiorum ad quantam sublimitatem virtutum Deus vos promovit, ut maiorem gratiarum actionem ei referatis pro tantis beneficiis quæ vobis contulit. Et hoc est: Propter quod, id est quia de malis vos eripuit Deus et bonis ditavit, estote memores, quod aliquando, id est ante conversionem olim vos eratis gentes, id est quales geniti fueratis; nec solum secundum originem, sed etiam in carne, id est secundum carnem, hoc est secundum carnis voluntatem et carnis appetitum, quia faciebat omnia, quæ carnis voluptas suggerebat. Vos dice, qui in tantum eratis peccatores, ut a peccatores gente Judæorum despiceremini, objicente vobis vos esse præputium, id est præputios. Et hoc est: qui dicimini, id est qui vocamini hoc nomine approbrii, quod est, præputium, quia secundum illam partem viri magis ad delectationem carnis inceduntur, et libido punguntur atque immunditia polluuntur, et hoc ab ea plebe, quæ peccatis est plena, sed tamen dicitur vere esse circumcisio in carne, non in spiritu; et manus facta, non a Deo. Sed

namque caro amputabatur, non cordis prava cogitatio. Et merito despiciebamini, quia eratis illo in tempore in nequitia notabili, sine Christo, id est sine Christi fide vel notitia. Et eratis alienati et separati a conversatione Israel, id est Judaici populi, quia dignabantur vos secum habitare. Et eratis testamentoorum hospites, id est si quis vestrum veniebat ad Judaismum, ut hospes et advena accipiebatur in lege, et vilis inter Judeos reputabatur. Legem dicit pluraliter testamenta propter multiplices promissiones suis cultoribus factas, et quia in Veteri Testamento continebatur Novum. Vos dico non habentes ante spem promissionis, id est de nulla promissione sperantes, quia nec ea sperabatis quæ promissa sunt Abrabæ (*Gen. xxii*), nec ea quæ promissa sunt David (*Psal. cxxxii*), vel cæteris patribus, et ideo non erat vobis spes illius divinæ promissionis, quia eratis sine Deo, id est sine Dei Patris notitia in hoc mundo, tam malo, qui totus in maligno positus est (*I Joan. v*). Quod nunc dicit, sine Deo, id est sine Dei Patris agnitione et gratia, hoc est quod dixerat, sine Christo, id est sine Christi notitia et gratia, quia quisquis ignorat Patrem, ignorat et Filium; vel quisquis non habet Filium, nec Patrem habet; et qui unum habet, habet et alium. Olim tales fuistis, sed nunc, id est post acceptationem gratiæ in Christo Jesu, id est in potentia et largitate Christi, vos qui aliquando, id est ante conversionem, eratis longe a Deo, non corpore, sed corde et meritus, facti estis ei prope vel omnibus C supradictis, a quibus longe eratis, et hoc in sanguine Christi, id est in vi effusionis sanguinis Christi. Ille enim sanguis tantæ efficacia fuit, ut per illum hæc omnia possent haberi. Qui nisi emanasset, nihil prædictorum honorum nobis contigisset. Omnia hæc accepistis cum in potentia Christi Jesu, tum in effigie fusi sanguinis ejus, et non in carnalibus observantiis. Si ergo tunc cum tam multipliciter essetis remoti a Deo, ut notatum est, non indigistis carnalibus observantiis, sed sola gratia salvati estis in gratia et sanguine Christi, multo minus modo, cum jam receperistis vestram salvationem. Solus itaque Christus vobis est tenendus firmiter et amandus, qui vos de tantis malis eripuit, et Hebreis fidibus pares et socios fecit.

¶ Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriaræ solvens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipsum, in unum novum hominem, faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his qui prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

Vere sanguis Christi Deo vos proximos fecit in Israëlitis atque testamento et promissionibus quia ipse Christus est pax nostra. id est qui nos Deo et PATROL. CLXXXI.

A angelis pacificavit, et qui Judeos et gentes diversis ritibus discordantes fecit in fide concordes. Pax enim pacatos facit, sicut justitia justos. Pax nostra ipse est, qui utraque fecit unum, id est Judaicum populum et gentilem fecit unanimis in fide et cultura unius Dei et moribus. Et quomodo hoc fecerit, subditur: Medium parietem maceriaræ solvens, parietem intelligitur vocare circumcisio, quæ dividebat Judaicum populum a gentili. Sic enim paries medius dividit locum a loco, ita circumcisio separabat populum a populo. Qui paries in adventu Christi facta est maceria, quoniam circumcisio quæ ante eujus adventum evacuari non poterat, postquam ipse venit, facile fuit ut destrueretur. Maceria quippe quasi macra series dicitur. Est enim maceria congeries lapidum, ubi nulla cæmenti colligatio est, quæ levè pulsu ruinam patitur. Paries autem vocatur series lapidum cæmento colligata et constricta, quam dejici non est facile. Sic circumcisio præcepto Domini firmata usque ad tempus correctionis, non poterat evacuari, sed tempore correctionis voluntate Dei debilitata, ruinæ subjecta fuit. Et bene posuit, solvens parietem, quia circumcisio quæ ante adventum Christi ligata erat ligamine præcepti, in adventu ejus soluta fuit, nullo jam præcepto eam cogente fieri. Nec solum circumcisio solvendo fecit utraque unum, sed etiam solvendo inimicitias in carne sua. Inimicitias vocat idolatriam. Judæus enim populus inimicabatur gentili idolis servienti, et gentilis Judaico idola contemnenti. Et recte vocavit idolatriam inimicitias, et non parietem, circumcisio vero parietem. Circumcisio enim ante tempus correctionis fuerat in ædificio legis justitiae, quia præceptum erat in lege, ut circumcisio fieret; at idolatria nullo modo unquam in ædificio Dei fuit, quia Deo semper contraria fuit. Destruxit inimicitias, et hoc in carne sua, id est per incarnationem suam, scilicet quia incarnatus est, ideo evacuata est idolatria. Postquam enim carnem assumpsit; discipulos elegit qui doctrina veritatis gentes illuminarent. Et proprie dictum est, solvens idolatriam, quia gentilibus astricta et ligata erat vinculo usus. Vel obstaculum legis vocatur paries, quia legales observationes erant quasi

D quidam paries disjungens gentes a Judæis. Paries dico maceriaræ, id est qui facile destrueretur veniente gratia. Erat autem medius hic paries, ut neuter populus alteri concordaret. Stante enim hoc pariete, erant inimicitiae, ira et invidia inter eos. Ideoque destruendus erat, ut inimicitiae destruerentur. Et hoc factum est in carne Christi assumpta vel immolata, qui in carne apparenſ, et a mortuis resurgens, omnem legem cessare fecit, et ablato omni obstaculo et dissensione, utrumque populum in sua fide conjunxit. Vel paries erat obscuritas legis et prophetarum, obstruens nobis viam vitæ, et medium se inter nos et Deum objiciens. Christus carne et passione sua solvit medium parietem et maccriam, id est obscuritatem veterum prophetarum, et

omnis antiquæ legis aperuit sacramenta, et dissipata incedendi difficultate, viam oculis omnium revelavit, ut qui vult ad Deum pergere, nullo impediat obice, nec obscuritatis caligine terreatur; Unde eo in cruce spiritum emitte velum templi scissum est medium, et Sancta sanctorum omnipibus patuerunt. Idem enim significat illud velum quod et iste paries. Sed et inimicitias quæ inter nos et Deum erant, solvit in carnis suæ sacrificio Christus. Et haec omnia fecit, evançans, id est destruens et annihilans legem mandatorum, id est aliarum carnalium observantiarum, præter circumcisionem, quia de illa jam dictum est. Et bene carnales observantiae dicuntur mandata, quia non erant stabiles, sed mutabiles; sicut illa quæ mandantur, possunt et solent permutari. Evançans dico, et hoc quis decretis, id est impermutabilibus statutis, ex ratione firmiter factis, scilicet præceptis Novi Testamenti, cui succedit aliud testamentum. Decretum salemus dicere, quod a Deo ratum et autorisabile, ut non sit fas illud permutari. Quia ergo illa erant mandata, id est transitoria, et ista decreta, id est stabilia, merito illa, id est carnales observantiae evançantur, istis id est præceptis Novi Testamenti. Ubi enim baptismum et fidem quadam Novum Testamentum, ibi evançatur secundum carnales ceremonias Veteris Testamentum. Et hoc totum, scilicet solvere inimicitias, evançare legem, fecit ipse, ut duos populos prius per legem divisos condidit, id est conjugat in tantum, ut eant ambo simul in semetipsum, id est in Christum, videlicet ut ambo tendant pariter in unum novum hominem qui Christus est, ut unitatem et proximitatem in ipso habeant, et conformitatem ejus simul teneant. Ipse dico, faciens pacem. Inter eos destructis inimicitias, ut aliis non inquietet alium, sed diligit ut seipsum. Pax enim, id est remotio inquietationis, est gradus quo pervenitur ad unionem dilectionis. Quod dicit faciens pacem, diversum est ab eo quod superiora dixit: « Ipse enim pax nostra, et quia illud declarat eum esse ipsam pacem, quæ pacificat discordantes; hoc autem quod dicitur, faciens pacem, nota illum esse mediatorem et auctorem pacis. Et iterum ad aliud ponitur. Nam illud, id est esse pacem, ad hoc pertinet, ut demopstrei illas qui longe erant, factas esse prope in Christo Iesu; faciens vero pacem, ad hoc, ut ostendat quo gradu ad charitatem perveniantur. Et quod dicit, ut duos condidit populos in semetipsum, diversum ab eo quod posuit, qui fecit utraque unum, quod intelligimus secundum fidem; condere autem duos in semetipsum, accipimus secundum charitatem. Ostendo itaque quomodo Christus utrumque populum sibi invicem conjunxit, vult consequenter ostendere quomodo utrumque reconciliavit Deo. Quasi dicit: Ita conjunxit duos in semetipsum, ut reconciliet Deo Patri ambos positos in uno corpore Christi, quod est Ecclesia. Et hoc fecit per crucem, id est crux fuit via, qua perventum est ad reconciliationem. Nisi enim Christus

A se hostiam Patri obtulisset in cruce, nostra reconciliatio ad Deum facta non fuisset. Interficiens inimicitias in semetipso. Ac si dicatur: Cum per eum nos reconciliaret Deo, non fecit hoc per crux quam alias passus sit; sed ita, ut interficiat, id est deleret inimicitias quas Deus justa culpa primi parentis et nostrorum reatu peccaminis in nos habebat; et hoc facaret non in alieno corpore videlicet prophetæ vel apostoli, sed in semetipso. Ipse enim pro nobis Deo satisfecit, sustinendo passiones et opprobria vice nostri, quas nos merito pati debemus. Et quia per eum inter nos et Deum facta est reconciliatio, frustra igitur post hac observabuntur carnales ceremoniae. Et non solum pacem facit in cruce, sed ei apte quam crucem accedunt, veniens, id est in carne apparet, evangelizans pacem, id est bene auctoravit ore proprio nobis gentibus, qui longe ab eo fuisti, id est recessisti in idolatriam, et pacem his qui prope erant, id est in Judæis, quia unum Deum colebant. Hanc enim pacem evangelizavit, cum diceret: « Alias eos habeo, » etc., usque, « et unus pastor (Jona. x.). » Id item: « Nemo venit ad Patrem nisi per me (Iona. xiv.). » Jure enim pacem nobis ad invicem recessit et ad Deum, quoniam per ipsum habemus accessum populi accessum, id est facultatem accedendi ad Deum Patrem, et hoc in uno spiritu, id est in unaconi voluntate fidei et religionis atque charitatis, ut in nobis cor unum et anima una (Act. iv). Voi in uno spiritu, id est in Spiritu sancto, qui unum atque idem est, licet varia dona distribuat. Ad Patrem accedimus secundum conformitatem bonitatis ejus, et in futuro secundum participationem beatitudinis illius. Et cum haec omnia facta sint per Christum et sunt, cur amplius carnales observantiae inducentur?

« Ergo jam non estis hospites et adversi: sed estis cives sapientum et domestici Dei, super ædificati super fundamentum apostolorum et prophatarum, ipso summo angulari lapide Christi Jesu. In quo omnium ædificatio constructa erat in templum sanctum in Domino. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu sancto. »

Quandoquidem vos gentiles unus cum Judæis in Christo facti estis, et Iesu pariter reconciliati, ergo jam a tempore fidei non estis hospites Testamentorum et adversi, sicut olim eratis. Hospites enim et adversi erant gentiles inter eos qui Testamenta habebant, vel quia ad tempus more hospites veniebant et recedebant, vel quia si qui eorum ad Iudeum ritum convertebantur, adversi, id est prædicti vocabantur. Hospites enim sunt in transitu. Sed iusti non erant hospites Testamentorum, quia non in transitu et recessu videbant ipsa Testamento, sed assidue morabantur et exercabantur in eis, et prout decebat, observabant ea. Adversi autem dicebantur, qui cum non sint indigenæ morabantur tamen in loco unde non sunt indigenæ. Sed isti postquam effecti erant, unum cum illis, igitur qui quasi indigenæ

Testamentorum erant, non jam alienigenæ sed indigenæ reputabantur, ut ipsi cum his, cum quibus erant, essent unum, quoniam ita quasi naturaliter habebant Testamenta, ut illi qui in primis habuerant ea. Gratia enim divina utrisque æqualiter Novum Testamentum præbuit, sed et Vetus juxta spiritale sensum, et gentiles ideo quoque non erant jam advenæ in Testamentum, sed indigenæ, quia regenerati erant ex baptismo, qui prædicatur in utroque Testamento. In uno enim dicitur: « Effundam super vos aquam mundam, et mundabitimi ab omnibus inquinamentis vestris (Ezech. xxxvi); » in alio: « Ite, baptizate omnes gentes (Math. xxviii). » Non estis jam hospites Testamentorum id est peregrini vel indigniores Hebrei in fide, sicut olim recepti in lege; et advenæ, id est alieni et exsules; sed estis cives sanctorum, id est ejusdem juris et dignitatis in civitate Dei; cives non carnalis Israel, sed sanctorum, quia cum sanctis unam incolitis civitatem, quæ est Ecclesia. Habetis enim communione cum sanctis in omnibus sacramentis Ecclesie, qui olim fuistis alienati a conversatione Israel. Neo solum cives sanctorum estis, sed et domestici Dei, id est familiares et amici Dei in domo ejus, secundum multam perfectionem scientiae et virtutum, et secundum multam dilectionem quam ipse erga vos habet. Domesticos enim suos familiarius diligit, et arcana secretorum suorum eis revelet ut amicis, atque dona largitur amplissima. Nunc estis domestici Dei, qui olim eratis sine Deo, vos dieo superædificati in ædificio Dei super fundamentum apostolorum et prophetarum, id est super fidem Christi, super quasi primo fundati sunt apostoli et prophetæ. Christus enim fundamentum est totius divini templi vel divinæ civitatis, quia ex eo et ex ejus fide et gratia inchoant omnia bona, et ipse totum spirituale portat ædificium. Ipse ergo est fundamentum apostolorum et prophetarum, quia super illum incumbunt et firmi permanent apostoli et prophetæ qui totam deinde fabricam sancti ædificii portant. Ipse est fundamentum, id est fides ejus est prima firmitas, et initium ac austentaculum omnis ædificii virtutum ac honorum operum. Super quam fidei firmitatem innitentes, superædificati estis in bonis operibus, id est ad alios proiecti in crescendo de virtute in virtutem. Et hoc factum est in ipso summo angulari lapide, scilicet Christo Iesu, qui duos in se populos quasi duos parietes conjungit, et fortitudo est totius ædificii. Qui ita est angularis lapis, ut non solum sit fundamentum ipsius ædificii, id est non solum sit in inferiori parte, sed etiam sit summus in ipso ædificio. Ita est summus iuste lapis, ut non possit alias lapides angularis huic superaddi. Illi enim volunt huius superponere aliud angularum lapidem, qui carnales observantias querunt superaddere, et eas contendunt ad salutem valere. Sed nihil potest huic superponi. Ipse enim inferius est lapis angularis secundum fidem, ipse est et summus secundum justitiae consummationem. Vel ideo est

A summus lapis, cum sit fundatum, quia origo fundamenti hujus summitatem tenet. Et sicut fundatum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundatum spiritualis fabricæ in summo est. Si ad terram ædificaremur, in imo nobis ponendum erat fundatum. Quia vero coelestis fabrica est, ad celos præcessit fundatum nostrum. In quo fundamento, in quo lapide summo omnis ædificationem Judæorum quam gentilium, constructa secundum fidem et sacramentorum perceptionem, atque secundum innocentiam et justitiam, crescit in virtutibus proficiens, quia nemo tam perfectus est, qui non possit erescere. Crescit unusquisque electorum et major et minor, quandiu est in hac vita. Neque enim ad ædificium electorum pertinet, hec Christianitatis vocabulum habeat, qui crescere in bonis et augmentari non studet. Omnis enim ædificationem singularum personarum fidelium, quam singularum virtutum, constructa in Christo, crescit assidue eundo et proficiendo in templum sanctum, id est ut fiat sanctum et mundum Dei templum, et hoc totum in Domino, id est in operatione Domini, quia Dominus hec agit, non aliqua carnalis observantia. In quo Christo non solum Judæi ædificantur, sed et vos gentiles coædificantur, id est ideo ut Judæi ædificantur cum eis secundum justitiam, et in tantum, ut eatis in habitaculum Dei, id est ut officiæ domus et sanctuarium Dei, et hoc in Spiritu sancto, id est in operatione Spiritus sancti, et non in carnalibus observantieis.

C CAPUT III.

« Hujus rei gratia ego Paulus vincitus Christi Iesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi, propterea legentes intelligere prudenter meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitus, filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu, esse gentes cohaerentes et concorpiates et comparticipes promissionis in Christo Iesu per Evangelium, cuius factus sum ego minister secundum donum gratiae Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus. »

« Hujus rei gratia, id est pro hac re grata mihi, scilicet ut vos coædificantur, vel pro gratia Dei implenda in hac re (I Cor. xv), ego Paulus vincitus sum. Et ponit per quæ ipsi sunt coædificati, quia scilicet Deus revelavit illi salutem ad gentes pertinere, et misit illum eis prædicare, et facit pati pro illis, ut magis sint Deo grati. Ego Paulus vincitus Christi Iesu, id est pro servitio et nomine Christi, vel in potestate et voluntate ejus ego vincitus sum, quia quando voluerit, me dissolvet. Vel ego vincitus pro Evangelio sum Christi, non diaboli, ut illi qui pro suis criminibus tenentur in vinculis. Vincitus Christi sum, et hoc pro vobis gentibus quibus viam salutis

prædicabam; vel pro vobis, quia quod sum vincus A Christi, tendit ad utilitatem vestram, id est vobis est utile. Meritum enim pastoris proiectum confort gregi. Tunc Romæ tenebatur Apostolus in carcere. Quia vero meritum pastoris non proderit ovibus, nisi se habeant prout religio Christiana exigit, supponit. Si tamen audistis aure cordis, id est si intellexistis dispensationem gratiae Dei, id est apostolatum mihi dispensatum a Deo, qui scit cur me ad hoc officium elegit. Vel dispensationem, id est officium dispensandæ et prædicandæ gratiae Dei, id est gratuiti beneficii Dei omnibus impensi. Si intellexistis dispensare gratiam Dei, id est si intellexistis gratuita ejus dona quæ vobis dispensavi, scilicet remissionem peccatorum innocentiam, virtutes, charismata, scientiam, fidem, doctrinam et his similia, vobis a Deo gratis esse collata, non aliquo merito, neque carnalibus observantiis. Si enim haec gratis divinitus dari non creditis, non estis in fide sana. Et si fidem sanam non habetis, nihil vobis meritum meum valebit. Ac si dicatur: Quod sum vincus, vobis proderit, si intelligitis quod vobis dispensavi esse gratuitum donum Dei, ut nihil meritis vestris ascribatis, nec in carnalibus observantiis fiduciam ullam ponatis. Quod posuit, audistis, et non credidistis, ideo fecit, ut innuat istud usque adeo aptum et vicinum rationi, ut non solum fide sit dignum, sed etiam intellectum. Vere dispensatio est gratuitum donum Dei, id est gratis collatum vobis, quia ipsa dispensatio data est mihi, id est ipsum officium dispensandi est mihi datum, et hoc in vobis convertendis et ædificandis, id est ut vos per meam dispensationem converteremini, et in ædificio Dei constitueremini. Vel ipsum officium dispensationis meæ jam est hærens in vobis, quod vos aure cordis et interiore vestro auditu jam recepistis ex gratia Dei. Et si ego dispensationem non habeo nisi ex gratia, tunc patet quia vos notitiam Dei et remissionem peccatorum atque justificationem et cætera quæ vobis dispensavi, non habetis nisi ex sola gratia. Post haec ponit rationem ad idem ostendendum, quod scilicet gratis habeat hoc quod eis dispensat, et hoc per medium. Nam ubi se gratis habere ostendit, et quod similiter gratis habeant, eos convincit. Ac si dicat: Gratia est mihi data dispensatio, quoniam secundum revelationem divinam non secundum humanam doctrinam, neque secundum vires meas, factum est mihi notum sacramentum, id est quoddam Dei occultum est mihi divinitus revelatum, hoc est non obscure, sed aperte intimatum; nec habeo hujus rei plus notitiae, nisi in quantum mihi Deus revelavit et detexit, id est nihil habeo ex me, sed totum ex sola gratia. Et si ego quidquid vobis dispenso, ex gratia habeo, tunc et vos ex gratia totum habetis. Dei bonitas mihi revelavit sacramentum, id est quoddam mysterium multis hominibus occultum, scilicet quod vos gentes essetis incorporandæ Judæis in unitate fidei, et eamdem gloriam habituræ quam Judæi. Notificatum est mihi a Deo sacramen-

tum, et hoc sicut supra scripti in brevi, id est ita mihi manifestatum est divinitus, ut superius posui, cum dicerem, ipse est enim pax vestra qui feci ultraque unum, et cætera quæ ibi breviter dicta sunt de mysterio Christi et societate utriusque plebis. Id est nihil supra scripti tunc de mysterio, quod non sit mihi per spiritum prophetæ revelatum a Deo, id est quod non habeam a gratia Dei. Notum factum est mihi, prout potestis legentes intelligere, id est in quantum vos attente studio seque legentes potestis animadvertere in prædicta littera. Ipse est enim pax nostra, etc. Prudentiam meam, id est sapientiam et peritiam, quam ego habeo super mysterio Christi. Hoc est in tantum mihi notificatum est mysterium, in quantum prædicta littera ostendit ne habere prudentiam de mysterio Christi, id est in quantum mittit studentes ad intelligendum illud mysterium. Per litteram enim illam, licet nos ignoramus, ad multiplicem tamen intellectum de mysterio Christi duci possumus. Alter enim forsitan posset exponere litteram illam beatus Hieronymus, et aliter Ambrosius, atque aliter magnus Augustinus; et secundum omnem intellectum, qui inde potest fieri, id est de illo Christi mysterio, notificatum est Apostolo. Hoc totum tale est, ac si breviter dicat: In tantum notificatum est mihi sacramentum, in quantum, id est quam multipliciter potest intelligi in scriptura illa quæ est: Ipse est eum pax nostra, etc. Hoc ideo dixit, ut per hoc commendaret auctoritas sua; et commendata auctoritate, maiorem fidem exhiberent doctrinæ suæ, mandata lege dissuadenti. Quod sacramentum vel mysterium non est agnitus, id est vicine notum et plene filius hominum, id est rationalium, hoc est vel carnalibus vel spiritualibus filiis patriarcharum et prophetarum in aliis generationibus, id est in præteritis temporibus. Licet enim antiqui sancti scirent gentes ad fidem venturas, tamen nescierunt quod ad eandem fidem sublimitatem et gloriari forent venturas, ad quæ Judæi culturam habentes unius Dei. Sed, et hochtuit eos, quia sine lege forent salvандæ. Non est illis agnitus ita plenarie hoc mysterium, sicut non id est in quantum tempore gratiae revelatum est illis quibus debuit, id est sanctis apostolis ejus, qui hoc prædicare missi sunt, et propheta sub nova gratia, ex quibus fuit Agabus (Act. ii), et hoc relatum est illis in Spiritu sancto, id est per Spiritum sanctum. Et quid sit hoc mysterium, subditur, scilicet genit esse cohaeredes, id est simul cum Judæis una hereditatem in celo habituras, et concorpare, id est simul cum eisdem Judæis in uno corpore Ecclesie mansuras in præsenti, ut haec sint tam honorabilia membra Ecclesiæ quam et Judæi, et comparticipes promissionis vitæ æternæ, ut æqualiter ad gentes pertineat illa promissio sicut ad Judæos, et aquiliter in ejus adceptione sublimetur utrique. Et haec omnia fiunt in Christo Jesu, id est in eo quod Christus carnem assumpsit, et mundum per se et apostolos illuminavit. Nam haec omnia gentes habent

per Evangelium, id est per receptionem et observan-
tiam Evangelii quod eis ministro. Non enim prodes-
set illis incarnationis Christi, nisi prædicaretur, cuius
Evangelii factus sum ego minister, non enim est
meum. Et quod minister ejus factus sum, non est
secundum merita mea, sed secundum donum gratiae,
id est secundum gratitutum donum gratiae Dei, qua
gratia est mihi data secundum operationem virtutis
eius, id est secundum quod operata est virtus eius,
qua suscitavit Christum, in quo nos omnes a morte
animæ resuscitaret, et sine legis opere salvaret.
Et cum ego ministerium Evangelii habeam ex gratiæ,
patet quia et vos habetis ex gratia quidquid
ex auditu Evangelii, quod prædicavi vobis, acce-
pistis.

« Mibi enim omnium sanctorum minimo data est
 « gratia hæc in gentibus, evangelizare investigabiles
 « divitias Christi, et illuminare omnes quæ sit di-
 « spensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo,
 « qui omnia creavit, ut innotescat principatibus et
 « potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multi-
 « formis sapientia Dei secundum præfinitionem sæ-
 « culorum, quam fecit in Christo Iesu Domino no-
 « stro, in quo habemus fiduciam et accessum in
 « confidentiam per fidem ejus. »

Data, inquit, gratia est mihi omnium sanctorum
minimo. Præ nimia humilitate dicit se minimum,
omnium sanctorum, ostendens de se magnum hu-
militatis exemplum, vel minimus erat omnium san-
ctorum, id est magis humiliatus, hoc est, afflicitus C
omnibus tribulationibus, quam aliis aliquis san-
ctus. Multo enim plus persecabantur eum Judæi
et gentiles, quam aliquem aliorum. Mihi minimo
data est gratia hæc in gentibus, id est ministratio;
et hoc, ut præmissum est, secundum operationem
virtutis ejus, id est ita ut sequatur eam operatio
virtutis Dei, quia ad confirmationem meæ prædica-
tionis Deus per me miracula operatur. Data est mihi,
id est gratis concessa a Deo ad utilitatem. Hæc gratia
data est mihi, scilicet evangelizare investigabiles diri-
tias Christi, id est multa ejus dona copiose et abun-
danter nobis collata, quæ adeo ditia sunt et magna,
ut nullo prorsus intellectu queant investigari, cum
Deus pro hominibus homo fieri, et pro mortuis vita
mori, atque justus pro peccatoribus immolari di-
gnatus sit, cunctisque per orbem nationibus lumen
veritatis ostendere, fidem dare, et peccatoribus re-
missionem, justitiam, charismata, et cætera hu-
jusmodi, quæ non possunt perfecte investigari, quam
magna et qualia sint. In hoc etiam sunt investigabiles istæ divitiae, quia aliis dantur, et aliis non dan-
tur; et cur hoc fiat, investigare non possumus.
Quando enim plures verbo prædicationis, et quo-
rumdam mentes dono supernæ gratiae tanguntur
intrinsecus ut credant, quorundam autem non tan-
guntur, quis nisi solus Deus scire potest cur isti eli-
guantur, et illi relinquuntur? Investigabiles itaque
sunt divitiae donorum Christi. Nec solum istas evan-

A gelizare missus sum, sed et illuminare, id est clare
 et lucide docere omnes quæ, id est quam mirabilis et
 ex quanta dilectione procedens sit dispensatio sa-
 cramenti, id est quam mirabiliter sit dispositum a
 Deo Patre sacramentum incarnationis, passionis et
 resurrectionis Christi, per quod gentes ferent co-
 hæredes et concorponales et complices. Quod
 sacramentum erat absconditum in divina mente a
 sæculis, id est a primo tempore sæculorum, quando
 cum sæculis cœperunt creaturæ, quia ex quo sæcula
 sumpserunt principium, nulli fuit ita patefactum ut
 nunc apostolis. Hoc ideo dicit, « ut ostendat sibi
 multum esse credendum, cui revelatum est tantum
 mysterium. » Per hoc idem ostendit dispensationem
 istam fieri ex sola gratia. Quod inde patet, quia a
 sæculis fuit abscondita, quoniam nec humana me-
 rita, nec carnales observantie potuerunt eam reve-
 lare. Recite dicitur dispensatio sacramenti, quia Deus
 diverse tribuit illud sacramentum, cum aliis dat plus
 esse participes et concorponales et cohæredes, et
 aliis minus. Sacramenti dico, *absconditi in Deo*,
 quia ita manebat in Deo, ut non extra Deum, pro-
 cederet, sed in secreto ejus consilio lateret. Habet
 enim Deus in seipso absconditas quorundam fa-
 clorum causas, quas rebus conditis non inseruit,
 easque implet non in illo opere providentie, quo
 naturas substituit ut sint, sed in illo quo eas admi-
 nistrat ut voluerit, quas ut voluit condidit. Ibi est
 gratia, per quam salvi sunt peccatores. Nam in
 mundo absconditæ sunt rationales causæ omnium
 rerum naturaliter oriturarum, sicut absconditus
 erat Levi in lumbis Abrahæ, ideo autem causæ
 eorum quæ per gratiam futura sunt. Sic et hoc
 mysterium nostræ salvationis, quo gentes Judæis
 æquarentur in sanctitate et gloria, ut omnino aliud
 futurum non esset, absconditum erat in Deo, qui
 omnia creavit, quia solus ipse Creator noverat,
 quid de suis creaturis facturus esset. Data est
 mihi gratia evangelizandi, ut effectum habeat in
 Ecclesia prædicatio mea, et per Ecclesiam, id est
 per ea quæ sunt in multiplicibus Ecclesiæ membris
 et ordinibus vel operibus, ut innotescat, id est in-
 terius et subtilius, et magis notescat principibus et
 potestatibus, id est prioribus et potentioribus an-
 D gelorum ordinibus, qui sunt in cœlestibus, sapientia
 Dei multiformis, quantum ad varia et multa opera
 quæ facit in ecclesia, non inquantum est in Deo
 simplex et invariabilis. In hoc enim eam ab initio
 cognoverunt, qui ei ab initio astiterunt. In se enim
 non multiplex, sed simplex est ista sapientia, sed
 propter multiplicia opera sua quæ sapienter disponit,
 dicitur multiformis, quia multis operum for-
 mas aptat. Et secundum hoc in cognitione hujus
 sapientie etiam angeli spiritus per Ecclesiam pro-
 ficerunt, quia dum eam Christus vel per se, vel
 per apostolos instrueret, plurima secretæ dicerunt
 angeli quæ ignorabant. Magna est igitur dispensatio
 sacramenti, ubi didicunt vel discunt etiam vir-
 tutes angelicæ; et magna fides est attribuenda ver-

bis illius, qui tantum sacramentum dispensat. Innotescat sapientia principibus, et hoc secundum præfinitionem sacerdotum, id est in tantum innotescat, in quantum Deus præfinivit et præordinavit de sacerdotiis, id est de hominibus qui versantur in sacerdotiis, hoc est de hominibus qui erant futuri a primo statu Ecclesie usque ad consummationem sacerdoti. Quos ideo vocat sacerdota, quia mutabiles sunt et transitorii ut sacerdota, id est ut cursus prætereuntium dierum. Quam præfinitionem fecit in Christo Iesu, id est haec omnia præfinivit Deus in Christo, non in carnalibus observantiis, vel in aliquo merito nostro. Vel Dei sapientia est multiformis, secundum præfinitionem sacerdotum, quia secundum ea que præfinivit, id est præordinavit in sacerdoti fieri, apparet multiformis, cum haec in operibus variantur multiformiter. Et hanc præfinitionem fecit Deus in Christo Iesu Dominu nostro, quoniam ante sacerdota præordinavit Pater in Filio, quid in sacerdoti acturus esset, in quo habemus fiduciam, id est in cuius Christi auxilio habemus spem et fiduciam accedendi ad Dominum, et non solum spem, sed et ipsum accessum, et secundum bona opera, et secundum præmium. Fiduciam habemus in eo vincendi tribulationes, vel adipiscendi supernam hereditatem, et post finem vitae presentis accessum realiter ad Deum, et hoc in confidentia, id est merito confidentiae habitæ per fidem ejus, scilicet quia tantum in eo solo omanimodam fiduciam posuimus per fidem ejus quam intemeratam servavimus, nihilque fiduciam nostris meritis, vel carnalibus observantiis attribuimus.

¶ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in celis, et in terra nominatur, ut de vobis secundum divitias gloriae suæ, virtutem corroborari per Spiritum ejus, in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris : in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere eum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudine et sublimitas et profundum; scire etiam supereminentem scientiam charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. »

In Christo ut præmissum est, habemus fiduciam et accessum ad Patrem in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto a vobis ut confidentes et constantes in fide sitis, per quam ad tantam pervenietis gloriam. Omnia bona ut superiorius frequenter ostensum est, accepistis a præveniente vos gratia Dei ; nunc superest ut vos arbitrio liberæ voluntatis vestræ, eamdem subsequamini gratiam, perseverantes in ea, et bene operantes. Peto enim a vobis, propter arbitrium voluntatis. Peto ne deficiatis a sinceritate et constantia fidei et perseverantia bonorum operum, in tribulationibus meis, id est respectu mearum tribulationum. hoc est tri-

A bulationes quas audistis me pati pro vobis quibus prædicabam, non sint vobis causa deficiendi, sed constantes estote in gratia, quam vobis annuntiavi, non erubescentes de vinculis meis, neque timentes similia pati. Vel pro vobis sunt tribulationes meæ, id est ad militatem vestram spectant, vobisque proficiunt. Quæ res, id est me pati pro vobis tribulationes, est gloria nostra. Gloria enim vobis est habere talerum doctorem, non confusio, ut infideli testimont. Et magno gloria præmio remuneramini, si me nunc in tribulationibus nos despatritis, sed in firma fide permanescitis. Peto ne deficiatis. Quia enim voluntatis arbitrium habetis, peto. Sed quia vobis arbitrium nos sufficit ad implendum quod peto, hujus rei gratia, id est ne deficiatis, flecto genua mea in oratione pro vobis. Facit enim pro eis Apostolus orationem, ut Deus det perseverantiam et augmentum virtutem et scientiam. Et per flectionem genuum intelligimus humilitatem supplicantis. Nam ad haec solent in oratione flecti genua, ut humilitas interior denotetur, et humiliori supplicatione affectus orationis commendetur, et fortasse vinealis catenarum constrictus, non poterat Apostolus genua corporis flectere; sed si hoc impediabatur corporaliter agere, vel genua cordis humilius flectebat. Flecto genua, id est humiliiter in precibus supplico ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut merito ejus obtinere possim quod peto. Id est oro illum, de quo non est diffidendum quin exaudiatur, tum quia flecto ad eum mea genua, tum quia genuit eum qui noster est Dominus et est Jesus atque Christus, id est rex noster et sacerdos. Flecto ad Patrem genua mea, ut sicut prius Pater me exaudiat, et quod, id est ex cuius similitudine omnis paternitas non dico est, sed nominatur. Nam proprie non dicitur Pater, nisi solus Deus; illi autem ad similitudinem ejus, de quibus non est dicendum quod sint patres respectu Dei, sed nomina illud participant, in cœlis, id est inter angelos spiritus. Ibi enim superiores qui præsunt aliis, et curam super eos habent, patres nominantur; et in terra, id est inter homines. Dei enim inestabilis dilectionis vehementia inestimabilitate nos dilicit; ac diligit ac gubernat, ideoque Pater noster dicitur (Matth. vi; Luc. xi). Nos autem et angeli per eum dicimur patres in similitudine dilectionis et providentiae quoniam ipsa dilectio et gubernatio, qua vocabamus patres, ab eo procedit. Ex eo nominatur omnis paternitas in celo et in terra, quia, ut dicitur est quicunque sunt patres et præsunt aliis paterno affectu sive in celo, sicut dominationes ceteris subjectorum ordinibus; sive in terra, sicut episcopi et abbates, alique prælati, qui paterna bonitate, subditis præsunt, ab ejus imitatione vocabulum paternitatis sortiuntur. Vel angelii ecclorū nobis prædentes, dicuntur patres in celo; et prælati Ecclesie, patres in terra. Possunt cœli, spirituales homines intelligi, terra vero, carnales. Ipse enim dicitur Pater, vel quia ex se Filium genuit, vel quia cre-

turas pio moderamine gubernat et regit. Ad cuius similitudinem ob eamdem causam dicuntur patres vel qui ex seipsis filios generant, vel qui subjectos pio moderamine et studio gubernant. Et quia talis tamque benignus et charitatibus erga nos est Pater iste, non est diffidendum de eo quin nos exaudiat. Ad quem fidicre genua mea flecto, ut det vobis secundum divitias glorie sue, id est secundum divitem et copiosam largitionem abundantiae majestatis sue, virtutem corroborari, id est constantiam fidei, quae interius et exterius vos faciat robustos et fortes contra omnes tribulationes. Virtutem corroborari per Spiritum ejus, id est per spiritum gratiae, per operationem Spiritus sancti in interiori homine, id est in anima quae ab hostibus non potest attingi. Et ut hoc salubriter vobis tribuat, det habere Christum per fidem in cordibus vestris secundum perfectionem virtutum et constantiae, et hoc per fidem de eo habitam et perfectam. Sunt enim nonnulli haeretici fortes ad tolerationem adversitatum, sed non eis prodest. Vel det Christum habitare in mentibus et rationibus eas illuminando, id est illuminet Christo habitatore rationem vestram, et hoc per fidem. Ratio enim non illuminatur ad intelligendum, nisi fides praecedat. Unde scriptum est : « Nisi credideritis, non intelligetis (Isa. sec. LXX). » Et in tantum illuminat rationem vestram, ut in charitate radicata et fundata possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo et longitudine et sublimitas et profundum. Vel secundum superiora sic potest contineari : Peto ne deficiatis, sed constanter perseveretis ; vos dico, in charitate radicati et fundati. Radicati, id est firmiter plantati ad instar arboris, quae quanto plus terrae figitur, tanto plus crescit, et uberiorius fructificat ; et fundati sicut aedificium, quod quanto profundius fundatur, tanto firmius in altum construitur. Radicati enim dicuntur qui in activa vita strenui sunt, quibus charitas est radix, quia sicut ex radice crescit arbor, et crescens fructum ad utilitatem aliorum facit, sic illi qui sunt in activa vita, ex charitate crescunt ad hoc, ut ferant fructum, sive corporalem victum praebendo, sive spiritualem. Per fundatos autem intelliguntur contemplativi, quia non crescunt in hujusmodi fructum aliorum, sed firmi et immoti (prout est possibile) permanent in contemplatione divina. Hoc est dicere : Sive sitis in activa vita, sive in contemplativa, manentes semper in charitate, possitis, id est facultas sit vobis comprehendere, id est cum rerum executione notitiam prendere, ut et intelligere et facere valeatis cum omnibus sanctis ; non enim aliter sancti eritis, nisi hoc mysterium quod omnes sancti intelligunt, intellexeritis. Possitis comprehendere quae sit latitudo praedicti aedificii, in quo vos aedificamini, id est templi Dei. Latitudo ejus est amplitudo cordis sanctorum, qua cunctos diligunt cunctisque prodesse cupiunt, et prout valent prosunt. Longitudo ejus, quae et longanimitas dicitur, expectatio est

A promissionum Dei cum alacritate mentis. Sublimitas, vita coelestis inter angelos. Profundum autem, id est fundamentum aedificii illius, fides est et baptismus, et cetera hujusmodi sacramenta Ecclesiae. Hæc ergo quatuor orat Apostolus, ut possimus intellectu et actu comprehendere. Vel de superius mansionis templo, id est de perpetua regni felicitate possunt hæc intelligi. Aeterna enim gloria illius regni ita erit lata, quod nullus ibi coactabitur ; ita erit longa et continua, quod nunquam deficiet ; ita erit sublimis et alta, quod omne terrenum bonum excedet ; sic est profunda et admirabilis, quod nullus hominis vox in praesenti valet eam perfecte narrare, nulliusque mens ad plenum intelligere. Vel etiam in Deo possunt hæc intelligi. Habet enim Deus latitudinem, quia dilectionem suam usque ad collectionem consequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitæ patriam nos longanimenter tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam qui recepti in superna fuerunt congregatione, transcendent. Habet profundum, quia damnatio inferius, districtio sua judicium comprehensibiliter exercit. Que scilicet quatuor nobis in hac vita positis singulis exercet, quia et latitudinem amando, et longitudinem tolerando, et celsitudinem non solum intelligentiam nostram, sed etiam vota superando, et profunditatem suam exhibet, occultos et illicitos cogitationum motus districte judicando. Sed ejus celsitudo et profunditas quam sit investigabilis nullus agnoscit, nisi qui vel contemplatione ad summa provehi, vel occultis motibus resistens, temptationum coepit importunitate turbari. Sed et in cruce Domini, et per crucem in moribus sanctorum possunt ista quatuor intelligi. Crux enim lata est in transverso ligno, quo extenduntur pendentis manus ; et significat opera bona in latitudine charitatis et hilaritatem mentis. Longa est a transverso ligno usque ad terram, ubi dorsum pedesque figuratur, et significat perseverantiam in longitudine temporis usque in finem. Alta est in cacumine, quo transversum lignum sursum versus extenditur, et significat supernum finem, quo cuncta referuntur, quoniam cuncta quae sunt latitudine, propter altitudinem divinorum facienda sunt præriorum. Profunda est in ea parte, qua in terra figitur. Ibi quippe et occulta est, nec videri potest. Sed cuncta ejus apparentia et eminentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiae Dei, quae comprehendendi, ac disjudicari non potest, universa procedunt. Profundum enim crucis est occulta voluntas Dei et incomprehensibilitas judiciorum ejus, unde ista gratia in homines venit cunctos præveniens et omnia bona prout voluerit distribuens, aliis quidem sic, aliis vero sic, et alias eligens, alias respuens. Hæc enim omnia cur ita sunt, inscrutabile est. Sed orat Apostolus ut ita quatuor prout oportet valamus intellectu, et operatione comprehendere, et hoc cum omnibus sanctis, quia omnes sancti comprehendunt quae sunt ista quatuor. Nam comprehensio istorum

est quædam communio cœlestis rei publicæ. Et hoc etiam, inquit, oro, ut possitis scire charitatem Christi quam erga vos habuit et habet; quæ tanta est, quod supereminet omni scientiæ, et exsuperat omnem sensum, quia nullus sapiens est adeo in hac vita, qui possit perfecte tantam charitatem considerare, sed in futuro sæculo scietur hæc charitas. Ibi enim plena et perfecta dilectio est, sine ulla malorum tolerantia, quæ non fide credit quod non videt, nec spe desiderat quod non tenet, sed in æternum veritatis incommutabilem speciem contemplabitur, cuius sine fine quietum tempus erit laudare quod amat, et amare quod laudat. Sic ergo detur vobis *scire charitatem Christi supereminentem scientiæ et præcellentem intellectum, et hoc ita, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei, non ut sitis plenus Deus, sed ut perfecte sitis pleni Deo, ut sit Deus omnia in omnibus.*

¶ Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu, in omnes generationes, sæculi sæculorum. Amen.

Ego, inquit, genua mea flecto ad Deum Patrem ut det vobis hæc omnia; sed ipse potens est facere superabundanter, id est valde largius et affluentius quam petimus aut intelligimus, id est ultra omnem petitionem et intelligentiam nostram potest ipse nobis abundantiam donorum largiri, secundum virtutem gratiæ suæ, quæ operatur in nobis nonnulla etiam quæ nemo peteret vel intelligeret. Vel secundum virtutem quæ operatur in nobis, id est sicut potentia ejus operata est in nobis apostolis magnifice dona, ita potens est facere, omnia in vobis pro quibus oramus, et ei qui ista potest facere, et faciet si voluerit ipsi sit gloria non nobis, id est excellens honor, et hoc in Ecclesia, id est in consideratione eorum quæ facit in Ecclesia, sicut fidem, innocentiam, justitiam et in Christo Jesu, id est in respectu Christi, per quem hæc omnia sunt, et in cuius iudicio et gratia sunt hæc universa. Et non ad horam sit ei gloria, sed in omnes generationes sæculi sæculorum, id est in futuro sæculo quod constabit ex omnibus generationibus, quæ generantur in his præsentibus sæculis. Sæculum quippe sæculorum, æternitas est, cuius partes sunt tempora et omnia sæcula. Potest etiam sæculum sæculorum intelligi præsens hoc sæculum a principio mundi usque ad finem simul intellectum, quod in multa sæcula dividitur. Et in omnes generationes istius sæculi sæculorum extendatur gloria, quam Pater habet in Christo et in Ecclesia, ut nulla generatio sit ab initio mundi usque ad ejus terminum, in qua non glorificetur Deus per Christi gratiam in illis Ecclesiæ. Nullum enim tempus transit unquam vel transibit sine electis, in quibus per Christum glorificabit Pater. Amen, id est vere vel fideliter. Illic tractatum suum commendatione gratiæ, in qua et carnales ob-

A servantias improbavit, terminavit apostolus, et ad moralem exhortationem transit, dicens:

CAPUT IV.

¶ Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis (I Cor. viii), cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitalem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestre. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus et Pater omnium, qui super omnes est, et per omnia, et in omnibus nobis (I Cor. xii).

Hactenus de fide et gratia tractavit, et omnia gratiæ tribuenda satis monstravit; nunc de moribus monet prius communiter omnes, post per singulos ordines. Quandoquidem sola gratia salvati estis, non ex operibus vel observantiis carnalibus, et habitaculum Dei estis effecti, sicut ostensum est superius, itaque obsecro vos, ut ita jam amodo vivatis, quatenus tantam gratiam vobis collatam non amittatis. Et hoc est: Obsecro, id est per sacra dona coelestis gratiæ quæ percepistis, rogo vos ego quem audire debetis, quia vincitus et incarcerated sum, non in furto, sed in Domino, id est in amore Domini, videlicet propter amorem ejus, et propter nomen ejus in quo fixus permaneo. Et quia vincitus sum, compatiendum est mihi, non sfernenda exhortatio mea. Obsecro ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, id est ambuletis digne fide qua per gratiam vocati estis, id est ut ambuletis digne ad coelestem patriam, id est ut ambuletis prout fidem decet, quæ venietis ad coelestem gloriam. Ambuletis, id est promoveamini et perseveretis operando ea quæ convenient fidei ducenti ad salutem æternam, id est bona opera. Bona enim opera exigit fides vestra. Vel quia gratis ad fidem vocati estis prædicatione mea, ambulate sic in fide et bonis operibus, ut ambulatio vestra prædicationi meæ conveniat. Hoc modo poteritis digne ambulare, scilicet cum omni humilitate, id est et interius in corde habita, et exterius exhibita, scilicet ut nullatenus vel in corde vel in verbo seu in opere præsumatis de vobis, aut vos aliis præferatis; et mansuetudine, id est lenitatem et tractabilitatem, ut scilicet sicut mansuetæ animalia vos tractari permittatis, ut sitis familiares et affabiles. Humilis dicitur quasi humili acclivis, mansuetus quasi mansuetus. Et multi sunt humiles, qui non sunt mansueti, id est lenes et tranquilli, sed in ipsa humilitate intermiscent quendam rigorem et severitatem quasi pro justitia. Ideo nunc Apostolus humilitati subnexuit mansuetudinem, at qui fuerit humili, studeat et mansuetus esse. Nec solum cum humilitate et mansuetudine ambuletis in via Dei, sed etiam cum omni patientia, qua patiamini tribulationes pro Christo voluntate et actu, quia quidam non patiuntur aliquando voluntarie. Quam patientiam servabitis supportantes invicem vos, id est ut alter sustineat alterum in his quæ sunt gravia et aspera. ¶

hoc poteritis facere, si vicissim reputaveritis vos esse supportantes, id est inferiores. Non enim ille bene patitur, qui se superiorem reputat. Et hanc variam supportationem facite in *charitate*, ut vos invicem tolerantes, diligatis vos invicem. Sunt enim nonnulli qui eos incipiunt non diligere, a quibus contumelias vel hujusmodi aduersa patientur. Sed non debet charitas relinqu propter adversa quae patimur. Vel in charitate vos supportate, id est non sicut nec propter terrenum commodum sive damnum, nec propter timorem alicujus personae potentis, nec propter importunitatem temporis, nec propter inanem gloriam, vel aliquid hujusmodi, sed propter solam dilectionem, ut sola dilectio sit causa tolerantiae vestrae; et non irascamini, nec turberetur cor vestrum in hora qua haec patimini, sed permaneat in charitate et animi lenitate. Vos dico, *soliciti servare unitatem spiritus*, id est sitis inter aduersa quae vicissim suffertis, solliciti et curiosi inviolabilem custodire unitatem spiritus, id est unanimitatem voluntatis, ut sit vobis cor unum et anima una, et hoc in *vinculo pacis*, id est pax et concordia exterior sit quasi vinculum et nexus interioris unitatis spiritus. Vel aliter: Ingreditur enim Apostolus removere quoddam quod contrarium est charitati, videlicet schisma, quod in eis tunc suis propter charismata non est dubitandum. Quoniam illi qui habent charismata, despiciebant alios, et abrumpebant se ab eis, siveque schisma erat inter eos. Quod ipse prorsus vult eradicare, dicens. Solliciti servare unitatem spiritus, id est sollicite postponendo omne schisma servetis quod a vobis non habetis, scilicet unitatem, id est quod vos estis facti unus secundum fidem, et alia dona servetis quia unitas illa est spiritus, id est a Spiritu sancto vobis concessa, et ideo non est negligenda, sed studiose retinenda. Quam poteritis hoc modo servare, videlet in vinculo pacis, id est pax taliter inter vos habita, ut alius non inquietet alium, vinciat vos in simul et conglutinet. Et sitis omnes *unum corpus per unitatem fidei et concordiam* licet diversis officiis videamini dediti, sicut diversa membra corporis, et sit vobis *unus spiritus*, id est una mens et voluntas, sicut et unam remuneracionem vitæ perennis omnes speratis. Et hoc est, sicut vocati estis a Deo in una spe vocationis vestrae, id est in una exspectatione superne mercedis, ad quam vocati estis, vel ideo servare debetis unitatem spiritus, quia unum corpus est de quo vos estis, id est Ecclesia quae est una et est corpus Christi. Unum corpus secundum fidem et dilectionem et sacramentorum perceptionem. Et spiritus Christi qui hoc corpus ejus vivificat est unus. Multis enim membris, constat unum corpus, et vegetat omnia membra unus spiritus. Ecce humano spiritu quo sum ipse homo, membra omnia colligo et vegeto. Impero omnibus membris ut moveantur, intendo oculos ad videntem, aures ad audiendum, linguam ad loquendum, manus ad operationem pedes ad ambulandum. Of-

A ficia membrorum disperita sunt, sed unitas spiritus continet omnia. Quod spiritus noster, id est anima nostra est ad membra nostra, hoc est Spiritus sanctus ad membra Christi, ad corpus Christi, quod est Ecclesia. Omnia enim membra Christi cum sint diversis officiis dedita, uno tamen spiritu Christi vegetantur. Jam vero si membrum prescinditur de corpore, nunquid sequitur spiritus? Nequaquam, et tamen membrum agnoscitur. Quia homo separatus ab Ecclesia, sacramentum baptismi adhuc retinet, sed spiritum amisit. Cavendum est ergo schisina, et servanda est unitas. Non amittitur Spiritus sanctus qui non potest scindi, sed unus permanet; et eos qui unitatem custodiunt, replet; et *banc servare debetis*, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae, B id est sicut fidei vocati estis in una spe æternæ gloriae. Hæc enim fides vocationis est, id est fidei vestrae, hoc est fides vestra est causa spei vestrae, quia præcessit ipsam spem, et dedit eam vobis. Quæ spes est una, quia unam vitæ æternæ gloriam exspectat. Illa enim est una, quia licet alii sint ibi ut stellæ, alii ut luna, alii ut sol, omnibus tamen sufficit quod habent. Quoniam illi qui non sunt in tam digna claritate adeo sunt unita dilectione cum majoribus, ut hoc quod majores habent, isti se habere repudient. Sic et vos in hac vita debetis facere, ut qui minus habent in charismatibus aliisque donis, ex unione dilectionis reputent se habere quod majores habent, qui ad eorum utilitatem habent. Non enim in hac re debet alius invidere alii, neque alius alium despicer. Et ob hoc debetis etiam unitatem servare quia unus Dominus omnibus vobis est Christus, qui vos manu misit et vivificavit. Non enim habetis plures dominos, pro quorum diversis voluntatibus vos oporteat discordare, sed unum, qui vobis unitatem præcipit. Unitas enim non habet in se contrarietatem, sicut nec Creator. Quod autem ab unitate separatur et extra unitatem est, jam contrarium et dualitas. Nam Creator erat quidem unus, sed statim ut creatura successit, contrarietas processit. Servanda est igitur unitas, ut uni Domino servistur. Quæ et ideo custodiri debet, quia una fides est. Licet enim unusquisque credentium suam fidem habeat, una tamen fides dicitur. Hæc enim in animo credentis est ei tantum conspicua, cuius est, quamvis sit et in aliis non ipsa, sed similis. Non enim numero est una, sed genere. Propter similitudinem tamen ex nulla adversitate magis unam dicimus esse quam multas. Nam et duos homines simillimos cum viderimus, unam faciem dicimus, et miramur amborum. Ita enim dicitur eadem credentium fides una, sicut eadem volentium voluntas una, cum et in ipsis qui hoc idem volunt, sua voluntas sit cuique conspicua; alterius autem lateat, quamvis idem velit. Propter hoc etiam servanda est unitas, quia unum est baptismus. Non enim potest iterari, sed a quocunque datum fuerit, sive a bono, sive a malo, sive a catholico, sive ab heretico juxta morem Ecclesiae in nomine sanctæ trinitatis, scilicet Patris et

C

D

Filii et Spiritus sancti, tantumdem valet ad remissionem peccatorum et apertio[n]em regni co[st]olorum. Sed ideo tenenda est unitas, quia unus est Deus in substantia sua. Non enim est multiplex substantia ejus, sed una et simplex. Unde et Moyses : « Audi Israel : Dominus Deus tuus, Deus unus est (*Deut. vi.*) ». Non potest esse major, non potest esse minor, non potest numerari. *Unus est Deus*, creator omnium, qui et unus *Pater omnium* est, paterno affectu diligens omnia et gubernans; et ideo nemo potest se alteri præferre. Unus dicitur iste Pater, in eo quod unica affectione procurat omnia, sicut dulcis Pater. Qui est super omnes, id est præcellit omnibus creaturis, cuius dignitas nos invitet; et per omnia diffusus, quia ubique est; et ideo timendus, cum nusquam possit evitari; et in omnibus nobis est per gratiam, qui unitatem servamus. Per omnia enim est potentia virtutis suæ, et prudentia dispositionis suæ, sed in nobis gratia bonitatis suæ. Vel super omnes est dominando et regendo, et est per omnia, subministrando omnia bona quæ habent, et in omnibus nobis collata beneficia servando. Illud per quod est ibi, per omnia, ordinale est, ostendens quod si omnia nostra discusserimus, omnia ordine perambulando inveniemus ab eo ministrata. Et quia omnibus dominatur, et per omnia nostra est præter peccatum, et quia nobis illa conservat, ideo solliciti esse debemus, ut quemadmodum ipse est unus, ita et nos unum simus et unitatem semper observamus.

« Unicuique autem nostrum data est gratia; secundum mensuram donationis Christi (*Rom. xii.*; *I Cor. xii.*). Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (*Psal. LXXVII*). Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes eos, ut adimpleret omnia (*Joan. iii*). Et ipse dedit quosdam quidem apostolus, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum (*I Cor. XII*), in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitate fidei et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram etatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamus omni vento doctrina in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. »

Nos quidem omnes sumus unum corpus, et unitatem servare debemus, sed non omnes æquiter dona celestis gratiæ percepimus, nam unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Nam aliud donum gratiæ habet iste, aliud ille; et quod habet ille, non habet iste. Mensura ista est et divisio quedam donorum, et concordia ibi unum corpus facit. Nam sicut in nostro corpore aliud accipit manus ut operetur, aliud oculus ut videat, aliud auris ut audiat, aliud pes ut ambulet;

A anima autem una est quæ agit omnia, in manu ut operetur, in pede ut ambulet, in aure ut audiat, in oculo ut videat; sic sunt etiam diversa dona fiduciarum tanquam membrorum, ad mensuram propriam cuique distributa, sed una est Christi gratia quæ distribuit. Propter quod non debent alii alii invidere nec alii contra alios de donis superbire, quæ gratis dantur a Christo, et quæ mensurat illo et modificantur, sicut scit singulis expodiare. Nam ad hoc uni multum datur, ut per hunc multi promoveantur alii; et ad hoc parum aliis, ut in omnibus erga omnes humilitatem conservent. Et si Christus metitur cedra multum, ut multis aliis prosit qui tantum non habent, tunc non est rectum carentes invidere habentibus, sed potius debent reputare se habere quidquid majores habent, quia ad eorum utilitatem habent. Nec illi qui habent, debent desplicere non habentes, cum ad hoc habeant, ut non habentibus subserviant. Ita ergo debemus in variis donis quæ accipiuntur, servare unitatem, abraso omni schismate. Propter quod probandum quod Christus det diversa dona, dicit Spiritus sanctus in Psalmista : « Ascendens in altum, etc. (*Psal. LXVII*). » Versa tamen ad Christum locutione, dicit Psalmista : « Ascendisti in altum, captivasti captivitatem, acceperisti dona in hominibus (*ibid.*). » Nec moveat quod Apostolus non ait : « Acceperisti dona in hominibus; » sed, *dedit dona hominibus*. Ille quippe auctoritate apostolica secundum hoc locutus est, quod Deus cum Patre est Filius. Secundum hoc enim dedit dona hominibus mittens eis Spiritum sanctum, qui spiritus est Patris et Filii. Propheta vero secundum illud, quod idem Christus intelligitur in corpore suo, quod est Ecclesia, unde et fideles cuncti membra ejus sunt, dixit eum acceperisse dona in hominibus, quia ipse accipit, quidquid beneficii membris impenitit illius, unde dicturus est : « Quando uni ex ministris meis fecistis, mihi fecistis (*Matt. XXV*). » Sed videamus sententiam : *Ascendens in altum cœli habitaculum Christus, captivam duxit captivitatem*, id est corruptionem nostram virtute sue incorruptionis absorbuit; vel captivam duxit captivitatem quia vicit mortem, quæ captivos tenebat, in quibus regnabat. Vel eos qui in inferno tenebantur captivi, qui et captivitatis nomine designari possunt, duxit secum ad regna cœlorum. Nam sicut militia cœdiuntur, intelliguntur qui militant, sic appellantur captivitatis intelliguntur, qui in inferni claustris detinebantur capti. In hac quoque vita multi tenebantur a diabolo captivi in peccatis, qui et captivitas similiter appellantur, sed eos Christus felicitate captivavit. Cur enim non sit captivitas felix, si et a bonum homines possunt capi? Unde Petro dicitur : « Ex hoc jam homines eris capiens (*Luc. vi.*). » Captivati ergo sunt, quia capti; et capi, quia subjugati, id est sub lete Christi jugum missi. Sed hinc considerandum, quia captivi et terrigenae, patriam nostram aestimebamus hoc exsilium. Sed deus a Christo ducimur ad regnum cœlorum, nimisrem ca-

ploritas nostra beata captiva ducitur ab illo. His itaque modis captivavit captivatam, ascendens propria virtute et voluntate in alium, non sustentatus auxilio cuiusquam alterius. Dedit vero *dona hominibus*, quia misso desuper Spiritu ali sermonem sapientiae, ali gratiam virtutum, ali gratiam curacionum, ali genera Hugoartum, ali interpretationem sermonum tribuit (*I Cor. xii*). Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, ali alia, sicut et supra dictum est, quamvis ipsum donum a quo unicuique propria dividuntur, omnes habeant, id est spiritum. Ista pars scientiae qua dicitur, *dedit dona hominibus*, valet ad ostendendum quod Christus secundum mensuram dedit unicuique nostrum, gratiam. Cetera vero dixit, ut scientia magis patesceret. Ascendisse dixit eum propheta. Sed quid est quod ascendisse dictus est, nisi quia et antea descendenter? Verbum enim quod in principio erat Deus apud Deum (*Joan. i*), quo ascenderet, vel quomodo ascendere posset, nisi prius descendisset? Erat enim et iper omnia, vel potius erat uniuersus. Sed descendit quando formam servi accepit (*Philip. ii*). Descendit in partes terrae (quae sunt aereæ) inferiores ut inter homines conversaretur. Divinitate descendit ad nos, sed humanitate quamvis assumpsit, ascendit ad celos. Et hoc est quod eum Apostolus descendisse probat per hoc quod dictus est ascendisse dicens: *Quod autem ascendit, quid est nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?* id est quomodo vel quare dictum est quod ascendit, nisi respectu praecedentis descensionis? Possunt inferiores partes terræ intelligi loca inferorum, in quibus tenebantur sancti. Et illuc secundum animam descendit Christus, non ruinam vel præcipitum seu violentiam passus, sed spontanea voluntate misertus, descendit in illas inferiores partes terræ, ut inde suos omnes potenter educeret. Primum quidem illuc descendit, ac deinde resumpto corpore ascendit in cœlum. Et ne videtur alicui quod alia persona esset ascendens, et alia descendens, addit: *Qui descendit secundum divinitatem, accipiendo humanitatem, et qui ascendit secundum humanitatem, quo nunquam prius fuerat humanitus ipse est una et eadem persona.* Ascendit non solum super omnes celos materiales, sed et super omnes celestium virtutum ordines, superans loco et dignitate omnem creaturam, ut adimpleat omnia quæ de eo fuerant prophetata. Nondum enim die eo fuerant adimpleta, quando ille necdum juxta humanitatem in dextera paternæ glorie concedebat regnans in eternum. Vel omnia donis suis adimplavit ascendens, ut etiam angelicæ creature, quæ ante erant implete adimplerentur, id est promotionem quamdam acciperent. Nam non solum homines, sed etiam angeli promoti sunt ascensione ejus. Vel omnia adimplevit, id est rationalem creaturam perfecte ad integrum implevit, hoc est humanum genus et numerum angelorum. Nam in restauratione hominis suppletur numerus angelorum, qui diminutus erat casu reproborum spirituum. Sicque complendo na-

A merum electorum ex angelis et hominibus, adimpleret omnia. Vel omnia regna mundi adimplevit suo cultu. Et ut omnia adimpleret, dedit ipse nobis ad eruditio- nem quatuor regentium ordines, scilicet *quosdam quidem esse apostolos* sicut Petrum et Andream (*Joan. i*), ceterosque tales, qui omnibus aliis maiores erant, habentes officium prædicationis, et per se tradentes aliis, quorum nunc locum apostolicum, et primates, et archiepiscopi tenent in Ecclesia. *Quosdam autem dedit esse prophetas*, qui ventura prædicenter etiam sub Novo Testamento, sicut Agabum sibique similes (*Act. xi*). Quorum locum nunc tenent, qui Scripturas interpretando, præmuntiant per eas ceteris futura justorum gaudia malorumque supplicia; *alios vero dedit evangelistas*, sicut Lucani et ceteros, qui B Evangelium ad posteros scriptum transmiserunt, vel etiam qui Evangelium prædicabant, et officium ministrandi pauperibus habebant, ut septem diaconi sub apostolis (*Act. vi*). Utrunque enim victimum prebebant, et spirituale et corporale. Similiter adhuc deberent agere omnes diaconi. Inde est etiam quod hodie missa legunt evangeliū. *Alios autem dedit pastores et doctores*, sicut episcopos vel presbyteros. Pastores enim et doctores unum regentium ordinem intelligimus, quia gregem Dei ipse veraciter pascit qui docet. Et ideo non dicitur distincte, *alios autem pastores, alios vero doctores*, sed dicitur coniuncte, *alios autem pastores et doctores*, ut intellexerent suum officium esse suam doctrinam. Unde et per prophetam Deus promisit: «Dabo vobis pastores juxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina (*Jer. iii*).» Si quid tamen differentiam in his duabus esse potest, pastores dici videntur respectu ovium, id est simplicium et hebetum; doctores autem respectu corum, qui jam sunt eruditæ et rationabiliter intelligere cooperant. Omnibus ipsis dedit Christus hæc varia dona ad instructionem Ecclesie. Unde nullus eorum de acceptis donis superbire debet contra eos qui non habeant, vel se ab eis scandere, sed potius saluti eorum servire. Nec minores debent eis invidere, sed eos ut patres venerari et diligere; hos enim dedit Salvator ad consummationem sanctorum, id est ad hoc ut eos qui iam sancti sunt, consumant et perficiant in sanctitate, scilicet, ut eos qui sancti sunt secundum remissionem peccatorum et innocentiam atque bonorum oporum inchoationem promoveant et consumant secundum augmentum virtutis et perseverantiam, et dedit eos in opus ministerii, ut unusquisque plene possit facere opus ministerialis sibi creditæ. Si enim unus faceret omnia, non perfecte ageret singula. Ideo unusquisque opus ministerii cui deditus esset, accepit. Et quanto tendit hoc ministerium uniuscujusque eorum? In ædificationem corporis Christi, id est in hoc ut corpus Christi quod est Ecclesia, ædificetur, sive in virtutibus, sive in conversione infidelium ad fidem. Hæc est enim domus quæ, sicut Psalmus canit (*Psal. cxvi*), ædificatur post captivitatem; quoniam de illis qui a diabolo tenebantur captivi, ædificatur Ecclesia,

que et domus et corpus Christi est. Tales praelatos dedit Christus Ecclesiae, et tandiū dabit, ~~donec occurramus omnes~~, id est donec omnes qui modo sumus in una et non discrepanti filie, et in una et non discrepanti agnitione Filii Dei, occurramus nolis invicem in die judicij de diversis mundi partibus, vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium, in tirum perfectum, ut unusquisque sit vir perfectus, quia sive claudus modo sit aliquis, sive cæcus, sive quolibet membro careat, in resurrectione perfectionem omnium membrorum habebit; et in mensuram ætatis plenitudinis Christi, id est ut nec infra, nec ultra juvenilem formam resurgamus, sed in seitate et robore, ad quæ Christum hic pervenisse cognovimus, id est in ea meta ætatis, usque ad quam naturaliter crescit homo, et ultra quam nihil ei naturaliter accrescit, in qua et salvator habuit plenitudinem annorum et corporis, cum de hoc mundo transiret. Non ait mensuram corporis vel mensuram statuæ, sed mensuram ætatis plenitudinis Christi. Neque enim fas est dicere, cum resurrectionis omnium tempus aevenerit, accessuram copori alienus eam magni udinem quam non habuit. Si autem dixerimus ad Dominicis coporis modum etiam quoniamcunque majora copora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, cum ipse nec capillum peritum esse promiserit (*Luc. xxi.*). Restat ergo ut suam recipiat quisque mensuram, quam vel habuit in juventute, etiam si senex obiit; vel fuerat habiturus, si est ante defunctus. Vel ita: Prælatos dedit Christus in Ecclesia, qui sibi alii aliis succedentibus perdurent, donec occurramus omnes in virum perfectum, id est donec ita conveniamus et conjungamur omnes secundum charitatem, ut simus vir perfectus. Perfectus vir dicitur, quando jam nullum membrorum suorum crescit secundum quantitatem. Non est enim perfectus, donec habet ubi crescat. Sic Ecclesia tunc erit in statu perfecto, cum jam nullum membrorum suorum per successionem poterit excrescere. Crescit enim quotidie manus, quando uno mortuo, qui necessaria ministrabat fratribus, succedit alias hoc idem faciens, et sic de cæteris membris. Sed postquam numerus electorum completus fuerit tunc istud successoris clementum cessabit, quoniam tunc erimus vir perfectus, quia nullum membrorum jam crescendi locum habebit, quoniam completus erit numerus omnium. Donec occurramus in virum perfectum, id est donec Ecclesia efficiatur vir perfectus; hoc est, quando omnem membrum Ecclesie suam quantitatatem habebit. Occurramus omnes, et ita occurramus, ut nullum membrum remaneat quod suam quantitatem non recipiat. Per hoc quod dicit, occurramus, et non, conveniamus, ostendit quod multum erimus proni et prompti ad ipsam dilectionem. Currere enim maiorem velocitatem nota, quam venire. Hoc totum tale est: Tandiū dabit doctores et pastores, quandiu erit necessarium, id est dñs. Ecclesia efficiatur vir

A perfectus cui nihil desit, et nihil post addendum sit in numero vel viribus. Et hoc erit, quando occurremus in mensuram ætatis plenitudinis Christi, id est quando ætas mensurata a Christo, erit plena. Mensura erit plena, quando Christus ipse in corpore suo plenus erit, omnes habens qui nunc per singulos crescit, et omnes in eo immortales et beati erunt. Et ultra non erit necessaria præatio, neque durabit amplius, quæ modo necesse est ut permaneat usque ad illum terminum. Et ideo nos est graviter ferenda, quæ cito transibit. Ob hoc autem in virum perfectum occurremus, quia manemus in unitate fidis, id est unam non variam fidem habemus de Filio Dei; et quia manemus in unitate agnitionis Filii Dei, id est quia agnoscimus, id est intelligimus idem de Filio Dei. Illoc est dicere, quia credimus et intelligimus idem de Filio Dei. Illi enim non occurrerent in virum perfectum, qui idem non credit in Ecclesia, et idem non intelligunt. Illi vero non tendunt ad idem intelligere, qui schisma volunt in Ecclesia facere. Vel Christo, sicut supradictum est, occurremus venienti ad judicium, et gaudentes cum excipiemus; nos dico qui nunc sumus in unitate fidei, id est qui tenemus unam fidei trinitatem et unitatem divinæ, qui sumus in unitate agnitionis Filii Dei, id est qui unam et concordem in fide tenemus agnitionem Filii Dei, credentes eum incarnatum et passum ac resuscitatum et exaltatum. Ad hoc enim nobis dati sunt prælati, ut jam post tempus gratiarum, post acceptiōem spiritualis doctrinæ non sint pertulii sensibus, sed provecti in sapientia; et tunc simus fluctuantes, id est titubantes nostra debilitate in nos operibus, seu dubitantes in fide; non simus fluctuantes inter undas temptationum, sicut navis tempestatis exposita, sed firmi et immobiles, et ut non cromferamur, id est non in gyrum erroris feramur omni vento doctrinæ, id est omni flatu inanis dogmaticæ. Doctrina enim pravorum et hæreticorum, est quasi ventus tempestatis aut turbinis, quia statim mentis evertit, et in vertiginem errorum ducit, aique levis est et vana, non habens pondus veritatis, ideo prudenter cavenda est. Doctrinæ dico, manemus in nequitia hominum, quoniam nequitia hominum est sedes perversæ doctrinæ. Nam hæresis non est nisi in anima subdita peccatis, quia peccata commissa, sunt cause ut Deus permittat eos corruere in herethrum hæresis. Quæ seductionis doctrina manet etiam in astutia. Astutia denotatur, si dici posset, dolosa scientia, quoniam in ea manet doctrina heresist, quia ipsius causa est et sustentaculum. Astutia dico, tendente ad circumventionem erroris, id est ad hoc studente ut circumveniat incautos et duci in errorem. Nam per dolositatis et astutie fraudem solent hæretici multos decipere. Sed ab his tunc sumus per doctrinam veritatis, quam prædicant prælati Ecclesie. Apostoli enim et prophetæ Novi Testamenti qui exponunt Scripturas, reddunt nos non parvulos, sed fortes ad intelligendum. Per evangelistas qui Evangelium prædicant efficiuntur non fuisse

tes in fide, sed certi. Per pastores et doctores fit ut non circumferamur omni vento doctrinæ, sed constantes simus in fide et proposito religionis nostræ.

« Veritatem autem facientes, in caritate crescamus in illa per omnia, qui est caput Christus : ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministracionis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membra, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. »

Non circumferamur omni vento doctrinæ sed facientes veritatem, id est veram argumentationem contra astutiam illorum, id est ad inventiones veras et firmas et rationabiles contra illos qui haeresim volunt inducere, crescamus in illo per omnia quæ habemus, id est in omnibus quæ jam percepimus, scilicet in innocentia, humilitate, patientia et ceteris virtutibus augmentemur, et hoc fiat in charitate. Vel faciamus veritatem, id est bene operemur secundum doctrinam mandatorum Dei, de quibus dicitur :

« Omnia mandata tua veritas (Psal. cxviii), » et hoc non in hypocrixi vel in timore faciamus, sed claritate ut sola claritas nos faciat hæc agere. Et ita crescamus ac proficiamus per omnia, bona quæ habemus, tam sensuum mentis quam et operum bonorum atque verborum, in illo qui est caput nostrum, id est providens nobis et regens nos. Et quis est ille? Christus, id est rex noster, sive pontifex. Et in isto atque sub isto capite debemus semper crescere et augmentari per omnia, ut sequamur eum ut membra caput, et in eo maneamus qui se nobis habitaculum dedit, dicens : « Manete in me (Joan. xv). »

Debinc Apostolus metaphoram capitum et membrorum prosequitur, ostendens quod nullus fidelium in aliquo bono possit crescere, nisi adhæreat capiti Christo sicut et in humano corpore si membrum aliquod a capite suo absconditur, jam non crescit sed marcescit. Et hoc est : Ex quo capite Christo fit quod totum corpus, id est tota Ecclesia secundum omnia est compactum, id est conjunctum unanimitate fidei, et connexum vinculis charitatis. Et ita est ex fide compactum et charitate connexum, quod si eamus per omnem juncturam membrorum, inveniemus ibi esse omne, scilicet quia pes conjunctus est non solum cruri, sed etiam manui et capiti, et ceteris omnibus membris. Et sic invenitur ibi omnis junctura, quia et junctura pedis ad crus, et cruris ad manum et caput, et ita in ceteris. Quæ junctura est subministracionis quia precedentibus electis subministrantur atque sibi subjunguntur per officia sacerdotum ii, qui sunt Ecclesie membra. Subministracionis dico, digne existentis secundum operationem, quia ille digne subnexus est precedentibus Ecclesie membris, qui bona quæ potest operatur. Et hæc operatio est in mensuram uniuscujusque membra, quia unusquisque juxta modum suum operatur bona, et per hæc crescit usque ad mensuram quantitatis suæ. Unusquisque enim secundum ea quæ

A operatur, magnus aut parvus dicitur. Vel junctura hæc est subministracionis, id est ad hoc ut aliis subministretur alii. Ad hoc enim sunt juncti in Ecclesia fide et caritate, ut sicut in nostro corpore oculi provident pedibus; sic illi qui in Ecclesiæ corpore sunt oculi, provideant illis qui sunt pedes, et sic cætera membra vicissim faciant. Quæ subministratio secundum operationem fit, ut ministret alius alii secundum ea quæ operari potest, id est in tantum subserviat, in quantum valet operari. Illi autem recusant in Ecclesia ministrare vel ministrari, quia schisma volunt facere. Et quid est aliud in Ecclesia schisma facere, quam dissolvere quod Christus compegit et connexit? Hæc autem operatio fit in mensuram uniuscujusque membra, id est secundum quod unumquodque membrum potest operari. Et ita corpus istud compactum et connexum, dum membris membra subministrant vel subministrantur, facit augmentum corporis, id est sui ipsius, id est augmentat illos in virtutibus et numero, quæ jam sunt corpus. Et hoc facit in ædificationem sui, id est ut se ædificet, et se templum Dei construat, ponens semper in ædificio sui quoscunque potest convertere. Et hoc totum facit in charitate, quia propter solam charitatem ponit illos in ædificio Dei et in charitate docet permanere et operari. Econtra autem faciunt qui schisma generant et hoc sacra corpora minuere conantur, et ædificium cœlestis destruere. Alter quoque potest intelligi quod dictum est, in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit. Augmentatur enim corpus Ecclesiæ proficiendo in mensuram uniuscujusque membra, ut unumquodque membrum in quantum crescere debet, in tantum crescat per successionem. Crescunt oculi in hoc corpore, dum uno doctore mortuo, crescit et succedit ei aliis. Non tamen dividuntur divisi oculi, quia non efficiuntur plures, sed augmentantur. Unus enim semper episcopus in civitate præest, et non plures. Et ita de ceteris sentiendum. Cum autem ista successio et ædificatione peracta fuerit, tunc completa erit mensura ætatis plenitudinis Christi.

B D « Hoc igitur dico et testificor in Domino (Rom. i) ut jam non ambuletis sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem corporis ipsorum; qui desperantes semetipsos tradidérunt in impudicitia, in operationem immunditiae omnis in avaritiam. »

Admonet ut caveant ab antiqua consuetudine genitalitatis. Quasi dicat : Quandoquidem tanti capitis membra estis effecti, igitur hoc dico et suadeo vobis, ut ultra non vivatis more illorum, qui ad hoc caput non pertinent. Non obsecro nunc ut superius, sed dico, id est doceo et auctoritate mea veterem nequitiam inhibeo et testificor, id est testem me hujus rei facio in Domino, id est in confirmatione veritatis Domini et æquitatis ejus, vel testificor in Do-

mino, id est sub testimonio Domini assero. Hoc sci- licet dico, ut *jam* post conversionem vestram *non ambuletis* sicut olim ambulatis, id est non opere- minni sicut prius operabamini, *sicut et gentes quæ nunc sunt*, ambulant eentes in *vanitate sensus sui*, id est habentes sensum vanitatem plenum, quia non cogitat mens eorum nisi de transitoriis quæ sunt va- nitas, ut scriptum est : « *Vanitas vanitatum et omnia vanitas* (*Eccle.* 1). » Quia ergo nihil sapiunt et nihil appetunt nisi caduca et temporalia, ambulare dicuntur in *vanitate sensus*. Et naturalem intellectum rationis habent obscuratum et hebetatum te- nebris peccatorum ; et ideo minus mirum de illis est si ambulant in *vanitate*, quam de vobis, qui estis illuminati, et internæ lucis radiis illustrati. Præter- ita enim peccata sic obscuraverunt intellectum men- tis eorum, ut non possit exercere vim propriam, id est vim discretionis. Et quia ambulant in *vanitate sensus*, ideo sunt *alienati a vita Dei*, id est a vita quæ in Deo est, a vita quæ Deus, id est separati a Deo qui est vita animæ, et cui adhærente vita est. Nam sicut vita corporis humani anima est, sic vita animæ Deus est. Vel secundum alios codices, alienati sunt a via Dei, quia scilicet nunquam ambulant in ea. Et quod alienati sunt a vita vel a via Dei, hoc fit per *ignorantiam quæ est in illis* permanens. Igno- rant enim gloriam vitæ cœlestis et viam justitiae, quæ dicit ad illam ; ideoque alieni remanent utriusque et illa ignorantia locum in eis habet *propter ca- citatem cordis ipsorum*, quia ad aspectum veri lumi- nis oculos cordis apertos non habent, quos evange- licæ prædicationi clauerunt, ideoque jure cœcati sunt. Anima enim recedens a luce justitiae, quanto magis querit quod contra justitiam inveniat, tanto plus repellitur a lumine veritatis, et in tenebrosa de- mergitur. Hoc autem diversum est ab eo quod di- xit, tenebris obscuratum habentes intellectum, quia illud accipitur de obscuritate peccatorum, istud au- tem de cœcitate ignorantie. Et revera sunt cœci, qui de venia et salute pro sua turpitudine desperantes, id est divitiarum supernæ gratiæ præmium non spe- rantes, nullo cogente, sed sua sponte tradiderunt se- metipso impudicitia, quæ fit in consanguineas, id est sic ex toto tradiderunt se libidini servos, ut nec a consanguinearum concubitu abstinerent. Ipsi dico D cadentes in operationem immunditiae omnis, id est in hoc devoluti, ut operentur omnimodam carnis im- munditiam, sive in semetipsis, sive invicem, sive in pecudibus. Et hoc faciunt eentes in *avaritiam*, id est in insatiabilitatem, quia sicut avarus nunquam re- putat se satis habere, ita nunquam isti pervenient ad fornicationis saturitatem. Vel ita distinguamus : Delapsi sunt in operationem immunditiae, quia se- ipsis inquinant voluptatibus carnis, tendentes omnes in *avaritiam*, id est in immoderatum amorem ha- bendi, sive ambiendo honores, sive quamcumque pecuniam.

« Vos autem non ita didicistis Christum, si ta- men illum audistis, et in ipso edocisti sicut

A « est veritas in Jesu. Deponite vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui, corrumperit secundum desideria erroris (Co- tos. iii). »

Gentes quæ excœcate sunt, ambulant in hujus- modi operibus; sed vos non debetis taliter am- bfare, quia non ita didicistis Christum, id est non ha- percepistis a præparatoribus notitiam Christi et do-ctrinæ ejus, ut in ea, sicut gentes in erroribus ter- piter ambulant, ambuletis. Didicistis dico, sed ta- men hac conditione, si illum audistis, id est si pra- dictionem quæ de eo fit, intellexistis, vel cum in- terius loquentem audistis. Loquitur enim Christus homini, cum rationem ejus intrinsecus illuminat et excitat. Homo vero audit, cum intelligit ad quid na- tio ejus excitetur, et facit quod sibi divinitas suadet. Et iterum hac conditione dico, si in ipso edocisti es, ut sciat ea quæ scire et quæ agere in eis religione debetis. Si in ipso edocisti es, sicut in Jesu, id est in ipso est perfecta et integra veri- tas, sine ulla admistione falsitatis, veritas fidei et bonæ operationis et sapientiae et salvationis. Meoque veraciter bona debent esse opera eorum, qui in eis scholis discedere coeperunt, et veritatem aeternam se- lutis in eo adipisci cupiunt. Et quæ sit illa veritas in Jesu, subjungitur, scilicet deponere vos veterem hominem, id est ut veracitor non similitudine depo- natis veterem hominem, non secundum substantiam quam traxistis de Adam, sed secundum pristinam conversationem vestram quæ erat in vetustate primi hominis, id est secundum priores actus prævitis vestre. Deponatis veterem hominem, id est imagi- nem et conformitatem veteris hominis, cujus vita conformitas ducit ad vetustatem et corruptionem. Veterem, inquam, hominem deponatis, id est om- nes pravos actus qui defluxerunt ab eo, et praves mores ejus. Qui scilicet homo iure depositus, quia corrumperit in suis delectationibus vel carne, vel spiritu, sive utroque. Corrumperit non solum se- cundum opera, sed etiam secundum desideria quæ sunt erroris, id est error suades illis, non veritas Domini Jesu. Et ideo si vere deponatis hanc homi- nem, deponite etiam desideria ejus quæ venient ab errore, vel ducunt in errorem.

« Renovamini spiritu mentis vestre, et indu- novum hominem (*Rom. vi*), qui secundum Domum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. »

Non solum deponere veterem hominem debet, sed etiam renovamini, id est ad id quod retro ex novamini, id est ad priorem novitatem quam habebat pater vester Adam, quando creatus fuit ad imaginem Creatoris (*Gen. i*). In mente autem et ratione et intelligentia qua Deum cognoscere potuit, factus est ad imaginem Dei. Sed peccando inveteravit, et deformis ac deoolor facta est hæc image. Unde nunc sectando justitiam renovatur et reformatur. Propter quod cum dictum esset, renescimini, subjunctionem est, spiritu mentis vestre ut in mente intelligentiæ fieri ista renovatio. Quid nam ait, spiritus manus

vestrae, non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud mentis spiritus, quia omnis mens spiritus est, non autem omnis spiritus meus est. Nam et Deus est spiritus (*Joan. iv.*), qui nec renovari nec veterascere potest. Dicitur etiam spiritus in homine, qui mens non sit, ad quem pertinent imagines similes corporum, de quo dicit alibi : « Si autem oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem infructuosa est (*I Cor. xiv.*). » Hoc enim sit, quando id quod dicitur, non intelligitur, quia nec dici potest nisi corporalium vocum imagines sonos oris in spiritus cogitatione præveniant. Sed et hominis anima dicitur spiritus. Et etiam spiritus pecoris. Ventus quoque qui res est apertissime corporalis, vocatur spiritus, juxta illud : « Dixit et stetit spiritus procellæ (*Psal. cvi.*). » Quia ergo tot modis dicitur spiritus, spiritum mentis dicere voluit eum spiritum qui mens vocatur. Et in hoc jubet ut etiam post novationem baptismi quotidie renovemur exercitio divini fervoris. Mens enim quæ igne superni amoris excoquitur, semper in se servat claritatem pulchritudinis quotidiana innovatione fervoris. Nescit enim mens per torporem inveterascere, quæ studet per desiderium semper inchoare. Sic ergo renovamini spiritu mentis vestrae. Et ut ita possitis renovari, induite novum hominem, id est accipite velut indumentum conformitatem conversationis Christi, quæ vos undique sic cooperiat, ut nihil in moribus vestris appareat, nisi similitudo operum quæ Christus egit, qui *creatus est* non secundum operationem carnalis concupiscentiæ, sed *secundum Deum*, id est sola virtute Dei et potentia Spiritus sancti conceptus est, ac per hoc immunis a labe originalis peccati. *Creatus*, id est conceptus est *in justitia et sanctitate veritatis*, id est in vera justitia ac vera sanctitate, non in peccatis, sicut cæteri homines non præservati speciali Dei privilegio. *Justitia et sanctitas veritatis* non solum in conversatione, sed in creatione ejus fuit, ad distinctionem eorum, qui falsam *justitiam et simulatam sanctitatem* habent. Et ideo induendus est vobis. Potest esse ordo : Induite novum hominem in justitia et sanctitate veritatis. Sic enim induitur Christus. *Justitia est observatio præceptorum Dei*. *Sanctitas vero est, juxta Dionysium, omni inquisitione libera et incontaminatissima et perfectissima puritas*. Et haec pro modulo nostro veraciter in nobis esse debent, ut novi hominis novitas sit nobis indumentum.

¶ Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra (*I Petr. ii.*). Irascimini et nolite peccare (*Psal. iv.*). Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo (*Jacob. iv.*). Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. ¶

Deponere veterem hominem debetis, et induere novum. Propter quod agendum, agite sequentia.

A Nam quia *vetus homo deponendus est*, deponite mendacium, id est desistite mentiri, quia « es quod mentitur occidit animam (*Sap. i.*). » Quia vero *nous est induendus, loquimini veritatem*, quod ad novum pertinet. Loquimini veritatem *unusquisque cum proximo suo*, id est cum quolibet homine. Proximus enim est *omnis homo*, qui ex uno parente sumus omnes geniti. Omnesque proximi sumus conditione terrenæ nativitatis. Et aliter : Spe coelestis hæreditatis debes proximum tuum putare omnem hominem, et antequam sit Christianus. Non enim nosti qualis futurus sit apud Deum, qui mode vel Judæus est, vel hæreticus, vel paganus. Forte enim per misericordiam Dei ita convertetur, ut inter sanctos primum locum habere mereatur. Et secundum hanc spem, quasi membrum Ecclesiæ testimoni potest. Nam ideo loqui debemus alter alteri veritatem, quoniam sumus invicem membra, ut vicissim serviat alter alteri, et diligat eum sicut se. Deponite veterem hominem. Si autem contigerit ut vos aliquid adhuc vetusto more agatis, irascimini inde vobis metipsis, id est agite poenitentiam, et ulterius peccare desistite. Quid est enim poenitens nisi homo irascens sibi ? Ut accipiat veniam, de seipso exigat poenam. Potest et prælatis juberi, irascimini vitios delinquentium, id est severitatem in corrigendo exhibete, et nolite peccare, id est nolite in hoc nimis districte agere, ne modum excedendo peccetis. Vel omnibus etiam ita dici potest : Irascimini, id est si forte irascimini, id est si surgit motus animi qui jam propter poenam peccati non est in potestate, nolite peccare, id est saltem non ei consentiat mens et ratio. Etsi contigerit irasci, non occidat sol super iracundiam vestram, id est non teneatis eam diu, nec in crastinum reservetis, sed ante solis occasum ejicite illam de corde vestro. Iracundia enim dicitur quasi ira abscondita, quia scilicet diu tenetur in animo. Sed aliter melius intelligitur haec sententia, quia noster sol Christus est, qui veritas et sapientia et justitia est, cuius luce anima humana illustratur. Sed hanc lucem desinit mens videre, cum perturbatione iracundiae fuerit tanquam nubilo superata. Et tunc quasi occidit super iracundiam hominis sol, quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. Propter quod multum cavenda est iracundia, per quam lux veritatis amittitur. Quia amissa, princeps tenebrarum diabolus locum in homine sibi invenit. Unde sequitur : *Nolite locum dare diabolo*. Iratus enim mala cogitat, et sic se diabolo ingerit atque pandit, ut cogitata persiciat. Pandit ostium cordis et hostem sinit intrare. Sed vos nolite ei locum dare, quærenti per suggestionem malorum invenire locum consensus aut delectationis in vobis. Qui enim suggestionibus ejus consentit, dat ei locum in se. Claudendum est cordis ostium, ne tentator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare, ut irrumpat. Si clausum invenerit, transit. Quia ergo in vestra potestate est hoc ostium claudere, nolite,

locum dare diabolo. Etenim si intravit et possedit, aut tu negligenter clausisti, aut claudere neglexisti. Hoc ostium habet tanquam duas valvas, cupiditatis et timoris. Aut cupis aliquid terrenum, et hac intrat; aut times aliquid terrenum, et hac intrat. Cupiditalis ergo et timoris januam claude contra dia**B**bolum, si vis tutus esse. Nam de cupiditate qua Satanus intrat, subjungitur: *Qui furabatur, jam non suretur.* Et hoc quoque, sicut et prædictorum virtutum prohibitorum pertinet ad depositionem veteris hominis. Quodque sequitur, magis autem laboret, etc., ad inductionem Novi pertinet. Furtum vero hic intelligi potest, non solum occulta alienarum rerum ablatio, sed etiam quidquid acquiritur sub alterius danino vel deceptione. Qui ergo dum veterem vitam duceret, furabatur aliena bona, jam postquam novum hominem induit, non suretur, id est non auferat dolo vel aliqua machinatione fraudis aliquid alienum, sed magis, id est potius laboret non per servos, sed manibus suis, id est propriis operando non illud opus quod displiceat Deo, sed illud *quod est bonum*, id est utile et sine peccato. Ideo scilicet laboret, ut habeat non solum unde vivat, sed etiam tribunal necessitatem patienti, id est penuriam: hoc est ut possit pauperes de justo labore sustentare. Hinc enim ostenditur, quod elemosyna debet fieri ex eo quod bonus est, id est quod juste habetur, non de eo quo*l* iuste. Sequitur.

« Omnis sermo malus, ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemp*tionis.* »

Omnis sermo malus non procedat, id est nullus sermo malus procedat ex ore vestro, etiam si sit corde conceptus, sed comprimitte illum ne possit exire, ut nihil mali unquam loquamini. Sermo contumeliosus et lascivus aut inimicos, vel alias hujusmodi, non exeat ab ore vestro; *sed si quis est in corde vestro bonus, id est humilis et charitativus et utilis, ille procedat non otiose, sed ad ædificationem fidei,* id est ita opportune, ut ædificet alios in fide, quæ per dilectionem operatur, quia illa est vera fides et salutis. Ad ædificationem procedat bonus sermo. Ubi ostenditur quia nec bonus sermo proferri debet nisi ad ædificationem. Unde Psalmista: « Ohmuli et humilitatus sum, et silui a bonis (Psalm. xxxviii). » Ad hoc proferatur bonus, ut det gratiam audientibus, id est ut auditores per eum hauriant dulcedinem supernæ gratiæ, et promoveantur in bonis operibus. Talis sermo processit ex ore matris Domini, quando ad vocem salutationis ejus repleta est Spiritu sancto Elizabeth (Luc. xxxi). Nolite malum sermonem proferre. *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei* in mala conversatione vestra, id est nolite talia facere quæ Spiritui sancto sic displiceant, ut recedat a vobis, quasi offensus ac contristatus. « Spiritus enim sanctus, ut scriptum est, disciplinæ effugiet sicutum, et auferet se a cogi-

tationibus quæ sunt sine intellectu, et corripiet a superveniente iniuitate (Sep. 1). » Nam in sua substantia Spiritus sanctus contristari non potest, cum ipse sit æterna et incommutabilis beatudo; sed ad similitudinem hominis contristari dictum est, qui dominum illius, qui eum contristavit, egreditur. Vel Spiritum sanctum dicitur contristare, qui pravis moribus suis contristat sanctos, in quibus habitat Spiritus sanctus. Sancti enim sicut de profectibus fideliū gaujent, sic de lapsibus eorum contristantur. Propterea Spiritus sanctus dicitur contristari ab eis qui sic agent, ut eorum factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia Spiritum sanctum habent, per quem tam boui sunt, ut eos mali molestificent, hi maxime, quos bonus suisse vel neverunt vel crediderunt. Contristari dicitur Spiritus sanctus, quia suis electis inspirat charitatem, per quam facit ut contristentur de aliorum detrimentis. Sancti autem qui sic contristantur, maxime sunt pii præpositi Ecclesiæ. Unde bene subjectis præcipitur, ne per inobedientiam suam contristent eos, quia in eis contristarentur Spiritu sanctum. Ut exaugeret peccatum, voluit Apostolus ita dicere. Præpositos enim contristant, qui eorum verba contemnunt, et eis obedire despiciunt. Non debet hunc spiritum contristare, in quo vos quasi cetera signati estis, ejus imagine vobis impressa. Vd signati, id est ab infidelibus discreti. Et hoc factum est in die redemp*tionis*, id est quando transacta nocte infidelitatis et ignorantiae, illustrati estis huc fidei in baptismo, et redempti de servitute diaboli. In baptismo enim Spiritus sanctus fide et sacramentis et spiritualibus gratiis signat fideles, id est ab infidelibus secernit.

« Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis (Coloss. iii). »

Omnis amaritudo quæ quidem contraria est benignitati, id est rancor et asperitas in dictis vel in factis sive in cogitationibus, tollatur a nobis; et ira, id est subita commotio animi, aliquandiu ipsum animum possidens; et indignatio, id est vehementis furor animi cum quodam arrogantiæ vicio. Hoc fit plerumque, si major viderit minorē in aliquo honore sublimari. Indignatur enim ex hoc nonnunquam graviter. Et quia istum impetum animi solent sequi clamorosa verba, subsequenter ponitur et clamor. Clamorem hic accipimus, quando omnes cum sunt in iræ furore, mala verba et ad contumeliam pertinentia proferunt; et blasphemia, id est prolatio verborum contra Deum vel sanctos ejus. Blasphemia enim est, per quam de ipso Deo falsa dicuntur vel sanctis ejus. Et omnia haec jubet Apostolus ut tollantur a nobis, exhortans nos ad patientiam. Et quasi cunctis exterius jam bene compositis, ad interiora convertitur, dum subjungit: *cum omni malitia.* Malitia enim proprie ad mentem per-

tinet. Et frusta indignatio et clamor et blasphemia ab exterioribus tolluntur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur. Et incassum foris nequitia ex ramis inciditur, si subreptura multiplicius intus in radice servatur. Malitia ergo quæ est occulta radix vitiorum, extirpanda funditus est a corde; et dulcedo charitatis inserenda, ne vitiorum rami foras erumpant. Sic enim tolerare debemus eos qui mala nobis irrogant, ut et puro corde diligamus illos. Hæc vitia dum tollimus a nobis, deponimus veterem hominem; novum autem induimus, facientes quod subditur: *Estote autem, etc.* Quasi dicatur: Nolite esse amari, sed econtra *estote invicem*, id est alter erga alterum benigni, id est bonum ignem piæ dulcedinis habentes. Benignitas euim est serenitas animi, quando aliquis clare et hilariter loquitur, et sua tribuit, et conversatur cum alio. Quæ, sicut diximus, contraria est vitio amaritudinis. Et nolite iram habere adversus quemquam, sed *estote invicem misericordes*, id est viscera miserationis habentes, ut affectum benefaciendi proximis semper habeatis, etsi dœst quod tribuatis. Et non clametis irati contra aliquem, vel non deferatis ad judicem, de injuria vobis illata clamorem, sed *estote donantes invicem*, id est condonantes alter alteri, quidquid læsionis vel offensionis pertulisti. Et hoc facite non flete, nec ex parte, sed ita pure et perfecte, *sicut et Deus in Christo donavit vobis*, id est sicut Deus per Christum omnia, quæ commiseratis, condonavit vobis, sine aliquo respectu vindictæ ulterius futuræ, sic et vos condonate vobis semper ad invicem sine C respectu alicujus ultiōnis. Alioquin Deus repeatet quæ vobis dimiserat.

CAPUT V.

Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos (Joan. xiii, xv), et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

Quandoquidem Deus in Christo vobis peccata, quæ in eum commiseratis, donavit, *ergo estote imitatores Dei*, id est sequimini exemplum bonitatis ejus, ut et vos fratribus dimittatis quidquid in vos delinquunt. Et hoc facite *sicut filii charissimi*, quia si hoc feceritis, tunc filii charissimi eritis illius Patris. Unde dicit Unigenitus ejus: *Diligit inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro perseverentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. v; Luc. vi).* Et non solum in condonatione peccatorum sitis imitatores Dei, sed etiam *in dilectione*, ut diligatis eos qui vobis adversantur. Scilicet in dilectione positi ambulate, id est promoveamini et proflicte in ea in tantum, ut si opus fuerit, ponatis animas pro his quos diligitis, *sicut et Christus dilexit nos*, et posuit animam suam pro nobis (Joan. x). Magna et inenarrabilis dilectio, ut unicus Filius Dei semetipsum pro nobis traderet morti, Dominus

A pro servis, Creator pro creatura. Nam *tradidit pro nobis* redimendis, non arietem, non hircum, nou etiam prophetam aut apostolum, sed *semetipsum* qui Deus est. Tradidit se, id est non invitus est ductus ad mortem, sed ipse spontaneus se dedit, et in hoc apparuit vis dilectionis. Tradidit enim *se oblationem et hostiam Deo*. Oblatio namque dicitur, quando nullo quærente aliiquid sponte offertur. Sic Christus cum nemo id quærere auderet, obtulit se pro nobis in cruce sacrificium Deo. Hostia vero dicitur, quæ pro hostibus vel victimis vel superandis celebratur. Sic et hostia Christi diabolus et dæmones superati sunt atque peccata. Vel oblatio fuit Christus, quia morte sua nobis dona virtutum et divinam gratiam acquisivit; hostia vero, quia nos B ab hoste liberavit. Vel oblatio, dum fuit injuriatus; hostia dum fuit occisus. Qui dedit se hostiam tam, quæ iret *in odorem suavitatis*, id est in odorem suavem Deo. Quia sicut suavis et bonus odor est alicui acceptabilis, sic Deo sacrificium Dominicæ carnis. In quo Pater delectatus est non respectu simplicis mortis Christi, sed respectu fructus ab ea procedentis. Ex ea enim nunc salus humano generi provenit, in qua quidem Deus delectatus est. In intentione etiam Salvatoris et affectu pietatis ejus, dum se pro nostra redemptione immolari permetteret, delectatus est Pater, ut in odore suavissimo. Nam quia Justus pro justitia occisus est, optimum de sua morte præbuit odorem. Sicut euim peccatum fetorem, sic justitia bonum spirat odorem.

Fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actione.

Deum imitari stude. Sed fornicatio et immunditia et avaritia sic prorsus rejiciantur a vobis, ut neque vel nominetur in vobis, id est nomen alicujus horum vitiorum non sit in aliquo ex vobis, scilicet nemo saltē solo verbo dicat quemquam vestrum esse tam; sed ita coram Deo et hominibus irreprehensibiles estote, ut nullum locum malæ suspicioi detis. Fornicatio dicitur a fornicibus, qui et arenarii nunc appellantur. Sunt enim theatrales arcus et lupanaria loca, in quibus erant meretrices, cum quibus spurcissimi quique commiscebantur. Immunditia autem vocatur omnis incontinentia ad libidinem pertinens, quoquo modo fiat. Fornicatio igitur quantum ad mulieres, hic accipitur; immunditia vero, quantum ad hoc quod fit contra natum, sive in se, sive in alium. Avaritia vero illa pestis est animi, quæ nunquam dicit nisi accipe. Quam ideo ponit Apostolus cum fornicatione et immunditia, ut innuat eam esse fornicationem animæ, sicut illicita corporis operatio, corporis est fornicatio, sicut enim qui fornicatur, non sua, sed aliena muliere abutitur; sic qui peste avaritiae contaminatur usque ad aliena habenda extenditur; et quod sub rapina habet, omnibus retinere molitur. Per hoc

quod posuit disjunctivam conjunctionem inter immunditiam et avaritiam, quod quidem non fecerat. Inter immunditiam et fornicationem, voluit significare alterius generis esse fornicationem et immunditiam, et alterius avaritiam, quia illæ sunt corporis, ista vero animæ. *Fornicatio et omnis immunditia aut avaritia non solum non sit in vobis, sed nec etiam nominetur, id est tantopere vobis providete ab istis vitiis, ut neque vel infamiam illorum patiatur aliquis vestrum sicut decet sanctos a vitiis esse immunes et a nota infamiae, aut turpitudine non nominetur in vobis, aut stultiloquum, aut scurrilitas.* Turpitude est, qua mens inflammatur ad libidinem, ut in osculis et amplexibus et multis aliis hujusmodi. Stultiloquum vero est stulta verborum prolatione, nullam utilitatem, nullamque scientiam continens, sine industria et discretione facta. Scurrilitas vero est facetia joculatoriorum verborum, quæ quadam industria et ingenio artis proferuntur, ut auditores ad risum moveantur. Quæ scurrilitas licet magno labore studii agatur, tamen non pertinet ad rem, id est ad aliquam utilitatem, sed tantum ad vanitatem et mentis enervationem. Hæc vita non nominetur in vobis, sed magis, id est potius nominetur in vobis *gratiarum actio*, id est ita Deo semper agite gratias super beneficis ejus, et ita laudibus ejus insistite, ut nihil de vobis dici possit, nisi quod omnis actio vestra Deo gratias rependit, scilicet et verbis et actibus assidue gratias Salvatori redite.

C « Hoc enim sciote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. »

Ratio quare fornicatio et cetera non debent esse in vobis, quia hoc sine ambiguitate sciatis, quod omnis fornicator, etc. Omnis dico, id est numeratis singulis partibus cujusque, nulla reperiatur quæ habeat hereditatem in regno Christi et Dei, id est quæ habeat hereditario jure locum in regno gloriae. Et hoc ideo, quia Christi est, contra cuius præcepta operantur tales; et Dei Patris, cui injurias faciunt. Et hoc erit vobis manifestum, si fueritis intelligentes, id est si adverteritis quod advertendum est, videlicet quid sit fornicatio et immunditia, id est quam immunda res sit et sordida omni vituperatione digna, et item quam pessima et prava res sit avaritia, videlicet quod avarum esse sit non solum idolatri serviens, sed etiam ipsa idolorum servitus. Avari enim Deus, nummus est. Nam sicut qui idolis servit, cultum debitum Creatori imaginatae creaturæ attribuit; sic et avarus impedit cultum effigieæ pecunie, cum Deum colere deberet, non pecuniam. Ideoque pecunia quam diligit, veneratur et colit, facta est illi idolum, quia spem suam in ea posuit, et a Dei cultu pro ea recessit. Dum enim deberet adire Ecclesiam, custodit aream. Dum deberet rogare Deum, petat forum, ut augeat lucrum. Quapropter idololatria merito judicatur. Vel etiam ideo, quia sicut idolo-

A latria rapinam facit, honorem Dei tollendo et idolis dando, sic avarus rapit pauperibus ea, quæ superflue sibi coacervat. Res enim quas Deus scrivere vult indigentibus, ipse sibi usurpat et recondit. Et propter hujusmodi causas avaritia est idolorum servitus. Et econtrario si adversitatis quod sit regnum illud, scilicet quanta felicitate plenum, ubi nullus locus desiderandi est, nisi quod quisque habet, quia unicuique sufficit omnino quod habet, et item si advertatis quid sit Christus, id est quam saecularis, quam immunis ab omni peccato; et quis sit Deus, id est quam justus judex; et quantum bonum, id est summum; si haec omnia vultis advertere, scientis fornicatorem et similes excludi a regno Dei. Non enim intrabit in illud, sicut legimus, aliquid immundura (Apoc. xxi). Christus nunc primo nominatur, et postea Deus, ne secundum Arianos estimaretur minor Pater Filius.

B « Nemo vos seducat inanibus verbis (II Thess. ii); et Matth. xxiv; Marc. xiii; Luc. xxi). Proper bat enim venit ira Dei in filios dissidentia. Nolite ergo effici participes eorum. »

Seducebant quidam auditores suos, promittentes impunitatem eis ex misericordia Dei, et persuadentes quia propter peccata superiora non amitteret homo regnum Dei. Contra quos nunc Apostolus: *Nemo*, inquit, *ros seducat inanibus verbis.* Inania enim sunt, id est ventosa, et omni veritate vacua, verba eorum, qui dicunt vel dicebant, non omnem fornicatorem aut immundum, aut avarum damnari, proponentes hoc, et dicentes: *Si omnis fornicator et immundus, et avarus damnatur, tunc pauci in mundo salvantur.* Quod reputant inconveniens et impossibile, cum sit conveniens et possibile. « Multi enim sunt, ut alt Dominus, vocati, pauci vero electi (Matth. xx). » Dicunt etiam aliquando misericordiam Dei tantam esse, ut etiam fornicatorem vel avarum non sinat aeternaliter cruciari; atque naturale esse prædicant, ut his vitiis serviatur, dicentes: *Cur fecit Deus mulieres, aurum, argentum, et similia, nisi ut his utemur?* Sed Apostolus e contrario clamat: *Nemo vos seducat inanibus verbis*, id est a nemine vos permittatis seorsum ab hac ratione duci, scilicet quod fornicator et ceteri tales non habebunt partem in regno Dei. Omnes enim rationes eorum, qui vos ita seducere volunt, sunt inania verba. Et revera non debet hujusmodi verbis ab hoc sano intellectu divelli, quia propter haec verba tenet ira Dei, id est ultio divina, ut in aeternum poreant, in filios dissidentia, id est in eos qui cum sint filii Ecclesie non secundum bonam vitam, sed solummodo secundum sacramentorum participationem, sunt tamen dissidentia et desperationis, quia de illis dissidimus proper prævitatem eorum. Et quia ira divinae animadversus in obitu eorum venit in eos, ergo ne vos similiter patiamini, nolite effici participes eorum, videlicet vel quod eadem dicatis, vel quod fidem eis adhibeatis. Sed et secundum veterem historiam (Num. xli, xxv,

xxvi), propter inania verba et fornicationem, et his similia, venit ira divinae ultionis in Iudeos, sternens cadavera eorum in deserto; qui erant filii diffidentiae, quia de promissionibus diffidebant, non credentes quod essent veræ; et ideo murmurabant et fornicabantur, propter quæ et perierunt. Nolite ergo similiter vel agere vel loqui ne similiter pereatis.

« Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in oratione bonitate et justitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo. »

Non debetis jam effici particeps eorum, quia vos aliquando, id est ante conversionem eratis tenebrae, id est obscuritas nigredinis peccatorum et in vobis-ipsis, et in aliis, præavo exemplo illos excæcando, et in errorem præcipitando, sed nane, id est postquam ad gratiam accessiatis, facti estis lux secundum fidem et justitiam et puritatem vitæ, quia lumine et exemplo vestre operationis et scientiarum alios illuminatis. Et hoc non in vobis, sed in Domino, quia tenebrae fuistis in vobis, sed nunc estis lux in Domino, ut « qui gloriatur, in Domino glorietur (Jer. ix; I Cor. i). » Lux estis, sed lux illuminata, sicut et oculi nostri dicuntur lux, sed illuminata, quia videre non possunt, nisi vel in die sol luceat, vel in nocte aliquod luminare fulgeat. Et quia oportet ut vos qui lux talis estis, ut a vera luce quæ Deus est, illuminemini, non in vobis lux esse dicemini, sed in Domino. Et ideo filii lucis nre vocari potestis. Quia ergo lux estis et filii lucis, ideo non jam ut filii tenebrarum, sed ut filii lucis ambulate, id est promoveamini de lucidis operibus in lucidiora. Et ratio suadet ut sic ambuletis, quia fructus lucis, id est utile opus quod gignit lux, sicut arbor fructum, est in omni bonitate, qua quisque sit bonus in se ipso; et in omni justitia qua proximis quod justum est impendat; et in omni veritate, qua id quod verum est, credit et loquatur. Possumus autem justitiam et veritatem partes bonitatis intelligere. Justitia vero tenetur in observantia bonorum operum, veritas autem in sermonibus non falsis et cogitationibus. Et haec omnia bona sunt, ideoque partes bonitatis. Et lux quæ tales fructus facit, homo est, lucifacit a vera luce, quæ Christus est. Ambulate ut filii lucis, et hoc facite, probantes, id est discutientes, et sciens studentes atque discernentes quid sit beneplacitum Deo, id est quid Deus multum velit, ut illud faciat, quod ei optime placere probaveritis. Quidquid enim facere volumus, antequam illud inchoemus, probare debemus an Deo placitum sit. Et si Deo placitum probaverimus, tunc faciamus illud; si autem displicitum, non faciamus. Sequitur:

« Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto sunt ab ipsis, turpe est et dicere. »

Ut filii lucis ambulate, et nolite communicare, id est non habeatis voluntatem communicandi, id est

A consentiendi operibus infructuosis tenebrarum, id est eorum qui sunt tenebrae, id est execrati in se, et execrantes alios, quia infructuosa sunt illa opera, id est nullam utilitatem afferentia. Non communictatis operibus hujusmodi, sed magis, id est potius redarguite et corrigite ea. Duobus enim modis non nos inquinant mali cum quibus degimus, id est si non consentimus, et si redarguimus, hoc est non communicare, non consentire. Communicatur enim peccatori, quando factio ejus consortium voluntatis vel approbationis adjungitur. Hoc ergo nos admonens Apostolus, ait : *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum hominum.* Et quia parum erat non consentire, si quereretur negligentia disciplinae, magis autem, inquit, et redorguite. Videte B quoniam utrumque complexus est : *Nolite communicare, magis autem et redarguite.* Quid est, nolite communicare? Nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est, magis redarguite? Reprehendite, corripite, coercete. Prælati vero datum est maxima hoc preceptum. Ideo non debetis communicare, sed potius redarguere, quia turpe est non solum facere vel videre, sed et dicere ea quæ ab ipsis tenebris hominibus sunt in occulto, id est in secretis locis, quia verecundantur talia palam facere. « Omnis qui male agit, edit lucem (Joan. iii). » Sequitur :

« Omnia autem quæ arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit : Surge qui dormis, et ex surge a mortuis, et illuminabit tibi Christus. »

Ipsi faciunt in occulto turpia. Sed omnia opera eorum quæ arguuntur, manifestantur eis a lumine redargutionis ejusdem. Plurimique ignoratur culpa ab ipso, qui perpetravit eam. Sed dum increpatur, manifestatur ei. Et istis qui nunc ab Apostolo volunt tenebrae, sic obscurata est usu peccandi conscientia, ut jam ea quæ faciunt, mala esse non intelligent; vel si intelligunt, pro nihilo ducant et obliviscantur. Quasi enim sub quadam obscuritate leguntur et latent peccata quæ sunt, ut vel non intelligentur, et post ad memoriam non revocentur. Sed dum ab increpante ingeruntur oculis cordium suorum culps, quæ recalcant, et arguuntur, tunc D a lumine veritatis manifestantur mentibus eorum, ut eas videant et confiteantur, ac penitendo deleant. Ecce quanta utilitas ex redargutione procedat. Et vere manifestantur a lumine. Nam omne peccatum quod manifestatur, est lumen, id est evidens et non ambiguum, nec potest excusatione segi, quod palam dictum est. Vel omne malum opus quod per confessionem manifestatur, lumen est; id est illuminans conscientiam, quia ex consideratione malorum quæ fecit, illuminatur penitentis animus ad agenda bona, ut videat quantum in penitentia se debeat affigere, et quanto studio bonis operibus iusudare. Propter quod, id est quia omne quod manifestatur, sit lumen, dicit Isaia : « Surge, illuminare, quia venit lumen tuum (Isa. xl). » Sed Apostolus more

suo et auctoritate apostolica verbis aliis ponit hanc sententiam, et addit aliqua : *Surge, inquit, qui dormis, etc.* Somnus animæ est oblivisci Deum suum. Quæcunque enim anima oblitera fuerit Deum suum, dormit. Sicut enim qui corpore dormit, etiam si dies jam fuerit, tanquam in nocte est, quia non vigilat ut videat jam ortum diem; sic quibusdam jam præsente Christo, jam prædicata veritate, adhuc inest somnus ruinæ. Ideo unicuique talium clamat propheta vel Apostolus : *Surge, illuminare, quia venit lumen tuum, id est Christus.* Vel *surge qui dormis, id est qui torpes in obscuritate cordis, non recognoscens Deum, nec advertens peccata tua, sed in terrenis desideriis oculos mentis habens, surge ab illa pigritia per recordationem Dei et intelligentiam culparum tuarum, et exsurge, id est ex toto surge per dignam penitentiam, tu dico, elevatus et separatus a mortuis, id est ab illis qui per peccata spiritualiter mortui sunt in anima, ut jam cum illis non jaceas similiiter mortuus.* Vel *surge per confessionem, et exsurge per satisfactionem.* *Exsurge a mortuis, id est a peccatis, que in Epistola ad Hebreos vocantur opera mortua (Hebr. vi).* Et tunc *Christus* qui illuminator est mentium, *illuminabit tibi, id est lumen sapientiae et veritatis et gratiae sue sic infundet cordi tuo, ut maneat tibi, id est ut ultra non amittas illud.* Plus enim notat dicens illuminabit tibi, quam si dixisset, illuminabit te. Quia illuminabit te, notaret Christum ei lumen virtutum infundere; sed illuminabit tibi, non solum vocat virtutum jubar expandere, sed etiam in eo conservare. Non enim illi, id est, ad utilitatem illius Christus illuminaret, si non illum in virtutum lumine conservaret usque in finem.

« Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (*Col. iv.*). Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei (*Rom. xii; I Thess. iv.*) .»

Debetis, sicut dictum est, ut filii lucis ambulare, et operibus tenebrarum non communicare, sed potius ea redarguere. Et quia sic agendum vobis est, itaque, o fratres, videte, id est considerate quomodo caute ambuletis, id est prudenter agatis. Caute enim ambulant, qui sic per viam bonæ operationis incedunt, ut ab insidiaribus vitiis se sapienter custodiant. Caute ambulant, qui et bona faciunt, et nec suis nec aliorum vitiis maculantur. Quod agere soli possunt, qui et juste vivunt, et peccantibus non consentiunt, sed eos studio charitatis redargunt. Ambulate caute non quasi insipientes, id est non solum cavete vobis a peccato, sed etiam a similitudine peccati; hoc est, ita vos custodite, ut nullo modo videamini habere similitudinem cum insipientibus. Multi enim sunt qui caute ambulant, conservando se cum Dei adjutorio imunes a peccato digno reprehensione, et tamen ambulant quasi insipientes. Ut si quis sacerdos redarguendo meretricem, fre-

A quentat domum ejus, videtur insipientis, licet nullum animum peccandi in eam habeat. Sed non decet sanctos malam de se opinionem dare per negligentiam vel indiscretionem suam. Non quasi insipientes ambuletis viam justitiae, sed ut sapientes, id est ita irreprehensibiliter, ut in ipsa ambulatione videamini sapientes. Vel non ambuletis ut insipientes scutuli amatores, qui non provident sibi in futurum; sed ut sapientes qui sic in hoc sæculo vivere student, ut in futuro vitam æternam habeant. Vos dico, redimentes tempus. Redimere tempus est, ut quando aliquis inserti tibi litem, perdas aliquid ut Deo voces, non litibus. Quod enim perdis, pretium est temporis. Quomodo perdis nummos ut emas tibi aliquid, sic perde nummos vel quodlibet aliud, ut emas tibi quietem. Non enim habebis quietum cor, sed exteris cogitationibus tuis irritatus contra adversarium tuum. Et ita perdes tempus. Seu melius est ut nummos perdas, et tempus redimas. Vel tempus redimimus, quando anteactam vitaun, quam lasciviendo perdidimus, flendo reparamus. Dura enim male agimus, tempus, in quo bene operari debemus, amittimus, sed damnum temporis redimimus, si ita vitam commendamus, ut ea bona quæ olim facere negleximus, et ea quæ nunc facere debemus, faciamus. Nec mirum si minus fecimus, quoniam dies mali sunt, id est temporis variatio nociva est, quia peccantes attrahit ad varietatem delectationum. Dies sunt mali, quia in ipsis viget malitia, et in ipsis leviter peccatur, quoniam tempus dat materiam male operandi, proponendo varietates rerum quas ex se affert. Dies enim malos duæ res faciunt, malitia et miseria. Nam per malitiam hominum et miseriæ dicuntur dies mali. Cæterum dies isti quantum ad spatia horarum, ordinati sunt, ducent vices, agunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi non sint molesti? Ergo dies mali, sicut dixi, duæ res faciunt, malitia et miseria. Sed miseria hominum communis est, non debet autem malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adam et de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. Et quia dies mali sunt, et nos possumus in proclvio peccandi, propterea nolite fieri imprudentes, id est indiscreti vel inconsiderati, et non possitis mala prudenter vitare, et bona eligere, vel consideratione rationis omnia facere; sed si tis intelligentes quæ sit voluntas Dei, id est quid Deus velit, ut illud faciat.

« Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria; sed implemini Spiritu sancto, loquentes verbis scriptis in psalmis et hymnis et canticis spiritibus cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino: gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo Patri, subiecti invicem in timore Christi. »

Intelligite voluntatem Dei. Et ut eam possitis intelligere et facere, nolite inebriari vino. Nos prohibeo quin moderate vinum bibatis, sed modum non excedatis. Ebrietatem enim interdico. Non inc-

briemini vino, in quo immoderate bibito est luxuria, A id est luxuria est in nimia potatione vini. Non in natura vini est luxuria, sed in immoderatione potationis, ne quis perverse intelligens, conetur ostendere creaturam Dei, id est vinum, malum esse, sic argumentando: Cujus effectus malus est, ipsum quoque malum est; sed effectus vini, id est luxuria, malus est, igitur vinum est malum. Quod non procedit, cum sit creatura Dei. Idcirco dicendum est, in quo, id est in inebrari, est luxuria. Vel certe vinum in quo est luxuria, possumus intelligere concupiscentiam et cæteras vitiorum potionis, quæ mentem inebriant et evertunt. De cuiusmodi Salomon ait: « Luxuriosa res vinum (*Prov. xx.*) ». Nolite vino ingurgitari, sed implemini, id est studete impleri Spiritu sancto, qui vos laudabiliter inebriet mutando mentes vestras, et amore æternorum calefaciens. Quo scilicet Spiritu impleri hoc modo poteritis, id est si ea quæ ore cantatis, mente cogitatis et intelligitis, ac vos de his intus instruitis. Et hoc est: Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismet ipsis intus secundum attentionem, id est intelligite quæ labiis profertis, quia non modicum placet Deo, ut quisque advertat quæ loquitur in *psalmis*, qui ad bonam operationem commonent; et hymnis qui de laudibus Dei, et canticis spiritualibus quæ de æterno gaudio resonant, et ideo spiritualia sunt. Sunt enim sacerularium hominum cantica, sed non spiritualia. Et post locutionem horum sitis cantantes, id est Deum landantes, et de æternis exultantes, sicut hymni et cantica docent, et psallentes opere sicut psalmi suadent. Cantate, inquam, et psallite in cordibus vestris, id est sicut in ore vestro laudes resonant Domino, sic resonent in cordibus vestris; et hoc facite non vanæ gloriæ vel alii rei, sed soli Domini, id est ad honorem ejus. Cantate, id est cœlestia resonate et desiderate. Nam qui desiderat, etsi lingua taceat, cantat corde. Qui autem non desiderat, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus est. Desiderium enim et amor cordis, amœna vox est intus cantantis. Sic cantate in cordibus vestris Domino. Vos dico, *gratias agentes* non ad horam, sed *semper pro omnibus* quæ dedit vel dederit, sive sint prospera, sive adversa. Gratias ei semper agite, et hoc in nomine Domini nostri Jésu Christi, per quem hæc omnia vobis a Patre dantur, ut ipse Filius in illis gratiarum actionibus glorificetur. Gratias, inquam, agite Deo qui vos creavit, et Patri qui vos in filios adoptavit. Vos dico, *subjecti invicem*, humiliiter curam agendo alterius, et pie vicissim ministrando, et hoc facite in timore Christi casto, qui hujus ritus subjectionis humilitatem præcepit, et venit non ministrari, sed ministrare (*Matth. xx.*).

« Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris (*I Cor. xi; I Petr. iii.*), sicut Christus caput est Ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subje-

cta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. »

Ad familiaria præcepta se transfert Apostolus, et unicuique gradui quid debeat, præcipit. *Mulieres sint subditæ reverendo, obediendo, viris suis, non alienis, sicut Domino*, id est ad bene agendum scilicet, sicut nos subjicimus Domino Deo, ut illi serviamus bona faciendo, non mala. Vel sicut Dominus, id est in simplicitate et charitate qua Deus servirent, serviant viris suis. Quod ideo facere debent, quoniam vir est caput mulieris, id est principium, quia mulier primum de viro facta est (*Gen. ii*). Ideo etiam caput, quia rector. Per virum enim regitur mulier, sicut per caput corpus. Et dignum est ut corpus regatur et subdatur capiti, id est mulier viro. Ita est vir caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, quia sicut Christus regit et instruit Ecclesiam, sic vir regere debet et instruere uxorem suam; et sicut Christus et Ecclesia spiritualliter sunt unum, sic vir et uxor carnaliter unum. Sicut Christus est decus Ecclesiæ, sic bonus vir decus mulieris. Christus est caput Ecclesiæ, ipse dico, *salvator corporis ejus*, id est Ecclesiæ, quia ipse salvat totum corpus ecclesiæ. Nullum enim membrum Ecclesiæ salvatur nisi per Christum, qui caput et Salvator est omnium electorum, et vir similiter pro modulo suo debet uxorem ab omnibus malis salvare. Nam sicut Ecclesia vitæ suæ causam habet ex Christo, sic mulier ex viro, quia ut consitatis, virum accipit. Mulieres sint subditæ viris, et non qualitercumque, sed sicut Ecclesia subjecta est Christo in omnibus, sic mulieres viris suis subjiciantur in omnibus, quæ non sunt contra Deum. In omnibus est ita subjecta Ecclesia Christo, ut in nullo ei se præferat, ne velit esse superior eo vel etiam æqualis ei. Et eodem modo mulieres viris suis subdantur, ut in nullo velint eos superascendere.

« Viri, diligite uxores vestras (*Colos. iii*), sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam latro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligat, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et sovet eam, sicut et Christus Ecclesiam. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhæredit uxori suæ, et erunt duo in carne una (*Gen. ii*). Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Verum tamen et vos singuli unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat. Uxor autem timeat virum suum. »

Diligite, inquit, o viri, uxores vestras quarum caput estis, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, cuius

caput, id est illa bonitate illas amate, qua Christus Ecclesiam, ut peccatum non ametis in eis, sed omne bonum, et juste gubernetis eas atque soveatis. Christus dilexit Ecclesiam, et præ nimia dilectione tradidit in mortem seipsum pro ea redimenda. Ita et vos pro salute uxoru, si necesse fuerit, tradite vos. Ideo se tradidit, ut illam suo sanguine sanctificaret, quia multis erat peccatis inquinata. Ipse dico, mundans eam ab omnibus peccatis lavacro aquæ sanctificatæ in verbo vitæ, id est lavacro baptismi. Baptismus enim Christi, lavacrum est aquæ in verbo vitæ. Tolle aquam, non est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus. Verbum vocat invocationem divinitatis, quod a baptizante super aquam profertur. Idcirco mundavit eam, ut ipse qui hoc bene poterat, exhiberet sibi, id est præpararet ad honorem suum electorum Ecclesiam pulchritudine virtutum gloriosam, non habentem maculam aut rugam, id est mundam ac simplicem. Maculam quippe et rugam non habet, quæ et turpitudine operis et duplicitate sermonis caret. Quia et per justitiam munda est, et per simplicem intentionem tensa. A similitudine vestis dictum est, quæ prius lavatur et post extenditur. Ecclesia enim non solum sponsa Christi, sed et vestis Christi solet appellari. Quæ mundata est, ut non habeat maculam; extensa est, ut non habeat rugam. Non habet in electis maculam cruxinis, nec rugam dolositatis. Non habet in eis rugam, quia ne sciunt aliud de se foras ostendere, et aliud intius habere. Vel ideo non habet in eis rugam, quia non flectuntur ad amorem terranorum, sed extenduntur spe et desiderio coelestium bonorum. Non habet maculam aut rugam, sed nec aliud hujusmodi, quia nec consuetudine venialium peccatorum ita gravari se permittit, ut multitudine eorum possit alicui criminis comparari, sed ut sit sancta in bono opere, et immaculata in abstinentia mali. Immaculata est, id est sine crimine. Non enim sine peccato quisquam esse potest in hac vita. Vel ad futurum saeculum possunt hæc referri. Mundavit Christus Ecclesiam, ut ipse post diem judicij in æterna beatitudine exhibeat, id est præsentet eam sibi gloriosem, id est animo et corpore fulgentem, quia tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum (*Matth. xiiii; Sap. iii.*). Tunc plene atque perfecte erit Ecclesia, non habens maculam peccati, vel rugam duplicitatis, aut aliquid hujusmodi, quia tunc etiam erit vere gloria. Non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permisione hominum possimum, in tantis opprobriis impiorum dicenda est esse gloria; sed tunc potius, quando malis omnibus liberata, gaudebit parenniter in bonis cum Christo. Et tunc erit vere sancta et immaculata, quia sic sola sanctitas in ea regnabit, ut omnis mæcula cuiuscunque peccati procul sit ab ea. Vel sancta erit per carnis immutationem, et immaculata per corruptionis remotionem. Christus, ut dictum est, dilexit Ecclesiam, quæ est corona eius. Ita etiam viri de-

A bent uxores suas diligere ut corpora sua, id est sicut se, quia illæ sunt corpora eorum, et illi capita eorum. Vel sicut spiritus hominis diligit et regit, et sibi in bono subjicit corpus et carnem cui conjunctus est, sic viri diligent et regant, et sibi subjiciant in bono uxores suas. Quod facere debent, quia qui uxorem suam diligit, seipsum diligit, quoniam ipse et uxor unum corpus sunt, et uxor est caro ejus. Et ideo vir debet eam diligere, quia nemo uir quam odio habuit carnem suam. Nam quod nonnulli dicunt se male esse sine corpore, omnia falluntur. Non enim corpus suum, sed corruptiones ejus et pondus oderunt. Non ergo nullum corpus, sed incorruptum et celerrimum corpus volunt habere. Sed nec illi qui se occidunt, odio habent carnem suam, sed aliqua gravia incommoda se per mortem effugere putant. Qui vero continentia quadam et laboribus persequuntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt ut non habeant corpus, sed ut habeant subjugatum et paratum ad opera necessaria. Libidines enim male uidentes corpore, id est consuetudines inclinationis animæ ad fruendum inferioribus, per ipsius corporis laboriosam quandam militiam extinguere affectant. Nam non se interrunt, et curam sua valetudinis gerunt. Nemo itaque unquam odio carnem suam habuit, sed nutrit eam cibo et potu, et sovet indumentis, sicut et Christus Ecclesiam spiritualiter nutrit cibo patuque corporis ac sanguinis sui, vel cibis fortioris intelligentie et potu facilitioris doctrine, et sovet eam indumentis virtutum. Ita et vir de uxore debet facere, quem caro ejus est. Christus sovet Ecclesiam, quæ est corpus ejus. Et vere corpus ejus, quia nos omnes membra sumus hujus sacri corporis. Quia membra sumus corporis ejus, id est Ecclesia, de carne, id est de imbecillitate ejus, et de ossibus, id est de fertilitate ejus; hoc est, alii sumus infirmi, et alii fortes in hoc corpore ejus quod est Ecclesia. Sicut enim corpus humanum ex carne et ossibus constat, et caro ejus sustentatur ab ossibus, sic Ecclesia de minus perfectis et magis perfectis constat, et perfectiores exemplo suo et exhortatione sustentat imperfectos. Ita et mulier quæ est quasi caro fragilis, debet a viro sustentari, qui est veluti firmatis ossis (*I Cor. xiiii.*). Vel de carne ejus et de ossibus ejus est, qui quis per gratiam ejus potest dicere, quia cum infirmor, tunc fortior sum et potens. De carne ejus et de ossibus ejus est, qui quis ad initiationem ejus dicere potest, quia factus sum infirmus infirmus, ut infirmos lucrisacerdem (*I Cor. ix.*). Vd ideo sumus de carne ejus et de ossibus ejus, quia carnem ejus in ministerio sumentes, carni nostra conjungimus, et virtute spiritus ejus confortamus velut internis ossibus. Nam sicut Eva de Adam facta, traxit ab eo carnem et ossa, sic Ecclesia ex Christo procreata, carnem ejus et spiritum, ut diximus, in se traxit. Vel de carne ejus et de ossibus ejus sumus, id est carnem carnem et ossa cum quæ ipse habuit, habemus, quia de nostra mortali-

tate carnem suscepit cum ossibus. Potest et ita intelligi, corporis constantis de carne ejus et de ossibus ejus, id est de firmis et iunctis, *propter hoc*, id est quia sumus de carne ejus et de ossibus ejus, et ipse dilexit Ecclesiam, ab initio sicut prophetatum de eo, quia *relinquit hominem patrem et matrem, et adhæredit uxori sue, et erunt duo in carne una* (*Matt. xix; Marc. x; I Cor. vi*). « Homo enim iste, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (*I Tim. ii*) » significabatur : Qui reliquit patrem, quando semel ipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philip. ii*). Ita enim reliquit Patrem, non quia deseruit et recessit a Patre, sed quia non in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis est Patri. Reliquit et matrem, id est Synagogam Judæorum, de qua secundum carnem natus erat. Et adhærit uxori sue, id est sociavit et coniunctus se electorum Ecclesiæ. Et ipsi duo, id est Christus et Ecclesia sunt in carne una, quia carnem quam ille de virgine sumpsit, quotidie in missarum celebrationibus sumit Ecclesia. Vel in carne una, quia, ut supra dictum est, ipse de mortalitate nostra carnem suscepit, et per carnem particeps noster factus est, ut illius capitum corpus esse possemus. Sicque facta est ex duabus una quædam persona, ex capite et corpore, ex sposo et sponsa. Totus itaque Christus caput et corpus tanquam integer vir, quia et femina ex viro facta est, et ad virum pertinet. *Sacramentum hoc magnum est* de conjugatione Christi et Ecclesiæ. Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus uxores habentibus intelligeret, *ego autem, inquit, dico in Christo et in Ecclesia*. Ego quidem allegorice interpretor hæc verba *Genesis* de conjugio Christi et Ecclesiæ, sed tamen vos moraliter et ad litteram ea intelligite, et vos singuli unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat; uxorem autem moneamus, ut timeat virum suum, id est casto timore diligat eum, et obediatur ei in omni bono et reveretur eum.

CAPUT VI.

« Filii, obedite parentibus vestris in Domino (*Col. iii*). Hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem tuam (*Exod. xx; Eccli. iii; Matth. xv*; quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.

Præcipit filii ut obediatur parentibus suis in Domino, id est in his quæ ad Deum pertinent. Non enim suadet obediendum esse in eis quæ sunt contra Deum. Et ideo est obediendum parentibus, quia hoc est justum, ut eis obediatur a filiis, id est naturale jus habet. Nec solum jus naturale est hoc, sed etiam præceptum Domini dicentes : « Honora patrem tuum et matrem tuam (*Exod. xx*). » Quod ideo præcipue est observandum, quia est mandatum primum in promissione. Licet enim hoc mandatum sit quartum in Decalogo, tamen primum est in promissione, quia huic primo addita est promissio, eum cæteris præcedentibus non esset adjuncta. Tria

A quippe mandata præcesserunt iatud, et pertinent ad charitatem Dei, quia Deus trinitas est. Alia vero septem in quibus est hoc primum, ad dilectionem proximi respiciunt et docent quomodo vivatur inter homines. Nam ipse septenarius præceptorum numerus incipit ab honore parentum. *Honora, inquit, patrem et matrem*. Ad parentes enim suos homo aperit oculos, et bona ejus vita ab eorum amicitia sumit exordium. Quisquis autem parentibus non desert honorem, quibus parcere poterit? Primum est hoc mandatum in secunda tabula, quæ continent mandata pertinentia ad dilectionem proximi. Et est in promissione. Nam et ita distingui potest, scilicet ut et primum intelligatur esse in altera tabula, et esse in promissione. Sed verius dici potest in utraque re primum esse, et in tabula, et in promissione. Quæ promissio magna est. Honora, inquit, parentes, ut bene sit tibi, id est carnalia et spiritualia bona per hoc a Deo consequaris; et sis longævus super terram, id est longævitatem æternitatis habeas super stabilem mansionem coelestia patrise.

« Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini. »

Vos filii, obedite parentibus, et vos parentes, nolite illis dare occasionem inobedientiæ; nolite illos ad iracundiam provocare, id est nolite illis ea facere, propter quæ peccent per iracundiam, quia patres estis illorum, et quia illi sunt filii vestri; sed educate illos dum pueri sunt, in disciplina Domini, ne indisciplinate incipiatur vivere; et in correptione Domini, ut de pravitatibus morum suorum corripiatis illos secundum Deum bono animo, et ad rectitudinem reducatis.

« Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut Domino, et non hominibus (*Colos. iii; Tit. ii; I Pet. ii*), scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber (*Matt. xvi*). » Et vos domini, eadem facite illis, remittentes manus, scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis, et personarum acceptio non est apud Deum (*Rom. ii; Jacob. ii*). »

Vos servi, obedite dominis carnalibus, id est, qui vobis temporaliter dominantur secundum carnalia, non secundum spiritua. Habetis enim et spiritualem Dominum in cœlis æternum, qui vestris mentibus dominatur; sed non vult ut occasione ejus dedignemini servire carnalibus dominis, quibus ipso ordinante subjecti estis. Etiam si sunt iniqui vel inideles, servite illis donec transeat iniquitas. Multi enim religiosi dominis iniquis, non tamen liberis serviunt, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati (*Joan. viii*). » Et utique felicis servitur homini quam libidini. Ordinavit enim sic Deus Ec-

clesiam, ut omnis potestas ordinata in seculo habeat A honorem aliquem et a melioribus. Et ideo obedite dominis vestris ut oportet, scilicet cum timore et tremore. Timor enim est causa tremoris. Filii parentibus cum reverentia honoris obedient, servi autem cum timore animi et tremore corporis, scilicet ut gestus corporis et apparitio ostendat interiorum timorem. Et hoc facite non in simulatione, sed in simplicitate cordis vestri, id est in puritate intentionis vestrae, quia licet sit habendus timor, tamen intentio servanda est simplex, id est absque duplicitate simulationis, ut sicut exterius ostenditis vos libenter obedire, sic habeatis in corde, scilicet non hoc faciat solo timore effugiendi penas temporales, sed pura intentione bene agendi. Sicut Christo illis B obedite, id est ex puritate intentionis, qua Christo debetis obedire. Cum enim Christo jubente servitis hominibus, non illis servitis, sed ei qui iussit. Vel sicut Christo illis obedite, id est tantum in bono. Praecipiunt enim saepe mala agere, sed in his non est eis obediendum. In simplicitate cordis obe- dite, non ad oculum servientes, id est non existentes prompti et strenui ad serviendum tunc solummodo, cum a dominis vestris videmini, et illis absentibus agentes negligenter, quia hoc faciunt subdoli servi, qui volunt placere hominibus dominis, quos fallere possunt, non Deo, qui videt omnia. Non ita sicut serviatis, quasi hominibus solum placentes, sed ut servi Christi, id est in puritate cordis et veritate, nulli alii rei nisi verae justitiae studentes, C vos dico, facientes in hoc voluntatem Dei, qui voluit ut carnalibus dominis serviretis, non inviti, sed ex animo; nec ex malo animo, sed ex bona voluntate, ut, etsi non potestis liberi fieri, vestram tamen servitutem quodammodo liberam faciatis, non timore subdolo, sed fidei dilectione serviendo. Ecce non fecit Christus de servis liberos, sed de malis servis bonos servos. Ex animo cum bona voluntate servientes sitis sicut Domino Deo, et non hominibus, cuius praecepto servitis hominibus. Vos dico, scientes quoniam unusquisque quocunque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Id est ideo debetis servire dominis prout rectum est, quia certum vobis est, vos remunerationem a Deo fore percep- D turos, non solum de hoc, sed de omni bono quod feceritis, sive servi, sive liberi sitis, quoniam neque servitus impedit aliquem ad consecutionem premii, neque libertas expeditum reddit, tantum quisque bonum faciat. Deus enim remunerator est omnium operum vere bonorum, quicunque faciat ea. Et vos Domini eadem facite illis, non quod illis serviatis, sed in simplicitate cordis, et bona voluntate secundum Deum illos tractate, id est sicut illis convenient subjectionem debitam et justam exhibere vobis serviendo, sic vos justam et dulcem potestatem exercete super eos humiliter dominando. Suavius illos tractate, remittentes, id est relaxantes illis minas. Non interdicominas fieri, sed jubeo remissius fieri. Et si minime remissius facienda sunt, quanto magis ver-

bera? Humane, inquam, illos tractate, scientes quis in caelis est et illorum et uester Dominus. Id est licet sint vestri, tamen vos estis illorum conservi, unum Dominum habentes, contra quem de munere ejus superbitis, si illos quos per conditionem tenetis subditos, aequales vobis per naturae consortium non agnoscitis. Nam si male illos tractaveritis, non ignoscere nobilitati vestrae. Non enim personarum acceptio est apud Deum, id est non accipit homines propter personarum dignitates, quia in ejus judicio sublimitas personae non confert aliquid alicui, nec humilitas personae obest alicui; sed unusquisque secundum opera sua recipit, vel bona vel mala, sive liber sit ille, sive servus. Ideo et servi et domini studere debent ut juste agant.

¶ De cætero, fratres, confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. ¶

Specialibus expletis instructionibus mulierum et virorum, filiorum et parentum, servorum atque minorum, ad generalem redit exhortationem, et ad spiritale bellum omnes simul instruit. Quasi dicit: Hactenus aliqui vestrum putaverunt se suis viribus sine adjutorio gratiae bonum aliquod agere posse, sed de cætero, fratres, si bono animo volueritis agere, confortamini non in vobis, sed in Domino. Vel ita: Hucusque vos juvi, sed de cætero quod superest vobis vivendi spatio, confortamini jam in Domino, ut sine me fortes efficiamini contra bellum diaboli. Sive etiam ita: Multa vobis hucusque dixi, sed de cætero quod adhuc dicere possem hoc tantum agite; de cætero quod restat, sic agite, scilicet confortamini, id est fortes efficiamini contra omnes impugnationes adversarii, in Domino, id est in eo respectu quod Dominum habeatis, cuius dominio tecumini, et confortamini in potentia virtutis ejus, id est in virtute ejus quæ omnia potest. Et ideo confortari debetis, tum quia Dominum habetis, tum quia ille potentem in omnibus virtutem habet. Et quia non in sola gratia confortandum vobis est, sed etiam liberum adhibere debetis arbitrium, induite vos armaturam Dei. Scilicet non solum confortamini in Domino, sed etiam excitando liberum, arbitrium, induite armaturam Dei, id est induite vos omnibus armis quibus militatur Deo. In armatura enim omnia comprehenduntur arma. Induite armaturam Dei, quod praedictum est respectu liberi arbitrii, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Taliter enim insidiis ejus resistere poteritis, id est mediante auxilio divinae gratiae, et exercitio liberi arbitrii, quia aut sola gratia, aut solo arbitrio nemo potest ei resistere. Et ideo prius confortamini in Domino, et post induite armaturam Dei, quia gratia prevenit liberum arbitrium. Idcirco vobis induenda est armatura Dei, ut ei viriliter militantes possitis in pugno non cedere, non succumbere, sed stare adversus insidias diaboli, tum quia diabolus est criminator, tum quia insidioso agit contra vos. Longe enim gravior pugna quæ fit insidiis, quam quæ fit vi. Non

vident diabolum homines cum quo pugnant, sed *iam* men facile habent remedium; seipso interius vincent, et de illo foris triumphant. Ob hoc induenda est armatura Dei. Et quæ induenda est armatura, nisi omnium virtutum prosector, quibus a jaculis Satanae defendimur?

« Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cœlestibus. »

Ideo spiritualibus armis oportet nos undique munitos esse, quia? contra spirituales hostes est nobis pugna. Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, id est adversus homines qui caro et sanguis sunt. Galatis minus perfectis indexit aliud bellum, quod est adversus carnem et sanguinem, dicens: « quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem (*Galat. v.*). » Ephesiis vero, quasi jam spiritualibus et concupiscentiae carnis prevalentibus, atque persecutionem pro justitia foris sustinentibus dicit: Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, id est adversus homines qui nos persequi videntur, sed adversus malignos spiritus qui eorum mentibus principiantur, et per eos nos persequuntur. Et quia sic est, debemus homines diligere, dæmones cavere, homines misericorditer eripere, dæmones viriliter superare. Quomodo enim si contra aliquem in prælio constitutum de parte adversaria armatus equo sedens veniet, non equo, sed equiti irascitur, et quantum potest, agit ut equitem percutiat et equum possideat; sic contra omnes malos homines agendum, et non contra illos, sed contra illum qui illos instigat, totis viribus laborandum est, ut dum diabolus vincitur, infelices quos ille possidebat, liberentur. Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, id est adversus homines quos videmus sœvire in nos, qui potius miserandi sunt, quam odio habendi; sed adversus principes eorum dæmones, et adversus potestates iniquas malignorum spirituum. Principes dicuntur illi spiritus, qui principiantur in vitiis suis, quæ specialiter sugerere soliti sunt; sicut est spiritus fornicationis, qui impugnat homines secundum luxuriam, et luxuriosis principiatur, et spiritus superbiae, qui impugnat secundum superbiæ, cæterique tales, et sic unusquisque principiatur in suo vicio. Potestas autem vocantur illi spiritus, qui habent vim et officium præcipitandi homines in majora peccata, quia præsunt illis secundum immissionem majorum et graviorum viciorum. Et quam sit periculosum contra tales pugnare, quis non intelligit? et quo modo vincimus hujusmodi hostes quos non videmus, nisi quia carnales interiores motus nostros sentimus, hisque conligimus et illos percutimus? Vel principes intelligentur illi dæmones, qui principiantur aliis dæmonibus; et potestates, qui super alios possunt. Sunt enim inter eos alii nequiores aliis et in malo fortiores; contra quos nobis lucta est, et adversus rectores mundi,

A id est adversus illos dæmones, qui justo Dei judicio regunt eos, qui sunt mundus, id est immoderate mundanis adhærentes. Hi sunt qui nos per homines sibi subditos persequuntur, quia regunt eos ad male agendum, et de vicio ducunt in vitium. Rectores enim sunt mundi, qui mundanos, ut dictum est, regunt. Rectores sunt, non mundi elementorum, id est coeli et terræ, maris et aeris; sed mundi *tenebrarum harum*, id est omnium istorum infidelium, et istorum iniquorum hominum. De quo mundo dictum est: « Totus mundus in maligno positus est (*Joan. viii.*). » Et conversis peccatoribus. « Fui stis, inquit, aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino (*Sep. v.*). Iustum mundum qui hujusmodi tenebris, id est tenebrosis hominibus constat, regunt maligni spiritus. Et adversus istos est nobis pugna, non adversus eos quos regunt; et etiam contra spiritalia, etc. Per hoc ostenditur magna impugnationis vehementia. Multo enim graviori pugna et periculosiori exigit homo, cum ab hoste qui non subjecet oculis, impugnatur, quia nescit qua parte ab adversario impetratur. Spiritalia dico nequitiae, id est defectio- nis et impossibilitatis. Nequitia quippe dicitur a nequam, quia per eam tenditur ad non esse, sicut reprobri angeli Deum, qui solus vere est, deseruerunt, et in perpetuum defectum ceciderunt. Quæ spiritalia nequitia sunt in cœlestibus, id est in hujus aeris insimi caliginoso habitaculo ubi et nebulae conglobantur. Vel in cœlestibus, id est in mentis nostræ sanctis virtutibus patimur impugnationem a nequissimis spiritibus. Sive in cœlestibus pugnant contra nos, id est pro cœlesti hæreditate tollenda. Itaque adversus principes et potestates, atque rectores mundi tenebrarum harum, et adversus spiritalia nequitiae in cœlestibus grave nobis certamen indicit Apostolus. Ipsa vero certaminis species sic intelligenda est, cum damna, cum pericula, cum opprobria, cum criminaciones excitantur adversum nos, non id agentibus adversariis potestatibus, ut hæc tantummodo patiamur; sed ut per hæc vel ad iram multam, vel ad nimiam tristitiam, vel ad desperationem ultimam provocemur, vel (quid est gravius) fatigati et victi tædiis compellamus adversus Deum conqueri, tanquam humanam vitam non æque justeque moderantem, ut per hæc vel infirmemur in fide, vel decidamus a spe, vel trans ferri cogamur a veritate dogmatum, et impium aliquid de eo sentire suadeamur. Talia enim scripta sunt de Job, cum diabolus dari sibi facultatem bonorum ejus petisset a Deo (*Job xii.*). Per quæ etiam illud edocemur, quoniam non fortuitis aliquibus incursionibus impugnamur, si quando nos talia aliqua facultatum damna percusserint; nec fortuitu nostrorum aliquis captivus abducitur, vel domorum ruinæ in quibus chari quisque opprimantur eveniunt, vel aliquid hujusmodi contigit. In quibus omnibus, vel in quolibet horum unusquisque fidelium dicat adversario. Non haberes adversum me potestatem, nisi data tibi esset desuper (*Joan. xix.*). Nihil enim

potuit contra Job, nisi quantum a Deo permisus est. Sic nec contra quemquam fidelium poterit amplius. Taliter nos oportet instrui, qui contra tales configimur adversarios.

¶ Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induiti loricaum justitiae, et calceati pedes in preparacione Evangelii pacis in omnibus sumentis scutum fidei, in quo possitis tela nequissimi ignea extinguerre, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. ¶

Talibus armis nos armat Apostolus, laudabilibus et invictis, insuperabilibus et splendidis, spiritualibus et invisibilibus, quia hostes invisibles expugnamus. Si vides hostem tuum, videantur arma tua. Si autem non vides hostem, cur videntur arma quibus eum impugnas? Quia tam gravis et tam multiplex, atque tam periculosa est pugna, propterea accipite armaturam Dei, id est arma virtutum, quibus suos milites Deus armat. Accipite de manu imperatoris summi arma fortia, ut possitis non cedere prædictis hostibus, sed resistere fortius illis in die malo, id est in hora temptationis, quando velut diem prosperitatis arridere faciunt offerendo delectationem peccati. Vel in die malo, id est in tempore quo viget malitia in tempore impugnationis diabolica, in tempore praesentis vite, quæ tota tentatio est (Job vii). Ut possitis non subiacere, sed stare perfecti in omnibus virtutibus, ut non in quibusdam virtutibus bonis perfecti sitis, et in quibusdam imperfecti, sed in omnibus (prout fas est) perfecti. Tunc enim a nulla parte vinci poteritis. Vel in omnibus impugnationibus stetis perfecti, quod plus est quam resistere. Sive in omnibus, tam prosperis quam adversis. Aut aliter: Ut possitis resistere in die malo, id est in die judicii; qui malus propterea dicitur, quia terribilis erit accusationibus diaboli, ut quando suos accusaverit, puritate conscientiae possitis vos defendere, sed etiam perfecti stare possitis in omnibus cum electis. Standum vobis est contra hostes in armatura Dei. Ergo state succincti lumbos mentis vestrae, id est state in castitate, quia ipsa est initium bonæ operationis, idcoque nunc prima ponitur in spiritualibus armis quæ describuntur. Quam diu enim quis luxurias subjacet, nihil boni potest agere, quia nihil eorum quæ facit, potest Deo placere. Sed postquam deseruerit luxuriam, incipit operari justitiam. Et ideo nunc prius jubemur succingere lumbos, et post induere loricaum justitiae. Lumbos enim succinctius, cum carnis luxuriam quæ in lumbis est, per continentiam coarctamus. Sed quia nonnulli simulant se lumbos habere succinctos et non habent, ideo præcipitur nobis, ut in veritate succinctos habeamus eos, non in simulatione, quatenus vera sit nostra castitas, non simulata. Vel mentis lumbos succinctius in veritate, ut cingulo casti amoris Christi nos contineamus a mendacio, quia qui mendacium loquitur, quantum in se est, cor-

A rumpit veritatem, et ita fornicatur. Qui autem versemper loqui studet, quasi legitime conjugio utiliter, veritatem vel sapientiam habens conjugem, sicut ille qui dicebat: « Hanc amavi et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi eam assumere (Sap. viii). » Ita ergo succingendi sunt in veritate lumbi vestri, ut non accedamus ad scortum, id est ad mendacium, sed in legitima sposa qua est veritas, delectemur, et ex ea Alios generemus. Deinde subjungitur, ut simus et induiti loricaum justitiae, id est forti vestimento bonæ operationis undique muniti, ut nihil injustum appareat in operibus nostris, sed totum ab omni parte justum et æquum. Et hac justitia recte vivendi est nobis lorica, quia interiora nostra non sinit transaligari, sed defendit usque præcordia nostra ab omnibus telis inimici. Sieci enim lorica multis hamis conficitur, ita vestis justitiae multis operibus bonis et virtutibus connectitur. Et hujusmodi lorica debet interior homo noster indui, ne possit ab ulla parte vulnerari. Postquam vero libidinem vicerimus, et nos lorica justæ operationis induerimus, tunc et aliis bona prædicare idonei erimus. Unde sequitur: Et state calceati pedes, id est habentes calceatos pedes, hoc est munitus affectus vestrae mentis, ne tangant terrena, hoc est ne terrenis commodis immitantur, in preparatione Evangelii pacis, id est in eo quod præparatis cordibus aliorum evangelicam prædicationem, que annuntiat pacem inter Deum et homines. Calceamenta sunt ex coriis mortuorum animalium, et significant exempla patrum jam defunctorum, quibus ab omni terrena laesione defenduntur pedes nostræ mentis, id est affectiones, quibus tanquam pedibus ad faciendum aliquid promovemur. Læditur enim pes prædicatoris a terra, si affectus ejus terrenum commodum ex prædicatione appetit, id est si propter terrenum commodum, non propter regnum celorum, prædicat Evangelium. Et ideo prædictis calceamentis induantur pedes nostri, id est exemplis patrum muniantur, ut sicut patres studio supernæ intentionis, non appetitu terrena commoditatibus prædicaverunt Evangelium, sic et nos faciamus. Cujus prædictores in nullo fidei debent regulam deserere. Unde subditur: In omnibus sumentes scutum fidei. Fides enim pro acuto sumenda est in omnibus congesionibus, quoniam ipsa prima resistit malignis spiritibus, et eorum tela excipit et repellit. Sub eam namque proteguntur cæteræ virtutes, quia ad omnia virtutum arma protenditur, et eam diabolus impugnare primam aggreditur. In omnibus præliis et in omnibus temptationibus sitis sumentes scutum fidei, in quo scuto possitis non solum repellere, sed etiam extinguerre omnia tela nequissimi diaboli, id est omnes suggestiones ejus acutissimas, quibus corda nostra ut vulneret impedit; tela dieo ignes, id est ignem vitiorum in humanis cordibus accendeant. Inflammant enim mentes hominum ad concupiscentiam, et igne totius malitiae succendant. Et hec tela nequissimi hostis sunt, id est qui etiam ea qua ne-

quit perficere præsumit, et in quibus nequidquam laborat. Sed adversus hæc fide invicibilium rerum armamur, et invicibilem adversarium sternimus. His armis vos induite, et *galeam quoque salutis assumite*, id est spem quæ salutem æternam expedit; quæ ideo galea dicitur, quia sicut galea est in superiori parte armaturæ, scilicet in capite, ita spes altior est omnibus aliis virtutibus, et semper respicit ad superiora, spirans ad cœlestia. Et ob hoc addidit salutis, ut ostenderet spem assequi quod desiderat, id est salutem. Vel sicut scutum fidei fides est, sic galea salutis salus est. Cujus scilicet perpetua salutis memoria vel exspectatio caput mentis contra omnes letos dæmoniacæ impugnationis tutum facit. Qui enim cogitat diligenter quæ sint æterna gaudia, facile delectationes peccati a suo corde respuit, et adversitates vincit. Hæc sunt arma quibus muniti, nunquam diabolo vel alicui membro illius celetis. Sequuntur arma, quibus illum et suos devincatis; et assumite *gladium spiritus*, id est ensem spiritalem, *quod est verbum Dei*, id est sermo divinæ prædicationis, quo diaholus interficitur, hoc est impugnations ejus annhilantur, et quo tyrannos hujus sæculi et hereticos, membra scilicet Satanæ devincetis, et vobis subjicietis, cæterosque peccatores. Cum dicitur, et gladium spiritus, quod est verbum Dei; quod ad significatum respicit, non ad gladium. Ecce hæc sunt arma, quibus muniuntur et pugnant milites Dei. Sequitur :

« Per omnem orationem et obsecrationem orantes et omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis et pro me, ut detar mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium evangelii, pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audiam prout oportet me loqui. »

Prædictis armis state muniti. Sed quia non est nostræ potestatis ut his muniamini, nisi donante Deo, nec his vincere poteritis nisi ipse dederit, esto te orantes per omnem orationem, id est per omnia quæ oranda sunt, ut per omnem orationem quæ facienda est, transeat nostra supplicatio, id est nihil relinquatis de his quæ petenda sunt in oratione; et non solum per orationem, sed etiam per obsecrationem, id est per omnium saerorum adjurationem. Majorem enim orandi expressionem notat obsecratio quam oratio, quia obsecratio est oratio cum adjuratione vel obtestatione, oratio autem simpliciter facta, est rogatio. Per omnem orationem et obsecrationem satis orantes omni tempore competenti, id est omnibus horis ad orandum constitutis, vel omni tempore, id est tam in adversis quam in prosperis, et hæc oratio fiat in spiritu, id est mente, ut mentis affectus concordet verbis orationis quæ profunduntur ex ore, vel in spiritu, non in carne orate. In carne enim, non spiritu orat, qui polluta mente orat, iterum peccaturus non casu, sed ex proposito, vel omni tempore orate in spiritu, id est in cordis

A devotione, ut licet os non semper orare queat, spiritas tamen semper bonis desideriis intus oret. Et in ipso spiritu sitis intus vigilantes, id est solliciti, id est sicut oculi foris vigilant, sic spiritus agat intrinsecus, et hoc in omni instantia, ut spiritus et corpus instanter perseverent in vigiliis, et in omni obsecratione, ut pro omnibus obsecretis, pro quibus obsecrandum est, scilicet pro sanctis. Pro sanctis enim videtur esse obsecrandum, et pro infidelibus orandum, qui nihil sacri habent. Vigilate, inquam, et obsecrate pro omnibus sanctis, id est pro perseverantia et salvatione omnium sanctorum et specialiter pro me, ut tribulatio non me obtundat, sed detur mihi sermo in apertione oris mei, id est cum aperuero os meum, hoc est cum alta mysteria et altas sententias dixerim. Nam hoc in divina Scriptura non repperitur, nisi ubi magnum quid et profundum debet dici. Cum os meum aperuero, ut abditos sensus proferam, detur mihi sermo, id est facundia exprimendi ea quæ voluero, ut luculentiter ea possim expponere, scilicet cum fiducia notum facere, id est ut audacter et non timide notum faciam mysterium Evangelii, id est occultum secretum incarnationis et passionis Christi, ut occultas eorum causas notificem audientibus (*Psal. L.*). Nam quia occultum est hoc mysterium, ideo necesse est ut notum faciam illud; et hoc agere volo, quia pro eo annuntiando fungor legatione in catena. Nam nec pro catena cessabo a legatione. Quanquam enim pro Evangelio quod annuntiabam, sim catenatus, tamen illud sicut a Christo missus sum prædicare non omitto. Detur, inquam, mihi sermo ad notificandum mysterium Evangelii, ita scilicet detur mihi, ut in ipso Evangelio audeam sine timore loqui alii prout oportet me, id est sicut expedit mihi, qui hoc agere missus sum. Sequitur in quibusdam codicibus hoc loco talis versiculus : Verbum autem Dei non potest allegari. Ac si dicat Apostolus : Pro Evangelio quidem vincitus sum, sed tamen prædicare non desisto, quia verbum Dei, quod annuntiari debet, nullo potest impedimento retardari.

« Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater et fidelis minister in Domino, quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. »

Dixi ut oretis pro me, et quia pro Evangelio vindictus sum; sed quibus tribulationibus afficiar, non dixi. Sed quæ circa me sunt molestiae, referet vobis Tychicus, ne de minimis adversitatibus meis moveamini, metu earum recedentes a fide. Quæ, id est eujusmodi tormenta sunt circa me, id est in corpore meo, quia ad mentis interiora non penetrant, et quid agam, id est quam constans sum, indicabit vobis Tychicus, qui est non vilis; sed charissimus frater, id est Christianus et non fraudulentus vel fallax, sed fidelis; ideo hunc audite, quia fidelis minister est in Domino, id est in his quæ sunt Domini.

Cui credere debetis, quia illum *ad vos misi*, ut pueram veritatem de me vobis dicat, et consoletur corda vestra, id est leniat et mulceat; et dolorem, qui pro auditu tribulationum mearum increverat, temperet. Vel si de nostris tribulationibus dolebatis, nunc consolationem accipiat ab eo, cognoscentes me libenter pati multo graviora.

« Pax, fratribus et charitas cum fide a Deo Patre, et Domino Iesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione. Amen. »

Pax cum Deo sit fratribus, id est Christianis, et charitas, ut cum toto corde diligit; et haec pax et charitas detur eis cum integra fide a Deo Patre et Filio ejus Domino nostro Iesu Christo. Per pacem enim manebunt in charitate, quae in fide est; et a quo est pax et charitas, ab illo est et fides, id est a

A *Deo. Non enim fides, quia datur priusquam postulatur ab illo cui datur, ideo dicenda est non esse donum Dei, sed esse a nobis, quia data est nobis non potentibus. Omnia enim bona sunt a Deo. Gratia generaliter accepta, quae est mater omnium bonorum et nutrix, sit cum omnibus qui Dominum nostrum Iesum Christum Ecclesia sponsum diligunt in incorruptione, id est casto amore sicut sponsam, quae corruptionem non admittit. Non enim Christum in incorruptione diligunt; vel quorum fides in aliquo est corrupta, vel qui eum pro temporalibus et corruptibilibus bonis diligunt, non pro aeternis et corruptibilibus. Sed qui Christum propter solum Christum, et propter spem perpetuae incorruptibilitatis amant, illi eum in incorruptione diligunt, quia sic eum diligunt, neque nunc corrumphi valeat mens eorum, neque tunc caro eorum.*

B

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

Philippi, civitas est in partibus Macedonie, unde Philippenses dicuntur. Quibus praedicaverat Apostolus, qui fidei veritate ac morum honestate illos instruxerat. Et ipsi in fide morumque nobilitate in omnibus fere secundum apostolicam doctrinam persistenterunt, sed de primatu tantum inter eos erat contentio, quoniam alii se volebant aliis preferre, quasi gloriando de meritis. Qua de causa praecipue Apostolus scribens illis a Roma intendit illos ad humilitatem revocare, scilicet ut de meritis non gloriantur, neque alter alteri se preferat; sed quidquid boni habet, sive remissionem peccatorum, sive dona virtutum, gratiae Dei ascribat, a quo totum habet et nihil a se. Miserant autem ei aliquid substantiae per Epaphroditum Romanum, quem cum hac remittit epistola. In qua quia praesens non potest, munit eos contra duplex bellum tribulatorum, sed et pseudopraedicatorum, ut omnia pro Christo sustineant adversa cum humilitate, sicut et Christus fecit, et legalia a pseudoprophetis nunquam recipiant. Qui quoniam ad humilitatem illos invitavit, ideo non posuit nomen officii sui et auctoritatis, quod est Apostolus; sed et ideo forsitan, quia ipsi nunquam de eo minus vel contra eum senserant. Secum vero Timotheum addit in principio epistulae, quia ipse socius Apostoli fuerat in conversione eorum, atque sollicitus erat cum eo de salute ipsorum, et fortasse rogaverat eum ut scriberet illis. Sic enim exorsus est.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus et Timotheus servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis,

C « cum episcopis et diaconis : gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo. »

Servos Christi se dicunt *Paulus et Timotheus*, quod est signum humilitatis, ut eis exemplo suo humilitatem suadeant. Sed cum ipse dominus dicat : « Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus (*Ioan. xv.*, 2) quare ratione se servos nuncupant? Sed sciendum quia sicut est timor servilis, quem perfecta charitas foras mittit (*I Ioan. iv.*), atque timor castus permanens in saeculum saeculi, sic est servus qui non manet in domo in aeternum, atque servus intrans in gaudium domini sui (*Joan. viii.*; *Matth. xxv.*). Nam cum timore quem charitas expellit, etiam servitus quae ad eum pertinet, simul expellenda est. Erant ergo servi Paulus et Timotheus, quantum ad timorem castum, non quantum ad timorem servilem; neque principia alicuius mortalis, sed Jesu Christi. Qui mandant ea quae sequuntur, *omnibus sanctis*, id est omni plehi mundatae per baptismum a peccatis, et sanctificate non in suo merito, sed in Christo Iesu, id est in gratia Christi, scilicet quia Deus factus est homo, passus est et resurrexit. Curialiter illos ad humilitatem revocat, ostendens illos esse sanctos in Christo Iesu, non in se, et determinat quibus sanctis, scilicet qui sunt *Philippis*, id est in illa civitate. Interpretatur autem *Philippi os lampadis*, et illi sancti sunt *Philippis*, id est in ore lampadis, qui sunt in lucidissima Dei illuminatione, quam et ceteris undique spargant, sicut et istis dicitur in sequentibus. In medio nationis pravae et perverse, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, ver-

bum vitæ continentes. Talibus ergo sanctis ubicunque sint corporaliter degentes, scribitur hæc epistola. Omnibus sanctis qui sunt Philippis, id est omnibus subditis, *cum episcopis*, id est presbyteris et diaconis, id est minoribus cum majoribus. Episcopos namque pro presbyteris more suo posuit. Non enim plures episcopi in una civitate erant, neque presbyteros intermitteret, ut ad diaconos descederet. Sed dignitatem et excellentiam presbyterorum declarat, dum eosdem qui presbyteri sunt, episcopos esse manifestat. Quod autem postea unus electus est, qui ceteris præponeretur, in schismatis remedio factum est, ne unusquisque ad se trahens Christi Evangelium rumperet. Nam et Alexandriæ a Marco evangelista usque ad Heracliam et Dionysium episcopos, presbyterum unum de se electum, et in excelsiore loco et gradu collocatum episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconos eligant de se quem industrium noverint, et archidiaconum vocent. Constat ergo apostolica institutione omnes presbyteros esse episcopos, licet nunc illi majores hoc nomen obtineant. Episcopus enim superintendens dicitur, et omnis presbyter debet intendere curam super oves sibi commissas. Omnibus, inquit, sanctis qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis (220). Quia minores præmittit, ad humilitatem invitat. Quia vero et minores subnectit, ostendit non esse quemquam adeo perfectum, qui non hæc egeat admonitione. Quod autem subdit, *gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo, in superioribus epistolis expositum est.*

« Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri semper, in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio, deprecationem faciens super communicatione vestra in Evangelio Christi, a prima die usque nunc, confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu, sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii socios gaudii mei omnes vos esse. »

Illorum benevolentiam captans, ostendit principium boni operis a Deo illis datum, et finem ab eodem esse dandum, ut de se non præsumant, sed gratias Dei omnia bona sua attribuant. Ago, inquit, *gratias Deo meo*, qui mihi facit quod volo in vobis, id est illum qui tanta nobis beneficia spiritualia contulit gratis, laudo quia non nostro merito, sed ejus dono ad bonum Christianæ religionis venistis, in qua et multum profecisti. Gratias ago, inquam, pro omnibus vobis, id est pro religiosa conversatione omnium vestrum ab illo data, *in omni memoria vestri*, id est quoties vestri memor flo; memoria dico, non ad horam, sed semper, scilicet in cunctis orationibus meis, id est quotiescumque oro. Vel me-

A moria vestri dico, non pro parte vestrum facta, sed pro omnibus vobis. De præteritis bencficiis a Deo vobis collatis ago ei gratias, non cum tristitia, sed cum gaudio, quia non contristor de culpis vestris, sed de sanctitate vestra gaudeo, faciens deprecationem, id est Deum toto mentis affectu deprecans, super communicatione, id est de communicatione vestra; hoc est, ut magis ac magis communicetis semper, et unanimes atque unum cor habentes sitis, in *Evangelio Christi*, id est in fide et præceptis evangelicæ doctrinæ. Vel deprecationem facio super communicatione vestra, id est ut persistatis in eo quod mihi communicavistis in fide et operibus Evangelii. Et non horarie istud deprecor, sed a prima die conversionis vestræ, usque nunc, id est ex quo cœpistis credere, non cessavi pro vobis preces effundere. Sive communicatio vestra fuit in Evangelio, quoniam res vestras fecistis communes propter illud a prima die conversionis vestræ usque nunc, et ideo amodo magis standum vobis est in hoc. Deprecor Deum pro vobis, confidens hoc ipsum de bonitate ejus, quia ipse qui per prævenientem gratiam cœpit in vobis opus bonum, per subsequentem et cooperantem perficiet illud, dans perseverantiam usque in diem Jesu Christi, id est usque ad extreum diem vitæ uniuscujusque quando anima de corpore egrediens præsentatur ante tribunal Christi judicanda. Cooperando enim in nobis Deus perficit, quod operando incipit, quoniam ipse ut velimus operatur incipiens, qui voluntibus cooperatur perficiens. Nam ut velimus sine nobis operatur. Cum autem volumus et sic volumus ut faciamus, nobiscum cooperatur. Qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet. Ego ita confido, videte ne frustra. Videte ne a vestra parte opus bonum remaneat, quod Deus vobiscum paratus est in vobis perficere. Ego istud certa fiducia spero, *sicut est mihi justum*, ut hoc sentiam et credam pro omnibus vobis, non enim justum est ut aliud sentiam de tam bonis. Hoc debo sentire de vobis, eo quod habeam vos in corde meo, non in solis labiis, quia continuè vos amore præcordiis meis teneo, et eo quod habeam vos in vinculis meis, quia vos quoque pia compassione condoletis afflictioni vinculorum meorum, et vos pariter mecum vinctos esse putatis, et quod habeam vos in defensione Evangelii, quia et vos descenditis illud (sicut ego) disputationibus contra impugnatores, et in confirmatione ejus vos habeam, quia vos quoque studetis illud confirmare in cordibus fidelium. Et propterea justum mihi est sentire, *vos omnes esse socios gaudii mei futuri*, id est æternæ lætitiae, sicut nunc operum meorum et passionum socios esse vos video.

« Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, ut

« sitis sinceres, et sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiae per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei. »

Ego, ut dixi, sentio, et desidero vos fore socios gaudii quod habeo. Nam cupio vos omnes esse in visceribus Iesu Christi, id est in interno sive perpetua beatitudinis receptos. Et quomodo, id est quam ardentis desiderio hoc cupiam, testis est mihi Deus, qui oculis cordium nostrorum inspicit. Vel pro vobis, ut supradictum est, idcirco depreciationm facio, quia sicut et Deus testis est, cupio vos omnes esse in visceribus Iesu Christi, id est in intimo amore ejus, ut ab eo dil gamini quasi ejus viscera. In visceribus enim sentitur plusquam in alia parte corporis, et ideo viscera pro dilectione ponuntur in Scripturis aliquoties. Ego quidem vobis talia cupio. Et ut hoc desiderio consequamini ora ut charitas vestra super proficiens magis ac magis abundet et exercentur in scientia divinorum et utilium et in omni sensu prudentiae ac discretionis, ut probetis potiora, id est ut probare et discernere sciatis non solum mala et bona, sed etiam inter bona potiora, hoc est meliora, ut post probationem sinceres, id est sine carie satis ne vos cprumpat aliquid vitium, sicut verinis lignum intrinsecus edens, sed integri permaneat in bono. Sinceres (221) satis, quantum a. i. vor, id est sine corruptione vitiorum; et sine offensa, quantum ad proximum, ut non eum offendatis in diem Christi, id est usque in diem vite novissimum. Vel sinceres, id est sine admisione vitiorum, que se bonis operibus immiscere solent; et sine offensa, id est sine crimine, euntes passibus operum bonorum ac desideriorum in diem Christi, id est in diem iusti judicii Dei, qui bona vobis pro sinceritate vestra sine malorum admisitione retrahet. Sitis etiam ut bonas arbores, repleti fructu iustitiae, id est abundantes bonis operibus per Jesum Christum, id est per gratiam Christi, non per vires vestras, in gloriam et laudem Dei, id est ut inde glorificetur et laudetur Deus, qui vos ita sanctificare facit, non ut vos inde vanam gloriam capiatis, quasi per vos talia facientes. Hic satis congrue humilitas bene agentibus commendatur ab Apostolo. Vel in die Christi satis repleti fructu, id est mercede justitiae accepta per Jesum Christum iudicem; in gloriam et laudem Dei, id est ut inde perpetualiter glorificetur et laudetur Deus, et dicatur, « mirabilis Deus in sanctis (Psal. LXVIII). »

« Scire autem volo vos, fratres, quia quae circa me sunt, magis ad profectum Evangelii venerunt, ita ut vincula nostra manifesta fierent in Christo in omni praetorio, et in ceteris omnibus, ut plures e fratribus in Domino confidentes, vinculis meis abundantius auferent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant; quidam ex chari-

tate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant, non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid eam dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur? et in hoc gaudeo, sed et gaudo. »

Quia superiorius dixerat se habere in corde et vinculis, ne illi audientes cum esse vinculum, putarent evangelicam prædicationem deficere, et cederent pseudo apostolis, addit: Scire autem volo vos, etc. Ac si dicat: Ego quidem vincitus sum, sed tamen ideo non minuitur evangelica prædicatio. Volo vos, fratres, scire quoniam ea quae circa me sunt, id est vincula nostra et tormenta quae patior undique, vel quae non pertingunt ad interiora, magis venerant ad profectum Evangelii, quam ad defectum, ut mali intendenterunt, ita ut vincula nostra manifesta faren in Christo, id est in Christi nomine et predicatione manifestarentur ubique; et per hoc Christus. Den enim sermo de vinculis meis ubique volitat, Christus qui vinculorum causa est, in ore omnium resonat. Manifesta eam sunt in omni praetorio, ubi nobiles et divites convenient; et in ceteris omnibus locis Romae ubi populares conversantur. Hoc omnibus Romanis nobilibus et ignobilibus notum est, ne vinculum esse pro fide Christi quam prædicatum. Et ita profuerunt vincula nostra, ut plures quam antea e fratribus, id est ex Christianis, nou in se, sed in Domino confidentes, vinculis meis, id est consideratione vinculorum meorum, auferent abundantius solito loqui publice verbum Dei sine timore, cogitantes apud se: Si iste vinculus loquitur, cur non potius nos? Ideo autem dixi plures e fratribus in Domino confidentes, annuntiare ob mea vincula verbum Dei, et non ornae ita faciunt. Alii enim et ipsi sunt mercenarii, alii illi. Nam quidam quidem, id est mercenarii, prædicant Christum etiam propter invidiam et contentionem, quia invident gloriam meam, et contendunt illam sibi usurpare, cupientes esse famosi et honorabiles apud homines sicut erant apostoli; sed quidam ab istorum intentione diversi, utpote boni filii, prædicant eum exemplo meo propter bonam voluntatem, id est studio generandi filios vite æternæ; quidam qui ei boni sunt, annuntiant illum ex charitate et amore mei scientes quoniam positus sum a Deo in defensionem Evangelii disputando et verum ac salutiferum esse probando. Et ideo quia vident me modo catenam detinam, non posse ad plenum exercere officium meum, vice ac loco mei prædicant Christum, ut ipsi supplicant quod ego nunc minus possum. Ita quidam casta intentione prædicant. Sed quidam ab his longe diversi, annuntiant Christum ex contentionem, id est per contentionem, quia contendunt per hoc majora inferre supplicia, ut si qui de prædicatione eos accusaverint, indicent eis me auctorem esse.

(221) Hujus etymologæ superiorius mentio facta est.

sicque mala in me convertant. Vel ex contentione, id est ex privato odio inde genito, quod aliquando mecum contenderunt et confutati sunt. Et ne vide- rentur esse correcti, adjungo quia non sincere, id est non puro animo, sed malitia infecto prædican, existimantes hoc modo se suscitare, id est commo- vere pressuram vinculis meis, id est ut ego vinctus opprimar adversis scilicet, ut dum Nero et ministri ejus viderint Romæ tot prædicatores Evangelii exi- stiment me causam eorum esse, et majora mihi tor- menta vel etiam mortem inferant. Et tali intentione salutem quam ipsi non habent, prædican aliis; consulentesque terrenis cupiditatibus suis regnum cœlorum annuntiant, habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatem. Et isti prædican Christum nec prohibentur, sicut et boni. Quid enim refert, qua intentione Christus prædicetur, dum, id est tantummodo annuntietur omnimodo annuntiandi, id est sive per occasionem suscitandi tribulatones fidelibus aut acquirendi luera temporalia, sive per veritatem puræ conscientiæ? Et in hoc gaudeo, quod omnes isti prædican, etiam illi qui moliuntur hoc modo suscitare pressuram vinculis meis. Nec solum nunc gaudeo, sed et semper gaudebo ex hoc. Potest enim fieri, ut dum isti vel studio suscitandi tribulatio- nes, vel cupiditate acquirendi pecuniam, sive tem- poralem gratiam, Christum per hujusmodi occasio- nem, utpote mercenarii, prædican, his auditis na- scantur fideles, et de malo eorum Deus operetur bonum; sicut aliquoties fit, ut homo ad concubitum ingrediatur non voluntate generandi, sed libidine- explendi, et tamen nascatur homo, bonum Dei opus de secunditate seminum, non de turpitu ine vitio- rum. Et ideo tolerandi sunt tales merrenarii (*Math. xx*), dum per occasionem Christum annuntiant, quia et ipsi sunt ad aliqua utiles, ut quæ dicunt faciamus, quæ autem faciunt respuamus; Christus enim veritas est. Veritas a mercenariis occasione annuntietur, veritas a filiis veritate annuntietur. Filli hæreditatem æternam Patris exspectant pa- tienter, mercenarii temporalem mercedeum condu- centis, festinanter exspectant. Mercenarii quippe occasione Christum annuntiant aliud querentes, pastores autem Deum propter Denm prædicant.

¶ Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem et per vestram orationem et subministracionem spi- ritus Jesu Christi, secundum exspectationem et spem meam, quia in nullo confundor, sed in omni fiducia sicut semper et nunc magnificatur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est et mori lucrum. Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo multo magis melius; perma- nere autem in carne, magis necessarium propter vos.

Gaudeo, sicut dixi, dum malevoli prædicatores Christum annuntiant, etiam suscitando mihi pres-

A suram. Nam scio quia etiam hoc, id est suscitatio pressuræ proveniat mihi ad salutem æternam in futuro consequendam, non ad oppressionem, ut illi putant. Et hoc non flet non solum meo merito, sed et per vestram orationem, quæ mihi auxiliabitur, et per subministracionem spiritus Jesu Christi, id est per occultam dationem Spiritus sancti, qui sicut co- lumnam vel fundamentum fulsit me subter, ne corruam. Ipse enim spiritus est fons omnium bonorum, ideo sanctis dicitur subministrare, quia de ejus fonte procedit quidquid illi beneficiorum acci- piunt. Proveniet, inquam, mihi secundum exspectationem et spem meam, id est secundum quod exspe- cto donec veniat, et spero donec veniam. Non enim frustrabatur me exspectatio mea. Et quare B quia in nullo confundor, id est in nulla re erubisco, quoniam nec in conscientia mea quidquam est, unde coram Deo erubescam, nec de his quæ pro Christo foris patior, verecundari possum. Et ideo certus sum quia consequar quod spero. Si enim vi- deret Apostolus se in aliquo confundi et deficere, posset desperare de salute. Sed quia videt se con- stantem per omnia, et hanc Dei gratiam jam sibi esse concessam, ideo sperat quod majus est. Non confundor ut in aliquo credam, quia et spes ma- gna, et res vera atque honesta. Non confundor, inquam, ut timidus miles, sed in omni fiducia, et in omni audacia et constantia mentis, per quam for- titer prædicare solet, sicut semper a tempore conversionis meæ magnificatus est Dominus Christus in me, ita et nunc, id est in hoc tem- pore, vel in vinculis meis, apud omnes magnifi- cabitur Christus, id est fama et gloria ejus etiam in corpore meo, quod est frigilus, sive per vitam, sive per mortem, quia quandiu vixeris, sem- per cum magnificabo prædicatione et Lonis operi- bus; in morte quoque pro nomine ejus accepta glorificabo eum. Non enim ob aliud vivis, nisi ut eum magnificem, quia ipse Christus est mihi rivere, id est quod ego vivo, Christus est, non habeo vitam nisi Christum; non vivo veterem hominem, sed novum, qui totam vitam meam innovavit. Et mori est mihi lucrum, quia tunc pro terrenis cœlestia, pro temporalibus accipiam æterna. Mori est mihi lucrum. Quod, id est sed si hic in hac presenti vita vivere in carne est mihi fructus operis, id est fructuo- sum et utile opus, dum multos Deo per prædica- tionem acquirere non cessis, quandiu vivo, tunc etiam ignoro quid eligam, mori scilicet an vivere. Quia nisi hic crucificare adhuc quotidie possim, haud dubium quin mori eligarem, cum Christum haberem lucrum. Sed quia me video multis assidue prodesse, charitas eorum adhuc me retinet in carne. Coarctor enim, id est constringor et compellor e duabus istis, id est ex morte et vita, quia dilectabiliter morerer, et patienter vive. Num enim presen- tem vitam diligo, sed tolero. Tedium nihili est ma- nere in carne, et ex duobus patior angorem, habens desiderium dissolvi a compeditibus mortalitatis qui-

bus constringor; et esse cum Christo præsentialiter in coelesti patria, multo magis melius quantum ad me, quam in præsenti sæculo vivere; sed permanere in carne est mihi magis necessarium, non propter me, sed propter vos, quibus evangelium ministro. Cum enim e duobus coarctet, alterius habeo desiderium, et alterius necessitatem; desiderium scilicet dissolvi et esse cum Christo in coelestibus, necessitatem vero manere in carne propter aliorum salutem. Dissolvi desidero, quia vincus sum. Compedes enim nobis sunt infirmitas et corruptibilitas corporis, quod aggravat animam (*Sap.* ix). Et cum corruptibili carne exuimus, quasi ab his quibus nunc astringimur, molestiae vinculis relaxamur. Præsentari namque jam Deo cupimus, sed adhuc mortalis corporis obligatione præpedimur. Jure enim vinci dicimur, quia adhuc incessum nostri desiderii ad Deum liberum non habemus. Unde nunc Apostolus æterna desiderans, sed tamen adhuc corruptionis suæ sarcinam portans, vincus clamat: Desidero dissolvi et esse cum Christo. Dissolvi enim non quereret, nisi se procul dubio vincum cerneret. Qui idcirco dissolvi desiderat, ut cum Christo possit esse, quia perfectorum justorum animæ, mox ut hujus carnis claustra exeunt, in coelestibus sedibus recipiuntur. Sed tamen hujus tantæ beatitudinis gaudia eligit adhuc differri, præ nimia dilectione eorum quibus in carne manens prodesse potest, cum subjungit:

« Et hoc confidens, scio quia manebo et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu, in me, per meum adventum iterum ad vos. Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii. Et in nullo terreamini ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc a Deo, quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale et vi distis in me, et nunc audistis de me. »

Ecce Paulus, ut dictum est, non quod sibi melius est, sed quod multis expedit, id est manere in carne eligit, propter charitatem quæ major est omnibus aliis virtutibus. Prius enim ambigens dixerat, quid eligam ignoro; sed postea deliberans, victus est charitate discipulorum, et permanere se omnibus illis dicit. Ac si dicat: Necesse est me propter vos manere in carne. Et ego *confidens* hoc in misericordia Dei, scilicet me victurum adhuc propter vos, scio quia manebo adhuc in corpore; et non parum quidem, sed permanebo adhuc aliquandiu omnibus vobis majoribus atque minoribus, ad profectum vestrum, id est ut vos per me proficiatis et crescatis in virtutibus, et ad gaudium fidei, id est ut vos gaudeatis de fide quam didicistis a me, cum vos adhuc in ea confirmavero præsens, vel ut ego de-

A fide vestra gaudeam, ut *gratulatio* vestra ebundet, id est ut abundanter agatis Deo gratias cum gaudio in Christo Jesu, qui beneficet vobis in me vobis servato; id est in Christo gratulemini, per quem nos Deus respexit in me vobis redditio, scilicet per meum adventum ad vos confirmandos iterum futurum. Veniam rursus ad vos, tantummodo facite interim quod dicam, scilicet *conversamini* digne Evangelio, id est conversationem vestram facite talēm, ut digne concordet Evangelio Christi. Ac si dicatur: Si ita vixeritis, tunc secundum meritum vestrum dabitur vobis vita ad opus vestrum. Digne, inquam, conversamini, ut sive cum venero et videro vos, ut dixi inveniam vos quales volo; sive non venero, audiam absens de vobis quod cupio, scilicet istud, quod vos non succumbitis aut ceditis, sed statis fortiter contra omnia adversa, et statum recitudinis firmiter tenetis in uno spiritu unanimes, id est in Spiritu sancto, cui non haeret contrarius spiritus; et sicut est unus, ita vos facit unanimes sine dissensione, ut quod vult unus, velit et aliis; collaborantes fidei Evangelii, id est simul omnes totis viribus laborantes ad implendum ea quæ fides evangelica exigit; et haec agentes, non terreamini, id est non timeatis ab adversariis in ullo periculo, vel in ullo opere vestro, sive in ulla re, ut meo cadas a proposito vestro. Quæ res, id est quod vobis adversantur et mala irrogant, est illis causa perditionis æternæ, vobis autem causa salutis perpetua. Nam etsi propterea sine fine peribunt, quia vos perseverunt; et vos ideo in æternum salvabimini, quia pro Christo ab illis patimini, et hoc non a vobis ipsis habetis, ut salutem per passionem coassequamini, sed a Deo, ne gloriari de meritis incipiatis. Etiam quod patimini, non est a vobis, sed a Deo, quia inter alias gratias data est vobis haec ab illo, quia vobis donatum est quasi præmium pro Christo quem diligitis, id est pro merito Christi, qui usque ad mortem crucis obedivit, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini ad culmum gloriae. Utrumque enim ad Dei gratiam pertinet, et fides creditum, et tolerantia patientium, quia utrumque est Dei donum. Patiamini, dico, habentes contra adversarios idem, id est simile certamen non armis, sed fide quale et vidistis in me, dum apud vos præsens essem, et nunc audistis de me absente. Apud istos enim Paulus et Silas publice virgis cæsi sunt, et tunice eorum scissæ, et ipsi in carcerem reclusi, atque pedes eorum ibi ligno stricti. Nunc quodque Paulus Romæ multa pertulerat, et ad similes agones nunc incitat istos (*Act.* xvi). Qui et hortando atque docendo subinfert, dicas:

CAPUT II.

Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatum charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimis, idipsum sentientes, nihil per contentio nem, neque per inanem gloriam, sed in humi-

litate, superiores sibi invicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed et ea quæ aliorum.

Quasi dicat : Quia in uno spiritu unanimes, ut supra dixi, stare debetis et pati pro Christo, sicut et ego, igitur implete gaudium meum, quod habere ceperit de bona conversatione vestra, ut idem sapientis, et eamdem charitatem habeatis, etc., et hoc facite, si qua consolatio est vobis in Christo, id est si per charitatem quam in Christo habetis, aliquem consolari potestis, quia id agentes, consolabimini me in tribulationibus meis. Bona enim vita vestra erit consolatio mea. Vel si aliqua consolatio vobis in Christo, id est si vultis habere consolationem in rebus Christi, in remissione peccatorum et in aliis donis, si quod solarium communis charitatis, id est si vultis ut charitas cæterarum ecclesiarum, quæ pro fratribus orant et bona agunt, sit vobis solarium in adversitatibus vestris; vel si habetis aliquod solarium charitatis erga proximum, ut per fraternalam dilectionem præbeatis ei solarium, id est consolationem in moerore tribulationis, si qua societas spiritus est vobis, id est si aliquam unionem concordis animi per Spiritum sanctum habetis adinvicem, vel si est aliqua societas Spiritus sancti ad spiritum vestrum. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei (Rom. viii.). Ad ipsum enim pertinet societas, qua efficimini unum corpus unici Filii Dei. Propter quam societatem illi in quos venit primum Spiritus sanctus, linguis omnium gentium sunt locuti (Act. ii), quia per linguas consociator est societas generis humani. Societas ergo spiritus, est illa conjunctio fidelium, quam dat ei Spiritus sanctus, per quam omnes unum fiunt; si qua viscera miserationis, id est si quis pius affectus est in vobis, de quo procedat miserationis erga me. Si hæc sunt in vobis, tunc implete, id est perficie gaudium meum, quo de vestra religione gaudeo; hoc est, plenarie religiosam ducite vitam, ut idem sapientis in fide et cæteris, prout oportet; nec sit in vobis diversus sensus, sed idem, licet in aliis major et in aliis minor; habentes eamdem charitatem ad omnes, ut æqualiter omnes diligatis, sicut scriptum est : Diliges proximum tuum sicut teipsum (Matth. v; Levit. xix.). Vel eamdem charitatem, ut iste diligit illum sicut se, et ille similiter istum sicut se; unanimes, id est unius voluntatis, ut sit vobis cor unum et anima una (1 Cor. xii), id ipsum sentientes, id est mala cuiusque putant omnes sua esse, et bona similiter, ut si quid patitur unum membrum, compatiatur omnia membra; nihil per contentionem agentes ut vici dictis vel factis adinvicem contendatis. Erant enim (ut ex his Apostoli verbis appareat) inter eos aliqui dissidentes, inquieti, inanis gloriæ causa contentientes, pacem Ecclesiæ rumpentes. Propter quod nunc monentur ut sint id ipsum sentientes, id est nihil dissensionis habeant, neque per contentionem aliquid faciant, ut nec de primatu, nec de aliqua re

PATR. CLXXXI.

A contendant, quia etiam bona non sunt contentiosis verbis dicenda, sed potius reticenda; nec per inanem gloriam, id est, propter famam sæculi quæ est inanis, faciant aliquid, ut de suis operibus humanum favorem appetant; sed in humilitate agant omnia, ut semper de seipsis humilia sentiant. Hoc enim proprium specimen electorum esse solet, quod de se semper infra quam sint sentiunt. Ideo nunc subditur, ut sint arbitrantes alii alios sibi invicem superiores. Nam quia iniquus quisque inferiorem se omnem quem cogitat putat, e diverso justus studeat, ut superiorem quemlibet proximum attendat. Ac ne durus alter humiliat, humiliatio iret alteri in elationem, utramque partem monuit Apostolus, dicens : Superiores sibi invicem arbitrantes, ut cogitationibus cordis et ego illum mihi præferam et vicissim ille me sibi, ut cum ab ultraque parte cor inferiorius premitur, nequaquam ex impenso honore infletur. Nec ita debemus hoc estimare, ut non existemus, sed nos existimare singamus, sed vere existemus posse esse aliquid occultum in aliquo, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videtur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes depriment superbiam et augentes charitatem, faciunt onera fraterna invicem non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustineri. Unde subditur : Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed et ea quæ aliorum. Optime enim docet quomodo vitent contentionem et inanem gloriam, et quomodo arbitrentur alios superiores, scilicet si consideraverint non sua bona, sed aliorum. Vel non sint considerantes ea quæ tantum ad utilitatem propriam pertinent, sed quæ aliorum, id est ea quæ pertinent ad utilitatem aliorum. Nam et Christus non sua, sed aliorum commoda quæsivit; nec se super alios extulit, sed infra omnes dejecit, cum tamen super omnes esset. Ita namque sequitur :

Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu; qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ubi monemur, ut sicut ille in eo quod Verbum caro factum est et habitavit in nobis (Joan. i), et sine peccato cum esset, peccata nostra suscepit, non attendens sua, sed nostra; ita et nos ad ejus imitationem invicem onera nostra portemus, et non nostram utilitatem, sed aliorum quæramus. Non enim ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit Dominus. Unde Apostolus cum admoneret, dicens : Superiores sibi invicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum, mox Domini exemplum quod imitaremur, subjetit, dicens : Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, id est humilitatem et patientiam pro aliorum salute in vobis

41

veraciter sentite et babete, sicut sentitis et intelligitis in Christo fuisse. Cujus alta p̄m̄mittit Ap̄stolus unde se sua sponte usque ad infimam humilitatem inclinavit, ut prius visa sublimitate ejus, humilitas quoque major appareat; et homines in quibus locus est abjectionis, non deditguntur exemplo ejus humiliari, qui cum in forma Dei esset, id est omnimoda æqualitate Patris, non rapinam, id est usurpationem alienæ rei arbitratus est esse se æqualem Deo. Non enim ei rapina fuit, sed natura, æqualitatem Dei habere, quoniam nescendo eam sumpsit, non superbiendo p̄sumpsit. Sed ideo totum quod habet et quod potest, non tribuit sibi, sed Patri, quia a seipso non est, sed a Patre. Æqualis est enim Patri, sed hoc quoque accepit a Patre. Nec sic accepit, ut incremento fieret æqualis, sed natura et æternitate esset æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaque inæqualem Pater genuit, et æqualitatem non nato dedit, sed gignendo eam dedit, quia æqualem, non imparem genuit. Ideo non rapina fuit, sed natura æqualitas Filii cum Patre. Non ergo rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Erat enim æqualis et sine rapina erat, quia æternus ab æterno natus erat. Erat in forma Dei, quia tantus quantus ille, talis qualis ille, hoc quod ille, non hic qui ille, sed hoc quod ille. Ille enim Deus, et iste Deus; ille omnipotens, et iste omnipotens; ille immutabilis, et iste immutabilis. Hoc est quod ille, non hic qui ille, quia et ille Pater, et hic Filius. Sic erat et est semper in forma Dei, id est in plena essentia Patris. Et cum tantus naturaliter esset et sine initio, non arbitratus est rapina, id est violenta invasione alienæ rei se esse æqualem Deo, quia sciebat se per naturam veraciter et omnino æqualem. Rapina enim est, quando quilibet alienam rem per violentiam sibi usurpat, quæ sibi non competit. Et per rapinam diabolus æqualitatem Dei quæ sibi nullatenus competit, usurpare voluit, cum diceret: « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isa. xiv.), Sed ita Filius per rapinam noui aestimavit superbe Patris æqualitatem habere se, sed, ut dictum est, scivit naturaliter se æqualem prorsus esse. Vel secundum alios codices, non rapinam esse arbitratus est esse se æqualem Deo, id est æqualitatem Dei non arbitratus est alienam, sed suam; quia non alienum judicavit esse quod natus est, sed suum. Quod erat æqualis Deo, non arbitratus est esse rapinam, quia non rapuit illum æqualitatem, sed naturaliter habuit. Unde et inter homines corporaliter conversans, Patrem suum Deum dicebat, æqualem se faciens Deo, sicut in Evangelio legimus (Joan. x). Non enim propter assumptionem hominis amiserat æqualitatem Patris, quia non est mutabilis natura divinitatis, ut possit minus vel augeri. Æqualitatem Dei non est arbitratus rapinam, id est alienam, sed suam. Vel non est arbitratus rapina, id est violenta usurpatione se æqualem Deo, sed naturaliter habuit, sed tamen propter infirmorum salutem semetipsum

A exinanivit, id est formam divinitatis quam oculi videre nequeunt, nostris visibus ad tempus subtrahit, accipiens formam servi, id est hominis, non quaeque quæ sua sunt, sed quæ nostra. Et quippe semetipsum exinanivisse, est ab invisibilitatis sue magnitudine se visibilem demonstrasse, ut servi forma tegeret hoc, quod incircumscripere omnia ex divinitate pene traret. Semetipsum exinanivit, quia non in ea forma apparuit hominibus, in qua æqualis est Patri. Exinanivit se, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens. Forma servi accessit, non forma Dei discessit. Non amisit vel minuit quod erat, sed accepit quod non erat. Ac per hoc et minor factus est, et mansit æqualis; in similitudinem hominem factus, id est passibilis et mortalis, ut ceteri homines; B habitu, id est induita humanitate, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit, inventus ut homo, id est habendo hominem inventus ut homo est. Non enim poterat inveniri ut homo ab his, qui cor immundum habebant, et verbum apud Patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod posset videre, et per quod ad illud lumen interiorē docerentur. Habitus ejus est humanitas, qua eo vesti indumento vestivit. Habitus enim in ea re dictus, quæ nobis ut habeatur accidit. Sed cum sint et alii quæ nobis accidunt ut habitum faciant, nunc de ea re sermo est, quæ cum accidit, mutatur ut habitum faciat, et non mutat eum cui accidit, sicut est vestis. Nam cum deposita est, non habet eam formam quam sumit, cum induitur et inducitur membris; sed ipsa membra, et cum induuntur, et cum exunter, in suo statu manent. Sic et habitus Christi assumptus est, ut communiqueretur ineffabiliter et excelleat atque conjunctius, quam vestis ad hominem cum induitur, nec mutaret assumptum. Igitor nomine habitus oportet intelligi non mutatum esse verbum susceptione hominis, sicut nec membra vesta induita mutantur, quanquam illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulaverit. Itaque appellatione habitus, ostendit quomodo sit in similitudinem hominem factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum induitus est homo, quem sibi veniens quodammodo atque conformans, immortalitati et æternitati sociaret. Et non solum ita se inclinavit, ut qui Deus erat fieret homo, sed etiam humiliavit semetipsum, tam alium factus obediens Patri, ut per ejus obedientiam salvaremur, qui per inobedientiam Ades perieramus. Obediens non solum usque ad convicta et opprobria, sed etiam usque ad mortem, et non ad qualemcumque mortem, sed ad mortem crucis, quæ consummatio et acerbior erat. Illa enim morte pejus nihil fuit inter omnia genera mortium. Denique ubi dolores acrimi exagitant, crucifixus vocatur, a cruce nominatus. Pendentes enim in ligno crucifixi, clavis aut ligno pedibus manibusque condit, predecepsis morte necabantur. Non enim crucifigi hinc erat occidi; sed diu vivebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa proteudebatur, ne dolor

citius finiretur. Et tam pessimam mortem Salvator elegit, ut omnem mortem nostram occideret.

¶ Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. ¶

Ipse se tantum humiliavit, ut ultra non posset, propter quod et Deus tantum exaltavit illum, ut ultra non posset. Non enim major humiliatio vel major exaltatio fieri poterat. Deus illum secundum humanam naturam exaltavit, in quo et divina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia copit aciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita. Sed propter unitatem personæ, potest divinitas dici exaltata in humanitatis exaltatione. Deus exaltavit illum, suscitans a mortuis et elevans in cœlum super omnes angelos ad dexteram suam, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in ipsa forma nominetur Filius unigenitus Dei. Hoc et ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat manifestatum est, ut scirent homines et dæmones, et omnes ei genu flecterent (222). Post crucem manifestatur quid a Patre cum generaretur accepit, cum a creatura copit sciri homini non esse datum nomen Dei, sed æqualem qui se exinanivit, cujas omnia a Patre sunt. Tam præcellens nomen ei datum est, ut omnia sint ei subdita, ut in nomine Jesu, exaltando flectatur omne genus, quod est evidens signum subjectionis, cœlestium, id est angelorum; et terrestrium, id est hominum; et infernorum, id est dæmonum, quia et ipsi tremunt sub ejus imperio et penitus subjiciuntur. Non quod angeli vel dæmones habeant (ut nos) genua quæ flectant, sed per simile dictum est. Dum enim videmus aliquem genua flectere alicui, creditus illum exhibere humilitatem et venerationem ei, ante quem genua flectit. Sic cœlestia et terrestria, id est beati angeli et sancti homines, et omni affectu piaæ humilitatis Christo se libenter subjiciunt. Inferna quoque, id est dæmones, ut nequissimi servi tremunt sub ejus dominio, et se subjectos metu cogente fatentur. Sed et pravi homines vel in fine subjectos ei se animadventent. Et non solum datum est ei ut omnis creatura se ei subjiciat, sed et ut omnis lingua confiteatur, id est omnes linguæ gentium diversarum, quæ in mundo sunt, concorditer prædicent, quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris, id est eadem gloria honoratur qua Pater, æqualis per omnia Patri. Hoc enim vel sponte vel inviti confitentur seu confitebuntur omnes boni et mali.

¶ Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, et non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum timore et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui

operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate. ¶

Christus, ut præmissum est, se humiliavit, obediendo usque ad mortem, et propterea exaltatus est. Itaque et vos, charissimi mei, exemplum ejus humiliare vos obedientes Deo, ut et vos similiter exaltari vestro modo mereamini, sicut a die conversionis vestrae semper obedistis Deo et tribu vel præpositis vestris, ita nunc agite, non tantum sicut in præsentia mei egistis, sed multo magis nunc agere laborate in absentia mea, scilicet operamini vestram salutem, id est bonis operibus agite ut dignis in æternum salvari. Et hoc facite non superbe, non præsumptuose, sed cum timore intimæ humiliatis; qui enim semper timet ne cadat, humiliis est, et cum tremore corporis, id est et intus et extra sitis omnino humiles i.e. bonis quæ agitis, ut nihil vobis, sed totum gratiæ Dei ascribatis, quia non vos operamini, sed Deus in vobis. Ideo timendum est. Ipse est enim qui operatur in vobis et telle bonum, et perficere illud pro sua bona voluntate, non pro meritis vestris. Quando jubet ut operentur, liberum eorum convenit arbitrium. Sed ideo cum timore et tremore, ne sibi tribuendo quod bene operentur, de bonis tanquam suis extollantur operibus. Tanquam ergo interrogaretur Apostolus et diceretur ei, quare dixisti cum timore et tremore, horum verborum rationem reddit, dicens: Deus est enim qui operatur in vobis. Ne enim sibi inde aliquid darent quia dixit operamini, continuo subjunxit: Deus est qui operatur in vobis. Ideo cum timore et tremore, id est cum humiliitate. Si enim timetis et tremitis, non extollimini quasi de vestris operibus, quia Deus operatur in vobis. Timendum est vobis, ne forte quod datum est humiliibus, auferatur superbis. Nam neque de perseverantia boni voluit ipse sanctos in viribus suis gloriari, sed in ipso, quia eis non solum dat adjutorium, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseverare si velint, sed in eis operatur et velle, ut quia non perseverabunt, nisi et possint et velint, perseverandi eis et possibilitas et voluntas divinæ gratiæ largitate donetur. Tantum quippe Spiritu sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo possint, quia sic volunt; et ideo sic volunt; quia Deus operatur ut velint. Sic operatur Deus in eis velle, et pro bona voluntate quam operatus fuerit, operatur et perficere.

¶ Omnia autem facite sine murmurationibus et hesitationibus, ut sitis sine querela et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravae et perverse, inter quos lucetis sicut lumenaria in mundo, verbum vitæ continentis ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cœcurri, nec in vacuum laboravi. ¶

Dixi, ut operemini vestram salutem, id est per bona opera conquiratis vobis æternam salutem: Sed omnia quæ facietis, facite sine murmurationibus. His

ad jungitur prædictæ humilitati patientia. Superius enim dictum est, cum timore et tremore vestram salutem operamini; et nunc præcipitur, ut sine murmure cuncta faciant, id est æquo animo laborent in operibus bonis, quæ sibi jubentur a prælatis suis. Omnia facite sine murmurationibus, ut non sitis inde voti in ipsis bonis quæ facietis, neque sit vobis grave pro vestra salute labore; *sine hæsitationibus*, ut non hæsitatis in corde vestro, utrum faciatis an non bonum quod facere vultis, sed firma definitione bonum omne quod agere proposueratis, perficte prompti, ne sitis animo fluctuantes. Qui enim hæsitat, sicut ait Jacobus, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur (*Jacob.* 1). Vel de præmio honorum operum non hæsitatis. Sive non hæsitatis pati pro Christo, sed prompti sitis. Et hæc ideo sic agite, *ut sitis sine querela*, id est ut proximus non possit de vobis conqueri; et quantum ad vos sitis simplices, id est sine duplicitate cordis, quia vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis (*ibid.*), et nemo potest duobus dominis servire (*Matth.* vi; *Luc.* vi). Duplex enim est, qui et Deo et sæculo placere cupit, volens et in hoc mundo et in cœlo dives esse. Sed vos qui filii Dei esse cœpistis, in simplicitate cordis quærите illum, ut sicut ipse unus est, ita et vos ad imitationem ejus simplices sitis, ut ei soli placere studeatis. Et etiam quantum ad exterios, sitis *sine reprehensione*, ut nihil reprehensibile possit in vobis ab infidelibus inveniri in medio nationis, id est gentilium qui non sunt renati, sed sicut nati sunt carnaliter, ita vivunt. Nationis dico, prævaræ per opera, et perversæ per diversas sectas. Inter quos gentiles lucetis exemplo bonæ vitæ sicut luna et stellæ. Et ideo maxime decet vos esse sine reprehensione. Lucetis *sicut luminaria cœli*, quia sicut luna et stellæ non amittunt lucem suam propter noctem, sed magis lucent, sic vos mente in cœlo fixi, licet inter tenebrosos et infideles sit vestra conversatio, non obscuramini, sed magis lucetis bene operando. Hac sententia et laudantur et roborantr ab Apostolo discipuli, ut quia se tales esse cognoscunt, studeant valentius perseverare tales. Tales enim sancti de conversatione quam habent in cœlo, despiciunt omnia quæ iniqui faciunt in terra. Sicut stellas cœli non extinguit nox, sic mentes fidelium adhærentes firmamento sanctæ Scripturæ vel cœlestibus desideris, non obscurat mundana iniquitas. Qui enim mente sunt in supernis et de supernis cogitant, sicut dictum est: Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (*Matth.* vi), de ipsis cogitationibus supernorum patientes sunt; et quidquid in terra fiat sic non curant, donec peragant itinera sua, quemadmodum luminaria cœli non curant quomodo exerceant dies et noctes, quamvis tanta mala videant fieri super terram. Et sicut luminaria patienter ferunt, quidquid de eis homines fingunt, ita justi debent patienter ferre omnes etiam de se falsas criminationes. Nam qui perdididerit tolerantiam, non est quasi luminare cla-

A rus desuper, sed obscuratus est et de cœlo cadit. Luzetis, inquit, sicut luminaria in mundo. Ac si dicat: « Vos estis lux hujus mundi (*Matth.* vi), et estis etiam vasa Evangelii, quia continetis in cordibus vestris verbum evangelicæ prædicationis, quo vivit anima vestra, non enim sinitis illud a vobis effluere. Et hoc facitis ad gloriam meam, necdum ad vestram, quia et ego de bona conversatione vestra gloriam accipiam in die Christi, id est in die qua Christus judicabit. Et vere tunc habebo gloriam, quia non in vacuum, id est non sine fructu, non frustra cucurri ad illam, quia vos et alii me prædicante credidistis. Non in vacuum cucurri in via Domini, nec in vacuum laboravi in vinea ejus, quæ est Ecclesia, quoniam plenam mercedem recipiam. Vel cucurri in his quos facile potui convertere, laboravi in illis, quos difficilius converti.

« Sed etsi immolar supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi. »

Vestra religio fit ad gloriam meam in die judicii, quia pro vobis laboravi. Nec tantum hoc libenter egi, sed etsi immolar, id est occidor pro vobis, tunc gaudeo; hoc est, si sacrificium mei corporis addo supra sacrificium vestræ fidei et obsequium. Jam enim vestram fidem sacrificium Deo dignum obtuli, et obsequium bonæ operationis vestræ, qua Deo obsequimini, sacrificavi. Sed si etiam ipse pro vobis offeror, gaudeo, quia ad coronam pertingo; et congratulor, id est simul gratias ago omnibus vobis, quia estis mihi causa mortis qua vitam ingredior. Nec solus ego id agere debeo, sed etiam vos gaudete idipsum, hoc est, immolari pro me, si congerierit vobis; et congratulamini, id est grates redidite mihi, qui vobis causa sum ut martyres efficiamini.

« Spero autem in Domino Jesu Timotheum me cito mittere ad vos (*Act.* xvi), ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt querunt (*I Cor.* xiii), non quæ Jesu Christi. Experimentum autem ejus cognoscite, quoniam sicut Patri Filius mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut video quæ circa me sunt. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. »

Hanc quidem epistolam nunc mitto vobis per Epaphroditum, sed spero non in me, sed in Domino Jesus, id est in misericordia Salvatoris, me cito mittere, id est dirigere, *Timotheum ad vos*, ut sicut vos bono animo eritis, cum cognoveritis quæ circa me sunt, ita et ego bono animo sim atque gaudeam, cognitis quæ circa vos sunt, vel adversis vel prosperis. Ideo autem magis Timotheum mittam quam alium, quia neminem habeo nunc tam unanimem. Hoc tempore multi cum Apostolo mercenari erant,

filii vel pastores nulli, nisi Timotheus. Neminem, inquit, modo mecum habeo tam unanimem, id est ita concordantem meæ voluntati in hoc negotio, qui *sincera*, id est pura et non facta cordis affectione, id est germana charitate sit *sollicitus pro vobis*, id est pro vestra salute. Multi enim videntur esse solliciti pro aliis, sed revera non pro ipsis solliciti sunt, sed pro rebus ipsorum quas habere cupiunt. Recte dixi quia neminem habeo tam unanimem; *omnes enim* quos nunc habeo, querunt in vobis quæ sua sunt, non Christi lucra. Sic et modo faciunt in Ecclesia mercenarii sua querentes. Quid est, sua querentes? Non Christum gratis diligentes, non Deum propter Deum querentes, temporalia commoda consecstantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Et quando hæc a preposito amantur, atque propter hæc servitur Deo, quisquis talis est, mercenarius est; inter filios non se computet. De talibus enim dicitur, quia receperunt mercedem suam (*Matth. v.*). Non querunt ea quæ sunt *Iesu Christi*, id est multiplicationem boni gregis, religiosam conversationem subditorum, salutem animarum. Et ideo nullum istorum voluit nunc Apostolus mittere, sed Timotheum, qui sicut pastor salutem gregis quereret, atque non solum verbo, sed et exemplo qualiter vivendum esset, ostenderet. Timotheum quidem vobis mittam, vos autem cognoscite experimentum ejus, id est quomodo sum expertus fidelem in omnibus in vita et doctrina, quia sicut *Filius Patri* devote obedit, ita mecum Deo servivit in *Evangelio* prædicando, in quo potuit experiri. Et quia de vobis sollicitus est et mihi probatus, igitur spero me hunc ad vos mittere non post longa temporis spatia, sed mox ut video ea quæ circa me sunt, id est quem exitum sint habitura, utrum de his evadam an non. Et non solum spero me eum mittere, sed etiam confido in Dei misericordia, quoniam et ego ipse cito, id est non post multum tempora veniam ad vos.

Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, et vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mœstus erat propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem, sed Deus miseritus est ejus. Non solum autem ejus, verum et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi in honore habetole, quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Timotheum quidem, ut spero, mittam ad vos, et ipse veniam, sed interim, existimavi necessarium esse mittere ad vos Epaphroditum cum hac epistola fratrem, id est Christianum, et cooperatorem in prædi-

catione, et commilitonem meum in bello contra dæmones et vitia, et contra omnes qui regno Christi resistunt, sed vestrum apostolum, id est specialem doctorem, et ministrum necessitatis meæ, id est qui mihi ministravit necessaria, vel necessitatibus inopiae meæ ministravit, sive de labore manuum suarum, sive quod ab aliis fidelibus quæsivit. Ideo volui eum mittere, quia vos omnes videre optabat, et mœstus erat quoniam audieratis eum infirmatum fuisse. Forsitan quia verberatus est ab infidelibus in ministratio. Nec falsus ad vos rumor de ejus infirmitate pervenit, quia et *infirmatus est* aegrotatione sicut audistis; et hoc non leviter, sed usque ad mortis periculum, sed Deus miserando sanavit eum. Et non solum ejus in hoc miseritus est, sed etiam et mei, ne haberem tristitiam de morte ejus, super tristitiam quam habueram de infirmitate ejus, quæ vobis nocebat. Et quia vos desiderabat, vosque de ejus languore timebatis, ergo festinantius, quam fecisset nisi hoc evenisset, nisi illum, ut eo viso iterum gaudeatis, qui prius de eo, cum esset apud vos, gaudebatur; et ego sim absque tristitia, quam de vobis tristibus habebam. Ego quidem mitto illum propter has causas, et vos itaque excipite illum honorifice, non inde voti, sed cum omni gaudio, ut omne gaudium habeatis de adventu ejus, et illud gaudium sit in Domino, id est non vanum, non lascivum, non immoderatum, sed plium et castum. Nec solum in principio lætantes illum excipiatis, sed postea conversantem vobiscum habetole in honore virum ejusmodi, quia iste vester apostolus est. Et merito debet honorari, quoniam usque ad mortem accessit propter opus Christi, qui venerat non ministrari, sed ministrare (*Matth. xx.*). Propter opus quod Christus fecerat accessit iste ad mortem, quia ministrabat mihi de eleemosynis aliorum fidelium suo labore congestis, tradens ex deliberatione et exponens animam suam, id est vitam in mortis periculum, scilicet mori potius volens et animam reddere, quam opus Christi quod in me exercebat, dimittere. Et ideo hoc faciebat, ut impleret erga meum obsequium id quod ex vobis deerat, quia vos mihi de bonis vestris dederatis, sed ille supplere studuit quod vos minus feceratis, vel quia rem dederatis, sed qui ferret, ex vobis defuit, et ille attulit; vel quia quod miseratis defecit, ille mihi ex aliorum eleemosynis ministravit.

CAPUT III.

De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte males operarios, videte concessionem. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes, quanquam et ego habeam confidemtiam in carne.

Nunc de sinceritate fidei agere contra pseudoprädicatores incipit, quasi dicat: Illa quæ superioris dixi, ita servate, sed de cætero quod dicendum est

hoc facite, scilicet *gaudete in Domino*, id est omne A gaudium sit vobis in Deo, non in carnalibus observantis. Vel ita : Olim gavisi estis in seculo, sed de Cetero vivendi spatio quod vobis superest, gaudete iam in Domino, ut quandiu amodo vixeritis, sit vobis omne gaudium in eo. Non gaudetis in carnalibus et secularibus, ut pseudopostoli suadeat, sed in Domino, ut saepe dixi vobis. Nam eadem quæ præsens dixi, id est ut in Domino tantum gaudetis, mihi quidem non est pigrum vel tediousum scribere robis, ut diutius maneat quam verborum prolation, sed nobis est necessarium contra perveros doctores. Videte enim canes, id est cognoscite illos esse canes, hoc est non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes. Haec est enim canum natura, ut cum quibus habent consuetudinem, sive illi boni sint, sive mali, non ad eos latrent; insolitorum autem personis visis, etiam innocentibus, irritentur. Ita pseudo consuetudinem legis tenent et contra veritatis nuntios irrationaliter latrant et mordent; videte malos operarios, id est notatae et cavete eosdem pseudopredicatores, quia in agro Dei super frumentum seminant zizania errorum. Videte concisionem, id est eos concisos et excutitos, quia carnem amputaverunt, sed vita nutriunt, et a Christo cassi, id est abscisi sunt. Hos voco concisionem, non circumcisionem, quia nos fideles, non illi, sumus circumcisione non carne, sed ratione, id est mundati a superfluis vitiis. Hoc est, nos sumus justitia, qui Deo servimus spiritu, id est toto mentis affectu, non carnali custodia litteræ legis; et gloriamur non in nostris meritis vel in carnalibus observantis, sed in solo Christo Iesu et in ejus gratia. Non carne, sed spiritu Deo servimus. Carne enim servit Deo, qui de rebus carnalibus sperat se placere Deo. Cum vero et ipsa caro ad bona opera spiritui subditur, spiritu servimus Deo, qui carnem domamus, ut spiritus obtemperet Deo. Vel secundum alios codices, et maxime Graecos, spiritu Deo servimus, ea scilicet servitute de qua dictum est : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi serbies (Deut. vi, x). » — « Ipse enim spiritus Deus est (Joan. iv), » cui ab omnibus sanctis talis servitus exhibetur. Et gloriamur, inquit, in Christo Iesu, et non in carne fiduciam habentes. Respxit D quosdam in carne fidentes, ipso erant qui de carnis circumcisione gloriabantur. Non sumus habentes fiduciam, id est spem salutis in carne, id est in carnalibus observantis, vel generis nobilitate, quamquam et ego habeam, si voluero, confidentiam glorandi in carne, id est in carnis nobilitate, et carnali custodia legis.

« Si quis aliis videtur confidere in carne, e.g. magis, circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebreus ex Hebreis, secundum legem Pharisæus (Act. xxiii), secundum æmulationem persecutus Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine querela. »

Ne putetis, inquit, me contemnere quod non habeo. Quid enim magni est, si homo abjectus, vel plebs ignobilis contemnat nobilitatem? Habeo ista, sed contemno; et ideo vos doceo talia contemnere, quoniam videtis me habere quod contemno. Nam si quis aliis, id est a me diversus qui vos decipere querit, videtur confidere in carne quasi inde justus, ego magis confido quam ille pseudo. Et audi in carne fiduciam; circumcisus sum octavo die sicut lex iussaserat (Gen. xvii), id est non proselytus, non altius ad populum Dei, non major circumcisus, sed a parentibus natus Judæus, habeo circumcisionem octavi diei. Et sum de genere Israel, non alienigena; et non de viliori tribu, sed de tribu Benjamin, qui dignior erat, quoniam procreata est ex Rachel, dilecta uxore Jacob; et cum decem tribus in Samaria carent virtus, ista et tribus Juda non recesserunt templo Domini. Et sum Hebreus ex Hebreis partibus, id est non de ignobili gente progenitus, sed ex eis qui fuerunt nati ex Heber filio Sale, filii Sem, majoris filii Noe. Sum etiam secundum legem, id est secundum egregiam legis observationem, Pharisæus, id est divisus ab aliis, utpote religiosior. Nam primarii quidam erant et quasi ad nobilitatem Judæam segregati, non contemptibili plebi commissi, qui dicebantur Pharisæi quasi divisi. Et secundum æmulationem quæ in me seruebat persecutus Ecclesiam Dei quia non eram piger Judæus, sed quidquid erat quod legi mez videretur adversarium, impatienter ferebam, acriterque insequebar. Et secundum justitiam legis, quæ manus comprimit, non animum, et timore, non amore servatur; conservatus sum sine querela, id est sine clamore facto de me, quia nemo poterat conqueri quod aliquam injuriæ ei fecisset, contra legis instituta carnalia faciens. Haec apud Judæos nobilitas est, sed apud Christum queritur humilitas.

« Sed quæ mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini inci. Propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercore, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo, nou habens meam justitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide ad cognoscendum illum et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus, si quomodo et curram ad resurrectionem quæ est ex mortuis. »

Ita diversis modis possum gloriari in carne, sed non jam glorior in talibus. Sed omnia illa carnalia quæ mihi ante Christi notitiam fuerunt lucra, id est utilia et chara, haec post fidem arbitratus sum detimenta salutis propter Christum, qui in his pronuntiatus fuerat. Et si adhuc ista servarem, ejus adventum ostenderem nondum factum. Quæ enim venturum eum significabunt, si jam servantur, venisse eum negant. Et ideo sunt detimenta, quæ

deterunt veritatem fidei. Unde paulo superius Judæi dicti sunt concisio quia carnalis circumcisio, plena abscisio est a Christo. Non solum propter Christum hæc arbitratus sum detimenta, *verumtamen id est sed etiam propter scientiam Jesu Christi Domini mei*, quam de eo habemus, eminentem omnibus scientiis aliis, sed quæ eminet in eo plus quam in aliis, *existimo omnia illa detrimentum esse*, quia retrahunt sectatores suos a tamen eminenti scientia. Vel ita: *Hæc olim fuerunt mihi lucra, sed existimo tamen nunc omnia ea detrimentum esse et impedimentum, propter sublimem Christi scientiam, qua mihi innotuit eum esse Deum super omnia, ut per eam Scripturas intelligerem.* Nam etiam ipsum non possem assequi, vel propter solam ejus scientiam quæ tanta et tam præcellens est, respuerem omnia illa vetera. *Propter quem Christum venerandum, et propter cuius dilectionem omnia illa non solum existimo detrimentum, sed et feci ea detrimentum bonorum, vivendo spiritualiter et docendo, ut aliis appareret ea esse detrimentum, et quod plus est, arbitror ea non tantum ut detimenta bonorum, sed ut stercora*, id est quæ coquincent jam observatorem. Et hoc ideo, *ut Christum lucifaciam*, id est in futuro Christum habeam præmium, et hic sim in illo membrum. Quod aliter nequit fieri, scilicet rationabiliter attendendo, nisi et inceniar in illo fidèle membrum, *non habens meam justitiam quæ ex lege est*; quoniam ea justitia poenam timet, non amat virtutem; *sed illum quæ ex fide est Christi, quæ justitia est ex Deo*, non ex hominibus. Justitia dico, manens in fide, quia sicut ex fide nata est, sic existere non habet nisi ex fide. Justitia in fide valente *ad cognoscendum illum*. Quasi dicatur: Qui in lege putat justificari, non agnoscit Christum; *sed ego ex fide justificari volo, ut agnoscam illum, eur natus, cur passus sit, et agnoscam quæ est virtus resurrectionis ejus, id est justificatio credentium*, quia resurrexit propter justificationem nostram (*Rom. iv*), et agnoscam *societatem passionum ejus*, quam bene noscit, qui se per eam ad coeli gaudia pervenire credit. Vel justitia in fide ad cognoscendum eum, quia fides ut in illa vita facit perfecte eum agnosci, qui in ista creditur et haberit virtutem resurrectionis ejus, id est immortalitatem, quia nostra resurrectio est virtus et efficacia resurrectionis ejus, et in hac vita facit haberit societatem passionum ejus, ut et nos potiamur adversa quæque pro eo, nisi enim per fidem, nemo tanta pateretur, et configurationem mortis ejus, ut moriamur sicut ipse, si opus est; vel moriamur semel vitiis, sicut ipse carne mortuus est semel. Sed littera sic jungitur: *Ut inventar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ est ex fide, configuratus morti ejus, id est per passiones consummatos ut ille, tentans si quomodo occurrum laetus ad resurrectionem*. Si quomodo occurram, quia difficile est. Si quomodo contingat, tum ex Dei misericordia, tum ex meo merito, ut occurram Christo gau-

Adens in judicio, quod sanctorum est tantum, veniens ad resurrectionem, *quæ est non ex vivis, ut nunc, sed ex mortuis*, ut ultra mori nequeant. Hæc Apostolus idcirco se ita egisse vel agere commemorat, ut illi similiter exemplo ejus omnes legis carnales ritus contemnant, et per justitiam fidei atque societatem passionis Christi festinent ad regna cœlorum.

« Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quo modo comprehendam. in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens meipsum. ad destinatum prosechor, ad b̄avum supernum vocationis Dei in Christo Jesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus; et si quid alter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. »

Iste qui ad tertium cœlum raptus fuerat (*II Cor. XII*), et tanta scientia emicabat, putabatur jam comprehendisse quod alii sequuntur, sed ipse hoc negat. Ne enim videatur superfluum tot adversa pati, cum fidem et alia bona habeat, suudit quasi dicens: Merito pro illa gloria tantum labore, quia non dico quod jam acceperim aliquid, quia si quid gloriæ accepi, nihil est ad comparationem futurae, aut si quid accepi de cognitione Christi, non dico quod in illa jam perfectus sim. Et si ita de me, quid de aliis? Non est quod jam acceperim, quod peto; aut jam perfectus sim, ut nihil mihi desit. Non dico, sufficit quod egi; sed semper aliquid addo, semper ambulo, semper proficio, semper sequor quod comprehendere laboro, si quomodo fiat ut comprehendam, id est perfecte teneam illud in eo modo, in quo et ego sam comprehensus a Christo Jesu, id est ut videam ipsum Christum sicut ipse me videt, et cognoscam eum perfecte sicut ab eo cognitus sum, ut sicut ipse plenarie me videt et cognoscit, ita ego plenarie humano modo eum cognoscam. Vel comprehendam eum, in quo et comprehensus sum ab eo, id est ut videam eum in ea claritate, in qua mihi apparuit in via, quando mo comprehendit (*Act. ix*). Ideo enim sequor. Prævenit me justitia ejus, sequatur eum mea. Cœperunt mirari qui audiebant Apostolum dicentem, non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim. Fratres, inquit, ego non me arbitror jam comprehendisse, id est nolite in me falli, plus me ipse novi quam vos, scio quid nihil desit, scio quid adsit. Ego me non arbitror apprehendisse. Unum autem hoc me non arbitror apprehendisse. Multa habeo, sed unum nondum apprehendi. Porro unum est necessarium (*Luc. x*). — « Unam petui a Domino, hanc requiram (*Psal. xxvi*). » Et quæ est illa? Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite meæ (*ibid.*). Ipsum est unum quod nondum apprehendi. Et in quantum mihi hoc deest, in tantum nondum perfectus sum, quia nondum æqualis angelus. Quic-

ergo agis? quid agendum exemplo tuo doces? Ea A quidem quæ sunt retro, id est terrena quæ reliqui oblivious, id est a memoria cogitationis auferens, ad ea vero quæ sunt priora, id est ad coelestia quæ sunt elevantia in divina, extendens desiderio meipsum, persequor, id est perfecte sequor mente et opere. Ante nos enim æterna sunt, post nos temporalia, quia et illa pergentes invenimus, et ista receudentes quasi post dorsum relinquimus. Vel ea quæ retro sunt, id est præterita merita mea oblivious, et quasi pro nihilo ducens, ad futura merita me extendo, semper addens aliquid. Adbuc enim proficio, adhuc ambulo, adhuc in via sum, adhuc me extendo: nondum perveni. Extendo me ad destinatum, id est ad illud quod Dei providentia mihi destinatum disposuit, vel ad quod proposui currere. Et persequor, id est sequi non desisto usque dum veniam ad bravum supernæ vocationis Dei in Christo Jesu, id est ad præmium in supernis dandum, ad quod vocat me Deus in Filio suo. Et quandoquidem ego qui tantus sum, non arbitror me comprehendisse, sed adhuc sequor si forte comprehendam, ego quicunque sumus perfecti, hoc sentiamus omnes scilicet nos nondum comprehendisse, sed adhuc debere sequi et proficere. Videtur Apostolus quasi contrarius sibi ipsi. Quonodo enim stare potest sententia, ut qui dixerat: « Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sumus; » dicat: *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus?* Sed de duabus loquitur perfectionibus, ostendens omnem hominem, et universam creaturam, quamvis ad perfectionem venerit, tamen Indigere misericordia Dei, et plenam perfectionem ex gratia, non ex merito possidere. Et ideo perfectus erat Apostolus juxta modum humanæ possibilitatis, sed adhuc perfectionem expectabat ex dono supernæ largitatis, ut æqualis fieret angelis. Erat perfectus viator, sed nondum perfectus patris possessor. Et hoc de se ipso debet unusquisque perfectus sentire, ut dum se viatorem et non habitatorem meminerit, studeat semper ambulare et proficere, ne forte ubi se satis egisse putaverit, ibi remaneat. Quæ sententia multum utilis fuit nonnullis Philippenis, qui jam se perfectos arbitrabantur, ne putarent sufficere sibi perfectionem suam, et inciperent remissius agere, ac perirent. Hoc, inquit, sentire debetis, quod imperfecti sumus comparatione futuræ perfectionis, et illuc tendimus. Et si quid aliter sapitis ut parvuli, id est si jam putatis vos aliquid egisse esse vel scire, et hoc vobis revelabit Deus, quod non recte id sapitis. Qui enim in pace catholica permanet, si quid aliter sapit quam oportet, humili Deus revelabit; si illud superbus defendit, Deus abjeciet. Vel si quid nunc aliter sapitis, quam in futuro sapiendum sit, quia modo per speculum videtis, etiam hoc revelabit Deus, quia clare faciet vos cognoscere, et se et omnia alia, quæ modo obscure videtis (*I Cor. xv.*). Vel si quid aliter sapitis, id est si perfectam Christi notitiam vos comprehendisse putatis, et hoc idem vos male sapere Deus per-

B A misericordiam vobis revelabit. Similiter et de aliis erroribus pro bona vita vos liberavit. Sive ita: Si quid modo alter sapitis quam in futuro et de Deo et de omnibus, etiam hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per spiritum suum revelabit. Vel si quid aliter sapitis, et si quid melius ad cultum Dei exco-gitaveritis, sive in interpretationibus Scripturarum aliter secundum regulam veritatis senseritis, etiam hoc donum Dei esse sciatis, quia ipse vobis hoc revelavit. Verumtamen, id est sed tamen teneamus omnes illud, ad quod pervenimus, ut idem sapiamus credendo, et permaneamus in eadem regule disciplinæ, id est rectitudine viveadi, scilicet ut nemo propter novam inventionem vel intelligentiam suam deserat communem sensum fidei, seu regulam justæ vivendi constitutam a patribus. Vel ita: Sentire debemus omnes quia nondum perfecti sumus, nec plenariam Dei notitiam apprehendimus; sed tamen illud ad quod pervenimus, id est illam scientiam quam attingimus, tota mente teneamus, scilicet ut idem in fine sapiamus, et in eadem vite regula maneamus, id est nec diversa credamus, nec diversos vivendi ritus habeamus, sed omnes uno modo sincere et mundo credamus et vivamus.

C « Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. » Multi enim ambulant, quos sepe dicebam vobis, « nunc autem et fiens dico, inimicos crucis Christi (Rom. xvi); quorum finis interitus, quorum decessus venter est, et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cordis est, unde et Salvatorem exspectamus Domini num nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis eius, qua etiam possit subiecere sibi omnia. »

D Idem, ut dixi, sapiamus et in eadem vivendi regula maneamus. Et in his, id est in fidei unitate et regula disciplinæ estote imitatores mei, fratres, id est sicut me nostis idem sapere, et eamdem regulam servare, sic facite. Ac sicut ego, tradite oblivioni ea quæ retro sunt, id est præterita vitia, ut si vos delectavit aliquando vanitas, jam non delectet; et in anteriora, id est in proiectum virtutum atque in æterna bona prius desideriis atque conatibus semper extendamini. Extenditur enim animus desiderio lœtitiae nondum consecutæ. Et tota vita Christiani boni, sanctum desiderium est. In his et talibus me imitamini, et observate, id est considerate diligenter, et sequimini eos qui mihi sunt similes in via Dei, qui ita ambulant, id est promoventur in operibus bonis, sicut habetis formam nostram, id est sicut tradidi vobis formam recte ambulandi, vel exemplo conversationis meæ, vel sermone prædicationis. Eos, inquam, qui ita ambulant, observate solliciti, multi enim sunt qui aliter incedunt, nec imitandi sunt, sed cavendi. Multi ambulant latam viam perditionis, id est mulcti promoventur in via perversæ actionis, quos esse inimicos crucis Christi sepe dicebam vobis, dum præ-

sens essem, sed et nunc idem dico, flens tum de perditione eorum, tum de subversione simplicium quos decipiunt. Inimici enim Dominicæ crucis sunt pseudoprædicatores, quia dicunt mortem Christi non sufficere credentibus ad salutem, sine carnalibus legis observationibus. Et conantur ita impugnare crux Salvatoris, ideoque merito pereunt, *quorum finis est interitus, id est mors sempiterna, quia tunc non inveniunt auxilium crucis, cuius hostes fuerunt. Quorum deus venter est, quia quidquid faciunt, pro ventre faciunt. Vel escas quæ ventris sunt, Deum sibi faciunt, dum eas justificare homines dicunt, et salutem animæ putant in escis, et gloria eorum in confusione ipsorum, quia in talibus gloriantur, unde confundi et erubescere possent, id est in pudendis membris suis circumcisio; qui terrena sapiunt, quia in lege nihil spiritualiter intelligent, sed omnia carnaliter. Malis etiam catholicis convenient hæc verba. Et ipsi enim sunt multi, quia multitudo palearum abundat in area, et ambulant in ampla via, quæ dicit ad perditionem. Ipsi sunt inimici crucis Christi, qui contra crucem semper faciunt. Cum enim crux Christi in omnibus electis carnem affligat, et crimina mortificet, illi e contrario carnem voluptatibus sovent, et vitia nutriunt. Ideoque finis eorum erit interitus perpetuus, quia propter solam fidem, quam sine bonis operibus habuerunt, non evadent tormenta æterna (Jacob. 11). Quorum deus venter est, quia sicut Deum summo honore venerari deberent, et omnia meliora de rebus suis illi offerre, sic venerantur suum ventrem, offerentes ei pretiosa et summo studio præparata ciborum genera, ac semper dediti sunt ventris servitio, colentes illum pro Deo, nec reminiscentes Creatoris sui. Et gloria eorum in confusione ipsorum, quia jam amissa peccandi verecundia, ex illis operibus nequitiae gloriantur, de quibus erubescere debuerunt. Qui terrena sapiunt, quia in terrenis nil nisi quod vident, intelligent: nec sensum mentis nisi in terrenis ponunt, sed semper cogitatione versantur in infimis. Sed nostra conversatio longe distat ab illis, quia jam secundum fidem, et secundum spem *est in cœlis*. Si enim non est in cœlis, quomodo habemus sursum eorū? Corpore ambulamus in terra, sed corde habitamus in cœlo. Sicut enim domus exterioris conversationis est ædificium, quod inhabitat corpus, ita domus nostræ cogitationis est res quelibet, quam per dilectionem inhabitat animus. Omne enim quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Unde nunc apostolus quia in supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamen a terra extraneus, de se sive similibus dicit: *Nostra conversatio in cœli est, id est et vivendo et intelligendo sumus angelis similes, unde, id est, ex quibus præter commoda quæ jam habemus, et Dominum nostrum Jesum Christum exspectamus venturum ad judicium, Salvatorem jam animarum nostrarum, et tunc etiam**

A corporum. Nam ipse tunc reformabit, id est in meliorem formam resuscitat corpus humilitatis, id est vilitatis et dejectionis nostræ, id est hoc corpus nostrum vile et abjectum, quod nunc tot miseriis sub-jacet. Ita reformabit illud, id est pristinam ei formam ita gloriosam in resurrectione restituet, ut sit configuratum corpori claritatis suæ, id est assimilatum clarissimo corpori suo, quod sumpsit ex virgine, et eamdem claritatis figuram habeat corpus nostrum, quam habet suum, quando justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum (Matth. xiiii). Et hoc ipse faciet secundum operationem omnipotentiae suæ, qua possit non solum corpus reformare, sed etiam subjicere sibi omnia, quia tunc omnino complebitur: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus (Psal. cix; I Cor. xv).*

CÄPUT IV.

Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi.

Quia Christus reformabit corpus humilitatis nostræ, et ad tantam perveniemus gloriam de tanta utilitate, *itaque, fratres mei, state in eo quod coepistis, ne tantam gloriam amittatis. Vos dico, mihi charissimi, quia multum ego vos habeo charos et desideratissimi, quia multum ego vos desidero, vel vos me; gaudium meum, id est de quorum fide et opere gaudeo; et corona mea in futuro, quia propter vos coronam gloriæ percipiam. Vos qui tales estis, state firmi in Domino sic, id est ut ego vos stare docui, et ut coepistis; vel sicut me et mihi similes scitis, quia tunc eritis charissimi.*

Evodiam rogo et Syntychen deprecor, id ipsum sapere in Domino. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas quæ tecum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente et cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vita.

Evodia et Syntyche erant matronæ religiosæ, quæ prædicatores suscipere solebant. Et forte audierat illas Apostolus a fide dissentire, ideoque nominatum rogavit, ut id ipsum quod cæteri saperent in Domino, id est in ejus fide. Quasi dicat: Omnes moneo stare, sed specialiter Evodiam et Syntychen, quia plus de eis timeo. *Etiam rogo et te, o germane compar, id est coadjutor meus in prædicatione, adjuva illas firmando tuis exhortationibus et instructionibus atque orationibus, ut possint unanimes stare in fide, quæ non sunt parvipendæ, quia necum laboraverunt in Evangelio, id est de labore tuo ministraverunt mihi stipendum in prædicatione Evangelii. Laboraverunt, inquam, cum Clemente, qui in hoc laborabat, et cum cæteris qui me adjuvabant. Iste Clemens fuit tertius papa Romanus (223). Vel adjuva illas cum Clemente et cæteris adiutoribus meis, id est tu et cæteri adjutores mei qui sunt Philippis, adjuvate illas. Adjutores dico, qui*

(223) Tertius si non a Petro, sed a Lino incivias.

non frustra laboraverunt ut me adjuvarent, quia nomina eorum scripta sunt in libro vitae, id est assignata tenentur ad vitam in memoria divinae prædestinationis. Quis est enim liber vita, nisi memoria Dei, in qua sunt illi qui vivunt in æternum? (Apoc. xx, xxxii.)

¶ Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete (I Cor. i, Jer. ix). Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus prope est. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum. Et pax Dei quæ exsuperat omnem seum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Iesu. ¶

Lætatus in fide et operibus eorum Apostolus, ut alacres sint in his proficientes, monet gaudere in Domino, et id iterat, ut se in eis gaudere vere ostendat. Gaudete, inquit, id est cor vestrum exhilarate, et omne bonum unde gaudendum est, statuite vobis in Domino, non extra. Et hoc adeo necessarium vobis est, quod iterum dico gaudete, ut tristitia sæculi nullum in vobis locum inveniat, sed totos letitiam spiritualis vos repleat. Gaudete in Domino, et non per intervalla, ut modo gaudetatis, modo non gaudetatis, sed semper gaudetatis, sive in prosperis, sive in adversis. Et non semel dico, sed iterum ut gaudetatis, confirmans et inculcans repetita commonitione gaudium. Gaudete, sed in Domino, non in sæculo. Sicut enim nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi; Lnc. xvi), sic nemo potest et in Domino et in sæculo gaudere. Contraria enim sunt hæc duo gaudia. Nam sæculi gaudium est impunita nequitia. Luxurientur homines, fornicentur in spectaculis, nugentur in ebriositate, ingurgitentur turpitudine, et ista mala non impedit fames, non bellum, non alicujus rei timor, non aliquis morbus, non aliqua adversitas, sed sint omnia redundantia in pace carnis, in securitate mentis, et videte sæculi gaudium. Et ideo non in sæculo gaudete, sed in Domino, id est non in iniuitate, sed in veritate; non in flore vanitatis, sed in spe æternitatis. In Domino sit gaudium vestrae mentis, sed homines videant modestiam vestrae conversationis, ut exemplo vestro discant modeste agere. Modestia quasi modi statio dicitur, quando modus servatur in omnibus. Modestia est in anlico, continens moderationem cupiditatum. Modestia in operatione, modificalis omnes actiones, similiter et in verbis. Hæc modestia tantum fulgeat in vobis, ut nota sit omnibus hominibus; fidelibus, ut imitentur; infidelibus, ne possint reprehendere. Modestiam morum servate, quia Dominus prope est, ut auxilietur vobis assidue nisi per socordiam vestram defeceritis. Etsi enim super omnes cœlos ascendit corpore, non tamen recessit majestate. Ubique præsens est, qui fecit omnia. Dominus prope est, paratus dare quidquid opus est vobis in spiritualibus et corporalibus. Et ideo solli-

citudinem vani timoris abjicite, quia et in horis operibus vestris aderit Dominus vobis adjutor, et in passionibus quas pro nomine ejus perferretis, nec alimenta vobis corporea denegabit. Nihil ergo, id est de nulla re solliciti et timidi sitis quasi de futuro, sed estote sine mundi sollicitudine, habentes promissa Dei præ oculis, et ab ipso prætentis omnia. Non sitis, inquam, solliciti, sed petitiones vestras de his quæ vultis accipere, ita sint vehementes et instantes, ut innotescant apud Deum, id est perveniant ad Deum, hoc est acceptabiles sint Deo qui omnia novit, sed ea scire dicitur, quæ elegit et approbat. Vel vobis innotescant apud Deum per tollrantiam, non apud homines per jactantiam. Aut forte innotescant etiam angelis, qui sunt apud Deum, ut quadam modo offerant Deo, et de his consulant; et quod Deo jubente implendum esse cognoverunt, hoc vobis vel evidenter, vel latenter reportent. Petitiones dico factæ in omni oratione, id est in oratione quæ nihil de his quæ oranda sunt præterea, sed omne quod expedit, orando petat a Deo; et obsecratione, quæ cum adjuratione sacrorum fiat, cum gratiarum actione, de acceptis beneficiis, quia qui vult alia impetrare, debet ex perceptis gratus esse. Vel secundum alios oratio est pro præteritis excessibus ac delictis, obsecratio autem pro adipiscendis futuris bonis, gratiarum actio pro collatis beneficiis, petitio vero de rebus nominatim necessariis. Et talibus quidem precum modis hortor vos ut insistatis, et Deum sine quo humanus labor inutilis est oro ut præstet effectum, scilicet ut pax Dei, qua in seipso pacatus est, et cuius participatione pacificantur angeli et homines, custodiat corda vestra, quæ exsuperat omnem sensum, id est omnem intellectum hominum et angelorum, quia pacem Dei, qua Deus ipse pacatus est, sicut Deus novit, nec nos, nec angeli nosse possumus. Sed quia et nos pro modo nostro pacis ejus participes facti sumus, summam in nobis alque inter nos et cum ipso pacem, quantum nostrum summum (224); hoc modo juxta suum modum sciunt eam sancti angeli, homines autem nunc longe infra scientiam istam sunt, quantocunque proiectu mentis excellant. ¶ Videmus enim nunc per speculum in ænigmate (I Cor. xii). ¶ Cum vero æquales angelis fuerimus, tunc (sicut illi) facie ad faciem, id est manifeste videbimus; tantumque pacem habebimus erga eos, quantum et ipsi erga nos, quia tantum dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaque pax eorum nota nobis erit, quia nostra talis ac tanta erit, nec præcellet tunc intellectum nostrum. Dei vero pax, quæ est illis erga eos, et nostrum et eorum intellectum sine ulla dubitatione præcellit. Et ista pax Dei custodiat in Christo Iesu corda vestra, id est voluntates vestras, et intelligentias vestras, ut extra Christum nihil appetatis vel intelligatis. Contra illecebras sæculi custodiat corda, et contra fraudes pseudoprædicatorum ex-

stodiat intellectus vestros. Corda custodiat contra **adversa omnia**, intelligentias contra errores.

« De cætero fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa; quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ: hæc cogitate, quæ et didicistis, et accepistis, et audistis et vidistis in me: hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum. »

In conclusione quæ ad perfectionem sunt, exponit Apostolus. Quasi dicat: Hactenus contra persecutores, et contra pseudoprædicatores vos monui, sed de cætero monendi generi, quod ad mores optimos pertinet, nunc breviter dicam; scilicet cogitate et agite quæcumque sunt vera, et quæcumque sunt pudica, ut nec in cogitatione, nec in actione falsum aliquid aut libidinosum admittatis, sed in omni sermone veridici, et mente et corpore pudici sitis, ne vel in aspectu vestro sit aliquid lascivæ. Similiter quæcumque justa, et quæcumque sancta, cogitate et facite. Justa ad proximum, sancta in propria vita, id est erga proximum justæ servanda; sancta, id est animas, et corpora sanctificantia. Qui semper cogitat et agit quæ justa sunt, nec Deo, nec homini facere potest injuriam. Et qui sancta cogitat et facit assidue, nulla potest macula sordidari; quæcumque amabilia cogitate et facite, id est studete ut dicta et facta vestra in bono placeant hominibus, quatenus per hoc ad imitationem vestram eos allicitatis sieque Deo jungatis, quæcumque bonæ famæ sunt ea similiiter cogitate et facite, ne de vobis habeatur mala opinio, sed bona, ut prosit aliis. Sanctorum enim conversatio etiam causa debet esse, ne forte cum mala vita non sit per lasciviam, mala sit fama per negligentiam. Nec audiendi sunt, qui quando reprehensi in aliqua negligentia sua, per quam fit ut in malam veniant suspicionem, unde suam vitam longe abesse sciunt, dicunt sibi coram Deo sufficere conscientiam, existimationem hominum non solum imprudenter, sed etiam crudeliter contemnentes, cum occidunt animas aliorum, sive blasphemantium vitam Dei, quibus secundum suam suspicionem, quasi turpis quæ casta est, displicet vita sanctorum, sive etiam cum excusatione imitantum, non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis a criminibus flagitorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi bene facit; quisquis autem famam et in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, alii fama nostra. Et utique etiam quod alii ministramus misericorditer ad salutem, ad nostram quoque redundant utilitatem. Si qua virtus est, hanc sectamini, si qua laus discipline, hanc habete, virtus sit in vobis, et post sequatur laus, ut homines qui virtutem vestram laudabunt, proficiant. Vel cogitate et facite ea quæ sunt bonæ famæ si qua virtus est in eis, vel si qua laus disciplinæ Christianæ. Non enim curanda est bona fama de viribus vel scientia vel aliis sæcularibus; hoc, inquam, cogitate, id est in memoria versate, **qua omnia et didicistis**,

A me docente, et accepistis ut digna teneri, quia vobis accepta et grata fuerunt postquam ea didicistis, et audistis ea in me esse, et vidistis. Hæc agite, id est non tantum cogitate, sed et actu implete; et tunc Deus dator pacis, erit vobiscum, adjuvans vos hæc facere. Qui enim sic vixerit, non solum cum Deo pacem habebit, sed et ab omnibus fere hominibus amabitur.

« Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruitis pro me sentire, sicut et sentiebatis, occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare. Ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo, qui me confortat. Verumtamen bene fecistis communiques tribulationi meæ. »

Bona acta eorum memorat, et gratias agit, ut incitet eos ad talia ferventius agenda, quasi dicens: Ego vos ad futura religionis studia moneo, sed de præteritis beneficiorum vestrorum studiis gaudeo, et gavisus sum vehementer, non in dono quod promisisti, sed in Domino, qui vobis inspiravit hanc charitatem, et redditurus est remunerationem, quoniam tandem, id est post multa tempora, aliquando, id est aliquo tempore, quia non omnia potuisti, refloruitis, id est pristinum largitatis florem resumpsisti, ut aliqua daretis mihi, sicut olim dare solebatis. Largitio enim est floe, quia inde fructus aeternæ vitæ procedit. Et ab hoc flore quadam sterilitate marcueratis, ac velut hiemis frigore torpueratis. Sed nunc velut austro flante sancto Spiritu, ver ad corda vestra rediit, et refloruitis velut bonæ arbores. Refloruitis sentire pro me, id est compati mihi pro me, quia mihi prodest vestra compassio. Sentire pro me, id est ut sentiretis quod me pungebat sicut et prius sentiebatis ministrantes mihi. Nec aliqua mala causa hoc intermisisti, sed occupati eratis et impediti aliquibus adversis vel actionibus. Imprudenter delinquentes Galatas aperte increpat superius, dicens: « O insenati Galatae, quis vos feci? scinavit? (Galat. iii.) » Nunc vero culpas istorum verecundantium quasi compatiens reprehendit, ut et illorum culpas increpatio deterget, et horum negligentiam sermo mollior velaret. Similiter unusquisque rector Ecclesiæ juxta modum culpæ debet unumquemque rationabili discretione increpare. Gavisus sum et refloruitis. Non quasi propter penuriam hoc dico, id est non dico me gavisum esse, quasi propter penuriam meam, quem consolati es sis, quia non propter angustiam meam quæ relaxata est, sed propter affectum vestrum gaudeo. Vel non dico ista quas: propter penuriam meam adhuc relevandam, ut per hæc dicta vos invitare studeam ut iterum suppleatis inopiam meam. Ego enim didici et a Deo et ab usu quotidiano esse sufficiens, id est contentum rebus in quibus sum sive parvis, sive magnis. Nam et humiliari paupertate actio, quia non

inde frangor; et abundare rebus scio, quia non inde erigor. Ubique, id est in omni loco, sive Romæ, sive alibi, sive coram principibus, sive aliis geni positus, et in omnibus, id est in omni genere rerum institutus sum et doctus a Deo, scilicet et satiari, ne noceat satietas; et esurire tolerabiliter, et abundare humiliter, et penuriam pati moderanter. Hæc scio, et possum exequi omnia ista, eo confortante, qui docuit. Magna scientia est scire humiliari et abundare, satiari et esurire, abundare et penuriam pati. Quem enim penuria sua non frangit, a gratiarum actione non retrahit, in rerum temporalium desiderio non accedit, scit humiliari. Hoc enim loco Apostolus humiliari dicit penuriam pati. Nam statim e contrario subjunxit, scio et abundare. Qui enim acceptis rebus non extollitur, qui per eas ad usum vanæ gloriæ non intorquetur, qui solus non possidet quod accepit, sed hoc cum indigentibus misericorditer dividit, scit abundare. Qui acceptis alimentis, non ad ingurgitationem ventris utitur, sed ad reparationem virtutis, nec plus carni tribuit, quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus aliquid agit unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire. Quem ergo nec in abundantia superbia elevat, nec in necessitate cupiditas irritat, novit abundare, novit penuriam pati. Ubi cum statim Apostolus subderet, omnia possum, adjunxit in eo qui me confortat. Ecce in altum ramus producitur, sed quia in radice se tenet, in virilitate permanxit. In altum enim surgens aresceret, si se a radice divisisset. Sibi enim nihil tribuit, qui omnia se posse non in se, sed in Domino qui se confortat, fatetur. Ego quidem, inquit, hæc omnia scio et possum; sed tamen vos bene fecistis quantum ad vos, qui quod justum est explavitis communicantes vestra bona tribulationi meæ. Inde mihi placet actio vestra, quia bene egistis, ministrantes mihi misericorditer in afflictione mea, non quia mihi res misistis quibus carere possem.

« Scitis autem et vos Philippenses, quod in principio Evangelii quando profectus sum ad Macedonia, nulla mihi ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli, quia et Thessalonicanam semel, et bis in usum mihi misistis. Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo, repletus sum acceptis ab Epaphroditto, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu Deo autem et Patri nostro et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

Vos communicastis et nunc et olim mihi res vestras, sed alii non. Nam scitis et vos Philippenses, sicut et alii et plures, quod in principio Evangelii, id est quando prius prædicavi vobis Evangelium, nulla ecclesia nisi vestra communicavit mihi in ratione dati et accepti, id est ut rationabiliter consi-

deraret quod deberet dare carnalia, qui accipiebat spiritualia, juxta illud: « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus (I Cor. ix). » Vos soli communicavistis, quæ non tantum cum esset præsens apud vos, hoc fecistis; sed et Thessalonicanam, id est apud illam urbem moranti misistis mihi de rebus vestris in usum semel et iterum. Hoc memorat Apostolus, ut quasi laude digni magis studeant prædictoribus ministrire, et ne illi putarent eum suisse oblitum charitatis sœpe sibi impense. Qui ab eis hæc non refutabat, quia non idcirco dabant, ut vellent eum viuis suis parcere. A cæteris vero non accipiebat, ne autoritatem sibi correctionis minueret, et ne forte illis esset grave, cibum ei corporalem impendere. Dico, inquit, vos bene fecisse, non ut ego implear, sed ne vos inanes sitis. Et hoc est: Non dico ideo, quia quero datum vestrum, sed requiro fructum datum abundantem in ratione vestra, non mea. Datum est res ipsa quæ impenditur, veluti nummus, cibas, vestis. Fructus vero dati est, si benigna mente futuræ mercedis studio aliquid impendatur. Ergo datum in re accipimus, fructum in corde. Unde et idem fructus in ratione, id est in cordis lumine, debet abundare. Veli in ratione eorum debet abundare, ut cum rationem de suis actibus Deo reddiderint, abundet eis fructus justitiae. Quia igitur discipulorum suorum Apostolus mercede potius quam munere pascebatur, nequaquam datum, sed fructum se querere fatetur. Unde et subdit protinus, dicens: Habeo autem omnia et abundo. Quasi dicens: Non quero datum, sed habeo omnia, quia Deum habeo, in quo omnia possideo; et abundo non in uno, ut in alio egeam, sed repletus sum, quoniam nihil deest timentibus Deum. Repletus sum, etsi nihil dedisset; sed acceptis ab Epaphroditto vestris muneribus, quæ misistis mihi in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo, id est quæ placent Deo, ut suavissimus odor puræ orationis. Quod enim odor sit oratio, testatur Joannes, ubi se vidisse refert seniores habentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum (Apoc. v). Sed et istorum munera dicuntur nunc odor suavitatis, quia orant pro eis, sicut scriptum est: Concluse eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo (Eccli. xxix). » Sunt et hostia, quia data suut ab eis, ut vincerent hostes suos, vel quia vicerant. Et hæc hostia accepta est Deo et placens, quia Deus accepit eam placite. Vos me replevitis vestris bonis, sed Deus meus replete vos suis. Proprio exemplo declarat Apostolus, quia pro his orare debemus, a quibus temporalia bona percipimus. Deus omne desiderium vestrum impletat, largiendo bona omnia quæ desideratis, ut nihil vobis desit ex his quæ optatis. Et hoc faciat secundum divitias suas, id est secundum quod ipse est dives, et plus dare potest, quam quis mereatur. Impletat dico, vestrum desiderium, non in terrenis, sed in gloria supernæ felicitatis, et hoc in Christo Jesu, ut

in eo perenniter deliciis affluatis. Cujus beneficiis non sinus ingrat, sed gratias ei semper et laudes referamus, scilicet *Deo* qui nos creavit, et *Patri nostro* qui nos in filios adoptavit, sit *gloria*; et non ad horam, sed in *sæcula sæculorum*, id est in æternum. *Amen*

« Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.
« Salutant vos qui mecum sunt, fratres: salutant
« vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaribus
« domo sunt. »

Salutare, inquit, omnem apud vos manentem sanctum in Christo Jesu, id est qui non in lege, sed in Christo sanctus est, et nihil sanctitatis nisi in Christo habet, et a Christo. *Vos autem salutant fratres,* id est filii Catholicæ matris Ecclesiæ, qui mecum sunt, id est morantur. Nec ipsi solum, sed et omnes sancti qui sunt Romæ. Omnes quidem vos salutant,

A sed maxime illi qui sunt de domo Cæsaris, id est Neronis. In hoc multum confirmat eos in fide, dum ostendit eos præcipue diligi, et specialiter salutari ab his qui Christianæ religioni jam deserviunt in domo Cæsaris. Nec ultra debere tribulationes metuere, quasi graves et diu permansuras, cum jam consiliarii et amici imperatoris sunt Christiani.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

Gratia Christi Jesu Domini nostri sit cum spiritu vestro, ut quod spiritus per liberum arbitrium bene voluerit, adjuvante gratia possit implere, ne sitis generatio quæ non direxit cor suum et non est creditus cum Deo spiritus ejus (*Psal. LXXVII*). Cum Deo enim debet credi spiritus noster, quia nisi crediderimus quod spiritus nostræ voluntatis per seipsum nihil potest sine adjutorio gratiæ Dei, nihil unquam boni facere poterimus. *Amen.*

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

ARGUMENTUM.

Est civitas in Asia nomine Colosæ, unde Colossenses dicuntur. His non ipse Apostolus prædicavit, sed ejus discipuli Epaphras et Archippus, quando ex his originem ducebant. Epaphras enim quæ a Paulo didicerat prædicans eis, convertit illos, et factus est apostolus eorum; Archippus vero episcopatum super eos accepit. Supervenientibus autem pseudoavostolis, et carnalibus observantias prædicantibus, dubium fuit onibus potius credendum esset. Unde Paulus, cuius auctoritas celebris erat, quasi medius judicat quæ pars sit potius tenenda. Describit autem Christum et ejus beneficia, quomodo est sufficiens ad omnia; carnalia vero omnino improbat, ut deinceps sincere fidem Christi teneant. Instruit et moraliter, confirmans quod illi docuerant. Unde fit ut hac epistola magnam affinitatem et similitudinem habeat cum illa quæ est ad Ephesios. In illa quippe et in ista simili modo commendatur eminentia divinorum beneficiorum, et carnalium observatio legis destruitur, et mores Dei instruuntur.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu: Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. »

Quia Paulus Apostolus gentium constitutus erat, ideo istis qui gentiles erant, pure se scribit apostolum, licet eis per se non predicatorum, sed per discipulos suos. Nam et istis erat apostolus. At contra in epistola quam scripsit Hebreis, non se dixit apostolus, quia non erat apostolus Hebreorum, sed gentilium. *Paulus* cuius dicta sunt authentica, quia

est *apostolus*, id est legatus Jesu Christi; et hoc non per sua merita, vel per humanam electionem, sed per voluntatem Dei, contra cuius voluntatem faciunt pseudoapostoli, et *Timotheus frater*, qui est vir magna auctoritatis, mandant ea quæ sequuntur *his qui sunt Colossis*, non quidem idololatris, sed *sanctis et fidelibus fratribus*, id est majoribus et minoribus Christianis. *Sanctis*, id est in divina religione promotis; et *fidelibus*, id est qui jam fidem habent, sed nondum in sancta conversatione sunt promoti. Vel eisdem *sanctis et fidelibus*, id est bonos mores et fidem habentibus, et *hoc in Christo Jesu*, id est in Christi gratia, non in legis observantia, nec in viribus liberi arbitrii. Quid volunt, aut quid petunt, ut *gratia vobis sit et pax a Deo Patre nostro, et Dominino Jesu Christo*.

« Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu et dilectionem, quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit; sicut et in vobis ex ea die, qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, qui etiam manifestavit nobis, dilectionem vestram in spiritu. »

A gratiarum actione inchoat, ut eos sibi benevolos reddat, et ad gratias Deo semper agendas pro acceptis beneficiis accendit. Scribit autem a Roma. *Gratias*, inquit, *agimus*, ego et Timotheus, id est gratiosas laudes referimus Deo, quia vobis omnia

dedit bona quæ habetis. Ideo gratias illi agimus, non A vobis. Gratias agimus *Deo*, id est Creatori Iesu Christo, secundum quod homo est; et *Patri* ejusdem Christi Iesu Domini nostri, secundum quod Deus est, qui per euudem Mediatorem vobis omnia tribuit. Nos dico, *semper orantes pro vobis*, ut crescat et proficiatis die ac nocte, vel quoties oramus. Gratias agimus, *audientes*, id est quia audivimus fidem vestram esse in Christo Iesu, quia et fides vestra donum Dei est. Alioquin non essent illi agendæ gratiarum pro ea, et quia audivimus dilectionem quam habetis non otiosam, sed bonis operibus redundantem, non in quosdam sanctos sed in omnes quoniam beneficia vestrae charitatis abundant in eos quos vivere sancte nos tis. Ideoque grates illi referimus, qui vobis talam inspiravit charitatem. Et hæc nona propter humanam laudem, sed propter spem quæ vobis est in cœlis reposita, quæ non appetit modo, sed tamen est vobis in cœlis, tutoque loco servatur; hoc est, propter vitam perennem, quam vos in cœlis assecuturos speratis. Et quomodo res tam latens speratur? Quam audistis, inquit, id est quia audiatis illam in verbo veritatis. Vel quia spem non habetis a vobis, sed a Deo, quia in verbo, id est in predicatione non falsitatis, sed veritatis; nec cuiuslibet veritatis, sed *Evangelii*, id est boni nuntii, quo annuntiatur Deus homo factus esse, ut homines deos faceret, id est angelis pares, et ne ipsi dissimularent se *Evangelium* audisse, quasi non esset eis prædicatum, sed alios audisse inde tenuiter loqui, quibus fuerat prædicatum, addit: *Quod Evangelium pervenit ad vos*, subauditur, etsi non per me, tamen per eos qui didicerant a me, sicutque veritas vos not latuit. Rursum ne illi superbirent, quasi ad eos pervenisset *Evangelium*, et cæteras gentes devitasset, subdit: Ita pervenit ad vos, sicut et in universo mundo, id est non soli vos audistis illud, sed et omnis mundus, quia non est aliquod mundi regnum, in quo Christi nomen non sit prædicatum. Vel ita pure et vere pervevit ad vos, sicut per me et alios venit in universum mundum, et adhuc est et manet in eo, id est non minus est vobis factum, quam aliis ecclesiis et cum sit in mundo *Evangelium*, fructificat ibi per bona opera intellectus, et crescit augmento scientiae et numero fidelium; non quod plus habeant alii quam vos, sed ita est factum illis, sicut et in vobis. Et ideo nihil debetis superaddere vel matare, sed ita ut didicistis, *Evangelium* sinceriter servare, quod totus servat mundus, ne vos soli dissentias ab universo orbe. Sicut in orbe terrarum, ita et in vobis est, et fructificat et crescit ea die qua audistis illud, quia non fuistis rebelles, sed mox credere coepistis et fructificare, vel in die illo, id est illuminatione cordis audistis credendo et cognovisti discernendo *gratiam Dei*, id est remissionem peccatorum, et cætera Dei dona gratuita in veritate, non in fictione, quia veraciter dat ea Deus, non fingitur dare, vel in veritate prædicationis ea cognovisti, sicut didicistis ad Epaphra. Epaphram modo

landat, et de Archippo tacet, quoniam Epaphras et valde fervens studio charitatis, et sollicitus et apostolus eorum; Archippus vero episcopus, sed aliquanto remissus et tepidus. Cognovistis gratiam Dei, non sicut vos ipsi vestro ingenio invenistis, sed sedidicistis ab Epaphra magistro non vili, sed charissimo et conservo nostro, quis nobiscum in prædicatione servit Domino Christo. Cujus doctrinam non debetis spernere, sed honorare et servare, quia est non subdolus, sed fidelis minister Jesu Christi, id est dona Christi ministrans in prædicatione vobis, vel bona vestra offerens Christo, fidelis minister est pro vobis, non pro suis, qui non vestra querit, sed vos; non res vestras cupit acquirere, sed vos Deo adjungere, quorum salutem desiderans, coepit doctrinam B meam vobis prædicare. Qui et manifestavit nobis relatione sua dilectionem vestram ad Deum et proximum esse fundatam in Spiritu sancto, non in carnem dilectionem vestram nobis intimavit, quæ non est in affectu carnis, sed in gratia Spiritus sancti.

C Ideo et nos ex qua die audivimus, non cessatus mus pro vobis orantes et postulantes ut implamini agnitio voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spirituali, ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantibus et crescentibus in scientia Dei, in omniture confortati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate, cum gadio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripit nos de potestate tenebrarum, et transluxit in regnum filii dilectionis sue. »

Epaphras nobis inuitavit dilectionem vestram spiritualem. Ideo non solum ipse Epaphras, sed et ea die qua hoc adiuvans non cessantes oratio humili affectu et pia devotione et postulantes quasi quadam audacia pro meritis vestris assumpti. Hoc scilicet oramus et postulamus incessanter a Deo pro vobis, ut implamini agnitio voluntatis ejus, id est ut plene cognoscatis quid ipse velit, et quid non. Magnum est plene scire quid Deus velit in omnibus rebus activæ vita vel contemplativæ. Modo tamen consequenter exponitur per partes quid ipse velit. Agnoscat, inquam, voluntatem ejus in omni sapientia rerum, que active rite sunt, et intellectu spirituali, id est cognitione spiritualium rerum, vel in omni sapientia divinorum atque celestium, et intellectu spirituali sacrarum Scripturarum, ut vos ambuletis digne Deo, id est agite ita ut digni sitis Deum accipere premium; vel ambuletis ut Deum deceat ambulatio vestra, per omnia quæ egeritis placentes ei. Ita scilicet, ut sitis non in quadam, sed in omni opere bono fructificantibus multipliciter in majus, et per hoc bonorum operum merita crescentes in scientia Dei, in cognitione dætatis sensu spirituali, iuxta illud: « A mandatis tuis intellexi (Psalm. cxviii). » Bona enim operatio sum mentis illuminat. Vos dico, confortati in Deo in omni virtute, id est fortes et constantes effectu

charitate, et justi in sanctitate et cæteris similibus, et hoc secundum potentiam claritatis ejus, id est secundum quod potest vos fortes reddere claritas ejus, qua illuminantur electorum mentes, ut claram Dei notitiam habeant, et omnia clare discernere valeant, ut jam nullatenus ad peccati consensum flecti queant, sed semper quod bonum est, faciant. Dixi ut in omni virtute sitis fortes, scilicet in omni patientia, ut fortiter omnia adversa sustineatis per patientiam. Non enim in quadam patientia rogo vos esse fortes, ut quedam patienter sufferatis, et quedam non sufferatis: sed potius in omni patientia, ut videlicet omnia molestiarum genera patienter pro Deo sustineatis, et in omni longanimitate, id est longa animi perseverantia, in adversitatum toleratione et promissorum coelestium exspectatione. Patientiae enim addenda est longanimitas, ne quis postquam per aliquod temporis spatium servaverit patientiam, deficiat in adversis, vel fastidiat tam longam patientiae observantiam, et incipiat impatienter agere, sed potius per longanimitatem patienter omnia toleret usque in finem, et hanc patientiam atque longanimitatem servate cum gaudio, vel non sitis inter adversa que patimini tristes, sed potius sitis spe gaudentes, dum fueritis in tribulatione patientes. Non enim contristari, sed gaudere debetis, si contingit ut propter justitiam adversa toleretis. Vos dico, agentes gratias Deo Patri, qui tanta nobis beneficia contulit, ut consortes sanctorum nos faceret; hoc est nolite contra Deum murmurare, quia vos sinit in praesenti sæculo adversa tolerare, sed gratias illi agite semper, quia vos dignatus est in numero sanctorum computare, ut cum eo perenniter possitis regnare. Gratias illi exultanter agite, qui nos per suam fecit dignos transire in partem, id est in participationem sortis, id est æternæ hereditatis sanctorum in lumine, id est in caritate divine visionis, ut eternaliter irradiemus splendore majestatis ejus. Sors enim vocatur hereditas, quando non meritis humanis, sed electione divina datur; sanctis patriarchis et prophetis. Et partem hujus sortis nos babere Deus voluit, ut cum sanctis patribus hereditatem possideremus in lumine viventium. Vel Dei voluntas in humano genere sortest, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit (*Rom. ii*), sed occulta illius sors est unicuique hominum. Sortis nomine designatur gratia qua salvamur, quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur, iste facit, et iste non facit, merita considerantur, electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis sue nos fecit, quia voluit, non quia digni sumus, hoc est sors. Et in partem sortis hujus nos, qui eramus indigni, fecit ipse misericorditer dignus, quod ad fidem vocavit, non solum ex Iudeis, sed et ex gentibus (*Rom. ix*). Et hoc fecit in lumine, quo mentes nostras illustravit, ut cognosceremus eum, et verba prædictorum ejus intelligeremus. Fecit autem hoc modo nos di-

Agnos, quia scilicet eripuit nos, id est potenter extraxit de potestate tenebrarum, id est dæmonum, qui nobis dominabantur intrinsecus, dum cæcitas infidelitatis et ignorantiae, vel peccatorum obscuritas in nobis adhuc esset. De potestate hujusmodi tenebrarum, id est malignorum angelorum, ne nos in nocte suæ damnationis sine fine possiderent, eripuit nos Deus Pater; in baptismo delens peccata nostra, per quæ illi potestatem habebant in nobis, et transtulit in regnum Filii sui in Ecclesiam Christi, de qua dictum est, quia mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala (*Matth. xiii*). Transtulit, inquam, nos in regnum Filii dilectionis sue, ut per fidem et opera bona regnaret in nobis Filius ejus. Sed quid est, B dilectionis sue? Si enim in divina Trinitate non est alia dilectio nisi Spiritus sanctus, profecto Christus in hoc loco non solius Patris, sed et Spiritus sancti filius invenitur. Quod si hoc absurdissimum est, restat ut non solus ibi sit dilectio Spiritus sanctus; quod autem dictum est: *Filius dilectionis sue*, nihil intelligatur aliud quam Filii sui dilecti, quam Filii postremo substantiae sue. Caritas enim vel dilectio Patris, quæ in natura est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quam ejus ipsa natura atque substantia, ac per hoc filius charitatis sive dilectionis ejus nullus est alias, quam qui de substantia ejus genitus est. In regnum Filii dilectionis sue dicitur nos transtulisse, ut intelligamus quia nos quoque diligit, si perseveramus esse regnum Filii sui, quem ipse naturaliter et ineffabiliter diligit, id est si peccatum in nobis amplius non regnaverit. Ubi enim peccatum regnare iincipit, ibi Christus regnare desistit (*Rom. v*).

C « In quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. »

In regnum Filii sui nos transtulit, in quo Filio habemus redemptionem: de potestate diaboli, et remissionem peccatorum. In hanc enim redemptionem tanquam premium pro nobis datus est sanguis Christi. Quo accepto diabolus non ditatus est, sed necatus, ut nos ab eis nexibus solveremur, nec quemquam eorum secum, quos Christus ab omni debito liber, indebet fuso suo sanguine redemisset; peccatorum rebus obvolutum traheret ad secundæ ac sempiternæ mortis exitium. Tunc enim sanguis ille, quoniam ejus erat, qui nullum omnino habebat peccatum (*II Cor. v; I Petr. ii*), ad remissionem nostrorum fusus est peccatorum, ut quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxerat, hos per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reum immerita pena mortis affecit, hac enim justitia et hoc vinculo vincutus est ille fortis, ut vasa ejus eriperentur, vel homines quos tenebat, liberarentur (*Marc. iii*). S.c habemus in Christo redemptionem et remissionem, quæ in baptismo consecuti sumus, destructa potestate diaboli, et restituta libertate nostri arbitrii. Vel trans-

tulit nos Deus in regnum Filii dilectionis suæ, id est transvexit nos jam per spem in cælum, quia conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus in Christo (*Ephes.* ii). In quo per spem similiter habemus redemptionem, id est liberationem ab his miseriis et afflictionibus, quas nunc patimur; et per rei exhibitionem habemus jam in illo peccatorum remissionem, quia et semel in baptismo per effusionem sui sanguinis delevit peccata nostra, et quotidie (si peccamus) non indigemus aliis hostiis; unde patet qui legales hostiæ non amplius offerendas sunt, quia nullam omnino jam utilitatem præstant. Qui Christus secundum divinitatem est imago Dei invisibilis, et omnimoda similitudo Patris, sicut ait : « Qui me videt, videt et Patrem (*Joan.* xiv). » Nam sicut per contemplationem cuiuslibet imaginis datur nobis ejus notitia, cuius illa imago est, licet ipse absens et nunquam visus a nobis, sic et apostoli videntes Filium, intellexerunt Patrem, qui corporaliter eis non apparebat. Et nos quidem sumus imago Dei, sed Filius est aliter ejus imago. Nam sicut imago imperatoris aliter est in numero, et aliter in filio; sic et imago Dei aliter in Filio, qui est consubstantialis et coæqualis atque coæternus, et aliter in homine, qui est creatura. Et notwithstanding quod admirabiliter commendat Apostolus excellentiam Christi in utraque natura, nunc de divinitate, et nunc de humanitate ejus sententiam proferens, ut hunc solum ad justificationem, et ad æternam salutem sine legis operibus sufficere cunctis credentibus ostendat (*ibid.*). Nam de divinitate ejus sententiam protulit, dicens quia Pater translulit nos in regnum Filii dilectionis suæ. Et de humanitate ejus subiunxit, quia in ipso habemus redemptionem et remissionem peccatorum; item secundum formam Dei dixit, quia ipse est imago Dei invisibilis. Nunc secundum formam servi subjungit, quia est primogenitus omnis creaturæ. Nam secundum formam Dei, non est primogenitus, sed unigenitus; secundum formam vero servi, ipse est primogenitus in multis fratribus. In substantia divinitatis est unigenitus, in susceptione humanitatis primogenitus in gratia. Primogenitus ergo dicitur omnis creaturæ, quia sicut primogenitus omnium fratrum primatum dignitatis obtinet inter omnes fratres, sic humanitas Christi primatum dignitatis obtinet inter omnes creaturas, ut sedeat cum principibus, et solium gloriae teneat (*I Reg.* ii).

« Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens (*I Cor.* xv). Quia et in ipso complacuit, omnem plenitudinem divinitatis inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipso,

A pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt. » Non est mirum si humanitas Filii Dei tantum præcellat omnibus, ut juxta eam sit ipse primogenitus omnis creaturæ, quoniam secundum divinitatis ejus potentiam condita, id est facta sunt in ipso universa, sicut et in Psalmo canitur Patri : « Quam magnifica sunt opera tua, Domine, omnia in sapientia fecisti (*Psal.* cxii), » id est in Filio tuo. Universa quæ sunt in cœlis et in terra, visibilia, sicut sol et luna, vel hominum corpora, et invisibilia, sicut angeli et animæ, creata sunt in ipso. Et ostenduntur per partes, invisaibia, quæ minus facta per eum videbantur propter magnitudinem excellentiam ipsorum. Universa, inquam, sunt in ipso facta, sive throni, id est illi digniores spiritus, in quibus Deus sedet, sive dominationes, id est illi nobiliores spiritus, qui cæteris dominantur, sive principatus, id est illi qui præsunt aliis, et quæ agere debeant disponunt, sive potestates, id est illi spiritus, qui subjectis aliorum ordinibus potenter præminent. Throni enim vocantur, quibus ad exercendum judicium semper Deus præsedit. Nam quia θρόνος Latino eloquio *sedes* dicimus, throni Dei dicti sunt ii qui tanta divinitatis gratia replentur, ut in eis Dominus sedeat, et per eos sua judicia decernat. Unde et ei canitur : « Sedes super thronum, qui judicas iustitiam (*Psal.* ix). » Throni quippe dignitate loci superioris excedunt, ut sex alias angelorum ordines subter se relinquant. In quibus statim post thronos sunt dominationes, id est illi spiritus, qui in superni regis curia sunt nobilissimi, et subjectis quibusque dominantur, ac possident eos ut domini. Principatus etiam vocantur, qui ipsa quoque bonis angelorum spiritibus præsunt. Qui subjectis suis, dum quæcunque sunt agenda, disponunt eos ad explenda divina ministeria, principiantur. Dominationes tamen potentiam principatum alta dissimilitudine mirabiliter transcendunt. Nam principari, est inter reliquos priorem existere. Dominari vero est, etiam subjectos quosque possidere. Potestates autem, juxta Dionysium, et ipsæ dignioris potentiae, quam principatus esse creduntur, ut subjectis ordinibus cæterorum potenter præsint, et ad divinam contemplationem super se potenter extendantur. Vel juxta beatum Gregorium, potestates vocantur hi, qui hoc potentius cæteris in suo ordine perceperunt, ut eorum ditioni subjectæ sint potestates adversæ, quorum potestate refrinantur, ne corda hominum tantum tentare prævaleant quantum volunt. Et cuncta hæc invisibilia celestium atque præcellentium spirituum agmina, in Christo sunt creata, ut per hæc ostendatur esse non minor Patre. Nec solum angelici spiritus, sed omnia prorsus quæcunque sunt vel fuerunt, creata sunt a Patre per ipsum, sicut et evangelista testatur, quia « omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan.* 1), » id est nulla creatura. Et in ipso facta sunt omnia, sicut et Psalmistam cecinisse præmisimus : « Omnia in sa-

pietia fecisti (*Psalm. ciii*). » *Per ipsum*, id est per virtutem ejus omnipotentiam, et in ipso, id est intra signum immensam magnitudinis sapientie ejus *creata sunt omnia*, et secundum formam servi ipse est ante omnes, id est omnibus prælatus, quia nullus est ei æqualis, etiam secundum quod ipse est homo, et secundum formam Dei *omnia in ipso constant*, quia sicut omnia creavit, sic omnia continet et regit. Omnia in ipso constant, quia secundum immensitatem incircumscribat et incomprehensam divinitatis ejus, omnia sunt intra ipsum; et ne in nihilum redeant, per eum consistunt, et secundum formam servi ipse est caput corporis sui, scilicet Ecclesia, quia unius naturæ sunt caput et corpus. Ecclesia caput est homo ille, cuius susceptione et verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Ivan. i*); membra vero cætera sunt omnes sancti, quibus perficitur et compleetur Ecclesia. Sicut ergo anima totum corpus nostrum animat et vivificat, licet in capite servit et vivendo et audiendo et odorando et gustando et tangendo, in cæteris autem membris tangendo tantum; et ideo capiti cuncta subsunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulendum, quia ipsius anime quæ consulti corpori, quodammodo personam sustinet caput. Ibi enim omnis sensus appetit; sic universo populo sanctorum tanquam uni corpori, et caput est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (*1 Tim. ii*), quod Dei sapientia non sic assumpsit ut cæteri, sed multo excellentius multoque sublimius, quonodo illum solum assumi oportuit, in quo sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendit, qui et ipsius sapientiae personam gereret, per quam cæteri sunt sapientes. Ipse igitur est caput, cæteri vero membra, quia in ipso sunt omnia bona, sicut in capite omnes sensus; in cæteris vero quedam partes honorum distributæ sunt, juxta mensuram uniuscunque membra. Et ipse universa membra regit, omnia vero membra illi adhaerent. Qui et secundum formam Dei est principium, quia ipse est Dei sapientia, quæ permanens in se, sicut scriptum est (*Sap. viii*), innovat omnia. Principium enim quodammodo semper incipit et nunquam deficit, sicut Filius æternus de Patre nativitatem habet. Vel sicut ipse dixit in Apocalypsi Joannis: « Principium est creatura Dei (*Apoc. iii*), quoniam omnis creatura ab illo habet esse. Vel omnium virtutum omniumque honorum est nobis principium, quia nemo quidquam habere valet, nisi ab ipso acceperit, ideoque et caput jure vocatur. Et secundum formam servi est ipse primogenitus ex mortuis, quia primus resurrexit, non ultra moriturus (*Rom. vi*). Ipsa enim resurrectio mortuorum, est quedam generatio, sicut scriptum est: « In regeneratione cum sederit Filius hominis (*Math. xix*), etc. Reliqui ergo mortui adhuc tenentur in matris utero, id est in sinu terræ clausi jacent in monumentis, hic autem jam ex utero matris processit, id est veniens de tumulo surrexit quasi gigas non ultra moriturus, sed in æternum cum

PATROL. CLXXXI.

A Patre regnaturus in cœlestibus. Ideoque primo genitus ex mortuis, vel primogenitus mortuorum, id est ad immortalitatem genitus per resurrectionem. Et hoc idecirco, ut ipse sit in omnibus tenens primatum, id est dominium, quia potest et alios suscitare. Sicut enim primus omnium resurrexit, unde et ipse primitia dormientium appellatur (*I Cor. xv*), sic in omnibus sanctis tam prioribus quam sequentibus, tenet ipse primatum dignitatis et potentie, ac sanctitatis. Vel in omnibus dignitatibus tenet ipse primatum, quia sicut primus surrexit, ita primus cœlos ascendit, et primus faciem Dei vidit, et in universis dignitatibus omnes præcellit. Et recte primatum habet, non solum quia est primogenitus, sed etiam quia complacuit Trinitati, quod in ipso omnis plenitudo scientie et virtutum non modo esset, sed habitaret. Quia et complacuit, id est Patri simul cum Verbo et Spiritu sancto placuit, inhabitare, id est permanere in ipso omnem plenitudinem, id est omni modo perfectam abundantiam divinitatis, et omnium (*Joan. i*) gratiarum atque virtutum, omniumque bonorum. Hoc complacuit Deo, ut tanta benorum plenitudo maneret in illo homine, cui non ad mensuram dedit Spiritum, sicut cæteris sanctis datus consuevit. Et placuit Deo per eum reconciliare sibi omnia humana in ipso posita, id est Judæos et gentes in fide illius constitutos, qui prius ab invicem, et a Deo discordabant. Hoc Deus, ut dictum est, voluit, ipse dico, pacificans ad invicem non per legis sacrificia, sed per sanguinem crucis ejus, id est per sanguinem ejus in cruce fusum, sive ea quæ sunt in cœlis, sive quæ sunt in terris, id est angelos et homines. Quia enim hora sanguis redemptionis exiit de latere Domini in cruce pendens, dimissum est peccatum Adæ humano generi, et pacificata sunt cœlestia et terrestria, quia tunc patuit hominibus introitus in regnum cœlorum. Magna enim discordia separabat homines et angelos, quia nemo tam sanctus erat, ut in consortium angelorum suspicereatur, sed omnes ad infernum propter culpam primi hominis descendebant. Morte autem Christi pax tanta inter homines et angelos effecta est, ut nunc animæ justorum cum de corporibus exirent, mox penetrent cœlos gaudientibus angelis. Vel pacificata sunt Deo per Christi sanguinem, sive ea quæ sunt in cœlis, id est animæ sanctorum, quæ jam sunt in regno cœlorum, et olim discordabant a Deo vel per suam, vel protoparentis culpam; sive ea quæ sunt in terris, id est electi qui adhuc peregrinantur in exilio vitæ præsentis.

« Et vos cum essetis aliquando alienati et infirmi sensu in operibus malis, nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos sanctos et immaculatos et irreprehensibiles coram ipso; si tamen permanetis in fide fundati et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod auditis, quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vo-

• bis; et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia, cuius factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis, ut impleam verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit a sæculis, et a generationibus; nunc autem manifestatum est sanctis ejus quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu; in quo et labore, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute.

Dixerat generaliter omnia reconciliata, et nunc dicit specialiter illos reconciliatos, non per sua merita, nec per carnales observantias, sed per Christum, ut magis studeant subjici dominio tanti regis, et non sint ingratiani beneficis. Placuit, inquit, Deo per Christum reconciliare sibi omnia; et res etiam, o Colossenses, reconciliare sibi per eumdem voluit, cum aliquando, id est ante fidem essetis alienati ab eo, id est nihil cum eo habentes, dum diis alienis adhaereretis, et inimici ejus non natura, sed sensu, quia per hoc quod ei contraria sentiebatis, putantes idola deos esse, et amantes quæ ipse odit, inimici ejus eratis, permanentes in operibus malis. Nam olim quidem tales fuistis, sed nunc, id est in hoc tempore, gratia reconciliari vos Deus in corpore carnis ejus, id est in corpore Christi, quod est caro. Corpus enim carnis dictum est, ad distinctionem cæterorum corporum, quæ non sunt caro. In corpore carnis Christi per mortem ejus reconciliavit vos sibi Deus exhibere, id est ut exhiberet vos sanctos in virtutibus, et immaculatos a peccatorum sordibus, et irreprehensibiles, ut nihil mali in vobis appareat coram ipso qui videt omnia. Quod in hac vita fieri non potest, sed in alia siet, quando sancti jam nihil maculæ, nihilque reprehensionis habentes, coram suo Creatore permanentes, videbunt faciem ejus in æternum. Tales vos exhibebit ipse coram se, id est præsentabit et officeretante conspectum gloriæ suæ atque præsentiam; tamen hac conditione, si permanetis in fide. Alter enim non potestis ad hanc gloriam pervenire. Sed tunc pervenietis ad hanc, si nunc in fide quam didicistis, permaneritis fundati, id est alta radice firmati, et non titubantes, et stabiles, id est ut neque cadatis, neque cedatis, id est ut neque fraudulentis locutionibus pseudoapostolorum seducamini, neque persecutionibus gentilium a constanza fidei recedatis; et si permaneritis immobiles a spe Evangelii, id est si perduraveritis in bonis operibus ita firmi, ut nihil vos movere possit a spe retributionis æternæ, quam promittit Evangelium; quod audistis a doctoribus vestris, ideoque illud tenere debetis, quia melius esset non cognovisse viam justitiae quam post cognitionem retrorsum converti (II Petr. ii). Quod Evangelium non ad vos solum-

A modo pervenit, ne inde superbatis, vel vos solos per ipsum delusos putetis, sed prædicatum est in universa creatura quæ sub caelo est, sicut Dominus Iusserrat: « Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi). » Potest enim omnis creaturæ nomine omnis natio gentium designari, quæ est sub caelo in universo orbe. Non est enim ulla natio gentium, in qua prædicatum non sit Evangelium. Vel omnis creaturæ nomine signatur homo, qui habet commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si igitur commune habet aliquid cum omni creatura homo, juxta aliquid omnis creatura homo. Sic namque omnis creaturæ Evangelium invenitur in solo homine. Universæ ergo creaturæ prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur, quia videlicet ille docetur, propter quem universa in terra creata sunt, et a quo universa per quamdam similitudinem aliena sunt. Vel universa creatura, est universa Ecclesia per novam gratiam spiritualiter creata, secundum illud. « Cor mundum crea in me, Deus (Psal. l), » etc. Ipsius sumus factura, creati in Christo Jesu, in operibus bonis (Ephes. ii). Quæ scilicet creatura est sub caelo, id est adhuc peregrinatur in hac valle lacrymarum, sed tandem sublevabitur in cœlum. Dicitur enim, quia Evangelium prædicatum est in universa creatura quæ sub caelo est. Ac si dicatur: Hoc Evangelium et haec fidem atque spem evangelicam tenere debetis, quia sic tenet universus mundus fidelium. Quod Evangelium et Apostolus auctoritate sua commendat, subdendo: Cujus scilicet Evangelii, factus sum minister, id est ministrator et præparator, ego Paulus, qui tanta famæ tantæque sum auctoritatis. Et etiam potestis scire quia verum est, atque firmiter illud debetis retinere et illi obediare. Factus sum ejus minister, qui nunc pro ejus annuntiatione constrictus vinculis et Romæ retentus, gaudeo in passionibus, quia inde proficiunt credentes. Gaudeo iniquam, in passionibus pro vobis confirmandis in veritate Evangelii; et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, id est ea quæ Christus in carne sua minus pertulit, ego in carne mea perfero pro multiplicando corpore ejus, quod est Ecclesia. Passiones enim Christi non sunt in solo Christo, immo passiones Christi non sunt nisi in Christo. Si enim Christum intelligamus caput et corpus, passiones Christi non sunt nisi in Christo. Si autem Christum intelligamus solum caput, passiones Christi non sunt in solo Christo. Nam Apostolus: Adimpleo, inquit, ea quæ desunt passionum, non mearum, sed Christi; in carne non jam Christi, sed mea. Patitur, inquit, Christus adhuc passiones, non in carne sua in qua ascendit in cœlum, sed in carne mea, quæ adhuc laborat in terra. Quisquis ergo es in membris Christi, quidquid pateris ab eis, qui non sunt in membris Christi, deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat, mensuram adimplens, non superflaudens. Tantum pateris, quantum ex passionibus

tuis inferendum erat universe passio Christi, qui passus est in capite nostro, et patitur in membris suis, id est in nobis ipsis. Ad communem hanc quasi rempublicam nostram, quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et passione virium nostrarum quasi canonem passionum nostrarum inferimus. Paratio plenaria non erit passionum omnium, nisi cum s̄eculum finitum fuerit. *Adimpleo*, iuquit, *ea quae desunt*. Cui desunt? Passionibus Christi. Et ubi desunt? *In carne mea*. Nam in carne Christi quam virgo peperit, nihil passionum deest, sed omnes in illa passiones sunt impletæ; sed adhuc restat pars passionum ejus in mea carne, quas quotidie tolero pro universali corpore ejus, quod est Ecclesia. Si enim ab eruditione fidelium cessarem has passiones ab infidelibus non sustinerem. Sed quia semper Ecclesiæ studio prodesse, semper adversa cogor tollere. *Cujus Ecclesiæ factus sum ego minister*, id est officium accepi ut ei verbum vitæ ministrem; et hoc non dispositione hominum, vel usurpatione mea sive merito meo, sed secundum dispensationem Dei, id est secundum quod mihi Dei gratia ordinavit. Vel factus sum minister Ecclesiæ secundum dispensationem Dei, id est ut ei dispensem cibaria Domini mei. *Quæ dispensatio data est mihi in vobis*, quia tantumdem valet quod per meos discipulos cibum vitæ vobis dispensavi, quantum si per me id fecisset. Vel in vobis, quia in cunctis gentibus est mihi data, et vos estis gentes. Idcirco data est mihi, *ut impleam verbum Dei*, id est impleam quod Deus præordinavit de vobis, et quod in secreto consilii sui locutus est ante sæcula de salute vestra, ne putetis salutem gentibus non fuisse promissam. Nam in secreto sapientiae suæ, vel in prophetis locutus est bona de vobis. Et hoc verbum implore studio, dum vos ad promissam salutem festinare moneo. Vel impleo verbum Dei, id est verbum prædicationis, quod Christus annuntiaret per seipsum cœpit; id adimpleo per ministerium meæ prædicationis, quia in doctrina mea persistitur quidquid minus in Scripturis sanctis dictum fuerat, id est omnis perfectio justitiae et sapientiae quam mortales adipisci valent, completetur in mea prædicatione. Adimpleo verbum, id est *mysterium*: hoc est secretum occultum redemptionis humanæ per incarnationem ac mortem Filii Dei, per quam gentes illuminatæ sunt, et creditibus Judæis sociatæ et coequatæ, cæteri vero Judæi execrati. *Quod mysterium fuit hominibus absconditum a sæculis*, id est ex quo sæcula esse cooperunt, hoc est dies succedere nocti, noxque diei, et generationibus, id est ex quo generationi generatio successit usque ad adventum Domini. Absconditum fuit omnibus tam longo mundi spatio, nisi paucis quibus per Spiritum sanctum Deus hoc revelavit (*Luc. x; Matth. xi*). Nam, etsi nonnulli philosophorum de divinitate Filii Dei multa recte dixerunt, nihil tamen de incarnatione et morte ejus, ac nostra per eam redempzione cognoverunt. Abscondit enim Deus hoc a sapientibus et prudentibus, et revelavit ea parvulis.

A Olim quidem fuit absconditum; sed *nunc tempore gratiæ manifestatum est non cunctis hominibus, sed sanctis ejus*; nec his omnibus, sed *quibus volunt* Deus ex sola gratia *notas facere*, id est notificare dirittas gloriæ sacramenti *hujus in gentibus*, in quo sunt multa, fides, remissio, justificatio, conjunctio Judæorum et gentilium, dona Spiritus sancti, futura beatitudo, et propterea dixi divitias. *Quod sacramentum est Christus in vobis gentibus*, id est Christi incarnationis, passio et resurrectio, per quas facta est humani generis reparatio, et Judæorum atque gentilium coequatio, quod requivit facere carnalis observantia legis. Christus dico, existens in vobis *spes gloriæ*, id est per eum qui in cordibus vestris habitat, speratis gloriam sempiternam sine carnalibus legis operibus. *Quem, id est qualem nos eum cunctis annuntiamus*, quod scilicet gentes sperant per eum, et consequentur gloriam sine lege. Hunc prædicamus, qui gentibus in se credentibus est *spes gloriæ*, et *salus æterna*, nos *corripientes*, id est increpantes et castigantes, non solummodo vos, sed etiam *omnem hominem* qui deviat a tramite fidei, vel rectæ agnitionis. *Omnem hominem*, id est tam Judæum quam gentilem, tam nobilem quam ignobilem, tam divitem quam pauperem, tam liberum quam servum, tam marem quam feminam, sumus corripientes; et *docentes omnem hominem* qui ignorat, docentes, inquam, eum in *omni sapientia*, quæ laudatur in Scripturis sanctis, per quam Deus agnoscitur et colitur. Quod ideo facimus, ut exhibeamus, id est præparemus atque reddamus *omnem hominem perfectum fidè et moribus in Christo Jesu*, non in lege; nihil enim ad perfectum adduxit lex (*Hebr. vii*). Hoc loco declarantur tres gradus actionis, quos magnus Dionysius esse testatur non solum in ecclesiastica, sed etiam in angelica hierarchia, id est sacro principatu, scilicet purgatio et illuminatio et perfectio. Purgatio in his qui corripiuntur, illuminatio in his qui docentur, et perfectio in his qui perfecti exhibentur. Homines enim purgantur a peccatis et errore, et illuminantur doctrina sapientiae, ac perficiuntur sublimiori virtutum et sapientiae assecutione. Angeli quoque purgantur ab ignorantia, et illuminantur divina scientia, et perficiuntur majori cognitione ejusdem scientiæ. Hes ergo gradus hierarchiæ, id est sacerdotalis actionis insinuans Apostolus, dicit de se, suisque sociis, quia Christum annuntiamus, corripientes omnem hominem, qui scilicet correptione indiget pro quaunque culpa, et docentes in omni sapientia divinorum omnem hominem qui jam corruptus est, et ab errore vel peccatis purgatus. Non enim prius tradenda est homini doctrina sapientiae, quam vas cœdis ejus purgatum sit ad susceptionem illius. Ideo sic corripimus, ac deinde docemus, ut exhibeamus, id est faciamus omnem hominem qui corruptus et doctus fuerit, perfectum in Christo, id est in Christiana religione. Vel in coelesti patria exhibeamus, id est offeramus eum Deo tanquam sacrificium in

Christo Jesu perfectum, id est bonis omnibus perfecte plenum. In quo, id est qua re, scilicet ut corripiam et doceam, et exhibeam Deo perfectum omnem hominem in Christo, et ego labore, id est laboriosis conatibus adnitor, certando contra rebelles, adjuvantibus signis, quae Deus ad confirmationem adjungit labori meo, secundum operationem ejus, scilicet Christi, quam ipse operatur in me in virtute miraculorum, vel in virtute potentis per Spiritum sanctum et efficacis sermonis, sive virtute internae fortitudinis, quae per Spiritum sanctum me corroborabat interius ad constantiam praedicandi et bene agendi.

CAPUT II.

« Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro his qui sunt Laodiceæ, et quicunque non viderunt faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus quæ in Christo est, fidei vestra (I Cor. v). Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate, radicati et superaedificati in ipso, et confirmati in fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. »

Ideo vobis rescribo me laborare ut omnem hominem corripiam et doceam et perfectum exhibeam, quia volo vos scire, id est volo ut sciatis, qualem sollicitudinem habeo pro vobis, quam curiosus sim de vestra salute, et pro his qui sunt Laodiceæ, id est apud illam civitatem vobis affinem, et pro ceteris quicunque non viderunt faciem meam in carne, id est non putatis me minus sollicitum esse pro illis, quibus in mea persona non praedicavi, quam pro his quos corporaliter praesens ore proprio docui; vel pro illis, quos oculis carnis non video, quam pro his, quos presentia corporali soveo. Ad hoc sum pro illis sollicitus, ut consolentur, id est consolationem habeant corda ipsorum, dum me paternam sollicitudinem erga se habere cognoverint. Pro his, inquam, sollicitus sum, qui non viderunt faciem meam in carne, instructi in charitate, id est qui me corporaliter non viderunt, et in charitate sunt instructi, vel ad hoc sum sollicitus, ut ipsi in vobis consolentur corda ipsorum, id est corda sua instructi in charitate, quam Deus ad nos habuit, qui pro nobis Filium tradidit. Qui enim hoc attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit ad patriam se posse reverti. Qui hoc, inquam, attendit, potest se in adversis que patitur, consolari, quia inde perpendit, quoniam justum sit, ut ipse pro peccatis suis flagella patiatur, cum Dei Filius tanta sine peccato passus sit. Consolentur corda ipsorum, et hoc in omnes divitias plenitudinis intellectus, id

A est tendentium in omnes copias pleni intellectus, et perfecte de humanis et divinis habent intellectum, sicut et de anima et de supernis spiritibus; atque ita gradatim prolixiant in agnitionem mysterii Dei, id est ut agnoscent illud quod est secretum, et agnatum de essentia Dei Patris et Domini Iesu Christi, unde sciant quod una est utriusque substantia, quamvis alia Patris, alia Filii sit persona; et quod Pater non est prior aut major Filio, nec Filius posterior aut minor Patre, sed ambo coeterni sunt et coaequales. Tendant ergo in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Patris et Christi ejus, ut accipient agnitionem sacramenti Dei in Christo, advertentes has esse divitias sapientiae et scientiae, si agnoscatur Christus in deitas

B sue plenitudine adorandus cum Patre. Omne enim mysterium sacramenti Dei in Christo est, ut qui eum cognoscit, omnium notitiam habere videatur. Omnis enim ratio scientiae supernæ vel terrene creaturæ, in eo est qui est caput omnium et acto; ut qui hunc novit, nihil ultra querat, quia hic perfecta virtus est et sapientia; et quidquid aliud queritur, hic perfecte invenitur. Quod infideles non pertant, quia non legunt in evangeliis et prophetiis astrologiam, et hujusmodi alia quæ Deo despiciunt, quia nihil proficiunt ad salutem, sed nutriunt in errorem; et dum his student, curam animæ non habent. Qui vero Christum novit, thesaurum sapientiae et scientiae invenit, quia id novit quod nile est ad omnia. In quo scilicet Christo, sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae. Sapientia est divinorum, scientia vero humanorum, et haec utraque, id est divina et humana, in Christo sunt. Omnia enim quæ pro nobis Verbum caro factum, temporaliter et legaliter fecit ac pertulit, secundum hanc distinctionem ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod autem Verbum sine tempore et sine loco est Patri coeternum et ubique totum, ad sapientiam pertinet. Ac per hoc Verbum caro factum, quod est Christus Jesus, et sapientiae thesauros habet et scientiae. Omnes itaque thesauri et sapientiae divinarum atque coelestium rerum, et scientiae humanae atque terrestrium sunt in Christo. Sed thesauros istos alii fidelium magis noverunt in Christo, alii minus, infideles autem prorsus ignoraverunt eos. Sunt enim in Christo absconditi. Et ideo a miremini si jam in Christo estis, et nequidem ea invenistis, vel parum adhuc invenistis, quia res omnibus patent, sed eis tantum qui petant et palcant. (Matth. vii). Sed hoc propterea dico vobis et mysterio Dei, quod in Christo est, id est de mysterio redēptionis humanæ, quam Deus in Christo posuit, et de divitias thesanum sapientiae et scientiae, quæ in eo sunt absconditæ, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, id est nec hereticus aliquis, nec pseudoapostolus, nec gentilis vos a fide Christi separat per sublimem facundiam, quia res est virtus in compositione verborum, sed in sensibus. Nemo vos ratione mundanarum rerum ale-

C

D

E

bat a spe, quæ est in Condитore ac Redemptore; A nemo vos argumentis et eloquentia verborum separat a Dei sapientia, hortor vos ad agnitionem mysterii Dei, ne possitis decipi, quia licet corporaliter non sim inter vos, habeo tamen sollicitudinem pro vobis. Nam etsi corpore absens sum, sed, id est tamen, spiritu, id est sollicitudine et affectu dilectionis vobiscum sum. At contra mercenarius, cum sit ovibus corpore præsens, spiritu tamen longe est ab eis, quando venienti lupo fugit, non mutando locum, sed subtrahendo solatium, quia se sub silentio abscondit dum raptori contradicere non audet. Ego sum spiritu vobiscum, id est animo et sollicitudine, vel Spiritu sancto qui in me habitat, et ubique præsens est, ac replet orbem terrarum (*Sap. i.*), sum vobiscum. Nam et Eliseus licet B corpore abesset, spiritu tamen erat præsens, quando Giezi percipiebat munera a Naaman Syro, vel quando rex Syriae contra regem Israel consilia tractabat (*IV Reg. v. xvi.*). Ita ego sum spiritu vobisci intuens quidquid facitis, ut jam reveremini perverse agere in oculis meis, et ad observantiam Evangelii proniores sitis. Spiritu sum vobiscum, gaudens de profectu vestro et videns ordinem vestrum, id est considerans quia inviolabiliter custoditis ordinem sacræ religionis, et videns firmamentum ejus fidei vestrae, quæ est in Christo, id est contemplans quia firmam fidem habeatis in Christo. Utrumque enim aspicio, et ordinem vestrae sanctitatis, et sumitatem vestrae fidei. Cavete ergo ne quid reprehensibile in vobis appareat, cum ego vestram et conversationem et fidem videam. Et quia ego de ordine quem servatis, et fide quam tenetis gaudeo, ergo nolite inde declinare, sed sicut a bonis doctoribus vestris accepistis Iesum Christum Dominum et Deum, it est sicut ab eis quemadmodum oporteat eum credi et coli diuinistis, ita ambulate, id est proflcite et augmentum facite, atque in interiora tendite in ipso, non extra ipsum, et nolite exorbitare a via rectitudinis quam tenere coepistis; vos dico, radicati sicut bonæ arbores, quantum ad activam vitam fructum boni operis afferatis; et superædificati sicut domus Dei, quantum ad contemplationem, in ipso qui est vitis vera, unde palmites omnes surgunt (*Joan. xv.*); et fundamentum, in quo totum existit edificium. Nam Dei agricultura estis, Dei ædificatione estis (*I Cor. iii.*), et perseverate confirmati, id est per omnia firmati atque constantes, in fide sicut didicistis, docente Epaphra vel Archippo, non sicut pseudo volunt vobis suadere. Vos dico, abundantes in illo bonis operibus atque virtutibus in gloriarum actione, ut semper agatis Deo gratias de bonis quæ jam ab eo perceperitis, et magis ac magis buntare studeatis. Sic enim proderit vobis confirmatus esse in fide. Alioquin fides si non habeat pera, mortua est in semetipsa (*Jac. ii.*).

Videte ne quis vos decipiatur per philosophiam et inanem fallaciā, secundum traditionem hominum, secundum clementa mundi, et non secundum

dum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et estis in illo replati, qui est caput omnis principatus et potestatis. »

Moneo ut ambuletis in Christo, et rideate, id est cautæ circumspectione cavete, ne quis vos decipiatur, seducens in aliquem errorem per philosophiam terrenam, quæ argumentis et subtilitate componitur; et fallit, dum verisimilibus causis et commentitiis rebus nihil tam verum aestimatur, quam quod conspicitur in elementis. Quæ non a Deo, sed ab hominibus ordinata est; et ideo cavenda, quia cultrix est mundi, non Dei; a Christo retrahit, in quo est omnis perfectio, quia habet omnia quæ Pater. Videate ergo ne quis vos seducat per philosophiam, id est per mundanam sapientiam, quæ naturalia sequitur et argumentatis, et per inanem fallaciā pseudo apostolorum. Fallacia enim est, quod de lege dicunt; inanis, quia in hac falsitate nulla est utilitas, quod solet esse aliquando in falsis. Quæ fallacia carnalium observantium est secundum traditionem hominum, id est Phariseorum, quibus ait Dominus: Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram (*Matth. xv.*), secundum elementa mundi, id est secundum cursum solis et lunæ, ut celebratio festivitatuum et sacrificiorum, quæ diversis temporibus agebatur; et non secundum Christum, quia quisquis legem adhuc carnaliter observandam putat, a Christi veritate discordat. Nam ideo illæ carnales cærementiæ non possunt jam observari, ne in his adhuc venturus promittatur Christus, aut nunquam in eis promissus fuisse credatur. Et propterea non secundum Christum est jam illa carnalis observatione. Vel cavete ne quis vos decipiatur per philosophiam, id est per philosophicam interpretationem idolorum; et per inanem, id est ab omni utilitate et omni veritate vacuam fallaciā talium dictorum, quæ est secundum traditionem hominum, id est quasi sapientium, qui quasi prudentius idola expoununt secundum clementa mundi. Juno, inquit, est aer, et invitavit ut mare colatur in Neptuno, terra in simulacro Telluris, aer in Junone. Elementa sunt ista, quibus hic mundus consistit. Non ergo quasi qualescumque adoratores simulacrorum, sed quasi doctiores interpretatores signorum cavendos esse vobis moneo, quia in hujusmodi interpretationibus est inanis fallacia, quæ seducere molitur incautos. Tradiderunt enim philosophi, qui hoc loco vocantur homines, quia se solos putabant ratione utentes, Deum non posse fieri creaturam nec hominem posse nasci de virgine, vel mortuum resurgere, considerantes elementa, id est has visibles creaturas, in quibus ex commissione animalia generantur; et quod moritur, non iterum vivit. Sed talium dogmatum assertores cavendi sunt, quia sicut humanis rationibus agerent de aliqua creatura, sic agunt de Creatore, videantes eum sub legibus humanis contineri, et non secundum Christum, id est non considerantes potentiam, quæ facta est Christi car-

ne. *Quia in ipso inhabitat non quedam pars celestis gratiae, sicut in ceteris sanctis, sed omnis plenitudo divinitatis non umbratiliter, sicut in templo Salomonis, sed corporaliter, id est solide ac veraciter.* Non enim ideo corporaliter [*at. corporeus*] quod corporalis sit Deus; sed aut verbo translato usus est Apostolus, tanquam in templo manu facto non corporaliter, sed umbratiliter habitaverit, id est prefigurantibus signis, nam omnes illas observations umbras futurorum vocat (*Hebr. x.*), etiam ipso translato vocabulo; summus enim Deus, sicut scriptum est (*Act. viii.*), non in manu factis templis habitat aut certe corporaliter dictum est, quia in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Unde *Judeus* ait de templo corporis sui, « Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud (*Joan. ii.*). » Quamvis igitur in quolibet praecipuo membro velut in aliquo magno propheta vel apostolo divinitas inhabitet, non tamen sicut in capite quod est Christus omnis plenitudo divinitatis. Deus enim qui ubique praesens est, et ubique totus praesens, non ubique habitat, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est et propitiatus. Capitur autem habitans ab aliis amplius, et ab aliis minus. In Christo enim, qui est caput omnium justorum, habitat omnis plenitudo divinitatis, ceteris vero secundum mensuram distribuitur gratia. Nam et in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non tantus quantus in capite, ubi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim visus est et auditus et olfactus et gustus et tactus, in ceteris autem solus est tactus. Et etiam praeter hoc, quod tanquam in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo divinitatis, est aliud quo intersit inter illud caput et cajuslibet membris excellentiam, quia de nullo sanctorum potest dici: « Verbum caro factum est (*Joan. i.*) », nec quisquam eorum qualibet presentia gratia unigeniti nomen accipit. Itaque in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, id est veraciter. Neque enim divinitatis corpus est. Sed quia in sacramenta Veteris Testamenti vocat Apostolus umbras, ut præmisimus, futurorum, propter umbrarum comparationem, corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinem divinitatis (*Hebr. x.*), quod illo impleantur omnia, quae illis umbris figurata sunt, et sit quodammodo umbrarum illarum ipse corpus, id est figurarum et significationum ipsarum ille sit veritas. Qui vero dicit carnales observantias adhuc necessarias, dicit Christum non esse corpus umbrarum, nee Deum ad omnia sufficientem. In Christo quidem manet omnis plenitude divinitatis corporaliter, et vos estis in illo replete gratia divinitatis, per quam virtutibus et sanctis operibus abundetis. Nec mirum si in vos per eum transfunditur divina gratia, qui tantæ excellentiae est, ut sit caput omnis principatus et potestatis. Naque enim est ullus principatus aut ultra potestas in celo sive in terra, qui ab hoc capite

A non descendat, et huic capiti subdat, atque ab hoc capite regatur.

In quo et circumclusi estis circumcisione manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Jesu Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis, et vos cum mortui essetis in delictis et præputio carnis vestrae (*Ephes. ii.*), convividebat cum illo, donans vobis omnia delicia, delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, et expolians principatus et potestates, traduxit et confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

B Modo latenter ingreditur Apostolus ostendere observantias legis esse superfluae, et solam Christi fidem sufficere ad salutem. Vos, inquit, estis in Christo, spiritualibus bonis replete, in quo et circumcisione estis. Resurrecio enim Christi, quæ facta est tertio quidem a die passionis, sed octavo in diebus hebdomadis, ipsa vos circumcidit. Resurrexit enim Christus, abstulit vobis desideria carnalia, abstulit concupiscentias malas, abstulit superfluum cum quoniam eratis, et multo pejus quod male vivendo addideratis. Circumcisio in Christo estis circumcisione non manu hominis carnaliter facta in expoliatione corporis carnis, id est in ablatione superflue culis, sed in circumcisione Jesu Christi, quæ non carnem amputat, sed vitia. Non enim duas res intelligi vult, quasi et aliud sit caro, et aliud corpus carnis; sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est (nam multa sunt, excepta carne, corpora coelestia et corpora terrestria) corpus carnis, dixit corpus quod caro est, sicut alibi spiritum mentis, eum spiritum qui mens est. Circumcisio, inquit, estis circumcisione, quæ non est manu, id est opere humano facta in expoliatione carnis corporis, id est in amputatione superflue carnis; sed est facta divinitus in circumcisione Jesu Christi, id est in resectione carnalium vitiorum et concupiscentiarum. Circumcisio enim Christi quæ octavo die facta est, significavit nos per fidem resurrectionis ejus ab omni superfluitate vitiorum suis spoliandos, et in octava aetate saeculi per resurrectionem corporum ab omni labe mortalitatis et corruptionis exuendos. Circumcisio estis spiritualiter circumcisione Christi (*Luc. ii.*), consepulti ei in baptismo. Haec est enim in vobis circumcisione Christi, vitiis scilicet vos esse mortificatos, ut sepulturæ ejus in baptismo participes facti, resurrectionis quoque ipsius incorruptionem morum et novæ conversationis sitis participes. Trina enim mersio baptismi, imago est triduana sepulturæ Domini, ut quisquis in aquam velut in sepulcrum deponitur, mortuus sit omnino peccatis, ut possit resurgere virtutibus. In quo scilicet Christo, et resurrexisti a morte animæ post sepulturam baptismi per fidem, qua credidisti eum resurrexisse, et vos per eum resurrecturos. Resurrexisti, inquam, per fidem operationis Dei, id est per hoc

quod credidi tis operationem quam Deus fecit in eo, *qui suscitavit illum a mortuis, et vos conviviscavitis* atque conresuscitavit, *cum illo, cum essetis spiritualiter mortui in delictis*, quæ commiseratis delinquendo bonum, *et præputio carnis restræ*, id est carnali immunditia ad quam lapsi fueratis. Præputium enim hic vocatur illud, quod præputio significatur, hoc est peccata carnis. Cum ita essetis mortui, conviviscavitis vos Deus cum Christo, id est resuscitans Christum corporaliter, resuscitavit cum eo spiritualiter; *donans*, id est dimittens *vobis omnia delicta* tam originalia quam actualia, ipse *delens chirographum decreti, quod erat adversum nos*. Non solum enim vobis gentibus delicta donavit, sed et nobis Judæis prævaricationes quæ sunt ex lege dimisit. Et hoc est, *delens chirographum*, etc. Chirographum enim vocatur manualis scriptura, ad alicujus rei memoriam commendandam facta. Quod chirographum dividunt homines, inter quos res, unde sit chirographum, constituitur; et inde partem suam unusquisque reservat. Chirographum vero a Deo deletum fuit memoria peccatorum ex legis transgressione venientium, quæ non recedebat a mente Judæorum et malignorum spirituum. Delevit ergo chirographum decreti, id est memoriam transgressionis, quæ erat ex decreto, id est ex lege. Conscientia enim nostra et diabolus ad accusandum erat memoria illius transgressionis; et ita hæc memoria erat adversum nos, nocens nobis, et nos crucians. Sed hoc reatu per baptismum deleto, nec conscientia nostra jam tintinet, nec diabolus quod objiciat habet. Quod decretum erat nobis contrarium, id est rectitudo justitiae quæ decreta fuerat in lege, erat contraria pravitati nostrarum prævaricationum; sed per auxilium novæ gratiæ concordavimus adversario nostro, id est legi divinæ, obtemperantes præceptis ejus, sicut ait Dominus: Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum illo in via, id est esto concors et obediens sermoni præceptorum cœlestium, qui tuis pravitatis adversatur, cito dum es cum illo in itinere præsentis vite. Vel chirographum, id est manu scriptum, erat perpetratio prævaricationis Adæ. Quod erat adversum nos, id est adversabatur saluti nostræ, et intercludebat nobis ingressum cœlestis patriæ. Decretum vero quod erat contrarium nobis, ipsa fuit sententia damnationis nostræ, quæ erat cunctis hominibus adversa. Sed delevit Deus hoc chirographum, id est veteris culpæ cautionem, quæ nos diabolus debitores mortis tenebat, ideo chirographum ipsum erat decreti, id est decretae damnationis nostræ, qua decretum erat ut juste teneremur ab hoste captivi, cui nos sponte subdideramus ad consensum iniquitatis. Vel decretum Dei fuit: « De igno scientiæ boni et mali ne comedas (Gen. 11). » Iujus decretri violati chirographum, id est memoriam delevit Deus, quando peccatum primi parentis per sanguinem Christi abluit, et quasi oblivioni tradidit, et ipsum tulit de medio. Erat enim hoc peccatum inter Deum et nos, separans nos a Deo; sed

A Deus tulit ipsum de medio, ut possimus adhærere Deo. Ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, ut sicut a ligno cœperat, ita in ligno finiretur. Crucifixio enim innocentie Christi, interemptum est peccatum Adæ. Vel si decretum intelligimus legem Moysi, ipsum Deus tulit de medio Judæorum et gentilium, ne per legem amplius separarentur, sed in Christo fierent unus populus, affigens illud cruci, ut jam cesseret, postquam omnia sacrificia in oblatione veri Agni sunt impleta; sicut nos a lege et a legis prævaricatione liberavit, sic et patres antiquos ab inferis eripuit, ne quis putet eos per legem salvatos, et hoc est quod de Filio subditur, cum de Patre ageretur, quoniam inseparabilia sunt opera Patris et Filii, *exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter*. Exspoliavit enim principatus et potestates dæmonum, auferendo illis animas justorum, quas in inferno propter culpam primi parentis detinebant; et traduxit, id est trans infernum duxit ad regna cœlorum ipsas ab inferis ereptas sanctorum animas; et hoc confidenter, id est cum magna fiducia fecit, non timens dæmones, utpote qui nullum habebat peccatum. Nec istud quod dicitur, exspolians principatus et potestates, repugnat sententiæ qua dictum est, « qui est caput omnium potestatis, » quia ibi est sermo de bonis principatibus ac potestatis, hic autem de contrariis. Principatus enim vocantur illi nequam spiritus, qui principantur in virtutis suis, quæ specialiter sugerere consueverunt; sicut spiritus fornicationis, qui principiantur libidinosis; et spiritus superbiæ, qui dominantur superbis. Potestates vero dicuntur illi spiritus, qui habent vim præcipitandi in majora peccata homines, quibus prævalent per internas eorum cupiditates. Ibi ergo vincuntur inimicæ nobis invisibles potestates, ubi vincuntur invisibles cupiditates. Et ideo si in nobis ipsis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus et illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Spoliavit itaque Christus hos principatus et potestates, eripiens illis homines quibus dominabantur, dum per donum sancti Spiritus extingueret sæculi cupiditates in cordibus ipsorum hominum, et traduxit easdem cupiditates vel principatus, id est ab his qui ad ildem conversi sunt, expulit, sicut dixerat: « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. xii), » et hoc fecit confidenter, sciens se justam habere causam, et palam, id est coram omni populo pendens in cruce, triumphavit, id est cum gloria vicit illos in semetipso, id est in passione proprii corporis, qui postea triumphatus erat et in martyribus suis.

« Nemo ergo vos judicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. »

Et quidem circumcisí spiritualiter estis circumcisiōne Christi, per quem non egitis circumcisiōne carnali, ergo nullam aliam carnalem observantiā.

debetis legi, cum istam quæ major est accipere non A debeat, præsertim quia Deus chirographum decreti, id est legis, sicut supradictum est, talit de medio utriusque plebis, affigens illud cruci, ut jam quasi mortuum cesseret, et per triumphum Dominicæ passionis a potestate dæmonum liberati sumus, a qua eripi per legem non valebamus. Cum hæc ita sit, et a servitute legis per novaræ gratiaræ libertatem satis erupti, igitur nemo, id est nullus pseudo eos judicet, id est judicabiles et reprehensibiles dicat in cibo aut in potu, id est in discretione ciborum et potuum quod alii sint assumendi, et alii resuendi, quia quos cibos Judæi vitant in peccatis, nos vita mus in moribus; et quos potus illi cauent in liquoribus, nos cavemus in voluntatis affectionibus. Nemo eorum qui magistros legis esse se jactant, vos judicet in cibo vel in potu, quod alii immundi sint, alii mundi, quoniam omnia munda sunt mundis, coquinatis autem nihil est mundum (*Tit. 1*); aut in parte diei festi, ut alios dies festos potent, et alios non festos, quia nobis qui in Christum credimus resurgentem, jugo et æterna festivitas est, aut in parte neomenie. id est Kalendarum et mensis novi, quando decrescens luna finitur, et noctis umbris legitur, quia Christianorum lumen est æternum, et semper solis justitiae radix illustratur; aut in parte sabbatorum, ut non faciant servile opus et onera non portent, quia nos Christi sumus libertate donati, et onera peccatorum gestare desinimus. *Nova Graeca, nova* dicitur Latine, *nova luna*. Non menia, nova luna, et nova lunæ observatio, nova vita est sanctificatio. Sabbatum verum perpetuum observat, qui spe futuræ quietis sanctis est operibus intentus, nec in ipsis bonis actibus suis quasi de propriis et de his quæ non acceperit, gloriatur illum in se operari cognoscens, qui simul operatur et quietus est. Sabbatum enim quod interpretatur requies, significavit requiem, quam animæ sanctorum habent a vitiis in præsenti vita, et quam habituræ sunt corporibus exutæ donec resumant corpora. Quæ omnia sunt umbra futurorum (*Hebr. 1*), quia nihil sub Veteri Testamento carnaliter observabatur, quod non præfiguraret aliquid spirituale futurum vel in hac Ecclesia, vel in ea quæ jam in cœlis regnare coepit; corpus autem, id est solida veritas hujus umbræ est Christi, id est pertinet ad Christianum. Omnia illa sunt umbræ futurorum, in quibus Judæi juxta literam hærent, et tenentur in terra; nos vero juxta spiritum transcamus ad Christianum, qui ad distinctionem umbrarum nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore veritas est, et in corporis umbra mendacium, sic in spirituali intelligentia mundus omnis cibus et potus, et tota festivitas, et perpetuae Kalendæ, nec non, æterna requies expectanda est. Universa hæc loquitur Apostolus contra eos, qui credentes ex Judæis in Dominum Salvatorem, Judaicas ceremonias observare cupiebant, (*Math. xxiv. Marc. xiii; Luc. xxi*) unde et adhuc subdit :

C Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu suæ carnis, et non tenens caput ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? Ne teneatis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientia in superstitione et humilitate, et non ad parendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

Ipsi qui de circumcisione venerant, et se Christianos dicebant, judaizandi consuetudinem non deserabant, aliosque in errorem suum trahere salagebant. Ideo creditibus dicitur de illis. Nemo vos seducat vel supereret, id est nemo vos veritate in errorem trahat, nemo vos in certamine disputationis fraudulenter vincat, ut bravium vobis supernæ remunerationis tollat, volens ea quæ non ridit, id est volens tenere vel suadere carnalia legis mandata, quæ nunquam intellexit in humilitate litteræ et angelorum religione atque cultura, ut non servialis spiritali intelligentia, sed exemplaribus futurorum. Humilitas enim hoc loco non est illa, quæ deprimit sensum mentis in terrenam atque carnalem intelligentiam. Vere enim humilius sensus et miseranda suspicio est, Dominum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, et nidore thymiamatis, quem sepe homines declinamus. Religio angelorum vocatur hoc loco cultura, quæ non Deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum est quod Dominus ait: « Relinquetur domus vestra deserta (*Luc. xxi; Matth. xxiii*), » omnis judaicarum observationum cultura destructa est; quascunque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed angelis refugis, id est spiritibus immundis. Vel in humilitate et religione angelorum, quia hujusmodi sectatores plerumque solent in seipsis humilitatem et religionem angelorum ostendere, ut citius credatur eis quasi sanctissimis. Angelos enim juxta hunc sensum vel certos spiritus, vel sanctos prædicatores intelligimus. Nemo ita religiosum se singens, seducat vos, ambulans frustra, id est faciens in vacuum et sine utilitate quidquid facit, qui infideliter cuncta facit: inflatus sensu carnis suæ, id est carnaliter runda intelligens, et traditionum judaicarum deliramenta perquirens, atque ex earum notitia tumens et non tenens caput omnium Scripturarum atque scientiarum. id est Christianum qui est Dei sapientia, et est caput ecclesiæ sanctorum; et quia non tenet Christianum, qui est caput omnis sacræ intelligentia et caput omnium electorum, patet quia fatus et reprobus est. Ex quo capite totum corpus Ecclesiæ per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei. Corpus quippe il-

Huius nes omnes sumus. Per nexus et conjunctiones corpus ligatur, quia dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachii manus, dum digiti manibus sunt conjuncti, ac membra cætera membris inhaerent, corpus omne perficitur. Sicut sancti apostoli, quia Redemptori nostro propinqui steterunt, ei quasi pectus capiti inhaeserunt. Quos quia martyres sunt secuti, conjuncta brachia pectori fuerunt. Quibus dum pastores et doctores subuniti sunt per bona opera manus brachii inhaeserunt. Hoc vero omne corpus Redemptoris nostri quotidie per nexus et conjunctiones subministratur et construitur in celo, quia dura ad eum illuc electæ anime ducuntur, ei sua membra colligantur. De quo recte dicitur, subministratum et constructum crescit in augmentum Dei quia Deus omnipotens redemptor noster, qui in se in quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet. Sed quisquis adhuc carnaliter legem oī servandam prædicat, non tenet caput hujus corporis, quia fidem et gratiam ejus impugnat, et corpus ejus quod ita commixtum est scindere querit; et ideo subtiliter vobis cavendum est, ut inimicus Christi et Ecclesie, licet Christianum se fingat. Non solum enim vaniloquos et mentis seductores, fabulosa et vana garantes, sed in eis vanitatibus velut altam scientiam promittentes contra regulam fidei, quam catholicam suscepistis, cavere debetis; sed etiam ipsos, qui de ipsa incomutabilitate divinæ naturæ, vel incorporeæ creatura sive creatore veraciter disputant; et quod dicunt, omnino documentis atque rationibus certissimis probant; et tamen ab uno Dei et hominum mediatore conantur avertire, tanquam pestem insidiosiorem cæteris fugite. Quod autem sequitur, si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis, hunc sensum habere videtur: Si baptizati estis in Christo, et cum eo in baptismate mortui ab elementis mundi, cur mecum non dicitis: « Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (*Galat. vi.*)? » nec auditis Dominum dicentem ad Patrem: « De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo (*Joan. xvii.*) ; sed et contrario quasi viventes in mundo, decernitis: Ne tetigeritis corpus hominis mortui, nec vestimentum aut scabellum in quo sedit mulier menstruata; neque gustaveritis carnem suillam, neque leporum, neque sepiarum, neque murenæ, neque anguillæ, neque universorum piscium qui squamas pinnulas ve non habent neque contrectaveritis aliquid horum. Illic loquitur Apostolus eis, qui jam servare legem carnaliter ex parte cœperant. Hucusque enim monuerat stantes, ne seducerentur; et nunc aggreditur eos, qui jam aliqua de lege servabant. Quasi dicit: Vos videte ne s-ducamini. Sed vos alii dicite cur legem servatis. Si mortui estis cum Christo, etc. Si, inquit, cum fidem Christi accepistis, estis mortui ab electis, id est separati ab omni superstitione

A et abstinentia creaturarum mundi, quid adhuc decernitis alias esse vitandas, et alias esse assumendas? Elementa enim vocat has visibilis creaturas, quæ tota universitate per se considerata partes mundi sunt. Et isti erant, ut dictum est, ab elementis mortui, id est separati ab abstinentia creaturarum mundi, quibus in laico rite abstinebant. Vel elementa dicit, quæ ipsi colebant in idolis, sicut mare in Neptuno, et aerem in Janone. Sed per fidem Christi ab his separati erant. Nam ubi invenimus aliter et aliter, facta est ibi quædam mors. Mors enim est, non esse qui fuit. Immortalis quidem est anima, qui semper vivit; et est in illa semper quidem permanens, sed mutabilis vita; ideoque secundum mutabilitatem ejusdem vitæ, potest et mortalis dici, quia si olim vivebat sapienter et nunc desipit, mortua est in deteriori, si vivebat insipienter et sapit, mortua est in melius. Ita mortui in melius erant isti, quibus nunc dicitur: Si mortui estis ab elementis, quid adhuc tanquam viventes decernitis? Cupi Christo per fidem associati, mortem istam, laudabilem assecuti sunt, propterea mortui esse eum Christo dicuntur. Vel cum Christo mortui, quia Christo paciente et moriente, et illi compassi sunt et commortui, non quidem eo tempore quo ille mortem sustinuit, sed quo ipsi fidem perceperunt. Et quia mundo semel cum Christo mortui erant non iterum quasi viventis mundo decernere carnaliter debebant, dicentes adinvicem vel ad se quæques suos: Ne tetigeritis mortuum, sive reptile, ne inquinemini ab eo; neque gustaveritis carnem animalium quæ non ruminant, neque manu contrectaveris horum quidpiam. In his verbis adhibenda est quædam pronuntiatio in vultu et in modo vocis. Per irrisiōnēm quippe verba posuit eorum qui dicunt, ne tetigeritis, neque gustaveritis, cum sint omnia munda mundis (*Tit. i.*), quæ omnia ipso usū, id est, si quis utatur eis Judaico ritu, ut ab his abstineat, et illis utatur, credens se ita justificari, sunt in interitum, id est dicunt in mortem animarum, quia sunt secundum præcepta et doctrinas hominum, non Dei. Postquam enim veritas advenit, iam non Deus ea præcipit, sed Pharisei; et quoniam auctoritate sua vel Dei male intellecta præcipiunt haec, et rationibus docent, ideo usus eorum et cultura interimit, quia sunt præcepta et doctrinæ hominum, non Dei. Unde per Isaianum dicitur: « Populus hic labiis me honorat, cor vero ejus longe est a me (*Isa. xxix.*). » Frustra autem colunt me, docentes doctrinas et præcepta hominum (*Matth. xv.; Marc. vii.*). Nam et super illa quæ lex carnaliter præcipit, addiderunt Pharisei et Scribæ multa, adeo ut propter inventiones suas frequenter violarent ipsa legis carnalia mandata. Unde Dominus arguit eos, dicens: « Irritum fecistis mandatum Dei, ut traditiones vestras statueritis (*Matth. xv.*). » Et quibus justum est, ut diebus Sabbati sedeat unusquisque in domo sua, et non egrediatur, nec ambulet de loco in quo habitat, si quando eos juxta litteram corporimus arctare ut

non ambulerent, nec jaceant, nec stent, sed tantum seseant si velint præcepta servare, solent respondere et dicere : Barachias et Simeon et Ellel magistri nostri, tradiderunt nobis ut duo millia pedum ambulemus in Sabbato. Et ceteras hujusmodi doctrinas hominum præserunt doctrinæ Dei, quæ sunt quidem rationem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate. Pro superstitione in Græco legitur falsa religio, et humilitas hic intelligenda est, quæ humilia sentiat atque terrena. Videntur igitur observations Judaicæ apud imperitos et vilēm plebeculam imaginem habere rationis humanæque sapientiæ in falsa religione, et humilitate, id est in insimo et carnali atque terreno sensu. Vel sunt quidem rationem habentia sapientiæ in superstitione, id est non in veritate, sed in falsitate, quæ est superabundans, et in quæ nulla est utilitas; et in humilitate, id est dejectione animæ. Quod si ad nonnullos id referatur, qui in Ecclesia de abstinentiæ virtute gloriantur, notandum est quod Apostolus superstitioni humiliatis speciem jungit, quia dum plus quam necesse est per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Apud Judæos tamen multo magis in ostentatione humiliatis regnat superstitione, quia unde se ceteris humiliores ostendunt, inde super omnes superbunt. Et ea quæ observant, sunt non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Non parcunt Judæi corporibus suis in assumptione eiborum, contemnentes interdum quæ habent, et quærentes quæ non habent. Et quia hoc faciunt, necessitate debilitates interdum et morbos contrahunt. Nec honorant semetipsos, cum oīnia munda sint mundis (*Tit.* i), nihilque possit esse pollutum quod cum gratiarum actione percipitur (*I Tim.* iv), et idcirco a Domino sit creatum, ut saturitate et adimpletione carnis humanos artus vegetet atque sustentet. Elementa quoque mundi, a quibus fideles esse mortuos dicit, possumus et legem Moysi atque omne Vetus Instrumentum accipere, quibus quasi elementis et religionis exordiis Deum discimus; quomodo elementa appellantur litteræ, per quas syllabas ac verba conjugimus, et ad texendam orationem longa meditatione procedimus. Ars quoque musica habet elementa sua, et geometrica ab elementis incipit linearum. Sic elementis Veteris Testamenti, ut ad evangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infantia (*I Cor.* iii). Unde et illi Psalmi qui litteris prænotantur, per ethicam nos ducunt ad theologiam; et ab elementis occidentis litteræ quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum vivificantem.

CAPUT III.

¶ Igitur si consurrexitis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. ¶

Quando quidem si mortui estis cum Christo ab

A elementis mundi, non debetis ultra tanquam viventes in mundo, mundana carnaliter discernere, et alia ac alia querere, aliaque et alia respire; igitur si consurrexitis cum Christo, debetis incessanter superna in quibus jam Christus est, querere, ut ea cum ipso valeatis possidere. Nam sicut cum Christo mortui mundo, mundana debetis postpone, ita consequens est ut cum Christo resuscitati, superna debeatis appetere. Igitur si consurrexitis cum Christo, querite ea quæ sunt de sursum, id est cœlestia bona, ubi jam corporaliter Christus est in dextera Dei Patris sedens. Non utique surreximus sicut Christus, sed tamen secundum spem quæ nobis in illo est, jam nos cum illo resurrexisse testatur Apostolus : « Spe enim salvi facti sumus (*Rom. viii.*). » Spe resurrectionem nostri corporis in Christi corporis resurrectione tenemus, et resurrectionem spiritus jam in re habemus, ut amodo in novitate vitæ ambulemus. Extinctis enim vitiis nostris per mysterium ac virtutem Dominicæ mortis, a morte aniæ rediuximus per gratiam Dominicæ resurrectionis. Vel ideo recte nunc dicitur : Si consurrexitis cum Christo, querite bonis operibus et de votis precibus ea quæ sunt super cœlum, ut mereamini ea invenire, quia omnis qui querit, invenit (*Matth. vii.*); et debetis ea querere, quia Christus quem invenire desideratis, est jam ibi in dextera Dei (*Matth. xxv.*). Recte in dextera quia oves pœndae sunt ad dexteram, et congruum est ut immaculatus Agnus locum immaculati gregis primus oblineat. Per dexteram enim, significatur æterna beatitudo. Et ibi jam sedet Christus, id est quiescit post laborem passionis. Sedere vel regnantis est, vel iudicantis, et Christus in dextera paterni throni sedet, quia cum eo regnat in æternum. Ob hoc, inquam, sedere dicitur, quia nunc omnia judicat, et ad extremum iudex videbitur. Querite ergo perpetua bona, in quibus ipse jam ita secundum humanitatem sedet, et sapite ea quæ sunt sursum, id est palato cordis dulcem saporem supernorum bonorum tangite, non quæ sunt super terram, id est terrenorum et temporalium. Si enim terrena vobis dulcia non fuerint, tunc cœlestium dulcedinem gustare poteritis. Si terrenas concupiscentias non habueritis, tunc cœlestibus gaudiis inhibere valebitis, vel sapite superna, non terrena, id est habete sapientiam et prudentiam de cœlestibus et æternis, non de temporalibus et caducis.

« Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. »

Superna, non terrena sapere debetis, quia mente mortui estis huic mundo. Morimur enim secundum spiritum, et resurgimus secundum spiritum, ut postea mortui secundum carnem resurgamus secundum carnem. Quomodo enim præcedit mors secundum spiritum resurrectionem, quæ est secundum spiritum: sic præcessura est mors secundum car-

nem, resurrectionem quæ futura est secundum car-
nem. Nam non facere quod faciebamus, nec credere
quod credebamus, mors et resurrectio quædam in
nobis est. Si qui idolis serviebat unum Deum con-
givit, mortuus est in idolatria, resurrexit in fide.
Si qui ebriosus erat, sobrius est, mortua est ebrie-
tas, resurrexit sobrietas. Omnia ergo facta mala
quæ desinimus facere, quasi mors in nobis est, quia
non esse quod eramus, mors quædam est. *Mortui*,
inquit, *estis*, sed mortui specie, vivi radice, sicut
arbores in hieme, quoniam *vita vestra abscondita*
B *est cum Christo in Deo* Patre, nec appareat nunc ho-
minibus. Mortui enim *estis*, quomodo videntur ar-
bores per hiemem quasi aridae, quasi mortuae. Sed
ne arescat, intus est radix, intus est vita, intus est
charitas, quia vita abscondita est *cum Christo in*
Deo. Erit autem postea tempus vestrum, erit ætas
vestra, quando circumvesti emini dignitate folio-
rum, et replebitimini ubertate fructuum. *Cum autem*
Christus apparuerit veniens ad judicium, qui est *vita*
restra, *tunc et vos*, non adversarii vestri, *apparebi-*
tis in gloria cum ipso. Modo tempus est hiemis,
ætas autem vestra erit adventus Christi. Hiems ve-
stra est Christi occultatio, ætas vestra Christi reve-
lacio. Considerandum est, quia sancti viri ab im-
portunitate desideriorum temporalium, a tumultu
inutilium curarum, a clamore perstrepentium per-
turbationum semetipsos sacri verbi gladio mortifi-
care non desinunt, atque intus ante Dei faciem in
sinu mentis abscondunt. Unde recte per Psalmi-
stam dicitur: « Abscondes eos in abscondito faciei
tuæ a conturbatione hominum (*Psal. xxx*). » Quod
quævis perfecte postmodum fiat, et nunc ex magna
parte agitur; cum a temporalium desideriorum tu-
multibus delectationes in interiora rapiuntur, ut
mens eorum dum in amore Dei tenditur, nulla
inutili perturbatione laceretur. Hinc est quod nunc
C apostolus per contemplationem ab exteriore vita
mortuos et quasi in sepulcro absconditos discipulos
viderat, quibus dicebat *Mortui estis, et vita vestra*
abscondita est cum Christo in Deo. Mortui videlicet
carnalibus desideriis et temporalium rerum cupiditi-
bus; et *vita vestra abscondita* est *cum Christo in Deo*, quia intus apud Deum cum Christo vivit
afflictus desideriorum vestrorum, ut extinctus
mundo lateat, et a cunctis exteriorum rerum per-
turbationibus intra sinum intimi amoris abscon-
dat. Vere cum Christo abscondita est, quia cum
D Christo manifestabitur, cum enim Christus appa-
ruerit esse vita vestra, id est cum omnes in judicio
viderint Christum esse vitam et salvationem ve-
stram, *tunc et vos apparebitis* cum ipso in gloria, id
est cum magno honore atque splendore apparebitis
omnibus ad dexteram ejus, participes glorie ejus.
Notandum quia et Joannes hanc sententiam alii
verbis explicat, dicens: « Charissimi, nunc filii
Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus
autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quo-
niam videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii*). » Nam

A quod Paulus ait: *Mortui estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*, hoc est quod Joannes asserit, quia « nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus, » et quod Paulus addidit: *cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria*; hoc Joannes subjicit: « Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. » Hoc igitur erit apparere cum Christo in gloria, in manifestatione ejus videre speciem divinitatis ejus sicuti est, et ex visione ejus accipere similitudinem ejus, ut qualis est ipse tales et ipsi pro modo suo sicut qui viderint eum. Haec perfectis dicta sunt, deinde crux qui needum tantam perfectionem assecuti sunt, dicitur:

« Mortificate ergo membra vestra quæ sunt su-
per terram, fornicationem, immunditiam, libidi-
nem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ
est simulacrum servitus propter quod venit ira
Dei super filios incredulitatis. In quibus et vos
ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. Nunc
autem deponite et vos omnia, iram, indignatio-
nem, malitiam, blasphemiam, turpe sermonem
de ore vestro. Nolite mentiri invicem. »

Propter unitatem corporis, quia et majores et
minores fideles membra sunt Ecclesiæ, cum sermo
Apostoli dirigeretur latenter, quasi non essent alii,
sed iidem ipsi, coepit minores alloqui et ex his quæ
præmisserat, causam exhortationis eorum assun-
psit. Quia, inquit, ea quæ sursum sunt sapere debe-
tis, non quæ super terram, quoniam in majoribus
Ecclesiæ membris mortui jam estis huic mundo et
vitæ, ergo quod in illis factum est, in vobis facite;
mortificate, scilicet in vobis ipsis *membra quæ sunt*
super terram, id est extinguite vitia vestra quæ ad
corpus peccati pertinent, et in terrena conversatione
vigent, vel super terram vestri corporis male domi-
nantur. Corpus peccati est conformitas veteris homi-
nis, et hujus corporis membra sunt omnia vitia et
mala opera. Haec itaque membra vestra quæ non ad
naturam hominis, sed ad corpus peccati pertinent,
mortificate, scilicet non membra naturæ vestre quæ
Deus creavit, sed membra corporis peccati, quæ vos
fecistis, extinguite, ne amplius in vobis vivant. Et
exponam vobis illa membra, videlicet *fornicationem*
mortificare, id est concubitum cum meretricibus
quæ prostant in fornicibus, unde fornicatio nominè
accipit; et *immunditiam*, quæ et mollities appellatur,
atque ab uno sexu perpetratur; et *libidinem*, quæ
fit cum feminis quæ non sunt publicæ ut meretri-
ces; et *concupiscentiam malam*, quæ male concupi-
scitur vel mulier, vel aurum, vel aliud aliquid, quod
non licet haberi. Concupiscentia vocatur hoc loco
mala, ad differentiam bonæ concupiscentiæ, de qua
dicuntur: « Concupiscit et deficit anima mea in atria
Domini (*Psal. lxxiiii*), » et: « Concupiscentia sa-
pientiæ deducet ad regnum perpetuum (*Sap. vi*). » Non
solum ergo opera prædictorum vitiorum debe-
tis mortificare, sed et concupiscentiam talium. ut

nec in corde concupiscaſis aliquid illicitum, sed cor
ab omni desiderio malo servetis mundum, et avari-
tiam, id est insatiabilem amorem habendi morti-
ficare. Quæ avaritia omni Christiano est detestanda
(Galat. v; Ephes. v), quia est simulacrorum servitus. Sicut enim qui idolis servit, cultum debitum Creato-
ri imaginæ creature tribuit; sic et avarus cum Deum solum colere deberat, colit potius nummos, in quibus præfigurate sunt imagines imperatorum; hoc enim unusquisque Deum habet, quod præ omnibus diligit, in quo præ omnibus spem atque fiduciam habet. Et quoniam avarus hoc agit specia-
liter de nummis, id est plus diligit nummos quam aliud, et plus cogitat de nummis quam de alia re, atque plus sperat et confidit in nummis quam in alia re, idcirco nummi ejus dñi sunt. Jure ergo vocatur idololatra, qui Deum non colit, sed idola, id est imagines mortuorum regum nummis im-
pressas. Hæc prædicta vitia, id est fornicationem (*ibid.*), etc. mortificare debetis, ne propter hoc si in volvis reperta fuerint, pereatis; propter quæ jam olim renit ira Dñi, id est animadversio divine ultionis super filios incredulitatis, id est super homines quos incredulitas in errorem generat, quia non credentes in Deum, verterunt se ad hæc vitia exercenda; et propterea perierunt aquis diluvii et igne Sodomorum (*Gen. vii, xix*), vel tempore Moysi (*Num. ii, xii, xiv, xvi, xxii, xxv*) in deserto variis exterminationibus. Cavete ergo, ne et vos similiter aut gravius propter eadem via pereatis, quia nunc quoque propter hæc venit quotidianæ iræ, id est ultio Dei super filios incredulitatis, id est super eos qui cum sint Ecclesiæ filii per susceptionem sacramentorum, non tamen firmiter credunt æternam iniquorum damnationem, et idcirco audent agere talia. In quibus rituis et vos ambulastis, id est opera operibus velut passus passibus addidistis, aliquando, id est olim cum riveretis in illis vitiis, id est cum vitam vestram in talibus duceretis. Sed nunc postquam per baptismum talibus mortui estis, deponite et vos sicut et majores deposuerunt, omnia vitia. Deponite ea, id est deorsum ponite ut non super vos sint, sed subter vos, ut non premant vos, sed premantur a volis. Deponite scilicet iram, id est perturbati animi commotionem adversus aliquem et indignationem, id est vehementem animi commotionem cum quoddam arrogantiæ vitio in lesionem et in alicujus despectum accensi; et malitiam, qua mens intrinsecus mordetur, et querit foris lædere fratrem; et blasphemiam, id est prolationem mendacii contra Deum contra sanctos ejus, et de sanctis ejus. Blasphemia enim est, per quam de Deo ipso dicuntur falsa, vel de sanctis ejus. Nec solum blasphemiam caveatis, sed et quemlibet turpem sermonem non emiseritis de ore vestro, ne per hunc, et os vestrum et au-
res audientium et mentes eorum maculetis, et nolite mentiri invicem, ut alter alterum fallat, men-

dacum ei pro veritate loquens, sed peram re-
ritatem, quam cor vestrum uoverit, ore pro-
ferte.

« Expolianteſ vos veterem hominem cum acti-
bus suis, et induenteſ novum, eum qui renova-
tur in agnitione Dei secundum imaginem ejus
qui creavit eum. Ubi non est genitū et lu-
dæus, circumcisio et præputium, barbares et
Seytha, servus et liber, sed omnia et in omni-
bus Christus. »

Prædicta vitia deponite, expolianteſ vos in ex-
cuni depositione veterem hominem cum actibus sui,
id est veterem vitam quæ in peccato est, in quo
secundum Adam vivitur; et induenteſ novum ho-
minem, id est novam vitam quæ in justitia docitur,
B in qua secundum Christum vivitur. Expoliate
ergo vos hunc veterem hominem, id est injustitiam; et induite novum hominem, id est justitiam; eum
scilicet, qui renovatur in agnitione Dei secundum
imaginem ejus qui creavit eum. Totus enim homo,
id est et interiore et exteriore sui parte inven-
tus propter peccatum et poenæ mortaliſtis adi-
ctus est; sed nunc renovatur secundum interio-
rem sui partem, ubi reformatur secundum sei-
conditoris imaginem; in resurrectione vero reno-
vatur et secundum exteriorem sui partem. Sicut
enim post lapsum peccati homo in agnitione Dei
renovatur secundum imaginem ejus qui creauit
eum, ita in ipsa agnitione creatus est, antequam
delicto veterasperret, unde rursus in agnitione eadem
renovatur. Nam inter notionem et agnitionem
aliquid interesse dicitur, eo quod notio sit carna-
rerum quas ante nesciuimus, et ipsas scire posse
coepimus; agnitus autem caruin, quas ante se-
ntes, deinceps scire desinimus, earamque posse
recordamur. Homo igitur in agnitione Dei crea-
tus est, quia in principio creationis suæ, Crea-
torem suum ex ratione cognovit; sed postea per pec-
catum cœcatus, agnitionem Creatoris amisi. Nax
vero per illuminationem Evangelii et per infusio-
nem gratiae Spiritus sancti eumdem Creatorem suum re-
cognoscit, et mox interius renovatur, qui relata-
tem contraxerat, dum Creatorem ignoraret. Fa-
ergore renovatio reformatioque mentis secundum ima-
ginem Dei. Ideo autem dicitur, secundum imaginem
Dei, ut in ea re intelligatur fieri, ali est image Dei,
id est in mente, sicut dicimus secundum corpus
mortuum esse, non secundum spiritum, eum qui
de corpore fidelis et justus abscedit. Quid enī
dicimus secundum corpus mortuum, nisi corpus
vel in corpore, non anima vel in anima mortuum?
Aut si dicamus, secundum corpus est pulcher aut
secundum corpus fortis, non secundum animam,
quid est aliud quam corpore, non animo, pul-
cher aut fortis. Et innumerabiliter ita loquimur.
Non itaque sic intelligamus secundum imaginem
ejus qui creavit eum, quasi alia sit image secun-
dum quam renovatur, non ipsa quæ renovatur.
Ipsa enim image Dei renovatur in homine, quæ

fuerat inveterata delicto. Novum, ut dixi, hominem induite, id est conversationem, ubi, id est in quo homine novo *non gentilis est* neque *Judeus*, id est nihil operatur, nihil prodest vel obest quod ille qui hunc hominem induit, secundum carnis originem gentilis sit aut *Judeus*; nec est ibi *circumcisio et praeputium*, id est nihil ibi utilitatis operatur *circumcisio*, de qua *Iudei* præcipue gloriantur, nec aliquid nocet ibi *praeputium*. Neque *barbarus* est ibi, id est non nocet cuiquam sua barbaries, quia fit civis sanctorum et domesticus Dei (*Ephes.* ii). Vel *barbarus*, id est aliquis tam longe remotus et tante feritatis, ut vix posset a Romanis vinci, non impeditur sua belligarie in hoc novo homine ne admittatur, et *Scytha* non est ibi, id est populus qui est in sinistro margine mundi ferocior aliis barbaris, et tam pugnax, ut vix unquam a Romanis superari posset, non juvatur sua feritate in novo homine, sed potius oportet omnem feritatem deponere, ut discat a Christo militis esse et humiliis corde (*Matth.* xi). Et neque *servus* est ibi abjectior, neque *liber* acceptior, quia neque servitus neque libertas corporalis nocet vel adjuvat ibi quidquam. Itaque nec natio, nec ritus carnalis, nec conditio, nec sexus ullam differentiam facit, aut valet sive operatur ibi aliquid; sed omnia in homine hoc novo Christus, id est nihil in eo est nisi Christiana pietas et Christiana religio. Christus est ibi sanctitas et justitia et charitas et omnia bona, et in omnibus Christus est qui hoc homine novo sunt induiti; quia quidquid boni habent, a Christo habent; et quidquid boni faciunt, per Christum faciunt.

« Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes invicem et donantes vobis metipsis, si quis adversus aliquem habet querelam; sicut et Dominus minus donavit vobis, ita et vos. »

Illatio est quasi a toto. Quandoquidem induere debetis novum hominem, ergo induere debetis hic virtutum ornamenta, quae sunt quasi membra vel partes ejusdem novi hominis, id est novae conversationis, sicut electi Dei, id est Dei sapientia præcogniti, et a massa perdendorum separati, atque ad vitam æternam præordinati, et sancti id est baptismi sanctificatione a peccatis mundati, et sic jam a Deo dilecti, postquam purgati estis a peccatis quae Deus odit. Et propterea ut amplius diligi ab eo mereamini, induite vos virtutes quas ipse diligit. Induite vos viscera misericordiae, id est internum affectum misericordiae circumdate vobis in opere, ut internus affectus piæ conversationis, quam erga proximos in corde habueritis, undique appareat in operibus vestris, undique vos adornet. Vestis quippe qua induimur ab omni parte nos tegit. Itaque et vos ab omni parte circumtegi debetis visceribus misericordiae, ut in cunctis actibus vestris fulgent viscera misericordiae,

A quæ mens vestra concepit erga revelationem misericordie proximorum, et similiter foris in operibus induite benignitatem, id est bonum ignem piæ dulcedinis, qui seruet in corde vestro. Benignitas enim est quædam serenitas animi qua aliquis hilariter loquitur et sua tribuit pro Deo ac conversatur cum proximo; humilitatem quoque induite, ut humilitas mentis appareat in omnibus verbis et operibus vestris, in vestibus, in incessu atque omni motu corporis. Ideoque et modestiam quasi vestem vobis circumdate, ut in omnibus dictis et actibus vestris modum tenatis. Modestia enim quasi modi statio dicitur, quia per hanc virtutem modus competens servatur in omnibus, modificans universas actiones, et ut modum non excedatis, induite patientiam, qua undique muniti, tranquillo animo toleretis omnia mala quæ vobis ingerentur a proximis. Impossibile est enim, ut qui cum aliis hominibus conversatur, non frequenter ab illis quædam sustineat, quæ in multis ad excessum compellant, si virtute patientie quasi vestimento circumdatu non fuerit. Si vero undique adversus omnia quæ acciderunt sibi, patientiam tenuerit, semper modestiam servare poterit. Et ideo patientiam induite, *supportantes vos invicem*, ut alter alterum sustineat in his quæ sunt gravia et aspera. Supportate invicem, id est portate invicem, alii alios, ut illos qui portaverunt se, judicent superiores, et se inferiores illis quibus sunt superiores. Non enim patienter alium portat, qui se superiore illo reputat. Et estote *donantes vobis metipsis*, id est condonantes atque dimittentes alii aliis, si forte quis *adversus aliquem habet querelam* de contumelia vel injuria sibi ab eo illata. Donate invicem, quidquid læsionis vel offenditionis pertulisti, unde merito conqueri poteratis. Et hoc facite non sicut, nec ex parte, sed *sicut Dominus donavit vobis*, ita et vos facite. Id est sicut Dominus in baptismo quidquid injuriarum feceratis condonavit vobis sine ullo respectu alicujus vindictæ ulterius sumendas, ita et vos bono animo condonate vobis semper ad invicem omnia sine respectu alicujus ultiōnis. Debetis enim conservis non negare, quod a bono Domino gaudetis vos perceperisse. Alioquin juxta parabolam evangelicam, repetet a vobis omne debitum quod dimiserat, si non remiseritis unusquisque fratelli suo de cordibus vestris (*Matth.* xviii).

« Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Et pax Christi exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in unum corpus, et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter. In omni sapientia docentes et commonentes vos metipsis in psalmis et hymnis et cantici spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Domino. Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu

« Christi facite, gratias agentes Deo et Patri per A ipsum. »

Predicta virtutum ornamenti induite, sed super omnia hæc charitatem, quasi nobilis ornamen-tum, habete, quæ contineat et superornet omnia reliquarum virtutum insignia. Superexcellit enim et superfulget omnibus aliis virtutibus atque magis placet immortali sponsi conspectibus, quod, id est quæ res, videlicet charitas (*I Cor. xiii*), est vinculum perfectionis; quia per hanc ligatur omnis virtutum perfectio, ne dissoluta defluat et dilabatur ac dispereat. Perfectionis vinculum est charitas, quia omne bonum quod agimus, per hanc, ne pereat ligatur. A tentatore namque citius et quolibet opus evellitur, si solutum a vinculo charitatis invenitur. Si vero mens charitate ducitur et proximi dilectione constringitur, cum temptationum motus quilibet ei injusta suggesterint, obicem se illis ipsa dilectio opponit, et nascentia in corde vitia reprimit. Charitas bona nostra vinciat in perfectione, et pax Christi, id est quam Christus habet et dat (*Joan. xiv, xvi, xx*), exultet in cordibus vestris. Pax Christi est, qua reconciliati sumus Deo et sanctis angelis ejus, et qua diligimus Deum, atque peccatum exsecramur, et qua nos turbare cavemus, et qua nobis invicem credimus quod nos invicem diligamus; et qua invicem corda jungimus ut concordes simus atque cor unum in bona voluntate habeamus; et qua spiritui nostro carnem sub jungamus, et hæc Pax non sit torpens in cordibus vestris, sed exsultet ibi præ gaudio atque tripudiet, ut sitis scilicet semper memores hujus pacis, et eam assecutos esse vos gaudeatis, in qua pace etiam vocati estis evangelica prædicatione in unum corpus, id est in hoc ut sitis unum corpus Ecclesiæ, servantes pacem omnes invicem, sicut diversa nostri corporis membra pacem et concordiam invicem servant, et in hac pacis exultatione non sitis ingratii Deo, qui vobis eam dedit, sed estote ei grati, ut pro tantis beneficiis semper ei gratias corde, verbis et operibus agatis; et ut hanc pacem intelligere valeatis atque servare eam, et grati in ea semper Deo existere, verbum Christi, id est doctrina Christianæ religionis, habitat in vobis, id est maneat in corde et ore vestro non parce, sed abundanter, id est affluerter et plenarie, ut et sciatis et loquamini verbum sacræ ædificationis. Dixi ut grati sitis, et verbum Christi habitans in vobis habeatis, docentes vosipos invicem, vel unusquisque scipsum, in omni patientia diuinorum. Hæc est abundantia verbi Christi quæ debet in cordibus vestris habitare, videlicet omnis sapientia, ut sensum perfectum habeatis in cognitione divinæ Trinitatis et Unitatis, et quidquid ad cultum ejus pertinet noveritis, atque piis desideriis gaudia regni ejus prægustetis, et bonis operibus incessanter quereratis. In hujusmodi rebus est omnis sapientia, quam Christianus habere debet in hac vita. Sitis ergo in omni sapientia docentes, ut dixi, vosipos invicem, id est unusquisque scipsum ea quæ necdum scieba-

tis, et commonentes vosipos in his quæ jam scitis, ut ea firmiter retineatis et opere compleatis: Docete, inquam, et commovete vosipos, ut et instruainini, et ad bene agendum excitemini. In psalmis, qui ad bonam operationem commonent; et hymnis, qui de laudibus Dei canuntur; et cantis, non carnalibus, sed spiritualibus, quæ de exterior gaudio resonant, et ideo spiritualia sunt. Nam et carnalia cantica frequenter a carnalibus hominibus canuntur, et ad carnis voluptates pertinent. Sed his contraria sunt spiritualia cantica, quæ in solo conditore nos delectari admonent et gaudere. In talibus vosipos docete et commonete, vos dico, in gratia, id est in gratiarum actione cantantes in cordibus restris Domino. Neque enim omnis qui labiis personat, Domino cantat; sed qui devoto corde eum laudans amat, et ad ejus visionem suspirat. Intus enim est hoc gaudium, ubi vox laudis canitur et auditur, qua voce laudatur, qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente, amatoremque suum accedit in se gratia sancti Spiritus sui. Ille enim in gratia cantat Domino, qui gratia sancti Spiritus accensus, gratis amat eum quem laudat. Ita cantate. Et omne etiam quocunque facitis in verbo est in opere, id est quæcumque loquimini, et quæcumque operamini. omnia facite in nomine Domini, id est nomen ejus invocate in exordio locutionis et actionis vestræ, atque sequentia verba et opera ad gloriam ejus semper dirigite. Tunc enim et per eam locutionis et operationis vitalitatis, et bona erunt quæ dicetis vel facietis. Omnia in nomine Domini facit, in omnibus nomen Domini invocantes et glorificantes. In nomine Domini nostri Iesu Christi facite omnia, per quem habetis omnia quæ vobis a Patre dantur, vos dico, semper ipsum per quem omnia bona accipitis, agentes gratias de omnibus Deo, qui vos creavit, et Patri qui vos in filios adoptavit. Vt Deo, qui secundum humanitatem ejus Christum creavit; et Patri, qui Christum secundum divitatem ipsius genuit.

« Mulieres, subditæ estote viris sicut oportet in Domino. Viri, diligitе uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. Filii, obedite parentibus per omnia (*Ephes. vi*): hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo fiant animo. »

Hucusque generaliter illos instruxit et monuit. Nunc vero specialiter ad familiarem et domesticam conversationem verit exhortationem suam et mulieres viris, atque filios parentibus subjecit. Est enim etiam naturalis ordo in hominibus, serviant feminæ viris, et filii parentibus, quia et illis justitia hæc est, ut infirmior ratio serviat fortiori. Ille enim in dominationibus et servitutibus clara justitia est, ut qui excellunt ratione, excellant et dominatione. Unde nunc Apostolus congrua dat præcepta. Vos, inquit, o mulieres, estote viris vestris subditæ ad omnia non tamen ad male agendum, sed sicut oportet vos in Domino subdi, id est sicut vos in Christiana

religione viventes decet ad omnia illis subjici, praeter quam ad transgressionem mandatorum Dei. Et vos, o viri, diligite uxores vestras. Uxor timere est et cum timore diligere, virorum autem tantum diligere, quia dilectio perfectorum est. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. Licet ille ad iracundiam provocet, et talia faciant per quae mereantur amaritudinem, vos tamen nolite eis amaritudine vicem reddere. Vos quoque filii, obedite parentibus vestris per omnia, sive carnalibus, sive spiritualibus. Obedite illis per omnia, sed tamen in Domino, id est in his tantummodo quae praeceptum Domini non excedunt, *hoc enim placitum est* Deo, ut illis taliter obediatis. Et vos, o patres, nolite filios vestros, sive carnales, sive spirituales, provocare ad indignationem, nimis asperre illos tractando, ut non fiant pusillo animo, id est ut non deliciat animus eorum, non valens sustinere nimietatem asperitatis vestrae, et fugiant a vobis, vel aliquid mali faciant per defectum animi. Et ideo cavete illis occasionem dare inobedientiae, ne scilicet percant per iracundiam, et frangatur mens eorum in adversis atque deficiat.

« Servi, obedite per omnia dominis carnalibus (Ephes. vi; I Petr. ii), non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus, scientes quod a Domino accipietis retributionem hereditatis (Levit. xix). Domino Christo servite. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit, et non est personarum acceptio apud Deum (Deut. i, x, xvi; II Par. xix; Job xxxiii, xxxiv; Rom. ii; Ephes. vi; Act. x). »

Vos, inquit, o servi, obedite dominibus carnalibus, id est qui vobis secundum corpus, non secundum spiritum dominantur. Obedite illis in bono per omnia non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, id est non tunc solummodo bene agentes, quando videmini ab illis; et quando non videmini, neglexerter agentes. Non ita subdole agatis cupientes fraudulenter placere illis per ea, quae coram ipsis positostrenue agere videbimini, sed in simplicitate cordis, non in duplicitate servite illis, ut quod foris in opere ostenderitis, intus in corde babeatis, timentes Dominum, qui inspector est cordium, et damnator dolorum simulationum. Et quodcumque facitis, operamini illud ex animo, id est ex voluntate. Nam quippe Deus innocentiam probat, qua homo non metu fit innocens, sed amore justitiae. Nam qui timore non peccat, quamvis ei non noccat cui vult nocere, sibi tamen plurimum nocet; et abstinentia ab iniquo opere, sola mentis reus est voluntate. Simulata enim innocentia non est innocentia, et simulata aequitas non est aequitas, sed duplicatur peccatum in quo est iniquitas et simulatio. Propterea quidquid boni facitis, facite ex animo, non ex simulatione, sicut Domino facientes illud, non hominibus: scientes quod ex hoc a Domino, qui remunerat est

A omnium bonorum operum, accipietis retributionem æternæ hereditatis cum filiis. Et ideo servite Domino nostro Christo in omnibus quæ facietis. Si enim propter præceptum bono animo servieritis carnalibus dominis, Christo potius quam illis servietis, et ab eo retributionem percipietis, licet ab illis nihil bona remunerationis consequamini. Vel quamvis hominum servitio sitis occupati, Domino tamen Christo servite, ut propter eorum servitium non omittatis Christo servire. Nec frangatur mens vestra, si vos male tractaverint; qui injuriam facit, licet sit in hoc mundo potens et nobilis, recipiet a mundi judice Deo id quod inique gessit. Ideo melior est tristitia patientis iniqua, quam lætitia facientis iniqua, quia et de malitia mali sæpe flagellatur bonus. Qui injuriam facit, recipiet quod gessit, ut ipse justus crucietur, qui injuste cruciavit alium. Et hoc ideo, quia non apud Deum acceptio personarum, ut nobilibus parcat, si inique egerint, cum ignobiles puniat, qui male egerunt. Omnes enim aequo judicio, sive dominos, sive servos, sive divites, sive pauperes, iudicat, et unicuique reddit secundum quod egit.

CAPUT IV.

« Domini, quod justum est et aequum, servis praestate, scientes quoniam et vos Dominum habetis in celo. »

Ideo vos domini, praestate, id est largimini servis vestris illud quod justum est, id est quod suo servitio promeruerunt; et quod est aequum, id est quod ius naturæ vel rationis exigit, eorum scilicet necessaria dari ipsis, etiam ultra quod servitium eorum promeruit. Multi enim sunt servi, qui vel insurmitatis, vel alicujus rei causa non promerentur suo labore ea quæ sunt illis necessaria; et tamen debent domini illis ea quibus indigent retribuere. Hæc ita debetis præbere servis vestris, scientes quoniam et vos habetis Dominum in celo, cuius servi estis, et a quo bona accipere etiam ultra meritum vestrum indigetis. Contra quem etiam de munere ejus superbis, si illos, quos per conditionem tenetis subditos, aequales vobis per naturæ consortium non cognoscitis. Nam justi etiam qui imperant, serviunt illis quibus videntur imperare, quia non dominandi cupiditate impetrant, sed officio consulendi; nec principiandi superbia, sed providendi beneficentia. Et si sancti Patres nostri habuerunt servos, sic adiunistrabant domesticam pacem, ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem a servorum conditione distinguerent; ad Deum autem colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent.

« Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiatur nobis ostium sermonis ad loquendum mysteriorum Christi, propter quod et vincetus sum, ut manifestem illud ita ut oportet me loqui. »

Reddit generalem exhortationem. Hoc enim omnibus convenit, ut instant orationi. Et bene in ea vigilare jubet, ut cum stainus ad orationem, cogi-

tatio omnis carnalis et sacerularis abseedat, nec tunc quidquam animus cogitet praeter id solum quod preeatur. Subripit enim frequenter hostis, et subtiliter fallens, preces nostras a Deo vocat, ut aliud habeamus in corde, et aliud proferamus in voce, cum intentione sincera Deum debeat non sonus vocis, sed animi sensus orare. *Instate orationi ut omnime et indeſcienter oretis, vigilantes vivaci studio mentis in ea.* Et hoc ut oratio sit *in gratiarum actione*, ut rogantes a Deo beneficia, gratias illi referatis pro his que jam vobis contulii. Ita orate pro volis, orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, id est aperiat nobis os, quo sermo predicationis egrediatur a nobis ad loquendum, id est ad disserendum et exponendum mysterium Christi, id est occultum secretum incarnationis et passionis Christi, ut occultas eorum causas pandamus audientibus, et in his restorationem salutis humanae consistere doceamus. Propter quod mysterium, quia illud prædicabam, et vincimus sum, id est detineor in vinculis Romæ, ne possim ire quo voluero, et pluribus evangelizare. Orate ut Deus det mihi loqui illud mysterium, ut manifestem illud et declarem aliis, ita ut oportet et convenit me loqui de tanto sacramento qui et annuntiare illud missus sum.

In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quo modo oporteat vos unicuique respondere.

Vos in Ecclesia, id est incorporati membris Christi, simul omnes orationi, ut expositum est, instate, sed procedentes ad eos qui foris sunt, id est venientes ad loca ubi vos videbunt illi, qui adhuc per fidem in Ecclesiam non intraverunt, ambulate in sapientia, id est agite sapienter, operamini prudenter, figite gressum operis caute, ne quid insipientiae, ne quid reprehensionis ab infidelibus notetur in vobis, ne nomen Domini per vos blasphemetur ab eis (Rom. 11). Vos dico, tempus redimentes, id est vitam maleactam poenitendo et bene agendo redimentes, ut transacta dama quotidiani meritorum lucris recompensemur. Tempus quippe redimimus, quando anteactam vitam quam lasciviendo perdidimus, flendo reparamus. Dixi ut in vestra ambulatione et in vestra actione luceat sapientia, et nunc addo ut et in sermone vestro semper appareat, scilicet sermo vester in gratia, id est, in dulcedine charitatis semper sit conditus sale sapientiae, sicut bonus animae cibus, ut nihil insipidum, nihil putidum habat. Nam cibus cui sal immiscentur, sit sapidus; et caro bene salita, non putrescit nec fetet. Ita sit et sermo vester, ut quasi cibus sapidus recipiatur ab ore cordis audientium, non sit insipidus per insipientiam, nec putidus per almonitionem carnalis delectationis, nec corruptus per admisionem falsitatis, sed semper sale spiritualis sapientiae con-

ditus, et integritate veritatis incorruptus, atque odorem coelestis et incorruptibilis delectationis spirans. Et ita condimentum divini salis in se habeat sermo vester, ut sciatis quomodo oportet ros unicuique respondere, id est, per prudentiam moderata discretionis sciatis quomodo respondendum sit fidei, quomodo infidei, quomodo diviti, quomodo pauperi, quomodo seni, quomodo juveni, quomodo viro, quomodo feminæ, et quomodo exteris gradibus vel conditionibus; unusquisque enim suo modo alloquendus est, et unicuique suo modo respondendum est: Respondendum est verbis ejus, si ipse prior locutus fuerit, vel respondendum facto ejus, si verbis tacuerit. Unusquisque suo modo vel corrigendus est, vel admonendus.

Quæ circa me sunt, omnia vobis nota facit Tychicus charissimus frater et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo et fidei fratre, qui ex vobis est, qui omnia quæ hic aguntur nota facient vobis.

Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus. Quia dixerat se vincum causa Evangelii, ne putarent cum graviora pati, dicit Tychicum omnia sua eis et adversa et prospera dicturum. Cui credendum est, quia est frater, id est, Christianus, et pro vita sua merito clarissimus Deo et sanctis ejus, et fidelis minister, id est, fideliter ministrans sine fraude verbum prædicationis. Vel minister, id est, diaconus, et conservus, id est mecum serviens, in Domino, id est, in his quæ Domini sunt; quem ad hoc ipsum, id est ideo ad vos misi, ut cognoscat quæ circa vos sunt et mihi referat, et idcirco videte ne quid mali apud vos inveniat quod mihi renuntiet. Ob hoc etiam illum misi, ut et consoletur corda vestra, ne immoderata habeatis tristitiam de his quæ patimini, vel quæ me pati audistis. Misi eum cum Onesimo charissimo et fidei fratre, non vilissimo et fraudulento servo, sicut olim fuit. Iste est enim Onesimus servus Philemonis, qui peracto furto apud Philemonem dominum suum vel postquam consumpsisse vel dissipavit illud, confugit ad apostolum, et audiuit ab eo verbum salutis, atque conversus est, et ideo sic commendat eum Apostolus, ne sis illis in aliquo suspectus. Unde liquido demonstratur, quod hanc epistolam a Roma de carcere Apostolus miserit sicut illam ad Philemonem direxit. Nam eosdem salutatores in ista ponit, et in illa, quos secum esse declarat, et adjutores suos appellat, id est, Aristarchum et Marcum et Epaphram et Lucan et Deinam. Unde patet utrumque epistolam ex uno eodemque loco missam, ut vincetus tenebatur Apostolus. Nam Onesimus in vinculis Christo genuit (Philem., 1). Vincula autem in Epheso pertulisse tacet omnino liber actuorum apostolorum. Et ideo probatur non hanc e veritatem sententiam eorum, qui dicunt Apostolum

D

Ephesi tantum in vinculis fuisse, et inde hanc epistolam Colossensibus misisse.

« Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ (de quo accepistis mandata; si venerit ad vos, excipite illum), et Jesus qui dicitur Justus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. »

Aristarchus iste Thessalonicensis erat, et Apostolum secutus esse legitur. Unde et ad cunulum gloriae cum eodem Apostolo captus teneri meruit pro nomine Christi. Marcus autem consobrinus, id est consanguineus Barnabæ apostoli, ipse est Joannes cognomento Marcus, pro quo facta est dissensio inter Paulum et Barnabam (*Act. xii*). Barnabas enim volebat secum assumere et hunc Marcum. Paulus autem rogabat eum, ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, et non issset cum eis in opus Evangelii, non deberet recipi. Sicque facta est inter eos dissensio, ita ut discederent ab invicem: et Barnabas quidem, assumpto Marco, navigaret Cyprum. Paulus vero electo Sila, profectus est, traditus gratiae Domini a fratribus (*Act. xv*). Quoniam Marcus iste in ipsa seacie fronte constituens, nimis tepide steterat, et insuper ex acie socors recesserat, merito eum Paulus abjecit, ne illius quasi contagione vires corrumperentur aliorum. Prædicator enim fortia debet in seipso cæteris exempla monstrare, et in bonis quæ coepit, viriliter perseverare. Sed quia Marcus nec fortiter egerat, nec perseveraverat, merito Paulus eum ulterius in via prædicationis solum habere noluit. Timens etiam ne alios exemplo suo vanos ac desidiosos redderet, mandavit Ecclesiis suis, ne reciperent cum. Sed postea corruptus est Marcus, atque dignus effectus ut eum Paulus adjutorem habere gauderet. Et hoc est quod dicit: « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, ne scilicet eum reciperetis, sed nunc si venerit ad vos, excipite illum, quia videlicet bene corruptus est, et Jesus vos salutat, qui dicitur Justus, id est cui ab eventu sanctitatis suæ datum est hoc agnomen quod est Justus, qui scilicet Marcus et Justus, sunt ex circumcisione, id est ex genere Judæorum. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, id est in prædicatione Evangelii, de qua Dominus Judæis ait: « Auferratur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facient fructus ejus (*Matth. xxi*), vel in regno Dei, id est in Ecclesia ædificanda, de qua idem Dominus ait: « Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala (*Matth. xiii*). Qui videlicet adjutores fuerunt mihi solatio in tribulatione mea.

« Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo,

« quod habet multum laborem pro vobis, et pro his qui sunt Laodiceæ, et qui Hierapoli. »

Iste est sanctus Epaphras, de quo in principio epistolæ hujs dictum est. Cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Jesu Christi (*supra 1*). Quia ergo prædicaverat eis gratiam Dei, idcirco sollicitus precibus Deum semper exorabat, ut ipsi in eadem gratia permanerent, ne labor ejus fieret vacuus. Corporali enim præsentia illinc abierat, et proprie Deo qui nusquam deest, illos commendabat. Et hoc est: « Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis originem ducens, et est servus Christi Jesu, id est serviens mandatis evangelicis, ipse dico, semper sollicitus pro vobis in orationibus, id est semper sollicite et attente orans pro vestra salute, ut scilicet stetis, id est perseveretis. Unde dictum est de diabolo: « In veritate non stetit (*Joan. viii*), quia fuit ibi, sed non persistit. Et vos estis in religione Christiana, ideoque precatur Epaphras, ut stetis, id est permaneatis in ea. Stetis perfecti bona operatione, et pleni bona voluntate. Perfecti exteriorius, et pleni interiorius, ne sit mens interiorius vacua, cum perfecta foris apparuerint opera. Tales, inquam, stetis in omni voluntate Dei, id est in observantia omnis divinæ voluntatis, ut scilicet omnem Dei voluntatem perseveranter impleatis. Hoc ille vobis a Deo concedi precatur, sine cuius gratia nihil potestis. Nam ego testimonium illi perhibeo, quod multum laborat orando et vigilando pro vobis, id est pro vestra salute, et pro his qui sunt Laodiceæ, quæ est urbs vobis proxima, et pro illis qui sunt Hierapoli, quæ et ipsa est civitas non procul a vobis posita.

« Salutat Lucas medicus charissimus et Demas. »

Lucas iste primo fuit medicus corporum, deinde conversus ad Christum, factus est medicus animalium. Inde est quod plus quam alii evangelistæ, loquitur de misericordiis Redemptoris, per quas languores peccatorum ab animalibus pelluntur, et sacerdotis personam in Christo describit, intervenientis pro peccatis totius mundi.

« Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympha, et quæ in domo ejus est Ecclesiam. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut in Laodicensiū ecclesia legatur; et ea quæ Laodicensiū est, vobis legatur. »

Prædicti sancti vos salutant. Vos autem salutate vicinos vobis fratres qui sunt Laodiceæ, et inter eos specialiter et nominatim salutate Nympham illam matronam religiosam, et Ecclesiam quæ est in domo ejus, id est familiam ejus, vel multitudinem fidelium apud eam congregatorum, quos ipsa hospitatur et pascit. Et cum apud vos leeta fuerit hæc epistola, facite ut et in Laodicensiū ecclesia legatur, id est curate in conventu Laodicensiū recitari, quia et propter eos secundarie scripta est, sicut

propter vos principaliter, et ea similiter epistola, quæ *Laodicensium est*, id est quam ego Laodicensi- bus misi, *legatur vobis*, quamvis et hanc epistolam quintam decimam, vel sextam decimam Apostolus scriperit, et auctoritas eam apostolica sicut cæ- teras firmavit, sancta tamen Ecclesia non amplius quam quatuordecim tenet, ut ex ipso epistolarum numero ostenderet, quod doctor egregius legis et Evangelii secreta rimatus esset. Quatuordecim quippe, quatuor et decem sunt; et quatuor signif- cant Novum Testamentum, propter quatuor libros Evangelii; decem autem Vetus Instrumentum, propter Decalogum legis. Ex ipso itaque numero voluit Ecclesia sancta demonstrare, omnem sapientiam vel perfectionem Veteris ac Novi Testamenti breviter in his epistolis comprehendendi; ideoque numerum qui hæc significabat, excedere no- luit.

¶ Et dicit Archippo: Vide ministerium quod ac- cepisti in Domino, ut illud impleas.

Dicite, inquit, Archippo episcopo vestro a nostra parte: Vide ministerium quod accepisti, id est at- tende et considera quale opus suscepisti, in Domi- no, id est in Domini gratia, vel in his quæ Domini sunt. Noli cæcus esse, noli oculos avertere ab officio ministerii tui, id est ab actione episcopatus tui, sed vide sollicita consideratione quale ministerium suscepisti, ut strenue illud impleas, non otiose va- cum teneas. Archippum præpositum eorum per eos commonet, ut qui regendam Ecclesiam eorum accepit, sit sollicitus de eis. Plebis causa scribitur epistola, et ideo non ad rectorem dirigitur. Vel quia ipse tepide agebat cum pseudoapostolis, idcirco Apostolus non per se, sed ad majorem confusionem per subditos suos, quasi pluris illos faciens, admo- net eum.

¶ Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

Salutatio, inquit, scripta mea manu Pauli, id est manu propria, ut ex subscriptione mea sciatis epi- stolam a me missam. Memores estote vinculorum meo- rum. Memoriam vinculorum suorum bortatur eos habere, sive ideo, ut ejus exemplo informati, patien- tiam in tribulationibus habere discant; sive ut orient pro eo, ut citius absolvatur, et ad prædicandum li- ber discurrat: sive (quod minus est credendum) ut

A aliquid ei largiatur, in ipsis vinculis minus necessa- ria procurare valenti. Deinde: *Gratia, inquit, Do- mini sit vobiscum*, ut ea cooperante valeatis opera bona facere. Hucusque protenditur epistola, que missa est ad Colossenses. Congruum autem vide- tur, ut propter notitiam legentium subjiciamus eam, quæ est ad Laodicesenses directa, quam ut diximus, in usu non habet Ecclesia. Est ergo talis.

EPISTOLA PAULI AD LAODICENSES, UT NOSTRI OPINANTUR.

Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, fratribus qui ci- tatis Laodiceæ, gratia vobis et pax a Deo Patre nostrum et Domino Iesu Christo. Gratas ago Christo per omnem orationem meam, quod permanentes eius perseverantes in operibus bonis, promissionem expe- citantes in die judicii, neque disturbent vos quoram vaniloquia insimulantur veritatem, ut m- avertant a veritate Evangelii, quod a me predi- tur. Et nunc faciet Deus, ut qui sunt ex me, ad perfectum veritatis Evangelii sint deservientes, et bani- gitatem operum facientes, quæ sunt salutis via æternæ. Et nunc palam sunt vincula mea quæ patior in Christo, in quibus lætor et gaudeo, et hoc mihi est ad salutem perpetuam, quod factum est oratu- nibus vestris, administrante Spiritu sancto. Sire pe- ritam sive per mortem, est mihi vita in Christo, a mori gaudium, et ipse in vobis faciet misericordiam suam, ut eamdem dilectionem habeatis, et sitis me- nimes. Ergo, dilectissimi, ut audistis praesentias Domini, ita sentite, et facite in timore, et erit tota vita in æternum. Est enim Deus qui operatur in u- bis, et facite sine peccato quæcumque faciliis. Et quod optimum est, dilectissimi, gaudete in Domino Iesu Christo, et cavete omnes sordes in omni luci. Omnes petitiones vestrae sint palam apud Deum. Estote firmi in sensu Christi, et quæ integra et u- et pudica et casta et justa et amabilis sunt, faci. Et quæ audistis et accepistis, in corde retineite: D erit vobis pax. Salutate omnes fratres in osculo sacro. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen. Haec facite legi Colossensibus, et eam quæ est Colos- siandum vobis.

IN EPISTOLAM I AD THESSALONICENSES

ARGUMENTUM.

Thessalonica est urbs nobilis in Macedonia, ad quam cum venissent Paulus et Silas, quoniam ibi erat synugoga Judæorum, secundum consuetudinem suam Paulus introivit ad eos, et per Sabbathum triu- disserebat eis de Scripturis. Et quidam ex eis credi- derunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colen-

tibus, id est proselytis gentilibusque multitudo mo- gna, et mulieres nobiles non paucæ. Zelantes autem Judæi, assumentesque de vulgo viros quosdam mala et turba facta, concitaverunt civitatem, et assistens domui Jasonis, quererant eos producere in populo. Et cum non invenissent eos, traherant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, elemosynas

Quoniam hi sunt qui urbem concitant, et hoc veniunt, quos suscepit Jason, et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. Concitaverunt autem plebem, et principes civitatis audientes hæc. Et accepta satisfactione a Jasone et a ceteris, dimiserunt eos, fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam Berrhæam. Taliiter conversi sunt Thessalonenses, et talia mox pro fide pati cœperunt. Nam et postquam apostolos dimiserunt, multa pro Christi nomine pertulerunt. Quorum constantiam Apostolus collaudans scribit illis ab Athenis, et intendit exhortari illos, ut immobiles inter adversa permaneant, ac semper in melius proficiant. Deinde errorem quorundam mortuos suos inconsolabilius lugentium, quasi non amplius resurrecturos, corrigit; docens communem resurrectionem veraciter esse futuram. Sed et in aliis pluribus vitam illorum atque mores instruit. Et quia ipsi ad obediendum proni erant, ideo non ponit nomen auctoritatis suæ vel officii, sed ut pares admonet. Silvanum autem (id est Silam) et Timotheum idcirco secum ponit, quia in conversione eorum fuerant cum illo participes laboris, vel quia tunc erant cum ipso Athenis. Et hanc epistolam (nisi fallor) primam omnium scripsit. Non enim ante istam invenio illum aliquid scripsisse. Sic autem inchoat:

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax. ▶

Paulus et duo socii ejus Silvanus et Timotheus mittunt hanc epistolam Ecclesiæ Thessalonicensium. Iudeorum proprie Synagoga dici solet, quamvis et Ecclesia dicta sit. Nostram vero apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, sive discernendi causa, sive quod inter congregationem, unde Synagoga, et convocationem, unde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid, quod scilicet pecora congregari solent, quorum et greges proprie dicimus; convocari autem magis est utentium ratione, sicut hominum. Paulus et socii ejus dirigunt has litteras Ecclesiæ Thessalonicensium, consistenti in Deo Patre et Domino Jesu Christo, id est in fide et charitate Patris et Filii, subintelligitur et Spiritus sancti, quo unctus est Christus. Vel in Deo Patre et Filio mittit Paulus et socii ejus hanc epistolam. **Gratia**, inquit, et **pax sit vobis**. Bene primo gratiam dicit, deinde pacem nominat, quia sine gratia Dei ad pacem reconciliationis pervenire non possumus, imo nihil pacificum nisi per gratiam ejus habere valemus. Gratia enim gratis datur sine præcedentibus meritis, et per hanc dum culpas remittit, accedimus ad pacem reconciliationis. Potest et ita intellegi: **Gratia et pax a Deo sit vobis**, ut qui humana gratia et sæculari pace privati estis, apud Deum gratiam et pacem habeatis.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus

A nostris sine intermissione, memores operis fiduciæ vestræ et laboris et charitatis et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum, scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute et in Spíitu sancto, et in plenitudine multa. sicut scitis, quales fuerimus in vobis propter vos. ▶

Solito more incipit a gratiarum actione, quia multam Dei gratiam in his videt refulgere. Et idcirco Deum primo laudat, qui dedit eis gratiam, deinde ipsos, qui fide et operibus secuti sunt eum. Ac si dicat: Tenete quæ tenetis, agite quæ agitis, quoniam talia sunt, ut pro eis Deo gratias agamus. Agimus enim gratias et laudes Deo non ad horam, sed semper pro omnibus vobis, majoribus et mediis et minoribus, vel viris et mulieribus, quia gratiam quam vobis primo contulit, adhuc in vobis conservat et augmentat. Ab ipso enim sunt omnia bona quæ habetis, et ideo gratias illi pro his referimus. Nos dico, facientes memoriam vestri in orationibus nostris, et hoc sine intermissione, id est nunquam intermittimus facere memoriam vestri, quotiescumque oramus. Nam sumus memores operis fidei vestræ, id est quomodo fides vestra non est otiosa, sed semper bonum opus agit, et ideo libenter pro vobis oramus. Memores, inquit, sumus operis vestri et laboris, quem in ipso opere ducitis, id est mente retinemus, quomodo bene operantes laboratis, et charitatis, id est fraternæ dilectionis, quam bonis operibus ostenditis. Vel laboris tolerantiae adversitatum, et charitatis qua inimicos diligitis, et sustinentiæ, id est exspectationis spei Domini nostri Jesu Christi, quoniam bona facientes et mala patientes, exspectatis longanimenter supernum illud præmium, quod a Christo speratis accipere cum venerit. Et hæc omnia facitis ante Deum, quia in his non humanos favores appetitis, sed omnipotentis Dei presentiæ intenditis. Presentem enim Dominum adesse cogitatis, et vos ante conspectum ejus omnia facere consideratis. Vel nos sumus memores vestri in orationibus ante Deum; ante Deum, qui nos creavit; et Patrem nostrum, qui nos adoptavit. Ita sumus memores vestri, scientes electionem vestram, id est scientes vos esse electos, et ad æternam vitam prædestinatos, o fratres dilecti a Deo, id est quos Deus diligit, quia paternis flagellis vos ad æternam hereditatem erudit. ▶ Quem enim diligit Dominus, corripit; et flagellat omnem filium quem recipit (Hebr. xii; Prov. iii). ▶ Vel memores sumus vestri, scientes electionem vestram, id est scientes quomodo Deus per doctrinam nostram vos elegit de multitidine ceterorum, qui sunt in infidelitate relictæ. Vere Deus, prædicantibus nobis, vos elegit, tangens interius corda vestra dono sancti Spiritus, quia Evangelium nostrum, id est prædicatio nostra non fuit ad vos in sermone tantummodo, sed etiam in virtute operis, vel in virtute miraculorum, et in Spíitu sancto, quia per impositionem manuum

nostrarum dabatur vobis Spiritus sanctus; et in *plentudine multa*, quia plenarie vos instruximus, et spiritualibus gratiis, auctore Deo, replevimus, et copiose in vobis talia operati sumus; *sicut vestpsi scitis et testes estis, quales*, id est quam religiosi et mirifici fuerimus in vobis propter vos convertendos et instruendos, ut non solum ratione verborum, sed et exemplo operum nostrorum vos informaremus.

« Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omnem locum fides vestra, quae est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero, et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura. »

Ipsi scitis quales fuerimus vobis propter vos informandos. Et vos facti estis imitatores nostri, et quod est amplius, imitatores Domini, excipientes verbum nostræ prædicationis in multa tribulatione vestra vel nostra, cum gaudio Spiritus sancti, id est quod vobis Spiritus sanctus de spe coelestis mercedis inspiravit. Et propterea non immerito supradiximus nos scire electionem vestram, id est vos esse de electis Dei, quia non estis paleæ, sed grana. Non solum enim nostri, sed et Christi imitatores facti estis, dum nulla vos tribulatio a susceptione verbi coelestis revocare valeret, sed potius gauderetis in tribulationibus pro verbo. Nam exceptis illud, id est ex omnibus, vel extra omnis reverenter susceptis in tribulatione multa, quae vobis propter verbum est illata. Et licet tribulationes perferret vestra caro, animus tamen gaudebat in Spiritu sancto. Et in his Dominum atque nos imitati estis, ita ut facti sitis forma, id est exemplum permanendi constanter in fide inter adversa, omnibus creditibus qui sunt in Macedonia et in Achaia. Et ideo vos qui tot aliis exemplum fidei et patientiae facti estis, videte ne deficiatis, sed semper robustiores in Christo perduretis. Vere forma facti estis multis, nam effectus hoc indicat. Nam sermo Domini, id est Dominicæ prædicationis, egrediens a vobis, diffamatus est non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omnem locum vobis affluens in circuitu profecta est, id est transivit audita fides vestra quae est ad Deum se extendens. Et ita perulgata est apud omnes, ut non sit nobis necesse quidquam loqui de vobis ad commendandum aliis bonam vitam vestram, ut eos ad fidem et religiosam conversationem exemplo vestri provocemus. Vere non est necesse nobis ut nos loquamur, nam ipsi loquuntur. Ipsi enim qui in circuitu degunt, annuntiant de nobis. id est narrant alii aliis, qualem in-

A troitum habuerimus a vos, id est quanta virtute miraculorum et abundantia spiritualium bonorum accerissemus ad vos convertendos, et quomodo, id est quam facile, aut quam devote conversi estis ad Deum et quam facile doctrina nostra introierit ad corda vestra. Conversi estis ad Deum a simulacris, id est ad cultum Dei a cultura idolorum, servire, id est ut serviatis Deo, non mortuo et falso, sicut est Jupiter vel Hercules et cæteri, quos ex mortuis hominibus pagani deos constituerunt: sed vivo et vero, quia naturaliter Deus est, et exspectare, id est ut bene operantes exspectetis longanimenter sine murmuratione piis desideriis Filium ejus Jesum de celo venturum reddere mercedem servis suis, quem Pater suscitavit ex mortuis; et qui Filius ideo est exspectandus a nobis remunerator, quia delendo peccata nostra eripuit nos ab ira ventura, ab animaversione futuræ ultiionis. Ira enim Dei non perturbatio est, sed judicium quo irrogatur pena pro peccatis.

CAPUT II.

« Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum a vos, quia non inanis fuit, sed ante passi multa et contumeliis affecti (Act. XVI, XVII), sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo; sed sicut probatum sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. »

Alii nuntiant qualem introitum habuerimus a vos, nam vos ipsi fratres scitis eum qualis fuisti, quia scilicet non fuit inanis, id est infructuosus et levius; sed ante quam ad vos veniremus, passi sumus multa et contumeliis affecti sumus in Philippis, id est in urbe Philippensem, de qua migravimus a vos. Ibi enim ego et Silas ad judices contumelias tracti sumus, ita ut tunicae nostræ scinderentur, et publice virgis cæsi atque in carcерem trusi, et ligno pedes constricti. Hæc et alia passi sumus in Philippis, antequam ad vos accederemus, sicut et in scitis. Et patientia talium afflictionum vel injuriarum confortans, habuimus fiduciam et audaciam in viribus nostris, sed in Deo nostro, id est in eis virtute et potentia loqui ad vos, id est prædicare Evangelium Dei in multa sollicitudine, ne scilicet priusquam vos bene instruerem, ab infidelibus impedirer, et tamen fiducialiter et audacter locutus vobis, quia exhortatio nostra non est de errore, ut aliquem errorem cuiuslibet prævaricatae sectæ sumus: neque de immunditia, ut immundam vitam carnis pollutione exhortemus; neque in dolo, aliud in ore, et aliud in corde habeamus. Nam et veritatis est in dolo, quando non pro amore veritatis et utilitate audientium prædicatur, sed ut gloria aliquod lucrum acquiratur. Exhortatio nostra est de errore, quia non exhortamur aliquem ut em in veritate, neque de immunditia, quia nemini se

demus ut seipsum maculet; neque in dolo, quia fraudulentam simulationem in verbis non habemus; sed sicut probati, id est probi habiti sumus a Deo ut crederetur, id est committeretur nobis Evangelium, ita loquimur, hoc est: sicut illi quos approbavit et elegit non per errorem, vel per immunditiam, vel per dolum, sed per veritatem fidei et munditiam vitae ac simplicitatem cordis: sic prædicamus aliis Evangelium, non quasi hominibus placentes, id est non sicut illi qui favorem hominum appetunt, sed Deo placere studentes, qui probat, id est scrutatur et inspicit corda nostra et cogitationum secreta. Ipse enim qui occulta cordium rimatur, novit quia non hominibus, sed illi placere querimus. Et si hominibus placere querimus, hoc non propter nos, sed propter ipsorum salutem agimus.

¶ Neque enim aliquando sumus in sermone adulacionis, sicut scitis; neque in occasione avaritiae, Deus testis est; nec querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, cum possemus oneri vobis esse, ut Christi apostoli; sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix soveat filios suos. Ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.

Vere non sumus ex prædicatione querentes placere hominibus, sed Deo; neque enim sumus aliquando, id est unquam in sermone adulacionis, ut per adulatoria verba placeremus hominibus, palpando vitia eorum sive laudando, sicut scitis; neque sumus in occasione avaritiae, id est non prædicavimus ea intentione vel occasione, ut res vestras nobis congregaremus, et inde nobis Deus est testis, qui novit arcana pectoris; nec sumus aliquando querentes ab hominibus gloriam; et hoc ostendo per partes hominum, quia neque a vobis, neque ab aliis. Quas vires nocendi habeat humanæ glorie amor, non sentit, nisi qui ei bellum indixerit. Quia, etsi cuiquam facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamen est in ea non delectari cum offertur. Justus autem quisque aut tantum temporalem gloriam non habet, aut hanc sub semetipso frangit, si habet, ut honori suo liber emineat, nec ei victus delectatione succumbat. A vobis, inquam, non quæsivimus aliquid terrenum, cum tamen possemus vobis oneri esse, id est vos gravare exigendo a vobis stipendia, ut cæteri apostoli Christi exigit vel accipiunt ab auditoribus suis. Nos nec rebus vestris pasci, nec laudibus vestris magnificari quæsivimus; sed facti sumus parvuli in medio vestrum, id est apostolatus nostri gloriam ante oculos vestros humiliavimus, et magnitudinem nostri sensus ad parvitatem vestram capacitatibus inclinavimus, tanquam si nutrix soveat filios suos, quæ sedet in terra, et tenet in gremio filios ac lacte nutrit, et blandiens consolatur, atque balbutiendo informat ad loquendum. Sic enim propter vos humiliati sumus, et materno affectu vos in sinu pietatis patienter sovendo portavimus, et lacte

A inchoationis potavimus, atque blanditiis promissorum coelestium vos consolati sumus, et de humanitate Christi vobis quasi balbutivimus, ut ad loquendum verbum divinitatis ejus vos instrueremus. Sunt nutrices soventes quidem, sed non filios suos. Et item sunt matres nutricibus dantes, non soventes filios suos. Apostolus vero germano et pingui affectu charitatis et nutricis personam suscipere videatur, dicendo soveat, et matris, addendo filios suos. Et nutrici ergo se comparavit, quia alebat; et filios suos addidit, quia pepererat, dicens: ' Filii mei, quos iterum parturio (Galat. iv). » Assimilati, inquit, sumus nutrici proprios natos aleti, quia ita desiderantes vos cupide, sicut nutrix desiderat filios suos, rolebamus tradere vobis non solum Evangelium B Dei, sed etiam animas nostras, id est non solum prædicationem veritatis, sed etiam totam vitam nostram expendere in salute vestra, et hoc ideo, quia facti estis charissimi nobis, propter meritum vestram sanctitatis, quam ab exordio vestram conversationis protinus arripuitis.

¶ Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis: nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos testes estis et Deus, quam sancte et juste et sine querela vobis qui credidistis, sumus; sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum tanquam pater filios suos, deprecantes vos et consolantes testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, quia operatur in vobis, qui credidistis in ipsum.

Vere facti sumus parvuli vobis ut nutrix, quia humiliati sumus in labore, sicut nostis. Vel ita: Vere animas nostras parati eramus tradere vobis, sicut effectus operum nostrorum indicabat, quia incessanter laborabamus pro utilitate vestra, quemadmodum recordamini. Memores enim estis, o fratres, laboris nostri, quem apud vos habuimus, et fatigationis. Est plerumque labor sine fatigazione, sed labor noster non fuit talis, et non fuit levis et momentaneus, sed gravis et continuus. Assidue enim et in prædicatione, et in manuum opere labravimus, et ideo præ nimietate jugis laboris fatigabamur, nec tamen destruebamus. Nam nocte et die operantes manibus nostris, unde victum haberemus, ne quem vestrum, id est ex vobis gravaremus, acepientes ab eo stipendum, prædicavimus in verbis Evangelium Dei, ut exemplo nostro vos informarimus ad laborandum manibus propriis unde vivatis et indigentibus ministretis, atque falsos apostoles ventri servientes repellatis. Nam vos estis testes nobis et ipse Deus, qui novit omnia, quam sancte quantum ad puritatem mundissimam conversationis, fuerimus vobis; et quam juste, quantum ad æquitatem erga proximos servandam, faciendo debita; et

quam sine querela, id est quam innocenter et irremediablem prehensibiliter vobis suimus qui credidistis, quia nihil fecimus vobis, unde possetis conqueri de nobis; sicut scitis, vel sine querela suimus vobis, quia nunquam questi sumus de vobis, dum imbecillitatem vestram portaremus. Taliter suimus conversantes vobis, id est ad utilitatem vestram. Sicut scitis, id est ita haec scitis, sicut et alia quae subjungimus, scilicet qualiter, monebamus amicabiliter unumquemque vestrum tanto affectu, tanquam si pater filios suos instrual; nos dico, deprecantes vos, ut in melius proficeretis, et consolantes in tribulationibus, ne desiceretis. Et haec facientes, testificati sumus, id est sub testimonio divinæ majestatis vel sanctorum vos adjuravimus, ut ambularetis in via recta, proficiendo et ad cœlestem patriam tendendo ambularetis, inquam, digne Deo, id est per viam quae esset digna perducere ad Deum, vel sicut dignum est electos Dei ambulare, qui vocavit vos in regnum suum et gloriam, ut per iter virtutum festinatis ad eum, quatenus in regno ejus et in gloria ejus perenniter cum eo maneat. Vel in regnum suum, id est in præsentem Ecclesiam vos vocavit, et post in gloriam suam, id est in angelorum societatem. Et quia vos ad tantam beatitudinem vocavit, vosque libenter sequi vocantem coepistis, ideo non solum vos, sed et nos agimus sine intermissione gratias Deo, qui hoc fecit in vobis per gratiam suæ aspirationis, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, id est Evangelium, in quo audistis notitiam Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, id est non inutiliter et negligenter, sicut verba hominum solent accipi, vel non ut verbum hominum, id est quasi a sapientibus esset, sed sicut est vere verbum Dei, id est ita reverenter et honorifice, sicut illud quod revera locutus est Deus. Quod effectus indicat, quia ipse Deus operatur quotidie bona opera in vobis, qui credidistis, tendentes in ipsum per fidem et desideria. Gratias, inquit, agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis, etc. Quid est quod hic Deo gratias agit? Nempe vanum est atque inane, si cui gratias agit pro hoc quod ipse non fecit. Sed quia hoc vanum et inane non est, profecto Deus, cui de hoc opere gratias agit, ipse fecit, ut qui percepissent ab Apostolo verbum auditus Dei, exciperent illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei. Dicit igitur: Operatur in cordibus hominum vocatione illa secundum propositum suum, ut non inaniter audiant Evangelium, sed eo auditio convertantur et credant, excipientes non ut verbum hominum, sed ut verbum Dei sicut et vere est. Hucusque multa dixit contra pseudoapostolos, significans in eis esse cuncta vita, quae in se et sociis suis esse denegavit, ac deesse illis omnia virtutum bona, quae in se et coterritoribus suis esse demonstravit. Jam vero ne Thessalonenses pro sua vel apostolorum tribulatione moveantur, subjungit.

Vos enim imitatores facti estis, fratres, Eccle-

siarum Dei quae sunt in Iudea in Christo Jesu, quia eadem passi estis et vos a contribubus vestris, sicut et ipsi a Judeis. Qui et Dominum occiderunt Jesum et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omniibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui et salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper. Pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

Contra falsos apostolos latenter fuerat locutus ut eos non susciperent, nunc contra Judeos manifeste loquitur, ut eos non metuant. Vere, inquit, in ipsum credidistis, quia vos estis facti imitatores Ecclesiarum Dei, quae sunt in Iudea, id est in terra Judeorum, in Christo Jesu, id est in instructione ipsius Christi. In hoc estis imitatores, quia eadem passi estis et vos, quae passæ sunt et illæ ecclesiæ. Passi, inquam, estis a contribubus vestris, id est ab illis, de quorum tribubus originem ducebatis, sicut et ipsi a Judeis. Cives enim et amici vel consanguini vestri vos persecuti sunt, sicut et illos sui. Nec mirum si Judei more suo fideles persecutur, qui et ipsum Salvatorem Dominum Jesum occiderunt et prophetas antea, qui prænuntiabant eum; et nos apostolos postea persecuti sunt, qui prænuntiabamus illis eum advenisse (Act. vii); et ideo ne miremini, sed patienter sustinet, si et vos persecutur, qui semper persecuti sunt, et licet zemelatione legis haec facere videantur, Deo tamen nos placent, cujus gratiam impugnant. Nec tantum Dei rebelles sunt, sed et omnibus hominibus, id est saluti omnium hominum adversantur, prohibentes, inquantum prævalent, nos loqui, id est ne loquamur verbum Dei gentibus ut credant et salvæ fiant; et ita hostes sunt omnibus, dum conantur facere ut verbum salutis per nos ad neminem veniat, sed omnes in perditione relinquantur. Et hoc ex more faciunt, ut impleant sua peccata semper, id est peccata percati incessanter accumulent usque ad consummatam plenitudinem, quando pro his mittentur in gehennam (Matth. xxiii). Ideo autem semper peccata sua implent, quia ira Dei, ut exæcarentur, pervenit super illos, id est jam olim effusa est super corda illorum, ex quo reprobaverunt Salvatorem qui missus eis fuerat. Quando enim patres eorum dixerunt: «Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii)», tunc pervenit ira Dei super illos, et durabit usque in finem, quando, prædicante Elija, recipient gratiam. Vel ita: Ut impleant peccata sua semper. Quadraginta enim annos post passionem Domini dedit Deus Iudeis ad penitentiam: illis transactis, cum credere nollent, completa sunt peccata eorum, ut pro his perire deberent. Quando autem hoc dixit Apostolus, stebat Jerusalem, erant peccata eorum alii completa, sed completa sunt, venientibus Romanis, unde subdit: Pervenit enim, id est antequam resipiscerent venit, antequam putarent venit ira Dei super illos, opprimens eos. Ia Dei est ultio quae per Romanos facta est, que

ira perdurat super illos captivos usque in finem sæculi, vel hæc temporalis ira idcirco dicitur pervenisse super illos captivos, quia sequitur æterna, cum sine fine post hanc vitam puniuntur in inferno. Pervenit ira præsentis ultiōnis, perdurans super illos usque in finem; sequitur ira futuræ damnationis, perdurans sine fine.

« Nos autem, fratres, desolati a vobis ad temporis horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio, quoniam voluimus venire ad vos, ego et quidem Paulus et semel et iterum, sed impedivit nos Satanás. Quæ est enim nostra spes aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra et gaudium. »

Vos multa passi estis a civibus vestris, sed nos, o fratres, desolati, id est sine consolatione facti sumus a vobis. Desolatos non fecistis tristitia quam habuimus de tribulationibus vestris, antequam sciremus constantiam fidei vestræ. Desolati sumus ad tempus horæ quoniam horaria, et non diurna fuit vel erit hæc nostra desolatio. Desolati, inquam, sumus ore, quia non possumus vobis præsentialiter loqui; et aspectu, quia non videmus faciem vestram; non corde, quia cor nostrum vos semper intuetur et est vobiscum. Os et aspectus cessat, sed cor et sollicitudo non quiescit. Nos ita desolati, festinavimus abundantius, id est multo magis acceleravimus videre faciem vestram, ne sit immutata, id est ne forte defeceritis in tribulationibus, quas passi estis a civibus vestris. Festinavimus, inquam, videre faciem vestram, id est vos videre facie ad faciem, videre præsentiam vestram, cum multo desiderio exhortandi vos, et ad constantiam perseverantiae festinavimus quidem, sed quod festinabamus implere nequivimus. Quoniam voluimus quidem omnes venire ad vos, sed non potuimus; ego quidem Paulus, qui plus aliis curro et devotior sum, volui et semel et iterum ad vos venire, sed non potui, quia impedivit nos Satanás, qui interpretatur adversarius, id est diabolus, qui saluti semper hominum adversatur, opposuit nobis impedimenta. Ideo magis evigilate adversus insidias ejus, ne et iter vestrum, per quod ad coelestem patriam tenditis, impediatur. Nequaquam per semetipsum Satanás præpedire vias tanti Apostoli potuit, sed occultæ dispensationis nutibus dum adversaretur, nesciens deservivit, ut nimurum Paulus ad alios vellet accedere nec valeret, eis a quibus recedere non poterat prodesset. Ideo, inquit, voluimus ad vos venire, et ideo Satanás obstitit, quia quæ est spes nostra nisi vos? id est pro qua re nunc speramus quod in futuro mercedem accepturi sumus, nisi pro vobis? aut quod est gaudium nostrum? id est unde nunc et in futuro gaudeamus, nisi de sanctitate vestra? aut quæ est nostra corona gloriæ, quæ victoribus dabitur, nisi vos? Nonne vos nobis hoc estis ante Dominum nostrum

A Jesum Christum, id est ante tribunal summi judicis in adventu ejus? Quia ante justum judicem nimurum gloriam tunc inveniemus, quam nunc in vestris moribus studio prædicationis exquirimus, et propter bonam conversationem vestram nostro labore præparatais coronabimur. Vere tuic eritis nobis corona gloriæ, quia et modo estis vos gloria nostra apud ecclesias, et gaudium apud nos. Gloriamur enim apud alios de profectu vestrae fidei et sanctitatis, et gaudemus in cordibus nostris. Sed et in futuro sæculo eritis nobis æterna gloria et perenne gaudium.

CAPUT III.

« Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solos, et misimus Timotheum, fratrem nostrum et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster. »

Dixi quia desolati sumus a vobis, qui estis gloria nostra. Propter quod ego et Silvanus non sustinentes amplius, quia grave pondus erat nobis, dum nesciremus quid ageretis, placuit nobis duobus remanere solos Athenis, et misimus ad vos Timotheum, qui vos in proposito vestro confirmaret, et nobis certitudinem de vobis referret. Non modo cum hac epistola miserunt eum, sed antea. Alioquin non cum eis salutasset eos in postremo. Misimus Timotheum, qui veraciter suscipiens est et audiens, quia est frater noster, id est habens partem in coelis nobiscum, et est minister Dei in Evangelio, id est ministrans fidelibus ea quæ Dei sunt in prædicatione Evangelii. Hunc misimus ad confirmandos vos, ut in his staretis in quibus eratis, et exhortandos, ut ad meliora prospiceretis. Misimus eum confortare vos et exhortari pro fide vestra tenenda et defendenda, ut nemo vestrum moveatur a constantia sinceræ fidei in tribulationibus istis, quas et nos et vos ad tempus in exilio præsentis sæculi toleramus. Nec debetis in his ab intentione vestra moveri, quia vos ipsi scitis quod in hoc positi sumus, ut adversa temporaliter sustineamus. Hinc est quod per Jeremiam de antiquo hoste dicte electorum populus: « Posuit me quasi signum ad sagittam (Thren. iii). » Fidelis enim populus quasi signum ad sagittam hosti suo est positus, quia semper velut sagittis impetratur, dum ejus persecutionibus affligitur. Qui enim in hac vita assidua mala tolerat, quasi in signum positus, sagittas suscipit ferientis. Unde nunc recte prædictor egregius cum persecutionum mala toleraret, atque sub persecutore de adversario gerneret, teneram discipulorum mentem suis afflictionibus consolans ait: Ipsi enim scitis

quod in hoc positi sumus. Ac si aperte dicat : Quid A in hoc tempore vulnera nostra miramini, qui si zeterna gaudia querimus, huc ad hoc venimus ut seriamur? Hoc, inquit, scitis. Nam non tantum absentes hoc dicimus, sed et cum essemus presentes apud vos, prædicebamus et prænuntiabamus vobis passuros nos tribulationes, id est quia tribulationes passuri eramus, sicut et factum est postea, et nos ipsi scitis, quia experientia in vobisipsis hoc probatis. Et sicut nos præcivimus tribulationes nos fore passuros, nec fugimus, ita vos qui scitis quod in hoc positi sumus, nolite moveri, sed immobiles in proposito vestro perdurate, patienter omnia tolerantes. Et quia nos prædictas tribulationes jam passi sumus, propterea ne vos pro nostris tribulationibus terremini, etiam misi ad vos, ego amplius non sustinens me esse incertum de vobis, quia incertus formidabam tribulationes nostras fore causas defectus vestrae fidei, misi Timotheum non modo cum hac epistola, sed prius ad cognoscendam fidem vestram, id est ut cognosceret et renuntiaret mihi si permaneretis in fide, et si ipsa fides vestra esset fortis an infirma, ne forte tentaverit vos et tentando superaverit is qui tentat, id est deceptor antiquus, cuius officium est tentare homines et seducere. Deus autem intentator malorum (Jacob. 1) tentatorum est, ipse enim neminem tentat, secundum eam sciaret temptationem, quæ deceptionis vel seductionis est. Secundum vero eam temptationem quæ probationis est, tentavit Deus Abraham (Gen. xxii). Sed C ago timui ne vos tentaret deceptor, qui tentat ad decipiendum; et inanis, id est infructuosus fiat in vobis labor noster, quem pro vobis pertulimus, noc est ne deceptor succumberetis, et non prodesset vobis quidquid in conversione et eruditione vestra laboravimus.

« Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut nos quoque vos, ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostra per fidem vestram, quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestrae? Ipse autem Deus et Pater noster et Dominus Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitate in invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vos ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum et Patrem nostrum in adventu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen. »

Priusquam sciremus quid ageretis, desolati fuimus a vobis. Sed nunc, revertente Timotheo, quem ad nos miseramus, et renuantente bona de vobis,

A consolati sumus. Nunc autem, veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, id est referente nobis quia inter adversa bene permanetis in fide, nec deseruitis charitatem, qua Denm et proximos vel etiam inimicos diligitis, et referente quia memoriam nostri bonam habetis, id est nostri memores estis, et nihil nisi bonum de nobis cogitatis, semper oplantes nos videre, sicut et nos quoque desideramus vos cernere, ideo quia hoc de vobis audivimus, consolati sumus, fratres, in vobis, qui prius eramus desolati. Consolati, inquam, sumus per fidem vestram, id est constantia fidei vestrae est causa ut nos consolationem habemus in omni necessitate, id est penuria, quam patimur in vietu et vestitu, et in omni tribulatione, quæ nobis exterius ab adversariis infertur. Et vere consolati sumus suoniam nunc in hac miseria nimis quasi jam in celo essemus, et quasi jam nos a mortuis resuscitatos aestimamus, si vos statis, id est si statum rectitudinis perseveranter in Domino tenetis. Nolo stetis in nobis, sed in Domino, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. iii). O quam mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto æstu amoris inhibabat, ut diceret : Nunc vivimus, si vos statis in Domino. Meluebat nimis, ne ejus discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo despicerent, contra quam imminentes passionum contumelias prævalerent. Et idcirco nimis dolerat in tormentis, sed magis filii de tormentorum suorum temptatione metuebat; parvipendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plegas cordis. Ipse patiendo suscepiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cuius charitatis fuit filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios aliis timuisse, et statum mentis in primis etiam ex sua dejectione custodire. Qui securus erat de mercede sua, etsi discipuli caderent, et tamen velut si in casu illorum mercedem laboris sui perderet, in statu ipsorum dixit se vivere, id est vita præmium habere. Nolebat enim vivere illis cadentibus, sed illisstantibus in Domino, ut fructus ejus esset illis integer, et merces ejus apud Deum plena gaudiorum. Consolati, inquit, sumus per fidem vestram, nam Deo non possumus dignas grates ex hoc reddere. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis bene stantibus, positi in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, cuius oculis manifesta sunt occulta cordium? Non enim ante homines est gaudium nostrum, quia foris apparemus quasi tristes propter adversa quibus circumdamur, sed intus ante Dominum gaudemus semper de profectu vestro. Nec tantum agimus illi pro vobis quanta sunque gratias possumus, sed et nocte ac die sumus abundantius orantes, ut veniamus ad vos et videamus faciem vestram, atque ore ad os vobis loquamur, et compleamus ea quæ

desunt fidei vestræ, quæ olim non potuimus comple, quia eratis parvuli, et quia longo tempore vobis manere nequivimus. Quia ergo fidem firmiter, qui jam adhuc totam perfecte non didicistis, retinere inter adversa studiis, ideo cupimus ad vos pervenire, et ea quæ desunt vestræ fidei supplere. Ex hoc loco appetet, quia quod superius ait, « ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui (*supra 1*), » non idcirco dixit quod ipsi jam omnia fidei mysteria sufficienter scirent, sed ut diximus, propterea hoc dicit, quia non erat necesse ut ipse de illis quidquam loqueretur aliis, cum illos fama procul celebraret. Nos, inquit, oramus faciem vestram videre, et fidem vestram ad plenum instruere, sed Deus faciat quod oramus. *Ipse autem Deus, Crea- tor noster, qui potest, et Pater noster cœlestis, qui vult bonum, et paterno affectu nos diligit ac regit, et Dominus Jesus Christus, qui nos ab hoste rede- mit, et suo dominio mancipavit, dirigat, id est di- rectam, ab impedimentis liberam faciat riam nostram ad vos.* Sed vos Dominus, id est Spiritus sanctus, multiplicet in numero fidelium, et abundare vos fa- ciat charitate in invicem, id est inter vos vicissim, et in omnes, et in eos qui vobis adversantur, et hoc faciat ita perfecte, quemadmodum et nos abundare fecit charitate in vos. Et istam charitatis abundan- tiā det vobis ad confirmanda corda vestra, id est ad hoc ut per ipsam dilectionem confirmentur corda vestra in sanctitate, id est in omni puritate atque munditia, et bonorum actuum observatione, sine querela, id est sine crimen, ut sitis tam in- nocentes, ut nemo de vobis possit jure con- queri. Et tales sitis ante Deum, id est in oculis Dei, qui veritatem inspicit, nec latet eum aliquid. Sunt enim qui sancti videntur coram hominibus, sed non coram Deo (*Matth. xxiii*). Vos autem estote veraciter sancti et sine querela, id est irreprehensibiles ante oculos Dei, qui vos cernit et creavit, et Patris qui nos adoptavit. Tales esse studete ante Deum et Patrem nostrum in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus, id est quando Dominus Jesus veniet ad judicium cum omnibus sanctis suis. Qua- lis enim quisque præsentem vitam finierit, talis in die judicii apparebit. Illi autem non sine querela esse apparebunt, de quibus judex queretur, dicens : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare (*Matth. xxv*). » Vel, cum omnibus sanctis agite quæ dixi, quia sic agunt omnes sancti. Ad confirmationem omnium quæ præmissa sunt, subjungitur : *Amen*, quod interpretatur vere vel fideliter.

CAPUT IV.

« De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo, sicut et ambulatis, ut abundetis magis. »

Hactenus patientiam illam in sua vel aliorum tribulatione suasit, nunc eos in bonis actibus proficiendo ac perseverando, ita ut abundetis magis ac magis quotidie.

A cere admonet; et quales vel in seipsis, vel erga fratres esse debeant, docet. Magis tamen congruunt perfectis superiora, in quibus multifarie patientiam suasit; et sequentia magis aptantur imperfectis, ubi munditia et innocentia suadetur. Quia, inquit, hucusque bene vixistis, quemadmodum superius demonstratum est, ergo de cætero quod superest, vivendi spatio, rogamus ut illud ita ducatis, ut in bonis operibus magis abundetis, et hoc est : de cætero quod restat, *rogamus vos, fratres, et obsecramus*, id est per sacra adjuramus in Domino Jesu, ut sicut eum timetis et amatis, ita propter reverentiam et amorem ejus quod obsecramus, faciatis. Obsecramus ut quemadmodum accepistis a nobis, id est sicut didicistis ex doctrina nostra quomodo oporteat vos ambulare si vultis ad patriam pervenire, id est quomodo per viam justitiae debetis incedere, et in omnibus Deo placere, sicut et ambulatis, quia quod vobis de hac ambulatione tradidimus, mox agere coepistis; obsecramus, inquam, ut abundetis magis in hac bonorum operum ambulatione, id est amodo propensius quam antea tendatis ad cœlestem patriam per executionem mandatorum Dei. Vel secundum alias codices obsecramus, ut quemadmodum accepistis a nobis, quo modo vos oporteat ambulare, et in ipsa ambulatione Deo placere, sic et ambuletis, de virtute in virtutem (*Psal. lxxxiii*) proficiendo ac perseverando, ita ut abundetis magis ac magis quotidie.

« Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum, hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione de- siderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindicta est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis et testifi- cati sumus. Non enim vocavit nos Deus in im- munditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui et dedit Spiritum suum sanctum in nobis. »

Propterea moneo ambulare sicut accepistis a nobis, quia vos scitis quæ præcepta ambulandi et recte vivendi dederim vobis ferenda et commendanda, idque non per me, sed per Dominum Jesum. Et licet sciatis, tamen ex parte replicabo. Nam hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, quæ vobis prodest, non ipsi, id est hoc vult Deus, et exigit a vobis, ut sanctificemini, ut abstineatis vos a fornicatione, id est ab omni illicito concubitu, ne tollentes membra Christi, faciatis membra meretricis (*I Cor. vi*). Vel, hæc est voluntas Dei et sanctificatio vestra, ut abstineatis vos longe remoti a fornicatione, quia dum vos abstinetis ab immundo opere, sanctificatur in vobis corpus et anima castitate. Ita vos abstineatis a fornicatione, ut unusquisque vestrum sciat possidi- dere, et dominio mentis subditum tenere suum vas, id est suum corpus quod est vas animæ. Ille enim

possidere suum vas dicitur, qui in potestate sua suum corpus tenet, ut non serviat mens desiderii carnis, sed caro rectis voluntatibus mentis. Ita sciat unusquisque vestrum suum vas possidere, in sanctificatione, id est mundissima purificatione; et honore, ne inhonoretur opprobrio turpitudinis. Ex continentia enim fornicationis nascitur sanctificatio castitatis, et inde est honor apud homines. Nam etiam in hoc saeculo honoratur, qui mundam et castam vitam dicit; sicut econtra qui seipsum qualibet fornicatione contaminat, infamis et ignominiosus habetur. Ita possidete vestra vasa in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, id est quando peccatum desideratur, et non perficitur, non in passione desiderii, id est nec saltem fornicandi desiderium habeatis, quod est passio et laesio animae. Passio enim desiderii est, ut non patiamini interius incentivis carnis, quae procedant ex desiderio vestro. Non præcipio ut non patiamini incentivis carnis, quia hoc est inevitabile, sed videte ut non procedant ex desiderio vestro, id est ne premeditato concupiscatis aliquem illicitum concubitum, ut non postea patiamini intrinsecus desiderium, et subjiciamini pravis suggestionibus a desiderio ortis sicut et gentes, id est gentiles faciunt, de quibus non est mirandum; nec vos debetis esse similes eis, quia ignorant Deum, et ideo sine respectu divinæ formidinis aut reverentiae coeunt nefarie, non solum cum quibuslibet mulieribus, sed etiam cum pecudibus. Et haec est voluntas Dei, ne quis ex vobis supergrediatur in negotio, id est mercatione fratrem suum, id est alium Christianum, ut mercaturam centum solidorum extorqueat ab eo pro quolibet minore pretio; neque circumveniet, id est neque fraudulenter decipiatur, ostendens illi congeriem pannorum exterius valde pulchram et quasi magni pretii, cum sit interius vilis; aut æs deauratum vendens illi pro auro, vel his similia faciens. Supergressio enim est, ubi pro minore pretio illud quod majoris pretii est, elicitor; circumventio autem, ubi per dolum frater in ipsa venditione vel emptione decipitur. Sed vos ab his vitiis, id est a fornicatione et a passione desiderii atque supergessione et circumventione fratris, idcirco vos continete quoniam vindex est Dominus de his omnibus, id est ipse punit haec omnia in suo iudicio, videlicet non solum opus fornicationis, sed et desiderium illiciti operis, atque iniquitatem non justæ mercationis. Ipse de his omnibus ultionem sumet, sicut prædictimus, id est sicut ante iudicium denuntiavimus vobis, cum essemus apud vos, et testificati sumus, id est testimoniis Scripturarum probavimus. Vel testificati sumus, id est testes divini iudicij fortiter haec asseruimus. Ideo etiam ab his est abstinendum, quia non vocavit nos Deus in immunditiam, id est ut immundam et sordidam vitam duceremus; sed in sanctificationem, id est ut incontaminatissimam atque mundissimam et virtutibus plenam duceremus conversationem. Unde et per legem clamat: « Sancti eritis, quia ego sanctus

A sum (Lev. xi, xix, xx; I Petr. i). » Et quia Dei voluntas est sanctificatio vestra, quæ tenenda est eo ordine quo subjunximus, nec vocavit nos Deus ut immunde viveremus, sed sancte; itaque qui haec spernit, quæ nunc de sanctitate et munditia servanda diximus, et de vitiis extirpandis, non hominem spernit, sed Deum, id est non me spernit, sed Deum, cuius præcepta loquor, et cuius voluntatem annuntio; qui et dedit in nobis, id est in cordibus nostris Spiritum suum sanctum, ut omnia per spiritum ejus loqueremur et faceremus; et ideo qui dicta nostra quasi verba hominum spernit, Spiritum sanctum per quem omnia loquimur spernit, et Deum cuius est ille spiritus (Luc. x). Erant inter Thessalonices nonnulli in supradictis vitiis marentes, et Apostoli verba spernentes; propter quos ita loquitur, ostendens quia contemptus apostolicorum præceptorum in Deum potius refunderetur non in Apostolum.

C « De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos a Deo dicistis, ut diligatis invicem (Joan. xiii, 45; I Joan. xxiv). Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis. »

D De supradictis fuit opus scribere vobis, quia quidam vestrum sunt culpabiles in illis, sed de charitate fraternitatis, id est de dilectione qua fratres amare debetis, non habemus necesse scribere vobis, id est non est necessarium nobis ut per epistolam vos instruamus. Vere non habemus hoc necesse. Nam vos tpsi didicistis a Deo, id est docti estis ab Evangelio Dei, ut vos invicem diligatis, quia Christum dicentem audistis: « Hoc mando vobis, ut diligatis invicem (Joan. xiii, xv). » Vel per internam aspirationem didicistis hoc a Deo, quia Spiritus sanctus mox ut cor hominis repleverit, addere illud charitate facit; nec potest unquam discere charitatem, qui Spiritum sanctum non habet intus docentem. Vos hoc didicistis, sicut effectu declaratis.

Nam facitis illud in omnes fratres, id est diligitis omnes Christianos, et operibus charitatis vos ostenditis illos diligere, non solum in urbe vestra, sed et in universa Macedonia, vos illud facitis; id est fratres diligitis; sed tamen rogamus vos, fratres, ut abundantetis magis, in dilectione fratrum, id est adhuc abundantiore erga fratres studeatis habere charitatem, et operam detis ut quieti sitis a curiositate, quæ non sinit cor curiosi esse quietum. Operam detis. Quasi diceretur: Difficile est dimittere consuetudinem, sed cogite vos. Studete ne curiositas vastet quietem vestram mentis ut antea. Quæ scilicet curiositas, cum alienam querit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare. Grave namque est curiositatis vitium, quæ

dum cuiuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei intima sua abscondit, ut aliena sciens, se nesciat. Et curiosi animus quanto magis peritus fuerit alieni meriti, tanto sit magis ignarus sui. Ideoque quietem habere non potest, dum semper laborat aliorum vitam inutiliter scire; et sœpe vagatur per diversa loca, ut discere possit aliena facta. Sed vos satagit ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, id est unusquisque officium quod ad se pertinet, dimissis alienis, quia vobis est utile in emendatione vite vestrae sic agere, et operemini manibus vestris, unde victimum habeatis, et unde beneficia tribuatis, sicut præcepimus vobis dum præsentes essemus, quia et opus manuum adjuvat quietos esse. Illud enim malum ex otio venit. Hinc est quod Scriptura dicit, « quia multum malitiam docuit otiositas (*Eccli. xxxiii*), » et date operam ut honeste ambuletis, id est irreprehensibiliter agatis ad eos, qui foris sunt, id est coram infidelibus qui sunt extra Ecclesiam, ut exemplo vestrae honestatis convertantur ad honestos mores et ad fidem. Non ergo sectandum est otium, sed opus faciendum, quia honestum est, et quasi lux ad infideles, et adhuc date operam, ut nullius aliquid, id est nullam rem cujuscunque fidelis desideretis, nedum rogetis vel tollatis; sed sufficiat vobis quod habetis, vel ex justo labore vestro quod vobis deest, acquiratis. Qui enim in otio vivit, res aliorum concupiscit. Idcirco abjecite otium, ut vincatis alienorum rerum appetitum.

« Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et cœteri, qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. »

Quia quidam illorum inconsiderabiliter deslebant suos amicos mortuos, quasi non amplius resurrecturos, docet eos revera futuram omnium resurrectionem, et ideo non debere eos immoderate contristari de morte suorum. Quasi dicat: De charitate non indigebatis a nobis doceri, sed de resurrectione mortuorum indigetis. Et ideo, fratres, nolumus vos ignorare, id est nolumus ut ignoretis, sed volumus ut sciatis quæ scienda sunt de dormientibus, id est de mortuis, qui quasi de somno facile surgent, et integro corpore. Sicut enim citius homo a somno evigilat, ita concitæ ad conditoris nutum a morte corporis surgent. Ideo nolumus vos hæc ignorare, ut non contristemini de morte charorum vestrorum, sicut et cœteri, id est infideles contrastantur de morte suorum, qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis et incorruptionis æternæ. Nam et ideo etiam dormientes eos appellat scripturæ veracissima consuetudo, ut cum dormientes audierimus, evigilaturos non dubitemus. Unde et in psalmo dicitur: « Nunquid qui dormit, non adjicet ut resurgat? (*Psal. xl.*) » Vhementer enim ab infirmis mentibus nomen mortis pertimescit, somni autem vocabulum non timetur. Est autem de mortuis qui diligun-

A tur, quædam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret non opinio, sed natura; nec mors homini accidet, nisi ex pena quam præcesserat culpa. Quapropter si animalia quæ ita creata sunt ut suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt et vitam diligunt, quanto magis homo qui sic fuerat creatus ut, si sine peccato vivere vellet, sine termino viveret! Itaque necesse est ut tristes simus, quando moriendo nos deserunt quos amamus, quia, etsi novimus eos non in æternum nos relinquere hic manentes, sed aliquantum præcedere secuturos, tamen mors ipsa quam natura refugit, cum occupat dilectum, contristat in nobis dilectionis affectum. Ideo non admonuit Apostolus ut non contristemur, sed ut non contristemur sicut et cœteri qui spem non habent.

B Contristamur ergo in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc consolamur; inde infirmitas afficit, hinc fides reficit; inde dolet humana conditio, hinc sanat divina promissio. Permittantur itaque pia corda charorum de suorum dolore mortibus tristitia sanabili, et consolabiles lacrymas fundant conditione mortali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles, quando moriuntur, aliquantulum a nobis abire et ad meliora transire. Vere, inquit, non debetis inconsolabili contristari, sicut infideles, de morte charorum vestrorum, quasi non sint amplius victuri et vobiscum futuri, quia si credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita pro certo credere debemus,

C quia et Deus eos qui dormierunt per Jesum, id est mortui sunt in Christo, adducet cum eo ad iudicium in die resurrectionis omnium, ut eum Christus iudicent mundum et regnent. Unde et Zacharias ait: « Et veniet Dominus Deus meus, et omnes sancti cum eo (*Zach. xiv*). » Vel per Jesum mediatorem adducet eos Deus cum eo, quia quod resurgent, et quod cum Christo judices venient, hoc non nisi per Christum a Deo Patre accipient. Si credimus, inquit, quod Jesus mortuus est, etc. Quid est quod prædictor egregius mortem Domini, mortem vocat: mortem vero servorum Domini, non mortem, sed somnum nominat, nisi quia insima corda audentium respiciens, medicamentum prædicationis suæ mira arte apponit; et illum quem jam resurrexisse noverant, eis mortuum insinuare non dubitat, eos vero qui needum resurrexerant, ut spem resurrectionis insinuet, non mortuos, sed dormientes vocat? Non enim verebatur dicere mortuum, quem auditores jam resurrexisse cognoverant; et verebatur dicere mortuos, quos resurrecturos vix credebat.

D « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos qui dormierunt (*I Cor. xv*). Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei, descendet de celo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimus

« mur, simul rapiemur cum illis in nubibus ob-
viam Christo in aera, et sic semper cum Domino
erimus. Itaque conso. amini invicem in verbis istis. »

Vere illi qui nunc in mortis somno dormiunt, ve-
nient vivi cum Christo. Nam *hoc dicimus robis non*
in nostro, sed in Domini verbo, quia non noster, sed
Domini est sermo, quem de hac re vobis loquimur,
quoniam, ipso docente ac jubente, vel per os no-
strum loquente, loquimur vobis talia. Hoc scilicet
dicimus, quia nos qui tunc temporis in carne vivi-
mus, qui *residui sumus*, omnibus præcedentibus
sanctis, id est quorum vita tunc est adhuc in cor-
pore residua, non *præveniemus in adventu Domini*
eos qui dormierunt, id est non anticipabimus eos qui
longe ante mortui fuerant, ut primi ante illos oc-
curremus Domino, sed cum illis pariter occur-
remus. Hunc modum resurrectionis ideo docet
Apostolus, quia viderentur viventes citius posse Do-
mino occurrere quam mortui. Tam velociter enim
fiet omnium resurrectio, ut viventes nequeant præ-
cedere mortuos. Nam voce justorum qui tunc vi-
vientes in carne sunt inveniendi, locutus est nunc
Apostolus, quia et ipse justus erat, atque in carne
vivebat, et novissimos sanctos fore communionis
suæ prævidebat, ideoque verbis eorum utebatur.
Sed Thessalonicenses hoc non intelligentes, puta-
verunt quod Paulus et qui cum eo scribebant epi-
stolam, dicerent se reperiendos in die consumma-
tionis in carne, et conjecturis variis fluctuabant atque
dicebant : Si Paulus inveniendus in corpore est,
proximus est dies judicii. Unde corrigit eos in secunda Epistola. Putabant enim quod in diebus eo-
rum futura esset generalis resurrectio, quoniam
Apostolus verbo præsentis temporis dixerat, nos qui
vivimus. Qua causa præcipue coactus est aliam illis
epistolam scribere. Viventes namque et residuos, ut
diximus, nominavit, non quo vellet intelligi se cum
sociis suis tempore resurrectionis in corpore repe-
riendos, sed nos dixit pro eo quod est, justos, de
quorum numero et ipse erat. Ipsi enim rapientur
obviam Christo, et non peccatores. Viventes autem,
non juxta tropologiam sanctos accipimus, qui pec-
cato mortui non sunt, sed omnes quos in corpore
inveniet Christus adveniens. Quodque sequitur : non
præveniemus eos qui dormierunt, non ad peccatores
est referendum, qui somno negligentiæ sopiti sunt,
neque enim peccatores cum justis rapientur obviam
Christo, sed ad eos referendum est quos mors
dissolverat. Non præveniemus ad occurrentum Do-
mino eos qui dormierunt, sed ipsi prius evigilabunt,
id est resurgent, quam nos incipiamus occurrere
Domino. Quoniam ipse Dominus in propria persona
descendet localiter *de caelo*, vel *de cœlo*, id est de
occulto, et hoc *in jussu Patris*. Descedet enim mis-
sus a Patre, non diversitate virtutis, sed dispensa-
tione judicis. Vel in suo jussu descendet, quia jubebit
resurgere mortuos et occurrere sibi. Non enim
veniet humilis et occultus ut olim, sed excelsus et
manifestus et cum imperiosa auctoritate ut omnia

A mox flant quæcumque jusserit, et in voce archangeli,
quoniam archangelus voce magna clamabit, ante
eum excitans mortuos. De cuiusmodi voce dicit ipse :
« Media autem nocte clamor factus est. Ecce spon-
sus venit, exite obviam ei (*Matth. xxv.*) . » Et in tuba
Dei, id est in aliquo sono magno et publico, divinitus
facto. De cuiusmodi tuba rursum ipse dicit,
« quia venit hora in qua omnes qui in monumentis
sunt audient vocem Filii Dei, et procedent (*Joan. v.*). »
Hæc tuba omnes excitabit, et inimicos terribit, suos
ad bellum invitabit, ut expugnant adversarios, et
effugient a facie Domini atque mittant in gehennam.
Et iterum sicut tuba quandam in festis convocabat
populum Hæbraeorum (*Num. x, xxix, xxxi*) : sic hæc
tuba convocabit ad solemnitatem æternæ lætitiae po-
pulum sanctorum. Deo, inquit, jubente et voce ar-
changeli atque tuba Dei sonante (*Psal. lxxx*), de-
scendet Dominus Jesus *de caelo* in aera, non in ter-
ram. Nam quia in judicio erunt, et qui ad cœlum
assumentur, et qui in terra relinquuntur, idcirco
Dominus inter cœlum et terram, id est in aere faciet
de utriusque judicium. Et ipso descendente, *mortui qui in Christo sunt*, id est qui in fide et dilectione
Christi præsentem vitam finierunt, *resurgent primi*,
id est antequam illi qui tunc vivent, occurrent Christo.
Deinde, id est facta illorum resurrectione, *nos qui vivimus*, id est illi de nobis qui vivi tunc inveni-
entur, *qui relinquimur*, id est qui tormentis Anti-
christi erunt residui ex nobis, *simul cum illis rapi-
mūr ab angelis in nubibus obviam Christo in aera*.
Ultimis sanctis se contineat Apostolus propter uni-
tatem Ecclesie, cujus membra sunt et primi et no-
vissimi justi, et propter similitudinem passionum,
quoniam similes apostolis erunt in passionibus illi
novissimi, propter quod et dignissimi erunt. Qui ta-
men cum vivi reperientur non prævenient mortuos.
Adeo velociter fiet resurrectio mortuorum. Sed cum
illi fuerint resuscitati, occurrent Domino in suis
corporibus et illi, qui viventes in corporibus fuerint
inventi, ita tamē, ut in gloriam et corruptivum, et
mortale, gloria, et incorruptione, et immortalitate
mutetur, ut qualia corpora surrecta sunt, in talem
substantiam etiam vivorum corpora transformentur.
Revera enim quantum ad præsentia verba pertinet,
videtur Apostolus asserere quosdam in fine saeculi,
adveniente Domino, cum futura est resurrectio
mortuorum, non esse morituros, sed vivos repertos
in illam immortalitatem, quæ sanctis etiam cæteris
dabitur, repente mutandos, et simul cum illis ra-
piendos in nubibus. Sed videamus ne huic sensui
sit contrarium quod idem Apostolus scribit ad Cori-
inthios : « Omnes quidem resurgemus vel omnes
quidem dormiemus (*I Cor. xv.*) . » Si ergo sanctos,
qui reperientur Christo veniente viventes, eique ve-
nienti obviam rapientur, crediderimus in eodem ra-
ptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem
mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli
patiemur angustias, ubi dicit : « Omnes resurgemus,
vel omnes dormiemus, » quia nec illi erunt a resur-

rectione alieni, quam dormitione præcedent, quamvis brevissima, non tamen nulla. Neque enim dicendum est, fieri non posse ut dum per aera in sublime portantur, et moriantur et reviviscant. Quod autem subjicit : *et sic semper cum Domino erimus*, non ita accipiendum est, tanquam in aere nos dixerit cum Domino semper esse mansuros, quia neque ipse utique ibi manebit. Venienti quippe ibitur obviam, non manenti. Sed ita cum Domino erimus, id est sic erimus habentes corpora sempiterna, ubicunque cum illo fuerimus. Omnes scilicet electi, et qui de somno mortis excitati, et qui viventes in carne reperti fuerimus, rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic, id est omnes simul immortales erimus semper cum Domino, sicut ipse dixit : « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum et illi sint mecum, ut videant claritatem meam (Joan. xviii.). » Quandoquidem omnes resurgemus, et cum Domino semper erimus, *itaque consolamini invicem*, id est consoletur alter alterum de morte amicorum suorum *in verbis istis* quæ diximus de resurrectione et societate vel gloria perenni omnium justorum. Pereat contristatio, ubi tanta est consolatio. Detergatur luctus ex animo, fides expellat dolorem in tanta spe gloriæ. Omnes enim justi cum amicis suis sine fine simul manebunt immortales atque beati in regno Christi. Et ideo non debetis amicos vestros, qui mortui sunt, lugere quasi amissos, quia non amisistis eos, sed præmisistis.

CAPUT V.

« De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet (II Petr. iii). Cum enim dixerint, pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient. »

De resurrectione indigustis per epistolam nostram doceri, sed de temporibus et momentis quibus futura est ipsa resurrectio, non indigetis ut scribamus vobis. *De temporibus*, id est utrum æstate an hieme, et utrum die ac nocte, sive quo mense vel post quot annos venturus sit Christus; *et momentis*, id est qua hora diei vel noctis venturus sit Christus, non indigetis, fratres, id est non est necesse ut scribamus vobis, quia non prodesset vobis hoc scire. Non est opus ut de his scribamus vobis, quia vos ipsi scrutando Scripturas vel docti a nobis, diligenter, id est studiose scitis quia dies Domini, id est dies judicii vel dies mortis, in quo Dominus unumquemque judicabit, *ita veniet latenter incautus, sicut fur in nocte*; veniet enim in nocte, id est in ignorantia, hoc est veniet nullo sciente aut sperante, veniet subitanus et improvisus (I Cor. xv), veniet ut fur, qui latenter venit dum dormiunt homines, et omnia subripit, ut qui dives obdormierat, evigilans nihil inveniat. Sic enim continget securis et negligentibus per improvsum adventum diei Domini. Et propterea cœpit Apostolus

A loqui de temporibus, ut moneret discipulos cavere sibi, ne ita deprehendantur. Hoc igitur opus est scire, ut curent filii lucis esse, et parato corde vigilare, qui nolunt ab illa die sicut a nocturno fure comprehendendi. Nam si ad cavendum hoc malum, id est ne dies Domini tanquam fur inveniat imparatum, opus esset nosse temporum spatia, non dicaret Apostolus, non opus esse ut hoc scriberet, sed hoc potius esse scribendum tanquam doctor providentissimus judicaret. Nunc autem nec opus illis esse monstravit, quibus sufficiebat ut scirent, imparatis atque dormientibus diem Domini sicut furem esse venturam; atque sciendo hoc, essent ipsi vigilantes et parati post quanta libet tempora veniret; et suum servavit modum, ut scilicet Apostolus non tantum B præsumeret alios id docere, de quo apostolis Dominum dixisse cognoverat : « Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (Act. i); » de his enim temporibus et momentis non erat opus ut scriberet eis. Vere, inquit, ut fur veniet amatoribus sæculi dies illa. *Cum enim dixerint, pax est nobis et in ipsa pace securitas de futuro*, quia nihil molestiarum amplius eventurum nobis formidamus, *tunc subito*, descendente judece, *repentinus eis superveniet interitus*, id est mors æterna corporis et animæ, *sicut dolor supervenit mulieri habenti in utero prolem*, quia malum conscientiae ipsorum incipiet eos subito torquere, eum per judicis adventum cœperit urgeri ut ad lucem prodeat, id est omnibus appareat. Mulier enim prægnans quod in utero diu portavit cum pondere, tandem ejicit cum dolore, quia et reprobi malum, quod diu latuit intra conscientiam ipsorum et gravavit eam, in conspectu judicis cum gravi tormento cunctis manifestabunt. Mulier cum voluptate pondus illud concepit, sed, ut dictum est, cum dolore ejicit, quia et reprobi culpam cum voluptate libenter comiserunt, sed ante districtum judicem hanc invitata multa cum amaritudine manifestabunt. Mulier dura non sperat, subitis doloribus incipit urgeri ut pariat, quia et reprobi dum non prævident, incipiunt repentinis cruciatibus compelli, ut latentia mala quæ intus habent, ante tribunal æterni judicis ad publicum proferant. Ita ergo subitis doloribus incipient torqueri intrinsecus instar prægnantis, et non effugient. Mulier namque evadit, sed illi non effugient. Dominus circa finem sæculi tribulationem maximam esse denuntiat futuram (Luc. xxi), et dicit, arescentibus hominibus præ timore et expectatione, quæ supervenient universo orbi. Apostolus vero testatur, quia dicent : *Pax est et securitas*. Sed Dominus hoc de electis loquitur, Apostolus vero de reprobis. Intelligamus ergo non ea impleri modo quæ Dominus prænuntiavit, sed tunc esse potius ventura, quando sic erit tribulatio universo orbi, ut ad Ecclesiam pertineat quæ in universo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt, pax et securitas, ut repentinus illis superveniat interitus, et eos adventus Domini sicut fur in nocte

comprehendat, quando econtrario gaudet et ex-sultabit, qui diligit manifestationem Domini. Sed et hoc notandum, quia post mortem Antichristi, quadraginta quinque dies concedentur ad emenda-tionem his, qui ad vitam prædestinati sunt, et in Antichristi persecutione offendierunt. Sed qui ad vitam præordinati non sunt, nec morte principis sui corrigitur, sed toto corde mundanis inba-rentes, gaudebunt, et uxores ducent, atque con-via facient, et domos ædificabunt, dicentes : *Pax est nobis et securitas*, licet princeps noster sit mor-tuus. Et dum ita pacatos et securos se putaverint, subito judex apparebit, omnesque tales condem-nabit.

« Vos autem, fratres, non estis in tenebris ut vos dies illa tanquam sur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis et filii diei, non estis noctis ne-que tenebrarum. »

Illi erit improbus dies Domini, ut illaqueat eos ad mortem propter cordis ipsorum cæcitatem. Sed vos, o fratres, non estis in tenebris ignorantiae et infidelitatis vel cupiditatum sacerularium, ita ut vos dies illa tanquam sur comprehendat ad mortem. Illi enim sunt in tenebris et non vigilant adversus ad-ventum furis, qui præsumentes de cupiditatibus suis, et in deliciis hujus sæculi diffuentes, tument et eriguntur adversus humiles, et insultant sanctis intelligentibus atque tenentibus angustam viam, quæ ducit ad vitam (*Math. vii; Luc. xiii*). Sed vos non estis tales, quia non cæcant vos sæculi cupiditates. Nam omnes vos estis filii lucis, id est Christi, qui ait : « Ego lux in mundum veni, ut om-nis qui credit in me, in tenebris non maneat (*Joan. xi*) ; » et filii Dei, id est ecclesiæ sanctorum quam illuminat sol justitiae Christus. Vere filii estis Christi et Ecclesiæ, quia non estis filii noctis, id est diaboli, qui est nox, de qua sanctus Job dicit : « Noctem il-lam tenebrosus turbo possideat (*Job. iii*), neque estis filii tenebrarum, id est infidelium et iniquorum, qui si conversi fuerint, audient : « Fuiistis aliquando te-nebræ, nunc autem lux in Domino (*Ephes. v*). » Vel omnes vos estis filii lucis, id est fidei; et filii diei, id est sanctæ conversationis. Et ne quis putet par-tim posse esse diei, partimque noctis, addo quia non estis noctis, id est ignorantiae vel infidelitatis; neque tenebrarum, id est malorum operum. Nam filii noctis et tenebrarum, sunt infideles et iniqui. Noctis, inquam, et tenebrarum filii sunt, qui omnia mala operantur; et usque adeo filii noctis sunt, ut timeant videri quæ faciunt. Qui autem publice talia operantur, sunt quidem in luce solis, sed in tene-bris cordis.

« Igitur non dormiamus sicut cæteri, sed vigi-lemus et sobrii simus. Qui enim dormiunt, no-cte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induiti loricam fidei et charitatis et galeam spem salutis. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum no-

A strum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, si-mul cum illo vivamus. Propter quod consola-mi invicem et ædificare alterutrum, sicut et faciut. »

Quandoquidem non sumus noctis, igitur non dor-miamus, id est non torpeamus in bonis sacerularibus, sicut cæteri, id est sicut infideles, qui ad noctem pertinent; sed vigilemus, id est vigili corde adventum occulti judicis exspectemus, attentes omnia haec esse transitoria et cito peritura; et sobri simus, id est sobrie his utamur non quasi bonis nostris, sed ad sustentationem datis. Non dormiamus, id est non simus securi et desidiosi, quasi hoc nobis sufficiat quod Christianitatis religionem suscepimus,

B et ideo negligenter agamus; sed vigilemus, id est corporis et negligentiæ tenebras a nobis repellamus, et oculos mentis ad aspectum veri luminis apertos teneamus; et sobri simus, id est ebrietatem sacerularium cupiditatum caveamus. Et justum est ut nos, qui ad noctem non pertineamus, somnum et ebrietatem fugiamus, quia qui dormiunt, id est qui delectabiliter torpent et quiescent in præsentibus, nocte dormiunt, id est iniqualitate delectantur; et qui ebrii sunt, id est quos inebriat amor sæculi, et immoderate utantur his rebus transitorii, in nocte cordis sunt ebrii. Nox enim est iniqualitas, in qua illi obdormierunt et inebriati sunt cupiendo ista terrena, et omnes istæ felicitates quæ videntur sæculi, somnia sunt dormientium; et quomodo qui videt thesauros in somnis dormiens dives est, sed eri-gilans pauper, sic omnia vacua ista hujus sæculi, de quibus homines gaudent, in somno apparent et in ebrietate cernuntur. Evigilabunt et sobri stent am-tores talium quando nolent, si modo quando uile est, non evigilaverint et sobri fuerint; et invenient somnia fuisse illa et transisse sicut umbram. Illi qui sunt noctis, dormiunt et inebriantur; sed nos qui sumus diei, simus sobrii, id est moderate utamur his temporalibus, et propter præsentia bona non obliscamur querere futura, id est æterna. Sobri, inquam, simus. Quod esse poterimus, si fuerimus, induiti loricam fidei et charitatis, id est si fides et charitas instar loriceæ nos undique munierint ad-versus omnia diaboli jacula, id est contra universa vitiorum tentamenta. Sicut enim lorica munit vita-lia, sic fides et charitas munit cor nostrum, ne læ-datur a vitiis irruentibus. Et quamvis nunc Apo-stolus dicat loricam fidei, alio tamen loco dixit scutum fidei (*Ephes. vi*). Scutum ergo est fides, quia tela inimicorum excipit et expellit. Lorica etiam est, quia interiora nostra transfigi non sinit. Simili-ter et charitas nobis est lorica, quia malignorum spirituum jacula non sinit ad cor nostrum interius penetrare. Simus etiam induiti galeam, scilicet spem salutis ut spes æternæ salutis ad superna tendens, obvolvat, id est protegat caput interioris hominis, id est mentem nostram, ne lædatur ab ictibus ini-micorum, id est a tentamentis dæmonum in hoc

conflictu vitiorum. Spes enim protegens mentis caput, est nobis galea, quæ scilicet spes dicitur salutis, quia per spem venimus ad salutem. Et recte dicitur spes salutis, quoniam non posuit Deus nos in iram, sed in acquisitionem salutis, id est non posuit nos ad hoc in spe, ut eamus in iram damnationis, sed ut acquiramus salutem bene operando. Non enim otiosis datur salus, sed his qui merito bonorum operum acquisierint eam. Et hoc per Dominum nostrum Jesum Christum, quia nullum justitiae meritum salutem nobis acquirere posset, nisi per mediatorem Dei et hominum. Vel ideo sobrii simus et armis virtutum induamur, quia non posuit Deus nos in iram, sed in acquisitionem salutis, id est non ordinavit et statuit nos ad hoc ut iram exerceat in nos, sed ut acquireret nos ad salutem per Christum mediatorem qui mortuus est pro nobis, id est qui nos morte sua redemit ab aeterna morte, ut sive vigilemus, id est in corpore vivamus, sive dormiamus, id est in somno mortis quiescamus, simul cum illo qui est vivamus, id est semper sit et vivat cum illo mens nostra, sive dum in hoc saeculo vivimus, sive dum in sepulcro dormimus. Propter quod, id est quia haec spes est nobis, quia Christus mortuus est ad horam pro nobis, ut nos semper cum illo vivamus, consolamini invicem, id est consoletur ex vobis alter alterum in adversis praesentium tribulationum, vel in obitu charorum. Et ædificate alterutrum, id est vicissim vosmetipos per bona colloquia et per bona exempla ædificate in virtutibus, ut et singuli et simul omnes ædificemini templum Domino. Ædificate, inquam, sicut et facitis. Collaudat eos, ut magis ac magis provocet ad studium bene agendi. Huc usque autem generaliter locutus est omnibus, sed nunc singulariter ad subditos admonendos, ut prælatos suos honorent et diligent, se transfert; postea monent et prælatos, ut corrigan subditos. Quia vero humiles erant et ad obedientum prompti, ideo non imperando, sed rogando injungit eis ea quæ vult ut faciant. Unde nec apostolum se dixit in exordio epistolæ, quia non erat necesse ut cogerentur apostolica auctoritate. Sic et nunc prælati Ecclesiæ bonos subditos humiliter rogare debent, ut in melius proficiant non imperiose compellere, ut invitati bona faciant. Ecce enim subiungit Apostolus:

« Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate; et propter opus illorum pacem habete cum eis. »

Vos omnes consolamini et ædificatis invicem alii alios, ut monemus. Sed vos, o fratres, qui subditi estis, rogamus ut noveritis, id est ostendatis nosse vos per reverentiam et honorem eos qui in regimine ecclesiastico laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, id est ordinatione Domini, vel in his quæ ad Dominum pertinent et monent vos ut mala cœvatis et bona faciatis, vel ad meliora proficiatis.

A Ita scilicet noveritis eos, ut habeatis illos abundantius in charitate, id est magis quam cæteros diligatis et honoretis illos, ac bonis corporalibus alatis. Volo enim ut ex charitate presbyteros honoretis, ac reverentiam illis exhibeat. Et propter illorum opus, id est quia increpant vos aut etiam aliquando puniunt vos, videntes sic oportere fieri, habete pacem cum eis, id est nolite murmurare, nolite pacis amicitiam relinquere, si resecaverint vestra vitia, sed ideo magis pacem firmam servate, quia ipsi non ex odio, sed ex charitate corripiunt vos. Pulchre obviat Apostolus perversitati eorum, qui dum proculpis suis increpantur aut verberantur pacem, quam cum prælati suis habebant, abjiciunt, ac discordias et murmurationes faciunt, dum cum prælati suis haberi pacem jubet propter opus ipsorum; Vel ita distingui potest: habete illos abundantius in charitate propter opus illorum, id est propterea magis amate illos, qui monent vos et corrigit, sicut scriptum est: « Argue sapientem, et dihiget te (Prov. ix.), et habete pacem cum eis ut nunquam discordetis ab illis, etiam si graviter vos increparint aut verberaverint.

« Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini invicem et in omnes. »

Nunc ad prælatos est sermo. Subditos rogavimus ut honorent præpositos suos, et pacem cum eis habeant. Sed vos, fratres qui præstis, rogamus, corripite inquietos, id est castigate curiosos et pacis quietem turbantes, atque indisciplinatos ac vagos. Corripite illos, ne sitis mercenarii, quia qui ideo cessat a correptione talium, ne perdat munus quod ab his accipere solebat, vel ne patiatur ab his adversa, mercenarius est, non pastor. Consolamini etiam pusillanimes, id est eos qui pusillum habent animum ad tolerantiam præsentium adversitatum, et contristantur pro malis quæ sibi accidunt, sive illos qui a spe deficiunt pro magnitudine peccatorum suorum. Suscipite infirmos, id est nolite abjecere eos qui in conscientia sua, vel in actionibus suis sunt infirmi, sed suscipite illos ad sanandum sicut spiritales medici. Et si in hoc officio vobis aliiquid injuria a subditis illatum fuerit, estote patientes ad omnes, qui vobis molesti fuerint. Hoc etiam videte, id est diligenti consideratione attendite, ne quis alicui reddat malum pro malo, id est non solummodo vos non reddit malum pro malo, sed etiam videte ne alias reddat. Tunc etiam malum pro malo reddetis, si eos qui malum vobis irrogant, ad poenitentiam non provocaveritis. Hoc namque loco intelligendum est tunc potius malum pro malo reddi, si is qui corripiendus est, non corripitur, sed prava dissimulatione negligitur. Aliquando autem homines correptores suos putant inimicos suos. Ideo cum dixisset, corripite inquietos; subjicit, consolamini pusillanimes. Si forte enim de correptione incipit

C

D

desicere, et perturbatur, tunc oportet consolari. Suscipe infirmos, ne per infirmitatem cadant. Si titubare eum fecit infirmitas, sinu tuo suscipiat charitas. Ac deinde: *Videte ne quis alicui malum pro malo reddat.* Ergo non est malum, correptio si sit. Ille autem malum pro malo ei reddit, cui correctionem subtrahit. Videte ne quis aliquando cuiquam id faciat, sed semper sectamini omnes quod bonum et rectum est invicem, id est vicissim inter vos, et in, id est erga omnes alios.

« Semper gaudete in Domino, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis. »

Hæc communiter omnibus dicuntur. Licet frequenter adversa patiamini, tamen nolite contristari, sed semper et in prosperis et in adversis gaudete. Sed quia malum est sæculari gaudio gaudere, properea subjungo ut gaudeatis in Domino, non in sæculo nec in vobisipsis. In Domino gaudete, ut intus apud eum sit gaudium vestrum et gloriatio vestra. *Sine intermissione orate*, id est ut nullo die intermittatis certa tempora orandi. Sed et continuum cordis desiderium, continua oratio est. Nunquid enim sine intermissione possumus genu flectere, corpus prosternere, vel manus levare, ut de hoc nobis dicatur: *Sine intermissione orate*. Sed qui nunc vult intermittere orare, non intermitte desiderare. Sic enim orabat Moyses, cui tacenti dixit Dominus: « Quid clamas ad me? (Exod. xiv.) Clamabat enim corde, quamvis diceret ore. Ita judge desiderium et incessabilis amor, assidua est oratio sanctorum. In omnibus Deo gratias agite. Vera fidelium humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare, nec ingratum esse, nec querulum; sed in omnibus Dei iudiciis Deo gratias agere, Deumque laudare, cuius omnia opera aut justa sunt, aut benigna. In omnibus ergo quæ vobis acciderint, agite Deo gratias. Et debetis hæc non inviti facere, id est gaudere semper et orare et gratias agere, quia hæc est voluntas Dei, id est hoc vult Deus ut ista faciat. Quæ voluntas est in Christo Jesu, quia in Christi beneficio concessit Dei voluntas hominibus, ut ista possint facere. Et est in omnibus vobis hæc Dei voluntas, id est Deus hoc vult ut omnes vos mares atque minores ista faciat.

« Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinet vos. »

Quia quidam inter eos habebant spiritualia dona, sed ab aliis propter invidiam prohibebantur exercere illa, nec prophetare sinebantur, sed prophetæ ipsorum ab æmulis contemnebantur, ideo nunc per Apostolum dicitur: *Spiritum nolite*, etc. Non quia Spiritus sanctus extinguiri possit, sed quia quantum in ipsis est, extinctores ejus merito vocantur, qui sic agunt ut extinctum veliut. *Spiritum*, inquit, nolite extinguere. Et tanquam exponens quid dicaret, adjecit: *Prophetias nolite spernere*. Extin-

A gunt ergo quantum ad eos, spiritum, qui prophetias spernunt, quoniam ignem Spiritus sancti, qui prophetas ad loquendum illuminat et inflamat, extinguere et annullare conantur. Nolite spiritum extinguere, id est si Spiritus sanctus alicui revelat aliquid, nolite prohibere quod sentit loqui. Et prophetias nolite spernere, id est quæ sancti per Spiritum sanctum prædixerint, nolite putare falsa esse vel negligere, sed credite vera esse, et reverenter suscipite; sed tamen juxta Joannem: « Nolite omni spiritu credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt (I Joan. iv.). » Unde et hic subditur: *Omnia autem probate, quod bonum est tenete*. Honorate prophetias, sed tamen non omnium dicta indiscretè recipiatis, sed probate, id est ratione discutite omnia, utrum bona an mala sint; quod bonum inventietis, tenete. Postquam singula quæque discusseritis, et certa probatione quale sit unumquodque noveritis, quod bonum esse noveritis tenete; et econtra ab omni specie mala abstinet vos, id est non solum ab eo quod veraciter malum est, sed etiam ab ipsa similitudine mali, hoc est: si quid mala specie mala aliquid pretendit, etsi malum non sit, vos tamen abstinentes sitis ab eo, ne mala specie malum exemplum detis hominibus. Non enim occasionem mala suspicionis de vobis dare hominibus debetis, cum vos malam conscientiam non habeatis.

« Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, et ut integer spiritus vester et anima et corpus sue querela in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est Deus qui vocavit vos, qui etiam faciet. »

Ego quidem vos moneo ita vivere et sanctuam operam dare, sed ipse Deus faciat in vobis quod moneo. Deus pacis, id est, Deus cui per Christum quæ pax nostra est, reconciliati sumus, et qui potest inquietudinem praesentium tribulationum removere, sanctificet vos interiorius exteriusque per omnia, et nulla pars vestri absque sanctificatione sit: haec sanctificet, ut integer servetur vester spiritus, id est illud quo intelligitis; et anima, id est illud quo intelligitis; et corpus, id est illud quo visibiles atque constitutabiles estis. Tria sunt enim quibus homo constat, id est spiritus et anima et corpus. Quæ rursus differunt, quia sœpe anima simul cum spiritu naturatur. Pars enim quædam ejus rationalis, qui carent bestiæ, spiritus dicitur. Principale itaque nostrum, spiritus est. Deinde vita quæ conjungit hanc corpori anima vocatur. Postremo ipsum corpus, quoniam visibile est, ultimum nostrum est. Hoc enim quo ratiocinamur et intelligimus atque sumus, ita proprius spiritus nuncupatur, ut non sit universa anima, sed aliquid ejus, id est rationis nostrum, quo sentit et intelligit ipsa anima, non sentitur corporis sensibus, sed sicut ille est intimes sensus, ex quo est appellata sententia. Hinc autem pecoribus sine dubitatione præponitur, eo quod sint illa rationis expertia. Non enim spiritus habent, id est intellectum et rationis ac sapientia-

sensum, sed animam tantum. Et si spiritus per corum in Scripturis appellatur, spiritus pro anima nominatur. Sit ergo vester spiritus integer, id est nullo consensu peccati vulneratus; et anima vestra integra, id est delectationibus carnis non sauciata; et corpus integrum, id est peccati perpetratione non laesum. Et ita servetur integra omnis vestra substantia naturae in adventum Domini nostri Jesu Christi, ut cum venerit Dominus, non inveniat in vobis peccatorum vulnera. Usque in adventum Domini, id est usque in finem vitae praesentis servetur integra; quia qualis quisque de hac vita exierit, talis apparebit in adventum judicis. Et servetur sine querela, id est tam innocens ut nemo possit de ea juste conqueri. Aliud namque est, esse sine peccato, quod de solo in hac vita Unigenito dictum est (*I Petr. ii; Luc. i; Philip. iii*); aliud est, esse sine querela, quod de multis sanctis etiam in hac vita dici potuit. Quoniam est quidam modus bonae vitae, de quo etiam in ista humana conversatione justa querela esse non possit. Quis enim juste queritur de homine qui nemini male vult, et quibus potest fideleriter consulti, nec contra cuiusquam injurias tenet libidinem vindicandi, ut veraciter dicat: « Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris? (*Matth. vi; Luc. xi*). » et tamen ex eo quod iterum dicit: « Dimitte sicut et nos dimittimus, sine peccato se non esse declarat. Itaque sine que-

A rela conservemini usque in adventum Domini, id est usque ad terminum vitæ hujus, ut nemo possit de vobis querelam facere. Et vere integri sine querela conservabimini, quia fidelis est Deus, id est verus in promissis, qui vos vocavit ad vitam, qui etiam faciet ut integri perveniat ad eam.

« Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola haec omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

B *Orate, inquit, fratres, pro nobis, ut auxilio vestre orationis libereinur a malis, et bona quæ cupimus assequamur, et ex nostra parte salutare fratres omnes, ut per hanc salutationem impleantur majori gratia, et magis accendantur in amorem nostri. Salutate illos in osculo non lascivo nec ficto, sed sancto, id est casto et vera dilectione pleno. Adjuro etiam vos per Dominum, ut si propter simplicem jussionem neglexeritis facere, vel saltem propter sacramentum adjurationis haec faciatis. Adjuro vos ut haec epistola quam mitto vobis, legatur omnibus fratribus sanctis, id est baptismo sanctificatis, ut omnes ædificentur per eam et confirmentur; vel sanctis, id est perfectis, ut et ipsi proficiant. Et ut haec omnia facere valeatis, gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum, cujus auxilio compleatis. Amen.*

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

*Perseverantibus vel exercentibus se magnis tribulationibus, aliam scribit Apostolus ad Thessalonenses epistolam, iterum monens eos ad patientiam, et ostendens fieri justo Dei iudicio, ut boni per præsentes tribulationes ad gloriam perpetuæ quietis perveniant, et mali propter injurias quas sanctis inferunt, pœnas æternas subeant. Ostendit etiam non instare temporibus eorum diem Domini, sicut ipsi putabant propter quædam ejus verba, quæ de resurrectione posuerat in præcedente epistola. Nam quod dixerat: « Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi; deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera (*I Thes. iv*), » hoc ipsi non intelligentes, conturbati sunt, aestimantes quod in diebus eorum qui tunc vivebant, venturus esset Dominus. Qua de causa præcipue secundam hanc Apostolus scribens eis ab Athenis epistolam, intendit hujusmodi opinionem destruere; ne cum transiret tempus, quo Dominum crediderant esse revertur, et renisse non cernerent, etiam cetera fallaciter sibi promitti arbitrantur, de ipsa mercede fidei desperarent. Nam si Apostolus in hoc mentitus putaretur, per omnia reprobaretur; et ita diabolus talis*

C *opinione deluderet eos ac deciperet. Proprieta corrigit Apostolus hunc eorum errorem, et ostendit quædam certa signa demonstrari antequam dies iudicii veniat, scilicet primo venturam discessionis et revelandum hominem peccati, qui est Antichristus. Remotione autem erroris hujus facta suo more transit ad moralem exhortationem, ubi et asperge corripit quorundam inquietudinem. Sic autem incipit.*

CAPUT PRIMUM

« Paulus et Silvanus et Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo, gratia vobis et pax Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

D *Hæc superius exposita sunt. Post salutationem sic inchoatur:*

« Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, ut abundat charitas uniuscujusque vestrum invicem, ita ut nos ipsi in vobis gloriamur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi iudicij Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quæ et

• patimini; si tamen justum est apud Deum retrahere tribulationem his qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus in flamma ignis dantis vindictam his qui non noverunt Deum, et qui non obedierunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

A magna laude eorum inchoat, ut laudando eos roboret et nutriat, sed de omnibus quæ in eis laudat præmittit Deo gratias, significans eos a Deo habere omnia quæ laudat, vel pro quibus laudat eos, ne forte ex his quæ divinitus acceperant, extollerentur quasi ex seipsis hæc habentes. Superbia enim plerumque nascitur ex bene gestis. Debemus, inquit, o fratres, agere semper Deo gratias pro vobis, ita magnisœ ut dignum est, quia pro magnis magnæ gratiae sunt agendæ, quoniam fides vestra non decrescit in tribulationibus, sed supercrescit, id est quotidie major efficitur et superat adversitates, vel adeo proficit, ut operetur supra quam præcepimus, et similiter charitas uniuscujusque vestrum abundat, id est abundantanter exuberat invicem, id est inter vos, et quia ita supercrescit fides vestra et abundat charitas, inde gratias agere debemus Deo pro vobis, non ita vos laudare tanquam hoc habeatis ex vobis. Ita supercrescit et abundat fides et charitas vestra, ut nos ipsi qui non de parvo gloriaremur, in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, id est apud Ecclesiæ fidelium, quibus exemplum de vobis damus. Videte ergo ne sitis exemplum defectus, gloriamur apud sanctorum Ecclesiæ in vobis, id est de bonis qui sunt et augmentur in vobis. Gloriamur scilicet pro patientia et fide vestra, id est quia non deficit nec murmuratis, sed patientes estis et fidem servatis in omnibus persecutionibus vestris de loco ad locum, et tribulationibus, id est tormentis et afflictionibus, quæ vobis in uno loco sunt, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei. Ac si diceret: Dum tam dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quam justi judicii Dei exemplum datis? Quia ex vestra poena colligendum est quomodo feriat quibus irascitur, si sic vos affligi patitur, in quibus lætatur; aut quomodo illos percussurus est, quibus justum judicium exhibit, si etiam vos sic cruciat, quos pie redargens sovet. Hinc enim intelligitur quomodo non parcat impiis, tanquam sarmentis præcisus ad combustionem, quando justis non parcat propter persciendam purgationem. Unde et Petrus ait: « Tempus est ut incipiat judicium de domo Domini (I Petr. iv). » Si autem primum a vobis, quis finis eorum qui non crediderunt Dei Evangelio? Hoc est exemplum futuri Judicii, quod nunc cernitur in afflictione piorum, sed si illi modo pro levibus peccatis suis graviter judicantur, multo gravius impii pro suis criminibus in fine judicabuntur. Ideo sustinetis flagella præsentium tribulationum, ut per hoc purgati habeamini digni in regno Dei, id est in æterna beatitudine, ad quam nullus intrabit immundus, quia non est dignus. Sed vos per has

passiones efficiamini digni illo regno, pro quo ei patimini, non pro humano favore, nec pro aliquo crimen. Nihil aliud enī querit mens vestra pro his passionibus, nisi regnum Dei, nihilque criminis admisistis, pro quo talia pateremini. Dixi quia sustinetis in exemplum justi judicii Dei, quo punient adversarii vestri, ut habeamini digni in regno Dei; tamen hac conditione fiet istud, si est justum apud Deum, his dari poenam et vobis quietem, id est si opera eorum tam pessima sunt, ut Deus judicet justum esse pro his retribui cruciatus aeternos, et si opera vestra adeo vere bona coram eo sunt, ut ipse justum ducat pro his recompensare quietem perpetuam. Aliter enim judicat Deus et aliter homo, quia saepe quod nos improbamus, ipse approbat, et quod nos laudamus, ipse condemnat. Solū enim et justa sunt judicia Dei. Et ideo ne isti nimium securi siant de futura salvatione sua, et incipiunt negligenter agere, ac nimium certi de damnatione suorum adversariorum, incipiunt desperare conversionem illorum, pulchre temperatam dicit Apostolus de utrisque sententiam. Sustinetis, inquit, in exemplum justi judicii Dei, ut digni habemini regno ejus; si tamen justum est apud Deum, retrahere tribulationem æternam his qui vos ad tempore tribulant, et vobis qui temporaliter tribulamini, requiem nobiscum sempiternam, non in presenti vita, sed in revelatione Domini Jesu, id est quando resurabitur et palam coram omnibus apparebit Dominus, ut reddat unicuique secundum opus ejus (Matth. xix). Domini dico, venientis de cœlo cum angelis virtutis ejus, id est per quoniam ministerium ostendet ipse virtutem suam, dum bonos per eos elegerit, et malos foras miscrit, et venientis in flammam ignis, non quod sit flamma circumdat, sed per effectum, quia inimicos exuret. Ignis dico, datus, id est inferentis vindictum his qui non noverunt Deum, id est infidelibus; et qui non obedierunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, id est illis qui bene babuerunt, sed mandata Domini servare neglexerunt. Gravius peccat sciens, quam nesciens. Nec tamen ideo configiendum est ad ignorantia tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud enim est nescire, aliud scire noluisse. Voluntas quippe arguitur in eo, de quo dicitur: « Nolum intelligere ut bene ageret (Psal. xxxv). » Sed illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si præterea non creditur quia non audivit quod creditur, sed fortasse ut mitius ardeat. Et si illi aenei igni cremandi sunt, qui Deum nescierunt, qui à illis sunt, qui predicatores Dei vel servos ejus causa nominis ejus persecuti sunt? Aut si illi proptero passuri sunt, qui Evangelio quod accepserunt, non obedierunt, quid illi patientur, qui præcepti ipsius Evangelii scienter et voluntarie prævaricati sunt?

« Qui poenas dabunt in inferno æternas: »

« Domini et a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocazione sua Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis et opus fidei in virtute, ut clariscatur nomen Domini nostri Iesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Iesu Christi. »

Ignis ille dabit vindictam, id est inferet pro culpis poenam infidelibus, qui non neverunt Deum; et vanis fidelibus, qui non obedierunt Evangelio Domini. Qui utrique dabunt, id est luent penas non horarias sed æternas; nec immodico dolore, sed in interitu, id est in morte perpetua, longe remoti a facie, id est a præsentia visionis Domini et a gloria virtutis ejus, ne eam videant gloriam, quam virtus ejus ostendet in se et dabit sanctis, sicut scriptum est: Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Nam in judicio videbunt boni et mali formam servi, ac deinde cum mali in gehennam præcipitati fuerint, boni sublevabuntur ad videndum claritatem divinitatis ejus. Tunc pro ignorantia et inobedientia sua dabunt mali penas æternas, projecti a facie Domini, ut cum venerit glorificari in sanctis suis, id est replere et illustrare sanctos suos gloria sua ut videntes eum sicuti est (*I Joan. iii*), similes ei flant, et ipse gloriosus in eis appareat; et admirabilis fieri, id est admiratione et laude dignus ostendi in omnibus etiam minoribus, qui crediderunt ea fide, quæ per dilectionem operatur (*Galat. v*). Admirabilis tunc flet in his qui crediderunt, impensis admirantibus tantam salutem justorum, quos hic despiciebant, et ipsis justis suam salutem mirantibus (*Sap. v*). Ideo autem, sicut dictum est, dabit tunc vobis requiem nobiscum, quia testimonium nostrum, id est quidquid testificatus sumus vobis de his quæ fierent in illo die, id est de gloria bonorum et poena malorum creditum est a vobis, quamvis esset super vos, id est superans vestrum intellectum. Quanvis enim supra sensum esset quod dicebamus, nec posset illud intelligentia vestra capere, tamen vos nostro testimonio fidem accommodatis. Vel super vos fuit, id est vobis dominus, non quærentibus rationes. Vel quasi de loco sublimiori loquentes, super vos testimonium protulimus, quod creditum est a vobis de his quæ fient in die illo. In quo die ut dignetur vos, id est dignos habeat vocatione sua Deus noster, nos etiam oramus semper pro vobis, id est non solum instruximus vos de illa justorum glorificatione vel impiorum damnatione, sed etiam oramus assidue pro vobis, ut ad illam gloriam pertingatis, ut scilicet dignetur vos sua vocatione Deus noster, id est dignos vos judicet quos ad regnum vocet, dicentes: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (*Matth. xxv*), et impleat omnem vestram voluntatem bonitatis, id est plenarie faciat quidquid bene vultis. Vel interim in hoc sæculo impleat omnem voluntatem bonitatis in vobis,

A id est plene vos faciat velle omne bonum, et impleat in vobis opus fidei, id est omne bonum opus quod fides exigit, et hoc in virtute potentis actionis. Vel confessio est proprie opus fidei, ut quod mens credit, lingua fateatur. Impleat in vobis opus fidei, id est confessionem, et hoc in virtute constantiae, ut nullo modo flecti possitis a fidei confessione. Ita videlicet impleat hoc in vobis, ut in præsenti vita nomen Domini nostri Iesu Christi clarificetur in vobis, id est clarum et gliosum appareat in bonis operibus vestris; et vos in alia vita clarificemini in illo, et hoc secundum gratiam Dei nostri Patris, et Domini Iesu Christi, id est secundum quod Pater et Filius per gratiam sancti Spiritus electis suis gratuita bonitate tribuunt supra quam merei possunt.

CAPUT II.

« Rogamus autem vos, fratres per adventum Domini nostri Iesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. »

Captata illorum benevolentia, illisque laudatis, secure descendit ad principalem intentionem, id est ad remotionem erroris, quo maxime turbati fuerant. Quasi dicat: Vos quidem, fratres, patienter omnia sustinetis, propter remunerationem quam a Deo speratis; sed rogamus vos, ut a sensu catholicæ fidei nullatenus moveamini. Rogamus autem vos, fratres, non per leve aliiquid, sed per adventum Domini nostri Iesu Christi, si vultis ut vobis prospicit, et per adventum nostræ congregationis in ipsum Christum, si vultis esse in ea, quando omnes qui electi fuerimus, conveniemus et congregabimur in ipsum Salvatorem, ut non cito moveamini, id est non cito titubetis a resto sensu, id est a sensu catholicæ veritatis, vel a puro intellectu quem hactenus habuistis. Non cito moveamini. Si enim movemini, cito est, quia nihil vobis insertur quod diu duret, neque terreamini quasi de vicino periculo imminentis iudicii, neque per spiritum moveamini aut terreamini, id est si malignus Spiritus quasi angelus lucis apparet in visione (*II Cor. xi*), persuadeat vobis diem Domini vestris diebus imminere, vel si quis dicat se per Spiritum sanctum hoc cognovisse, non credatis ei; neque per sermonem, id est si quis præsentialiter apud vos publico' sermone et inter alia voluerit hoc astruere, nolite unquam credere; neque per epistolam alicujus absentis tanquam per nos, id est jussu nostro missam vel sub nomine nostro, nolite seduci. Sive per epistolam quam vobis ante misimus, nolite turbari, id est nolite putare quod epistola nostra dicat vestris diebus Christum esse venturum. Nolite his omnibus terreri, quasi instet dies Domini, id est quasi vicinus immineat dies, in quo Dominus potentiam suam ostenderet, puniendo malos et salvando bonus. Non ideo dicit hoc Apostolus, ut velit illos securitate torpere ac negligenter agere et imperatos esse, sed ne in ipsa perturbatione

exspectationis celerrimi adventus Dominici possent seduci, ad suscipiendum pro Christo diabolum, qui hoc agebat, ut sub nomine Christi se faceret adorari, sicut et beato Martino suadere voluit. Quod ut non possit, tempus et signa Dominici adventus describit Apostolus. Nam animos eorum vel occasio non intellectæ epistolæ, quam ipse eis miserat, vel facta revelatio quæ per somnum deceperat, vel aliquorum conjectura, Isaiae et Danielis evangeliorumque verba de Antichristo prænuntiantia, in illud tempus interpretantium moverat atque turbaverat, ut in majestate sua tunc Christum sperarent esse venturum. Cui errori medetur Apostolus, et exponit quæ ante adventum Christi debeant præstolari, ut eum illa facta fuerint, tunc exspectetur Christus. Parcens tamen eorum verecundiæ vel teneritudini, nequaquam eos aperte reprehendit, quia commoti fuerant, sed ne moveantur rogat, et prius etiam multum eos laudat. Plerumque enim pusillanimes utilius emendamus, si et eorum bene gesta memoramus et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus, ut et illa quæ approbamus, illatus favor augeat; et contra ea quæ reprehendimus, magis apud pusillanimes exhortatio verecunda convalescat. Unde nunc magister egregius, ut dictum est, cum Thessalonenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbari, prius in his quæ fortia prospicit, laudat; et caute monendo postmodum quæ insirma sunt, roborat. Cum enim multa laude digna dixisset, subjunxit hoc de quo loquimur: *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini*, etc. Egit enim verus doctor, ut prius audirent laudari quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur, quatenus eorum mentem, ne admonitio subsequens concuteret, laus præmissa solidaret. Et qui commotos eos vicini finis suspicione cognoverat, non jam redarguebat commotos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibebat, ut dum se de ipsa levitate motionis prædicatori suo incognitos crederent, tanto reprehensibiores essent, quanto magis ab illo se cognosci formidarent.

¶ Ne quis vos seducat ullo modo (*Matth. xxiv; Ephes. v*). Quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicatur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, ut revealetur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui (*Isa. xi*), et destruet illustratione adventus sui eum, cuius est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute et in signis et prodigiis

giis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

Videte, inquit, ne quis vos seducat ullo modo, id est ne quis errorem trahat vos, aut per spiritum, aut per sermonem, aut per epistolam, aut per alium quolibet seductionis modum, ut credatis instare diem Domini. Quoniam non instabit, nisi prima venerit discessio, ut omnes gentes qua Romano imperio subjacent, discedant, ab eo; sive ut multatio Ecclesiarum discedat a pontifice Romano, aut multitudo hominum discedat a fide, et nisi recelatus, id est manifestatus et ostensus fuerit, qui omnium prophetarum verbis prænuntiatur, homo peccati, id est Antichristus, qui non est Deus justitiae, ut fugiet, sed homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est; et filius perditionis, id est diaboli, qui est universorum perditio, vel filius perditionis, id est natus ad hoc ut perdat alios, et tandem ipse perdat, qui scilicet homo pestifer, adversarius Christo, ideo vocatur Antichristus, id est contrarius Christo. Vel omnium saluti adversatur, et extollitur, id est effert se supra omne quod dicitur Deus, et quod colitur, id est super illos qui nuncupative, non essentialiter sunt dii, et super illum qui naturaliter est Deus. Deus enim dici aliquando et homo potest, quod juxta Moysen dicitur: Ecce constitui te Deum Pharaonis (*Exod. viii*). » Deus vero coli, pars homo non potest. Quia vero se Antichristus et super sanctos quosque homines, et super ipsius potentiam divinitatis extollit per exactum sibi nomen gloriae, et hoc quod Deus dicitur, et hoc quod Deus colitur, transire conatur. Et ita erigetur, et sedeat et se adorari jubeat in templo Dei (*II Cor. vi*), fortasse quod est in Jerusalem. Vel potius in templo Dei sedebit, id est in mentibus Christianorum quos seducet, qui fuerant templum Dei. Nam juxta hunc sensum dicitur in Psalmo: Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum (*Psal. LXXXVIII*). » Gentes enim templum Dei polluerunt, quando pagani quoddam Christianos in persecutione idolis sacrificare coegerunt. In hujusmodi igitur templo sedebit Antichristus, ostendens se tanquam sit Deus, id est, super eorum mentes quos seducere poterit fastigloria secularis, erigetur, ita ut cum sit homo peccator, homo tamen existimari despiciens, Deum se super homines mentiatur. Nisi ita fuerit Romanus imperium antea desolatum, et Antichristus ita manifestus præcesserit, Christus non veniet, qui ideo venturus est, ut Antichristum destruat. Non retinetis in corde quod hæc ipsa quæ nunc scribo per epistolam cum adhuc apud vos essem, præsentem sermone narrabam et dicebam vobis, Christum scilicet non esse venturum, nisi præcesserit Antichristus? Hoc debuissestis firmiter retinere, nec de suspicione

proximi adventus Domini fluctuare. Ego præsens di-
cebam Antichristum prius venturum. *Et nunc quid
detineat scitis*, id est quæ causa sit quod Antichri-
stus modo non veniat, optime nostis. Quoniam scire
illos dixit, aperte hic dicere noluit; et ideo nos qui
nescimus quod illi sciebant, aut vix aut nequaquam
pervenire valemus a: id quod ipse in hoc loco sen-
sit. De Romano tamen imperio intelligitur, qui et
ideo videtur aperte noluisse dicere illud esse de-
struendum, quod ipsi qui imperabant aeternum pu-
tabant, ne eos in odium Christiani nominis excitaret.
Si enim aperte et audacter dixisset: Non veniet An-
tichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium,
justa causa perditionis aduersus nascentem tunc Ecclesiam
consurgere videretur. Velavit ergo quadam obscuritate quod dicebat, ne Romanos incitaret
ad persecutionem Ecclesiæ, vel impediret a suscipienda fide. Scitis, inquit, quid eum nunc detineat,
ut modo non veniat, hoc scilicet detinet eum, quia
ea quæ fieri debet ante adventum ejus, prius facienda erit discussio, ut gentes discedant a Romano
imperio, sicut jam factum cernimus. Et adhuc prius
est facienda gravior discussio, ut ingens multitudo
eorum qui Christianitatis vocabulum portant, di-
scendat a religione, vel ab ipsa fide Christiana, in
tantum ut cum venerit Antichristus, facile suscipiat
eum. Hoc et his similia sunt quæ adhuc detinent et
retardant eum. Non enim debet aut potest venire,
nisi quando ita depravatum fuerit genus humanum
ut cum venerit, mox suscipiat eum. Scitis quid eum
nunc detineat, id est quæ causa sit dilationis ejus,
ut reveletur, id est manifestius cunctis appareat in
tempore suo, id est sibi congruo, quando videlicet
Satanas solvetur et aduersus Ecclesiam totis viribus
relaxabitur. Tunc namque erit tempus Antichristi,
quia tunc regnabit, cum quod volunt faciet, ideo-
que tunc aperte revelabitur. Nam in membris suis
iam operatur mysterium iniquitatis. Quod est dicere
multis malis atque peccatis quibus Nero impurissi-
mus Caesarum mundum premis, Antichristi parturitur
adventus; et quod ille operatur est postea, in isto
ex parte completur. Sic ergo in Nerone, cuius opera
velut Antichristi videbantur, et in cæteris similibus
operatur adversarius ille jam ab ipso tempore apo-
stolorum mysterium iniquitatis, quia Nero et cæteri
tales præfigurant eum, sicut Abel et Isaac et David
præfiguraverunt Christum, tantum hoc restat, ut qui
nunc imperat, imperet donec in medio fiat, id est
donec de medio tollatur. Tantum ut Romanum im-
perium, quod nunc sere universas gentes, tenet, te-
neat eas donec de medio fiat, id est donec illa potes-
tas auferatur de medio mundi, quia omnes undique
Romam confluerant velut ad caput. Vel de me-
dio fiat, id est de communi tollatur illa potestas. De
medio enim fieri, est de communi hominum aspectu
a: u. rri. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem signi-
ficare Antichristum nullus ambigit. Vel ita: Scitis
quid nunc detineat eum, hoc fortasse, quia non-
dum sic depravati sunt omnes, ut statim suscep-

A rent illum, ut reveletur in suo tempore, quando pa-
rati erunt homines illum suscipere. Nam mysterium
jam operatur iniquitatis. Ac si dicatur: Tunc Anti-
christus manifestus videbitur, nam in cordibus ini-
quorum secreta sua jam nunc occultus operatur.
Jam in malis et scictis qui sunt in ecclesia, operatur
mysterium iniquitatis. Quod ideo dicitur mysterium,
quia videtur occultum, quia tales operarii ostendunt
se velut ministros aut famulos Christi, cum revera
ministri sint Antichristi. Nam iniquitas eorum est
mystica, id est pietatis nomine palliata et sub specie
boni perpetrat malum. Tantum est, ut qui tenet nunc
fidem Christianæ religionis, teneat illam, id est te-
naciter perseveret in ea, donec de medio fiat, id est
donec de medio Ecclesiæ exeat mysterium iniquita-
tis, quod nunc occultum est, cum manifestum erit,
quando omnes de Ecclesia palam exhibent, qui non
ad Christum, sed ad Antichristum pertinebunt. *Et
tunc rerelebitur iniquus*. Vel Romanus pontifex, qui
tenet nunc Ecclesias teneat illas donec de medio fiat,
id est donec ab ipsa Romana Ecclesia, quæ est me-
diuum et cor Ecclesiarum, fiat iniquitas, ob quam ab
ea multæ discedant Ecclesiæ. Variis modis intelli-
guntur haec Apostoli obscurissima verba, ubi tamen
nullum temporis spatium aperuit. Ait enim ut re-
veletur in suo tempore, nec dixit post quantum
temporis id futurum sit. Et subjunxit, nam myste-
rium operatur iniquitatis, nec expressit quandiu
hoc operetur. Item quod sequitur, *tantum qui tenet
nunc, teneat donec de medio fiat, et tunc rerelebitur
ille iniquus*, docet nos Antichristum manifestum fu-
turum; sed post quantum temporis revelandus sit,
nec saltem obscure locutus est Apostolus. Quid enim
sit, qui modo tenet teneat; vel quid sibi velit, donec
de medio fiat, potest quisque sic coaptare, ut intel-
ligat vel aliquatenus suspicetur, quia quoquo modo
scriptum legit, quandiu teneat, aut post quanta tem-
porum spatia de medio fiat, hic tacetur omnino. Sed
quantumcunque lengua ac breve sit hoc interval-
lum, omnia tamen in eo sient, quæ prius fieri de-
bent; et tunc Antichristus manifeste revelabitur
fons totius iniquitatis. Qui nec modo in membris
suis, nec tunc in seipso timendus est, quia ipsum
Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, id est in-
visibili virtute spiritus sui, procedentis a se sicut a
Patre, divina scilicet potestate et imperio majestatis
suae, cuius jussisse fecisse est, non in exercitus
multitudine, non in robore militum, non in auxilio
angelorum. Sed quomodo tenebræ solis fugantur
adventu, sic et illustratione adventus sui cum Dominus
destructus atque delebit. Occidetur autem sicut e
volumine Danielis intelligimus (*Dan. xi*), in monte
Oliveti in papilione in solio suo, illo videlicet loco,
quo Dominus in celum ascendit (*Act. i*). Post cu-
jus intersectionem concedentur ad poenitentiam qua-
draginta quinque dies his, qui ad vitam præordinati
sunt, et persecutionem illam non sine offensione
transierunt. Utrum vero completis illis quadraginta
quinque diebus, mox adveniat Dominus, an adhuc

supersit aliquantulum temporis, omnino nescimus. Quod ergo dicitur: *Quia Dominus Jesus interficiet eum in spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui non ita intelligendum est, quasi in ipso judicis adventu sit interficiendus atque destruendus, sed antea.* Illustratio enim adventus ejus non inconvenienter intelligitur aliqua claritas prænuntians adventum ejus, quæ tanta sit, ut visa ea, mox præ timore moriatur ille pestifer. Destruet itaque eum Dominus, *cujus est adventus secundum operationem Satanae*, id est qui cum venerit faciet omnia diabolo instigante, non tamen sine sensu, ut phrenetici, qui culpam non habent de malis quæ faciunt. Nam sicut Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (*II Cor. v.*); ita diabolus erit in Antichristo, mundum seducens. Et sicut Christus ait: « Pater in me manens, ipse facit opera (*Joan. xiv.*); » sic diabolus in Antichristo manens, faciet omnia quæ illi videbitur facere. Ejus itaque adventus erit secundum operationem Satanae in omni virtute, quia tunc Satanus relaxabitur, ut in omni virtute sua pereum operetur; et operabitur signis, quæ in quo-cunque tempore significant aliquid; et prodigiis, quæ in futuro tantum aliquid significant. Vel signis minoribus et prodigiis majoribus. Quæ scilicet signa et prodigia erunt mendacia, id est falsa; sive quia mortales sensus per magica phantasmata decepturis est, ut quod non faciet, facere videatur; sive quia illa ipsa, etiam si erunt prodigia, ad mendacium pertrahent credituros. Operabitur ergo per eum et per sequaces ejus Satanus in omni virtute fortitudinis contrariae, et in signis atque prodigiis falsorum miraculorum vel ad falsitatem ducentium; et in omni seductione iniquitatis, quia simulabit se religiosum, ut sub specie decipiat pietatis, imo se Deum esse dicet, et se adorari faciet, atque regna cœlorum promittet. Alios quoque donis temporaliū divitiarum corrumpet, alias autem cruciatibus et minis atque terroribus franget; et in omni arte seductionis fraudes suas exercebit *his qui percurent*, id est qui ad vitam prædestinati non sunt, sed ad perditionem vadunt. Illa ergo Antichristi tentatio cunctis præteritis major apparebit, quando pius martyr corpus suum tormentis subjiciet, et tamen ante ejus oculos miracula tortor faciet. Quis enim ad fidem convertatur incredulus, cuius jam credentis non paveat, et concutiatur fides, quando persecutor pietatis fiet etiam operator virtutis, idemque ipse qui tormentis sævit ut Christus negetur, miraculis provocabit ut Antichristo credatur? Sed potens est spiritus Dei, corda suorum etiam inter tam gravia tentamenta custodire. Nam his signis atque prodigiis seducentur, qui seduci merebuntur, eo quod charitatem veritatis non receperunt, Judæi scilicet vel alii infideles, qui noluerunt recipere charitatem veritatis, id est spiritum Christi. Dicitur enim Spiritus sanctus charitas, et Christus est veritas (*ibid.*). Charitas ergo veritatis, ut diximus, est spiritus Christi. Sed hanc charitatem Judæi non rece-

A perunt ut salvi fierent, ideo seduecent ut pereant. Vel charitatem veritatis non receperunt, ut non bona spiritalia concupiscerent, sed carnalia. Et quia spe invisibilium bonorum gaudere non norunt, in laqueos Antichristi ruituri sunt, ut credant mendacio, quod illo duce velut in conspectu inimicorum suorum visibilium, qui eos visibiliter captivaverant, habituri sint visibilem gloriam. Quia ergo veritatea charitatis non receperunt, ut invisibilia bona, quæ sola sunt vera, diligenter, et Salvatore suscepio salvi fierent, ideo mittet, id est venire permittet illis Deus non operatorem, sed ipsam operationem, id est fontem erroris, ut credant mendacio quia mendax est ille ipse et pater ejus (*Joan. viii.*). Ut judicentur, id est in adventu judicis condemnentur omnes qui non crediderunt veritati Christi, sed conseruant iniquitati Antichristi. Deus illis operationem erroris mittet, quia diabolum facere ista permittet justo ipse judicio, quamvis faciat ille inique malignorum concilio. Ut judicentur, inquit, omnes et cetera. Proinde judicandi seducentur, et seduci etiam judicialabuntur. Sed judicandi seducentur illis judiciis Dei, occulte justis, juste occultis, quibus ab initio peccati rationalis creature nunquam judicare cessavit, seducti autem judicabuntur novissimo manifestissimoque judicio. Et quidem si Antichristus de virgine natus esset, et prior venisset in mundum, poterant Judæi habere excusationem et dicere quod postea venerit veritas, et ideo primi tis mendacium poterant pro veritate suspicere, sed cum non ita sit, ideo judicandi sunt, imo procul dubio condemnandi, quia Christi veritate contemplata postea mendacium, id est Antichristum susceptum sunt.

« Nos autem gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit nos Deus primicias in salutem, in sanctificatione spiritus et in fide veritatis, in quam et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriam Domini nostri Iesu Christi. »

Illi condemnabuntur, qui veritate reprobata mendacium suscipiant; sed nos et vos salvabimur, qui veritatem suscepimus, unde et gratias agere debemus. Et hoc est: *Nos autem debemus semper gratias agere Deo pro vobis*, quos ad suam notitiam vocavit, o fratres dilecti a Deo, pro merito vestre sanctitatis, vel dilecti ab eo gratis priusquam aliquid boni meruissetis, et sic per prævenientem dilectionem votati, quoniam ipse prior dilexit nos. Gratias, inquam, Deo agere debemus, eo quod ab aeterno elegerit nos apostolos Deus in consilio providentia vel sapientia suæ, et elegerit nos primicias, id est primos et præciuos, non ultimo tempore periculoso, sed in exordiis evangelicæ gratiæ et hoc in salutem aeternam, ut in eam nos perducatur, positus in sanctificatione spiritus, qui in baptismo sanctificat et in fide veritatis, non erroris, quia quidquid nostra fides credit, verum est, nec fallitur opinio alicuius erroris, sicut illi qui sequuntur Antichri-

etum : *In quā fidēm et vos vocavit*, id est non solum nos primitus vocavit, sed etiam deinde vos per Evangelium nostrum quod vobis predicavimus, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi, id est ut per fidem acquiratis gloriam quam habet Jesus. Vel in acquisitionem gloriæ Christi, id est ut vos sibi Christus acquireret, ad glorificandum se, ut essetis populus acquisitionis, et bene vivendo glorificaretis (*I Petr. 11*).

¶ Itaque, fratres, state et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono. ¶

Quandoquidem vos Deus ad fidem convertit, ut per hanc ad gloriam pertingatis, nec instat adhuc dies Domini. Itaque, fratres, state in fide, et nolite moriri a vestro sensu, ut stare firmiter in fide valeatis, atque statum rectitudinis in operibus bonis servetis, tenete in corde et operibus traditiones quas didicistis, sive per sermonem nostrum, dum essetis praesentes; sive per epistolam, quam vobis misimus absentes. Et nos quidem sermonibus et epistolis vos admonemus, ut in bono stetis; sed ipse Deus per internam gratiam suam exhortetur interius corda vestra. Nec enim foris in vacuum laboramus, si ipse intus non fuerit operatus. Et ideo ipse Dominus noster Jesus Christus, qui nos suo dominio pie mancipavit; et Deus qui nos creavit, et Pater noster, qui nos in filios adoptavit, et paterno affectu nos dilexit, dans Unigenitum pro nobis, et per Spiritum Paraclitum, qui interpretatur consolator, dedit nobis consolationem æternam, cum jam inter adversa praesentis misericordiae incipimus æterna gaudia pragustare; et spem bonam, qua de exsilio ad patriam exspectamus redire in gratia, id est in ejus gratuito munere, quia hoc non merueramus; ipse, inquam, Filius et Pater, qui jam tot et tanta nobis largitus est, exhortetur corda vestra, id est incitet ad meliora voluntates vestras, et confirmet contra impugnantes in omni opere bono, et in omni sermone bono. ¶

CAPUT III.

¶ De cætero, fratres, orate pro vobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. ¶ Non enim omnium est fides. Fidelis autem Dominus noster est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo. ¶ Confidimus autem de vobis, fratres, in Domino, quoniam quæ precipimus vobis, et facitis et facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi. ¶

De his quæ ad vos pertinent, diximus et monimus quomodo agere debeatis; sed de cætero, id est de eo quod ad alios pertinet, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei quem loquimur, currat sine impedimento ad omnes gentes, ut multi velociter conver-

A tantur. Currat, id est sine obstaculo festinanter ac omnes perveniat; et clarificetur, id est clarus et intelligibilis fiat audientibus, sicut et apud vos currat et clarificatus est; et orate ut liberemur, ne detineamur ab importunis et malis hominibus, id est infidelibus, qui resistant nobis, sed ubique liberi discurremus ad prædicandum. Liberemur ab importunis, id est infidelibus, qui resistunt veritati; disputando verbis contra eam, et malitia nos persequuntur, et tormentis cruciant. Ideo dico liberemur, quia non omnium est fides, id est non ad omnes pertinet fides, id est non adhuc omnes fidem accepunt, qui accepturi sunt. Vnde orate ut liberemur, quia non omnium est fides, id est non ad omnes pertinet fides, non omnes crediti sunt etiam orantibus vobis, sed tantum qui præordinati sunt. Nam posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, natura est hominum, habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratia est fidelium. Ideo autem Deus per orationes fidelium non credentes credere facit, ut ostendat quia ipse facit. Nemo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat Deum facere, quod se rogari præcepit ut faciat. Non omnium est fides, sed tamen nolite eos timere qui sine fide sunt, quia Dominus est fidelis, id est verax in promissis, quæ pollicitus est electis suis, dicens : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii*). » Fidelis est, id est fideliter adimplens quæ promisit, qui confirmabit vos in bono, et custodiet a malo. Confirmabit, id est firmos et stabiles faciet, ne sitis fluctuantes, et circumferamini omni vento doctrinæ in nequitia hominum (*Ephes. iv*), et custodiet a malo, non ut nihil adversitatis patiamini, sed ut nihil possit nocere vobis. Duximus ut teneatis traditiones nostras, et cetera quæ jussimus impleatis; nec puto frustra, sed confidimus de vobis, fratres, in Domino, qui in vobis operatur, quoniam ea quæ præcipimus vobis, et nunc facitis, et semper facietis. Sed nostra haec de vobis confidamus, Dominus, id est Spiritus sanctus dirigat corda vestra, id est rectas faciat voluntates vestras, existentes in charitate Dei Patris, ut eum toto corde diligatis; et in passione Christi, ut parati sitis libenter pati pro Christo, sicut ille passus est pro vobis. Tota Trinitas in hac brevi sententia declaratur. Dominus enim præmittitur, ipse, ut diximus, est Spiritus sanctus. Qui recte Dominus appellatur, sicut Pater et Filius, quia ubi vult spirat (*Joan. iii*), et quidquid vult facit, atque regit universa, nec regitur, ut omnia illi serviunt. Unde et in superiori etiam epistola similiter Dominum Apostolus eum vocavit, dicens : « Vos autem Dominus multiplicet (*I Thess. iii*), etc. Post hoc autem de curiosis agitur, cum subdiatur :

¶ Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulaute inordinate, et non accumper-

• dum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos (II Cor. xi). Quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatigione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui ejusmodi sunt, de nuntiamus et obsecramus in Domino Iesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent.

Vos quidem præcepta nostra sicut confidimus facitis et facietis, sed quicunque ea non fecerint, subtrahite vos ab illis. Ethoc vobis denuntiamus, fratres, id est de hac re nuntium vobis divinum afferimus in nomine Domini nostri Iesu Christi, id est in auctoritate nominis ejus, vel in gloria ejus, ut propter reverentiam nominis ejus, vel propter gloriam nominis ejus faciatis quæ dicimus, ut scilicet subtrahatis eos et separatis ab omni fratre, id est ab omni Christiano ambulante inordinate, id est vivente non sicut ordo naturæ, vel ordo Christianæ religionis exigit, et ambulante non secundum traditionem ambulandi, id est vivendi vel operandi quam acceperunt a nobis. Ab omni fratre qui sic ambulat, vos subtrahite, id est non communicetis ei in cibo, vel in potu, vel in mercatura, sive in colloquio, vel in alia re, nisi causa corrigendi eum, ne participes sitis delictorum ejus; sed vitate eum, ne videamini sovere pravitatem ejus ut erubescat et corrigitur, cum se viderit ab omnibus caveri. Ab eis qui non secundum traditionem nostram ambulant, vos subtrahite; nam vos ipsi scitis quemadmodum oporteat imitari nos, id est non est opus ut exponam vobis eam traditionem, quia scitis eam. Scitis videlicet quomodo, qui recte volunt ambulare, debent ambulare per viam, per quam nos ambulamus, id est exempla nostra sequi. Quoniam non inquieti fuimus inter vos, ut illi qui aliena negotia curant otiose vagantes hue et illuc, ac divinum officium relinquentes, et vitam singulorum superflue scrutantes, ac fratribus detrahentes, et murmurationes ac dissensiones, vel scandala nutrientes. Dum enim vacant et nihil operantur, callidus hostis vanam mentem eorum occupat talibus, quia sicut scriptum est, « multam mali tam docuit otiositas (Eccli. xxxiii). » Sed nos non ita fuimus inquieti. Neque gratis, id est, sine pretio justi laboris manducarimus, non dico deliciosas escas, sed nec ipsum panem sumptum ab aliquo, sed in labore manuum et fatigione, quia laboramus usque ad fatigationem; nocte et die operantes unde victum haberemus ne quem vestrum gravaremus, id est ne alicui vestrum essemus oneri stipendia sumendo. Et non laboravimus quasi non habuerimus potestatem sumendi vestra, id est non

A ideo victum proprio labore quæsivimus, quod non possemus a vobis accipere sumptus, sed ideo ut nosmetipsos formam daremus vobis, id est exemplum ad imitandum nos, id est ut vos otium dimitteretis, et in opere nos imitaremini. Si enim nos cum possemus ex prædicatione victum habere, maluimus ex labore nostro vivere, multo magis vos debetis in sudore vultus panem vestrum preparare (Gen. v). Propter aliam causam apud justos in opere laboravit Apostolus, et propter aliam apud Corinthios. Corinthii enim teuaces erant, et multis viis occupati; et si quid Apostolo dedissent, videretur eis quod Apostolus deberet levius erga eos agere, nec aspere increpare, sed eis blandiri propter dona ipsorum. Isti vero solebant in otio vivere, et idcirco dedit illis Apostolus in seipso exemplum operandi manibus propriis, ut inde haberent unde possent vivere, et indigentibus eleemosynam præbere. Scendum itaque beatum Apostolum opera corporalia servos Dei operari voluisse, quæ finem haberent in magnam spiritalem mercedem, ad hoc ut et ipsi victa ac tegumento nullo indigerent, et manibus suis hoc sibi procurarent. Neque huic apostolico præcepto exemplio contrarium est quod Dominus ait: « Nolite solliciti esse, dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? » (Matth. vi.) Non enim Dominus prohibuit servis suis ut ista non procurent, quantum necessitati sat est, unde honeste vivere possint, sed superfluitatem nimis sollicitudinis deliciosarum escarum et vestium interdixit. Nou enim ait: Ne solliciti sitis animæ vestre ut manducetis, sed quid manducetis; neque corpori vestro ut induamini, sed quid induamini: prohibens scilicet nimiam accusationem in eligendis vestibus et cibis, non laborem operis, aut moderatam curam in rebus necessariis. Nos ipsis, inquit, formam dedimus vobis, ut nos imitaremini in labore operis, nam et hoc dicebamus vobis. Qui videlicet non solum nunc dum sumus absentes, hoc vobis dicimus; sed etiam cum essemus præsentes apud vos denuntiabamus ac præcipiebamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Non diximus, si quis non operatur, non manducet, sed, si quis non vult operari, quia sunt nonnulli qui vellent, sed non possunt, et ideo licet non operentur, inculpabiles tamen sunt, quia in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii). Qui vero possunt, sed nolunt, illi merito culpantur, et illis etiam corporeus cibas interdictitur. Idcirco autem et laboris nostri mentionem fecimus, et ut similiter agatis præcipimus, atque superius, ut ab omni fratre ambulante inordinate vos subtrahatis, admonuimus, quia audieratis, id est relatum est nobis, quosdam inter vos ambulare inquiete, id est de loco ad locum tota die vagari, et nihil operantes manibus suis, quod utile sit illis vel aliis, sed curiose agentes, id est cum quadam superflua et inutili sollicitudine et studio, quærentes ab aliis quid agat rex Francorum, aut quanti sit ar-

dona, seu quale tempus in hoc anno sit futurum, vel his similia. Multa enim breviter hic reprehendit vitia, id est inquietudinem et otiositatem et curiositatem et multiloquium, in quo non deerit peccatum (*Prov. x.*). Nam inquietudo, dum sollicite dominus aliorum circuit, vel aliena acta curiose perquirit, in multis offendit. Curiose enim agunt, qui ad hoc vacant, ut dicere aut audire aliquid novi possint. Sed *his qui ejusmodi sunt denuntiamus, et insuper obsecramus*, id est per sacra adjurantes eos rogamus, in Domino Iesu Christo, ut saltem propter ejus reverentiam faciant quod dicimus, ut scilicet non curiose loquantur, vel interrogent quid agat ille vel ille, nec otiosi manentes vivant ex alieno labore, sed cum silentio operantes, id est linguam refrenantes, et manus in opere exercentes, manducant non alienum panem, sed suum, id est proprio labore præparatum, non ab aliis sibi datum.

« Vos autem, fratres, nolite despicere benefacientes. Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. »

Propter necessitates sanctorum qui, quamvis obtemperent præceptis Apostoli, ut cum silentio operantes panem suum manducant, possunt tamen multis ex causis indigere supplemento aliquo talium sustentationum, ne illi qui habebant unde servis suis necessaria præberent, hac occasione pigrescerent, prævidens continuo subjunxit: « Vos autem, fratres, nolite despicere benefacientes. Monuimus, inquit, loquaces et otiosos, ut silentium teneant, et manibus suis operentur, unde victum habeant. Sed vos fratres, qui habetis hujus mundi substantiam, nolite propter hoc quod diximus, despicere benefacientes illis, sed sustentate illos de bonis vestris quia, et si operentur, possunt tamen nonnullis, imo pluribus indigere, cum sint forsitan infirmæ et delicate naturæ. Præcipimus ut operentur quantum poterunt. Quod, id est sed si quis non obedierit verbo nostro, id est huic præcepto, sive etiam cuilibet alii mandato, quod vobis damus per epistolam, hunc notate, id est notam reprehensionis huic imponite. Vel per epistolam hunc notate, id est per litteras quis sit mihi notificate; et ne commisceamini cum illo, id est ne communicetis illi, sed excommunicate illum, et a vobis separate, ut a vobis abjectus confundatur, id est erubescat, cum se viderit a cunctis abhorri, et sic vel propter verecundiam corrigitur et obediatur. Et licet præcipiam non commisceri, tamen nolite illum existimare quasi inimicum, id est nolite illum odio habere, putantes quod sit inimicus, sed affectu dilectionis corripite illum ut fratrem, quia unum habet vobiscum Patrem. Ac si dicat: Parem cum eo exteriorem solvite, sed interiorem circa illum medullitus custodite, ut mentem peccantis sic vestra discordia feriat, quatenus pax a vestris corribus nec abnegata discedat. Nam, licet cum extra vias vel etiam paganis communia sint agenda, ut

A per hoc ad amorem nostræ religionis attrahantur, cum fratribus tamen aliquoties non sunt agenda, ut corriganter. Extranei enim blandimentis ad bene agendum sunt alliciendi: fratres vero, si sponte peccaverunt,asperitate moderata sunt corrindi.

« Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem semper in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola. Ita scribo. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. »

Monui ut inobedientem fratrem exterius corripiantis, et tamen interius apud vosmetipsos pacem erga eum teneatis; sed quia hoc non nisi per donum gratiae cœlestis facere valetis, ipse Dominus qui est pacis et concordiae dator et amator, det vobis pacem non horariam, sed sempiternam, id est quæ sine ea non habeat. Pacem, id est fraternam concordiam, vel sedationem tribulationum, quas ab adversariis patimini, sive quietem ab impugnatione vitiorum, vel pacem cum Deo et sanctis angelis, quæ nunquam finiatur vel interrumpatur, det ipse vobis in omni loco, id est et apud domesticos et apud extraneos, et in hoc sæculo, et in futuro. Et ut pacem habeatis, Dominus sit cum omnibus vobis, qui vos et a malo defendat, et in bono custodiat. Salutatio mea subjungitur, scripta manu Pauli, id est propria manu mea, non manu notarii, quod est signum in omni epistola, ut per hoc cognoscatur esse mea ita enim scribo. Ne quis pseudo ponet nomen suum in principio pro Pauli nomine, et diceret suam esse epistolam, ideo Paulus in fine consueverat hoc signum ponere, per quod ab eo recognosceretur. Non tamen in unaquaque epistolarum ejus hoc inventur, sed in ista, et in illa, quæ est ad Colossenses, et in prima ad Corinthios. Galatis hoc idem sic dicitur: « Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu (*Galat. vi.*). Et Philemoni: « Ego Paulus scripsi manu mea (*Philem. xix.*). Quod ergo dicit, quia hoc signum est in omni epistola, non sic intelligendum est, ut prorsus in unaquaque sit hoc ita scriptum, sed in multis, quia omne non semper plenariam universitatem significat, sed aliquando quamdam multitudinem. Nam quod dictum est ad Corinthios: « Salutant vos omnes sancti (*II Cor. xiii.*), nequaquam putandum est quod omnes sancti qui erant in universo mundo, tunc per illam epistolam salutarent eos, cum plures essent qui scripti illius epistolæ ignorarent. Similiter et quod Romanis dictum est: « Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi (*Rom. xvi.*), non de omnibus Ecclesiis, quæ erant in orbe, intelligitur. Sic ubi legimus, quia « omnes gentes narrabant de præliis Judæ (*I Mach. iii.*), nequaquam credimus quod omnes gentes quæ erant in Scythia, vel in India, vel in remotis insulis, tunc loquerentur de Machabæi præliis. Multa quoque similia in Scripturis sanctis reperiuntur, in quibus omne, non universitatem significat.

Non ergo mentitus est Apostolus, qui dixit hoc sicutum esse in omni epistola sua, quod tamen non per singulas quasque posuit, quia secundum usitatem Scripturarum sanctorum locutionem hoc dixit. Deinde *gratia Domini nostri Iesu Christi*, inquit, hoc est generale auxilium Christi ad omnia, et dominum sit *cum omnibus*, tam majoribus quam minoribus, tam viris quam mulieribus. Vel si hoc quod

A dicit nunc : *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus robis*, est illa salutatio quam sua manus in omni epistola pro signo se testatur scribere, tunc veraciter omne potest intelligi universitatem plenarie significare, quia hoc reperitur in fine uniusque epistolae. Omnes enim quas scriptis finantur in preicatione gratiae. Amen.

IN EPISTOLAM I AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Sicut Lucas referit, cum discessisset Paulus a Barabava perambulabat Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias pervenitque Derbem et Lystram (Act. xv, et xvi). Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduae fidelis, patre gentili. Huic testimonium bonum reddebat qui in Lystris erant et Iconio fratres. Hunc voluit secum proficiisci, et assumens, circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus gentilis esset. Non propterea circumcidit eum Paulus, quod putaret aliquid justificationis illi tam ex circumcisione perrenire; sed ne Judæi propter eum, si esset incircumcisus, retardarent fidem suscipere. Quem cum postea Paulus in Asia pontificem Ephesiorum reliquisset, pseudoapostoli, qui carnales observantias inducere nitebantur, propter hanc ejus circumcisionem vires in eum assumebant. Ipse minus fortiter quam oporteret resistebat eis. Et ideo scribit ei Apostolus, ostendens quodammodo rationes, quas illi objiciat. Scribit etiam de episcopali officio, quomodo scilicet Ecclesiam instruat, quales presbyteros vel diaconos ordinet, quales riduas honoret; quomodo seipsum in Ecclesia habeat, et quomodo eam regat: Sicque incipit :

CAPUT PRIMUM.

« Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ, Timotheo dilecto filio in fide: Gratia et misericordia et pax a Deo Patre nostro et Iesu Christo Domino nostro. »

Timotheo scribit Paulus, cui credendum est, quia est *Apostolus Christi Jesu*, id est legatus regis Salvatoris; et hac auctoritate munitus, resistit pseudoapostolis. Et est Apostolus non secundum suam presumptionem, sed secundum imperium Dei. Et idcirco qui ei resistit, imperio Dei resistit (Rom. xiii). Spiritus sanctus præcepit: « Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsi eos (Act. xiii); » et nunc ipse Paulus dicit se apostolum esse juxta imperium Dei, quia imperium Spiritus sancti est imperium Dei Patris, cum inseparabilis sit voluntas et operatio Trinitatis: Paulus est apostolus secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Iesu

B Christi spei nostræ, id est juxta præceptum summi Patris, qui nos salvat, et Filii in quo est spes salutis et gloriae nostræ, non in carnali observatione. Paulus, qui tanta auctoritatibus est, mittit hanc epistulam Timotheo dilecto filio in fide, id est quem ipse genuit non in carne, sed in fide. Licet enim iam fidelis esset, et bonum testimonium haberet, quando Paulus eum invenit, tamen per eum in eadem fide et religione sic instructus est, ut recte dicatur ab origine in fide. Vel in fide scribit ei contra complices fiduci. Et hunc Filium salutat, dicens: *Sicut in gratia*, id est donatio Spiritus sancti, qua misericordia Dei, id est episcopi armantur; et misericordia per quam divinitus a miseria hujus sæculi, vel omnium mortalium libereris (I Petr. iv); et pax, id est tranquillitas animi et prælibatio æternæ pacis, ut, viis et hostibus superatis, in pacata quiescas Ecclesia. Et hoc sit tibi a Deo Patre nostro, qui nos creavit, atque paterno affectu nos diligit; et a Christo Iesu Domino nostro, id est ab eo quem unxit Deus, et Salvatorem constituit, qui et nos suo dominio dementer mancipavit.

« Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, cum item in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam, ne aliter docereant, neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstat magis quam ædificationem, quæ est in fide. »

Ita sit tibi gratia, misericordia et pax, sicut rogasti ut remaneres Ephesi, id est resideres populis apud Ephesios. Vel subauditur, ita fac, sicut rogasti facere cum irem in Macedoniam, ut scilicet remaneres Ephesi, id est vice mea præsens ageres, et ordinares Ecclesiam Ephesi, quam ego absens non poteram sufficienter gubernare, ut denuntiaret, id est ex parte Dei nuntius esses quibusdam, quorum nomina Spiritus sanctus, qui in me loquitur, ignorat, ne aliter quam nos docerent, neque audirent eorum intenderent eorum fabulis et genealogiis interminatis, id est locutionibus generationum et computationibus, quæ sine termino sunt præ longitudine, quia finis earum non potest inventari; quæ ideo sunt respondæ, quia præstant quæstiones disputationes, id est generant lites magis, id est potius, quam edificationem morum et justitiae, quæ est in fide, non in

carnali observatione. Prius præcipitur de pseudo repellendis, tam doctoribus quam auditoribus, ut illis primo repulsi, deinde valeat puritas catholica veritatis prædicari et audiri. Fabulas vocat, quas alibi traditiones dicit, quas præter legitimas et propheticas Scripturas Judæi tenent, quas non scriptas habent, sed memoriter retinent, et alter in alterum loquendo transfundit, quas deuterosim vocant. Ubi etiam dicere audent et credere, Deum homini duas creasse mulieres, ex quibus texunt genealogias vere, sicut tunc dicit Apostolus infinitas, parientes in fructuosissimas quæstiones. Et pseudoapostoli, qui volebant esse partim Judæi, partim Christiani, erant autem hæretici, docebant apud Ephesios non solum carnales observantias legis, sed etiam has Judæorum traditiones a libris propheticis et legitimis aliendas, et nonnulli Ephesiorum intendebant verbis eorum. Sed Timotheus ad hoc relictus est Ephesi, ut auditores et doctores hujusmodi corrigeret aut expelleret.

« Finis autem præcepti est charitas de corde puro et conscientia bona et fide non facta. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legi doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. »

Ipsi docent fabulas et legem carnaliter implendam, sed *finis præcepti*, hoc est plenitudo legis *est charitas*. Finis enim non consumptionem præcepti, sed consummationem hoc loco significat. Omnis itaque præcepti finis est charitas, id est ad charitatem refertur omne præceptum, et per charitatem impletur. Totam enim magnitudinem et amplitudinem divinorum eloquiorum secura possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus. Finis igitur, id est consummatio omnis præcepti, quod vel in Veteri, vel in Novo Testamento legitur, charitas est non qualiscunque, sed ea quæ est *de puro corde*. Nam et male viventes irretiuntur sibi societate perdite conscientiae, et dicuntur se amare, nolle discedere ab invicem, suis collocutionibus conciliari, desiderare se absentes, gaudere ad mutuam sibi præsentiam. Sed amor iste tartareus est. Qnamobrem ut a tali amore vera charitas Christianorum distinguitur, de corde puro esse dicitur. Latrones enim inter se et ceteri tales, charitatem de corde puro non habent, quia purum cor in charitate est, quando diligitur homo secundum Deum, et nihil aliud quam id quod diligendum est, diligitur, et conscientia bona subiungitur propter spem, et conscientiam ponit pro spe. Ille enim sperat, qui conscientiam bonam gerit; quem vero pungit conscientia mala, retrahit se a se, et non sibi expectat nisi damnationem. Tertio et fide, inquit, non facta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc et non diligimus, quod non est diligendum, et recte id credimus quod speramus, et speramus quod credimus, ut in nullo spes nostra fallatur. Qui vero fingunt sibi quod credant et sperent sicut hæretici et Judæi sive gentiles, si-

A dem habent factam et ideo non possunt habere charitatem, quæ compleat mandatum. Ille etiam fidem habet factam, qui bene quidem credit, sed propter metum aut verecundiam, seu propter quamlibet aliam causam non constitutus quod credit, sed quodammodo singit se non credere. Sed illa charitas consummat omne præceptum, quæ est de corde puro, quæ nihil diligit, nisi quod debet diligi; et de conscientia bona, id est de bona spe quam gerit conscientia bene operantis; et de fide non facta, id est non ab hominibus inventa, sed a divinis eloquiis sumpta; vel non facta, id est non propter metum in corde celata, sed oris confessione libere prolata. A quibus virtutibus, id est a charitate de corde puro, et a spe bonæ conscientiæ, et a fide vera quidam B procul aberraverunt, putantes se Deum et proximum puro corde diligere, cum non pure diligent; putantes se spem bonæ conscientiæ habere sine merito actionis religiosæ, et putantes se non factam fidem habere, cum haberent fiduciam, sed fallebantur. Tales erant qui carnales observavitias prædicabant, quia Deum se diligere putabant, cum non diligerent eum, sicut in actione eorum declarabatur, dum du-tarent se præcepta ejus adimplere, sed magis ea transgredierentur; et putabant se bonam habere conscientiam, quasi de observatione legis, et estimabant se fidem non factam habere, sed a divinis eloquiis sumptam, cum magis haberent fictitiæ, credentes Deum hircorum atque taurorum sanguine delectari et odore thymiamatis, quem nos homines sæpe declinamus. Et hoc est quod dicitur, quia quidam a charitate et a bona conscientia et a fide non facta aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, ut vane loquantur de lege, volentes esse doctores legis, dum carnaliter eam docent observari debere; non intelligentes verba quæ docent, videlicet neque ea quæ ipsi loquuntur, id est verba quæ docent et mandata carnalium cæremoniarum quæ ipsi docent, quia non intelligunt quid sit Sabbathum vel circumcisio, vel hirci seu tauri immolatio vel aliquid hujusmodi, id est nesciunt quid in his significetur, neque ea intelligent de quibus affirmant, id est auctoritates, et quibus assumunt quedam testimonia, per quæ co-nantur asserere cæremonias illas juxta litteram carnaliter esse complendas, quia non animadvertunt Scripturarum intentionem, et sensum spiritalem, ideoque vana loquuntur, volentes esse magistri aliorum, cum ipsi nihil sciant. Vel neque ea quæ loquuntur, neque ea de quibus affirmant, intelligunt, id est neque quæstiones quas proponunt, neque rationes quibus eas probant. Similiter faciunt hæretici, vel quilibet temerarii præsumptores, cum, si quando de prava et falsa opinione sua reprehendi et convinci cœperint ad defensandum id quod levissima temeritate et apertissima falsitate dixerunt, libros sanctos unde id probent proferre conantur, vel etiam memoriter, quæ ad testimonium valere arbitrantur, multa inde verba pronuntiant, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affir-

trant. Postquam his verbis Apostolus improbat adversarios, mox suam partem approbat, subdens :

« Seimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur, sciens hoc quia lex justo non est posita, sed iustis et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. »

Ipsi non intelligunt legem quam docere volunt, et ideo vane de eo loquuntur; sed nos intelligimus eam, et ideo vere de ea loquimur. Nam *scimus quia bona*, id est *utilis est lex, si quis ea legitime utatur*, id est sicut intendit ipsa lex, ut scilicet per eam confugiat ad gratiam, *sciens quia justo lex non est posita, sed iustis*. Justo non est lex posita, quæ tamen bona est, si quis ea legitime utatur. Hæc autem dno Apostolus velut inter se contraria connectens, monet lectorem ad scrutandam quæstionem atque solvendam. Quo modo enim bona est lex, si quis ea legitime utatur, si justo non est posita? Nam quis legitime utitur lege, nisi justus? At justo non est lex posita, sed iusto. Annon etiam iustus, ut justus fiat, legitime uti lege debet, qua tanquam pædagogo perducatur ad gratiam (*Gal. iii*), per quam solam quod lex jubet, possit implere? Per ipsam quippe justificatur gratis, id est nullis suorum operum præcedentibus meritis. « Alioquin gratia jam non est gratia (*Rom. ii*); » quando quidem ideo datur, non quia bona opera fecimus, sed ut ea facere valeamus, id est non quia legem implevimus, sed ut legem implere possimus. Injustus ergo legitime lege utitur, ut justus fiat. Quod cum factum fuerit, ea jamjam non utitur tanquam pædagogo, cum eruditus fuerit. Quomodo enim justo lex non est posita, si et iusto est necessaria, non qua injustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed qua legitime jam justus utatur? Vel legitime utitur lege jam justus, cum eam terrendo imponit injustis, ut cum et in ipsis cœperit inolitæ concupiscentiæ moribus incentive prohibitionis et cumulo prævaricationis augeri, conluziant per fidem ad justificantem gratiam, et per dominum spiritus suavitate justitiae delectati, pœnam litteræ minantis evadant. Ita non erunt contraria, nec pugnabunt inter se duo ista, ut etiam justus bona lege legitime utatur, et tamen justo lex posita non sit. Non enim ex ea justificatus est, sed ex lege fidei qua credidit. Legitime utitur lege, qui intelligens quare sit data, per ejus comminationem confugit ad gratiam liberantem. Et ideo bona est ei lex, quia plurimum prôdest ei, dum perducit illum ad gratiam. At huic gratiae qua justificatur impius, quisquis ingratus voluit ad legem implendam de suis viribus sedit, ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere justitia Dei non est subjectus (*Rom. i*). Et ideo sit ei lex

A non absolutionis adjutorium, sed criminis vinculum ideoque non est ei bona, non quia malum sit lex, sed quia peccatum per hunc illius operam mortem (*Rom. vii*). Per mandatum enim graviter delinquit, qui per mandatum scit quam malum sit quod admittit. Justo autem non est lex posita, id est imposita ut supra illum sit. In illa enim est potius quam sub illa, quia non sua vita vivit cui coercendi lex imponitur. Injustus vero sub illa est, quia sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur. Ut enim sic dicam, ipsam quodammodo legem vivit, qui eam delectatione justitiae juste vivit, non proprio aut transitorio, sed communis ac stabili gaudens bono. Sub lege autem quisque vivit, in quantum peccator est, id est in quantum a veteri homine non est immunitatus. Suam enim vitam vivit et ideo lex supra illum est, quia qui eam non implet, infra illam est. Sed pseudoapostoli hæc non intelligentes, non legitime utebantur lege, et ideo volabant eam imponere iustis, id est Christianis per gratiam juste viventibus. Nec contrarium est huic sententiae Apostoli, quod Psalmista utique justus precatur : « Legem posse mihi, Domine, viam justificationum tuarum (*Psalm. cxviii*), » quia de Novi Testamenti gratia id postulat, cum de duritia litteræ Veteris instrumenti dicat Apostolus, legem non esse justo positam, sed injusto. Qui enim sponte facit ea, que lex moraliter jubet vel amplius, eur ei necessitas legis imponetur? Libertate enim facit, non necessitate, quod facit. Injustus vero, qui sponte noluit bonum facere, cogendum est legis necessitate. Apostolus itaque, ne videretur legem culpare, dicit quia bona est, si quis ea legitime utatur. Et rursus, ne videretur eam inducere, dicit quia non est posita justo ut ei dominetur, sed injustis, id est eis qui legem naturalem non servabant; et non subditis, id est contumacibus, qui cum eis aliquid prohibetur, tunc illud magis et quadam superbia faciunt. *Impiis quoque posita est*, id est pietatem rectæ fidei non habentibus; et *peccatoribus*, id est sub ipsa fidei graviter peccantibus. Et subsequenter exponitur per partes quibus peccatoribus videlicet *sceleratis*, sicut sunt raptore et fure ac sanguinis effusores; et *contaminatis*, sicut qui seipso libidine pollunt, vel etiam turpiloquii, vel ebrietatibus, in honestisque conviviis sordidant. *parricidis quoque et matricidis lex ponitur*, id est illis qui patrem vel matrem occidunt, ut quia lex nature in eis est soluta, reformatur per legem litteris scriptam; *homicidis* etiam, id est hominum occisoribus, et *fornicariis*, id est illis qui miscentur cum meretricibus, *masculorum concubitoribus*, id est Sodomitamicam abominationem agentibus; et *plagiariis*, id est sicariis, vel quolibet gladio plagas facientibus *mendacibus*, qui falsa loquuntur; et *perjuris*, qui falso jurant. His qui talia faciunt est lex imposta, et qui aliud quid tale perpetrant: *si quid aliud adversatur sanæ doctrinæ*, id est morali doctrinae legis naturalis vel scriptæ, quæ sensum mentis sanat, quæ scilicet doctrina est secundum *Erangelium*, id est concordat

Evangelio gloriae beati Dei, id est quod prædicat vel dat gloriam Deo, qui ex seipso naturaliter est beatus, cum ipse sit æterna beatitudo, quod Evangelium est mihi creditum a Deo, sicut fideli dispensatori.

« Gratias ago ei, qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit ponens in ministerio, qui prius blasphemus fui et persecutor et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. »

Deus mihi creditit Evangelium, id est commisit prædicationem Evangelii. Unde gratias illi ago, id est laudes ei devotus offero de hoc ejus gratuito done, quia lex nullum meritum bonum in me posuerat. Ostendit se multis peccatis plenum suis sub lege, justificatum vero postquam recessit ab ea. *Gratias, inquit, ago ei,* id est Deo Patri, qui me confortavit, id est mentem roboravit in Christo Jesu Domino nostro, sive forte reddidit, ut nec mors, nec vita me possit a Christo separare; sed fortis sim et ad agenda bona, et ad toleranda mala. Ita me confortavit, et inde gratias illi ago. Et justum est ut illi grates rescam, quia fidelem me existimavit, id est prævidit, cum sub lege suissem infidelis. Fidelem, inquam, me existimavit, ponens in ministerio prædicationis, quia præscivit me fideliter dispensaturum Evangelium, ita ut nihil subtraherem, nihilque peregrinum adderem, qui prius sub lege fui blasphemus, id est male loquens de Jesu Nazareno; et persecutor (Act. ix) sanctorum ejus; et contumeliosus, id est contumelias multas verbis et operibus faciens Christianis, sed misericordiam Dei, id est remissionem peccatorum a Deo consecutus sum quia non maligna mentis studio id feci, sed ignorans, id est nesciens me male agere, quia zelo legis fervens, persequebar prædicatores gratiae et inde putabam me Deo placere; sicut Dominus prædixerat: « Venit, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi). » Quamvis enim et illis sepe veniam concedatur, qui scienter peccaverunt, ego tamen multo facilius ideo sum misericordiam consecutus, quia non per malitiam, sed per ignorantiam peccavi, degens in incredulitate, quia ignorabam malum esse persecui Christianos, nec credebam Jesum esse Christum. Nec tantum misericordiam sum consecutus, qua mihi peccata dimitterentur; sed etiam superabundavit, id est super omnem peccatorum meorum enormitatem abundavit, gratia Domini nostri Jesu Christi, quia superveniens nova gratia major fuit in me quam fuerat culpa, ut sanctitas vinceret peccata præcedentia. *Gratia, inquam, superabundavit in me cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu,* id est cum fide qua in Christum credidi, et charitate qua dlexi Christum, vel in Christo proximum. Cum hac enim fide et dilectione superabundavit in me magnitudo

A cœlestis gratiæ, ut divinis charismatibus exuberarem.

« Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Regi autem sæculorum immortali, invisibili soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

Gratia Christi superabundavit in me. Nam sermo quem de hac re loquor, est *fidelis*, id est verus; et est dignus omni acceptione cordis et operis, quia corpus et animam salvat, ideoque dignus est, ut omnibus modis accipiatur a cunctis hominibus, tam Judæis quam gentilibus. Et quis est ille sermo? quia scilicet Christus Jesus, id est rex salvator *venit in hunc mundum peccatores salvos facere*, id est a peccatis salvare, vel a peccatis liberare. Nulla enim causa fuit ei ad nos vendredi, nisi ut peccatores salvos ficeret. Omnes autem peccaverunt, vel in seipsis, vel in primo parente. Sed venit unus sine peccato, qui salvos ficeret a peccatis. Venit peccatores salvare, *quorum primus ego sum*, non tempore, sed culparum magnitudine, qua omnibus pejor sum. Pejorem enim voluit intelligi primum. quomodo in artificiis quicunque vult ædificare, dicit: *Quis est hic primus structor? quis est primus faber?* Aut si curari vult, dicit: *Quis est primus medicus?* Non utique interrogat quis prior sit ætate, aut quis prior sit professione, sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi sunt, sic iste in iniquitate primus, et in peccatis excellens. Sed cum, inquit, in malis actibus cæteros præsissem, dum princeps persecutorum essem, ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo, id est maximo peccatore misericordiam consecutus, ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, qua diu sustinet peccantes, ut tandem convertantur; et ostenderet eam ad informationem eorum qui credituri sunt illi ut eant in vitam æternam, id est ut informaret eos ad penitentiam exemplo meæ conversionis, dum viderent quanta patientia ipse me exspectavit ut converteret, tandemque conversum quanta gratia donavit, ut nemo jam desperare posset remitti sibi quæcumque peccata, cum ego tantorum scelerum indulgentiam accepisset, sed unusquisque peccator sibi diceret: *Si Saulus sanctus est, ego quare despero?* Si a tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego vulneribus meis illas manus non optabo? ad illas manus non festinabo? Ut hoc dicerent homines, ideo Saulus factus est ex persecutore apostolus. Quia cum venit medicus volens sibi famam comparare, insirmum querit aliquem desperatum, et ipsum sanat. Et si pauperrimum inveniat, non ibi querit mercudem, sed commendat artem. Ita et Christus potentiam specialis medicinæ spiritualis suæ ostendit in Saulo, ut omnes deinceps noscent cum sanare posse

cunctas infirmitates omnium confugientium ad se. A Dendie, ego, inquit, propter hujusmodi causam consecutus sum misericordiam. Sed inde sit honor et gloria regi sacerdorum, id est Patri et Filio et Spiritui sancto, qui regnat ab aeterno in aeternum per omnia saecula, et Dominus atque Rex est omnium rerum, utpote Creaor. Regi dico, immortali, id est incommutabili. Nam ubi invenis aliter et aliter, facta est ibi quædam mors. Mors enim est, non esse quod fuit. Et idcirco Deus est vere immortalis, quia nunquam mutatur, sed semper idem ipse permanet (*Psalm. cii.*). Et est invisibilis in sua substantia, quia videri divinitas humano visu nequaquam potest. Ideo enim dicitur invisibilis, quia hoc videri ab homine non potest, per quod videt homo corpora, non quia mentes piorum visione sua fraudentur, cum scriptum sit: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matthew. vi.*) ». Vel idcirco Deus invisibilis est, quia ejus magnitudinem nemo saltem valet mente comprehendere, cuius et pax ejus exsuperet omnem intellectum. Et iste est solus Deus, quia praeter eum nullus aliud. Sed movere quemquam potest, quonodo de hoc solo Deo qui est ipsa Trinitas, dictum sit, *invisibili soli Deo*, cum sint etiam quædam creature invisibles, quia et a Christo condita sunt omnia visibilia et invisibilia. Sed quia sunt dii falsi visibles, ideo dictum est, *invisibili Deo soli honor et gloria*. Nam est et creatura invisibilis, quæ tamen non est nobis Deus. Honor ergo et gloria soli Deo, qui est Deus invisibilis. Honor sit ei a creaturis, et gloria in essentia sua. Vel honor in bona conversatione sanctorum, et gloria in multiplicatione eorum, perdurans in saecula saeculorum, id est in longitudinem omnium temporum, vel potius in immensitatem spatiorum aeternitatis. Amen.

« Hoc præceptum tibi commendo, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam; quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt. Ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare. »

Postquam commemoravit quæ et quanta sunt beneficia Patris et Christi circa peccatores, vult animare Timotheum ad bene agendum, ut scilicet sicut bonus miles pugnet contra vitia, et contra falsos apostolos, et populum sibi commissum defendat et doceat. Hoc, inquit, *præceptum commendo tibi, fili Timothee*. Cum filium vocat, ostendit quia patri præcipienti debet libenter obtemperare. Cum nomen ejus ponit, attentiore reddit, et ad magnum sui desiderium excitat. Recte etiam Timotheum nominat, quem ad bene agendum provocat, quia Timotheus interpretatur *beneficus*. Hoc præceptum commendo, id est omnibus modis quibus possum mando, et attentius injungo tibi secundum præcedentes in te prophetias, id est secundum scientiam Scripturarum prophetarum, quæ jam diu in te est, vel secundum quod spiritus propheticus

ostendit mihi de te. Hoc videlicet præ ceteris mandatis commendo, ut in illis, hoc est inter alios qui tibi sunt commissi, milites bonam militiam, id est in castris Dei sicut strenuus miles prælieris contra universos hostes populi Dei, et spiritualibus armis eos expugnes, ut nec falsi doctores, nec maligni spiritus, nec vitia tibi vel populo quem regis, præleant. Bonam exerce militiam, *habens fidem rectam et bonam conscientiam*, ut nullius pravi consensus tibi sis concius, sed cor tuum videat te in omnibus bene velle agere. Ideo enim potest implere quod dico, ut bene milites, quia fidem habes et bonam conscientiam, per quas agitur Dei militia. Et idcirco semper has habere studeto. Quam puritatis ac bonæ voluntatis et humilitatis conscientiam quidam repellentes, et consentire peccatis eligentes, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc (*Apoc. xxi*), dum vento superbiæ impellerentur, naufragaverunt, id est navem animæ scopolis errorum fregerunt, atque se et alios in mare hujus saeculi demerserunt. Et ita naufragium pertulerunt circa fidem quasi per circuitum veritatis euntis, et non ex toto a fide recedentes, nec tamen intra eam manentes. Ex quibus est Hymenæus et Alexander, qui idcirco fidem perdidérunt, et naufragium erroris pertulerunt, quia conscientiam bonæ humilitatis habere noluerunt. Superbia enim demersit eos in pericula errorum, dum doctores videri voluerunt. Quos tradidi Satanæ, id est excommunicationi et diabolo vexandos permisi, ut vel cruciatibus erudití discant non blasphemare, id est corriganter, et ad salutem revertantur. Licit enim prima peccati persuasio venerit a Satanæ, et ipse sit auctor omnium peccatorum, quidam tamen ei traduntur ad correctionem, ut opus Satanæ excludatur opere Satanæ. Nulla enim creatura est, sive quæ in veritate manet dans gloriam Deo, sive quæ in veritate non stetit querens gloriam suam, quæ aut volens aut nolens divinæ providentiaz non serviat. Sed volens servit, quæ hoc sponte facit quod bonum est. De illa vero quæ hoc non vult, fit quod justum est. Nam si etiam ipsi prevaricatores angeli cum principe suo diabolo non recte dicrentur procuratores vel actores providentiaz divinæ, non Dominus principem hujus mundi diabolum dicere (*Joan. xii, xiv, xvi*), nec apostolica potestas ei blasphematores traderet, ut a blasphematione corrigerentur. Sed princeps iste sub tanto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur, et procuratores isti nihil faciunt, nisi quantum Dominus sinit. Non enim latet eum sicut hominem aliquid, aut in aliquo est minus potens, ut procuratores et actores, qui sunt in ejus potestate, aliquid ipso sive non permittente, sive nesciente, in subjectis sibi pro suo gradu rebus efficiant. Non tamen eis repeditur quod de ipsis justæ sit, sed quo animo ipsi faciunt, quia quo animo faciunt, ipse considerat. Quia neque liberam voluntatem rationali creaturæ suæ Deus negavit, et tamen potestatem qua etiam injustos juste ordinat, sibi retinuit. Recte ergo non-

nulli traduntur *Satanae* ut corrigantur, quia non potest eis *Satana* facere, nisi quod divinitus ordinatur. Hactenus de pseudoprædicatoribus egit *Apostolus*, nunc de cunctis hominibus subjungit.

CAPUT II.

« Obsecro, igitur primum omnium fieri obsecrations, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. »

Hic monet orandum pro omnibus. Quia, inquit, Christus venit peccatores salvare, et tu in hoc militare debes, igitur doce orare, ut impetretur quod faciendum est. *Obsecro*, id est per sacra adjurans rogo, *primum omnium*, id est maxime pro omnibus fieri a te vel a subjectis tuis, sive ab omnibus sanctis, *obsecrations*, id est rogationes cum adjuratione sacrorum, ad majorem expressionem rogandi; et *orationes*, id est preces simpliciter fuses, atque *postulations*, quibus petantur Dei beneficia generi humano tribuenda, et *gratiarum actiones*, quibus de jam perceptis beneficiis Deo referantur gratiae. Vel ordo missæ in his verbis ostenditur, ut *obsecrations* sint, quas facimus in celebratione sacramentorum, commemoratione sacrorum, antequam illud quod est in Domini nostri mensa, incipiat benedicti; *orationes* vero, cum benedicitur et sanctificatur, et ad distribuendum communitur; *postulations* autem cum populus ab episcopo benedicitur. Postulations enim quasi ex debito petivit, velut cum quadam fiducia, vel adnisu, sic postulatio illi sit cum fiducia, ut quod hic geritur, in eterna vita perficiatur. Quibus peractis, et participato toto sacramento. *gratiarum actione* cuncta concludit. Ille autem causa præcipua fuit *Apostolo* ista dicendi, ut his breviter præscriptis atque significatis, non prægaretur negligendum esse quod sequitur, *pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt* constituti, ne quis (sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas) aestimaret hæc non esse facienda pro illis, a quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Unde et adjungit: *Hoc enim bonum est*, etc. Vel *obsecrations*, id est cum adjuratione pro rebus difficilibus, ut pro conversione impiorum, vel pro removendis malis *orationes*, ut quando jam conversis virtutes et bona orantur. Postulations, ut quando gloria cœlestis illis petitur. *Gratiarum actiones* de perceptis seu peractis bonis. Et hujusmodi preces siant pro omnibus hominibus, ut nullus sit tam peccator, pro quo non eretur, cum et *Saulus* precibus *Stephani* sit conversus (*Act. vii*). Et pro illis etiam, de quibus minus videbatur, id est pro regibus, licet sint mali et sanctis infesti, et pro omnibus qui in subli-

Amitate sacerdotalium dignitatum positi sunt; sicut consules et duces, quia de omni genere hominum convertuntur ad religionem, et perveniunt ad salutem, et de his qui fastu et elatione sacerdotalis potentiae fidem et humilitatem videntur abhorrire, sicut cernimus quod etiam ipsi reges, desertis idolis, pro quibus persecabantur Christianos, unum verum Deum cognoverunt et colunt; et ideo pro illis orandum fuit, cum etiam persevererentur Ecclesiam: Ob hoc etiam orandum est pro principibus, ut nos, qui sub ipsis sumus, *vitam agamus quietam* a persecuzione et *tranquillam* in pace, et hoc in omni pietate divini cultus, et castitate fidei, ut conversis principibus, gentiles non audeant inquietare nos, movendo persecutions pro impietate idolatriæ; nec **B**æretici tranquillitatem nostram turbare præsumant, volentes corrumperemus castitatem fidei quorundam. In pace principum, quies et regnum servatur Ecclesiarum. Nam in bellis et discordiis eorum dissipatur tranquillitas, tepescit pietas, solvit disciplina vel districtio, Qua soluta, infirmorum castitas violatur. Et ideo pro his orandum est, ne eveniant hæc per dissensionem principum. Unde et per *Jeremiam* Dominus *Judaicis*, qui in *Babylone* captivi tenebantur, præcepit, dicens: « Quærite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci, et orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis (*Jer. xxix*). » *Babylon* vero (quæ dicitur *confusio*) societatem iniquorum significat. *Judaicæ* autem cives superbae *Jerusalem*, qui in hoc sæculo peregrinantur inter malos, et regibus atque principibus tributa reddunt, et cætera quæ salvo Dei cultu constitutio sacerdotalis exigit. Idcirco debent orare pro pace eorum, quia in pace eorum erit illis pax, utique interim temporalis, quæ bonis malisque communis est. Utimur ergo et nos pace *Babylonis*, ex qua per fidem et cœlestis patriæ desiderium ita populus Dei lætabitur, ut apud hanc interim peregrinetur. Pax autem nostra propria et hic cum Deo est per fidem, et in eternum cum illo per speciem. Orate, inquit, pro pace principum, et pro salute omnium, quia *hoc agere est bonum*, id est utile Ecclesæ et acceptum, id est gratum atque placitum coram Deo Salvatore nostro, qui sicut nos salvat, ita et omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, sicut jam venimus. Quamvis certum sit nobis, non omnes salvos fieri, non tamen ideo debemus omnipotentissimæ Dei voluntati aliquid derogare; sed ita intelligere quod dictum est, qui omnes homines vult salvos fieri, tanquam si diceret nullum hominem fieri salvum, nisi quem salvum fieri velit; seu quod nullus fiat salvus, nisi quem velit. Et ideo rogandus est, ut velit, quia necesse est fieri si voluerit. De orando quippe Deo agebat *Apostolus* ut hoc diceret. Sic enim intelligimus quod in *Evangelio* scriptum est: « Qui illuminat omnem hominem (*Joan. v*), » non quia nullus hominum sit qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso non illuminetur. Vult itaque omnes salvos fieri;

qui salvi sunt, et omnes ad agnitionem veritatis venire qui veniunt, quia nisi ipso volente nullus salvatur, vel *ad agnitionem veritatis* accedit. Aut certe sic dictum est, qui vult omnes homines salvos fieri, non quod nullus hominum esset, quem salvum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit acturos tuisse pœnitentiam, si facisset (*Matth. xi; Luc. x.*), sed ut omnes homines, omnē genus hominum intelligamus, per quascunque differentias distributum, reges, privatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardi cordis, sapientes, fatuos, divites, pauperes, mediocres, matres, feminas, infantes, pueros, adolescentes, juvenes, senes, decrepitos, in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in voluntatibus, et in conscientiarum varietate innumerabili constitutos, et si quid differentiarum aliud est in hominibus. Quid est enim, oro, eorum, unde non Deus per unigenitū suum in omnibus gentibus salvos homines fieri velit, et ideo faciat, quia omnipotens velle inaniter non potest quodcumque voluerit? Præceperat Apostolus ut oraretur pro omnibus hominibus, et specialiter addiderat pro regibus, et his qui in sublimitate sunt constituti, qui putari poterant fastu et superbia sacerulari humilitatem Christianae fidei abhorrenc. Proinde dicens: *Hoc enim bonum est coram Salvatore*, id est ut etiam pro talibus oretur, statim ut desperationem tolleret, addidit: *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*. Hoc quippe Deus bonum judicavit, ut oratione humilium dignaretur salutem præstare sublimibus.

¶ Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominem, homo Christus Jesus, qui dedit redempcionem semetipsum pro omnibus testimonium temporibus suis (*II Tim. 1*), in quo positus sum ego prædictor et apostolus. Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate.

Quia dictum erat quod Deus omnes homines vult salvos fieri, ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona conversatione, et unius Dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis et sanguinis Christi, unus enim Deus, inquit, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, ut illud quod dixerat, omnes homines vult salvos fieri, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem, non Deum, quod semper erat Verbum; sed hominem Christum Jesum, cum Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan. 1*). ¶ Erant enim mortales et peccatores; Deus vero, cui erant reconciliandi, ut possent salvari, immortalis erat, et sine peccato. Mediator autem inter Deum et homines oportebat ut haberet aliquid simile Deo, et aliquid simile hominibus, ne in utroque esset hominibus similis longe a Deo; aut in utroque Deo similis, longe esset ab hominibus, et ita mediator non esset. Et ideo inter mortales peccato-

res et immortalem justum, apparuit mortalis cum hominibus, justus cum Deo, ut, quoniam vita pendulum pars est, per justitiam conjunctam Deo evocaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis noluit habere communem. Et quia omnes homines, quandiu mortales sunt, etiam miseris sint necessitate, querendus fuit medius qui non solum homo, sed et Deus esset, ut homines ex mortali miseria ad beatam immortalitatem bujus modi teat mortalitas interveniendo perduceret. Proinde inter nos et Deum mediatorem, mortalitatem habere operuit transeuntem et beatitudinem permanentem, et per id quod transit congrueret morituris ad id quod permaneret, transferret ex mortuis. Boui autem angelii inter miseros mortales et beator immortales modii esse non possunt, quia ipsi quoque et beati et immortales sunt. Possunt autem modii esse angelii mali, quia immortales sunt cum illis, et miseris cum istis. His contrarius est mediator bonus, qui adversus eorum immortalitatem et miseriam, et mortalitatem esse ad tempus voluit, et beatus in aeternitate persistere potuit. Ac sic eos et immortales superbos, et miseros noxios, ne immortalitatis iactitia homines seducerent ad immortalem miseriam, et suæ mortis humilitate, et suæ beatitudinis beatitudine destruxit in eis, quorum corda per suam fidem mundans, ab illorum immundissima dominante liberavit. Ad hoc enim se interponit medius immortalis et miser, ut ad immortalitatem beatam transire non sinat, quoniam persistit quod impedit, scilicet ipsa miseria. Cipha autem se interposuit mortali et beatus, ut, mortalitate transacta, et ex mortis faceret immortales, quod in se resurgendo monstravit, et ex misericordia beatos, unde ipse nunquam dixit. Alius ergo medius malus, qui separat amicos; alius bonus, qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt modii separatores, unus vero bonus, quia multitudine que beata est, unius Dei participatione fit beata. Cujus participationis privatione, misera multitudine malorum angelorum, quae se oponit patris ad impedimentum, quam interponit ad beatitudinem adjutorium, et ipsa multitudine obstrepit quodcummodo, ne possit ad illud unum beatificum pervenire, ad quod ut perduceremur, non multis, sed uno mediatore opus erat; et hoc tali, ut ejus divinitatis participatione efficeremur beati. Neque enim nos mortalitate et miseria liberans, ad angelos immortales beatosque perduxit, ut eorum participatione etiam nos immortales et beati esse possimus, sed ad illam trinitatem, cuius participatione et angelii sunt beati. Mediator enim est non inter Patrem et hominem, sed solum inter Deum et homines. Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus; homines sunt peccatores et mortales. Inter illam trinitatem et hominem inservitatem atque iniquitatem, mediator electus est homo non iniquus, sed infirmus, ut ei quod non est iniquus jungeretur Deo; et ex eo quod infirmus, propinquaret nobis, atque ita inter Deum et homines mediator existaret. Sed Auctoli recta

videamus. Vere, inquit, omnes vult salvos fieri, quia unus est Deus creator omnium, cuius participatione sunt salvi omnes qui salvabuntur; et unus est mediator Dei et hominum, qui omnes uni Deo conjungat, ut stant salvi. Christus Jesus est iste mediator, non secundum quod ipse est Deus, sed secundum id quod est homo; qui dedit semetipsum in cruce *redemptionem pro omnibus*, nullum excipiens, qui vellet redimi ad salvandum. In hoc enim patet quantum Deus homines diligit, et eos velit omnes salvos fieri, si perversitas eorum non obsisterit, quia mediator Deus, quem Deus inter se et homines posuit, mortem pro omnibus sustinuit, ut omnes a morte redimeret. Et ideo qui non salvantur, non est quod de Deo, vel de mediatore possint conqueri, sed de se ipsis, qui nec redemptionem, quam mediator dedit, nec salutem, quam Deus obtulit, voluerunt accipere. Sed ipsum dedit redumptionem, et dedit se *testimonium salutis omnium electorum temporibus suis*, quia resurgens ex morte et ascendens in cælum tempore resurrectionis, et tempore ascensionis seipsum præbuit exemplum, et confirmationem secuturæ nostræ salvationis. Nam in eo quod resurrexit et ascendit, testatus est quod ambo quia membra ejus resurgent et ascendent, immo ipse fuit ipsum testimonium. Sed et futura damnationis eorum qui nolent salvari, dedit se testimonium, quando persecutores suos una voce prostravit (*Joan. xviii.*). Adventus enim ejus et quidquid in carne gessit vel pertulit, rep. obis est testimonium damnationis, electis vero testimonium salvationis. In quibusdam codicibus legitur, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est. Quod ita intelligitur: Testimonium quod prophetæ dixerunt de Christo, vel quod ipse Christus de se protulit, videlicet quando vel qualiter passurus esset, vel resurrecturus, et cæteris congruis temporibus revera et eventu confirmatum est. In quo testimonio confirmando et annuntiando, positus a Deo sum ego *prædicator et apostolus*, id est præco et legatus, ut omnibus testificer, quia ipse vult omnes salvos fieri. *Prædicator*, est nomen auctoritatis; *apostolus*, nomen dignitatis vel potestatis, quod plus est. Et in prædicatione testimonii hujus est mihi credendum, quia veritatem de hoc dico, et non mentior in hac parte. Et idcirco omnes mihi debent credere, quia omnes docere studeo fidem et veritatem, utpote *doctor in fide et veritate*. Fides est, quod non vides credere; veritas, quod credidistis videre. Fides dicit ad veritatem. Si maneat in eo quod creditur, pervenientur et ad id quod videtur.

« Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate, ornantes se non in tortis crinibus (*I. Petr. iii.*), aut auro, aut margaritis, vel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pie-tatem per opera bona. »

Quandoquidem sum doctor gentium et magister ecclesiasticorum, ergo rolo viros orare, id est ut viri

Deum orent, non solum in Ecclesia, sed et in omni loco, quia Deus ubique est, et orent levantes ad cœlestia, non deprimentes ad terrena manus puras a peccatorum sordibus. Ne enim confundantur manus ad Deum levatae, debent et a peccatis esse puræ, et in bonis operibus exercitatae. Manus pura, levare jubemini, ut cum levas manus ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ levantur ut impetres quod vis, ipsas manus cogita in bonis operibus exercere, ne erubescant ad Deum levari. Et leventur sine ira, ut ne retineas iram in corde tuo adversus proximum, Sed libera conscientia dicas: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (*Math. vi; Luc. xi.*)». Et sine disceptatione, id est sine litigio causarum, ne adhuc in corde retineas voluntatem contendendi iudicio adversus fratrem tuum, sed remitte quidquid illud est, ut et tibi oranti remittantur peccata divinitus. Vel sine disceptatione apud Deum, ut non disputes in corde tuo, et judices de inscrutabilibus arcanis secretorum Dei, vel hæsites in fide. *Similiter et mulieres* orent in habitu ornato, ut uestes earum religionem prætendant, non libidinem provocet ipsarum indisciplinata nudatio. Et sint cum verecundia, ut sic humiles exaudiantur dum orant; et cum sobrietate, ut in cibo et potu modum teneant. Ipsæ dico, *ornantes se non in crinibus tortis*, id est arte crispantibus, aut auro, aut margaritis, vel ueste pretiosa, quia talibus ornamentis concitant aspiciētes ad luxuriam; sed sint promittentes pietatem non per verba jactantiae, sed per opera bona, quod decet mulieres. Sic enim congruum est, ut ille non verbis, sed operibus ostendant pietatem suæ mentis, et non induant se luxuriosis ornamentis.

C « Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio (*I Cor. xiv.*). Adam enim primus formatus est, deinde Eva (*Gen. i, ii, iii.*). Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide et dilectione et sanctificatione cum omni sobrietate. »

Mulier non in clamosa voce, sed in silentio discat, ne vox ejus audientes moveant ad libidinem. Et discat non erecta, sed cum omni subjectione, quia propter culpam primæ transgressionis subjecta est viro servitute conditionis potius quam dilectionis (*Gen. iii*). Sed docere non permitto mulieri, quia nimis aliquid cum docuit, a sapientia æternitate separavit, neque enim permitto eam dominari in virum, etsi dominetur in aliam mulierem; quia vir fortioris natura est, et dominium debet habere super mulierem; sed volo eam esse in silentio, ut neque cum vicina fabuletur. Silentium teneat, quia dum loquitur, magis ad luxuriam irritat et irritatur. Et ne videretur mulieris dura conditio, quæ tam in mariti redigeretur servitute, ad antiquum et originale exemplum reddit Apostolus, quod *Adam primus factus sit*,

deinde Eva ex costa ejus; et quod diabolus Adam seducere non potuerit. Sed Evam; et quod post offensam Dei statim viro subjecta sit. Illi autem seducuntur, qui quod faciunt, non putant esse peccatum. Adam vero scivit esse malum quod faciebat, sed inexpertus divinae severitatis, in eo falli potuit, ut veniale crederet esse commissum. Ac per hoc quidem in eo quod mulier seducta est, non est ille seductus; sed eum fecellit quomodo fuerat judicandum quod erat dicturus: « Mulier quam dedisti mihi sociam, ipsa dedit mihi et comedi (ibid.). » Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandam non consensit inductus, sed cessit obstritus (*Exod. xxiii*); nec Salomonem credibile est, putasse errorem non esse idolis servire, sed blanditiis semineis ad illa sacrilegia suis compulsum (*III Reg. xi*); ita credendum est, illum virum suæ feminæ ad Dei legem transgrediendam, non tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine partuisse. Mulier enim quod ei serpens locutus erat, tanquam verum esset accepit; ille autem ab unico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati. Nec ideo minus retus, si sciens prudensque peccavit. Noluit enim conjugem contristare, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab ejus alienaretur animo, et omnino illa interire discordia, non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ, sed amicabilis quadam benevolentia, qua plerunque sit ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Ergo alio modo quodam et ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo seduci potuit, ut qui spirituali mente præditus erat, crederet quod ei Deus ab esca illius ligni invictendo vetuisset. Hanc enim seductionem proprie appellavit Apostolus, quia id quod suadebatur, cum falsum esset, verum putatum est, id est quod Deus ideo lignum illud tangere prohibuerit, quia sciret eos si tetigissent, velut deos futuros, tanquam eis divinitatem invidenter, qui eos homines fecerat. Adam itaque non est seductus, sed mulier seducta fuit in prævaricatione, ut per illam et vir prævaricaretur. Sed salvabilitas per generationem filiorum, etc. Hoc est, illa quæ connubio copulata est et redacta semet in conditionem Evæ, delebit errorum veterem procreatione filiorum; ita tamen, si ipsos filios erudierit in fide et dilectione Christi, et sanctificatione et pudicitia. Non enim (ut male habetur in Latinitate codicibus) sobrietas est legenda, sed castitas, sicut testatur Hieroaymus. Ubi ergo nuptias videbantur prædicari ad conferendam salutem, ibi prædictarunt virginitas. Nam si salvatur mulier in filiorum generatione, et liberorum numerus salus matrum est, car additum est, si permanserint filii in fide et dilectione et sanctificatione cum omni castitate? Tunc ergo salvabitur mulier, si illos genuerit filios, qui virginis permaneant; si quod ipsa perdidit, acquirat in liberis, atque damnum et cariem radicis flore com-

A penset et pomis; filios religione nostris et instruat, ut teneant fidem, ut non deseruant charitatem, ut sanctificationem quam in baptismate perperunt, servent cum omni castitate mentis et corporis. Vel juxta Latinos codices, cum omni sobrietate, id est cum temperantia contra vultum viderem. Quamvis enim in publico non permittatur melius predicare, filios tamen et familiam vel adolescentias domi debet instruere. Potest vir in hoc loco nationalem spiritum, mulier vero carnem vel humilitatem designare. Adam primitus formatus est, dicit Eva, quia rationalis sensus principaliter in nomine factus est, et secundario caro. Quid Adam non est seductus, sed Eva, id designat quia quoties peccavimus, rationalis sensus non est haec seductio in horum, ut non putaret malum esse peccatum, cui consuebat propter amicabilem carnis societatem; sed caro in delectationem ita est sedueta, ut neque alium esse putaret, quod delectabilior communio. Sed per generationem filiorum salvabitur, quia per effectum bonorum operum perpetua saluti occurrunt. Et haec opera bona maxime in officiis misericordie frequentari solet. Opera vero misericordia nihil prosunt paganis sive Judaeis, qui Christo non credunt, sive haereticis, sive schismatis, nisi filii et dilectio non inveniatur. Et ideo Iustitia salvabit haec mulier, id est caro per filiorum generationem, et per operum bonorum actionem, si ipsa opera permanserint in fide catholica dilectione genitrix, et in sanctificatione cum omni castitate corporis et animæ vel sobrietate. Nam et sine fide impossibile est placere Deo (*Hebr. xi*), nec habet aliquid viritatis ramus boni operis, si maneat in radice dilectionis; nec prodest quidquid agitur sine unitate, nec opus bonum est aliquid sine castitate.

CAPUT III.

« Fidelis sermo : Si quis episcopatum desiderat, et bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopo irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, et brum, prudentem, ornatum, pedicem, baptizem, doctorem, non vinolentum, non perturbatum, sed modestum; non litigiosum, non cupido, sed suæ domui bene præpositam, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem de moi sue nescit praetesse, quomodo Ecclesia diligentiā habebit? Non neophyton, ne in periblam status in iudicium insidet distoli. Operet autem illum et testimonium habere bonum et his qui foris sunt, ut non in apprehensionem insidiem in laqueum diaboli. »

Fidelis, id est verax est hunc sermo, quoniam hec videlicet, si quis episcopatum desideret bonum et desiderat. Opus, non dignitatem; laborem, non delicias. Opus per quod in humilitate crescat, non tumescat fastigio. Episcopatus, quid sit, non expondere, quia nomen est operis, non honoris. Gramcum est enim atque inde ductum voculum, quod ille qui præficitur, illis quibus præficitur, superpendit, curam eorum scilicet gerens, frumentorum ma-

que superintendere est. Ergo ἐπίσκοπος superintendens interpretatur, ut intelligat se non esse episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Nec desiderare episcopatum æstimandus est, qui suum desiderat lucrum vel honorem, non plebis salutem. Non enim dicitur, qui episcopatum desiderat hunc gradum desiderat, sed bonum opus desiderat; quod in majori ordine constitutus possit, si velit, occasionem exercendarum habere virtutum. Ipse ergo sibi testis est, quia episcopatum non appetit, qui non boni operis ministerium, sed honoris gloriam querit. Bene facit qui episcopatum desiderat, id est superintendere allis et sollicitudinē gerere pro multorum salute. Oportet ergo episcopam esse irreprehensibilem, ut nulli vitio mancipatus sit, et ex sub juncta virtutum enumeratione manifestatur, que sit illa irreprehensibilitas. Ac si talibus appetitoribus dicatur: Laudo quod queritis, sed prius discite quid queratis, ne dum vosmetipso mentiri negligitis, tanto fœdior reprehensibilitas vestra pateat, quanto et a cunctis conspici in honoris arce festinatis. Notandum etiam, quia quando Apostolus hoc dixit, pleibus quicunque præferat, primus ad martyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum querere, quando per hunc quasi ad martyrium festinaretur, neque dubium esset, si non ad mortem, saltem ad supplicia graviora veniri. Nunc autem locus superior, sine quo populus regi non potest, etiā ita teneatur et administretur ut decet, tamen indecenter appetitur. Si autem sarcina haec imponitur, suscipienda est propter carnis necessitatem (*Ecclesi. xxiii*). In actione enim non amandus est honor vel potentia, in hac vita, quoniam omnia vana sub sole, sed opus ipsum, quod per eamdem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est ut valeat ad eam saltem subditorum quæ secundum Deum est. Et quandoquidem tale est officium episcopi, ergo oportet esse irreprehensibilem, id est talem, ut nullum in eo vitium notetur quod reprehendi possit, quæres pene contra naturam est. Omne enim vitium, etiam in öioso verbo, reprehensione dignum est (*Matth. xii*; *Jacob. iii*). Et quis est, qui nec in his quæ loquitur, reprehendi queat? Sed futurus pastor Ecclesie talis debet eligi, ad cuius comparationem recte grecæ cæteri nominentur, ut cum reprehenderit alios, ipse a nemine reprehendi possit. Perdit enim auctoritatem arguendi, cui possunt ab eo quem arguit, propriæ delicia impropperari. Oportet eum esse unius uxoris virum, id est qui unam uxorem habuerit, non habeat secundam, sicut beatus Hilarius, vel Antisiodorensis Germanus, sobrium sive vigilans. Sacerdotes enim qui ministrant in templo Dei, prohibentur vinum et siceram bibere, ne in crapula et ebrietate graventur corda eorum (*Iudic. xii*; *Luc. xxi*), et ut sensus officium Deo exhibens vigeat semper et tenuis sit, prudentem, ut excludantur illi, qui sub nomine simplicitatis excusent stultitiam sacerdotum. Nisi enim cerebrum sanum fuerit,

A rit, omnia membra in virtute erunt; ornatum bonis operibus et honestis moribus, ut in his sapientia comprehendatur. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam et tantæ stoliditatis ac irreverentiae, ut in motu et in incessu et in sermone communi risum spectantibus tribuant; pudicum, id est verecundum vel castum, ne impudens sit vel castitatem violat; hospitalem, ut imitemur Abraham (*Gen. xviii, xix*), et cum peregrinis, ita in peregrinis Christum discipiat, et hoc ante episcopatum quoque solius sit agere; doctorem, id est qui habet gratiam docendi. Nihil enim prodest conscientia virtutum frui, ni et creditum sibi populum possit instruere, et eos qui contradicunt, redargueret. Innocens enim absque sermone conversatio quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Et latratu canum ac baculo pastoris, luporum rabies deterrenda est; non violentum, non percussorem. Vitia virtutibus opponit. Dicit qualis esse debeat sacerdos, dieit et qualis non esse debeat. Non sit violentus, sed sic bibat, ut ignoret et biberit. Violentia enim scurritans est, et commissatorum, venterque mero astians citio despumat in libidinem. Non sit percussor, id est ita irascibilis et perturbati sensus, ut percutiat, qui debet patiens esse et eum imitari, qui dorsum suum posuit ad flagella, et maleficientes non remulcidixit (*I Petr. ii*). Vel non sit percussor, id est non percutiat verbo vel exemplo pravo conscientias infirmorum. Non convenit eum esse violentum ad percussorem, sed modestum, ut temeritant et irati modestia refrenet, et modeste agat in omnibus; non litigiosum, id est qui litigare soleat. Nihil enim imprudentius arrogancia quorumdam, qui garrulitatem auctoritatem putant; et parati semper ad litigia, in subiectum sibi gregem tumidis sermonibus tollant; non cupidum, quia cito deviare a justo propter cupiditatem munierum, sicut filii Samuelis (*I Reg. viii*). Avaritiam enim vel cupiditatem esse vitandam sacerdoti, et ipse Samuel exemplo suo docet (*I Reg. xi*), nihil se cuiquam rapuisse coram populo probans; et apostolorum paupertas, qui refrigeria sumptuum a fratribus accipiebat, et praeterea victimi atque vestitum nihil aliud volebant (*infra vi*); sacerdoti bene præpositum, non ut opes argeat, sed ut ea quæ populis præcepturus est, prius a domesticis exigat, filios habentem subditos cum omni castitate. In filiis ejus probatur disciplina, si bene fuerint subditi et obedientes patri. Et tanta ab eo castitas exigitur, at si filii ejus casti non fuerint, ipse episcopus esse non possit, et eodem vitio offendat Deum, quo offendit et Heli pontifex, qui corripuerat quidem filios suos, quoniam in vestibulo templi cum mulieribus dormiebant; sed quia non abjecerat deflantibus, retrorsum cecidit et mortuus est (*I Reg. iv*): Domini sui, sicut dictum est, debet esse bene præpositus, ut regat eam secundum Deum. Sed si quis nescit præesse domini sui, quæ parva est respectu Ecclesie, quomodo habebit diligentiam Ecclesie Dei? id est quomodo sciens sollicitudinem ha-

bere, ut diligenter regat ecclesiam, quæ multo major est quam domus ejus, et majori prudentia est regenda? *Non neophytum*, id est ruinem convenit eum esse. Non sit neophytus, id est noviter ad illum conversus, qui ordinatur episcopus, *ne in superbiam elatus*, id est præ ceteris dignorem se putans, quasi eo indigent Christiana religio, *incidat in judicium diaboli*, id est damnetur propter superbiam ut diabolus qui se cunctis meliorem judicavit, et factus est cunctis posterior: (*Isa. xiv*). Nec nuper baptizatus, nec nuper a secularibus negotiis vel a malitia separatus fieri debet episcopus, quia unusquisque talis est neophytus. Nec congruit ut heri catechumenus, hodie sit pontifex; heri in amphitheatro, hodie in ecclesia; vespera in circo, mane in altari; dudum sautor histrionum, nunc consecrator virginum. Ignorat momentaneus sacerdos humilitatem et mansuetudinem, nescit seipsum contemnere. De dignitate transfertur ad dignitatem. Non jejunavit, non flevit, non mores suos sæpe reprehendit, et assidua meditatione correxit, non substantiam pauperibus erogavit. Judicium autem diaboli et ruina arrogantia est. Incidunt in eam, qui in puncto horæ needum discipuli jam magistri sunt. Non solum prædictas virtutes habere qui ordinatur, prædictisque vitiis carere, sed et oportet illum bonum testimonium habere ab his qui foris sunt. Quale principium, talis et clausula sermonis. Qui irrehrensibilis est, non solum a domesticis, verum et ab alienis consono ore laudatur. Alieni extra Ecclesiam Judæi, gentiles et haeretici. Talis ergo sit pontifex Christi, ut nec hi qui foris sunt, religioni vitæ ejus detrahere audeant, ne si reprehensibilis fuerit, *incidat in opprobrium*, ut exprobrentur illi vitiæ sua; et ita contemptus incidat in laqueum diaboli, odio habens illos a quibus se contemni viderit. Solet namque evenire his, qui ab aliis despiciuntur, ut despectores suos et ipsi despiciant; siveque in iram et odium, et cæleros diaboli laqueos incident. Ideoque pontifex sit talis, ut nemo possit ei exprobrare aliquam pristinam sordem. Si vero post illum assumpta contraria virtutibus, quæ nunc descriptæ sunt habuit non ad pontificatum est recipiendus.

¶ Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, non habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, non nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint unius uxoris viri, qui filii suis bene præsint, et suis domibus. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent et multam fiduciam in ille, quæ est in Christo Jesu.

Ubi prætermisis presbyteris, mox post episcopi descriptionem subjungit de diaconibus, dat intelligi quia nomine episcopi et pontificem designavit et presbyterum; atque omnia quæ de episcopo dixit, de presbytero secundarie sunt observanda. Nam et presbyter est episcopus, id est superintendeus Ec-

clesiae quam regit. Sed ille est major episcopus, iste minor. Et quemadmodum p. amissum est opere episcopum esse pudicum, similiter diacones, oportet esse pudicos, id est castos; non bilingues, id est non duplicites loquentes, ut in præsentia cuiusdam loquantur de eo bene; et cum absens fuerit, loquantur de eo male; non multo rino deditos, ne inde ebrietate; quia qui inebriatur, et mortuus et sepultus est, neque ebrios regnum Dei possidebunt (*I Cor. vi*), non turpe lucrum sectantes, sicut aves qui emunt et pluris vendunt, vel usuras accipiunt; habentes in conscientia, a sordibus vitiiorum pura, mysterium fidei, id est tenentes in corde mundo quod de fide est aliis occultum, scilicet est quod Christus de virginato est, et quod peccatum non fecit, et quod moriendo morte in destruxit, et quod vere corpus ejus sit panis qui in altari consecratur, et cælera fidei arcana. Tales sint diacones. Sed et hi primæ probentur. Hic innuitur, quia et episcopi sunt prolaudi. Primum probentur, et si sic, id est tales inventi forent, quales descripsiimus, ministrent sacris altariis, nullum habentes, non dico peccatum, sed crimen, quia nullus homo sine peccato est, sed nullus sine crimen. Crimen namque est peccatum grave, accusatione et damnatione dignissimum, si ut homicidium, adulterium, furtum, sacrilegium, et aliqua immunditia fornicationis (*Hebr. xi*). Mulieres, id est diaconissas, similiter ut diacones, oportet esse pudicas, ut immunditia castitatis in eis regnum teneat, non detrahentes, id est non quæres loquendo minuere bonam famam alicujus, sed sobrias, id est ab omni ebrietate immunes, et fideles in omnibus, dictis et factis suis, ut filium Deo servent et hominibus. Diacones sint unius uxoris viri, id est non ordinetur diaconus qui duas aut plures habuerit uxores, sed qui tantum unam habuit; et ei non miscatur, postquam ordinatus fuerit. Ita sint diacones viri singularium uxorum, qui bene præsint filiis suis, si quos prius genuerunt, et iudicent eos in disciplina domini; et suis domibus, bene prædati, ut eas bene regant. Et justum est ut filios suos aliquæ domos bene gubernent; quia qui bene ministraverint in parvis rebus, acquirent sibi bonum gradum, id est altiorem gradum in bono, et acquirent fiduciam multam in fide quæ est in Christo Jesu, id est certitudinem sument vel dabunt, se bene conversatores fiduciter in majori, et instructuros alios in fide Christiana. Vel bene præesse filiis et donibus suis debent, ut his prius assucti, bene postea sciant ministrare in ecclesia, quoniam qui in diaconatus officio bene ministraverint, gradum sibi bonum acquirent, ut promoveri mereantur ad episcopatum gradum, et multam sibi fiduciam æternæ remuneratiois acquirent in fide, quæ est in Christo, quæ per humilitatem obedientiae meruit exaltari (*Psal. ii*).

¶ Hæc tibi scribo, fili Timothee, sperans me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ-

est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparet angelis, praedictum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Hæc omnia firmiter retine et custodi, quoniam ea scripto tibi, fili Timothee, sperans me ad te cito venire, ut te præsens instruam adhuc plenius. Et ideo studiosius interim observare debes, quæ tibi adjungo, ut non erubescas cum te videro. Veniam, ut spero, velociter. Sed si tardarero, scribo tibi hæc, ut interim scias quomodo conversari te in domo Dei oporteat, ut prodesse possis omnibus qui in ea sunt, et scias qualiter unumquemque debeas instruere. Quæ domus in qua Deus habitat *Ecclesia est*, ex multis collecta fidelibus, qui variis modis sunt docendi. Ecclesia, Dei æternaliter rivi, et ideo æternaliter bene facientis eis, qui voluntatem ejus custodiunt; et econtra æternaliter punientis illos, qui præcepta ejus contemnunt. Et ipsa ejus Ecclesia est in perfectis, *columna*, id est sublimis et recta et inconcussibilis, et sustentans juniores atque sustollens, et in eisdem perfectis est ipsa, *firmamentum veritatis*, quia verbis et exemplis ornata in cordibus infirmorum veritate in fidei et mandatorum Dei. Et manifeste magnum est in ea pietatis *sacramentum*, in quo salus humana consistit. Sacramentum est res occulta, id est mysticum sive aliquid. Et in hoc recte potest intelligi sacramentum, de quo dictum est Colossensibus: « Mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas sacre divitias gloriae sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriae (Coloss. 1). » Sacramentum enim pietatis est, quia Dei Filius per viscera misericordiae suæ visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedebant (Luc. 1). Sacramentum pietatis in eo est, quod Unigenitus Dei misericorditer homo fieri dignatus est per gratiam ut sibi fratres acquireret, qui cum eo possiderent hereditatem regni cœlorum. Et hoc sacramentum manifeste magnum est, quia cuncti filioles noverunt hoc ita magnum esse, ut nemo sufficiat magnitudinem ejus excogitare, quod nobis manifestatum est in carne, Christi, quia in eo quod ipse carnem assumpsit, intelligimus omnes electos esse membra ejus vel fratres, ideoque simul regnatores; justificatum est in spiritu, quia homo ille singularis quem virgo genuit, factus est per Spiritum sanctum justus in utero matris, id est in ipsa conceptione et creatione fecit eum Spiritus sanctus justum, ac deinde in præsenti vita servavit eum sine peccato. Nos quoque dum membra efficiemur, in Spiritu sancto per baptismum justificamur. Et hoc sancte pietatis sacramentum apparuit angelis, id est sanctorum apostolis et prædicatoribus, qui pro eo quod gloriam regni coelestis annuntiant, angelorum nomine designantur. Unde et Joannes in Apocalypsi

A septem angelis scribit, id est episcopis septem Ecclesiarum Asiae. Et per hujusmodi angelos, id est per veritatis nuntios, *prædicatum est* hoc sacramentum *gentibus*, ac per eorum prædicationem *creditum est in mundo*. Quod autem sequitur, *assumptum est in gloria*, in nostro quidem capite perfecte jam completum est, sed in membris ejus completum ex toto non erit, donec omnes electi receptis corporibus, in regnum cœlorum simul sint ingressi.

CAPUT IV.

« Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide (II Tim. 11; II Petr. 11; Jud. 1; Eccli. xxxvi), attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisy loquentium mendacium et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui congererunt veritatem, quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur euim per verbum Dei et orationem. »

Ecclesia quidem est columna et firmamentum veritatis, sed tamen *Spiritus sanctus manifeste* in me vel per me dicit, quia in novissimis temporibus, id est regnante Antechristo, vel antea, discedent a fide quidam notabiles, propter cuiusmodi discessionem dictum est: « Nisi venerit discessio primum (II Thess. 1). » Et quia tales surrecturi sunt, ideo vigilandum est, ne nostris temporibus surgant; vel si resurrexerint, ne alias seducant. Discedent enim a fide veritatis, attendentes spiritibus erroris, id est dæmonibus, qui per artem fallacie loquentur eis vel apparebunt, et aliqua velut bona dabunt, ut eos errare faciant, vel in errore detineant, sicut Agimnensis hæreticis novimus contigisse, quos dæmones in equorum specie noctibus apparentes post tant per aera ubique voluerint, et copiam eis temporalium rerum ministrant, atque pravis dogmatis imbuunt. Vel attendentes spiritibus erroris, id est haeresiarchis, in quibus maligni spiritus loquentur et errorem docebunt. Et attendentes doctrinis dæmoniorum, id est hominum dæmonia habentia, loquentium mendacium in hypocrisy, id est simulata religione, ut magis decipient, et habentiam conscientiam suam cauteriant, id est corruptam et putrefactam, atque putredinem cum fetore semper emitentes. Dæmoniorum dico, prohibentium nubere, et abstinere nubentium a cibis quos Deus creavit. Hoc Agimnenses faciunt et Manichei, nonnullique alii fecerunt. Ille enim prohibet nubere, qui hoc esse malum dicit, non qui huic bono aliquid melius anteponit. Multum ergo interest inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius proponendo; et prohibentes nubere, concubitum propagandis, qui solus proprio nuptialis est vehementius accusando. Item multum interest inter abstinentes a cibis propter sacramentum significationem, vel propter corporis castigationem, et abstinentes a cibis quos

Deus creavit, dicendo quod eos Deus non creavit. Nam et primi patres nostri a quibusdam cibis abstinerunt, non tamen eos damnandi, sed significandi gratia; et nunc fidèles, non quia cibos putent immundos, sed edendi corporis causa, propter animam in orationibus amplius humillandam, non solum a carnibus, sed a quibusdam terrae fructibus abstinent, vel semper sicut pauci; vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam sere omnes. Manichæi vero ipsam creaturam negabant esse bonam, et dicebant esse immundam, eo quod carnes diabolus operaretur. Et ab escis hujusmodi temperabant quod non significatione, sed natura malæ et immundæ essent. Qua in re Creatorem earum sine dubio blasphemabant, quod pertinebat ad doctrinam dæmoniorum. Deus enim creavit escas *ad percipiendum cum gratiarum actione fidibus*, id est ut cum gratiarum actione percipientur a fidibus, qui bene credunt de ipsis escis, licet needum intelligent quod credunt; et his qui cognoverunt veritatem, id est qui intelligent quod de eisdem escis credunt. Hanc scilicet veritatem cognovere, quia omnis creatura Dei bona est in natura sua, et nihil ciborum est rejiciendum, id est abhorrendum et respuendum quasi naturaliter malum vel immundum, *quod percipitur*, id percipi solet, *cum gratiarum actione*, id est ut agantur Deo gratias a percipiente. Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt; et nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suum in Dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem male utendo perturbat. Patres autem nostri qui Deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, ut quidquid Deus temporibus congruis jubendo distribuit, sic observarent quemodo ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibos datas, cum omnes natura mundata sint vel essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas non edi præceptum erat, ut talibus significationibus futura rerum manifestatio prefiguraretur, sed et azymum panem, et cetera ejusmodi in quibus fuit umbra futurorum. Qui tam rei essent illius tempora et illius populi homines, si observare contemnerent (quando illa sic fieri, et ista quæ nunc revoluta sunt, sic prænuntiari oportebat), quam nos desipientes essemus, si nunc jam manifestate Novo Testamento, illas prænuntiativas observationes aliquid nobis prædiximus. Nihil ergo ciborum est rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. *Sanctificatur enim cibus ipse per verbum Dei*, quod est in actione gratiarum, et orationem, quæ adjungitur ne diabolus per eum noceat. Verbum enim sanctificat, oratio autem impetrat, diabolus vero per cibum tentat.

Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Ineptas autem et aniles fabulas devita, exerce autem te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad medicum

est utilis. Pietas autem ad omnia utilis est, praेmissionem habens vitæ quæ nunc est et futuræ. Fidelis sermo et omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium.

Hæc de cibis et creaturis quæ dixi, proponens fratribus ad tenendum, bonus eris minister Christi Jesu; tu dico, enutritus vel a matre tua vel ab aliis fidibus, verbis fidei, id est verbis quæ fidem docent et verbis bonæ doctrinæ, quantum ad bonos mores, quam assecutus es ab infantia, et tunc cum studio perquirens eam et inveniens. Bonam quidem doctrinam tene et doce quam assecutus es; sed ineptas et aniles fabulas, id est Judæorum traditiones dedita, quia sunt ineptæ, id est sine aptitudine; et aniles, id est vestularum sermonibus infusæ juniorum cordibus; et sunt fabulae, id est inania verba sine veritate et utilitate. Hoc non de divinis eloquiis dicitur, sed, ut dixi, de traditionibus, quas Judæi a senioribus suis acceperunt præter legales et propheticæ libros, et de stultiloquiliis hereticorum, qui prohibent nuptias et interdicunt cibos quos Deus creavit ut cum gratiarum actione sumerentur. Fabulas quidem devita, sed te ipsum exerce ad pietatem, hoc est, fabulas impiorum cave, et ad pietatem temetipsam exerce, id est hoc sit studium tuum, ut mente sis religiosus, et erga Dei cultum devotus, atque fidei pietate sincerus. Idcirco moneo ut esse studes mente pius erga Deum et proximum, quia corporalis exercitatio, quæ est in jejuniis et vigiliis ac labore manuum, atque multimoda corporis afflictione, in qua te fatigas, ad modicum utilis est, id est parum utilitatis habet respectu magnæ utilitatis, quam habet pietas religiosæ mentis. Nam illa corporalis exercitatio et in hypocritis vel hereticis inventar, pietas autem devoti ac benevoli cordis, non nisi in electis reperitur. Illa corporalis exercitatio ad medicum utilis est, pietas autem ad omnia utilis est, quia omni bono studet, habens promissionem nunc quæ nunc est et futuræ, quia Deus piis promisit vitam quam habent in hoc sæculo animæ justorum, vel subsidia temporalia, et vitam futuræ beatitudinis, dicens: «Quærite prium regnum Dei et justitiam ejus et hæc omnia adjicientur vobis (Matth. vi; Lue. xii). » Et per Salomonem, dicens de sapientia: « Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra ejus divitiae et gloria (Prov. iii). » Dextera enim vitam perennem, sinistra vero vitam presentem, designat. Vel exerce te ad pietatem, id est ad compassionem proximorum, et ad opera misericordiae. Pietas est ad omnia utilis, quia et in futuro et praesenti sæculo prodest, dans temporalia et aeterna remedia. Habens promissionem vita quæ nunc est et futuræ, quia qui pietatis beneficia pauperibus impedit, et in praesenti dat ei Deus unde temporaliter vivat, et in futuro vitam sempiternam. Et fidelis est iste sermo de pietate, id est verax, quia scilicet pietas est utilis ad omnia, et fideliter adimpletur quod ei

promissum est, ut habeat vitam præsentem et futuram. **Iste sermo est fidelis, neminem fallens, et est dignus omni acceptione, ut a cunctis hominibus omnino accipiatur.** Vere pietas habet promissionem vitæ præsentis et futuræ, nam in hoc laboramus, ut promissionem hanc consequamur; et maledicimur ab impis et blasphematoribus. In hoc laboramus, quia speramus in Deum vivum, id est in hoc insudiuimus plenatis ac justitiae operibus, quia speramus vitam quam Deus vivens promisit pie agentibus. Qui est Salvator omnium hominum, quia solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super iustos et injustos (*Matth. v.*), atque salutem corporis in hac vita communiter parat bonis et malis, maxime tamen ipse est Salvator fidelium, quia præter temporalem salutem, quæ illis est communis cum reprobis, dat eis æternam salutem, quam possideant cum angelis.

¶ Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyteri. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. ¶

Hæc quæ dixi de fabulis vitandis et pietate seculanda præcipe scientibus et doce nescientes. Præcipe hæc ut flant, et doce quomodo flant. Et ut præceptum tuum atque doctrina suscipiatur, nemo adolescentiam tuam contemnat, id est ita vive, et matrum te moribus ostende, ut nemo te quasi adolescentem possit contemnere, nec vita ætatem tuam faciat reprehensibilem, quamvis corpore sis adolescens, si quid reprehensibile feceris, audacius reprehenditur et quasi contemnitur. Potest etiam ad subjectos referri ut dicatur, nemo eorum quibus præcipies et quos docebils contemnat adolescentiam tuam, quia in sacro eloquio nonnunquam adolescentia juventus vocatur, Salomone testante, qui ait: « Lætare, juvenis, in adolescentia tua (*Eccle. xi.*) ». Si enim unum esse utraque non decerneret, quem monebat in adolescentia, juvenem non vocaret. Sic et in hoc loco adolescentia pro juventute intelligitur, ut sanctus Timotheus in auctoritate prædicationis sit etiam solidæ ætatis. Nemo ætatem tuam contemnat, sed tu exemplum esto fidelium in verbo, ut ipsi exemplo tuo bona loquantur; et in conversatione, ut exemplo tuo bene et honeste convergentur; atque in charitate Dei et proximi, et in integritate fidei, et munditia castitatis. Et ut ita possis exemplum bonorum operum alii præbere, attende lectioni divinarum Scripturarum interim dum venio. Valde enim inter humana verba cor defuit. Cumque indubitanter constet, quod externis occupationum turaultibus impulsum a semetipso

A corruat, studere incessanter debet, ut per eruditio- nis studium resurgat. Attende, inquam, lectioni, et post lectionem, attende exhortationi jam volentium, et doctrinæ nescientium. Sic enim debes agere, ut quod lectio faciendum docuerit, facies; et subditos tuos, ut hoc idem faciant, admoneas; atque illos qui hoc ignorant, doceas. Sic age et noli negligere gratiam episcopalis officii, quæ est in te, quia ad hoc gratis Deus te prætulit illi populo, ut sic agas, quæ gratia est tibi data per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Videtur Apostolus prophetiam vocare inspiratio- nem sancti Spiritus, per quam præsciebat quid de hoc et de cæteris esset acturus. Vel certe de hoc quod fieri deberet, episcopus specialiter prophetavit, sive ipse Apostolus, sive quilibet alias sanctus. Impositionem vero manuum eam dicit, quæ in ordinatione ejus facta est. Quæ manuum imposi- tio fuit presbyterii, quia per hanc impositionem accepit presbyterium, id est episcopatum. Episco- pus enim vocatur sæpe ab apostolis presbyter, et presbyter episcopus. Vel hæc impositio manuum fuit presbyteri, qui Latine dicitur senior, quia ipse Apostolus qui juxta hunc sensum presbyter intelligitur, imposuit manus suas capiti ejus, dum illum consecraret episcopum. Nam et Petrus (*I Petr. v.*) atque Joannes in Epistolis suis seipso vocant se- niores (*II Joan. 1*; *III Joan. 1*), id est presbyteros, propter gravem maturitatem morum et sapientiae, vel etiam propter ætatem. Deinde, hæc, inquit, me- ditare, id est hæc pertracta et volve in animo tuo quæ injungo tibi, quia idcirco constitutus es pontifex; et in his actionibus atque meditationibus jugi- ter esto, ut dum ita vixeris et docueris, ut dixi, profectus tuus sit manifestus omnibus, id est cuncti te patenter sciunt omnibus proficere. Et ut tibi aliisque proficias, attende tibi, id est mentis intuitum frequenter reduc ad te ipsum, et diligenter attende qualiter vivas; ac si quid in te corrigendum inve- neris, statim corrige, et semper ad meliora nitere; et doctrinæ insta in illis, id est instanter doce illos qui sunt commissi tibi. Et libenter debes utrumque facere, quia hoc ita faciens, duplicum fructum asse- res, quoniam et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. Te enim salvabis, si tibi attenderis; et auditores tuos, si doctrinæ institeris. Sic enim debet rector propriam salutem querere, ut communem non deserat; et sic communem profectum querere, ut proprium non negligat. Nam ita de subjectis suis rationem Christo judici reddet, ut et de seipso red- dere cogatur.

CAPUT V.

¶ Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes, ut fratres; anus, ut ma- tres, juvenculas, ut sorores in omni castitate. ¶

Dixi ut instes doctrinæ, sed tamen hoc age cum discretione, ut unumquemque doceas vel admoneas prout congruum fuerit. Alter namque admonendi sunt juvenes, et alter senes. Quia illos plerumque

severitas admonitionis ad profectum dirigit, istos vero ad meliora deprecatio blanda componit. Et ideo *seniorem ne increpaveris, sed pro pietatis honore obsecra eum reverenter ut patrem*, quatenus per benignam obsecrationem, facilius tuam suscipiat admonitionem. Indignatur enim et erubescit, si fuerit asperre corruptus; *juvenes* vero admone cum affectu dilectionis, *ut fratres*. Senes et in Scriptura sacra vocantur, non qui sola quantitate temporum, sed qui morum grandevitate maturi sunt. Juvenes autem, qui nulla consilii gravitate deprimuntur. Et ideo tales etiam hoc loco possunt intelligi. Seniorem ergo qui maturitate provectus est, si in aliquo aliter quam oportet egerit, ne increpaveris, sed blande obsecra ut se emendet, et de cetero in melius proficiat; juvenes vero, quos morum levitas agit, increpa benigne (si deliquerint) ut fratres; *anus* similiter quae vel ætate vel bonis moribus sunt provectæ, admone cum reverentia *ut matres*; *juvenculas* autem ætate vel moribus admone *ut sorores*, et hoc in omni castitate. In alloquio juvencularum rectissime juvenis de omni castitate admonetur, ut nec saltem minima carnis titillatione circa eas moveatur.

C Viduas honora quæ vere viduæ sunt si qua autem vidua filios aut nepotes habet discat primum domum suam pie regere, et mutuam vicem redere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo, quæ autem vere vidua est et desolata, sperat in Deum, et instat obsecrationibus et orationibus nocte ac die. Nam quae in delicis est, vivens mortua est. Et hoc præcipe, ut irreprehensibles sint. Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, sicut negavit, et est infidelis deterior. »

Viduas, inquit, honora quæ vere viduæ sunt, id est quæ omni auxilio suorum sunt destitute, quæ manibus suis laborare non possunt, quæ paupertas debilitat, ætasque conficit, quibus Deus spes est et omne opus oratio. Ex quo datur intelligi alocutiones viduas exceptis quas excusat infirmitas, vel suo labore, vel liberorum, vel propinquorum ministerio delegari. Honor autem in presenti, pro eleemosyna vel pro munere accipitur. Nam et quod alibi dicitur: « Honora patrem et matrem (*Exod. xx, Ephes. vi*), non in verborum sono, qui inopiam parentum cassa potest adulacione frustrari, sed in virtus necessariis ministrandis debet intelligi. Itaque viduas honora, id est sumptibus ecclesiasticis ale, non tamen omnes, sed quæ vere viduæ sunt, id est quæ non habent auxilium nisi solius Dei. Sed si qua vidua habet filios vel nepotes, discat primum pie regere domum suam, in quo probabitur. Hoc discat primum, id est antequam ad ecclesiam veniat stipendiis ecclesiæ honoranda. Discat domum regere, et parentibus qui eam aluerunt, mutuam vicem reddere, ut et pari lege alios nutrit. Nec solum genitores, sed et filii, vel nepotes, ceterique propinqui dicuntur parentes, unde et tota progenies parentela vocatur. Et in mundana lego parens pa-

A renti per gradum et parentelam succedere jabetur. Mutuam ergo vicem, ut dictum est, reddit parentibus, qui nutritus a majoribus, nutrit minoribus; et quod a præcedentibus accepit, subsequentibus impedit. Vel mutuam vicem parentibus reddit, qui filii et propinquus sibi servitia impudentibus subsidia repedit. Hoc agat bona vidua, quia hoc est acceptum coram Deo; et hæc tamen nondum est vere vidua, quæ parentes habet qui illi sunt solatio. Sed illa quæ vere vidua est, id est ab omni auxilio mundano destituta, et ab omni terreno solatio desolata, sperat in Deum, id est videns ex nulla parte se habere suffigium, toto animo adharet Deo, a quo solo sperat auxilium vitæ et salutis; et ideo nocte ac die instat obsecrationibus pro remotione aliis mali, et orationibus pro adceptione bonorum. Talis erat sancta Anna, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens die ac nocte (*Luc. ii*). Præ ceteris enim viduæ debent vacare orationibus quia et Dominus cum ad semper eundum hortaretur, viduam commemoravit, quæ videbat iniquum judicem ad audiendam causam assidue interpellando commovit (*Luc. xviii*). Quapropter cum in viduis destitutio et desolatio notetar, sic se omnis anima intelligat in hoc sæculo destitutam et desolatam, quandiu peregrinatur a Domino, profecto quamdam voluntatem suam Deo defensori assidua et impensisima preicatione commendat. Mystice enim vel Ecclesia vel omnis anima quæ incligit se derelictam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est. Unde enim mulier est vidua? Quia non habet auxilium aliunde, nisi solus Dei. Illæ vero quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Videntur autem viduæ deserte, sed robustas est auxilium earum. Ego tota ecclesia una vidua est, sive in viris, sive in feminis, sive in conjugatis, sive in maritatis feminis, sive in adolescentibus, sive in senibus, sive in virginibus. Omnis ecclesia una vidua est, deserta in hoc sæculo, si sentit illud, si novit viduitatem suam, tunc enim auxilium præsto est illi. Sed simpliciter viduam mulierem iterum sicut superius intelligamus. Quæ enim vere vidua est et desolata, persistit in precibus, et fit Deo proxima. Nam e contrario illa quæ in delicis est, id est quæ carnem suam deliciose sovet, et in precibus et jejuniis nullatenus affligit tamen communia vita, mortua est in anima, quoniam Deus ab ea recessit, qui est vita animæ. Unde et beatus Job de sapientia quæ Deus est, dicit, quia non invenitur in terra suaviter viventium (*Job xxviii*), id est in mente eorum qui voluptatibus hujus vitæ serviant. Hoc est enim viventem mortuum esse non habere Deum manentem in sua mente. Ne ergo vivens sit mortua deliciae spirituales delicis carnalibus in sancta castitate succedant, id est oratio, jejunium, bona cogitatio, bonorum operum frequentatio. Nam quando vidua pro delicis nuptiarum quas in carne viri habere solebat, aliarum et carnalium deliciarum tanquam in solatio usum assumit, tunc vivens mortua

est. Nam sicut in ipsis sensibus corporalibus acutius audiunt qui non vident, et tangendo multa discernunt, nec tanta vivacitate tangunt qui oculis intunduntur, non intelligitur ex uno auditu nempe ex sensu auditu (25), lumen repressa intentione sentiendi, eam se in alios sensus promptiori dignoscendi acumine exercere, tanquam ex altero conetur implere quod negatur ex altero; ita et saepe carnis cupiditas a concubendi voluptate cibis ita, majori voluptate in pecunia se porrigit appetitum; et illuc aversa, buc se impetu ardentiore convertit. Mors autem est ipsa letitia in perfruendo, cum quisque adipiscitur quod perdite concupivit. Et ideo mortua est vidua quae in delicis vivit, ad quas delicias per cupiditates tanquam portas mortis pervenit. Et idcirco praecipe viduis ne deliciose vivant. *Et hoc est, praecipe illis, ut irreprehensibilis sint, id est ut caveant facere ea quae sunt digna reprehensione.* Dixi superius, *ut vidua si filios vel nepotes habet, discat regere domum.* Si autem hoc agere negligenter, fidem perdidit, quia si quis non habet extremum suorum, et maxime domesticorum, ut quantum potest procuret illis necessaria, fidem negavit operibus, etsi non verbis, quia proximum non diligit, et infideliter erga eum agit. Vnde viduae non studeant congregare delicias, sed vel filii, vel ceteri propinquai impendant illis quod necessarium est. Sed si quis est qui nolit, fidem negavit quam in baptismo promisit, quando diaboli operibus abrenuntiavit, et est deterior infideli, qui nunquam fidem habuit. Hic enim veritatem novit, et se bene acturum promisit; infidelis autem nec novit adiuvare nec promisit. Sed iste promisit, et implere voluit, ideo deterior est illo qui fidem nondum percepit. Multo enim gravius deliri quoniam scilicet quam ignoranter, et multo pejus est bona opera promittere et non facere, quam nec promittere nec facere. Curam ergo suis, et maxime domesticis quisque debet impendere, quia cum coepit velle prodesse quibus poterit primus inest ei cura suorum. Ad eos quippe habet opportuniorem facilioremque aditum consolandi vel naturae ordine, vel ipsis societatis humanae. Nam infidelis curam suorum habet, et ideo deterior est infideli, qui hanc non habet.

Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius vii uxori, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si pedes sanctorum lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

Hic commune dat praecipuum de his viduis, quae ecclesiae pascuntur alimonis; et idcirco etas prescribitur, ut illae tantum accipiant pauperum cibos, quae jam laborare non possunt, atque maturitatem habent morum pariter et etatis. Similique considera quod illa quae duos habuit viros, etsi unus, etsi decrepita, etsi egens est, ecclesiae stipes non mere-

A tur accipere. Dixi superius ut veras viduas honores sumptibus ecclesiae. Et vidua quae sic est honoranda, eligatur habens non minus sexaginta annorum, nisi jam est extinctus fons libidinis, quae fuerit unius vii uxori, id est quae non habuit nisi unum maritum, post mortem ejus habens testimonium in bonis operibus, scilicet si filios enutravit quos haberet; si pauperes hospitio recepit, si sanctorum prædicatorum pedes lavit, quos tunc recipere periculosum fuit. Cum fratres hospitio suscipiantur, mos inolevit apud plerosque sanctos, ut pedes corum laventur; et magna in hoc facto commendatio est humilitatis, ne delignetur facere Christianus quod prior fecit Christus (Joan. xiii). Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur; vel si jam inerat, confirmatur ipsis humilitatis affectus. Et vidua est eligenda quae testimonium habet haec omnia fecisse, et si tribulationem patientibus, id est incarcerated vel quilibet afflictis bonaqua potuit subministravit, atque ut breviter concludam, si omne opus bonum subsecuta est. Et hæc talis pascatur alimonis ecclesiae, et si vires habuerit, serviat sacerdoti.

Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriata fuerint, in Christo rubore volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Similiter autem et otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosa, sed et verbosa et curiosa, loquentes quae non oportet. Volo ergo juviniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quedam converte sunt retro post Satanam. Si quis fidelis vel si quae fideis habet viduas subministrat illis, et non gravetur Ecclesia, ut his quae vel viduæ sunt, sufficiat.

Dixi ut vidua eligatur non minus sexaginta annorum, nisi compressa est omnis lascivia. Sed adolescentiores viduas, quarum adhuc sanguis servet, devita ad ministerium ecclesiae. Et quare? Quia cum luxuriata fuerint, volunt nubere in Christo, id est quia saepe contingit ut relieto proposito castitatis, per multos amatores luxuriatur, vel in luxu ciborum et deliciarum versetur et post multam luxuriam velint nubere, id est copulari viris in Christo, id est per legitimas nuptias, quasi tunc non sit peccatum nubere. Ipsæ dico habentes damnationem æternam, quia primam fidem irritam fecerunt, id est quia castitatem Domino voerunt et non reddiderunt; voentibus videlicet virginitatem vel virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere est dannabile: ideo videlicet habent damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, et si non nubendo, tamen volendo. Non quia ipsæ nuptiae velut malum damnandum judicantur, sed damnatur propositi fraus, damnatur fracta voti fidus; non damnatur susceptio de bono inferiore, sed ruina a bono superiori. Postremo damnantur tales non quia conjugalem fidem

(25) Locus obscurus.

posteriorius iniere, sed quia continentiae primam fidem irritant fecerunt, volentes nubere. Voluntas enim quæ a proposito cecidit, damnatur, sive subsequuntur nuptiæ, sive desint. Et ideo tenenda est in corde perseveranter voluntas boni propositi, ne quis vel quæ retro aspicioat (*Luc. ix, xiiii*), et uxori Lot similis fiat. Quid enim fecit uxori Lot? Liberata est a Sodomis, et in via posita, retro reaperit (*Gen. xix*). Ubi respexit, ibi permanuit, facta est statua salis, ut illius contemplatione condiantur homines, cor habent, et non sint satui, nea retro respiciant, ne malum exemplum dantes, ipsi remaneant et alios condiant. *Sicut autem et otiosæ, etc.* Nec solum quæ diximus, faciunt prædicta mulieres; sed cum illis malis addunt, quod sunt otiosæ, nihil manibus operantes, et sunt propter mentis vagationem etiam corpore instabiles, quia non stant in domibus suis, sed discunt, id est assuecant circuire sine rationabili causa domos alienas, quod religioi inimicum est. Nec solum otiosæ sunt, sed et verbosæ, id est abundantes multiloquie fabularum et inutilium sermonum. Nec solum verbosæ, sed et curiosæ, id est investigantes aliorum facta, et negligentes sua, et studentes aliquid semper audire. Et sunt loquentes ea quæ non operat, id est turpia et ad libidinem pertinentia, vel quolibet alio modo religioni contraria. Et quia quædam viduæ postquam Deo continentiam et religiosam conversationem promiserunt, talia mala faciunt, ergo volo juniores viduas non continentiam vorare, quam servare non possunt, C sed nubere, et alios procreare legitimos, ne si quos ex fornicatione generarent, extinguant eos propter metam et versundiam, et volo eas esse matresfamilites. Nubant, ne vagentur per alienas ædes; sed sub viris positæ, habeant frenum quo regantur. Procreant filios, et sint matres familiarum, ut non sint otiosæ, sed in nutritura filiorum et gubernatione familiarum utilibus occupentur actionibus. Bonum est enim nubere, bonum filios procreare, bonum matresfamiliarum esse, et ideo faciant hæ bona, ne forte committant supra dicta mala. Hoc velo eas facere, et nullam occasionem dare adversari, id est infideli, gratia maledicti, id est causa male locutionis. Hoc est, nolo ut infideli qui nobis adversatur, et cui magnum est de nobis male loqui, dent ullam occasionem, ut possit aliquid maledicere de eis; et fortasse darent occasionem, sicut jam nonnullæ dedere, quia jam conversæ sunt quædam retro a bono continentiae, quod proposuerunt, cunctes post *Satanam* qui retro cessit et perii. Hoc Apostolus addidit, ut iu his verbis ejus intelligeremus eas quas nubere voluit, melius potuisse continere quam nubere, sed melius nubere quam retroire post *Satanam*, id est ab excellenti illo virginali vel viduali castitatis proposito, in posteriora respiciendo cadere et interire. Dixi ut juniores nubant. Sed si aliquæ nubere volent, procurent eas sui. Et hoc est: Si quis fidelis, vel si qua fidelis habet viduas, id est viris orbatas sorores aut consanguineas, que aliqua linea

A generis ad eum pertineant, subministret illis necessaria, et non gravetur ab eis ecclæsia, ut his que vere riducunt, id est omni auxilio destituta sufficiat alimenta præbere. Hic ostendit Apostolus quia et fideles sibi et aliis in posterum necessaria providere debent, ut intelligeremus quod præcipit Dominus non cogitandum esse de crastino (*Matth. vi*), non ad hoc fuisse præceptum, ut nihil pecunia servetur a sanctis, sed ne Deo propter ista serviatur, et propter inopiam timorem justitia deseratur.

*Qui bene præsunt presbyteri duplii honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non infrenabis os bovi trituranti (*Deut. xxv; I Cor. ix*), et dignus est operarius mercede sua (*Matth. x; Luc. 1*). Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.*

De viduis ita fiat, ut hactenus ostendi. Sed de bonis presbyteris aliter, scilicet ut qui bene præsentat Ecclesiæ, habeantur digni duplii honore, ut in præsenti accipient honorem stipendiorum a subditis suis, et in futuro a Deo honorem gloriae perennis, maxime qui laborant in verbo scientibus, et in doctrina nescientibus, id est qui monere student eos qui sciunt, et docere eos qui nesciunt; et cum duplex honor, id est gemina retributio talibus debeatur, de uno honore probo, quem illis debent subiecti in oblatione sumpturum. Nam legis Scriptura dicit: *Non infrenabis os bovi trituranti*, id est non prohibebis prædicatorei cibos ex ecclesia sumere. Et Evangelii Scriptura secundum Lucam dicit quia, *dignus est operarius mercede sua* (*ibid.*), id est dignus est prædicator receptione sumptuum. Ex Evangelio enim Lucæ sumpsit Apostolus hanc sententiam, probans auctoritate sua. *Dignus est operarius mercede sua*, quia jam de mercede sunt operis ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Qua in re considerandum, quod uni nostro operi duas mercedes debeantur, una in via, altera in patria: una quæ nos in labore sustentat, altera quæ nos in resurrectione remunerat, quoniam digni honore duplii boni presbyteri sunt. Merces itaque quæ in præsenti recipitur, hoc in nobis debet agere, ut ad sequentem mercedem robustius tendamus, quia unusquisque verus prædicator non ideo prædicare debet, ut in hoc tempore mercedem recipiat, sed ideo mercedem recipere, ut prædicare subsistat. Quisquis enim ideo prædicat, ut hic vel laudis vel muneric mercedem recipiat, æterna procul dubio mercede se privat. Quisquis vero se vel ea quæ dicit, ideo placere hominibus appetit, ut dum placet quod dicitur, non ipse, sed Dominus ametur, vel idcirco terrena stipendia in prædicatione consequitur, ne a prædicationis voce per indigentiam lassetur, huic procul dubio ad recipiendam mercedem nihil obstat in patria, quia sumptus sumpsit in via. Nam et homo dat in labore cibum operario suo, ut laborare sufficiat, et post

laborem reddit ei mercedem. Multo magis ergo Deus operarium suum dupliciter honerabit, id est remunerabit. Et ideo non facile recipias accusationem adversus presbyterum, quia non facile est accusanda tam alti nominis persona, noli contra eum accusationem recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, id est nisi accusator duos vel tres produxerit testes tam idoneos, ut accusatio sit sub eis, id est ut ipsi testes sint accusatore superiores, ut vita eorum non sit inferior vita accusantis. Testes enim, ut ait Isidorus, considerantur conditione, natura et vita. Conditione, si liber, non servus. Nam saepe servus metu dominantis testimonium suppressit veritatis. Natura, si vir, non femina. Nam varium et mutabile semper femina (*Aenei*. iv). Vita, si innocens et integer actu. Nam si vita bona desuerit, fide caret. Non enim potest justitia cum scelerato homine societatem habere. Duo autem sunt genera testimoniū: aut dicentium id quod viderunt, aut proferentium id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt, cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt. Nam apud veteres non minoris erat culpæ veritatem tacere, quam mendacium dicere.

¶ Peccantes autem coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant. Testor coram Deo et Jesu Christo et electis angelis, ut hæc custodias, sine præjudicio nihil faciens, in alteram partem declinando.

Sic age erga presbyterum, ut dixi. Sed peccantes argue coram omnibus utet cæteri qui peccare volebant timorem habeant, ne talia facere præsumant. Dominus dicit: « Si peccaverit in te frater tuus, corripi illum inter te et ipsum solum (*Math.* xviii), » et nunc Apostolus peccantes coram omnibus jubet argui. Sed nulla contrarietas est in his duobus præceptis, quia aliquando corripiendus est inter te et ipsum solum, aliquando coram omnibus arguendus. Tunc enim secreto monendus est, quando peccavit in te, id est quando tu scis quia peccavit. Quia enim secretum fuit quando in te peccavit, secretum quæcum corrigis quod peccavit. Nam si solus nosti quia peccavit in te, et eum vis coram omnibus corriger, non es corrector, sed proditor. Ergo illa corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius; illa vero arguenda coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Demuin ad confirmationem observantie cunctorum præceptorum subitur: *Testor coram Deo*, ac si dicatur: Deus est mihi testis quod animam meam liberavi, dicendo quæ dicere debui, tibi cave ne pereas transgrediendo quæ jussi, et coram Christo Jesu testor, qui judicabit; et coram electis angelis, qui separabunt malos a bonis (*Math.* xiiii, xxiiii). Testor ut custodias hæc quæ nunc præcepi de accusatione presbyteri non leviter suscipienda, et de manifesta correctione peccantium, vel etiam cætera præcepta per totam superius Epistolam data, et inferius adhuc danda. Hæc custodias, nihil unquam faciens sine præjudicio, id est sine præmeditatione, an sit faciendum an non facien-

A dum, *declinando in alteram partem*, nisi in eam quam præmeditando cognoveris justam. Vel hæc custodias sine præjudicio, id est sine reprehensione, nihil faciens declinando in alteram partem quam non jussi, id est in partem sinistram actionis. Vel hæc quæ dixi de accusatione presbyteri, custodias, nihil faciens sine præjudicio, id est sine præexaminatione, et ab examinatione non declines in aliud quam examinatione inventis.

¶ Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium, B quosdam autem et subsequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Quia tam graviter tractanda est causa presbyteri, et ideo prius diligenter considera, quis sit ille quem ordinaveris presbyterum. Num enim facile debet ordinari, qui non facile potest ab ordine deponi; et ideo nemini cito imposueris manus ordinando illum, sed diu proba illum antea, quia in morando poteris vitam ejus cognoscere; neque communicaveris consentiendo peccatis alienis, si inconsidere peccatorem ordinaveris. Qui enim indignum ordinat peccatis ejus communicat. Et ut viles ab ordinatione possis expellere, teipsum castum custodi, ac si dicatur: Qui indigne vis repellere, teipsum debes in vita munditia custodire. Et qui alias judicas, vide ne possis ab aliis de pravo actu judicari: quisquis peccata caves aliena, cave propria. Dico ut te custodias castum, et jam tamen noli adhuc aquam bibere, sicut prius consueveras, sed modico vino utere, quia modice sumptum non nocet castitati. Et hoc præcipio propter dolentem ex longa abstinentia stomachum tuum in quo sedes est infirmitatis; et propter infirmitates tuas frequentes, id est frequenter tibi venientes. Quia de castitate admonuit, hac occasione immoderatam abstinentiam prohibet quam Timotheus inierat, et modicum vinum præcipit ob infirmitates sumendum, medici consilio magis quam apostoll, licet apostolus sit medicus spiritualis, et ne Timotheus imbecillitate superatus, non posset implere prædicationis opus. Vix tamen etiam propter has necessitates vini potio conceditur, quia vinum et adolescentia duplex incendium voluptatis (*Prov.* xx). Sed stomachi dolor et frequens infirmitas in sancto Timotheo fomenta libidinum reprimebat. Apostolus itaque cum dilectum discipulum de instituendis ecclesiæ officiis admoneret, ne quos forte ad sacros ordines inordinate proveheret dixit: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi.* Qui ad infirmitatem ejus corporis protinus se convertens, ait: *Noli adhuc, etc., usque, tuas infirmitates. Statimque subiunxit, dicens: Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium,*

quosdam et subsequuntur. Et quid ad illud pertinet, quod ab iustis iuri bibi aquam prohibet, hoc quod de peccatis quo ueniam horum manifestisque subjunxit, nisi quod interposita de ejus infirmitate sententia a I. hoc in extremo rediit quod superius dixit, manus cito nemini imposue is, etc.⁹ Ut euim haec eadem peccata quanta sollicitudine resellenda essent ostenderet, interposita contra infirmitatis molestiam discretionis a I. non ita protinus iustitulit quod in aliis patuerent, et in aliis laterent dicens : *Quorumdam hominum, etc.* Similis interpositio reperiatur in libro Domini Job, ubi de reprobis dicitur : « De manu usque ad vesperam succidentur, et quia nullus intelligit, in eternum peribunt (*Job iv*), statimque de electis additur, « quia autem reliqui fuerint, auferentur ex eis (*ibid.*), » iterumque mox de reprobis subjungitur : « Mortientur, et non in sapientia (*ibid.*). » Sed in aliis Scripturarum sanctorum locis inventantur frequenter huiusmodi interpositiones. Cum ergo Timotheus, vel quilibet episcopus nemini debeat cito manus imponere, ne peccatis alienis communicat, si peccatorem ordinaverit, subjungitur causa, cum dicitur : *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad judicium, id est quorumdam peccata ita sunt aperta, ut eorum fama vel notitia prius veniat ad judicium, id est locum in quo fit discussio personarum, quam ipsi infames qui veniunt ad ordinandum. Quosdam autem et subsequuntur ad judicium peccata suorum, quia tunc primum manifesta sunt, cum ordinandi discutiuntur.* De quibusdam peccatis hoc intelligendum est. Non enim omnia panduntur in illa discussione, sed aliquando latent plurima. Nec solum peccata quaedam ita manifesta sunt, et quedam in discussione vel in conversatione paulatim deteguntur, sed etiam quaedam bona facta similiter manifesta sunt, praecedentia ad judicium, ut non sit opus probandi ea esse bona; et quaedam iterum esse bona, quae aliter se habent, id est quae non ita sunt manifestata, non possunt abscondi vel in ipsa discussione, et ideo probanda. Hieronymus. Quod dicit istiusmodi est. Quidam tam libere et palam peccant, ut priusquam eos visideris, statim intelligas peccatores; alios autem qui callide occultant vitia sua, ex consequenti conversatione cognoscimus. Similiter et bona apud alios in proprio sunt, in aliis longo usu disciunus. Augustinus : Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo siant. Haec praecedunt ad judicium, quia si fuerint ista subsecutum judicium, non est temerarium. Subsequuntur autem illa quae occulta sunt, quia nec illa latebunt te pote suo. Sic et de bonis factis intelligentur: id est. De manifestis ergo judicemus, de occultis vero judicium Deo relinquamus, quia et ipsa abscondi non possunt, sive mala, sive bona, cum tempus advenerit quo manifestentur.

CAPUT VI.

« Quicunque sunt sub iugo servi, dominos suos et omnes honoris dignos arbitrentur, ne nomen Do-

mini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles sunt; et dilecti, quia beneficij participes sunt. »

Quod de servo Hebreo præcipitur, ut sex annis serviat, septimo dimittatur liber gratis, ne servi Christiani hoc flagitarent a dominis suis, apostolica nunc auctoritas jubet servos dominis suis esse subditos, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Pseudo enim dicebant, non licere servos teneri nisi sex annis, vel potius neminem debere esse servum alterius, sed omnes æqualiter esse liberos, quia omnes ex uno patre Adam descendunt, et omnes Christus redimendo liberaverat. Et horum præpersuasioni contradicit Apostolus, dicens Christianos servos debere quibuscumque dominis, sive paginis, sive Christianis bene servire, quia hoc præcepit Christus, cum diceret : « Reddite quae sunt Cæsari Cæsari, et quae sunt Dei Deo (*Luc. xx*). » Et hoc est : Serri Christiani qui sunt gravati sub iugo infidelium dominorum, quicunque sint illi servi, id est eti si justi, eti si sapientes sint, dominos tamen suos arbitrentur dianos omni honore, bene serviendo illis, ne si servire contempserint, blasphemetur a dominis eorum propter eos nomen Domini quasi aliena invadentis, et doctrina Christiana quasi prædicans iusta, et contumeliam mundanam decernens. Sed eti qui dominos habent infideles. Sed illi qui habent fidèles dominos, non ideo quidem contemnant servire, sicut pseudo apostoli dogmatizabant, qui sunt fratres, id est dominis suis in Christo pares, quoniam ulti que Christiani; sed magis, id est majori affectione seruant eis, quia fidèles sunt, id est participes sacramentorum Ecclesiæ; et dilecti sunt a Deo, quia participes sunt ejus beneficij præsentis et futuri.

« Hæc doce et exhortare. Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quae secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa questiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemie, suspiciones malæ, conflictiones hominum mente corruptorum, et qui a veritate privati sunt, existimantium quæsum est pietatem. »

Hæc quæ dixi de servis, doce ignorantem, et exhortare scientes. Et hoc age, si quis aliter docet, id est si quis prædicaverit communem omnibus in Christo libertatem, dicens omnes debere liberos esse, tu et contrario tunc præcipe, id est prædicta, ut servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur, et non contemnant eis servire. Nam semper expedit quidem ista docere, sed tunc maxime quando versus quis aliter docet, prædicans ut omnes sint liberi; et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, dum ei objicitur Christum dixisse : « Reddite quae sunt Cæsari Cæsari, et quae sunt Dei Deo (*Luc. xx*); » et præcepisse Petro ut pro se et pro ipso Christo staterem repertum in ore

piscis daret his qui tributum exigeabant (*Matth. xvii*); et item dixisse: « Discite a me quia misericordia sum (*Matth. xi*); » et non acquiescit ei doctrinæ nostræ, quæ est secundum pietatem, id est quæ non facit odiosam Christianitatem, docendo insolecere. Ille qui his et hujusmodi sermonibus Domini et huic doctrinæ non acquiescit, sed aliter docet *superbus est*, id est superbia, non ratio dicit eum. Superbus est, id est non patiens vinci, et a sententia sua deflecti. Et quamvis se sciolum putet, tamen *nihil sciens* est, sed est semper circa questiones languens, id est ineficax et impeditus ad solvendum, et ad veritatis indagine pervenire non valens; et similiter est languens circa pugnas verborum, id est circa repugniam quæ videtur esse in quibusdam Scripturarum verbis, licet sensus concordet, sicut est: « Si vos filius liberaveritis, vere liberi eritis (*Joan. viii*); » et iterum: « Quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus (*Marc. ix*; *Matth. xx*). » Videntur enim hæc verba huic stulto repugnare, ut nos filii liberos faciat, et iterum ut servus qui voluerit esse primus, cum primus inter nos maxime sit liber, si nos liberi sumus. Vel circa pugnas verborum languet, id est circa disputaciones, in quibus disputatores pugnant veris invicem. Ex quibus questionibus et verborum pugnis oriuntur invidiæ et contentiones blasphemias et suspiciones malæ, quia propter verba pseudo apostolo unum libertatem luxusmodi prædicantium, hi qui servos habent, invident Christiano nomini et contendunt adversari fideles, et blasphemant Deum quasi qui aliena sibi tollit, et suspicantur male de nobis, quasi hanc libertatem fluxissemus ad laetum. Et contra illos oriuntur inde contentiones hominum mente corruptorum, id est pseudo prædicatorum, quorum intelligentia vel ratio errore corrupta est, ne possit inviolata veritatis cognitionem habere in vera rerum notitia, vel mente corruptorum, quia, etsi caro eorum propter simulationem sanctitatis est integra, mens tamen interioris delectatur immunditiis libidinum, et luxuriantibus vel amore pecuniarum. Et qui privatis sunt a veritate, quia, etsi aliquando veritatem catholicæ doctrinæ aliquatenus cognoverunt, propter errores, quos menti suæ inseruerunt, cognitionem illam penitus amiserunt. Hominum dico existimationem pietatem, id est Dei cultum, esse questum temporalium rerum, quia pseudo putabant quod Christus esset colendus propter conuicta præsentis vitæ, non futuræ, quoniam et ipsi propter acquisitionem præsentium lucrorum prædicabant.

« Est autem questus magnus, pietas, cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, et haud dubium quia nec auferre quid possumus. » Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti sumus. »

Ipsi putant pietatem nostræ religionis esse questum emolumenti carnalis, et verum quod dem est quod Christiana pietas est questus, non tamen exiguum ut temporalia tantum acquirat, ut ipsi putant,

A sed *magnus*, id est æterna corporis et animæ bona conquiriens. Magnus questus est pietas cum sufficientia, id est pietas cui sua parva sufficiunt, nec desiderat plus habere quam necesse est. Hanc autem sufficientiam non indecenter vult, quisquis eam vult, nec amplius vult. Alioquin non ipsam vult, et ideo nec decenter vult. Hanc optat qui precatatur, dicens: « Mendicitatem et divitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria (*Prov. xxx*). » Haec necessaria debent nobis sufficer, quia incongruum est, ut qui nihil luc attulimus, et nihil hinc portabimus, multa hic habere queramus. *Nihil videlicet intulimus in hunc mundum quando natum sumus; et haud, id est non est dubium quia nec auferre hinc aliquid possumus*, quando morientes de mundo eximus. Nudus enim egreditur de matris utero, et nudus migrat de mundo (*Job 1*). Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus. Cur itaque alius in hac vita quæ illic fieri dit oratio? vel cur dives contra pauperem inflatur, cum uterque sine divitiis venerit, et sine divitiis abiturus sit? Non igitur divitias multiplicare queramus, quas hinc nobiscum portare non possumus; sed habentes alimenta quibus poscamur, et induimenta quibus tegamur, his contenti sumus, nihil ultra querentes in hoc seculo, quia frigus et famæ simplici vestitu et cibo expelli potest.

« Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inuidia et nociva, quæ mergunt homines in infernum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes, errara erunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge. Sectaro vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam aeternam, in quam vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. »

Nobis apostolis quos cæteri debent imitari, sufficiunt alimenta et tegumenta, omnibusque Christianis sufficere debent. Nam qui volunt divites fieri, in tentationem incident. Non dico qui divites sunt, sed qui volunt fieri divites. Aliud enim est esse divitem, aliud fieri velle divitem. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non divitiae. Divitiæ præcipitur ut croget pauperi, ne desideret. Nam qui volunt divites fieri, etsi non flant, ipsa tamen voluntate incident in tentationem, et in laqueum diaboli, id est in hoc ut consentiant suggestioni diaboli; amando divitias quarum amorem ille suggestit, et illa queantur ab eo per consensum iniquæ persuasionis, et per actionem pravitatis, et cadunt in desideria multa inuidia et nociva, quia nihil prosunt, sed male nocent, quæ ita nocent, ut mergant homines in infernum corporum et perditionem, animarum. Et recte dixi quia per cupiditatem divitiarum cadunt in multa desideria; nam cupiditas est radix omnium malorum, id est non est aliqua species mali,

quæ non ex aliqua cupiditate aliquando procedat. Hac enim et primus angelus cecidit (*Isa. xiv.*), qui utique non amat pecuniam, sed propriam potestatem. Hac et primi homines dejecti sunt (*Gen. iii.*), qui non aurum, sed inconcessam sibi divinitatem superbe cupierunt. Plus enim volentes habere quam acceperant, et quod acceperant, amiserunt. Nam cum initium omnis peccati sit superbia (*Ecli. x.*), recte malorum omnium radix esse dicitur cupiditas. Vel avaritia hoc loco generalis intelligitur, qua quisque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam et quemdam propriae rei amorem. Talis enim perversitas mentis, competenter vocatur superbia vel cupiditas. Cum sit ergo specialis quedam cupiditas, quæ usitatius amor pecuniae dici potest, Apostolus nunc cupiditatem nominans, per speciem genus significavit, et universalis cupiditatem intelligi voluit, dicens: *Radix omnis malorum est cupiditas.* Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed peccatorum omnium punctiones patenter producit in opere. Quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes, statim prædicator egregius insinuavit, subdeus: *Quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.* Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes ex hac radice punctiones vel spinas innotuit. Quidam per cupiditatem erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis, sicut illi qui propter dona principum adoraverunt idola, et post etiam in hoc sæculo viles omnibus effecti, multas miserias pertulerunt. Nunc quoque multi per cupiditatem errant a fide, quoniam avaritia est idolorum servitus (*Ephes. v.*; *Col. iii.*), et inserunt se doloribus multis, quoniam mens eorum assidue pungitur spinis sollicitudinum pro acquisitione vel conservatione divitiarum, et multiplici labore corpus illorum atteritur. Illi per cupiditatem irrationaliter in tot mala decidant. Sed tu, o homo ratione utens, quia es Deo non cupiditatis, sive haec mala, si quando per aliquam delectationem humanæ fragilitatis apprehendere te voluerint. Haec quidem sive, sed justitiam sectare ut nunquam observatio justitiae te possit effugere, sed semper per omnes vias actionum ejus sequere. Sectare justitiam; faciendo unicuique quod ius exigit, non quod cupiditas. Et sectare pietatem ut egenti vel afflito condescendas per compassionem, et ei clementer subvenias, prout necesse habuerit, et sine avaritia tribuas quod opus fuerit. Et sectare fidem, ut credendo bona invisibilis, contemnas visibilia, quia qui veram fidem de Deo et futura beatitudine habet non curat hic cum impiis in exilio fieri dives, nec pluris est ei mundus quam Deus. Sectare charitatem erga Deum et proximum, qua penitus caret avarus, quia nec Deum diligit, cuius mandatum de dandis eleemosynis contemnit (*Luc. xi, xii.*); nec proximum diligere probatur, cui de suis operibus nihil impartitur. Tu vero ut charitatem sectari possis, adde patientiam, qua perferas sequanimiter, quæ tibi a proximis inferentur, ne

A mordearis intrinsecus ullo dolore indignationis aduersus eos qui tibi haec inferenti, sed serenum et tranquillum cor erga eos serves. Multa enim operet te sequanimiter a proximis tolerare, si charitatem nouis vis frequenter amittere. Et erga eos presuppo a quibus adversa perferes, sectare mansuetatem ut nihil asperitatis, nihil amaritudinis illi rependas, sed mitis et tractabilis erga eos manex. Cupidus autem neque patienter adversa tolerat, neque mansuetudinem erga quempiam servat. Cetero quoque, id est pugna pro anima tua in agone presentis vitæ, et coronam percipias in fine. Cetero malum certamen, sicut avari, qui certant alios superare divitiis: vel sicut haeretici, qui certant fidem a fide separare; sed certa bonum certamen fidei, ut benigne contendas fidei et bonitate alios superare, et infideles fidei subjictere. Vel certamen fidei, id est quæ fides exigit, certa ut vel in martyrio, vel in agone justitiae, vel contra hostes fidei vel contra quelibet virtutis pugnes assidue. Et per victoriam hujus certaminis apprehende, id est vi quadam ad te praeterea vitam æternam, quam debes viriliter apprehendere, quia in eam vocans es a Deo per evangelicam prædicationem, vel per propositum divina voluntatis, et tu confessus es bonam confessionem fidei et justitiae eorum multis testibus quando baptizatus es, sic quando in episcopam consecratus; ideoque fructu hujus confessionis, id est vitam æternam, nescire apprehendere.

C *Principio tibi coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut seres mandatum sine macula irreprobusibile, usque in adventum Domini nostri Iesu Christi, quem eis temporibus ostendet beatus et solus potens Reis regum et Dominus dominantium (Apoc. xvii, 13), qui solus habet immortalitatem, et lucem habet inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest (Joan. i; I Joan. iv), cui gloria, honor et imperium sempiternum. Amen.*

B Ut vitam æternam possis apprehendere, et bonam confessionem tuam servare, principio tibi coram Deo qui vivificat omnia quæ vivificantur; et coram Christo, qui in passione sua bonam confessionem reddidit, ut seres mandatum. Non enim vitam consequoris æternam, nisi per eum qui vivificat unum, et ideo nanc illius præceptionis mere testem adhibeo, ut ipse tibi vitam tribuat, si obediens; nec bonam confessionem tuam servabis, nisi imitando Christum, qui sicut sub Pilato bonam confessionem dedit, ita et tu eam potestatis hujus sancti timoreas veritatem confiteri, et propterea coram Christo tibi præceptum trado. Deus Pater vivificat omnia, non tamen sine Filio, quia quicunque ille facit, haec et Filius similius facit. Et scilicet Pater sociat mortuos et vivificant, sic et Filius quos vult et vivificant (Joan. v). Nec sine Spiritu sancto agitur ista vivificatione, quia sicut idem Filius ait: « Spiritus est qui vivificant (Joan. vi). » Non

solus Pater, sed tota Trinitas quæ unus Deus est, vivificat omnia. Quod autem sequitur *et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem de Filio proprio intelligitur*, quia sub Pilato in forma servi solum Filium novimus passum esse, non etiam Patrem, vel Spiritum sanctum. Tunc enim ipse Filius bonum reddidit testimonium, quia dixit se regem esse, quamvis sciret se inde moriturum esse; et illud testimonium fuit bona confessio veritatis. Hoc testimonium et hanc confessionem reddidit ipse, quando respondit Pilato: « Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem (*Ioan. xviii.*) ». Sic et tu nullo metu tyrannorum debes a confessione veritatis reticere. Itaque præcipio tibi coram Deo qui est Trinitas, et coram Christo, qui est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (*supra ii*), *ut mandatum bene agendi et bene docendi, quod tibi trado, serves sine macula criminalis peccati, et serves illud irreprehensibile*, id est ut non sit habile ad reprehendendum propter aliquam similitudinem in honestatis. Et ita serves illud usque in adventum Domini nostri Jesu Christi, de quo ipse dicit: « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus uester venturus sit (*Matth. xxiv.*) », id est usque ad obitum tuum. Vel in Timotheo præcipitur unicuique rectori Ecclesiæ, quia successurus est alius post alium usque in novissimum Domini adventum, ut servet sine macula criminis, et sine reprehensione in honestate similitudinis hoc mandatum. *Quem Dominum Christum, vel quem adventum Domini, sufs, id est congruis et dispositis temporibus ostendet (ibid.)*, id est palam omnibus visibilem ponet Deus Trinitas, qui naturaliter in seipso, et ex seipso beatus est, quod nulli creaturæ congruit. Nulla enim creaturæ potest esse beata, nisi participatione beatitudinis sui Creatoris (*Rom. xiii.*). Qui et solus potens est, quia per seipsum naturaliter omnia potest. Creaturæ vero si quam habent potestatem, ab illo hanc accipiunt. Non est enim potestas nisi a Deo. Et ipse est Rex regum, quia sub ejus imperio regnant omnes quicunque regnant; et est Dominus dominantium, quia illi serviunt aut volentes, aut inviti, qui cunque aliis dominantur. Hæc, ut diximus, de tota Trinitate dicuntur, quæ unus est Deus. Qui solus habet immortalitatem quia solus est immutabilis. In omni enim mutabili natura, nonnulla mors est ipsa mutatione, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Pròinde et ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quia qualitercumque secundum modum suum nunquam desinit vivere, habet tamen pro ipso suo modo quamdam mortem suam. Quia si justus vivebat et peccat, moritur justitia. Si peccatrix erat et justificatur, moritur peccato. Ut alias eius mutationes faceant, de quibus longum est disputare, et creaturarum natura cœlestium mori po-

A tuit, quia peccare potuit. Nam et angeli peccaverunt, atque dæmones facti sunt; et qui non peccaverunt, peccare potuerunt. Et cuiunque rationali creaturæ præstatur ut peccare non possit, non est creature proprium, sed Dei gratiæ. Ac per hoc solus Deus habet immortalitatem, qui non alicujus gratia, sed natura sua nec potuit, nec potest aliqua conversione mutari; nec potuit, nec poterit aliqua mutatione peccare. Qui et in se habitat inaccessibilem. Sed si inaccessibilis est lux, in qua ipse manet, quonodo nobis dicitur: « Accedite ad eum et illuminamini! » (*Psal. xxxiii.*) Sed inaccessibilis est viribus nostris, acceditur autem ad eum numeribus suis. Moyses enim accessit ad caliginem in qua erat Deus (*Exod. xix.*). Illa enim caligo lux ista est quæ hic dicitur inaccessibilis, quia et omnis etiam corporeæ lux quæ præ nimietate claritatis non potest aspicie, recte caligo et inaccessibilis potest appellari. De hac caligine ad quam Moyses accessit, Dionysius ita scripsit: Divina caligo est inaccessibile lumen, in quo habitare Deus dicitur, et invisibilis eo existente propter supereminentem claritatem, et inaccessibili codem per superecellentiam superessentialis lumen manationis. In hoc fit omnis scire Deum et videre dignus, eum non vivendo neque cognoscendo vere super visionem et cognitionem factus, hoc ipsum cognoscens, quia post omnia est sensibilia et intelligibilia, et quia prophetice videns: « Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam (*Psal. xii.*) ». Inaccessibilis ergo dicitur lux ista, sive caligo quam Deus inhabitat, propter superecellentiam splendoris, in cuius visione caligat interior oculus rationalis creaturæ, quia sicut idem Dionysius alibi de eo loquitur, eductus super et verbum et intellectum, in obscuritatem super omne et verbum et intellectum superessentialiter superessentialis superdivinitatis, neque nomen ejus, neque verbum, sed superexaltatur (226). Ista exaltatio est illa lucis inaccessio. *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest (Joan. i)*, propter supereminentem claritatem, quæ exsuperat et reverberat humanum visum. Videri enim divinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videatur, quo jam qui viderint, non homines, sed ultra homines sunt. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores, humanitatis nomine solet notare. Unde Corinthiis dictum est: « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? (*I Cor. iii.*) ». Et paulo post: « Nonne homines estis? (*ibid.*) ». More enim suo Apostolus et hic et ibi homines vocavit, humanæ sapientes, quia qui divina sapiunt, supra homines sunt. Videbimus igitur Deum, si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur. Cui sit gloria in amplificatione fidelium, et honor in assiduitate bonæ conversationis, et imperium in plenaria humilitate cordis corum. Imperium dico semper.

ternum ut spes pereaniter in bono corde eorum regnet. Vel sine initio et sine fine, et sine mutabilitate est ei perennans in seipso naturaliter gloria et honor, nec non et imperium sempiternum, quo voluntas ejus aeternaliter a.impleatur. Non enim coepit imperium habere, quando coepit creature facere, sed ab aeterno possidet imperium sempiternum. Amen, id est filielier dicta sunt haec omnia.

« Divitibus hujus saeculi praecipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, divites fieri in operibus Lonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. »

Superius ostendit pericula, quae contingunt his qui volunt fieri divites, et ideo ne Timotheus de salute divitium desperaret, ipsosque devitaret, docet eum qualiter eis viam salutis ostendat. *Dicitibus*, inquit, *hujus saeculi*, id est qui saeculares habent divitias, *praecipe non sublime*, id est non superba sapere. Ubi notandum valde est, quod humilitatis doctor memoriam divitium faciens, non ait: Roga, sed praecipe, quia etsi impendenda est charitas vel pietas in firmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius jubetur, quanto et in rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescent. Nihil enim tam timendum in divitiis quam superbia. Non enim divitias expavit Apostolus, sed morbum divitiarum. Morbus autem divitiarum est superbia. Nam grandis est animus, qui inter divitias isto mortuo non tentatur. Magnus ergo est dives, qui non se ideo magnum putat, quia dives est. Qui autem ideo se magnum putat, superbis et egenus est. *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus saeculi*. Non addere hujus saeculi, nisi essent et alii divites, qui non sunt hujus saeculi. Ipsi sunt enim, quorum princeps et caput ille, de quo dictum est: « Propter vos egenus factus est eum dives esset, ut illius inopia divites essetis (1 Cor. viii). » Paupertas enim Christi non pecuniam nobis attulit, sed justitiam. Paupertas illius unde? Quia mortalibus effectus est. Ergo verae divitiae immortalitas est. Ibi enim vera copia, ubi nulla indigentia. Qui ergo habet divitias, dives est, sed non hujus saeculi. Nec tamen et divites hujus saeculi contempti sunt, sed eis ostenditur, quomodo veras possint habere divitias. *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus saeculi, non sublime sapere*, id est ut sublimitas non sit eis sapida et dulcis, neque sperare in incerto divitiarum, id est ut non sperent in divitiis, de quibus incertum habent quandiu illas possideant, et quid sibi pro illis venturum sit. Sicut poma vel arbores habent suos vermes, ita divitiae suum vermem habent. Vermis divitiarum est superbia. Ergo præcipitur divitibus, non ut divitias abjiciant, sed ut superbe non sapiant. Vermis enim excluditur, usus divitiarum permittitur. Inde autem superbit dives, quia sperat in incerto divitiarum. Nam si incerta divitiarum prudenter

A attenderet, nunquam superbiret, sed semper timeret; et quanto esset dit or, tanto fieret sollicitior, etiam secundum hanc vitam. Multi enim pauperes in istis saeculi perturbationibus securiores fuere. Multi autem propter suas divitias quæsiti et comprehensi, atque cruciati vel interficti sunt. Multi erant heri divites, et venientibus latronibus atque cuncta auferentibus, evigilant pauperes: ergo non est sperandum in incerto divitiarum, sed in Deo vivo. Ne enim se spem perdidisse arbitrarentur, subjunctionem est, sed in Deo. In Deo sperent, qui præstat nobis abunde omnia ad fruendum temporalia et aeterna. Sed magis ad fruendum aeterna, ad ut uolum temporalia. Temporalia tanquam viatoribus, aeterna tanquam habitatoribus. Tempore alia, unde longe faciamus; aeterna, unde boni efficiamur. Hoc ita debent facere divites et bene agere, id est bonis operibus insulare, et divites fieri in bonis operibus, ut repliantur divitiis bonorum operum. Sperent in Dominino, qui dat omnia abundantanter a fruendum, id est qui nobis erit omnia ad fruendum. Nam non mihi videtur dictum, qui dat nobis abunde omnia ad fruendum nisi ipsum. Videlicet enim aliud esse uti, aliud frui. Utimur enim pro necessitate, fruimur pro jucunditate. Ego ista temporalia dat uolum, se autem dat ad fruendum. Si igitur sc. quare dictum est omnia, nisi iuxta illud quod dictum est, existat Deus omnia in omnibus (1 Cor. xv)? Divites, inquit, fieri in operibus bonis, facile tribuere. Illoc presenti illis divitiis, ne sit eis difficultas tribuendi. Vult enim pauper, et non potest. Vult dives, et potest. Ergo quia facile potest, facile tribuat indigentibus. Divites enim debent communicare, id est bona sua sanctis pauperibus communia secum facere, et thesaurizare sibi fundamentum bonum, id est firmitatem perpetuae stabilitatis in futurum ubi sunt vere divites, sed non hujus saeculi. Non enim, quia dico, ut facile tribuant et communicent, exponere eos volo et inanes relinquere. Non doceo lucrum, cum dico ut thesaurizent sibi. Non ut divitias perdant, moneo; sed quo eas præmittant, doceo. Præmittant thesauros suos in locum ubi est vera vita, ut ipsi postmodum sequentes, apprehendent eam, ne si hic thesaurizaverint, decipientur a falsitate hujus vite, sicut ille dives purpuratus, qui Lazaro nicas dare noluit; et ideo flammis postea traditus, impetrare guttani aquæ non potuit (Luc. xvi).

« O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae; quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen. »

Cum plurima Timotheo Apostolus injunxit, post omnia jubet ut depositum, id est commendatum sibi thesaurum scientiae, videlicet acceptum a Domino talentum bene custodiat, ut multiplicatum illud reddat; et idcirco nomine proprio illum vocat, ut vigilantiorem et attentiorer reddat ad servandum quod admonet. O, inquit, Timothee, depositum, id est thesaurum sapientiae, custodi, quem Deus et

ego tibi commendamus, ne quis illum tibi suretur per novas inductiones verborum. Et ideo custodi illum, *devitans novitates vocum profanas*, id est quæ sunt extra religionem. Aliæ enim non sunt vitandæ quæ congruunt doctrinæ religionis, sicut ipsum nomen Christianorum, quod post ascensionem Domini cœpit, quando primum in Antiochia discipuli sunt appellati Christiani (*Act. xi*), res tamen ipsa et ante nomen erat. Et adversus impietatem Arianorum novum nomen Patres addiderunt, ὁμούσιον, sed non rem novam tali nomine signaverunt. Hoc enim vocatur ὁμούσιος, quod est : « Ego et pater unus sumus (*Joan. x*), » unius videlicet ejusdemque substantiae. Nam si omnis novitas profana esset, nec a Domino diceretur : « Mandatum novum do vobis, nec testamentum appellaretur novum (*Joan. xiii*). » Sed profanæ sunt *vocum novitates*, quoties hæretici novum quilibet errorem inveniunt, et loqui ceteris præsumunt. Et hujusmodi novitates devita, si depositum vis custodire, et oppositiones scientiarum falsi nominis cave, id est oppositiones quæ Christianæ doctrinæ possunt objici ex scientia hæreticorum, qui se scientes esse jactant, cum sint insci, vel ex scientia sæ-

culari, quæ falso nomine vocatur scientia, cum nomen ejus verum sit ignorantia, sive error vel impietia. Ex qua prædicationi evangelicæ multa opponuntur, sicuti est non potuisse Virginem parere, nec Deum potuisse mori, nec mortuum resuscitare se ipsum potuisse, et his similia, quæ nobis ab imprudentia physicorum vel hæreticorum opponuntur. Sed hujusmodi oppositiones devita, quæ veniunt ex scientia, quæ falso nominatur scientia, quia non est scientia, sed inscientia, quam scientiam quidam promittentes aliis se daturos, exciderunt, id est ex toto ceciderunt in errores, eundo circa fidem semper, et nunquam intus intrando. Nihil enim sic amant isti quam scientiam promittere, et fidem rerum verarum quas credere parvuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere. *Gratia tecum*; ac si dicatur : Multa tibi per hujus epistolæ textum injunxi, sed ut haec omnia custodire valeas, gratia Dei sit tecum, id est cum viribus arbitrii tui manens et cooperans. *Amen*, id est fideliter dicta sunt universa quæ continentur in hac epistola. Nam sicut amen, quod in fine orationis respondetur, totam confirmat orationem : *sic amen*, quod in fine epistolæ scribitur, confirmat epistolam.

IN EPISTOLAM II AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Paulus Romæ vinculis tentus, et jam de mundo transiturus, scribit iterum Timotheo infirmitatibus et adversis fatigato, ut constanter laboret in gratia Dei sibi credita, exhortans multis modis eum ad martyrium. Roborat eum contra falsos prædicatores, et instruit de regula omnis veritatis, et de his quæ futura sunt temporibus novissimis, et de sua passione. Sicque incipit :

CAPUT PRIMUM.

« *Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu, Timotheo charissimo filio : gratia, misericordia, et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro.* »

Timotheo scribit *Paulus* qui est *apostolus*, id est legatus *Christi* *Jesu*, quem misit *Salvator* rex prædicare viam salutis, et est *apostolus* non per suam usurpationem, sed per *Dei* *Patris* voluntatem. Est, inquam, *apostolus*, id est prædicare missus, secundum promissionem vitæ, quæ est in *Christo* *Jesu*, id

PATROL. CLXXXI.

*C*est ut annuntiet creditibus factam a Deo promissionem illius incorruptionis, quæ jam in Christo a mortuis resuscitato, quod scilicet Deus promisit membris eam vitam, quæ jam est in capite. Et ille qui taliter est apostolus, scribit Timotheo non vili, sed charissimo filio in sanctitate et sapientia genito. Et huic filio sit *gratia*, id est donum Spiritus sancti, per quod sanctificetur quidquid gerit; et *misericordia*, qua misericorditer a peccatis et hostiis, cunctisque miseriis liberetur; et *pax*, quam suis Christus reliquit in observatione fraternæ charitatis, quamque datus est illis in requie beatæ perpetuatis. Et haec sint illi *a Deo Patre*, qui nos crevit, et in filios adoptavit, et *a Christo Jesu Domino nostro*, qui est rex et salvator et dominator nostri.

« *Gratias ago Deo meo, cui servio a progenitoribus meis in conscientia pura, quam sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear, recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non finita, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice. Certus sum autem quod et*

46

in te. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis.

Gratias ago de te Deo meo, cui ego in conscientia pro seruo a progenitoribus meis, id est ab Abraham, Isaac et Jacob, ceterisque sanctis patribus Hebreis, a quibus exemplum accipio divinae servitutis, vel si de carnali patre et matre hoc intelligitur, ex quo ab his, processi et intelligere coepi; semper Deo servivi in conscientia pura ab intentione mala. Nam etiam in persecutione quam zelo legis Christianos exercui, puram conscientiam habui, quia inde multum Deo me placere putavi, sicut ipse Christus eis praedixerat. Venit, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo (Joan. xvi.). Itaque semper conscientiae puritatem, id est cordis mundam intentionem habens ab infamia, non cesso servire Deo. Cui nunc gratias ago quam, id est quantum habeam tui memoriam sine intermissione. Hoc est perpendens assidue quantum sim tui memor, gratias Deo refero qui te talem fecit, ut sis dignus semper in memoria mea mentis permanere. Vel secundum alios codices facilius legitur ita: Gratias ago Deo, cui seruo a progenitoribus in conscientia pura, quod habeam sine intermissione memoriam tui, quod scilicet sis dignus propter meritum tuæ sanctitatis in corde meo semper esse. Haec est sapiens exhortatio ad meliora. Memoria tui habeo sine intermissione in orationibus meis, id est nunquam intermitto tui memor esse, quotiescumque oro, ut pro te orem nocte ac die. Et ideo te sic precebus meis sic intermisco, quia sum desiderans te videre, ut aliquod solatum habeam in conspectu presentiae tuæ, qui tot malis afflictor in hoc carcere. Videre, inquam, te desidero, memor lacrymarum tuarum, quas uberes fudisti, cum te Ephesi relinquerem, quia nimis erat tibi durum non semper esse tecum. Et propterea te desidero videre, ut videns te quem tantum diligo, implear gaudio. Magnum enim mihi gaudium erit, si te adhuc videre potero priusquam moriar. Dixi quia sum memor lacrymarum tuarum. Et sum memor earum, accipiens recordationem ejus fidei, quae est in te non ficta, non simulata, nec fictitia, sed vera, et bonis operibus ornata, quae te munet ut fortiter agas, cum etiam in feminis firma fuerit, quoniam et habitavit primum in aria tua Loide, et in matre tua Eunice, pater enim tuus fuit gentilis (Act. xvi.). In illis habitavit fides, sed et ego certus sum, id est pro certo novi quod et in te habitet eadem fides, cuius exemplum ab illis accepisti, et ideo serua diligenter eam; propter quam causam, id est quia fidem a bonis parentibus velut hereditario jure possides, et tam bonus hucusque fuisti, ut non possis auferri de memoria cordis mei, admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum, id est praedicando exerceas officium episcopale, quod accepisti, quando tibi

A manus in ordinatione tua imposui, quod quasi mortuum est in te timore martyrii. Grata enim episcopatus admonet eum resuscitare, ut confidentius predicet verbum Dei, non timens terrenas potestates, nec erubescens se dicere servum Crucifixi, et discipulum viaci. Aliquantulum enim in hoc negligens et timidus fuerat factus, quoniam adversis erat fatigatus. Sed avise et matris ejus mentio premilitur, quae mulieres fuerunt, et fidem constanter tenuerunt, cum adhuc recentior esset, paucique fideles essent, ut cogitet quia ipse qui vir est, et sub eis nutritus, multo magis nunc cum jam multitudo fidelium abundet, fidem et gratiam viriliter tenet et praedicare debet. Moneo, inquit, ut resuscites gratiam Dei, quae metu tribulationum quadammodo B cecidit in te. Quod potes et debes agere, quia Deus non dedit nobis spiritum timoris, sed spiritum virtutis, id est non dedit nobis spiritum, qui faciat nos timere adversitates hujus saeculi, sed qui nos faciat fortes contra adversa omnia, ut per virtutem constantie semper vincamus timoris adversitatem. Non accepimus spiritum timoris illius, de quo dicit Dominus: Nolite timere eos qui occidunt corpus (Matth. x.), ne scilicet negemus eum illo timore, quo turbatus est Petrus (Joan. xviii.); sed accepimus spiritum illius timoris, de quo subjungit: Timete eum, qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam (Matth. x.). Major quippe libertas est necessaria adversus tot et tantas testimationes, ut cum omnibus amaribus, terroribus, erroribus suis vincatur hic mundus. Hoc sanctorum martyria docuerunt, donante illo a quo percepimus spiritum non timoris, quo persequentibus cederent; sed virtutis et dilectionis et sobrietatis, quo cuncta minantia, cuncta mutantia, cruciantia cuncta superarent. Virtutis, ut contra adversa fortes essent; dilectionis, ut Deum super omnia diligenter; sobrietatis, ut saeculi cupiditatibus inebriari fugerent.

C « Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus, sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora saecularia, manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium, in quo positus sum ego praedicator et apostolus et magister gentium. Ob quam causam etiam haec patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem. »

D Quoniam spiritum timoris non accepisti, sed virtutis et charitatis, itaque noli erubescere testimonium Domini nostri Iesu Christi, id est non solum non timeras, sed etiam non erubescas praedicare Christum crucifixum, quia surrexit, et ideo gloria resurrectionis penitus excludit confusionem crucis. Cum

ipse sit Dominus noster, cui omnes servire debemus, noli erubescere testimonium ejus, id est non sit tibi verecundia hunc praedicare Deum immortalem, qui pro omnibus in assumpta carne dignatus est ad horam gustare mortem, ne incidas in illam damnationem qua dixit : « Qui me erubuerit, et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua (*Luc. ix.*) ». Neque erubescas in *vinctum ejus*, quia non est rubor confusionis pro justitia pati vincula. Non est in hac re quidquam verecundiae, et ideo noli propter insultationes infidelium erubescere me *vinctum esse pro Christo, sed collabora*, id est *mecum labora*, *Evangelio*, id est prosecuti *Evangelii secundum virtutem Dei*, id est a Deo nobis datani, qui nos sauguine Christi liberavit a jugo diaboli, sicut antea sanguine agni filios Israel a potestate Pharaonis, et per evangelicam praedicationem, vocavit nos, qui eramus aversi. *Vocaris nos vocatione sua*, id est sibi soli congrua; vocatione dico, *sancta*, id est ad hoc spectante, ut nos sanctos faciat. Vocationem Apostolus duplicat, ut insinuat nos a Deo vocatos per Filium et apostolos. Vocavit, inquam, nos, et hoc non secundum opera nostra, quia non feceramus opera, pro quibus digni essemus ab eo vocari, sed potius damnari, sed ipse, sine precedentibus bonis operibus nostris, misericorditer vocavit nos *secundum propositum suum*, id est secundum quod proposuerat nos per misericordiam salvare quos posset, per justitiam damnare, et secundum gratiam suam vocavit nos, id est secundum gratuitam Dei donationem qua data est, id est prævisa dari nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia, id est antequam coepissent cum sæculo ista tempora, quæ suis spatiis volvuntur et transeunt. Nam ante sæcum nou erat tempus, sed ævum; sed cum sæculo, sicut diximus, exordium habuit tempus, quando coepit mutabilitas et vicissitudo diei et noctis. Et in illo ætatis ævo, postquam mundus fieret, data est nobis in consilio divinæ Providentiae per Christum ista gratia, sed nunc manifestata est in nostræ vocationis et salvationis completione per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, id est per illuminationem novæ scientiæ quam Salvator attulit, et qua nos illuminavit, aperiens nobis sensum ut intelligeremus Scripturas (*Luc. xxiv.*). Qui destruxit, etc. Ille est illa gratia, quod scilicet Salvator mortem quidem nostram destruxit, vitam autem et incorruptionem sua resurrectione illuminavit, id est clara luce manifestavit, ut sit vita et incorruption animæ et corporis, ad quam nos tendere voluit. Et hanc illuminationem fecit per *Evangelium*, id est per manifestationem Evangelii, in qua denudantur ea, quæ in lege velabantur. In quo Evangelio immobilit positus sum ego praedicator, id est præclaimer, et apostolus, id est legatus potestatem habens, et magister gentium, id est quotidie gentes docens. Ob quam causam, id est quia *Evangelium praedico*, etiam haec adversa nunc Romæ tanta pactor, sed non confundor, id est non erubesco in om-

A nibus contumelii et tormentis quæ perfero, sciens quia per hæc gloriam acquo. Nam scio cui credidi, id est scio quis sit cui fidem meam commisi, et certus sum quia omnia potest, et quia potens est depositum meum servare, id est thesaurum meritorum meorum quem illi occulte servandum commendavi. Ipse potens est et hoc pretiosum justitiae meæ depositum servare, differendo in illum notabilem judicii diem, ut tunc illud mihi restituat, et divitias justitiae, quas illi commendavi, reddat. Usque in illum judicii diem, de quo frequenter loquor et cogito, potest ille thesaurum spiritualium divitiarum mearum sibi commissum custodire, ut tunc illum mihi copiosius reddat, et magnis me divitiis repeat.

B « Formam habens sanorum verborum, quæ a me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu, bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in vobis. »

Christus servabit depositum, quod ego illi commendavi, et tu serva depositum, quod Christus tibi commendavit. Tu habens formam verborum sanorum, id est regulam verborum, in quibus nihil est insanizæ, sed pura cordis sanitas, quæ non a quocunque magistro, sed a me audisti in fide et dilectione quæ est in Christo Jesu, id est sicut Christus Jesus instituit, custodi bonum depositum, id est thesaurum scientiæ a Christo tibi commendatum, vel officium tibi commissum, et custodi illud non per tuam industriam, sed per Spiritum sanctum qui habitat in nobis, id est in te sicut in me.

C « Scis hoc quod aversi sunt a me omnes qui sunt in Asia, ex quibus est Phygelus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domini, quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit; sed cum Romanum venisset, sollicite me quæsivit et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti. »

D Idcirco opus est ut tu bonum depositum a Deo tibi vel a me commendatum diligenter custodias, quia scis quod aversi sunt, id est recesserunt a me omnes qui in Asia sunt facti, a quibus maxime est tibi cavendum, ne furentur depositum tuum. Illi de Asia qui facti corde fuerant cum Apostolo, simulantes se ejus amicos, reliquerunt eum, cum viderent ipsum in arcto constitutum. Et istos ad hoc nunc commemorat, ut Timotheus sibi caveat, ne et ipse similiter ab eo se avertat. Omnes, inquit, aversi sunt, a me, non quidem omnes qui sunt in Asia, sed omnes illi Asiani, ex quibus est Phygelus et Hermogenes, id est qui tales sunt in Asia, quales isti duo. Illi simulatores tandem se qui essent detegentes, terga mihi dedere in faciem sed non ita fecit Onesiphorus, vel familia ejus. Onesiphori beneficia commemorantur, ut et Timotheus hunc imitetur, ipsique gratiam reddat, et in eo confidat, quoniam Ephesianus vel Asianus est. Qui cum ad imperatorem, utpote qui nobilissimus erat, magnæque di-

gnitatis, seu pro qualibet alia causa Romanam venisset, requisivit ubi esset Apostolus; et cum didicisset illum esse in carcere, non est deditigatus venire ad illum, sed consolatus est illum, et præbuit illi quæ necessaria erant. Et hoc est quod Apostolus pro magno commemorat. Et quia misericordes misericordiam consequentur, misericordiam illi a Domino retribui precatur (*Math. v.*). *Det*, inquit, misericordiam Dominus domui, id est familiæ Onesiphori, quia non solum ipse, sed et familia quæ cum ipso venit, *sæpe me refrigerarit* suo colloquio et consolatione, ac poenarum mearum mitigatione, et bonorum suorum ministratione; et *catenam meam non erubuit*, sicut prædicti simulatores, qui aversi sunt a me, sed cum venisset Romam sollicite me quæsivit, ut openi mihi ferret, et invenit. Hic ostenditur quia fideles qui sunt in carcere vel in infirmitate, vel alicubi in afflictione tenentur aliqua necessitate, sollicite debent ab his qui misericordiam a Deo exspectant, inquiri et refrigerari. *Det illi*, id est Onesiphoro qui tam misericors in me fuit, *Dominus Christus invenire misericordiam a Deo Patre in illa die judicii de qua sæpius cogito*. *Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino*. Tale est illud quod in Genesi legitur: « Pluit Dominus super Sodomam ignem et sulphur a Domino (*Gen. xix.*) ». Hæc quæ dixi, fecit mihi Romæ Onesiphorus. *Et quanta ipse mihi Ephesi ministravit, tu melius nosti*, quam ista quæ scribo, quoniam illa vidisti.

CAPUT II.

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alias docere. Labora sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit. Nam qui certat in agone, non coronatur nisi qui legitimate certaverit. Laborantem agricultoram oportet primum de fructibus accipere. Intellege quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. »

Quandoquidem Onesiphorus aliis recentibus me quæsivit, et multa mihi non solum Romæ, sed Ephesi ministravit, ergo tu, fili mi, exemplo illius confortare. Tu, quasi dicatur: Tu confortare quoniam alii defecerunt. Confortare in gratia quæ in Christo, ut non solum in ea maneas, sed etiam robustior fias in ipsa quotidie ad bona facienda et prædicanda, et mala per patientiam superanda. Et verba quæ audisti a me per multos te tes, id est per multorum testimonia prophetarum confirmata, hæc commenda fidelibus. Vel per multos testes hæc commenda fidelibus, id est coadjutores tibi constitue, per quos ista quæ te docui commendes fidelibus, id est sanctæ fidei hominibus, id est sine fraude fideliter agentibus, qui vita et scientia et facundia erunt idonei etiam alias docere, sicut ipsi docentur a te vel a tuis adjutoribus. Ita enim mulcetur implicabitur doctrina virtutis, et crescat religio. Commenda hæc

A fidelibus. Et in hujusmodi exercitiis labora sicut bonus miles Christi Jesu. Et, ut more strenui militis Christi possis agere, audi qualiter agat quis talis miles: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus*, quia nemo potest duobus dominis servire (*Math. vi. ; Luc. xvi.*), id est Deo et seculo. Clericus hac sententia tenetur. Si enim non contentus stipendiis quæ de altari, Domino jubente, consequitur, exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libenter accipit: hic negotiator magis potest videri quam clericus. Multo minus autem licet monacho, ut sit negotiator secularium mercimoniorum, vel implicatus curis secularibus. Itaque definitio boni militis Christi est, quia soli Deo qui dividi non potest, totus militans, non implicat se negotiis secularibus, id est non se involvit propter terrena lucra curis et actionibus seculi, sciens illi multos peccatorum laqueos abscondi, ut solis divinis libere vacans, ei placeat cui se probarit, id est devovit. Et vere bonus miles præter regis sui militiam nihil debet agere, si eidem regi vult placere, sub cujus signis decrevit militare, quia agonista qui coronam appetit, agonem suum debet legitimate perficere. Et hoc est: *Nam qui certat in agone, id est qui cum adversario confligit in certamine, non coronatur*, id est non consequitur victoris præmium, nisi legitimate, id est prout lex agonis postulat, certaverit. Sic et athleta Christi qui cum diabolo pugnat in agone præsentis vitæ, non percipiet coronam æternæ gloriae, nisi victor fuerit secundum legem Christianæ pugnæ. Delocet igitur mentem magnitudo præmiorum, sed non deterreat certamen laborum, quia ad magna præmia perveniri non potest, nisi per magnos labores. Et profectus fidelium sine tentatione non provenit, nec sibi quidquam innotescit nisi probationis examine. Nec coronabit nisi vicerit, neque vincet nisi certaverit, nec certabit nisi inimicum habens et tentationi resistens. Prosunt ergo justis labores certaminum, quia per hos merentur coronari. Dixi quia miles Dei non implicatur negotiis secularibus, nec justus certator transgreditur legem certaminis, sed tamen laborentem agricultoram, id est prædicatorem oportet primum, id est ante alios accipere de fructibus agri in quo laborat, id est de carnalibus bonis Ecclesiæ. Timothœus iste exemplo Apostoli labore manuum suarum volebat vivere, et ab eis quibus verbum salutis prædicabat, nihil accipere. Unde et penuriam multam patiatur, quia infirmus erat, et labori manuum vacare non poterat. Admonet ergo eum sub specie agricultæ, ut de agro quem colit, fructum quo sustentetur non spernat accipere. Itaque quoniam sciebat illum corpore infirmum, nec in opere corporali posse laborare, dicit illi quod miles Dei secularibus negotiis se non implicat, ne forte cum indigeret victu quotidiano, vellet ab eis, quibus Evangelium ministrabat, aliqua sibi negotia quarere, quibus animi ejus implicaretur intentio. Aliud est enim, corpore laborare animo libero, sicut op' sex potest, si non sit

B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Digitized by Google

fraudulentus, aut avarus, et privatæ rei avidus; aliud autem ipsum animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecunia, sicut vel negotiatores, vel procuratores, vel conductores faciunt. Cura videlicet præsunt, non manibus operantur; ideoque ipsum animum occupant habendi sollicitudine. Timotheum ergo ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis operari manibus non poterat, sic exhortatur et consolatur: *Labora, inquit, sicut bonus miles, etc., usque, nisi legitime certanerit.* Hic, ne ille angustias pateretur, dicens: « Fodere non valeo, mendicare erubesco (*Luc. xvi.*) », adjunxit statim: *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere, secundum id quod ad Corinthios dixerat: « Quis plantat vineam, et de fructibus ejus non edit? »* (*I Cor. ix.*) Fecit itaque securum, non ad hoc ut Evangelium venderet, sed tamen ut ab eis quibus Evangelium ministrabat, et quos tanquam vineam vel agrum excolebat, huic vitæ necessaria (quæ sibi suis manibus exhibere non valebat) sumeret. *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus, etc., id est, ille qui laborat in verbo prædicationis et regimine Ecclesiæ, debet, sicut primus est, ex bonis ecclesie primus sumere, et sic cæteris distribuere.* *Intellige, id est discerne, quæ dico, otsi videar contrarius esse, et contra id quod ipse facio, dicere.* Tu enim infirmus es, ideo debes accipere; ego vero si acciperem, scandalum generarem. Et bene poteris hæc ita intelligere, quia *Dominus tibi intellectum dabit non solum in his, sed et in omnibus.*

« Memor esto Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo labore usque ad vincula quasi male operans: sed verbum Dei non est alligatum. »

Ut legitime certando tendas ad coronam, *memor esto Jesum Christum resurrexisse a mortuis*, id est sedula meditatione in animo tuo revolve Christum per laborem passionis pervenisse ad gloriam resurrectionis, teque similiter opportuno tempore ad gloriam resurrectorum, si nunc pro ejus nomine non respueris amaritudines passionum. Fides resurrectionis Christi eos distingue a paganis et Judæis, quia illi credunt esse eum crucifixum, nos autem credimus eum die tertia resurrexisse. Libenter enim credunt crucis contumeliam, sed confiteri nolunt resurrectionis gloriam, ideoque perpetuam sustinunt ignominiam. Nos vero post crucem et sepulturam alacriter confitemur resurrectionis gloriam, ut ejus exemplo per certamina spiritualium bellorum accipere mereamur perennem victoriæ coronam. *Qui est ex semine David, quia incorrupta ejus Genitrix veram de stirpe David duxit carnis originem.* Nam Filius Dei, per quem facti sumus, et filius hominis per assumptionem carnis factus est, ut moreretur propter delicta nostra, et resureret propter justificationem nostram (*Rom. iv.*). Et hoc secundum *Evangelium meum*, quia secundum authenticam veritatem meæ prædicationis asscritur Christus, et ex

A stirpe David incarnatus esse et post mortem resurrexisse, licet perversi negent. In quo Evangelio *laboro usque ad vincula*, et tu similiter agere debes. Laboro usque ad vincula in Evangelio, quoniam universos præcedentes labores, et ad ultimum vincula patior in evangelica prædicatione, habitus quasi male operans. Et ego quidem in corpore meo vincula porto, sed verbum Dei non alligatum, quoniam libere procedit ex ore meo; nec solum præsentes sermonibus instruo, sed et absentes epistolis confirmo. Quia ego ligari possum ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam loquor. Sic et tu in illis poenitentiæ non debes a prædicatione veritatis cessare.

« Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, et convivemus; si sustinemus, et conregnabimus: si negaverimus, et ille negabit nos; si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc commane, testificans coram Domino. »

Dixi quia verbum Dei non potest alligari. Et ideo, id est quia cohiberi non possum a prædicatione veritatis, sustineo libenter omnia mala, quæ nihil probac re inferuntur, et hoc facio propter electos, quia his qui ad vitam prædestinati sunt, valde proficit quod nulla me poenarum acerbitas ab instantia prædicationis frangit. Vel quia sum memor resurrexisse, ideo sustineo patienter omnia propter electos exemplo mei informandos, ut et ipsi quemadmodum ego sustinentes, consequantur veram salutem, quæ est in Christo Jesu, et consequantur eam cum gloria cœlesti, ut simul accipient et salutem æternam, et cœlestem gloriam. Et iste sermo de consecutione salutis et gloriæ eorum, quos Deus in prædestinatione sua jam elegit, fidelis est, id est verax et nihil fallaciæ habens. Et vere fideliter iste sermo complebitur. Nam si commortui sumus, id est si cum Christo mortui sumus, hoc est, si imitatione mortis ejus mortificati sumus in baptismo vitiis, ut ultra jam non vivamus in eis, et convivemus, id est etiam cum illo vivemus in æterna beatitudine. Et si sustinemus adversa pro ejus nomine, sicut ille sustinuit pro nostra salute, tunc et conregnabimus, id est cum illo regnabimus participes regni ejus. Si vero negaverimus illum metu passionum, et ille negabit nos in futuro judicio, dicens: « Nescio vos unde sitis, recedite a me, operarii iniquitatis (*Matth. viii, xxv.*) ». Hoc est enim quod ipse minatus est, dicens: « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo (*Matth. x; Luc. xii.*) ». Et si non credimus de illo quæ credenda sunt, ille permanet fidelis, id est verax in his quæ de seipso locutus est, et non potest negare seipsum. De qua re Dionysius Areopagita sic argumentatur: Suimet negatio causus veritatis est. Veritas autem ov est, et veritatis casus non ov. Ov vero interpretatur existens, vel qui est. Si igitur veritas ov est, negatioque veritatis non

C exemplum mei informandos, ut et ipsi quemadmodum ego sustinentes, consequantur veram salutem, quæ est in Christo Jesu, et consequantur eam cum gloria cœlesti, ut simul accipient et salutem æternam, et cœlestem gloriam. Et iste sermo de consecutione salutis et gloriæ eorum, quos Deus in prædestinatione sua jam elegit, fidelis est, id est verax et nihil fallaciæ habens. Et vere fideliter iste sermo complebitur. Nam si commortui sumus, id est si cum Christo mortui sumus, hoc est, si imitatione mortis ejus mortificati sumus in baptismo vitiis, ut ultra jam non vivamus in eis, et convivemus, id est etiam cum illo vivemus in æterna beatitudine. Et si sustinemus adversa pro ejus nomine, sicut ille sustinuit pro nostra salute, tunc et conregnabimus, id est cum illo regnabimus participes regni ejus. Si vero negaverimus illum metu passionum, et ille negabit nos in futuro judicio, dicens: « Nescio vos unde sitis, recedite a me, operarii iniquitatis (*Matth. viii, xxv.*) ». Hoc est enim quod ipse minatus est, dicens: « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo (*Matth. x; Luc. xii.*) ». Et si non credimus de illo quæ credenda sunt, ille permanet fidelis, id est verax in his quæ de seipso locutus est, et non potest negare seipsum. De qua re Dionysius Areopagita sic argumentatur: Suimet negatio causus veritatis est. Veritas autem ov est, et veritatis casus non ov. Ov vero interpretatur existens, vel qui est. Si igitur veritas ov est, negatioque veritatis non

ōv, ovos casus, ex onto cadere. Deus cadere non potest, et non esse non ōv. Tanquam si quis dixerit, non posse non potest, et nescire secundum privationem nescit. Hæc ex dictis Dionysii. Si ergo Deus non potest negare se, et non potest mentiri vel aliquid injustum facere, quomodo est omnipotens, nisi quia hæc vel his similia posse non est potentia, sed impotentia? Nam qui talia potest, quod sibi non expedit potest, et quod non debet potest. Quæ quanto magis potest, tanto magis adversitas et perversitas possunt in illum, et ipse minus contra illas. Qui ergo sic potest, non potentia potest, sed impotentia. Sed Deus inde vere est omnipotens, quia nihil potest per impotentiam, et nihil potest contra eum aliquid. Recte itaque de omnipotente dictum est, quia negare seipsum non potest. Nam et de Judæis legimus, quod propterea non poterant credere, quia dixit Isaías : « Extraxavit oculos eorum et induravit cor eorum » (*Isa. vii; Joan. xii.*). Sic autem dictum est, non poterant, ubi intelligentum est quod noblebant, sicut et de Deo nunc dicitur, quia negare seipsum non potest. Sicut ergo quod Dominus seipsum negare non potest, laus est voluntatis divinæ, ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanae. *Hæc commone attendere et servare, testificans, id est ut idoneus testis affirmans, ea coram Domino, id est in oculis Dei qui nos præsens aspicit.*

« Noli contendere verbia. Ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Sollicite autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum et veritatis. »

Hucusque dedit rationes cur esse debeat constans in predicatione. Et ne ipse studio constantiae vellet contentionibus more garrulorum deservire, noli, inquit, verbis contendere. Non ait, noli rationibus contendere, quia hoc bonum est, sed, noli contendere verbis, ubi procax garrulitas est. Ideo noli verbis contendere, quia ad nihil est utile sic contendere, id est ad nihil valet hujusmodi contentio, nisi ad subversionem audientium. Auditores enim per hanc subvertuntur, putantes adversarios habere aliquam rationabilem causam, dum sic eos clamantes attendunt. Litigiosa verba desere, et adversarios tuos bonis operibus vince. Et hoc est : *Sollicite cura teipsum exhibere Deo probabilem, id est laudabilem, ut scilicet te talem Bei oculis exhibeas, quantum ipse te approbet. Et exhibe te operarium inconfusibilem, vel secundum alias codices irreprehensibilem, quod idem significat. Ex reprehensione enim nasclitur confusio illi qui reprehenditur; et qui non potest reprehendi, non confunditur. Exhibe te ergo operarium inconfusibilem, id est irreprehensibilem, id est talem te fac in cunctis operibus tuis, ut in nullo eorum sustineas confusioneum verendum, nec reprehendi possis in aliquo, nec quisquam impropere tibi valeat quid dignum confusione. Et exhibe te recte tractantem verbum veritatis,*

A ut neque sanctum des canibus, nec margaritas percis (*Malch. viii*), sed, prout oportuerit, secundum qualitatem uniuscujusque personæ verbum Bei annunties, et nihil prava intelligentie admisces. Heretici enim non recte, sed perverse tractant verbum veritatis, quia conantur illud ad pravitatem sui sensus inflectere. De quorum doctrina subdit:

« Profana autem et vaniloquia devita. Malum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum et cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem jam factam, et subvertunt querendam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : Cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedat ab iniuitate omnis qui nominat nomen Domini. »

Verbum veritatis, ut dixi, recte tracta. Sed profane, id est verba hereticorum aliena a pietatis religione, et vaniloquia eorum, id est dicta ipsorum quæ vacua sunt ab omni utilitate, devita. Et quare? Quia, si audita fuerint, proficiunt multum ad impietatem perfidie roborandam et augmentandam, dum destruunt fideli pietatem, et sermo eorum serpit et cancer, id est magis ac magis occupat et devorat ac maculat mentes, in quibus radicare coepit, sicut morbus qui dicitur cancer, latius semper occupat, et fondat ac devorat illam partem corporis in qua nascitur; vel, sicut piscis qui dicitur cancer, non in ante, sed retro tendit, sic sermo eorum non audires suos ad Deum ducit, sed a Deo retrahit, et apostatare facit. Ex quibus sic loquentibus est *Hymenæus et socius ejus Philetus, qui a veritate fidei, in qua positi fuerant, exciderunt, imitantes diabolum, qui in veritate non stetit (Joan. viii)*, dicentes jam esse factam resurrectionem in eorum cordibus, qui crediderunt, nec aliam amplius futuram; et talibus dictis subvertunt querendam fidem, ut non credant corporum resurrectionem. Omnes enim sectæ, quæ se aliquam religionem hominibus inserere præsumperunt, non negaverunt istam mentium resurrectionem, ne dicetur eis : Si non resurget anima, quare mihi loqueris? Quid in me facere vis! Si non facis ex detiore meliore, quare mihi loqueris? Si non facis ex iniquo justum, quare mihi loqueris? Si autem facis ex iniquo justum, ex impio pius, ex stolido sapientem, fateris resurgere animam meam, si tibi obtemperavero, si tibi credidero. Volentes ergo credi sibi omnes qui instituerunt alicujus eiam falsæ religionis sectam, negare istam resurrectionem mendacio non potuerunt. Omnes de ista consenserunt, sed multi carnis resurrectionem negaverunt. Dixerunt in fide jam factam esse resurrectionem. Attendentes enim verba quæ assiduo dicit Apostolus, quia et mortui sumus cum Christo, et resurreximus cum eo, nec intelligentes quare ista dicantur, arbitrii sunt jam factam esse resurrectionem, nec ullam ulterius in fide temporum est sperandam. Et talibus nunc resistit idem apostolus.

Ex quibus, inquit, est Hymenaeus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem jam factam esse, et subvertunt quorumdam fidem. Jam factam esse resurrectionem dicebant, sed eo modo, ut non speraretur alia; et reprehendebant homines, qui sperabant resurrectionem carnis, velut jam resurrectio quæ promissa erat, credendo impleretur in mente. Subverterunt, inquit, fidem quorumdam. Et quasi diceretur ei, et quis eis potest resistere, subjecit statim: *Sed firmum fundamentum Dei stat.* Fides quorumdam infirmantium, et ad electorum sortem non pertinentium subvertitur ab haereticis, sed firmum fundamentum Dei, id est firma fides, quam Deus per Spiritum sanctum in cordibus electorum suorum fundavit [al. solidavit], stat, id est nullatenus subverti vel inclinari potest, *habens hoc signaculum,* id est hanc velut sigilli impressionem, quia scilicet cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedat ab iniuitate quicunque nomen Domini nominat. Hoc signaculum cordi suo impressum bonus habet, id est hanc cogitationem sive menti firmiter infixam, ut apud se dicat: Quid mihi prodesse, si exterius simularem esse justum vel fidem, et interius nequam essem? Nihil. Quia qui corda omnium inspirat, ipse novit qui sunt ejus. Ideoque veraciter in oculis ejus studeo fidelis vel justus apparere, ut possim ad eorum sortem qui sunt ejus, pertinere. Talis cogitatio est divini sigilli impressio. Per hoc etiam haereses et omnia saluti contraria devitat, quia scit debere discedere ab iniuitate omnes qui Dominum invocant. Haec itaque sigilli impressio, qua distinguuntur a ceteris qui subvertuntur, est in fundamento Dei firmo, id est in robusta fide electorum Dei, quia novit Dominus qui ad ejus haereditatem pertineant; et aliis recedentibus a fide, illi qui praedestinati sunt, non possunt recedere, vel si recesserint, necesse est eos redire. Nec moveat quod saepe diabolus seducit etiam illos, qui regenerati, in Christo jam vias ingrediuntur Dei, quia novit Dominus qui sunt ejus. Ex his in æternam damnationem neminem ille seducit. Sic eos novit Dominus, ut quem nihil latet, etiam futurorum. Nam sunt etiam quidam ex eorum numero, qui adhuc nequiter vivunt, aut etiam in haeresibus, vel in gentilium superstitionibus jacent, et tamen etiam illuc novit Dominus qui sunt ejus. Namque in illa ineffabilis præscientia Dei, multi qui foris videntur, intus sunt; et multi qui intus videntur, foris sunt. Et ne quis dicaret, non curio amplius quid faciam, quia securus sum quod si Dominus me novit esse suum, non potero perire, et econtrario, si novit me suum non esse, non potero ad salutem pervenire, subjungitur utilis admonitio, ut discedat ab iniuitate omnis qui novit nomen Domini. Liberum enim arbitrium dedit nobis Dominus, ut arbitrio propriæ voluntatis redamus ab iniuitate, et simus ex illis quos ipse novit suos esse, vel permaneamus in iniuitate, et simus ex illis quos novit ad se non pertinere. Nam et hoc est illud signaculum, quod fundamento no-

A stræ fidei apparebit impressum, si propria sponte recesserimus ab iniuitate. Ab iniuis enim recedere non possumus, quia mixta est palea tritico donec area ventiletur. Mira comparatio. Nam ecce in ipsa area triticum recedit a palea cum expoliatur, et non recedit ab area cum trituratur. Quando autem omnia separabitur? cum venerit ventilator. Ergo modo area in orbe terrarum est. Necesse est ut si proficiat, inter iniuos vivas, quia Abel esse non potest, quem Cain malitia non exercet. Ab iniuis recedere non potest, ab iniuitate potes. Satis enim fixum atque immobile velut sigilli impressione debet corde retineri Jerusalem captam ab bujus saeculi Babylonie, decursis temporibus liberandam esse, nullumque ex illa fore peritum, quia qui peribit, non ex illa erat. Recedat ergo ab iniuitate omnis qui nominat nomen Domini, quia nisi ab illa recesserit, non ei proficiat nominatio Domini nominis, quoniam non omnis qui dicit Christo, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem Patris ejus (*Math. vii.*) .

In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum et utile Domino ad omne opus bonum paratum. »

Ab iniuitate recedat, qui nomen Domini nominat. Sed ab iniuis, ut diximus, non potest recedere, quia in magna domo, in Ecclesia toto orbe dilatata, non solum sunt aurea et argentea vasa, id est justi sapientia et eloquentia prædicti, sed et lignea et fictilia, id est peccatores comburendi et constringendi. Cum enim auro sapientia vel charitas, et argento eloquentia designari soleat, per aurum quod pretiosius est metallis omnibus, intelliguntur nunc illi, quos charitas, quæ ceteris virtutibus præfertur, vel sapientia decorat; per argentum vero quod mira claritate micat, illi qui nitore acris eloquentiae resplendent in eruditione multorum. Hui enim merito vocantur aurea et argentea vasa ministerio summi Regis apta in ejus domo magna. Lignea vero et fictilia vasa carnales designant, quos ignis vitiorum facile incendit, et impetus adversitatis frangit. Sed et in die Domini lignea haec vasa penitus ignis incendio concremabuntur; et fictilia ab eo cui data est ferrea virga, frangentur. Haec tamen vasa sunt nunc cum vasis aureis et argenteis in domo magna, quia cum electis admisti sunt reprobi nunc in Ecclesia. Et quædam quidem vasa sunt ibi in honorem æternum constituta, sicut aurea et argentea; quædam autem in contumeliam opprobrii semiperni congrua, sicut lignea et fictilia. Et quandoquidem in hac domo sunt etiam vasa in honestis usibus deputata: ergo si quis se emundaverit ab istis contumelie vasis, ut se reddat immunem a contaminatione eorum, erit vas in honorem deputatum et sanctificatum, id est locus sanctus Domino in hac do-

mo. Nam sicut in magna hominis domo, non in qualicunque loco ejus requiescit Dominus ejus, sed in aliquo utique secretiori et honoratiori loco : sic Dominus noster non in omnibus, qui in domo ejus sunt, habitat. Non enim habitat in vasis contumelie, id est in illis qui turpitudini vitiorum deserunt, sed in vasis honoris, id est in illis qui honorabilem coram Deo et hominibus vitam ducunt. Qui emundaverit se ab his contumelie vasis, ut non sit participes eorum coquinatio[n]is, erit vas in honorem, sanctificatum in honorabilem honeste actionis n[ost]rum, et n[ost]re Domino, id est utilitatem conferens domui Domini, paratum ad omne opus bonum, ut non respuat agere quidquid boni operis ei fuerit injunctum vel qualibet grave [ut. quolibet genere] sacrae actionis vel verbo prædicationis idoneum; et hoc erit tam sibi quam aliis prodesse, seu qualibet gradum sacrorum ordinum tenere.

¶ Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati, nequando det illis Deus poenitiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem.

Dixi quia in domo Dei sunt vasa honoris et vasa contumelie. Sed, ne fias vas dishonesti usus, fuge juvenilia desideria, quæ te juvenem prosequuntur, ne ad consensum pravae delectationis te possint apprehendere. Hæc, inquam, fuge, sed justitiam sectare, ne te possit effugere. Sectare, id est frequenter sequere eam per vias justarum actionum, in quibus te præcedit, ut possis eam apprehendere. Similiter et fidem sectare, ne te in aliqua parte regula fidei latere possit vel effugere. Sed quoniam operatio justitiae et veritas fidei non prodest sine charitate, sectare et charitatem, ut per eam operetur tua fides opus justitiae. Haec enim fides est salutifera, quæ per charitatem operatur. Et sectare pacem cum bonis, ut nunquam discordes ab eis vel inquietes eos. Sive ita : Sectare justitiam, faciendo unicuique quod jus dicit; et fidem invisibilium honorum, non invisibilis honores, quos juventus desiderare solet, id est charitatem, ut diligas Deum plusquam te et proximum; tanquam te, quod juventus saepe neglit, id est pacem cui manifeste repugnat desiderium juventutis. Pacem, inquam, sectare non cum pervernis, sed cum his qui invocant Dominum de corde puro, id est qui cor suum purificaverunt, id est Deum in illud venire piis orationibus petunt. Hæc, ut dixi, sectare, sed stultas et sine disciplina quæstiones cave. Stultæ quæstiones sunt, insolubiles et secreta humano generi prohibita quærentes. Siue disciplina vero quæstiones, quæ non humiliiter ac modestè flunt, et quas qui facit, non discere vult,

A sed litigare. Sed hujusmodi quæstiones devit, et non respondeas eis sciens quia generant lites. Sed servum Domini non oportet litigare, quia lis generat odium; sed oportet eum esse mansuetum, id est quasi manu assuetum, hoc est contractabili, id est mitem vel lenem ad omnes, ut nemini sit asper, id est quasi ferus; et docibilem, id est habilem, et facile doceatur. Hoc enim distat inter docilem et docibilem, quod docilis est qui alios potest docere; docibilis autem qui facile potest doceri. Unde datur : Erunt omnes docibles Dei (Joan. vi), id est facile docebuntur a Deo. Non oportet servum homini litigare, quia mundo et simplici oculo opus est, et inveniatur via sapientiae, cui tanta malorum et perversorum hominum deceptions et errores obstant, quos omnes evadere convenient, hoc est venire ad certissimam pacem et immobilem stabilitatem sapientiae. Vebermenter enim metuendum est, ut studio altercandi vel contendendi quisque non videat quod a paucis videri potest, ut parvus si strepitus contradicentium, nisi et sibi ipsi obstant. Recte ergo dicitur, quia servum Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, et docibilem atque patientem. Et ne quisquam ex eo possit cessandum esse a correptione erroris alterius, adjungitur quia oportet eum esse cum modestia corripientem eos qui resistunt. Ita nos nec decessere convenit fratrum correptioni, nec studere certamini. Quemodo cum modestia corripimus, nisi cum lenitatem cordis retinemus, et aliquam medicamenta scieniam verbo correptionis aspergimus? Pax igitur et dilectio in corde retinenda est, modus autem sermonis, sive acrius, sive blandius proferster, non salus ejus qui corripitur, postulare videtur, molestus est. Modeste sunt corripienti illi, qui alios procaciter resistunt, nequando det illis Deus penitiam. Nam correptionis utilitas, quæ nunc major, nunc minor pro peccatorum diversitate salutem adhibetur, tunc est salubris, quando superius medicus respicit. Non enim aliquid proficit, nisi cum facit, ut peccati sui quemcunque peniteat; et qui hoc dat, nisi qui respexit Petrum negantem, et feci silentem? Ideo non solum cum agitur penitentia, verum et ut agatur necessaria est ejus misericordia. Hic sermo quo dicitur, nequando; pro, si forte, penebatur antiquitus, sed modo inusitatius habetur. Corripientem, inquit, eos qui resistunt, nequando, id est si quando, vel si forte det illis Deus penitentiam. Vel etiam ita potest haec sententia concordare. Non desperemus de eorum salute qui alios resistunt, sed corripiamus eos, ne nobis eos non corripientibus, Deus aliquando per seipsum det ei penitentiam, et erubescamus qui de salute eorum desperabamus. Ob hoc enim studere debemus, ut eos ad penitentiam convertamus, ut mercede nobis inde conqueramus, nequando sive nobis per internam aspirationem det illis Deus penitentiam, et nos mercedem inde non habeamus. Det illis penitentiam erroris sui ad cognoscendum veritatem et

holicū degmata, quod ignorantes impugnabant; et resipiscant a laqueis diaboli, a quo capti tenentur ad voluntatem ipsius implendam. Resipiscere est quasi resspere, cum quis ab eo quod male sapuit revertitur ad illud quod antea recte sapuit, vel sapere debuit.

CAPUT III.

Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipso amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemari, parentibus non obedientes, ingratiti, scelesti sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.

Qui tenentur illaqueati a diabolo, resipiscerent fortassis aliquando; sed tamen hoc scito quod tales abundabunt in novissimis diebus, id est in novissima aetate. Tunc enim instabunt tempora periculosa, in quibus multæ periclitabuntur animæ, et deinde periculosa, quia tunc erunt homines seipso amantes. Nescio enim quo inexplicabili modo quisquis seipsum, non Deum amat, non se amat; et quisquis Deum, non seipsum amat, ipse se amat. Qui enim non potest vivere, de se moritur utique amando se. Non ergo se amat, qui ne vivat, se amat. Cum autem ille diligatur de quo vivitur, non se diligendo magis diligit, qui propterea se non diligit, ut cum diligat de quo vivit. Quia vero circa finem saeculi maxime abundabunt, qui neglecto Dei ac fratrum amore, seipso male amabunt, et sic amando se peribunt, ideo tempora periculosa tunc instabunt. Erunt homines seipso amantes, quia non curabunt nisi de seipsis; nec querent nisi propria lucra, propria commoda, proprios honores, proprias glorias. Et ab hoc velut fonte, quod scilicet erunt seipso amantes, manabunt multi vitiorum rivi. Nam quia secundum presentem vitam seipso male diligent, ideo erunt cupidi pecuniae, elati corpore, superbi mente, blasphemari, id est falsa et impia de Deo loquentes; parentibus, sive carnalibus, sive spiritualibus, non obedientes; ingratiti benefactoribus; scelesti, id est transcendentes domum peccati, et in atrocità graviter delapsi; sine affectione, id est sine visceribus compassionis; sine pace, id est discordes et inquieti; criminatores, id est crimen bonis impingentes; incontinentes, id est libidinem non cohibentes; et immites, id est asperi et litigiosi, sine benignitate, id est immisericordes; proditores, id est secreta honorum adversariis eorum detegentes; protervi, id est procaces; tumidi, id est vento superbie inflati; voluptatum carnalium amatores magis quam Dei, sicut ipse dixit, quia lux venit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem (Joan. iii.). Habentes quidem in habitu et verbis, sicut falsi monachi speciem pietatis, id est similitudinem religionis; sed virtutem ejus, id est rem factis et moribus abnegantes. Sed beatus Au-

A gustinus haec a pastoribus Ecclesie specialitas removere studens, loquitur: Non sint seipso amantes, qui pascunt oves Christi, ne tanquam suas, non tanquam ipsius pascant eas, et velut ex illis sua lucra querere videantur, sicut amatores pecunie; vel eis dominari, sicut elati; vel gloriari de honoribus, quos ab eis sumunt, sicut superbi; vel intantum progredi, ut etiam haereses faciant, sicut blasphemari, nec cedant sanctis patribus, sicut parentibus non obedientes; et eis qui illos corrigerem volunt, quia perire nolunt, mala pro bonis reddant, sicut ingratiti; interficiant animas suas et alienas, sicut scelesti, materna Ecclesie visceradumpant, sicut irreligiosi, non compatiuntur infirmis, sicut sine affectione; alios quiescere non suiani sicut sine pace; famam B sanctorum maculare conentur, sicut criminatores; cupiditates pessimas non refrenent sicut incontinentes; exerceant lites, sicut immites; nesciant subvenire, sicut sine benignitate; indicent inimicis piorum quæ occultanda cognovent, sicut proditores; humanam verecundiam invercunda exegitatione perturbent, sicut procaces; superba scientia inflentur, sicut tumidi; laetitias carnales spiritualibus gaudiis anteponant, sicut voluptatum amatores magis quam Dei; simulent religionem, sed banc in veritate non teneant, sicut habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Hæc enim atque hujusmodi vitia sive uni homini accident omnia, sive his alia, et aliis alia domineantur, ex illa radice quodammodo pullulant, cum sint homines seipso amantes, quod vitium maxime cavendum est eis qui pascunt oves Christi, ne sua querant, non quæ Jesu Christi, et in usum cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis fusus est Christi.

C Et hos devita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis portentientes.

In novissimis diebus tales erunt homines, quales descripsi, et hos devita, quia iam multi ex his apparuerunt. Ex his enim sunt, qui penetrant domos, etc. Non ait, penetrabunt, tanquam futurum praenuntians, sicut supra dixerat, instabunt tempora periculosa, sed ait, penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas. Non ait, ducent vel ducturi sunt; sed, jam ducunt. Nec putandus est hoc loco pro temporis futuri verbis presentis temporis verba posuisse, quandoquidem illos ab eo cui scripsit evitari admonebat. Nec tamen frustra dixit, in novissimis diebus instabunt tempora periculosa; et hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse predixit, quia tanto plures erunt et magis abundabunt, quanto magis appropinquabitur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, et omnino abundantissimi, quando jam jamque ipse finis instabit? Ex his jam sunt haeretici, qui penetrant domos, id est iutrant

ut secrete loquantur illis qui sunt intos. Vel domes, id est conscientias audientium verbis seductoriis male penetrant, et captivas ducunt mulierculas, id est in captivitatem errorum trahunt insipientes et infirmas ac viles et inconstantes, seu virorum, seu mulierum animas. Animas dico, peccatis oneratas, et ideo dignæ erant seduci quæ ducuntur variis desideriis, id est nunc ista, nunc illa cupiunt, et ea quæ jam tenent fastidientes, alia semper appetunt, ac novis delectantur. Tales enim facile deserunt veritatem catholicam, et sermonibus nevorum errorum libenter aurem accommodant; semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Semper discunt, et nunquam ad scientiam veritatis perveniant, qui studium in discendo videntur habere, sed non veniunt ad hoc, ut discernant inter veritatem et mendacium, inter bonum et malum. Tales sunt discipuli hæretorum atque Judæi (*Rom. 1.*). In hac enim vita semper sunt discentes, et ad notitiam veritatis non pertingunt. Cum vero de hac vita exierint, jam non erunt discentes, sed erroris sui mercedem recipientes. Sic enim dictum est, semper discentes, et ad veritatis scientiam non pervenientes; ac si discreteret: Semper ambulantes, et ad viam non pervenientes. Non solum enim illuc non perveniant, quo dicit via, sed nec ad ipsam viam pervenientes. Nos autem semper ambulemus in via, donec eo veniamus quo dicit via. Nunquam in illa remaneamus, donec perducat ubi maneamus.

¶ Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

Tales non perveniant ad scientiam veritatis, sed potius resistunt veritati, quæ a catholicis doctoribus predicatur, sicut Jannes et Mambres restiterunt Moysi veritatem prædicanti (*Exod. vii.*). Hui enim fuerunt magi Pharaonis, quorum nomina nunc dicit Apostolus, sed in Exodo non leguntur. Et hoc est: Quemadmodum autem Jannes et Mambres sub Pharaone restiterunt Moysi, ne de Ægyptia servitatem educeret populum Dei: ita et hi hæretici resistunt veritati prædicatorum, ne per eam fideles ab ignorantia tenebris et a servitute peccati liberentur. Ipsi dico homines corrupti mente, quia mens eorum vivitata est ab adultero diabolo, amissa castitate, quæ est in Christo. Et sunt reprobi circa fidem, id est retro a probitate conversi, circumeuntes exteriora fidei, sed intus non manentes. Ipsi taliter captivant mulierculas, id est misellas et hebetes animas, et resistunt veritati, sed ultra non proficient in seductione hominum. Nam insipientia eorum quæ nunc latet, dum ipsi putantur esse sapientes, erit omnibus manifesta per Joannem apostolum, sicut et illorum fuit per Moysem. Per Joannem enim in Asia detegetur et destructur insipientia erroris eorum, sicut per Moysem manifestata est illorum in Ægyptio. Animositas hæretorum semper inquieta est, quos

A magorum Pharaonis habere conatum declarat nunc Apostolus, dicens: *Quemadmodum Jannes, et usque, sicut et illorum fuit.* Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerat, in terro signo defecerunt, fatentes adversum se eum Spiritus sanctum, qui erat in Moyse. Nam deficientes durant. ¶ *Digitus Dei hic est* (*Exod. viii.*) . Sed autem conciliatus Spiritus sanctus, requiem praetulit mitibus et humilibus corde: ita contraries et adversus malignus spiritus immites et superbos inquietudine exagit. Quam inquietudinem mox illa brevissimæ significaverunt, sub quibus ipsi magi, sicut dictum est, defecerunt, dicentes: *Digitus Dei est.* ¶ Quorum insipientia fit omnibus manifesta, cum ostenduntur palam omnibus esse insipientes, ne jam aliquos seducere valeant, qui primo tanquam per pollicitationem et ostentationem excellentis sapientiae seducebant.

¶ Tu autem assecatus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiae, Iconi, Lystris; quales persecutions sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur.

Hæretici resistunt veritati et sunt circa me non probi. Sed tu assecutus meam doctrinam, id est ea quæ doceo didicisti, et scis aliis tradere, et secutus es institutionem meam, id est quomodo instaurare vitam ducere, vel alios instruere; et proposuisse assecutus es, quia proposuisti vivere sicut ego proposueram, ut scilicet eodem modo vel eadem tempore jejunes et vigiles, quo ego, et cetera similiter facias; et fidem meam, quia similiter credis ut ego; et longanimitatem, quia didicisti longanimenter, sicut ego, inter adversa non murmurans, et spectare divina promissa; et dilectionem, quia dicas et adversarios sicut ego, diligere; et patientiam, qua toleres æquo animo aliena mala, sicut ego, et adversus eum doleras qui tibi haec instulerit; et persecutions meas de civitate in civitatem, quia in mecum nonnunquam has sustinuisti; et passiones, id est afflictiones meas et tormenta quia tu factus es eorum particeps et nocti eas; et quæcūmque adversa sunt Antiochiae et Iconi, et Lystris, et quæcūmque persecutions, vel ibi vel aliis locis sustinui, tu assecutus es, id est nosti et participasti; et in nulla relictus sum ut delicerem, sed ex omnibus me eripuit Dominus, et te similiter non deseret, sed eripiat. Antiochiae et Pisidiæ excitaverunt Judæi persecutionem in Paulum et Barnabam, et ejusserunt eos de finibus suis (*Act. xiii.*). At illi excesso pulvri pedum in eos venerunt iconium. Ubi cum factus esset impetus gentilium et Judæorum cum principiis suis, ut contumelie afficerent et lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad civitates Lycasiam Lystram et Derbem. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judæi; et persuasis turbae lapi-

dantes Paulum, traxerunt extra civitatem, astumantes eum mortuum esse (*Act. xiv.*). Et hoc nunc commemorat Antiochiae et Iconii et Lystris se pertulisse. Et ne quis putaret se sine tribulationum tolerantia posse Deo placere, adjungit: *Et omnes qui volunt, etc.* Ego, inquit, sustinui persecutio[n]es, *et omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu*, id est qui volunt religiose et devote vitam ducere in Christi fide, patientur persecutionem. Nunquam deest pie viventibus persecutio, quia cum et ab eis qui foris sunt, non servientibus videtur esse tranquillitas, multi sunt intus qui corda pie viventium suis perditis moribus cruciant quoniam pereos blasphematur Christianum nonnen. Quod quanto est charius eis qui volunt pie vivere in Christo, tanto magis dolent quod per malos intus positos fit, minus quam piorum mentes desiderant, diligatur. Hæretici quoque cum conantur habere nomen et sacramenta Christianorum et Scripturas et professionem, magnum dolorem faciunt in cordibus piorum quia multi volentes esse Christiani, propter eorum dissensiones hæsitare coguntur; et multi maledici in his etiam inveniunt[male]riam blasphemandi nomen Christianorum, quia et ipsi quoquo modo Christiani appellantur. His et hujusmodi pravis moribus et erroribus hominum persecutionem patientur, qui volunt in Christo pie vivere etiam nullo infestante, nulloque vexante corpus illoru[n]. Patiuntur quippe hanc persecutionem nou in corporibus, sed in cordibus. Pia tristitia est, vi[n]is alienis tribulari, non implicari, moerere, non hædere, dolore contrahi, non amore attrahi. Hec est illa persecutio, quam patiuntur omnes qui in Christo pie volunt vivere. Quid enim hic tam sequitur vitam bonorum, quam vita iniquorum? Nec cogit pium imitari quod displicet, sed cogit dolere quod videt. Quoniam vivens impie etsi non obligat consentientem, cruciat sentientem. Sed et diaholus incessanter pios persecuitur, et tanto periculosis quanto occultius. Persecuitur, inquam, eos hostis, cui nomina sunt mille et mille nocendi artes (*VIRG.*). Persequitur eos et hic mundus illeeboris suis, persecuitur eos innumerabilium exercitus vitiuum, persecuitur eos caro ipsorum, persecuntur eos illicitæ cogitationes suæ.

• *Mali autem homines et seductores proficiunt in pejus, errantes et in errorem mittentes. Tu vero permane in his quæ didicisti et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris, et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.*

Pii patientur persecutio[n]es, *mali autem homines et seductores* habebunt prosperitates. Mali, quantum ad se; seductores, quantum ad alios. Seductores dicuntur, qui quasi sub specie dulcedinis infundunt virus pestiferæ persuasionis. Mali et seductores pro-

A scient in pejus, id est successus habebunt in erroribus, et ad graviora pervenient, errantes ipsi et alios in errorem mittentes. Non tamen diu proficiunt, quod a Paulo superius dictum est, sed ultra non proficiunt. Tales errabunt et successum habebunt, aliosque trahent post se. Sed tu noli post eos in errorem ire, sed permane semper in his bonis quæ didicisti a me, et credita sunt, id est commissa sunt tibi a Deo, sciens a quo magistro didiceris, id est quam verax et quantæ auctoritatis, et quantum te diligens sim ego qui te docui, et ob hoc etiam in his permane, quæ sacras litteras nosti, id est sacris litteris, legis vide-licet et prophetarum scriptis, eruditus es ab infantia, quæ litteræ possunt te instruere, id est sufficienter doctum reddere, ad æternam salutem conse-
B quendam, et hoc per fidem quæ est in Christo Jesu, quia Veteris Instrumenti dicta non instruant ad salutem, sed ad mortem, si Christus in eis non intellegitur et fides ejus tenetur. Recite dixi quia sacræ litteræ te possunt instruere ad salutem, tibi et aliis conquirendam. Nam *omnis Scriptura divinitus inspirata*, id est divino Spiritu facta, utilis est ad hoc. Illæ enim Scripturæ arcem auctoritatis obtinent, quæ per Spiritum Dei prolatæ sunt, quæ et canonicae nuncupantur. Omnis Scriptura quam Deus aspiravit, id est quæ per divinam aspirationem est composita, utilis est ad docendum ignoratos, et ad arguendum, id est ad convincendum eos qui resistunt, et ad corripiendum, id est ad increpandum, vel secundum alios codices, ad corrigendum, id est emendandum eos qui peccant; et ad erudiendum rudes, ut ad perfectum sensum proficiant in justitia, id est in observatione justitiae, ut *homo Dei* qui sic eruditur, sit perfectus in conversatione, instructus per Scripturas ad omne opus bonum agendum, id est diligenter sciens qualiter agendum sit unumquodque opus bonum. Talis enim vir merito homo Dei dicitur, quia sequestratus a nequitii eorum qui vitiis serviunt, possessio factus est Creatoris sui.

CAPUT IV.

• *Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et adventum ipsius et regnum ejus, prædicta verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.*

Quoniam sacris litteris es instructus, ideo testificor, id est adjuro te ut prædicare non cesses. Testificari enim est adjurare, quia qui adjurat, testimoni ponit in ipsa adjuratione. Testificor coram Deo Patre, id est in præsentia Dei, qui ubique est et omnia videt, te adjuro et ipsum testimoni adhibeo et coram Christo Jesu, id est coram Mediatore Dei et hominum, qui sicut Pater divinitate cœlum et terram implet, te obtestor ut prædictes. Cujus Mediatis testimonium spernere non debes, quia ipse judicaturus est omnes. Neque enim Pater judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio, ut omnes honorificant Filium, sicut honorificant Patrem (*Ioan. v.*). Ipse judicaturus est vivos id est eos

qui in carne vivi reperientur cum venerit (*I Thes.* v); et mortuos, id est illos quorum animæ jam a corporibus fuerunt egressæ; et testiflor, id est testimacio et in testimonium hujus meæ adjurationis erga te adhibeo *adventum ipsius*, in quo recipiet unusquisque prout gessit (*II Cor.* v), et regnum ejus, in quo justi perpetualiter regnabunt. Et quid est quod sub tam magnis et timendis testibus tam fortiter testiflor? Hoc scilicet, *prædica verbum Evangelii*, et in hoc non sis horarius, sed *insta*, id est in prædicatione assiduus esto. Et hoc fac *opportune* voluntibus, et *importune* nolentibus. Opportune, cum inveneris auditores qui verba tua libenter excipient; importune, cum inveneris qui monita tua fastidiant. Vel *opportune* importune, id est *opportune* importunitatem exhibe, quia apud auditoris mentem ipsa sua vilitate destruit se, si habere importunitas importunitatem nescit. Argue resistentes, ut rationibus convicti cedant; obsecra bene agentes, ut in melius proficiant; increpa delinquentes, ut confusi se corrigan. Et hoc age in omni patientia, id est patienter exspectando emendationem eorum, non mox ipsos repellendo, si fuerint inobedientes, et in omni doctrina, id est docendo eos attente, non iracendo illis vel indignando. Vel ita distingui potest. Insta *opportune*, ut alias sit sensus: Importune argue, deinde cætera contexantur, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina, ut tunc opportunus sentiaris, cum instas ædificando; cum autem destruis arguendo, non culperis, et si importunus videaris. Ita duo quæ sequuntur, ad duo superiora possunt sigillatim referri; obsecra, cum opportune instas; increpa, cum importune arguis. Deinde cætera duo similiiter, sed converso ordine referuntur; in omni patientia, ad sustinendas indignationes eorum, quos destruis; et doctrina, ad instruenda eorum studia quos ædificas. Pensandum nobis est qualiter loquamur, quia sæpe verba quæ hunc ad salutem revocant, alium vulnerant. Unde nunc Apostolus qui Titum admonet, dicens: « Argue cum omni imperio (*Tit.* ii), » Timotheum exhortatur, dicens: « Argue, obsecra, increpa cum omni patientia. Quid est quod uni imperium, alii patientiam præcepit, nisi quod unum lenioris, alterum vero ferventioris spiritus esse conspexit? Leni per auctoritatem imperii injungenda erat severitas verbi; is autem qui spiritu servebat, per patientiam temperandus fuerat, ne plus justo infervescens, non ad salutem vulnerata reduceret, sed sana vulneraret. Ob haec ergo doctrinam suam Apostolus tanta arte dispensat, ut exhibendo hanc alteri imperium et alteri patientiam proponat, quia, ut dictum est, mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum. Illum per æmulationis studium inflamat, hunc per lenitatem patientiae temperat; illi quod deest jungit, huic quod superest subtrahit; illum stimulo impellere mititur, hunc freno moderatur. Magnus quippe susceptus Ecclesiæ colonus, alios palmitos ut crescere debeant, rigat; alios, cum

A plus justo crescere conspicit, resorat, ne aut non crescendo fructus non ferant, aut immoderate exscendo quos protulerint, amittant. Sequitur:

« Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem evertentur. »

B Ideo, inquit, tanta instantia debes prædicationi insistere, quia erit tempus in quo veritatis prædicatio non suscipietur, et idcirco festina tempus illud prævenire, dum tua prædicatio potest effectum habere. Non ante finietur tempus quam ea [quæ] dico facta; sed erit adhuc tempus cum sanam doctrinam, id est ad sanitatem animæ pertinentem non sustinebunt homines, sed velut onus grave rejicient eam ab humeris suis. Hanc non sustinebunt, sed ad sua desideria complenda coacervabunt sibi magistros, id est acervum sibi congregabunt magistrorum, qui deceant eos ea quæ desiderant, ipsi dico prurientes auribus, id est pruritum habentes in auribus spiritualiter fornicantibus, sicut quodam pruritu libidinis etiam in carne corruptitur integritas castitatis. Nam sicut caro quæ prurit, semper vult fricari, sic aures eorum semper cupient audire verba, quæ errores doceant et ad delectationes illiciant, et a veritate

C quidem avertent auditum, id est fugient audire sermonem veritatis quæ illis erit aspera, quia non multebit eos in nequitia suis, ad fabulas autem convertentur, ut audiant eas, id est allocutiones falsas et otiosas. Nec solum ad tales fabulas, quales in theatris recitantur, vel quales a vanis hominibus sæpe dicuntur; sed etiam ad tales, quales contra Dominum hæresiarchæ poterunt fingere. De his quæ nunc Apostolus prænuntiat, locutus est et Isaïas: « Populus enim ad iracundiam provocans est, et fñ mendaces, nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus: Nolite videre; et aspicientibus: Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, auferite a me vias, declinate a me semitam, cessest a facie nostra sanctus Israel (*Isa.* xxx). » Sic autem illi maxime loquentur, qui relinquunt Ecclesiam, et sequuntur Antichristum cum reguaverit. Et sanam Christianæ D prædicationis doctrinam non sustinebunt. Sed avertent auditum ab ea, et convertentur ad Antichristi fabulas. Sed et olim temporibus hæreticorum fere hæc omnia facta sunt. Nunc quoque multi sunt qui nolunt sustinere doctrinam sane mortalitatis, et veritatem quæ in Ecclesia prædicatorum, audire fastidiunt, fabulas autem histrionum libenter audiunt.

E Tu vero vigila, in omnibus labora, opes sc evangelista, ministerium tuum imple, sobrius esto; ego enim jam delibor et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo depositum est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die Justus judex. Non solum aures milii, sed et his qui diligunt adventum ejus. »

Illi respondent veritatem catholici dogmatis, et su-
scipient fabulas errorum; sed *tu rigila* prudenter
attendendo veritatem et repellendo omnem errorem, et
in omnibus actibus labora et opus fac evangelistaræ,
id est evangelici prædicatoris. Opus enim evan-
gelistaræ est, bene vivere et bene docere, moribus et
verbis subditos instruere. *Ministerium tuum*, id est,
tui officii *imple* ut non sit vacuum a bona actione
tua, sed quidquid in eo debes agere, plenarie perfic-
ias, et *sobrius esto*, id est, non inebrict mentem
tuam ullus error, aut sæculi amor vel avaritia, seu
quodlibet aliud vitium. Idcirco te moneo vigilare
adversus insidias dæmonum et hereticorum et erro-
rum atque vitiorum, et bene laborare, et opus evan-
gelistaræ facere, quia ego qui hucusque vigilavi et opus
evangelistaræ implevi, *jam delibor*, vel secundum
alios codices, *immolor*, quod idem significat. Nam
delibatio quæ est sacrificiorum degustatio, saerifi-
cationem, id est immolationem proprii corporis hoc
loco designat. Jam delibor, id est jam immolari
cœpi, et hostia Deo grata pro populo mihi commisso
per passionem offerri, et *tempus meæ resolutionis*
instat, id est jam vicinum inminet tempus, in quo
resolvar a vinculis istius corporis, ut liber in cœ-
lum evolem. *Bonum certamen certavi*, hoc secundum
Græcam locutionem dicitur, velut si diceretur, stre-
nuam militiam militavi, fidelem servitutem servivi.
Nam Latinus sermo diceret, bono certamine cer-
tavi. *Bonum*, inquit, *certamen certavi*, id est bene
pugnavi, bene contra impugnatores fidei et contra
mala transeuntia sine defectu certavi, *cursum* bone
actionis meæ quo ad bravium cœlestè festinabam,
consummavi, *fidem* inviolabilem *servavi*. Quomodo
potuit hoc dicere, cui adhuc restabat ipsius passio-
nis, quam sibi impendere jam dixerat, tam magna
conflictatio, tam molestum atque grande certame?
an ad ejus consummandum cursum parum adhuc
decerat, quando illud deerat, ubi erat futurus acrior
et crudelior inimicus? Quod si ideo talibus verbis
certus securusque gaudebat, quia de victoria futuri
certaminis certum eum securumque jam fecerat, qui
eamdem passionem jam illi revelaverat imminere,
non re plenissima, sed spe firmissima hoc dicit; et
quod futurum esse præsumpsit, tanquam factum
fuerit indicavit. Cursum, inquit, peregi. Et in *reli-
quo*, id est in eo spatio quod restat amodo et usque
in æternum, *reposita est mihi corona justitiae*, id est
secreto tutoque loco, servatur mihi corona quam
juste merui, *quam non dabit*, sed *reddet mihi* quasi
debitam *Dominus Jesus in illa notabili die communi-
nis judicii*, de qua sedule cogito; vel in illa optata
die resolutionis meæ, et ideo reddet eam mihi, quia
justus iudex est, reddens unicuique secundum opus
ejus (*Math. xvi; Rom. ii*). Sed *non solum mihi* red-
det coronam hujusmodi ipse, *sed et his qui dili-
gunt adventum ejus*, id est etiam omnibus qui sibi
de bona operatione sunt consci. Adventum enim
judicis non diligunt, nisi qui in causa sua habere se
justitiae meritum sciunt. Et ideo quisquis non dili-

A git, sed metuit adventum ejus, corrigat vitam suam,
ut bonam habens causam possit ut veniat deside-
rare; et coronam ab eo, non damnationem spe-
rare.

« Festina ad me venire cito. Demas enim me do-
re reliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessa-
lonicam. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmati-
am, Lucas est tecum solus. Marcum assume et
adhuc tecum: est enim mihi utilis in ministerio
(*Colos. iv*). Tychicum autem misi Ephesum. Pe-
nula quam reliqui Troade apud Carpum, veniens
affer tecum, et libros, maxime autem et mem-
branas. »

Quia tempus meæ resolutionis instat, *festina ad
me venire cito*, id est festinander antequam morte
resolvar, ut te plenius adhuc instruam, vel ut sis
mihi solatio, quoniam solus remansi, Nam *Demas*
qui interpretatur *silens*, quoniam a prædicatione
vel confessione veritatis obmutuit formidine mortis,
dereliquit me in adversis, *diligens hoc sæculum* cum
suis illecebris, et dimittens Romanum ubi timebat
mori, abiit Thessalonicam ut ubi posset vivere.
Crescens, id est ille alius discipulus, abiit Galatiam,
non me deserens, sed a me missus aliqua rationa-
bili causa exigente. Similiter et *Titus* a me missus
est in Dalmatium. Lucas evangelista est tecum solus,
qui semper mihi adhærere consuevit. Dixi ut
cito venias ad me, et cum veneris, *assume Marcus*
et adhuc tecum. Iste est Marcus Evangelii scriptor,
vel sicut magis credimus, iste est Marcus consobrinus
Barnabæ (*Colos. iv*), quem nunc correctum ju-
bet Apostolus adduci, quia quondam abjecerat eum,
cum esset negligens ac lepidus. *Est enim*, inquit,
mihi utilis in ministerio prædicationis, qui quondam
ad hoc fuit inutilis. Titus abiit, ut dictum est, in
Dalmatiam, sed *Tychicum misi Ephesum*, fortasse
cum epistola quæ ad Ephesios est directa. *Penula*
quoque, id est vestem illam quæ sic vocatur, *quam*
reliqui Troade apud Carpum discipulum meum, qui
ibi manet, veniens affer tecum. Dicamus de hac
penula, quæ ab aliis dicta reperimus. Penula vestis
erat consularis, qua induebantur Romani consules
in curiam intrantes. Sed fortasse querit aliquis,
unde hoc genus vestimenti beato Paulo accidentit,
D cui respondendum est, Romanos ante incarnationem
Christi hunc habuisse morem, quando sibi
monarchiam totius orbis acquirebant, ut quæconque
gens illis cum pace et coronis occurrisset, ejusmodi
libertatem eis concederent, ut fratres illorum dice-
rentur, civesque Romani appellarentur, dabantque
eis potestatem, ut curiam ædificarent et consules
haberent, sicut illi habebant. Pater igitur beati Pauli
de Giscali oppido Galilææ, unde indigena erat, mi-
gravit Tharsum Ciliciæ, cum Romani cepissent illud
oppidum. Quodam vero tempore venientibus Rou-
nis per Ciliciam, occurrit eis cum aliis transeunti-
bus, utpote qui nobilis inter illos habebatur, et
excepit eos cum pace. Tunc Romani dedere eis su-
pradicam libertatem, scilicet potestatem ut curiam

adficarent et consules haberent, sicut ipai, vestosque consulares induerent, et penulati more Romanorum curiam intrarent. Ibique data est insigne penula a Romauis patri beati Pauli, quando suscepimus est in socium et civem Romanum. Haec ante nos scripta sunt, et fides veritatis horum apud eos sit qui scriperunt. Non enim omnia que facta sunt, legimus in nostris historiis; multaque noscuntur esse historiae quas non novimus. Nam et his quae dicta sunt, valde consonat quod Paulus frequenter in apostolorum Actibus legitur se Romanum appellasse, et maxime ubi tribunus interrogavit eum: « Dic mihi si tu Romanus es, et ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa civitatem hanc consecutus sum, et Paulus ait: Ego autem et natus sum (Act. xvi, xxii, xxiii). » Quomodo enim juxta litteram verum potest esse, quod Paulus ex civitate Romana sit natus, nisi quia ex cive Romano natus est? Absit autem ut putemus eum in hoc sermone mendacem. Natus ergo est in civitate Romana, id est in domo parentum, qui erant cives Romani. Sed et juxta spiritalem intelligentiam, in eo quod se dixit natum in urbe Roma, propheticō spiritu prænuntiavit, natalitium sum passionis in illa civitate futurum, et verbum præteriti temporis pro verbo futuro posuit. Si ergo vers sunt que de penula præmisimus, facile est animadvertere quod Apostolus hanc idcirco afferri jusserit, ut per eam apud Romanos licet paucō tempore, libertatem sibi vindicaret, quatenus ad prædicandum libere quo vellet, ire posset, et multos ad fidem per diversa loca converteret. Ait itaque: *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, venient affer tecum.* Hunc Carpnum Dionysius multum in Epistola ad Demophilum laudat, referens quamdam valde mirabilem ejus visionem. Penulam, inquit, affer et libros quos ipse forsitan ibidem reliquerat, maxime autem et membranas, id est pelles ad scribendum (quas tamen Hieronymus aliter interpretatur) aptas.

« Alexander ærarius multa mala mihi ostendit; et reddet ei Dominus secundum opera ejus: Quem et tu devita; valle enim restitit verbis nostris. »

Scias quod Alexander ærarius, id est faber æris vel custos ærii, ostendit, id est fecit, mihi multa mala sed non impune, quia Dominus reddet ei secundum opera ejus quæ in me operatus est, quem et tu devita, ne tibi flat impedimentum, quia valde restitit verbis nostris, et multo magis poterit resistere tuis. Non ait, valde restitit nobis, sed, verbis nostris, id est evangelicae prædicationi quod multo gravius est, quia non hominibus restitit, sed Evangelio Dei. Nec ait, reddat ei Dominus secundum opera ejus, sed reddet, quod verbum pronuntiantis est, non imprecantis.

« In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit et confortavit me, ut per me prædicatio impleretur, et audirent omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis; liberabit me

A Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœlestis, cui gloria in æcula sæculorum. Amen. »

Multoties, inquit, ductus sum ante Neronem pro defensione fidei, sed in prima mea defensione, id est quando ante tyrannum illum prima vice defendi Evangelium, nemo, id est nullus ex discipulis meis adfuit mihi, ut me adjuvaret coram Nerone ad defendendum dogma Christianorum; sed omnes me dereliquerunt metu suppliciorum: non illis imputetur hoc a Deo, sed ignoscatur. Non orabat pro Alexander, qui invidentia fraternitatem oppugnando peccaverat; pro his autem qui non obruperant amorem, sed timore succubuerunt, orat, ut eis ignoscatur. Multum enim interest, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisquam oppugnat fraternitatem et adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, sicut intelligitur Alexander fuisse, invidentia facibus agitur; et cum quis a fratre amorem non alienavit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibet, sicut nunc discipuli timore Paulum desercent in prima defensione, vel ipse apostoli Christum in passione (Matth. xxvi; Marc. xiv), quem tamen non desiderant amare. Quapropter non orat pro Alexander, qui gratia Dei ingratus existens, ipsam gratiam impugnando, et charitatem fraternam perseguendo peccaberat ad mortem, quia Joannes dicit: « Est peccatum ad mortem, non pro illi dico ut roget quis (I Joan. v); sed pro his qui non malitia, sed timore ab eo recesserunt, orat; quia idem Joannes ait: « Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dahitur ei vita peccanti non ad mortem (ibid.). » Omnes, inquit, me dereliquerunt, sed Dominus astitit mihi derelicto ab hominibus, consolando me per internam aspirationem suam et loquendo per os meum, et mitigando furorem tyranni, et confortavit me, id est constantem me fecit, ut non cessarem a doctrina veritatis, sed rationibus tyrannum potenter superarem, ut me dimitteret, et per me impleretur evangelica prædication, et audirent omnes gentes non solum in Italia, sed et usque in Hispaniam. Et ita per Dominum qui mihi adfuit, liberatus sum de ore leonis, id est a rabie leonis, qui me devorare voluit, id est a rabie Neronis, ne me mox interficeret. Et adhuc liberabit me Dominus ab omni opere malo ut nullius tormentis possim compelli ad perpetrationem mali operis; et sic martyrio consummatum salvum faciet me, perducens in regnum suum cœlestis, cui Domino pro his omnibus sit gloria in æcula sæculorum, id est in æterna secula. Amen. Eusebius in historia Ecclesiastica scribit: Festus a Nerone in Judæam misus est succedere Felici, apud quem dicta causa, Paulus cum Luca et Aristacho, quem conceptivum appellat, vincitus Romam mittitur (Act. xxiv, xxviii). Ubi biennio positus, verbum Dei prædicabat, nemine prohibente. Quem tamen adfuisse ibi et defendisse se apud Neronem, et rursum profectum esse ad

prædicationis officium, sermo confirmat, et post hæc denuo redisse ad supra dictam urbem, ubi et martyrio consummatus est; et tunc in vinculis positus, secundam ad Thimotheum scribit epistolam, in qua et de prima defensione, et de præsenti simul indicat passione ita: *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, et confortarit me, ut per me prædicatio impleretur, et audirent omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis: manifestissime per hæc designans, quia primo quidem ut per ipsum cœpta prædicatio completeretur, liberatus est de ore leonis. Neronem scilicet in leone pro crudelitate significans. Prævidens autem in spiritu consummationem suam, adjecit: Liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet, in regnum suum cœlestis;* significans per hæc quod esset confessim martyrio coronandus. Non igitur eo tempore quo Pauli actus in urbe Roma conscripsit Lucas, martyrio perfunctus est Paulus, potuit enim fieri, ut inimicus adhuc lenior esset Nero, et defensionem Pauli pro nostro dogmate non aspernenter acciperet. Beda quoque in novissimo versu Actuum apostolorum, quo dicitur quia Paulus biennio docebat sine prohibitione, subjecit: Non solum Romæ prohibitus non est, sed neendum, Neronis imperio robato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, dimissus est ut Evangelium Christi in occidentis quoque partibus prædicaret, sicut et ipse Romanis ait: *Nunc igitur proficiscar Jerusalem ministrare sanctis (Rom. xv); et paulo post: Hoc igitur cum consummavero, proficiscar per vos in Hispaniam (ibid.).* Postea vero, id est ultimo Neronis anno, retentus ab eo, martyrio coronatus est. Quod utrumque in secunda ad Timotheum Epistola, passurus de vinculis dictans, exponit: *In pri-*

A ma, inquiens, mea defensione, etc., usque de ore leonis manifestissime propter crudelitatem Neronem leonem esse significans. Et in consequentibus, et salvabit me, et salvum faciet in regnum suum cœlestis, quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium.

« Saluta Priscillam et Aquilam, et Onesiphori domum, Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Miletii. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus et Pudens et Linus, et Claudia et omnes fratres. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen. »

Saluta, inquit, Priscillam et Aquilam amicos meos, apud quos frequenter hospitari consuevi. Priscilla et Aquila uxor et maritus erant; et tamen Priscilla sæpe nominatur prior. Unde patet quod ipsa virum suum meritis optimis præcesserit, licet uterque apud Deum magni meriti fuerint. Saluta et Onesiphori domum, quæ mihi tantam exhibuit humanitatem. Quod si de Erasto scire volueris ubi sit, ipse remansit Corinthi. Trophimum reliqui ægrotantem Miletii, qui postea factus est Arelatensium episcopus. Dixi ut cito ad me venias, et nunc dico, ut ante hiemem venire festines, ne rem difficultas hiemis retardet, quia forsitan me in corpore non invenires. Romæ vero morantes te salutant Eubulus et Pudens et Linus (iste Linus fuit primus Romanæ sedis episcopus); et Claudia; neque solum isti te salutant, sed et omnes fratres. Dominus Jesus Christus sit cum spiritu tuo, ut per præsentiam deitatis suæ custodiat mentis tuæ cogitationes, et bonam voluntatem tuam ad omne bonum opus admittat. Et gratia ejusdem Domini sit vobiscum, ut ejus auxilio mala cavere et bona facere valeatis, tam tu quam subditi

IN EPISTOLAM AD TITUM.

ARGUMENTUM.

Titum apud Cretenses episcopum reliquerat Apostolus, ut universam Cretam regeret et doceret, ideo nunc per epistolam instruit eum, quales episcopos debeat ordinare, et qualiter falsos prædicatores repellere, qui legales cærenomias volebant inducere. Docet enim qualiter unumquemque debeat admonere, et instruit de spirituali conversatione, sribens ei a Nicopoli, quæ situ est in Actiaco littore.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus, servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei et agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est, in spe vite æternæ, quam promisit qui non mentitur Deus, et ante tempora sæcularia, manifestavit autem tem-

D « poribus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei, Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia et pax a Deo Patre et Christo Iesu Salvatore nostro. »

Paulus serrus Dei scribit Tito, non tamen servus ea servitute quæ est ex servili timore, sed illa potius, quæ fit ex amore et casto timore. Servus Dei est, qui peccati servus non est. « Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii), » etc. « Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi; Lnc. vi). » Paulus igitur qui peccati servus non erat, recte Dei servus est dictus. Deus autem hoc loco Pater intelligitur, vel etiam tota Trinitas. Paulus est quidem servus Dei, sed apostolus Jesu Christi,

Id est regatus et princeps Mediatoris. Nam quod dicatur Apostolus Iesu Christi, tale est ac si diceretur, prefectus praetorii Augusti Caesaris, magister exercitus Tiberii imperatoris. Ut enim judices saeculi hujus, quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus servium, et ex dignitate qua intumescunt, vocabula sortiuntur: ita et Apostolus grandem inter Christianos sibi vindicans dignitatem, apostolum se Christi in titulo praeponit, ut ex ipsa nominis auctoritate lecturos terneret, indicans omnes qui in Christum crederent debere sibi esse subjectos. Apostolus, inquit, sum secundum fidem electorum Dei, id est non dissensio in apostolatu meo a fide illorum, qui sunt a Deo non tantum vocati, sed electi. Apostolus, inquam, sum secundum fidem electorum Dei, et secundum fidem quae habet agnitionem veritatis. Nam Salvator ad Judæos qui in eum crediderant est locutus: « Si permaneritis in verbo meo, cognoscetis veritatem (Joan. viii.). » Hi ergo fidem habebant, sed agnitionem veritatis consecuti non fuerant. Agnitionem dico veritatis quae secundum pietatem est, id est secundum piam religionem, velut si quis grammaticam artem noverit vel dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, et inter falsa et vera dijudicet. Sed agnitus veritatis secundum pietatem, est nosse legem, intelligere prophetas, Evangelio credere, apostolos non ignorare. Et haec veritas, cuius agnitus secundum pietatem est, in spe vitæ æternæ posita est, quia statim ei qui se cognoverit spem tribuit immortalitatis. Quam promisit ante tempora saecularia Deus, qui non mentitur. Quomodo promisit, cum hominibus utique promiserit, qui nondum erant ante tempora saecularia, nisi quia in ejus æternitate atque in ejus verbo sibi coæterno, jam prædestinatione fixum erat, quod suo tempore futurum erat? vel cui promisit nisi sapientiae suæ, promittens omnes qui in illam credituri essent, habituros esse vitam æternam? Et promisit ante tempora saecularia, vel secundum aliam translationem, ante tempora æterna. Ex quo juxta historiam Geneseos (Gen. 1), factus est mundus, et per vices nocturni et diurni, mensium pariter et annorum, tempora constituta sunt, in hoc curriculo et rota labuntur saecularia tempora quae cum saeculo coepserunt; et ante haec, id est antequam mundus coepisset, promisit vitam æternam electis quos noverat futuros. Sed ante luc mundi tempora æternitatem quamdam temporum suis credendum est, quae vocatur ævum quia non variabatur mutationibus. Nam inter ævum et tempus hoc distat, quod ævum quidem stabile est, tempus vero mutabile. Et ante æterna tempora, id est ante ævum promisit Deus interminabilem vitam electis suis. Nam sicut legimus: « Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper et est ante ævum (Eccli. 1). » In hac ergo sapientia quæ cum illo est ante ævum, id est ante æterna tempora, promisit ipse electis vitam ante æterna tempora. Promisit qui non mentitur, non quia possit mentiri, et nolit in falsitatis verba prorumpere; sed quia qui

A Pater sit veritatis, nullum in se mendacium habeat; et quia nunquam mentiri potest, ideo sine ambiguitate credamus vera esse quæ promisit; et tales nos studeamus preparare, ut digni simus ea percipere. Promisit quidem ante saecularia vel æterna tempora vitam æternam, sed temporibus suis, id est congruis manifestavit eam, scilicet verbum suum in prædicatione. Vitam quam promisit, manifestavit verbum suum. Ergo vitam quam promisit, ipsa est Verbum quod in principio erat apud Patrem, et Deus erat Verbum, et Verbum caro factum est, et habitat in nobis (Joan. 1); » dixitque: « Ego sum resurrectio et vita.—Ego sum via, veritas et vita (Joan. xi, xiv). » Hanc vitam et hoc verbum manifestavit Deus mundo temporibus congruis in prædicatione B Evangelii quæ credita est mihi, ut eam fideliter annuntiarem gentibus, et secundum præceptum Salvatoris nostri Dei, qui nos salvos esse voluit, implendo quod promiserat. Paulus qui taliter est apostolus, et tantæ salutis annuntiator, scribit Tito dilecto, id est cæteris meliori et germaniori filio. Sermo quippe et sapientia et doctrina, qua Titus Christi Ecclesiæ instruebat, efficiebat eum egregium Apostoli filium, non secundum carnem, sed secundum fidem illi et Apostolo communem, vel omnibus qui recte credunt communem, quæ Græce dicitur catholica, quia sicut unum baptisma est, sic et una fides. Ab hac communi, id est catholica fide separati sunt hæretici, qui in varios errores declinaverunt. Titus vero non secundum privatam sectam quorumlibet talium sed secundum fidem communem omnium electorum filius est Apostoli, quia recte docet catholicam veritatem, quam ab Apostolo didicit. Cui Tito sit gratia Spiritus sancti, quæ consecrat omnia opera sacerdotalis officii ejus, et paz, quæ eum repressis hostibus et vitiis requiescere faciat, semperque cum Deo et sanctis angelis concordem permanere, et hoc a Deo Patre et Filio ejus Christo Jessu Salvatore nostro.

C « Hujus rei gratia reliqui te. Cretæ, ut ea quæ de sunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxurie, aut non subditus D Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum; sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, castum, sanctum, continentem, et amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere. »

D Postquam dura Cretensium corda Paulus ad Christi fidem mollierat, et tam sermone quam signis edemuerat eos non jam in Jovem, sed in Christum credere, reliquit Titum discipulum suum Cretæ, ut rudimenta nascentis Ecclesiæ confirmaret; et si quid videretur deesse, corrigeret; ipse pergens ad alias

nationes, ut et in eis fundamentum Christi poneret. A Et hoc est quod dicit: *Gratia, id est causa hujus rei reliqui te, Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas.* Cum enim dicit, *ut ea quæ desunt corrigas*, ostendit ne-
dum eos ad plenam venisse scientiam veritatis; et licet ab Apostolo correcti fuissent, tamen adhuc in-
digere correctione. Omne enim quod corrigitur im-
perfectum est. Ut ea, inquit, *quæ desunt corrigas*, id est ut ea quæ a me correcta sunt, et neandum ad plenam veri lineam sunt redacta, a te corrigan-
tur, et normam æqualitatis recipiant; et quia solus non sufficeret hoc facere, *constituas per civitates presby-
teros*, id est episcopos, *sicut et ego tibi disposui*, id est tales quales tibi designavi, non quales forte ani-
mus carnaliter voluerit, aut homines tibi persuase-
rint. Ut *constituas*, inquit, *presbyteros*, et post pauca sub-
jungit, *quod oporteat episcopum sine crimen esse*, ostendens quia idem est presbyter qui episcopus. Nam antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: «Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ, communi presbyterorum consilio gubernabantur ecclesiæ (*I Cor. 1*). » Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat, putabat suos esse non Christi, in toto orbe decre-
tum est, ut unus de presbyteris electus superpone-
retur ceteris, ad quem omnis cura ecclesiæ perti-
neret, et schismatum semina tollerentur. Nam et alibi scriptum est: «Paulus et Timotheus servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu qui sunt Philippi, cum episcopis et diaconibus (*Philip. 1*). » Philippi una est urbis Macedoniae, et certe in una ci-
vitate plures episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo in tempore, quos presbyteros appellabant, propter eius indifferenter de episcopis quasi de presbyteris locutus est. Et in Actibus apostolorum ad unius ecclesiæ sacerdotes ait: «Attendite vo-
bis et cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos (*Act. xx*). » Hæc idcirco diximus, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos episcopos; paulatim vero, ut dissensio-
num plantaria evellerentur, ad unum omnem solli-
cititudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiæ consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit, esse subjectos, ita episcopi noverint magis se consuetudine, quam dispositionis Dominicæ ve-
ritate presbyteris esse majores. Et in communi de-
bere ecclesiam regere imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum judicaret (*Exod. xviii*). Videamus igitur qualis presbyter vel episcopus ordinandus sit. *Constituas*, inquit, *per ci-
vitates presbyteros*, *sicut et ego tibi disposui*. Si quis sine crimen est, illum subaudi constituas. Non ut eo tempore quo ordinandus est, sine ullo crimen sit, et præteritas maculas nova conversatione dele-
verit, sed ut ex eo tempore quo in Christum renatus est, nulla criminis conscientia mordeatur. Crimen autem est grave peccatum, accusatione et damnatione dignissimum. Et prima libertas est carere

PATROL. CLXXXI.

A criminibus. Multi quippe fideles sunt sine crimen, sine peccato autem nullus est in hac vita. Et ideo Apostolus designans quis sit ordinandus, non ait: Si quis sine peccato est hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur. Sed ait: Si quis sine crimen est, sicuti est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium et cætera hujusmodi. Cum ea homo non habet, debet autem omnis Christianus homo non ha-
bere, incipit caput erigere in libertatem. Et idcirco qui ordinatur, caret omni crimen, ut libera fronte possit aliorum crimina redarguere, et nemo valeat illi sua objicere. Et sit *unius uxoris vir*, quam ha-
buerit, non habeat. Multi supersticiosus magis quam verius, etiam eos qui cum gentiles fuerint, et unam uxorem habuerint, qua amissa, post baptismum Christi alteram duxerint, putant in sacerdotium non eligendos, cum utique si hoc observandum sit, illi magis ab episcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices prius exerceentes libidinem, unam rege-
nerati uxorem acceperint; et multo detestabilius sit, fornicatum esse cum pluribus quam unam uxorem habuisse. Hæc Hieronymus. Augustinus autem ait: Unius uxoris virum acutius intellexerunt, qui nec eum, qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt. De sacramento videlicet agitur, non de peccato. Nam in baptismo dimittuntur. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina (etiam si catechumena) vitiata, non po-
test post baptismum inter Dei virgines consecrari, ita non absurde visum est, eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod com-
misso, sed normam quamdam sacramenti amisisse, non ad vitæ bona meritum, sed ad ordinationis ecclesiastice signaculum necessarium. Ac per hoc, sicut plures antiquorum patrum uxores, significaverunt futuras ex omnibus gentibus ecclesiæ uni-
viro subditas Christo; ita noster antistes unius uxoris vir, significat ex omnibus gentibus unitatem, uni-
viro subditam Christo. Sit etiam filios habens fideles, non in accusatione luxuria, aut non subditos, hoc est non in patris potestate: Ponamus enim aliquam bene instituisse liberos suos, et a parva ætate semper Dominicis eruditissime præceptis, hi si postea se luxuria dederint, et superantibus vitiis, lubidini fre-
nare remiserint, nunquid culpa eorum in patrem redundabit, et sanctitatem patris filiorum nequitia macu-
labit. Nam et Isaac credendum est bene instruxisse filium suum Esau qui tamen post fornicarius et pro-
fanus exstitit (*Gen. xxv-xxviii*). Samuel quoque filios habuit, qui declinaverunt post avaritiam, et propter munera perverterunt judicium (*I Reg. viii*). Ergo si tunc electio fieret sacerdotum, et Isaac propter Esau, et Samuel propter filios suos indigni sa-
cerdotio putarentur. Sed sciendum qui tam sau-
cium est nomen sacerdotii, ut nobis etiam ea quæ extra nos sunt posits, reputentur, non quo propter vitia nostra episcopi non solum, sed quo propter filiorum incontinentiam ab hoc gradu arguendi [al.

47

arcendi] sumus. Quia enim libertate alienos filios corripere et docere possumus quæ recta sunt, cum nobis statim possit, qui fuerit corruptus, ingere: Antedoce filios tuos? aut qua fronte extraneum corripi fornicanter, cum mihi conscientia mea ipsa respondeat, exhaereda ergo filium fornicanter abjice filios tuos vitios servientes? Cum autem nequam filius in una tecum domo maneat, tu audes de alterius oculo festucam detrahere, in tuo trabem non videns? (*Matth. vii.*) Non itaque justus polluitur ex vitiis filiorum, sed libertas ab Apostolo ecclesiæ principi reservatur, ut talis fiat, qui non timeat propter vitia liberorum extraneos reprehendere. Unde et considerandum adversus eos qui de episcopatu intumescunt, quia non statim omnibus his meliores sunt, quicunque episcopi non fuerint ordinati, cum nonnulli idcirco ad sacerdotium non per venerint, quia eos liberorum vitia impediunt. Si autem peccata filiorum ab episcopatu justum prohibent, quanto magis se unusquisque considerans, debet retrahere ab hoc non tam honore quam onere, et non ambire alienum locum, quem magis digni debent occupare? Solent et per filios opera desigari, ut ille intelligatur debere ordinari, qui in propria potestate habet opera sua, ut nulla subrepentium vitiorum labet sinat ea maculari. Ideo, inquit, dixi ut ordinetur, si quis sine criminie est, quia oportet episcopum esse sine criminie, sicut dispensatorem Dei, qui est sine peccato, ut Domini sui puritatem in aliquo imitetur, quoniam non sua sunt quæ præstat, sed Dei qui dispensat. Et oportet eum esse non superbum, id est non tumentem vel placentem sibi quod episcopus sit, sed quasi bonum villium, id requirentem quod pluribus prospicit; oportet esse et non iracundum: iracundus est, qui semper irascitur, et ad levem responsionis auram quasi a vento folium movet. Et revera nihil est foedius præceptore furioso, ut cum debeat esse mansuetus, patiens et sapiens, torvo vultu et trementibus labiis, rugula fronte, effrenatis convitiis, facie inter pallorem et ruborem variata, clamore perstrepit; et errantes non tam ad bonum retrahat, quam ad malum sua saevitia præcipitat. Neque vero qui aliquando irascitur, iracundus est, sed qui crebro hac passione superatur. Oportet et non violentum esse. Quale enim est, episcopum videre violentum, ut sensu occupato vel exaltet risum contra gravitatis decorum, vel labiis dissolutis cachinnet, vel paululum tristis quasi cuiusdam rei fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat, et lacrymas seu quid aliud amentius faciat? Ubiunque saturitas et ebrietas fuerint, ibi libido dominatur. Specta ventrem et genitalia, nam juxta ordinem membrorum est et ordo vitiorum. Dehinc additur, non percussorem oportere esse sacerdotem. Quod quidem et simpliciter intellectum, ædificat audientem, ne facile manum porrigat ad cædendum, ne in os alterius verberandum insanus erumpat. Melius est autem ut non percussorem illum dicamus, qui mansuetus

A et patiens, sit in tempore quid loquendum sit, quid tacendum, nec sermone inutili conscientiam percutit infirmorum. Non enim Apostolus ecclesiæ principem formans, vetat esse pugilem, et corporis ictibus alios corporaliter laudentem, quod etiam in plebeio et quoconque gentili si fuerit, reprehenditur; sed hæc, ut diximus, ne contumeliosus et garrulus perdat eum, quem potuit modestia et lenitate corriger. Oportet etiam hunc esse non turpis lucri cupidum, ut non cupiat aggregare pecuniam; sed habens victum atque vestitum, his contentus sit. Hucusque, qualis non debeat esse episcopus vel presbyter, Apostoli sermo descripsit; et nunc econtrario, qualis oporteat eum esse ostendit. Sed hospitalem, inquit, benignum, sobrium, justum, castum, sanctum, continentem, et amplectentem, etc. Ante omnia hospitalitas futuro episcopo denuntiatur. Si enim omnis homo audire desiderat: «Hospes sui et suscepisti me (*Matth. xxv.*), » quanto magis episcopus cuius domus omnium commune esse debet hospitium? Laicus enim vel duos aut paucos recipiens, implevit hospitalitatis officium; episcopus vero nisi omnes receperit, inhumanus est. Si etiam benignus, ut benigne diligit omnes; et quidquid boni potest tam corporaliter quam spiritualiter, impendat. Sit et sobrius, ut corporalis ebrietas longe sit ab eo, nec sensum ejus mundana cupiditas, vel ira, seu quolibet aliud vitium inebriet, sed acuto sensu dijudicet omnia, sicut vir spiritualis (*I Cor. ii.*). Justus quoque sit, ut justitiam in populis quibus præest exerceat, reddens unicuique quod meretur, nec accipiat personam in judicio. Inter laici autem et episcopi justitiam hoc interest, quod laicus potest apparere justus in paucis; episcopus vero in tot debet exercere justitiam, quot subditos habet. Sit etiam castus (*I Cor. vii.*). Si enim laicus imperatur ut propter orationem abstineat ab uxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui pro suis populique peccatis illibatus Deo oblatus est victimas? Quomodo igitur hospitalitas et benignitas atque justitia præcipua esse debet in episcopo, et inter cunctos laicos eminens, sic et castitas propria et ut ita dixerim, pudicitia sacerdotalis, ut non solum ab opere immundo se abstineat, sed etiam a jactu oculi et cogitationis errore, mens conjectura Christi corpus, sit libera. Unde et additur, ut sit sanctus. Sanctitas enim quantum secundum nos, et dicenda ab omni inquisitione libera et perfectissima et incontaminatissima puritas. Sit etiam continens non solum ab uxoris amplexu, sed ab omnibus animi perturbationibus, ne ad iracundiam concitetur, ne illum tristitia dejiciat, ne terror agitet, ne lætitia immoderata sustollat. Continentia enim non solum in carnis opere et in animi concupiscentia, sed in omnibus rebus est necessaria, ne honores indebitos appetamus, ne accendamus avaritia, ne ulla passione superemur. Ad extremum sit amplectens eum qui secundum doctrinam est, fidem sermonem, ut quomodo sermo Dei fidelis est et omni acceptione di-

gnus, sic et ille talem se præbeat, ut omne quod loquitur, fide dignum existimetur, et verba ipsius sint regula veritatis, ac desiderio charitatis amplectetur hujusmodi sermonem, quo possint audientes doceri, ut potens sit in doctrina sana exhortari eos ad bene agendum. Sana doctrina dicitur, ad distinctionem languidæ infirmæque doctrinæ. Potens sit et arguere eos qui contradicunt, id est hæreticos vel Judæos et sæculi istius sapientes, sive etiam malos catholicos, qui moribus contradicunt, id est non loquendo, sed male vivendo. Nam præcipitur illis ut non fornicentur, et fornicantur; præcipitur illis ut non rapiant, et rapiunt; sicque cætera mala a quibus prohibentur, faciunt: et ita non lingua, sed vita semper doctrinæ sanctæ contradicunt. Superiora quidem quæ in episcopi virtutibus posuit, ad vitam pertinent: hoc vero quod ait, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere, ad opus prædicationis resertur. Quia si episcopi tantum sancta sit vita, sibi potest prodesse sic vivens; porro si doctrina et sermone fuerit eruditus, potest cæteros quoque instruere; nec solum suos instruere, sed adversarios repercutere; qui nisi refutati fuerint atque convicti, facile quærunt simplicium corda pervertere. Hic locus adversus eos facit, qui inertiae se et otio ac somno dantes, putant peccatum esse si Scripturas legerint, vel negligunt eas legere; et eos qui in lege Domini meditantur die ac nocte (*Psal. 1*), quasi garrulos inutilesque contemnunt, non animadvertentes Apostolum post catalogum conversationis episcopi, etiam doctrinam similiter præcepisse.

Sunt enim multi et inobedientes, vaniloqui et seductores, maxime autem qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ nou oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sanitatem in fide, non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum aversantium se a veritate.

Ideo qui ordinatur episcopus, debet esse potens arguere eos qui contradicunt, quia sunt multi, latam viam quæ ducit ad perditionem ambulantes, et divinis mandatis inobedientes. Qui ergo futurus est ecclesiæ princeps, habeat eloquentiam cum vita integritate sociatam, ne opera absque sermone sint tacita, vel dicta factis deficientibus erubescant, maxime quia sunt non pauci, sed multi, nec acquiescentes, sed inobedientes; vaniloqui, id est vanas factas [fabulas?] prædicantes; et seductores, id est alios a veritate in errorem post se trahentes, sed illi maxime sic agunt, qui sunt de circumcisione, id est qui ex Judæis ad baptismum venerunt, nec carnales observantias legis deseruerunt, hi tunc temporis nascen-tem Christi ecclesiam subvertere nitebantur, et

A introducere legalia præcepta. Nam sine Scripturæ auctoritate garrulitas eorum non haberet fidem, ubi viderentur perversam doctrinam suam divinis testimoniis robore, quos oportet redargui, id est tales homines doctores ecclesiæ debent ratione Scripturarum superare, et silentium illis imponere pondere testimoniiorum, qui non unam vel paucas domos, sed universas cum dominis familiisque subvertunt, id est a statu fidei subruunt, docentes ea quæ non oportet ob gratiam turpis lucri, id est quasi sub specie consulendi, agentes negotium decipiendi propter pecuniarum quæstum, docent ea quæ non oportet, id est ciborum differentias, et otium Sabbati jam-dudum aboliti, atque circumcisionis injuriam, et utinam zelo fidei talia docerent, ex parte enim aliqua posset eis ignosci, atque dici quod æmulationem Dei haberent, sed non secundum scientiam (*Rom. xv*). Sed quia venter est Deus ipsorum (*Philipp. iii*), turpis lucri gratia volunt proprios facere discipulos, ut quasi magistri a sectatoribus alantur sive pecunias accipient. Possumus et aliter intelligere turpe lucrum, quia omnes hæretici dum perversa docent, lucratores hominum se solent asserere, cum non lucrum, lucrum sit, sed perditio, animas interficere deceptorum. Econtra qui errantem fratrem suum juxta Evangelium corripuerit (*Matth. xviii*), si fuerit ille conversus lucratus est eum. Quod enim majus vel pretiosius lucrum esse potest, quam si humanam animam quis lucretur? Omnis igitur doctor ecclesiæ, qui ad Christi fidem recta ratione persuadet, honestus lucrator est. Et omnis hæreticus qui fraudulentis sermonibus homines fallit, loquitur quæ non oportet turpis lucri gratia. Sequitur: *Dixit quidam ex illis*, etc. Quantum ad textum sermonis et continentiam loci pertinet hoc quod ait: *Dixit quidam ex illis proprius eorum prophetæ*, videtur ad eos referri, de quibus præmissum est: *Maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia*; ut sequatur, *dixit quidam ex illis proprius eorum prophetæ: Cretenses semper mendaces*, etc. Sed quia in illo prophetarum qui apud Judæam vaticinati sunt (227), hic hexameter versus reperitur:

Κρῆτες ἀτὶ ψεύσαται, κακὰ θηρία, γαστήρες ἄποιαι,
referatur (si placet) ad superiora, ubi dictum est:
Reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, ἀτι-
sequatur, *dixit quidam ex illis proprius eorum prophetæ*, id est Cretensium. Quia vero multa in medio sunt, et hoc absurdum fortasse videtur, ideo cum his superioribus, quæ minora sunt, aliter aplandum est, ut legamus: *Sunt enim multi et inobedientes, vaniloqui et seductores, maxime autem qui de circumcisione sunt; quos, scilicet multos et inobedientes, vaniloquos et seductores, cum his qui de circumcisione sunt oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis*

lucri gratia. *Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta; Cretenses semper mendaces,* ut id quod dictum est, *proprius eorum propheta, non specialiter ad Judæos, et eos qui de circumcisione sunt, referatur: sed ad multos et inobedientes, vaniloquos et seductores;* qui utique quia in Creta erant, *Cretenses fuisse credendi sunt.* Qui quod vaniloqui sunt, *quidam proprius eorum propheta sic prænuntiavit, Cretenses semper mendaces.* Et quod sint seductores, atque domos subvertant, ita subnexit *malæ bestiae.* Et quod temporalis lucri gratia doceant ea quæ non oportet, ita subjecit, *ventres pigri.* Mendaces quippe sunt et malæ bestiae et ventres pigri, quia falsa persuadent, et ferarum ritu sanguinem sitiunt deceptorum, et non cum silentio operantes suum panem manducant, quorum Deus venter est (*Philip. iii.*), et gloria in confusione ipsorum. Dicitur autem iste versus in Epimenidis Cretensis poeta oraculis reperiri, quem nunc Apostolus sive alludens prophetam vocat, quod scilicet tales Christiani tales merentur habere prophetas, quomodo prophetas Baal, et quoscunque otiosos prophetas Scriptura commemorat (*Jer. ii. xxii*), sive vere, quia de oraculis scripserat atque responsis, quæ et ipsa futura prænuntiant, et ea quæ ventura sunt, multo ante prædicanter. Denique tempore ex illo exstabat oraculorum titulo prænotatus liber quidam Epimenidis, quem, quia videbatur divinum aliquid repromittere, propterea Apostolum arbitror inspexisse, ut videres quid in eo promitteretur, et in tempore usum versicolo scribentem ad Titum, quia erat Cretæ, ut falsos doctores Cretensium proprio insulæ suæ auctore contereret. Non tamen totum opus Epimenidis, quod de oraculis scripserat, per unum versiculum confirmavit; sed Cretenses tantum mendaces vitio mentis increpavit ob ingenitam mentiendi facilitatem, de propriæ gentis eos auctore confutans. Nam nemo est tam sicarius, tam parricida, tam veneficus, qui non aliquid boni aliquando fecerit. Ergo si unum bonum illius videntes laudaverimus, necesse erit ut et cætera quæ male agit, laudemus? absit! Et si inimicus adversum nos jurget et clamitet, nonne inter verba simultatis et rixæ aliquid loquitur veritatis, quod et a nobis quoque adversum quos loquitur, non usquequaque reprehenditur? Sic et Epimenides non ideo vera dixit omnia, quæ in carminibus ejus continentur, quia cætere res fallaces sunt, sed in eo tantummodo verum locutus esse probatur, quia ingeniti Cretensium mendaci vitium expressit, et eos malas bestias pro crudelitate, et ventres pigros pro commissatione et otiositate vocavit. Unde Apostolus considerate et circumspecte loquens, adjunxit: *Testimonium hoc verum est.* Non totum carmen de quo testimonium sumptum est, non universum opus, sed tantum hoc testimonium, hic versiculos. Nam qui in una tantum poematis parte consensit, cætera confutasse credendum est. Verum est, inquit, testimonium hoc, quia tales sunt Cretenses, quales illos esset testatur, licet non omnes.

A *Quam ob causam, id est quia tales sunt, increpa illos non molliter, ut soles, sed dure, id est dura eorum corda penetret increpatio dura, ut sani sint in fide, id est ut mens eorum non infirmetur in fide, sed convalescat, et omnem languorem perfidie procul repellat a sua fide.* Sani, inquam, sint in fide puritate, quæ nullo tabescit languore perfidie, non intendentes Judaicis fabulis, quasi magistri Judæorum sine auctoritate Scripturarum, et sine ultra assertione rationis docent, et mandatis non Dei, sed hominum, id est Judæorum, humana tantum et carnalia sapientum, aversantium se a veritate spiritualis intelligentiae. Si quis post adventum Christi conciditur, non circumciditur, sed Judaicis servit fabulis, et mandatis hominum aversantium se a veritate. B *Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne circumcision, sed qui in occulto Judæus est, et circumcision cordis in spiritu, non littera (*Rom. ii.*).* Si quis pascha agit, non in azymis sinceritatis et veritatis, ut exterminet ex anima sua omne vetus fermentum malitiae et nequitiae (*I Cor. v.*), iste attendit fabulis, et sequitur umbras veritate neglecta. Si quis non resurgens cum Christo, nec quærens ea quæ sursum sunt, sed quæ super terram sunt (*Colos. iii.*), dicit: « Ne teligeritis, neque gustaveritis, neque attractaveritis, quæ sunt omnia in interitu ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum (*Colos. ii.*) » iste fabulus est intentus, et observat mandata hominum, umbras tenentium et veritati terga vertentium. Unde et subditur:

« Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatus sunt eorum et mens et conscientia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati et incredibiles, et ad omne opus boorum reprobi. »

Quia superiorius, dixerat, sunt enim multi et inobedientes, vaniloqui et seductores, maxime qui de circumcisione sunt, et de his qui ab eis seducti fuerant, consequenter addiderat, increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum aversantium se a veritate, et putabant inter cibos esse distantiam, ut aliqui mundi et aliqui essent immundi, propterea nunc subjungit: *Omnia munda mundis, id est omnia ciborum genera secundum naturam sunt munda, et apud illos nihil habent immunditiae, qui in Christum credunt, et sciunt omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil abhiciendum, quod eum gratiarum actione percipitur.* Mundis quidem munda sunt omnia, sed *coinquinatis, id est carnaliter legem intelligentibus et infidelibus, id est tempus gratiae a legis tempore non discernentibus, nihil ciborum est mundum, quia et his quæ respuant, et his quæ sumunt, non sancte nec juste utluntur; sed inquinatus sunt fetore infidelitatis; et mens, id est ratio eorum et conscientia, id est cordis arcanum.* Propterea etiam quæ munda sunt per naturam, eis immunda sunt.

quia pro qualitate vescientium et mundum mundis. **A** et immundum contaminatis fit. In nobis itaque est vel munda comedere vel immunda. Si enim mundi sumus, munda nobis est creatura. Si autem immundi et infideles, sunt nobis universa immunda, vel propter inhabitantem in mente nostra bæresim, vel propter conscientiam delictorum. Nihil est talibus mundum, qui tantum voce *confidentur se nosse Deum*, sed factis negant eum, cum sint abominati, id est ab humanitate destituti bestialiter vivendo; et *incredibiles*, id est indigni quibus debeat credi, quia toties sunt in mendacio deprehensi. Hi, quorum polluta est mens et conscientia, Deum verbis confitentur, factis autem negant, juxta illud Isaiae: « Populus hic labiis me honorat, cor eorum longe est a me (Isa. xxix). » Quomodo enim quis labiis honorat et corde recedit, ita sermone Deum quis confitens, operibus negat. Talis quisque merito dicitur abominatus, id est nulla veritatis ratione persuasus; et incredibilis, id est nolens credere divinis præceptis, ut eis obediatur; et ad omne opus bonum reprobis, quo scilicet etiam ea quæ naturali bonitate superatus forte bona fecerit, non sint bona, dum mentis perversitate sunt reproba. Tales enim aut prava sunt quæ faciunt, aut recta opera non recto eorde sectantur. Non enim de suis operibus retributiones perpetuas, sed transitorios favores querunt, vel hæretico sensu quæ operantur faciunt. Æstimant quidam in eo tantum negari Deum, si in persecutione quis a gentilibus comprehensus, se negaverit esse Christianum. Ecce Apostolus omnibus factis quæ perversa sunt, Deum, asserit denegari. Deus caritas est (I Joan. iv), et per odium negatur caritas. Christus sapientia est, Justitia, veritas, sanctitas, fortitudo, et his similia; per insipientiam negatur sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Et quotiescumque vincimus viuis atque peccatis, toties Deum negamus; sicut econtrario quoties boni quid agimus, toties Deum confitemur. Nec arbitrandum est, in die iudicii illos tantum a Dei Filio denegandos, qui in martyrio Christum negaverunt, sed per omnia opera et sermones atque cogitationes, Christus vel negatus negat, vel confessus confitetur.

CAPUT II.

« Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligent; prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. Juvenes similiter exhortare, ut sobrii sint in omnibus. Te ipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in castitate, in gravitate, verbum sanum, irreprobusibile, ut is qui ex

adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse in omnibus (Ephes. vi; Colos. iii; I Petr. ii), placentes, non contradicentes, non fraudentes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. »

Illi docent, ut supradictum est, quæ non oportet, sed tu loquere ea quæ decet ut loquaris, id est sanam doctrinam, quæ nullum erroris aut vitiorum in se languorem habeat, sicut hæreticorum vel philosophorum doctrina, quæ dum ab aliis vitiis retrahit, saepe ad alia impellit. Sola enim Christiana doctrina ab omni languore vitiorum et errorum sanat. Generaliter Apostolus Tito præceperat, quid ipse debet loqui ad cunctos, in eo quod ait: *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam*, et nunc per singulas species quid unamquamque ætatem deceat, exponit. Primum senibus viris convenientia demonstrat, deinide anus quid deceat, tertio quæ adolescentibus apta sint, tam majoribus quam feminis, licet in præcepto mulierum vetularum de adolescentibus feminis mandata subjecerit, ut non tam ipse doceret adolescentulas, quam quid a vetulis docentur, exponeret, extremo de servis præcipit. Et per singulas ætates atque conditiones sie decenter præcepta constituit, ut sermo ejus vitæ morumque sit regula. Loquere, inquit, ea quæ decet ut tu loquaris, qui doctor ecclesiæ Christi constitutus es, videlicet *ut senes sint sobrii*, id est in cibo et potu temperati, ut ætatis gravitas morum gravitatem habeat, et modum servare sciatur, et sint pudici, ne in ultima ætate luxuriant, ne jam frigido ad libidinem sanguine, exemplo sint adolescentibus ad ruinam, et sint prudentes in respendis vel cavendis malis, et eligendis atque faciendis bonis, ut cum solerti discretione faciant omnia. Sint etiam sani in fide, ut nullo intidelitatis vel pertidiae languore instrumentur, sed sint valentes in fide, sicut justus qui ex fide vivit (Habac. ii; Rom. i; Hebr. x; Rom. iv), et sicut Abram qui non infirmatus est fide, nec in reprobatione hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens

D est et facere, et sint sani in dilectione. Sanus est in dilectione, qui Deum diligit ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, et proximum tanquam se ipsum (Deut. vi). Qui sanus est in dilectione, non æmulatur, non inflatur, non agit perperam, non in honeste, non ad iracundiam concitatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia præstolatur (I Cor. xiii). Languor autem dilectionis est, quando abundante iniquitate refrigerescit charitas (Matth. xxiv). Hoc frigore charitatis et Amnon in sorore sua Thamar obriguit (II Reg. xii). Timendum ergo, ne forte et nos hac infirmitate charitatis aliquando tabescamus. Non nunquam enim evenit, ut primum a nobis in virgi-

nem, aut in quemlibet seminam sit sancta dilectio, et cum mollita mens fuerit in affectus, paulatim sanitas charitatis languore pallescat et infirmari incipiat, et diligentem ad extremam mortem ferat. Unde Timotheo caute praecepit Apostolus, ut exhortetur adolescentulas in omni castitate. Omnis enim castitas in carne et spiritu et anima est, ne scandalizetur oculus, ne in pulchritudine vultus feminei pendeamus, ne blanda nos audire verba delectet, ne ad singulos sermones mens prius dura marcescat. Caveant ergo non solum juvenes, sed et senes, ne per sanitatem dilectionis introeat morbus charitatis; et per amorem sanctum fiat non sancta dilectio, quæ illos pertrahat ad gehennam. Sint et sani in patientia, ut nullo languore impatientiae vel mormurationis infirmitur, cum pertulerint adversa; sed glorientur in tribulationibus, et omne gaudium existimat, cum in tribulationes varias inciderint (*I Cor. xii*). *Anus similiter* doce. Quamvis apostolus Petrus moneat, ut viri uxoribus suis tanquam infirmiori vasculo honorem tribuant, non tamen arbitrandum est, quod uxor quæ corporis vasculum habet infirmum, statim et anima infirmior sit. Unde et nunc præcipitur eis, ut in ipsis quoque illud Apostoli compleatur: «Virtus in infirmitate perficitur (*II Cor. xii*), » et dicitur ut et omnia habeant, quæ senibus viris sunt præcepta communiter, in eo scilicet quod ait: *Anus similiter*, hoc est ita ut viri senes, in omnibus sobriæ sint et pudicæ atque prudentes et sanæ in fide et dilectione et patientia. Et pro sexu suo hoc habeant proprium, ut sint in *habitu sancto*, ut ipse quoque earum habitus et vestitus et incessus atque motus et vultus ac sermo et silentium, quandam sacri decoris præferant dignitatem. Et quia hoc genus mulierularum solet esse garrulum, ideo subditur *non sint criminatrices*, id est aliis male loquentes, ne ipsæ quæ adolescentiam jam transgressæ sunt, de adolescentularum etatibus disputatione, et dicant, illa sic ornatur, illa sic comitur, sic procedit, amat illum, amat ab illo, cum etsi haec vera sint, non tam apud ceteros debent infamare, quam ipsam secrete Christi charitate corripere; et magis docere ne faciat, quam in publico accusare quod fecerit. Solent autem haec etates, quia corporis fixere luxuria, licet quedam nec pudicæ fiant, vino sedare pro libidine. Unde a nimio potu vini prohibentur, quia quod in adolescentibus libido, hoc in senibus ebrietas est, et expresse dicitur, *non vino multo servientes*. Servitus enim quedam est et extrema conditio, vino sensus hominis occupari, et suum non esse, sed vini. Quia igitur docuit quales primo anus esse deberent, et post illas, quæ cum senibus viris habent communia, et propria eorum exposuit, ut in habitu honesto et sancto sint, nec aliarum criminatrices, nec vino proprios sensus occupantes, nunc consequenter doctrinæ ejus frena permittit, ut cum tales fuerint, docendi habeant libertatem, ut scilicet sint *bene doentes*, id est ea quæ bona sunt, ut doceant prudent-

tiam, id est discretionem boni et mali, ut bona fiat, et malum caveatur, et hanc prudentiam doceant adolescentulas; licet enim alio loco dixerit. «Docere autem mulieribus non permitto (*I Thm. ii*), » sic intelligendum est, ut in viris sit illis doctrina sublata. Cæterum adolescentulas docent quasi filias suas, ut ament viros suos, et diligenter filios suos. Quæ doctrina est amare viros, cum hoc non in eloquio docentis, sed in corde amantis sit constitutum? Vult ergo eas amare viros suos casti, vult inter virum et mulierem esse pudicam dilectionem, ut cum pudore et verecundia et quasi necessitate sexus reddat potius debitum viro, quam ipsa exigat ab eo, et operam liberorum ante oculos. et angelorum perpetrare se credat. Filios autem diligunt, si eos in Dei disciplina erudiant. Cæterum nolle eos contristare docendo quæ bona sunt, et libertatem tribuere peccandi, non est amare filii, sed odisse. Doceant et vetule juvenculas esse prudentes, ut licet corpore sint adolescentes, mente tamen per prudentię acumen sint bene callentes, et doceant eas esse castas, quia adversus castitatem magis in ætate florenti pugnat inimicus, et virtus ejus omnis contra feminas in umbilico ventris est (*Job xl*), et sobrias, ne per immoderatam potationem magis incalescant ad libidinem. Et habentes carnem domus, et diligenter omnia procurent quæ sunt in domo; et benignas, id est mites et clementes, quia poterat evenire ut diligentia domus austera regeretur, et per hoc apostoli præceptum severum: matrona fieret in servulos, idem copulavit benignas, ut tunc se crederet mariti domum bene regere, si hoc benignitate impetraret a servulis, non terrore. Doceant eas et subditas esse viris suis, ne forte & vitiis et nobilitate tumentes, Dei sententiae non meminerint, per quam subjectæ sunt viris, ait enim mulieri: «Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui (*Gen. iii*).» In quo consideranda est Scripturæ sanctæ prudentia, quia non viro Dominus ait: Dominaberis uxori tuæ, sed ipsi mulieri dñs, quia «vir dominabitur tui, » ut illi præmium rehaqueret obsequelæ, dum in potestate ejus est, si Dñs velit obedire præcepto, ut serviat viro, et subdita sit marito, ut scilicet et quodammodo esset liber servitus, et dilectionis plena, ideo servians viro, quia metuit eum offendere. Cum vero caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus (*I Cor. v. Ephes. v*), quæcumque uxor non subditur viro, id est capitii suo, ejusdem craniinis rea est, cajus et ut si non subjiciatur Christo capitii suo, ideo sint subditæ viris, ut non propriæ eas blasphemetur uerbum Dei. Verbum enim Dei blasphematur, vel dum contemnitur, et pro nihilo ducitur prima Dei sententia, vel dum infamatur Christi Evangelium, qui nostra legem fidemque naturæ est, si ea quæ Christiana est, et ex Dei lege subjecta viro, imperare ei desiderat, cum et gentiles seminæ viris suis serviant cum communi lege naturæ. *Juvenes similiter exhortantur*. Sicut in eo quod supra præceperat, dicens: *habitantes*

sancto similitudinem anum diximus ad senes esse referendam, ita nunc in eo quod dicit, *juvenes similiter exhortare*, similitudinem juvenum ad anus et per anus ad senes arbitramur aptandam, ut senum habeant sobrietatem, et sint pudici ut illi, atque prudentes et sani in fide et dilectione et patientia, **a**nnum autem sanctitatem habeant, neque crimatores sint, nec vino multo servientes, sed bene doentes. Proprium autem habeant, *ut sint in omnibus sobrii*, id est modum tenentes, et nullam superfluitatem sectantes, sicut saepe consueverunt juvenes. **V**el secundum alios codices, pudici sint in omnibus, tam scilicet mente quam corpore, tam opere quam cogitatione, ut nulla sit in adolescenti suspicio turpitudinis. Hæc sicut hactenus digesta sunt, doce; et ut doctrina tua sit efficax, *præbe te ipsum exemplum bonorum operum*, id est ita vive, ut sis omnibus forma bene vivendi, et qui te viderint, legant in operibus tuis velut in libro quid agere debeant. Nihil enim prodest, aliquem exercitatum esse in dicendo, et ad loquendum trivisse linguam, nisi plus doceat exemplo doctrinæ quam verbo. Denique qui impudicus est, quamvis disertus sit, ad castitatem audientes cohortetur, sermo ejus est infirmus ac auctoritatem non habet cohortandi; sicut econtrario, quamvis sit rusticus et tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo homines potest ad vitæ similitudinem impellere. **P**ræbe, inquit, *te ipsum exemplum in doctrina*, ut alii exemplo tuo quæ recta sunt doceant; et in integritate, ut integritas animi tui nec amore laudis hominis corrumpatur, nec acceptance pecuniarum, nec qualibet alia re, similius cæteri exemplo tuo servent incorruptam mentis integratatem. Et in castitate, ut alii exemplo tuo castitatem custodian. Vel in integratate intemperati corporis, ut et alii exemplo tuo virginitatis integratatem perpetuo servent, et in castitate cæteri qui virgines non sunt, ut vel post amissionem integratis, servent munditiam castitatis. Ex hoc Titum æstimo, priusquam carnis opere occuparetur Evangelio credentem accepisse baptismum, et virginem permansisse; et ideo nunc ab Apostolo, ut in integritate formam sui præbeat, commoneri. Quam quidem integratatem in Timotheo non videmus. Nam cum ei diceret: « Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (*I Tim. iv.*)», de integratate tacuit, et tantum posuit castitatem. Castitas autem et in calibatu absque virginitatis integratate potest intelligi, et in gravitatis exemplum cæteris, ut gravitas maturitatis in sermone in incessu tuo atque in moribus semper tuis appareat, et *verbum tuum præbe sanum irreprehensibile*, ut sermo tuae prædicationis, vel etiam communis locutionis, nec ullum habeat in se languorem vitiorum, nec possit ab aliquo reprehendi. Non quo ullus tantæ facundæ et prudentiae sit, ut a nemine reprehendatur; reprehenduntur enim apostoli et Evangelistæ ab hereticis et gentilibus, sed

A quo nihil dignum reprehensione dicat vel faciat, licet adversarii sint ad reprehendendum parati. Vel secundum alios codices, verbo sano et irreprehensibili præbe te exemplum fidelibus, et hoc ita fac, ut *is qui ex adverso est*, id est quilibet infidelis ac lividus, vereatur in nos dentem injicere, *nihil habens malum dicere de nobis*, id est nihil mali inveniens quod de nobis dicat, id est vitæ et doctrinæ nostræ sanitatem perterritus, non audeat nos accusare, hoc est, nihil verisimile in accusatione configere, et revera usque hodie quidam in nonnullis ecclesiis, quanquam rarius inveniantur, tantæ sunt gravitatis et continentiae, ut et ab adversariis habeant testimonium. Nemo enim est tam immoderatae impudicitæ, ut solis radios possit accusare tenebrosos, et B clarum lumen caligine noctis offundere. Potest is qui ex adverso est, et diabolus intelligi, qui est accusator fratrum nostrorum, ut in Apocalypsi Joannis legimus (*Apoc. xii*). Qui cum nihil invenerit mali quod objiciat nobis, erubescet criminator, et non poterit criminari. Diabolus enim *criminator* interpretatur. *Servos etiam doce dominis suis subditos esse*, ne occasione spiritualis libertatis quam in Christo consecuti sunt, erigantur contra carnales dominos suos, sed humiliter eis subjiciantur in omnibus. Quoniam Salvator qui ait: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (*Matth. xi*)», nullam conditionem vel ætatem aut sexum a beatitudinis accessu repellit, ideo nunc apostolus eis et servis præcepta constituit, scilicet ut parti Ecclesiæ membrisque Christi; et quomodo superius quid Titus senes et anus et adolescentulas ac juvenes docere deberet, exposuit, ita nunc quæ præcepta servis tradat, ostendit. Primum, ut subditi sint dominis suis in omnibus, in his videlicet quæ non sunt contraria, ut si carnalis dominus ea jubet quæ non sunt Deo contraria, subjiciatur servus domino; si autem contraria præcipit, magis obediatur spiritus quam corporis domino, et sint placentes, quod ex Græco significat ut complacant sibi, ne videlicet super conditione sua videatur eis Dei iniqua sententia. Sed quomodo pauper juxta mensuram suam salvari potest, et mulier in sexus infirmitate a regno non excluditur, et omnis conditionis secundum ordinem suum beatitudinem adipisci potest, ita et servi complacant sibi quod servi sunt, et non idcirco putent se Deo servire non posse, quia subjecti sunt hominibus; sed in eo placere se credant voluntati Dei, si et dominis suis subditi fuerint in omnibus, et complacerint sibi in conditione sua. Et non sint contradicentes mandatis dominiorum suorum, quia solet esse maximum servorum vitium dominis contradicere, et cum aliquid jusserint, missitare. Sed a Christianis servis auferenda est hujusmodi passio. Si enim quæ Dominus imperat, necesse habet servus implere, cur hoc ipsum non cum bona faciat voluntate, sed et Dominum offendat, et tamen faciat quod jubetur. Neque sint fraudantes, quia et hoc vitium solet esse servorum, ut

dominis suis fraudes faciant, furando res eorum, et infideliter illis serviendo. Non sint ergo fraudantes, id est fraudulenter ex rebus dominorum aliqua minuentes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut appareat eos fideliter in omnibus agere. Et hoc ideo, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Si enim apud carnales dominos in minimo fideles fuerint, incipient eis apud Deum majora committi. Ornat autem doctrinam Dei, qui ea quæ conditioni sue apta sunt, facit; e diverso confundit eam, qui non est subjectus hominibus, cui conditio sua displicet qui contradictror atque fraudator in nullo fidem bonam ostendit. Quomodo enim potest fidelis esse in substantia Dei, id est in doctrina ejus, qui carnali domino fidem exhibere non potuit? vel hoc quod additur, ut doctrinam Dei ornent in omnibus, non solum ad servos referendum est, sed et ad omnes superius nominatos, ab eo loco ubi dictum est, senes ut sobrii sint, quatenus scilicet ut senes et anus et adolescentulæ et juvenes atque servi, ornent quasi margaritis operibus bonis doctrinam Dei nostri.

Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem sectorem bonorum operum. »

Post catalogum doctrinæ ad Titum, ubi descriperat, quid senes, quid anus, quid adolescentulas, quid juvenes, quid ad extremum servos admonere deberet, recte nunc addit, quia apparuit vel illuxit gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus. Non est enim aliqua differentia liberi et servi, græci et barbari, circumcisæ et præputium habentis, viri et mulieris; sed cuncti in Christo unum sumus, universi ad regnum Dei vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus non per merita nostra, sed per gratiam Salvatoris, vel quod Dei Patris vivens et subsistens gratia ipse sit Christus, vel quod Christi Dei Salvatoris hæc sit gratia, et non nostro merito saluti sumus, secundum quod alibi dictum est: « Pro nihilo salvos facies illos (Psal. lv). » Ideo servi bene vivendo debent ornare doctrinam Dei, quia gratia Dei per quam doctrina possit impleri, apparuit omnibus hominibus. Et cum omnibus, utique servis. Vel ideo debes omnis ætatis et sexus et conditionis homines ad bene vivendum monere, quia gratia Dei Salvatoris, id est gratis datum nobis Filius Patris, humanum genus salvare voluntis, apparuit per fidem omnibus hominibus, senibus et juvenibus, maribus et feminis, liberis et servis, nullumque a sua cognitione exclusit. Vel gratia Dei Salvatoris, id est gratia Domini Iesu Christi, genus humanum gratis per baptismum salvare cunctis, apparuit per illuminationem Evangelii om-

bibus hominibus, nullum excipiens, nullum qui cordis oculos aperire velit, præteriens. Gratia dico erudiens nos, id est ex rudibus proiectos faciens, et perfecte instruens nos, ut abnegemus impietatem, id est infidelitatem paganorum et perfidiam hæreticorum, et sæcularia desideria, id est cupiditates voluptatum hujus sæculi, quæ decipiunt multos catholicorum. Impietas enim est, ubi fidei pietas non est, sæcularia vero desideria sunt, quæ a mundi istius principe sugeruntur; et cum sint sæculi, cum sæculi hujus nube pertransirent. Qui impius antea fuit, si conversus ad Christum factus est pius, iste impietatem abnegavit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit sæculi desideria. Si avarus quisque ambire jam desit, et largiri dicit propria, qui aliena rapiebat, abnegavit desideria sæculi. Nam qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. vi), quia gaudia patriæ coelestis appetunt, isti videlicet illecebrosa desideria præsentis sæculi quæ assequantur, jam abnegaverunt, abnegantes ergo impietatem et sæcularia desideria, vivamus in hoc sæculo tam fragili sobrie et juste contra sæculi desideria, et pie contra impietatem. Sobrie autem quantum ad nos, et juste erga proximum, et pie erga Deum. Sobrie, id est temperanter vivamus, ut modum servemus, et a vitiis nos abstineamus; et juste, ut opera justitiae per observantiam mandatorum Dei faciamus; et pie, ut in fidei pietate perseveremus, sive pium cor erga compassionem afflictionis proximorum habeamus; nos dico exspectantes pro his beatam spem supernæ retributionis, id est exspectantes beatitudinem, quam pro bonis speramus. Hanc abstinentiam in tempore præsentis vitæ velut in quadragesima debemus omnes observare. Jejunium enim magnum et generale est, abstinere ab erroribus et illicitis sæculi voluptatibus, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, juste, et pie vivamus in hoc sæculo. Huic jejunio subnectitur merces, dum ait: simus exspectantes beatam spem. In hoc igitur sæculo quasi quadragesimam abstinentiam celebramus, cum ab impietate et illicitis voluptatibus abstinemus, et bene vivimus. Sed quia hic abstinentia sine mercede non erit, exspectamus illam spem beatitudinis. Non ergo in præsenti vita retributionem queramus, sed toto corde simus exspectantes beatam spem æternæ remunerationis, et adrentum gloriae magni Dei, quando veniet in nubibus cum virtute magna et gloria (Matth. xxv), et cognoscetur magnus Deus, qui in primo adventu visus est parvus homo. Exspectemus adventum hujus magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi, quia qui magnus Deus reprobis sentitur, nobis Salvator esse dignabitur. Est et ordo sensuum. Exspectemus adventum gloriae Iesu Christi magni Dei, et Salvatoris nostri. Quem ideo debemus exspectare et salutem ab eo sperare, quia non aliud pretium dedit pro nobis qui tenebamur a diabolo capti, sed semetipsum qui tantus est, ut pretioso sanguine nos redimeret, quia ejus eramus.

Nam aliena dicimur emere, nostra vero redimere. A Redimeret nos ab omni iniuitate, ut nulla jam iniuitas nobis dominaretur, id est nullum peccatum, sicut Joannes ait : « Omnis qui facit peccatum, et iniuitatem facit, et peccatum est iniuitas (*I Joan. iii.*) » et mundaret sibi populum, id est ut non solum a jugo diaboli et iniuitatis nos redimeret, sed et mundaret nos, abluendo sordes peccatorum nostrorum in baptismo, et sic faceret nos populum sibi acceptabilem vel (sicut in græco habetur) peculiarem, populum dico, sectatorem sive ut Græcus habet, æmulatorem bonorum operum. Redemit ergo nos sanguine suo, ut sibi Christianum populum peculiarem et acceptum ficeret, et horum sectator esset, ut in his perseveraret.

« Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. »

Hæc quæ dicta sunt de apparitione gratiæ et abnegatione impietatis, et quod Dominus seipsum dedit redemptionem pro nobis, ut nos liberaret ab iniuitate, et mundaret sibi populum peculiarem sectatorem bonorum operum, loquere ignorantibus, et exhortare scientes ut ita vivant, et argue, id est convince contemptores vel resistentes. Et hæc age cum omni imperio, id est cum imperiosa auctoritate. Imperii nomine non dominationem potentiarum, sed auctoritatem suadet vitæ. Cum imperio quippe docetur, quo prius agitur quam dicatur. Nam doctrinæ fiduciam subtrahit, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo ei potestatem claræ locutionis, sed fiduciam insinuat bona actionis. Unde et de Domino scriptum est : « Erat enim docens sicut potestatem habens, et non sicut scribæ et Pharisæi (*Matth. v.*; *Marc. i.*). » Singulariter namque ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitate quippe potentiam habuit, id quod nobis per humanitatis sue innocentiam ministravit. Ob hoc et jubetur Titus et loqui, et exhortari, et arguere cum omni imperio, quia valde mitis erat, et propter nimiam lenitatem poterat sermo ejus inefficax esse, nisi per auctoritatem imperii ferventius juberetur. Quod autem imperii nomine, sicut præmissimus auctoritas vite principaliter designetur, ex eo declaratur quod protinus additur : *Nemo te contemnat*, id est nolo te talem exhibeas, ut merito possis ab aliquo contemni. Vel nemo te contemnat, id est nemo eorum qui in ecclesia sunt, te segniter agente sic vivat, ut se putet esse meliorem, et te despiciat velut inferiorem. Qualis enim ædificatio erit discipuli, si intelligat magistro se esse majorem. Unde non solum episcopi, presbyteri et diacones debent magnopere providere, ut cunctum populum cui præsident, conversatione et sermone præcedant, sed et inferior gradus, exorcistæ, lectores, æditui, et omnes omnino qui domui Dei serviunt, quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse quam clericos.

CAPUT III.

« Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. »

Quia superius dixerat, tantum servos dominis suis subditos esse debere, putaret forsitan aliquis, quod illi qui non essent de servili conditione, nemini deberent esse subditi, et ideo nunc dicit : *Admone illos*, licet a servili conditione sint alieni, tamen subditos esse, id est ut sint subditi principibus, id est regibus, quia, prima et maxima sunt populi capita; et potestatibus, id est ducibus, consulis, tribunis et similibus, qui potestatem super alios habent. Ob hoc etiam fortassis ista jubet, quia Judæ Galilæi per illud tempus adhuc dogma vigebat, et habebat plurimos sectatores, cujus et in Actibus apostolorum fit mentio (*Act. v.*). Qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum nisi solum Deum vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis tantum creverat, ut et Pharisæorum, et populi partem multam conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc quæstio, Licet tributum dare Cæsari an noui? Quibus ipse prudenter cautequæ respondens, ait : « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (*Matth. xxii.*; *Marc. x.*; *Luc. xx.*). » Cui responsioni nunc Apostolus congruens, docet principibus et potestatibus credentes debere esse subjectos, etsi sint infideles, quibus indignum se subdere jucilicabant et dicto eorum obedire, ne oporteat illos violentia cogi, et quia poterat his qui tormenta formidabant, occasio ad negandum dari, dum juxta Apostoli præcepta assererent se principibus et potestatibus esse subjectos et facere quod juberent, propterea subjunxit, ad omne opus bonum paratos esse. Si bonum est, inquit, quod jubet imperator aut præses, paratus sit obedire jubenti. Si vero malum est et contra Deum, quod præcipit, responde ei, quia et obedire oportet Deo magis quam hominibus (*Act. v.*). » Hoc ipsum et de servis intelligamus apud dominos, et de uxoribus apud viros, et filiis apud parentes, sive carnales, sive spirituales, quod in illis tantum eis debeant subjici, quæ contra Dei mandata non fucrint. Potest et ita distingui, dicto obedire ad omne opus bonum, ac deinde aliis sensus sit, paratos esse. Paratos autem esse, ut omnia quæcumque evenire possunt, sibi in animo præfigurent; et cum acciderint, nihil quasi novum sustineant, sed præparati sint ad omnia. Admone illos neminem blasphemare, quia plebs saepè detrahit rectori suo, et male loquitur de eo. Sed nec fideles perversum principem blasphemare debent, ne premantur et affligantur ab illo. Non tamen simpliciter accipitur, neminem blasphemare. Neque ait, neminem hominem blasphemare, sed absolute, neminem, id est non hominem,

non angelum, non aliquam creaturam Dei. Omnia quippe a Deo facta sunt bona valde, nec omnino Christi discipulis convenit, ut aliquem blasphemant aut maledicant. Non litigiosos esse, sed modestos. Si enim sumus filii pacis, et volumus super nos pacem requiescere, et accessimus ad Jerusalem coelestem quæ ex pace nomen accepit, cum his qui oderunt pacem, habeamus pacem (*Psal. cxix.*) ; et quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacati simus, non solum cum modestis, sed et cum rixosis, quia nulla virtus est ferre mansuetos, locumque demus iræ. Non ergo decet Christianos esse litigiosos, sed modestos, id est temperatos, ne prorumpentes in iram, blasphemant aliquem, vel infidelem appellant canem, vel diaboli filium, nec aliquid hujusmodi per iram dicant vel faciant. Et ostendentes omnem mansuetudinem ut non solum in corde sint mansueti, id est mites et tractabiles, sed et foris aperte demonstrent omnem mansuetudinem in incessu suo, atque in verbis et operibus suis. Hanc ostendant non ad quosdam, sed ad omnes homines, tam bonos quam malos; ad bonos, ut perficiant: ad malos, ut resipiscant. Non quo vanæ gloriae desiderio nos esse mansuetos omnibus hominibus ostendere debeamus, sed quia dum omnes ferimur, et injuriaæ vicem non rependimus, ipsa opera notiora siant universis. Potest aliquis ob jaetantiam et opinionem vulgi auramque popularem, simulare apud quosdam mansuetudinem, et singere bonitatem; sed ubi non est vera et germana et solida mansuetudo, ne cito an cum esse mansuetum possit omnibus persuaderi.

¶ Eramus aliquando et nos insipientes et increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

Idecirco neminem blasphemare debent, nec contra quemquam litigare, sed modestiam servare, et mansuetudinem omnibus ostendere, quia et hi qui nunc perverse videntur agere, forsitan convertentur a pravitatibus suis, sicut et nos conversi sumus. Nam et nos eramus aliquando, id est olim seu quandoque, insipientes, id est sapientiam divinæ cognitionis non habentes; et increduli, id est non credentes quod de Deo credendum est; et errantes, id est credentes quod de Deo non est, putantes lucem tenebras, et tenebras lucem (*Isa. v.*), putantes falsum quod verum est, et verum quod falsum est. Et eramus servientes, id est obedientes desideriis nostris, quia post concupiscentias nostras ibamus, et illicita desideria sequerbamur, satisfaciendo illis prout poteramus; et voluptatibus variis serviebamus, id est voluptatibus carnis et voluptatibus gulæ, ac voluptatibus mollium vestimentorum, et similium rerum. Nos dico, agentes in malitia, quantum ad alios, id est actionem malam contra alios exercentes; et in invidia, id est in malevolentia, quia si malum facere non poteramus, malevoli saltem et invidi quod poteramus, alii eramus, malum eorum desiderantes, et bonum ipsorum detestantes, quia ideo eramus odibiles, id est

A habiles ad odiendum, hoc est digni ut odirent ab aliis; et odientes invicem, quia et nos odiebamus alios, et alii odiebant nos. Tales non solum fuere gentiles ante fidem, sed et Iudei non credentes post Domini resurrectionem, postquam videlicet clamaverent: « Crucifige, crucifige eum; » et: « Non habemus regem nisi Cæsarem; » et: « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (*Luc. xxiii.; Jona. xix.; Matth. xxvii.*). » Ex eo tempore fuere insipientes, id est sapientiam Dei quæ Christus est, non habentes; et increduli, id est noientes credere Christum in carne venisse; et errantes, id est pro Christo Antichristum exspectantes, atque carnalibus desideriis ac voluptatibus servientes, et cetera que describuntur, agentes. Annon insipientis erat Saulus

B et incredulus, et errans, quando æmulationem Dei habebat, sed non secundum scientiam, et persequebatur ecclesiam, et lapidantium Stephanum vestimenta servahat (*Act. vii.*), cum in tantum odium contra Salvatorem instigatus exarserat, ut literas a sacerdotibus acciperet, pergens Damascum ad eos (*Act. ix.*), qui in Christum crediderant, vinciendo? an æstuantem flammatum voluptatum restinguere poterat, cum non esset templum Dei? Quæ autem major potest esse malitia et invidia, quam contra absentes epistolas sumere, et ubique Christi vastare discipulos, nolle seipsum salvum fieri, et ceteris quoniam salvi esse poterant, invidere, odisse Christianos, et consequenter ab omnibus odium promereri?

C ¶ Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae, que fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.

Tales fuimus ante Christi notitiam, quales descripsimus: ideo merueramus damnationem, sed per Dei gratiam in Christi cognitione reperimus salutem, nam salvos nos fecit, cum apparuit, id est quando illuxit nobis, benignitas, id est largitas exhibitionis misericordiæ, et humanitas, id est affectus misericordiæ Dei Patris et Salvatoris nostri, benignitatem videlicet vocat exhibitionem operum divinæ misericordiæ; humanitatem vero, ipsum bonum affectum ejusdem misericordiæ. Et dicitur humanitas in Deo ad similitudinem nostri. Nam ille apud nos dicitur humanus, qui humanitus et misericorditer erga homines afficitur, quia humanitas ipsa misericordia est effectus. Secundum fidem et intellectum nobis apparuit humanitas et benignitas Dei Salvatoris, quando comperimus Deum Patrem esse misericordem et misericordem. Et tunc salvos nos fecit, qui nostris meritis eramus perditione digni. Non enim ex operibus justitiae que fecimus nos, processit hac salutem, quia nulla opera justitiae feceramus, unde salutem meruissemus, sed ipse secundum misericordiam suam salvos nos fecit, non secundum merita nostra

nobis hanc salutem dedit; per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, id est per baptismum, in quo regenerati et renovati sumus adveniente in nos Spiritu sancto, per quem data est nobis peccatorum remissio. Spes quidem futuræ salutis, non ipsa salus quæ promittitur, data est nobis in baptismo; et tamen quia certa spes est, tanquam jam data esset, eadem salus salvos, inquit, nos fecit. Alio videlicet loco dicit, quia spe salvi facti sumus (*Rom. 1*). Nondum ergo re, sed jam certa spe salvos nos fecit, id est salutem æternam corporis et animæ nobis dedit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, id est per ablutionem baptismi, in quo sumus a peccatorum sordibus loti, et iterum post carnalem generationem spiritualiter generati, ac vetusto homine deposito, renovati per Spiritum sanctum, ut nunc iterum percipieremus in baptismio novitatem innocentiae, quam perceperamus in primo parente priusquam peccasset, ac deinceps ambularemus in novitate vitæ, quem Spiritum sanctum Deus Pater effudit in nos, id est extra fudit in nos, quid adhuc foris a paradiſo sumus exsules, ut major ejus super nos clementia monstraretur. Effudit, videlicet abunde, id est sufficienter ad remissionem omnium peccatorum, et ad dationem virtutum. Vel abunde, id est abundantem spiritualibus donis suis, et hoc fecit per Jesum Christum Salvatorem nostrum, id est per operationem Jesu Christi, qui sanguine suo salvos fecit nos a peccatis nostris, et salvos adhuc faciet ab omnibus malis. Ad hoc effudit Pater in nos, id est in interiora nostra hunc spiritum, ut justificemur per eum, et justificati non nostris meritis, sed gratia ipsius, Patris, vel Spiritus sancti, simus jam secundum spem hæredes vitæ æternæ, etsi nondum secundum rem, id est hæreditario jure jam nunc possideamus in spe certa vitam æternam.

« Fidelis sermo est. Et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo, hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias et contentiones, et pugnas legis devita, sunt enim inutiles et vanæ. »

Fidelis est iste sermo quem præmisi, ut justificati ipsius gratia, hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ. Dignus est videlicet sive sermo de hæreditate Dei, et de spe vita æternæ. *Et de his volo te confirmare*, id est de his supradictis volo te non dubium esse, sed certum, et ut credant cæteri, confirmare te illos, id est ut tu confirmes alios de his prædictis, de gratia, de justificatione, de hæritate, de spe vita æternæ, et his similibus. Vel volo te confirmare de his id est volo ut confirmando loquaris de his, et vehementer hæc asseras, ita ut qui te audierint, credant tibi, et curent præesse, id est studeant alios præire bonis oneribus. Qui videlicet hæc vera esse crediderint, necesse est ut curam habeant honorum operum, per quam hæreditas Dei et spes vitæ præparatur æternæ. Curent bonis operibus præesse aliis, id est summa cura et maximo studio laborent agere bona opera unde præbeant aliis exemplum bene operandi, et

A hæc agere sic studeant, qui credunt Deo, ut fidem operibus adorment, quia hæc sunt bona, id est justa et sancta, et sunt utilia, id est utilitatem æternae remunerationis tribuentia hominibus. De his, inquam, volo ut confirmes Deo credentes, quia bona sunt et utilia; stultas autem quæstiones devita, quia econtra vanæ sunt et inutiles, stultæ quæstiones sunt, ubi evidenter appareat stultitia, sicut in multis hæreticorum interrogationibus, quas de Christo vel de aliis rebus faciunt ad depreciationem catholicorum, sed hujusmodi quæstiones devita; et genealogias, id est computationes generationum, quas Judæi faciunt, qui in eo se jactant et putant legis habere notitiam, si nomina teneant singulorum, et ab Adam usque ad exterritum Zorobabel omnium generationes memoriter velociterque percurrunt, atque in suppuratione annorum et in referendis nepotibus, abnepotibus, avis, proavis, doctores se credunt; et contentiones devita eorum, qui per argumentationes artis dialecticæ non ratione, sed stomacho litigantium disputant, in hoc diebus ac noctibus vacantes, ut vel interrogant, vel respondeant, vel dent propositionem vel accipiunt, assumant, confirmant atque concludant. Si igitur illi hoc faciunt, quorum proprie ars contentio est, quid debet facere Christianus, nisi omnino fugere contentionem? *Et pugnas quoque legis devita*. Frequenter enim accidit ut habeamus pugnas legis, non ob desiderium veritatis, sed ob jactantiam gloriae, dum apud eos qui audiunt, docti volumus astimari, aut certe ex hoc rumusculo turpia sectamur lucra. Quid enim prodest spumantibus labiis et latratu garrire canum, cum simplex et moderata responsio possit te placare, si vera est, aut si falsa, leniter a te et placabiliter emendari? Occasione legis oriebantur altercationes, dum alii dicent a quibusdam cibis abstinentem esse, quoniam sic fuerat in lege præceptum; et alii responderent in Evangelio esse concessum, dicente Domino: « Non quod intrat in os, coquinat hominem (*Math. xii*); » et aliis contendentibus totam ipsam legem oportere carnaliter intelligi et servari, aliis vero respondentibus et dicentibus non jam carnaliter, sed solummodo spiritualiter eam debere servari et intelligi. Sed hujusmodi quæstiones et genealogiae et contentiones et pugnae ideo sunt vitandæ, quia sunt inutiles, id est nec dicentibus nec audiendum prosunt; et vanæ, id est inanæ, quia tantummodo speciem scientiæ habent.

« Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit cum sit proprio iudicio condemnatus. »

Hæresis Græce ab electione dicitur, quod unusquisque scilicet id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Unde stoici, Peripatetici, Academicci et Epicurei, illius vel illius hæreseos appellabantur. Hæreticus ergo est, qui generalis ecclesiæ doctrinam descrens, errorem sibi perversi dogmatis eligit, quem specialiter sequatur. Et ideo hæreticus, quia

homo est humana tantum sapiens, et de Deo secundum humanas rationes disputans. Sed iste debet corripi, et si in errore perduraverit, caveri, sicut et Dominus proximos doctores arbitrio suo dimittendos præcipit, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi : « Sinite, inquit, illos, cæci sunt, et duces cæcorum (*Math. xv.*). » Inde est quod et Apostolus nunc hæreticum jubet vitari. Non solum, inquit, prædictas quæstiones et genealogias cave, sed et *hæreticum hominem devita post unam et alteram correptionem vel commonitionem*. Quasi dicat : « Si vides aliquem a fide errantem, commone illum rationabiliter, ut catholicam teneat fidem; et si distulit, adhuc severius corripi illum de erroris sui pravitate. Non videlicet sufficit tantum semel eum corripi vel commoneri, sed et secunda est ei adhibenda correptione, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum (*II Cor. xiii; Deut. xvii.*). Si bina correptione vel commonitione noluerit resipiscere, ulterius jam illum devita, non habens cum illo participationem aliquam vel societatem, nec admonens eum, *sciens quia subversus est*. Qui videlicet, semel bisque corruptus, audito errore suo, non vult corrigi, errare estimat corrigentem; et econtrario se ad pugnas et jurgia verborum parans, eum vult lucifacere, a quo docetur. Qui ergo *huiusmodi est*, id est tam perversi erroris, et tam prævæ obstinationis, subversus est, id est a contemplatione supernorum versus ad superiora intuenda, ut terrena semper intueatur, et nihil nisi terrenum et infernum (*sic*) sapiat; et delinquit, id est derelinquit magis ac magis veritatem, *cum sit proprio judicio condemnatus*, id est corpore simul et anima damno sempiternæ damnationis deditus. Qui propterea suo iudicio dicitur esse condemnatus, quia fornicator, adulter, homicida, et cæteri criminosi per sacerdotes de ecclesia propelluntur; hæretici autem in se ipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia recentes. Quæ recessio, propriæ conscientiæ videtur esse damnatio. Inter hæresim autem et schisma hoc distat, quod hæresis perversum dogma habeat, schisma vero propter episcopalem dissensionem ab ecclesia se separat. Nullum tamen schisma est, quod non sibi aliquam confingat hæresim, ut recte ab ecclesia recessisse videatur.

« Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina venire ad me Nicopolim. Ibi enim statui hyemare. Zenam legis peritum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. »

Hæc interim quæ scribo, serva, et *cum misero ad te Artemam vel Tychicum, tunc festina venire ad me Nicopolim*, ut et alibi prædices, quia ibi statui, id est firmiter proposui *hiemare*, id est in hieme morari. Dictum est in exordio istius epistolæ : Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros (*supra 2*), ut quia Cretenses nuper crediderant, rece-

A dente Paulo, et ad alias ecclesias proficiscente, non dimitterentur orphani, sed haberent apostolicum virum, qui ea quæ videbantur deesse, corrigeret. Quia ergo post fundamentum aliarum ecclesiarum necessarius erat Titus, qui ædificium substrueret, scribit ei ut cum Artemam vel Tychicum, unum scilicet e duobus qui secum fuerant, Cretam misisset, qui impleret locum ejus, ipse Nicopolim veniret, ibi se biematurum contestans. Ex quo paternos affectus Pauli in Cretenses, a quibus idolatriæ semina primum pullulaverant, probamus. Necessarium habet Titum in Evangelii ministerium, tamen non eum ante ad se vult venire, nisi in locum ejus Artemas vel Tychicus successor advenerit, cuius doctrina et solatio Cretenses confoveantur. Nicopolis ipsa est, quæ ob victoriam Augusti, quod ibi Antonium Cleopatremque superaverit, nomen accepit : νικόπολις videlicet Græce, quasi *victoria civitas* dicitur Latine. Dixi venias ad me et antea præmitte Zenam legis peritum, et Apollo ita sollicite ut nihil desit illis, id est ut nullis careant necessariis, sed secum afferant quæcumque illis necessaria, quoniam non est mihi facultas procurandi eos. Sic innuit se pauperem esse, nec terrenis rebus colligendis inhiare. De hoc Apollo dictum est Corinthiis : « Unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae (*I Cor. 1; Ad. xviii.*). » Fuit autem vir Alexandrinus ex Judeis, valde eloquens et doctus in lege, episcopus Corinthiorum, quem propter dissensiones quæ in Corintho erant, ad vicinam insulam Cretam, cum Zenam legis doctore putandum est transfretasse, et Pauli epistola dissensionibus Corinthiorum temperalis, rursus Corinthum remeasse, Zenam vero legis peritum vel doctorem, de alio Scripturæ loco, qui fuerit, non possumus dicere, nisi hoc tantum, quod ipse apostolicus vir fuerit, obtinens id operis, quod Apollo habuerit Christi ecclesias extruendi. Præcipit itaque Tito, ut quoniā de Creta ad Græciam navigaturi erant, non eos faciat marsupiis indigere, sed habere ea, quæ ad viaticum necessaria sunt. Et quia poterat suboriri occulta responsio, ut non tam Titus, quam quicunque epistolæ lector hoc diceret : Et unde Tito ut viaticum non habentibus largiretur? solvit hanc quæstionem, et quasi nihil sibi opponatur elidit, dicendo : *Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.* Nostros, suos vocat, qui in Christum crediderunt; qui, quia Christi erant, recte et Pauli et Titi appellari merebantur, habentes videlicet victimum et vestitum, his contenti erant. Et ne forsitan vel epistolam Pauli (*I Tim. vi*), vel præceptum Titi facile contemnant, infructuosos vocat, quicunque evangelistis non ministraverint. *Non sint, inquit, infructuosi.* « Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur (*I Matth. iii.*). » Qui ergo sanctis prædicatoribus necessaria non vult tribuere, arbor infructuosa est, et ob suam sterilitatem combustionē digna. Littera

sic legitur : Illos præmitte. Sed et nostri, id est illi quos ego ad Christum converti, et tibi diutius instruendos reliqui, discant te docente, præesse bonis operibus eorum ad usus necessarios, id est parati esse semper ministrare prædictoribus eorum quæ necessaria sunt. Vel discant præsesse, id est cæteros prævenire in bonis operibus, factis ad necessarios usus prædictorum, ut non sint infructuosi, non ministrando eis necessarios sumptus.

« Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. »

Salutant, inquit te, id est salutem tibi imprecantur, omnes qui sunt mecum. Vel solita consuetudine usus est, ut Titum ab omnibus qui secum erant, diceret salutari, vel certe proprie in Titum, quod talis esset ut amorem eorum qui cum Paulo erant, omnium mereretur. Magna videlicet est laus Titi, per Paulum ab omnibus salutari. Illi, inquit, te salutant, et tu ex nostra parte, saluta eos qui apud Cretam, nos amant in fide, non in carne. Neque enim omnis qui amat, amat in fide, sed multi sunt

A qui amant absque fide, amant quippe et matres filios, sed non amant in fide, et uxores maritos, sed amor ille non fidei est. Sola sanctorum dilectio in fide diligit instantum, ut etiam si ille qui diligatur, in fide non sit, tamen sanctus in fide eum diligat. Ideo enim in fide diligit, quia credit in eum, qui pollicitus est se pro expletione mandati retributur esse mercedem; et infidelem quem diligit ea intentione diligit, ut officiatur fidelis. Deinde Tito et cæteris qui cum eo erant, imprecatur gratiam Dei, dicens : *Gratia Dei cum omnibus vobis sit. Amen.* Et quomodo Isaac patriarcha benedixit filium suum Jacob (*Gen. xxvii*), et ipse Jacob duodecim patriarchas (*Gen. xlix*), Apostoli quoque ingredientes domum dicebant : *Pax huic domui (Matth. x); et si digna erat domus, requiescebat pax Domini super eam (Luc. x);* si vero se exhibebat indignam, revertebatur ad eos qui jam fuerant imprecati : et nunc in fine epistolæ suæ Apostolus gratiam credentibus imprecatur, quæ cum voto habebat effectum, et erat in protestate credentium, si talem se benedictus, qualem benedicens imprecabatur, præbere voluisse.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

Philemoni familiares litteras mittit Apostolus a Romano carcere, pro servo ejus Onesimo rogans, quia rem ipsius suratus fuerat, et ab eo ne comprehendetur, Romam sugerat; sed ibi familiaritatem Apostoli consecutus, baptismum Christi percepérat, et in tantum se correxerat, ac doctrinam apostolicam didicerat, ut idoneus Christi prædicator efficeretur. Ideoque veniam a Philemone intendit illi Apostolus impetrare, remittens eum cum hac epistola.

CAPUT UNICUM.

« Paulus vincitus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni dilecto et adjutori nostro, et Appie sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et ecclesiæ quæ in domo tua est : Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Dominino Jesu Christo.

*Paulus vincitus Jesu Christi scribit Philemoni. In eo quod nomen suum præmittit celeberrimum, innuit ei quod tanto viro denegare non debeat quod expedit. Apostolum vero se non dicit, quia cum impetrare veniam intendat, verba tantum blandientia oportet eum ponere, non nomen auctoritatis præferre. Non imperat, sed orat. Majoris tamen videtur supercilii, vincitum Jesu Christi se dicere, quam apostolum (*Act. v*). Gloriantur enim apostoli, quod digni fuerant pro nomine Jesu Christi contumeliam pati. Sed neces-*

*C*saria est auctoritas vinculorum. Rogaturus enim pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare quod posceret, et mentione suorum cruciatuum Philemonem ad misericordiam flecteret, ne et dolorem super dolorem adderet, si veniam Onesimo denegaret. Non omnis autem qui vincitus est, Jesu Christi vincitus est; sed ille tantum, qui pro Christi nomine, et pro ejus confessione vincula patitur, sicut sanguis effusus ille tantummodo martyrem facit, qui pro Christi nomine funditur. Scribit igitur ad Philemonem Romanus vincitus in carcere, quo tempore videntur ad Philippenses et Colossenses et Ephesios epistolæ esse dictatae. Ad Philippenses illa ex causa primum (*Philip. iv*), quod cum solo Timotheo scribit, quod in hac epistola facit. Dehinc quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni prætorio. Quod sit autem prætorium in ipsius epistolæ fine significat. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Cæsaris sunt. A Cæsare videlicet missus in carcerem, notior familie ejus factus, persecutoris domum Christi fecit ecclesiam. Porro et ad Colossenses principium est simile : « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater (*Coloss. i*). » Et in fine dicit : « Memores estote. vinculorum meorum (*Coloss. iv*); » et idem Onesimus qui nunc Philemoni commendatur, etiam perlator ejusdem epistolæ fuit. Sic videlicet legimus : « Quæ circa

me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charisimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo et fidi fratre, qui est ex vobis (*ibid.*). » Hic autem Philemon, ad quem haec epistola scribitur, Onesimi dominus est, imo frater esse coepit in Domino, et ad Colossenses refertur quod Onesimus ex eis sit, unde ratio nos ipsa et ordo ducit, quod et Philemon Colossensis sit, et eo tempore communem ad omnem ecclesiam Onesimus epistolam tulerit quo privatas et sui commendatrices ad dominum litteras sumpserat. Est et aliud judicium, quod in hac eadem epistola et Archippus nominatur, cui hic cum Philemone scribitur: « Dicite, inquit, Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas (*ibid.*). » Quod est ministerium, quod Archippus accepit a Domino? ad Philemonem legimus, « et Archippo commilitoni nostro; » ad Ephesios etiam scribit se vincum in Domino (*Ephes.* III. vi), et in fine dicit: « Ut scatis quæ circa me sunt, omnia nota vobis faciet Tychicus charissimus frater et fidelis minister, quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa me sunt, et consoletur corda vestra (*Coloss.* iv). » Tychicus autem is est, qui et ad Colossenses cum Onesimo mittitur; et eo tempore Onesimum habuit comitem, quo Onesimus ad Philemonem litteras perferbat. In quarum principio Paulus sibi Timotheum adjungit, ut epistola maiorem haberet auctoritatem, quæ non ab uno scribatur, et Philemon non solum propter Apostolum, sed propter Timotheum, qui sibi familiaris erat, facaret quod rogabatur. Paulus et Timotheus frater scribunt Philemoni dilecto, et quia dilectus est ab eis, debet eorum gratia concedere veniam Onesimo. In Graeco tamen non habetur *dilecto*, sed: diligibili. Inter dilectum autem et diligibilem hoc distat, quod dilectus appellari potest et ille, qui dilectionem non meretur; diligibilis autem istantum, qui merito diligitur. Denique et inimicos nostros diligere præcipimur (*Matth.* v; *Luc.* vi), qui sunt dilecti, sed non diligibles. Amamus quippe illos, non quia amari merentur, sed quia Dominus hoc præcepit. Philemon vero et dilectus et diligibilis est, quia et diligitur, et diligi meretur. Philemoni, inquit, dilecto et adjutori nostro, id est per suam prædicationem adjuvantibus ad disseminandum Christi evangelium; et ideo dilectus est a nobis, quia in eodem sanctæ prædicationis opere quo et nos laborat. et Appias sorori charissimæ non habenti in se falsæ aliquid et fictæ germanitatis; et Archippo commilitoni nostro, quem arbitror cum Paulo et Timotheo contra adversarios pro Christi nomine dimicantem, existuisse victorem; et propterea nunc commilitonem dicit, quod in eodem certamine belloque superaverat, vel quod adhuc commilitaret il-

A lis in prædicatione assidua et hostium repressione. Illud quod ad Galatas scribens Apostolus ait (*Galat.* iii), in Christi fide nihil referre, gentilis sit aliquis an Judæus, vir an mulier, servus an liber, etiam in hoc loco perspicuum sit. Inter duos quippe viros apostolicos, inter cooperatorem Pauli et commilitonem ejus, medium Appia nomen inseritur, ut tali ex utroque latere fulta comitatu, non videatur ordinem sexus habere, sed meriti. Sunt qui intelligent Appiam conjugem esse Philemonis, et Archippum ejus filium. Quod satis videtur congruum, ut scilicet Philemoni tanquam patrifamilias principaliter mittatur epistola, deinde Appiae uxori ejus et Archippo filio ejus, necnon et ecclesia, id est convocationi fidelium, quæ est in domo ejus, id est in familia ipsius, vel quam ipse pro Christi nomine pascit et tenet in domo sua. Uxorem et filium, et domesticam ecclesiam ideo salutat Apostolus, ut omnes pro Onesimo interveniant, et ei ex corde dimittant, quia et ipsi ab illo offensi fuerant. Gratia, inquit, et pax sit vobis a Deo Pater et Deo Iesu Christo. Gratia est, qua nullo merito, nulloque opere salvamur; pax qua reconciliati Deo per Christum sumus. Sed quoniam a Patre et a Christo gratia et pax rogatur, una Filii Patris que natura esse vel potentia monstratur, cum id potest Filius præstare quod Pater, et id dicitur Pater præstare quod Filius. Hucusque Paulus et Timotheus Philemoni et ceteris, hinc jam solus Paulus soli Philemoni usque ad finem epistole iocavit.

« Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Iesu, et in omnes sanctos, ut communicatio fidei tuae evidens fiat in agnitionem omnis boni, quæ in nobis est in Christo Iesu. »

Multipliciter laudat Philemonem, ut postmodum facilius eum flectat ad concedendum quod rogabit. Gratias, inquit, ago et cetera, quasi dicat: O Philemon, ignoscere debes Onesimo, nec iam ullum rancorem vel odium retinere contra eum in corde tuo, quoniam es egregiæ charitatis et fidei; unde gratias ago Deo meo. Quomodo enim tam charitatus vir charitatem suam non extendet usque ad servum bene correptum? Aut quomodo tam fidelis non indulget illi, qui eamdem fidem jam habet? Gratias ago pro te Deo. Deo dico, meo, id est quasi proprio, quoniam speciali quadam excellentia præ ceteris illi servio. Gratias illi ago semper memoriam tui faciens in orationibus meis. Ambiguum est utrum gratias agat Deo suo semper, an nemoriam Philemonis faciat in orationibus suis semper. Et utrumque intelligi potest. Qui enim præcipit aliis ut in omnibus gratias agant Deo, nullis angustiis poterat concitari, ut gratias semper Deo ipse non referret. Si autem pro sanctis et melioribus quibusque semper orabat, credibile est eum pro Philemoni semper orasse, ut fides ejus et charitas,

Christi misericordia servaretur. *Gratias*, inquit, *ago semper*, vel semper sum *memoriam* *tui faciens* in orationibus meis, id est quotiescumque oro pro me, intermisceo et orationem pro te. *Gratias ago*, audiens, id est quoniam frequenter audio *charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos ejus*. Ob hoc enim grates refero, et orationes pro te facio, quoniam saepe narratur mihi te habere charitatem in Domino Jesu, *qua diligis eum super omnia*; et in omnes sanctos ejus, quos tanquam te ipsum diligis, ideoque debes et Onesimum diligere, quia jam sanctus ejus est. Fidem quoque habes in Domino Jesu, et in sanctis ejus, juxta quod in Exodo legimus (*Exod. xiv.*), quia credidit populus Deo et Moysi servo ejus. Quicunque credit Deo, aliter ejus fidem recipere non valet, nisi credit et sanctis ejus, id est prædicatoribus et Scripturarum sanctorum auctoribus. Nec est in Deum vera dilectio et fides, quæ in ministros ejus odio et infidelitate tenetur. Talem habes charitatem et fidem, ut *communicatio fidei tuæ fiat evidens* in bonis operibus. Vei ideo pro te oro, ut *communicatio fidei tuæ, id est quod fides tua credit omnia quæ habes, debere sanctis omnibus esse communia*. Fiat evidens, id est exterius videatur in opere, ut quod intus credit, foris demonstret in operis execuzione. Et hoc faciat, proficiens in agnitionem omnis boni, ut scilicet bene credendo et bene operando ad hoc perveniat, ut omne bonum prout in hac vita possibile est, agnoscat, id est intellegat et a malo discernat, et quale sit sciat. Sunt enim plerique simplicium, qui faciunt opera iustitiae, et non habent eorum quæ ipsi operantur scientiam. Sed tu bona cuncta quæ feceris intellige, ut *communicatio fidei tuæ fiat evidens in agnitionem omnis boni*; boni dico, existentis in Christo Jesu. Quantis gradibus, quantisque profectibus apostolicus in altiora se sermo tendit? Habet quispiam charitatem et fidem in Deum et in sanctos ejus, sed forsitan non æquale eam in omnes lanco communicat. Et communicat forsitan in omnes, sed opere non explet voluntatem. Implet aliquis et opere, sed gestorum suorum perfectam non valet habere notionem. Sit alius quoque qui et opus habeat et scientiam, sed non habet omnis boni. Multa enim juste, mansuete, studioseque perpetrans, impar est suis in aliqua parte virtutibus. At non talis Philemon, habet quippe communicationem operaticis fidei et charitatis evidentem in Deum et in omnes sanctos ejus, in agnitionem omnis boni. Quæ scilicet agnitus cum in apostolis sit, non eam putemus ob id tantum esse perfectam, quod similis sit; sed in eo totam esse, quia Christi est: ut quidquid boni et in Philemone laudatur et de apostolorum exemplo sumitur, inde bonum sit, quia de Christi fonte ducatur.

« Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requie-

A C runt per te, frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi, quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex, nunc autem et vincetus Jesu Christi. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi tibi. Tu autem illum ut viscera mea suscipe. »

Plenius inculcat et docet quia dixerat: « *Gratias ago Deo meo semper memoriam* *tui faciens* in orationibus meis. » Ideo, inquit, *gratias ago*, quoniam audita charitate tua, quam in sanctos exerces, *habui* in ea *gaudium*, non qualemque, sed *magnum et consolationem*. Desolationem videlicet quamdam et tristitiam babueram, dum vererer ne si ad te revertetur Onesimus, aliquid mali a te pateretur. Sed auditio quod in omnes sanctos charitas tua redundaret, consolationem et gaudium habui, credens quod et Onesimo qui jam unus ex sanctis est, veniam dares. Ideo gaudium et consolationem *in tua charitate* *percepi* *quia tantæ* est, quod *vissera*, id est *corda sanctorum*, quos frequenter hospitio suscepisti, requieverunt per te, o bone frater, id est *tanta illis* beneficia foris exhibuisti, ut etiam internus eorum affectus in bonitate tuæ charitatis requiesceret. Requiescunt videlicet mens et voluntas sanctorum per eos, qui pietatis opera sectantur, sicut et affligitur per illos, qui perverse agunt, et dignum erat agere gratias Deo pro charitate Philemonis, qui internum cordis affectum et profundos animi recessus sanctorum recipiendo refecerat. Hanc videlicet habet apostolus consuetudinem, ut semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere charitatem. Unde gaudens cum gaudientibus (*Philip. iv.*), et cum his qui requieverant, refectum esse se credens, habet lætitiam non transitoriam et levem, et quæ fortuita possit accidere, sed magnam et prout erat in Philemone charitas eminentem, quam augebat consolatio super ejusdem Philemonis charitate, descendens a Patre misericordiarum et Deo totius consolationis (*II Cor. 1*). Hinc ad rem venire paulatim incipit, subdendo: *Propter quod*, id est quia saepe viscera sanctorum per te requieverunt, ego *habens in Christo Jesu*, pro quo tanta facis *multam fiduciam* *imperandi* *tibi*, id est *multam certitudinem* quod si voluero possim imperare tibi illud, *quod pertinet ad rem*, id est ad utilitatem tuam et meam, *propter charitatem* nolo imperare, id est nolo te imperiosa auctoritate cogere, sed intermissio imperio *magis*, id est potius *obsecro*, id est per sacra te precor, scilicet per fidem, per charitatem tuam te rogo, ut facias quæ postulo. Obsecro, inquam, te, cum sis talis ut Paulus senex, id est quia es talis qualis ego Paulus senex, id est tam proiectus ætate corporis sicut ego; et ideo non imperio tibi, sed te obsecro, quia senes non sunt imperio cogendi, sed obsecratione rogandi, sicut in alia epistola dictum est: « *Seniorem ne increpa-*

veris, sed obsecra ut patrem. (*I Tim.* v.) » In hoc A ipso senem Apostolus se nominat, et illam in senectute sibi æquiparat, ne senem offendere negando quod possit debeat, cum et ipse sit senex, liquido notat. Senex, inquit, sum, nec tantum senex, sed etiam nunc vincitus sum, id est catenis in senectute constrictus, ideoque magis annuere debes petitioni meæ, ut sic quodammodo lenias vinculorum meorum aggravationem; vincitus, inquit, sum et vincitus Jesu Christi, id est pro ejus Evangelio vinculis mancipatus. Et propterea non me contristes, ne et illum offendat cuius vincitus sum. Multis in Philemonem laudibus ante præmissis, cum sit talis res pro qua rogaturus est, quæ et præstanti sit utilis et roganti, poterat Paulus magis imperare quam petere. Et hoc ex fiducia illa veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetraverat, utique impar sui in ceteris esse non poterat. Sed vult magis petere quam jubere grandi potentis auctoritate proposita, per quam et apostolus supplicat, et senex, et vincitus Jesu Christi. Totum autem pro quo rogat, hoc est, sicut et in exordio prælibavimus: Onesimus servus fugam furto cumulans, quædam ex bonis domini sui tulit, et pergens ad Italiam, ne e proximo facilius posset apprehendendi, pecuniam domini prodige dissipavit. Hic igitur, cum ob confessionem Christi Paulus esset in carcere, creditit in Dominum Jesum, et ab eo baptizatus, digna poenitentia maculas vitæ prioris abstersit, in tantum ut is apostolus conversionis ejus testis fieret, qui quondam Petrum increpaverat non recto pede in Evangelii veritate gradientem (*Galat.* ii). Quantum igitur ad peccatum et ad facinus pertinet, quo Dominum læserat, veniam non meretur. Quantum vero ad Apostoli testimonium, qui scit eum plene esse conversum, grandi pondere premitur qui rogatur ut veniam non neget, qui e servo fugitivo atque raptore minister Apostoli factus erat. Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium, nisi evangelii Jesu Christi, ut non quasi a domino, sed quasi a converso et coevangelista ignosceretur ei, qui servus esset Christi, similiter et minister? hoc est itaque quod rogat, subdens: 'Obsecro te pro meo filio, et cætera. Quasi dicat: Dixeram, propter charitatem magis obsecro, et non manifestaveram pro quo, vel quid obsecrem te. Sed nunc scias, quia obsecro te pro filio meo, id est proprio et quasi singulariter dilecto, quem spiritualiter genui in vinculis positus. Et quia ille vincula mea non abhorruit, sed animosius fidem suscepit, condonandum est ei quod prius erravit. Modo primum nominat ipsum filium, pro quo postulat, præmissis multiplicibus causis, cur debeat impetrare quod pro illo rogat, scilicet pro Onesimo, inquit, obsecro. Et cur pro illo sit obsecrandum, subjungit: Qui tibi aliquando inutilis fuit. Ideo, inquit, pro illo obsecro, quia aliquando, id est olim fuit tibi inutilis, id est, non quarrens utilitatem tuam, sed damnum, cum pecuniam tuam suraretur, et fugeret. Sed nunc est utilis

lis tibi et mihi ideoque debes illi ignoroscere quem remisi tibi ut a te veniam peteret, et tibi satisfaceret, tuoque servitio deditus esset. Domino tantum aucta inutilis fuit. Neque enim servus sur atque fugitivus alteri nocuit nisi domino suo. Nunc econtrario utilitas compensatione, qua et ipsi domino et Paulo utilis est, cæterisque per Paulum, plus clarus meretur quam odiu ante meruerat. Unde ait: Qui tibi aliquando inutilis fuit. Tibi, inquit, soli, non cæteris, nunc autem tibi et mihi utilis. Utilis domino suo, quia posset Paulo servire pro domino suo. Paulo vero in eo utilis, quia illo in carcere vinculisque detento, posset in Evangelio ministrare, id est, Evangelium pro illo foris prædicare. Simil autem admirandum de magnanimitate Apostoli et in Christum mente serventi. Tenetur carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, poenalibus tenebris coarctatur, et non sentit injuriam, non dolore cruciatnr, nihil novit alio nisi de Christi Evangelio cogitare. Sciebat servum, se habet fugitivum, sciebat aliquando rapto ad Christi fidem esse conversum. Grandis laboris est, talem hominem in eo perseverare quod cepit. Nec circa fluum suum et filium vinculorum suorum et ministrum Evangelii in vinculis constitutu incusat ac replicat, ut Philemon illo prudenter et dispensatore tantum in præfatione laudatus, non aedet negare, ne suis laudibus videretur indignus. Remisi, inquit, illum tibi, id est iterum nisi ad te unde discesserat, quoniam alieno servo noletan abiuti. Sed tu non repellas eum vel affigas, sed ascede, id est sursum accipe illum, hoc est, honorifice illum accipe, illum dico, viscera mea, hoc est quod supra diximus viscera significare internum cordis affectum, et plenam ex animo voluntatem, cum totum quidquid in nobis est, suscipitur a rogante. Alioquin autem omnes liberi viscera sunt parentum.

« Quem ego volueram tecum detinere, ut prote mibi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, ut ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. »

Remisi illum ad te quem primo volueram detinere tecum ego tanti nominis et auctoritatis apostolæ, qui satis auctoritate mea possem illum detinere. Ad hoc, inquam, eum detinere volueram, ut mihi necessaria ministraret pro te, id est loco tui qui mihi solebas ministrare, ut illud servitium quod ipse mihi impenderet, tibi imputarem et tu inde fructus æternæ remuneracionis colligeres. Mihi dico, in vinculis posito, et ideo multum indigeni ejus ministerio, in vinculis dico Evangelii, id est, que pro Evangelio patior, non pro crimine meo. His de causis volueram eum detinere. Sed postea tecum retractans, nihil de seruo tuo solvi facere sine tuo consilio, id est sine tuo nutu et communii voluntate, uti ne velut ex necessitate, id est ut non quasi ex necessitate esset bonum tuum, id est ut non esset invitum bonum tuum sed voluntarium, id est ex tua

voluntate procedens. Bonum Philemonis erat ministerium quod servus ejus pro eo exhibebat Apostolo. Qui scilicet Apostolus poterat et absque voluntate Philemonis Onesimum sibi in ministerio retinere. Sed si hoc sine ipsis voluntate fecisset, bonum quidem erat, sed non voluntarium. Quod autem non erat voluntarium, alio genere arguebatur non esse bonum. Nihil quippe bonum dici potest, nisi quod ultroneum est. Ex quo apostoli consideranda prudentia, quod idcirco fugitivum servum remittit ad dominum, ut prosit domino suo, qui prodesse non poterat, si domino teneretur absente et invito. Potest etiam ex hoc loco solvi, quod a plerisque semper queritur, quare Deus hominem faciens ad suam imaginem et similitudinem, facere eum ita noluit ut malus esse non posset. Si enim Deus voluntarie, et non ex necessitate bonus est, debuit hominem faciens ad suam imaginem et similitudinem, facere ut ipse voluntarie et non ex necessitate bonus esset. Qui autem asserunt ita eum debuisse fieri, ut malum recipere non posset, hoc dicunt: *Talis fieri debuit, qui necessitate bonus esset et non voluntate.* Quod si talis factus esset, qui bonum non voluntate, sed necessitate perficeret, non esset Deo similis, qui ideo bonus est, quia vult, non quia cogitur. Ex quo manifestum est, rem eos postulare contraria. Nam ex eo quod dicunt: *Debuit homo similis Deo fieri,*

illud petunt, ut liberi fieret arbitrii sicut ipse Deus est. Ex eo autem quod addunt: *Talis debuit fieri, qui malum recipere non posset,—dum necessitatem ei boni important, illud, ut homo similis Deo non fieret, volunt.* Solvit ergo ista quæstio: *Potuit Deus sine voluntate ejus hominem facere bonum. Porro si hoc fecisset, non erat bonum voluntarium, sed necessitatis. Quod autem necessitate bonum est, non est bonum, et alio genere malum arguitur esse; igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem et similitudinem fecit. Similem enim esse Deo absolute bonum est.*

«Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut in æternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem maxime mibi. Quanto autem magis tibi et in carne et in Dominino?»

Nonnunquam malum occasio fit bonorum, et hominum prava consilia Deus vertit ad rectum. Quod dico, manifestius exemplo fiet: «Joseph fratres sui, stimulis invidiae concitat, vendiderunt Ismaelitis (*Gen. xxxvii*); » hoc initium patri et fratribus et toti Ægypto bonorum omnium suit. Denique ipse fratribus postea dixit: «Vos cogitastis de me malum, et Deus vertit illud in bonum (*Gen. l.*)». Simile quid et in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasiones fuerint bonæ rei. Si vide licet dominum non fugisset, nunquam venisset Romam, ubi erat Paulus vincitus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, fidem Christi non receperisset. Si Christi fidem non habuisset, nunquam Pauli

A effectus filius in opus Evangelii mitteretur: ex quo gradatim colligitur, quod ideo minister Evangelii factus est Onesimus, quia fugit a domino. Et hoc est quod dicitur: *Debes illum honeste et libenter suscipere, quia forsitan ideo ad horam, id est ad breve tempus discessit a te, ut in æternum illum recipientes.* Pulchre autem addens *forsitan*, sententiam tenperavit. Occulta quippe sunt judicia Dei, et temerarium est quasi de certo pronuntiare quod dubium est. *Forsitan*, inquit, ideo discessit, caute, timide, trepidanter loquens, et non totum fixo gradu, ne si non posuisset *forsitan*, omnibus servis fugiendum esset ut apostolici flerent. *Forsitan* idcirco discessit a tuo servitio non diu, sed ad horam, id est quasi ad unius horæ spatium, ut pro tam brevi recessione recipientes illum in æternum, id est æternaliter tecum permansurum, qui tantummodo temporaliter erat tecum mansurus nisi recessisset; hoc est, fortasse Deus prævidit et eum a te ad horam, id est ad breve tempus discedere secreto consilio voluit, ut tu qui non eras illum æternaliter tecum habiturus, si non discederet, ut ad me perveniens fidem acciperet, recipientes illum habitaturum tecum non horarum sed æternum. Cum enim eamdem fidem ac religionem teneat quam tu, hic et in futuro tecum semper erit, qui perenniter a te separandus erat et suppliciis mancipandus, si non ad horam discessisset, ut infidelitatemlexueret. Licet haec Apostolus quasi dubitative dixerit, tamen ita veraciter completa sunt ut pronuntiavit. Nam Onesimus iste, sicut ex litteris patris didicimus, factus est postea pontifex et martyr gloriosus. Recipientes, inquam, in æternum, *jam*, id est post acceptum libertatis spiritum in baptismo, non ut servum sicut prius, sed pro servo fratrem, quia cœpit eundem in cœlo tecum habere patrem. Fratrem non qualemcunque, sed charissimum cunctis ecclesiæ filiis, qui sanctitatem quam nunc habet neverunt; sed maxime, id est multo plus quam aliis est charissimus mibi, qui magis novi quos chariores aestimare debeam et qui magis hujus perfectam conversionem scio quam alii. Et mibi quidem pro sola spirituali fraternitate tam excellenter charus est, sed quanto magis, id est valde amplius debet esse *tibi* charissimus, et in carne, id est respectu carnis, quia tibi carnale servitum debet, utpote servus, et in Domino, id est in respectu Domini, quia ejus per fidem factus est filius et regni ejus particeps est tecum futurus. In eo quod ait, ut æternum illum recipientes, notandum est, quod nullus sit æternus dominus servi sui. Postulas quippe ejus et utriusque conditio morte finitur. Onesimus vero ex fide Christi factus est æternus æterno Philemoni; et spiritu libertatis accepto, jam non servus, sed frater cœpit esse de servo; frater, pro sanctitate sua charissimus, frater æternus æterno et ipsi apostolo et domino suo, cui Onesimum ut carnis ante conditio, illum postea spiritus copulabat. Et tunc quidem quando erat ei subjectus in carne, non erat ei junctus in Domino, nunc au-

tem et in carne junctus est, in Domino. Ex quo intelligimus, servum qui crediderit in Christum, si dominus ejus fidelis est, duplii lege eidem domino suo constringi, ut ei et carnis necessitate jungatur ad tempus, et in aeternum spiritu copuletur.

« Si ergo me babes socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam, ut non dicam tibi, quod et te ipsum mihi debes. Ita frater, ego te fruar in Domino, refice viscera mea in Christo. »

Quando quidem tam bene emendatus est Onesimus, et intantum factus est mihi charissimus, ergo suscipe illum reverenter sicut me, id est quam accurate, quam studioso hospitio et animo tuo me suscipores, si venirem ad te, sic illum suscipe, ita dico, si habes, id est si habere vis me socium, id est consortem et amicum. Aliter videlicet non ero tibi socius. Philemon Paulum socium habere cupiebat, et in Christum credens, tales utique volebat habere profectus, ut Paulo similis fieret, et ei communicaret in vinculis. Consideremus ergo quantum hic laudetur Onesimus, quantum profecisse monstretur, cum ita recipiendus sit ut apostolus, et sic dominus ejus ut Pauli debeat desiderare consortium. Breviter quod dicit, tale est : Si me vis habere consortem, habeto Onesimum, quem ego consortem et filium et viscera mea habeo. Quem si non susceperis, nec habere volueris, scias quod me habere non possis. Suscipe, inquam, illum sicut me. Sed si nocuit tibi aliquid destruendo ex rebus tuis, sicut vineam eradicando, vel domum incendendo, vel aliud aliquid tale committendo, quod saepe faciunt fugitiivi, aut si debet tibi aliquid, id est si quid pecuniae tuae secum tulit, quod debeat tibi restituere, hoc quod ille nocuit, vel debet imputa mihi, id est puta in me esse, non in illo uocumentum et debitum, ut ego reddam illud tibi pro Onesimo, sicut et Christus pro nobis in passione quod non debebat, exsolvit. Ego Paulus, qui tam famosi nominis sum, et tam probatus in veridica locutione, scripsi non per notarium, sed mea propria manu epistolam istam, in qua me redditurum promitto quod ille debet, ego videlicet reddam. Et hoc ita dico ut non dicam tibi aliud, quod juste possem dicere, scilicet quod debes mihi etiam te ipsum, id est non solum tua, sed quod est majus, etiam te ipsum mihi debes, ut si necesse fuerit, reddas mihi te ipsum moriendo pro me, quamnam quidquid boni est in te, totum est per fidem, quam didicisti a me; et ideo totum mihi debetur, quidquid bonorum est in te. Quod dicit, tale est : Quod Onesimus furto rapuit, ego me spondeo redditum, hujus sponsionis epistola haec et manus testis est propria, quam non solito more dictavi, sed mea manu ipse conscripsi. Crede igitur mihi, pro Onesimo pollicenti. Hoc autem dico quasi ad extra-neum loquens. Ceterum si ad jus meum redeam, propter sermonem Christi quem tibi evangelizavi et Christianus effectus es, te ipsum mihi debes. Quod

A si tu meus es, et tua omnia sunt mea. Si autem tua omnia mea sunt, Onesimus quoque qui tuus es, meus es. Poteram igitur eo uti ut meo, sed voluntati tue relinquo, ut mercedem habeas ignoscendo. Quod autem ait : Ego reddam, noue de pecuniali, sed de spirituali redditione, id est de celesti remunerazione intelligendum est, scilicet quod suis interventientibus impetraturus sit perpetuam a Domino retributionem spiritalium bonorum pro temporali damno, quod pertulit ab Onesimo. Suscipe, inquam, illum sicut me, quia quod ille debet, ego spiritualiter reddam. Ita, frater, in illa coelesti retributione ego te fruar, id est in te delectabor in Domino, id est in illa beatitudinis gloria que est sanctis in Domino. Et ideo nunc refice viscera mea, id est benigne refove Onesimum, et hoc age in Christo, id est in Christi charitate. Vel refice viscera mea, id est recrea internum affectum meum, et comple desiderium meum in Christo, dando veniam Onesimo, et honorifice jam illum habendo. Quod dicitur : Ita, frater, in Graeco est quasi adverbium blandientis, sed in Latina lingua proprie non potest dici. Significat enim deprecantis affectum. Ego, inquam, te fruar in Domino. Cum homine in Deo fruetur, Deo potius quam homine fruetur; illo enim fruetur, quo efficietur beatus, et ad Deum se pervenisse latabitur, in quo spem ponit ut veniat. Recte ergo dicit, ego te fruar in Domino, quod si non addidisset, in Domino, et tantum te fruar, dixisset, in eo constituisse spem beatitudinis suae. Quanquam etiam vicinissime dicitur frui, cum delectatione uti. Cum videlicet adest quod diligitur, etiam delectationem secum gerat necesse est. Per quam si quis transierit camque ad illum in quo permanendum est, retulerit, utitur ea; et abusive, non proprie dicitur frui. Si vero inhæserit atque permanerit, finem in ea ponens lætitiae suæ, tunc vere et proprie frui dicendus est. Quod non est faciendum, nisi in illa Trinitate que est summum et incommutabile bonum. Apostolus itaque Philemonem fruitur in Domino, habens eum secum in illa contemplatione Creatoris, in qua est perfecta consummatio delectationis et gaudium justorum. Qui et viscera sua Onesimum, quem et superius eodem nomine appellaverat, refici vult per Philemonem. Et ambiguum dictum est, utrum viscera Pauli in Christo Onesimus sit, an viscera Pauli Onesimus per Philemonem in Christo reficienda sint. Si superius accipere voluerimus, recte Pauli in Christo viscera dicetur Onesimus, quem in Christi vinculis genuit; si posterius, in Christo reficiendus est Onesimus a Philemoni, ut ejus in Christo sermonibus erudiatur.

« Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam et super id quod dico, facies. »

Reficere debes viscera mea, nam ego confidens in obedientia tua, id est omnino fiduciam habens et certus existens, quia in hac re mihi obedies, sicut in ceteris semper obediens consuevasti, scripsi tibi de Onesimo, ut ignoscas ei et suscipias illum sicut me.

Hæc, inquit, scripsi tibi, sciens quoniam et facies super id quod dico, vel plus dabis quam peto, et ultra id quod rogo facies, atque amplius quam postulo concedes. Qui præsumit de eo quem rogaturus est, ipsa quodammodo præsumptione præjudicat quod rogat. Porro, si scit ille qui postulat, plusquam rogavit, rogatum esse facturum, in Deo majora petit, ut habeat rogatus spontaneam voluntatem et majorem ex præstatione mercedem. Si autem Philemon hoc ob hominis præceptum facit, quanto magis faciet ob dilectionem Dei? Unde et merito Apostoli voce laudatur, quod mandata ejus opere præveniret, et possit dicere: « Voluntaria oris mei complacent tibi, Domine (Psal. cxviii), » ut plus faciens quam ei præceptum est, vincat eos qui tantummodo imperata faciunt. Nam et virginitas idcirco majori præmio coronabitur (I Cor. vii), quia præceptum Domini non habet, et ultra imperata se tendit.

« Simul autem et para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras donari me vobis. »

Non solummodo suscias Onesimum sicut me, sed et mihi para simul hospitium. Num spero quod Deus adhuc per orationes vestras dabit me vobis, ut liberatus ab hoc carcere, revertar ad vos, et iterum vos aliosque doceam. Non puto tam divitem fuisse Apostolum et tantis sarcinis occupatum, ut præparato egeret hospitio; et non una contentus cellula, ædes amplissimas quereret; sed ut dum cum exspectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est, ne forte cum venerit erubescat. Si autem hic non dispensatorie, sed vere quis aestimat imperatum, ut sibi hospitium præparet, apostolo magis quam Paulo hospitium præparandum est. Venturus enim ad novam civitatem prædicaturus crucifixum, et inauditum dogma delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros. Et necesse erat primum ut domus in celebri esset urbis loco ad quem facile conveniretur; deinde ut ab omni importunitate vacua esset ac ampla, quæ plurimos caperet audientium, nec proxima spectaculorum locis, ne turpi vicinia detestabilis, postremo ut in plano potius esset sita, quam in coenaculo. Quam ob causam eum aestimo et Romæ in conducto manuisse biennio, nec parva (ut reor) erat mansio, ad quam Judæorum turbæ frequenter confluabant. Spero, inquit, per orationes vestras donari me vobis, Filium patri Deus rogatus indulget, et frater sæpe oratione fratris servatur. Apostolus vero totius Ecclesiæ precibus conceditur, ob eorum qui eum audiunt sunt utilitatem; et hoc donum non tam in eum dicitur esse, qui differtur a martyrio, ad martyrium paratus, quam in eos ad quos Apostolus mittitur. Quod autem crebro Paulus in carcere fuerit, et de vinculis liberatus sit, ipse in alio loco dicit: « In carceribus abundantius (II Cor. xi). » De quibus nonnunquam Domini auxilio, crebro ipsi persecutoribus nihil dignum in eo morte invenientibus, dimittebatur. Necdum enim super nomine Christiano secessus-consulta processerant, necdum Christianum

A sanguinem Neronis gladius dedicaverat; sed pro nobitate prædicationis, sive a Judæis invidentibus, sive ab his qui sua videbant, idola destrui, ad furorem populis concitatis, missi in carcerem, rursum impetu et furore deposito, laxabantur. Et hæc ita esse ut dicimus, apostolorum Acta testantur, in quibus et Agrippa loquitur ad Festum, potuisse dimitti Paulum si non appellasset Cæsarem (Act. xxvi); et Festus ad Agrippam, quia nullam invenerit causam præter quæstiones quasdam de religione propria, et de quodam Jesu quem Paulus vivere prædicabat. (Act. xxv). Ex quo animadvertisimus et a ceteris judicibus similiter eos potuisse dimitti id agente Domino, ut in toto orbe nova prædictio disseminaretur, propter quod et nunc dicit Apostolus se sperare quod possit adhuc dari fidelibus per orationes eorum.

« Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. »

Id quod principio dicebamus, quoniam ad Colossenses epistola eodem in tempore et per eundem esset scripta bajulum litterarum, quo et ad Philemonem quoque scripta est, etiam eorum qui salutantes inducuntur, nomina docent. Nam et in ipsa subscrribitur: « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphras qui est e vobis servus Christi; » et paulo inferius: « Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas; et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas. » Et: « Memores estote vinculorum meorum (Colos. iv). » Si autem ex eo aliquis non putat pariter scriptas, quod ad Colossenses pauca sint nomina quæ hic non ferantur ad scripta, sciat non omnes omnibus aut amicos esse, aut notos; et aliud esse, privatam ad unum hominem, aliud, publicam ad universam Ecclesiam epistolam fieri. *Salutat te ergo, inquit, Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu,* de hoc Epaphra dictum est Colossensibus: « Cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo et conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu (Coloss. i). » Quem et concaptivum suum in Christo dicit nunc Apostolus, quia cum eo Romæ tenebatur pro Christi Evangelio captus ac vinculis astrictus. Marcum vero quem subjugxit, crederemus illum esse qui scripsit Evangelium, nisi ad Colossenses diceretur consobrinus Barnabæ, ideoque magis credimus hunc esse Marcum, pro quo inter Paulum et Barnabum fuerat olim dissensio, id est Joannem qui cognominatus est *Marcus;* et sic ex societate Barnabæ melioratum, ut dignus esset Paulo adhaerere, qui quondam ab eo fuerat rejectus. Aristarchus autem, quem et ad Colossenses concaptivum suum Apostolus scribit (Colos. iv), Thessalonicensis erat, et comitatus est eum Hierosolymis ascendentem, atque inde cum eo ipse et Lucas Romanam sunt missi, sicut et eccle-

sistica historia meminit. *Demas* vero ipse est, de quo ad Timotheum queritur Apostolus : « Demas me dereliquit, diligens hoc sacerdotium, et abiit Thessaloniam (II Tim. iv). » Qui fortasse postmodum poenitentia ductus, et in Christo confortatus, rediit ad Apostolum, aut, si non est ad eum reversus, tunc constat hanc epistolam prius esse scriptam, quam scriberetur ad Timotheum secunda. *Lucas* autem medicus charissimus, ipse est frater ille gloriosus, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias (II Cor. viii). » Qui Evangelium et Actus apostolorum Ecclesiis derelinquens, quomodo apostoli de piscatoribus piscium pescatores hominum facti sunt, ita de medico corporum in medicum est versus animalium. Cujus scripta quotiescumque leguntur in ecclesiis, toties ejus medicina non cessat. Hujus B autem epistolæ talis est terminatio :

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

Sicut a meliori parte hominis, id est capite diuumeratur populus Israel, dicente Scriptura, secundum capita eorum, ita in toto quidem homine et omni parte sanctorum gratia est Domini nostri Jesu Christi, sed a majori et meliori parte, id est spiritu per synecdochē de toto homine dicitur : *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.* Cum autem in spiritu gratia Domini fuerit, totum facit hominem spiritualem, ut et caro spiritui serviat, et anima non vincatur a carne; et redacta simul in substantiam spiritalem, adhaeret Domino, quoniam qui adhaeret Domino, unus spiritus est.

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

ARGUMENTUM.

Paulus in Italia positus, Hebreos sermone scripsit hanc epistolam et misit Judæis ad fidem Domini Jesu conversis, et in Judæa post veritatis agnitionem conversantibus, intendens principaliter eos in puritate fidei Christianæ confirmare, et a legalibus observantiis quibus adhuc detinebantur, prorsus avellere. Putabant enim fidem Christi solam sine admitione legalium cæmoniarum ad beatitudinis consecutionem nullatenus esse sufficientem, sed utrumque simul dicebant ad salutem esse necessarium. Nullum namque in fide Christi sine legali observatione, vel in legis observantia sine fide, dignum vita perpetuitate judicabant. Et apostolus eorum beatus Petrus permisit eos adhuc in legalibus cæmoniis vivere; timens ne, si carnalies observantias illis omnino auferret, et ab operibus legis in quibus semper vixerant, removeret, potius a fide Domini Jesu recederent, quam legem desererent. Consideravit enim quod si ad fidem Salvatoris converterentur, atque post fidem et veritatis meritum inutilitas signorum et umbræ manifestaretur eis, facilius ab errore illo revocari possent, quam si primo auditu diceretur eis, ut a legis operibus omnino cessarent. Et quod tunc Petrus prævidit posse fieri, nunc Paulus aggreditur facere. Timebat enim ne fidem eorum, quæ nimis imperfecta erat, et conversio ipsorum inanis fieret et superflua. Ideoque scribit eis per multas rationes de eminentia Christi et inutilitate legis, ad ultimum et de moribus instruit. Studet enim, ut dictum, est persuadere illis fidem Salvatoris sine carnalibus observantias ad vitam æternam sufficientem esse, et ut ulterius carnalibus observantias non insistant, sed in fide Christi justificationis et salvationis sua fiduciam ponant. Quod autem hæc epistola superscriptionem solitam non habet, id est Pau-

lus apostolus, ista ratio est, quia præjudicatum Hebreis erat de Pauli nomine, ne dicta ejus susciperent; et idcirco prudenter declinavit, ne statim in principio Pauli nomine inspecto, ejus lectio repudiaretur; et quia a Domino omnipotente Paulus dicitur missus ad gentes præcipue, non ad Hebreos. Pro humilitate ergo Paulus, qui ad gentes fuerat destinatus, non scribit semetipsum Hebreis apostolum, vel propter honorem Domini, qui se missum dixerat ad oves domus Israel (Matth. xv), vel quia gentium videbatur apostolus, et non Hebreorum. Nam neque fidem, neque aliud quidquam illis contulerat. Interpretantur autem Hebrei transitores vel transeuntes. Et quicunque radicem cordis in amore præsentis mundi non plantavere, sed assiduis desideriis ad superna transiunt; qui peregrinationem terræ non diligunt pro habitatione patriæ, sed veram patriam inquirunt, ipsi sunt vere Hebrei, et ad se scriptam esse credant hanc epistolam. In qua Apostolus primum proponit audienda esse Verba Christi, conferendo cum prophetis, quia in eo locutus est Deus ut in prophetis, et maior est eis, sic enim dicit :

CAPUT PRIMUM.

« Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis novissime diebus istis locutus est nobis in Filio. »

Multifariam, id est multis locutionum generibus aliquando manifeste, aliquando obscure, aliquando proprie, aliquando figurate, aliquando per angelum, aliquando per occultam inspirationem, aliquando Hebraice, aliquando Chaldaice, aliquando blandiens, aliquando terrens, locutus est Deus; et multis modis, id est diversis et variis actionum generibus, quia non solum dicta prophetarum, sed et omnia facta eorum prænuntiavere ea, quæ nostris temporibus

erant futura. Et quam varia sint et quam multa prophetarum gesta, quæ referuntur in Scripturis, quis facile noscat? Et in omnibus illis patrum gestis locutus est futura. Nam de verbis eorum quæ multa sunt, atque diverso et multiplici genere locutionum prolata, non est dubium quin ipse ea locutus sit. Ita ergo multisfariam et multis modis et qualitatibus olim, id est in antiquis temporibus, *loquens Deus patribus*, qui nos carnaliter genuere, et fidem suam de Christo nobis reliquere. Et loquens eis in prophetis, quia ipse in cordibus eorum dixit, quidquid illi foras vel dictis vel factis locuti sunt hominibus. Nec vacat quod dicit, loquens olim, et jungit præsens cum præterito. Nam ea quæ locutus est patribus in prophetis, omnia nobis usque hodie loquitur in Scripturis, ut sicut ipsi, ita et nos credendo ea et opere complendo vitam consequamur æternam. Potest et de solis verbis intelligi, quod ait, multisfariam multisque modis. Multisfariam, id est multis locutionibus, multisque modis, id est multis locutionum qualitatibus, olim Deus Pater loquens patribus, qui in carne et in fide nos genuere; *novissime*, id est in fine temporum, quando jam alia non sequitur Dei locutio, quoniam in hac continetur omnis perfectio sanctitatis et justitiae, *diebus istis*, id est tempore istorum hominum, qui adhuc in carne vivunt, *locutus est nobis in Filio suo*, quia quidquid foras Christus locutus est hominibus, Pater in eo loquebatur intus. In prophetis fuit Deus secundum inhabitationem gratiæ et revelationem voluntatis sapientiæ suæ, in Filio autem omnino totus manebat, scilicet usquequaque mentem et rationem illius illuminans, ut nihil sibi decesset ad perfectionem animæ, utpote cui sapientia Dei personaliter erat unita. Et qui loquebatur in prophetis, quod in eis loquebatur patribus nostris, hoc nobis ad ultimum locutus est in Filio suo; et ideo verba Filii non minoris auctoritatis sunt, quam prophetarum; imo majoris, quia illi sunt servi, iste Filius in quo Pater locutus est; novissime, quia post istam nulla alia futura est locutio. Illa enim quæ, facta est Moysi, non fuit novissima, quia tantum posita fuit usque ad tempus correctionis, et ideo quandiu durabit haec novissima locutio, id est Novum Testamentum, pro certo durabit fides nostra, quia in aliud non poterit transmutari, quod nobis plus valeat ad acquisitionem *vitæ cœlestis* (*infra ix*). Et ut diligentius observentur ea quæ locutus est Filius, transfert se Apostolus commendationem ejus secundum utramque natum, dicens :

« Quem constituit hæredem universorum, per quæ fecit et secula. Qui, cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnian verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. »

Ostendit videlicet quantus sit Filius, in quo Pater

A locutus est hominibus, ut cognita magnitudinis ejus dignitate, fides de eo sufficiens esse ad salutem æternam cognoscatur. *Quem* ipse Pater secundum humanitatem constituit jam immutabilem *hæredem universorum*, id est possessorem omnium creaturarum, atque totius mundi Dominum, ut jam non sit tantum Jacob funiculus hæreditatis ejus, sed fiat quod scriptum est : « Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (*Psal. ii*). » Unde patet quia omnes in eum debent credere. Et per quem, secundum quod verbum Patris est, ipse Pater fecit non solum æternam, quæ minus sunt etiam nobis nota, sed et *sæcula*, id est omnia mutabilia, quæ variari cernimus per tempora. Sæculum enim a sequendo dicitur, eo quod semper sit in motu, quia semper aliquid præcedit, et aliud sequitur : Et cum sæcula per Filium facta sint, manifestum est eum esse Creatorem hominis et omnium reliquorum, quæ in coelis facta sunt. Qui Filius post labore militiæ et obedientiæ suæ sedet, id est requiescit, nihil ultra laboris sustinens, ad dexteram paternæ majestatis. Et jure secundum humanitatem exaltatus est ad dexteram Patris cum sit secundum divinitatem eidem Patri coæternus et coæqualis. Est enim *splendor gloriæ et figura substantiæ ejus*. Splendor gloriæ quasi lumen de lumine, Pater enim est gloria, sicut idem Filius ei canit in Psalmo : « Gloria mea, et exaltans caput meum (*Psal. iii*). » Et hujus gloriæ, id est Patris splendor est Filius, quia a Patre est, sicut splendor de sole, et coæternus est Patri, sicut splendor coævus soli. Nam, sicut natura non patitur ut sit unquam sol sine splendore, et ignis sine calore, ita Pater nunquam potuit esse sine sapientia sua; et sicut sol non est a splendore, nec ignis a calore, ita Pater non est a Filio, sed Filius a Patre; et sicut splendor ostendit illud cuius est splendor, ita Filius manifestat Patrem cuius ipse est sapientia; et sicut substantialiter splendor in sole est, et sol in splendore, ita substantialiter Filius in Patre est et Pater in Filiio. Et quia posset esse coæternus, et tamen non esset eadem substantia, addit, et *figura substantiæ ejus*, per quod ostenditur consubstantialis Patri. Quia est figura substantiæ ejus, id est expressa similitudo ejus, non secundum exteriora, sed secundum substantiam. Figura substantiæ ejus est, id est forma et *imago substantiæ ejus*, quia quantus est Pater, tantus et ipse; qualis est Pater, talis est ipse, cuius substantiæ est Pater, ejusdem et ipse, quod est Pater, hoc et ipse. Filius enim, qui est sapientia Patris, per hoc quod ipsum revelat et facit cognosci, figuram substantiæ ejus exprimit, cum secundum primum describit eadem sapientia, et sic Patrem manifestat (228). Cum enim æternitas Patris cernitur a nobis, prout infirmitatis nostræ possilitas admittit, *imago ejus mentis nostræ oculis anteferatur*, quia, cum vere in Patrem tendimus, bunc quan-

tum accipimus per suam imaginem, id est per A Filium, videamus et per eam speciem, quæ de ipso sine initio nata est eum aliquo modo cernere, qui nec cœpit, nec desinit, conamur, et hæc est figura expressa substantiæ Dei. Unde idem Filius dicit : « Nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan. xiv.*), » et : « Qui videt me, videt et Patrem (*ibid.*). » Qui et portat *omnia*, id est sursum tenet ne decidunt, et in nihilum revertantur, unde creata ab ipso fuerant et sustentat ea non labore, nec difficultate, sed *verbo virtutis suæ*, id est imperio suæ potentiae, hoc est sola voluntate sua, quæ in eo virtus est et omnipotentialia, per quod patet, quia Patri competentialis est. Et est *purgationem peccatorum faciens*, quia sanguine suo nos a peccatis mundat. Commonet Apostolus crucis ejus et mox resurrectionis et ascensionis. Nam, postquam fudit in cruce sanguinem, ut faceret peccatorum nostrorum purgationem, suscitatus est de sepulcro, et elevatus est in cœlum. Ubi sedet nunc, id est quiescit et regnat et judicat sublimatus ad dexteram, id est æqualitatem et honoriscentiam majestatis, id est Patris, qui est majestas, id est major potestas, quia omnibus potestatibus major est, ad cuius dexteram Filius est in eadem sede, sicut æqualis, ne si, in alia parte sederet, minor esse videretur, et sedet *in excelsis*, id est super omnem creaturam in eminentissimis spiritibus angelicis, qui vocantur thronus, id est sedes Dei.

« Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? (*Act. xiiii; Psal. ii.*) et rursum : « Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium? » (*II Reg. vii; II Par. xxii.*) »

Hie comparat eum angelis et præsert, usque ad locum, quo ait : Propterea abundantius oportet. Seden in excelsis, effectus tanto melior, id est dignior angelis secundum humanitatem, secundum quam minoratus fuerat paulominus ab angelis, quanto hæreditavit, id est hæreditario jure possedit nomen (quod est Filius) differentius, id est magis differens. Dum enim mortalibus esset differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei, sed tamen confortasse eum legitur angelus in passione. Postquam autem immortalis factus est, magis differens nomen D habuit, quia ministrare adhuc ei possunt angeli, sed jam confortare eum non possunt (*Matth. iv; Luc. xxii.*). Et ante passionem, licet nonnunquam vocaretur Filius Dei, tamen sere semper vocatus est Filius hominis, post resurrectionem vero Filius Dei vocatur. Et secundum quod ipse differentius nomen habet est *præ illis*, non post illos. Nam etsi angelii aliquando vocantur filii Dei, hoc nomen significat illos a Deo creatos esse, non eamdem substantiam habendo cum Deo, sed potius quod sunt sola Dei voluntate facti. In Christo autem significat illum esse naturaliter a Patre genitum, et ejusdem cum Patre substantiæ, et humanitatem ejus personaliter unitam eidem unigenito Dei. Propter

A quod et ipsa humanitas appellationem Filii Dei meruit; et ita nomen istud quod Filius, est in Christo differentius et longe dissimilius quam in angelis, et longe præ illis. Vel præ illis habet Christus nomen, quia honoriscentior quam illi factus est quando surrexit et ascendit. Et vere præ illis nomen habet. Nam *cui angelorum dixit* Deus, quod Christo dixit? Nec majori angelorum dixit hoc aliquando, id est nec in creatione, nec postquam confirmati sunt in supernis. Similiter nullus angelorum tam sublimis est, cui legatur Deus aliquando dixisse quod Christo dixit *Filius meus es tu consubstantialis mihi*, quia *ego hodie*, id est in die æternitatis, quæ caret principio et fine, semperque præsens habet sine præterito et futuro, *genui te*, ex substantia mea. Genui te, dixit et non gigno te, ne imperfectus videretur esse Filius, et ne contra prophetam Deus recens esse putaretur idem unigenitus : Si enim dixisset, hodie gigno te, posset existimari hæc genitura hodie principium habuisse. Sed, cum dicit, *genui*, ostendit quod hodie sit, sed non hodie cœperit. Ac per hoc nullum principium habuisse declaratur. Tamen si in Actibus apostolorum verba Pauli consideremus, videbimus eum hanc sententiam ad resurrectionem Domini retulisse : dixit enim de Patre : « Resuscitans Jesum Christum, sicut in Psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodie genui te (*Act. xiiii.*) ». Juxta hoc igitur Apostoli testimonium dixit ei Pater in die resurrectionis : « Filius meus es tu, ego hodie genui te », ut illa resurrectio ejus quam Pater operatus est, intelligatur quædam generatio. Nam et nostra resurrectio vocatur regeneratio, cum dicitur : « In regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ (*Matth. xix.*) ; et iterum de electis dicitur, quia in futuro sæculo sunt filii Dei, cum sint filii resurrectionis (*Luc. xx.*) ». Christus ergo secundum humanitatem qui, dum esset mortalis, erat Filius hominis, in resurrectione vestiens immortalitatem, factus est Filius Dei, sic tamen, ut non amitteret esse Filius hominis, quia verus homo permanit; sed gloriam, quam humanitus non habebat, accepit, et ita homo ille quem Unigenitus Dei in sua persona suscepérat, audivit in resurrectione : « Filius meus es tu, ego hodie genui te », quod nulli unquam angelorum dictum est : quia nec propter aliquam promotionem quæ illis aliquando facta est, dignus fuit aliquis illorum hoc audire. Et rursum, cui angelorum dictum est quod de Filio hominis Verbo Dei personaliter unito dixit : Ego qui Verti mei semper sum Pater, ero illi in Patrem, id est ero pater illi homini quem Verbum meum assumet, et ipse homo erit mihi in Filium (*II Reg. vii*), id est erit mihi filius? Nulli angelorum dictum est hoc, vel de nullo angelorum. Sed homo iste propter unitatem personæ, verbi et carnis, factus est ejusdem Patris Filius cuius et verbum; quia et virgo, Dei genitrix idcirco dicitur, quod non solum

hominem sed et Deum genuit (*Psal. xcvi.*) Caro A enim communicat altioribus, sicut et divinitas humilioribus.

« Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adoren eum omnes angeloi Dei ; et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammarum ignis (*Psal. ciii.*). Ad Filium autem: Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis virga regni tui (*Psal. xliv.*). Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et : Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent; et velut amictum mutabis eos, et mutantur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficit (*Psal. ci.*). »

Ostendo per auctoritates quoniam differentius nomen præ angelis Christus bæreditavit, ostendit per alias auctoritates eum esse meliorem et præstantiorem angelis. Quasi dicat : Antequam Filius Dei homo fieret, promisit Deus se eidem homini fore in Patrem. Et iterum, cum introducit in orbem terræ, id est in hunc mundum primogenitum in multis fratribus, dicit de eo, ut adoretur ab omnibus sanctis angelis. Iterum introducit visibilera carne assumpta, qui ante invisibilis in mundo erat. Quæ assumptio dicitur exitus a Patre, et introductio in bæreditatem. Vel introducit, id est intus usque ad corda hominum dicit eum, ut cognoscatur ab eis, pro quorum salute carnem induit, et in orbem terræ, id est in reparationem humani generis ubique terrarum existentis. Qui Filius secundum divinitatem quidem, in qua fratres non habet, dicitur unigenitus; sed secundum humanitatem, in qua fratres habere dignatus est, appellatur primogenitus. In qua humanitate eum adorare monentur angeloi, quia in divinitate ut adorarent eum, non indigebant admonitione, et quia homo unitus Deo, adoratur ab angelis, patet quia longe melior est ipse quam angeloi. Hoc autem testimonium in cantico Deuteronomii juxta Septuaginta interpretes ita legitur : « Lætamini cœli simul cum eo, et adoren eum omnes angeloi Dei (*Deut. xxxii.*). » Ubi notandum est quod translatio Septuaginta interpretum authentica erat Hebreis, quibus scribebat Apostolus, uthore Graecam et Hebream linguam scientibus. Quia ergo cœli lætantur cum homine quem Dei Filius assumpsit, et adorant eum omnes angeloi Dei, manifestum est ex hoc, quantum ipse prælatus sit angelis; et etiam ex hoc quod sequitur, quia ad angelos dicit, qui facit angelos, etc. Illud enim quod supra dictum est resfertur ad Filium, ostendendo illum esse meliorem angelis; et istud quod subditur, resfertur ad angelos, ostendendo eos inferiores illo cui serviunt et ministrant. Et hoc est quod dicit Scriptura, quod ad angelos quidem pertinet : Qui scilicet Filius facit angelos, id est nuntios et legatos sua voluntatis ad

homines. *suos spiritus cœlestes, angelus enim nomen officii, non naturæ. Nomen vero naturæ spiritus est.* Nam sancti illi Spiritus supernæ patriæ semper quidem sunt spiritus, sed non semper angeloi. Tunc enim solummodo sunt angeloi, cum nuntiant. Eos ergo, quos semper Christus habet spiritus, quando vult, angelos facit, mittendo eos nuntiare quod jusserit, et *flamnam ignis*, id est seraphin, qui ardentes interpretantur, quia igne divini amoris toti sunt inflammati, et ante omnes alios sunt, facit *ministros suos*, ut ministrant ei et serviant, scilicet primos cœlestium spirituum facit sibi ministrare, et hoc *quidem ad angelos dictum est*, ad ostendendam subjectionem eorum, sed *ad Filium* quod sequitur, id est ad declarandam ejus excellētiā : *O Deus Fili, tuus thronus* (*Psal. xliv.*), id est tua sedes regia permanet in sæculum sæculi, id est in æternum. Non enim posset Deus habere sedem temporalem. Dominum vocat eum, ut omnibus, qui videbant eum esse hominem, divinitas ejus innoteat. Per thronum, id est per sedem regiam designatur regnum ejus. Qui thronus perseverat in sæculum sæculi, quia regni ejus non erit finis (*Luc. 1.*), et alibi dicitur : « Quia sedebit Dominus rex in æternum (*Psal. xxvii.*). » Per virgam quoque, id est sceptrum, insigne regnantis exprimitur. Quæ virga est æquitatis sicut et per prophetam de eo dictum est : « Ecce in justitia regnabit rex (*Isa. xxvii.*). » Vel thronus intelligatur judicaria sedes, et per hanc ipsum judicium. Qui thronus permanet in sæculum sæculi, quia novissimum Christi judicium semper stabit. Unde ait : « Ibunt hi in suppliūm æternum, illi autem in vitam æternam (*Matth. xxv.*). » Per virgam autem æquitatis, intelligi potest rectitudo sententiae judicii ejus, quia percutiet reprobos. Hæc virga, fortitudo est in vindicta et æquitas rectissima. Vel certe *virga regni tui*, id est disciplina et regnum, qua bonos regis et malos flagellas, est *virga æquitatis*, id est regula directa et inflexibilis. Nec mirum, quia *dilexisti justitiam*, id est omne bonum non coactus habuisti, sed est amore; et econtra odisti iniquitatem, id est omne malum. Nam, sicut Joannes in Epistola dicit : « Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas (*I Joan. iii.*). » Non simul ultraque habuisti, id est bonum et malum; sed unum ex amore tenuisti, et alterum ex odio detestatus es, et propterea, id est ut bonum diligeres et malum odires, *unxit te o Deus Fili Deus tuus* Pater per se, non per ministros. In eo enim quod dicitur, *unxit te Deus, Deus tuus*, sicut et in Hebreo et Graeco patet, primum nomen Dei vocativo casu intelligendum est, sequens nominativo. *Unxit te Deus, Deus tuus.* Unxit secundum hominem, quia deitas nullo indigebat. Deus enim, qui unctus est, homo factus erat; et ideo unctus est Deus, quia homo erat Deus. Unctus est *oleo*, id est Spiritus sancti dono. Sed *præ participibus suis* unctus est, quia omnes nos prius in peccato existimus, et postmodum per unctionem

sancti Spiritus sanctificamur. Ipse autem qui existens Deus ante sæcula, per Spiritum sanctum in utero Virginis homo conceptus est, in fine sæculorum ibi ab eodem Spiritu unctus est, ubi conceptus. Nec ante conceptus et postmodum unctus est sed hoc ipsum de Spiritu sancto et carne Virginis concipi, a Spiritu sancto ungi fuit. Non potuit aperi- tius dici nomen Christi, quam ut diceretur unctus Deus. Christus enim Graece, *unctus* dicitur Latine, et *unctus* significat regem, vel sacerdotem. Unctus est Deus oleo, sed spirituali. Oleum enim visible in signo est, oleum autem invisible in sacramento. *Oleo exultationis unctus est*, id est Spiritus sancti gratia quæ conscientiam ejus exhilaravit, faciet ut nullum omnino peccatum in ea unquam esset, sed omnis omnino sanctitas. Et ideo præ participibus suis unctus est, quia nullus sine peccato, nisi iste solus, nullusque tantum sanitatis habere potest. Nam neque boni aliquid habere quisquam valet, nisi ab isto acceperit. Quia enim omnes sancti ab eo accipiunt quidquid habent, ideo participes ejus dicuntur, sicut et in sequentibus epistola hujus legimus : « Participes enim Christi effecti sumus (*infra iii.*) ». Propter quod et ipse vocatur Christus, illi vero Christiani; in qua appellatione declaratur, quia ipse singulariter unctus est majori gratia præ omnibus. Non enim ad mensuram dedit ei Spiritum Deus (*Joan. iii.*), sed totum Spiritum sanctum ei largitus est; nobis vero dedit ad mensuram. Hæc dicta sunt ad Filium, in quibus humanitatis ejus excellentia demonstratur. Et iterum Prophetæ (*Psal. cii.*) insinuans æternitatem divinitatis ejus, ait ei : O Domine Fili, tu fundasti terram in principio mundi, id est nutu et dispositione tua immobilem subsidere [al. subsistere] fecisti. In principio fundasti eam, quia tu jam eras ante omne principium, et in principio dedisti esse creaturis. Et cœli sunt opera manuum tuarum, quia manibus tuis, id est virtute iussionis tuæ operatus es cœlos. Ipsi qui tam durabiles sunt, peribunt in die iudicii. Non tamen hoc intelligitur de superioribus cœlis, sed de novissimis, qui sunt propinquæ terræ, et in quibus aves volant. Qui secundum quantitatem et spatia aeris hujus peribunt igne judicii occupante tantam aeris capacitatem, quantam occupavit aqua diluvii. Ipsi peribunt ab ea quam habent specie, ut in meliorem mutantur. Tu autem permanebis, quia sicut ante omnia permanebas incommutabilis in æternitate tua, sic et postquam illi perierint, permanebis semper, id est æternaliter; et omnes illi cœli aerii veterascent ut vestimentum, id est longevitatem paulatim deteriores sient. Quod nos quotidie cernimus impleri ipsa jam aeris immutatione et terræ sterilitate. Nam et de terra similiter hoc intelligitur. Et velut amictum mutabis eos. Amictui comparantur cœli, quia terram operiunt et circumdant. Sicut amictum mutabis eos, id est tam facile, sicut amictus extenditur et plicatur. Ita ergo peribunt cœli et terra, ut mutantur, non ut omnino desinant esse, quia ab ea quam nunc

A habent specie, tergentur per ignem, et tamen in sua semper natura manebunt. Creaturæ quidem mutabuntur, sed tu immutabilis permanes, juxta quod alibi dixisti : « Ego Dominus et non mutor (*Malach. iii.*) »; et : « Ego sum qui sum (*Exod. iii.*) ». Tu semper idem ipse es æqualiter incommutabilis, et anni tui non deficient, id est æternitas tua, anni nostri quotidie deficient, nec stant omnino. Sed anni tui non deficient, quia semper stant; et quia stant, ipsi anni qui stant, unus annus est, et ipse annus qui stat, unus dies est. Quia ipse unus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat et lucet. Hi sunt anni qui non deficient, sed permanent. His itaque dictis evidenter ostenditur Dei Filius æternaliter incommutabilis in sua deitate, sine initio et sine permanere, et omnium creator esse, ac per hoc filies ejus ad æternam salutem optime sufficere. In Psalmo possunt hæc prophætica verba mystice tractari, sed in hoc loco juxta litteram melius intelliguntur, quia tunc in eis manifestius æternitas et potentia Filii, quam nunc Apostolus studebat ostendere, declaratur. Nam ad Filii personam, non ad Patrem in hac epistola dicitur : Tu in principio, Domine, terram fundasti, etc., licet in Psalmo et ad Patrem convenienter ista dicantur, vel potius ad totam Trinitatem. Sed nunc Apostolus excellentiam solius Filii prophæticis testimoniis intendit ostendere, qui Judæis propter assumptionem carnis minor videbatur. Unde et adhuc subjungit :

B « Ad quem autem angelorum dixit aliquando ;
« Sede a dextris meis quoadusque ponam inimicos
« tuos scabellum pedum tuorum? (*Psal. cix.*) Nonne
« omnes sunt administratorii spiritus, in ministeri
« um missi propter eos qui hereditatem capient
« salutis? »

C Item de gloria humanitatis ejus loquitur, ostendens cum angelis multo dignorem. Quasi dicat : Non solum per supradicta major angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia ad quem angelorum quantæcumque excellentiae fuisset, aliquando, id est in aliquo statu corum vel ante ruinam superborum, vel post confirmationem humilium, dixit Pater quod Christo dixisse legitur, scilicet : Sede a dextris meis? D Nam de excellentissimiis angelis scriptum est, quia seraphin stant in circuitu ejus (*Isa. vi.; Apoc. viii.*). Seraphin stant ut ministri, Filius sedet ut Dominus. Seraphin in circuitu, Filius ad dexteram. Nam viceri Christo Pater in die ascensionis ejus obtulit concessum suum, dicens : Sede a dextris meis, id est quiesce et regna in potioribus meis, et hoc, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, id est prorsus subjiciam tibi. Per pedes stabilitas æterna designatur, ubi quasi vestigis positis virtute omnipotentiae consistit, vel certe humanitas ejus, et his pedibus ejus quotidie subjiciuntur inimici, vel per spontaneam conversionem, vel per justam damnationem (*I Cor. v.*). Cum autem omnes subjecti fuerint, id est in fine sæculi, tunc patebit omnibus,

quia ipse peream̄ sedebit ad dexteram Patris (229), A

et ideo nunc necesse fuit dicere, quod ipse ibi ser-
surus sit post diem judicii, sed tantum usque ad il-
lum diem propter eos qui adhuc eum ibi sedere non
credunt : hoc nulli angelorum dictum est, scilicet :
Sede a dextris meis, quia non est ministri sedere ad
dexteram illius cuius minister est, sed Filii est se-
dere ad dexteram Patris. Nam omnes angeli sunt
ejus ministri, et hoc interrogative quasi per incre-
pationem dicitur. *Nonne omnes* angeli tam magni
quam parvi, *sunt spiritus administratorii*, id est ad
ministrandum apti, ut unusquisque Deo ministret
ex officio suo? administratori sunt, id est mini-
strandī officium habent, et quia possent officium
habere ministrandi, ut non ministrent, ut dapifer
regis dicitur ejus minister, etiam si non ministret,
subditur : *missi in ministerium*, subaudi actuā-
liter explendum, hoc est, et ministrandi officium
habent, et ministrant, ministrando scilicet ser-
viunt, et id faciunt non propter se, sed pro-
pter homines, quibus licet minoribus imperio
Christi serviunt, propter eos in bonis operibus
adjuvandos et malignis spiritibus defendendos;
qui capient hæreditatem salutis, id est consequentur
hæreditatem patriæ coelestis, ubi perpetuam animæ
corporisque salutem habebunt. Mittuntur itaque
propter nos huc angeli, vel a Domino, vel a majo-
ribus angelis. Ex minoribus enim angelorum agmina-
bus foris ad exemplum ministerium immittuntur,
id est ad humana solatia vel angeli vel archangeli
veniunt. Nam sublimiora agmina ab intimis nun-
quam recedunt quoniam ea quæ præminent, usum
exterioris ministerii non habent. Unde Daniel ait :
« Millia millium ministrabant ei, et decies millies
centena millia assistabant ei (*Dan. vii*). » Aliud
enim est ministrare, aliud assistere. Nam ministrant
Deo, qui ad nos nuntiando exeunt; assistunt vero
qui contemplatione intima perfruuntur, ut ad ex-
plenda foras opera non mittantur. De minoribus
ergo intelligentum est, qui sint in ministerium missi
propter homines qui hæreditatem salutis percipient.
Nusquam enim legimus dominationes vel thronos
in ministerium mitti. Qui tamen dici possunt admini-
stratorii spiritus, quia et intus ministrant Deo,
dum divinas scientias ab eo susceptas inferioribus
tradunt, et ad supernam eos contemplationem ad-
ducunt. Sed et illi qui foras exeunt, semper ei as-
sistunt, quia et cum ad nos veniunt, sic exterius
implent ministerium, ut tamen nunquam desint interius
per contemplationem. Unde Salvator de par-
vulis, id est humiliis ait : « quia angeli eorum in
cœlis semper vident faciem Patris mei (*Matth. xviii*), » et mittuntur igitur, et assistunt, quia, etsi
circumscrip̄tus sit angelicus spiritus, summus tamen
spiritus ipse qui Deus est, circumscrip̄tus non
est. Angeli itaque et missi ante ipsum sunt, quia
quolibet missi veniant, intra ipsum currunt.

CAPUT II.

« Propterea abundantius, oportet observare nos
ea quæ audivimus, ne forte perefluamus. Si
enim qui per angelos dictus est sermo, factus est
firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia ac-
cepit justam mercedis retributionem, quomodo
nos effugiemus, si tantum neglexerimus salutem?
Quæcum initium accepisset enarrari per Domi-
num, ab eis qui audiere, in nos confirmata est,
contestante Deo signis et portentis et variis vir-
tutibus et Spiritus sancti distributionibus secun-
dum suam voluntatem. »

Hucusque multis auctoritatibus demonstravit Fi-
lium esse meliorem angelis; et nunc consequenter
asserit, quod verba ejus magis sint observanda
B quam angelorum. Locutus fuerat Deus in proph-
etis, locutus fuerat et in angelis, sed novissime lo-
cutus est nobis in Filio. Et propterea quoniam ille
tanto dignior est eis, *oportet nos ea quæ ab ipso
audivimus, observare* et opere complere abundantius,
quam illa quæ a prophetis vel ab angelis qui mini-
stri legis fuerunt, audieramus. Abundans, id est
largius et studiosius servare debemus verba quæ
locutus est Deus in Christo, quam servavimus ea
quæ locutus est in angelis, id est præcepta Evan-
gelii quam legis. Ea enim quæ Deus resertur dixisse
Moysi, certum est angelos esse locutos (*Act. vii*).
Sed dicit aliquis : Cur ergo scriptum est, Dixit Do-
minus ad Moysen, et non potius, Dixit angelus ad
Moysen? Quia cum verba judicis præco pronuntiat
non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed ille judex.
Locuti sunt itaque angeli verba legis. Sed magis ob-
servare nos oportet verba Evangelii quæ locutus est
Christus, *ne forte perefluamus*, id est puniamur; flu-
imus enim, quia sicut fluvius in defluxu et mutabilitate
sumus, de infanthia ad pueritiam de pueritia ad ju-
ventutem, de juventute ad senectutem, et inde ad
decrepitam ætatem. Effluimus vero, cum in morte
anima et corpore dissolvimur. Effluimus, id est ex-
tra fluimus, cum animam exhalamus; perefluimus
si a vero Dei esse perpetualiter separati per varia
tormenta sine fine desiccamus; et ne hoc nobis con-
tingat, observemus verba Christi saltem timore poenae,
si necdum regnat in nobis amor justitiae. Vel
B fluimus per poenas mortalis naturæ, effluimus pec-
catum addendo, perefluimus in æterna damnatione.
Vel ita : Fluere, est mori, effluere pati poenas sive
in hoc sæculo, sive in futuro : perefluere acriora
tormenta perpetualiter pati et hæc cavenda nobis
sunt. Sed et moraliter perefluere est ab intima in-
tentione appetitus interiorum et æternorum, penitus
extra fluere, cogitando et appetendo sola exteriora
et temporalia, quod eis accedit, quorum mentes
gratia Dei prorsus deserit, et qui custodire negligunt,
merito suæ perversitatis deseruntur a Spiritu
sancto, ut concupiscentias suas sequantur et per-
eant. Unde mox de poena futuræ damnationis eo-

(229) Locus obscurus.

rum, comparatione vindictarum, quæ prævaricato-
ribus legis quondam inferebantur, terribiliter sub-
ditur : Si enim qui per angelos dictus est sermo, etc.
Nam, si illi puniti sunt, qui verba angelorum con-
tempserunt, quanto gravius punientur qui verba Chri-
sti contemnunt? A minori probatur hoc. Vel secun-
dum priorem sensum ita continuatur : Revera per-
effluemus in tormentis, nisi ea quæ dicta sunt nobis
a Filio servaverimus. Nam quomodo effugiemus
poenas æternæ ultiōnis, si tantam salutem novæ
gratiæ neglexerimus, cum nec illi effugerint, qui
legem veterem neglexere? et hoc est : Si sermo Dei
qui dictus est Moysi per angelos, id est per officium
angelorum, factus est firmus, id est ratus et stabilis
et in minis et in promissis, quia et quidquid minata
est lex et quidquid promisit, completum est, et si
omnis prævaricatio et inobedientia, etc. Prævaricatio
est verita facere, inobedientia vero jussa non facere.
Et non solum omnis prævaricator qui multorum
reus erat, sed et omnis prævaricatio, id est omnis
culpa transgressionis, ut pro singulis ultio fieret,
et omnis culpa inobedientiæ, quæ legis præcepta fa-
cere contempsit, accepit retributionem factorum
suorum, retributionem dico mercedis, id est meriti,
jutam, id est parem, non pro levi culpa magnam,
nec pro magna, levem, sed juste modicatam, ut
oculum pro oculo, dentem pro dente (*Exod. xxi;*
Levit. xxxiv; *Deut. xvi.*). Melius positum est præva-
ricatio et inobedientia, quam si poneretur, præva-
ricator et inobediens quia per hoc, ut diximus,
ostenditur poena illata fuisse pro unaquaque trans-
gressione et inobedientia. Nam prævaricator non
solum de uno, sed de multis dicitur; et si hic pos-
tus esset prævaricator posset intelligi quod non pro
una, sed pro multis culpis quis puniretur. Si, in-
quam, sermo angelorum tam firmus factus est, ut
tanta necessitate cogentur nostri majores illum
operibus adimplere, quoniam si quis aliter fecisset,
non poterat evadere, quomodo nos debitam ultio-
nem effugiemus, si nunc neglexerimus tantam sa-
lutem, id est æternum beatitudinem, quæ nobis of-
fertur in observatione mandatorum Novi Testamenti?
Nullo modo poenas effugiemus, si hanc inæstimabili-
lem salutem parvipendamus. Non enim tanta salus
fuit in Veteri Testamento, quanta est hæc quam Fi-
lius nobis attulit. Illa temporalis fuit, hæc est per-
petua. Illa terrenas divitias, hæc cœlestes promisit.
Illa victoriam de carneis hostibus, hæc concessit de
spiritualibus. Illa temporalem feliciter vitam, hæc
tribuit æternaliter beatam. Ideoque saltem non ne-
gligenda, quod est minus quam prævaricari. Gra-
vior enim vindicta sumetur de his qui salutem
istam neglexerint, quam sumpta est de illis qui
sermonem angelorum prævaricabantur; ibi enim
sermo, hic autem salus, quia ibi tantum littera ju-
bens, hic vero spiritus adjuvans. Quia vero Judæi
possent respondere. Non sequitur, quod si illi pu-
niti sunt qui legem per angelos datam prævarica-
bantur, nos quoque puniamur, si negligamus ea

A quæ dicta sunt a Filio Dei, quia ipsi videre angelos
et audiere, nos vero Filium nec vidimus, neo audi-
vimus, ideo subjungit : Quæ salus in nos confirmata
est ab eis qui audiere, ac si dicat : Non idcirco pos-
nam evadetis, quod eum fortasse præsentem in
carne non audistis quia audistis eos qui eum au-
diere, et hoc est : Quæ salus et vita perennis elec-
torum, cum per Dominum Jesum accepisset initium
non constitutionis, quia ab æterno est; sed enarrationis,
quia unigenitus Filius qui est in sinu Patris,
ipse enarravit; ab eis, id est ab apostolis, qui ab
ejus ore audiere, confirmata est, id est valida affir-
matione prædicata est, transiens in nos, id est ad
sædem et intelligentiam animæ nostræ perveniens.
Confirmata est in nos ab eis qui audiere, non in sine
tantum Dominicæ prædicationis, sed a principio
cum illa salus cepisset enarrari, id est evidenter
et manifeste enarrari per Dominum, non figuris in-
volvi, sicut antea per prophetas. Confirmata est
inquam, ab eis *Deo contestante*, id est cum eis te-
stante quidquid illi dicebant, et quomodo contesta-
batur Deus, id est testimonium et certitudinem
dabat prædicationi corum, signis, id est minoribus
miraculis, ut erectione claudi, et portentis, id est,
majoribus et stupendis mirabilibus, ut sanatione
omnium infirmatum per umbram Petri (*Act. iii,*
xiv.), vel signa erant, quia aliud signabant (*Act. v.*),
ut erectio ejusdem claudi erectionem claudicantis
populi Judæorum; et portenta, quia aliud porten-
debant, ut sanatio infirmatum sub umbra Petri,
sanationem omnium spiritualium languorum animæ
nostræ in præsenti Ecclesia, quæ per umbram Petri
figuratur, sicut superna Jerusalem per corpus ejus.
Talibus signis et portentis contestabatur Deus vera
esse quæ docebant apostoli, et variis virtutibus, alio-
rum miraculorum, quæ non ita erant mystica. Vel va-
riis animæ virtutibus, id est charitate, humilitate,
castitate et ceteris hujusmodi, quas Deus in eorum
moribus relucere faciebat, ut eorum vita prædicationi
concordaret, quatenus humilitatem docentes, humiles
essent, largitatem prædicantes, lorgi essent, quibus
nimis virtutibus contestabatur Deus veram esse
doctrinam eorum, et etiam *Spiritus sancti distribu-
tionibus*, id est donis Spiritus sancti diverso modo
datis, ut ille haberet genera linguarum, iste inter-
pretationem sermonum, alias prophetiam et alii
alia. Distributionibus dico, facitis non secundum
meritum, sed secundum suam voluntatem, id est se-
cundum placitum sue misericordiae. Secundum vo-
luntatem ejusdem Spiritus, quia ipse est dividens
singulis prout vult (*I Cor. xii.*). Vel secundura vo-
luntatem Dei Patris, quia una voluntas est indivi-
duæ Trinitatis.

¶ Non enim angelis subiecti Deus orbem terræ
¶ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in
¶ quodam loco quis, dicens : Quid est homo quod
¶ memo res ejus, aut Filius hominis quoniam visitas
¶ eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, glo-
¶ ria et honore coronasti eum, et constitueristi eum

super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus (*Psal. xviii; I Cor. xv*). In eo enim quod ei omnia subjecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem needum videmus omnia subjecta ei. Eum autem, qui modico quam angelii minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. »

Dixit superius, quia oportet nos ea quæ a Christo audivimus, observare abundantius quam observavimus illa (*Philip. iii*), quæ audieramus ab angelis, id est carnales cæremonias, et nunc declarat cur abundantius, quia videlicet non angelis, sed Christo data est potestas judicandi nos in futuro sæculo et regnare super omnia. Non enim angelis, sed Christo subjecit Deus Pater orbem terræ futurum, id est qui futurus est post diem judicii, quando erit cœlum novum et terra nova de quo orbe tunc futuro nunc loquimur, non de eo quem nunc cernimus. Iste enim ex parte recusat adhuc subjici Christo, ille autem omnino subjicitur ei. Non angelis tunc subjectus est orbis terræ, sed potius Christo, quia sic asseruit in psalmo propheta, cuius nomen vobis reticeo, non abscondentis affectu, sed quia vos memoriter psalmos retinetis, et a rege David compositos scitis. Hoc testatus est quis prophetarum, qui pro habita excellentia sine proprio nomine intelligitur, et ex sola auctoritate cognoscitur, et testatus est in loco Scripturæ quodam, id est egregio et notabili, ut per testem et per locum pateat sine ambiguitate verum esse quod dixit. Testatus est dicens, quid est homo, etc. Omnis filius hominis homo est; sed non omnis homo filius hominis. Adam quippe homo, sed non filius hominis. Homo igitur hoc loco terrenus est; filius autem hominis, cœlestis; et ille longe sejunctus Deo, hic autem præsens Deo; et propterea illius memor est tanquam longe positi, hunc vero visitat quem præsens illustrat vultu suo, de quo propter infirmitatem carnis et humilitatem passionis recte dicitur: *Minuisti eum paulo minus ab angelis*; et propter clarificationem, qua resuscitatus est et in cœlum elevatus, *gloria et honore coronasti eum*, etc. Quod ergo dicitur: Quid est homo, cum despctu legendum est. O, inquit, Domine Deus Pater, quid est homo, quasi fragilis, despectus, peccator, quod memor es ejus, quando peccata dimittis, aut quid est, id est quantæ dignitatis et excellentiae filius hominis, id est Christus, qui non ex duabus parentibus, sed ex sola Virgine natus est, quoniam visitas eum, resuscitans de sepulcro? Ibi es memor, patriarchis de cœlo misertus; hic visitas, quia Verbum caro factum est. Vel totus versus de Christo potest legi, et admirative dici: Quid, id est quam magnum et quam mirabile est mediator Dei et hominum homo Jesus Christus, quod memor es ejus, id est quia licet in terris conversetur, tu tamen non oblivisceris ejus aliquando ut peccet, sed semper es memor ejus, faciens ut semper sit immunis ab omni peccato, et plenus omni sanctitate; aut quid est,

A id est quam gloriosum est filius hominis, id est item Christus, homo ex homine matre natus, quia per hoc quasi infirmum visitas eum resuscitando. Omnes enim alii sunt filii hominum, quia originem habent ex conjunctione duorum; sed Christus Filius est, ut diximus, solius hominis, quia sine carnali patre natus est de virgine et ideo magnum quid et incomparabile est ipse apud Deum. Quia, visitas, inquit, eum sicut medicus in infirmitate ejus, et omnem languorem mortalitatis et passibilitatis atque corruptionis per resurrectionem expellis ab eo. Et indigebat visitatione, quia minuisti eum. Erat enim et est semper consubstantialis et coæternus tibi, sed minuisti eum, dum exinanis seipsum, formam servi acciperet (*Philip. ii*). Minus angelis, quia mortalis factus est; paulo, quia sine peccato. Nam minor angelis fuit propter humilitatem carnalis generationis atque passionis, non propter naturam humanitatis. Natura enim humanæ mentis, quæ ad imaginem Dei facta est, si peccato careat, par est angelis. Christus ergo corpore, non mente minor fuit angelis, et corpore mortali atque passibili. Cum dicitur, paulo minus ab angelis, illud ab, notat non esse intelligendum ita minorem, ut angeli aliquo modo habeant illam naturam, qua dicitur minor, sed ex toto ab eis esse remotam innuit. Ista non valent ad hoc ostendendum, quod ei subjecta sunt omnia; sed potius ostenduntur quidam gradus et merita, quibus ipse ab hoc pervenit, ut ei subderentur omnia, ut per haec, quæ jam completa sunt, credamus et illa fore complenda, quæ necdum sunt completa. Minuisti, inquam, eum, id est minus minuisti majori, hoc est hominem conjunxisti Verbo in unitate personæ, et post expletam passionis obedientiam coronasti, id est circumdedisti eum ad modum coronæ, quæ totum caput circumdat, gloria quantum ad animam, ut omnes internæ vires ejus glorifiscarentur; et honore, quantum ad corpus, ut esset immortale et lucidissimum. Tres enim sunt vires in anima, id est ratio, sensificatio, vegetatio. Secundum rationem nihil recepit in resurrectione, quia neque sapientiam ampliorem, neque dilectionem Dei et proximi vehementiorem. Sed secundum vegetabilitatem et sensitivationem recepit, quoniam anima suum corpus per resurrectionem ita vegetavit, ut subjici non posset ulli corruptioni; et sic etiam sensitivavit, sic omnes sensus corporis vigere fecit, ut nullo modo posset detineri vel aliquid modestiæ pati. Quod videlicet corpus ita tunc factum est pulchrum, ut pulchrius fieri non posset et secundum decorum coloris, et secundum aptitudinem corporis ipsius. Vel in resurrectione et ascensione coronatus est gloria, in similitudine triumphatoris et honore in consessu Patris, vel gloria, id est claritate immortalitatis, et honore quod sibi flectitur omne genu, et etiam constituisti, id est stabiliter eum posuisti, ut ibi regnet perenniter super opera manuum tuarum, id est super angelos et homines, amibus fecisse manibus diceris, quia digniores

sunt cæteris creaturis.' Nec solummodo super angelos et homines eum posuisti, sed etiam super omnia, quoniam omnia quæ sunt in celo et in terra et in inferno et in universitate totius creature ita subjecisti ei, ut sint sub pedibus ejus, id est ut nullo modo possint æquiparari, sed infra subjeant ut adorent eum. Quia igitur omnia Pater ei subjecit et non angelis, ideo abundantius oportet nos ea servare, quæ ab illo audivimus, quam servavimus quæ ab angelis audieramus in lege. Per hoc omnia, quæ dicta sunt, ostendit ipse ad salutem sufficere sine carnalibus observantiis. Et si non amore præcepta ejus servamus, saltem terrore iudicii servemus ea, quoniam omnia subjecta sunt ei, vel post mortalem subjecta erunt. Præteritum enim pro futuro posuit propheta. Omnia subjecit ei Pater. Dum dicit omnia, nec terrena excipit, nec cœlestia. Nam in eo quod ei subjecit omnia, nihil dimisit non subjectum ei in universitate creaturarum, hac enim intentione protulit vates istam universalem sententiam, ut nullam facere vellet exceptionem, sed vel voluntariam, vel necessariam subjectionem omnium demonstraret. Dixit propheta quod Pater illi subjecerit omnia. Sed nos nunc, id est in hoc tempore *necdum videmus omnia subjecta ei*, quia needum completa est tota hæc prophetia, licet major pars ejus sit jam completa; hic enim voluntariam tantum subjectionem credentium in eum videmus, sed in futuro videbimus invitam dejectionem superborum. Quotidie namque subjiciuntur aliqui, sed non omnes donec in iudicio; et quod omnia sint illi subjicienda, constat ex eo quod cætera prophetæ verba jam sunt adimpta. Nam adhuc non videmus, omnia illi subjecta, sed tamen jam videmus, id est ita patenter intelligimus, ac si corporeis oculis videbemus eum, videlicet magnum et denotabilem in divinitatis natura, qui *minoratus est modico quam angeli*, id est qui factus est parum minor angelis, propter passionem mortis, qui pati et mori potuit, quod beati angeli non possunt. Eum, inquam, qui talis factus est, scilicet Jesum, id est Salvatorem qui sine carnalibus observantiis salvare potest, *videmus oculis fidei coronatum gloria et honore secundum animam et corpus*, qui coronatus est propter passionem mortis, id est qui usque ad mortem fuit obediens Patri. Hic jam incipit Apostolus ostendere, non pro potentia tantum vel ultione verba Christi audienda esse, sed potius pro dilectione, qua dilexit nos, ut pro nobis moreretur. Dico quia minoratus est, et hoc ideo, *ut gustaret mortem*, id est horariam et non longam, quasi aliquid gustando transiret, pro omnibus ad vitam prædestinatis, vel pro omnibus, quia premium sanguinis ejus sufficit omnibus. Et hoc factum est *gratia*, id est gratuito munere Dei, quia homo non meruit; vel, ipse Christus est gratia Dei, qui pro salute omnium mortem gustavit, quia non debebatur nobis, ut Filius Dei moreretur pro nobis. Qui mortuus

A est pro omnibus, quia etiæ omnes non credunt, ipse tamen quod suum est fecit.

Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes, propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te (*Psalm. xxi*); et iterum: Ego ero fidens in eum (*Psalm. xvii*); et iterum: Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Deus (*Ier. viii*). Qui ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum, ut liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servitiui (*Osee. XIII; I Cor. xv*).

Christus est gratia Dei, id est gratuita donatio ejus, quia gratis eum dedit nobis, nullo id promrente. Dedit eum nobis, ut brevi haustu mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat Deum Patrem, quia nihil in hoc fecit quod esset contra bonorem suum, sed potius hoc illum decuit, ut per Filium suum majorem subveniret minoribus. Et hoc est, quia decebat eum, id est Patrem, propter quem glorificandum sunt omnia, et propter cuius summum esse, habet omnia inferius esse, et per quem sunt omnia, quoniam per ipsum constantia et perseverantia est omnibus impertita; qui jam prædestinatione, quamvis nondum re, adduxerat in gloriam supernæ beatitudinis multos filios adoptivos; eum, inquam, decebat consummare, id est simul omnium summum facere, id est super omnia sublimare per passionem et resurrectionem auctorem salutis eorum, id est Filium suum, qui est auctor salutis omnium adoptivorum, quia nemo salutem habet nisi per ipsum. Et ideo conveniens fuit, ut Pater eum morti traderet pro salute omnium. Vel, secundum alios codices, dicamus quia decebat per passionem consummari eum, id est Christum, propter quem laudandum et per quem creantem sunt omnia, qui multos filios, id est sibi fratres adoptatos jam prædestinando, adduxerat in gloriam, qui fecit quæ futura sunt, ut propheta testatur, eum dico auctorem salutis eorum qui, nisi pateretur, non esset auctor salutis; et ita falsa esset prædestinatione adducendis ipsis, nec in his quæ propter eum glorificandum facta sunt, glorificaretur, sed frustra essent facta omnia, cum homo, cui cætera serviunt, perditus esset. Decuit ergo eum passione consummari. Videretur enim indecens quod auctor salutis patetur. Sed non dedecet, quia ex Deo pendet, et ei est subditus, ut alii homines, et ideo convenit pati. Nam ipse Christus, qui sanguine suo sanctificat prædestinatos, et illi, qui per eum sanctificantur, omnes sunt ex uno Patre Deo, qui est unus et singularis, cui nemo adæquatur, id est ex eo omnes pendent, et omne bonum suum ab eo habent. Sed Christus

ex eo ut proprius Filius, cæteri ut adoptivi, et quia illa tantus et tantæ potentia est, ut possit alios sanctificare, et alii adeo sunt infirmi, ut indigeant sanctificatione, ideo potius illum quam alium fratrem oportuit subire passionem. Omnes sunt ex uno, propter quam causam, scilicet quia utrique eundem Patrem habent, non confunditur, id est non erubescit vocare eos fratres. Confundi enim accipitur pro erubescere, quia, cum quis erubescit, simul confunduntur humores in facie. Cum dicit, non confunditur fratres vocare, ostendit non ejus naturæ esse fraternitatem nostram, sed misericordia secundum ejus divinitatem; et quod nos fratres vocet, probat auctoritate prophetica, ne putetur novum, dicens (*Psalm. xxi*): *Nuntiabo post resurrectionem meam in toto orbe fratribus meis*, quos mihi adoptabis, *nomen tuum* quod est Pater, ut cognoscant te Patrem, qui eos paterno affectu ad hereditatem supernæ beatitudinis ut filios vocas. Vel nomen tuum, quod est Deus, id est famam et gloriam deitatis tuæ, ut cognoscant omnipotentiam tuam, et te Creatorem suum esse scient. Et etiam ego existens in medio Ecclesiæ, quasi columna, ut super me omnes convocati ad fidem undique invitentur, et me sustentatorem habeant, laudabo te, id est faciam te laudari, accendens omnes de circuitu ad tuam laudationem. Vel in medio Ecclesiæ, ut omnibus communiter adsim et consulam atque subveniam. Sive in medio, id est in corde fidelium laudabo te, et iterum, id est si hæc non sufficit vobis auctoritas, iterum alibi (hoc est, in Isaia) dicit, quod ad idem confirmandum valet, videlicet quia ipse et qui sanctificantur, ex uno sunt: *Ego, inquit, ero ut homo fidens in eum* (*Psalm. xvii*), scilicet in Patrem. Id est homo siam, et non in meis viribus confidam, sed ero fidens in eum, id est non in me remanebit fiducia mea, sed tota transibit in eum, quia ex ipso mihi omne bonum, sicut et aliis hominibus. Dum dicit quod confidat in eum manifeste declarat quia ex eo est, et ejus auxilio indiget. Et cum se ex eo esse et pendere manifestet, ipse, qui major est, aperte docet illos longe inferiores se, et non in hominibus, sed in Deo fiduciam debere ponere; et iterum, id est iterato dicit ipse apud Isaiam (*Cap. viii*), quod ostendit eum et cæteros fideles ex uno esse. *Ecce, inquit, id est in aperto sumus ad præbendum exempla bene agendi cæteris hominibus, ego, qui me dignatus sum sic humiliare, et pueri mei*, id est qui per me puri facti sunt a criminibus, quos ex me tamen non habeo, sed Deus Pater eos mihi gratuita sua voluntate dedit, unde patet quod ex eo sumus ego et illi; et ideo jure recipitur et honoratur a nobis iste qui, cum sit auctor salutis nostræ, sic se humiliat, ut fratrem nostrum se tam in prophetis quam in Evangelio vocet. Nam et ipse juxta humanitatem et omnes sancti ex uno genere sunt, et ex uno Deo. Ergo quia pueri, id est quos humiles et a vitiis puros facere volebat, communicaverunt carni et sanguini, id est communiter ha-

A buere omnes carnem et sanguinem, id est erant homines corruptibilis ex corpore et anima, quæ nunc per sanguinem intelligitur, propter hanc rationabilem causam et ipse quoque qui tantus erat in divinitate, participavit eisdem, id est carne et sanguine, et hoc similiter ut pueri ejus, qui sanctificanti erant, quia similiter mortalem et passibilem naturam humanitatis accepit. Ecce quomodo veraciter nobis frater dignatus est fieri. Sanguis hoc loco pro anima positus est, quia sedes animæ, sanguis dicitur esse, testante Moyse (*Lev. xvii*), quoniam anima carnis in sanguine est, et quia sanguis Domini redemptio est humani generis, et ipse carnem suam obtulit pro nobis in ara crucis atque sanguinem fudit, designatum est quod integrum hominem redemerit, id est corpus et animam fidelium suorum ab originali culpa liberaverit. Quod etiam in sacramento corporis et sanguinis sui designare voluit, qui sine carnalibus observantiis hoc solum sacrificium nostræ redemptioni prorsus suscepit. Et ideo dicitur, communicaverunt, id est communem naturalem habuere ipse et pueri ejus, quoniam illam naturam quæ communis in hominibus fuit, assumpsit, ut omnes communiter redimeret, quorum naturæ ipse communicare dignatus est. Quæ tamen redemptio solis pueris ejus ad vitam prædestinatis proficit, qui puritatem mundæ conversationis custodiunt, et quia ipse et pueri ejus ex uno genere sunt, vel ex uno Deo, atque pueri omnes communiter habuere carnem et sanguinem, ergo et ipse carnis et sanguinis particeps factus est similiter, quia eodem modo fragilem naturam habuit ut illi, preter peccatum; et ideo talem assumpit naturam, ut eam morti daret, pro illis, et moriens diabolum occideret. Nisi enim homo esset, qui diabolum vinceret, non juste, sed violenter ei tollerentur homines. Ideo mori voluit, ut per mortem sui innocentis destrueret principem mortis. Non quæsivit alia arma quibus pugnaret contra mortis auctorem, nisi ipsam mortem. Et per eam destruxit eum, id est deorsum struxit atque subvertit velut aliquod ædificium altitudinem superbiæ ejus et fortitudinem potentia ipsius, qui habebat mortis imperium, quia ex quo sibi per Adam captivaverat humani generis liberum arbitrium, jam quadam potentia imperabat, id est suadebat hominibus ea quæ ad mortem ducunt, id est peccata, et nemo illi resistere poterat, quia nemo peccatum omnino respuere valebat. Non enim ob aliud dicitur imperium et potestatem mortis habuisse, nisi quia peccatum persuasit, ex quo mors accidit. Unde ille qui sine ullo peccato vel originali vel proprio mori dignatus est, innocentia morte sua hunc principem iniurias et morti destruxit, et potestate privavit, id est diabolum, qui interpretatur deorsum fluens, quia et ipse semper ad ima per nequitiam defluit, et eos, qui sibi consentiunt, defluere facit, donec in infernum decidant. Sic enim habet super eos mortis imperium. Sed nos econtra sursum tendamus, quo Chri-

stus nos vocat, qui et morte sua liberavit a principe a mortis. Nec tantum ideo mori voluit, ut hunc hostem destrueret, sed etiam ut liberaret a jugo timoris, et a servitute legis eos, videlicet Judæos, qui erant obnoxii servituti, id est ut timorem pœnæ eis auferret, et amorem justitiae per Spiritum sanctum infunderet, ut in libertate Deo servirent. Qui non ad horam, sed per totam vitam præsentem quandiu-cunque duraret, erant obnoxii servituti legis, serviliter adimplendo carnales ejus observantias timore mortis corporis et animæ, quia timebant corporaliter oecidi, si legem violarent, et post obitum in inferno cruciari, quoniam et in lege didicerant Abiron et Dathan cum suis vivos in infernum cecidisse (*Num. xvi*), et in prophetis æterna reproborum supplicia manifestius audierant. Sed Christus moriens, liberavit eos et a jugo legis, et ab inferno; et nunc electi ejus mortem desiderant, ut ad regnum trans-eant. Ecce quanta bona operatur mors per Christi gratiam. Qui utique poterat etiam hoc donare credentibus, ut nec istius experientur corporis morteni. Sed, si hoc fecisset, carnis quedam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent, ut non ob aliud felices dicenter Christianos, nisi quod mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter illam vitam, quæ post mortem beata futura est, per virtutem etiam contempnenda ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret; sed propter removendam mortis molestiam delicatus crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit fidelibus suis. Quid enim magnum erat, videndo non mori eos qui crederent, credere se non moritum? Quanto majus est ita credere, ut se speret moriturum sine fine victurum? Enervis enim et debilis est fides, nec fides omnino dicenda, si homines credendo præmia visibilia consequantur, id est si fidelibus immortalitas in hoc sæculo reddatur. Hinc et ipse Dominus mori voluit, ut sicut dictum est, per mortem evacuaret eum, qui potestatem mortis habebat, et Judæos a servitate legis eriperet.

¶ Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur auxiliari. ¶

Dictum est quia participavit carni et sanguini ut moreretur, et ita principem mortis angelum destrueret, et merito sic dictum est, quia *nusquam*, in nullo Scripturarum sacrarum loco apprehendit ipse angelos, qui ab eo recesserant. Nusquam in Scripturis invenitur quod voluisset apprehendere, id est ad se prendere et reducere angelicam naturam quæ perierat, cum omnes Scripturæ de hominum reparacione concorditer loquantur. Duas enim ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam scilicet et humanam. Ultramque vero superbia perculit, et a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una tegimen

A carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit, angelus namque solummodo spiritus, homo vero spiritus et caro. Misertus ergo Creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse, et eo altius apostamat angelum debuit repellere, qui, cum a persistendi fortitudine corruisset, nil infirmum ex carne gestavit. Est adhuc aliud, quo et perditus homo reparari debuit, et superbians spiritus reparari non possit, quia nimis angelus sua malitia cecidit, hominem vero aliena prostravit. Propterea *nusquam*, id est in nullo, sicut diximus, Scripturarum loco vel *nusquam*, id est nec in cœlo, nec in aere, nec in terra, nec in abyso apprehendit angelos apostatas, imo penitus deseruit, B eos, sed semen Abrahæ apprehendit, quia nos quasi recedentes ab eo et longe fugientes insecurus misericorditer apprehendit, et in unam personam nostræ fragilitatis naturam sibi contemporavit. Semen, id est filios Abrahæ apprehendit. Melius posuit Apostolus semen, quam si posuisset filios, quia semen tam de longinquis quam de propinquis parentibus dicitur, filii vero magis dicuntur propinqui. Gentes ideo omittit, quia Judæis loquitur; et quod posuit semen Abrahæ, sufficit suæ intentioni. Et etiam per hoc reddit eos magis obnoxios Christo, qui non ad gentes, sed ad Judæos missus est, sicut ait: « Non sum missus nisi ad oves, quæ periisse domus Israel (*Matth. xv*). » Vel etiam gentes ad fidem conversæ, sunt semen Abrahæ, quia, dum in Abrahæ semen, id est in Christum credidere, ejus filii facti sunt, cuius semini sunt uniti. Unde eis dicitur: « Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis (*Galat. iii*). » Sive igitur de Judæis, sive de gentibus fidelibus, semen Abrahæ sunt, quod Christus apprehendit. Unde, id est propter hanc causam, quia non angelos, sed homines apprehendit, debuit fratribus similari, ut homo fieret quod illi erant. Ipsa enim natura suscipienda erat, quæ liberanda. Idcirco namque redemptor noster non angelus, sed homo factus est, quia hoc procul dubio fieri debuit quod redemit, ut et perditum angelum non apprehendendo desereret, et hominem in semetipso apprehendendo repararet. Semen Abrahæ apprehendit, id est carnem de Abraham, ut filios ejus salvaret. Ideoque fratribus *per omnia*, præter peccatum, similari debuit, ut similiter esset homo mortal is et passibilis, et habens omnia cætera quæ sunt naturaliter hominis. Per omnia similatus est eis, quia natus, educatus, crevit, passus est et mortuus. Qui, si aliter appareret, quomodo non homines coactos, sed volentes ad salutem reduceret? Non enim haberent quem imitando sequerentur, nisi hominem viderent sibi per omnia similem quem imitari possent. Ob hoc præcipue nobis similari debuit, ut misericors fieret, id est ut ille Deus, qui semper misericors exstiterit, et affectum pietatis erga creaturam suam habuit, humanum corpus haberet, ut in corde compungeretur nostra miseria et in-

firmitate, sicut Evangelium narrat eum frequenter pro nobis gemuisse et flevisse, ut veraciter compatiem nobis et condolentem miseriis nostris. Et, quia posset nobis compati per consortium ejusdem naturæ mortalis, nec tamen a miseriis eripere, subditur : *Et fidelis pontifex ad Deum*; fidelis enim pontifex factus est, ut fideliter nobis extrueret pontem super fluctus sæculi hujus ad terram viventium (*Marc. vii, viii; Luc. xix; Joan. xi*). Nullum enim fallit, sed omnes per pontem quem ipse fecit, gradientes fideliter ducit ad Deum. Pontem quippe fecit, qui facultatem dedit nobis calcandi et superandi mundanos fluctus, atque transeundi super eos ad patriam vitæ, et pervenienti ad Creatorem nostrum, per hoc quod liberum arbitrium nobis restituit, et auxilium suæ gratiæ nobis concessit, ac se mediatores dedit, ut repropitiaret delicta populi, id est removeret negligencias et culpas, quibus Deum populus derelinquebat. Repropitiare componitur ex re, et prope, et cœo, cies. Et culpæ quibus delinquimus, id est derelinquimus Deum, et elongamur ab eo, quasi propinquant Deo, dum importune increscunt in oculis ejus, et iram ejus irritant. Sed benignus pontifex et mediator noster repropitiat eas, id est retro ciet eas de eo quod fuerant prope, hoc est removet eas a facie Dei, misericorditer interpellans pro nobis, et delens eas, et bene potest delicta nostra repropitiare, quia et a peccato nos potest in tentationibus custodire. Nam in eo in quo passus est, id est in inferiori substantia, in humanitate scilicet, de qua minus videretur, potens est nobis in tentationibus subvenire. In eo, id est in homine, in quo passus est a Pilato (*Joan. xix; Matth. xxvi; Marc. xv*), qui in divinitate semper mansit impensisibilis, ipse idem antea tripliciter et tentatus a diabolo, potens est et eis qui tentantur, auxiliari, id est eis qui post baptismum vel a diabolo vel recursu pravae consuetudinis tentantur, subvenire potest, ne corruant, ne ad ipsum, unde per gratiam Dei liberati sunt peccato ducente recurrent. Nam idcirco ipse prior tentari dignatus est, ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Notandum quod tentatus in propria significatione de ipso etiam Domino potest dici, quia multum contemnebat eum diabolus, cum impotentem hunc ad panem ex lapide faciendum arbitraretur, et avaritiam ei persuadere conaretur (*Luc. iv; Matth. iv*). Hucusque immoratus est Apostolus in hoc quod abundantius oportet nos observare ea quæ a Christo et ejus discipulis audivimus, quam quæ ab angelis, quoniam omnia illi subjecta sunt, sicut auctoritate prophætica probatum est. Nunc autem ingreditur facere comparationem inter Christum et Moysen, ut ostendat quia verba Christi magis quam Moysi sunt observanda, ut sic magis ac magis persuadeat illis ea, quæ Christus prædicavit, esse tenenda omnia; et nihil eum fecisse vel docuisse, quod non

A fuisset illi injunctum a Patre, et hoc est quod sequitur.

CAPUT III.

« Unde fratres sancti, vocationis cœlestis particeps, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei, qui fecit illum sicut Moyses fidelis in omni domo illeius (*Num. xii*). Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creavit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda erant : Christus vero tanquam Filius in domo sua. Quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem, firmam retineamus. »

Dictum est superius quia Christus est pontifex noster ad Deum, et quia pro nobis passus est, et potest etiam secundum quod homo est, auxiliari nobis in temptationibus. Unde, id est ex omnibus his præmissis, vel propter omnia haec supra dicta, o fratres, id est ex fide matre geniti, et per eamdem sancti, id est a peccatis mundati, ac bonis operibus instituti, et participes quoque cœlestis vocationis, quia sicut et vos vocati estis ad cœlestia, ut æternam ibi cum Christo possideatis hereditatem, propter quod et ei multum debetis esse obnoxii et obedientes, qui vos ad cœlestia vocavit per gratiam suam, et animos vestros ad excellentiam novarum ejus promissionum erigere. Vos, inquam, o fratres, filii unius cœlestis Patris et unius Ecclesiæ matris, propter haec omnia considerate, id est oculis cordium attenti conspicite apostolum, quem vobis Deus misit, scilicet unigenitum suum. Merito Paulus istis se non scripsit apostolum, quibus nunc Jesum nominat apostolum, quoniam prærogative est eorum apostolus, sicut ait : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth. xv*). » Et si carnales observantiae ad cœlestem habitationem et vocationem sufficere possent, nunquam tantus, tam dignus esset eis missus, Ἀπόστολος enim missus interpretatur. Considerate igitur hunc apostolum, diligendo et imitando eum, et faciendo voluntatem ejus; et considerate hunc eudem pontificem, id est intercessorem, et viam nobis sternentem ad terram viventium, quia et pro nobis interpellat, et facultatem nobis parat, ut super fluctus sæculi ac super cuncta labentia transeamus ad cœlestem patriam, pontificem dico confessionis nostræ, id est quem omnes Christiani confitemur, et quem Jesum, id est Salvatorem agnoscimus. Omnes videlicet confitemur, quia hunc salutis largitorem habemus, et alio non indigemus, quia ipse omnino sufficit ad salutem. Qui fidelis est ei qui fecit illum, id est Patri qui, secundum humanitatem creavit illum, quia quidquid ei Pater injunxit, totum ipse fideliter adimplevit, quia non suam, sed Patris gloriam quæsivit, nec ejus mandata abscondit, neque suauit.

sed Patris voluntatem facere venit, et ideo, si carnales cæremorias evacuavit, in hoc paternæ voluntati non contradixit, sed potius fideliter obedivit, fidelis est Patri, sicut fidelis fuerat Moyses in omni domo illius, id est in omni plebe Iudeorum. In domo illius, id est Jesu vel Patris, fuit fidelis Moyses, quia minister erat, non Dominus. Et quæcunque Dominus præcepit ut Moyses puniret, punit; quidquid illi Dominus injunxit, totum ille fecit vel docuit, et ad opera voluntatis Domini peragenda Iudeos coegit. Sic et Christus fidelis est Patri, faciens omnes voluntates ejus in omni domo, id est in omni Ecclesia ejus tam Iudeorum quam gentium. Et ideo fidelis est in hac domo, non solum idolatriam de gentibus evacuans, sed et carnales de Iudeis annihilans. Dixi ut consideretis hunc apostolum, quod facere debetis, quia *iste est præ Moyse*, id est major Moyse, et hoc considerate. Nam, si Moyses vobis sufficere posset ad justitiam et salutem, nunquam iste tantus mitteretur vobis. Nam *iste habitus* est a Patre *dignus amplioris gloriae* præ Moyse, id est majoris honoriscentiae et coronæ, quam Moyses. Secundum usum Latinæ locutionis dicere debuisset, *dignus ampliori gloria*; sed secundum Græcos dicit, *dignus amplioris gloriae*. Vel amplioris gloriae *habitus et reputatus* est iste præ Moyse, quia *dignus* est per meritum, ut majoris gloriae habeatur. Non enim per solam gratiam vel naturam hoc habet, sed et per justitiae meritum. Præ Moyse est in gloria et in merito. Nam *iste est Filius*, Moyses vero *famulus*; *iste sanctificans*, Moyses vero *sanctificatus*; *iste immunis ab omni peccato*, usquequa consummatus in omni bono. Moyses autem non sine peccato, qui semper crescere potuit in aliquo loco, et in tantum judicatus est a Patre *dignus habere majorem gloriam et exaltationem* post hanc vitam, in quantum habuit in hac vita majorem venerationem apud fidèles et sibi subditos, quam Moyses habuerat apud suos. Moyses enim reputatus est Dei *famulus*, Dei minister bonus, Dei dispensator fidelis, quem subditi venerarentur non sicut Deum, sed sicut magistrum. Christum autem venerantur subditi sicut Deum, Creatorem suum, verum Deum, sufficientem ad gregem suum custodiendum, quod de Moyse non est putandum. Et sic amplioris gloriae est iste præ Moyse, *quanto ampliorem honorem habet domus*, id est de domo vel in domo, qui fabricavit illam quam qui dispensat in ea. Quod de spirituali domo intelligendum, videlicet de plebe Dei, cuius Moyses dispensator agnoscitur, sed Christus fabricator, ipse enim fabricavit, id est in fide fundavit et in bonis operibus ædificavit dominum Dei, quæ est Ecclesia, in antiquis et novis sanctis, et ideo longe sublimis honoratur in ea, quam Moyses. Dico quia fabricavit dominum Dei. *Nam omnis domus*, id est omnis anima quæ sit templum Dei, fabricatur ab aliquo alio, quia per se ipsam non potest construi, nisi ab alio superiore construatur. Nihil enim boni valet habere a se sola.

A Sed *ille qui creavit omnia virtutum bona in electis, Deus est*, et hoc agere Christus potentia divinitatis suæ semper consuevit. Non solum enim creavit nos ut essemus, sed etiam ut boni essemus, si *jam boni sumus*. Quod si needum boni sumus, rogandus est, ut qui nos fecit homines, faciat nos bonos. Ipse est ergo fabricator hujus sanctæ domus, ac per hoc aliter in ea quam Moyses honorandus. Et uteque quidem, sicut dictum est, fidelis fuit, quia officium iunctum bene implevit; sed tamen inter eos differentia fuit, quia *Moyses quidem fidelis erat sicut famulus*. Christus vero sicut Filius in domo Patris et Dominus. Et hoc est: *Et Moyses quidem fidelis erat*, id est fideliter implens quæcunque sibi divinitus imperabantur. Fidelis erat *in domo non suam*, sed *ejus*, id est Patris vel Christi; et in *tota domo illa*, id est in universa plebe Judaica, malos arguens atque puniens, bonos autem exhortans et semper ad meliora promovens, non ut Dominus, sed *tanquam famulus*, quia non se dicebat Deum, sed *famulatum ei* qui se miserat; nec a Deo diligebaratur ut Dominus, cuius erat propria domus, *Moyses in qua fidelis erat*, et hoc *in testimonium eorum quæ dicenda erant*, id est ut testaretur et confirmaret ea quæ conveniebant dici carnalibus, qui nondum spiritalia capere poterant, non ut gratiam daret. Dicebat enim fideliter populo quæ Deus præceperat. Quibus dictis dabat testimonium multis rationibus et miraculorum signis et variis assertionibus. Dice quia Moyses erat ut *famulus in domo Domini*, Christus vero non sicut *famulus*, sed *tanquam filius* qui jure est hæres, et *tanquam dominus in domo non aliena*, sed *sua*, quia propria erat ejus, sicut et Patris, ac si dicatur: *Et si uteque prælatus est domui Dei*, et in *sua locutione fidelis exstitit*, magna tamen differentia est, quia Moyses erat in domo Domini *tanquam famulus*, Christus vero *tanquam Filius in domo Patris*, et hæres et Dominus. Et cum tanto sit major Christus, debet omnino recipi. Moyses vero minor, in carnalibus observantiis postponi. Moyses enim sine Christo non proderit. Christus autem solus ad omnia sufficit. Diceret nunc aliquis: *Quid ad nos si Moyses vel Christus est in domo?* Nescimus enim quæ sit illa domus, nec per hoc nobis Christus commendatur, quia, etsi homines fuerunt illa domus, illi potius credendi sunt hoc exstissemus, qui fuerunt temporibus Moysi vel Christi, non autem nos qui modo sumus, cui videtur respondere Apostolus, *Quæ domus sumus nos*. Quasi dicat: Ne diffidatis de domo, quia nos sumus domus Dei. Nos fideles et in hoc tempore, sicut antea patres nostri, sumus illa domus, quam Christus sua morte fabricavit. Hæc tamen conditione dico nos esse domum divinæ habitationis, si retineamus fiduciam, id est si spem certissimam quam dedit nobis, non amittamus, sed indubiam fortiter retineamus, hoc est si certissime salutem in Christo speramus sine carnalibus observantiis, tunc sumus domus in qua per fidem habitat.

Fiducia namque pro spe hic accipitur. Et quia nemo potest sperare, nisi spes ex bona conscientia surget, addit et gloriā spei, id est si retineamus et bonam conscientiam, quae est causa spei, et decus et gloria mentis, per quam in spem erigimur, quia sic ut idem Apostolus dicit: « Gloria nostra est testimonium conscientiae nostrae (II Cor. 1), » et quia nonnulli conscientiam boni operis habent, per quam gloriari in Deo possunt et sperare, sed tamen vacillantem, ponit firmam. Et quia firmam per mensum vel annum possent habere, subdit usque in finem, id est usque ad obitum, qui « quia perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. xxiv). » Vel fiduciam retineamus, ne subrepente aliqua infidelitate, diffidamus nos per Christum posse salvari, querentes salutis auxilium in carnalibus observationiis, sed sine his solum Christum ad omnia sufficere indubitanter confidamus. Idcirco enim ostensus est Christus longe nobilior Moyse, ut solum Christum teneamus, in quo habebimus omnia, et gloriā spei, id est gloriosam spem, quia est de jucunditate coelesti; firmam, id est perdurantem usque in finem vitæ, quando accipietur quod nunc speratur.

« Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv), sicut in exacerbatione secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. »

Nunc iterum invitat eos terrendo ad fidem, ne propter incredulitatem perdant æternam requiem, sicut patres eorum in deserto; qui, quia increduli fuerunt, terram promissionis suæ significatam amiserunt. Domus Dei sumus, si non per incredulitatem diffidamus, sed certa fide fiduciam tepeamus. Quapropter nolite per infidelitatem obdurare corda vestra, et hoc ita moneo, sicut dicit Spiritus sanctus, id est eandem intentionem ego nunc in vestra correctione habeo, quam habuit Spiritus sanctus, quando dixit istud ore Davidico. Nec solus ego hoc suadeo, sed Spiritus sanctus hoc idem similiter suadet. Et idem bonum ego vobis permitto, si obedieritis; vel malum, si cor obduraveritis, quod Spiritus sanctus promisit, cum ad vos et alios in tempore gratiae futuros vocem dirigeret, dicens: *Hodie, si vocem, et cetera.* Sanctus enim Spiritus prævidens duritiam cordis Judæorum, quia contra vocem Domini Jesu obduraturi erant infideliter cor suum, et ideo auctoritate sua volens eos a duritia cordis revocare, et id integratatem fidei Christi invitare, scilicet ut nihil salutis putarent esse in carnalibus observantiis post adventum veritatis, dixit: *Hodie, et cetera.* Et per hoc multum revocat Apostolus Judæos hanc prophetiam habentes, quoniam ostendit Spiritum anctum hoc idem tanto tempore antea prædictum.

A xisse, quod nunc dicitur eis in tempore gratiae. *Hodie, id est hac egregia et nobili die, scilicet in hoc tempore gratiae notabili et præclaro inter omnes alias ætates, in quo Deus majorem pietatis affectum hominibus exhibuit, quam in aliis temporibus; si vocem ejus, id est novam Christi prædicationem audieritis, nullum incredulitatis signum remaneat in vobis.* Modo per se loquitur, qui prius per præcones loquebatur; si tunc duri fuistis, vel nunc estote molles. Quod ait, si vocem ejus audieritis, non dubitat illos eam audituros, sed per hoc magis attentos facit ad audiendum, quasi incertos reddit et suspensos, ne forte contingat ut non audiant. *Nolite obdurare, id est contra eum dura facere corda quæ sunt vestra, id est in vestre voluntatis arbitrio,* B sicut obduraverunt patres vestri carnales (Exod. xvi, xvii, xxxii; Num. ii, xxv) in exacerbatione, id est in acerrima offensione, qua sibi Deum reddiderunt acerbum, cum non crediderunt quod Deus esset illis traditurus terram recompensationis, sicut pollicitus fuerat, nec cœlestem requiem, quæ per eam si nesciabatur. Nolite, inquam, nunc obdurare corda secundum diem temptationis in deserto, id est sequentes et initantes diem et tempus, in quo patres vestri me tentaverunt, et per dissidentia panem petierunt, atque cum hæsitatione dixerunt: *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?* (Psal. lxxvii) et alia hujusmodi, et hoc fecerunt in deserto, postquam de Ægypto educti fuerant, ubi Deum tentare non debuissent, cuius tot et tanta jam viderant opera, scilicet scipos in manu valida de Ægypto per mare Rubrum sicco pede eductos, et hostes eorum in mari submersos (Exod. xiv), et alia multa magnalia. Quare postmodum non debuerint de protectione gratiae ipsius propter aliquos hostes diffidere. Cum enim audissent ab exploratoribus (Num. xiv), habitatores promissæ terræ fortes ad prælium, obliti sunt virtutis Dei toties probatae, nec crediderunt illum esse potentem ad terram illam populo suo subjugandam propter quod et indigni fuerunt intrare in illam. Vos autem cavete ne similiter facientes, a vera sanctorum patria exclammini. Nam et vos spiritualiter ab Ægypto educti estis, id est a tenebris ignorantiae, et ab afflictione vitiorum liberati, submersi in baptismo vestris hostibus diabolo cum omni pompa ejus et exercitu vitiorum; et ducente Domino, ad hoc promoti estis, ut mundum istum et præsentis sæculi habitationem, desertum, et locum horroris atque peregrinationem et exsilium esse intelligatis. Et ideo non debetis amplius Deum tentare per aliquam dissidentiam, ut putetis vos sine carnalibus observantiis per Christum non posse salvari, quia tunc non intrabitis in electorum patriam, sed certissima fide credentes vos per eum esse salvandos, sola ejus præcepta servare. Quia vero dixit diem temptationis, et a quibus esset illa tentatio facta, non dixit, ideo nunc expónit qui Deum in deserto tentaverunt. Ubi, id est in quo deserto tentaverunt me patres vestri. quorum tenta-

tionis et exacerbationis filii et imitatores estis, dum in fide dubitatis, et ideo timendum est vobis, ne quos habetis patres in culpa, imitemini, in eadem poena. Jam ergo tales non sint patres vestri, nolite eos imitari. Patres vestri erant, sed, si non imitati fueritis, patres vestri non erunt, probaverunt me, id est curiositatis causa exquisierunt an possem facere quæ petebant; et viderunt opera mea quadraginta annis, quia tam longo annorum spatio feci coram his in manu Moysi miracula, et ipsi magis ac magis obduraverunt corda; ad hoc cum illis per quadraginta annos, ut ostenderem tale genus hominum quod me semper exacerbaret, usque in finem saeculi fore, quia per illos quadraginta annos totum hujus saeculi tempus significatum est. Ipsi me tentaverunt per infidelitatem suam. Propter quod ego sui insensus, id est contra iratus generationi huic tam perversæ, quæ et genus hujusmodi rebellium hominum in Ecclesia usque ad finem mundi semper futurorum designavit. Et licet me offendarent, tamen ego, dixi semper de illis, hi errant corde, id est per Moysen et Aaron misericorditer annuntiavi et corrigere studui errorum, quem corde etiam habebant et scienter et voluntarie, dicens: *Huius errant corde, id est ex propria deliberatione, quia serio peccant; et cum sciant se male agere, non desistunt. Ego quidem paterna benignitate revocabam eos, sed ipsi non cognoverunt vias meas quibus incedebam, id est misericordiam, qua eos corrigerem studebam; et veritatem, qua eos, si in malo perseverarent, damnare C disponebam, quia universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psalm. xxiv).* Vel non cognoverunt vias meas, id est non intellexerunt præcepta mea, per quæ venitur ad me, quia ego spiritualiter locutus sum, «scimus enim quoniam lex spiritalis est (Rom. viii), » ipsi autem carnaliter intellexerunt. Ita non cognoverunt vias meas, sicut illis merentibus ego juravi, id est immutabiliter confirmavi, et hoc feci in ira mea, id est in dispositione ultionis sumendæ, si introibunt in requiem meam, id est non introibunt in terram promissionis, in qua eos requiescere facturus eram; nec in regnum cœlorum, quod per hanc significatur, ubi perennis est requies. Duo notat, et quod poenas eis dedit, et quod requiem negavit. Nam in ira, qua negavit requiem, sumpsit D ultionem. Defectus quoque dictionis, vehementiam iræ designat, cum dicunt: *Si introibunt in requiem meam, quamvis ira Dei non sit ut hominis, id est perturbatio concitati animi, sed tranquilla dispositio justi simpliciter constituti.* Vehementer enim minatur, cum quasi præ nimia ira imperfectam relinquit sententiam, dicens: *Si introibunt in requiem meam.* Et cum juramento minatur istud. Multum ergo timenda est hæc comminatio. Nam loqui Deum, magnum est, quanto magis jurare Deum. Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat quod contra voluntatem ejus est. Quanto magis Deum, qui nihil temere jurare potest? Historialiter hoc loco reducit ad memoriam, quod miserunt vi-

A dere terram; et cum audierunt ibi esse inexpugnabiles viros, obliti virtutis Dei toties probate, dixerunt: « Revertamur in Aegyptum (Num. xiii, xiv).» Unde juravit Dominus quod non intrarent in terram illam, quæ est requies laborum, et sic omnes in solitudine mortui sunt præter duos; et sicut illi per incredulitatem et diffidentiam terram amiserunt, quæ illis parata erat ut requiescerent in ea, ita vos, si in fide Christi dubitaveritis, vel inobedientes illi fueritis, veram justorum patriam non ingrediemini. Hucusque terrendo locutus est, ne sint increduli Christo, sicut patres illorum Moysi, ne veram perpetuæ beatitudinis quietem amittant, sicut patres illorum requiem sibi promissæ terræ. Hinc blandiendo monere incipit, ne requiem illam amittas: B et temporis opportunitatem suadet, ut ad eam foinetur, subjungens:

« Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiae ejus usque ad finem firmum retineamus, dum dicitur: Hodie, si vocem, ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysen. Quibus autem insensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerant? Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem. »

Leniter incipit admonere, ut libentius admonitionem suscipiant. Vide, inquit, o fratres, quasi dicat: Mibi debetis acquiescere, qui vos fratera dilectione admoneo. Vide, id est rationabili consideratione cave, ne quis vestrum habeat cor incredulum, et excludatur ab æterna requie fidelium. Sed illud, quapropter, quod supradictum est, nonnulli volunt huic monitioni jungere, ita: Domus Dei sumus, si fiduciam et gloriam spei retineamus. Quapropter vide, fratres, ne diffidatis. Vide, ne forte, quia in vestro est arbitrio, et ad utrumque se habet sit in aliquo vestrum, quia de multis non dubito, qui perfecti sunt, cor incredulitatis, ut non credit Christum ad salutem sufficere, quia, malum, est tale cor, quoniam sic ruit in multam peccatorum voraginem, et post in mortem. Nam hujusmodi cor est cor, id est voluntas discedendi, id est diversis viis cedendi et fugiendi a Deo vivo, id est a Christo, qui, sicut legimus, est Deus verus et vita æterna. Qui enim ab eo diversam viam incedit, a vita discedens ad mortem tendit. Quod inter istos nonnulli faciebant, dum in fide Christi dubitantes, eum sine carnalibus observantibus ad justitiam et salutem sufficere posse non crederent; et ita jam

pro exiguo fidem ejus ducentes, facile ab ea reo-
dere vellent. Et minus est per aliam culpam a Deo
discedere, quam per incredulitatem eum omnino
postponere. Qui enim fidem abjicit, omnino a Deo
recedit. Qui vero per aliam ab eo culpam discedit,
sperat adhuc reverti. Per hoc quod dixit, cor incre-
dulitatis, intelligi poterat cor malum, et cor disce-
dendi a Deo vivo. Sed ideo posuit, quia istae voces
magis valent ad absterendum eos. Non habeatis
cor incredulitatis, sed potius adhortamini, non di-
versos, non alterius gentis homines, sed, vosmetip-
pos, ad invicem. Quod enim dixit, vosmetipos,
ostendit hortationem eorum adeo necessariam inter
eos esse, ut non oporteat extendi ad alios, adhortamini
vos invicem, ut sincere credatis, et pie ac
sancte vivatis, ethoc per singulos dies, id est quotidie,
et non per unum annum vel duos tantum, sed donec
cognominatur *Hodie*, id est quandiu insimul dies hodie
cognominantur. Nam quod dixit, hodie cognomina-
tur, voluit notare multitudinem dierum esse in tem-
pore gratiae. Quod tempus est hodie, id est magnum
et demonstrabile; et est dies, id est clarum post
tenebras erroris et ignorantiae donec hodie cognominatur, id est quandiu tempus gratiae durat, ad-
hortamini vosipos de incremento fidei cæterarumque
virtutum, quia non minus modo potestis pro-
ficere, quam presente Christo, vel donec hodie co-
gnominatur, id est quandiu vita praesens unicuique
manet, in qua semper dicitur, hodie adhortamini
vosipos semper ad meliora. Si quis enim peccavit,
usquequo est hodie, potest reverti. Nemo igitur de-
speret dum vivit. Sed neque securus incaute fiat,
quia nescit quando sibi istud hodie determinetur,
ideo vos adhortamini, id est ut non obduretur quis
ex vobis, id est non fiat durus et incredulus contra
monitionem Spiritus sancti, qui cor ejus molle vult
facere, ut possit in eo verba sua velut in cera scri-
bere. Non obduretur quis, neque enim de multis
metuo. Nam obduratur contra fidem *fallacia peccati*,
id est errore peccati se fallente sub virtutis specie,
si cum fide Christi legem, quoniam a Deo data est,
putaverit saluti necessariam. Sic enim falletur pec-
cato, id est male faciet, dum se putaverit benefacere
quia ex observatione legis Deum offendet, cui se
per eamdem legis observantium placere credit. Nam
qui legem adhuc observat, Christum venisse negat.
Et ideo non debet quisquam nostrum obdurari tali
fallacia, ut sub occasione legalis observantiae disce-
dat a Christo evacuans fidem ejus. Nam *participes Christi sumus effecti*. Non enim potest fieri disces-
sio, ubi primum non fuit coniunctio. Sed nos jam
Christo sumus conjuncti, et ideo non discedamus
ab illo. Effecti sumus participes Christi in nomine
et gratia, quia et Christiani vocamur, et gratiam
ejus percipimus; per quem quidquid boni habe-
mus, assecuti sumus, scilicet fidem, peccatorum
remissionem, innocentiam et justitiam, etc. Vel
participes Christi sumus effecti, id est spe sumus jam
participes ejusdem in corruptionis et gloriae quam

A Christus habet. Ac si dicatur: Debetis adhortari et
non esse duri, quia quod non eramus, facti sumus
per gratiam, habentes partem cum Christo in ha-
reditate. Tamen, bac conditione dico, si retineamus
initium substantiae ejus, id est fidem quæ est initium
verborum, per quam Deus existit in nobis, et per
quam deificamur et divinæ substantiae participamus.
Fides enim est substantiae initium, id est incorpora-
tionis ejus, quia fundamentum est origo virtutum,
per quas ipse constat in nobis, et nos membra ejus
efficiuntur. Et hoc initium oportet ut retineamus non
titubans, sed, firmum, et inconcussum; nec per
mensem vel annum, sed usque ad finem, vitæ præ-
sentis, ut scilicet nunquam deseramus fidem. Et ne
dicerent, vobis apostolis tantum et Christi contem-
poraneis jussuni est ut fidem teneant, subjungit,
dum dicitur, *hodie*, etc. Ac si dicat: Non tantum his
qui Christum audiere loquentem, præceptum est
tenere fidem, et non obdurare corda, sed etiam vobis
hoc idem est injunctum, et cæteris omnibus dum
dicitur, id est quandiu dicitur, *hodie si vocem ejus
audieritis*, hoc est per totum tempus gratiae vel præ-
sentis vitæ. Vel ita: Non solum auditores Christi,
fidem debuerunt adhibere dictis ejus, sed et vos,
quandiu cuncte dicitur hodie si vocem ejus audie-
ritis, id est quandiu vocem divinæ prædicationis in
hoc sæculo potestis audire, *nolite insideliter obdu-
rare corda vestra*, contra vocem Dominicæ admoni-
tionis, *quemadmodum*, obduraverunt patres vestri
in illa, notabili et magna, *exacerbatione*. Nolite præ-
vorum exempla sequi, sed bonorum. Nam, *quidam*,
illorum, *audientes*, in deserto vocem Dei, potissimum
quod induceret illos in terram promissionis, in
qua et requies æterna figurabatur, dubitaverunt
Deum hæc agere posse, et sic hæsitatione sua, *ex-
acerbaverunt* eum, id est acerbum sibi et asperum
reddiderunt. Quia sententia demonstratur non satis
esse audire de illa requie, quia illi omnes audie-
runt, sed non omnes pervenerunt. Nam et vos nunc
auditis quod Christus vobis creditibus requiem
illam promittat. Si dubitaveritis eum sine carnali-
bus observantiis vos in illam inducere posse, ex-
acerbabit eum sicut patres vestri, nec intrabitis
in illam. Pejus est enim exacerbare quam tentare.

B C D Quidam exacerbaverunt, sed non universi qui profecti
sunt ab *Egypto* per Moysi; id est per ducatum
Moysi. Nam inter eos erant Caleb et Josue, qui non
offenderunt, et hos debetis imitari. Nam et vos du-
catu veri Moysi, id est Christi, educti estis a tene-
bris ignorantiae et erroris. Ideoque non debetis am-
plius Deum incredulitate et pravis moribus exacer-
bare, sed fide et bonis operibus ad terram perpetuam
beatitudinis vobis promissam festinare. Per hoc
quod dicit quosdam exacerbasse, sed non univer-
sos, innuit quod intelligebat inter istos quosdam
dubitantes, et quosdam non dubitantes. Dico quod
quidam exacerbaverunt, sed non omnes. Sed quibus
horum infensus est quadraginta annis? id est utrum
illis qui exacerbaverunt, an illis qui non exacerba-

verunt? Nonne illis qui peccaverunt? Utique illis. A Quod ex affectu apparuit, quia prostrata sunt, id est procul a castris, et ab omni vicino strata sunt, in deserto, et præ multitudine jacuerunt insepulta cadavera eorum, exposita bestiis et avibus, id est corpora eorum, sicut brutorum animalium cadavera, reliquæ sunt in deserto, nec sepulturæ tradita, et in hoc apparuit ira Dei. Significant autem, ut supradictum est quadraginta anni totam præsentem vitam, vel spatium temporis usque ad finem sæculi. In quo quicunque post baptismum, vel infidelitate vel criminosa conversatione Deum irritant, non sunt digni pervenire ad terram viventiuni, sed in hujus mundi solitudine laniantur more cadaverum a feras et avibus, id est a malignis spiritibus, et ad æterna supplicia rapiuntur. Hieronymus in libro sexto super Ezechielem: « Pepercit, ait, oculus meus ne interficerent eos atque delerem; nec omnino consumerem (Ezech. xx.). » In quo queritur, quomodo eis pepercit, quorum cadavera in solitudine corruerunt, et exceptio Jesu Nave et Caleb filio Jephone, terram reprobmissionis nullus ingressus est? Ex quo intelligimus vivere eos, nec æternis suppliciis reservatos, nec deletos esse de libro vel de terra viventium, nec consumptos ante faciem Domini. Si enim ex eo quod non sunt introducti in terram promissionis periisse credendi sunt, ergo Moyses periit, qui vidit tantum terram promissionis, et non est ingressus in eam. Peccantes quidem prostravit in mortem corporis, sed incredulis negavit requiem animæ post mortem. Et hoc est quod interrogative dicitur ad increpationem istorum, qui adhuc in fide dubitant. Sed quibus juravit non introire in requiem ipsius, æternam, quæ significabatur per terram promissionis, vel in ipsam terram promissionis, nisi illis qui increduli fuerunt, ad vocem promissionis ejusdem requiei? Quasi dicat: Non aliis hoc juravit, sed illis. Et videmus, aperta ratione, quia non potuerunt, introire in illam requiem perpetuam, sicut nec in terram promissionis, propter incredulitatem suam. Complevit enim Dens comminationem juramenti sui, qua dixit incredulos in requiem suam non intraturos, et similiter faciet omnibus incredulis.

CAPUT IV.

Timeamus ergo, ne forte relictæ pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis. Sed non profuit illis sermo auditus, non admistus fidei ex his quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam (Psal. xciv), et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enī in quodam loco de die septimo sic: Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis (Gen. ii), et in isto rursum: Si introibunt in meam requiem. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et hi quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredu-

litatem, iterum terminat diem quemdam hodie, in David dicendo post tantum temporis, sicut supra dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. »

Et quia propter incredulitatem illi perdidérunt requiem, ergo timeamus, id est solliciti simus, ne et nos similiter eam perdamus ob infidelitatem.

B Timeamus, quia timendum est, ne forte (forte dico, quia in arbitrio vestro est, et ad utrumlibet se habet) relictæ pollicitatione, id est ne contempta et neglecta atque deserta frequenti promissione, quam nobis Deus fecit, vel quam nos in baptismate fecimus Deo, introeundi per fidem et operationem in requiem quæ est ejus, id est potestatis illius, quia potest eam dare cui vult, existimetur aliquis nostrum deesse. Requiem illam nobis Deus promisit credentibus, non relinquamus promissionem ejus, sed certa fide tenemus eam, credentes quod sine carnalibus observantiis sola Christi promissione percipiems illam. Timeamus ne quis ex nobis, id est ex nostro collegio tam religioso, relinquens istam pollicitationem, et hæsitans in corde suo, atque titubans in fide, det malam de sua salute cæteris opinionem, ut existimetur deesse ab illa requie propter incredulitatem suam, sicut antiqui patres. Nam unusquisque debet studere tam firmus esse in fide et bona operatione, ut cum obierit, non sit dubium ad requiem illam hunc pervenire. Cæterum qui dum quoad viveret, in fide nutavit ei in opere negligens fuit, existimatetur post mortem ab illa deesse. Et hoc timendum est, ne cui nostrum contingat. Nam et ad nos pertinet de illa requie sollicitos esse, sicut pertinuit ad patres nostros. Etenim et nobis tempore gratiae nuntiatum de illa est per filium, quemadmodum per figuram terræ promissionis nuntiatum est et illis de ea per famulum; et ideo non possumus excusationem de ea prætendere, quasi de ignorantia, quia non solum illis patribus, sed etiam nobis prædicata est illa requies. Nec solum in Evangelio, sed et ante legem, et sub lege docti sumus de illa. Nobis nuntiatum est sicut et illis. Sed illis non profuit, proposit vel nobis, non profuit illis sermo, id est illa quietis prænuntiatio, quia sermone tantum visa est eis; et ideo non profuit sermo, quia auditus tantummodo est, et non completus. Et vere tantum auditus, non factus vel creditus. Nam non admistus fidei, ut et sermo et fides simul jungerentur atque miscerentur, fidei dico quæ esset ex his quæ audierunt ab exploratoribus suis. Non enim fidem ex verbis eorum sumpserunt, sed magis amiserunt. Vel ex his quæ audierunt ab exploratoribus, factum est ut sermo,

D de ea prætendere, quasi de ignorantia, quia non solum illis patribus, sed etiam nobis prædicata est illa requies. Nec solum in Evangelio, sed et ante legem, et sub lege docti sumus de illa. Nobis nuntiatum est sicut et illis. Sed illis non profuit, proposit vel nobis, non profuit illis sermo, id est illa quietis prænuntiatio, quia sermone tantum visa est eis; et ideo non profuit sermo, quia auditus tantummodo est, et non completus. Et vere tantum auditus, non factus vel creditus. Nam non admistus fidei, ut et sermo et fides simul jungerentur atque miscerentur, fidei dico quæ esset ex his quæ audierunt ab exploratoribus suis. Non enim fidem ex verbis eorum sumpserunt, sed magis amiserunt. Vel ex his quæ audierunt ab exploratoribus, factum est ut sermo,

quem prius audierant de illa requie, non admisceretur fidei illorum, sed falsus putaretur. Nam cum audirent terram promissionis circumdatam montibus, urbes habere munitissimas et habitatores fortissimos, desperaverunt intrare in requiem illam, quæ et futuram significat requiem; et si presentis quietis spe perdita, dubitaverunt de illa quæ in hac erat præfigurata. Dixi quia et nobis nuntiatum est de illa requie, quod effectus probat, quoniam ingrediemur in illam. Non enim viam ingrediendi scivissemus, nisi nobis esset nuntiata. Vel ita: Illis qui non crediderunt, non profuit, quia nobis qui credimus, proderit. Nam *ingrediemur in illam requiem nos qui credimus, quemadmodum ex opposito dicit de incredulis, si introibunt in requiem meam.* Per quod patet, quia qui credunt, intrabunt. Ingrediemur enim credendo, sicut illi perdidérunt non credendo. « Non cognoverunt, inquit, vias meas, » sicut illis merentibus iram meam exhibui. Ita cœci fuerunt ad cognoscendum vias meas, sicut ego firmiter illis minatus sum quod non essent intraturi in requiem meam Palestinae regionis, vel cœlestis habitationis, et sicut ablata est illis, quia non crediderunt, sic nobis promissa si crediderimus. Quia vero dixerat nuntiatum esse de illa requie, ostendit quando et quomodo sit nuntiatum, scilicet ante legem post perfectionem operum, et sub lege, quando per terram promissionis designabatur, et tempore gratiæ in David. Tres enim requies memorat, unam Sabbati, secundam in Palæstina, tertiam in cœlo. C Nuntiatum est de requie, et quidem primo factis, deinde verbis. Nam *operibus Dei perfectis*, quæ fecerat per singulos dies ab institutione mundi, id est ex quo mundum cœperat instituere, subaudi, nuntiata est illa requies, quando Deus requievisse dicitur. Augustinus in sermone de decem chordis ait: in Spiritu sancto, hoc est in domo Dei requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus sanctus dicitur, propterea septimum diem sanctificavit Deus, quando fecit omnia opera sua, sicut in Genesi scriptum legimus, non ibi habes sanctificationem nominatam, nisi illo die in quo dicitur: « Requievit Deus ab operibus suis (*Gen. 1*). » Non enim fatigatus erat Deus, ut diceretur, « requiebat Deus ab operibus suis, » sed in illo verbo tibi laboranti requiem promisit. Vel quia fecit omnia bona valde, et sicut dicitur, *requiebat Deus*, intelligas etiam te post bona opera requieturum, et sine fine requieturum. Nam omnia opera superiora quæ dicta sunt, id est dies superiores, habent vesperam. Septimus iste dies non habet vesperam. Ubi Deus sanctificavit requiem, ibi dicitur, factum est mane, ut inciperet ipse dies. Non dictum est, facta est vespera ut finiretur dies: sed dictum est, factum est mane ut fieret dies sine fine. Sic ergo incipit requies nostra quasi mane, sed non finitur, quia in æternum vivemus. Ad hanc spem quidquid facimus, si facimus, Sabbatum observamus. Nunquam ab opere novo cessavit Deus, donec homo factus est; sed, eo facto,

A requiebat ab omni opere, per quod designavat quia nullam aliam creaturam post hominem facturus erat, cui homo subderetur, et ad cujus servitium homo crearetur. Nam quia ipse requiebat, homine facto, intelligimus quod propter hominem fecerat omnia. Ideo promissa est homini requies operibus perfectis; et quod requies ac beatitudo sit ei promissa, ostendit Scriptura. Nam in *quodam* notabili et egregio loco dixit Spiritus sanctus de die *septima*, per quam significata est requies æterna, quia non describitur habuisse vesperam, sic, id est talibus verbis, dixit: *Et requiebat Deus die septimo.* Cur enim diceret post illam diem, in qua homo creatus est, sequenti die requiebat et ab opere cessavit, nisi per hoc vellet innuere, quoniam illum, post cuius creationem requiebat, ad requiem et beatitudinem fecit? Per sex dies ab illa creatione non requiebat, quoniam nihil perfectum vidi, donec homo dominus et possessor omnium creatus fuit. Sed eo perfecto, perfecta sunt omnia, et tunc tandem cessavit ab omni opere, quia tunc omnia perfecta fuerunt, quoniam hominem propter quem facta erant, habuerunt. Requiebat Deus ab *operibus suis*, id est cessavit a nova operatione, ut nihil amplius facheret, nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem eorum, quæ jam ibi fecerat. Sex diebus operatus est, *septima* quiebat. Sic et sexta ætate homo natus est mundo ad laborem. Sexta die et sexta diei hora passus, *septima* quiebat in sepulcro. Per quod nos docuit post opera nostra, quæ sex ætatis, id est infantia, pueritia, adolescentia, juventute, senectute et senio flunt, debere quiescere in *septima ætate*, quasi *septima die*. Prima enim ætas, ut dixi, infantia est lactis ubere nutrienda. Secunda, pueritia solidi cibo jam apta. Tertia est adolescentia, sufficiens ad generandam sobolem. Quarta, juventus robusta et honoribus apta. Quinta est senectus, quando juvenitatis ardor refrigeratus et extinctus est, quoniam fervore carnis mitigato, vita ducitur in tranquillitate. Sexta est decrepita ætas, quando perit homo qui fuerat, quando, viribus amissis, jam positus est in introitu mortis. Post harum fiuem ætatum sequitur mors. Eodem modo et in spirituali vita sex possunt ætates notari. Infantes enim sunt, qui sensu imbecilles, sola auctoritate se defendunt, qui de sua fide sine aliqua ratione auctoritatibus Patrum humiliiter acquiescent. Pueri sunt quorum sensus jam aliquantulum sunt exercitati, qui non manent contenti sola auctoritate, sed quibusdam rationibus et investigationibus jam promoventur ad rationem fidei. Adolescentes sunt, quorum sensualitas jam subdita est rationi, ut jam sufficient ad generationem bonorum operum, ut jam laborent et moveantur ad bene operandum. Juventus est, quando non solum general mens per bonam operationem, sed etiam virtus ejus tantum induruit et roborata est, ut neque morte, nec vita separari valeat a charitate Dei, sed martyrium, si opus fuerit, subire non vereatur. Senectus est, quando mens,

Ita prævalet sensualitatem, ut non solum non supereatur, sed etiam non impugnetur ab ea, ut caro jam spiritui (prout est in hac vita possibile) consentiat, et eamdem quietem et animæ puritatem concupiscat. Decepita ætas est illorum, qui jam (prout fas est) contemplatione Domini fruentes, ad instar angelorum vivunt; jam filii hujus mundi non dicendi, jam in cœlestibus conversantes, ut vestigia humanae conversationis in operibus illorum jam nulla videri possint. Post has sex morum ætates sequitur dies septima, æterna omnibus sic viventibus promissa, in qua dabitur ipsa vera requies et perennis lætitia, ut non amplius futuri sint in aliquo labore vel miseria. Hæc uobis Deus significavit, quando post operationem sex dierum, septima quiescere voluit. In illo Scripturæ loco demonstratum est homini requiem esse promissam, atque nuntiatum est ibi ante legem de illo: et rarsus eadem requies sub lege per figuram terræ promissionis in isto loco nuntiata est et promissa, dicente Spiritu sancto de incredulis, *Si introibunt in requiem meam*, id est in terram quam Moyses promittebat, quæ significabat veram requiem, quam Spiritus sanctus paraverat, ac per hoc nec in illam veram intrare poterunt. Ubi enim in eredulis facta est comminatio quod in eam non introibunt, ibi declaratum est quoniam promissa fuit aliquibus hominibus. Si enim nulli promissa esset, nec aliquem intratrum prædictum fuisset. Et non esset causa comminationis quod non essent intratredi, si nullus esset intraturus. Nec multum eos laderet, si minaretur illud auferre, cuius spem et certitudinem aliquam nequivissent habere. Ecce his signata et promissa est requies per diem Sabbati, et per terram promissionis. Et quia Spiritus sanctus qui nec falli nec mentiri potest, eam signavit, nuntiavit et promisit, et illam aliquibus præparavit, quia superflue non fecisset eam, ergo superest, id est restat post promissionem, quosdam, id est egregios et electos *introire in illam* perennem promissionem et veram. Et quoniam superest quosdam introire, et hi quibus prioribus annuntiatum est ut intrarent, non introierunt propter incredulitatem in veram requiem, quam terra promissionis figurabat, ad quam non pervenerunt, ergo iterum, id est sub ejusdem requiei designatione terminat et distinguit Spiritus sanctus diem quemdam, quo nuntiata impleantur, id est egregium tempus gratiae in adventu Christi, dicendo hodie in David, id est loquens per David, quia non ipse David loquebatur, sed Spiritus sanctus in eo et hoc post tantum temporis ab introitu filiorum Israel in terra promissionis. Unde patet non de illa terra tunc eum dixisse, quæ jamdudum habebatur, sed de vera requie, quæ adhuc exspectabatur. Introitus enim terræ promissionis jam tunc non poterat illis auferri. Ex quo autem fuit in deserto facta comminatio, quæ dicit: *Si introibunt in requiem meam*, processit magnum spatium usque ad tempus David. Sed a tempore comminationis hujus

A usque ad introitum terræ promissionis, modicum tempus fuit. Et per hoc constat esse dictum de promissione veræ requiei, quam post tantum tempus David fecit his, qui futuri erant in Novo Testamento, quia contemporanei sui jam intraverant. Ideo terminat diem quo possimus in veram requiem intrare. Nunquam enim aliqui intrarent, nisi tempus gratiae distinctum fuisset, in quo regna colorum paterent fidelibus. Ideo terminat diem intrationis, quoniam superest aliquos intrare. Et nisi videret intraturos, non terminaret. Qui, licet sub lege vivens, corde tamen positus in tempore gratiae, dicens hodie, tertio nuntiat requiem illo tempore consummandam, diem terminat, hodie diendo in David, quod hodie est intelligendum, *sicut supradictum est*: **B** *Hodie si vocem ejus audieritis*. Diversis enim significationibus posuerat, hodie, quando dixit: «Hodie genui te (*Psal. ii*)», et quando rursus ait: «Hodie si vocem ejus audieritis (*Psal. xciv*).» Et ideo debuit terminare, quam significationem haberet nunc: Hodie, ne aliter intelligeretur. Hodie, id est in hoc luminoso tempore gratiae, de quo Joannes scribit (*I Joan. ii*), quoniam tenebræ transierunt, et lumen verum jam lucet, si vocem prædicationis ejus audieritis, quia non omnes audiunt illam quæ sunt in tempore gratiae, siou nunc quoque multa paganorum, ad quos evangelica prædicatio non pervenit. *Nolite contra vocem ejus obdurare corda vestra*, ne tempus gratiae vobis in vacuum transeat, quia post non erit tempus in quo possitis intrare in requiem. Diceret aliquis: Tu dicas quoniam hic quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt, et nos videmus quia introierunt, quosam per Iesum Nave eam consecuti sunt. Cui respondeatur: Non introierunt propter incredulitatem suam requiem homini promissam. *Nam si Jesus filius Nave*, id est Josue filius Nun, præstisset eis illam requiem in distributione terræ promissionis, non ultra fieret sermo de alia die, qua pateret in requiem ingressus. Vel ita continuari potest: Superest quosdam intrare sicut David terminat. Nam si Jesus, id est Josue qui duxit in terram promissionis, præstisset eis requiem, id est omnimodam quietem, ut nulla alia esset speranda; nunquam, id est nullo tempore David vel Spiritus sanctus, post hac, id est deinceps loqueretur de alia die, id est de alio tempore, in quo requies esset danda. Sed quia post locutus est, patenter ostendit quia alia est requies de qua dixit hodie, quam illa ad quam duxerat Josue. Certum est igitur aliam esse ad quam dicit Christus, quæ per illam sub Josue figurabatur. Itaque relinquitur electis sabbatismus. Quando quidem non fuit illa requies vera, sed aliam post promisit Spiritus sanctus, itaque relinquitur, id est futuris servatur a Deo, quia increduli patres nequierunt ad illum pertingere. Relinquitur, non dico tantum requies, sed (ut magis exprimam) dico sabbatismus, id est feriatio et jucunditas Sabbati Sabbathismus quippe vocabatur, apparatus et gaudium atque festivitas

Sabbati, et Sabbatum *replies* interpretatur. Sabba-
tismus ergo non solum veram et omnimodam re-
quiem designat, sed inenarrabile gaudium atque spi-
ritualium divitiarum affluentiam. Qui sabbatismus
non paucis reservatur, sed *populo*, id est magnæ
multitudini; nec tamen cuilibet populo, sed tantum
populo *Dei*. Et ideo si quis vult sabbatizare, sit de
populo *Dei*. Et iste sabbatismus longe diversus erit
ab illa requie quam Josue præstítit. Nam qui *in-
gressus est in requiem Dei*, id est in coelestis regni
tranquillam habitationem, sicut servus ille, cui di-
ctum est: « Intra in gaudium Domini tui (*Matth.*
xxv.), veram et perfectam adeptus est requiem,
quia *requiererat etiam ipse* perpetualiter et perfecte *ab
operibus suis*, quibus hic laboravit, sicut et *Deus a
suis*, quæ tamen sine labore fecit. Sicut enim Sab-
batum in quo Deus requievit, non legitur habuisse
vesperam, sic requies justorum non habebit finem.
Quia sicut Deus cessavit ab operibus, sic illi cessa-
bunt perpetualiter ab omni opere, liberi penitus ab
omni laboris anxietate. At illi quibus Josue terram
divisit, parum quieverunt, multosque labores et
multas afflictiones pertulerunt. Et quandoquidem
tauta est illa requies, atque est nobis promissa, et
nunc tempore gratiæ supereſt quosdam introire;
ergo *festinemus ingredi*, nec in his terrenis quæ
nos impediunt, immoremur. Festinemus fide et bo-
nis operibus, quod illi non faciunt, qui carnaliter
adhuc legem observant, et erga fidem et spiritualem
conversationem negligentes existunt. Festinemus,
inquam, ingredi in illam requiem tantam, tam no-
bilem et tam gloriosam, atque toties nobis promis-
san. Ideo quoque festinemus ad illam requiem, ut
poenas evadamus perpetuas. Et hoc est: Ut ne inci-
dat, id est ut non intus cadat in corde, ubi gravior
casus est, quis, id est aliquis in infidelitate notabili-
lis, in id in quod ceciderunt patres, et ita in id, ut
in ipsum, id est non dissimiliter, sed per omnia eo-
dem modo cadat in id, in quod patres ceciderunt,
scilicet exemplum incredulitatis, id est ne cadat ad
exemplum eorum in incredulitatem, et excludatur
a divina requie. Illi enim non crediderunt Deum
sufficere ad dandam etiam requiem terræ promis-
sionis, et isti similiter Christum ad dandam requiem
perpetuam sufficere non credebant, sine carnalibus
observantiis. Ideoque sibi quietis aditum eadem ra-
tione obstruebant, qua patres antea fecerant. Vel
ne incidat aliquis id ipsum exemplum incredulitatis,
id est in hanc eamdem damnationem, quam patres
vestri propter suam incredulitatem subierunt, quæ
damnatio vel poena vobis est exemplum, quia si in-
creduli fueritis, similiter vobis continget. Exemplum
enim incredulitatis convenienter dicitur vindicta
Dei, quæ tanta est illata eis, ut exemplo esse aliis
possit, ne increduli esse præsumant. Vel increduli-
tas patrum, ut præmisimus, est vobis exemplum ne-
sitatis increduli, et ideo pejus quam patres vestri pec-
cabitis, nisi incredulitatem caveatis. Propter haec
omnia ruptis omib[us] impedimentis infidelitatis

A et sæcularium illecebrarum, festinemus quam ma-
xime ad illam requiem, in qua perenniter quies-
camus.

« Vivus est enim sermo Dei et efficax, et pene-
trabilior omni gladio ancipi[ti], et pertingens usque
ad divisionem animæ ac spiritus, compaginat
quoque ac medullarum, et discretor cogitationum
et intentionum cordis, et non est illa creatura
invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nu-
da et aperta sunt oculis ejus. Ad quem nobis
sermo. »

Festinemus, ut dixi, ad illam requiem; nam
sermo *Dei*, id est Christus verbum Patris, qui nos
festinantes adjuvet, et pervenientes coronet, virus
est, id est vera vita in semetipso, et sufficiens ad
aliorum vivificationem, et ita vivemus in eo. Sermo
Dei, qui prædicavit illam requiem, est vivus vita pro-
pria, id est vivificans alios. « Sicut enim Pater ha-
bet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere
vitam in semetipso (*Joan. v.*). » Vel in assumpta hu-
manitate, in qua mori voluit, jam vivus est, id est
vitam æternam consecutus, et sequaces suos vivere
similiter faciens, quia immortalis factus est, et vos
immortales faciet, et est efficax, id est omnino fa-
ciens quidquid vult, sive salvando credentes, sive
damnando incredulos. Vel ita potest continuari:
Cavete ne quis vestrum incidat in exemplum incre-
dulitatis patrum, id est in similem poenam, qualem
illi per incredulitatem meruerunt, quia vivus est
sermo *Dei*, id est Filius, qui illos judicavit, et vos
judicaturus est; et sicut ille vivit in æternum, sic
judicium ejus manet in æternum. Nam et illos quos
ipse damnat, cruciabit poena vivax in æternum, et
eos quos ipse salvat, vivere faciet in æternum. Nam
ad utrumque est ipse efficax. Nec solum est efficax
in utroque, id est potenter faciens quocunque vo-
luerit, sed et penetrabilior omni gladio ancipi[ti], quia
penetrat omnia; nec putetis eum latere cordium
occulta, et per hoc minus juste judicare. Nam
si non penetraret hominum conscientias, non posset
veraciter judicare quis esset fidelis, vel quis infide-
lis, sive quis bonam vel quis malam haberet con-
scientiam; et tunc non valeret dignam singulis re-
pendere vicem, quia potentiam ei auferret, quod
occulta hominum videre non posset. Sed ut potenter
in omnibus sit efficax, omnia visu suo penetrat, et
acutior ac perspicacior est omni gladio ancipi[ti],
omni subtilitate sermonis divinae prædicationis. Iste
sermo qui Deus est, quia Deus erat Verbum, est
penetrabilior omni gladio ancipi[ti], quia magis pe-
netrat hominum conscientias, quam ullus sermo
prædicationis. Sermo enim doctrinæ est gladius au-
ceps, id est utraque parte acutus, quia dicit de tem-
poralibus, et dicit de æternis. In utroque probat
quod dicit acute ac subtiliter, et eum quem ferit,
separat a mundo. Quod non faceret nisi mentem
ejus penetraret. Sed multo penetrabilior est iste
sermo qui Deus est. Et est etiam pertingens, id est
considerations peryenientes usque ad divisionem ang-

mæ ac spiritus. Spiritus noster non est universa anima, sed aliquid ejus, id est illud quo ratiocinamur, intelligimus, sapiimus per quod et preponimur pecoribus, quia illa sunt rationis expertia. Non habent enim spiritum, id est intellectum rationis ac sapientiae sensum, sed animam tantum. Nam et de illis dictum : « Producant aquæ repentina animarum viventium ; » et : « Producat terra animam viventem (Gen. 1). » Itaque spiritu intelligimus cum angelis, anima vivimus cum bestiis. Sed Dei sermo pertingit, id est perfecte tangit, quia per omnia tangit, nihil intactum sua cognitione relinquens, usque ad divisionem animæ ac spiritus, id est usque ad discretionem sensualitatis et rationalitatis, quia ipse insuperabili cognitione novit quomodo dividatur sensualitas a ratione, et quantum altera differat ab altera. Vel pertingit usque ad divisionem animæ, quia videt quomodo anima, id est sensualitas a se ipsa differat, dum plus dedita in multis rebus inferior est ; vel ab his revocata dignior. Et pertingit usque ad divisionem spiritus, quia injuetur quomodo rationalitas a se ipsa dividatur, dum vel in Deum inhiat, vel inferius cœlestia considerat, sive rursum inferioris de mundanis recte agendis pertractat. Anima enim tantum de mundanis, vel de his quæ ad corpus pertinent, cogitat, in quo vix a belluis distat. Quoddam inferius est in ea, ut cogitatus de cibo vel potu et similibus. Quoddam autem quasi superiorius est in ea, ut cura de honestis, sicut de gloria, celebritate, potentia et hujusmodi cogitat. Et hanc ejus divisionem bene novit sermo Dei, nec eum latet quando ipsa hoc vel illud agit. Spiritus vero rationalis est in suo superiori, cum Creatorem suum cogitat, et ad eum per solam dilectionem pervenire flagrat. In suo autem inferiori versatur, cum relicta sublimi contemplatione, inferiores virtutes quæ ad bonam operationem pertinent, meditatur. Cujus divisionem sermo Dei considerat, provideas quid in eo superiorius sit et quid inferius. Inter se autem dividuntur anima et spiritus, quia, sicut dictum est, anima quidem de mundanis et corporalibus agit, spiritus autem de supernis et spiritualibus. Ideoque quod est inferius in spiritu, superat illud quod est altius in anima. Et hanc divisionem animæ ac spiritus tangit et scrutatur sermo Dei vivus. *Compagum quoque ac medullarum divisionem* novit, id est juncturarum animæ ac spiritus, quia videt quomodo juncturæ animæ, vel quo tempore dividantur, et quando de una junctura in aliam transeat, sic et de spiritu. Juncturæ animæ sunt augmenta quæ recipit secundum unamquamque ætatem. Nam sapientior est in adolescentia, quam fuit impueritia, et rursum sapientior in juventute, quam in adolescentia, itemque maturior in virili ætate quam in juventute. Similiter spiritus per incrementa proficit. Quæ scilicet incrementa vocamus compages, eo quod unum alii videatur apponi quadam conjectura sine temporis discretione ; et hiūrum compagum divisiones, sunt mutationes se-

A cundum diversas ætates. Medulla vero quæ interior est, appellatur quidquid interius vel subtilius est in anima vel spiritu. Sicut enim in corporibus medulla est subtilior, et in secretis partibus atque in ipsis intimis recondita, sic quod subtilius est in anima vel spiritu et magis reconditum vocatur nunc medulla. Medullarum quoque talium animi divisionem novit sermo Dei, quia illa quæ sunt in nobis subtilissima, discernit inter se. Unde et subditur, quia est *discretor cogitationum et intentionum cordis*. Discernit enim cogitationes et ab invicem separat, id est bonas a malis, sive in eodem homine sive in diversis. Discernit et intentiones earum, id est quo singulæ tendant. ab bonum, an ad malum. Et quia sunt nonnullæ intentiones coactæ, velut si quis timore compulsus foderet agrum et intenderet perficere, non tamen ex corde, additur cordis, ut per hoc excludantur intentiones coactæ, quæ facile sunt ad cognoscendum. Hoc est, novit discernere quam intentionem quis habeat in cogitatione, quæ est cordis, id est voluntaria et abhuc exterius non ostensa, sed latens intra cordis secreta. Vel in eo quod ait, quia est *pertingens usque ad divisionem compagum quoque ac medullarum*, intelligi potest compages dixisse conjunctiones cogitationum, medullas vero intentiones earum. Per compages quippe ossibus ossa junguntur. Et sæpe dum aliquid recta cogitatione agimus, sed subito in laudis amorem declinamus, atque hoc pro laude facimus, quod prius facere pro veritate cœperamus, quia cogitationes cogitationibus adjunguntur, quasi quedam in spiritu compages fiunt. Sed habent ossa quæ in compagibus juncta sunt, et medullas, id est subtiles intentiones. Quod Apostolus apertius intulit, dicens, *discretor cogitationum et intentionum cordis*. Compages enim nostræ, sunt cogitationes quæ sibi junguntur, quando altera alteram sequitur, medullas autem intentiones ; et sermo Dei discretor est compagum et medullarum, id est cogitationum et intentionum, quia si cogitatio cogitationi jungitur, ipse novit quæ sit secundum Deum, et quæ secundum sæculum, novit quoque quo vergat intentio earum. Sæpe enim aliud cogitamus, atque aliud per cogitationem intendimus. Nam si quis proposito munere præmio, pupilli vel viduæ causam defendat, et fortasse ecclesiam ingrediens in suis precibus Deo dicat, tu vides quia causam pupilli et viduæ defendo, iste procul dubio quid cogitet scit, sed quo intendat ejus cogitatio, ignorat. Aliud quippe cogitat, et aliud intendit. Non enim defensionem pupilli et viduæ, sed mercedem munerum querit. Nam tolle temporale præmium, et pupillum et viduam non defendit. Sermo itaque Dei discretor cogitationum et intentionum cordis est, quia non tantum aspicit quid apud temetipsum cogites, sed magis per medullam compagis, id est per intentionem cogitationis, quid apud temetipsum accipere requiras. Et ut plus dicam, breviterque concludam, *non est uita creatura terrena vel cœlestis, corporea vel incorporea*.

invisibilis, id est non *habilis ad videndum in conspectu tantæ sapientiæ*. Nihil est ei *invisibile*, sed *omnia sunt nuda*, id est *discooperita et aperta*, id est *patentia oculis ejus*, qui et *foris et intus omnia videt*. Si quis *habet librum aliquo velamine tectum*, dicitur quidem *visibilis*, sed *nudus*. Rursum, si *velamen auferretur*, *nudus posset dici*, sed non *apertus*. Iterum, si *aperiretur et omnia ejus interiora demonstrarentur*, jam omnino quidquid in eo latuerat videretur. Ita verbo Dei cuncta sunt *visibilia et nuda et aperta*, quia et *foris et intus*, ut dictum est, *omnia plenarie videt*. Per oculos ejus intelligitur *potentia videndi*. *Ad quem nobis sermo* est habendus in *judicio*, quia oportet nos illi *rationem de actibus nostris reddere*. Ad sermonem Dei vivum et efficacem et *omnia pveridentem* est nobis habendus sermo, quia sermocinaturi sumus ad eum, et *rationem reddituri de cunctis quæ gessimus vel cogitavimus*. Ideoque semper nobis *omni sollicitudine præcavendum* est, ne hunc vel dictis vel operibus vel cogitationibus offendamus. Hactenus terrendo locutus est Apostolus, revocans ab infidelitate Judæos exemplo patrum suorum, quibus ob *incredulitatem negata est æterna requies*; et asserens Filium Dei *vivum atque potentem*, ut remuneret eos si respuerint; et efficacem ut puniat, si neglexerint. Hinc iterum blandis rationibus vult eos revocare, commendando Christi pontificium, ut eo commendo, sufficere ad salutem ostendat, et carnales observantias comprobet esse superfluas. Sie enim subinfert:

« Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit coelos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. »

Incipit, ut dictum est, agere de pontifice Christo, quomodo sufficiens, quomodo dignior veteri, quem et immutat et legem quæ sub illo est, per meliorem legem suam, et quomodo necessarius. Quia sermo Dei *vivus et efficax* est, atque talis *qualem descripsimus*, ergo teneamus confessionem, ut nec terror, nec cruciatus auferat de ore nostro confessionem fidei ejus quam corde gestamus. Et est justum ut eam teneamus, *habentes pontificem*, id est quia habemus pontificem *magnum*. Nam idem sermo Dei, secundum quod homo est, noster est pontifex, qui sacrificium sui corporis obtulit pro nobis, et non cessat interpellare pro nobis. Unde et pontem accessumque nobis ad patrem facit, ut temporalia (quæ sicut fluvius currunt et labuntur et transeunt) sub nostris pedibus relinquentes festinamus ad terram viventium, habentes pontificem *magnum* super omnes pontifices, qui non in Sancta sanctorum templi Salomonis intravit, sed *coelos* ascendendo penetravit, ut et nos sequi possimus. Moyses vero hunc terram promissionis non intrare valuit, hic au-

A tem coelos penetravit, id est ingressu suo patefecit. Pontificem habemus, et quem? *Jesum*, id est Salvatorem, qui nos absque carnalibus observantias salvare potest. Jesum dico *Filium Dei*, non adoptivum, sed consubstantiale; nec minorem, sed æqualem. Alii vero pontifices neque coelos penetrant, neque salvare possunt, neque filii Dei naturaliter sunt. Unde iste omnibus illis jure praesertur, sicut multis et longis disputationibus probare nunc exorsus est Apostolus. *Teneamus*, inquit, *confessionem*, ut fidem ejus ore proferamus, vel etiam peccata nostra consideri studeamus, quia non habemus pontificem immisericordem; hoc contra illos dicitur, qui propter lapsum suum desperabant, et iram ejus se posse placare diffidebant, et quasi dicebant quia non valot nobis confessio, quoniam iste pontifex, qui tam altus est, utpote super coelos exaltatus ac Dei Filius, non recipiet eam, nec condescendet fragilitati nostræ. Quibus velut respondetur: *Vobis lapsis non est desperandum, nec confessio dimittenda*, quia non habemus pontificem austерum vel dedignatorem, sed misericordem; non a nobis remotum, sed naturæ nostræ participem. *Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris*, id est condescendere fragilitati nostræ, et misereri humana fragilitate peccantibus, quia, etsi ita altus est, non ideo nos abjecit, sed clementer condescendit imbecilliti nostre, et condoleat etiam illi qui per infirmitatem carnis labitur. Non tamen aliquid jam doloris sentire potest, sed quod ei displiceret miseria nostra et lapsus nostre, atque præstat auxilium ut surgamus, et interpellat pro nobis, vocatur ergo ejus compassio. Non potest nobis non compati, sed potentiam hujus compassionis habet, quia ipse fragilitatem nostram expertus est, quoniam per omnia sustinuit temptationem sine peccati cognitione. Tentatus enim in nostra carne et expertus est miseras nostras præter peccatum; tentatus est per omnia temptationis genera, quia in tribus illis temptationibus, quas a diabolo pertulit, omnia tentamenta continentur. Vel in sola temptatione, qua diabolus ostendit omnia regna mundi et gloriam eorum (*Math. iv; Laco. iv*), in quibus omnia continentur, de quibus humana corda tentantur, potest D dici per omnia genera peccandi tentatus. Vel quia omnes temptationes sustinuit, irrisus, crucifixus, et cætera omnia perpessus. Tentatus est pro similitudine quam a nobis traxit, id est secundum illam naturam, qua nobis erat similis, mortal is et passibilis, tamen absque peccato fuit, licet similis esset aliis hominibus. Vel tentatus est per omnia sine peccato, quia, licet omnia tentamentorum genera pertulerit, non tamen suceubuit, nec defectatus est in aliqua persuasione mali, et ideo bene potest a peccato et temptatione liberare. Nam cum Apostolus eum dicit *tentatum* per omnia, et non superatum, ostendit quoniam in eo ponenda est fiducia subveniendi; et hoc ideo, quia nobis similis factus est. Non est enim remptus a nobis, sed in illa sui natura tenta-

tes fuit, in qua nobis est similis. Et ideo credendum A est, quia vult et protest subvenire temptationibus nostris. Et quoniam habemus tantum pontificem sic uobis compati volentem, et nostrae imbecillitati subvenire potentem ergo omni spe et fiducia adeamus ad thronum gratiae ejus, id est voluntate, et orationibus, et correctione vite ac bonis operibus accedamus ad eum throno judiciali praesidentem. Thronus enim judicaria sedes est. Sed thronus Christi est thronus gratiae his qui, dum in praesenti vita sunt, humiliiter resipescentes veniunt ad eum, ut paenitentiae judicium accipiant; ceteris vero post hanc vitam est thronus justitiae. Licit ergo simus peccatores, non tamen desperemus de venia, sed cum fiducia impetrandi misericordiam, aedamus ad thronum gratiae ejus, id est judicem non severitatis et districtae justitiae, sed pietatis et indulgentiae, quia non est judex qui pro confessione puniat, sed qui pro humilitate remuneret. Accedamus, inquam, ad eum ut misericordiam apud eum consequamur, id est remissionem praecedentium peccatorum, et de reliquo inveniamus apud eum gratiam, id est facultatem ad conversationem innocentiae et ad promotionem in bono, in auxilio, id est ut auxilietur nobis contra temptationum impugnations, et cooperetur ad completionem bonorum operum. Auxilio dico, opportuno, id est congruo et necessario, quia nonnumquam sit auxilium, quod non est opportunum, nec congruum. Sed auxilium Christi nobis est opportunum, id est competens et necessarium, quia sine illo nibil boni possumus facere, et aeterna vita non potest haberi sine bona operatione. Nunc enim est tempus auxilii, dum tempus est operandi. Vel thronus ejus sedes est pontificalis, et ideo gratiae, quia compatitur nobis et interpellat pro nobis. Ac propterea nos peccatores accedamus ad thronum nostri pontificis cum fiducia venie, procidamus ad pedes ejus in precibus, ut per eum apud Patrem consequamur misericordiam, id est peccatorum indulgentiam et bonae conversationis gratiam.

CAPUT V

¶ Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, qui condolere possit his qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate. ¶ Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron (*II Par. xxvi*). Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad Deum: *Filius meus es tu*, ego hodie genui te (*Psal. ii*), quemadmodum et in alio loco dicit: *Tu es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal. cix*). ¶

Probat enim a miniori, quod iste noster pontifex possit nobis impetrare misericordiam et gratiam, cum pontifices Veteris Testamenti quodammodo sacrificiis et orationibus impetrarent misericordiam,

A qui puri homines erant et peccatores. Quasi dicat: Per eum possumus consequi misericordiam, quia hoc sit etiam per omnem alium pontificem. Nam omnis pontifex, tam major quam minor in ordine Aaron, ex hominibus assumptus, id est ex numero hominum ad aliquid dignius sumptus ut praesit aliis, constituitur, id est communis omnium sententia statuitur, pro hominibus, id est pro salute hominum, ut per eum impetrant a Deo beneficia. Constituitur in his quae sunt ad Deum pertinentia et subjectos decentia, id est in muneribus et hostiis offendendis ac precibus, quae ducunt ad Deum ut offerat, id est obviam Deo ferat, et quasi contra impetum, iudicationi ejus objiciat, ut eam redineat et placet, vel quia Deus pie condescendit dum ei sincero corde offertur aliquid, ferat obviam ejus pietati dona et primitias frugum et hujusmodi, et sacrificia de animalibus, ut de herbis et avibus pro peccatis hominum delendis. Et si ille qui est ex hominibus tantum, id est in nullo dissimilis ab hominibus, et ita assumptus ex eis, subditos suos donis et sacrificiis purgat et dirigit ad Deum, tunc multo magis eundum est nobis ad thronum gratiae nostri pontificis, qui non ex hominibus tantum, sed Deus et homo est qui peccatum non habet, nec indiget offerre pro se, qui in seipso sufficiens est illud facere, in quo alii devinentur humana infirmitate. Ex hominibus assumptus pontifex est talis, qui pius et misericors sit, qui pro consueta bonitate condolere possit, id est affectum compassionis habeat erga subditorum infirmitatem. His qui ignorant, id est ignoranter peccant, et qui errant, id est post monstratam veritatis viam errore suo quasi scienter peccant; et debet illis pie compati, quoniam non solum illi, sed et ipse qui maior est fortior esse videtur, circumdatus est in infirmitate carnis, per quam et peccare necesse habet. Christus vero jam infirmitate circumdatus non est, et ideo potest juvare magis quam ille. Et quia infirmitate circumscriptus est, propterea debeat, id est debito jure compellitur offerre sacrificium pro peccatis, id est pro expiatione peccatorum quemadmodum et pro populo, id est cum quanta necessitate et supplicatione offerat pro populo, ita etiam et non dissimiliter offerat pro semetipso, ut condonentur ei peccata propria. Christus vero non pro seipso necesse habet offerre, sed tantum pro suis fidelibus. Omnia vero quae nunc de pontifice Veteris Testimenti dicuntur, observanda sunt in electione pontificum Ecclesie, et in eorum moribus et actionibus, licet alia sint sacrificia quae offeruntur a nostris. Dixi quia pontifex constituitur pro hominibus, et praesertim ceteris: nec quisquam, licet valde nobilis aut sapiens, sumit sibi honorem, ut ascribat sibi et se querat honorari. Non sibi imputat honorem, sed Deo qui vocat; nec se ingerit ad accipiendo honorem, sed divino nutu eligitur. Percutiuntur hac sententia, qui honores ecclesiasticos, ad quos divinitus non vocantur, arripere cupiunt. Qui enim se ingerit et propriam gloriam querit, non sumit honorem, ne-

pontifex aut prælatus in Ecclesia factus fuerit; sed gratia Dei rapinam faciens, jus alienum usurpat. Et ideo non accipit benedictionem, sed maledictionem. Nemo per semetipsum sumit illum honorem, sed ille qui vocatur a Deo. Qui enim recte et canonice eligitur, a Deo vocatur. Ille sumit honorem apud Deum et homines, qui per Ecclesiam procuratores et viros fidèles a Deo vocatur ad hanc prælationem, ita digne et sincere, tanquam Aaron, qui non sibi imputavit, nec aliquo modo ingessit, sed jubente Deo per Moysem electus est. Core autem voluit sili sumere honorem, et ideo divinam sensit ultiōnem. Sed Aaron sublimatus est in sacerdotem, quia Deus eum vocavit (*Exod. vn, 27; Num. xvii*). Sic et Christus nos clarificavit per suas virtutes semetipsum, ut sibi sumeret ejus honorem, ita ut pontifex fieret. Non se clarificavit, sed Patrem, quia non suam, sed Patris gloriam in omnibus quæsivit. Non semetipsum quasi discretum a cæteris clarificavit, id est clarum fecit sublimando in honorem pontificatus; sed Pater eum clarificavit, ut pontificem constitueret, et totius mundi magistrum ostenderet, quando dixit: «Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum audite (*Matth. xvii*).» Quasi diceret: Ita tenuis audistis legis doctores et alios pontifices, sed amode ipsum verum pontificem audite. Nam dicens: «Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui», nobiliter clarificavit. Quem se ideo clarificare ut pontificem constitueret, demonstravit, cum subjecit: «Ipsum audite.» Sed hanc sententiam clarificationis noluit Apostolus contra Judæos proferre, quia vel non habebant Evangelium, vel minoris auctoritatis esse putabant, ideoque de suis libris protulit illis testimonia. Nam hæc clarificatio longe ante per Prophetam prædicta est *Filius meus es tu*. Non clarificavit seipsum, sed potius eum Pater clarificavit, et testimonio propriae vocis et multis miraculis, qui et in *Psalmo locutus est ad eum*: Tu es filius meus naturalis et coæternus, quia ego hodie, id est in luce semper manentis æternitatis meæ, genui te ex substantia mea. His verbis clarificavit eum Pater, ut pontificem constitueret, quemadmodum, id est sicut et in alio loco dicit ei: Tu es sacerdos, id est sacra dans per te et per tuos in æternum, id est quandiu durabit hoc sacerdotium, quia non transibit sacerdotium Christi, ut aliud succedat, sicut transivit Leviticum. Sacerdos es, et hoc secundum ordinem Melchisedech, quia sicut ille panem et vinum obtulit Abraham revertenti a cæde regum (*Gen. xiv*), sic tu in figura panis et vini dabis corpus et sanguinem tuum victoribus vitiorum. Vel in æternum es sacerdos, quoniam una oblatione consummasti in sempiternum sanctificatos; sive quia sine fine interpellas pro eis eadem hostia quam semel obtulisti, hac auctoritate manifestatur, quod eum Deus Pater sacerdotem et pontificem constituit. Si ergo cæteri pontifices quibus necesse est pro se offerre, possunt aliis subvenire, quoniam a Deo vocantur, tunc ite multo magis potest nobis subvenire, et om-

A nia bona nobis obtinere qui pro se nunquam egit oblatione, qui seipsum non clarificavit, nec ingessit, sed a Patre clarificatus est, et ad pontificatum electus.

«Qui in diebus carnis suæ preces supplicationes que ad eum, qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sui reverentia, et quidem cum esset Filius Dei didicit ex his quæ passus est, obedientiam; et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.»

Dixit quod non per se, sed per voluntatem Patris factus est pontifex. Nunc autem ingreditur ostendere, quoniam pontificis obsequium executus est, quia totum fecit quod pontificem decet. Qui in diebus carnis suæ, etc. Ostenditur etiam adhuc in his verbis quod per eum possumus consequi misericordiam, cum jam sedeat ad dexteram Patris, nec cesset interpellare pro nobis, si ita est exauditus, cum adhuc in terra conversaretur et esset mortalis. Qui in diebus suæ carnis, id est mortalitatis et passionis suæ quando natura carnis apparuit, quia famem, siti, lassitudinem et dolorem sustinuit, sicut verus pontifex obtulit preces. Nam in Evangelio saepè legitur orasse et maxime apud Lucam (*Luc. vi, xi, xxii, xxiii*), qui sacerdotis in eo descriptis personam. Sed et quidquid ipse egit in carne, preces et supplicationes fuerunt pro hominibus. Tota vita sua Patrem oravit de resurrectione carnis suæ ac de nostra salute, et instantे jam passione obtulit supplicationes, id est humillimas et intentissimas orationes, cum summa devotione cordis et affectionis quando factus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram (*Luc. xxii*). Et has preces supplicationes que obtulit, id est obviam tulit Patri per exauditionem sibi obvianti. Obtulit eas ad eum qui posset illum a morte salvum facere, id est resuscitare, ad eum quem scivit esse sufficientem, ut salvaret eum, id est immortalem et impassibilem facheret eripiendo a morte, ut nec anima remaueret in inferno, nec caro putresceret in sepulcro. Et obtulit has cum clamore valido, id est cum intentione piæ devotionis vehementissima et efficacissima, ut quando prolixius orabat, et etiam cum lacrymis, quia in illa prolixa oratione credendum est lacrymas effusisse, cum et guttæ sanguinis pro sudore decurrent ab ejus corpore, et exauditus est, quia quod quæsierat, accepit in resurrectione. Exauditus est, id est extra numerum aliorum omnium auditus est, quoniam super omnem creaturam post laboris sui militiam a Patre sublimatus est, et hoc pro sui reverentia, id est secundum hoc quod ipse, sicut Dei Filius, dignus est reverentia et veneratione. Vel pro sua reverentia in Deum, id est proprius quod ipse super omnia Patrem reveritus est et honoravit. Sive pro sua reverentia, id est sicut se religio meruit. Sanguinis quoque ejus effusio, potest

intelligi clamor validus, in quo exauditus est pro reverentia ejusdem passionis. Reverentia est, quod sine peccato passus est pro sola charitate. Et ideo inelior fiducia in eo habenda est, quia fecit quod nullus pontifex alius, dum seipsum pro nobis hostiam offerret; et quidem tempore minoritatis *cum esset*, id est quamvis esset secundum divinitatem *Filius Dei*, didicit obedientiam secundum quod homo est, id est non solum preces et supplicationes obtulit, sed obedire didicit in passione, id est expertus est in seipso laborem obedientiae. Non enim scire potest afflictorum labores, qui afflictionis experimentum non habuit. Sed Christus secundum quod homo *est* didicit obedientiam, quia omnes labores obedientiae sustinuit et sensibiliter pertulit, *ex his quæ passus est*, id est ex acerbitate tormentorum quæ pertulit, didicit obedientiam, id est experimento cognovit laborem obedientiae; et consummatus, id est passione finitus, vel consummatus, id est ad summum ductus, quoniam ad dexteram Patris elevatus, *factus est causa salutis æternæ*, id est perennis vitæ omnibus obtemperantibus *sibi*, id est obedientibus suæ voluntati, quia omnibus sufficit ad salutem sine ullis carnalibus observantiis. Per exauditionem ejus designatur resurrectio, per consummationem exaltatio. Vei consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando completis omnibus obedientiæ suæ actionibus, dixit: « Consummatum est, et emisit spiritum (*Joan. xix.*) ». Sicque factus est causa salutis non cuiuslibet, sed æternæ; nec paucis, sed omnibus: hac tamen conditione, ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterunt, et bene potest ipse causa salutis esse cæteris, quoniam *appellatus est a Deo pontifex*, sicut et ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam quia pontificis officium implevit, atque Patri fuit in omnibus obediens, et in seipso pervenit ad tantam bonorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, idcirco appellatus a Deo est pontifex, et hoc *juxta ordinem Melchisedech*, scilicet ut omnis ordo divinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

« De quo nobis grandis sermo et interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini, quæ sint elementa exordii sermonum Dei et facti estis quibus lacte opus sit, non solidi cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiae. Parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad distinctionem boni ac mali. »

De quo, id est de qua re, quomodo scilicet ipse sit pontifex juxta ordinem Melchisedech, est nobis grandis sermo, id est restat sermo alias subtilis, et profunda mysteria continens atque prolixus et magnus, et interpretabilis, id est multas habens expositiones sacramentorum et allegiarum ad dicen-

A dum, id est ad exponentum vobis qui parvæ capacitis estis, nec aliter intelligeretis nisi interpretaretur. Grandis est, et interpretatione indigens, non quantum ad me, sed quantum ad vos, qui sensu debiles estis, ad intelligendum profunda mysteria, quoniam facti estis imbecilles, id est sine spirituali baculo, que sustentetur interior homo vester, ne nutet aut corrut. Imbecilles estis ad audiendum, id est ad intelligendum, quia pondus sententiæ vos facile potest præcipitare, qui robore virilis sensus non fulcimini. Interserit increpationem de infirmitate, ut alta de Christo laborent intelligere. Vere estis imbecilles ad audiendum. Nam cum deberetis esse magistrorum et sufficere ad instructionem eorum, et hoc propter tempus, id est diurnitatem temporis quæ jam transactum est, ex quo fidem receperitis, et vobis priusquam cæteris prædicatum est, rursum sicut in primis quando ad fidem venistis, indigetis ut vos doceamini, sicut pueri quibus prima elementa literarum dantur ad intelligendum. Vei propter tempus debuissetis esse cæterorum magistri, quia semper exercitati estis in lege et prophetis de Christo. Sed iterum sicut a principio indigetis ab aliis doceri quæ sint elementa exordii sermonum Dei, id est ut vobis ostendantur opera quæ primum discuntur, quando aliquis sermones Dei exorditer. Elementa enim vocantur illæ partes, de quibus sermo Dei prius contextitur, scilicet incarnatione, passio, resurrectio, commune judicium, damnatio malorum, corona justorum, et cætera, quæ primum annuntiantur eis qui convertuntur. Exordium enim sermonum est Symbolum Christianæ fidei, quod isti non solum non intelligebant, sed nec ipsam literaram, qua profertur memoriter, sciebant. Exordium sermonum est simplex doctrina. Elementa ejus prima materia fidei, ut nativitas Christi, passio, etc. Et facti estis etiam negligentia vestra tales, quæ more infantium sit opus lacte, id est humili et parva eruditione, et non solido cibo, id est perfecta doctrina. Lac quippe est brevis insinuatio fidei et facilis observantia morum. Solidus autem cibus et ratio ipsius fidei et perfecta institutio vite. Solidus cibus sapientiæ est: « In principio erat Verbum (*Joan. i.*) »; lac vero est, Verbum caro factum est. Vere non est vobis opus solidi cibo sapientiæ, cum sitis lactentes, nam nulli lactenti est opus. Omnis enim qui particeps est lactis, sicut vos estis, id est cuius pars est lac, et qui ita est tener, ut nec etiam totum lac simplicis doctrinæ possit capere, sed partem expers, id est sine parte est sermonis justitiae, qui justis et perfectis convenit, id est doctrinæ quæ pertinet ad eos, qui bene proiecti sunt in intelligentia magnæ capacitatibus et justitia religione conversationis. Expers est, id est sine parte hujus sermonis, quia nec partem ejus capere vales intelligendo vel operando. Ideo lactens non capet sermonem justitiae, quia parvulus est in sensu, sicut et vos in fide pusilli, et ut ille qui estate parvulus est non discernit cibos atque perit sumendo noxiis, si-

D Vere non est vobis opus solidi cibo sapientiæ, cum sitis lactentes, nam nulli lactenti est opus. Omnis enim qui particeps est lactis, sicut vos estis, id est cuius pars est lac, et qui ita est tener, ut nec etiam totum lac simplicis doctrinæ possit capere, sed partem expers, id est sine parte est sermonis justitiae, qui justis et perfectis convenit, id est doctrinæ quæ pertinet ad eos, qui bene proiecti sunt in intelligentia magnæ capacitatibus et justitia religione conversationis. Expers est, id est sine parte hujus sermonis, quia nec partem ejus capere vales intelligendo vel operando. Ideo lactens non capet sermonem justitiae, quia parvulus est in sensu, sicut et vos in fide pusilli, et ut ille qui estate parvulus est non discernit cibos atque perit sumendo noxiis, si-

animo parvulus, id est indoctus non discernit bonum a malo, et peccat faciendo malum. Vos quidem lacte opus habetis, ut dictum est, non solidi cibo. Sed perfectorum sensu et opere est solidus cibus, id est forma fidei et morum instructio. Ideo et vos post lactis potum debetis ad robustam sapientiae escam proficere, eorum, scilicet est iste cibus, qui habent sensus, id est intellectus exercitatos pro consuetudine legendi et in multis scripturis studendi. Sensus habent exercitatos ad discretionem boni ac mali, id est ut discretionem habeant inter bonum et malum, et inter bonum et aliud bonum, et inter malum et aliud malum, aliud majus et aliud minus judicantes.

CAPUT VI.

Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum jacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum, doctrinæ, impositionis quoque manuum ac resurrectionis mortuorum et judicii æterni. Et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.

Dixi quia perfectorum est solidus cibus. Quapropter ad perfectionem feramur, ut solidi cibo pascamur, nos dico intermittentes sermonem inchoationis Christi, id est de initio fidei. Nam quia exercitatos sensus in lege Domini nos oportet habere, ideo prætermittamus sermonem inchoationis et ad ulteriora moveamus sensus nostros. Sermo inchoationis Christi, est initium fidei, quo Christus inchoat esse in nobis secundum intelligentiam et operationem. Sicut enim qui adducitur in doctrinam litterarum, elementa primum oportet audire, sic Christianus primum omnium de fide Catholica erudiri debet, quæ est fundamentum nostræ salutis. Sed hujus initii sermonem dimittentes, feramur ad perfectionem, nos docendo, vos audiendo. Ita scilicet feramur, non rursum jacientes fundamentum poenitentiae, id est non negligenter et inconsulte, sicut olim, faciamus poenitentiam, quæ debet esse fundamentum, super quod exstruatur et in altum surgat actio bona et perfectio; ille enim jact fundatum poenitentiae, id est non firmiter et ordinate ponit, sed quasi rem non bene provisam negligenter ponit, qui ita dolet ac poenitet, ut adhuc iterum reheat ad hoc quod non bene deslevit commissum. Et nos jam taliter jecimus fundamentum, ideoque, destructum est, id est prior poenitentia nostra perlit et in irritum deducta est, redeuntibus peccatis, de quibus poenitentiam egeramus. Sed modo sit perfecte nos poeniteat tendentes ad perfectionem, ut non simus iterum jacientes, id est negligenter et incuriose ponentes fundamentum, quod sicut antea dissipetur, sed firmum et stabile maneat, nec ultra sit opus ponere aliud. Fundamentum dico poenitentiae ab operibus mortuis, id est qua poeniteat nos ex eo quod opera bona, quæ prius vivebant in nobis, mortua sunt admistione peccati. Ejus enim qui in criminale peccatum cadit, bona opera priora mor-

A tiscantur et pereunt. Unde minatur Dominus : « Etiam si dixerit justo quod vita vivat, et confusus in justitia sua fecerit iniuriam, omnes justitiae ejus oblivioni tradentur (Ezech. xxxiii). » Vel peccata sunt opera mortua, id est nihil vitale habentia, sed justitiae vita prorsus carentia, et auctores suos occidentia, et de his omnibus agenda est rata poenitentia, id est et de bonis amissis et de malis commissis; et non rursum jacientes fundamentum fidem ducentis ad Deum, id est non iterum negligenter fidem sitis ponentes in cordibus vestris, sicut ante, firmiter ut amplius non vacillet aut corruat sicut prius, dum eam non putaretis ad justitiam et salutem sufficere sine carnalibus observantias. Nec rursum jacientes fundamentum baptismatum ut

B queratis iterum baptismatis unda lavari, quod impossibile est; sed purgationem peccatorum, quam semel in eo perceperitis, conservate, non ultra querentes eam per carnales observantias. Male enim tenet baptismum, qui non credit omnia in eo peccata ablui, nisi superadditis carnalibus observantias. Baptismatum dixit pluraliter quia est baptismum in aqua, est et in lacrymis poenitentiae, et est in sanguine martyrii. Nec rursum jacientes fundamentum doctrinæ, quæ in exordio tradita est vobis per Symbolum et Orationem Dominicam, ut hac iterum incipiatis imbuiri. Nec iterum jacientes fundamentum impositionis manuum episcoporum in confirmatione neophytorum, sed firmiter illud retinentes. Qui enim non credit quod per manuum impositionem detur Spiritus sanctus ad remissionem et corroboracionem, non est fundatus. Talis est, quicunque putat carnales observantias juvare ad acceptiōē Spiritus sancti, qui per manuum impositionem accipitur. Nec fundamentum resurrectionis mortuorum iterum jacientes, sed quod semel inde etiam credidimus retinentes, id est per Christi resurrectionem mortuos esse resurrecturos. Qui enim non credit quod resurrectionem Christi resurrectionem mortuorum faciat, non habet fundamentum super quod ædificet. Si sciretis in baptismo omnia peccata dimitti, et per manuum impositionem Spiritum sanctum dari, lex vobis superflua videretur; nec præter Christum aliud quereretis, si sciretis per eum resurrecturos mortuos et judicandos. Nam neque judicii æterni fundamentum rursum jacere debemus, sed semel possumus in corde nostro firmiter tenere, ut tantum de fide Christi et de virtutibus sine legis cæremoniis judicium exspectemus, quod erit æternum, quia quidquid ibi statuetur, in æternum durabit. Quod judicium qui non credit, absque fundamento est, nec ædificare quidquam potest. Hæc enim omnia nisi in fundamento præcesserint, nemo potest bene operari. Nam quicunque aliquos ad fidem convertit, plus facit poenitere et in Deum credere, ac baptizari in remissionem peccatorum, et doceri quid credere debeant, atque confirmari per manum impositionem, et resurrectionem ac diem judicij præstolari, ut super hæc valeant ædificium bonæ conver-

C

D

sationis construere. Idcirco de his dicitur, jacientes haec omnia, scilicet sicut lapis in fundamento jacitur, non rursus, id est non ut olim, nec sicut prius cecidere iterum cadant, vel non rursum jacientes, id est ita modo jacientes, ut amplius jacere non sit opus, et haec omnia superius lactis nomine sunt appellata, quia his potatur fidelium infantia. Sic autem Deus vult eos lacte nutriri, ut non ibi remaneant; sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniant. Nam si lacte nutriri, sic nutrire ut crescas, sic cresce ut panem manduces. Dixi, sermum ad perfectionem et intelligendo scilicet, et in moribus proficiendo; *hoc faciemus, si Deus quidem permiserit*, id est si nutu sue voluntatis et favore sue gratiae concesserit, quia nullus ex libero tantum arbitrio valet ad hanc perfectionem promoveri, nisi auxiliante gratia Dei. Feramur ad perfectionem intelligentiae et morum, non rursum jacientes fundamentum poenitentiae, quia impossibile est perfectos, si graviter prolapsi fuerint, renovari ad poenitentiam. Nemo nunc verbis nostris obviet, sed modicum ut haec declaremus patienter expectet. Nam sequitur :

« Impossibile est enim, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, et participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque saeculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes. Terra enim sepe convenienter super se bibens imbre, et generans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo; proferens autem spinas et tribulos reproba est et maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem. »

Feramur, inquit, ad perfectionem, non iterantes fundamentum deinceps poenitentiae, quia perfecti post lapsum renovari nequeunt ad poenitentiam. Nam qui semel sunt illuminati per fidem, id est qui in suo interiori accepérunt lumen fidei quod semel datur creditibus, et gustaverunt etiam donum coeleste, id est quodam interno gusto præsenserunt lumen fidei quod est donum coeleste, vel per ipsam quasi suavem et sapidum gustum in cordis palato sensere remissionem peccatorum in baptismo cœlitus datum, et facti sunt participes Spiritus sancti, id est partem cupientes spiritualis gratiae per impositionem manuum, sive participes spiritualium charismatum, ut sunt genera linguarum et prophetia, et gustaverunt, id est sapidum in ore cordis præsensere, nihilominus quam nos, vel nihilominus quam spiritualem gratiam bonum Dei verbum de quo ipse loquitur : « Eructavit cor meum verbum bonum (Psal. XLIV), » non dico secundum quod hoc verbum caro factum est (Joan. 1), sed secundum quod summum bonum incommutabile est, cuius participatione cetera sunt bona verba, et hoc tale verbum gustare, id est gusto cordis attigere, ut dulces saperet eis, seu verbum evangelice prædica-

tionis saporum et delectabile sensere, virtutesque saeculi venturi, resurrectionem et immortalitatem ac impassibilitatem gustu mentis quasi prælibavere, intelligendo illas vires corporis et illam pulchritudinem atque charitatem et levitatem carnis atque virtutes in corpore et anima futuras, et beatam cum angelis vitam aeternaliter, qui ad tantam perfectionem pervenere, ac deinde neglectis omnibus his, adamantes iniquitatem prolapsi sunt, id est sponte sua devoluti sunt in gravia peccata, et in eis delectabiliter jacent, impossible est eos recuperatis omnibus his, quæ perdidere, bonis, renovari rursus ad poenitentiam, revertentes, id est exuere jam per poenitentiam vetustatem, quam iterum contraxere, et reinduere novum hominem. Non quia Montani vel Novati haeresim hic approbemus, qui contendunt non posse renovari per poenitentiam eos, qui crucifixere sibimet filium Dei. Sed ideo impossibile esse dicimus ut tales renoventur, quia nolunt renovari. Nam si vellent, esset utique possibile. Quod ergo renovari nequeunt, non est excusatio infirmitatis eorum, sed culpa voluntatis ipsorum, qui malunt veteres perdurare quam renovari. Sic enim teputit mens eorum erga dilectionem virtutum, et exarsit in amorem vitiorum, ut nulla ratione consentiant peccata relinquere, quibus pertinaciter adhæserent. Propter quod et in pravitatibus suis justo valde iudicio relinquuntur ab eo, qui dixit, quia « sine me nihil potestis facere (Joan. xv), » nec juvantur ab eo, sed assumuntur a diabolo, ut magis adhuc alligentur et aggraventur ab illo. Sicque fit ut ad poenitentiam redire non valeant. Non quia mutari homines dum in hoc saeculo sunt, in melius non possint, sed quia dum ex intimo corde vita diligunt et virtutes negligunt, nec divinitus adjuvantur, sed ab antiquo deceptore premuntur, converti nullo modo possunt. Tales sunt, qui prius ad summa virtutum profecere, et post ad ima vitiorum prolapsi sunt, id est prorsus lapsi, vel procul lapsi, vel longe lapsi a priore statu, ita ut longo tempore jaceant in ipsis vitiis ad quæ lapsi sunt. Non enim prolapsos intelligere nunc debemus religiosos, qui in aliqua gravia subito cecidere, et cito surrexere; sed qui longa deliberatione et longo usu vitiis adhæserent, et a puritate virtutum recessere, quia raro quisquam talium invenitur egisse poenitentiam, si tamen uspiam invenitur. Non ergo prolapsus intelligitur David in perpetratione adulterii et homicidii, de qua cito poenitentiam egit (II Reg. II); sed Salomon in amore alienigenarum mulierum, per quas et a fide separatus est, nec resipiscere voluit, cum semel et iterum divinitus admoneretur (III Reg. II). Sic nec Aaron prolapsus intelligitur, dum metu populi seu volens ei placere, fecit vitulum, qui ad primam Moysi vocem fecit poenitentiam (Exod. XXXII), sed prolapsus est Balaam per avaritiam, qui mercedem iniquitatis amavit, dans consilium quomodo populus Israel Creatorem offenderet, oblitus quæ antea prophetaverat et quæ divinitus audierat (Num.

xxii, xxiii, xxiv). Pro nihilo enim duxit omnia, ut prolapsus in illa negatione, quia mox flevit amare, sed Judas et ipse per avaritiam in illa prædictione, quam diutius excogitavit, et post implevit, nec congruam inde pœnitentiam egit (*Matth. xxvi, xxvii*). Religiosos itaque, qui excogitato diu consilio nequitii se sponte subjiciunt, et in eis diutius permanent, intelligimus prolapsos. Quales et in monasteriis hodie sunt nonnulli, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, et ideo pœnitentiam agere non possunt, quia de solo exteriori habitu gloriantur, et sanctos se esse putant, quia sanctitatis indumentum portant. Recte itaque de talibus dicitur, quia impossibile est eos renovari ad pœnitentiam, quia vel nunquam, vel raro quam eorum renovatur. Et Apostolus ita terribilem protulit sententiam, ut per terrorem excitaret ad studia virtutum duras mentes Hebræorum, qui post illuminationem et Spiritus sancti perceptionem relapsi fuerant ad pristina vitia. Non possunt, inquit, renovari, sed sunt *rursum crucifigentes sibi metipsos*. *Filiū Dei, et ostentui, id est irrisioni habentes*, quia Christianitatem in seipsis extingunt et irrident, in se enim crucifigunt *Filiū Dei* et contumeliz habent, dum gratiam ejus vilipendentes, in peccato jacent, et tales, sicut exposuimus, nequeunt ad pœnitentiam redire, sed in sua pravitate perdurantes, ad æternam mortem festinant. Nam e contrario bona terra quæ fructum bonum facit, æternam meretur benedictionem, et hoc est, *Terra*, id est mens vel Ecclesia fidelium subjectorum, quæ velut terra excolitur vomere doctrinæ, *bibens imbre* prædicationis et gratiae coelestis, id est quadam aviditate bauriens *venientem cœlitus super se* per ora prædicatorum; et hoc *sæpe*, quia si raro veniret, non sufficeret; si semper descenderet, vilesceret. Terra, inquam, quæ sic excipit hunc imbre et generat *herbam*, id est profert bonam operationem, *opportunam*, id est congruam illis a quibus colitur, id est prædicitoribus, a quibus aratro doctrinæ scinditur et innovatur, scilicet ut operatio subjectorum congruat verbis magistrorum, hæc terra accipit a Deo benedictionem, id est augmentum virtutum in hoc saeculo, et perpetuam remunerationem in futuro, cum audit: « Venite, benedicti, etc. (*Matth. xxv*). » Hæc quidem terra benedicitur, sed illa quæ malas herbas gignit, maledicitur. *Proferens autem* ut videantur spinas, id est graviora peccata, et tribulos, id est minora vel multipliciora et acutius pungentia, tribus enim acuminibus lædit tribulus, reproba est a Deo, cum et ipsa pluviam doctrinæ suscipiat, et pro bonis herbis tribulos et spinas germinet. Reproba est, id est retro habens probitatem, ut ille cui Deus ait: « Projecisti sermones meos retrorsum (*Psal. xlix*), et proxima maledictio, id est æternæ damnationi, ut audiat: « Discedite a me,

A maledicti, » etc. (*Matth. xxv*) Nondum est in maledicto, sed proxima est illi, quia adhuc licet reverti; et nisi sibi caveat, prope est ut damnetur. *Cujus consummatio*, id est finis, si in male perseveraverit, ducet in combustionem, ut sine fide comburantur, id est simul urantur corpus et anima. Hactenus terribiliter et aspere locutus est Apostolus, ut duras et torpentes Hebræorum mentes ad pœnitentiam et ad studia virtutum provocaret. Sed ne in desperationem terrendo præcipitaret eos, et sic in male potius remanere saceret, demulceret eos consequenter blandis sermonibus, et ad bene agendumhortatur, dicens:

« Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora et viciniora saluti, tametsi ita loquimur. Non enim in justus est Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, quia ministrasti sanctis et ministratis. Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem, ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. »

Locutus sum, inquit, ut vos a peccatis retraheram, et desperationis (230) metu facerem cautiores. Cæterum confido de vobis meliora. Non hoc dico putando vos esse tales, sed timendo ne sitis tales, terreo verbis ne ipsa re impletatis. Dure locuti sumus, sed *confidimus de vobis* o dilectissimi, quos ex nimia dilectione monemus non ex aliquo prælationis debito, confidimus, inquam, meliora, quam ut sitis prolapsi, proferentes spinas et tribulos, et viciniora saluti, quam sunt illi qui nequeunt ad pœnitentiam renovari et maledicto sunt proximi. Meliorem de vobis confidentiam habemus, tametsi ita dure loquimur terrendo et increpando. Deo de vobis confidimus, quia olim multa operati estis, pro quibus, si de malis pœnitentiam egeritis, benefaciet vobis Deus. Non enim in justus est Deus, ut obliviscatur operis vestri. Revere enim grandis esset injustitia Dei, si tantum peccata puniret, et bona opera non susciperet. Non oblivisceatur operis vestri, ut irremuneratum relinquat, quod vestra bona fecistis communia sanctis, et dilectionis vestre, qua opus illud impletatis, quoniam sanctorum charitas incitavit cor vestrum, ut eis ministraretis (*Matth. vi*), quam dilectionem non infructuosam intus occultatis, sed per opera bona foris ostendistis ad exemplum aliis, nec haec fecistis propter humanos favores sicut hypocritæ, sed in nomine ipsius, id est ad honorem Dei, scilicet et ideo foras in operatione cæteris ostendistis dilectionem quam in corde retinebatis, ut luceret lux vestra coram hominibus, quatenus videntes opera bona, glorificarent non vos, sed Patrem vestrum qui est in cœlis (*Matth. v*). Dilectionem opere demonstrasti, quia ministrasti, id est humiliiter ut subditi et servi quæ

(230) Forte legerendum *damnationis*.

necessaria erant de vestris facultatibus impendistis A sanctis qui sua posuerant ad pedes apostolorum et adhuc ministratis illis, perseverantes in eodem opere bono. Unde sciatis quia Deus hoc non obliviscetur, sed remunerabit. His verbis patet, quia superior increpatio et praesens consolatio non ad perfectos diriguntur, qui reliquerant omnia et habebant cor unum et animam unam (*Act. iv*), sed ad caeteros, qui secularia relinquere noluere, et negligenter ac remisso vixerunt. Quos Apostolus per pauca bona quae fecerunt, allicit et recreat animos eorum atque confortat. Vos quidem ministrastis et ministratis, sed tamen nolumus ut ab hac adhuc ministratio cessestis, quasi jam sufficiat quod hactenus egistis, sed cupimus ut usque in finem in hac actione perseveretis. Cupimus autem, id est magno charitatis affectu desideramus unumquemque vestrum, ut nec unus desit, sed omnes communiter studeatis ostentare, id est frequenter ostendere aliis exemplum, eamdem sollicitudinem ministrandi sanctis, id est solerter citationem, ut solerter et cito agatis; et non ad horam, sed usque in finem vitae vestrae, et hoc ad expletionem spei, id est ut quod speratis ex toto impleatur in vobis in receptione beatitudinis aeternae, et ita cupimus vos usque in finem perseveranter ministrare sanctis, ut non segnes, id est sine igne efficiamini, in hac sollicitudine, hoc est non sitis tortuentes, et igne sancti servoris carentes, sed sine igne charitatis non sitis, id est sanctos quibus corporalia beneficia tribuitis, diligere ardenter non omittatis, verum sitis imitatores eorum, quibus ministratis, caeterorumque sanctorum, qui haereditabunt, id est haereditario jure possidebunt promissiones, id est multiplicia dona sempiternae beatitudinis sepe promissa, et has obtinebunt non nobilitate generis, sed fide et patientia, quia et fidem ipsius promissionibus adhibuere, et patienter eas exspectantes, multa interim adversa passi sunt.

¶ Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem babuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens : Nisi benedicens benedictam te, et multiplicans multiplicabo te (*Gen. xxii*). Et sic longanimitate ferens, adeptus est re-promissionem. Homines enim per majorem sui jurant et omnis controversia eorum finis ad confirmationem est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solarium habeamus, qui confugimus ad tenendam proposi-tam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam et incidentem usque ad interiora velaminis, ubi precursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in aeternum.

Exponit promissiones quas haereditabunt qui fidem et patientiam servant, illas scilicet, quas Deus fecit Abrahæ. In quibus non relinquitur nobis locus

dabitationis, quando eas Abrahæ promisit et juravit, et etiam omnibus imitatoribus ejus in fide et patientia. Quasi dicat : Inde potestis videre quoniam qui fidem et patientiam habent promissiones haereditabunt, quia Abraham qui primos eas audirecepit, sic adeptus est eas. Namque Deus promittens Abrahæ, id est promissionem futurae glorie faciens, juravit, id est firmiter et immutabiliter stabilit, per semetipsum, id est per incommutabilitatem suam. Ideo juravit per semetipsum, quoniam neminem habuit sese majorem per quem juraret, quia si esset aliquid maius, per illud suæ promissionis immobilitatem ostendisset. Juravit, inquam, dicens : O Abraham, nisi benedicens te assidue in spiritualibus filiis, qui erunt sicut stellæ, benedicam te incremento virtutum et semper multiplicans te in carna-libus, qui erunt sicut arena, multiplicabo te in futura beatitudine. Ac si dicat : Nisi hoc fecero, nemo mihi amplius credat. Defectus enim sermonis, ve-bementiam indicat assertionis. Vel nisi benedicente, id est ditans virtutibus, benedicam te, id est promotebo ut opereris juxta eas; et nisi multiplicans, id est adhuc copiosiore virtutum abundantia dilatans, multiplicabo te, id est in coelesti patria te multiplici remuneratione beabo. Deus ita jure-jurando promisit, et sic, quia Deus tam firmiter promisit, Abraham certus de promissione non statim eam quæsivit accipere, nec contra Deum murmuravit de dilatione, sed longanimitate ferens inter multa adversa, et fideliter expectans, tandem ade-pitus est re-promissionem, id est illud quod sibi promissum fuit. Vel re-promissionem, quia in una pro-missione multa sibi promissa sunt. Similiter ergo qui fidem et patientiam usque in finem custodiunt, haereditabunt promissiones, ut dictum est. Post hæc causa redditur, quare Deus in promissione juraverit cum dicitur : *Homines enim per majorem sui jurant*. Idcirco enim juravit Deus quia hominibus loquebatur et homines jurant. In Deo enim ita firmum est solum promittere, sicut et jurare. Sed hominum incredulitatem voluit juramento certam reddere. Ob hoc autem per se juravit, cum majorem non haberet, quia homines per majorem sui, id est per majorem se jurant. Juravit enim per illud, quod invenire maius potuit. Homines jurant, et juramen-tum est finis omnis controversiae eorum, id est altercationis, quando unus affirmat et alter negat, quia in juramento finitur altercatio, et est finis, valens ad confirmationem alterius partis, id est ad omniummodam certitudinem faciendam, quia postquam ju-ratum est tunc utrique parti certum et ratum est. Et si homini qui mendax est, creditur per juramen-tum, quanto magis Deo qui mentiri non potest ? in quo, id est in cuius rei consideratione, hoc est quia considerabat juramento finiri omnem controversiam et fieri confirmationem, interposuit, id est inter se et homines medium, cui crederent, posuit jusjurandum Deus, vel inter promissionem et ipsius promis-sionis adimplectionem posuit juramentum. Ipse dico,

volens ex propria bonitate abundantius ostendere per A jurationem, quoniam abundantius per promissionem, abundantius vero per juramentum ostendit; volens, inquam, ostendere immobilitatem sui consilii, id est suæ secretæ rationabilis dispositionis, quæ paucis est nota, quia vix aliquis novit per fidem Christi saivari homines, et cui vel quibus volens ostendere hæreditibus pollicitationis, id est illis qui hæreditario jure et firmiter habituri sunt pollicitationem, id est promissionem frequenter factam. Illis volens ostendere firmitudinem sui consilii, adhuc abundantius per juramentum, quam sine juramento ostenderat, interposuit, id est inter promissiones posuit jusjurandum, condescendens consuetudini hominum, ut perfectius et certius crederent illud quod ipse de eis immutabiliter ordinavit. Ideo juravit in promissione, ut per duas res immobiles, id est per promissionem et juramentum, quæ mutari non possunt, quibus ipse qui Deus est, cogitur ut immobile fiat consilium ejus, quia impossibile est mentiri Deum, id est ut ipse in his duabus rebus mentiatur, cum nec in aliqua re mentiri possit, habeamus in omni tribulatione fortissimum solatium doloris et anxietatis. Vel per duas res immobiles, id est per hoc quod Deus juravit et hoc quod per semetipsum, in quibus duabus ipse non potest mentiri, cum nunquam mentiatur. Habeamus solatium fortissimum, id est quod nos in omni adversitate fortes faciat volementes ad boram pati, ut in æternum regnemus. Cum enim tribulationem patimur, si ad futuram gloriam nobis promissam respicimus, refrigerium mentis et angustiæ mitigationem in camino tribulationis habemus. Nos dico, qui dum nos tribulationes insequuntur, et omni genere impugnationem appetunt, confugimus, id est ex toto fugimus, ad spem futuræ quietis ac beatitudinis et gloriæ nobis promissæ tenendum, id est non pro adversis deservendam, sed totis animi viribus firmiter tenendam. Spem, id est omnibus oblatam, vel propositam, id est ab antiquis temporibus in Abraham et ceteris patribus ad exemplum nobis in propatulo positam. Ad quam spem confugit, quisquis spe beatitudinis omnes tribulationes spernit, et utile nobis est ad eam confugere, ipsamque tenere, quam habemus sicut anchoram, id est retinaculum et firmamentum animæ nostræ ne in mari hujus sæculi frangatur scopolis adversitatum. Sicut enim anchora navem retinet et firmat, ne ventorum rabie et tempestate maris insurgente submergatur, et ludibrium maris et fluctuum fiat, sic spes nostra cœlestibus inflata, irrevocabiliter adhærens gloriæ quam desiderat, animam fidelem tenet, et consolidat contra omnes hujusmodi impugnations velut contra maris tempestates, et confortat in suo proposito, ne deficiat velut scopolis adversitatum et tribulationum fracta, et retinet ne mergatur consentiendo iniquitati. Spem dico, tutam, id est nihil timentem ac firmam, id est inconcussam, ne saltem titubet. Spes enim cœstum mentem solidat, ne concutiatur fluctibus

PATRO. CLXXXI

A tumultuum terrenorum. Quod est dicere : Spes in nobis similitudinem exercet anchoræ, quæ navem, ne ad scopulos frangatur, retinet et tutam facit ut non timeat submergi, atque firmam, ne vel titubare possit. Et incidentem dico hanc spem, id est nos sperando introducentem usque ad interiora velaminis, id est usque ad ipsa cœlestia et arcana, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (*I Cor. ii; Isa. lxiv*), quæ nobis adhuc in carne viventibus sunt velata, id est ignorantiae nostræ velo tecta ; et tamen nostra spes penetrat usque ad illa. Nautis arenæ quibus anchora figitur et hæret ; sunt tectæ, nec videri possunt et tamen nautæ sunt in securitate, licet illa videre non possint, quibus anchoræ brachia firmiter adhæserent. Sic et nos in hujus sæculi fluctibus positi cœlestia non videmus ; et tamen illis ita per spem conjuncti sumus, ut nullo timoris incursu moveri possimus. Sed et hoc notandum, quia cum dicit, incidentem usque ad interiora velaminis, alludit historiæ, quæ inter duo tabernacula velum suis narrat, quod interioris tabernaculi secreta velabat, in quo pontifex semel in anno intrabat, et secretum internæ beatitudinis præfigurabat. Ubi, id est in quæ interiora et æternæ patriæ secreta introivit secundum humanitatem Jesus, id est Salvator noster, qui secundum divinitatem ubique semper est, introivit pro nobis, id est pro nostra salute, ut interpellaret pro nobis, sicut pontifex Sancta sanctorum ingrediebatur, ut rogaret pro populo. Et introivit præcursor pro nobis, ut et nos post eum illuc eurramus. Cursor, quia nulla culpa eum impedivit. Præcursor, et tempore et dignitate. Pro nobis, introducendis. Ipse dico, factus a Deo pontifex, id est faciens nobis pontem et accessum ad Patrem per hoc quod interpellat pro nobis, offerens obedientiam suæ passionis, ac repræsentans Patri pro salute humani generis. Et hoc in æternum, quia non solum quandiu præsens sæculum manet, aut quandiu vivimus, sed etiam in futuro pontificis agit opus ; non tunc pro peccatis nostris offerens quæ nulla erunt, sed ut bonum quod in bonis operatus est, indeficiens et stabile permaneat. Pontifex est, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech, D qui solus rex et sacerdos fuit, et ante circumcisio- nem functus officio, ut non gentes a Judæis, sed Judæi a gentibus sacerdotium acciperent. Nec unctus oleo ut Moyses instituit, sed oleo exultationis et puritate fidei. Nec animalia immolavit, sed pane et vino sacerdotium Christi dedicavit. Patet ergo Christianos superiores esse Judæi, sacrificium melius pecudibus habere, scilicet rationabile obsequium quod dicit in cœlum.

CAPUT VII.

Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso a cœde regum (*Gen. xiv*), et benedixit ei, cui et decimas omnium divisit Abraham, primum quidem qui interpretatur rex justitiae, deinde autem et rex

• Salem, quod est *rex pacis*, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque unum vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. »

Postquam illos Apostolus monuit ut ad perfectiōnē promoverentur, quatenus illius grandis et interpretabilis sermonis capaces effici possent, et ad [hoc] multis verbis eos sollicitavit, iterum redit ad propositum, et ad illum grandem sermonem de pontificio Christi, ut scilicet præferre ipsum possit omnibus pontificibus Veteris Testamenti, et ita paulatim accedat hoc ad ostendendum, quod carnales observations cessare debeant per translationem sacerdotii. Et prius exponit quos ordo præcesserit in Melchisedech, et quomodo juxta ordinem ejus Christus sit factus pontifex in æternum, ut exposito et commendato ordine Melchisedech, appareat quam dignum sit sacerdotium Christi, quod tam magnum est, ut sacerdotium Melchisedech illud præmonstraverit non sicut æquale, sed sicut umbra, dum enim magna umbra præcessisse ostenditur, patet satis quod magna veritas corporis sequatur. Quasi dicat: Necte pontificium Christi comparo ordini Melchisedech, quia hic Melchisedech fuit rex Salem. Salem autem non (ut Josephus (231) et plurimi nostrorum arbitrantur) credamus esse Jerusalem, sed oppidum juxta Scytopolim, quod usque hodie appellatur Salem, et ostenditur ibi palatum Melchisedech, ex magnitudine ruinarum veterem ostendens magnitudinem, de quo et posterius in Genesi dicitur: « Venit Jacob in Socoth, et transivit in Salem civitatem regionis Sicheim (Gen. xxxiii). » Nam et Abrahæ revertenti a cæde hostium, quos persecutus est usque Dan, quæ nunc Paneas appellatur, non Jerusalem sed oppidum metropoleos Sicheim in itinere fuit, de quo et in Evangelio legimus: « Erat autem Joannes baptizans in Ennon juxta Salem (Joan. i.). » Cujus urbis rex fuit Melchisedech, fuit et sacerdos, ut regnum et sacerdotium Christi præfiguraret, qui et nos fecit esse genus regale et sacerdotiale (I Petr. ii). Sacerdos fuit, non idolorum, sed Dei, quia licet esset gentilis, et non de genere Iudeorum, tamen erat sacerdos Dei; non Jovis aut Apollinis, sed potius summi Dei omnium Creatoris, qui est super omnia; et Christus est sacerdos Dei Patris, qui hostiam sui corporis et sanguinis semel obtulit in cruce (Joan. xix), sicut et Melchisedech panem et vinum legitur obtulisse. Ille dico, qui obviavit, id est obvius processit Abraham regresso a cæde regum, quando fuit majoris dignitas habitus apud homines, id est in ipso triumpho, cum regredere non a fuga, sed a cæde, non unius, sed multorum regum. Hinc enim magna dignitas Melchisedech ostenditur quem Abraham, peregrinus in illa terra tantæ dignitatis intellectus, ut dignum judicaret ad illum qui rex et sacerdos erat accedere (232), et de omnibus spoliis decimas illi

(231) Lib. i Antiq. e. 1.

A dare, ac prius ad illum a quo benedictionem accepturus erat, quam ad domum suam declinaret. Cui triumphatori non solum obviavit Melchisedech, sed et benedictionem dedit. Abraham vero, accepta benedictione, dirisit illi *decimas omnium* quæ secum adduxerat a cæde regum. Per Loth, qui amissis bonis in captivitatē ductus est, designatur anima vitiōrum pondere per quinque sensus corporis incurvata et domino adversariæ potestatis mancipata. Cujus vincula nititur Abraham solvere, cum ratio captivitatē animæ recognoscens, armat se scuto fidei et galea spei ac gladio verbi Dei; et assumpta virtutum quasi vernacula: um caterva, cuneos vitiōrum viriliter aggreditur; et tam diu pugnat, donec superatus hostibus animam liberet. Peremptis regibus, Abraham reducens Loth, gaudens redit ad propria, inveniens Melchisedech in itinere sibi obviantem, et sacros cibos offerentem ac benedicentem, quoniam extinctis viis, rationalis vigor animam liberatam reducere festinal a paradisi gaudia et ad domum cœlestis patriæ; sed priusquam illuc perveniat verum regem et sacerdotem Christum reperit obvium et offerentem sibi cibum et potum corporis et sanguinis sui, ac benedictionem cœlestis gratiae, id est incrementum virtutum tribucentem. Occurrit enim latus victoribus vitiōrum, ut excipiat eos et sacris alimentis reficiat; et benedit, id est promovet et multiplicat in virtutibus, et augmentat donis spiritualibus. Nec nisi victor quisquam cibos ejus debet accipere, quia nullus ut ad eucharistiam accedit, debet præsumere, nisi prius reges contra quos pugnat, devicerit, id est vitia quæ pugnare runt in se, Domino adjuvante superaverit, alioquin judicium sibi manducat et bibit (I Cor. ii). Abraham autem decimas omnium quæ hostibus abstulerat, dedit sacerdoti Melchisedech. Sic et unusquisque fidelis post victoram suæ pugnae gaudens Christo decimas offert, id est omnium bonorum operum suorum perfectionem et virtutum consummationem divinæ gratiae ascribit. Si quid autem imperfectum et minus idoneum in se viderit, hoc sibi retinet, id est sibi deputat. Denarius enim ultra quem non progreditur numerus, sed replicatur, perfectionem designat, sicut et novem partes quas Abraham sibi retinuit, imperfectionem demonstrant. Quidquid enim primum et optimum est ac perfectum, designatur per denarium, in quo prius consummatur numerus. Et omne quod præcipuum est in nobis atque perfectum, Deo attribuendum est, quidquid vero imperfectum, nobis est ascribendum. Primum quidem, etc. Notat Apostolus ipsa verba, ut ostendat omnia ista in Christo esse eo ordine, quo præcessere in Melchisedech. Qui primum quidem interpretatur rex justitiae, sed deinde etiam rex Salem, quod est rex pacis. Quod Christo bene congruit, qui pacificat quæ in cœlis et quæ in terra sunt (Colos. i), qui suos per justitiam regit inter procellas sæculi,

(232) Locus obscurus.

ac in eorum justis conversationibus regnat, et post in æterna pace non desistit eos regere et in ipsis regnare. Primum enim Melchisedech nobis est, deinde rex Salem; quia prius regit nos in justitia, post reget in pace. Primo regnum justitiae nunc in nobis assequitur, et deinde post hanc vitam regnum pacis in nobis æternaliter quietum possidebit. Melchisedech dico, *sine patre, sine matre*. Non quod absque patre et matre fuerit, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habuerit et matrem, sed etiam quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abrahæ revertenti a cæde hostium (*Gen. xiv*), et nec ante nec postea nomen ejus feratur ascriptum. Unde et *sine genealogia* dicitur esse, cum fortassis uxorem et filios habuerit, et per initium, nec finem habuisse, cum sine dubio et initium per nativitatem habuerit, et per obitum finem. His enim omnibus carere dicitur, quia nihil horum in eo Scriptura loquitur. Vel genealogia est præcedentium Patrum narratio, qua iste caret, quia ex quibus patribus descendat, non invenitur, quoniam Spiritus sanctus altiori consilio voluit hoc de eo reticere, ut figuram Domini per omnia gereret. Christus enim sine patre secundum carnem est, quia sine virili admitione natus est ex virgine; et sine matre est secundum divinitatem, quoniam illa inefabilis genitura manet in æternitate, et est sine genealogia, id est sine generatione filiorum, quia filios carnis non habuit, sed sine sobole, sine aliqua successione carnali permanet. Sive quia patres aliquos in divinitate non habuit præcedentes, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, sed coæternus Patri existens secundum divinitatem. Hic quoque notandum est, quia dum Melchisedech sine patre et sine matre dicitur esse, sacerdotes Novi Testamenti non pro parentum nobilitate sed pro vita sua merito sunt eligendi; nec attendendum quos parentes habuerint, sed cuius meriti sint. Sed et sine genealogia est Melchisedech, quia Novi Testamenti sacerdotes et ministri altaris uxores habere non possunt. Quas si habere voluerint, profiteantur se esse sacerdotes Judaicæ institutionis, non Christianæ. Nec initium dierum, nec finem vitæ habet Melchisedech, quia sacerdotium ejus, id est sacerdotium Christi et Ecclesiæ, est æternum et in præteritum et in futurum. Sacerdotium autem Aaron, id est populi Judæorum, et principium habuit et finem. Sed sacerdotium Christi principio caret et fine, quia electi sumus in ipso ante mundi constitutionem, et sine fine pro nobis interpellat (*Ephes. 1*). Talis et tantus est Melchisedech, sed in omnibus his quæ dicta sunt, assimilatus est Filio Dei, quoniam in omnibus gessit umbram veritatis, quæ in Christo iacet, et manet sacerdos in perpetuum, non quod adhuc vivens sacerdotio fungatur, sed quoniam Scriptura finem sacerdotii ejus non narrat (*Num. xx*). Nam de aliis sacerdotibus legitur quando mortui sunt, et quod alii loco eorum successere, sicut de Aaron invenitur qualiter obierit, et quis ei pontifex

A successerit. Sed de Melchisedech non agitur quod aliquando mortuus sit vel sacerdotium perdiderit. Moyses enim sicut mortem ejus tacuit, ita eum aliquando fuisse vel amisisse sacerdotium suum minime retulit. Manet ergo sacerdos in perpetuum quia sacerdotio ejus nullum aliud sacerdotium succedit, ut Levitico; sed ejus institutio quandiu mundus steterit, permanebit. Nam ipse panem et vinum obtulit Deo pro Abraham, et quotidie panem et vīnum Deo sacerdotes offerunt pro salute fidelium; atque panis ipse et vīnum fiunt corpus et sanguis Christi, ac permanent in æternum, ita ut vitam æternam digne accipientibus conferant. Propter ista recte dicitur Melchisedech manere sacerdos in perpetuum, quia nullus alias ritus instituetur, per quem ejus oblatio mutetur, et quia Christum designat perpetualiter interpellantem pro nobis.

B Intuemini autem quantus sit hic; cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem (*Num. xviii*), id est a fratribus suis, quanquam et ipsi exierint de lumbis Abrahæ. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham (*Gen. xiv*), et hunc qui habebat reprobationes, benedixit; sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur.

C Intmoratur Apostolus in commendatione dignitatis Melchisedech, præferens eum Abrahæ, quem Iudæi extollunt et de quo gloriantur, quem Christo præponere volunt, dicentes: « Nunquid tu major es patre nostro Abraham? (*Joan. viii*) » Quasi dicat: ex supradictis vidisti qualis fuerit Melchisedech. Sed nunc intuemini, id est interius considerate quantus sit hic. Intuemini, id est interiori visu cum magna diligentia, utpote magnum quid inspicite, quantus, id est quantæ dignitatis et sanctitatis a perfectionis sit hic intelligendus, cui non solum multas alias venerationes, sed et decimas dedit Abraham qui est patriarcha, id est princeps patrum, cuius sanctitatem patres imitati sunt. Et non de vilioribus, sed de præcipuis ac melioribus dedit ei decimas, velut de equis, vestibus, loricis et aliis, quæ præcipua viderant inter cætera. Unde maximus apparet et inæstimabilis magnitudinis esse, cui pater aliorum patrum decimas dedit, in quo se longe inferiorem illo esse reputavit, et illum meliorem, cui meliora et præcipua offerebat. Melchisedech, ut dixi, decimas ab Abraham accepit, in quo præfertur Abrahæ, et ita cunctis filiis Levi, id est sacerdotibus veteris legis. Et quidem taliter apparet quantum ipse præmineat cunctis illis sacerdotibus, quia non omnes filii Levi, sed quidam de filiis ejus accipientes sacerdotium per electionem et consecrationem aliorum, habent mandatum sumere decimas; non enim aliter auderent. Mandatum istud habent secundum legem, id est secundum legis institutionem, sine cuius auctoritate nunquam præsumerent. Unde

secundum legem, id est non aliter quam præcipit lex, scilicet, ut nec plus, nec minus, nec alio modo accipiant, quam in lege decretum est. Accipiant & populo Hebræorum, id est a fratribus suis, hoc est, ab hominibus ejusdem dignitate superare, nisi quia erant sacerdotes constituti in lege. Tanta est enim excellentia sacerdotii, ut etiam similes generis, multo amplius digniores sint fratribus suis. Decimas, inquam, sumebant a populo, non tamen minori, ut erant proselyti, sed a fratribus suis secundum carnem non inferioribus; quamquam et ipsi fratres qui eas dabant, exierint de lumbis Abrahæ, id est descenderint de propagine Abrahæ; hoc est, quamvis et sacerdotes et populus ejusdem dignitatis essent in origine generis, tamen præceptione legis et auctoritate populus cogebatur ut eis decimas persolveret, sed Melchisedech a nullo homine accepit officium sacerdotale vel consecrationem, neque præceptum habuit ut decimas sumeret, vel ab aliquibus exigeret, et cum filii Levi non a minoribus, sed a comparibus, utpote a fratribus decimas accipiant, iste ab Abraham accepit, non ut a compari vel fratre, sed ut a minori, quia non fuit ex illa progenie. Non enim Abraham incircumcis alienigenæ decimas dedisset, nisi excellentiorem esse sciret, in quo et Levitici sacerdotes decimas ei persolverunt. Filii Levi sumebant a fratribus, sed ille cuius generatio, id est posteritas siliariorum, quia nulla est, vel etiam si esset, non annumeratur in eis, id est in siliis Levi, nec aliquam consanguinitatem habere cum eis refertur, decimas sumpsit ab Abraham. Quem sic per omnia superavit, ut nulla vis esse facta possit intelligi, quando illi Abraham decimas ex omnibus persolvit, sicut populus Judæorum quadam vi et necessitate compellebatur dare suis decimas sacerdotibus. Horum sensus ita breviter panditur: Tali modo patet Melchisedech dignorem et majorem esse siliis Levi, quia ipse ab Abraham majore omnibus illis decimas sumpsit ut a minori, Leviticus autem ordo non a minori se, sed a fratribus accepit. Nam si Levitici sacerdotes etiam paribus genere, id est fratribus suis præstantiores erant sacerdotii consecratione et legis institutione, quoniam decimas ab eis accipiebant, tunc Melchisedech dignius præfertur Abrahæ, a quo decimas accepit quasi sacerdos a laico, et siliis Levi quos in ejus lumbis decimavit. Non tamen Melchisedech et Abraham ejusdem generis esse legitur, ut vel in genere pares esse possint. Et si Melchisedech qui fuit signum et umbra, præfertur Abrahæ et omnibus Leviticis sacerdotibus, quanto magis Christus qui est veritas et corpus? Dixit quia decimas sumpsit ab Abraham, et etiam benedixit eum, per quod magna ejus excellentia declaratur, qui tam magnum patriarcham, qui habebat, hoc est qui tam firmiter credebat ac si jam haberet re promissiones, id est iteratas ad se divinitus promissiones, benedixit, id est sacravit, hoc est, illum benedixit, cuius Deus benedictionem re promiserat. Cujus benedictione Abraham factus

A est sacratior, non benedixit eum, sed decimas ei dedit, ut minor majori. Abraham ab eo percepit benedictionem, sed sine ulla contradictione verum est, quia illud quod minus est, benedicitur a majore vel a meliore. Nemo enim contradicere potest huic rationi, sed omnes hoc constare novere, quia omne quod benedicitur, minus est benedicente. Omnis enim qui benedictionem ab aliisque suscipit, in ipsa susceptione probatur esse minor. Sed Abraham, ut saepe dictum est, benedictionem suscepit a Melchisedech in tempore majoris suæ dignitatis, dum cum triumpho rediret e prælio. Ergo minor esse non potest negari: et si typus Christi, id est Melchisedech major est promissiones habente, quam est ipse Christus!

B « Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autem contestatur quia vivit, et ut ita dictum sit, per Abraham et Levi qui decimas accepit, decimatus est, adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. »

Et adhuc alia ratione intuemini dignitatem Melchisedech, quia hic quidem, id est in hoc loco Scripturæ, ubi agitur de Leviticis sacerdotibus, accipiunt decimas homines morientes, id est ad mortem quotidie per multas miseras vergentes; hoc est, de illis loquitur Scriptura sicut de hominibus, quorum alii moriuntur, et alii succedunt; sed ibi, id est ubi sermo est de Melchisedech, contestatur Scriptura quia ipse vivit, dum de vita ejus loquitur, et de morte nihil dicit. Per quod dignior omnibus aliis sacerdotibus sufficienter ostenditur. Contestatur enim, id est simul tota illa Scriptura quæ de eo est, testatur, quia vivit. Et cum filii Levi sint morientes, et iste vivens, apparet quis sit præferendus. Et alio adhuc modo patet eum esse majorem siliis Levi, quoniam Levi qui decimas accepit, ipsi Melchisedech decimas persolvit, et hoc est, quia et Levi, id est illa tribus Levitica, unde sacerdotes Deus elegit, et ille quoque electus ordo, qui decimas ab omnibus aliis accepit decimatus est a Melchisedech, id est decimas ei persolvit, et hoc per Abraham, non enim proprie in sua persona Levi decimas dedit circumcisus sacerdos incircumcis. Sed ut ita dictum sit constans, non per se decimatus est, sed per medium, id est per Abraham patrem suum. Adhuc enim erat in lumbis patri ipse Levi, pater sacerdotalis prosapia, id est nondum exierat inde secundum genitaram, quando Melchisedech obviavit Abrahæ. Et ideo totus ordo Leviticus ipsi Melchisedech astriktus est in eodem debito et eadem subjectione, in qua Abram pater ejus. Adbuc enim unum quid erat Levi cum illo, quoniam post genitus est ab ipso. Et ideo necesse est ut eidem subjiciatur, cui subjectus est pater ejus atque illum genuisset. Unde patet sacerdotium Judæorum esse subjectum sacerdotio Christianorum. Decimatus est enim Levi per Abram a Melchisedech, quoniam adbuc in lumbis patris erat decimas dantis. Nam sicut Adam peccante, qui in lumbis

bis ejus erant, peccavere; sic Abraham decimas dante, qui in lumbis ejus erant, decimatis sunt. Sed hoc non sequitur in Christo, quamvis esset in lumbis Adæ et Abrahæ, quia non secundum concupiscentiam carnis inde processit. Non enim et illi ibi decimatus est, cuius caro inde non servorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad prefigurandam medicinam pertinuerit, illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur, non illud unde curabatur. Et ita Christus non est inferior Melchisedech, quia non est decimatus ab eo, sicut Leviticus ordo, qui ei per Abraham decimas solvit. Eadem namque caro non Abrahæ tantum, sed ipsius primi hominis, simul habebat et vulnus prævaricationis et medicamentum vulneris. Vulnus prævaricationis in lege membrorum repugnante legi mentis (*Rom. vii*), quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur; medicamentum autem vulneris in eo, quod inde sine opere concupiscentiae in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationisque rationem de virgine sumptum est, propter mortis sine iniquitate consortum, et resurrectionis sine falsitate exemplum.

« Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat, populus enim sub ipso legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? Translatio enim sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat. »

Prætulit bactenus sacerdotium Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leviticum; et nunc addit quod sacerdotium Christi Leviticum destruat, quo destruto, necesse sit et legem destriui secundum carnales observantias. Ac si dicat: Quoniam superius dictum est: Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, et omnes legem habentes novare hoc esse futurum, ergo quid necessitatis exstitit, ut non juxta Aaron, sed juxta Melchisedech surgeret iste novus sacerdos, sub quo perfecta daretur justitia? Si consummatio, id est perfectio justitiae erat, id est dabatur vel fiebat, per sacerdotium Leviticum, cur alio ordine novus adhuc sacerdos prophetatus est surrecturus? Nam si Leviticum sacerdotium, ut Judæi putabant, consummabat, frustra surgeret aliis secundum Melchisedech. Sed surgit aliis, et non frustra, cum divino sit prænuntiatus oraculo. Ergo illud non consummabat. Sed cur consummare videretur, interponitur causa: *populus enim sub ipso legem accepit*. Nam quia sub illo sacerdotio data fuit lex, in cuius observantia consummatio putabatur esse, ideo putabatur consummatio per sacerdotium, quoniam lex et data est sub illo, et administrabatur per ipsum, sed non erat per ipsum consummatio. Nam si hoc esset, nunquam aliis sacerdos quereretur, qui alio ordine consummationem daret, et hoc est .

A Si consummatio justitiae sicut Judæi putabant, erat per sacerdotium Leviticum, ergo postquam illud vetus daret consummationem, quid adhuc necessarium fuit, id est quid causæ, quid utilitatis exstitit dici a Deo per David *surgere alium sacerdotem*, dum caneret: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (*Psal. cix*), et non diceret secundum ordinem Aaron? Hic est enim verus sacerdos, quia et a peccato liberat, et omnem justitiae consummationem præstat, quod illi facere nullatenus valebant. Ideo necesse fuit, ut post illos adhuc alias surgeret, et secundum ritum et secundum mores. Populus sub sacerdotio legem accepit et tenuit, et illud vetus novo sacerdotio veniente mutatur. Unde et legem similiter oportet mutari. Nam *translatio sacerdotio* in novum sacerdotium, necesse est ut et *legis translatio fiat* in novam observationem. Quia enim simul utraque et ab eodem et sub eadem sponsione data sunt, necesse est, ut quod de uno dicitur, de altero intelligatur. Neque enim lex sine sacerdotibus, qui eam faciant, potest manere, sed destruccióne sacerdotio, destruitur et lex quæ non nisi sub eo stare valet. Sed destructum sive translatum est sacerdotium.

« In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exsurrexit alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

Ostendit translatum esse sacerdotium, ut sic sequatur et legis translationem esse factam. Vere sacerdotium est translatum, quoniam et in aliam tribum, et in alium ritum. Nam ille in quo, id est in cuius consideratione hæc dicuntur, scilicet Dominus Jesus propter quem commendandum has disputationes facimus, non ex tribu Levi, sed de alia tribu est, de qua nullus præsto fuit unquam altario, id est, nec minor, nec major quisquam ex illa tribu secundum legem ad altarium accessit, ut ministraret sacerdotali jure. Vere novus iste sacerdos qui æternum habet sacerdotium, de alia tribu est, nam de Juda. Et oportebat ut evacuatorus sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in sacerdotio Levitico fiebant, de alia tribu esset, non de Leistica, ne ad ipsum sacerdotium quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quam ipse oblatione sui veri sacrificii fecit. De alia tribu est. Nam manifestum est quod idem Dominus noster ortus sit ex Juda, id est ex tribu Juda, ut eadem sit sacerdotalis et regalis, ut fuit Melchisedech rex et sacerdos. In qua tribu Moyses nihil de sacerdotibus est locutus, id est non dixit ut aliquis de ea sacerdos esset, vel aliquid sacerdotale

haberet. Quia ergo Dominus Jesus qui de alia tribu sacerdotium accepit, patet quia translatum est sacerdotium, nec in tribu Levi amplius manere potest, et ita carnales observantiae sub illo datae, statum ulterius habere nequeunt post hoc. Dedi, inquit, superius rationem satis manifestam, et convenientem, et adhuc præter istam dico aliam, ex qua amplius erit manifestum et evidens omnibus quia translatum est sacerdotium. Manifestum enim est per tribum esse translatum, et amplius adhuc manifestum est per ritum, quia hæc est manifestior et firmior probatio, amplius, id est largius et evidenter manifestum est, sacerdotium esse translatum, si alio ritu observatur, videlicet si secundum similitudinem Melchisedech exsurrexit aliis sacerdos, id est si Dominus Jesus extra omnes alias surrexit, ut oblatione sua mundaret populum suum ab omnibus peccatis, quod nullus alias facere potuit; et quemadmodum Melchisedech Abrahæ panem et vinum sacramatum dedit, ita et hic discipulis suis in eisdem speciebus corpus et sanguinem suum dedit. Qui non est factus sacerdos secundum legem mandati carnalis, id est secundum quod lex carnaliter mandat, quia non est unctus in sacerdotem oleo materiali, nec carnalia pro ejus ordinatione sunt oblata sacrificia, sed secundum virtutem vitæ insolubilis, id est æternæ, quæ nec solvi, nec corrumpi vel destrui potest quæ per Spiritum sanctum datur, quo Christus invisibiliter est unctus in sacerdotem. Et vere secundum virtutem vitæ insolubilis est unctus sacerdos, quia in æternum manet. Nam contestatur, id est simul propheta vel Deus Pater mecum testatur quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

« Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum et quantum est, non sine jurejurando. »

Dederat rationes cur sacerdotium sit translatum, et nunc similiter, ut consequens erat, profert causam et rationem translationis legis, dicens: *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, id est priscæ legis propter infirmitatem, id est debilitatem et imbecillitatem ejus.* Ostendendum enim erat, cur vetus mandatum quod carnales cærenomias observari præcepit, reprobaretur, cum Deus illud dedisset, et novum substitueretur. Ideo scilicet fit reprobatio, id est repudiatio præcedentis mandati, quia infirmum erat et invalidum. Nam ut sit locus gratiæ sequenti, reprobatur mandatum præcedens. Quod ideo præcedens dicitur, quia aliud erat secuturum. Vetus enim præcessit novum, sicut umbra corpus. Sed sicut veniente corpore, umbra præterit et in nihilum vertitur, ita vetus mandatum veniente novo. Nam infirmum erat illud mandatum carnarium observantiarum, id est non sufficiens per seipsum justificationem dare; hoc enim quod per se solum justa adimplere non potest, infirmum judicatur. Et talis

A erat lex, quæ sine auxilio gratiæ neminem justificare potuit. Et erat inutilis, id est veram utilitatem conferre non valens, quia regnum cœlorum suis cultoribus dare non potuit, et nunc est inutilis omnino, id est nihil prorsus utilitatis conferens, imo perniciosa, si post adventum Christi servetur. Vere propter infirmitatem reprobatur, quia nihil, id est nullum hominem adduxit lex ad perfectum, id est ad perfectionem. Nam, etsi aliqui perfecti sub ea fuere, non tamen ex ea perfectionem habuere, sed ex gratia. Lex enim etsi aliquid fecit, non tamen plene justificavit. Nam neque regnum peccati ex toto potuit evertere, nec perfectam innocentiam aut perfectam justitiam dare, nec vitam æternam acquirere, sed tantum bona temporalia promittere. B Nam timorem mortis incussit, non amorem justitiae dedit, nec in intimo cordis regnavit, licet in operibus foris custodita sit. Et ideo jure reprobata est. Illa quidem reprobata est, sed loco ejus fit introductio melioris spei, id est cor nostrum penetrat et in illud introducitur, ut in eo regnet gratia novæ legis, quæ nobis spem vitaæ æternæ tribuit, quam lex antiqua dare non potuit. Illa enim promittet temporalia, hæc pollicetur æterna. Et hæc virtutum consummationem largitur, quæ facit hominem sperare non sospitatem, quæ cito transeat; non copiam temporalium divitiarum, non multitudinem filiorum, sed potius vitam æternam, salutem indescientem, Deum omnia in omnibus existentem per quam spem proximamus ad Deum, quia dum terrena despiciimus, et coelestia appetimus, mente Deo propinquamus, et ejus imaginem in nobis reformamus, atque illi inhærere cupimus, ut unus cum eo spiritus efficiamur. Introductio fit melioris spei, et quantum est, id est quam magnum et quam mirabile est, quod non sine jurejurando fit, sed cum jurejurando. Dum enim Deus jurat Christum esse sacerdotem in æternum, qui sine fine pro nobis interpellat, cum jurejurando spem nobis dat meliorem.

« Alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum: Juravit Dominus et non paenitabit cum, tu es sacerdos in æternum. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. »

D Magnum est quod talem spem nobis Deus in sacerdotio Christi cum juramento dedit. Nam alii quidem, id est Levitici sacerdotes longe ab eo discreti, facti sunt sine jurejurando, quasi quandoque mutandi, sed hic, id est qui nunquam mutandus erat, factus est cum jurejurando per eum qui omnia potest, id est per Deum Patrem, qui jurando dixit ad illum: Tu es sacerdos in æternum, hæc est sententia. Sed ut magis ostendat Deum jurasse, interponit ipsa verba prophetæ hoc asserentis: *Juravit Dominus, id est ineoncussa veritate firmavit, et non paenitabit eum,* id est hoc sacerdotium nulla ratione mutabit. Neque enim sicut hominem paenitet Deum. Sed Dei dicitur paenitentia, quævis ab illo institutæ rei cuiusque mutatio, quæ credebatur esse

mansura. Prudè cum dicit, non pœnitibis eum, tu es sacerdos, etc., satis ostendit eum pœnituisse de institutione prioris sacerdotii, hoc est, mutare voluisse sacerdotium quod constituerat secundum ordinem Aaron. Unde satis apparet quantum iste sacerdos omnibus illis sacerdotibus sit dignior. De isto juravit Dominus quod in æternum maneat, in tantum factus est ipse Jesus sponsor melioris testamenti, id est promissor melioris hæreditatis quam illi. Illi enim per Vetus Testamentum, spondebant terrenam et temporalem hæreditatem, hic autem per novum spondet cœlestem et æternam. Testamentum quippe vocabatur chirographum hæreditatis, quod ille qui moriebatur, relinquebat ei quem post se constituebat hæredem. Et Jesus Dominus moriens Novum Testamentum nobis reliquit, in quo nos regni cœlestis hæredes fore sponpondit, et ipse sacerdos ac mediator ejusdem Testamenti esse voluit. Vetus autem Testamentum sanguine brutorum animalium est dedicatum, et ideo vetustis hominibus terrenam spondit hæreditatem. Longe itaque melior illis prioribus est sacerdos Jesus, melius testamentum eis, melior missio.

« *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Illic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde et salvare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* »

In eo quod alii sine juramento, hic autem cum iuramento factus est sacerdos, apparet, ut dictum est, ejus excellentia; et in hoc etiam, quod alii sunt plures, quia morientes: hic autem unus, quia semper vivens. Nam *alii quidem*, id est. Levitici longe ab eo dissimiles *facti sunt sacerdotes*; non unus, sed *plures* per multas successiones, dum alii morerentur, et alii succederent *idcirco quod a morte prohiberentur*, id est eo quod mors prohiberet eos in hac vita *permanere*. Idecirco enim plures constituti sunt, alii post alios, quoniam necessitate mortis interveninge, prohibiti sunt in sua dignitate permanere, id est ex toto manere. Mansit quidem ad tempus uniusquisque illorum, sed nullus permansit; *hic autem* de quo loquimur, permanet; hic quem magnificare intendimus *habet sempiternum* id est semper æternum *sacerdotium*, id est officium dandi sacra populo, et interpellandi pro eo. Non enim quisquam jam ei succedit in sacerdotio, nec finem habet ejus sacerdotium, *eo quod ipse maneat in æternum*. » Nam resurgens a mortuis, jam non moritur, mors illam ultra non dominabitur (*Rom. vi*). » *Unde* quia manet, et habet manens sacerdotium *potest et salvare in perpetuum*. Ostendit Apostolus quia sacerdotium ejus destruit vetus sacerdotium et veterem legem, et nunc commendat actum ipsius. Unde, inquit, id est qui sempiternum habet sacerdotium, quod non habet omnis turba sacerdotum, non solum potest pro nobis intercedere, sed etiam salvare, id est sa-

A litem illis quorum est pontifex, dare, non ad tempus, sed in perpetuum. Hic evidenter apparet insipientia eorum, qui putabant Christum sine carnibus observantiis ad salutem non posse sufficere. Potest in æternum salvare, quia et hoc indicat nomen ejus, quod est Jesus, id est salvator. Ipse dico, accedens ad Deum non per aliquod medium, non per angelum, non per aliam creaturam se dignorem, sed per semetipsum ad secretorum participationem accessit, ut voluntatem Patris cognosceret, et cum peccatoribus placidum ac propitium ficeret. Ad similitudinem alicujus sapientis et potentis dictum est, qui ad regem vel aliam magnam personam, non per alium admittitur, sed per semetipsum intrat, et quicquid ipse vult operatur. Merito enim per seipsum accessit, per quem et omnes alii accedunt, sicut ipse loquitur: « *Nemo venit ad Patrem nisi per me (Joan. xiv).* » Vel non per alienas hostias accessit ad Deum nolis placandum, sed per semetipsum, offerens se in ara crucis. Ipse dico, post resurrectionem *semper vivens ad interpellandum pro nobis*, quia ad hoc ei data est vita perennis, ut semper Deum Patrem interpellet ut bonus mediator pro vita et gloria nostra, licet enim propter gloriam suam vivat et propter obedientiae suæ remuneracionem, tamen ad hoc etiam vivit, ut semper seipsum offerat, id est Patri ostendat ad nostram gloriam et exaltationem. Ex ea enim natura qua pontifex est, id est humana, quam cœlis intulit, interpellat ipse et intercedit pro nobis. Quia ergo per semetipsum accedit ad Deum, et semper vivit ad interpellandum pro nobis, vivumque semper habet sacerdotium, patet quod salvare nos in perpetuum potest. Alii vero sacerdotes nec semper vivunt, nec salvare possunt

« *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior cœlis factus.* »

Dixi quia per semetipsum accedit ad Deum et semper vivit ad interpellandum. Nam hoc *decebat*, id est congruum erat, ut *nobis filiis esset talis pontifex*. Servi vero alios habuere. Noster debuit esse *sanctus*, id est omni perfectione virtutum, in seipso consummatus, et *innocens*, quantum ad proximum, nemini unquam faciens quod noceret; et *impollutus*, id est cuius sanctitas et munditia per alicujus peccati consensum et delectationem nunquam esset polluta; et *segregatus a peccatoribus*, id est seorsum factus a grege peccatorum, ut nullo peccati nœvo teneretur in grege eorum, utpote sine carnali concupiscentia per Spiritum sanctum conceptus et natus. Vel *sanctus* interius, innocens manibus, impollutus corpore, segregatus a peccatoribus, id est ab omni peccato immunis, et a grege cœterorum sacerdotum separatus, inter quos nullus sine peccato; et *factus excelsior cœlis*, ut ibi ministret in superno altari. Vel segregatus a peccatoribus ut jam conversatio ejus non sit inter mortales, qui quandiu sunt in hac vita, peccato carere non possunt; et *excelsior cœlis factus*, id est super omnes cœlestes creatureas eleveratus,

ita ut ejus magnitudo vel sublimitas magnitudinem primorum sic transcendat angelorum, ut inter ipsum et angelos nulla possit fieri comparatio secundum magnitudinem et excellentiam.

Cui non habet necessitatem quotidie quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lax enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filiu in æternum perfectum.

Adhuc ostendit eum dignorem Leviticis sacerdotibus et potentem salvare. Qui cum talis sit, qualem descripsit, non habet necessitatem quotidie offerre hostias prius pro suis delictis, quemadmodum sacerdotes illi habebant, quia quotidie delinquebant, et quotidianam mundatione indigebant. Dicit eum non habere necessitatem offerre quotidie non quod aliquando hunc habere hujusmodi necessitatem velit intelligi, sed ut ab eo removeat, quod illis conveniebat. Non indiget, ut illi per singulos dies offerre prius pro suis delictis, ac deinde pro delictis populi. Non indiget quotidie offerre, quia hoc semel non tamen pro suis, sed pro populi delictis fecit. Nec fecit hoc, offerendo taurum vel hircum, sed seipsum, quia non inveniebatur alia hostia, quæ digne posset offerri pro expiatione populi; nec aliis sacerdos qui dignus esset illam offerre. Quis enim tam justus et sanctus sacerdos, quam unicus Dei Filius, qui nou opus haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec originalia, nec actualia? Et quid tam congruerter pro hominibus offertur quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundanis vitiis mortaliū, quam sine ulla contagione carnalis concupiscentiae caro nata in utero et ex utero virginali? et quid tam grata offerri ac suscipi posset, quam caro sacrificii nostri corpus effectum sacerdotis nostri? Ut quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, quid offeratur, cui offeratur, a quo offeratur, pro quibus offeratur idem ipse unus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offerebat, unum in se faceret pro quibus offerebat, unus ipse esset qui offerebat et quod offerebat. Semel hoc obtulit, quia non fuit opus repetitione. Sufficit enim omnibus, et ideo non est necesse iterari. Nam adeo magnum est hoc sacrificium, ut quamvis unum sit et semel oblatum, sufficiat ad æternitatem. Dixi quia sacerdotes indigebant quotidie offerre non solum pro populi delictis, sed et pro suis; et hoc ideo fuit, quia lex homines constituit sacerdotes, non immortales jam sed adhuc habentes infirmitatem, id est fragiles ad peccandum, et ex ipsa corruptione naturæ mortales proclives, utpote homines puros, et conditionem humanæ fragilitatis vitare non valentes. Ideoque, sicut dictum est, necessarium fuit illis ita offerre pro suis delictis, sicut pro populi. Hoc remedio indiguit Phinees (*Num. xxv*), hoc Joiada (*II Par. xxiv*),

A hoc Zacharias, hoc ipse Aaron, et quicunque alii in alio sacerdotio laudabiliter justeque vixerent. Solus noster sacerdos ab hac necessitate liber fuit. Lex quidem constituit tales (*Exod. xxviii*), sed sermo jurisjurandi qui post legem est dictus a propheta David, id est promissio Patris facta cum jure jurando, constituit sacerdotem non hominem infirmum et proclivem ad peccandum, sed Filium comparem, et in omni sanctitate perfectum, ita ut perfectio illa nunquam defectum vel finem habeat, sed in æternum maneatur. Perfectus quippe erat, quem nec fragilitas peccare faciebat. Et in æternum perfectus manet, quia ejus perfectio nunquam potest minui, vel in æternum sacerdos est constitutus, non ad tempus ut alii sacerdotes. Sermo jurisjurandi est post legem, ne si fuisset in lege, dicerent Judæi illud juramentum esse completum in lege per suum sacerdotium. Post legem ergo est, ut per hoc lex insufficientis esse demonstretur. Sienim sufficientis esset, non post eam aliud per quod impleretur, fuisset pronuntiatum. Per hoc etiam ostenditur, bunc esse sacerdotem alio ritu et sacerdotio, quam secundum legem. Ex quibus omnibus apparet, bunc per se posse ad Deum accedere et perpetualiter salvare, atque carnales observantias legis superfluere.

CAPUT VIII.

Capitulum autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus pontificem, qui conseruat in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et tabernaculi veri quod fixit Deus, et non homo.

Ab eo loco quo dixit, unde et salvare in perpetuum potest, ostendit multis rationibus, quod potens sit salvare. Nunc quoque quadam brevi et capitulari ratione vult illud idem comprobare et quoddam certius apponere. Quasi dicat: De eo multa dixi, sed nunc de his facio capitulum, id est quamdam brevem comprehensionem. Capitulum enim brevis multorum complexio est, sic dicta, quia breviter capiat totam summam. Nam per hoc quod diminutivum est capitalum, designatur brevitas; et per hoc quod venit a capite vel a capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, et sit breve caput multorum, quæ late disseruntur. Loquor, inquit, multisarie de pontificatu Christi, sed quod nunc appono, est *capitulum super ea quæ dicuntur* hactenus a me de illo, id est hoc breve quod nunc dicturus sum, superat illa multa superius dicta, quia dignius laudem Christi continet quam illa, et firmius ac certius declarat hunc esse potentem salvare in perpetuum. Quia licet superius dictum sit, eum esse factum excelsiore cœlis, non tamen ex necessitate vocum ita probatus est sublimatus esse super cœlos, ut non possit sublimius exaltari. Quod nunc in capitulo manifeste ponitur, ut intelligi oporteat illum in tantum esse sublimatum, ut non possit ascendere altius, ut major fieri nequeat, ut in sede majestatis cum Patre sedeat, cum dicitur: *Talem habemus*, etc. Hinc enim incipit capitulum. *Talem*, id est tam gloriostum, tam celsum, tam potentem *habemus pontificem*, qui

concedet, id est cum Patre sedet in regali solio majestatis, hoc est cum Patre regnat et judicat et quiescit; et hoc *in dextera sedis magnitudinis in cœlis*, id est sic sedet cum Patre, ut maneat in aequalitate regni Patris; hoc est, aequalis sit Patri in regno et magnitudinem gloriae regni possideat, ut Pater in cœlis, id est in cœlesti patria, ut omnes cœlorum virtutes glorificant eum, sicut et Patrem. Hie ergo quem in regno et omnium creaturarum guber-natione constat esse Deo aequalem, bene potest in perpetuum salvare suos, et ad vitam æternam perducere. Vel concedet, id est secundum animam et secundum corpus sedet, hoc est quiescit et permanet, in dextera sedis magnitudinis in cœlis, id est potiori parte quietis Dei, qui est magnitudo in cœlis, id est in sanctis angelis, quia magnos eos facit, manens in eis, et ipse Pater qui est magnitudo cœlorum, non potuit eum magis magnificare, quam ut super omnia eum exaltaret in æterna beatitudine. Quia vero iste pontifex tam dignus et tam potens nostram salutem semper operatur, congrue subditur: *sanctorum minister*. Nam æternam beatitudinem per Sancta sanctorum designatam, et in præsenti incipit nobis ministrare, dans charitatem ac perseverantiam etiam in futuro perfectius ministrabit. » Nam præcinctus se et transiens ministrabit illis, quos in regno discubhere fecerit (*Luc. xi.*). » Quod cœlestis regnum dicitur Sancta sanctorum, id est dignissimum omnium aliorum sanctorum, quia ibi perfecte vivitur in sanctitate, ubi est vita in nobis sine peccati cognitione. Ibi videlicet nihil sit quod Deo displaceat, quod oculos majestatis offendat. Et hæc Sancta sanctorum Christus nobis ministrat, dum religiosam interim præstat vitam, ut dicere possumus: « Nostra conversatio in cœlis est (*Philip. iii.*), et postmodum nos introducit in ipsum æternæ felicitatis secretum dicens: « Intra in gaudium Domini tui (*Matth. xxv.*). » Vel minister sanctorum et sacerdos a Patre est institutus, ut omne bonum ministret eis, qui jam sunt in Sanctis sanctorum, id est in sanctuario perpetuae beatitudinis. Vel potius Deo sicut vere summus pontifex pro nobis ministrat in Sanctis sanctorum, dum Patri carnem pro nobis assumptam semper ostendit, et memoria suæ passionis repræsentat, ut eum erga nos ad pietatem flectat. Sic est minister sanctorum et tabernaculi, et non umbratilis, non præfigurantis, sed veri id est significati tabernaculi, hoc est æterni sanctuarii, quod significatum est per tabernaculum Moysi. Sed quia et illud prius tabernaculum fuit quodammodo verum, id est de veris pellibus et cornutis instructum, ideo additur: *Quod Deus fixit*, id est firmum et inviolabile posuit atque fundavit, et non homo, id est ita fuit, ut ibi non esset admista hominis operatio. Cum enim Moyses, juvante Deo, vetus tabernaculum figeret, ibi figebat Deus cum homine. Sed hoc verum tabernaculum, id est hanc beatam et serenam æterni sanctuarii mansionem et gloriam Deus solus fixit, Deus ab initio paravit

A electis suis. Et ibi jam pontifex est, qui sine intermissione pro eis interpellat, sicut olim in Sancta sanctorum veteris tabernaculi semel in anno solus pontifex intrabat, ut oraret pro populo. Et ille pontifex erat minister sanctorum, præfigurans hunc Redemptorem nostrum æternæ beatitudinis ministrum, in quam ipse cum carne quam pro nobis fecit sacrificium ingressus est, ut ibi pro salute populi roget. Hoc de capitulo diximus. Post cujus finem subditur :

B « Omnis enim pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur. Unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensem est in monte (*Exod. xxv.*). »

C Dixi quia Christus est minister, Nam omnis pontifex constituitur ad ministrandum : *Omnis pontifex*, tam major quam minor, *constituitur secundum legem ad offerenda munera*, ut primitias frugum, panes propositionum et *hostias*, ut immolationes taurorum et hircorum, hoc est omnis pontifex ad hoc constituebatur, ut offerret, et per oblationem pro populo quod poscebat, impetraret. Unde, quia omnis ad offerendum constitui solet, *necesse est et hunc nostrum pontificem habere aliquid secum in cœlis, quod offerat assidue pro nobis*. Hoc est dicere: Quia omnis pontifex est minister, igitur necesse est (nisi falsa fuerit universalis affirmatio) quod et hic sit minister; dum enim dicimus quod omnis offert, intelligimus quod omnis ministrat, hoc est enim ejus officium, ut offerat et ministret Domino. Et quia necesse est et hunc habere aliquid quod pro salute mundi offerat, ergo si illud aliquid *esset super terram*, id est si in hoc mundo potuisset inveniri, quod digne pro totius mundi peccato quivisset offerri, etiam sacerdos aliquis non esset dignus illud sacrificium offerre, quamvis essent qui juxta ritum legis offerrent, et ideo Christus sacerdos mundus, seipsum obtulit mundum sacrificium. Vel ita melius: Quoniam ipse consideret in dextera sedis in cœlo, et est ibi minister ac more pontificis offert, ergo si esset adhuc super terram, id est si nondum introisset in Sancta sanctorum, hoc est in interiora cœli, non dicam quod *esset pontifex*, sed *nec etiam sacerdos*, ut ex necessitate comprobetur, quia si pontifex qui in perpetuum salvare potest, in cœlo pro nobis offert et intercedit, tunc sacrificium Judæorum non ultra est nobis necessarium. Quoniam sacrificium in ara crucis semel oblatum, sufficit ad ablutionem peccatorum omnium, ideoque tam superflue sunt umbræ carnales, cum pro nobis veritas agat in veritate. Quando quidem ipse est pontifex et minister in vero tabernaculo, et per suum sanguinem introivit in vera Sancta sanctorum; ergo si post resurrectionem suam remansisset in terra, et sacerdo-

tium peragere vellet in umbra, non esset dieendus sacerdos, qui superflue funderetur sacerdotali officio, nec etiam posset esse ut ille de alia tribu fieret sacerdos in lege. Non esset, inquam, sacerdos, cum adhuc essent multi alii sacerdotes de tribu Levi, sacerdotium suum juxta legis mandatum exsequentes. Tandis enim debuit umbra manere, et sacerdotium legis existere, quoque verus sacerdos, verum sacrilegium offerret in significato tabernaculo et veritate. Qui verum sacerdotium super terram exequi non posset, neque sacerdotium legis adipisci, cum essent multi alii qui hostias et munera secundum legem offerrent. Nam ex alia tribu natus non admittetur secundum legem ad sacerdotium, et superflue carnalia offerret, cum essent ex tribu Levi qui sufficerent offerre talia. Nec super terram, id est in carnalibus ulla ratione poterat sacerdos existere, ne forte videretur eadem dignius offerre. Propter quod et de illis sacerdotibus additur, qui deserviunt exemplari et umbræ cœlestium, id est valde et studiose serviunt, ac plene omnia implent, et ita frustra hoc sacerdotium assumeret ipse. Qui adhuc hodie deserviunt exemplari et umbræ, non quod maneat exemplar et umbra in veritate, sed quantum ad representationem Scripturæ, quæ sic agit adhuc de ordine sacerdotum, ac si representetur sub oculis nostris officium illorum. Qui deserviunt et subditi sunt legi, sacrificantes et carnales observantias secundum quod lex præcipiebat, consummantes, quæ fuere exemplar, et quædam figura cœlestium. Et quia est aliquod exemplar, ubi major est veritas quam in illa re, cuius est exemplar, sicut Christus est exemplar omnium fidelium, et etiam cœlestium, terrenorum Deo supponit umbram, ut ostendat minus esse dignum exemplar. Vetus enim tabernaculum dicitur cœlestium, id est ecclesiæ, cuius pars est in cœlis, et pars secutura peregrinatur in terris, quia ad similitudinem illius facta est spiritualis ecclesia. Et sicut umbra deterior est corpore, sic illud tabernaculum umbra erat et inane ad comparationem ecclesiæ. Deserviant, inquit, exemplari, id est figuris, et quia exemplar aliquando est veritas non figura, sicut liber ad cuius similitudinem sit aliis liber, addit et umbræ. Quia omnia quæ in illo tabernaculo facta sunt, non erant nisi umbra veritatis leviter abitura veniente Christo. Exemplari deserviunt, id est tabernaculo veteri, quod est exemplar cœlestium, sicut responsum est Moysi, non cum inciperet, quia jam multa figuris expresserat, sed cum consummaret tabernaculum, quia cum per se non posset illud consummare, consuluit Dominum, qui et de figuris eum, sicut et de veritate, docuit. Vide, inquit Dominus, id est diligenter considera, et omnia tabernaculi necessaria facito ita, ut sequaris in omnibus exemplar cœlestium, quod tibi ostensum est in monte Sina (Exod. xxv; Act. vii). Exemplar est, ad cuius similitudinem aliquid sit. Exemplum, similitudo quæ inde trahitur. Et Dominus in monte Moysi veritatem ostendit, sed cum car-

A nalis populus capere non posset, præcipit ut eam figuris imaginaretur, in quibus puerilis ille populus enutritus, quandoque veniret ad veritatem. Sieque res prias ostensa, dicitur exemplar figurarum juxta se factarum. Item figuræ dicuntur exemplar veritatis, quæ post impleta est in Ecclesia, sicut illæ præsignavere, quia quidquid ibi fuit, vel cœlestem vel præsentem Ecclesiam, vel sanctorum virtutes quæ modo sunt, significavit, et huic exemplari cœlestium, id est figuris verorum, deserviere umbratici sacerdotes Judæorum. Quia vero illa fuere exemplar cœlestium atque spiritualium, quæ nunc in Ecclesia per Christum facta sunt, et fiunt, ideo non jam exemplar et umbra sunt necessaria. Sed non diligenter prætereundum, quod Moysi dicitur ostensum esse in monte exemplar cœlestium. Nam quadriginta diebus in monte Sina perseverans cum Domino, vidit sublimem angelicæ puritatis et immortalitatis vitam, ad cuius instar humanam in terra conversationem inquantum mortalibus imitari possibile fuit instituere jubebatur, ut cum exemplo eorum mutua dilectioni in Deum, divinæ laudationi, unanimi paci, sinceræ castitati, ceterisque hujusmodi virtutibus in terra vacaremus, mereremur et in cœlis esse consortes eorum. Exemplar ergo nobis Moyses angelicæ conversationis, quam in monte contemplationis vidit, præceptis legalibus ostendit, per quorum observantiam et ipsi de terra editi, ad consortium angelorum in cœlis pervenire possimus. Exemplar idem nobis vita perfectioris et beatæ retributionis in figura tabernaculi et ministerii sacerdotalis et Levitici præbuit. Unde, sicut dictum est, angelica puritas ostensa Moysi, fuit exemplar figurarum, quas ipse in tabernaculi constructione formavit, et rursum illæ figuræ fuerunt exemplar ecclesiasticæ religionis ac salvationis. Et ideo Christus qui veritas est, in figuris et umbra sacerdotium habere non potuit.

¶ Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod in melioribus re promissionibus sanctum est. »

Superius dixit, quia Jesus in terra, id est in terrinis ac legalibus victimis sacerdos esse non poterat. Et ita hoc esse res ipsa declarat, quia Dominus Jesus nunquam sub lege sacerdotium habuit. Sed nunc, id est tempore gratiae, in hac novissima ætate, sortitus est, id est non usurpatione præsumpsit, sed electione divinæ gratiae accepit gratis a Deo Patre melius ministerium sacerdotii, quanto et lex ejus est melior veteri lege. Jam a sacerdotio et sacrificio transit Apostolus ad differentiam Testamentorum, ut ostendat quantum Veteri præcellat Novum. Ministerium quod nunc in fine legis sortitus Jesus est, tanto est melius et utilius ministerio veterum sacerdotum, quanto ipse est mediator melioris testamenti, id est novæ legis, hoc est sicut vides testamentum, in quo ipse est mediator, ad vitam æternam efficacius esse quam Vetus, ita videre poles ministerium ejus melius quam veterum sacerdotum, qui parum subdi-

tis suis proflciebant. Moyses fuit mediator Veteris Testamenti quod a Deo accipiens, hominibus tradidit, sicut ipse dixit : « Ego sequester et medius interfui (*Deut. v.*). » Sed Dominus Jesus Novi Testamenti mediator est, quia dedit illud medius inter Deum et homines, reconciliando nos Patri. Quod Testamentum melius Veteri est, quoniam meliora præcepta dat, et auxilium gratiæ qua compleantur, ministrat. Nam in Veteri concessum fuit propter Judæorum imbecillitatem ut vir uxorem suam dimitteret, si disperceret illi, et inimicum suum odio haberet (*Deut. xxiv*); in Novo autem nulla causa nisi propter fornicationem permittitur uxor dimitti, et inimicos nostros præcipimus diligere, et his qui nos oderunt, benefacere (*Math. xix*). Unde patet, quia Christus dedit Testamentum melius ac perfectius, et ad æternam beatitudinem efficacius. *Quod* testamentum est sanctum, id est sancitum et confirmatum ut duret, et in quo est sancitum? in melioribus reprobmissionibus. Ideo enim ratum et firmum est magis quam vetus, quia meliora reprobmittit complentibus se. Nam in illo terrena promittuntur, in isto cœlestia. Præcepta quidem utriusque Testimenti omnia fere eadem inveniuntur. Nam non occides, non moechaberis, non furaberis, honora patrem et matrem (*Exod. xx; Matth. xix; Marc. x.*), et cætera hujusmodi, et nobis præceptum est. Sacraenta vero non sunt eadem, nec promissa eadem. Præcepta idecirco sunt eadem, quia secundum hæc Deo servire debemus. Sacraenta ideo non eadem, quia alia sacramenta dant salutem, alia salutem promittunt Sacraenta Novi Testimenti dant salutem. Sacraenta Veteris promiserunt Salvatorem. Promissa quoque non sunt eadem quia ibi terrena promittuntur, hic cœlestia. Denique omnia quæ Judæis promissa sunt, ablata fuerunt. Ubi est enim regnum eorum? ubi templum? ubi unctio? ubi sacerdos? ubi jam apud illos propheta, ex quo venit qui per prophetas prædicabatur? In illa gente jam nihil horum est. Unde patet quia Vetus Testamentum secundum carnales observantias et terrenas promissiones jam nihil est.

Nam si illud prius a culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos, dicit: « Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Judæ, testamentum novum (*Jer. xxxi*), non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti (*Exod. xiii, xiv*), quoniam ipsi non permanerunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus, quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mente eorum, et in corde eorum superscribam eas. Et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non decebit unusquisque proximum suum,

A « et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum, quia propitus ero inquitibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor. »

Probat quod Testamentum Christi melius est Veteri. *Nam illud prius* non vacat a culpa, hoc vacat. Si enim vacasset a culpa, non daretur secundum. Sed datur. Et ita apparet illud fuisse imperfectum, hoc perfectum. Illud non vacavit a culpa, id est non fuit vacuum a peccato, quia non perfecte mundavit observatores suos. Nam quasi ipsam culparum habuit, dum præciperet sine gratia, et prævaricatores ficeret. Et dum timore poenæ, non amore justitiae custodiretur, mentes eorum non justificavit.

B Sed et in opere quædam criminalia concessit illis propter infirmitatem ipsorum venialia, velut uxorem dimittere cum displiceret, et si quis servum suum vel ancillam suam usque ad mortem verberaret, sic tamen, ut duobus aut tribus diebus superviveret innocens judicabitur (*Deut. xxiv; Exod. xi*). Non ergo vacavit a culpa, id est non reddidit inculpabiles observatores suos, nedum plene justificaret eos. Nam si omnino vacasset a culpa, ut nulla suis cultoribus culpa inesset, sed pleni justificati essent, non inquireretur locus, id est opportunitas secundi Testimenti. Et hoc dico, utique id est in rei veritate. Judæis grave erat, ut ad destructionem Veteris inquireretur Novum, ideo poscit Apostolus hanc affirmationem ad comprimentam eorum incredulitatem. Inquisivit autem Deus locum et tempus opportunum quo deberet dare secundum (233), quia sapienter omnia disponens antea paulatim per prius instruxit et educavit atque promovit, ut postea perfectum daret testamentum; secundi locus non inquireretur, id est non in omnibus quæ præcesserunt quereretur, quando posset competenter dari, nisi esset melius. Sed inquiritur. Nam Deus per Jeremiam vituperans eos qui legi deserviebant, id est vitium improperans eis, dicit: *Ecce, id est in manifesto est, dies* veniunt, id est paulatim propinquat tempus gratiæ, in quo fideles illustrabuntur multiplici claritate. Et hoc, inquit propheta, non dico ex mea auctoritate, sed hoc dicit Dominus, cui non audetis contradicere.

C Ideo præmisit auctoritatem Domini, quia dicturus est de mutatione Veteris Testimenti, quod audire solebant Judæi. Dominus dicit, quia dies veniunt, id est luminosum tempus gratiæ, et in diebus illis ego consummabo, id est consummans ac perfectum faciens, dabo *Testamentum Novum*. Ita enim consummatum et perfectum erit in omnibus præceptis et institutionibus suis, ut nihil reprehensionis habeat et omnem justitiae perfectionem contineat. Unde et summum erit, id est super omnes alias Scripturas, quia suos observatores ad culmen summæ perfectionis proveliet, et hoc appellatur Novum, aliud autem Vetus. Nam propter veteris hominis noxam,

(233) Locus obscurus.

quæ per litteram jubentem et minantem minime sanabatur, dicitur illud Testamentum Vetus; hoc autem Novum, propter novitatem spiritus quæ hominem novum sanat a vitio vetustatis. Et hoc testamentum consummabo *super domum Israel et super domum Juda*, id est super Judæos, qui post Salomonem divisi sunt in duo regna (III Reg. xii). Nam decem tribus quæ habitaverunt in Samaria, dicebantur domus Israel, tribus autem Juda et Benjamin, domus Juda. Et super istos consummabo Testamentum Novum, ut dominetur eis et subditos habeat. Vel domus Israel et Juda, filii Abraham sunt, de quibus ei dictum est, « quia in Isaac vacabitur tibi semen » (Gen. xii). » Non enim qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semen (Rom. ix). Haec est domus Israel et domus Juda, propter Christum qui venit ex tribu Juda, domus filiorum promissionis, id est non operum priorum, sed beneficij Dei. Sed et nominum interpretatione congruit, quia Israel dicitur *rectissimus Dei*, vel *rur videns Deum*, Juda vero *confessio*, et domus Israel est *familia perfectorum*, qui sunt dominus et habitaculum Dei, quia summam rectitudinem in operatione tenent, et Deum aliquatenus in contemplatione vident. Domus autem Juda, eorum est, qui confitendo peccata sua domum sui pectoris emundant, ut Dei sit habitaculum. Et super omnes istos consummatum est Novum Testamentum, ut eos omnino subjectos haberet, et sensum ac perfectionem eorum transcenderet. Nullus enim tam perfectus est, qui in hoc Testamento non inveniat unde semper proficer possit quandiu vivit. Novum, inquit, testamentum illis dabo, et hoc faciam *non secundum illud Testamentum quod feci cum patribus eorum*, quia non sequar in eo ritum Veteris, ut carnalia præcipiam et terrena spromittam. Ecce, quia prophetizatum est non perseveraturum illud Testamentum, sed futurum aliud Novum. Non tamen secundum spiritualem sensum, sed secundum carnalem prædictum destruendum. Quia vero Deus spirituale testamentum fecerat Abram et Isaac et Jacob, ideo determinat : Quod feci, inquit, *in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti*, id est in tempore quo eis lucem meam cognitionis ostendens, apprehendi manum eorum de luto, per se surgere non valentium, sicut nutrix apprehendit manum parvuli, vel qui de sovea per manum attrahit aliquem sive secum dicit. Ideo sic apprehendi, ut educerem eos de terra Ægypti, id est de loco servitutis et afflictionis, unde per se exire nequivant. Totum illud tempus vocat unum diem, ex quo cœpit illis in Ægypto per Moysen providere et saluti eorum consulere, quousque in terram promissionis eos introduxit. Jure enim totum illud temporis spatium nomine unius dei significat, quia semper illis apparuit, semper cum illis misericorditer egit. Et in parte illius dici legem illis inter cetera beneficia contulit, postquam de manu Pharaonis potenter eos liberaverat. Ideo, inquit, Novum

A Testamentum dabo, non juxta illud quod tunc dedi patribus eorum, quoniam ipsi non permanserunt, id est non per omnia manserunt in Testamento meo Veteri, quia, etsi carnaliter illud observaverunt timore poenæ, non tamen spiritualiter intellexerunt, nec ex amore justitiae compleverunt. Vel non permanserunt, id est non perseveraverunt, quia fecerunt vitulum in Oreb (Exod. xxxii), et post adoraverunt Beelphégor, ac deinde multis idolis servierunt (Num. xxv). Et quia studiose legem meam non servaverunt, ego quoque vicem eis reddens, neglexi eos, id est protectionem et salutem eorum non curavi, sed pro nihilo vel minimo duxi. Nec indigemini, inquit, si dico neglectos, quia *Dominus dicit*. Dum dicit, quia non permanserunt in Testamento, etc., vituperat eos, sicut Apostolus præmisérat et ostendit quoniam prius testamentum non vacuit a culpa. Vitio enim eorum deputat, quod non permanserunt, ne lex culpanda videatur. Vere nunc dabo testamentum non juxta illud quod dedi patribus eorum, quia *hoc est testamentum quod disponam*, id est diversis gradibus ordinabo, ut alii in co-relinquant omnia et sequantur me, alii licite mundanis rebus utantur, alii continentis sint, alii conjugati, et unusquisque sui ordinis formam teneat, hoc disponam *domus Israel*, id est semini Abram, scilicet filii promissionis, *post dies illos*, id est non nunc in tempore perfectionis horum hominum, sed post expletionem dierum illorum, qui apud me præscripti et præordinati sunt. Et hoc dicit *Dominus*, id est ille qui omnipotens est, cuius voluntati nibi est impossibile, et cui omnia servient. Ita disponam hoc testamentum, scilicet *dando leges meas*, vel dabo leges meas, non in tabulis lapideis sicut prius, sed in mente eorum, ut ibi scribantur non atramento, sed Spiritu sancto, quatenus intelligentia et in bona voluntate animi depingantur. Quoniam illi ex amore justitiae et ex virtutum delectatione Testamentum meum complebunt, et voluntatem meam in omnibus intelligent, nec velamen habebunt super faciem cordis. Judæi vero ignoraverunt quæ sibi injuncta fuerant, atque timore poenæ et inviti semper legem servaverunt, et superscribam eas (scilicet leges) in corde eorum, id est ita ponam, ut quasi scriptæ maneat ibi, nec possint inde auferri, sed in intelligentia et voluntate eorum perdurent, et quasi supersint et dominantur eis. Sed quæ sunt istæ leges ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti, qui est « digitus Dei » (Exod. viii), quo præsente diffunditur charitas in cordibus nostris (Rom. v), quæ plenitudo legis est et finis præcepti. » Nam quia Veteris Testamenti promissa terrena sunt et exteriora, nunc ipsius cordis bonum promittitur, mentis bonum, spiritus bonum, id est intelligibile bonum, cum dicatur, *dabo leges meas in mente*, etc. Unde significavit eos non forinsecus terrente legem formidaturos, sed intrinsecus habentes, ipsam legis justitiam dilecturos. Deinde addidit et mercedem. *Et ero eis in Deum et*

*ipso erunt mihi in populum : hoc est, quod alias prophetæ dicit : « Mihi autem adhærere Deo bonum est (Psal. lxxii). » Quid hoc bono melius, quid hac felicitate felicius, vivere Deo, vivere de Deo et apud quem est fons vite, et in ejus lumine videbimus lumen (Psal. xxxv), ut in eo sit merces, in eo finis, in eo perfectio felicitatis? Unde continuo subjecit : *Et non docebit unusquisque proximum*, etc. Ibi enim non erit necesse ut alter doceat alterum, quia nullus ibi erit ignorans, sed omnes ipsum fons scientiae Deum videbunt. Tunc enim non per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videbunt eum (I Cor. xiii), sicuti est in ipsa pulchra specie substantiae suæ (I Joan. iii), et in ipso omne bonum omnemque jucunditatem possidebunt. Ita ergo perfecte sapientes erunt tunc omnes, quod jam non docebit unusquisque proximum suum quem amat, et unusquisque fratrem suum, quem plus diligit, *dicens ei. Cognosce Dominum.* Quare non dicet alter alteri ut cognoscat Dominum? Quia nullus ignorabit eum, nec opus erit doctore, *quoniam omnes scient me a minore usque ad maiorem eorum*, id est nec major nec minor eorum ignorabit me. Minores et maiores dicit, quia ibi unusquisque sanctorum juxta mensuram meriti sui major aut minor estimabitur, et stella enim a stella differt in claritate (I Cor. xv). Sive minores, tempore posteriores; maiores autem, tempore priores intelligi voluit. Similiter enim promissam Dei contemplationem accepturi sunt omnes, et ideo velut priores reperiuntur minores, quia minus dilati sunt, sicut in evangelico denario per similitudinem declaratur, quem prius accepérunt, qui posterius venerunt ad vineam (Matth. xx). Unde nunc nequaquam dicitur a majore usque ad minorem; sed a minore usque ad majorem omnes scient me. Hæc itaque differentia est Veteris ac Novi Testamenti, quod illud in lapide, hoc in corde scribitur; ibi merces terra est, hic visio Dei. Inter quem et homines nulla nisi peccata separant, quæ non nisi per eamdem gratiam dimittuntur. Unde cum dixisset, *quia omnes scient me a minore usque ad maiorem eorum*, mox addidit, *quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor.* Quasi diceret: Vere cognoscent me manifesta visione, quia removebo parietem qui inter me et ipsos erat, et eos a facie mea separabat. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, id est per donum gratiæ meæ misericorditer dimittam eis omnia, quæ inique, id est non æque egerunt contra proximos, et peccatorum quæ in seipsis sine proximorum offensione commiserunt, Jam amplius memor non ero, quia nec improperabo hæc illis, nec propter haec puniam illos, nec viliores habeo. Potest et in hac vita intelligi propitiatio ista, velut si dicat: Ideo ad tantam gloriam in futuro sæculo pervenient, et regna cœlorum intrantes ad conspectum meæ maiestatis elevabuntur, quia dum hic adhuc vixerint, propitius ero iniquitatibus eorum, per Novi Testa-*

A menti gratiam delens illas; et peccatorum eorum, jam tunc post expiationes non memorabor.

« Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. » (Hebr. VIII, 13.)

Deus dixit quia consummabo super domum Israhel Testamentum Novum. Sed dicendo Novum, id est in eo quod dixit novum, veteravit prius, id est Vetus esse docuit sic finiendum. Non enim dixit Novum, nisi respectu Veteris. Vel veteravit prius, id est Vetus factum est, et quadam senectute debilitum, et hoc a tempore Jeremias, quo Spiritus sanctus dixit Novum se daturum, prius veteravit. Sed quod antiquatur, id est quidquid antiquum jam incipit fieri in rebus inanimatis, et senescit, id est senectutem habere incipit in rebus animatis, prope interitum, id est modicum jam distat a morte. Antiquitas enim et senectus prænuntiant mortem. Quod videri potest in omnibus animatis et inanimatis. Nam cum antiquantur et senescunt, vicina sunt morti. Sed prius Testamentum jam antiquabatur, dum Jeremias in promissione gratiae nominaret aliud Novum, sique jam prope interitum erat. Cum ergo Christus longo post tempore veniret, necesse fuit ut illud juxta carnales observantias interiret, quod tanto ante morti propinquabat.

CAPUT IX.

« Habuit quidem et prius justificationes culturæ, et Sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra et mensa et propositio panum, quæ dicitur Sancta (Exod. xxv, xxxvii). Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum et arcam testamenti, circumiectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ fronduerat, et tabulæ testamenti, superque eam erant cherubini gloriæ obumbrantia propitiatorium (Num. xvii), de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. In secundo autem semel in anno solus pontifex non sine sangue, quem offerret pro sua et populi ignorancia; hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instantis, juxta quam munera et hostiae offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem solummodo in cibis, et in potibus, et in variis baptismathibus et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. »

Diximus quia prius testamentum veteravit et vetustate defecit, ut novum surgeret, in quo daretur perfecta justitia, quod et res ipsa indicat, nec potest negari. Nam et illud prius habuit quidem olim justificationes culturæ, sed modo non habet; haec tamen et Sanctum sæculare, id est tabernaculum vel tem-

plum quo nunc caret. Unde manifestum est ipsum testamentum senio defecisse. Vel ita potest continuari. Novum Testamentum quod in corde scribitur, perfecte justificat. Sed et prius testamentum aliquam dedit justitiam, quia quondam habuit quidem et ipsum justificationes culturæ, id est justificavit in aliquibus cultores suos, dum manus eorum a perpetratione peccati retraheret, et aliqua bona operari ficeret, sed conscientiam intrinsecus nunquam justificare potuit. Et habuit sanctum, id est sanctuarium. Quod ideo sanctum dicebatur, quia ad honorem Dei consecratum erat. Sed fuit seculare, id est de rebus secularibus et transitoriis. Aurum enim et argentum, lapides pretiosi et ligna et cætra, de quibus factum est illud sanctuarium res sunt ad sæculum pertinentes, et cum sæculo transeuntes nullamque stabilitatem in se continent, et hæc omnia Vetus Testamentum habuit; sed nunc, sicut diximus, nihil horum habet. Nam dum dicitur: *Habuit quidem, subintelligitur, sed nunc non habet, hoc enim innuit illud quidem.* Nam et tabernaculo et templo caret, et justificare jam suos cultores non valet, sed magis a justitia repellere et peccatores facere. *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra et mensa, et propositio panum quæ dicitur Sancta.* Nunc exponit illud sanctum sæculare. Vere prius testamentum habuit sanctum sæculare. Nam tabernaculum factum est primum, etc. Primum tabernaculum dicitur respectu secundi. Nam primum et secundum fecit Moyses, jubente et describente Domino, sed tamen utrumque fuit unum tabernaculum sed dividebatur velo quodam medio; habebat enim hoc tabernaculum triginta cubitos longitudinis, decem latitudinis, et decem altitudinis tectum habens æquale per totum, sicut in Ægypto et Palestina mos est ædificare domos. Sed in medio dependebat velum, quod sanctuarium et sanctuarii sanctuaria dividebantur, ita positum, ut viginti quidem cubiti longitudinis ad priorem dominum, decem vero pertinerent ad secundam. Et ita quod nunc dicit Apostolus primum tabernaculum habebat viginti cubitos longitudinis et decem latitudinis, secundum vero decem cubitos longitudinis et decem latitudinis. In primo tabernaculo erat in parte australi candelabrum babens septem ramos, qui nunc ab Apostolo candelabra vocantur, et in parte septentrionali stabat mensa, super quam erant duodecim panes propositionis, et ante fores ipsius tabernaculi positum erat foris altare holocausti. Quod tabernaculum cum his quæ in ipso erant, dicitur, sancta, id est tabernaculum illud et quæ in eo erant, dicebantur Sancta, quia ad orationem et ad cultum Dei et laudem consecrata erant. Sed post velamentum, id est post velum quod in medio pendebat, erat secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, id est ipsum tabernaculum cum his quæ in illo erant, vocabatur Sancta sanctorum, id est a Deo sancta, ut quæ in primo tabernaculo erant, respectu eorum non viderentur sancta. Et illud secun-

A dum tabernaculum habebat *aurum thuribulum*, in quo summus pontifex adolebat incensum pro salute populi, habebat et *arcam testamenti*, id est *pœnæ* continet testamentum, id est decem præcepta legis, *circumpectam auro*, et ita quod *ex omni parte*, id est ab exteriori et interiori parte, quia non solum exteriorius sed et interius deaurata erat per omnia. *In qua* scilicet area erat *urna aurea habens manna*, quoniam Aaron in tabernaculo posuisse legitur *vas plenum manna*, ut qui nascituri erant, possent nosse cibum, quo patres eorum quadraginta annis in deserto pasti fuerant; et in eadem arca erat *virga Aaron* que fronduerat (*Num. vii*). Cum enim Aaron minus æstimaretur dignus sacerdotio, et nonnulli de aliis tribubus viderentur digniores, suscepit Moyses jubente Deo duodecim virgas a singulis tribubus, et posuit in tabernaculo. Et altero die regressus, inventit virgam Aaron in tribu Levi floruisse et fructum fecisse. Quo miraculo probatus est Aaron dignus sacerdotio, et reservata est diligenter illa virga in tabernaculo. Sed et *duæ tabulae Testamenti*, in quibus decem præcepta legis digito Dei scripta erant, continebantur in illa arca, quoniam ipse Moyses eas ibi posuerat. Et super eam erant duo *cherubim gloriae*, id est gloriose decorata, obumbrantia, suis alis expansis propitiatorum quod erat super eamdem arcam, id est quamdam auream tabulam tantæ longitudinis ac latitudinis, quantæ erat et arca. Super quam tabulam quæ propitiatorium vocabatur, hinc et inde stabant illa duo cherubin ad ipsum propitiatorium inclinata, et sese invicem aspicientia. Quæ tabula ideo propitiatorium dicebatur, quia de super eam Deus loquebatur Moysi vel pontifici propitiis, et annuntians bonitatem suæ voluntatis. *De quibus omnibus non est modo in hac epistola dicendum per singula*, quia prolixum esset disserere de singulis; et hæc quæ diximus, intentioni nostræ sufficiunt, quoniam per ista patebit quod et alia sint ad allegoriam accipienda nec in hoc tempore tenenda. Nonnullis autem visum est pro magnitudine sacramentorum, quod omne tempus vitae præsentis ad hæc explananda idoneum neget Apostolus. Quod si verum est, quomodo nos tantilli hæc exponere valebimus? Aliqua tamen de his breviter dicere tentemus. Primum tabernaculum atque secundum, Ecclesiam præsentem atque futuram signavit. Ipsa enim Ecclesia partim adhuc peregrinatur in terris, partim jam regnat in cœlis. Pars ejus quæ peregrinatur, figurata est, ut diximus, per primum tabernaculum; pars autem quæ regnat, per secundum. Velum quod interpositum dividebat primum tabernaculum a secundo, cœlum designavit, quod nos in terris laborantes adhuc sua interpositione separat a regno quiescentium sanctorum. Primum tabernaculum habebat, ut diximus, viginti cubitos longitudinis et decem latitudinis, rursusque decem altitudinis. Decem cubiti latitudinis, significant dilatationem operationis fidelium in præceptis Dei, quæ per Decalogum legis designari solent. Viginti cubiti longitudinis, perseverantiam ejusdem

bonæ operationis per auxilium geminæ dilectionis; nam propter ipsam vivam dilectionem, quæ sola bene operari facit, dupliciter denarius numerus, ut ad vi-cesimum perveniat, quia nemo sine charitate valet in observantia mandatorum Dei perseverare. Decem vero cubiti altitudinis, signaverunt exspectationem supernæ beatitudinis, id est denarii quem accepisse leguntur, qui in vinea laboraverunt (*Matt. xx.*). In hoc tabernaculo erant candelabra aurea. Candelabra pluraliter ponit, quia, licet unum esset, habebat tamen brachia septem. Erat enim in medio ejus ha-stile, a quo procedebant brachia, tria a dextera parte, et tria a sinistra. Primum tabernaculum, ut di-ximus, præsens est Ecclesia, in qua militatur Deo, et sacrificium bonæ actionis offertur, antequam ve-niatur ad cœlum. In qua est candelabrum, id est Christus, fulgens lumine divinitatis in medio fide-lium, qui et ipsi candelabra aurea sunt, quia sa-pientia lucent, quæ per aurum designatur, et clari-tate bonorum operum. Ipse Christus est medius stipes, qui portat tria brachia a dextris et tria a si-nistris, quia ipse est vera vitis, ex qua procedunt fructuosi palmites (*Joan. xv.*). » Ipse est origo et concordia et caput omnium justorum, qui sibi sanctos Veteris ac Novi Testamenti hinc et inde facit adhærere. Omnes enim ab hoc fundamento con-surgunt, et a tanto principe ac medio bono et communi omnium lumine gubernantur. Nam tria brachia de sinistra parte tres viri sunt Noe, Daniel et Job, id est tres ordines fidelium in Veteri Testamento, scilicet rectorum: continentium et conjugatorum. Nam per Noe qui rexit in undis arcum (*Gen. vii, viii*) figurati sunt rectores, per Danielem, cuius mira legitur absti-nentia (*Dan. i.*), abstinentes et continentes; per Job, qui uxorem et filios habuit (*Job i, xlvi*), conjugati. Similiter et alia tria de parte dextera, sunt tres electi discipuli Petrus et Joannes et Jacobus, qui viderunt gloriam transfigurati in monte (*Matt. xvii.*), id est tres ordines sanctorum, qui gloriam ejus in cœlesti regno visuri sunt, hoc est rectorum, continentium et con-jugatorum. Qui dextri, id est digniores sunt tempore gratiæ quam illi qui ante gratiam fuerunt, et ideo sinistri, id est minus digni sunt. Petrus enim recto-res Ecclesiæ signavit, Joannes autem cœlibes, et Ja-cobus reliquos, id est conjugiis utentes. Et hi omnes vel doctrina vel exemplis bonorum operum lucent, et cæteris lumen suum spargunt. Imma pars brachiorum de hastili procedentium, erat quasi calami au-rei, post scyphi, inde sphærule, tandem in summi-tate quasi lilia (*Exod. xxv.*). Calami sunt sancti, qui in humido fontis sapientiæ divinæ nutriti sunt, et concavi ad emittendum dulcem sonum in aures plu-rimorum, et resonantes laudem Dei, et dicentes: « Immisit in nos meum canticum novum, carmen Deo nostro (*Psal. xxxvi.*). » Ipsi sunt scyphi, dum aliis vinum scientiæ quo pleni sunt propinant ut eos spiritaliter inebrient, et desiderio supernæ beatitudinis calefaciant; inde sphærule, id est rotundi et perfecti ac volubiles. Sphæra enim ex omni parte

A volvitur, quia mentes electorum nec ullis adver-sitatibus sæculi retineri, nec prosperitatibus possunt corrumphi, qui omnibus quæ occurrunt, ad Deum per sancta desideria proficiantur. Sicque tandem perveniant ad lilia, id est ad supernam patriam, quæ floribus vernaliæ eternis, hoc est animabus sanctis et omni amoenitate. Hæc et hujusmodi sunt candelabra, quæ nunc Apostolus in nostro taber-naculo designat esse. Erat et mensa de lignis Sethim facta, et auro purissimo inaurata, et super eam duo-decim panes Deo propositi, qui erant de simila; et habebant super se thus lucidissimum, ac per singula Sabbathi mutabantur, et erant Aaron et filiorum ejus ut comedenter eos in loco sancto. Mensa de lignis Sethim facta Scriptura est divina, de for-tibus sanctorum Patrum verbis actibusque com-pacta. Quæ dum nobis quæ sint æternæ beatitudinis gaudia, et quomodo ad haec perveniant ostendit, cibum profecto nobis salutis ac vitæ suggester. Quæ et inaurata est auro purissimo, quia sapientiæ cœ-lestis sensu clara resulget. Duodecim panes in ea, sunt duodecim apostoli et eorum vicarii. Qui recte vocantur panes propositionis, quia ut mentes fide-lium alimoniam verbi cœlestis reficiant, in propatulo semper sunt parati. Et bene idem panes non de qua-libet farina, sed de simila siebant, quia quicunque aliis verbum vitæ ministrant, primo ipsos necesse est virtutum frugibus operam dare, quatenus ea quæ prædicando adinonen, etiam faciendo commendant. Quod autem super eos thus lucidissimum ponebatur virtutem puræ orationis designat, quia idem docto-res ministerium suæ prædicationis, simul et devo-tionum operis Domino commendant. Qui bene per singula Sabbathi mutabantur. Panes enim qui per sex dies operandi in mensa Dei manuerant, Sabba-to nobis mutantur, cum doctores quique sanctæ Ec-clesiæ completo tempore sui sancti laboris, æterna in cœlis quiete remunerantur, et alios post se in idem opus laborandi in verbo, sub ejusdem spe retribu-tionis relinquunt. Sicque fit ut mensa Dei, nunquam panis inops remaneat, sed veteribus sublati, mox novi panes substituantur. Comedebat autem Aaron cum filiis suis panes qui de illa mensa fuerant sub-lati, quia summus pontifex noster Christus raptos de hac vita, suos electos in augmentum corporis sui, quod est in cœlis, id est suumq[ue] illius electorum multitudinis introducit (*Coloss. ii.*). Mensa stabat in parte aquilonis, candelabrum autem in parte australi. Et per aquilonem frigus infidelitatis vel malitiæ po-test intelligi, per austrum vero fervor charitatis et sanctæ devotionis. Congruum ergo fuit ut a parte aquilonis mensa staret, quia ne malitia tentationum a sinistra parte veniens nos imbecilles inveniat ac superet, necesse est ut pane cœlestis doctrinæ pas-camus et confortemur. Si autem charitatis studio serventes ad dexteram partem, id est ad virtutum exercitia transierimus, tunc candelabri luminibus il-lustrabimur, id est lucidissimis sanctorum exemplis et dictis illuminabimur, ut omnia, quæ recte agenda

sunt, videamus. Hæc de primo tabernaculo breviter A attigimus. Secundum vero tabernaculum supernam Jerusalem designans, habebat decem cubitos longitudinis, et decem latitudinis, et similiter decem altitudinis. Unde et Joannes in Apocalypsi de eadem cœlesti Jerusalem dicit : « Civitas in quadro posita est. Longitudo ejus tanta est, quanta est latitudo (Apoc. xxi); » habet enim tam in longum quam in latum, vel etiam in altum decem cubitos, id est evangelicum denarium perfectæ beatitudinis, quia et in latitudine frateræ charitatis, et in longitudine vitæ pereunis, et in altitudine divinæ contemplationis beatitudinem possidet. Et illa cœlestis inhabitatio recte dicitur Sancta sanctorum, quia nihil ibi sit aut cogitatur, unde Deus offendatur, sed sola ibi quæ Deo placent, aguntur. Tanta est enim illa beatitudo, ut nec possit nec velit ibi quisquam peccare. Inter duo tabernacula positum erat velum, quo sanctuarium et sanctuarii sanctuaria dividebantur, quoniam sancta Ecclesia quæ ex angelis et hominibus constans partim adhuc peregrinatur in infernis, partim jam in æterna patria regnat in supernis, adhuc cives suos, dirimente velo cœli, habet ab invicem segregatos. In his Sanctis sanctorum est au-reum thuribulum, id est pretiosa humanitas Christi immunis ab omni peccato, et perfectissimam sanctitatem habens, quæ igne passionis impleta, suavissimum de se pro nobis emisit odorem Deo, et nunc ejusdem passionis assidua remembrance semper interpellat pro nobis, et tale incensum offerre non cessat, quasi dicens : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. xiv). » Idem mediator Dei et hominum, qui solus paternorum est conscious arcanorum, per arcam testamenti designatur. Nam et Novum Testamentum ipse per seipsum dedit, et Vetus quando voluit, clausum tenuit; et quando sibi placuit, intelligentiam ejus de arcano secretorum suorum edidit. Et hæc arca est in Sanctis sanctorum, quia ipse Salvator « in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi (Coloss. ii), » post resurrectionem suam ascendit super omnes caelos, et sedet ad dexteram Patris. De constructione hujus arcæ dictum est Moysi : « Arcam de lignis Sethim compingito, cuius longitudine habeat duos et semis cubitos, latitudo cubitum et dimidium, altitudo cubitum similiter ac semissem, et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris (Exod. xxv). » Ligna Sethim dicuntur esse levis et impotabilis naturæ, non multum a qualitate albae spinæ distan-tia. Arca ergo de lignis Sethim facta est, quia corpus Dominicum ex membris constabat omni vitiorum labe carentibus. Et hæc ligna sunt spinis simili-ma, quia etsi non in carne peccati, tamen in similitudine carnis peccati venit. Longitudo arcæ, longanimitas patientia ejusdem Redemptoris est, qua inter homines conversatus est. Quæ duorum cubitorum fuit, propter doctrinam et operationem quibus ipse resulgebatur. Semis, id est dimidius cubitus, qui superadditur, tarditatem humanae fragilitatis disci-

B pulorum insinuat, quæ sublimia ejus dicta vel opera needum (prout dignum erat) capere valebat, quam et ipse longanimenter ferebat. Latitudo arcæ, amplitudo charitatis est, qua nos Christus dilexit. Quæ in ipso capite nostro cubitum integrum habuit, quia perfecta fuit, et electos suos vivificare studuit, dicens : « Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xv). » Dimidius vero cubitus imperfectionem nostram designat, qui needum in hac vita positi perfecte diligere Deum sufficiimus, vel dilectionem quam erga nos habet comprehendere. Altitudo spes erat futura sublimitatis, qua ipse vel seipsum post passionem glorificandum vel suos se glorificaturum esse prævidit. Habebat arca plenum cubitum in altitudine, quia Dominus etiam corruptibili adhuc conservans in carne, plenissime noverat quanta vel sibi metipsi, vel membris suis (quæ nos sumus) esset gloria conservata in futuro. Habebat et dimidium cubitum altitudinis, quia nostræ quoque parvitatis devotionem libenter in suo corpore suscepit, qui pia quidem intentione futuram vitam diligimus. sed needum perfecte quæ sit ejus felicitas, capere valemus. Arca intus et foris auro mundissimo deaurata est, quia assumpta a Filio humana natura et intus virtute Spiritus sancti plena erat, et foris hominibus aperte Spiritus sancti opera praemostrabat. Hoc est quod Apostolus eam asserit circumstantiam ex omni parte auro, quia in cogitatione et sermone et opere ejusdem Redemptoris nostri, non nisi pura veritas et sapientia apparuit. Urna vero aurea in arca habens manna, anima est sancta in Christo, habens in se omnem plenitudinem divinitatis, qua pascuntur angeli, qua et patres vixerunt in deserto, sicut scriptum est : « Panem angelorum manducavit homo (Psal. LXXVII). » Virga Aaron quæ excisa fronduerat, potestas est invicta sacerdotii illius, de qua dici Propheta : « Virga æquitalis, virga regni tui (Psal. XLIV). » Quæ postquam ad tempus per mortem visa est, esse succisa, illucescente mane resurrectionis, vivacius refloruisse inventa est, ac perpetuo inviolabilis atque immarcescibilis perman-sura esse innotuit. Nam, sicut supra diximus, cum nec Aaron sacerdotium qui de tribu Levi fuerat despiceretur, nec digna tribus quæ offerret holocausta, crederetur, duodecim virgæ juxta duodecim tribus in tabernaculo ponи præcepta sunt. Et ecce virga Levi viruit (Num. xvii), et quid virtutis manere Aaron haberet, ostendit. Quo videlicet signo quid innuitur, nisi quod omnes qui usque ad finem mundi jacemus in morte, quasi virgæ reliquæ in ariditate remaneamus? Sed cunctis virgis in ariditate remanentibus, virga Levi ad florem rediit, quia corpus Domini, veri scilicet sacerdotis nostri, in mortis ariditate positum, in florem resurrectionis erupit. Quo flore Aaron recte sacerdos esse cognoscitur, quia hac resurrectionis gloria Redemptor noster, qui de tribu Levi ac Juda ortus est, intercessor pro nobis esse monstratur. Itaque virga Aa-

ron, ut præmisimus, sacerdotalis potestas Christi est. Tabulae vero testamenti in arca omnem in Christo et scientiam paternorum secretorum et potentiam judiciorum designant. In tabulis namque testamenti et fides erat scripta æternæ divinitatis, quæ mundum creasset ac regeret, et mandata quibus Deo servire oporteret, et discretio judicii qua ipse odientes se jure condemnaret, et diligentes se misericordia digna remuneraret. Sed, cum alia Scripturae divinæ sententia nobis ad mentem reducitur, ex his Apostoli verbis quæstio valde gravis oritur. In tertio namque Regum volumine (cap. viii), dum Salomon templum dedicaret, resertur quod in arca non erat aliud nisi duæ tabule lapideæ, quas posuerat in ea Moyses. Quomodo ergo verum est, esse vel fuisse in ea non solum tabulas, sed et urnam cum manna et virgam Aaron? Cum ego de re quosdam interrogasset qui videbantur periti, responderunt mihi post illa dedicationis tempora, virgam et urnam in arca fuisse positas, sed tamen nec Scripturarum sanctorum auctoritate, nec ullius historiæ narratione valuerunt hoc astruere. Videtur tamen huic intellectui non inconvenienter opitulari, quod rex Josias in Paralipomenum reperitur dixisse Levitis: « Ponite arcain in sanctuario templi quod aëtificavit Salomon filius David, rex Israel (11 Par. xxxv); » nequaquam enim eam ultra portabitis. Manifeste enim in his verbis significat, post templi dedicationem educta sit arca de sanctuario, et a Levitis et a sacerdotibus portata. Et tunc fortassis in eam sunt missæ virga et urna. Nam in libris Moysi legimus eas in tabernaculo fuisse positas, non tamen in arca sicut tabulas. Ait enim Moyses in Deuteronomio: « Posui tabulas in quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut præcepit mihi Dominus (Deut. x). » Et in Exodus ad Aaron: « Sume vas unum, et mitte tibi manna quantum potest capere gomor, et repone coram Domino ad servandum in generationes vestras (Exod. xxvi). » Et Dominus ad Moysen in libro Numerorum: « Refer virgam Aarou in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi (Num. xvii). » Et fortasse quid juxta arcain in sanctuario positæ erant virga et urna, idcirco dicit eas Apostolus in arca fuisse, locum pro loco ponens, sicut evangelista cum dicit: « Ambulabat Jesus in templo in portico Salomonis (Joan. x). » Quod enim dixerat in templo, exposuit addendo, in portico Salomonis, ostendens se porticum illam vocasse templum, quoniam adhærebat templo. Sic et Apostolus locum, qui erat arcain contiguus, habens urnam et virgam, potuit eodem modo locationis arcain nominare. Rursus, ordo beatorum spirituum, in quo Deus specialiter sedet, thronus appellatur, et tamen Psalmista precatu: « Qui sedes super cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse (Psal. lxxix). » Dum enim in agminum distinctionibus ordo sanctorum cherubim jungitur thronis, sedere etiam super cherubim Deus ex vicini agminis æqualitate prohibetur. Sic et in arca potest dici fuisse propter loci vi-

A cinitatem, quod erat juxta arcam. Nam et nos frequenter hujusmodi locutionibus ultimur, ut rem pro alia re vicina, vel locum pro loco nominemus. Ita Apostolus locum arcae proximum, pro arca nunc posuisse non inconvenienter accipitur, quia et ad spiritualiter sensu magis aspiciebat, intelligens per arcam Christum, in quo spiritualiter sunt, ut dictum est, tabulae Testamenti et virga Aaron et una cum manna. Hanc quæstionem qui melius poterit, solvat; qui vero melius eam solvere nequiverit, solutionem quæ ex nostris duabus præmissis probabilior fuerit tenere non dedignetur. Super arcam autem erat propitiatorium, quod et oraculum vocatur. Quod videlicet propitiatorium non aliud quam eundem Salvatorem, sed specialius in eo viscera pieltatis B designat, de quo dicit Apostolus: « Quem proposuit Deus propitiatiouem per uidem in sanguine ipsius (Rom. iii). » Nam et ideo superponitur, quia superexaltat misericordia judicium (Jacob. ii). » Unde et Psalmista: « Suavis, inquit, Dominus universis et miserationes ejus super omnia opera ejus (Psal. cxliv). » De cherubim vero, propitiatorium obumbrantibus, dictum est Moysi: « Duos quoque cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oracula. Cherub unus sit latere uno et alter in altero, utrumque latus propitiatoriū tegant, expandentes alas et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatoriū quod dabo tibi. Inde præcipiam et loquar ad te, supra propitiatorium scilicet, ac de medio duorum cherubim qui erunt super arcam testimonii, cuncta que mandabo per te filiis Israel (Exod. xxv). » Cherubim specialis ordo est angelicarum virtutum, sed tamen generaliter omnes sancti angeli nonnunquam, sicut et nunc designantur hoc nomine. Et quidem numero singulare cherub, plurali autem cherubim dicitur, et est nomen generis masculini. Sed græca consuetudo neutri generis cherubim facit, et littera in α mutata. Unde nunc Apostolus dicit juxta Græcos, cherubia gloriæ obumbrantia propitiatorium, non obumbrates, com apud Moysen legamus (ibid.), duos cherubim aureos, non duo cherubim aurea. Interpretatur autem cherubim vel cherub scientia multitudo, quia spiritus angelici tanto multipliciore scientia replentur, quanto purioribus radiis divinarum illustracionum assidue illuminantur. Qui sunt duo, ut consortium angelicae charitatis significant, quia charitas maxime inter duos habetur; aurei, quia virtutes angelorum summae claritatis gratia fulgent; productiles, quia beatitudo eorum in aeternum producitur, id est prolongatur, juxta quem productionis sensum et de regno Christi dicitur: « Illic producam cornu David (Psal. cxxxii). » Qui stant in utroque, quia per illorum ministeria prophetæ præsicerunt quæ pastores postea per eosdem angelos facta cognoverunt (Luc. ii); et ut utrumque latus propitiatoriū tegunt, quia in utroque Testamento multa secretorum coelestium mortalibus occultantur, quæ illi intelligunt. Quos cum aliis figuravit Moyses, ut C

in alto sedem habere angeli et quasi levi volatu ubique discurrere posse signentur, neque ullam habere tarditatem, quin confessum ubicunque voluerint adsint. Expandunt ergo alas et propitiatorium tegunt, quoniam angeli omnem suæ naturæ potentiam, quia in altis habitare, et cuncta supernæ illius patriæ loca levi ac lato itinere penetrare meruerunt, in obsequium sui Conditoris afferunt. Ac volunt propitiatorium contuentes obumbrant, id est honorant velando, quia totum quem habent statum perpetuae felicitatis, ejus gratia deputant, a quo, ut nihil mali velle possent, acceperunt. Respiciuntque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, quia in glorificatione divinæ visionis sibimet alterutrum consonant. Sic autem sunt cherubim supra propitiatorium positi, quomodo civitas Christi, id est sancta Ecclesia super montem, id est super Jesum Christum esse constituta dicitur: non quod ait illo esse possit civitas sua (*Matth. v; Apoc. xi*), sed quod ejus subsidio sustentata prodicit. Supra propitiatorium ac de medio duorum cherubim Deus loqui consuevit, quia per Christum, qui est propitiatio pro peccatis nostris (*I Joan. ii*), et cui ante adventum et post adventum suum quasi hinc et inde semper assistunt angeli ad obsequium parati, Deus Pater humano generi voluntatem suam clementer manifestare dignatus est. Nam secundum humanitatem Christi Deus Pater super eum est, non secundum divinitatem ejus, in qua ipse est æqualis Patri. Ob hoc autem propitiatorium illud vocabatur oraculum, quia Deus ibi loquebatur. Hæc erant intra Sancta sanctorum post illa quæ in priori sanctuario erant, de quibus, inquit, non est modo dicendum ita prolixè, ut per singula quæque noster sermo transeat disserendo. Vel in præsenti vita non est dicendum, id est non potest profunditas istorum mysteriorum aperiri per singula. De singulis quæ ibi erant vel silebant, non est nunc dicendum. *Hic vero duobus tabernaculis ita* (ut breviter indicavimus) *compositis*, id est copulatis, dicendum est quod in priori quidem tabernaculo semper, id est quotidie vel assidue introibant sacerdotes, consummantes, id est compleentes officia sacrificiorum. Ista erant justificantes culturæ, quas supra dixi habuisse Vetus Testamentum. In priori quidem omnes sacerdotes intrabant, quotiescumque volebant. In secundo autem solus pontifex intrabat, et hoc semel in anno, et non intrabat sine sanguine, sed secum portabat sanguinem, quæ offerret pro sua et populi ignorantia, id est pro peccatis quæ ignoranter egerunt tam ipse, quam populus. Quod autem in priore tabernaculo quotidie per annum introibant cum sacrificiis sacerdotes, significat quia in præsenti Ecclesia sancti Domino sine intermissione famulantes, quotidianos suæ fragilitatis erratus, sine quibus esse in hac vita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum victimis, quotidianis lacrymarum suarum libaminibus, quasi veri sacerdotes expiant. Summa vero pontifex, qui semel in anno Sancta san-

A torum cum sanguine victimarum ingrediebatur, Christum designavit, qui semel in plenitudine temporis oblatus pro peccatis nostris, ipse sacerdos et hostia per proprium sanguinem in ipsum coelum intravit, id est in vera Sancta sanctorum, ut apparat nunc vultui Dei pro nobis. Et pro sua, id est pro suorum prælatorum et universi populi sui ignorantia, offert intus sanguinem, qui foris effusus est, id est representat in celo Patri memoriam passionis, quam in hoc sæculi pertulit. Annus vero singulariter indicare potest omne tempus ab incarnatione ejusdem Salvatoris usque ad finem sæculi. De quo anno ipse per Isaiam dixit: Ut prædicarem annum placabilem Domino (*Isa. lxi*). Ignorantia autem quolibet peccatum vocari potest, quia exercitat cor et errare facit hominem, dum peccati delectationem placere suadet. Quod vero singulis annis iterabatur ingressus pontificis in Sancta, significabat non venisse adhuc perfectionem. Solus intrabat pontifex, Spiritu sancto qui ita fieri instituit hoc significantem, nondum esse tunc propalatam et apertam viam sanctorum, id est nondum esse palefactum hominibus iter, quo possent pervenire usque ad Sancta sanctorum, id est intrare secreta celorum, quia nondum venerat Christus, qui viam istam credentibus propalaret, adhuc priore, (id est umbratilis) tabernaculo habente statum in carnibus observantibus, id est ideo nondum erat patens hominibus ingressus æternæ beatitudinis, quoniam adhuc umbra veteris tabernaculi non cedebat, sed stabat et perdurabat, nec poterat veritas palam cunctis effulgere, nisi umbra removeretur. Christus enim prior ascendens aperuit nobis ingressum coeli, ut animæ corporibus exute possint illuc intrare. Prius tabernaculum non dicitur hec loco respectu secundi, sicut supra, sed utrumque dicitur prius respectu Ecclesiæ novæ et Jerusalem supercoelestis, vel sicut pontifice Sancta sanctorum intrœunte, populus simul ingredi non poterat, ita nos in celum mortales Christum sequi non possumus, Spiritu sancto significante in hoc solius pontificis veteris ingressu nondum esse nostro tempore propalatam, id est in propatulo carne vestitis factam viam sanctorum, id est aditum regni coelestis, adhuc priore tabernaculo, id est præsenti, Ecclesia habente statum. Prius enim tabernaculum destruetur, et secundum permanebit, quia præsens Ecclesia secundum eam quam nunc habet conversationem, dissipabitur, sed superna Jerusalem in illa conversatione, quam in angelis habet, sine fine permanebit. Quandiu enim præsens Ecclesia, quæ prius tabernaculum est, statum habet, celum est inaccessibile corporibus nostris, sicut ante Salvatoris ascensionem fuit inaccessibile justorum animabus. Sed patienter exspectanda est nobis generalis resurrectio, quia cum corpore et anima licebit nobis intrare regni coelestis habitationem post præsensis Ecclesie dissipationem, sicut animabus perfectorum licet post Redemptoris ascensionem. Quæ parabola, id est

quæ mystica similitudo de duobus tabernaculis, et de his quæ continebantur vel siebant in illis, est temporis instantis, id est presentis temporis; hoc est, omnia illa quæ ibi facta sunt presignaverunt ista quæ in hoc tempore gratiæ palam geruntur. Parabola enim dicitur repræsentatio rei gestæ ad aliud significandum. Sicut omnia illa quæ tunc siebant repræsentantur nobis per Scripturam ad significationem eorum quæ nostro tempore fiunt. Ex quibus patet, quia quod tunc pontificem in Sancta sanctorum populus sequi non poterat, signum fuit quod nos adhuc corporaliter in cœlum sequi Christum non possimus. Juxta quam parabolam offeruntur, id est offerri jussa sunt munera, ut de frugibus; et hostiæ, ut de animalibus, quæ non possunt serrientem facere perfectum juxta conscientiam; quia, etsi quis omnia exterius quæ jussa fuerant, adimpleret, interius tamen perfectly legem adimplere non poterat. Quamvis enim lex diceret: « Non concupisces (Exod. xx; Rom. vii), » concupiscentiam tamen non abstulit, sed potius ipsa prohibitione homines ad concupiscentiam animavit. Et licet quis secundum carnem per illas hostias a peccato mundari videretur, in conscientia tamen per eas plene mundari non poterat. Multi tamen spiritales viri fuerunt etiam tunc, qui ex fide justificati, et auxilium gratiæ habentes, spiritualis legis adimpletione Deo placuerunt. Scimus enim quoniam lex spiritualis est (*ibid.*). Sed, quia carnaliter custodiebatur, non potuit perfectum in conscientia facere servienti solummodo in cibis et in potibus, et in variis baptismatibus, et justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis, id est eum qui nihil spiritualiter ibi faciebat, sed solummodo secundum litteræ superficiem in hoc serviebat legi, ut quosdam cibos vel potus velut immundos respueret, quosdam autem velut mundos eligeret, et varia baptisiuata, id est ablutiones diversas observaret, et justitiis variis non spiritus, sed carnis, quia non animam, sed carnem justificabant, dum manus a perverso opere, linguam a blasphemia timore poenæ comprimerent, non cor a mala voluntate mundarent. Et hæc omnia, id est observatio differentiæ ciborum et potuum, et frequentes corporum seu vestium ablutiones, et umbratiles carnis justificationes, et cetera hujusmodi fuerunt eis velut onus imposta, ad refrenandum transgressores, non ut semper existarent, sed usque ad tempus correctionis durarent, id est usque ad tempus gratiæ, qua in melius corrigerentur et cessarent. Quoniam quod lex illa minus fecit, et in omnibus observantibus illam adimplere non potuit, gratia nova subintrans correxit, et omnem ejus impossibilitatem ad perfectionem adduxit, dum carnales ritus auferens, in spirituales observantias mutavit.

Christus autem, assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum,

sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptio inventa. »

Solus pontifex in anno semel intrabat in secundum tabernaculum, quod Moyses extruxerat; sed Christus in tabernaculum nobilius et æternum intravit, ubi pontificis agit officium, assistens Deo ad interpellandum pro nobis, sicut Stephanus vidit cum pro se stantem ad dexteram Patris (*Act. vii*). Tunc enim interpellabat pro Stephano, et ita quodammodo pro singulis electorum astat Deo, dum pro ipsis intercedit. Nam et sedere et stare legitur, ut modo ejus potentia, modo misericordia describatur. Nam utique pro potestate regis vel judicis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggestur. Ipse dico, pontifex non carnalium et temporalium bonorum, sed spiritualium et æternorum, id est futurorum, quia intercessione sua et oblatione sui ipsius, non temporalia, sed æterna bona nobis impetrat, quæ sic erunt præsentia, ut semper sint futura, id est nunquam deficientia. Vel futurorum bonorum est pontifex, id est præsentis justitiae et æternæ beatitudinis, quæ tempore suo erant futura. Ipse ingressus est verum tabernaculum, id est cœlum per amplius, id est perfecte et prorsus amplius, quia plures capit quam terrenum illud; et perfectius, quia ibi est perfecta justitia et beatitudo. Tabernaculum dico, non manu factum sicut illud quod fecit Moyses, id est non hujus creationis, cuius in eremo sicut illud quod fixit homo. Non est factum manu hominis, sed dextera Dei, nec de materia corruptibili compositum, ut illud quod de cortinis et pellicibus et auro et argento Moyses fecit, sed mira soliditate et pulchritudine consummatum. Non intravit in tabernaculum illud angustum et imperfectum et manu hominis constructum, sed per amplius, id est per omnia majoris amplitudinis, et perfectius, id est majoris perfectionis et opifice summo fabricatum, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum introivit in Sancta sanctorum, ut olim sub lege pontifex consueverat, sed per proprium sanguinem. Nihil enim modum invenit in hominibus, quod offerret pro hominibus; et idcirco seipsum obtulit mundam victimam ipse sacerdos. Suum pium sanguinem pro nobis effusum intulit in Sancta sanctorum, id est in cœlum; et hoc semel, id est non per singulos annos, ut Leviticus pontifex, sed tantum una vice. Quoniam oblatio sanguinis ejus adeo placuit Deo, ut non ultra sit opus repetitione, quia per humilitatem illius sacrificii deletum est quidquid primus homo commisit; et omnes pro quorum salute sanguinem suum fudit, ad omnem consummationem adduxit. Ideo non opus est iterari, quia perfectum est. Per sanguinem semel introivit in Sancta sanctorum, æterna redemptio inventa; et hoc ideo, quia per illam oblationem semel factam inventa est omnium redemptio, quæ non inveniri poterat in universo genere humano. Nam, cum omnes homines captivi tenerentur a diabolo, quid apud eos inveniri poterat, quod pro tot captivorum re-

demptione daretur? Sed Christus in sanguine suo redemtionem omnium invenit, non temporalem, sed eternam, quia tantum fuit pretium quod debet, ut aternam redemptis libertatem redderet. Delevit enim tam originalia quam actualia peccata, et omnem justificationem exhibuit, ac regnum cœlorum aperuit.

¶ Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulae aspersus (*Lerit. vi*), inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi? (*I Petr. 1; I Joann. 1; Apoc. 1.*)

Vere sanguine suo semel oblato invenit redemtionem nostram, nec fuit opus repetitione talis oblationis. Nam sanguis ejus emundavit conscientiam nostram, ut nullius mali consensus jam conscientia sinus, quod est vere liberos esse. Quasi quis dicat: Per sanguinem Christi potest esse redemptio et liberatio spiritualis et aeterna. Nam, si sanguis unobratilium in lege sacrificiorum, sanctificabat eos in carne, id est purificabat carnem eorum et mundam reddebat, multo potentius sanguis Christi purgat et sanctificat animas nostras, ut perpetualliter mundae et liberæ maneat. Et hoc est: Si enim sanguis hircorum, etc. Si enim umbra carnem purificat, quanto magis veritas animam sanctificat? Illæ enim purgationes umbræ fuerunt purgationum, quæ sub gratia flunt; et animalia quorum sanguine fiebant emundationes, figuram Christi gesserunt. Sanguis hircorum et taurorum qui immolabantur, non nunquam aspergebatur super eos qui mundandi erant, vel pro ipsis contra velum septies, ut sanctificari posent; et Christus, qui nos aspersione sui sanguinis mundavit, per hircos designabatur propter similitudinem carnis peccati, et quia pro peccato mundi oblatus est. Hircus enim pro peccato semper immolabatur, atque per tauros propter fortitudinem, quia cornibus virtutis ventilat inimicos. Sed multo evidenter præfigurabat eum vitula, quæ comburebatur, ut cineres ejus aqua misti purgatio fierent hominum immundorum, de qua longum nimis est omnia dicere, sed aliqua breviter dicamus: Præcipe, inquit, filii Israel, ut adducant ad te vaccam rufam, ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portaverit jugum, tradesque eam Eleazaro sacerdoti. Qui eductam extra castra immolabit in conspectu omnium, et intingens digitum in sanguine ejus, asperget contra fores tabernaculi septem vicibus, combureisque eam cunctis videntibus tam pelle et carnis ejus, quam sanguine et fumo flammæ traditis. Lignum quoque cedrinum, et hyssopum eocumque his tintum sacerdos mittet inflammam quæ vaccam vorat (*Num. xix*). Vaccæ dicta est caro Christi sexu femineo, propter ihermitatem carnalem; rufa, id est sanguine passionis cruentata. Ætatis integræ, quia tringita annorum vel paulo amplius erat quando crucifixæ est. In qua nulla erat macula iniquitatis, ne-

A que enim jugum portaverat peccati. Quod autem non Aaron pontifici, sed filio ejus Eleazar tradidit, significat non ad tempus quod tunc erat, sed ad posterius hujus sacerdotii passionem Domini per venturam, quorum nunc Eleazar typum gerit. Qui eductum extra castra, id est extra civitatem immolaverunt, crucifigentes eum in conspectu omnium. Deinceps Eleazar significacionem mutat, et versus Novi Testamenti sacerdotes, id est apostolos designat, dum intingens digitum sanguine vitulæ, aspergit septies contra fore tabernaculi. Apostoli enim digito sanguinem septies contra ostium asperserunt, quia passionem Christi operibus commendantes, introitum fidei per septiformem gratiam Spiritus sancti populi praedicaverunt; et comburet, inquit, eam cunctis videntibus. Combustio, signum est resurrectionis. Natura quippe ignis est, ut in superna moveatur, et in eum convertitur quod comburitur. Combusta est ergo vacca cunctis videntibus, quia Christus resurrexit, et ejus resurrectionis gloriam cuncti per orbem fidèles aspiciunt. Jam quod sequitur, tam pelle et carnis ejus, quam sanguine et fumo flammæ traditis, significat quod non solum substantia mortalis corporis Christi, quæ commemoratione pellis et sanguinis et carnium intimata est, sed etiam contumelia et abiectione plebis, quæ nomine fimi designatur convertentur in gloriam, quam combustionis flamma significat. Lignum vero cedrinum quod in altum extollitur, spes est quæ debet in supernis firmiter habitare. Hyssopus, quia radicibus haeret in petra, fides est in Christo fundata. Coccus bis tintus, ignea charitas est quæ tingitur amore Dei et proximi, haec tria sacerdos, id est quilibet Christianus mittere debetur in resurrectionem Christi, tanquam in medium combustionis illius, ut cum Christo sit vita ejus abscondita in Deo (*Coloss. iii*). Colligit autem vir mundus cineres vaccæ, et effundet eos extra castra in loco purissimo, ut sint multitudini filiorum Israel in custodiâ et in aquam aspersionis, quia pro peccato vaccæ combusta est. Quid putamus esse cineres vaccæ, nisi famam quæ secuta est passionem resurrectionemque Christi? Nam et cinis erat, quia velut mortuus ab infidelibus contempnatur; et tamen mundabat, quia et resurrexisse a fidibus credebatur. Et quia haec fama apud eos maxime claruit, qui in ceteris gentibus erant, et non erant de consortio Judæorum, ideo dictum est, quia colligit vir mundus cineres vaccæ, mundus utique ab intersectione Christi, quæ Judæos maculaverat, et effundet in loco purissimo, id est in corde credentium mundissimo extra castra, id est extra celebrationem Judaicæ consuetudinis, et ideo sic tractabuntur isti cineres, ut sint multitudini filiorum Israel, id est Christianorum, in custodiâ mandatorum celestium, et in aquam aspersionis, id est in lavacrum baptismatis. Nam aqua aspersionis, purificatio est. Ex his omnibus fiebat aqua aspersionis, unde mundabantur a contactu in rituorum,

quod utique significat ab iniuitate hujus mundi vel mortis in vita (236). « Qui tetigerit, inquit, cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo et sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari (*Num. xix*). » Qui tetigerit cadaver hominis, id est qui malis operibus communicaverit, et propter hoc septem diebus, id est in anima et corpore fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua. Septem videlicet dierum immunditia propter animam et corpus dicitur, quia homo in anima et corpore septenarium suscipit, dum illa tribus motibus, istud quatuor elementis consistit. Unde et per Amos dictum : « Super tribus sceleribus Israel, et super quatuor non convertam eum (*Amos i*). » Aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur, id est aqua baptismatis in fide Trinitatis et Spiritus sancti confirmatione. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari, id est si baptismo quod in fide Trinitatis fit, ablatus non fuerit, septiformem gratiam accipere non poterit. Describantur et aliae multae species immunditiae, quae omnes aspersione hujus aquae illustrari jubentur. Sed ad epistolam revertamur, quia jam manifestum est quomodo vitula haec Christum presignaverit. Nam sanguis bicornutus et laevorum et ciniis hujus rituale aspersus sanctificabat, id est mundabat inquinatos aliqua immunditiarum, quas lex describit. Sanctificabat eos non ad emundationem animae, sed ad emundationem carnis, ut caro jam emundata judicaretur, et in consortium aliorum, qui sic emundatus erat, recipetur. Et si hoc sanguis vel cenis animalium in carne poterat, quanto magis sanguis Christi potest in anima nostra mundissimam et sanctificationem operari? Unde et in lege de eo sub figura carnalium victimarum dictum est : « Anima carnis in sanguine est, et ego dedi illum vobis, ut super altare meum expietis pro animabus vestris, et sanguis pro anima piaculo sit (*Levit. xxvii*). » Itaque sanguis Christi, secundum quod lex prophetaverat et decreverat, emundavit conscientiam nostram, id est ex toto mundavit animam nostram, ut jam non esset sibi conscientia alicuius peccati vel consensus illiciti. Emundavit eam ab operibus mortuis, id est a reatu peccatorum quae feceramus, quibus ipsa fuerat inquinata. Opera enim peccati sunt mortua, id est vita justitiae prorsus carentia. Quae qui tangit, inquinatur; sicut ille qui tangebat mortuum, inquinabatur; nec intrat in celum, sicut nec ille in templum. A talibus mortuis emundavit cor nostrum Christus, ut nec consensus inquinamentum remaneret in nobis, et emundavit nos ad servendum, id est ut serviremus Deo viventi, cui servire non potest, qui mortuis operibus, id est peccatis servit. « Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (*Joan. viii*), » et « Nemo potest duobus dominis servire (*Matth. vi*, *Luc. vi*). »

(236) Locus obscurus.

A Sed Christus duo fecit, et a peccatis nos mundavit, et restituta libertate arbitrii, servire fecit Deo, qui vere vivit, et vitam veram sibi servientibus tribuit. Nec mirum si sanguis Christi tanta operatur, quia nona brutorum animalium victimas, sed *semetipsum obtulit Deo pro nobis immaculatum*, quia nec originalis nec actualis maculae quidquam habuit, et hoc factum est, per *Spiritum sanctum*, qui carnem ejus sine seminé creavit in utero virginis, et imminuens a peccato super eum servavit. Vel per *Spiritum sanctum* obtulit se, quia *Spiritus sanctus* hoc illi suscitavit.

B « Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationem, quae erant sub priore testamento reprobationem accipient, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. »

C Dico quia obtulit se Deo pro nobis, et ideo est ipse *Mediator Novi Testamenti*, id est medius inter Deum et homines in datione novæ legis, melius quam Moyses fuerat in datione Veteris. Discordia videlicet facta fuerat inter nos et Deum, et ideo regni ejus hæredes fieri non poteramus, quia nec quomodo ad pacem ejus reverti nos oportet, noveramus. Propter quod iste nobis mediator per Dei misericordiam datus est, qui nos Deo reconciliaret, et ejus voluntatem nobis interpretaretur, ut sciremus quid ipse nos operari vellet; et amici effecti, hæreditatem regni ejus per Novum Testamentum assequeremur, sicut Judæi per Vetus Testamentum adepti sunt hæreditatem terræ Chanaan. Et hoc est, ipse mediator Novi Testamenti, ut qui tocati sunt, id est ab æterno divinitus electi, de quibus alibi dicitur : « Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt (*Apoc. xix*), » accipient per illud Testamentum reprobationem æternæ hæreditatis, id est in hæreditatem consequantur æternam beatitudinem, quæ multoties illis est in Scripturis promissa; et hoc stat morte ejus intercedente inter testamentum et hæreditatem. Ideo videlicet dedit illis Testamentum Novum, ut cum mors sua intercederet, acciperent hæreditatem qui Novum Testamentum habebant, sicut in omnibus testamentis est consuetum. Qui-cunque enim paterfamilias hæredi suo testamentum faciat, nihil prodest illi cui factum est, nisi prius moriatur qui fecit. Testamentum vocamus hic, scriptum quod alicui sit de obtainenda post mortem alicuius hæreditate. Et sit aliquando simpliciter, aliquando cum conditione, ut si quis dicat : Hoc fac, et habebis post me hæreditatem meam; quod si non feceris, non habebis eam. Scriptumque de hac conventione illi relinquat, sicut et Christus de hæreditate perennis vitæ nobis testamentum conditione fecit, dicens : « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum (*Joan. viii*). » Ac deinde mortem suam interposuit, ut nos per observantium sermonis ejus ad hæreditatem vitæ æternæ perveniremus. Morte, inquit, intercedente in redemptionem earum prævaricationum, quæ-

erant sub priore testamento, id est ad hoc mors ejus interveniret, ut suos redimeret ab illis prævaricationibus, quas operabantur dum adhuc essent sub veteri lege, quæ deprinebat eos in servitute timoris, non relaxabat in libertate charitatis; et ideo non sanctificabat eos, sed magis prævaricatores faciebat. Sub testamento enim ideo dicit, quia quasi onus quoddam grave erat eis lex. De peccatis gentilium, quæ similiiter sanguine Christi deleta sunt tacet, qui Hebreis loquitur, quia se per legem putabant justisfatos; et ostendit eos nunquam sub lege sine prævaricationibus vixisse; ideoque necesse fuit ut et ipsi morte Christi redimerentur a reatu prævaricationum suarum, quatenus digni possent fieri vetera hæreditate.

« Ubi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est. Alioqui nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. »

Dixi quia est mediator Novi Testamenti, ut morte ejus intercedente, perveniremus ad possessionem hæreditatis, quæ in Testamento scripta est; et necesse fuit ut mors ejus intercederet, si ad hæreditatem perventuri eramus. Nam ita fit in omnibus testamentis. Ubicunque enim fit testamentum, necesse est ut mors testatoris intercedat, id est ut prius moriatur ille qui testamentum fecit, quam ille qui in testamento designatus est hæres habere possit hæreditatem. Nunquam enim aliter potest illam consequi. Et quia in omni testamento id necesse est, ideo testator noster qui nobis testamentum fecerat, in quo vita æternæ hæredes fore nos instituerat, interposuit mortem suam, ut sine obstaculo perveniremus ad hæreditatem possidendam, neque aliter pertingere possemus ad illam. Et vere in omni testamento necesse est mortem testatoris intercedere. Nam *testamentum omne est confirmatum*, ut possit esse ratum, in mortuis, id est in morte testatoris. Secundum leges sæculi loquitur Apostolus, in quibus est decretum, ut vivente testatore non sit ratum, sed ab ejus morte firmitudinem accipiat, ut ulterius non mutetur. Alioqui, id est nisi mors testatoris intervenerit, nondum valet, id est nondum firmum est ipsum testamentum, dum, id est quando vivit qui testatus est, dum enim vivit potest illud (si voluerit) mutare, ut eum quem scriperat hæredem, auferat et alium subscribat. Sed in morte ejus ita confirmatur, ut amplius mutari nequeat, sed hæredes qui descripti sunt hæreditatem accipiunt. Sic et testamentum Christi in morte ejus est confirmatum, ut quos ipse in eo præsignavit hæredes, absque immutatione accipiunt hæreditatem. Non enim alii, sed illi soli, quorum nomina sunt in libro vita (Philipp. iv), consequentur illam hæreditatem. Dixi quia omne testamentum morte confirmatur, unde id est quia mors omne testamentum confirmat, nec primum quidem testamentum est dedicatum sine sanguine, sed in ejus dedicatione,

A id est quando a filiis Israel in auctoritatem est receptum, immolata sunt animalia, quorum sanguine est confirmatum, ad significationem Novi Testamenti, quod Christi sanguine dedicatum est, et hoc est: *Nec primum quidem, subaudi, sicut nec secundum, est dedicatum absque sanguine.* Debuit enim morte confirmari, ut esset ratum et auctorabile.

« Lecto enim omni mandato legis a Moyse univero populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit, dicens: *Hic sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus (Exod. xxiv).* Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiiter aspersit, et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, et sine sanguinis effusione non fit remissio. »

Vere et primum testamentum est sanguine dedicatum. Nam *lecto a Moyse omni mandato legis*, et nihil esset in lege quod careret auctoritate, sed omnia ejus mandata dedicarentur, et authentica fierent in sanguine universo populo, qui et totus sanguine mundatus est, postquam Moses in auribus pleni omnia legis mandata perlegit, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, scilicet miscens sanguinem et aquam, et faciens de lana et hyssopo aspersorium, non solum cætera, sed ipsum quoque librum legis et omnem populum illo sanguine aspersit, et ut illi cum majori devotione susciperent, dixit: *Hic sanguis est testamenti, quod per me Deus mandavit ad vos.* Quia non frustra vos aspergo, quia hic sanguis quo res purifico, est confirmator testamenti quod mandavit mihi Deus ad vos deferre. Nec solummodo librum et populum, sed *etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii*, id est quæ ad ministrandum in ea facta fuerant, similiiter ut populum aspersit sanguine. Omnia enim illa vasa Moses sanguine mundavit, et idonea ad ministrandum Deo per aspersionem sanguinis effecit, sicut et populum et reliqua sanguine mundaverat. Et inde sumpto postmodum exempli et auctoritate illius, omnia pene mundantur per sacerdotes in sanguine secundum legem, id est secundum quod lex præcipit et Moses instituit, et sine sanguinis effusione non fit remissio, quia sine sacrificio nullum in lege peccatum remittitur. Non tamen dicit Apostolus, quod sanguine brutorum animalium remitterentur hominibus peccata; sed significat quia nec illis qui sub lege erant, remissa sunt nisi sanguine Christi. Quod autem Moses prius legem docuit, ac deinde librum et populum sanguine aspersit, præsignavit quia Christus primo prædicaturus erat, ac deinde prædicationem suam plenariaque credentium sanguine suo erat aspersurus. Liber enim Novi Testamenti aspersus est sanguine Christi, cuius passionem evidenter et frequenter memorat, et cuius morte confirmatus est, ut in morte habeatur, et quæ in eo scripta sunt, sine immutacione compleantur, ut quia pro nobis Christus

mortuus est, præcepta ejus diligamus, qui ad gratiam, qua hæc completere possumus, nobis per mortem impetravit. Quod universus populus est aspersus, declaravit, quia omnes qui de populo Dei sunt, redemptionem et sanctificationem habent in sanguine Christi, quem sanguis hircorum et vitulorum præsignavit. Christus videlicet per figuram vitulus est, propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilavit (*Psal. xliii.*). Vitulus tamen, non bos, quia milletus statim habuit, sed novitatem gratiae nobis attulit. Ipse quoque dictus est hircus propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum (*Rom. viii.*), ibique sanguis vitulorum et hircorum, sanguinem Christi, sicut diximus, præfiguravit. Aqua mista est sanguine, quia ex latere Christi non solum sanguis, sed et aqua exivit (*Joan. xix.*), unde et mos est, aquam in sancto calice misseri vino, quod in missa consecrandum est. Quod et ad baptismi sacramentum referri potest, quia baptismus noster, qui per Rubrum mare præfiguratus est, ruber sanguine Christi. Ideo Moyses sanguinem et aquam miscuit. Qui et lana coeinea sanguinem illum et aquam aspersit, quia Christus mirabilis charitate sanguinem et aquam, quibus nos sanctificaret, de latere suo produxit. Color enim coccineus, ruborem ardenter charitatis quam Christus nos dilexit, insinuat. Lana quoque calida est, et vestis, qua frigus repellatur, potest ex ea fieri. Unde et nos charitatem Christi quasi lanam calidam debemus assumere, et indumentum justitiae nobis ex ea facere, quo circumdemur et adornemur in omnibus dictis et operibus nostris, et a frigore totius malitia defendamur. Hyssopus autem herba humiliis et expellens tumorem pulmonis, humilitatem Christi designat, qua misericorditer humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem (*Philip. ii.*). • Hac enim aspersit super nos pium sanguinem suum. Quam et nos imitari pro modulo nostro debemus, ne in vacuum recepisse hujus gratiam aspersionis inveniamur. Quid enim prodest nobis sanguis ejus nisi tumorem superbie prorsus a nobis expellamus? Librum et populum Moyses aspersit, dicens: *Hic sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus* (*Exod. xiv.*). Sic et Christus novam legem et universum mundum sanguine suo mox aspersurus, dixit in cena discipulis suis: • *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur* (*Math. xxvi; Mucr. xiv; Luc. xxii.*). • Ecce quam concorditer utrumque sibi testamentum consonat. Ecce quam proprie prædictit, Moyses verba quibus Salvator utitur in cena. Etiam tabernaculum, id est Ecclesiam fidelium, de quibus dixit Deus, • *quoniam inhabitabo in illis et inambulabo* (*Lerit. xxvi.*). • *et omnia vasa ministerii, id est omnes sanctos qui altari deserviunt, ut diacones, presbyteri, episcopi, et qui sacros cibos sanctæ prædicationis ministrant in Ecclesia sanguine similiter aspersi*. quia et omnem simul Ecclesiam, et omnes sanctiores sicut et populares, Christus suo

A sanguine mundavit et consecravit. *Et secundum legem pene omnia mundantur sanguine*, ut appareant omnia sanguine Christi debere mundari. Pene omnia dixit, quia quædam vasa lavabantur aqua tantum, ut mundarentur; et homines a quibusdam contagiis, ut a contactu mortuorum, purificabantur aqua aspersionis, nec indigebant sanguine ad sui emundationem (*Levit. xiii, xv.*). Sed in Evangelio nihil prorsus mundatur sine sanguine Christi. Et hoc quoque servatur in lege, quod *sine sanguinis effusione in aliquo sacrificio facta, non sit ulla peccati remissio*, per quod ostenditur, quia nisi passione Christi nullum omnino potest remitti peccatum.

B « Necessæ est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quam istis. »

Quandoquidem Moyses ita fecit, et lex ita præcepit, ergo necessæ est exemplaria quidem cœlestium, id est tabernaculum et vasa ejus, etc., quæ fuere figuræ cœlestium, id est præsignavere Ecclesiam quæ dicere potest: « Nostra conversatio in cœlis est (*Philip. iii.*) », mundari his supradictis, id est sanguine vitulorum et hircorum, et aqua cum lana et hyssopo. Exemplaria quidem cœlestium talibus sacrificiis debuere mundari, sed ipsa cœlestia, id est homines ad cœlum jam pertinentes, quos umbræ veteres figuravere, necesse est mundari melioribus hostiis quam istis, id est quam sanguine vitulorum et ceteris. Neque enim justum fuit, ut rationalibus hominibus brutorum animalium victimæ caderentur. Cum ergo bruta animalia pro rationali animali, id est pro homine dignæ victimæ non fuerint, requiriendus erat homo qui pro hominibus offerri debisset, ut pro rationali peccante, rationalis hostia inactaretur, et deleret culpam protoparentis. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat? Et oblata pro nobis hostia quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagio non careret? Inquinata quippe, inquinatos non mundaret. Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, ut vero a peccatis mundaret hominem, homo, et sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commissione descendenter? proinde venit propter nos in uterum virginis Filius Dei. Ibi, pro nobis factus homo sine peccato, fecit pro nobis sacrificium corpus suum, exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et justitia mundare potuisset. Hoc est, inquam, quod nunc cœlestia, id est homines, cœlestium virtutum futuri consortes, dicuntur melioribus hostiis debuisse mundari, id est humanitate Christi, quæ plurium hostiarum nomine designatur in hoc loco, quia per omnes supradictas est figurata, et plura fecit quam omnes illæ.

C « Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Neque ut saepè offerat semetipsum, quemadmodum pontifex

e intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad destitucionem peccati per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominitus semel mori, post hoc autem judicium, sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit exspectantibus se in salutem (*Rom. v; Petr. iii.*). 1

Utrumque probat, et quod colestia per hostias sint mundata, et quod per meliores hostias, quae sunt una hostia, id est Christus. Quasi dicat : Verus Christus mundavit colestia, id est homines suo sanguine mundans, fecit colestes celestium participes. Nam ipse Jesus, id est salvator noster, qui est vera hostia, omnibus hostiis praecedentibus significata, non introivit in sancta quae manus hominum essent facta, quoniam illa fuerunt exemplaria verorum sanctorum, qui sunt in celo, sed in ipsum celum, quod significabatur per secundum tabernaculum. Manufacta sancta erant exemplaria, id est figuræ et umbræ verorum sanctorum, quae sunt in celo, et idcirco verus sacerdos, Jesus non in umbratilia, sed in vera intrare debuit. Intrasset quidem in manufacta sancta, si ea vellet mundare, id est si ea vellet ita sanctificare, ut in ea intrantes recipieren ab eis mundationem a peccatis. Sed non intrando in ea, designat quia jam nullus ibi munditiam animæ consequi poterit. Ideo contempnit ea, et non sanctificavit quia sunt, ut dictum est, exemplaria et similitudines verorum non ipsa sunt vera. Sed intravit in colum, colum dico ipsum, id est per illa significatum. Sed cur Jesus, id est qui salutem nobis in omnibus factis suis quærebat, colum intraret, nisi illo ascensu omnes ad hoc vellet mundari, ut fierent colestes, quatenus in eis quasi in coelestibus habitaret, qui ad hæc ascendit, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, id est interpellat solus pro salute omnium nostrum, sicut olim pontifex in Sanctis sanctorum zolis orabat pro omnibus. Nunc facit hoc, dum non videmus eum. Vel nunc, id est in plenitudine temporis gratiae post consummationem operum quæ gessit conversans inter homines, apparel vultui, id est præsentiae et benevolentiae Dei Patris, intercedens apud eum pro nobis, ostendendo cicatrices vulnerum quæ pro nostra redēptione pertulit; et quantum pro nostra salute laboravit, perpetualiter repræsentando. Mira enī et ineffabilis nobis ordine eum, qui nihil unquam potest obliisci, qui semper misericordia paratus est, absque intermissione dominus Jesus admonet, quam congrue hominibus misereri debeat, quorum particeps vere et doloris, ac passionis idem ipse Dei Filius effectus sit, et pro quibus ipse consilens, mortis imperium moriendo prostravit. Sic enim saepe intercedit pro nobis. Neque ita hoc facit, ut saepe offerat semel ipsum in ara crucis, et saepe patiatur, quia sufficenter omnibus semel oblatus est, nec opus est repetitione. Unde patet quia

A dignior et efficacior sit ejus hostia omnibus aliis, quia illa saepe intraverunt sine consummatione, hac semel oblata, ad patriam reducit. Non ad hoc intravit in celum, ut scipsum saepe offerat effusione proprii sanguinis, quemadmodum illa necessitate quæ legalis pontifex intrat in Sancta sanctorum, per singulos annos, id agendo, quia consummationem et perfectionem operari non valet; et hoc facit non in proprio, sed alieno sanguine, et hic per singulos annos, Christus autem non saepe, sed semel; hic in alieno sanguine, Christus in proprio: hic protinus egreditur de sanctis, Christus perpetualliter in Sanctis sanctorum assistit vultui Dei semper interpellans pro nobis. Non ergo ita intravit sicut ille pontifex, ut post exiret et postea reverteretur, hostiam sua passionis offerens, ut ille sanguinem brutorum animalium: sed semel sanguinem proprium obtulit, et colum penetravit. Alioquin, id est si aliter faceret, si saepe se offerret, tunc oporteret eum frequenter pati incipiendo ab origine mundi, ut per singulas generationes pateretur, redimendo suos in unaquaque generatione. Nam, si saepe se ipsum in ara crucis offerret, ideo faceret quoniam ad redēptionem omnium minime sufficiens esset. Et cum illos, quos in carne viventes invenit, redimisset, rursus oporteret eum mori ad redēptionem aliorum, qui post nascerentur: sicque per singulas generationes esset necesse fieri. Et quoniam Abel et Noe et Abraham et Job et David, ceterique justi et ad vitam prædestinati, eodem modo fuerunt redimendi, quo et illi, quos in carne apparetus justificavit, et eadem necessitas et causa præcessit in illis, quæ secuta est in istis; ideo, cum redimere omnes voluisse, et nos nisi suos contemporaneos redimere posset, a primo justo, id est a temporale Abel incepisse pati debuisse, quod esset magnum inconveniens. Ergo non saepe, sed potius semel in ara crucis oblatus est. Quod nunc constat, quia per prædictum inconveniens est ostensum. Vel ita: Non frequenter passus est ab origine mundi, sed nunc semel in consummatione saeculorum. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se credentium peccata exhaucire, oporteret eum pati saepius ab origine mundi. Quod ne fieret, semel passus est in consummatione saeculorum, id est in ultima ætate mundi, in qua sunt omnia consummata et adimplēta, quæ in seculis transactis imperfecta fuere, et ideo non opus fuit ut inciperet pati ab origine mundi. Nam, si toties pateretur, esset miserabilior omnibus hominibus. Non capit ab initio pati, sed nunc in consummatione saeculorum apparuit in Sanctis sanctorum vultui Patris, semel ingressus illuc per hostiem suam una vice mactatam ad destitucionem peccati, id est ad hoc, et deorsum statueret peccatum, ne jam super nos, sed subter nos esset, id est ne jam dominaretur nobis, sed nos concilcaremus illud. Quod nulla alia hostia facere potuit. Et quia ejus hostia semel oblata, regnum peccati subvertit, nec jam per consensus vel operationem prævalet super nos peccatum, non accesso

fuit ut iterum offerretur. Dixi quia semel apparuit A Deo per hostiam suam, ingrediens Sancta sanctorum. Et ob hoc passus est semel, quoniam hanc potestatem in omnes possidet natura, ut semel moriantur. *Et quemadmodum, id est quis necessitate et naturali conditione statutum est omnibus hominibus semel mori, id est ut semel moriantur, sed post hoc, id est post mortem restat eis judicium, in quo secundum hoc quod egere, recipient, id est non iterum restat ut surgant, et iterum moriantur, sed tantum ut veniant ad judicium, recepturi præmia, vel tormenta, sic, id est eadē necessitate et immutabili jure naturæ et Christus, utpote verus homo, semel et non amplius in ara crucis oblatus est, et post faciet judicium: hoc est, sicut hominibus post mortem nihil restat ex necessitate nisi ut jugicentur, ita Christo post mortem nil restat, nisi ut iudicet.* Nam, si post resurrectionem suam iterum mori posset, non haberet in se naturam cælerorum hominum. Et ita nihil nobis prodesset, cum verus homo non esset. Sed, ut verus homo probaretur, sicut semel ex matre virgine natus est, ita semel in cruce moriens oblatus est Patri sacrificium, ad exhaustienda, id est prorsus auferenda, et annulanda peccata, non dieo oratione, quia non omnes credunt: sed multorum, id est eorum qui ad vitam prædestinati sunt, quod aliæ non sufficiebant hostiæ, quia, etsi aliquo modo minuebant ea, non tamen exhauebant; hoc est, semel venit, et eo adventu omnia peccata suorum exhausit, secundo autem C adventu apparebit non ut iterum patiatur, sed ut iudicet. Apparebit enim sine peccato, id est sine hostia, pro peccato, quia tunc non offert hostiam pro peccatis, sed damnabit perseverantes in peccatis. Consuetudo enim legis est, ut sacrificium quod, pro peccatis offertur, appelletur peccatum. Et secundum illam consuetudinem peccatum appellat Apostolus, quis loquitur Hebreis, quibus huiusmodi nomina per notitiam legis fuerant usitata. Quasi dicat: Estote timidi, quia jam amplius non immolabitur pro vobis. Tunc enim non erit hostia, sed justitia in remunerando vel dammando, apparebit expectantibus se, id est illis qui propter conscientiam boni sui meriti cum quadam securitate expectabunt adventum ejus, vel qui modicimenter exspectant eum perseverantes usque in finem cum patientia in bonis operibus, et intuitum cordis ad ejus adventum erigentes. Apparebit eis in saltem, quia visio ejus salus eorum erit perpetua, ut jam nec corporis nec animæ quidquam mali sentiant, sed in ejus aspectu sine fine gaudeant.

CAPUT X.

Umbra enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accidentes perfectos facere. Alioqui cessassent offerri, eo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mutari. Sed in ipsis commemoratione peccatorum fit

per singulos annos. Impossibile est enim sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

Prolavit sufficienter quod Christus non nisi semel mori debuit, et nunc reddit causam, cur semel eum mori necesse fuit. Lex enim non poterat perfectionem facere, et ideo hunc oportuit mori, qui faceret perfectionem. Vel ita continuandum est: Probavit Christum suis meliorem hostiam, ostendendo ea quæ in ipso erant, prioribus hostiis digniora. Hec idem nunc iterum facit per aliam partem, hostias legis improbando, et non sufficientes suis demonstrando. Quia sicut per dignitates ipsius ostenditur melior hostia, sic quoque econtrario melior appetit, hostiarum legalium imbecillitate monstrata. Probavit enim quod Christus peccata suorum exhausit, et de operatione et etiam de consensu mentis eorum, quod hostiæ legis facere nequivere, ut Judæi vellent. Vere Christus exhausit peccata, et fecit perfectos, quia lex neutrum facere potuit. Nunquam, id est nullo tempore, nec tempore Moysi, nec tempore aliorum potest facere perfectos accidentes in Sancta sanctorum pontifices. Sed queritur quare non potest? Quia est habens et comi- nens umbram futurorum, id est habens et præcipiens ea quæ sunt umbra futurorum bonorum. Nam quaecunque lex præcipiebat, ut tabernaculi vasa et hostiæ et cetera hujusmodi, non erant veritas, sed umbra verorum, et per hoc impotens ad perficiendum aliquem potest judicari. Vel umbram habet lex futurorum bonorum, id est quamdam extraneam similitudinem eorum quæ futura erant, hoc est ita dubie et extranea futura bona ostendit, sicut aliqua umbra, et representat oculis nostris illud corpus cuius est umbra. Et quia lex posset habere ex parte umbram futurorum bonorum, ex parte ipsam veram imaginem, addit: Ita dico, habens umbram futurorum bonorum, ut in nulla sui parte habeat ipsam veram imaginem rerum. Verius enim et expressius representat aliqua imago rem aliquam quam umbra. Per imaginem enim et qualitates et quantitates illius cuius est imago aliquo modo cognoscimus, sed per umbram nil certum, nil determinatum habemus. Si Moyses aut Melchisedech pro populo Dei fuisset oblatus, forsitan imago Christi videtur, sed hirsus et vitulus, et cetera quæ significabant Christum, non imago, sed umbra erant. Ipsa, inquam, lex nunquam potest perfectos facere, id est perfectione virtutum beatos et consummatos pontifices, per singulos annos ad Sancta sanctorum accidentes cum hostiis, non potest illos facere perfectos eisdem ipsis hostiis, quas semper offerunt, umbrae sunt enim, prenuntiantes gratiam qua justificamur, et in eis homines non justificantur. Non possunt in eis vel in ipsis pontifices perfici in justitia, id est non possunt in eis justificari vere, licet semper offerant eas revertente anno. Et quia possunt auferre per singulos annos in spatio viginti annorum, sic tamen ut postea dimitterent, addit indesinenter, id est perseveranter. Quasi dicat: Licet pon-

t. floes in Sancta sanctorum per singulos annos offerrent indesinenter, tamen lex non potuit illos facere perfectos; et quia lex per omnes hostias suas cum sint umbras, nullum duxit ad perfectionem, ideo tale quid offerri debuit, quo perfectio justitiae daretur humano generi. Non potest eos lex talibus hostiis facere perfectos, ut eorum conscientia libera fiat ab omni consensus pollutione. Alioqui, id est si aliter fecisset, si illos efficere perfectos posset, jam cessassent offerri illæ hostiæ, id est non esset aliqua necessitas, nec etiam causa, quare ulterius deberent offerri, et sic cessassent, eo quod cultores, id est sacrificatores semel mundati, id est una oblatione earum ab omni peccato purgati, nullam haberent ultra conscientiam peccati, id est non essentiam sibi consciæ de aliquo peccato, sed tam in corde, quam in ope:ibus mundi perseverarent; et ideo jam hostia non indigerent, quoniam perfecti essent, quod lex facere non potuit. Una autem hostia Christi perfectos facit. Cujus corpus semel oblatum, omnes suos perfecte emundavit et emundat, quoniam usque in finem sæculi hostia illa sufficiens erit omnibus ad emundationem. Et si millies peccant, non indigent alia, quia haec sufficit ad omnia, et omnem conscientiam a peccato lavat. Ipsa enim et prius per baptismum purificat eos, etsi deinceps peccaverint, per poenitentiam rursus emundat, et in consummationem virtutum reformat, et si nos quotidie offerimus, recordatio mortis ejus est; et una hæc hostia est, non multæ, quia semel tantum oblata est. Nec a multis hominibus multi Christi offeruntur, sed unus ubique et semper plenus, ubique unum corpus. Semel oblatum non consumitur. Quod nos agimus, recordatio sacrificii est; uerba infirmitatis sue repetitur, quia perficit hominem, sed nostræ qui quotidie peccamus. Dictum est superius, quod legales hostiæ cessassent offerri, si perfectionem purgationis agere possent, quia superflue offerrentur, cum jam cultores per eas emundati, seirent se non habere peccati sordem aliquam. Sed videmus quia non purgant eos. Nam in ipsis hostiis per singulos annos oblatis fit commemoratio peccatorum. Commemoratio, non absolutione; infirmitatis accusatio, non virtutis ostensio. Dum enim commemorantur et consistunt peccata sua, et offerunt pro eis illas hostias, constat eos habere peccata. Nec mirum: nam impossibile est sanguine taurorum et hircorum, aliarumve pecudum offerri peccata: etsi per illas hostias auferatur operatio, culpa tamen interior et consensus remanet. Nam solius Christi sanguine delentur peccata etiam si illis qui sub lege quondam remissionem per illa sacrificia videbantur accipere.

Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, holocausta et pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus (Psal. xxxix). Superius dicens quia hostias et oblationes et holocausta et pro peccato

noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce venio, ut faciam Deus voluntatem tuam: aufer primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.

Quoniam hostia corporis Christi sufficit ad mortalium exhaurienda peccata, lex autem non ipsos pontifices potuit facere perfectos, ideo ad confirmationem hujus veritatis loquitur ista Dei Filius ingrediens mundum, id est assumens carnem, hoc est respectu illius temporis, quo erat mundum ingressurus assumendo carnem, dicit per prophetam, dum consideraret infirmitatem legis, et necessitatem oblationis corporis sui: O Pater, noluisti hostiem de pecoribus factam et oblationem quæ sanguinis effusione fiebat. Non enim revera talibus hostiis delectatus est Deus, sed præcepit, eas ad significandas veram hostiam Christi, et ut per eas Iudaicum populum retineret a sacrificiis idolorum. Nec unquam odoribus illis delectatus est, nisi in fide et devotione offerentium. Et præcipue ab adventu Domini solita illa sacrificia, quoniam omnia illa erant quasi verba promittentis et verba promissiva, cum venerit quod promittunt, jam evacuanda. Tandiu quisque promissor erit, donec det, cum dederit, mutat verba. Non dicit, adhuc dabo, quod se datum dicet, sed dicit, dedi. Sacrificia ergo illa tanquam verba promissiva, ablata sunt, quia exhibita est veritas promissa, id est sacrificium Christi quod per ea promittebantur, et hæc fuit causa quare Deus illa primo jussit, et post noluit. Hostiam, inquit, et oblationem noluisti. Quid ergo? jam nos hoc tempore dimissi sumus sine hostia et oblatione? Absit. Corpus autem aptasti mihi. Ideo illa noluisti, quia hoc mihi aptasti. Perfectio promissi, abstulit verba promittentis. Illa jam in tempore gratiæ noluisti, sed corpus aptasti mihi, id est aptum et idoneum corpus, quia sine peccato et passibile et mortale mihi dedisti, quod valeat offerri in redemptionem omnium; holocausta etiam, id est illa sacrificia, quæ omnibus aliis digniora videbantur, quia tota in altari incendebantur; non placuerunt tibi oblata pro aliquo peccato, quia propter hæc non relaxasti peccatum. Et tunc, id est quando video omnia tibi displicere, et corpus aptum immolationi mihi datum, dixi: Ecce, id est sine retardatione tenio, id est ad me offerendum spontaneus accedo, quia hanc solam hostiam tibi placitaram considero. Nam in capite libri Psalmorum scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus, ubi dictum est: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, etc. (Psal. i.) Et oportebat impleri prophetiam hanc in me. Sunt etiam qui universas Scripturas canonicas unum Ebrum vocent, eo quod valde mirabili et divina unitate concordent. In cujus libri capite scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, quoniam in primis partibus libri Genesios, qui principium Scripturarum est, legitur prophetarum, quia refer-

quet homo patrem suum, id est Dei Filius hominem induens, veniet a sede paterna, et relinquet matrem suam (*Gen. ii*), id est synagogam, et abhærebit uxori suæ, id est Ecclesiæ. Vel caput libri est prædicatio divinitatis, qua nihil altius in Scripturis invenitur. Et in capite libri scriptum est de me, quoniam Scripturæ sanctæ demonstrant me esse Deum super omnia, cum dicunt : « Verbo Domini cœli firmati sunt » (*Psal. xxxii*), « et Deus erat Verbum (*Joan. i*) », et cætera hujusmodi, et ego, qui tantus in eminentissimo capite, id est in altissimæ prædicatione divinitatis libri Scripturarum invenior, induens misericorditer formam servi, volui o Deus, ut facerem vel ut faciam voluntatem tuam, factus obediens usque ad mortem (*Philip. ii*). Quia voluntatem meam quam juxta naturam humanitatis habebam, divinæ voluntati tuæ prorsus concordem feci, ut sicut immolatione mei corporis humanum genus redimi volebas, ita et ego vellem, et in omnibus voluntatem tuam adiungere optarem. Hæc verba Christus in psalmo locutus est, et nunc aperit nobis Apostolus, quid ipse de his sentiat. Quia scilicet non solum notat veteres hostias hæc auctoritas nullum perfecisse, et solam Christi hostiam de omnibus creditibus hæc sufficienter egisse vel agere, sed etiam oblationem Veteris Testamenti et substitutionem Novi demonstrat, si diligenter ostentur hæc verba. Nam ipse Christus dicens superius, illa noluisti, et subiungens, Tunc dixi : Ecce venio, aufer primum sacrificium et cum eo Vetus Testamentum, et statuit novum sacrificium, ut stabile permaneat, et cum eo Novum Testamentum. Et hoc est : Superius dicens ipse Filius, quia hostias et oblationes et holocausta etiam pro peccato noluisti, ostendit carnalia sacrificia esse reprobata, et cum eis carnales omnes observantias. Illas hostias noluisti, et ne viderentur displicere, qui non secundum legis institutionem offerebantur, subditur : Nec placita sunt tibi ea quæ secundum legem offeruntur. Et tunc cum illa omnia tibi displicerent, et aliud velles sacrificium, dixi : Ecce venio immolari, ut faciam et compleam voluntatem tuam, o Deus, quem ego juxta humanitatem meam adoro et colo, hæc dicens Dominus, aufer primum sacrificium, ut sequens statuat. Dicendo enim hostias et oblationes noluisti, aufer primum, id est ostendit ablationem primi ; et subdendo : Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam, statuit sequens, id est ostendit novum, stabile, et firmum fore. Primum et sequens, vel sacrificium, ut diximus, vel testamentum intelligitur. Nam utrumque videmus impletum. Quia et vetus sacrificium a populo Dei prorsus est ablatum, et sequens Dominicæ corporis sacrificium est substitutum. Similiter primum testamentum juxta carnales observantias ablatum est, et successit Evangelium. Dixi, Ecce venio ut faciam voluntatem tuam, id est ut immoler sicut vis, et novam legem statuam. In qua voluntate, id est in qua sui immolatione secundum Patris voluntatem facta, nos

A fideles sumus sanctificati, id est non solum a peccatis mundati, sed in virtutibus consummati; et hoc per oblationem corporis Jesu Christi in cruce facta, nobis vel amplius, sed semel ; et idem sequens est statutum, quia per illud sanctificati sumus. Primum vero dejectum est vel ablatum, quia neminem duxit ad perfectionem.

Et omnis quidem sacerdos præsto est, quotidianus ministrans, et easdem saepè offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in semper iterum sedet in dextera Dei, de cætero exceptans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus (*Psal. cix*; *I Cor. xv*).»

B Questio : Diceret aliquis : Sanguis hircorum et taurorum semel in anno per pontificem oblatus, nullum duxit ad perfectionem, sed illa sacrificia quæ quotidie fiebant, sacerdotes perfectos jure fecere, quoniam assidue sacrificabant, et gratiam Dei semper implorabant. Ad hoc quasi respondet, ostendens quoniam sicut pontifices per hostias suas non sanctificati sunt, ita nec sacerdotes, licet offerrent assidue sacrificati aliqua legali observatione. Quasi dicat : Omnis pontifex per singulos annos offert, et non pervenit ad aliquam consummationem; et eodem modo omnis sacerdos semper offert, et tamen per ea nunquam consummaretur. Et omnis quidem sacerdos præsto est, id est juxta paratus ut impletat officium suum, quotidie ministrans altari, et saepè offerens eiusdem hostias, quas jam obtulerat, id est similes prioribus, ut qui heri taurum obtulerat, hodie taurum, et cras taurum offerat, quæ hostiae licet eadem crebro repetitæ, licet sacerdote qui præsto est, semper et sedulius in officio sint oblatæ, quantumcumque offerantur, nunquam, id est nullo tempore possunt auferre peccata. Sacerdos quidem multas offert hostias, semperque tali officia deditus est, et tamen casso labore consumitur. Sed hic noster verus sacerdos, de quo loquimur, et cuius esse sufficientem hostiam ostendere intendimus, ipse non saepè, non multas hostias, sed unam quæ sola sufficiebat offerens hostiam pro peccatis omnium creditum delendis, post expletam suæ passionis obedientiam sedet, id est quiescit et regnat et judicat in dextera Dei, id est in potiori dignitate Patris, in sempiternum ibi permansurus, quoniam iterum laborare et iterum offerre non eget, nec opus est ut aliquid pro sua vel suorum imperfectione patiatur. Tantæ enim perfectionis et efficaciam fuit ejus hostia, ut non sit opus eam rursus offerri pro peccatis aliorum. Et licet nos eam quotidie offeramus, non tamen passionis dolorem ultra sentit Christus, sed memoria passionis ejus a nobis sit. Multum autem nobis in hac carne tribueremus, nisi usque ad ejus depositionem sub venia viveremus. Properea nobis per mediatorum præstata est gratia, ut polluti carnis peccati, carnis similitudine mundaremur, id est sacrificio corporis ejus, quod in missarum celebratione offertur. Unde, quia licet ipsi amplius non patiatur,

tamen eandem hostiam per suos sacerdotes adhuc offerre non destitit, apte nunc dicitur, quia unam pro peccatis hostiam offerens, sedet in dextera D.i. Offerens namque praesentis temporis est, quia sicut diximus, ipse per suos sacerdotes eam a linea offert, quia per semetipsum semel obtulit. Nam de passione ejus dictum est, quia semel oblata est ejus hostia, cum ait in ministeriis offeratur. Sacerdos legalis ministrat, hic autem sedet quia ministrare famulorum est, sedere vero dominoorum. Et sedet a l dexteram Dei, ut appareat quia bene potest suos consummare, quia sic meruit exaltari ; de cetero, id est de eo quod restat, hoc est glorificatione corporum, quoniam remissis peccatis hoc solum restat. Vel potius de cetero quod restat, id est de gloria bonorum et poena malorum exspectans donec ponantur inimici ejus, id est usque ad illud tempus, quo illi qui adhuc ei inimicantur et contra licunt, poneatur scabellum pedum ejus, id est omnino ei subjicientur, alii interim per fidem, alii in futuro per damnationem. Causa est, quare iam glorificatus nondum suos glorificet, vel in passione judicatus nondum inimicos judicet, quoniam adhuc nonnulli ex inimicis sunt amici, et optimum sibi locum sub pedibus ejus acquirent. Nam necesse est ut habeat ibi quisque locum aut gratiae aut poenae ; et ideo differtur iudicium, ut querat unusquisque quem ibi locum habeat.

¶ Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit : Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas, et peccatorum et iuiquitatum eorum jam non recordabor amplius (*Jer. xxxi; supra viii.*). Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. ¶

Dixi quia unam pro peccatis obtulit hostiam. Et quare unam, et non multas ? Quia illa sufficit ad omnia. Nam una oblatione, id est sui sanguinis effusione, consummarit sanctificatos, id est per baptismum a peccatis emundans sanctificavit, et sanctificatos consummavit, id est ad summam perfectionem virtutum provexit, in quantum potest homo in hac vita consummationem justitiae consequi ; et consummavit illos in sempiternum, quia sine fine possidebunt illam justitiae consummationem in regno perpetua beatitudinis, nec immunabitur unquam illorum perfectio. Nec solus ego hoc dico, sed et *Spiritus sanctus* per Jeremiam (*cap. xxxi*) contestatur nos, id est simul testatur illud idem quod nos statim de sanctificatione et consummatione. Vere contestatur. Postquam enim hoc dixit : *Hoc autem testamentum, etc., ibi contestatus est istud, quod asserimus.* Postquam hoc dixit, contestatus est istud id est ex eo quod hoc dixit, consequens est cum contestari, quod nos de sanctificatione et consummatione fidelium Testamenti Novi testamur. Nam

A quia illa consummatio non per Vetus, sed per Novum Testamentum sit, idcirco ipse Spiritus mentionem ejusdem Novi Testamenti facit, cum illam consummationem promittit, dicens : *Hoc autem testamentum, etc. Quasi dicit : Non Vetus Testamen- tum docebo, non carnales observantias prædicabo, sed hoc est testamentum spirituale, quod testabor et affirmabo loquens et accedens ad illos ; et hoc faciam post dies illos, qui sunt apud me præsenti, dicit Dominus per Jeremiam, non ipse Jeremias.* Et non ita testabor illis hoc Novum Testamentum, sicut *Vetus testatus sum*, in lapideis tabulis scribendo duris patribus eorum ; sed potius alio et utiliori modo, scilicet *dando leges meas in cordibus eorum*, id est manifestando internis sensibus eorum voluntates meas per Spiritum sanctum, qui sapientiam et charitatem illis infundet, ut intelligent eas, et delectabiliter adimpleant : *et eas leges quas dabo, superscribam in mentibus eorum*, quia tantæ dignitatis erunt nova præcepta, ut arbitrium mentis eorum superetur, nec sufficiat ex se ipso quisquam ea completere, sed auxilio gratie juvetur et corroboretur infirmitas ejus, ut ea compleat. Hoc loco designatum est, quia in virtutibus eos consummaturus erat in sempiternum ; et de sanctificatione, quam Iustus erat, subiungitur, quia *peccatorum quæ, quantum ad se, fecerit ; et iniquitatum eorum, quantum ad proximum, jam a tempore baptismatis non recordabor amplius*, quia nec in hoc sæculo pro his injungam illis aliquam penitentiam, nec in futuro ullam pro eis irrogabo poenam. Ita promisit Spiritus sanctus per novam gratiam peccata remitti. Sed ubi *curam est remissio, jam non est facienda legis oblatio pro peccato*, sed cessare debet apud Christianos, quibus peccata sunt in baptismo remissa. Sed, etsi post baptismum peccaverit, remittitur per penitentiam, nec indigent oblatione legali. Vel in futuro sæculo remissis omnibus omnino peccatis, jam non offertur oblatio Christi pro aliquo peccato eorum, quia nullum erit.

¶ Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam et viventem per velamen, id est carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda, teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem. Fidelis enim est qui repromisit, et consideremus invicem in provocationem charitatis et bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. ¶

Multis modis commendato Christi pontificio, et Judæorum destructo, et ostendo quod Christus fuit melior hostia, et ad remissionem peccatorum sufficiens, et quod lex cum hostiis suis ad hoc erat impotens, finit hoc loco de his disputationem et mo-

mere incipit, ut sola Christi fides cum observantia bonorum operum teneatur; et ex omnibus quæ supra dixit, ex quo de Christi sacerdotio disputare cœpit, insert nunc. Quasi dicat: Quandoquidem Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, et suo sanguine cœlum aperuit, et una nos oblatione sanctificavit atque consummavit, et cetera superius tractata, itaque, o frates, accedamus ad eum fidem et bonis operibus, a quo per infidelitatem et pravam operationem longe eramus, nos dico, habentes fiduciam, id est spem certissimam, qua non est desperandum, si oberravimus, sed confidenter possumus accedere; habentes fiduciam in introitu sanctorum, id est introeundi in Sancta sanctorum, hoc est in cœlum, quo intelligimus præcessisse Pontificem nostrum. Fiduciam habemus quod intrabimus in illa Sancta sanctorum, et hoc non in legalibus sacrificiis, sed in sanguine Christi, quem ipse ideo effudit, ut eodem redempti illuc accedamus, et in illa sancta ingrediamur, quam riam, id est quem introitum modo factum viam tritam in patriam, ipse initiavit nobis, id est ipse primus omnium fidelium intravit, ipse primus per eam ambulavit, et fidelibus suis potestatem ambulandi per eam post se tribuit. Viam dico, novam, id est per quam nullus ante eum ambulavit, et viventem, id est durabilem et manentem atque nos sanctificatos exspectantein, quia postea fidelibus semper est aperita. Vel viventem, quia omnes qui intrant vivere facit. Viventem, quia nullus per eam ingreditur, C nisi quem vita dicit, per velamen, id est per significatum illius velaminis quod duo tabernacula dividebat, id est per carnem suam, patesfacta est nobis via in Sancta sanctorum, id est in supernam Jerusalem. Unde etiam eo in cruce moriente, « scissum est velum templi (*Matth. xxvii*), » significans morte ejus apertam esse nobis viam in Sancta sanctorum. Per velamen id est per carnem Christi qua velabatur divinitas, via illa manet pervia, quia sumunt fideles ut viaticum carnem Christi, et de hac vita recedentes, ingrediuntur januam cœli, et per velamen, id est per carnem suam initiavit nobis ipse viam illam, quia carne velatus transit primus per eam. Per carnem initiavit eam, quia nisi carnem assumpsisset, non eam nobis initiasset. Per carnem enim, non per divinitatem potest de loco ad locum ire; et ideo per carnem, qua se velaverat, initiavit nobis iter in cœlum, sicut ei Psalmista canit: « Qui ponis nubem ascensum tuum (*Psal. ciii*). » Nubem quippe posuit ascensum suum, quia carne ascendit, non divinitate. Nam, quod nunc Apostolus velamen, hoc Psalmista nubem appellat. Vel secundum quod nonnullis visum est caro Christi quam ex altari sumimus, idcirco velamen appellatur, quoniam sensibus nostris in sacramento velatur. Nam sensus nostri aliud renuntiant, et aliud fides. Visus enim persuadet nobis esse solummodo panem secundum paucis speciem, fides autem insinuat esse carnem vivam et vivificatricem; gustus, panem in sapore,

A auditus etiam illud idem in fractione, fides vero integrum agnum a fidelibus sumi sine aliqua ipsius læsione. Non enim sumimus carnem examinem, sed consecratione et operatione divina viventem. Christum scilicet et Agnum pro nobis oblatum in sacramento accipimus, non ut ipse quidquam consumelias vel læsionis in sacramento patiatur, sed illud quod pro nostra vita sustinuit, nos et memoriæ repræsentatur. Per hoc itaque velamen Domini carnis initia est nobis vita nova, quia per sacramentum corporis et sanguinis Christi, cuius in Novo Testamento patere fidelibus ingressus regni cœlorum, qui sub veteri lege nulli patebat; et habentes, inquit, sacerdotem magnum Christum pro nobis Patrem orantem. Ipse enim per hostiam suam B in Sancta sanctorum introivit, ubi semper vivit et offert et interpellat pro nobis. Sacerdotem dico, super dominum Dei, id est super Ecclesiam constitutum, ut eam regat, et contra onnes impugnationes defendat. Hoc totum tale est ac si dicatur: Fiduciam habemus introeundi ad Sancta sanctorum, ad visionem supernæ pacis, tum quia per sanguinem Christi genus humanum exxit servitatem, tum quia ipse primus intravit, tum quia fideles suos corroborat et nutrit esca suæ carnis, et potu sui sanguinis, tum quia pro nobis intercedit, tum quia Ecclesiam gubernat et protegit. Nos, inquit, habentes fiduciam per hæc omnia quæ dicta sunt, accedamus ad eum, id est passibus affectionis et grossibus religiosæ operationis efficiamur ei magis ac magis propinqui ad introitum sanctorum. Accedamus, non cum ficto, sed cum vero corde; ut non simulatorio, sed puro et vero corde tendamus ad eum sicut scriptum est: « Et in simplicitate cordis quarerite illum (*Sap. i*), » et hoc faciamus in plenitudine fidei, id est ut filies nostra de illo sit plenaria, nec aliquid minus quam oportet habeat, ne adhuc infideliter aestimemus eum sine carnalibus observantiis ad salutem minus posse sufficere. Nos dico, aspersi et purificati corda nostra ab omni mala conscientia, et abluti corpus aqua munda, id est baptismo, quo mundantur omnes peccatorum sordes. Hoc est, accedamus ad eum vero corde in plenitudine fidei, nos qui sumus aspersi corda, id est qui D habemus corda rore Spiritus sancti aspersa in baptismo, et per hoc emundata a conscientia mala, id est ab omni reatu conscientiae, et abluti corpus, id est qui habemus ablutum et purgatum a peccato corpus aqua munda baptismi. Omnia enim peccata delentur in baptismo, tam interiora quam exteriora. Quia ergo per baptismum facti sumus a peccato liberi, et restaurata est nobis libertas arbitrii, et gratia Dei data, et nullam habemus ensationem, accedamus, ut dictum est, ad eum qui tot beneficia nobis largitus est, et vero corde diligamus eum, atque fidem integrum illi seremus, et fide plena eum credamus, et quod corde credimus ore confitcamur, scilicet teneamus spei nostræ confessionem, id est nihil sit tam grave

vel asperum, quod ab ore nostro auferat confessionem quae est causa spei quae facit nos cœlestem beatitudinem sperare, id est quae confessio procedit ex spe. Nisi enim quis bona futura speraret, non illud confiteretur, pro quo presentia bona amitteret. Hanc confessionem quae facit nos æterna bona sperare, teneamus indeclinabilem, id est ita firmiter eam teneamus, ut non deorsum inclinetur ad cupiditatem vel timorem terrenorum, sed semper tendat sursum ad appetitum cœlestium. Et debemus constanter hanc spei confessionem tenere, quia *fidelis est* Dominus in suis promissionibus, et mentiri non potest, qui *repromisit*, id est qui multoties per Scripturas nobis promisit æterna bona, quæ speramus. Haec quantum ad Deum, monuit eos Apostolus. Deinde exhortatur eos ut satagant de utilitate proximerum, et admonet eos ad charitatem et bonam operationem. Quæ exhortatio ad eos maxime videtur pertinere, vel eos notare, qui existimantes se melioris vitæ, consortium aliorum deserebant. Quasi dicat : Fidem et confessionem teneamus quantum ad nos vel ad Deum; et consideremus invicem, id est diligenter et attente inspiciamus alter alterum, non ut invideat et insidietur, sed in provocationem *charitatis et bonorum operum*, id est, ut maiorem dilectionis fervorem habeat, et ad omnem bonam operationem provocetur. Scilicet perfecti considerent imperfectos, exhortando illos ad Dei et proximi dilectionem, et ad fructum dilectionis, id est ad opera bona. Imperfecti vero considerent perfectos, sumendo ex eis exemplum utilitatis quod imitantur. Et sic provocant se vi-
cissim in charitatem et bona opera. Vel per omnia consideremus quid fratribus sit utile, invicem hoc agentes, ut quemadmodum nos de salute aliorum satagimus, ita et illi vicario modo de salute nostra sint solliciti, ut nullus habeatur segnis et infructuosus inter nos. Quia, dum dicitur, consideremus invicem, convenit singulis illa exhortatio. Ille, inquit, faciamus, non deserentes collectionem nostram, id est illos qui collecti sunt ad fidem nobiscum, sicut est consuetudinis quibusdam vestrum, qui charitatem non habentes, et quasi de singularitate meritorum gloriantes, segregant se a ceteris. Tangit et culpat scindentes unitatem charitatis, quasi inter alios non possent habitare causa sanctitatis suæ, qui potius suo exemplo debuerunt consolari alios. Laborantem quippe consolari, est pariter in labore persistere, quia sublevatio laboris, est visio collaborantis; sicut cum in itinere comes jungitur, via quidem non attrahitur, sed tamen de societate comitis labor itineris levigatur. Et tanto magis, inquit, quanto videritis appropinquarem diem. Ac si dicat : Eo labor crescat, quo jam præmia laboris appropinquant. Vel si tribulatio et persecutio infidelium ingruerit fratribus, non deseratis collectionem vestram, id est illos qui vobis per sacramenta fidei sunt associati

A in eodem corpore Ecclesie, sed potius consolamini eos in adversis dulcedine vestre exhortationis. Dico ne deseratis in tribulatione pauperes Christi, sicut quidam, qui videntes imminere sanctis antitributes, subtrahunt illis adminiculi sustentationem. Non subtrahatis vos a sociis in certamine martyrii, denegando eis solatum vestre exhortationis, sed consolantes sitis eos in ipsis passionibus; et tanto magis id facite, quanto magis videritis asperiores poenas imminere, per quas finis eorum appropinquat, in quo de tenebris hujus saeculi ad diem perpetuae claritatis transibant, ne quis unquam desit illi tam felici diei propter subtractionem vestre exhortationis. Vel etiam in pace vos qui sanctiores videmini, ne deseratis causa vestre religiositatis collectionem fratrum, quia minus religiosi videntur, sed vestra cohabitatione et collocutione consolationem illis exhibete, ne de sua salute desperent propter irreligiositatem suam, si viderint se desertos a vobis sanctoribus. Consolamini eos promittendo veniam, et in spem erigendo, et ad bene agendum mouendo. Et hoc facite magis ac magis quotidie, sicut videritis appropinquare diem mortis. Quasi dicat : Non differtis, quia mors uniuscujusque prope est, et quotidie vicinior efficitur, tanto intentius hoc agite, quanto videritis illum diem singularem et timendum appropinquare

C « Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis (supra 6), jam non relinquitur hostia pro peccatis, terribilis autem quædam exspectatio judicii et ignis zemelationis, quæ consumptura est adversarios. »

Vere non debetis peccare negligendo collectionem fratrum, et deserendo, quia *nobis Christianis voluntarie peccantibus*, id est sponte Deum offenditibus, et non ex ignorantia vel infirmitate, sed ex deliberatione delinquentibus, post acceptam notitiam veritatis, id est postquam interior illuminationis sumus, et quid eligendum, quidve respondens sit, absque dubio cognovimus, jam post hac non relinquitur hostia pro peccatis, sicut in veteri lege mandatum erat sæpius hostias offerri pro peccatis. Non enim Christus iterum immolandas est pro peccatis, quod semel factum est et secundo non est opus, sed magis oportet nos in fide et bonis operibus manere. Non excludo penitentiam, sed secundum baptismum. Non dico, non est ultra penitentia vel remissio, sed hostia, id est crux secunda, quia una sufficit, nec amplius hanc expectemus, sed penitemus, quia rebaptizari in morte Christi non possumus. Qui enim iterat baptismum, iterat rursus mortem Christi, et ex ea iterata fiat iterata remissio. Sed hoc impossibile est. Non talis hostia nobis relinquitur, si post baptismum nos inquinaverimus. Vel voluntarie peccantibus, id est in voluntate peccandi manusbus, nobis non relinquitur hostia pro peccatis, si est nullum commodum potest conferre sacra-

cium Dominici corporis. Nam pro peccatis poenitentium offertur Deo quotidie sacrificium et oblatio, non pro peccatis illorum, qui ipsa peccata relinquere nolunt. Si peccare nobis ita perseveranter et continue placuerit, non relinquetur nobis hostia pro peccatis, sed potius relinquitur quædam nobis notabilis *expectatio judicii* quæ est *terribilis*, id est ad terrendum habilis, quia multum nos terrire potest. Et hæc poena interius est, quia et foris sovet *ignis* perpetuus. Nam etiam timor iudicij resurgentibus malis est poena, inenarrabilis et gravior quam gehenna. Et dicente iudice : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv), » statim assumet eos ignis æmulatio, id est vehemens infestatio, quia zelo quodam nimis accenso semper eos puniet, et quasi invidebit eis, quia semper ad hoc exardebit, ut eos incessanter exurat, quæ nimirum servens æmulatio *consumptura est*, id est perpetualiter devoratura *adversarios Christi*, ut semper in tormentis deficiant, et nunquam ad finem deficiendo perveniant qui nunc aut per infidelitatem, aut per malam operationem adversantur Christo.

« Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur (Deut. xvii; Matth. xviii; II Cor. xiii). Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit : Mihi vindictam, et ego retribuam (Deut. xxxii; Rom. xi). Et iterum : Quia iudicabit Dominus populum suum (Psal. cxxxiv). Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

Vere nobis, voluntarie et libenter peccantibus postquam veritatis notitia sumus illuminati, non relinquitur spes futuræ salvationis, dum in peccato jacere volumus, sed potius poena perpetuae damnationis. Quod patet a minori, quia *quis faciens irritum legem Moysi*, id est aliquis prævaricans aliquod præceptum veteris legis, *moritur ea morte quam lex decrevit*, vel lapidatur, vel incenditur, vel alio genere mortis extinguitur, *sine ulla miseratione*, id est sine aliqua poenarum imminutione. Ipse dico, convictus *duobus vel tribus testibus*, qui testantur quod legem in aliquo sit transgressus, et ille quidem sic interficiebatur propter illius legis transgressionem, in qua non recipiebant observatores divinam gratiam. Ergo quanto magis putare debetis deteriora et acerbiora mereri supplicia eum, contra quem in iudicio perhibebunt testimonium angeli sancti et propria conscientia, quod Filium Dei conculcaverit. In lege enim duo vel tres adhibentur testes, sed ibi testis erit multitudo angelorum atque sanctorum, et ipse peccator contra se. Et tunc excipient eum supplicia, id est poenæ sub se eum plicant et incurvant et opprimentes. Supplicia dico deteriora,

A quia magis deterrent eum et comminuent quam legis cruciamenta. Tam diram ultiōnem sentiet ei in perpetuum, qui nunc *Filiū Dei conculcaverit*, et *sanguinem testamenti pollutum duxerit*, id est ita vilipenderit, ut eum non sufficere credat ad salutem, si bruta animalia secundum legem mactata putet adhuc saluti necessaria. Conculet enim Filium Dei, qui fidem et constitutionem vivendi, quam ipse dedidit hominibus, non credit ad æternam vitam suscere, sed in carnalibus observantiis confidit, plusquam in præceptis ejus novis. Conculet Christum, qui post accessionem Christianitatis libere peccat absque timore et poenitentia, et qui eo indigne participat. Sanguinem quoque Novi Testamenti, id est sanguinem Christi, confirmationem Evangelii, et B sponsorem novæ hereditatis, pollutum ducit, qui eum minime credit genus humanum a peccatis emundantem, sed potius omnes in Christum credentes polluentem. Quoniam necessario si non mundavit, tunc contaminavit; et peccatores constituit, quia carnales observantias et justificationes legis cessare fecit. Omne enim quod pollutum, in se prius pollutum fuit; et sanguis iste pollutus in se esset, et nos pollueret, si inde nos retraheret, ubi remissio peccatorum esset, id est si a carnalibus observantiis nos separaret, cum per eas remissio peccatorum fieri posset. Ut autem ostendat acrius es e punitendum illum, qui tam male sentit de hoc sanguine, addit : *in quo sanctificatus est*, id est in quo remissionem peccatorum accepit, et ita contra eum gravius peccat et ingratus existit. Ac per hoc magis punietur, quia a quo mundationem habuit, immundum esse credit. Sed et ille sanguinem hunc pollutum ducit, qui ab eo mundatus, ad vomitum reddit et poenitere negligit (II Petr. ii), et spiritui gratiæ, id est Spiritui sancto gratias dato vel gratiam danti, *contumeliam facit*, qui remissionem quam ipse spiritus operatur, ascribit carnalibus observantiis, vel qui eum male vivendo a se abicit. Et quisquis hæc facit, jure sine misericordia morietur, quod in minori per vindictam legis est probatum, ubi prævaricator sine miseratione punitur. Nam, si transgressor legis digna morte perimitur pro uno mandato semel prævaricato, quanto acrius punietur, qui supradictis tribus modis Deum offendit, conculcando Filium ejus, et pollutum ducendo sauginem ipsius atque contumeliam inferendo Spiritui sancto? Vere talis quiske punietur. Scimus enim qui dixit, id est scimus quam verax et quam potens est ille qui dixit : *Mihi vindictam, et ego retribuam*. Quasi diceret : Homines in præsenti sumunt vindictam de suis hostibus, et ego quoque reddam mihi vindictam in futuro, id est vindicabo me de meis adversariis, qui nunc me concilcant et contumelias provocant, licet sub Christiana professione degant. Ubi nos in Ezechiele legimus : « Appropinquavero visitationes urbis (Ezech. ix), » Septuaginta trans tulere : *Mihi vindictam, et ego retribuam*, dicit Dominus. Et iterum ad idem probandum, quod qui

Filiū Dei conculcaverit punietur, dicit Moyses (*Deut. xxxii*) vel Psalmista, quia *indicabit Dominus populum suum* (*Psal. cxxxiv*), id est peccata populi sui non relinquit impunita, sed unumquemque etiam fidelium judicabit secundum vias ejus. Ideo non sibi de impunitate, si peccaverit, blandiatur, quia jam est de populo Christianorum, sed sciat quia criminis non possidebunt regnum Dei. Nam qui nunc in Ecclesia male vivendo Filium Dei conculcant, eliminandi sunt ab ea. • Multi enim sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx.*). • Dominus judicabit populum suum, et quos in eo damnabiles inveniet, damnabit atrociter. Nam *horrendum est*, id est horrore nimio timendum et praeavendum, *incidere in manus Dei viventis*, id est qui semper vivens est, et poenas semper viventes infert eis quos damnat. Incidit in manus Dei, qui non sibi providet, sed subito deprehenditur, scilicet ventura damna minime prop̄piciens sine delictorum pœnitentia et virtutum decorum venit ad examen aeterni judicis, sensurus causum damnationis. Manus pro potentia ponuntur, quia, sicut aliquis a manib⁹ inimici in quas forte incidit, arctatur ne unquam illæsus effugiat, sic quisque damnandus cogitur potenti judicio Dei, ut quas meruit poenas, sentiat. Qui scilicet Deus, si aliquando moreretur, posset cessare pena, quam ipse decrevit. Sed, quia semper vivit et omnipotens est, semper manet, quidquid in ejus judicio decreatum est.

• Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuitis passionum. Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti. Nam et vincitis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis reprobationem. •

Aspere terruerat eos, compescendo a peccatis communicatione aeterni supplicii; nunc vero territos resovet, laudans eos de præteritis, et hortatur, ut in bonis quæ cooperant, perseverent. Turpe enim et dignum reprehensione, si hi, qui dum adhuc rudes in fide essent, religiose vixerint, modo nequier agendo Deum offendant; et qui in exordio quando ad fidem venire, magnanimititer varias persecutions toleraverunt, postea pusillanimes effecti, deficiant in tribulationibus. Rememoramini autem pristinos dies, etc. Ostendit diu esse ex quo ad fidem venerant, et per hoc magis debuissent in religione profecisse, et ad sustinendam persecutionem exercitati esse. Quasi dicat: Non deseratis collectionem nostram in tribulatione, neque male vivendo Filium Dei ulterius conculcetis, sed recordamini constantiae vestre et perfectionis, quam in pristinis diebus habuistis, et hoc est: Rememoramini, id est redu-

A cite ad memoriam pri tunc dies, id est recognoscere quales in illis diebus fueritis, ne nunc deterioraretis, cum ex temporis prolixitate multo meliores esse debeatis. Recogitate dics, in quibus luce fui illuminatus, sustinuitis magnum certamen passionum, id est non defecistis sustinendo, sed magnanimititer certastis, fidem corde et ore tenendo, quam vos extorquere persecutores contendebant. Plus enim notat dicendo, sustinuitis magnum certamen passionum, quam si simpliciter dixisset, sustinuitis magnas passiones. Nam quod posuit ibi certamen, ostendit eos non defecisse, sed constanter certasse. Quod non notaretur, si certamen non esset appositum. Vel ideo dixit certamen passionum, quia ipse passiones certabant contra eos, ut patientiam et fidem eis extorquerent, sed non potuerunt. Et ideo qui sic fortiter stetere in principio suæ conversionis, non debent nunc metu persecutionis descrevere collectionem fratrum, qui eorum solatio indigent. Sive ideo posuit certamen passionum, quia alibi est passio quæ infertur, aliud difficultas passionis quæ contra rationem pugnat et, ut alibi p. ipsam, exhortatur. Dnibus itaque modis eos laudat, una quia passiones et verbera exterius sustinuerunt, tum quia invictissime contra ipsas passiones interius certaverunt, quasi dicens: Duo in uno sociis, quia unum patiebantur exterius, alius interius. Et in altero quidem, id est in hoc quod exterius patiebantur facili estis spectaculum, id est admiratio quedam universo populo, in opprobriis quæ contra vos proferebant, quia omnes irridebant vos, et amentes atque insensatos dicebant. Et grave quidem est opprobrium, sed gravius est, cum spectaculum hominibus sit, non secreto exprobratur. Spectaculum fuistis in opprobriis, quoniam spectante universo populo, irrogabantur vobis multa covititia et ignominiosa verba, et in tribulationibus, quia publice flagellabamini, et diversas penas sustinueratis. In hoc maximam eorum constantiam ostendit, quando quamvis spectaculum esset, non tam deficiebat a fide. Non enim modicum opprobrium est, fieri spectaculum, et ab hominibus insultationes perpeti, et quasi non sufficeret spectaculum, addebantur opprobria verborum, et opprobriis tribulationes verborum. Haec quidem sustinuitis in altero, id est in altera parte certaminis, quæ, sicut dictum est, foris vigebat; in altero autem, quod interius erat, id est in altera parte certaminis, quæ in corde gerebatur, certastis sic quod effecti estis per compassionem socii taliter conversantium. Ideo dicit in altero et in altero, ut ostendat has duas partes certaminis tantum esse, et per hoc etiam omne genus certaminis sustinuisse. Compassionem et necessaria ministrando effecti estis socii taliter conversantium, id est assidue patientius, scilicet apostolorum et similitum, qui totam vitam eam ducebant patiendo adversa pro Christo, quorum exemplo perseverare et vos debetis in observatione patientiæ. Vere socii eorum facti estis. Nam et in-

estis compassi estis, quia si pro Christi nomine patiebantur, vos inde sic dolebatis, ac si cum eis vinciti essetis, et dolorem cordis operibus declarabatis, ministrando illis sustentationem de bonis vestris, quia non poterant sibi necessaria querere, utpote vinculis et carcerebus detenti. Illis compassi estis ministrando, et ob hoc suscepistis rapinam bonorum vestrorum. Nam idcirco vobis ab infidelibus propria bona sunt ablata, quia inde ministrabatis sanctis. Et hanc honorum direptionem suscepistis non cum moerore, sed cum gaudio et alacritate cordis, et hoc est quod dicit, quia et vinctis compassi estis; et bonorum vestrorum cum gaudio rapinam suscepistis, id est et de tribulationibus sanctorum doluistis, velut si eas in corpore vestro pateremini, et de damno rerum vestrarum propter sustentationem eorum vobis illato gavisi estis. Suscepistis lati quasi donum Dei amissionem facultatum vestrarum, cognoscentes, id est quia cognoscebatis *vos idcirco habere substantiam longe meliorem ista et manentem*, id est non transitoriam, sed æternam, hoc est spe certissima confidebatis *vos æterna bona lucrari amissionem temporalium, et æternam requiem labore transitorio, atque thesaurum cœlestem damno terreno; et quia spem certam, id est confidentiam supernæ retributionis habuistis*, Itaque, nolite amittere confidentiam vestram, id est nolite deficere. Illatio est ex eo quod dixit eos tanta pertulisse, et vitam æternam inde exspectasse, id est manentem substantiam. Quasi dicat: Quoniam in principio fiduciæ tot adversa passi estis, et inde confidently sperabatis æternam mercedem, itaque nolite amittere confidentiam vestram, id est firmam spem vestram deficiendo a patientia fidei, quia per patientiæ amissionem amittetis et æternæ vitæ spem. Et ne amissioni parva jactura videretur, addit: *Quæ magnam habet remunerationem*. Itaque pro certo sperat illam remunerationem ineffabilem, quam oculus non vidit, nec auris audivit (*I Cor. 11; Isa. Lxiv*), ac si jam teneat eam. Vel in prædestinatione divina habet illam. Vere per impatientiam non debetis amittere confidentiam perpetuae retributionis. Nam patientia est vobis necessaria, id est necesse est ut nunc patienter adversa toleretis pro Deo, si cum eo postmodum regnare vultis, quia si compatimur, et conregnabimus (*II Tim. 11*). Ideo est necessaria, ut vos per eam facientes voluntatem Dei, id est sustinentes æquanimiter omnes injurias vobis illatas, quia hoc placet Deo vel facientes voluntatem Dei, id est mandata ejus servantes, et quidquid adversitatis propter hæc acciderit, libenter perferentes, reportetis reprobationem, id est, sicut nunc pro Deo portaveritis pondus adversitatis, ita postmodum reportetis pondus beatæ remunerationis, quam sæpe Deus cœlestis promisit. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supermodum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Hoc ergo pondus gloriæ quam Deus

A repromisit, studete per præsentem patientiam tunc reportare.

« Adhuc enim modicum et quantulum, et qui venturus est, veniet, et non tardabit. Justus autem meus ex fide vivit (*Habac. 11*). Quod si subtracterit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed filii in acquisitionem animæ. »

Tenenda est, ut dixi, patientia, nam nec longa est, nec vehemens, sed modica et quantula, ne vobis longum et durum videatur eam servare. Nam prope est fluis uniuscujusque, et mox requiescat a labore, et percipietis gloriam Christo judice. Nam juxta prophetiam Habacuc, *adhuc modicum restat*, id est parvo tempore adhuc servanda est patientia; B *et quantulum*, id est non vehemens vel magnum aliquid patientium est, sed exiguae quantitatibus erit, quidquid in hoc sæculo perferendum fuerit. Hujus enim temporis patientia momentanea, et nullius vehementiae est deputanda, si respicitur quod est in æternitate et summa gloria donandum. Adbuc, inquit, restat modicum et quantulum, et post *venies iudex, qui sine dubio venturus est quandoque, et non tardabit venire*, sed cito veniet, ut reddat vobis predictam reprobationem, si modo, patientiam servantes, feceritis ejus voluntatem. Nulla mora erit in reddenda mercede, sed cito veniet remunerator, interim autem vivit in anima *ex fide justus meus*, quia fides est nunc vita cordis, donec ille veniat, qui vitam æternam dabit et animæ et corporis; et per fidem, non per opera legis justificatur, quisquis meus justus est. Qui enim per opera legis justificatur, non meus, sed suus justus est, quia non a me, sed a se justificatur; et non in me, sed in se gloriatur. At qui per fidem justificatur, justus meus est, quia dono gratiæ meæ justificatur; et non sibi quod justus est tribuit, sed gratiæ meæ deputat. Et vivit interim ex fide, donec veniente Christo introducatur ad visionem meam, et æternaliter vivat ex specie. Vel ex fide quam nunc habet, vivit postmodum, quia, quod nunc credit, tunc accipit. Ex fide vivit. Quod, id est sed, si subtracterit a fide se, ut vel metu persecutionis deserat fidem, vel in operibus legis justitiam querens, incipiat corde a fide recedere, non placebit animæ, id est voluntati meæ; ac per hoc non poterit vivere, sed potius damnationem merebitur. quia me offendet subtrahendo se a fide et gratia. Hæc per prophetam locutus est Dominus. Qui sese subtrahit, displicet Deo. Nos autem non sumus, tales, non sumus apostatae, ut subtrahamus nos a fide. Quasi dicat: non debemus apostatare, ut subtrahamus nos, sed in melius proficere. In numero eorum se ponit Apostolus, ut magis suadeat; et non dicit esse tales, quales non vult eos esse, ut blanda monitione retineat eos, ne subtrahant se, quia nondum prorsus apostataverant, sed partim adhuc in fide manebant, id est partem fidei retinebant. Non sumus, inquit, subtractionis filii, id est apostasie ducentis nos in perditionem, sed sumus

Illi Dei ducentis in acquisitionem animæ, hoc est, non sumus geniti ab apostasia trahente filios suos in perditionem, sed fides genuit nos, ducens in acquisitionem animæ, ut per fidem acquirat unusquisque nostrum animam suam, non per subtractionem perdat. Nam sicut fide acquiritur anima, sic subtractione perditur. Acquiritur, ut libera possideatur nobis in æterna beatitudine, ne per subtractionem transeat a nostra potestate, et fiat in tormentis possessio dæmonum.

CAPUT XI.

« Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. »

Quia isti multum duri erant ad fidem, ideo prolixum de fide tractatum facit Apostolus, ut eorum duloritiam prorsus ad fidem inclinet, ostendens omnes sanctos, patres eorum, per fidem placuisse Dco. **B** Dixi vos esse filios fidei. Quæ fides non est earum rerum quæ videntur, sed earum quæ non videntur, et quæ sperantur. Sed fides est substantia sperandarum rerum, id est fides est causa, quare res sperandæ quandoque subsistent in nobis, hoc est causa nobis est consecutionis æternarum rerum, quæ modo sunt sperandæ et desiderandæ, et propriæ dicitur fides esse substantia sperandarum rerum, quoniam eis substat. Nam, sicut substantia substans formæ eam esse faciendo, sic fides sperandis rebus eas in nobis ponendo. Res sperandæ sunt, gloria, beatitudo, requies, æternitas, et hujusmodi; et istarum substantia dicitur esse fides, quia jam facit eas substare in corde nostro per certitudinem credulitatis. Facit eas substare, id est esse vel quasi sub aspectu nostro stare, et immobiles utpote æternas, permanere, et est eadem fides argumentum rerum non apparentium, id est certitudo rerum quæ non apparent, et (si quis de eis dubitet) probatio, sicut adhuc futura probatur resurrectio, quoniam ita credidere prophetæ et apostoli, et cæteri sancti. Nam ea quando non apparent, vel præterita sunt, sicut de creatione mundi; vel præsentia, sicut de Domino Jesu sedente ad dexteram Patris: vel futura, sicut de die judicii. Et horum omnium est argumentum, id est certitudo et probatio fides. Eorum ergo fides est argumentum, quæ apparere non possunt. Quæ enim sunt apparentia, fidem non habent, sed agnitionem. Nam, etsi dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est fides, quæ in nobis aedificatur. Sed ex rebus quæ videntur, agitur in nobis ut ea credantur, quæ non videntur, sicut Thomas hominem vidit, et Deum crelidit (Joan. xx). Est itaque fides substantia, id est fundamentum et firmitas et essentia sperandorum bonorum, et est argumentum non apparentium, id est certa et rationabilis probatio invisibilium, ac premonstratio futurorum. Argumentum enim dicitur esse ratio dubiæ rei faciens fidem. Vere fides est substantia sperandarum rerum, id est substare faciens eas in corde

A fidelium, ac per hoc justificans cor eorum, quia in hac fide consecuti sunt a Domino senes testimonium justitiae, quia Deus ipse testis fuit puræ conscientie ipsorum, et testatus est eos esse justos, sicut et ad Noe dixit: « Te vidi justum coram me in generatione hac (Gen. vii), » et si per fidem consecuti sunt testimonium justitiae, justitia vero causa et meritum est futurorum bonorum, tunc fides est substantia sperandarum rerum. Senes autem dixit antiquos patres, quia morum et fidei maturitatem habuere, et priscis temporibus fuerunt. Unde constat fidem non esse rem novam, nec descendam, sed tenebam, quam tenuere antecessores, et per quam justificati sunt, et bonitatis suæ testimonium, quod quæreabant, a Deo per eam consecuti sunt.

« Fide intelligimus aptata esse aëcula verbo Dei, et ut ex invisibilibus visibilia fierent (Gen. i). »

Probat quod fides est argumentum rerum non apparentium. Nam, fide intelligimus aptata esse tempora, etc. Vel quasi illi dicent, quomodo rebus futuris possumus fidem adhibere, cum nullus ea videat, ostendit a simili, quia de futuris bene potest fides haberi, quoniam habetur de præteritis, quæ cum fierent, nemo vidit, et tamen creduntur esse facta. Ne enim vidimus quod Deus mundum fecerit, et tamen credimus quia fecerit. Nam, cum non vidimus eum hæc operantem, fide tamen intelligimus aëcula, id est omnia quæ sunt transitoria, esse aptata, id est apta qualitatibus et formis assumptis composita recte, et sapientia Dei, quæ Christus est, quoniam omnia per ipsum facta sunt (Joan. i). Et sic aptata, ut ex invisibilibus fierent visibilia, id est ex informibus et mentis formata. Nam, antequam forme darentur rebus, tenebræ erant et invisibilia elementa, sed in eorum separatione nata est lux. Informis enim materia, quam de nihilo fecit Deus, appellata est primo cœlum et terra. Et dictum est: in principio fecit Deus cœlum et terram (Gen. i), non quia jam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Omnia enim elementa confuse tenebantur in illa informa materia, quæ chaos ab antiquis dicta est, et ex qua formata sunt universa. Tuncque cedentibus tenebris, per exortum novæ lucis sunt facta visibilia, quæ prius videri non poterant. Vel ex invisibilibus facta sunt visibilia, id est ex intellectuali materiali visibilia. Invisibilis enim mundus in sapientia Dei erat, et ad cuius similitudinem factus est iste visibilis, et hæc omnia fide intelligimus ita esse facta.

« Fide plurimam hostiam Abel quam Cain occidit Deo (Gen. iv), per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente membris ejus Deo (Matth. xxiii), et per illam defunctus adhuc loquitur. »

Modo per partes ostendit, quomodo senes fidei consecuti sunt testimonium suæ probitatis, et incipit a primo justo, qui propter fidem suam justus est inventus, et exemplum justitiae ac fidei notus est factus. Vere senes in fide testimonium sunt adepti. Nam Abel primus consecutus est, qui fide, id est

per fidem obtulit Deo plurimam, id est pluris pretii, vel magis acceptabilem hostiam quam frater ejus Cain, per fidem consecutus est testimonium esse justus, id est quod esset justus, *Deo perhibente testimonium muneribus ejus*, dum ea se recipere demonstraret, mitiens ignem de cœlo, qui ipsa consumeret. Nam, dum munera Cain non inflammavit, et munera Abel cœlitus igne misso combussit, præclare testimonium dedit eisdem muneribus, quod ea suscepisset, et quod oblator eorum justus esset, ac fideliter obtulisset. Tale testimonium adeptus est per fidem dum viveret. *Et defunctus loquitur adhuc per illam*, id est monet omnes posteros exemplo sue fidei, ut fidem cum bonis operibus habeant. Vel quia adhuc recitatur Scriptura, in qua Deus ad Cain dicit: « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra (Gen. iv), » Ille enim clamor sanguinis, est locutio defuncti. Vel defunctus loquitur, id est facit, nos loqui de se defuncto, qui est nobis materia loquendi, ut de ejus magna fide cæteris demus exemplum. Non enim mors extinxit famam fidei, sed potius ubique divulgavit.

« Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus (Gen. v; Eccli. xi). Ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accidentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerato sit. »

Alterius senis exemplo habenda est fides. Nam *Henoch fide translatus est*, id est quia fidem habuit, et justitiam tenuit, translatus est in paradisum, unde Adam ejectus fuerat. Translatus est ideo, ne videret mortem, id est ut non solum non sentiret in seipso mortem, sed etiam in alio non videret eam, utpote remotus procul a terra morientium, et habitans in regione viventium. Nam non est ita translatus, ut in aliam terræ partem hominibus inhabitabilem poneretur; sed ita potius, ut ab omni societate mortalium separaretur. *Non enim inveniebatur*, cum a suis per multa loca diligenter quæreretur. Ideo scilicet non poterat inveniri, quia transtulit illum Deus, qui ipsum occultare potuit, ne a quoquam inveniretur. Posuit namque illum in alia secreta régione, ubi in magna carnis ac spiritus quiete viceret, donec circa finem saeculi cum Elia veniat reliquias Israel ad fidem convertere. Vere propter fidei meritum translatus est. Nam *ante translationem habuit testimonium placuisse Deo*, quia sicut Scriptura refert: Ambulavit Henoch cum Deo, et vixit Henoch postquam genuit Mathusalem, trecentis annis (Gen. v). Valde enim placuit Deo, qui tam sancte vixit, ut per viam justitiae trecentis annis ambularet cum Deo. Et quia Deus tantum fecit eum ambulare secum in via rectitudinis, evidens illi testimonium perhibuit, quia sibi placeret. Ipse habuit testimonium, quia placeret Deo. Sed *sine fide impossibile est placere Deo*, id est nullus ad hoc un-

A quam promoveri potest, ut Deo placat, nisi meritum fidei precedat. Patet ergo quia et Henoch per fidem placuit, atque per fidem transferri meruit. Fides enim ista quæ sic laudatur ab Apostolo, ea debet intelligi, quæ per charitatem operatur (Galat. v). Et vere nullus Deo placebit, nisi méritum fidei præmiserit, quia *accidentem ad Deum oportet credere*, id est quisquis Deo vult propinquare, ut ei proximus fiat, et ei placeat, necesse est ut primo fidem habeat, quoniam fides est primus gradus in quo mentem quis constituit, qui ad Deum accedere intendit. Credere eum oportet quia Deus est, id est quia ipse solus proprio habet esse, sicut Moysi loquitur: « Ego sum qui sum (Exod. viii). » Cætera enim verum esse non habent, quia sunt mutabilia. B Sed ipse solus est, qui nunquam mutatur, sed semper est quod est; et quisquis varietatem suæ mutabilitatis superare cupit, ad Deum accedat, et credit quia ipse est incommutabilis, et sibi adhærentes liberat a mutabilitate. Hoc oportet eum credere, et etiam qui sit *remunerator inquirentibus se*, id est illos in futuro muneribus donat, qui nunc per ea quæ faciunt, Deum solum inquirunt, id est in cordis intentione querunt, hoc est nihil aliud quererit intentione cordis ipsorum nisi Deum ex operibus quæ foris ostendunt, et quod tales ab eo remunerentur, debet credere quisquis ad eum vult accedere.

C « Fide Noe, accepto responso, de his, quæ adhuc non videbantur, metuens, aptavit arcam in saltem domus suæ (Gen. vi), per quam damnavit mundum, et justitiae quæ per fidem est, hæres est institutus. »

Refert Josephus Adam prædixisse exterminacionem rerum omnium, unam ignis virtute, alteram vero aquarum multitudine fore venturam et inde forsitan Noe Deum consuluit, et responsum accepit quia diluvium venturum tunc esset, atque *justitiam* est ei ut arcam construeret. Qui fideliter Deo credidit, et sibi imperata perfecit. Itaque Noe, accepto divinitus responso fide, id est per fidem metuens de his quæ adhuc non videbantur, id est de inundatione diluvii, quæ nondum perpendebatur, quia et aer adhuc serenus erat, nec aliquod hujus rei signum apparebat, aptavit, id est aptam composuit *arcam in salutem domus suæ*, id est ut per eam salvaret a diluvio suam uxorem et filios cum uxoribus eorum. In eo quod ponit, metuens de his quæ non videbantur, commendat fidem ejus, qui jam metuebat quæ nondum videbat, credens ea quæ Deus sibi prædixerat. Sic et nos omnia quæ Deus fore promittit aut minatur, indubitanter fore complenda credere debeamus, et ejus mandatis in præsenti deservire, si exemplo sancti Noe volumus ad salutem pertingere. Cum enim nullum signum futuri interius videret, sola Dei voce audita credidit futuram mundi submersionem. Nos vero multa signa finis saeculi et futuri judiciorum videmus, et tamen raro invenitur qui de illo judicio nunc sic metuat, ut sanctus Noe de diluvio formi-

dabat. Aptavit arcam, per quam damnarit mundum, quia tanto majus peccatum habuerunt homines, quanto majorem ejus in fabricanda arca instantiam videbant, et non credebant. Cum enim viderent eum per centum annos in constructione arcae laborare, deberent futuros casus animadvertere, et ad pœnitentiam confugere. Quod, quia non fecere, gravorem sibi damnationem acquisiere, et haec est prima laus fidei ejus, quia mundum incredulum damnavit : et institutus est a Deo hæres justitiæ, quæ est per fidem, et post diluvium hæreditatio jure obtinuit religiosos mores, quos fides generat : et quos antecessores ejus qui justi fuerant, habuerant. Idcirco enim factum erat diluvium, ut finis impuneretur vitiis, et justitia quam Abel et Henoch et cæteri sancti tenuerant, permaneret, et hujus hæres factus est beatus Noe. Et ita consecutus est in fide testimonium, quia justitiam fidei hæreditavit.

¶ Fide qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat hæreditatem, et exiit, nesciens quo iret (*Gen. xii, xiii.*). Fide demoratus est in terra reprobationis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob, cohæribus reprobationis ejusdem. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus.

Adhuc per exemplum ostendit quod fides sit habenda, et quod in ea senes testimonium sint adepti, quoniam, ille qui prius vocabatur Abram, et post a Deo vocatus est Abraham (*Gen. xvii, 5.*), dat nobis exemplum fidei. Nam fides causa fuit augmentationis vocabuli ejus, ut qui prius dicebatur Abram, id est pater excelsus, post, accipiens promissionem quod omnes gentes fidem ejus essent secuturæ, et patrem eum habituræ, vocaretur Abraham (*Gen. xvii,*) id est pater videns multitudinem, quia factus in fide pater credentium, vidit multitudinem omnium gentium venturam ad suam fidem. Et ille, qui hujusmodi causa vocatur Abraham, fide obedivit Deo, non enim obediret, nisi crederet. Obediit dicenti : Exi de te terra tua et de cognitione tua, et veni in terram quam monstravero tibi (*Gen. xii.*) Sic obediit exire, id est obediens exiit a terra patrum suorum, et venit in locum illum, quem accepturus erat, id est in terram Chanaan, quam erat habiturus in hæreditatem in filiis suis, non in seipso. Et, audito Dei præcepto, exiit mox de terra sua, nesciens quo iret, sed tantum obediens cupiens, et credens quod esset a Deo consecuturus longe meliora, quam relinquebat in patria. Si enim certum locum sciret ad quem tendere posset, qui certum patriæ locum deserebat, nou tam admirandæ fidei esset. Et si saltem post inveniret vacuum locum, ad quem docebatur, ut possidere terram illam posset, nou ita commendaretur fides ejus. Sed invenit locum Chanaanæis plenum, et inter eos ut advena mansit. Et hoc est quod sequitur : *Fide demoratus est in terra reprobationis, id est quæ sibi nou semel, sed*

A multoties promissa est, non ut possessor, sed ut advena, tanquam in aliena terra, non tanquam in propria. Fide melioris terræ moratus est ut peregrinus in ea, nec rediit ad paternum solum, sed obedire volens, mansit ubi iussum ei fuerat, non in domibus pomposis et magnis, sed in casulis et tuguriis habitando. Non enim magna domorum ædificia construebat, sed parva illi sufficiebant tuguria, quoniam mens ejus alio tendebat, et ipse semper exsulem se credebat, in quoconque loco praesens mundi positus esset. Sic habitavit cum Isaac et Jacob, quia, sicut ex Genesi colligitur, Jacob quindecim annorum erat quando mortuus est Abraham (*Gen. xxv.*). Et hi duo, scilicet Isaac et Jacob, cohaeredes erant ejusdem reprobationis, quia ad ipsos fecit Deus eamdem reprobationem terræ Chanaan, in qua cœlestis hæreditas figurabatur. Et quare velut pauper et advena morabatur in casulis Abraham cum filio et nepote, nec magnas domos ædificabat? Quia exspectabat civitatem, id est cœlestem patriam Jerusalem supernam, habentem fundamenta, id est stabilitatem diversorum præriorum, quæ nunquam deficiunt vel diruentur, cuius cœritatis artifex et conditor Deus est, quia ipse arte suæ sapientie illam dictavit, et post per rei evidentiam condidit. Hoc est, Abraham ita vilis et advena in casulis habitare sustinuit, quia non illam terram optavit, sed æternam civitatem, quam ipse Deus et non homo fecit ac condidit, dari sibi a Deo exspectavit.

¶ Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelem creditit esse eum qui reprobaverat (*Gen. xviii, xxviii, xxi.*). Propter quod et ab uno orti sunt, et hoc emortuo, tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris, innumeralibilis. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis reprobationibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes, et conservantes quia peregrini et hospites sunt super terram (*Psal. xxxviii.*). Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Etsi quidem illius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non cœlum funditar Deus, vocari Deus eorum. Paravit enim illis civitatem.

Non solum Abraham fide probatus est, sed et Sara, quia et ipsa, id est in propria persona, non in vicaria, accepit fide virtutem in conceptionem seminis, id est facta est virtuosa ut conciperet, etiam præter tempus ætatis, id est quæ virtutem coaccedi in frigido sanguine jam diu perdidera; et hoc decrepita meruit, cum a juventute semper fuisse sterilis. Et licet ista duo impossibilia videremur, id est sterilitas et longæva senectus, tamen et ipsa Sara quæ haec habebat accepit virtutem in conceptionem seminis id est ut posset cum semine suo capere viribus caloris semen viri : quod fides,

non natura operata est, quoniam fidem credidit Deum in promissionibus suis veracem credidit, et omnia illi possibilia esse non dubitavit. Prius enim risit, etsi ex gaudio, non tamen plena fide, sed post verbum Domini solidata est in fide (*Gen. xviii.*). Propter quod, id est ideo quia Abraham credidit, et Sara Deum fidem non dubitavit, et orti sunt multi ab uno patre; quod mirum fuit, quia si tot filii a pluribus patribus orti fuissent, non esset tam mirum. Sed quia tot ab uno orti sunt, valde mirandum est; et (quod est mirabilius!) hoc emortuo, id est ex toto secundum naturam senectutis mortuo, quoniam viscera illius frigida et mortua erant, nec semen emittere poterant. Emortuum namque non ad omnia sed ad aliquid; hoc est ad generandum intelligere dehemus eum fuisse. Si enim ad omnia mortuus esset, non jam senex, sed defunctus esset. Et de tali orta est innumera multitudo. Vel ab uno utero Saræ orti sunt. Ortí sunt ab uno et hoc emortuo. Emortuo, quantum ad seniorem maritum. Si enim femina ita sit provectionis ætatis, ut ei solita mulierum adhuc fluant, de juvene parere potest, de seniore non potest: quamvis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia vividam ejus invenit ætatem. Sed Saræ sterilis erat, et cruento menstruojam destituta, propter quod jam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Verum contra hæc omnia operata est fides, ut sterilis et emortuus uterus Saræ conciperet ex seniore emortuo. Et sic non a pluribus, sed ab uno: et hoc non juvene, sed emortuo senectute, ut magis esset miraculum, orti sunt filii, procedentes in multitudinem tanquam sidera cœli, id est qui luce sanctitatis et sui multitudine comparantur sideribus, quia et clari sunt et innumeri; et sicut arena qua est ad oram maris innumerabilis, id est qui gravidine et infructuositate atque instabilitate et multitudine comparantur arenæ. Quid verè per mare, nisi gentilitas designatur? Et quid per oram maris, nisi vicinus ritus gentilitatis? Quidam vero Judæorum instabiles erant ad oram maris, et non in ipso mari, dum adhærerent ritui gentilium, perverse vivendo et idola colendo, nec tamen gentiles essent, quia circumcisi erant. Isti non ex fide Abrahæ vel Saræ tales erant, sed ex proprio vitio. Non enim fides meruit tales filios habere, sed ibi postquam fuerant ab eo geniti, degenerabant ab ejus fide et probitate per nequitiam suam. Nihil ergo mali promeruit unquam fides. Quod autem subditur, *juxta fidem defuncti sunt omnes isti*, de illis solummodo qui stellis comparantur, intelligendum est, nec solum de filiis, sed de ipsis patriarchis. Nam omnes isti non ad horam habuere fidem, sed semper eam usque in fidem tenuerunt et semper juxta eam vivebant, ac juxta eam defuncti sunt: quia, et dum vivebant, semper suos mores ut fides exigit, in religione duxerunt: et dum morerentur, promissiones divinas

A expectaverunt, sicut Jacob moriens dicebat: « Salvare tuum exspectabo, Domine (*Gen. xlvi.*). » Iste omnes non elongati a fide per dubitationem vel per malam operationem, sed, juxta eam persistentes, defuncti sunt, non acceptis in terra recompensationibus: et ideo exspectabant eas in cœlo, quia Deum qui promiserat, sciebant esse fidem. Credebant enim ipsas promissiones non esse factas de terrestribus, sed promissa sperabant de cœlestibus. Et in hac fide moriebantur. Per hæc omnia monet Apostolus Hebreos, ut inconcussam fidem exemplo patrum teaneant, si se filios eorum recognoscunt. Nondum acceptis recompensationibus moriebantur sed aspicientes a longe eas et salutantes, id est oculis fidei considerantes, quia post mortem eas erant adepturi, non tamen protinus, sed post longa tempora in adventu Christi, qui regna cœlorum paratus erat. Descendebant tunc enim omnes justi in infernum, ibique quiescentes, exspectabant Redemptoris adventum. Ex hoc est quod in obitu suo aspiciebant non de prope, sed de longe supernas promissiones, quia desiderium suæ considerationis in longum ad eas percipiendas extendebant, et salutabant eas, id est multum optabant in quibus salutem consequi credebant. Vel salutabant eas, id est applaudefebant eis hilares, et est dictum ad similitudinem navigantium, qui longe visis civitatibus ad quas tendunt, salutant præ gaudio; et quia promissiones cœlestis patriæ post mortem exspectabant, ideo erant confitentes quia peregrini sunt super terram, id est non in propria terra degentes. Et quia possent esse peregrini, sed tamen diu permanentes, ut excludatur diurna mansio, subditur, et hospites. Hospes enim dicitur ille, qui statim recedit, nec diu manere quærit; peregrinus vero, qui in propria terra non moratur, etsi diu in aliena maneat. Et ita per hoc quod se dicebant peregrinos, ostenditur quia aestimabant se in alieno degere: per hoc quod se fatebantur hospites, appareat quia credebant se cito recessores, et horam mortis quotidie suspectam habebant. Nam quod se peregrinos et hospites faterentur, non solum ex Apostoli sententia, sed et ex verbis eorum patet. Dicit enim Jacob Pharaoni: « Dies peregrinationis vite meæ centum triginta annorum sunt, pravi et mali, et non pervenerunt usque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt (*Gen. xvii.*). » Sed ne quis patriarchas ideo peregrinantes fuisse dictos aestimet, quia in terra promissionis velut in aliena morati sunt, quoniam nec ipsi nec filii eorum adhuc illam in hereditatem perceperant, attendat quid David qui regnum in ea tenebat ait Domino: « Quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei (*Psal. xxxviii.*). » Hæc itaque sanctorum patrum peregrinatio illa erat, de qua dicit Apostolus: « Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino (*II Cor. v.*). » Hac ratione se dicebant peregrinos et hospites, quandiu super terram erant, id est donec corpora eorum sub terra se pelirent, et animæ ad extra migrarent. Vel super

terram existentes, quia terrena conculeabant. Unde constat quod exsules se credebat et patriam inquirebant, ex qua cives jam erant. Qui enim hæc dicunt, scilicet qui se fatentur peregrinos et hospites, hæc dicendo, significant se inquirere patriam. Ad hoc constiebantur se esse peregrinos, ut significarent se in omnibus quæ agebant, veram patriam querere, et ad eam pio gemitu suspirare. Et ne quis putaret quod illam de qua exierant, quererent, subditur: Et siquidem illius et cetera. Quasi dicitur: Ipsi quærehant patriam. Et si illius quidem patriæ meminissent, de qua exierunt, id est si recognitarent terram suæ nativitatis et illam desiderarent, ac se peregrinos respectu illius dicerent, habebant utique tempus et spatium revertendi ad eam, et nullus eis obsistebat in redeundo. Sed, quia illuc non redierunt, patet quod aliam patriam quæsierunt. Ad illam redissent, si illam quererent. Nunc autem cum constet quod illam non quæsierunt, apparebit quia appetunt, id est appetierunt meliorem patriam, id est cœlestem. Ideo scilicet quia non in terra corporosuerant, sed ad supernam patriam totis desideriis anhelabant, non confunditur Deus, id est non erubescit vocari Deus eorum, dum dicit: « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, hoc mihi nomen est in æternum (Exod. iii). » Erubescere enim potest aliquis dominus cum dicitur inutilem servum habere. Sed, si bonum servum habuerit, per illum honoratur. Si Deus vocaretur Deus Cain, sicut vocatur Deus Abraham, non honor, sed dedecus esset ei ex tali servo. Sed, quia tres isti patriarchæ optimi servi fuerunt, idcirco Deus ex quadam familiaritate et privilegio voluit Deus eorum vocari, tanquam istorum solorum esset Deus, qui Deus est universæ creaturæ: non frustra utique tantum eis tribuens honorem, sed quia noverat in eis sinceram præcipuumque charitatem, et quia in ipsis tribus consummatum mirabile sacramentum futuri populi. Per liberas enim genuerunt et in libertatem, ut per Sarah Isaac; et in servitutem ut per Rebeccam Esau, cui dictum est: « Eris servus fratris tui (Gen. xxvii); » et per ancillas non solum in servitutem, sicut Ismaelem per Agar, sed etiam in libertatem, sicut Dan ac Nepthalim per Balam, et Gad, ac Aser per Zelpham (Gen. xxx). Ita et in populo Dei per spiritales viros nascuntur ad fidem non solum in libertatem laudabilem, qui eos imitantur, quibus dicitur: « Imitatores mei estote sicut et ego Christi (I Cor. iv, et xi), » sed etiam in damnabilem servitutem, sicut per Philippum Simon Magus (Act. viii); et per carnalibus nascuntur non solum in damnabilem servitutem qui eos imitantur, sed in laudabilem libertatem, quibus dicitur: « Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite (Matth. xxiii). » Hoc sacramentum quisquis in populo Dei prudenter agnoverit, unitatem spiritus in vinculo pacis usque in finem, quibusdam cohærendo, quosdam tolerando, custodit. Propter hujusmodi causas voluit Deus vocari Deus istorum patriarcharum, in quo-

A rum posteritate præmonstrata est omnis propagatio bonorum et malorum qui sunt in Ecclesia. Nec mirum si Deus eorum vocari dignatur, qui Deus est angelorum, quia paravit illis civitatem, id est cœlestem Jerusalem, in qua illos exciperet, et non erubescit de illis quia concives angelorum sunt. In illis enim honoratur, sicut e contrario de malis blasphematur (Isai. LII; Jer. xxxvi).

« Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat (Gen. xxii), in quo suscepit re promissiones, ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi), arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus. Unde eum et in parabolam accepit. »

Rursus exemplo Abrahæ est habenda fides, quia ipse tantam fidem habuit, ut et filium offerre paratus esset, et tamen promissionem de semine in eo sibi divinitus factam non dubitaret esse veram. Non enim hæsitavit quod sibi reddi poterat immolatus, qui dari potuit non speratus. Tentabat eum Deus, id est ipse, qui eum noverat, ostendebat quis esset ad exemplum aliorum. Qui fide accensus, obtulit super altare Isaac quem plus diligebat; non Ismaelem, qui ex ancilla natus erat. Et quem ex libera conjugi unigenitum habebat, hunc offerebat, in quo etiam promissiones posteritatis suscepit, cum ei diceretur, quia in Isaac vocabitur tibi semen (ibid.). Licet enim Isaac esset vel unigenitus, nec aliud haberet, per quem adimplerentur promissiones seminis, in neutro tamen dubitans, filium obtulit, nec de promotionibus dubitavit; ad quem dictum est a Domino, non ad aliud ut diceret ei, id est non per aliud mandavit, sed per seipsum Dominus dixit ei, quia in Isaac vocabitur tibi semen, id est in posteritate Isaac erit vocabulum seminis tui, quia vocabuntur filii tui, qui ex Isaac descendunt. Ismael namque et Esau et filii Cethuræ cum ex Abrahæ stirpe sint, non tamen in filios reputantur. Ipse Deus in solo Isaac, promisit Abrahæ posteritatem. Esset enim minus authentica promissio, si alii Deus hanc loqueretur, et ille post nuntiaret Abrahæ. Qui tamen jussus offerre Isaac, non sibi fecit quæstionem quasi de contraria et sibi adversantibus verbis Dei, ut diceret: Promiseras mihi in Isaac semen, et nunc Isaac jubes occidi? Sed erat in corde ejus semper fides inconcussa et nullo modo deficiens. Cogitavit enim quia qui dederat ut ille, cum non esset, nasceretur de senibus, poterat etiam de morte reparare. Et hoc est quod Apostolus subdit: Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus, id est non solum ab immolatione potest illum eruere ne occidatur, sed et post occasionem vite restituere. Credebat enim quod vel Deus illum ab immolatione eriperet, vel immolatum protinus suscitere, sive promissionem de futuro semine sibi in eo completere. Quod in verbo ejus patenter ostenditur, cum dicit pueris: « Exspectate hic cum asino, ego et puer illuc usque properantes, postquam adorave-

rimus, revertemur ad vos (*Gen. xxii*). » Non enim A dixit : Revertar ego ad vos ; sed, Revertetur ego et puer. Unde, id est quia tam firmiter in omnibus cređidit, accepit eum ab altari illæsum, quia immolatus non est. Accepit eum et in parabolam, id est in similitudinem Christi, cujas divinitas impassibilis mansit, licet humanitas passionem sustinuerit. Abraham enim filium unicum ducens ad immolandum, significavit Deum patrem, qui « proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom. viii*). » Isaac sibi ligna ad victimæ locum, quibus fuerat imponendus ipse, portavit, sic et Christus crucem suam. Isaac ligatus est et altari superpositus, quia Christus quoque ligatus est in passione et cruci impositus. Isaac de altari abscessit illæsus, sed aries pro eo est immolatus, quia, sicut diximus, divinitas Christi mansit impassibilis, quæ per Isaac designata est, sed humanitas ejus, quam figuravit aries, morti subiacuit. Qui scilicet aries, inter vepres habebat cornibus, quia Christus inter iniquos et peccatores, qui per vepres signati sunt, ita crucifixus est, ut manus ejus transfixæ clavis adhaerent cornibus crucis, sicut scriptum est : « Cornua in manibus ejus (*Abac. iii*). » Similiter et cetera de immolatione Isaac ad Christi passionem mystice sunt referenda.

« Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau. « Fide Jacob moriens, singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virginæ ejus. Fide Joseph moriens, de profactione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit (*Gen. xxvii, xlvi, xlviij*). »

Abraham sic probatus est in fide. Isaac etiam fide benedixit de futuris filios suos Jacob et Esau, id est benedictione imprecatus est illis bona, in futurum credens quod ita illis ventura forent. Nam Jacob benedicendo dixit : « Det tibi Deus de rore cœli et de pinguedine terræ abundantiam frumenti et vini (*Gen. xxvii*), etc. » Et rursum Esau promisit : « In pinguedine terræ et in rore cœli desuper erit benedictio tua (*ibid.*), etc. » Nisi ergo sic crederet hæc illis ventura, nequaquam solemnni benedictione promitteret ea. Jacob quoque moriens cum alia omnia oblivioni tradaret, fide benedixit duos filios Joseph, Ephraim et Manassen, dans cuique propriam benedictionem quia creditit eis profuturuin, et adoravit fastigium virginæ ejus. Hoc in veteri translatione ibi reperitur, ubi nos in nova legimus, quia adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput. Sanctus enim et Deo deditus vir, oppressus senectute, ita positum habebat lectulum, ut ipse jacentis habitus absque difficultate ad orationem esset. Sed secundum aliam translationem adoravit super caput virginæ ejus, id est filii sui, vel super cacumen virginæ ejus. Et intelligitur quia tulerat a Joseph virginam ejus, et super caput ejusdem virginæ quam tenebat, inclinavit se ad Deum adorandum. Sed Apostolus sensum nostrum ad intelligentiam mysticam trahens, non dicit quod ille adorave-

A rit super cacumen, sed potius ipsum cacumen et fastigium virginæ ejus. Virga enim Joseph quam ipse velut sceptrum gerebat ad designationem potestatis suæ, qua dominabatur in tota Ægypto, virgam potentiae Christi præfigurabat, qua ipse regnaturus erat in toto mundo. Et per Joseph Christus præsignabatur, per fastigium autem virginæ ejus, celsitudo regalis potentie Christi, de qua dictum est : « Virga directionis virga regni tui (*Psal. xliv*). » Recta itaque fide adoravit fastigium virginæ filii sui, significans quia se tota devotione substernebat sublimi imperio Christi, quem ex sua carne nasciturum prævidebat. Nam si in Joseph Christum non intellexisset, non esset dicenda fides, si fastigium virginæ illius adorasset. Sed et ipse Joseph moriens, fide memoratus est de profactione filiorum Israel, dicens : « Post mortem meam visitabit vos Dens, et ascendere faciet de terra ista ad terram quam juravit Abraham, Isaac et Jacob (*Gen. l*). » Hoc a patre suo audierat, et nunc moriens fide memorabat. Nisi enim ita futurum crederet, non memoraret. Et de ossibus suis mandavit, dicens : « Asportate vobiscum ossa mea de loco isto (*ibid.*). » Et hoc quoque fide mandavit, quoniam credebat Christum in terra promissionis nasciturum, et post passionem resurrectum, et cum eo resuscitari cuius inter cæteros sanctos, qui in ejus passione resuscitandi erant.

C « Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent eum gamtem infans, et non timuerunt regis editum (*Exod. ii*). »

Adhuc exemplo senum habenda est fides, quoniam *Moyses natus occultatus est fide parentum tribus mensibus*, quia videbant elegantem parvulum. Credebant enim Deum facturum aliquid magni per eum, cum esset a deo elegantis formæ. Quoniam ab ortu fuit illi infusa magna gratia venustatis, non natura, sed dono Dei. *Et ideo non timuerunt editum regis* (*ibid.*), qui jusserset omnes masculos infantes Hebræorum mox ut nati essent interfici, sed fide confisi in Deo servaverunt puerum.

D « Fide Moyses grandis factus, negavit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iudicium, maiores divitias aestimans thesauro Ægyptiorum improperiū Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis. Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. Fide celebravit pascha et sanguinis effusionem (*Exod. xi*), ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. Fide transierunt mare Rubrum tanquam per aridam terram, quod experti Ægyptii, devoratus sunt (*Exod. xiv*). »

Adhuc exempla fidei præludent in Moysi, qui, cum esset puer, adoptatus est in filium a filia Pharaonis, quæ juxta Josephum vocabatur Thermuth, nec habebat legitimam prolem. Et ideo volebat ut Moyses post patrem suum, succederet in regnum. Moyses vero cum excrevisset, fide succensus, et ro-

gnum *Egypti* despiciens, negavit, juxta Apostolum se esse filium filiæ Pharaonis, et rejecit regiam dignitatem, magis, id est potius eligens affligi et injuriis subjici cum populo Dei, qui serviebat in luto et latere, quam habere jucunditatem temporalis ac transitorii peccati, hoc est fide suadente maluit et super omnia elegit affligi propter Deum ad horam, quam jucunditatem eorum, in quibus erat peccatum et quæ cito transeunt, vivere. Peccatum enim putavit, se lætari in aula, dum fratres sui affligerentur. Non tamen in libris Moysi refertur, quod negaverit se filium filiæ Pharaonis, sed eo tempore id fecisse non dubitatur, quo fecit et quod ibi legimus, et postquam creverat, egressus est ad fratres suos filios Israel, et vidit afflictionem eorum; ipse dico, estimans improperium Christi esse divitias majores thesauro *Egyptiorum*. Improperium Christi, id est quod pateretur pro Christo, vel quod exiguiscaret improperium inferendum Christo post longa sæcula, vel quod sustinuit a suis, sicut et Christus post a suis. Hoc improperium magis elegit ipse, et minus credidit operibus *Egyptiorum*, quia per id æternis divitias se locupletari credebat, si pro Christo contumelias et opprobria sustineret. Nam appetiebat plena fide in remunerationem æternam, quam Christus pro se patientibus erat datus: hoc est idcirco elegit esse pauper et despabilis temporaliter apud homines, quia sursum cor habebat, et de æternis honoribus cogitabat, quos se per paupertatem et patientiam adepturum sperabat. Et etiam fide reliquit *Egyptum*, educens inde filios Israel, quia credebat quod bene evaderent, non veritus animositatem regis, qui contra eum indignationem magnam conceperat, sed de auxilio Dei confidens, subtraxit a jugo illius populi Israel. Et vere fide non veritus est regem. Nam sustinuit, id est non corde fractus, sed ut vere fortis sustinuit, id est sursum in suæ mentis constantia tenuit invisibilem, id est Deum quem non videbat, tanquam videns, id est ac si eum præsentem ibi cerneret. Miles enim accuratius pugnare solet præsente rege quam absente, Sed Moyses pro Deo, quem non videbat, ita pugnavit, et ita eum sustinuit, id est auxilium ejus exspectavit, ac si corporis oculis eum coram se videret præsentem et adjutantem. Unde et ei nil ore præmenti dictum est a Domino: « Quid clamas ad me? (Exod. xiv.) » Clamabat enim corde, qui tacebat ore, quia piis desideriis ipse auxilium majestatis implorabat et exspectabat. Et antequam reliquisset *Egyptum*, celebravit pascha, et hoc fecit fide, id est celebrem et festum duxit transitum, vel potius noctem egit pro pascha, id est pro transitu de *Egypto*, quia non dubitavit quin revera transiit essent. Et ideo fide lætificatus, antequam exirent, pro transitu suo celebre festum egit. Celebravit enim pascha, id est celebrem et communem fecit agni comedionem, quæ vocabatur Pascha, id est transitus, quia sicut causa transitus eorum de servitute in libertatem, et sanguinis effusionem fide celebravit, ne an-

A gelus qui vastabat primitive, id est qui interficiebat primogenita *Egyptiorum*, tangere eos, quia præ certo credebat, quod angelus percussor non ingredieretur domos illas, quæ haberent in superstitione et in utroque poste sanguinem agni. Fide etiam omnes filii Israel transierunt mare Rubrum ita illæ, tanquam si irent per aridam et siccam terram, quia crediderunt Deum ita eos posse educere per mare, sicut per siccum. Quod scilicet transire mare experti et volentes facere *Egyptii*, qui nec partem fidei habebant, devorati sunt ab aquis, id est omnino absorpti. Vel experti utrum fide, an easu feret ille transitus, devorati sunt gurgitibus. Si enim casu transirent Israelitæ, similem transitum haberent *Egyptii*. Sed quia talem viam illis fides paraverat, idcirco infideles in ea perierunt.

« Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem (Josue ii, vi). Fide Rahab meretrix non perii cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. »

Non solum mare divisit fides, sed et muros Jericho præcipitavit. Nam Dominus jussicerat: Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem. Sic facies sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollent septem buccinas, et præcedent arcam foderis, septiesque circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinis. Cumque insonuerit vox tubæ longior atque concisor, et in auribus vestris increpauerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem steterint. Et filii Israel huic divinæ jussioni ac promissionibus fidem adhibentes, fecerunt ut sibi fuerat imperatum, et tali ordine ceperunt civitatem. Sed in eadem urbe erat Rahab, quæ fide meruit non perire cum incredulis civibus. Omnes enim gladio perierunt, præter eos qui erant in domo ejus. Exceperat enim duos exploratores cum pace, quos Josue misera, et absconderat eos, ne rex Jericho inveniret et occideret illos, quoniam visis illis credidit quod filii Israel per Dei potentiam essent habituri terram, sic enim ait: « Novi quod tradiderit vobis Dominus terram (Josue ii). » Etenim irruit in nos terror vester, et clanguerunt omnes habitatores terræ. Dominus enim Deus vester, ipse est Deus in cœlo sursus et in terra deorsum. Et hac fide servavit exploratores, et per fenestram suæ domus latenter emisit, ideoque pereuntibus postmodum cæteris, ipsa cum omni cognatione sua vixit in populo Israel. Et antea quidem fuerat meretrix, sed populo Dei sociata, legitimate vixit, ita ut et in genealogia Salvatoris ponatur (Matth. i). Et quia etiam meretrix fide justificari et salvati meruit, erubescat omnis vir esse infidelis, ne per infidelitatem omnibus peccatis oneretur et pereat.

« Et quid adhuc dicam? deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthah, David, Samuel, et prophetis qui per fidem vice-

• runt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt re-
• promissiones. »

Multa, inquit, exempla veterum de habenda fide vobis attuli, et adhuc plura vobis afferre possem. Sed quid adhuc dicam, id est quod factum cuius personæ amplius in exemplum fidei proferam? Tot enim exempla protuli, ut omnibus sufficere debeant ad fidem. Et si proferrem alia omnia quæ possent proferri, fastidium magis quam utilitatem fortasse generarent. Nec in his amplius immorari debeo, quia, cum determinasset tempus, in quo mihi vobis scribere liceat, si illud consumpsero, exempla fidei veterum proferendo, infra præscriptum tempus alia quæ vobis scribere debeo, perficere non potero. Et hoc est quod subditur: *Deficiet enim me tempus.* Quasi dicat: Non est utile ut omnia quæ possem, exempla supponam, quia me enarrante, id est evidenter et singula narrantem deficiet, id est deseret tempus, quod vobis ad scribendum determinavi, nec poterunt in eo explicari omnia quæ vobis scribere statui, hoc est temporis brevitas qua sum impeditus circa alia, non sinit ut plenariam istorum enarrationem faciam. Vel tempus vitae meæ deficiet, id est deseret me, si voluero omnia persequi. Et ideo supersedendum est, quia *deficit tempus me enarrantem*, id est ex toto narrantem, vel extra et a parte narrantem de *Gedeon, Barac, Samson, Jepheth, David, Samuel, et prophetis.* Hoc est si omnia fortia facta eorum et aliorum quæ ipsi per fidem operati sunt, voluero in tam brevi tempore hujus epistolæ vel vitae meæ explicare, hoc non potero. Grandia sunt enim quæ fecerunt isti. Qui devicerunt, id est deorsum ponentes et sibi subjicientes *vicerunt regas*, id est reges cum omnibus sibi subditis. Et hoc non per suas vires, sed *per fidem* qua Deo credebant, et in Deo confidebant. Ac per eamdem fidem, qua credebant bonorum operum remuneratorem, *operati sunt justitiam*, id est opera justitiae fecerunt. Et per ipsam fidem in qua perseveraverunt, *adepti sunt repromissiones*, id est remunerations supernæ beatitudinis, quas Deus in Scripturis promisit ac repromisit operariis justitiae, non quod statim quando moriebantur, acciperent illas, quia nondum Christus eis viam fecerat, et erant in tenebris causa originalis peccati, sed quia cum Apostolus haec scriberet, Christo passo, jam habebant repromissiones secundum animam. Ipse namque eos ab inferis astrinxerat et singulis stolidis induerat (*Apoc. vi*). Vel adepti sunt promissiones temporalium bonorum, quas lex observatoribus suis fecerat; quia non solum vitam æternam, sed et temporales divitias, et inimicorum subjectiones propter observantium legis adepti esse dicuntur, Gedeon, Barac et cæteri (*Judic. vi*). Gedeon namque per fidem devicit regna, quia jubente ac permittente Deo in trecentis viris, quos non ferro, sed lagenis et lampadibus armaverat, superavit Madianitas et Amalecitas et alios orientales populos, quorum multitudo centum triginta quinque millia

CA virorum bellatorum habebat, et reges eorum cepit et interfecit. Et ipse operatus est justitiam, quia destruxit aram Baal, et ædificavit altare Domino, atque liberavit populum Israel. Et adeptus est repromissiones vitae, quoniam mortuus est in senectute bona. Barac quoque per fidem devicit regna, cui Deus per Deboram prophetissam dixit: « Vade et duc exercitum in montem Tabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthalim et de filiis Zabulon. Ego adducam ad te in loco torrentis Cison Sisaram principem exercitus Jabin, et currus ejus atque omnem multititudinem, et tradam eos in manu tua (*Judic. iv, v*). » Fecitque Barac ut Dominus jusserset, et ascendit in montem. Quod cum audisset Sisara, congregavit nongentos falcatos currus, omnemque exercitum de Aroseth gentium ad torrentem Cison. Descendit atque Barac de monte Thabor, et decem millia pugnatorum cum eo. Perterritusque dominus Sisaram et omnes currus ejus, universaque multititudinem in ore gladii ad conspectum Barac, in tantum ut Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret, et Barac persequeretur fugientes currus et exercitum usque ad Aroseth gentium, et omnis hostium multitudo usque ad internectionem caderet. Humiliaviisque Deus in die illo Jabin regem Chanaan, donec delerent eum. Sic Barac per fidem devicit regna. Qui et justitiam operatus est in hoc ipso, quod liberavit filios Israel ab ipso rege, qui per viginti annos vehementer oppresserat eos: nec sibi victoriam arrogavit, sed Deo per illa canticum cecinuit. Unde et supernas repromissiones adipisci dignus fuit. Sed et Samson per fidem devicit regna (*Judic. xiii, xvi*), quia cum esset unus vir, sed haberet in se Spiritum Domini, qui confortabat eum, ingentes strages Philistæorum multoties dedit, nullusque eorum fortitudinem habere poterat ut illi resisteret. Justitiam quoque operatus est, quia judicavit Israël viginti annis, et Philistæos oppressores eorum afflixit, et Nazaræus, id est consecratus fuit ex utero matris suæ, vinum et siceram non bibens, et nihil immundum comedens (*Luc. ii*). In fine tamen quo se cum hostibus oppressit, non aliter excusatur, nisi quia spiritus latenter hoc jusserset, qui per illum miracula faciebat, sicut et antea illi inspiraverat ut uxorem de filiabus Philistæorum acciperet, cum lex hoc prohiberet. Nam, sicut in acceptione uxoris alienigenæ fecit per voluntatem Dei, quod lex interdixerat, et non peccavit, ita credi potest quod Spiritus sanctus illi jusserset extingui secum ingentem illam hostium multititudinem, quæ de ejus humiliatione faudabat idolum suum, et ad majus improrium faciebat eum ebrium ludere, præsertim cum iam ille spiritus cœpisset ei pristinas vires reddere, ad desiguationem recuperationis prioris gratiæ. Unde et nunc Apostolus ponit eum inter eos, qui adepti sunt repromissiones. Jepheth quoque per fidem devicit regna, quia est factus super eum Spiritus Domini, et circuens Galaad et inde trans-

iens ad filios Ammon, votum vovit Domino, dicens: « Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, nihilque occurrerit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino. Transivitque Jephite ad filios Ammon ut pugnaret contra eos. Quos Dominus tradidit in manus ejus. Percussitque viginti civitates plaga magna nimis. Et humiliati sunt filii Ammon a filiis Israel. Revertente autem Jephite domum suam, occurrit ei unigenita filia cum tympanis et choris. Qua visa, scidit vestimenta sua et ait: « Heu! filia mi, decepisti me, et ipsa decepta es. Aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero, et fecit ei sicut voverat (*Judic.* xi). » Et merito queritur utrum pro jussu Dei sit habendum quod eam immolavit. Abraham enim non solum non est culpatus crudelitatis criminis, sed etiam laudatus nomine pietatis, quod filium voluit nequaquam scelerate, sed obedienter occidere. Jephite vero non ita legitur accepisse præceptum ut filiam occideret; sed tamen in eo quod Scriptura refert quia factus est super eum Spiritus Domini, et tunc tale votum pro victoria fecit, atque victoriam adeptus est, non vindetur temerarie vovisse, cui Spiritus sanctus præsidebat: nec injustum votum vovisse, qui victoriam pro qua votum faciebat, consecutus est. Consecutio enim victoriæ testatur Deo votum non displicuisse. Novit enim Dominus secretas causas, propter quas tale sacrificium ei placere potuit. Et ipse Jephite semetipsum potius in hoc spiritualiter mactavit, quia cum non haberet filium aut filiam præter istam, omnem affectum ejus rigore voti superavit, et dolorem compassionis ardore fidei devicit. Qui et justitiam operatus est, quia satis rationabiliter et juste principatum suscepit, et causas suas contra regem filiorum Ammon per legatos juste disserunt, et juste bellum inquit atque populum Israel sex annis secundum legem Domini judicavit. Unde et re-promissiones supernarum retributionum adeptus esse creditur. De David vero superfluum esse puto, demonstrare quomodo per fidem regna devicerit (235), cum constet eum tot reges impios juvante Domino peremisse. Justitiam autem sic operatus est, ut de illo diceret Deus: « Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. » Sed et re-promissiones adeptus est non solum de æterna vita, sed etiam de adventu Christi: quia et ipse beatitudinem æternam possidet, et æternus rex Christus de semine ejus suscitatus est. Samuel quoque (236) per fidem vicit regna Philistæorum, quia, cum satrapæ gentis illius cum exercitibus suis adversus Israel convenissent, obtulit Samuel holocaustum et clamavit ad Deum pro Israel, et exaudivit eum Dominus. Nam in ipsa hora sacrificii contigit Philistæos inire prælium contra Israel. Et intonuit Dominus fragore

A magno super eos atque exterruit eos, et cæsi sunt a facie Israel; factaque est manus Domini super eos cunctis diebus Samuel, et redditæ sunt urbes quas tulerant ab Israel. Liberatusque est Israel de manu eorum. Sed et justitiam ita operatus est Samuel, ut nec in modico reprehensibilis unquam inveniatur. Ideoque re-promissiones beatitudinis æternæ abeque ulla dubitatione adeptus est. Nonnulli quoque sequentium prophetarum, vel orationibus vel meritis suis devicerunt reges, sicut orante Isaia cum rege Ezechia, percussit angelus in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia, et recessit turpiter a Judæa Sennacherib rex (*Isai.* xxxviii; *IV Reg.* xix). Elisæus quoque meritis suis obtinuit, ut Benadab rex Syriae (*IV Reg.* vii), qui diu Samariam obsederat, cum omni exercitu suo territus fugeret. Dominus autem audiri fecit in castris Syriae sonum currum et equorum et exercitus plurimi, fugeruntque Syri, et dereliquerunt tentoria sua et equos et asinos cum auro et opibus magnis; et hæc omnia diripuerunt filii Israel, ita ut fieret modius similæ statere uno, et duo modii hordei statere uno in porta Samariæ. Multaque hujusmodi contra reges impios sancti prophetæ per fidem egerunt, et justitiam in omni conversatione sua tenuerunt ac re-promissiones divinas in regno cœlorum adepti sunt.

B « Obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra reverterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. »

C Non solum super homines habuerunt antiqui sancti per fidem victoriam, sed etiam super bestias adeo feroces, ut sunt leones, et super insensibilia elementa, ut est ignis, hoc est: *Obturaverunt*, id est obturata et clausa fecerunt *ora leonum*, ut etiam jejuni leones fide servante non tangerent eos, sicut Daniel (*Daniel.* vi, xiv), quem illæsum in lacu leonum per noctis unius spatium fides servavit, aliaque vice sex diebus cum septem jejunis leonibus in lacu clausus sine læsione perduravit. Pluralis enim numerus pro singulari positus esse non intelligitur, in hoc quod dictum est, *obturaverunt ora leonum*, nisi et Davidicum factum in hac sententia memoratum accipiamus, qui, dum pasceret gregem, venit leo et ursus, tuleruntque arietem, et ipse persecutus est et percussit eos, eruitque peccus de ore eorum, istis consurgentibus in eum, apprehendit ipse mentum eorum et suffocavit et interfecit eos (*I Reg.* xvii). Alii per rorem fidei, *extinxerunt impetum ignis*, id est vehementissimum ignem qui cum impetu virtutis irruerat, sicut Moyses: nam murmurantibus Hebreis (*Num.* xi), accensus est in eos ignis Domini, et devoravit extremam partem castrorum, cumque clamasset populus ad Moyses, oravit Moyses ad Dominum, et absorptus est ignis. Similiter et Aaron alia vice extinxit impetum ignis.

(235) *I Reg.* xvi passim.

(236) *I Reg.* iii, iv, v, vi, vii, passim.

(Num. xvi), quando tollens thuribulum cucurrit ad A medium multitudinem, quam vastabat incendium et obtulit thymlama, ac stans inter mortuos et viventes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. Sed et tres pueri in Babylone per fidem extinxerunt impetum ignis, cum quibus in fornacem descendit angelus Domini, et excussit flammarum ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flammam, et non tetigit eos omnino ignis (Dan. iii). Alii effugerunt aciem gladii, sicut Isaac quoque cum pater arrepto gladio vellet imminolare, prohibuit angelus eum percuti (Gen. xxii); et sicut David, qui dum manu sua psalleret coram Saul, tenebat Saul lanceam et misit eam, putans quod configere posset eum cum pariete. David autem declinavit a facie ejus (I Reg. xix). Hoc et alia vice similiter B factum est de evasione ictus lanceae (I Reg. xx). Vel effugerunt aciem gladii, id est exercitum accinctum gladio per fidem in fugam verterunt, sicut Gedeon in armis armatos Madianitas (Judit. vii), et Judas Machabaeus saepe cum paucis fere innumeris hostium multitudines (I Mach. iii). Alii per fidem convaleverunt de infirmitate, id est sanati a corporeo languore, sicut Job et Ezechias (Job xlvi). Alii per fidem fortes et insuperabiles facti sunt in bello, sicut Josue et David et Judas Machabaeus (IV Reg. xx). Non nulli verterunt in fugam castra exterorum, id est alienigenarum, qui super se veniebant, sicut Judith (Judith xiii) et saepe dictus Gedeon (Ju. sc. vii). Notandum vero, quod aliud est castra vertere, C quoniam hoc etiam sine pugna, aliud fugare aciem gladii; quod fit pugna. Talia per fidem antiqui patres consequerantur et temporalem felicitatem adipiscabantur, sed in Novo Testamento non est tempus talium. Ante dedit talia Dominus, nunc dat meliora. Ac si diceret: Discite homines per gratiam Novi Testamenti vitam concupiscere sempiternam. Quid pro magno ita vos vultis a Domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quando commendabat Dominus etiam terrenæ felicitatis præter se non esse alium largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem pertinet, quæ veritas ab Adam cœpit. Ego autem sum Christus, non Adam. A veteri veteres fuistis, a Novo Novi estote usque ad mortem. Unde ipse hoc voluit in conspectu inimicorum pati, quo eum tanquam derelictum putarent, ut commendaretur gratia Novi Testamenti, qua disceremus aliam querere felicitatem, quæ nunc est in fide, postea vero erit in specie. Sed sub Veteri Testamento necesse fuit et temporalia bona sanctis præberi divinitus. Ideo a variis periculis liberati sunt, quando clauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaleverunt de infirmitate. Fortitudinem quoque et victorias adepti sunt divinitus, quoniam fortes facti sunt in bello, et castra verterunt exterorum. Magna etiam impetraverunt orando, quoniam acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Sareptana quippe mulier, orante Elia, filium suum accepit de

A resurrectione venientem (III Reg. xvii), et per Elium Sunamitis accepit natum suum de resurrectione sibi redditum (IV Reg. iv).

« Alii autem distenti sunt, non suspicentes redēptionem, ut meliorē invenirent resurrectiōnē. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secuti sunt, tentati sunt, in occidente gladii mortui sunt. »

Ostendit quanta per fidem sancti fecerunt, nunc autem ostendit quanta pro fide pertulerunt, ut quod suaserat fide multorum exemplis pluribus persuadet multarum passionum imitationibus. Quidam patrum in vita sua per fidem a variis adversitatibus erexit sunt. Sed alii eorum etiam pro fide *distenti sunt*, id est in suppliciis singula membra tensi, non suspicentes redēptionem, id est erexit de poenitentia inferebantur illis, ut invenirent in sæculo alio meliore redēptionem præsentī quæ respuebatur. Hoc fecerunt septem egregii fratres cum matre, quos rex Antiochus flagris et taureis crucians, compellebat contra legem carnes porcinas edere (II Mach. vii). Qui cum dicerent, Parati sumus mori magis quam patrias Dei leges prævaricari, iratus rex jussit ei, qui prior fuerat locutus, amputari lingam, et cute capitilis abstracta, summas quoque manus ei et pedes præcidi; et cum jam per omnia mutilus factus esset, jussit ignem admoveri, et adhuc spirantem torri in sartagine. Sic fecit de secundo atque omnes septem et octavam matrem talibus tormentis consumpsit. Ita distenti sunt in variis poenitentia, atque manus et pedes ad percipiendum poenas extenderunt et linguas protulerunt. Ac redimi a poenitentia noluerunt, quia, cum suaderetur illis ut illicitas carnes ederent et poenas evaderent, non consenserunt. Optabant enim *meliorem resurrectionem*, sicut et tyranno dicebant: Tu quidem, sceleratissime, in præsentī vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. Et hoc quidem isti tali fide pertulerunt. Sed alii experti sunt sustinendo ludibria et verbera quia et derisi sunt et verberati, sicut Jeremias qui ait: « Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me (Jer. xx), » et de quo scriptum est, quia D percussit Phassur Jeremiani prophetam, et misit eum in nervum (*ibid.*). Et quasi parum esset pertulisse ludibria et verbera, pertulerunt *insuper et vincula et carceres*. Per hoc enim quod dicit *insuper*, notat hæc quatuor eisdem personis illata fuisse. Et Jeremias vincula pertulit et carceres, quia, sicut dictum est Phassur in nervum misit, quem Sedechias rex in atrio carceris clausit, et iterum cum vellet ire in terram Benjamin (Jer. xxxii), et pervenisset ad portam Jerusalem, apprehendit eum custos portæ, dicens: « Ad Chaldaeos profugis! et duxit eum ad principes. Quamobrem irati principes contra Jeremiam, cæsum eum miserunt in carcerem, ingressusque est in domum Jaci et in ergastulo, et sedet ibi diebus multis (Jer. xxxvii). » Sic legitur Je-

remias expertus esse ludibria et verbera insuper et A vincula et carcres. Michæas quoque verbera pertulisse legitur et carcerem atque ludibria. Nam, cum rex Achab vellet ire contra Syros ad prælium in Ramoth Galaad, et prophetas suos consuluisset, quos circiter quadringentos congregaverat, omnesque regi respondissent ut ieret, quia prospere sibi eventurum foret, tandem Michæas adductus et interrogatus respondit: « Dominus dedit spiritum mendacem in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt. Accessit autem Sedecias filius Chanaan, et percussit Michæam in maxillam, et dixit: Mene ergo dimisit Spiritus Domini, et locutus est tibi? (III Reg. xxii.) » Ecce ludibria et verbera, cum ante regem derideretur, et percutitur sine judicio. « Et ait rex: Tollite Michæam et mittite eum in carcerem, et sustentate eum pane tribulationis et aqua angustiæ, donec revertar in pace (ibid.). » Ecce carcer, ubi et vincula forsitan fuerunt. Alii lapidati sunt, ut ille, de quo scriptum est, quia Spiritus Domini induit Zachariam filium Joiadæ sacerdotem, et stetit in conspectu populi, et dixit eis: « Hæc dicit Dominus: Cur transgredimini præceptum Domini quod vobis non proderit, et dereliquistis Dominum ut derelinqueret vos? Qui congregati adversus eum miserunt lapides juxta regis Iosas imperium in atriis domus Domini, et interfecerunt eum (II Par. xxiv). » Sed et Naboth Jezraelites injuste lapidatus est (III Reg. xxi). In eo quod subditur, *secti sunt*, plurañs numerus pro singulari positus esse creditur, quoniam de solius C Isaæ passione dictum intelligitur, quia Hebrei certissime tradunt serra lignea a Manasse rege serratum esse. Alii tentati sunt voluptatum suasionibus aut sæcularium bonorum promissionibus, an divelli possent a fidei justificationibus, et sicut sanctus Joseph, cui impudica domina dicebat: « Dormi mecum (Gen. xxxix); » et sicut Judith, cui dixit Holofernes: « Tu eris magna in domo Nabuchodonosor, et nomen tuum nominabitur in universa terra (Judith. xi) : » et sicut ultimus septem fratrum, de quibus supra diximus, quem rex Antiochus non solum verbis horribatur, sed etiam juramento affirmabat, divitem se et beatum facturum, et translatum a patriis legibus amicum habiturum (II Mach. vii). Alii vero mortui sunt in occidente gladii, sicut octoginta quinque sacerdotes Domini, quos Saul propter David injuste trucidavit (I Reg. xxii), et sicut prophetæ Domini, quos regina Jezabel interfecit (III Reg. xviii).

« Circuerunt in melotis, in pellibus caprinis, e gentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, et in montibus, et in speluncis, et in cavernis terræ. »

Circuerunt in melotis, in pellibus caprinis, etc. Melota est, ut aiunt, vestimentum ex pilis camelorum factum vel ex caprinis pellibus; et quis in veteri Iudeorum populo usus sit hoc indumento, difficile in scriptis aperte reperitur, sed Joannes Baptista qui in hoc loco intelligi potest, legitur hoc usus fuisse (Matth. iii. Marc. i). Judith tamen cilicium

B habebat super lumbos suos (Judith. ix); et Isaïa dictum est: « Solve saccum de lumbis tuis (Isa. xx); » id est cilicium. Illoc indumento credimus et Eliam usum fuisse (IV Reg. i), nonnullosque prophetarum. Fertur etiam melota vocari pollis animalis, quod dicitur taxus sive taxo et religiosi viri domantes carnem suam, non molles et pretiosas vestes habebant, sed ciliciis utebantur et asperis animalibus pellibus, ut taxonum et caprarum. Vel circuerunt sic induiti loca multa, sicut Elias, qui jubente Domino, per varia loca ambulasse resertur (III Reg. xix); et sicut Joannes Baptista, qui venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum poenitentiae (Luc. iii). Ipsi dico, e gentes necessariis corporis, quia nihil habebant, angustiati cura animi, quoniam peccata populi plangebant: afflicti laboribus, quia persecutionem pro justitia sustinebant. Qui ne propter penurias et afflictiones viderentur contemptibles, subditur: Quibus dignus non erat mundus, id est tanta dignitatis erant, quod mundus non erat dignus conversatione illorum. Unde et Elias in cœlum vivus est translatus (IV Reg. ii), atque Joannes citius martyrio consummatus (Matth. xiv; Marc. vi). Illi quoque erant e gentes et angustiati atque afflicti, de quibus resertur, quia Judas Machabæus cum Jerusalem ab Antiochenis occupata esset, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat; et seni cibo vescentes, demorabantur ne participes essent coquinationis (II Mach. v). Hi se a malitia mundi separaverant, et ideo dignus eis non erat mundus, de quibus intelligitur hoc quod Apostolus subjungit: in solitudinibus erantes et in montibus. Alii vero ad proximas coeuntes speluncas, et latenter Sabbathi diem celebrantes, cum indicati essent Philippo præposito regis, flammis successi sunt, eo quod verebantur propter religionem et observantiam manu sibimet auxilium ferre, et hos nunc dicit Apostolus in speluncis et in cavernis terræ mansisse. Speluncæ quidem naturales, cavernæ autem quæ manu vel aliquo casu factæ sunt. Elias in solitudinibus antea fuerat in montibus et speluncis; qui fugiens Jezabel, venit in Bersabee Juda. Et perrexit in desertum via unius diei, et inde ambulavit quadraginta diebus, et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb. Cumque pervenisset illuc, mansit in spelunca, et auditis ibi sermonibus Domini, reversus est idem per desertum (III Reg. xix). Sed et illi manserunt in speluncis vel cavernis, de quibus Scriptum est, quia cum interficeret Jezabel prophetas Domini, tulit Abdias centum prophetas et abscondit eos quinquaginos in speluncis, et pavit eos pane et aqua (III Reg. xviii). Hucusque Apostolus exemplis eorum usus est, qui in fide testimonium consecuti sunt. Superiorius vero priusquam de fide tractatum inciperet, fere per totam epistolam argumentis utebatur (Rom. i). Egregius enim magister, sapientibus et insipientibus debitor, cum in Hebreis quosdam sapientes, quosdam vero tardiores cerneret, prudentiam sapientiu-

argumentis superavit; tarditatem vero simplicium solis exemplis attraxit, quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad majora condescendere imitatio blanda suaderet.

« Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repremissionem, Deo pro nobis me lius aliquid providente, ut non sine nobis consumarentur. »

Multos hactenus memoravi, et hi omnes quos nominatim vel tacitis nominibus in exemplum adduxi probati sunt testimonio fidei, id est sic probati sunt in fide constantes, ut bonum inde testimonium habent. Ad hoc revertitur in conclusione quod in exordio præmisserat, quia in fide testimonium consecuti sunt senes. Et quamvis in fide fuissent probati, non tamen acceperunt repremissionem. Quid est hoc? Nonne paulo superius dictum quosdam eorum per fidem devicisse regna, operatos esse justitiam, et adeptos esse repremissiones? Sed illi saucti et repremissiones adepti sunt, et promissiones exspectant, quia beatitudinem animarum habent sed resurrectionem corporum præstolantur. Unde bene superius dictum est, quia adepti sunt repremissiones quasi plures et varias; nunc autem dicitur, quia non acceperunt repremissionem, quasi unam singularem, quoniam variae sunt dignitates, quas animæ juxta meritorum suorum distinctiones acceperunt, sed una est corporum incorruption, quam generaliter exspectant. Non igitur acceperunt repremissionem, quoniam resurrectio corporum, quam Deus sanctis suis repromisit, adhuc differtur, ut simul omnes resurgamus, quatenus in communii gaudio omnium, majus fiat singulare. Ita exspectant adhuc, donec et nos accurramus, Deo providente et sapienter ordinante pro nobis aliquid melius, ut non consummarentur, id est ut non perciperent consummatam beatitudinem animæ et corporis sine nobis, quam ut ante nos consummarentur. Cum enim adhuc nos exspectant ad suam consummationem, ardentius nostram exoptant liberationem, et propter se, et propter nos atque pro nobis interpellant, ut citius a praesentis sæculi miseria liberemur. Nos quoque, etsi propter nos ipsos desides, saltem ne diutius eos exspectare faciamus, festinare debemus, ob hoc etiam alacrius currere, quia non tandem exspectabimus, quandiu exspectaverunt illi. Propter hujusmodi causas Deus pro nobis melius ordinavit, ut nos exspectarent ad consummationem. Patriarchæ igitur et prophetæ omnesque prophetarum spiritus, qui ad beatam vitam transferunt, nos ardentiter gavisuros secum exspectant, nec est illis ex toto perfecta letitia donec quodammodo pro nostris erroribus dolent. Neque enim discedentes hinc sancti, continuo integra meritorum suorum præmia consequuntur, sed exspectant etiam nos licet morantes, licet desides, ut nobiscum perfectam beatitudinem consequantur. Propter hoc etiam mysterium illud in ultimum diem dilati iudicii, custoditur, quia unum corpus est, quod justi-

A fisci exspectatur, unum corpus est, quod resurgere in judicium dicatur.

CAPUT XII.

« Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorē fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. » (Ephes. iv; Colos. iii; I Petr. ii.)

Præmissis exemplis fidei et patientiae sautorum, in quibus fides solidata est in cordibus auditorum, subiungit illud quod fidei sociandum est, id est horatari incipit ad tolerantiam adversitatum, ut sicut patres omnia per fidem adversa patiendo vicerunt, ita et nos faciamus. Quasi dicat: Antecessores nostri tanta per fidem operati sunt et pertulerunt. Ideoque et nos similiter pro fide sustineamus ad imitationem ipsorum. Nos dico, habentes impositam nobis ad protectionem et umbraculum tantam nubem testium, id est tantam multitudinem sanctorum, qui de terris instar nubium consurgentis, ad sublimia cœlestis conversationis volaverunt ab omni sarcina terrenæ cupiditatis, et ut nubes exemplo sui in æstu tribulationum dant nobis refrigerium consolationis, atque compluunt nos inundantia doctrinæ suæ. Qui testes dicuntur, quia fidem testati sunt ore et passione. Testes enim Latine, μάρτυς græce dicuntur. Sed et honorum operum testes fuerunt, quia in suis actibus testati sunt esse facienda hujusmodi opera. Quorum nubes, id est densa multitudo est nobis imposta, ut nos protegat et exemplis suis confoveat. Et nos hanc nubem levem super nos habentes, deponamus, id est deorsum ponamus omne pondus, id est omnem gravedinem mundanæ cupiditatis, et quidquid mentem nostram in infirmis deprimit, ut leves effecti, ad nubem que super nos est, evolemus et ei consociemur. Deponamus etiam peccatum circumstans nos, id est ad alta elevemur, et in imo relinquamus peccatum, quod inique nos impedit et circumvallat, dum in infirmis cor habemus, sicut Zachæus, qui præ turba Jesum videre non poterat, ascendit in arborem ut videret eum (Luc xix). Turba enim altior pusillum Zachæum non sinit videre Jesum, quando inolita consuetudo vitiorum que nos superavit et super nos excrevit, atque tumultus perversarum cogitationum, qui sibi cor nostrum subdidit, non nos sinit lumen divinitatis intueri. Sed Zachæus ascendit in arborem, relicta inferius turba, quia nos in arborem crucis debemus ascendere, crucifigentes carnem nostram cum vitiis et concupiscentiis (Galat. v), atque cor ad alta sustollere, si Jesum absque turbæ nocentis obstaculo cupimus aspicere. Sic itaque deponamus omne pondus, et circumstans nos peccatum. Potest etiam pondus intelligi sarcina peccatorum que fecimus, que sicut onus grave gravata est super nos. Peccatum vero quod circumstat, tentatio pec-

cati, quæ undique imminet, et ab omni parte nos obsidet (*Psal. xxxviii*). Sed nos per confessionem deponamus omne pondus peccatorum quo gravamur, et per sublimem conversationem deorsum relinquamus omne peccatum, quod nos in insimis circumstat et impugnat. Et sic abjecto pondere et superatis obstaculis, leves atque sublimes effecti, *curramus*, id est sine mora hæsitationis cito transeamus per patientiam ad certamen martyrii, quod propositum est nobis ab infidelibus, qui proposuerunt aut nos a fide separare, aut variis tormentis cruciare. Vel a Deo propositum est nobis, qui per immensa gratiæ suæ beneficia proposuit, non solum ut in eum credemus, sed etiam ut pro illo pateremur (*Philip. 1*). Et ita sine murmuratione vel hæsitatione curramus per patientiam ad agonem martyrii *aspicientes in auctorem fidei*, id est attendentes quanta pro nobis pertulit, qui fidem nobis et dedit et auxit, pro qua nobis suadet martyrium. Ac si dicatur: Curramus ad propositum certamen, tum propter exempla multa præcedentium patrum, tum propter amorem fidei et consummatorem Jesum, qui tam magnus est, et ab eodem fidem accepimus pro qua patimur, atque ab ipso consummandam plena beatitudine speramus. Ipse enim est et auctor et consummator fidei, quia et eo auctore fidem habemus, et eo consummatore ad videndum quod nunc fides credit perveniemus. In hunc aspiciamus, ne adversis deficiamus, qui proposito sibi gaudio sustinuit crux, id est qui proposuit sibi in corde gaudium æternum, ad quod per passionem erat transiturus, et sic libentissime pertulit supplicia crucis, *contempta confusione*, id est neglecta omni verecundia, dum irriteretur pendens in ligno. Vel proposito sibi a turbis gaudio, dum vellent eum facere regem, noluit ille gaudium bujusmodi suscipere (*Joan. vi*), sed postmodum sustinuit crux et illusiones et opprobria, contemnens omnem humanam verecundiam. Omnia enim terrena bona contempsit, ut in illis non quereretur felicitas. Crux sustinuit, atque ideo sedet in dextera sedis Dei, humiliavit enim semetipsum, factus obediens usque ad mortem, morteni autem crucis (*Philip. ii*), propter quod et Deus exaltavit illum. Non ergo frustra sibi gaudium resurrectionis et ascensionis proposuerat, dum pateretur et irridetur, sed assecutus est illud gaudium. Itaque sicut ille proposito sibi gaudio sustinuit crux, contemnens verecundiam, et adeptus est fidei confessionem, sic et nos proposito nobis æterno gaudio debemus pro fide ejus omnia sustinere, et omnem opprobiorum verecundiam contemnere, ut ad sedis ejus participationem mereamur pertingere. Dicit enim: « Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedeo cum Patre meo in throno ejus (*Apoc. iii*). »

¶ Recogitate enim eum qui tales sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficiente. Nundum enim usque ad sanguinem restititis ad-

A versus peccatum repugnantes, et oblii estis consolationis, quæ vobis tanquam filii loquiter. dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris (*Prov. iii*). Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit (*Apoc. iii*). ¶

Dixi quia debemus aspicere in auctorem fidei pro nobis crucifixum. Et justum est sic fieri. Nam recognitatem, id est assidue cogitat eum qualis et quantus sit, qui sustinuit contradictionem tales, id est tam turpem et tam vehementem, dum ei contradicuntur, et diceretur, blasphemavit (*Matth. xxvi; Joan. xix*), et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit, et non a quibuscumque sed a peccatoriibus hanc sustinuit, quod est indignius nec saltem adversus membra sua, sed *adversus semetipsum*. Hunc assidue recognitatem ad imitandum, qui cum sit tam sanctus et tam immunis a peccato et tam magnus, patienter toleravit peccatores, qui ei contradicebant et illudebant, et post crucisigebant eum, hunc inquam recognitatem ut perpendentes qualia et quanta ipse pertulit, non fatigemini in aliquibus adversis, deficiente animis restris, id est licet corpore deficiatis, mente tamen validi et insuperabiles perdureatis. Nec debetis delicere, quia parva sunt quæ adhuc pertulisti. Cur enim reatum defectionis subiretis, qui non gravem passionis vehementiam sustinetis? Cur corrumperemini fidei defectione, qui adhuc caretis sanguinis effusione? Nam, etiæ vestra jam amisistis, nondum tamen usque ad sanguinem, id est usque ad sanguinis effusionem restititis repugnantes, id est iterum iterumque pugnantes, non dico adversus peccatores, id est adversus homines, sed *adversus peccatum*, quod illi vobis suadent, dum vos a fide revocare conantur, vel aliquid illicitum facere vos hortantur. Nondum pervenistis ad effusionem sanguinis. Et jam tædio segues effecti, oblii estis consolationis, quam Dei sapientia vobis per Salomonem exhibet in adversis. Quasi dicat: Culpandi estis, quod illam consolationem jugiter in memoria non tenetis. Vel per interrogationem potest legi: Nondum restititis usque ad sanguinem et jam estis oblii consolationis? Non debuissetis illius esse oblii. Quæ consolatio legitur vobis, id est quæ verba consolatoria diriguntur ad vos per Dei sapientiam, quæ Christus est, a quo fui consolatio, loquitur vobis, non tanquam servis neque saltem tanquam amicis, sed potius tanquam filii quod est dulcissimus. Christus enim pater est credentium, sicut ipse demonstrat, cum dicit: « Non possunt filii Sponsi jejunare, quandiu cum illis est Spouses (*Marc. ii*). » Et ideo unicuique fideliū adversa patienti loquitur in proverbiis, dicens: Fili mi, noli negligere. Mi, adverbium blandientis. Noli negligere, id est non sit tibi voluntas negligendi, hoc est vilipendendi disciplinam, id est tribulationes per quas potes discere, quod ideo vult Deus te tribulari, ut possis velut aurum igne tribulationis probari. Vel loc-

potes ibi discere, quia si nunc tibi qui filius es non parcit, quanto magis in iudicio non parcer adversariis? Ex hoc etiam quod disciplina est, non debes negligere tribulationem quam pateris, et ex eo quod Dei est. Disciplinam quippe Dei negligere, est tribulationem recusare velut inutilem, cum necessitas patienti eam ingruit; neque fatigeris, id est neque lassescendo desicias, dum argueris, id est reprehenderis ab eo qui Dominus est et tuus et omnium. Licet enim sis adoptatus in filium, tamen debes cognoscere Dominum. Et patienter debes adversitatem sustinere, quoniam ipsa adversitate argueris et increparis a Domino de malis, quae fecisti, ut recognites ea et corrigas. Ideoque peccatis tuis humiliiter imputa quidquid adversi pertuleris. Nec debes fatigari dum sic argueris, quoniam *Dominus castigat*, id est castum agit, hoc est per tribulaciones facit a vitiis castum cum, quem dilit. Nec solumente castigat et emendat verberibus eum silem quem diligit, sed etiam *omnem filium flagellat*, quem recipit, id est quem post culpam primi parentis ad se revocat. Omnem et majorem et minorem flagellat, quem recipit. Et tu forte dicas, Exceptus ero. Si exceptus eris a passione flagellorum, exceptus eris a numero filiorum. Ne te sine flagello futurum speres, nisi forte cogitas exhortari. Alter enim nullus recipitur in hæreditatem æterna. Omnem flagellat quem recipit. Nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Ita omnem flagellat, ut etiam unicum suum. Unicus ille licet sine peccato, non tamen sine flagello. Patet ergo quod, qui sine peccato flagellat unicum, non immunem a flagello relinquit cum peccato adoptatum. Omnem flagellat qualibet modo, vel per malos homines, vel per malos angelos, vel per damna rerum, vel per infirmitatem corporis, seu per aliud quid adversitatis.

« In disciplina persevere. Tanquam filii vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corrigit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos. Non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos, hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus. »

Quia omnis filius flagellatur, ut in hæreditate quam per Adam perdiderat, recipiatur, ideo persevere in disciplina quam inchoastis, id est in adversitatem tolerantia. Non enim potest erudiri quisquam sine labore, quia virtus in infirmitate perficitur (*II Cor. xii*). Et vos ad magnam rem his disciplinæ flagellis erudimini, quia tanquam filii offert se Deus vobis, ut cum bene flagellis ejus erudit fueritis, possideatis eum perenniter ut Patrem, et ipse vos ut filios. In aliis codicibus non est se, sed tanquam filii vobis offert Deus. Quod idem

A significat. Quia tanquam filii offert vobis, ut perseveretis in disciplina et perveniatis ad hæreditatem, atque in hoc quod disciplinam dat, patrem se ostendit: « Visitabo, inquit, in virga iniurias eorum, et in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non auferam ab eis (*Psal. lxxxviii*). » Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed et verberantis atque flagellantis. Sit itaque manus paterna super vos, etsi boni filii estis. Nolite repellere disciplinam ejus. Det disciplinam dum non auferat misericordiam. Cædat continuaces, dum tamen reddat hæreditatem. Si promissa Patris agnoscitis, non timeatis flagellari, sed exhortari. Non tam amarum vobis esse debet quod flagellat, quam dulce quod recipit. Quomodo enim non flagellat custodiens parvulos Dominus, quos grandes querit hæredes? Nec mirum si ipse flagellat eos, quia hoc facit omnis pater de filio quem diligit et sapientem vult esse. Nam quis est *Filius quem non corripit pater* ejus, dum errare in aliquo viderit? Videmus enim homines in filiis suis hoc facere. Aliquando jam desperatos filios suos dimittunt vivere quomodo volunt. At qui spem habent, flagellant illos. Quos omnino viderint sine spe et indomitos esse, dimittunt ut faciant quod volunt. Jam qui dimittunt facere quod volunt, nolunt permittere ad hæreditatem suam. Quem autem flagellant filium, huic ipsam hæreditatem servat. Cum ergo flagellat Deus filium, currat ille sub manu patris flagellantis, quia dum flagellat, ad hæreditatem erudit. Non sit tam vano et puerili sensu, ut dicat: « Plus amat pater meus frater meum, cui permittit facere quidquid vult ». Ego si me movero contra iussionem patris mei, flagella fluenio. Tu gaudie sub flagellis, quia tibi servatur hæritas. Ad tempus emendat ne in æternum damnet. Alius autem ad tempus parcit, sed in æternum illos damnabit. Omnem filium pater suus flagellat, et verberibus disciplinæ castigat. *Quod si vos estis extra disciplinam paternorum verberum, cuius disciplinæ participes facti sunt omnes filii, ergo adulteri estis, et non filii estis*, id est, cum nullus filiorum absque disciplina patris sit, si vos in disciplina Dei, qua vos paterna bonitate castigat, non manetis, tunc non filii Dei estis, sed potius ex adulterino corruptore, qui diabolus est nec jure pater vocatur, geniti. Non enim jure pater appellari potest, qui ex adulterio genuerit. Deus namque legitimus pater est fidelium, diabolus autem non pater, sed corruptor est, ideoque non filios, sed adulteros gignit. Tales sunt qui in praesenti vita flagellum Dei non sustinent, quamvis nomen Christianitatis habeant. Propter has causas debetis in disciplina manere. Deinde propter ista, quia patres quidem, sed carnis nostræ habuimus eruditores et reverebamur eos, id est reverentiam exhibebamus in subjectione et obedientia, ergo non, id est nonne multo magis obtemperabimus Patri spirituum? id est obediens Deo, qui spiritualis pater noster est. Nata obedientia sola virtus est, quæ hominem Deo con-

ciliat, sicut e contra tumor, id est, inobedientia, A longe a Deo separat. Quid enim aliud est, inobedientia, quam nolle subdi Deo, id est suæ velle esse potestatis? Nonne multo magis obtemperabimus Patri spirituum, id est Deo, qui formavit hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae? (Gen. ii.) Non enim de materia fecit spiritum hominis sicut corpus, sed de nihilo per insufflationem suam creavit, et ita se patrem spiritus esse quodammodo monstravit. Ideo etiam pater spirituum dicitur, quia nos in baptismō secundum spiritum generavit. Et huic magis quam carnalibus parentibus obtemperare debemus, quia hoc facientes in æternū vivemus. Carnales autem patres parum utilitatis conferre possunt. Quid enim tibi potuit præstare pater tuus, quia corripuit, quia verberavit te? Nunquid præstare potuit ut viveres in æternū? Quod non potuit præstare sibi, quando præstaret tibi? Propter pecuniam suam quantulamcunque, quam de labore collegit, erudiebat te flagellis, ne tibi dimissam male vivendo disperderes. Quoniam reliquit tibi, quod nec tenere hic poterat, nec auferre. Non enim aliquid tibi dimisit quod ipsius esse posset. Cessit, ut succeederes. Deus autem tuus, redemptor tuus, castigator tuus, pater tuus, erudit te ut accipias hæreditatem, ut non efferas patrem, sed hæritatem habeas ipsum patrem. Ad hanc spem eruditis, et murmuris. Erit enim tunc Deus omnia in omnibus (I Cor. xv). Nec erit ulla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat. Ipse autem pastor noster, Dominus noster, ipse portus noster, divitiae nostræ. Quicunque hic nobis varia quærimus, ipse nobis unus omnia erit. Ad hanc spem domamur, et dominior intollerabilis habetur. Nam carnales patres antea nos domuerunt et illi quidem verberibus erudiebant nos secundum voluntatem suam, id est in his quæ volebant, videlicet in vanis et caducis in tempore paucorum dierum, dum essemus pueri; hic autem scilicet pater spirituum, erudit nos ad id quod est utile id est ad fidem et bonam conversationem in recipiendo sanctificationem ejus, id est cum recipimus disciplinam ejus, quæ nos non solum a peccatis mundat, sed et sanctificat.

Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris. Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiae. Propter quod remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. »

Monuit eos in disciplina perseverare. Sed quia illi poterant objicere gravem et asperam esse disciplinam, respondet id ipse prior, et occurrit cogitationibus eorum, atque solvit objectionem. Quasi dicat: Hortor vos stare in disciplina, sed fateor verum esse quod sit aspera. Nam *omnis disciplina*, id est afflictio, quam quisque pro peccatis suis patitur ut corrigatur, in præsenti quidem, id est inter ipsos dolores molestiae videtur sufferenti esse non

gaudii, sed mœroris quia corpoream feriendo perturbat iustitiam. Disciplinam namque, quam Græci appellant παιδείαν, ibi Scripturæ nostræ posse consueverunt, ubi intelligenda est per molestias eruditio, sicut in hoc loco. *Pædia* quippe in Græcia habet iste locus epistolæ. Disciplina vero, quæ a descendere vocatur, per quam res quæque discitur, ut sciatur ἀκτητικά dicitur. Disciplina, quæ flagellando corrigit, videtur esse mœroris, sed non ita videbitur, si quis futura cogitaverit. Nam cogitantibus sola præsentia, videtur intolerabilis, sed cogitantiibus æterna fit exoptabilis. Nunc quidem mœroris esse videtur, sed postea, id est in alia vita reddes fructum, id est fructuosam remunerationem, fructum dico *justitiae*, id est quem justitia meretur. Et ille fructus erit pacatissimus, quoniam sine ulla vel corporali, vel spirituali adversitate possidebitur in omni pace. Et quibus reddetur? exercitatis per eam, id est per disciplinam, hoc est, ideo tunc alta pace fruentur absque molestia, qui nunc paterna exercitantur disciplina. Propter quod, id est, qui tanta requies in futuro sæculo per exercitationem præsentis disciplinæ acquiritur, vos, qui mœrore affecti propter flagella disciplinæ torpueratis a bonis operibus, erigite jam alacriter ad bene agendum pro superna mercede manus remissas, id est pigras in eleemosynis. Vel manus remissas, id est desideria repentina sursum erigite ad Deum, et genua soluta, id est consuetudinem fluxam erigite ad statum rectitudinis, et gressus rectos facite pedibus, id est actionibus restris. Ad virtutis enim statum, dum non erigitur fluxa consuetudo, quo desiderium intuetur, illuc gressus operibus efficaciter non sequitur [al. sequuntur]. Pedibus, id est affectionibus cogitationum vestrarum facite rectos gressus operum honorum, ut quo vocat intentio, sequatur, operatio ut non erret quis a recta via fidei claudicans, id est incessu cogitationum vel actionum suarum titubans, ut ille qui carnales legis observantias simul et Evangelium tenere volebat, vel sicut qui nunc in futuro sæculo volebat esse sine flagello. Non ita claudicet quis, quia tunc erraret a via rectitudinis exorbitans, sed *magis*, id est potius sanctatur ab omni languore pedum cordis, ut fortis et rectus incedat per viam justitiae.

Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam (Rom. xii), sine qua nemo videbit Deum, contemplantes ne quis desit gratia Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impedit, et per illam inquinentur multi: ne quis fornicator aut profanus ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua (Gen. xxv). Scitote enim quoniam et postea, cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus (Gen. xxvii). Non enim invenit pœnitentiae locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. »

Monet qualiter cum hominibus sit conversandum. Pacem, inquit, sequimini non cum quibusdam, sed cum omnibus, id est iura pacis erga omnes ho-

mines ita sectamini, ut etiam cum illis qui vos persequuntur, pacem teneatis. Nam sunt nonnulli, qui dum plus sapere quam necesse est student, a proximorum pace resiliunt, dum eos velut hebetes, stultosque contemnunt. Quod vero de duabus his virtutibus diximus, hoc et de aliis omnibus sentendum est. Contra quod discordiae malum, recte nunc Apostolus monet. Pacem sequimi cum omnibus, id est a pace concordiae nunquam recedatis, ut cum aliquo homine discordiam habere incipiatis; et sanctimoniam sequimini, id est castitatem mentis et corporis, vel sanctimoniam, id est perfectionem in bonis operibus, sine qua pace vel sanctimonia, nemo videbit Deum. Valde terruit Apostolus, sed non nisi amatores. Non enim dixit pacem sectamini cum omnibus et saeculariationem, quam qui non habuerit, aeterno igne cruciabitur, sed dixit, sine qua nemo videbit Deum. Amatorem te voluit esse boni, non formidatorem mali, et ex eo ipso quod desiderabas, inde terruit. Si enim amas videre Deum tuum, si in hac peregrinatione illius amore suspiras, ecce probat te Deus tuus. Quasi dicat tibi: Ecce fac quod vis, imple cupiditates tuas, extende nequitiam, dilata luxuriam; quidquid libuerit, licitum puta. Non te hinc punio, non te in gehennam mittio, faciem meam tantum tibi negabo. Si expavisti, amasti. Si ad hoc quod dictum est, faciem suam tibi negabit Deus tuus, contremuit cor tuum, si in non videndo Deum magnam paenam putasti, gratis amasti. Ergo pacem sequamur, sine qua nemo videbit Deum. Nam unde videamus, Deum non habebimus, si contendendo in nobis ipsum oculum extinxerimus. Quam stulti essent duo volentes videre solem oriturum, si contenderent inter se qua parte oriturus esset, et quomodo videri posset, et nata inter se controversia litigarent, litigando se cæderent, cædendo oculos suos extinguerent, ut illum ortum videre non possent? Igitur ut Deum videre possimus, fide corda mandemus, charitate sanemus, pace firmemus, quia hoc ipsum unde invicem diligimus, jam ex illo est, quem videre desideramus. Sed et sine sanctimonia nemo videbit Deum. Unde Joannes cum dixisset: « Scitus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I. Ioan. iii), » continuo subjecit: « Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est (ibid.). » Studendum itaque est paci et sanctitati, ut idonei simus eum videre. Has, inquit, duas virtutes sectamini, ut et sanctis sitis, et propter sanctitatem vestram a pace perfectorum non recedatis, sed curam de illis habeatis, contemplantes ne quis ex illis vel ex vobis desit gratia Dei, quae vobis adest, ut per eam et pacem et sanctimoniam, et cætera bona sectari possitis. Pravum est enim valde, si quis vestrum gratia Dei se subtrahat, cum ipsa se gratia vobis omnibus ingerat. Cui se per peccatum subtrahit, et illam a se rejicit, qui magis delectationi suæ, quam cœlesti gratia consentit. Unde subjungitur: Contemplantes

PATROL. CLXXXI.

A ne qua radix amaritudinis, id est ne qua inchoatio delectationis peccati impediat illam gratiam. Quæ peccati delectatio verius dicitur amaritudo, et ideo est vitanda. Ne qua radix amaritudinis, id est ne qua delectationis inchoatio, et ne qua cogitatio malitia sursum germinans, id est in actionem erumpens, impediat iter vestrum ad cœlum. Radix enim in malis cogitationibus accipitur, germen autem in malis operibus atque sermonibus, quia quod latet in radice, monstratur in germe. Et intelligitur ista radix vel infidelitatis, vel peccati delectatio, nascentes in corde, vel alia quælibet nequitia affectio. Et contemplandum est diligenter, ne sursum in actionem, vel in sermonem germinans ut lolium, impediat triticum virtutum ejus in quo sic germinaverit et deinceps per illam inquinentur multi, accipientes ab eo exemplum nequitia vel infidelitatis. Ideo enim cavendum est, ne talis radix germet, quia quod in uno germinaverit, in alias diffunditur. Deinde per partes ostendit Apostolus hæc amaritudinis germina, et aliquos Judæorum notat. Contemplantes, inquit, ne quis sit fornicator aut profanus, id est a conventu fidelium alienus, sicut Esau (Gen. xxv), qui pro amore gentilium mulierum sequestravit se a semine Abrahæ, et offendit patrem suum et matrem, atque propter unam escam, id est propter lentem, quam frater ejus coxerat, vendidit ei primitiva, id est primogenita sua, scilicet dignitatem quæ illi debebatur ex eo quod prior natus erat, propter quæ et a patre benedictionem accipere debebat. Sed ita fuit: profanus, id est procul a religione, ut propter ventris ingluviem venderet benedictionem. Quamvis enim ex sanctis parentibus esset natus, tamen male vivendo degeneravit, et a semine Abrahæ, sicut dictum est, se separavit, nec promissiones Abrahæ factas hereditavit. Ita et nunc inter Hebreos intelligitur Apostolus in spiritu vidiisse aliquos sectatores Esau, in fornicatione et neglectu religionis et ingluvie ventris. Nam quos lex terrendo compescerat a nequitia fornicationis, nunc sub gratia quasi libere fornicabantur, quia non statim puniebantur, sed ad penitentiam expectabantur. Vel fornicator erat, quisquis inter eos carnalem legis observantium velut concubinam cum fide tenebat; profanus vero, quisquis fidem prorsus negligebat, sicut primitiva sua, id est primatum, quem apud Deum habere posset, vendebat minori fratri, id est permittebat gentili populo ad fidem venienti, accipiens lentis escam rufam, id est delectationem peccati, quod per sanguinem designari solet. Et ita more Esau degenerans a fide et religione spiritualium patrum, a quibus per Evangelium in Christo genitus fuerat, promissiones supernæ hereditatis consequi dignus non erat. Hæc itaque timens Apostolus, monet eos blande, ne sit inter eos quis fornicator vel profanus, sicut Esau, qui propter unius vilis escæ cupiditatem dedit primatus sui dignitatem. Nec debetis, inquit, esse sicut ille, qui reprobatus est. Nam sciote quoniam et postea, id est postquam primogenita

53

sua vendiderat, cupiens hæreditare benedictionem A quæ primogenito debebatur, reprobatus est a Deo, licet enim pater eum benedicere vellet, divina tamen dispensatione factum est, ut fratrem ejus pro illo benediceret. Sicque divinitus reprobatus est ab acceptance benedictionis, quamvis pater eum ad benedicendum elegisset. Non enim invenit tunc locum pœnitentia, quanquam inquisisset eam cum facrymis. Nam cum de venatu redisset, et agnoverisset quod Jacob benedictionem, quam ipse exspectabat, accepisset, vehementer doluit et flevit, quod et antea primogenita, et nunc benedictionem perdidisset. Sed licet ubertim ficeret, tamen pœnitentia locum non invenit, per quam primogenita quæ dudum vendiderat, recuperaret, vel benedictionem quam trater ejus acceperat, ipse sumeret, quia sero flevit, et sero pœnitentiam quæsivit. Impossibile enim jam erat mutari, quod factum fuerat. Sic et vos præcaveite, ne cum post mortem debetis recipere benedictionem, reprobemini, et locum pœnitentia tunc non inveniatis, si modo primatum vestrae dignitatis propter brevem aliquam delectationem perdideritis. Tarde enim in illo saeculo queritur pœnitentia, cum jam fratres nostros benedictionem quam sperabamus, accepisse cognovimus, et nos sine benedictione relictos esse. Nunc enim tempus est pœnitentia, non tunc.

« Non enim accessistis ad tractabilem et accessibilem ignem, et turbinæ, et caliginem, et procællam, et tubæ sonitum, et vocem verborum, quæ qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum (*Exod. xix, xx*). Non enim portabant quod dicebatur; et si bestia tetigerit montem, lapidabitur (*ibid.*). Et ita terrible erat, quod videbatur: Moyses dixit: Exterritus sum et tremebundus. »

Dixit ne quis vestrum desit gratia Dei, parata est enim vobis. Non enim accessistis ad asperitatem legis quæ nunc describitur, ut e contra intelligatur suavitas gratia. Non accessistis ad ignem, qui in vertice Sinai ardebat, tractabilem, id est palpabilem, et accessibilem, id est ad quem motu corporis accederetur, sed ad Spiritum sanctum, qui ignis est consumens peccata, et accendens in mente charitatem; qui non palpatur corporaliter, quia spiritus est, nec ad eum motu corporis, sed affectu cordis acceditur, quia nusquam localiter est. Non accessistis ad ignem, et turbinem, et caliginem, etc. Haec in datione legis facta sunt, ut corda Iudeorum concuterentur, ne auderent legem transgredi. Sed non ita in novæ legis acceptance factum est. Omnia enim suaviter et dulciter indicantur nobis, ut non ex timore, sed ex amore serviamus. Et non accessistis, inquit, ad turbinem: Turbo est vis ventorum cum grandine et pluvia, et significabat impetum vitiorum, quæ magis per legem damnata sunt. Sed modo venit ad serenitatem virtutum per gratiam sancti Spiritus. Et non accessistis ad caliginem, id est ad obscuritatem legis, sed ad claram intelligentiam.

Et ad procellam, quæ tunc facta est, non accessisti, sed ad tranquillitatem. Procella enim, id est tempestas, quæ est major quam turbo, et quoque [al. quocunque] propellit, ipsa est servitus peccati secundum operationem, quæ per legem trahet homines. Modo autem perfecti requiescant a vita; et tubæ ad sonitum non accessistis. Tuba enim sonus, qui est signum motionis ad bellum, motus delectationis est, qui non per legem, sed per gratiam sopitur et extinguitur; et non accessisti ad vocem verborum, quæ qui audierunt, excusaverunt se, ne eis a Domino fieret verbum, quando pertidit ac pavore concussi steterunt procul, dicentes Moysi: « Loquere tu nobis Dominus, ne forte moriamur (*Exod. xx*). » Hujusmodi vox, est legis præceptio et comminatio, quæ populus gravem putavit et intollerabilem, quia sola præceptio erat sine gratia aîante. Non enim portabant quod dicebatur, quia sine gratia insufficientes erant ad obseruanda præcepta. Potest ignis, ira legis intelligi. « Lex enim ira operatur (*Rom. iv*). » Turbo, comminatio qua dicitur, si quis hoc vel hoc fecit, morte moriatur. Caligo, obscuritas ignorantiae quæ in lege era. Procella, vindicta culpæ quam lex faciebat. Sons tubæ, adventus judicis, qui in tuba descendit de cælo (*I Thes. iv*). Vox verborum, aspera locutio judicis, qua peccatores argueret. Et ideo vox ista merito visa est intollerabilis, quia nemo potest sustinere pondus illud judicii, si districte judicatus fuerit.

C Non enim portabant quod dicebatur, quia verba illius judicis importabile est his, qui sine misericordia judicantur. Sed quid dicebatur quod importabile videbatur? hoc scilicet: « Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. » Sic enim præparat Dominus quasi dicens: Longe sita, quia etiam si bestia montem attigerit, lapides operimentur. Ideo præ timore non patrunt ferre vocem Domini terribiliter loquentis, quia præsumi mori formidabant. Spiritualiter vero, mens est divinitus contemplationis celsitudo. Bestia, delicia rationis. Quod est, quando verbum blasphemie preferunt in Deum, vel irrationaliter ad ejus contemplationem tenditur. Tangit ergo montem ut bestia, D qui offendit in divinitatem per suam irrationalitatem, dum imprudenter [al. impudenter] cogitat vel loquitur de Deo id quod non oportet. Bestia nostra tangit, cum mens irrationalibus desideriis subiungat contemplationis alta se erigit. Sed lapides persecutur, quia suprema non sustinens, ipsis superponderis ictibus necatur. Unde cum lex acciperet, populus a monte prohibetur, ut videlicet qui immis adhuc mentibus terrena desiderant, considerare sublimia non præsumant. Prius enim mens ab appetitu gloriæ temporalis atque ab omni carnis cupiditatem delectatione tergenda est, et tunc ad aciem contemplationis erigenda. Deus in ige latuens, minabatur bestiam quoque lapidandum esse si tangeret montem. Et ita terribile erat quod ubi-

Hecur, quia mons ardere videbatur, et dixerunt ad Moysem filii Israel : « Vocem Dei audivimus de medio ignis, et probavimus hodie quod loquente Deo cum homine vixerit homo. Cur ergo morimur, et devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur (*Deut. v.*). » Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis qui de medio ignis loquitur, sicut nos audivimus et possit vivere? Ita terribile erat quod videbatur. Et vere terribile. Nam *Moyses dixit* : *Exteritus sum et tremebundus*. Valde enim fuit terribile, quod Moysen potuit exterrere. Et si ille sic timuit, quid putandum est de ceteris? Moyses exterritus est, quoniam tanta erat asperitas, ut etiam perfecti terrorerentur, quia non erat adjutrix gratia. Modo autem nec imperfectoris gravis est praeceptio, quia est jugum Christi suave, et onus ejus leve (*Math. ix.*). Sequitur :

« Sed accessistis ad Sion montem, et ad civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum persecutorum, et Testamenti Novi mediatores Jesum, et sanguinis aspersionem, melius loquentem quam Abel. »

Non accessistis, inquit, ad tractabilem ignem, et ad cetera quæ descriptsit hactenus. Non ad illa aspera accessistis, sed potius ad montem Sion. Non supponit contraria quæ ex opposito intelliguntur, sed præmium quod ex eis sequitur, ut per hoc magis suadeat tenendam esse gratiam. Accessistis ad montem Sion, id est ad celsitudinem supernæ beatitudinis, in qua Deus videtur. Mons namque sublimitatem, Sion vero quæ dicitur *speculatio*, contemplationem designat. Ad quam per fidem, et per virtutum merita accessistis, id est propinquasi jam facti estis, ut post modum ad ipsam perveniantis, juxta illud : « Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion (*Psal. lxxxiii.*). » Sic accessistis proficiendo, nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus (*Rom. xiii.*). Ascensiones ergo in cordibus vestris disponendo, propinquasti quidem, licet nondum perveneritis ad montem Sion, id est ad illius ineffabilis beatitudinis alitudinem, in qua sancti Deum speculantur, et ad civitatem Dei viventis, quæ ex ejus visione percipit, ut et ipsa sine fine vivat sicut ille. Ad civitatem Dei, scilicet ad Jerusalem cœlestem, quæ dicitur *visio pacis*, quia nihil inquietudinis inter se vident in illo celorum regno, sed quietem et pacem æternam; et accessistis ad frequentiam multorum millium angelorum, qui civitatem illam feliciter inhabitant. Et horum omnium futuri estis socii, quoniam cum pluribus major erit beatitudo, ubi unusquisque de alio gaudebit, sicut de se ipso, vere diligens proximum suum sicut se ipsum et accessistis ad ecclesiam primitivorum, id est apostolorum et ceterorum illius temporis sanctarum, qui jam ad superna migraverunt, et conscripsi sunt in celis, id est scripti sunt cum eis, qui sunt

A in cœlis, hoc est in eorum ordine sunt, videlicet in angelorum sorte deputati. Et ideo ne dubitetis ad angelorum frequentiam vos esse perventuros, ad quam antecessores vestri jam pervenerunt; et accessistis etiam ad *Deum judicem omnium*, ut et vos cum eo judices efficiamini, atque persecutoribus vestris justam penarum vicem tunc reddatis, et accessistis ad *spiritus*, id est ad *animas justorum perfectorum*, qui jam de hoc sæculo transierunt, quoniam et ipsi post apostolos ad regnum cœlestis pervenerunt. Omnes enim justi quicunque in factis et dictis et cogitationibus perfecti sunt, mox ut animos de corporibus emitunt, cœlestibus habitaculis inferuntur. Ad horum spiritus accessistis, quoniam beatitudini eorum propinquasti, cum jam in fide et opere socii eorum sitis. Ad hæc omnia accedere magnum est jam præmium, quoniam ad hæc non pedum incessu, sed virtutum profectu acceditur ad Christum, qui via nobis ad hæc factus est. Unde subjungitur, et *Testamenti Novi mediatores Jesum*. Sed accessistis ad Jesum, per quem ad omnia praedicta potuisti accedere, quoniam ipse est mediator Testamenti Novi, id est per seipsum dator Evangelii quod a patre acceperat, ut per illud perveniamus ad æternam hæreditatem. Moyses enim, sicut longe supra diximus, Veteris Testamenti, in quo temporalis hæreditas promittebatur, fuit mediator, qui ait : « Ego sequester et medius sui inter Dominum et vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus (*Deut. v.*). » Sed Dominus Jesus in tempore gratiae fuit medius inter Patrem et nos, annuntians nobis verba ejus, et nos ei reconcilians, ac per se mediatores dans nobis accessum ad eum, et ad omnia nunc superius denotata, et accessistis ad sanguinis ejus, inquit, aspersionem, per quam a peccatis vestris emundati estis atque sanctificati, sicut nonnulla, quæ in lege erant mundanda atque sanctificanda, aspergebantur sanguine hostiarum, ut mundari possent atque sanctificari. Sic igitur et nos omnes sanguine hujus veri sacrificii sumus aspersi, per quem non solum a peccatis emundati sumus, sed et sanctificationem atque justificationem acceperimus. Aspersionem dico, *loquentem melius quam Abel*. Loquitur enim aspersio sanguinis Christi, quia Patrem interpellat pro nobis. Et ideo loquitor melius quam sanguis Abel, de quo dictum fuerat, « quia vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra (*Gen. iv.*), quia sanguis Abel mortem parricidae fratris petiit, sanguis autem Christi vitam persecutoribus impetravit. Sanguis Abel expedit vindictam, sanguis Christi misericordiam. Ille uni noccit, iste multis profuit. Et idcirco melius loquitur. Vel melius loquitur, id est loquentes facit, quod Jesus est Filius Dei, a quo redempti sumus.

« Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de celis loquentem nobis avertimus. Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit, dicens : Adhuc se-

« mel, et ego movebo non solum terram, sed et cœlum (Agg. 11). Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem tanquam factorum, ut maneat ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam per quam serviamus, placentes Deo cum metu et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est (Deut. iv). »

Dominus Jesus ad quem accessistis, loquitur, ut dictum est, sanguine suo, quia et apud patrem pro nobis intervenit, et nos ad imitationem suæ passionis incitat. Videamus ergo ne recusetis loquentem, dum vos hortatur ut sequamini vestigia ejus. Recusabitis etiam eum loquentem, si cum ipse pro vobis interpellat, quiesceritis per carnales observantias placere Deo. Nam et hoc loquitur sanguine suo, quod omnia legis sacrificia jam cessare debent, et solum ejus sacrificium manere loquitur, dum carnalia prohibet et spiritualia præcipit. Diligenter itaque attendite, ne recusetis eum loquentem, sed tanto mentis desiderio in omnibus quæ loquitur, amplectimini eum. Nam si illi, id est veteres Judæi, non effugerunt, dignam ultionem, recusantes eum qui super terram loquebatur, id est Moysen, qui licet Christo plenus, tamen homo tantum, non autem et Deus erat, et inter homines conversabatur, quibus præcepta Dei tradebat, multo magis nos, non effugiemus, qui avertemus, ab aure cordis nostri Christum, loquentem nobis de cœlis. Nam in cœlo jam sedet, qui de conversione nos admonet; et si illi dignas pertulere poenas, qui Moysen licet mortalem et in terra positum, contempseremus, quid nos passuri sumus, si Christum immortalem et in cœlo sedentem contempserimus? Vel super terram loquebatur Moyses, quia terrenis hominibus carnalia præcepta dabant, et terrena bona promittebat. Super terram loquebatur, quia non super justum ponebat legem suam, sed super quemlibet peccatorem, cui dictum est: « Terra es, et in terram ibis (Gen. iii.). » Christus autem loquitur de cœlis, id est de coelestibus et spiritualibus, quia et spiritualia, id est æternæ bona promittit. Sed si illi non evasere, qui Moysen carnalia jubentem contempserunt, quomodo nos evademus, si Christum spiritualia jubentem audire neglexerimus? Cujus, Christi, vox movit terram tunc, cum Moyses super terram loqueretur, quia ipse Moysi legem dedit in monte Sina, et ejusdem legis decalogum, audiens universo populo, magna voce locutus est de vertice montis; et ut majorem illis terrorem incuteret, terram concussit. Tunc quidem ut comminaretur, ne recusarent ejus dicta, commovit sola voce terram; nunc autem non modo non minatur, sed blanditur et repromittit; ideo multo minus eum recusare debemus. Modo repromittit, id est iterum atque iterum velut in præmio promittit de novissimo die, in quo omnia elementa commovebuntur, vel iterum post illam terræ motionem, quæ in datione legis facta est, quando et cœlum intelligitur fuisse motum, promittit, dicens, per Aggeum prophetam

A (cap. ii) : Adhuc semel, et non amplius futurum est, scilicet in die judicii, et ego movebo non solum terram, sed etiam cœlum. Cœlum autem non æthereum, sed aereum, non superiorum, sed inferiorum : non firmamentum, sed ventis et nubibus pervium. Cujus sententia sensum exponit Apostolus subdicens: Quod autem adhuc semel dicit, etc. Ipse dicit adhuc semel movebo, quasi dicens: Jam fuere mota, sed adhuc semel ea movebo. Sed quod dicit, adhuc semel, declarat translationem mobilium. Nam per semel nota, quod ultius non sint movenda, sed post futura sint immobilia. Per hoc quod dicit, movebo, declaratur cœli et terræ translatio, id est in aliud statum transmutatio, ut fiat cœlum novum et terra nova, ex isto veteri cœlo et veteri terra (supra i). Unde dictum est, quia sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur (Psal. ci). Non ergo alia flent, sed hæc ipsa quæ ab initio facta sunt, renovabuntur igne judicii, et post sine fine manebunt. Declarat itaque translationem mobilium, id est transmutationem faciei terræ atque cœlorum, id est aeris huius ventosi, non superiorum cœlorum, ubi sol et luna et cetera sidera sunt constituta. Quod autem in Psalmo dicitur: « Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt (Psal. ci); » nullum cœlum videtur relinquere, quod peritum esse non dixerit, quia sicut nullum eorum ab opere Dei, ita nullum eorum a perditione fecit immune. Cui simile est: et quod hic dicitur, declarat translationem mobilium tanquam factorum. Nam non solum non immobilia sunt, sed etiam mobilia, quæ sunt in creaturis facta a Deo. Ne ergo totus mundus periturus esse credatur, a toto, sicut diximus, pars accipiatur, in eo quod dictum est, ipsi peribunt, cum soli cœli in illo perituri sint, salvis illis superioribus, et in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sidera sunt constituta. Similiter et hic per factorum, intelligitur, in his quæ sunt mobilia et transferenda. Sed idcirco dicuntur a Deo facta quæ sunt transferenda, ut ostendatur quia bene poterunt in aliud statum transferri, quæ potuerunt ex nihil fieri. Declarat ergo translationem mobilium tanquam a se factorum, id est inferiorum cœlorum, qui quoadam in diluvio periisse, et eorum elementorum quæ in hac una parte mundi subsistunt procellosa et turbulenta, ut maneat in perpetuum; et quæ sunt immobilia, id est superiorum cœli cum habitatoribus suis, et terra postquam per ignem fuerit immutata. Vel declarat translationem mobilium, ut ea quæ nunc sunt et variantur, postquam translatæ fuerint, maneat æternaliter immobilia. Nam post illam translationem cœlum et terra erunt immobilia, sicut apparent in eo, quod semel movenda dicuntur. Et quandoquidem pereuntibus mobilibus ac temporibus, ea quæ sunt immobilia manebunt, itaque regnum Dei quod est immobile, manebit in æternum, et nos illud spacio jam suscipientes, habemus gratiam Dei, sine qua non possemus ad illud pervenire; et ideo nullus desit gratia Dei, quæ se nobis ingessit.

Habemus gratiam, in qua percipimus fidem, spem, charitatem bona operatione, per quam serviamus Deo placentes ei. Serviamus, inquit, et hoc *cum metu*, quia Deus est, *et reverentia*, id est tremore horroris, quia Pater est, vere per gratiam quam accepimus, servire debemus cum metu et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est, cui servire volumus, sicut et Moyses antea dixit (*Deut. iv*). Deus quippe ignis consumens dicitur, quia per hunc peccatorum rubigo consumitur. Rubigo namque vitii non potest consumi nisi igne tormenti. Ignis quantum sunt officia, id est quoniam purgat et urit et illuminat et calefacit. Sicque Spiritus sanctus purgat sordes vitiorum; et urit renes et cor ab humore libidinum, illuminat mentem notitia veritatis, et calefacit incendio charitatis. Et per haec omnia facit placere Deo. Et idcirco per acceptam gratiam serviamus ei placentes. Vel cum metu et reverentia serviamus, quia Deus noster est ignis consumens, qui illos in judicio consumet, qui nunc eum nec metuant, nec reverentur. Non quod Deus sit ignis, sed quod sustinentibus penas ignis esse videatur. Nam sicut illuminabit justos, sic exuret impios.

CAPUT XIII.

Charitas fraternitatis maneat in vobis et hospitalitatem nolite obliisci (*Petr. iv*; *Rom. xii*). Per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Mementote vincorum tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus. Fornicatores autem et adulteros judicabit Deus.

Nunc moraliter instruit. Quoniam Deus est ignis ascendens in corde charitatem, per quam non solum Deus, sed et proximus diligitur: ergo videte, ne charitas fratrum, quam ignis ille accedit in cordibus vestris extinguitur, aut recedat a vobis, sed jugiter maneat in vobis charitas fraternitatis, id est semper diligatis fraternitatem, hoc est fratres qui sunt aqua et spiritu renati (*Joan. iii*); sicut et vos: nec sit unquam aliquid, quod eorum amorem auferre possit de cordibus vestris; et hospitalitatem quam olim habuistis, priusquam rebus vestris spoliaremini, nolite obliisci propter indigentiam vestram, sed estote frequenter memores ejus in opere, ut vel hospitium præbeatis cum charitate, etsi copiam alimentorum non sufficiatis exhibere. Nec debetis per inconsuetudinem obliisci hospitalitatem, quia per hanc placuerunt Deo quidam nominatissimi patres, id est Abraham et Lot (*Gen. xviii, xix*), receptis angelis hospitio. Nam quia pio studio consueverant hospites suscipere, meruere et angelis hospitium exhibere. Quos quidem homines esse putabant, dum eis cibos offerrent, sed post intellexerunt esse angelos, vel cum eis videntibus in cœlum irent, vel per alia aliqua indicia, quæ in ipsis viderunt. Præter hospites autem mementote vincorum, id est memorares eorum, qui pro nomine Domini tenentur in carceribus aut vinculis, nec possunt sibi subsidia

A querere: et ideo pie de illis cogitate, ut eis necessaria ministretis. Non sint vobis oblivioni, quamvis teneantur in abditis reclusi; sed mementote eorum tanquam simul vincti, id est ita jugiter de eis cogitate, et eis compatimini et subvenite, ac si essetis vincti cum eis: et sicut vobis vinctis velletis subveniri, ita illis subvenire studete, et mementote laborantium, id est eorum, qui vel infirmitate corporis, vel aliqua necessitate laborant. Mementote frequenter eorum, benefaciendo illis tanquam et ipsi passibiles, et ad sentiendum afflictionis labore habiles, hoc est quod dicitur, tanquam et ipsi in corpore morantes. Per hoc enim quod in corpore moramini, experti estis per vos ipsos, quid necesse sit laborantibus, et potest fieri ut et vos duriorem adhuc laborem quam isti sustineatis, et desideretis vobis ab aliis subveniri: et ideo nunc vos priores subvenite, ut et vobis (si necesse fuerit) subveniantur. Aliud quoque vobis notifico, scilicet quia connubium est honorabile, id est legales nuptiae sunt honorabiles in omnibus, nihil est in eis quod honore caret, et torus talium conjugum est immaculatus, id est sincmacula criminis. Fornicatores autem qui publicis mulieribus commiscentur, et adulteros qui alienas uxores violant, judicabit Deus, id est in novissimo iudicio perpetualiter condemnabit. Adulterium enim in aliena conjugie perpetratur. Fornicatio autem in hoc loco non solum cum cæteris mulieribus intelligitur, sed etiam illa quæ Gomorrhæorum more agitur, vel quoconque modo castitas sponte violetur. Et hos omnes qui se quoconque luxuria polluant, judicabit Deus. Longe quidem est dies iudicii, sed uniuscujusque hominis dies ultimus longe esse non potest; et quia brevis est vita, ipsaque brevitas semper incerta, ita ut nemo nostrum sciat quando sit ultimus dies ejus, ideo quicunque est aliqua libidinis imminundilia contaminatus, studeat cito mundari per penitentiam, dum adhuc potest, ne incipiat velle cum jam non poterit, et incidat in iudicium æterni Dei.

Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit: Non te deseram neque derelinquam (*Josue i*), ita ut considerenter dicamus: Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo (*Psal. cxvn*). Mementote prepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem. Jesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula.

Postquam isti sua perdidérant, volebant iterum congregare. Quod nunc prohibet Apostolus. Sint, inquit, vobis mores sine avaritia, id est moribus vestris non se intermisceat avaritia. Sed sine pecuniarum immoderato amore sacri mores vestri ducantur, contenti præsentibus, ut non de futuris lucris tractent, nec ad futura tempora opes sibi coacercent. Sed ne diceant, quid si necessaria defuerint, subdit consolationem. Non debetis avide congregare, quasi timentes ne Deus necessaria vobis sinat abesse,

quia ipse qui mentiri non potest, dixit omni speranti in se : *Non te deseram neque derelinquam.* Ad maiorem fiduciam nobis faciendam ingenuavit promissionem non relictionis, dicens : *Non te deseram neque derelinquam.* Hoc dixit Josue (cap. 1) tenenti sermam Domini Jesu Christi, et in Christo cuilibet membro Christi. Ita promisit se non derelictorum nos, et ita est nobiscum, ut confidenter dicat unusquisque nostrum : *Dominus mihi adjutor est in cunctis laboribus et tribulationibus meis, et ideo non timebo quid faciat mihi homo, etiam si res meas auferat, etiam si corpus meum poenis afficiat.* Diabolus proprius est noster adversarius, sed per hominem saepius mala nobis infert. Et idcirco per Dei adjutorium non timemus hominem pravum, per quem diabolus operatur. Ut autem vincatis avaritiam, neque timeatis ullum malum hominem *memento præpositorum vestrorum defunctorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei,* id est recognitatem quam perfecte ipsi reliquerunt omnia propter Evangelium et quam constanter omnes adversitates per patientiam intrepidi calcaverunt. Horum memento, ut eos imitemini, et tunc nec paupertatem, nec persecutionem timeatis, *quorum conversationis existim intuentes,* id est interioribus oculis inspicentes quomodo exierint de presenti conversatione, et quo fine temporalem vitam terminaverint, transeuntes ad æterna gaudia, imitamini fidem eorum, quam usque in mortem tenuerunt, ut et vos similiter in fide moriamini, et ad fidei premia perveniat. Ne autem dubitetis divinum vobis adjutorium adesse, quod illis adfuit, scitote quia *Jesus Christus heri fuit et hodie est, ipse et in sæcula erit.* Ac si dicatur : Idem Christus qui eum illis fuit, vobiscum est : et erit cum eis qui futuri sunt, usque ad consummationem sæculi (*Math. xxviii.*). Heri fuit cum patribus, hodie est vobiscum, ipse erit et cum posteris vestris usque in sæcula. Heri enim præteriti temporis est, hodie presentis. Quod autem in sæcula manet, non videtur habere finem. Heri ergo, omne præteritum tempus et omne spatium æternitatis, quod ante mundi originem fuit, significat : hodie autem, omne præsens tempus ; perduratio in sæcula, omne spatium temporis et infinitatis quod futurum est. Itaque Jesus Christus fuit heri, quia in principio fera Verbum (*Joan. 1.*), et ab æterno usque ad nostra tempora, ipse est, hodie quoque, id est nostro tempore est. Erit et in sæcula, quia æternaliter manebit. Unde et per Joannem de eo dicitur : *Qui erat, et qui est, et qui venturus est* (*Apoc. 1.*) . Nam qui venturus est potest intelligi, qui futurus est per omnia sæcula, et hæc quidem secundum imbecillitatem humanæ intelligentiae dicuntur. Cæterum divinitas ejus interminabilis plenitudinem totam pariter comprehendit ac possidet cui neque futuri quidquam absit, nec præteriti fluxerit, quoniam esse ejus totum est, et semper est nescitur mutabilitatem, quod neque coepit unquam, nec aliquando cessabit, insuperabile quoddam ac sine fine essentia peccatus, nullis terminis limitibusque circumdataum, omnem supergredieus sensum,

A omne tempus atque omnem naturam. Sequitur : « Doctrinis variis et peregrenis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabiliri cor, non excis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. » Quia Jesus Christus semper fuit et est et erit, nolite ab ejus fide abduci doctrinis pseudopredicitorum variis, id est diversis, et a se invicem multiplicior differentibus ac discordantibus, dum alius alium errorem docet, et alius aliud, sibiique vicissim contraria prædicant; et peregrinis, id est a catholica veritate alienis. Talibus ergo doctrinis nolite abduci, id est ab integritate fidei et puritate religionis Christianæ separari. Nec debetis seductiis falsiloquorum verbis abduci, quia optimum est stabiliri cor in gratia fidei et sanctitatis, ut stabiliter persistat in ea, nec in ullum inducatur errorem, sed in gratia Dei quam accepit, maneat. Gratia debet cor stabiliri juxta Evangelium, non excis juxta doctrinam pseudopredicitorum. Datur enim intelligi, quosdam inter eos fuisse, qui dogmatizarent non esse peccatum excis vacare. Nam quia per gratiam licitum est omnibus cibis uti, prædicabant non esse culpam cibis affluere, sed bonum esse. Contra quos Apostolus : « Nolite, inquit, abduci doctrinas stultorum, quæ sunt variaz., » id est a nostris diversæ et peregrinæ, id est extraneæ. Debetis enim confirmare cor gratia, quia solvendo a lege libertatem tribuit, et non studere excis, quia non profuerat ad salutem, non dico se sustentantibus ex eis, sed ambulantibus in eis, id est qui vitam suam ducant in conviviis et epulacionibus. Vei gratia evangelica stabilitate cor vestrum, ut in ea mens vestra maneat et studeat, non excis quas lex solas edendas docet prohibitis cæteris velut immundis, cum sint creatræ Dei, qui fecit omnia bona valde (*Gen. 1.*). Quæ legales esce post adventum Domini non profuerunt, sed potius nocuere ambulantibus in eis, id est illis, qui vitam suam in observantia discretionis carum duxerunt.

B « Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviant. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castræ (*Num. ix*). Propter quod et Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eam extra castra, impropterum ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (*Micah. ii.*) . »

Tangit consuetudinem legis, et ad spiritalem intelligentiam revocat, legis enim præceptum fuit ut decima die mensis septimi, in festo scilicet propitiationis, aciperent vitulum et bircum, et immolarent intra castra, quorum sanguinem ferret solo pontifex in Sancta sanctorum, oraturos pro universo populo; carnes vero extra castra cremarrent, nec esset licitum alicui tabernaculo deservienti ex illis comedere. Christus est ille vitulus propter novellam fortitudinem, quam ostendit in

resurrectione, et ille hircus propter similitudinem carnis peccati, et iste vitulus vel hircus pro peccato universæ plebis est immolatus. Quem præcepto legis acceperunt sacerdotes ad immolandum, quia secundum legem sibi sunt occidere Christum, quoniam solvebat secundum ipsos Sabbathum. Qui immolare eum in castris, id est occiderunt vocibus suis in domo Caiphæ, dicentes : « Reus est mortis (Matth. xxvi); » vel in domo Pilati, clamantes : « Crucifige eum (Joan. xix), » sed post extra castra sunt carnes ejus crematae, id est extra Jerusalem igne passionis consumptæ. Vel concrematio ad signum pertinet resurrectionis, quia natura ignis est ut in superna moveatur, et in id convertitur, quod crematur. Nam et ipsum cremare de Graeco in Latinum ductum verbum est a suspensione (237). Sanguis autem ejus illatus est et in Sancta sanctorum per pontificem, id est per ipsum Christum cœlo illuminatum, qui illuc intravit, ut interpellaret pro nobis. Altare vero ubi extra castra crematus est, altare est ecclesiæ, ubi consecratur corpus ejus, de quo non habent potestatem edere qui deserviunt tabernaculo, id est umbræ veritatis. Vel per tabernaculum intelligitur corpus, et qui deserviunt tabernaculo, id est corporis voluptatibus, sicut gulosi et ebriosi et fornicatorum et his similes, non habent potestatem, id est licentiam edere de nostro altari, id est accipere corpus Domini. Dixerat enim, quia escis non est studendum, et statim apte subdidit, quia habemus altare, de quo non habent potestatem edere illi, qui tabernaculo deserviunt, id est qui voluptuose vivunt et carnalibus desideriis satisfaciunt. Nam sicut ille vitulus et hircus extra castra comburebatur, nec ab aliquo eorum qui tabernaculo serviebant, edebatur, sic memoria passionis Christi apud eos celebratur, atque corpus sumitur, qui extra voluntates corporis exierunt, nec potest ab illis accipi qui in carnis voluptatibus morantur, et tabernaculo corporis serviant. Possunt et electi per hircum et vitulum intelligi. Per hircum, quoniam peccata carnis student in seipsis mactare; per vitulum, quia sacrificium justitiae Deo student offerre. Qui extra castra cremantur, quia Spiritu sancto accensi, extra conversationem sacerdotum consumunt quidquid in eis est carnale, dum seipsos jejunis et aliis laboribus pie affligunt. Quorum enim animalium sanguis, id est vita laudabilis, infertur in sancta per pontificem, id est præsentatur Deo per Christum, et hoc pro peccato eorum, quia non solum ut Deo placeant, sed etiam ut priora peccata redimant, laudabiliter vivunt. Vel sanguis, id est animæ eorum inferuntur in sancta, id est in cœlum per pontificem Christum, in altari cordis cremantur. Ad quod non possunt propter suam irreligiositatem accedere, qui tabernaculo deserviunt, id est carnalibus sacerdotum amantes, et voluntatibus corporis servientes; horum animalium quorum sanguis in

A Sancta per pontificem infertur, corpora extra castra cremantur, propter quod mysterium implendum, et Jesus extra portam Jerusalem passus est, ut sanctificaret in veritate per suum sanguinem populum, scilicet sanguis illorum animalium in umbra sanctificebat. Vel per duplarem allegoriam, unam Veteris, et alteram Novi Testamenti, probavit corpus Christi non esse edendum ab his, qui tabernaculo desercent. Ad hoc enim corpora animalium extra castra cremabantur, etiam propterea Christus extra portam passus est, ut nos qui corpore et sanguine ejus a peccatis mundari volumus, improperia et angustias passuri, et delicias tabernaculi deseramus. Unde mox subditur : *Exeamus igitur ad eum extra castra, impropterum ejus portantes.* Qui enim vult

B corpus et sanguinem ejus accipere, debet ad locum passionis ejus accedere, ut honores et opes tabernaculi relinquens, improperia et paupertatem pro nomine ejus ferre non respuat, et de castris, et de urbe exiens, ad crucem veniat, id est perversos mores multitudinis eorum, qui latam viam sæculi tenent, deserens, angustam viam quæ dicit ad vitam (Matth. viii), arripiatur. Christus enim extra portam passus, innuit se in passionis redemptionem colligere eos, qui de carnis desideriis propter ejus passionis imitationem exierint. Exeamus igitur ad eum extra castra, id est communem sæcularium hominum carnis voluptatibus servientium nequitiam relinquentes, ne jam cum illis amplius in illicitis voluptatibus immoretur, sed relictio pravitatis eorum consortio, ad Christi crucem properemus, portantes impropterum ejus, ut et nos cum eo derideamur ab impiis et sæculi delictoribus.. Exeamus ad eum, id est pia sollicitudine et operatione tendamus ad exitum vitæ præsentis, quo transeamus ad eum. Semper enim cordis oculos ad exitum ponere debemus, et sine cessatione meditari, quando a præsenti vita examus, ut ad Christum perveniamus; et debemus ad eum piis desideriis sic exire quotidie, mente meditando exitum nostrum, quia non habemus hic manentem civitatem, id est in hoc statu corpus manens, sed futuram civitatem inquirimus, id est corpus incorruptibile et impassibile, quod post resurrectionem erit, habere cupimus. Vel examus corde

C et opere de castris, id est de medio multitudinis amatorum sæculi, ut cum Christo simus inopes et despici, cuius regnum non est de hoc mundo (Joan. xviii), quia non habemus hic manentem civitatem, id est non sumus cives Babylonis, quæ in amore præsenti sæculi radicem cordis plantavit, sed peregrini et hospites sumus in hoc sæculo (Galat. iv), et futuram civitatem, id est supernam Jerusalem, quæ mater nostra est, inquirimus, id est intus querimus, ut interiorum ejus beatitudinem inveniamus. « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. »

« Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis sem-

(237) ορέματος enim vel χρημάτω seu χρέων appendere significat. Hinc auctor cremo deductum suscipit.

« per Deo, id est fructum labiorum confitentium A nomini ejus. Beneficentiae autem et communica- tionis nolite obliisci. Talibus enim hostiis pro- meretur Deus. »

Christus se obtulit sacrificium pro nobis, et nos ergo per ipsum offeramus semper Deo Patri hostiam laudis, quia ipse summus sacerdos omnes nos, si membra ejus sumus, fecit sacerdotes. Offeramus hostiam non pecoris, sed laudis, ut jam non carnes brutorum animalium offeramus et immolemus, sed quod scriptum est faciamus : « Immola Deo sa- crificium laudis (*Psal. xlix.*), id est laudemus eum amando, ut non serviliter, sed libenter colamus eum. Timentes enim Deum homines Veteri Testa- menti propter litteram terrentem et occidentem, nondum habentem Spiritum vivificantem, currebant cum sacrificiis ad templum ; et quamvis in figuram futuri sanguinis quo redempti sumus, tamen ne- scientes quid per eas præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc per gratiam Novi Testa- menti ablato-legis terrore et dato Spiritu sancto, reprobata sunt carnalia illa sacrificia, et pro illis instituta sunt spiritualia, ut jam non extra se quærat homo quod offerat Deo, sed piam illi suæ men- tis devotionem et dilectionem offerat sacrificium laudis. *Offeramus*, inquit, *Deo semper hostiam laudis*, hoc est incessanter eum laudemus corde et ore, sicut ille qui ait : « Benedic Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo (*Psal. xxxiii.*). *Offeramus hostiam laudis*, id est fructum labiorum confitentium nomini ejus, fructum quem labia nostra proferent, quando confitebimus nomini ejus, hoc est quando videlicet ejus pia devotione laudantes, confessionem laudationis et gratiarum ei reddemus. Hanc ergo laudis hostiam, id est hunc fructum labiorum, scilicet affectum dilectionis internæ prolatum labiis Deum laudantibus, semper offeramus, ut quod semper mens diligit, os fructuo- sa laudatione loquatur, quia corde creditur ad ju- stitiam, ore autem confessio sit ad salutem (*Rom. x.*). Tales estote erga nominis Domini confessionem et laudationem, sed erga sanctos nolite obliisci beneficentia et communicationis, id est quamvis dudum bonis vestris ideo spoliati sitis, quia sanctis inde ministrabatis, tamen nolite obliisci solita benefi- centia et communicationis, sed ex eo quod post acquisistis, benefacite sanctis indigentibus et com- municate illis quod habetis, ut antea faciebatis. Et debetis in eleemosynam sanctis vestra bona com- municare, quia talibus hostiis, id est eleemosynis quæ dantur sanctis, promeretur Deus, id est ipse Deus est merces quam talibus sacrificiis acquiritis; et ideo non jam sacrificia legis, sed sacrificia ele- mosynarum offerte Deo, dicenti : « Quia misericordiam volui, et non sacrificium (*Ose. vi.*). » Quod enim ab omnibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii. Misericordia autem verum est sacrificium. Quæcumque igitur in mysterio taberna- culi sive templi multis modis de sacrificiis leguntur

A divinitas case precepta, ad dilectionem Dei et pro- ximi significandam referuntur. In his duobus præ- ceptis tota lex pendet et prophetae (*Matth. xxi.*). Non vult itaque Deus trucidatorum pecorum; sed vult sacrificium eleemosynarum, sicut præmissimus eum dicere, quia misericordiam volui, et non sacri- ficium.

« Obedite præpositis vestris, et subiacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro anima- bus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes : hoc enim non expedit vobis. »

Monuerat eos ne obliscerentur beneficentia et communicationis, sed semper meminissent benefa- cere sanctis, et res suas communicare illis. Quod ad subjectos specialiter dictum est, qui haec facere debent maxime prælatis suis. Unde et adhuc eisdem subjectis evidentius modo dicit : *Obedite præpositis vestris*, id est obtemperate jussis eorum in omnibus, nisi forte malum aliquod jusserint, quoniam malum per obedientiam non est faciendum, sed cetera omnia, etiam si non videntur esse bona, et non vos comparate vel superponite illis superbendo, sed humiliiter subiacete eis, et debitam reverentiam ex- hibete. Quod utique debetis facere, quia Deo judici rationem reddituri sunt pro animabus vestis, et ipsi pervigilant, id est per omnia vigilant, semper vigilant, hoc est solliciti sunt, pro vobis, quasi rationem reddituri, pro animabus vestris, quas in cu- stodiā suscepereunt. Et quia student recte vos du- cere per viam justitiae, ut cum vos perduxerint ante tribunal Christi, non accusentur non recte vos du- xisse, idcirco nunc obedite illis, ne et vos tunc ac- cusemini declinasse de via, quam præceperunt vobis. Ideo illis obedite et subiacete, ut faciant hoc, id est vigilant pro vobis cum gaudio de profectu vestro, et non gementes de detimento vestro, quia hoc non expedit vobis ut contristentur de vobis. Tunc vigi- lant præpositi cum gaudio, quando vident subjectos suos, proficere in Dei verbo, quia et agricola tunc cum gaudio laborat, quando attendit arborem et fructum videt, quando attendit segetem, et fructu- care prospicit ubertatem. Videl enim quia non sine causa laboravit, non sive causa dorsum curvavit, non sine causa manus attrivit, non sine causa fri- gus et aestum toleravit. Sic est et de spiritualibus agricolis, id est de prælatis Ecclesiæ, quia tunc in labore suo gaudent, cum eos quorum mores excou- lunt, proficere vident : hoc est enim quod ait, ut cum gaudio faciant, et non gementes. *Hoc enim non expedit vobis*. Non dixit : *Hoc non expedit illis*; sed dixit : *Hoc non expedit vobis*. Nam quando illi præpositi contristantur de malis vestris, expedit illis ipsa tristitia, et prodest illis, sed non expedit vobis. Simul ergo prælati et subditi in Dominico agro bonum operemur, ut simul de mercede gau- deamus.

« Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes

« conversari. Amplius autem deprecor vos hoc fa- A
cere, quo celerius restituar vobis. »

Auxilium orationis eorum expedit Apostolus, quo vel liberaretur a carcere, et ad prædicationem redeat, vel martyrio consummatus ad Christum transeat. *Orate, inquit, pro nobis,* pluralem numerum pro singulari ponens, vel pro se, vel pro his qui secum tenebantur, orari petens. Et debetis orare pro nobis, quia *confidimus* nos bonam conscientiam habere. Conscientia enim nos non accusat. Ne ergo sinistre quid arbitremini de nobis. Accusatatur Apostolus quod suam gentem negligeret, sed ostendit se affectum habere ad omnes Judeos et gentiles. Dicebatur etiam a nonnullis aliter docere quam cæteri apostoli, et inimicus legis esse ac templi Judæorum, quia circumcisionem et carnales observantias fortius respuebat quam cæteri. Sed ostendit se bonam habere conscientiam, et studio placendi Deo facere quidquid facit, nec peccasse in his quæ docuit. *Confidimus, inquit, quia bonam conscientiam habemus,* id est pro certo scimus, nos non reprehendi a conscientia nostra ex his quæ fecimus vel docuimus, postquam ad fidem venimus. Et quare? Quia sumus in omnibus bene volentes conversari, id est non sumus duplices sed simplices. Non sumus volentes in quibusdam bene conversari, et in quibusdam non bene, sed in omnibus bene: hoc est, non ex parte, sed ex toto studemus bene vivere, ideoque non remordemur a conscientia. Dixi ut oretis pro nobis. Sed *amplius deprecor vos hoc facere,* id est vestris orationibus impetrare, quo celerius restituar vobis, hoc est, amplius, pro vestra, quam pro mea salute deprecor vos ut oretis pro me, quia hoc rogo vestris precibus fieri, ut celerius a carcere dimissus, restituar non mihi, sed vobis, id est reddar pristino officio prædicationis, ut in diversas partes libere pergens et vos et alios diligenter instruam.

« Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastore magna ovium in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono opere, ut faciatis ejus voluntatem, faciens in vobis quod placeat coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

Ego quidem hactenus monui vos, et patientiam atque bona opera suasi vobis, sed Deus qui potens est, ipse faciat vos agere quod monui. *Deus pacis* qui pacem et quietem dat suis, quando scit oportere, sedans omnes persecutions et vitiorum impugnations, atque post hanc vitam dat eis pacem æternæ tranquillitatis, qui pro ejus nomine patienter adversa pertulerunt, Deus dico, qui *eduxit de mortuis,* id est resuscitavit separans a consortio mortuorum, *magnum pastorem ovium,* id est eum qui oves suas, omnes scilicet electas animas, pascit et conservat. Episcopi enim et cæteri custodes Dominici gregis sunt minores pastores, quia unusquisque eorum partem sibi commissam ejusdem gregis

fidelium pascit. Hic autem maximus pastor est, quia totum gregem conservat et pascit. Pascit autem non solum verbo doctrinæ, sed corpore ac sanguine suo. Unde nunc dicitur esse pastor in *sanguine testamenti æterni*, quia oves quas redemit, carnis et sanguinis sui sacramento pascit. Qui sanguis est confirmator non transeuntis, sed æterni testamenti, id est non veteris legis quæ præteriit, sed novæ quæ manet. Novum enim Testamentum dicitur æternum quia aliud ei non succedit, sicut eidem Novum successit Veteri. Vel in sanguine testamenti æterni eduxit Deus Christum a mortuis, quia sicut eidem Christo per Zachariam dicitur: « Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vincitos tuos de lacu, in quo non est aqua (Zach. ix), » id est de inferno, sic et ipse Christus in sanguine eodem est eductus de mortuis, quia tanta fuit potentia sanguinis ejus, ut non solum justos, qui in inferno viuchi tenebantur eriperet, sed etiam ipsum *Dominum nostrum Jesum Christum* a mortuis suscitat. Deus qui hæc facit, *apetet vos,* id est aptos et voluntarios vos faciat in omni opere bono, ut in omnibus bene agentes, faciat atque compleatis opere voluntatem ejus. Ipse dico, *faciens in vobis quod placeat coram se,* quia nisi ipso in vobis operante nihil potestis agere, quod oculis ejus placeat. Hæc est gratia quæmentem prævenit et adjuvat, ut homo suæ voluntatis et operationis obsequium subjungat; et dictum est hoc, ne de liberi arbitrii sui viribus præsumerent, et quasi ex seipsis hæc posse bene agere putarent. Sic faciat in vobis quod sibi placeat, et hoc non per carnalem legis observantiam, sed per *Jesum Christum*, per quem mediatores omnia bona nobis a Patre dantur, cui Christo est gloria, non in breve tempore, sed in *sæcula sæculorum,* id est in æterna sæcula temporalium sæculorum subsecutiva. Illi quem deriserunt in passione Judæi, est gloria non paucis diebus permanens, sed in æterna sæcula. Amen, id est vere.

« Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solati. Etenim perpaucis scripsi vobis. »

Hane vobis epitolam misi, sed ne fastidiosa sit vobis, o fratres, id est quibus fraterna charitate consulo, *rogo vos ut sufferatis verbum solati* quod in ea vobis locutus sum, quoniam sermo ejusdem epistolæ consolatorius est, præbens vobis in tribulatione solatium, ne deficiatis; et debetis sine tædio sufferre, quidquid in hac epistola loquor, quia perpaucis, id est per omnia paucis dictis scripsi vobis. Per omnia enim quæ in ea disserui, paucæ sunt quæ dixi, quoniam multa de singulis possent dici. Hic exemplo suo docet nos magister egregius, ut ea quæ sentimus, et valde humiliiter et sine fastidiosa prolixitate dicamus. Multa enim humiliiter hactenus Hebræis est locutus, sed exhortatione humili placare eos adhuc humilius satagit, dicens: *Rogo autem vos, etc.* Hinc ergo colligat si quando aliquid recte sentit, quanta humilitate debet magistro loqui discipulus, si ipse magister gentilem in his quæ cum au-

ctoritate prædicat, submisso discipulos rogat, tum unusquisque colligat ex his, ut illis a quibus exempla bene vivendi percipit, hoc quod bene aut melius quam illi intelligit, humiliiter dicat, si Paulus illis humili se voce subdidit, quos ad vitam ipse suscitavit. Curandum quoque est quantum loquamur, ut si cum qui multa ferre non valet, longius loquendo traxerimus ad fastidium perducamus. Hoc tamen infirmis præcipue congruit, ut pauca quidem et quæ capere prævalent, audiant, sed quæ eorum mentem impenitentiae, dolore compungant.

« Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum cum quo, si celerius venerit, video vos. Salutate omnes prepositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen. »

Cognoscite fratrem nostrum Timotheum, cognoscite quantæ sanctitatis ipse sit, et quanta ei reverentia debeatur, Timotheum dico, dimissum, id est euntem iter quod volebat, vel ad prædicandum (ut cupiebat)

A dimissum, aut fortassis a carcere relaxatum. Cum quo, si celerius venerit, video vos, quia si velocius venire festinaverit, habebo facultatem emodi cum eo ad vos. In hac promissione reddit eos auctores et magis obedientes, ne si venerit, inveniat eos inobedientes admonitioni hujus epistolæ, præveque agentes. Ac deinde : *Salutate, inquit, omnes prepositos vestros, id est sacerdotes et caeteros qui præsentant vobis in Domino, et omnes sanctos, id est omnes subjectos, qui baptismi sanctificationem percepserunt.* Cum autem subjungit : *Salutant vos de Italia fratres,* ostendit se ab Italia scripsisse. Ideo autem quod supradixit, deprecor vos facere ut celerius resisteret vobis, declaravit se vinculis tentum esse, dum scriberet, atque colligitur epistolam missam a Româ. B ubi vincitus tenebatur. *Gratia, inquit, cum omnibus vobis sit,* ut per auxilium gratiae possitis bene vivere, qui per legem non potuistis Deo placere. Cujus et nos participes efficiamur, ut per eam justificemur, et ad æternam vitam pervenire mereamur. Amen.

ANNO DOMINI MCL

HILDEBRANDUS JUNIOR

NOTITIA

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. Lat.* t. III, p. 259)

Hildebrandus junior, scriptor commentariorum in Matthæum. Ejusdem, ut videtur, magistri Hildebrandi est *Libellus de contemplatione*, quem ex ms. codice Hiemeradensis monasterii, annorum fere 500, vulgavit E. Martene, t. IX, Ampl. Collect., p. 1237.

MAGISTRI HILDEBRANDI LIBELLUS DE CONTEMPLATIONE.

(MARTENE Ampliss. Collect., tom. IX, p. 1237, ex codice ms. Himeradensi annorum circiter 500.)

Ex lectione evangelica Matthæi, quæ incipit, *Cum natus esset Jesus, etc.*, ubi beatorum trium regum commendatur Domini Jesu fidelis et devota visitatio, subtiliter deo gratia, investiganti tria occurrant, in quibus recte et ordinate distinctis, et singulis per tria membra divisib, quæ collecta in novem crescent,

C inveniri poterit, sed non nisi ab eo qui vere dilecti Jesu languet amore, status et modus vera contemplationis. Primum est trium regum fidelis et devotus pueri Jesu inquisitio, neque enim inquire potest, nisi a fidelibus et devotis. Unde habes : *Magi veniunt ab Oriente Jerosolymam dicentes : Ubi est qui*